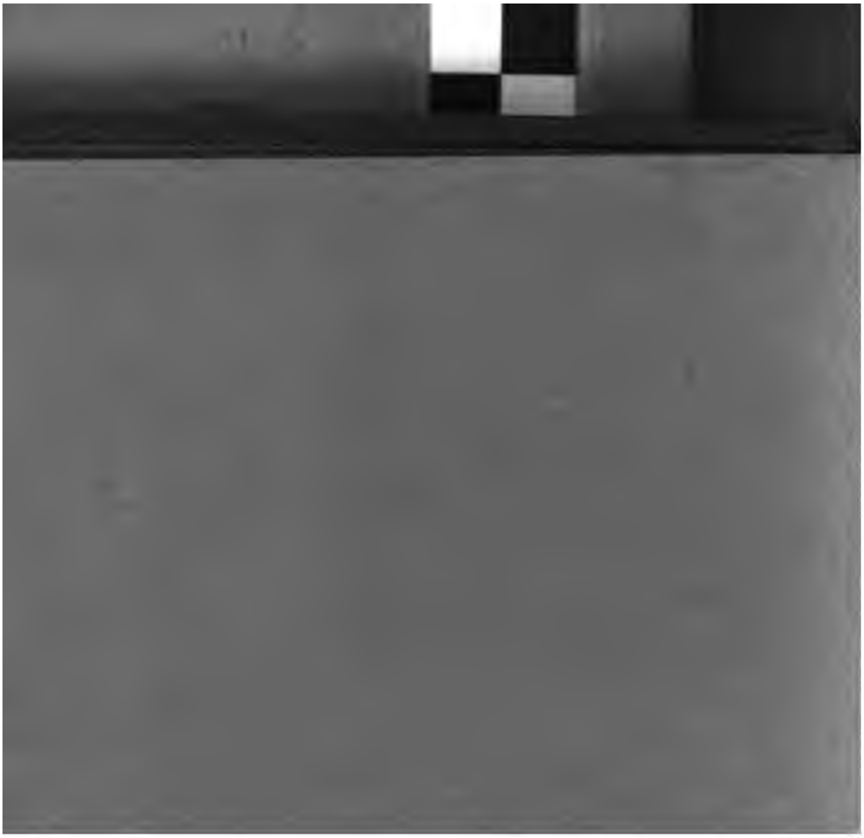

SØREN KIERKEGAARDS SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG H. O. LANGE

VII. BIND

AFSLUTTENDE UVIDENSKABELIG EFTERSKRIFT

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)
TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)
1902

INDHOLD.

Indledning.

Du vil maaskee erindre, min kjære Læser, at der i Slutningen af de philosophiske Smuler (p. 162) fandtes en Yttring, et Noget, der kunde see ud som Løfte om en Fortsættelse. Som Løfte betragtet var vist hiin Yttring (»dersom jeg nogensinde skriver et næste Afsnit«) saa skjødesløs som mulig, saa langt som mulig fra en Tro-Lovelse. Jeg har derfor heller ikke følt mig bunden af hiint Løfte, om end det var min Hensigt fra Begyndelsen at indfrie det, og samtidig med Løftet det Fornødne allerede var færdigt. Forsaavidt kunde Løftet gjerne have været med stor Hoitidelighed, *in optima forma;* men det vilde have været inconseqvent, at udgive en Piece, der var saaledes beskaffen, at den ikke kunde og ikke ønskede at vække Sensation, og da i den at anbringe et høitideligt Løfte, der, hvis ellers Noget, er beregnet paa Sensation, og vel ogsaa ubetinget vilde have vakt en uhyre Sensation. Du veed nok, hvorledes det gaaer til. En Forfatter udgiver en meget stor Bog; neppe har den været ude otte Dage, da han tilfældigviis taler med en Læsende, der høfligt deeltagende i Længselens Gløden spørger: om han ikke snart skriver en ny Bog. Forfatteren er fortryllet: at have en saadan Læsende, der saa hurtigt arbeider sig gjennem en stor Bog, og trods Arbeidet bevarer Lysten. Ak, den stakkels Bedragne! I Samtalens Løb vedgaaer hiin for Bogen velvilligt interesserede Læsende, der længselsfuldt imødeseer den nye Bog, han vedgaaer, at han slet ikke har læst den, og vel aldrig faaer Tid dertil, men i Selskab, hvor

p 162: IV Bd. S. 270. *in optima forma* i bedste (strengeste) Form.

han havde været, havde han hørt Tale om en ny Bog af den samme Forfatter: og at faae Vished i denne Sag beskæftiger ham overordentligt. — En Forfatter udgiver et Skrift, han tænker som saa, nu har jeg en Maaneds-Tid Frist, indtil Dhrr. Recensenter faae det gjennemlæst. Hvad skeer? Tredie Dagen efter udkommer et hastværksrecenserende Anskrig, som ender med et Løfte om en Anmældelse. Dette Anskrig vækker en uhyre Sensation. Lidt efter lidt bliver Bogen glemt, Anmældelsen kommer aldrig. To Aar senere bliver der i en Kreds Tale om hiint Skrift, og en Velunderrettet kalder det tilbage i de Glemsommes Erindring ved at sige: det var jo det Skrift, som blev anmældt af F. F. Saaledes tilfredsstiller et Løfte Tidens Fordring. Først vækker det uhyre Sensation, og to Aar efter nyder hiin Lovende endnu den Ære at ansees for at have indfriet det. Thi Løftet interesserer; havde han indfriet det, havde han kun skadet sig selv; thi Indfrielsen interesserer ikke.

Hvad nu mit Løfte angaaer, da var den skjødesløse Form ikke noget Tilfældigt; thi Løftet selv var intet Løfte, realiter betragtet, forsaavidt det var indfriet ved selve Piecen. Vil man dele en Sag i en letteste og en vanskeligste Deel, saa bør den lovende Forfatter bære sig saaledes ad: han begynder med den

dialektiske, uforfærdede Stillinger og Bevægelser. — Saaledes var Løftet om Fortsættelsen beskaffent. Det er derfor i sin Orden, at det indfries i en Efterskrift, og saare langt fra, at Forfatteren, hvis der ellers er noget vigtigt ved hele Sagen, kan beskyldes for fruentimmeragtigt at sige det Vigtigste i et Postscript. Væsentligt seet er der ingen Fortsættelse. I en anden Forstand kunde Fortsættelsen blive uendelig i Forhold til Dens Lærdom og Erudition, der iførte Problemet historisk Paaklædning.Ære være Lærdom og Kundskaber, priset være Den, som med Videns Sikkerhed, med Autopsiens Tilforladelighed behersker det Stofartige. Men det Dialektiske er dog Livskraften i Problemet. Bliver Problemet ikke dialektisk tydeligt, anvendes der derimod en sjelden Lærdom, stor Skarpsindighed i det Enkelte: saa gjøres Sagen kun vanskeligere og vanskeligere for den dialektisk Interesserede. Unægteligt er der saaledes angaaende hiint Problem præsteret meget Fortræffeligt i Henseende til grundig lærd Dannelse, critisk Skarpsindighed, ordnende Kunst af Mænd, for hvem nærværende Forfatter føler dyb Veneration, hvis Veiledning han som Lærende i sin Tid havde ønsket at kunne have fulgt med mere Talent, end hvad han er i Besiddelse af, indtil han med blandet Følelse af Beundring over de Udmærkede, og Mismod i sin forladte, tvivlende Nød troede at opdage, at Problemet trods de fortrinlige Arbeider ikke blev fremmet men tilbagetrængt. Dersom saaledes den nøgne dialektiske Overveielse viser, at der ingen Approximation er, at det er en Misforstaaelse ad denne Vei at ville qvantitere sig ind i Troen, et Sandsebedrag; at det er en Anfægtelse for den Troende at ville bekymre sig om saadanne Overveielser, en Anfægtelse, han af al Magt maa kæmpe mod, bevarende sig i Troens Lidenskab, at det ikke skal ende med, at det lykkes ham (*NB.* ved at give efter for en Anfægtelse, altsaa ved den største Ulykke) at forvandle Troen til noget Andet, til en anden Art af Vished, at substituere Sandsynlighed og Garantier, hvilke jo netop bleve forsmaaede da han selv begyndende gjorde Springets qvalitative Overgang fra Ikke-Troende til Troende — dersom dette er saaledes: saa har vel Enhver, der ikke ukjendt med lærd Videnskabelighed og ikke uden Lærvillighed har forstaaet det saaledes, ogsaa følt sin betrængte Stilling, naar han i Beundringen lærte at tænke ringe om sin egen Ubetydelighed ligeoverfor de ved Lærdom og Skarpsindighed og fortjent Navnkundighed Udmærkede, saa han atter og atter vendte tilbage til dem søgende Feilen hos sig selv, og naar han i Mismod maatte give sig selv Ret. Den dialektiske Uforfærdethed erhverves ikke saa let, og Følelsen af sin Forladt-

hed, skjøndt man troer at have Ret, Beundringens Afsked med de tilforladelige Lærere er dens *discrimen*. Det i Form af Indledning Præsteredes Forhold til den Dialektiske er at ligne med en Talers Forhold til ham. Taleren fordrer at faae Lov til at tale, at udvikle sig i et sammenhængende Foredrag; den Anden ønsker det jo endog, da han haaber at lære af ham. Men Taleren har sjeldne Gaver, har stort Kjendskab til de menneskelige Lidenskaber, har Phantasiens Magt i Skildring, har Forfærdelsen at raade over for Afgjørelsens Øieblik. Han taler da; han river hen; den Hørende fortaber sig i Skildringen; Beundring for den Udmærkede gjør ham qvindeligt hengiven, han føler sit Hjerte banke, hans hele Sjel er i Bevægelse: nu samler Taleren Alvoren og Forfærdelsen i sin Skikkelse, han befaler enhver Indvending at tie, han stævner Sagen ind for den Alvidendes Throne, han spørger om Nogen i Oprigtighed for Gud tør nægte, hvad kun den Vankundigste, den ulykkeligst Forvildede tør nægte; mildt bevæget føier han Formaningen til, ikke at give efter for saadanne Tvivl, det Forfærdelige er kun at falde i Fristelsen; han vederqvæger den Bekymrede, river ham ud af Forfærdelsen som Moderen sit Barn, der føler sig betrygget ved de ømmeste Kjærtegn: og den stakkels Dialektiker gaaer bedrøvet hjem. Han mærker vel, at Problemet

Begyndelsen. Men mangler Slutningen ved Begyndelsen, saa vil dette sige: der er intet System. Et Huus kan man rigtignok gjøre færdigt, og der kan mangle en Klokkestræng, men i Forhold til en videnskabelig Bygning har Manglen af Slutning tilbagevirkende Kraft til at gjøre Begyndelsen tvivlsom og hypothetisk ɔ: usystematisk. Saaledes den dialektiske Uforfærdethed. Men Dialektikeren har endnu ikke erhvervet den. Altsaa han afholder sig i ungdommelig Sømmelighed fra enhver Slutning betræffende Manglen af Slutning — og begynder, haabende paa Arbeidet. Saa læser han da, og han forbauses, Beundring fængsler ham, han bøier sig under Overmagten; han læser, han læser, forstaaer Noget, men fremfor Alt han haaber paa Slutningens forklarende Gjenskin over det Hele. Og han er færdig med Bogen, men har ikke fundet Problemet fremsat. Og dog har den unge Dialektiker hele Ungdommens sværmerske Tillid til den Navnkundige; ja som en Pige, der kun har et eneste Ønske, at blive elsket af Een, saa ønsker han kun Eet, at blive Tænker; ak, og denne Navnkundige har det jo i sin Magt at afgjøre hans Skjebne; thi forstaaer han ikke ham, saa er den Unge forkastet, saa har han lidt Skibbrud paa sit eneste Ønske. Derfor tør han endnu ikke betroe sig til Nogen og indvie ham i sin Ulykke, i sin Skjendsel, at han ikke forstaaer den Navnkundige. Altsaa han begynder forfra, han oversætter i sit Modersmaal alt Vigtigere for at være sikker, at han forstaaer det og at han ikke overseer Noget, og derved muligen Noget om Problemet (thi at dette slet ikke skulde findes, kan han aldeles ikke forstaae); han lærer Meget udenad, han optegner Tankegangen, han tager den med sig overalt, syslende med den, han river det Optegnede i Stykker, og optegner atter: hvad gjør man ikke for sit eneste Ønskes Skyld! Saa er han anden Gang kommen til Enden, men ikke Problemet nærmere. Saa kjøber han et nyt Exemplar af den samme Bog for ikke at forstyrres af mismodige Erindringer, reiser til et fremmed Sted for at kunne begynde med friske Kræfter — og hvad saa? Saa bliver han saaledes ved, indtil han tilsidst lærer den dialektiske Uforfærdethed. Og hvad saa? Saa lærer han at give Keiseren hvad Keiserens er: den Navnkundige sin Beundring, men ogsaa at fastholde sit Problem trods alle Navnkundigheder.

Den videnskabelige Indledning distraherer ved sin Erudition, og Sagen faaer det Udseende, som var Problemet fremsat i det Øieblik da den lærde Forsken havde naaet sit Maximum, ɔ: som var den lærde og critiske Stræben hen til Fuldkommenhed den samme som den hen til Problemet; det rhetoriske Foredrag

distraherer ved at intimidere Dialektikeren; den systematiske Tendents lover Alt og holder slet Intet. Problemet kommer saaledes ad disse tre Veie slet ikke frem, fornemlig ikke ad den systematiske. Thi Systemet forudsætter Troen som givet (et System som ingen Forudsætninger har!), dernæst forudsætter det, at det skulde interessere Troen at forstaae sig selv paa anden Maade end til at forblive i Troens Lidenskab, hvilket er en Forudsætning (en Forudsætning for et System, som ingen Forudsætninger har!), og en fornærmelig Forudsætning mod Troen, en Forudsætning, der netop derfor viser, at Troen aldrig har været det givet. Systemets Forudsætning om at Troen er givet opløser sig i en Indbildning, i hvilken Systemet har bildt sig ind, at det vidste hvad Troen er.

Problemet som blev fremsat i hiin Piece, uden at denne dog gav sig ud for at have løst det, da den jo blot vilde fremsætte det, lød saaledes: kan der gives et historisk Udgangspunkt for en evig Bevidsthed; hvorledes kan et saadant interessere mere end historisk; kan man bygge en evig Salighed paa en historisk Viden? (cfr. Titelbladet). I Piecen (*p.* 162) blev der sagt: »som bekjendt er nemlig Chri-

divids Bekymring betræffende sit Forhold til en saadan Lære. Saa simpelt som muligt (at jeg experimenterende skal bruge mig selv): »jeg Johannes Climacus, barnefødt her af Byen, nu tredive Aar gammel, et slet og ret Menneske ligesom Folk er fleest, antager, at der for mig lige saa vel som for en Tjenestepige og en Professor er et høieste Gode ivente, som kaldes en evig Salighed; jeg har hørt, at Christendommen betinger En dette Gode: nu spørger jeg, hvorledes kommer jeg i Forhold til denne Lære.« »Mageløse Fripostighed,« hører jeg en Tænker sige, »rædsomme Forfængelighed i det verdenshistorisk-bekymrede, det theocentriske, det speculativt-betydningsfulde nittende Aarhundrede, at turde lægge en saadan Vægt paa sit eget lille Jeg.« Det gyser i mig; hvis jeg ikke havde hærdet mig mod adskillige Forfærdelser, vilde jeg vel stikke Halen mellem Benene. Men jeg veed mig fri for enhver Skyld i denne Henseende; thi det er ikke mig der ved mig selv er bleven saa fripostig, det er netop Christendommen der nødsager mig dertil. Den lægger en ganske anderledes Vægt paa mit lille Jeg, og paa ethvert nok saa lille Jeg, da den vil gjøre ham evig salig, hvis han er saa heldig at komme ind i den. Uden nemlig at have fattet Christendommen, da jeg jo fremsætter Spørgsmaalet, har jeg dog forstaaet saa Meget, at den vil gjøre den Enkelte evig salig, og at den netop hos den Enkelte forudsætter denne uendelige Interesse for hans Salighed som *conditio sine qua non*, en Interesse, hvormed han hader Fader og Moder, og saaledes da vel ogsaa blæser af Systemer og verdenshistoriske Oversigter. Saa meget har jeg forstaaet, skjøndt staaende udenfor, at den eneste utilgivelige Majestæts-Forbrydelse mod Christendommen er, naar det enkelte Individ uden videre antager sit Forhold til den for givet. Hvor beskedent det end kunde synes saaledes at gaae med i Kjøbet, saa anseer Christendommen netop dette for Frækhed. Jeg maa derfor paa det ærbødigste frabede mig alle theocentriske Hjælpere og Hjælperes Hjælperes Bistand for paa den Maade at hjælpe mig ind i Christendommen. Saa vil jeg hellere blive hvor jeg er, ved min uendelige Interesse, ved Problemet, ved Muligheden. Det er nemlig ikke umuligt, at Den som er uendeligt interesseret for sin evige Salighed kan engang vorde evig salig, derimod er det vel

---

conditio sine qua non ufravigelig Betingelse (egtl. Betingelse uden hvilken ikke. ɔ: i dette Tilfælde: uden hvilken man ikke kommer i Forhold til Christendommen). hader Fader og Moder] Luc. 14, 26. Jvfr. II Bd. S. 120 ff.

umuligt, at Den som har tabt Sandsen derfor, (hvilken jo dog ikke kan være nogen anden end en uendelig Bekymring), at han kan blive evig salig. Ja naar man engang har tabt den, er det maaskee umuligt at faae den igjen. De fem daarlige Brudejomfruer, de havde tabt Forventningens uendelige Lidenskab. Saa gik Lampen ud. Da blev der gjort Anskrig, at Brudgommen kom. Nu løb de hen hos Kræmmeren og kjøbte ny Olie og vilde begynde paa en frisk og lade Alt være glemt. Det forstaaer sig, Alt var ogsaa glemt. Døren blev lukket, og de udelukkede, og Brudgommen sagde til dem, da de bankede paa: jeg kjender Eder ikke. Dette var ingen Spydighed af Brudgommen, men en Sandhed, thi i aandelig Forstand vare de blevne ukjendelige ved at have tabt den uendelige Lidenskab.

Det objektive Problem vilde da være: om Christendommens Sandhed. Det subjektive er: om Individets Forhold til Christendommen. Ganske simpelt: hvorledes jeg Johannes Climacus kan blive deelagtig i den Salighed som Christendommen forjætter. Problemet angaaer ganske alene mig: deels fordi det, hvis det er rigtigt fremsat, vil paa samme Maade angaae Enhver, deels fordi alle de Andre jo har Troen endogsaa som noget Givet, som en

FØRSTE DEEL.

DET OBJEKTIVE PROBLEM OM CHRISTENDOMMENS SANDHED.

For den objektive Betragtning er Christendommen en *res in facto posita*, hvis Sandhed omspørges dog reent objektivt, thi det beskedne Subjekt er altfor objektivt til ikke at lade sig selv udenfor eller dog ohne weiter at tage sig selv med som Den der sagtens har Troen. Sandhed kan saaledes objektivt forstaaet betyde: 1) den historiske Sandhed, 2) den philosophiske Sandhed. Som historisk Sandhed betragtet maa Sandheden udfindes ved en critisk Overveielse af de forskjellige Efterretninger o. s. v., kort, paa samme Maade som ellers den historiske Sandhed udfindes. Spørges der om den philosophiske Sandhed, da spørges der om den historisk givne og ratihaberede Læres Forhold til den evige Sandhed.

Det forskende, det spekulerende, det erkjendende Subjekt spørger saaledes vel om Sandheden, men ikke om den subjektive Sandhed, om Tilegnelsens Sandhed. Det forskende Subjekt er saaledes vel interesseret, men ikke uendelig personligt i Lidenskab i Retning af sin evige Salighed interesseret for sit Forhold til denne Sandhed. Langt fra det objektive Subjekt være en saadan Ubeskedenhed, en saadan Forfængelighed.

Det forskende Subjekt maa nu være i eet af Tilfældene, enten maa det i Troen være overbeviist om Christendommens Sandhed og om sit Forhold til denne, i saa Fald kan jo umuligt alt det Andet uendeligt interessere, da jo Troen netop er den uendelige Interesse for Christendommen, enhver anden Interesse

---

res in facto posita given Kjendsgjerning. ratihaberede] »for gyldig erkjendte«. ɔ: hvis Virkelighed (at den var saaledes og ikke anderledes) er historisk bevist.

let en Anfægtelse; eller det er ikke i Troen, men objektivt i Betragtningen, og saaledes heller ei uendeligt interesseret for Spørgsmaalets Afgjørelse.

Dette blot her strax itide for at gjøre opmærksom paa, hvad der i anden Deel vil blive udført, at Problemet ad denne Vei slet ikke kommer afgjørende frem, ɔ: ikke kommer frem, da Problemet netop ligger i Afgjørelsen. Lad den videnskabeligt Forskende arbeide med rastløs Iver, lad ham endog forkorte sit Liv i Videnskabens begeistrede Tjeneste, lad den Speculerende ikke spare Tid og Flid: de ere dog ikke uendeligt personligt i Lidenskab interesserede, tvertimod ville de end ikke være det. Deres Betragtning vil være objektiv, interesseløs. Hvad Subjektets Forhold til den erkjendte Sandhed angaaer, da antages, at naar blot det objektive Sande er tilveiebragt, saa er det en smal Sag med Tilegnelsen, den følger af sig selv i Kjøbet, og am Ende er det da ligegyldigt med Individet. Deri ligger netop den Forskendes ophøiede Ro, og den Eftersnakkendes comiske Tankeløshed.

70de Aar; fjorten Dage før sin Død netop imødeseer han et nyt Skrift, der skal kaste Lys over en heel Side af Overveielsen. En saadan objektiv Sjelstilstand er, hvis ikke Modsætningen er et Epigram over den, et Epigram over den uendeligt interesserede Subjectivitets Uro, der dog vel skulde have et saadant Spørgsmaal, der betræffer hans evige Saligheds Afgjørelse, besvaret, og i ethvert Tilfælde for ingen Priis turde opgive sin uendelige Interesse indtil sit sidste Øieblik.

Idet der nu spørges historisk om Christendommens Sandhed, eller om hvad der er christelig Sandhed, hvad ikke, viser strax den hellige Skrift sig som et afgjørende Aktstykke. Den historiske Betragtning samler sig derfor først paa Bibelen.

§ 1.

Den hellige Skrift.

Det gjelder her for den Forskende at sikkre sig den størst mulige Tilforladelighed; derimod gjelder det for mig ikke om at vise Kundskab eller at jeg ingen har. For min Overveielse er det vigtigere, at det forstaaes og erindres, at selv med den stupenteste Lærdom og Udholdenhed, og om saa alle Kritikeres Hoved sad paa een Hals, kommer man dog aldrig videre end til en Approximation, og at der er et væsentligt Misforhold mellem den og en personlig uendelig Interesserethed for sin evige Salighed*).

*) I Udhævelsen af denne Modsigelse fremhævede eller satte Piecen de philosophiske Smuler Problemet frem: Christendommen er noget Historisk (i Forhold til hvilket den høieste Viden kun er en Approximation, den mesterligste historiske Overveielse kun det mesterligste Saagodtsom, næstendeels), og dog vil den *qua* historisk netop ved det Historiske have afgjørende Betydning for Ens evige Salighed. Det følger af sig selv, at Piecens fattige Kunststykke bestandigt var blot at sætte Problemet, at vikle det ud af alle prætende og speculerende Forklaringsforsøg, der vel forklare, at den Forklarende slet ikke veed hvorom Talen er.

---

qua i sin Egenskab af.

Naar Skriften betragtes som det sikkre Tilhold, der afgjør, hvad der er christeligt, og hvad ikke, saa gjelder det historisk-critisk at sikkre Skriften*).

Man afhandler da her: de enkelte Skrifters Medhenhøren til Kanon, deres Authentie, Integritet, Forfatterens Axiopistie, og man sætter en dogmatisk Garantie: Inspirationen**). Naar man tænker Englændernes Arbeide paa Tunnelen: den uhyre Anstrængelse af Kraft, og hvorledes saa et lille Tilfælde kan i lang Tid forstyrre det Hele — saa faaer man en passende Forestilling om dette hele critiske Foretagende. Hvilken Tid, hvilken Flid, hvilke herlige Evner, hvilke udmærkede Kundskaber ere her fra Slægt til Slægt satte i Reqvisition til dette Underværk. Og dog kan her pludseligen en lille dialektisk Tvivl, der rører Forudsætningerne, i lang

---

*) Det Dialektiske lader sig nu engang ikke udelukke. Det kan hænde, at een Generation, at to maaskee leve hen i den Formening, at have fundet et Plankeværk, som var Verdens og Dialektikens Ende: hjælper ikke. Saaledes meente man en lang Tid at holde Dialektiken ude fra Troen ved at sige, at dens Overbeviisning var i Kraft af Autoritet. Vilde man da spørge, ɔ: dialektisere med den Troende, vendte han Sagen med en vis unbefangen Fri-

Tid forstyrre det Hele, forstyrre den underjordiske Vei til Christendommen, som man objektivt og videnskabeligt har villet anlægge, istedetfor at lade Problemet blive til som det er: subjektivt Man hører vel stundom Ustuderede eller Halvstuderede eller opblæste Genier lade haant om det critiske Arbeide med Hensyn til Oldtidsskrifter, man hører dem daarligen spotte den lærde Granskers Omsorg for det Ubetydeligste, hvad netop er hans Ære, at han videnskabeligt Intet anseer for ubetydeligt. Nei, den lærde Philologie er aldeles i sin Ret, og nærværende Forfatter nærer vist trods Nogen Ærbødighed for hvad Videnskab helliger. Men den lærde kritiske Theologie faaer man derimod ikke noget reent Indtryk af. Hele dens Stræben lider af en vis bevidst eller ubevidst Dobbelthed. Det seer bestandigt ud, som skulde der af denne Kritik pludselig resultere Noget for Troen, Noget denne betræffende. Deri ligger Misligheden. Naar en Philolog udgiver et Skrift af Cicero f. Ex. og gjør det med stor Skarpsindighed, med det lærde Apparat i skjøn Lydighed under Aandens Overmagt, naar hans Ingenium og hans ved Jern-Flid erhvervede Fortrolighed til Oldtiden hjælper hans opdagende Takt til at fjerne Vanskeligheder, til at berede Tankegangen Vei i Læsemaadernes Forvirring o. s. v., saa kan man trygt hengive sig til Beundringen; thi naar han er færdig, følger deraf intet Andet, end det Beundringsværdige, at ved hans Kunst og Duelighed et Oldtidsskrift er bragt tilveie i den tilforladeligste Skikkelse. Ingenlunde derimod, at jeg nu paa dette Skrift skal bygge min evige Salighed; thi i Forhold til min evige Salighed, ja jeg tilstaaer det, er hans forbausende Skarpsindighed mig for Lidt; ja jeg tilstaaer det, min Beundring for ham blev ikke glad men mismodig, naar jeg troede, han havde noget Saadant *in mente.* Men just saaledes gjør den lærde kritiske Theologie; naar den er færdig, og indtil da holder den os *in suspenso,* men med denne Udsigt for Øie: saa slutter den: *ergo* kan Du nu bygge din evige Salighed paa disse Skrifter. — Den, som troende statuerer Inspiration, han maa conseqvent ansee enhver kritisk Overveielse, den være nu for eller imod, for en Mislighed, en Art Anfægtelse; og Den, som uden at være i Troen vover sig ud i de kritiske Overveielser, kan dog umuligt lade ville Inspirationen resultere af disse. Hvem er det saa egentligen det Hele interesserer?

---

in suspenso i Forventning (uden Afgjørelse).

Dog Modsigelsen mærkes ikke, fordi Sagen behandles reent objektivt; ja saa er den der end ikke, naar den Forskende selv glemmer hvad han har bag Øre, undtagen forsaavidt han engang imellem lyrisk opmuntrer sig selv dermed til Arbeidet, eller lyrisk polemiserer ved Veltalenheds Hjælp. Lad et Individ træde til, lad ham med uendelig personlig Interesse i Lidenskab ville knytte sin evige Salighed til dette Resultat, til det forventede Resultat: han seer let, at der intet Resultat er og intet at forvente, og Modsigelsen vil bringe ham til Fortvivlelse. Blot Luthers Forkastelse af Jacobs Brev er nok til at bringe ham til Fortvivlelse. I Forhold til en evig Salighed og en uendelig Interesse i Lidenskab for denne (i hvilken sidste da kun den første kan være) er en Tøddel af Vigtighed, af uendelig Vigtighed, eller omvendt: Fortvivlelsen over Modsigelsen vil netop lære ham, at ad denne Vei lader der sig ikke trænge frem.

Og dog er det saaledes gaaet hen. Een Generation efter den anden er gaaet i Graven; nye Vanskeligheder ere blevne til, beseirede, og nye Vanskeligheder ere blevne til. I Arv fra Generation til Generation er den Illusion fortsat, at Methoden er den rigtige, men at det endnu ikke er lykkedes de lærde Forskere o. s. v. Alle synes at befinde sig vel, de blive Alle mere og mere objektive.

Wessel har sagt, at han holder sig udenfor hvor Trængsel er: saaledes er det heller ikke noget for en Piece-Forfatter at komme stikkende med sin ærbødige Ansøgning om nogle dialektiske Overveielser, han bliver kun en Hund i et Spil Kegler; saaledes er det heller ikke noget for en splitternøgen Dialektiker at komme ind i en saadan lærd Striden, hvor det trods al Talent og Lærdom *pro et contra,* dog i sidste Instants ikke er dialektisk afgjort, hvad det er man strider om. Er det er reen philologisk Strid, saa være Lærdom og Talent hædrede med Beundring, som de fortjene det, men saa vedkommer det jo ikke Troen. Har man Noget bag Øret, saa lad os faae det frem, for i al dialektisk Ro at tænke det igjennem. Den, der i Hensigt paa Troen forfægter Bibelen, maa jo have tydeliggjort sig selv, om der af hele hans Arbeide, hvis det lykkedes efter al mulig Forventning, resulterede Noget i denne Henseende, paa det han ikke skal blive siddende i Arbeidets Parenthes og glemme over de lærde Vanskeligheder det afgjørende dialektiske Claudatur. Den, som angriber, maa jo ligeledes have gjort sig Rede for, hvis Angrebet nu lykkedes efter den størst mulige Maalestok, om der saa resulterede noget Andet end det philologiske Resultat eller i det Høieste en Seier ved at stride *e concessis,* hvor man vel at mærke kan tabe Alt paa en anden Maade, hvis den gjensidige Overeenskomst er et Phantom.

For at da det Dialektiske kan skee sin Ret, og uforstyrret blot tænke Tankerne, saa lad os antage først det Ene, og saa det Andet.

Altsaa jeg antager, at det er lykkedes at bevise om Bibelen, hvad nogensinde nogen lærd Theolog i sit lykkeligste Øieblik har kunnet ønske at bevise om Bibelen. Disse Bøger høre til Kanon, ikke andre, de ere authentiske, ere hele, Forfatterne ere troværdige — man kan godt sige, det er, som var hvert Bogstav inspireret (Mere kan man da ikke sige; thi Inspirationen er jo Troens Gjenstand, er qvalitativ dialektisk, ikke til at naae ved en Qvantiteren). Fremdeles der er ikke Spor af Modsigelse i de hellige Bøger. Thi lader os være hypothetisk forsigtige, ymtes der blot et Ord om noget Saadant, saa er Parenthesen der igjen og den philologisk-critiske Stundesløshed fører En strax paa Afveie. Overhovedet er det blot den diætetiske Forsigtighed, Forsagelsen af

---

Wessel har sagt osv.] vistnok en unøiagtig Hentydning til Kierlighed uden Strømper 4. Akt 2. Sc.: Jeg pleier ellers gaae derfra hvor Slagsmaal er.

e concessis paa Grundlag af (gjensidige) Indrømmelser.

enhver lærd Mellemsætning, der een to tre kunde udarte til at blive en hundredaarig Parenthes, der her er fornøden for at Sagen kan være let og simpel. Maaskee er dette ikke saa let, og som et Menneske gaaer i Farer hvor han gaaer, saaledes gaaer den dialektiske Udvikling i Fare overalt, i Fare for at slippe ind i en Parenthes. Det gaaer i det Mindre som i det Større, og det som i Almindelighed gjør Disputer saa kjedelige at høre paa for Trediemand er, at allerede ved det andet Anløb er Disputen inde i en Parenthes og fortsætter nu med denne skjæve Retning hidsigere og hidsigere bort fra den egentlige Gjenstand. Man bruger det derfor som et Fægterkneb at friste Modstanderen lidt, for at see om man har en dialektisk Paradeur for sig, eller en Parenthes-Durchløber, der gaaer Hyp i Galop saasnart det gjelder om det Parenthetiske. Hvor mangt et heelt Menneskeliv er det ikke gaaet paa den Maade, at det fra en tidlig Ungdom af har bevæget sig fortsat i Parentheser. Dog jeg afbryder disse moraliserende og til Almeenvellet sigtende Betragtninger, hvormed jeg har søgt at gjøre lidt Fyldest for min manglende historisk-critiske Dygtighed. Altsaa Alt antaget at være i sin Orden med Hensyn til den hellige Skrift — hvad saa? Er saa Den, som ikke havde Troen, kommet et eneste Skridt nærmere til Troen? Nei, ikke et eneste.

absolut fuldkommen Verden. I den er nemlig Tro utænkelig. Derfor læres ogsaa, at Troen afskaffes i Evigheden. — Hvilken Lykke da, at denne ønskende Hypothese, den critiske Theologies skjønneste Ønske, er en Umulighed, fordi selv den fuldkomneste Realisation dog kun vil blive en Approximation. Og atter hvilken Lykke for Videnskabsmændene, at Feilen ingenlunde ligger hos dem! Om alle Engle sloge sig sammen, de kunne dog kun tilveiebringe en Approximation, fordi i Forhold til en historisk Viden er en Approximation den eneste Vished — men ogsaa for Lidt til derpaa at bygge en evig Salighed.

Saa antager jeg det Modsatte, at det er lykkedes Fjenderne at bevise om Skriften, hvad de ønske, saa vist, at det overgaaer den arrigste Fjendes hidsigste Ønske — hvad saa? Har Fjenden dermed afskaffet Christendommen? Ingenlunde. Har han skadet den Troende? Ingenlunde, ikke det Allermindste. Har han vundet Hævd paa at fritage sig selv fra det Ansvar ikke at være en Troende? Ingenlunde. Fordi nemlig disse Bøger ikke ere af disse Forfattere, ikke ere authentiske, ikke ere *integri*, ikke ere inspirerede (dette kan dog ikke modbevises, da det er Troens Gjenstand), deraf følger jo ikke, at disse Forfattere ikke have været til, og fremfor Alt ikke, at Christus ikke har været til. Forsaavidt staaer det den Troende endnu lige saa frit at antage det, lige saa frit, lader os vel agte dette; thi hvis han antog det i Kraft af noget Beviis, var han ifærd med at opgive Troen. Kommer det nogensinde saavidt, saa vil den Troende altid have nogen Skyld, dersom han selv har inviteret og begyndt med at spille Vantroen Seiren i Haanden ved selv at ville bevise. Her ligger Knuden, og jeg føres atter tilbage til den lærde Theologie. For hvis Skyld føres Beviset? Troen behøver det ikke, ja maa endog ansee det for sin Fjende. Derimod naar Troen begynder at skamme sig ved sig selv, naar den som en Elskerinde, der ikke nøies med at elske, men underfundigt skammer sig ved den Elskede og altsaa maa have det godtgjort, at han er noget Udmærket, altsaa naar Troen begynder at tabe Lidenskaben, altsaa naar Troen begynder at ophøre at være Tro, da gjøres Beviset fornødent for at nyde borgerlig Agtelse hos Vantroen. Hvad der paa dette Punkt ved Forvexling af Categorierne af geistlige Talere er præsteret i rhetoriske Dumheder, ak, lader os ikke tale derom. Troens Forfængelighed (et moderne Surrogat — hvorledes kunne De troe, der ind-

---

integri fuldstændige.

byrdes tage Ære af hinanden, Joh. Ev. 5, 44) vil og kan naturligviis ikke bære Troens Martyrium, og et egentligt Troens Foredrag er maaskee i dette Øieblik det Foredrag, der høres sjeldnest i hele Europa. Speculationen har forstaaet Alt, Alt, Alt! Den geistlige Taler holder dog lidt igjen, han tilstaaer, han har endnu ikke forstaaet Alt, han tilstaaer, han stræber (stakkels Fyr, det er en Forvexling af Categorierne!). »Om der er Nogen, som har forstaaet Alt«, siger han, »da tilstaaer jeg« (ak, han er beskæmmet, og mærker ikke, at han skulde bruge Ironie mod de Andre) »at jeg ikke har forstaaet det, ikke kan bevise Alt, og vi Ringere« (ak, han føler sin Ringhed paa et meget urigtigt Sted) »maae nøies med Troen.« (Stakkels miskjendte, høieste Lidenskab: Tro, at Du maae nøies med en saadan Forsvarer; stakkels geistlige Fyr, at Du slet ikke veed, hvorom Talen er! Stakkels videnskabelige Fattig Peer Eriksen, der ikke rigtigt kan komme med i Videnskaben, men som har Troen, for det har han, Troen, der gjorde Fiskere til Apostle, Troen, der kan flytte Bjerge — naar man har den!).

Naar Sagen behandles objektivt, kan Subjektet ikke i Lidenskab forholde sig til Afgiørelsen, allermindst uendeligt interesseret i Lidenskab. Det er en Selv-Modsigelse og saaledes comisk, at

Sandhed, vilde det Mærkelige tilsidst fremkomme, at just som man blev færdig med Beviset for dens Sandhed, havde den ophørt at være til som noget Nærværende; den var i den Grad blevet noget Historisk at den var noget Forbigangent, hvis Sandhed, ɔ: hvis historiske Sandhed nu var bragt til Tilforladelighed. Paa den Maade kunde den bekymrede Prophetie i Luc. 18, 8 gaae i Opfyldelse: dog, naar Menneskens Søn kommer, mon han skal finde Troen paa Jorden?

Jo mere Betragteren bliver objektiv, desto mindre bygger han en evig Salighed ɔ: sin evige Salighed paa sit Forhold til Betragtningen, thi en evig Salighed bliver der kun Tale om for den i Lidenskab uendeligt interesserede Subjektivitet. Objektivt forstaaer da Betragteren (han være nu forskende Lærd eller et fuskende Medlem af Menigheden) sig i følgende Afskedstale paa Livets Grændse: da jeg var ung, omtvivledes de og de Bøger, nu har man beviist disses Ægthed, men saa har man rigtignok igjen i den sidste Tid reist en Tvivl om nogle Bøger, som man aldrig før har tvivlet om. Men der vil saamænd nok komme en Lærd o. s. v.

Den beskedne, objektive Subjektivitet holder sig med applauderet Heroisme udenfor; den er til Tjeneste med at ville antage Sandheden, saasnart den er tilveiebragt. Dog er det et fjernt Maal, hvortil der stræbes (unægteligt, thi en Approximation kan blive ved saa længe det skal være) — og medens Græsset groer, saa døer Betragteren, rolig, thi han var objektiv. O, Du ikke for Intet prisede Objektivitet, Du formaaer Alt, ikke den meest Troende har været sin evige Salighed saa vis, og fremfor alt saa sikker paa ikke at tabe den som den Objektive! Det skulde da være, at denne Objektivitet og Beskedenhed var paa urette Sted, at den var uchristelig. Saa var det jo rigtignok betænkeligt paa den Maade at komme ind i Christendommens Sandhed. Christendommen er Aand, Aand er Inderlighed, Inderlighed er Subjektivitet, Subjektivitet i sit Væsentlige Lidenskab, i sit Maximum uendelig personligt interesseret Lidenskab for sin evige Salighed.

Saasnart man tager Subjektiviteten bort, og af Subjektiviteten Lidenskab, og af Lidenskab den uendelige Interesse, saa er der overhovedet slet ingen Afgjørelse, hverken i dette eller i noget andet Problem. Al Afgjørelse, al væsentlig Afgjørelse ligger i Subjektiviteten. En Betragter (og dette er den objektive Subjektivitet) har paa intet Punkt nogen uendelig Trang til en Afgjørelse, og seer den paa intet Punkt. Dette er Objektivitetens Falsum og Mediationens Betydning som Gjennemgang i den fortsatte Proces,

hvori Intet bestaaer og hvori heller Intet uendeligt er afgjort, fordi Bevægelsen vender tilbage i sig selv, og atter vender tilbage, og Bevægelsen selv er en Chimaire, og Speculationen altid klog bagefter.*) Objektivt forstaaet er der overalt Resultat nok, men

---

*) Saaledes maa det ogsaa forstaaes med den for sin Positivitet udskregne hegelske Philosophies Skepsis. Efter Hegel er Sandheden den fortsatte verdenshistoriske Proces. Hver Slægt, hvert Stadium er berettiget og dog kun et Moment i Sandheden. Dersom her ikke slaaer sig lidt Charlatanerie til, som hjælper ved at antage, at den Generation, i hvilken Prof. Hegel levede, eller den som nu efter ham er Imprimatur, at den Generation er den sidste og Verdenshistorien forbi, saa ligge vi Alle i Skepsis. Det lidenskabelige Spørgsmaal om Sandhed kommer ikke engang frem, thi Philosophien har først faaet narret Individerne til at blive objektive. Den positive hegelske Sandhed er ligesaa svigefuld som Lykken var i Hedenskab. Først bag efter faaer man at vide, om man har været lykkelig: og saaledes faaer den næste Generation at vide, hvad det Sande var i den afdøde Generation. Systemets store Hemmelighed (dog dette bliver unter uns, ligesom Hemmeligheden mellem Hegelianerne) er noget nær Protagoras' Sophisme: »Alt er relativt,«

intet afgjørende Resultat nogetsteds, hvilket er ganske i sin Orden, netop fordi Afgjørelsen ligger i Subjektiviteten, væsentligen i Lidenskaben, *maxime* i den for sin evige Salighed uendeligt interesserede personlige Lidenskab.

§ 2.

Om Kirken.

Den catholske Kirkes Værn mod Dialektikens Indtrængen, som dette haves i Pavens synlige Nærværelse, vilde vi her lade

tale med, og især socratisk at spørge (hvilket jo var Socrates' Agt at gjøre ved alle de Afdøde), om han veed Noget eller han ikke veed Noget. Socrates maatte have forandret sig betydeligt, hvis han i fjerneste Maade lod sig imponere af, om Hegel vilde begynde at afdeklamere §§, og love, at Alt skulde blive klart i Slutningen. — Maaskee kan jeg i denne Note finde en passende Plads for Noget jeg har at beklage mig over. I Poul Møllers Levnet har man kun anført en eneste Yttring, der giver en Forestilling om, hvorledes han i en sildigere Tid opfattede Hegel. Den ærede Udgiver har formodentlig i denne Afholdenhed ladet sig bestemme af Forkjerlighed og Pietet for den Afdøde og et ængsteligt Hensyn til hvad vel visse Folk vilde sige, et spekulativt næsten hegeliansk Publikum dømme. Maaskee har dog Udgiveren, netop i det Øieblik han troede at handle i Forkjerlighed for den Afdøde, skadet Indtrykket af ham. Mærkeligere end mangen Aphorisme, som er bleven trykt i Samlingen, nok saa mærkelig som mangt et Ungdomstræk, den omhyggelige og smagfulde Biograph har opbevaret i en skjøn og ædel Fremstilling, nok saa mærkeligt var det, at P. M., medens Alt var hegeliansk, dømte ganske anderledes, at han først en Tid lang næsten med Indignation talte om Hegel, indtil den sunde humoristiske Natur, der var i ham, lærte ham at smile især af Hegelianismen, eller, for endnu tydeligere at erindre om P. M., ret hjerteligt at lee af den. Thi hvo har været forelsket i P. M. og glemt hans Humor; hvo har beundret ham og glemt hans Sundhed, hvo har kjendt ham, og glemt hans Latter, der gjorde En godt, selv naar det ikke blev En ganske tydeligt, hvad det var han lo af; thi hans Distraction bragte En stundom i Vilderede.

I Poul Møllers Levnet af F. C. Olsen, P. M.s Efterladte Skrifter 6. Bd. S. 151 (2den Udg.).

udenfor Omtale*). Men ogsaa indenfor Protestantismen har man, efter at have opgivet Bibelen som det sikkre Tilhold, grebet til Kirken. Skjøndt der endnu gjøres Angreb paa Bibelen, skjøndt lærde Theologer lingvistisk og critisk forsvare den, saa er denne hele Fremgangsmaade for en Deel antiqveret, og fremfor Alt har man, netop fordi man bliver mere og mere objektiv, ikke de afgjørende Slutninger bag Øret med Hensyn til Troen. Bogstav-Zelotismen, der dog havde Lidenskab, er forsvunden. Det Fortjenstlige ved den var, at den havde Lidenskab. I en anden Forstand var den comisk, og ligesom Riddertiden egentligen slutter af med Don Quixote, (thi den comiske Opfattelse er altid den afsluttende), saaledes kunde en Digter endnu tydeliggjøre, at med Bogstav-Theologien er det forbi, ved comisk at forevige en saadan ulykkelig Bogstav-Tjener i sin tragi-comiske Romantik; thi overalt hvor der er Lidenskab er der ogsaa Romantik, og Den, der har Bøielighed og Sands for Lidenskab, og ikke har lært udenad hvad der er Poesie, han vil i en saadan Figur see et skjønt Sværmeri, ligesom naar en elskende Pige baldyrer den kunstige Indfatning til det Evangelium, hvori hun læser sin Elskovs Lykke, ligesom naar en elskende Pige tæller Bogstaverne i det Brev, han har skrevet hende til; men da vilde han tillige see det Comiske. — Der vilde

forkeert Gjenstand (en Approximations Gjenstand), men det Gode hos ham var, at han havde Lidenskab.

Den Sagens Vending, at slippe Bibelen og at gribe til Kirken, er endog en dansk Idee. Imidlertid vil det ikke lykkes mig, hverken selv at juble paa Landsmandskabets Vegne over denne »mageløse Opdagelse« (dette er denne Idees officielle Titulatur hos de geniale Vedkommende: Opfinderen og Dhr. Beundrende), eller at finde det ønskeligt, om Regjeringen lod befale et *te deum* af hele Folket til gudelig Taksigelse for den »mageløse Opdagelse«. Det er bedre, og falder mig i det mindste ubeskriveligt let, at lade Grundtvig beholde hvad hans er: den mageløse Opdagelse. Vel blev der i sin Tid, især da en lignende lille Bevægelse begyndte i Tydskland med Delbrück o. s. v., ymtet om, at det egentligen var Lessing, Grundtvig skyldte denne Idee, uden dog at skylde ham det Mageløse ved den, saa Grundtvigs Fortjeneste vilde blive at forvandle et med sindrig Kløgt, med sjelden skeptisk Forfarenhed, med fiin Dialektik problematisk henstillet lille socratisk Tvivlsmaal til en evig, mageløs, verdenshistorisk, absolut, himmelraabende og soleklar Sandhed. Men selv antaget, at der var et Forhold fra Pastor Grundtvigs Side, hvilket jeg dog slet ikke antager, da den mageløse Opdagelse i sin mageløse Absoluthed har umiskjendeligt Præg af grundtvigsk Oprindelighed: det vilde dog være en Uretfærdighed, at sige det var et Laan fra Lessing, da der i alt det Grundtvigske ikke er det Mindste, som erindrer om Lessing, eller som Forstandens Stormester uden en mageløs Resignation kunde gjøre Fordring paa som sin Eiendom. Havde man endda sagt, at den kloge, dialektiske Mag. Lindberg, den mageløse Opdagelses talentfulde Generalprocureur og Værge, muligen skyldte Lessing Noget: det lod sig høre. I ethvert Tilfælde skylder Opdagelsen Lindbergs Talent meget, forsaavidt den ved ham fik Form, blev tvungen ind i dialektisk Holdning, blev mindre hiatisk, mindre mageløs — og mere tilgængelig for den sunde Menneskeforstand.

»mageløse Opdagelse«] jvfr. Grundtvig i Maanedsskrift for Christendom og Historie I (1831), S. 609: »en Opdagelse . . . som aabner de lyseste Udsigter . . . til en . . . fri Kraft-Udvikling, Verden skal nødes til at kalde mageløs.« Delbrück] i Skriftet: Philip Melanchthon, der Glaubenslehrer. socratisk Tvivlsmaal] der tænkes vistnok paa Lessings Axiomata VII Slutn. (Werke X S. 142 f. Maltzahn). Lessing har dog paa andre Steder udtalt sig bestemtere (X S. 232 og 278. XI, 2, S. 232). hiatisk egtl. »gabende«, her vel i Betydningen: springende i Udtrykket. (I Ms. staaer: hiatisk-vrælende.)

Dette havde da Grundtvig rigtigt indseet, at Bibelen umuligen kunde holde igjen mod den indtrængende Tvivl, men han havde ikke indseet, at Grunden var, fordi Angrebet og Forsvaret begge ligge i en Approximeren, der i sin evindeligen fortsatte Stræben ikke var dialektisk for en uendelig Afgjørelse, hvorpaa man bygger en evig Salighed. Da han ikke var dialektisk opmærksom herpaa, maatte det være ved et reent Slumpetræf, at han virkeligen kom udenfor de Forudsætninger, indenfor hvilke Bibel-Theorien har sin store Fortjeneste, sin ærværdige videnskabelige Betydning. Men et Slumpetræf er utænkeligt i Forhold til det Dialektiske. Forsaavidt var det sandsynligere, at han med sin Kirke-Theorie kom til at blive indenfor de samme Forudsætninger. Uqvemsord mod Bibelen, hvormed han virkelig i sin Tid forargede de ældre Lutheranere, Uqvemsord og Magtsprog istedenfor Tanker kan naturligviis kun, og naturligviis overordentlig tilfredsstille Tilbedere; enhver Anden seer let, at naar Tanken mangler i den larmende Tale, saa er det Tankeløsheden der slaaer sig løs i Udtrykkets Løsagtighed.

Som Bibelen før skulde objektivt afgiøre, hvad der er det Christelige og hvad ikke, saa skulde Kirken nu være det

heden er Subjektets Forvandling i sig selv. Det om Grækenlands mageløse Fremtid varslende Genie er just ikke fortroligt med Græciteten. Studiet af den græske Skepsis vilde være meget at anbefale. Der lærer man ypperligt, hvad der altid skal Tid og Øvelse og Disciplin til at forstaae (trange Vei for Frisproget!), at den sandselige Vished end sige den historiske Vished er Uvished, er kun Approximation, at det Positive og et umiddelbart Forhold dertil er det Negative.

Den første dialektiske Vanskelighed ved Bibelen er, at den er et historisk Aktstykke, at, saasnart den skal være Tilholdet, den indledende Approximeren begynder, og Subjektet distraheres i en Parenthes, hvis Slutning man i al Evighed kan imødesee. Det nye Testamente er noget Forbigangent, og saaledes i strængere Forstand historisk. Netop dette er det Bedaarende, der vil forhindre i at gjøre Problemet subjektivt, og behandle det objektivt, hvorved det slet ikke bliver til. — Denne Vanskelighed har »de philosophiske Smuler« samlet sig paa i Cap. IV og V ved at hæve Forskjellen mellem den samtidige og den sidste Discipel, hvilke antages adskilte ved 1800 Aar. Dette er af Vigtighed, at ikke Problemet (den Modsigelse, at Guden har været til i menneskelig Skikkelse) skal forvexles med Problemets Historie, ɔ: med *summa summarum* af 1800 Aars Meninger o. s. v.

Saaledes experimenterende hævede Smulerne Problemet frem. Vanskeligheden med det nye Testamente som noget Forbigangent synes nu hævet ved Kirken, der jo er noget Nærværende.

Paa dette Punkt har Grundtvigs Theorie Fortjeneste. Især er det af Lindberg med dygtig, juridisk Skarphed udviklet, at Kirken bortskjærer al den Bevisen og Bevisen, som var fornøden i Forhold til Bibelen, da denne er noget Forbigangent, medens Kirken er til, er et Nærværende. At fordre et Beviis af den for, at den er til, siger Lindberg og rigtigt, er Nonsens, ligesom at fordre af en levende Mand Beviis for at han er til*). Deri har

*) Dialektisk-metaphysisk nærmere bestemmet kommer dette deraf, at Tilværelse er et høiere Begreb end al Bevisen derfor, og at det derfor er en Taabelighed at fordre Beviset; medens det omvendt er et Spring, fra Væsen at slutte til Tilværelse.

Det om Grækenlands mageløse Fremtid osv.] se Grundtvig, Haandbog i Verdens-Historien I (1833) S. 321.

Lindberg fuld Ret, og Fortjeneste af den Urokkelighed og udklarende Sikkerhed, hvormed han veed at holde Noget fast.

Kirken er altsaa til; af den (som nærværende, som samtidig med Spørgeren, hvorved Problemet er hævdet Samtidighedens Ligelighed) kan man faae at vide, hvad der væsentligen er christeligt; thi det er Det, som Kirken bekjender.

Rigtigt. Men paa dette Punkt har end ikke Lindberg kunnet holde Sagen (og jeg ønsker helst at have en Dialektiker for mig, overladende Grundtvig det Mageløse). Efterat der nemlig er sagt om Kirken at den er til, og at man hos den kan faae at vide, hvad det Christelige er, udsiges der igjen om denne Kirke, den nærværende, at den er den apostoliske, at den er den samme som har bestaaet gjennem atten Aarhundreder. Det Prædikat: den christelige er altsaa mere end den nærværendes Prædikat; prædiceret om den nærværende angiver det en Forbigangenhed, altsaa en Historiskhed ganske i samme Forstand som Bibelen. Nu er al Fortjenesten gjort til Intet. Det eneste Historiske der er høiere end Beviset er den samtidige Tilværelse, enhver Bestemmelse af Forbigangenhed fordrer Beviis. Vil Nogen saaledes sige til en

dig, der beviser Troesbekjendelsens Oprindelighed, dens Eenstydighed overalt og i ethvert Moment gjennem atten Aarhundreder (hvor det critiske Arbeide vil støde paa Vanskeligheder, som Bibeltheorien slet ikke kjendte*)), saa vil der blive støvet efter i gamle Bøger. Det levende Ord hjælper ikke; det forstaaer sig, det hjælper heller ikke at ville sætte dette ud for Grundtvig. Det skeer derfor heller ikke med noget Haab, snarere med et Mishaab. Det levende Ord forkynder Kirkens Tilværelse. Rigtigt, dette kan Satan selv ikke tage fra Nogen; men det levende Ord forkynder ikke, at Kirken har været til i atten Aarhundreder, at den væsentligen er den samme, at den aldeles uforandret har været til o. s. v.; dette kan en dialektisk Yngling indsee. Til det samtidigt Nærværendes umiddelbare ubeviselige Tilvær svarer det levende Ord som Yttring af Tilværelse, men saa lidet som Forbigangenhed er ubeviselig (ɔ: er høiere end Beviset), saa lidet svarer det levende Ord dertil, som det tilføiede Prædikat jo ogsaa kun tyder paa den umiddelbare Nærværelse. Et grundtvigsk Anathema over dem, som ikke kunne forstaae det levende Ords lyksaliggjørende eller afgjørende Magt i Forhold til Bestemmelsen det historisk Forbigangne (et levende Ord af Afdøde), beviser hverken at Grundtvig tænker, eller at Modparten ikke tænker.

Netop Magister Lindberg, der er for godt et Hoved til at kunne nøies med Aar ud og Aar ind at slaae Allarm, netop han har selv givet Sagen denne Vending. Da der engang blev Strid om det var rigtigst at sige: jeg troer en christelig Kirke, eller en christelig Kirke at være, tog han selv sin Tilflugt til gamle Bøger for at bevise, naar den forkeerte Variant var kommen ind. Der er naturligviis heller intet Andet at gjøre, med mindre man til den christelige Troesbekjendelse føier en ny Forsagelse, den af al

---

*) For en Forsigtigheds Skyld maa jeg her gjentage det Dialektiske. Det var ikke utænkeligt, at En, der havde Phantasie nok til ret at blive opmærksom paa disse Vanskeligheders Vidtløftigheder, vilde sige: nei, saa gaaer det bedre med Bibelen. Men man glemme ikke atter i Adspredelse, at dette Mere eller Mindre, Bedre eller Ikke-bedre er indenfor en Approximerens væsentlige Ufuldkommenhed som incommensurabel for en evig Saligheds Afgjørelse.

---

tog han selv sin Tilflugt til gamle Bøger, se Nordisk Kirketidende 1834, Sp. 829 ff.

sand Tænkning i Forhold til den mageløse Opdagelse og det levende Ords Abracadabra *).

Ad denne Vei begynder saa Approximationen igjen, Parenthesen sættes, og naar den ender kan ikke siges, thi dette er og bliver kun en Approximeren, og denne har den mærkelige Egenskab, at den kan blive ved saa længe det skal være.

Altsaa Kirke-Theoriens Fortjeneste i Forhold til Bibel-Theorien var at skaffe det Senere-Historiske bort og gjøre det Historiske til det Nærværende. Men denne Fortjeneste forsvinder strax igjen, naar de nærmere Bestemmelser træde til.

Hvad der ellers leilighedsviis er blevet yttret om Troesbekjendelsens Fortrinlighed fremfor Bibelen som Betryggelsesmiddel mod Angreb, er temmeligt dunkelt. At Bibelen er en stor Bog, Troesbekjendelsen nogle faae Sætninger, er en illusorisk Trøst, og gjelder egentlig kun for Folk, som ikke opdage, at Tankevidtløftigheden ikke altid staaer i Forhold til Ord-Vidtløftigheden. Angriberne behøve ogsaa blot at forandre Angrebet ɔ: rette det mod Troesbekjendelsen, saa er Alt i fuld Gang. Kan Angriberne for at nægte den hellige Aands Personlighed exegetisk forsøge sig paa det nye Testamente, saa kan de jo ligesaa godt knytte sig til den Differents som Lindberg har exegetiseret over, om der i Troesbekjendelsen

en Misforstaaelse at ville sikkre sig objektivt, og derved undgaae den Risico, i hvilken Lidenskaben vælger, og i hvilken Lidenskaben forbliver hævdende sit Valg. Det vilde ogsaa være en uhyre Uretfærdighed om nogen sildigere Generation trygt ɔ: objektivt skulde kunne trænge sig ind ind i Christendommen og saaledes blive deelagtig i hvad de Første havde kjøbt i Subjektivitetens yderste Livsfare og erhvervet i den samme Fare gjennem et langt Liv.

Vil Nogen sige, at det korte Udsagn er lettere at holde fast og vanskeligere at angribe, saa fortier han Noget, nemlig hvor mange Tanker der er indeholdt i det korte Udsagn. Forsaavidt vil da en Anden med samme Ret kunne sige, at den vidtløftigere Udførelse (naar som *in casu* begge Dele ere af de Samme, her af Apostlene) er tydeligere og saaledes lettere at fastholde og vanskeligere at angribe. Men Alt hvad der siges i denne Retning, *pro et contra,* er igjen kun en Approximations-Skepsis.

Kirke-Theorien er bleven tilstrækkeligen anpriset som objektiv, et Ord, der i vor Tid er en Æreserklæring, hvormed Tænkere og Propheter troe at sige hinanden noget Stort. Skade kun, at der hvor man skulde være objektiv, i den strænge Videnskab, der er man det sjeldent; thi en med dygtig Autopsie rustet Lærd er en stor Sjeldenhed. I Forhold til Christendommen er det derimod en høist uheldig Categorie, og Den, som har en objektiv Christendom og intet Andet, han er *eo ipso* en Hedning; thi Christendommen er netop Aandens, og Subjektivitetens og Inderlighedens Sag. At nu Kirke-Theorien er objektiv, vil jeg ikke nægte, tvertimod vise det ved Følgende. Naar jeg sætter det for sin Salighed uendeligt lidenskabeligt interesserede Individ i Forhold til den, saaledes, at han paa den vil begrunde sin Salighed, saa bliver han comisk. Han bliver ikke comisk, fordi han er uendeligt interesseret i Lidenskab, dette er netop det Gode hos ham, men han bliver comisk, fordi Objektiviteten er ueensartet dermed. Skal det Historiske ved Troesbekjendelsen (at den er fra Apostlene o. s. v.) være det Afgjørende, saa maa hver Tøddel uendeligt urgeres, og da dette kun lader sig naae *approximando,* saa er Individet i den Modsigelse at knytte ɔ: at ville knytte sin evige Salighed og ikke at kunne komme til det, fordi Approximationen aldrig bliver færdig, hvoraf igjen følger, at han i al Evighed ikke kommer til at knytte sin evige Salighed til den, men et mindre lidenskabeligt

---

in casu i dette Tilfælde. *eo ipso* netop derved. *approximando* ved Tilnærmelse.

Noget. Blev man først ret enige om at bruge Troesbekjendelsen istedetfor Skriften, vilde der fremkomme aldeles analoge Phænomener med den be'ymrede bibelske Exegeses Zelotisme. Individet er tragisk ved sin Lidenskab og comisk ved at kaste den paa en Approximation. — Vil man accentuere Daabens Sacramente, og derpaa at man er døbt begrunde sin evige Salighed, saa bliver man atter comisk; ikke fordi den uendeligt interesserede Lidenskab er comisk, langtfra, den er netop ærværdig, men fordi Gjenstanden kun er en Approximations-Gjenstand. Vi Alle leve beroligede i den Forvisning, at vi ere døbte, men skal Daaben være afgjørende, uendeligt afgjørende for min evige Salighed, saa maa jeg, og saaledes Enhver, der ikke er bleven objektiv lyksaliggjort og har aflagt Lidenskab som en Barnestreg (og en Saadan har jo ingen evig Salighed at begrunde, saa han kan sagtens begrunde den paa Lidet), saa maa jeg bede om Vished. Ak, Ulykken er: i Forhold til et historisk Faktum kan jeg kun faae en Approximation. Min Fader har sagt det, det staaer i Kirkebogen, jeg har en Attest*) o. s. v. O ja, jeg er beroliget. Men lad et Menneske have Lidenskab nok til at fatte sin evige Saligheds Betydning, og lad ham saa forsøge at knytte den dertil, at han er døbt: han vil fortvivle. Ad denne Vei maatte

dialektisk, naar Seiren bestandig tillige er dialektisk construeret, saa skal et Menneske faae nok med sig selv at gjøre. Det forstaaer sig, saa kommer man ikke til at lyksaliggjøre hele Menneskeheden i mageløse Syner.

Om det forøvrigt ikke er uchristeligt, at finde Hvile betræffende det Spørgsmaal om sin evige Salighed i den Vished, at man er døbt, ligesom Jøderne beraabte sig paa Omskærelsen og paa at være Abrahams Børn som det afgjørende Beviis for Guds-Forholdet, altsaa at finde Hvile ikke i Frihedens Aands-Forhold til Gud (og saa ere vi jo i Subjektivitets-Theorien, hvor de egentlige religiøse Categorier høre hjemme, hvor Enhver blot skal frelse sig selv og have nok deri, fordi Frelsen bestandig bliver vanskeligere — intensivere i Inderlighed — jo betydningsfuldere Individualiteten; og hvor det at spille verdenshistorisk Genie og verdenshistorisk at fraternisere med Gud som en Extraordinarius, er ligesom Lapserie i Forhold til det sædelige Liv), men i en Begivenhed, altsaa at holde Anfægtelsen borte ved denne magiske Daab*), ikke at ville gjennemtrænge den med Troen: skal jeg ikke indlade mig paa at afgjøre. Jeg har overalt ingen Mening, men experimenterer blot Problemet frem.

* *

*

Hvad Bibel-Theorien angaaer, da kan nærværende Forfatter, selv om han blev mere og mere overbeviist om den dialektiske

---

*) Naar man siger, at deri er det Betryggende mod al Anfægtelse i Tanken om Daaben, at Gud i den gjør Noget ved os, saa er det naturligviis kun en Illusion, der ved en saadan Bestemmelse mener at holde Dialektiken borte, thi Dialektiken kommer strax med Inderliggjørelsen af denne Tanke, med Tilegnelsen. Derpaa har ethvert Genie, det største der nogensinde har levet, udelukkende at anvende al sin Kraft: paa Inderliggjørelsen i sig selv. Men Anfægtelsen ønsker man eengang for alle at være fri for, og i Anfægtelsens Øieblik retter Troen sig derfor ikke mod Gud, men Troen bliver Troen paa, at man virkelig er døbt. Hvis her nu ikke skjulte sig meget Spilfægterie, saa vilde der forlængst være fremkommet psychologisk mærkelige Tilfælde af Bekymring om med Vished at faae at vide, at man er døbt. Det skulde blot være 10,000 Rbd. det gjaldt om, saa vilde man neppe lade det staae hen med den Art af Vished, som vi Alle har om at være døbte.

Misviisning, der her skjuler sig, dog aldrig Andet end med Taknemlighed og med Beundring mindes det indenfor Forudsætningen udmærket Præsterede, mindes de med sjelden Lærdom og Grundighed udstyrede Skrifter, mindes et velgjørende Indtryk af den hele Stræben, der er nedlagt i en Literatur, hvis hele Omfang nærværende Forfatter langtfra arrogerer sig et ualmindeligere lærd Kjendskab til. Hvad Grundtvigs Theorie angaaer, da føler han just ikke nogen Smerte i Adskillelsens Øieblik, føler sig just heller ikke forladt ved Tanken om at være ueens med denne Tænker. At have Grundtvig paa sin Side kunde vist Ingen ønske, der med Bestemthed ønsker at vide hvor man er, og ikke ønsker at være, hvor der er Allarm, især naar Allarmen er den eneste nærmere Bestemmelse af, hvor man er. Hvad Mag. Lindberg angaaer, da er han en Mand med saa mange dygtige Kundskaber, han er en saa forfaren Dialektiker, at han som Allieret altid er en stor Vinding, og som Fjende altid kan gjøre En Striden vanskelig — men ogsaa fornøielig, fordi han er en øvet Fægter, der rammer og ikke ihjelslaaer saa absolut, at den Levende let forvisser sig om, at det ikke er ham, der er bleven ihjelslagen, men en eller anden uhyre Absoluthed. Det er altid forekommet mig en Uretfærdighed mod Lindberg, at medens Pastor Grundtvig nyder noget Vist om Aaret

nelden: den vederhæftige Subjektivitet brænder sig kun, naar han saaledes uden videre vil gribe til; eller rettere (thi da det er et Aands-Forhold, kan det jo kun forstaaes overført om at brænde sig selv) han griber den slet ikke, dens objektive Sandhed griber han saa objektivt, at han selv bliver udenfor.

Egentligen dialektisk lader dette Argument sig slet ikke behandle; thi i sit første Ord forvandler det sig selv til en Hypothese. Og en Hypothese kan blive sandsynligere ved at holde sig i 3000 Aar, men derfor bliver den aldrig nogen evig Sandhed, der kan være afgjørende for Ens evige Salighed. Har ikke Muhamedanismen bestaaet i 1200 Aar? De atten Aarhundreders Tilforladelighed, det at Christendommen har gjennemtrængt alle Livsforhold, omskabt Verden o. s. v., denne Tilforladelighed er netop en Svig, hvorved det besluttende og vælgende Subjekt fanges og gaaer ind i Parenthesens Fortabelse. Atten Aarhundreder har ingen større Beviiskraft end een Dag i Forhold til en evig Sandhed, der skal være afgjørende for en evig Salighed; derimod har atten Aarhundreder og Alt, Alt, Alt det, som kan fortælles og siges og gjentages i den Anledning, en Adspredelsens Magt, som distraherer ypperligt. Af Naturen er ethvert Menneske lagt an til at blive en Tænker (Ære og Priis være den Gud, som skabte Mennesket i sit Billede!). Gud kan ikke for, at Vane og Slendrian og Lidenskabsløshed og Affectation og Praten med Nabo og Gjenbo efterhaanden fordærver de Fleste, saa de blive tankeløse — og bygge deres evige Salighed derpaa og saa derpaa og for det Tredie derpaa — og mærke ikke, at Hemmeligheden er, at deres Tale om deres evige Salighed er Affectation, netop fordi den er lidenskabsløs, hvorfor den ogsaa ypperligt kan bygges paa Svovelstikke-Argumenter.

Argumentet lader sig derfor kun behandle rhetorisk*). Sand Veltalenhed er nu vistnok en Sjeldenhed, den sande Veltalenhed vilde vel tage i Betænkning at bruge det: maaskee lader det sig deraf forklare, at Argumentet høres ofte. I sit Maximum vil Argumentet da ikke dialektisere (thi det er kun Fuskere der begynde saaledes, og saa først bag efter gribe til det Rhetoriske), det vil imponere. Taleren isolerer det betragtende eller det tvivlende Subjekt ud af al Forbindelse med Andre, og stiller ligeoverfor den

---

*) Bedst maaskee med en humoristisk Vending, som naar Jean Paul siger: at om man opgav eller modbeviste alle Beviser for Christendommens Sandhed, blev det dog tilbage: at den har bestaaet i atten Aarhundreder.

stakkels Synder de utallige Slægter og Millioner Millioner Millioner, derpaa siger han til ham: tør Du nu være fræk nok til at nægte Sandheden, tør Du, tør Du indbilde Dig, at Du skulde have Sandheden og atten Aarhundreder, de utallige Slægter og Millioner Millioner Millioner skulle have levet hen i en Vildfarelse; tør Du, Du elendige Ene-Menneske, tør Du ville ligesom styrte alle disse Millioner Millioner Millioner, ja hele Menneskeheden i Fordærvelse; see, de staae op af Gravene, see, de gaae ligesom forbi min Tanke Slægt efter Slægt alle hine Troende, der fandt Hvile i Christendommens Sandhed, og deres Blik dømmer Dig, Dig Du frække Oprører, indtil Dommens Adskillelse forhindrer Dig fra at see dem, fordi Du blev funden for let, blev lukket udenfor i Mørke, fjern fra hiin evige Salighed o. s. v. Bag denne uhyre Slagorden (af Millioner Millioner Millioner) skjelver dog stundom den feige Taler, naar han bruger Argumentet, fordi han aner, at der er en Modsigelse i hele hans Adfærd.

Synderen gjør han imidlertid ingen Skade. Et saadant rhetorisk Styrtebad fra en Høide af atten Aarhundreder er meget oplivende. Taleren gavner, om just ikke paa den Maade han mener, han gavner ved at udsondre Subjektet ligeoverfor alle andre Mennesker — ak, dette er en stor Tjeneste, thi kun faae Mennesker

Hvad her er blevet antydet, have »Smulerne« ofte nok indskærpet, at der ingen ligefrem og umiddelbar Overgang er til Christendommen, og at derfor Alle, der paa den Maade ville skyde rhetorisk til for at faae En ind i Christendommen eller vel endog ved Prygl hjælpe En derind: alle disse ere Bedragere — nei: de vide ikke hvad de gjøre.

Cap. 2.

Den speculative Betragtning.

Den speculative Betragtning opfatter Christendommen som et historisk Phænomen; Spørgsmaalet om dens Sandhed betyder derfor, at gjennemtrænge den saaledes med Tanken, at tilsidst Christendommen selv er den evige Tanke.

Den speculerende Betragtning har nu den gode Egenskab, at den ingen Forudsætninger har. Den gaaer ud fra Intet, antager Intet som Givet, begynder ikke »bittweise«. Her kan man da altsaa være sikker paa ikke at træffe saadanne Forudsætninger, som i det Foregaaende.

Dog antages der jo Eet: Christendommen som givet. Der antages at vi Alle ere Christne. Ak, Ak, Ak, Speculationen er altfor artig. Ja, hvor Verdens Gang er besynderlig! Engang var det livsfarligt at bekjende sig for at være Christen, nu er det betænkeligt at betvivle, at man er det. Især nemlig naar denne Betvivlen ikke betyder, at man stormer frem for at faae Christendommen afskaffet, thi saa lader det sig høre. Nei, hvis et Menneske simpelt og eenfoldigt vilde sige, at han var bekymret for sig selv, at det ikke hang rigtigt sammen med at han kaldte sig en Christen: saa vilde han — ikke blive forfulgt eller henrettet, men man vilde see vredt til ham og sige: »det er ret kjedeligt med det Menneske,

---

de vide ikke hvad de gjøre] Luc. 23, 34. bittweise] Oversættelse af det latinske *precario*. Man siges at besidde *precario*, hvad man kun har ved en Andens Godhed, og hvad denne Anden kan fratage En naar han vil (f. Ex. hvad et Barn har faaet af sine Forældre). Om Fagvidenskaberne, der i Modsætning til Philosophien forudsætter en vis Forestilling om deres Gjenstand, staaer Udtrykket i Hegels Logik I (Werke III) S. 69.

at han skal gjøre Ophævelser over ingen Ting; hvorfor kan han ikke være ligesom vi Andre, der alle ere Christne; det er ligesom med F. F., der ikke kan gaae med en Hat som vi Andre, men skal være aparte.« Var han gift, vilde hans Kone sige til ham: lille Mand, hvor kan Du nu faae saadanne Indfald; skulde Du ikke være en Christen? Du er jo Dansk; staaer der ikke i Geographien, at den luthersk-christelige Religion er den herskende i Danmark? For en Jøde er Du da ikke, en Mahomedaner heller ikke, hvad skulde Du vel saa være? Det er jo 1000 Aar siden, at Hedenskabet blev fortrængt, saa veed jeg da, Du er ingen Hedning. Passer Du ikke Dit Arbeide i Contoiret som en god Embedsmand, er Du ikke en god Undersaat i en christelig, i en luthersk-christelig Stat: saa er Du jo en Christen.« See, saa objektive ere vi blevne, at selv en Embedsmands Kone argumenterer fra det Totale, fra Staten, fra Samfunds-Ideen, fra Geographiens Videnskabelighed til den Enkelte. Det følger i den Grad af sig selv, at den Enkelte er Christen, har Troen o. s. v., at det er Lapseri at gjøre Ophævelser derover eller ogsaa er det Grillefængerie. Da det nu altid er ubehageligt at maatte tilstaae, at man ikke er i Besiddelse af Noget, som Alle antages uden videre

Socrates siger som bekjendt, at naar man antager et Fløitespil, maa man ogsaa antage en Fløitespiller; og altsaa naar man antager en Speculation, maa man ogsaa antage en Speculant eller flere Speculanter. »Altsaa, dyrebare Menneske, høistærede Hr. Speculant, Dem tør jeg dog nærme mig i subjektiv Tiltale: o, Kjære! hvorledes betragter De Christendommen, ɔ: er De en Christen eller ikke? Her spørges ikke, om De gaaer videre, men om De er det; det skulde da være, at det at gaae videre for en Speculant i Forhold til Christendommen er at ophøre at være hvad man var, et sandt Kunststykke *à la* Münchhausen, et Kunststykke, som maaskee er muligt for Speculation, thi denne uhyre Magt fatter jeg ikke, men dog vel umuligt for Speculanten *qua* Menneske.«

Speculanten (hvis han ikke er ligesaa objektiv som hiin Embedsmands Kone) vil altsaa betragte Christendommen. Han er ligegyldig ved, om Nogen antager den eller ikke; slig Bekymring overlades Seminarister og Lægfolk — og saa dog vel de virkelige Christne, hvilke det ingenlunde er ligegyldigt, om de ere Christne eller ikke. Han betragter Christendommen for nu at gjennemtrænge den med sin speculative, ja sin ægte speculative Tanke. Sæt dette hele Foretagende var en Chimaire, sæt det slet ikke lod sig gjøre; sæt Christendommen netop er Subjektiviteten, er Inderliggjørelsen, sæt altsaa, at kun to Klasser af Mennesker kan vide Noget om den: De, der uendeligt interesserede i Lidenskab for deres evige Salighed troende bygge den paa deres troende Forhold til den; og De, som i modsat Lidenskab (men i Lidenskab) forkaste den — de lykkelige og de ulykkelige Elskere. Sæt altsaa den objektive Ligegyldighed aldeles intet kan faae at vide. Kun det Lige forstaaes af det Lige, og den gamle Sætning *quicquid cognoscitur, per modum cognoscentis cognoscitur* maa dog udvides saaledes, at der ogsaa er en Maade, paa hvilken den Erkjendende slet Intet erkjender, eller at det bliver en Indbildning med hans Erkjenden. I Forhold til en Iagttagelse, hvor det er af Vigtighed, at Iagttageren befinder sig i en bestemt Tilstand, gjelder det jo, at naar han ikke er i denne Tilstand, saa erkjender han slet ikke Noget. Han kan nu bedrage En ved at sige, at han er i den Tilstand uagtet han ikke er det, men naar det træffer sig saa heldigt, at han selv siger, at han ikke er i den fornødne Tilstand, saa bedrager han Ingen. Dersom nu Christendommen væsentligen

---

Socrates siger] i Platons Apologi p 27 b (frit gjengivet). *quicquid* osv.] alt hvad der erkjendes, erkjendes paa den Erkjendendes Maade.

er noget Objektivt, saa gjelder det for Iagttageren at være objektiv; men dersom Christendommen væsentligen er Subjektiviteten, saa er det en Feiltagelse, hvis Iagttageren er objektiv. I Forhold til al Erkjenden, hvor det gjelder at Erkjendelsens Gjenstand er selve Subjektivitetens Inderlighed, gjelder det, at den Erkjendende maa være i denne Tilstand. Men Udtrykket for Subjektivitetens yderste Anstrængelse er den uendeligt lidenskabelige Interesse for sin evige Salighed. Allerede i Henseende til jordisk Elskov gjelder det, at Iagttageren dog maa være i Elskovens Inderlighed. Men Interessen er her ikke saa stor, fordi al Elskov ligger i Illusion, og netop derfor har den et Slags objektiv Side, som gjør, at en Erfaring paa anden Haand endda lader sig høre. Gjennemtrænges Elskoven derimod med et Guds-Forhold, saa forsvinder den ufuldkomne Illusion, det Skin af Objektivitet, der bliver tilbage; og nu gjelder det, at Den, som ikke er i denne Tilstand, Intet vinder ved al sin Betragten. I den uendelige lidenskabelige Interesse for sin evige Salighed er Subjektiviteten i sin yderste Anstrængelse, i det Yderste, ikke hvor der intet Objekt er (den ufuldkomne og udialektiske Distinction), men hvor Gud er negativt i Subjektiviteten, der i denne Interesse er den evige Saligheds Form.

I Forhold til det Hegelske, at det Udvortes er det Indvortes og det Indvortes det Udvortes, er det jo rigtignok yderst originalt. Men det vilde dog ogsaa være endnu originalere, om det Hegelske Axiom ikke blot blev beundret af Samtiden, men endogsaa fik tilbagevirkende Kraft til historisk baglænds at afskaffe Distinctionen mellem den synlige og usynlige Kirke. Den usynlige Kirke er intet historisk Phænomen; den lader sig slet ikke objektivt betragte som saadant, thi den er kun i Subjektiviteten. Ak, med min Originalitet seer det kun maadeligt ud; trods al Jagen, hvilken jeg dog ikke er mig bevidst, siger jeg kun hvad ethvert Skolebarn veed, om det end ikke veed at sætte det saa tydeligt frem, hvilket Skolebarnet dog har tilfælleds med store Speculanter, kun at Skolebarnet er endnu for umodent, Speculanten for overmoden.

At nu den speculative Betragtning er objektiv, nægtes ikke, tvertimod vil jeg blot for yderligere at vise det, atter her gjentage Forsøget med at sætte den i Lidenskab for sin evige Salighed uendeligt bekymrede Subjektivitet i Forhold til den, hvorved det da netop vil vorde aabenbart, at den speculative Betragtning er objektiv, derved, at Subjektet bliver comisk. Han er ikke comisk fordi han er uendelig interesseret, (tvertimod er netop Enhver comisk, der ikke uendelig i Lidenskab interesseret dog vil bilde Folk ind, at han er interesseret for sin evige Salighed), nei, det Comiske ligger i det Objektives Misforhold.

Er Speculanten tillige Troende (hvilket ogsaa siges), saa maatte han jo forlængst have indseet, at Speculationen aldrig kan faae den Betydning for ham som Troen. Netop som Troende er han jo uendelig interesseret for sin evige Salighed, og er i Troen forvisset om den (*NB.* saaledes som man troende kan være det, ɔ: ikke eengang for alle, men dagligen med den uendelige personlige lidenskabelige Interesse erhvervende Troens visse Aand); og han bygger da ingen evig Salighed paa sin Speculation, han omgaaes snarere Speculationen mistænkeligt, at den ikke narrer ham ud af Troens Vished (der i ethvert Øieblik har Uvishedens uendelige Dialektik i sig) ind i den ligegyldige objektive Viden. Simpel dialektisk forstaaet forholder Sagen sig saaledes. Siger han derfor, at han bygger sin evige Salighed paa Speculationen, saa modsiger han sig comisk, thi Speculationen i sin Objektivitet er netop aldeles ligegyldig mod hans og min og Din evige Salighed; medens

---

det Hegelske] se Logik 2. Bog 2. Afsn. 3. Kap. C. Anm. (Werke IV S. 180 ff.).

den evige Salighed netop ligger i Subjektivitetens ved den yderste Anstrængelse erhvervede fradragende Selvfølelse. Han lyver tillige med Hensyn til at udgive sig for en Troende.

Eller Speculanten er ikke Troende. Speculanten er naturligviis ikke comisk, thi han spørger slet ikke om sin evige Salighed, det Comiske fremkommer først, naar den i Lidenskab uendeligt interesserede Subjektivitet vil sætte sin Salighed i Forhold til Speculationen. Speculanten derimod fremsætter ikke det Problem, hvorom vi tale, thi som Speculant bliver han netop for objektiv til at bekymre sig om sin evige Salighed. Her dog eet Ord for at det kan vorde tydeligt, hvis Nogen misforstaaer mange af mine Yttringer, at det er ham der vil misforstaae mig, medens jeg er uden Skyld. Ære være Speculationen, priset Enhver, der i Sandhed sysler med den. At nægte Speculationens Værd (om man end kunde ønske at Vexelererne i Forgaarden o. s. v. bleve forjagne som Vanhellige) vilde i mine Øine være at prostituere sig selv, og især taabeligt af Den, hvis meste Liv efter fattig Leilighed er helliget til dens Tjeneste, især taabeligt af Den, der beundrer Grækerne. Thi han maa jo dog vide, at Aristoteles, naar han afhandler, hvad Lyksalighed er, sætter den høieste Salighed i at tænke, min-

Salighed. Den er høiere netop fordi den er sandere, fordi den bestemt udtrykker Synthesen.

Saaledes forstaaet (og i en vis Forstand vilde det end ikke behøve at oplyses, om den uendelige Interesse for sin evige Salighed er noget Høiere, thi Hovedsagen er blot at den er det Omspurgte) vil det Comiske let vise sig i Modsigelsen. Subjektet er uendelig interesseret i Lidenskab for sin evige Salighed, nu skal han hjælpes ved Speculationen, ɔ: altsaa ved selv at speculere. Men for at speculere maa han netop gaae den modsatte Vei, opgive og tabe sig selv i Objektiviteten, forsvinde for sig selv. Ueensartetheden vil aldeles forhindre ham i at begynde, og vil comisk dømme enhver Forsikkring om ad denne Vei at have vundet Noget. Dette er fra den modsatte Side aldeles det Samme som der blev sagt i det Foregaaende om Iagttagerens Forhold til Christendommen. Objektivt lod Christendommen sig ikke iagttage, netop fordi den vil bringe Subjektiviteten til sit Yderste; naar Subjektiviteten saaledes er rigtigt stillet, kan den ikke knytte sin evige Salighed til Speculationen. Modsigelsen mellem det i Lidenskab uendeligt interesserede Subjekt og Speculationen, naar den skal hjælpe ham, vil jeg tillade mig at oplyse ved et sandseligt Billede. Naar man vil sauge, gjelder det om ikke at trykke for stærkt paa Saugen; jo lettere den Saugende gjør sin Haand, desto bedre gaaer Saugen. Vil En trykke af al sin Kraft paa Saugen, kommer han slet ikke til at sauge. Saaledes gjelder det ogsaa her for den Speculerende at gjøre sig selv objektiv let, men Den, der i Lidenskab er uendeligt interesseret for sin evige Salighed, gjør sig saa subjektiv tung som muligt. Netop derved gjør han sig det umuligt at komme til at speculere. Dersom nu Christendommen hos det enkelte Subjekt fordrer denne uendelige Interesse (hvilket antages, thi derom dreier Problemet sig), saa sees det let, at han umuligen i Speculation kan finde det han søger. — Dette kan ogsaa udtrykkes saaledes, at Speculationen slet ikke lader Problemet komme frem, saa al dens Besvarelse kun er en Mystification.

ANDEN DEEL.

DET SUBJEKTIVE PROBLEM. SUBJEKTETS FORHOLD TIL CHRISTENDOMMENS SANDHED, ELLER DET AT BLIVE CHRISTEN.

Første Afsnit.

Noget om Lessing.

Cap. 1.

Yttring af Taknemlighed mod Lessing.

Dersom en stakkels privatiserende Tænker, en spekulativ Grillefænger, der liig en fattig Logerende beboede et Tagkammer overst oppe i en uhyre Bygning, hensad der i sit lille Aflukke fangen i hvad der syntes ham vanskelige Tanker, dersom han, uden opdagende nærmere at kunne forstaae hvorledes, fattede en anende Mistanke om, at der maatte være en Feil eet eller andetsteds i Fundamenterne, dersom han, saa ofte han saae ud af sit Tag-Vindue, med Gysen bemærkede den fordoblede og travle Anstrængelse for at forskjønne og udvide Bygningen, saa han, naar han havde seet og naar han havde gyset, hensank i Mathed tilmode som en Edderkop, der i sin skjulte Krog frister det kummerlige Liv siden sidste Reengjøren, medens den i Angest mærker paa sig selv, at der er et Uveir i Luften; dersom han hver Gang han yttrede sin Tvivl til en Enkelt saae sin Udtryksmaade ved Forskjelligheden fra den almindelige Tanke-Klædedragt betragtet som et forulykket Subjekts luslidte og afstikkende Paaklædning — dersom, siger jeg, en saadan privatiserende Tænker og spekulativ Grillefænger pludseligen stiftede Bekjendtskab med en Mand, hvis Navnkundighed vel ikke ligefrem var ham Borgen for Tankernes Rigtighed (thi saa objektiv var den stakkels Logerende ikke, at han uden videre bagvendt kunde slutte fra Navnkundighed til

Sandhed), men hvis Navnkundighed var et Smiil af Lykken til den Forladte, der hos den Navnkundige fandt en og anden af de vanskelige Tanker berørte: ak, hvilken Glæde, hvilken Høitid paa det lille Qvistkammer, naar hiin stakkels Logerende trøstede sig ved den Navnkundiges herlige Ihukommelse, medens Tanke-Syslen vandt Frimodighed, og Vanskeligheden Skikkelse, og Haabet blev til Haabet om at forstaae sig selv, ɔ: først at forstaae Vanskeligheden og da maaskee endog at overvinde den! Det gjelder nemlig med Hensyn til Vanskeligheders Forstaaelse hvad Peer Degn urigtigt vil have indført i den geistlige Befordring: først Degn . . . . — det gjelder først at forstaae Vanskeligheden, saa kan man altid gaae over til at forklare den — hvis man kan det.

Nu vel da, for Spøg og i Alvor: tilgiv, navnkundige Lessing, denne Yttring af en sværmersk Taknemlighed, tilgiv dens spøgende Form! Yttringen er visseligen i sømmelig Afstand uden al Paatrængenhed, den er uden verdenshistorisk Vrælen, uden systematisk Vold reen personlig; er den usand, er det fordi den er altfor sværmersk, hvorpaa dog Spøgen bøder. Og denne Spøg har ogsaa sin dybere Grund i det omvendte Forhold: Dens, der experimenterende reiser Tvivlene, uden at forklare hvorfor han gjør det, og Dens, der experimenterende søger at bringe det Religieuse

Velstand af æsthetisk Iagttagelse, der vedbliver at strække til endnu i vor Tid. Den angaaer ikke Lessing som Viis, ikke hiin sindrige Viisdom, der skjulte sig beskedent i Fabelens ringe Dragt. Nei, den angaaer Noget, hvor Knuden netop er, at man ikke ligefrem kan komme til at beundre ham, eller ved sin Beundring i et umiddelbart Forhold til ham, da Fortjenesten netop er at have forhindret det: at han religieust sluttede sig af i Subjektivitetens Isolation, at han i religieus Henseende ikke lod sig narre til at blive verdenshistorisk eller systematisk, men forstod og forstod at fastholde, at det Religieuse angik Lessing, Lessing alene, som det paa samme Maade angaaer ethvert Menneske, forstod at han uendeligt havde med Gud at gjøre, men ligefrem Intet, Intet med noget Menneske. See, dette er Yttringens Gjenstand, Taknemlighedens Gjenstand, dersom det nu bare er vist, at det er saa med Lessing, dersom. Og dersom det saa var vist, saa vilde Lessing med Rette kunne sige: Intet at takke for. Dersom det barestens er vist! Ja forgjeves vilde jeg storme ind paa ham med Beundringens Overtalelse, forgjeves trygle, true, trodse, han har netop fattet hiint Religieusitetens archimediske Punkt, hvorved man ikke just kan bevæge hele Verden, men hvortil der hører en Verdenskraft for at opdage det, naar man har Lessings Forudsætninger. Dersom det bare er saaledes! — Men nu hans Resultat! Har han antaget Christendommen, har han forkastet den, har han forsvaret den, har han angrebet den, at ogsaa jeg kan antage den samme Mening i Tillid til ham, der havde digterisk Phantasie nok til, hvad Øieblik det skulde være, at blive samtidig med hiin Begivenhed, som indtraadte for nu 1812 Aar siden, saa primitivt, at ethvert historisk Sandsebedrag, ethvert objektivt-bagvendt Falsum var forhindret. Ja, tag Lessing der. Nei, han havde ogsaa skeptisk Ataraxie og religieus Sands nok til at mærke det Religieuses Categorie. Vil Nogen nægte dette, saa fordrer jeg, at der skal balloteres derpaa. Altsaa hans Resultat! Vidunderlige Lessing! Han har intet, intet, der er ikke Spor af noget Resultat; sandeligen, ikke en Skriftefader, der modtog en Hemmelighed at bevare, ikke en Pige, der havde lovet sig selv og sin Forelskelse Taushed og blev udødelig ved Løftets Holdelse, ikke Den, som tog enhver Oplysning med sig i Graven: Ingen kunde bære sig forsigtigere ad end Lessing ved den vanskeligere Opgave: tillige at tale. Ikke Satan selv kan som Trediemand med Bestemthed sige Noget som Trediemand. Hvad Gud derimod angaaer, da kan han aldrig blive Trediemand, hvor han er med i det Religieuse; dette er netop det Religieuses Hemmelighed.

Det Verden maaskee altid har havt Mangel paa, er hvad man kunde kalde de egentlige Individualiteter, de afgjorte Subjektiviteter, de kunstnerisk gjennemreflekterede, de selvtænkende, hvilke ere forskjellige fra de vrælende og de docerende. Jo mere objektiv Verden bliver og Subjektiviteterne, desto vanskeligere bliver det med de religieuse Categorier, som netop ligge i Subjektiviteten, hvorfor det at ville være verdenshistorisk, videnskabelig, objektiv i Forhold til det Religieuse hartad er en irreligieus Overdrivelse. Dog er det ikke for at faae En at beraabe mig paa, at jeg har draget Lessing frem, thi allerede det kun at ville være subjektiv nok til at beraabe sig paa en anden Subjektivitet er et Forsøg paa at blive objektiv, er det første Skridt til at faae Stemmefleerheden paa sin Side og sit Guds-Forhold forvandlet til en Speculations-Entreprise i Kraft af Sandsynlighed og Compagnieskab og Medactionnairer.

Men i Forhold til det egentligen at blive subjektiv, gjelder det igjen om, hvilke Reflexions-Forudsætninger Subjektet har at gjennemtrænge, hvilken Objektivitetens Vægt han maa afkaste, hvilken uendelig Forestilling han har om, hvad denne Vending betyder, dens Ansvar og dens *discrimen*. Ligger der nu end i denne Betragtning en Fordring, som gjør Tallet paa de Individu-

selen, Massen, Hoben, det verdenshistoriske Opløb bliver udenfor. Og Guddommen eier dog vel det Kostbareste; men den veed ogsaa ganske anderledes at sikkre sig end alt jordisk Opsyn, veed ganske anderledes at forhindre, at Ingen smutter verdenshistorisk, objektivt, videnskabeligen ind, benyttende sig af Trængselen. Og Den, som fatter dette, han udtrykker formodentligen og maaskee det Samme ved sin Adfærd, medens dog den samme Adfærd hos den Ene kan være Frækhed, hos den Anden det religieuse Mod, uden at dette objektivt lader sig afgjøre. Om nu Lessing har gjort det Store, om han saaledes ydmygende sig under det Guddommelige, elskende det Menneskelige, er kommen Guddommen til Hjælp ved i sit Forhold til Andre at udtrykke sit Guds-Forhold, at ikke det Meningsløse skulde indtræde, at han skulde have sit Guds-Forhold, og noget andet Menneske kun gjennem ham have sit Guds-Forhold: hvo veed det med Bestemthed? Vidste jeg det med Bestemthed, saa kunde jeg beraabe mig paa ham, og kunde jeg beraabe mig paa ham og gjøre det med Rette, saa havde Lessing bestemt ikke gjort det.

Nu er Lessing jo rigtignok et forlængst Tilbagelagt, en forsvindende lille Station paa den verdenshistorisk-systematiske Jernbane; at tye til ham er at dømme sig selv, er at berettige enhver Samtidig til den objektive Dom om En, at man ikke formaaer at følge med Tiden hvor det gaaer paa Jernbane — og hele Kunsten altsaa bestaaer i at springe ind i den første den bedste Vogn og lade verdenshistorisk staae til; at minde om ham er en Fortvivlelsens Gjerning, thi saa er det jo vist, at det er forbi med En, at man er langt, langt bag efter, dersom Lessing allerede har sagt Noget af det, man vil sige — det skulde da være, enten at det var sandt, hvad Lessing sagde (i saa Fald er det betænkeligt med Jernbane-Fart at styre bort derfra), eller at man ikke havde givet sig Tid til at forstaae Lessing, der snildt bestandigt vidste at unddrage sig, og sin dialektiske Viden, og sin Subjektivitet indenfor denne, enhver travl Transport til Ihændehaveren. Men see, naar man saa har væbnet sig mod al denne Tort og Anfægtelse, saa staaer det Værste tilbage: sæt saa Lessing bedrog En. Nei, det var dog en Egoist den Lessing! I religieus Henseende havde han altid Noget for sig selv, Noget, som han vel sagde, men paa en underfundig Maade, Noget, som ikke ligefrem lod sig ramse bagefter af Repetenter, Noget, som bestandigen blev det Samme, medens det bestandigen forandrede Form, Noget, som ikke udleveredes stereotyperet til at indføres i en systematisk Formularbog, men som den gymnastiske Dialektiker frembringer og forandrer og

frembringer, det Samme og dog ikke det Samme. Det var i Grunden stygt af Lessing, at han saaledes bestandigt forandrede Bogstaverne i Forhold til det Dialektiske, ligesom naar en Mathematiker derved forvirrer den Lærende, der ikke mathematisk faaer Øie paa Beviset, men nøies med et Gadebekjendtskab, der tager Kjende paa Bogstaverne. Det var en Skam af Lessing at bringe Dem, der saa uendeligt gjerne vilde sværge *in verba magistri* i den Forlegenhed med Hensyn til ham aldrig at kunne komme i det eneste dem naturlige Forhold: det sværgende; at han ikke selv sagde ligefrem, jeg angriber Christendommen, at de Sværgende kunde sige: vi sværge; at han ikke sagde ligefrem, jeg vil forsvare Christendommen, at de Sværgende kunde sige: vi sværge. Det var en Misbrug af hans dialektiske Kunst, at han nødvendigviis maatte foranledige dem til at sværge falsk (da de nødvendigviis maatte sværge), deels naar de svoer, at det han nu sagde var det Samme, som det han før sagde, fordi Formen og Indklædningen var den samme; deels naar de svoer, at det han nu sagde ikke er det Samme, fordi Formen og Indklædningen er forandret: ligesom hiin Reisende, der under Eds Aflæggelse gjenkjendte sin Røver i den Uskyldige og ikke kjendte sin Røver, fordi han kun kjendte Parykken, og derfor viseligen skulde have indskrænket sig til at

ledes bedst maa fatte det dialektisk Afgjørende, og Kjætterne ikke faae Noget at rende med. Denne Fremstillingsmaade, der ganske tilhører hans Individualitet, der frisk og vederqvægende baner sig sin egen Vei, og ikke udaander i et Mosaik af Stik-Ord og autoriserede Talemaader, og Samtidiges Vendinger, der under Gaaseøine forraade En, at den Skrivende følger med Tiden, medens Lessing *sub rosa* betroer En, at han følger med Tanken. Denne Fiffighed med hvilken han drillende bruger sit eget Jeg, næsten ligesom Socrates, frabedende sig Compagniskab eller rettere sikkrende sig derimod, naar det er i Forhold til den Sandhed, hvor Hovedsagen netop er at være ene derom, uden at ønske Mennesker med sig for Triumphens Skyld, da her ingen er at vinde, det skulde da være Uendelighedens Spøg at være Intet for Gud, uden at ønske Mennesker om sig i den eensomme Tænknings Livsfare, da denne jo netop er Veien. Alt Dette er det Alvor? Er det Alvor, at han væsentligen bærer sig eens ad mod Alle, om end i Formen forskjelligt, at han unddrager sig ikke blot Fanatikeres dumme Forsøg paa at indrullere ham i det positive Sociale og illuderer deres taabelige Anmasselse, naar de ville excludere ham, men at endog den ædle Jacobis begeistrede Veltalenhed Intet formaaer over ham, at han ikke røres ved Lavaters elskelige eenfoldige Bekymring for hans Sjel? Er det en alvorlig Mands Udgang af Livet, at hans sidste Ord er ligesaa gaadefuldt som alt det Øvrige*), at den ædle

*) Saaledes skal jo Hegel ogsaa være død med de Ord, at Ingen forstod ham uden Een, som misforstod ham; og naar Hegel har gjort det Samme, saa kunde det maaskee tjene Lessing til Gode. Ak, men der var en stor Forskjel. Hegels Udsagn har strax den Skavank, at det er et ligefremt Udsagn og saaledes aldeles uadæqvat for en saadan Misforstaaelse, og beviser tilstrækkeligt, at Hegel ikke har kunstnerisk existeret i Dobbelt-Reflexionens Svigefuldhed. Dernæst, at Hegels Meddelelse i de samfulde sytten Bind er ligefrem Meddelelse; har han da Ingen fundet, der har forstaaet ham, saa bliver det værst for Hegel. En anden Sag vilde det være med Socrates f. Ex., der kunstnerisk havde indrettet hele sin Meddelelses-Form paa at blive misforstaaet. Som dramatisk Replik af Hegel i Dødsøieblikket, betragtes hiint Udsagn af Hegel bedst som en Vildelse, en Tankeløshed, der nu i Døden skal være med paa de Veie, hvor han aldrig har været med i Livet. Er Hegel som Tænker eneste i sit Slags, saa er der jo Ingen, han kan sammenlignes med; og skulde han dog have Nogen han kunde

• Kjætterne] jvfr. 3. Bd. S. 259.

Jacobi end ikke tør indestaae for hans Sjels Salighed, hvad Jacobi var alvorlig nok til at bekymre sig om — næsten ligesaa meget som om sin egen? Er det Alvor? Ja, lad Dem afgjøre det, der ere saa alvorlige, at de end ikke forstaae Spøg, de ere dog vel competente Dommere, med mindre det skulde være umuligt at forstaae Alvor naar man ikke forstaaer Spøg, hvad allerede hiin alvorlige Romer Cato Uticensis (ifølge Plutarch i Moralia) skal have paaviist ved at vise den dialektiske Reciprocitet mellem Spøg og Alvor. Men naar saa Lessing ikke er en alvorlig Mand, hvad Haab er der da for Den, der opgiver saa saare Meget, det Verdenshistoriske og det samtidige Systematiske, for at tye til ham?

See, en saadan vanskelig Sag er det at nærme sig Lessing i religieus Henseende. Vilde jeg fremsætte de enkelte Tanker og da ramsende henføre dem ligefrem til ham, vilde jeg forbindtligen omslutte ham i Beundringens Favntag som Den, hvem jeg skyldte det Alt, da vilde han maaskee smilende unddrage sig og lade mig i Stikken, en Gjenstand for Latteren. Vilde jeg fortie hans Navn, træde vrælende frem lyksalig over min mageløse Opdagelse, som Ingen før havde gjort, da vilde vel hiin πολυμητις Οδυσσευς hvis jeg tænkte mig ham tilstede, nærme sig, slaae mig med en tvetydigt beundrende Mine paa Skulderen og sige: darin haben Sie Recht,

Nogen til paa Grund af Navnkundigheden pligtskyldigst at ville eller forsikkrende at ville have forstaaet hvad der bringer den Forstaaende i et betænkeligt Forhold til min Navnløshed, som vel har noget ligesaa Afskrækkende som Lessings Navnkundighed har Tiltrækkende: agter jeg nu at fremsætte hvad jeg Fanden gale mig henfører til Lessing uden at være sikker paa, at han vedstaaer det; hvad jeg snart kunde fristes til drillende i Overgivenhed at ville paadutte ham at han har sagt det, om ikke ligefrem; hvad jeg paa en anden Maade sværmersk kunde ønske beundrende at turde takke ham for; hvad jeg atter med stolt Paaholdenhed og Selvfølelse kun i Genereusitet henfører til ham; og hvad jeg atter frygter for at fornærme eller besvære ham med ved at bringe hans Navn i Forhold dertil. Ja, man finder dog sjeldent en Forfatter, der er saa behagelig i Omgang som Lessing. Og hvoraf kommer det? Deraf, tænker jeg, at han er saa sikker paa sig selv. Al denne trivielle og magelige Omgang mellem en Udmærket og en mindre Udmærket, at den ene er Genie, Mester, den anden Lærling, Bud, Leietjener o. s. v., er her forhindret. Om jeg med Djævels Vold og Magt vilde være Lessings Discipel, jeg kan det ikke, han har forhindret det. Som han selv er fri, saa vil han frigjøre Enhver, det tænker jeg, i sit Forhold til ham, frabedende sig Lærlingens Uddunstninger og Labansstreger, befrygtende at blive til Latter ved Repetenterne: et eftersnakkende Ecchos sædvanlige Gjengivelse af det Sagte.

1. Den subjektive existerende Tænker er opmærksom paa Meddelelsens Dialektik.

Medens den objektive Tænkning er ligegyldig ved det tænkende Subjekt og dets Existents, er den subjektive Tænker som existesterende væsentligen interesseret i sin egen Tænkning, er existerende i den. Derfor har hans Tænkning en anden Art af Reflexion, nemlig Inderlighedens, Besiddelsens, hvorved den tilhører Subjektet og ingen Anden. Medens den objektive Tænkning sætter Alt i Resultat, og forhjælper den hele Menneskehed til at snyde ved at afskrive og opramse Resultatet og Facitet, sætter den subjektive Tænkning alt i Vorden, og udelader Resultatet, deels fordi dette netop tilhører ham, da han har Veien, deels fordi han som existerende bestandigen er i Vorden, hvilket da ethvert Menneske er, der ikke har ladet sig narre til at blive objektiv, til umenneskeligt at blive Speculationen.

Inderlighedens Reflexion er den subjektive Tænkers Dobbelt-Reflexion. Tænkende tænker han det Almene, men som existerende i denne Tænkning, som erhvervende denne i sin Inderlighed bliver han mere og mere subjektiv isoleret.

Forskjelligheden mellem den subjektive og den objektive Tænkning maa ogsaa yttre sig i Meddelelsens*) Form, det vil sige, den subjektive Tænker maa strax blive opmærksom paa, at Formen maa kunstnerisk have lige saa megen Reflexion som han selv existerende i sin Tænkning har det. Kunstnerisk vel at mærke, thi Hemmeligheden bestaaer ikke i, at han ligefrem udsiger Dobbelt-Reflexionen, da et saadant Udsagn netop er en Modsigelse.

*) Dobbelt-Reflexionen ligger allerede i selve Meddelelsens Idee, at den i Isolationens Inderlighed existerende Subjektivitet (der ved Inderligheden vil udtrykke Evighedens Liv, hvor al Socialitet og alt Fælledsskab ikke lader sig tænke, fordi Existents-Categorien: Bevægelse her ikke lader sig tænke, hvorfor heller ingen væsentlig Meddelelse lader sig tænke, fordi Enhver maa antages væsentlig at besidde Alt) vil meddele sig, altsaa at han paa eengang vil have sin Tænkning i sin subjektive Existentses Inderlighed og dog vil meddele sig. Denne Modsigelse kan umuligen (uden for Tankeløsheden, og

Den almindelige Communication mellem Menneske og Menneske er aldeles umiddelbar, fordi Menneskene i Almindelighed existere umiddelbart. Naar den Ene foredrager Noget, og den Anden vedkjender sig ordret det Samme, saa antages de at være enige og at have forstaaet hinanden. Netop fordi den Foredragende ikke er opmærksom paa Tanke-Tilværelsens Dobbelthed, kan han heller ikke være opmærksom paa Meddelelsens Dobbelt-Reflexion. Han aner derfor ikke, at den Art af Enighed kan være den høieste Misforstaaelse, og naturligviis heller ikke, at ligesom den subjektivt existerende Tænker har ved Dobbeltheden frigjort sig selv, saaledes beroer Meddelelsens Hemmelighed netop i at frigjøre den Anden, og netop derfor maa han ikke meddele sig ligefrem, ja det er endog ugudeligt at gjøre det. Dette Sidste gjelder jo mere det Subjektive er det Væsentlige, og altsaa først og fremmest i det Religieuse, hvis da den Meddelende ikke er Gud selv eller tør beraabe sig paa en Apostels mirakuløse Myndighed, men blot er Menneske og tillige en Ven af at have Mening i hvad han siger og hvad han gjør. Den subjektive religieuse Tænker derfor, der for at være dette har fattet Tilværelsens Dobbelthed, indseer let, at den ligefremme Meddelelse er et Bedrag mod Gud (der bedrager ham muligen for et andet Menneskes Tilbedelse i Sandhed), et Bedrag mod sig selv (som var han ophørt at være existerende), et Bedrag mod et andet Menneske (som muligen kun faaer et relativt Gudsforhold), et Bedrag, der bringer ham i Modsigelse med hele hans Tænkning. Igjen ligefrem at udsige dette vilde atter være en Modsigelse, fordi Formen blev den ligefremme tiltrods for al Udsagnets Dobbelt-Reflexion. At fordre af en Tænker, at han i Formen, han giver sin Meddelelse, skal modsige hele sin Tænkning og sin Verdens-Anskuelse, at trøste ham med, at saa gavner han, at lade ham holde sig overbeviist om, at Ingen bryder sig derom, ja at Ingen mærker det i disse objektive Tider, da slige yderlige Conseqventser kun ere Narrestreger, som enhver systematisk Leietjener agter for Intet: ja det er gode Raad, som endda ikke ere dyre. Sæt saaledes det var et religieust existerende Subjekts Livs-Anskuelse, at man ikke maa have Disciple, at det er Forræderi baade mod Gud og Mennesker, sæt han var lidt dum (thi skal der end Lidt mere end Ærlighed til for at komme igjennem Verden, saa er Dumhed altid fornøden for ret at gjøre Lykke og ret at blive forstaaet af Mange), og sagde dette ligefrem med Salvelse og Pathos: hvad saa? Ja saa vilde han blive forstaaet, og der vilde snart melde sig Ti, der blot mod at blive barberede frit eengang om Ugen, søgte Engagement med at forkynde denne Lære, o: han

havde været saa særdeles heldig til yderligere Bekræftelse af Lærens Sandhed at faae Disciple, som antoge og udbredte denne Lære om ingen Discipel at have.

Den objektive Tænkning er aldeles ligegyldig mod Subjektiviteten og derved mod Inderligheden og Tilegnelsen; dens Meddelelse er derfor ligefrem. Det følger af sig selv, at den ingenlunde derfor behøver at være let, men den er ligefrem, den har ikke Dobbelt-Reflexionens Svig og Kunst, den har ikke hiin subjektive Tænknings gudfrygtige og humane Omsorg i at meddele sig, den lader sig ligefrem forstaae, den lader sig ramse. Den objektive Tænkning er derfor blot opmærksom paa sig selv, og er derfor ingen Meddelelse*), idetmindste ingen kunstnerisk Meddelelse, forsaavidt der dog altid vilde fordres at tænke den Modtagende og at agte paa Meddelelsens Form i Forhold til Modtagerens Misforstaaelse. Den objektive Tænkning**) er ligesom de fleste Mennesker saa inderlig god og meddeelsom; den meddeler sig uden videre og griber i det Høieste til Forsikkringer om sin Sandhed, Anbefalinger, Forjættelser om at alle Mennesker engang ville antage denne Sandhed — saa sikker er den. Eller maaskee snarere saa usikker, thi Forsikkringen og Anbefalingen og Forjættelsen, som jo rigtignok er for de Andres Skyld, som skulle antage den, turde maaskee

den første Reflexion, saa kommer den anden Reflexion, der betræffer Meddelelsens eget Forhold til Meddeleren og gjengiver den existerende Meddelers eget Forhold til Ideen. Lad os endnu engang anføre et Par Exempler, vi har jo ogsaa god Tid, thi hvad jeg skriver er ikke den forventede sidste §, hvormed Systemet er færdigt. Sæt*) altsaa, at En vilde meddele følgende Overbeviisning: Sandheden er Inderligheden; der er objektivt ingen Sandhed, men Tilegnelsen er Sandheden; sæt han havde Iver og Begeistring for at faae dette sagt, thi naar Folk hørte det, saa vare de frelste, sæt han saa sagde det ved alle Leiligheder og bevægede ikke blot de Letsvedende, men ogsaa haardføre Mennesker: hvad saa? Saa vilde der nok findes nogle Arbeidere, der havde staaet ledige paa Torvet, og først ved dette Kald gik hen at arbeide i Viingaarden — med at forkynde denne Lære for Alle. Og hvad saa? Saa havde han yderligere modsagt sig selv, som han havde gjort det lige fra Begyndelsen, thi allerede Iveren og Begeistringen for at faae det sagt, og faae det hørt, var en Misforstaaelse. Hovedsagen var jo netop at blive forstaaet, og Forstaaelsens Inderlighed vilde jo netop være, at den Enkelte forstod det ved sig selv. Nu havde han endog bragt det til at faae Udraabere; og en Udraaber af Inderlighed er et seeværdigt Dyr. For virkeligen at meddele en saadan Overbeviisning vilde der udfordres Kunst og Selvbeherskelse; Selvbeherskelse nok til i Inderlighed at fatte, at det enkelte Menneskes Guds-Forhold er Hovedsagen og Trediemands Travlhed er Mangel paa Inderlighed og Overflødighed af elskværdig Dumhed; Kunst nok til uudtømmeligt, som Inderligheden var det, at variere Meddelelsens dobbeltreflekterede Form. Jo mere Kunst, jo mere Inderlighed; ja havde han megen Kunst, kunde han endog gjerne sige, at han brugte den, sikker paa i næste Øieblik at kunne sikkre Meddelelsens Inderlighed, fordi han var uendelig bekymret for at bevare sin egen Inderlighed, hvilken Bekymring frelser den Bekymrede fra al positiv Sluddervorrenhed. — Sæt En vilde meddele, at ikke Sandheden er Sandheden, men Veien er Sandhed, ɔ: at Sandheden kun er i Vordelsen, i Tilegnelsens Proces, at der altsaa intet Resultat er; sæt han var en Menneskeven, der nødven-

*) Jeg siger blot: sæt, og under denne Form har jeg jo Lov at bringe frem det Visseste og det Urimeligste; thi selv det Visseste sættes jo ikke som det Visseste, men sættes som det Antagne for at oplyse Forholdet, og selv det Urimeligste sættes jo ikke væsentligen, men antagelsesviis, for at belyse Conseqvents-Forholdet.

digviis maatte avertere alle Mennesker derom; sæt han skjød den fortræffelige Gjenvei at meddele det i den ligefremme Form i Adresseavisen, hvorved han vandt en Masse Tilhængere, medens den kunstneriske Vei vilde trods hans yderste Anstrængelse lade det uafgjort, om han havde hjulpet noget Menneske: hvad saa? Ja saa blev hans Udsagn netop et Resultat. — Sæt En vilde meddele, at al Reciperen er en Produceren; sæt han gjentog det saa tidt, at denne Sætning endogsaa blev brugt paa Forskrifter til Skjønskrivning; saa havde han rigtignok faaet sin Sætning bekræftet. — Sæt En vilde meddele den Overbeviisning, at et Menneskes Guds-Forhold er en Hemmelighed; sæt det var ret saadan en rar Mand, der holdt saa meget af andre Mennesker, at det maatte ud af ham; sæt han dog endnu havde saa megen Forstand, at han mærkede lidt af Modsigelsen ved at meddele det ligefrem, og han altsaa meddeelte det under Tausheds Løfte: hvad saa? Saa maatte han enten antage, at Discipelen var visere end Læreren, at Discipelen virkelig kunde tie, hvad Læreren ikke kunde (en ypperlig Satire over det at være Lærer!), eller han maatte blive lyksalig gjort i Galimathias, saa han slet ikke opdagede Modsigelsen. Det er besynderligt med disse rare Mennesker; det er nu saa Rørende, at det maa ud af dem — og det er saa Forfængeligt, at troe, at

paa samme Maade ved sig selv er dobbelt reflekteret; men det, at det er Sandhedens væsentlige Form, gjør, at denne ikke kan siges paa nogen anden Maade*). Naar derfor En vil meddele det ligefrem, saa er han dum; og naar En vil fordre det af ham, saa er han ogsaa dum. Ligeoverfor en saadan svigefuld kunstnerisk Meddelelse vilde den sædvanlige menneskelige Dumhed raabe: det er Egoisme. Naar saa Dumheden seirede, og Meddelelsen blev ligefrem, saa havde Dumheden vundet saa meget, at Meddeleren var bleven ligesaa dum.

Man kan distingvere mellem den væsentlige og den tilfældige Hemmelighed. Det er f. Ex. en tilfældig Hemmelighed, hvad der er blevet sagt i et Geheime-Statsraad, saa længe det endnu ikke er bekjendt; thi Udsagnet selv vil kunne forstaaes ligefrem, saasnart det bliver bekjendt. Det er en tilfældig Hemmelighed, at Ingen veed, hvad der skeer om et Aar; thi naar det er skeet, vil det lade sig forstaae ligefrem. Naar Socrates derimod ved sin Dæmon isolerede sig fra ethvert Forhold og f. Ex. *posito* antog, at saaledes maatte Enhver gjøre, saa vilde en saadan Anskuelse af Livet væsentligen blive en Hemmelighed eller en væsentlig Hemmelighed, thi den lod sig ikke ligefrem meddele, det Høieste han formaaede var kunstnerisk majeutisk at hjælpe negativt en Anden til det Samme. Alt det Subjektive, der ved sin dialektiske Inderlighed unddrager sig den ligefremme Yttringsform, er en væsentlig Hemmelighed.

En saadan Meddelelsens Form i sin uudtømmelige Kunst svarer til og gjengiver det existerende Subjekts eget Forhold til Ideen. For i Experimentets Form at tydeliggjøre dette, uden at

*) Dersom der i vor Tid levede et Menneske, der subjektivt udviklet var opmærksom paa Meddelelsens Kunst, han vilde opleve de herligste Comedier og Løier. Han vilde blive sat udenfor Døren, som den, der ikke formaaede at være objektiv, og saa vilde vel endeligen en godmodig objektiv Fyr, et systematisk Stykke Karl forbarme sig over ham og hjælpe ham halvt ind i Paragrapherne; thi hvad der blev anseet for en Umulighed, at male Mars i den Rustning, der gjør ham usynlig, det vilde nu lykkes overordentligt, ja hvad endnu besynderligere er, det vilde nu lykkes halvt.

ved sin Dæmon] Sokrates troede paa en dæmonisk (ɔ: overnaturlig, guddommelig) Indskydelse, der advarede ham mod at gjøre hvad der vilde være til hans Skade. *posito]* »sat«, ɔ: som en blot Antagelse. majeutisk] som Fødselshjælper.

afgjøre, om Nogen virkelig existerende har været sig dette bevidst eller ikke, ɔ: har existeret saaledes eller ikke, vil jeg antyde Existents-Forholdet.

2. Den existerende subjektive Tænker er i sit Existents-Forhold til Sandheden ligesaa negativ som positiv, har ligesaa megen Comik som han væsentligen har Pathos, og er bestandigt i Vorden, ɔ: Stræbende.

Da det existerende Subjekt er existerende (og det er da ethvert Menneskes Lod, undtagen de Objektives, der have den rene Væren at være i), saa er han jo i Vorden. Som da hans Meddelelse i Formen maa være væsentlig conform med hans egen Existents, saa maa hans Tanke svare til Existentsens Form. Enhver kjender nu Vordens Dialektik fra Hegel. Hvad der i Vorden er Alternationen mellem Væren og Ikke-Væren (en dog noget utydelig Bestemmelse forsaavidt Væren selv tillige er det Continueerlige i Alternationen), er senere det Negative og det Positive.

Man hører i vor Tid ofte nok tale om det Negative og om negative Tænkere, og hører ofte nok de Positives Præken i den

Videns Sphære, medens han ved sin formeentlige Positivitet bilder sig ind at have Visheden, som dog kun haves i Uendeligheden, i hvilken han dog som existerende ikke kan være, men bestandigt ankomme. Intet Historisk kan blive mig uendelig vist, undtagen dette, at jeg er til (hvilket igjen ikke kan blive uendelig vist for noget andet Individ, der atter kun saaledes er uendeligt vidende om sin egen Tilværelse), hvilket ikke er noget Historisk. Det speculative Resultat er forsaavidt Illusion, som det existerende Subjekt vil tænkende abstrahere fra, at det er existerende og være *sub specie æterni.*

De Negative have derfor bestandigt den Fordeel, at de have noget Positivt, dette nemlig, at de ere opmærksomme paa det Negative; de Positive have slet Intet, thi de ere bedragne. Netop fordi det Negative er tilstede i Tilværelsen og er overalt tilstede (thi Tilværelse, Existents er bestandig i Vorden), derfor gjelder det som den eneste Frelse derimod at blive bestandigt opmærksom derpaa. Ved at blive positivt betrygget er Subjektet netop narret.

Den Negativitet der er i Tilværelsen, eller rettere det existerende Subjekts Negativitet (hvilken hans Tænkning maa væsentligen gjengive i en adæqvat Form), er grundet i Subjektets Synthese, at det er en existerende uendelig Aand. Uendeligheden og det Evige er det eneste Visse, men idet det er i Subjektet, er det i Tilværelsen, og det første Udtryk derfor er dets Svig og denne uhyre Modsigelse, at det Evige vorder, at det bliver til.

Det gjelder da om, at det existerende Subjekts Tænkning har en Form, hvori det kan gjengive dette. I det ligefremme Udsagn siger det netop noget Usandt, hvis det siger dette; thi i det ligefremme Udsagn er netop Svigen udeladt, saa altsaa Meddelelsens Form forstyrrer, ligesom naar den Epileptiskes Tunge siger det forkeerte Ord, om den Talende maaskee ikke mærker det saa tydeligt som den Epileptiske. Lader os tage et Exempel. Det existerende Subjekt er evigt, men som existerende er det timeligt. Uendelighedens Svig er nu, at Dødens Mulighed er tilstede i ethvert Øieblik. Al positiv Tilforladelighed er saaledes gjort mistænkt. Er jeg mig ikke i ethvert Øieblik dette bevidst, saa er min positive Tillid til Livet Barnagtighed, uagtet den er bleven spekulativ, fornem paa den systematiske Cothurne; men bliver jeg mig dette bevidst, saa er Uendelighedens Tanke saa uendelig, at den ligesom forvandler min Existents til et forsvindende Intet.

sub specie æterni under Evighedens Form; Udtrykket er hentet fra Spinoza.

Hvorledes gjengiver nu det existerende Subjekt denne sin Tanke-Existents? At det er saaledes med det at existere, veed ethvert Menneske, men de Positive veed det positivt, ɔ: de veed det slet ikke — men det forstaaer sig, de have jo ogsaa travlt med hele Verdenshistorien. Engang om Aaret ved en høitidelig Leilighed griber denne Tanke dem, og nu udsige de i Forsikkringens Form, at det er saa. Men dette at de kun engang ved en høitidelig Leilighed bemærke det, forraader tilstrækkeligen, at de ere meget positive, og det at de sige det i Forsikkringens Tilforladelighed, viser, at de, selv idet de udsige det, ikke veed, hvad de sige, hvorfor de ogsaa i næste Øieblik kunne glemme det igjen. I Forhold nemlig til saadanne negative Tanker er en svigefuld Form den eneste adæqvate, fordi den ligefremme Meddelelse ligger i Continueerlighedens Tilforladelighed, den svigefulde Tilværelse derimod, hvor jeg fatter den, isolerer mig. Den, der er opmærksom herpaa, den der, nøiet med at være Menneske, har Styrke og Ørkesløshed nok til ikke at ville bedrages for saa at faae Lov at spreche om hele Verdenshistorien, beundret af Ligesindede, spottet af Tilværelsen, han undgaaer det ligefremme Udsagn. Som bekjendt var Socrates en Dagdriver, der hverken brød sig om Verdenshistorien eller Astronomien (denne opgav han som Diogenes

som den Positive i det fyenske Tidsskrift) for at forhindre, at faae en rørt og troende Tilhører, der positivt tilegnede sig Udsagnet om Tilværelsens Negativitet. Denne Afsindighed i første Instants kan da tillige have betydet for Socrates, at han, medens han talte med Menneskene, tillige i det Sagte confererede privatissime med Ideen, hvilket Ingen kan forstaae som kun kan tale ligefrem, og hvilket det ikke kan hjælpe at sige En eengang for alle, da Hemmeligheden netop er, at det altid maa være overalt tilstede i Tanken og i dennes Gjengivelse, ligesom det overalt er tilstede i Tilværelsen. Det er forsaavidt netop det Rigtige ikke at blive forstaaet, thi derved er man jo sikkret mod Misforstaaelse. Naar saaledes Socrates etsteds siger, at det er mærkeligt nok, at Skipperen, der har sat En over fra Grækenland til Italien, naar han er ankommen, gaaer rolig frem og tilbage paå Strandbredden, modtager sin Betaling, som havde han gjort noget Godt, medens han dog ikke kan vide, om han har gavnet Passagererne, eller om det ikke havde været disse bedre at sætte Livet til paa Havet: saa taler han egentlig som en Afsindig*). Maaskee har En af de Tilstedeværende virkeligen anseet ham for gal (thi ifølge Plato og Alcibiades skal det have været en almindeligere Mening idetmindste at ansee ham for sær, *ατοπος)*; maaskee har en Anden tænkt, at det var en snurrig Vending i Talen, maaskee. Socrates derimod, han har maaskee paa samme Tid holdt et lille Stævnemøde med sin Idee, med Uvidenheden. Dersom han har fattet Uendeligheden i Uvidenhedens Form, saa maa han jo overalt have denne hos sig. Sligt uleiliger ikke en Privat-Docent, han gjør det eengang om Aaret i § 14 med Pathos, og deri gjør han vel, at han ikke gjør det anderledes, hvis han nemlig har Kone og Børn og Udsigt til et godt Levebrød — men ingen Forstand at tabe.

Den subjektive existerende Tænker, der har Uendeligheden i sin Sjel, har den altid, og derfor er hans Form bestandig negativ. Naar saa er, naar han virkeligen existerende gjengiver Tilværelsens

*) Naar en Nulevende talede saaledes, saa vilde vel ogsaa Enhver indsee, at at han var gal; men de Positive veed, de veed det med positiv Bestemthed, at Socrates var en Viis, det skal være ganske bestemt: *ergo*.

Socrates etsteds siger] i Platons Gorgias p. 511 d ff. (Sokrates siger forøvrigt her, at Skipperen kun tager en ringe Betaling og optræder beskedent, fordi han veed at det er uvist, om han har gavnet Passagererne.) Plato og Alcibiades] se f. Ex. Symposion p. 215 a. Alcib. I p. 106 a.

Form i sin Existents, saa er han existerende bestandig lige saa negativ som positiv, thi hans Positivitet bestaaer i den fortsatte Inderliggjørelse, i hvilken han er vidende om det Negative. Blandt de saakaldte Negative er der imidlertid Nogle, som efter at have faaet et Nys om det Negative forfalde til det Positive og gaae vrælende ud i Verden, for at anbefale, paanøde, falbyde deres lyksaliggjørende negative Viisdom — og et Resultat kan man jo ogsaa raabe med som man raaber med holsteensk Sild o. s. v. Meget klogere end de Positive ere disse Udraabere ikke, hvorimod det er en Inconseqvents af de Positive at blive saa vrede paa dem, thi væsentligen ere de Positive. Udraaberne ere ikke existerende Tænkere, de vare det maaskee engang, indtil de fandt Resultatet; fra det Øieblik existere de ikke længer som Tænkere, men som Udraabere og Auctionsholdere.

Men den egentlig subjektive existerende Tænker han er bestandig ligesaa negativ som positiv, og omvendt; han er det bestandigt, saa længe han existerer, ikke eengang for alle i en chimærisk Mediation. Hans Meddelelse er svarende dertil, at han ikke ved at være saa overordentlig meddeelsom meningsløst skal forvandle en Lærendes Existents til noget Andet end hvad en menneskelig Existents overhovedet er. Han er vidende om det

efter det Lavere!); saa beskjæftige de sig ogsaa af og til med at stræbe lidt, men det Senere er dog kun den sparsomme Marginal-Note til den forlængst færdige Text. Paa den Maade fritages man for exeqverende at blive opmærksom paa de anstrængende Vanskeligheder, som det simpleste Udsagn om det at existere *qua* Menneske indeholder, medens man som positiv Tænker veed Besked om Verdenshistorien og vor Herres Privatissimer.

Den der er existerende er bestandigt i Vorden; den virkeligen existerende subjektive Tænker eftergjør bestandig tænkende denne sin Existents og sætter al sin Tænken i Vorden. Det er hermed som med at have Stiil, kun Den har egentlig Stiil, der aldrig har noget Færdigt, men hver Gang han begynder »rører Sprogets Vande«, saa det meest dagligdagse Udtryk for ham bliver til med nyfødt Oprindelighed.

Saaledes bestandigt at være i Vorden er Uendelighedens Svigefuldhed i Tilværelsen. Den kunde bringe et sandseligt Menneske til Fortvivlelse, thi man føler dog bestandigt en Trang til at have noget Færdigt; men denne Trang er af det Onde og maa forsages. Den idelige Vorden er Jordlivets Uvished, hvori Alt er uvist. Dette veed jo ethvert Menneske, siger det engang imellem især ved en høitidelig Leilighed ikke uden Sveed og Taarer, siger det ligefrem og rører sig selv og Andre — og viser i Gjerningen, hvad han allerede viste i Udsagnets Form, at han ikke forstaaer hvad han selv siger*). Lucian lader i Underverdenen Charon fortælle føl-

*) Det, hvorpaa man kjender den gjennemdannede Individualitet er, hvor dialektisk den Tænkning er, i hvilken han har sit daglige Liv. At have sit daglige Liv i Uendelighedens afgjørende Dialektik og dog blive ved at leve: det er Kunsten. De fleste Mennesker have til daglig Brug magelige Categorier, og kun ved høitidelige Leiligheder Uendelighedens, det er, de have dem aldrig. Men til daglig Brug at have Uendelighedens Dialektik og existere i den, er naturligviis den høieste Anstrængelse; og atter er den høieste Anstrængelse fornøden, for at Øvelsen ikke svigefuldt istedetfør at øve En i at existere deri narrer En ud deraf. — Det er bekjendt nok, at en Kanonade gjør, at man ikke kan høre; men det er ogsaa bekjendt, at man ved at holde ud kan høre hvert Ord ligesom naar Alt er stille. Saaledes er ogsaa den ved Reflexion potenserede Aands-Existents.

qua] i Egenskab af. Lucian] i Charon Kap. 6 (S. 90 i Gertz's Oversættelse). Samtalen foregaaer hos Lucian ikke i Underverdenen, og Historien er ogsaa ellers unøiagtigt refereret.

gende Historie: en Mand stod i Oververdenen og talte med en af sine Venner, hvem han indbød til at spise hos sig lovende ham en sjelden Ret. Vennen takkede for Indbydelsen; da sagde Manden: men lad det nu endeligen være bestemt, at Du kommer. Bestemt, svarede den Indbudne. Saa skiltes de ad, og en Tagsteen faldt ned og slog den Indbudne ihjel — er det ikke til at lee sig ihjel over, føier Charon til. Sæt den Indbudne havde været en Taler, der maaskee Øieblikket iforveien havde rørt sig selv og Andre ved at tale om: at Alt er uvist! Thi saaledes tale Menneskene: i eet Øieblik veed de Alt, og i samme Øieblik veed de det ikke. Og derfor ansees det for Daarskab og Særhed at bryde sig derom og om Vanskelighederne, fordi jo Enhver veed det. Hvad nemlig ikke Enhver veed, hvad der er Differents-Viden, det er herligt at bekymre sig derom; men hvad Enhver veed, hvor altsaa Forskjellen er den Narrestreg, hvorledes han veed det, det er spildt Umage at bryde sig om — man kan heller slet ikke blive vigtig derved. Sæt den Indbudne havde svaret i Kraft af Uvisheden, hvad saa? Saa vilde hans Tale ikke have været ulig en Afsindigs, om den dog ikke vilde være bleven bemærket af Mange, thi det kan jo siges saa svigefuldt, at kun Den, som selv er fortrolig med saadanne Tanker, opdager det. En Saadan anseer det

Mangen med: naar det blot skulde være Alvor, kom vist mangen Letsvedende i Sindsbevægelse; men sæt Socrates slet ikke forstod det saaledes. Det vilde lyde som en Spøg, dersom en Indbuden, idet han modtog Indbydelsen, svarede: jeg skal bestemt komme, tro mig nu, dog undtager jeg det Tilfælde, at en Tagsteen faldt ned og slog mig ihjel, thi saa kan jeg ikke komme; og dog kan det tillige være det høieste Alvor, og den Talende, spøgende med et Menneske, være for Guden. Sæt der var en ung Pige, der ventede den Elskede med det Skib, Socrates taler om, sæt hun ilede til Havnen, traf Socrates og med al sin forelskede Lidenskab spurgte om den Elskede, sæt hiin gamle Drillepind Socrates istedetfor at svare hende sagde: ja Skipperen gaaer rigtignok selvtilfreds frem og tilbage, og stryger Pengene i Lommen, og det uagtet han jo ikke med Bestemthed kan vide, om det ikke havde været bedre for Passagererne at omkomme paa Havet: hvad saa? Hvis det var en fiffig lille Pige, saa vilde hun indsee, at Socrates paa en Maade havde sagt, at den Elskede var ankommen; og naar saa det var vist, hvad saa? Saa vilde hun lee af Socrates, thi saa gal var hun da ikke, at hun ikke med Bestemthed skulde vide, hvor ypperligt det var, at den Elskede var kommen. Nu det forstaaer sig, en saadan lille Pige var jo ogsaa kun oplagt til et Stævnemøde med den Elskede paa den trygge Strand i erotisk Omfavnelse, ikke udviklet nok til et socratisk Stævnemøde med Guden i Ideen paa Uvishedens uendelige Hav. Men sæt saa den fiffige lille Pige havde været confirmeret, hvad saa? Saa havde hun jo vidst aldeles det Samme som Socrates — Forskjellen var blot, hvorledes det vides. Og dog har formodentlig Socrates havt hele sit Liv i denne Forskjel, endnu i sit 70de Aar var han ikke færdig med stræbende at indøve inderligere og inderligere hvad en Pige paa 16 Aar veed. Thi han var ikke som Den, der kan Hebraisk, og altsaa kan sige til den unge Pige: det kan Du ikke, og det behøver lang Tid for at læres; han var ikke som Den, der kan hugge i Steen, hvilket den unge Pige vel vilde forstaae at hun ikke kunde, og forstaae at beundre, nei, han vidste ikke mere end hun. Hvad Under da, at han var saa ligegyldig ved at døe, thi den stakkels Fyr har formodentlig selv indseet, at hans Liv var spildt, og at det nu var for silde at begynde forfra for at lære, hvad kun de Udmærkede vide. Hvad Under da, at han slet ingen Ophævelser gjør over sin Død, som tabte Staten noget Uerstatteligt i ham. Ak, han har vel tænkt som saa: havde jeg endda været Professor i Hebraisk, havde jeg været Billedhugger eller Solodandser, end sige havde jeg været et verdenshistorisk lyk-

saliggjørende Genie; ja hvor skulde Staten da have forvundet mit Tab, og hvor skulde dens Indvaanere have faaet det at vide, som jeg kunde sige dem! Men mig skal der intet Spørgsmaal blive om, thi hvad jeg veed, det veed Enhver. Det var dog en Spøgefugl den Socrates, saaledes at spøge med Hebraisk, Billedhuggerkunsten, Balletter og den verdenshistoriske Lyksaliggjørelse; og saa igjen at bryde sig saa meget om Guden, at han, skjøndt uden Aflad øvende sig gjennem hele sit Liv (ja som en Solodandser til Gudens Ære), tvivlsomt imødesaae, om han skulde kunne bestaae i Gudens Prøve: hvad var saa det?

Den relative Forskjel, der i Umiddelbarheden er mellem det Comiske og det Tragiske, svinder bort i Dobbelt-Reflexionen, hvor Forskjellen bliver uendelig, og derved Identiteten sat. Religieust er derfor Tilbedelsens comiske Udtryk ligesaa gudsfrygtigt som dens pathetiske. Det til Grund for det Comiske og det Pathetiske Liggende er Misforholdet, Modsigelsen mellem det Uendelige og det Endelige, det Evige og det Vordende. En Pathos derfor, som udelukker det Comiske, er en Misforstaaelse, er slet ikke Pathos. Den subjektivt existerende Tænker er derfor ligesaa bifrontisk som Existents-Forholdet er. Misforholdets Opfattelse, naar det sees hen

er det Comisk,*) netop fordi det i sin Inderlighed er incommensurabelt for ethvert udvortes Udtryk, især naar man efterkommer Skriftens Ord, at salve sit Hoved og toe sit Ansigt naar man faster. Det Comiske er her paa to Maader. Det forkastelige Comiske vilde fremkomme, naar f. Ex. en bomstærk Mand træder bedende frem og for at betegne Bønnens Inderlighed vrider sig i Kraft-Stillinger, der vilde være belærende, især hvis den Talende var bararmet, for en Kunstner, der studerer Arm-Musklerne. Bønnens Inderlighed og uudsigelige Sukke ere ikke commensurable for det Muskuløse. Det sande Comiske er, at det Uendelige kan foregaae i et Menneske, og Ingen, Ingen opdage det paa ham. I Forhold til den idelige Vorden er det Comiske og det Pathetiske paa eengang i Bønnens Gjentagelse; netop dens Uendelighed i Inderlighed

---

lighed, og at han giver Socrates's Handling et religieust Udtryk og siger: han hensynker i det Guddommelige, han beder. Lad os blive ved det Sidste, han beder. Men bruger han vel Ord, gjør maaskee endogsaa mange Ord? Nei, Socrates havde forstaaet sit Guds-Forhold saaledes, at han slet ikke turde sige Noget af Frygt for at komme med daarlig Snak, og af Frygt for at faae et forkeert Ønske opfyldt, hvilket der jo skal være forekommet Exempler paa, som da Oraklet forudsagde en Mand, at alle hans Sønner vilde blive udmærkede, og den bekymrede Fader videre spurgte: og saa ville de vel alle komme ynkeligen af Dage, svarede Oraklet: ogsaa dette skal blive Dig opfyldt; her er nemlig Oraklet conseqvent nok til at antage, at Den, som raadfører sig med det, er en Bedende, og derfor bruger det conseqvent nok det Ord: opfyldt, hvilket er en sørgelig Ironi for Vedkommende. Altsaa Socrates gjør slet Intet, han end ikke taler i sit Indre med Guden — og dog gjør han jo det Høieste af Alt. Det har Socrates formodentlig ogsaa selv indseet og vidst drillende at fremhæve. Derimod har *Mag.* Kierkegaard neppe forstaaet dette, af hans Disputats at slutte. Der omtaler han nemlig ved at citere Dialogen *Alcibiades secundus* Socrates' negative Forhold til Bønnen, men kan, som det var at vente af en positiv theologisk Candidat i vor Tid, ikke afholde sig fra i en Note at belære Socrates om, at dette dog kun var til en vis Grad sandt.

*) Jeg taler ikke her om det tilfældige Comiske, som hvis en Mand bedende holdt Hatten for Øinene og ikke havde bemærket, at der ingen Pul var i, og man tilfældigt kom til at see ham Ansigt til Ansigt.

---

som da Oraklet osv.] se Plutarch, *De Pythiae oraculis* Kap. 19 (Mor. p. 403 b). *Mag.* Kierkegaard] Om Begrebet Ironi S. 185 m. Anm.

synes at gjøre en Gjentagelse umulig, og derfor er Gjentagelsen selv baade til at smile og til at sørge over.

Som den subjektive existerende Tænker selv existerer saaledes, saa gjengiver hans Fremstilling ogsaa dette, og derfor kan Ingen uden videre tilegne sig hans Pathos. Som de comiske Partier i et romantisk Drama, saaledes slynger ogsaa Comiken sig gjennem Lessings Fremstilling, maaskee stundom paa urette Sted, maaskee, maaskee ikke; med Bestemthed kan jeg ikke sige det. Hauptpastor Goetze er en høist ergötzlich Figur, som Lessing har comisk conserveret for Udødeligheden ved at gjøre ham uadskillelig fra sin Fremstilling. Det forstaaer sig, det er forstyrrende, man kan ikke med den Tilforladelighed hengive sig til Lessing, som til Deres Fremstilling, der med ægte speculativ Alvor gjøre Alt ud af Eet, og saaledes have Alt færdigt.

Det, at den existerende subjektive Tænker bestandigt er stræbende, betyder dog ikke i endelig Forstand, at han har et Maal, hvortil han stræber, hvor han var færdig, naar han var kommen derhen; nei, han stræber uendeligt, er bestandigt i Vorden, hvilket er betrygget derved, at han bestandigt er ligesaa negativ som positiv, og har ligesaa megen væsentlig Comik som væsentlig Pathos; og hvilket har sin Grund i, at han jo er existerende, og tænkende

vanskeligt at forstaae som det andet, naar man blot giver sig Tid til at forstaae, hvad det er der skal forstaaes; eller paa en anden Maade bliver saa uendeligt greben ved Tanken om, at der ikke er Tid at give bort, ikke eet Secund, at Secundet faaer uendeligt Værd.

Denne Existentsens Beskaffenhed erindrer om den græske Opfattelse af Eros, som findes i Symposiet, og som Plutarch i hans Værk om Isis og Osiris (§ 57) rigtigt forklarer. Parallellen med Isis, Osiris og Typhon beskjæftiger mig ikke, men naar Plutarch erindrer om, at Hesiodus har antaget Chaos, Jorden, Tartarus og Elskov for Grundvæsener, saa er det meget rigtigt i Forbindelse hermed at minde om Plato. Thi Elskov her betyder aabenbart Existents eller det, hvorved Livet er i det Hele, det Liv, som er Synthesen af det Uendelige og det Endelige. Armod og Rigdom avlede altsaa, ifølge Plato, Eros, hvis Væsen er dannet af begge. Men hvad er Existents? Det er hiint Barn, som er avlet af det Uendelige og det Endelige, det Evige og det Timelige, og derfor er bestandigt stræbende. Dette var Socrates's Mening: derfor er Kjerligheden bestandigt stræbende, ɔ: det tænkende Subjekt er existerende. Kun Systematikere og de Objektive have ophørt at være Mennesker og ere blevne Speculationen, der har hjemme i den rene Væren. Det Socratiske skal naturligviis ikke forstaaes endeligen om en fortsat og idelig fortsat Stræben til et Maal uden at naae det. Nei, men hvor meget end Subjektet har Uendeligheden i sig, derved at det er existerende, er det i Vorden. Den Tænker, der kan glemme i al sin Tænken at tænke det med, at han er existerende, han forklarer ikke Tilværelsen, han gjør et Forsøg paa at ophøre at være Menneske, at blive en Bog eller et objektivt Noget, som kun en Münchhausen kan blive. At den objektive Tænkning har sin Realitet, nægtes ikke, men i Forhold til al den Tænkning, hvor netop Subjektiviteten maa accentueres, er den en Misforstaaelse. Om en Mand hele sit Liv igjennem kun beskjæftiger sig med Logiken, saa bliver han derfor dog ikke Logiken, existerer derfor selv i andre Categorier. Finder han nu, at dette ikke er Umagen værd at tænke over, saa lad ham det, det er nok heller ikke behageligt at faae at vide, at Tilværelsen spotter over ham, der er ifærd med at ville blive reen objektiv.

i Symposiet; p. 203 b ff.

3. Hvad der under dette og det følgende Punkt bliver Gjenstand for Omtalen, lader sig bestemtere henføre til Lessing, forsaavidt Udsagnet ligefrem lader sig citere, men dog atter ikke med nogen ligefrem Bestemthed, da Lessing ikke er docerende, men subjektivt eviterende, uden at ville forpligtige Nogen til for hans Skyld at antage det, uden at ville forhjælpe Nogen til en ligefrem Continuitet med Ophavsmanden. Maaskee har Lessing selv forstaaet, at Sligt ikke lader sig docere ligefrem; idetmindste lader Lessings Adfærd sig forklare saaledes, og maaskee er Forklaringen rigtig, maaskee.

Lessing har sagt (S. W. 5te B. *p.* 80), at tilfældige historiske Sandheder aldrig kunne blive Beviis for evige Fornuft-Sandheder; samt (*p.* 83) at den Overgang, hvorved man paa en historisk Efterretning vil bygge en evig Sandhed, er et Spring.

Jeg skal nu gjennemgaae disse tvende Udsagn lidt nærmere og sætte dem i Forhold til hiint »Smulernes« Problem: kan man bygge en evig Salighed paa en historisk Viden. Dog vil jeg først her vinde Plads for en Bemærkning, der kan tjene til at vise, hvor svigefuld Menneskenes Tænkning er, der er ligesom Discipelens Læsning: »han lader som han læser og læser ikke endda.« Naar to Tanker staae i et uadskilleligt Forhold til hinanden, saa,

nu være let at forstaae, det har enhver Systematiker tænkt, enhver Troende, og vi ere jo Alle Troende, det er en Smørrebrød at faae et historisk Udgangspunkt for sin evige Salighed og faae det tænkt. Midt i denne Tryghed og Tilforladelighed kommer leilighedsviis det Spørgsmaal frem om en evig Usalighed afgjort ved et historisk Udgangspunkt i Tiden: see det er vanskeligt, man kan ikke blive enig med sig selv om, hvilket man skal antage, og man bliver enig om at lade det staae hen som Noget, man leilighedsviis kan bruge i det populaire Foredrag, men som er uafgjort — ak, ak, ak, og saa er det jo afgjort; Intet er lettere — dersom man har afgjort det Første. Vidunderlige menneskelige Tænksomhed, hvo kan skue Dig ind i dit tænksomme Øie uden en stille Opløftelse! Altsaa her Resultatet af den fortsatte Tænksomhed: det Ene forstaaer man, det Andet lader man staae hen, ɔ: kan man ikke forstaae, og dog er dette Ene og dette Andet, det er, ja jeg næsten bliver forlegen ved at sige det, det er Eet og det Samme*). Kan Tiden og i den Forholdet til et historisk Phænomen være afgjørende for en evig Salighed, saa er den det *eo ipso* for Afgjørelsen af en evig Usalighed. Den menneskelige Tænksomhed bærer sig anderledes ad. En evig Salighed er nemlig en evig Forudsætning bag ved, i Immanentsen, for ethvert Individ. Som evig er han høiere end Tiden og har derfor altid sin evige Salighed bag ved sig, det vil sige, der er kun at tænke en evig Salighed, en evig Usalighed lader sig slet ikke tænke. Dette er philosophisk tænkt aldeles i sin Orden. Nu kommer Christendommen og sætter Disjunktionen: enten en evig Salighed eller en evig Usalighed; og Afgjørelse i Tiden. Hvad gjør saa den menneskelige Tænksomhed? Den gjør ikke som Smulerne, den bliver ikke opmærksom paa, at dette er en vanskelig Tale, og Opfordringen til at tænke det det vanskeligste Forslag, der lader sig gjøre, den gjør altsaa ikke hvad der for det Første lod sig gjøre, den fremsætter end ikke Problemet. Nei, den lyver lidt, saa gaaer det let nok. Den tager Disjunktionens første Led (enten en evig Salighed) og forstaaer derved Immanentsens Tanke, der netop udelukker Disjunktionen, og saa har den tænkt det Hele, indtil den saa i Forhold til Disjunk-

*) Forsaavidt kunde Smulerne ligesaa godt have stillet Modsætningen frem og ladet det blive Problemet: hvorledes kan et Historisk blive afgjørende for en evig Usalighed. I saa Fald vilde vistnok den menneskelige Tænksomhed have fundet, at det er Noget at spørge om, da det end ikke lod sig besvare.

tionens andet Led gjør Opbud og erklærer, at den ikke kan tænke det, hvilket da er at slaae sig selv paa Munden, og at angive sig selv som Den, der ikke har tænkt det Første. Christendommens Paradox ligger i, at den bestandig bruger Tiden og det Historiske i Forhold til det Evige, al Tænkning ligger i Immanentsen, og hvad gjør saa den menneskelige Tænksomhed? Den tænker Immanentsen, lader som denne er Disjunktionens første Halvdeel, og saa har den tænkt Christendommen*).

Nu til Lessing. Stedet findes i en lille Opsats: Über den Beweis des Geistes und der Kraft; an den Herrn Director Schumann. L. opponerer mod hvad jeg vilde kalde at qvantitere sig ind i en qvalitativ Afgjørelse; han bekæmper den ligefremme Overgang fra historisk Tilforladelighed til Afgjørelse af en evig Salighed. Han nægter ikke (thi han veed strax at gjøre Concessioner for at Categorierne kunne blive tydelige), at hvad der i Skriften fortælles om Undere og Spaadomme, er ligesaa tilforladeligt som andre historiske Efterretninger, ja saa tilforladeligt som overhovedet historiske Efterretninger kunne være: aber nun, wenn sie nur eben so zuverlässig sind, warum macht man sie bei dem Gebrauche auf einmal unendlich zuverlässiger? (*p.* 79), nemlig fordi man paa dem vil bygge Antagelsen af en Lære, der betinger en evig Salig-

paa ved digterisk experimenterende at tilveiebringe Samtidigheden, og saaledes fjerne hvad der blev kaldet det Efterhistoriske.) Af Efterretningerne, ɔ: af deres indrømmede Tilforladelighed, følger Intet, siger Lessing, men, tilføier han, havde han været samtidig med Miraklerne og Spaadommene, saa vilde det have hjulpet ham*). Vel underrettet, som Lessing altid er, protesterer han derfor mod et halv svigefuldt Citat af Origenes, der er blevet anført for at give hiint Beviis for Christendommens Sandhed Relief. Han protesterer ved at føie Slutningen af Origenes's Ord til, hvoraf sees, at O. antager, at der endnu i hans Tid skeete Mirakler, og at han tillægger disse Mirakler, med hvilke han altsaa er samtidig, Beviiskraft ligesom de, om hvilke han læser.

Da Lessing har stillet sig saaledes, ligeoverfor en given Fremstilling, faaer han ikke Leilighed til at udhæve det dialektiske Problem, om Samtidigheden vilde hjælpe Noget, om den kunde være mere end Anledning, hvad den historiske Efterretning ogsaa kan være. Lessing synes at antage det Modsatte; maaskee er dog dette Skin tilveiebragt for at give sin Fægtning *e concessis* mere dialektisk Tydelighed ligeoverfor en bestemt enkelt Mand. Smulerne søgte derimod at vise, at Samtidigheden hjælper slet Intet, fordi der i al Evighed ingen ligefrem Overgang er, hvilket jo ogsaa vilde have været en grændseløs Uretfærdighed mod alle Senere, en Uretfærdighed og Forskjel, der var meget værre end den mellem Jøder og Græker, Omskaarne og Uomskaarne, hvilken Christendommen har hævet.

Lessing har selv samlet sit Problem i følgende Ord, hvilke han har spatieret: zufällige Geschichtswahrheiten können der Beweis von nothwendigen Vernunftwahrheiten nie werden**). Hvad her støder, er det Prædikat: zufällige. Dette

*) Her vil dog maaskee en Læser erindre, hvad der i Smulerne blev fremsat om Umuligheden af at blive samtidig (umiddelbart forstaaet) med et Paradox, samt om at Forskjellen mellem den samtidige og den senere Discipel var et Forsvindende.

**) I Forhold til denne Sagens Stilling er det klart nok, at Smulerne egentligen bekæmpe Lessing, forsaavidt han har etableret Samtidighedens Fortrin, i hvis Benægtelse det egentlige dialektiske Problem ligger, og hvorved Besvarelsen af det lessingske Problem faaer en anden Betydning.

tilføier han o. s. v.] S. 37 f. Maltzahn.   i Smulerne] Cap. IV og V.

er vildledende, det kunde synes at lede til den absolute Distinction mellem væsentlige og tilfældige historiske Sandheder, en Distinction, der dog kun er en Subdivision. Distingveres der absolut tiltrods for det høiere Prædikats (»historiske«) Identitet, saa kunde deraf synes at følge, at i Forhold til væsentlige historiske Sandheder vilde den ligefremme Overgang være at danne. Jeg kunde nu blive hidsig og sige: det er umuligt, at Lessing kan være saa inconseqvent, *ergo* — og min Hidsighed vist overbevise Mange. Imidlertid indskrænker jeg mig til et høfligt Maaskee, der antager, at Lessing i Prædikatet: tilfældige har skjult Alt, men kun sagt Noget, saa at »tilfældige« ikke er et relativt-distingverende Prædikat eller inddelende, men et Genus-Prædikat: historiske Sandheder, der som saadanne ere tilfældige. Hvis ikke, ligger her den hele Misforstaaelse, der atter og atter gaaer igjen i den nyeste Philosophie: at lade det Evige uden videre blive historisk, og at kunne begribe det Historiskes Nødvendighed*). Alt hvad der bliver historisk er tilfældigt; thi netop derved, at det bliver til, bliver historisk, har det sit Moment af Tilfældighed, thi Tilfældighed er just den ene Faktor i al Tilblivelse. — Deri ligger igjen Incommensurabiliteten mellem en historisk Sandhed og en evig Afgjørelse.

mellem Samtidighed og Ikke-Samtidighed. Ordene lyde saaledes: Das, das ist der garstige breite Graben, über den ich nicht kommen kann, so oft und ernstlich ich auch den Sprung versucht habe (*p.* 83). Maaskee er hiint Ord: Spring kun en Vending i Stilen, maaskee udføres derfor Metaphoren for Phantasien ved at tilføie Prædikatet: breit, som havde ikke end det mindste Spring den Egenskab, at det gjør Graven uendelig bred, som var det ikke lige vanskeligt for den, der slet ikke kan springe, enten Graven er bred eller smal, som var det ikke den dialektisk lidenskabelige Afsky for et Spring, der gjør Graven saa uendelig bred, ligesom Lady Machbeths Lidenskab gjør Blodpletten saa uhyre stor, at ikke Oceanet kan aftvætte den. Maaskee er det ogsaa en List af Lessing at anbringe det Ord: ernstlich, thi i Forhold til det at springe, især naar Metaphoren udføres for Phantasien, er Alvoren pudseerlig nok, fordi den staaer i intet eller i et comisk Forhold til Springet, da det jo ikke, udvortes forstaaet, er Gravens Brede der forhindrer det, men indvortes den dialektiske Lidenskab, der gjør Graven uendelig bred. At have været ganske nær ved Noget, har allerede sin comiske Side, men at have været ganske nær ved at gjore Springet, er slet Intet, netop fordi Springet er Afgjørelsens Categorie. Og nu med yderste Alvor at have villet gjøre Springet — ja det er en Skjelm den Lessing, thi det er nok snarere med yderste Alvor han har gjort Graven bred: er dette ikke ligesom at gjøre Nar af Folk! Dog kan man, som bekjendt, Springet betræffende, ogsaa paa en anden mere yndet Maade gjøre Nar af Folk: man lukker Øinene, tager sig selv i Nakken, *à la* Münchhausen, og saa — saa staaer man paa den anden Side, paa hiin Side af den sunde Menneskeforstand i det systematisk forjættede Land.

Hiint Udtryk: Springet, er forøvrigt ogsaa paa en anden Maade knyttet til Lessings Navn. Som overhovedet sjelden nogen Tænker i den nyere Tid ved sindrigt at concentrere sig og sin Tanke-Existents, betræffende et vist Forhold i en eneste kort, lykkelig Sætning, erindrer om den skjønne græske Maade at philosophere paa, saa erindrer L. levende om Grækerne. Hans Viden er ikke et lærd Sammensurium og en Dito Dito ægte-speculativ Medieren af Creti og Pleti, Genier og Privat-Docenter have tænkt og

---

Lady Machbeths Lidenskab] jvfr. Shakespeares Macbeth 5te Akt 1. Scene («al Arabiens Røgelse kan ikke tage Lugten bort af denne lille Haand»). *à la* Münchhausen] jvfr. III. Bd. p. 203.

skrevet; hans Fortjeneste er ikke at trække hele denne Herlighed paa den historiserende Methodes Snor; nei kort, eenfoldig har han Noget for sig selv. Som man i Forhold til mange græske Tænkere istedenfor at nævne deres Navn, kan nævne deres Løsen, saaledes har L. ogsaa efterladt sig et sidste Ord. Lessings »sidste Ord« gav, som bekjendt, Anledning til nogle Skriverier i sin Tid. Den begeistrede ædle Jacobi, der med elskelig Sympathie ofte udtaler sig om en Trang til at forstaaes af andre Tænkere, om det Ønskelige i at være enig med Andre, var den Skriftefader, hvem det forbeholdtes at opbevare L.s sidste Ord. Nu, det forstaaer sig, det var en vanskelig Sag at være Skriftefader for en Ironiker som L., og Jacobi har maattet døie nok, uforskyldt, forsaavidt man har angrebet ham uretfærdigen, forskyldt, forsaavidt dog ingenlunde L. havde sendt Bud efter ham i Qvalitet af Skriftefader, endnu mindre bedet ham om at bekjendtgjøre Samtalen, og allermindst at lægge den pathetiske Accent paa urigtigt Sted.

Der er i den hele Situation noget høist Poetisk: to saa udprægede Individualiteter som L. og J. i en Samtale med hinanden. Begeistringens uudtømmelige Talsmand som Iagttager, og den forslagne L. som Katechumen. J. skal da udforske, hvordan det egentligen staaer sig med L. Hvad skeer? Forfærdet opdager han, at L. vist

fremt Forhold til J., og kommer altsaa ikke selv til at gjøre Springet. Det ligefremme Forhold mellem Menneske og Menneske er naturligviis langt lettere, tilfredsstiller Sympathien og den egne Trang langt hurtigere og tilsyneladende tilforladeligere, det forstaaes ligefrem, og der behøves ikke hiin Uendelighedens Dialektik for at holde sig selv uendeligt resigneret og uendelig begeistret i Uendelighedens Sympathie, hvis Hemmelighed netop er Forsagelse af Indbildning om, at det ene Menneske i sit Guds-Forhold ikke skulde være lige saa stort som det andet, hvilket gjør den formeentlige Lærer til en Lærende, der passer sig selv, og al Underviisning til en guddommelig Spøg, fordi ethvert Menneske væsentligen kun undervises af Gud. — I Forhold til Lessing ønsker Jacobi nu blot Fælledsskab i at gjøre Springet; hans Veltalenhed er den i Lessing Forelskedes, og derfor er det ham saa vigtigt at faae Lessing med. Man mærker her strax den dialektiske Mislighed: den Veltalende, den for evigt Overbeviste, han føler Styrke og Kraft til at vinde Andre for sin Overbeviisning, ɔ: han er usikker nok til at behøve Andres Samtykke i den begeistrede Overbeviisning. Overhovedet den Begeistrede, som ikke formaaer i Forhold til ethvert Menneske at udtrykke sin Begeistring i Modsætningens Form, han er ikke den Stærkere, men den Svagere, og har kun Qvindens Styrke, hvilken er i Svaghed. Jacobi forstod ikke kunstnerisk at tugte sig selv op til existerende at nøies med at udtrykke Ideen. Isolationens Tvang, som netop er sat i Springet, kan ikke tvinge Jacobi, han maa forraade Noget, han skummer bestandigt over i hiin Veltalenhed, der i Fynd og Indhold og lyrisk Syden stundom rangerer med Shakespeare, men som dog vil hjælpe Andre i et ligefremt Forhold til Taleren, eller som *in casu* vil vinde ham den Trøst, at Lessing er enig med.

Nu videre. Da altsaa Jacobi med Horreur opdager, at Lessing egentligen er Spinozist, saa taler han ud af hele sin Overbeviisning. Han vil tage Lessing med Storm. Lessing svarer*): »Gut, sehr gut! Ich kann das alles auch gebrauchen; aber ich kann nicht dasselbe damit machen. Überhaupt gefällt Ihr *Salto mortale* mir nicht übel, und ich begreife wie ein Mann von Kopf

*) Cfr. Fr. H. Jacobis S. W. 4ter B. 1ste Abth. *p.* 74.

in casu i det givne Tilfælde.

auf diese Art Kopf-unten machen kann, um von der Stelle zu kommen; nehmen Sie mich mit, wenn es angeht.« Her seer man ypperligt Lessings Ironi, der formodentligen veed, at naar man skal springe, maa man nok være ene derom, og ogsaa ene om ret at forstaae, at det er en Umulighed. Man maa beundre hans Urbanitet og hans Forkjerlighed for Jacobi, og den samtalende Kunst, der saa hofligt siger: »nehmen Sie mich mit — wenn es angeht.« Jacobi taler videre: »Wenn Sie nur auf die elastische Stelle treten wollen, die mich fortschwingt, so geht es von selbst.« Dette er forresten ret godt sagt, dog er der den Ucorrecthed, at han her vil gjøre Springet til noget Objektivt, det at springe til en Analogie til det f. Ex. at finde det archimediske Punkt. Det Gode ved Svaret er, at han ikke vil have et ligefremt Forhold, et ligefremt Fælledsskab i Springet. Saa følger Lessings sidste Ord: »Auch dazu gehört schon ein Sprung, den ich meinen alten Beinen und meinem schweren Kopfe nicht mehr zumuthen darf.« Her er Lessing ironisk ved Hjælp af det Dialektiske, medens den sidste Vending ganske har det socratiske Colorit — at tale om Mad og Drikke, Læger, Pakæsler og andet saadant, *item* om sine gamle Been og sit tunge Hoved. Uagtet Springet, som oftere bemærket, er Afgjørelsen, saa vil dog Jacobi her ligesom danne en Overgang

sig. Den som har unge Been og et let Hoved, han kan sagtens springe.

Saaledes afrunder den psychologiske Modsætning mellem Lessing og Jacobi sig. Lessing hviler i sig selv, føler ingen Trang til Fælledsskab; han parerer derfor ironisk, og smutter fra Jacobi paa sine gamle Been — som ikke due til at springe med; han gjør intet Forsøg paa at ville overbevise Jacobi om, at der intet Spring er til*). Jacobi derimod søger sig selv, trods al sin Begeistring for Andre, og det at han endeligen vil overbevise Lessing er netop hans Trang; det at han trænger saa heftigt paa Lessing viser, at han trænger til Lessing — for at spille med Præpositioner, hvad Jacobi yndede saa meget.

I det Hele kan man af hvad der mellem Jacobi og Mendelsohn gjennem Emilie (Reimarus) afhandles om Jacobis Forhold til Lessing faae en Forestilling om, hvor uudtømmelig L. har været i med græsk Oprømthed at spøge dialektisk med den af ham ellers høiligen saa anerkjendte J. Saaledes fortæller J., at L. engang skal have sagt mit halbem Lächeln: Er selbst wäre vielleicht das höchste Wesen, und gegenwärtig in dem Zustande der aüssersten Contraction**). Hvad Under da, at Lessing blev erklæret for Pan-

*) Det var en Lykke for Lessing, at han ikke levede i det ligesaa alvorlige som ægte-speculativ-dogmatiske nittende Aarhundrede; han havde maaskee maattet opleve, at en høist alvorlig Mand, der sandeligen ikke forstod Spøg, for Alvor havde andraget paa, at Lessing skulde gaae om igjen til Præsten for at lære Alvor.

**) Dialektisk er denne Forvexling ikke saa let løst. I Smulerne har jeg mindet om, hvorledes den opkommer, og mindet om, hvorledes Socrates's Selvkundskab strandede paa det Besynderlige: at han ikke med Bestemthed vidste, om han var et Menneske eller et mere sammensat Dyr end Typhon.

spille med Præpositioner] jvfr. Hegel, Ueber Friedrich Heinrich Jacobi's Werke (Werke XVII) S. 33. Trendelenburg, Logische Untersuchungen I S. 191. gjennem Emilie (Reimarus)] Samtalen med Lessing havde Jacobi oprindelig meddelt Mendelssohn i et Brev, som han sendte ham gjennem Elise Reimarus, deres fælles Veninde, gjennem hvem overhovedet fra først af Forhandlingen mellem de to førtes. De med M. vexlede Breve offentliggjorde Jacobi i Skriftet: Ueber die Lehre des Spinoza, in Briefen an Herrn Moses Mendelssohn; han betegner her Elise Reimarus med Navnet Emilie. Saaledes fortæller J.] Werke 4. Bd 1. Abth. S. 74. gaae om igjen til Præsten] ligesom Forfatteren Th. C Bruun, der efter Udgivelsen af Skriftet »Mine Fritimer« maatte møde hos Biskop Balle for at undervises i Christendom. I Smulerne] Cap. III (IV Bd. S. 204 ff

heist. Og dog er Spøgen (uden at derfor Udsagnet selv behøver
t være bare Spøg) saa tydelig, og især ypperlig i en senere Henydning til det samme Udsagn. Da han nemlig var sammen med
. hos Gleim, og det under Maaltidet begyndte at regne, hvad
Gleim beklagede, fordi de efter Bordet skulde ned i Haven, sagde
. til J. (formodentligen igjen mit halbem Lächeln): Jacobi, Sie
vissen, das thue ich vielleicht«.

Mendelsohn, som ogsaa er kommet til at yttre sig i disse
Sager, har forøvrigt ganske rigtigt angivet Tænkningens lyriske
Culmination i Springet. Idet nemlig Tænkningen*) lyrisk søger ud
over sig selv, er den villende opdage det Paradoxe. Denne Anen
er Eenheden af Spøg og Alvor, og paa dette Punkt ligger alle
christelige Categorier. Udenfor dette Punkt er enhver dogmatisk
Bestemmelse et Philosophem, som er opkommet i Menneskehedens
Hjerte, og at tænke immanent. Det Sidste den menneskelige Tænkning kan ville er at ville ud over sig selv i det Paradoxe. Og
Christendommen er netop det Paradoxe. — Mendelsohn siger:
»Zweifeln, ob es nicht etwas giebt, das nicht nur alle Begriffe
übersteigt, sondern völlig auszer dem Begriffe liegt, dieses nenne
ich einen Sprung über sich selbst hinaus.« Mendelsohn frabeder
sig det naturligviis, og veed hverken at gjøre Spøg eller Alvor
dermed**).

ja det er end ikke tydeligt, om det dog ikke paa hiint Sted i hans egne Skrifter er en pathetisk Vending i Stilen, og i Samtalen med J. en socratisk Spøg, eller om disse tvende Modsætninger udgaae fra og bæres af den ene og samme Springets categoriske Tanke. For mig har det Lidet som findes hos Lessing havt sin Betydning. Jeg havde læst »Frygt og Bæven af Johannes *de silentio*« førend jeg kom til at læse det Bind af Lessing. I hiint Skrift var jeg bleven opmærksom paa, hvorledes Springet efter Forfatterens Mening blev som Afgjørelsen κατ' ἐξοχήν netop afgjørende for det Christelige og for enhver dogmatisk Bestemmelse, hvilket ikke lader sig naae hverken ved den schellingske intellectuelle Anskuelse, ei heller ved hvad Hegel, medens han lader haant om det Schellingske, vil sætte isteden: Methoden, fordi Springet netop er den meest afgjørende Protest mod Methodens inverse Gang. Al Christendom ligger ifølge Frygt og Bæven, ja den ligger i Frygt og Bæven (hvilke netop ere Christendommens og Springets fortvivlede Categorier) i Paradoxet, man antage nu dette (ↄ: være en Troende), eller man forkaste det (netop fordi det er Paradoxet). Ved da bagefter at læse Lessing blev Sagen mig vel ikke klarere, thi det er saa saare Lidet hvad L. siger, men det var mig dog altid en Opmuntring at see L. opmærksom derpaa. Kun Skade, at han ikke selv har villet forfølge denne Tanke. Men han havde da heller ikke »Mediationen« at trækkes med, den guddommelige og forgudede Mediation, der gjør og har gjort Mirakler og et Menneske til Speculationen — og forgjort Christendommen. Ære være Mediationen! Den kan nok hjælpe En ogsaa paa anden Maade, som den formodentligen har hjulpet Forfatteren af Frygt og Bæven til at søge Springets fortvivlede Udvei, accurat ligesom Christendommen var en fortvivlet Udvei, da den kom ind i Verden, og bliver i alle Tider ved at være det for Enhver, der virkelig antager den. En fyrig og vælig Ganger kan det jo vel hænde, at den, naar den bliver Leiehest, og skal rides af enhver Fusker, taber Pustet og den stolte Reisning — men i Aandens Verden seirer Dvaskheden aldrig, den taber bestandigt og bliver udenfor. Om Johannes *de silentio* forøvrigt ved at læse Lessing er bleven opmærksom paa Springet, eller ikke, lader jeg uafgjort.

κατ' ἐξοχήν i eminent Forstand. — Jvfr. III. Bd. S. 93 Anm. intellectuelle Anskuelse] se IV Bd. S. 283. Methodens inverse Gang] den Hegelske Methodes Gang (i Modsætning til Springet) kaldes invers, ↄ: omvendt, fordi den ligesom gaaer baglænds: Resultatet, der fremkommer tilsidst, ligger til Grund for Begyndelsen, og denne fremgaaer altsaa af det. Se Hegel, Logik I (Werke III) S. 64 f., og jvfr. Maanedsskr. f. Litt. 19. S. 301.

4. Lessing har sagt: Wenn Gott in seiner Rechten alle Wahrheit, und in seiner Linken den einzigen immer regen Trieb nach Wahrheit, obschon mit dem Zusatze mich immer und ewig zu irren, verschlossen helte, und spreche zu mir: wähle! Ich fiele ihm mit Demuth in seine Linke, und sagte: Vater, gieb! die reine Wahrheit ist ja doch nur für dich allein! (cfr. Lessings S. W. 5ter B. p. 100). — Den Gang da Lessing sagde disse Ord, var Systemet formodentligen ikke færdigt; ak, og nu er han død! Havde han nu levet, nu da Systemet mestendeels er færdigt, eller idetmindste er i Arbeide og bliver færdigt til paa Søndag: tro mig, L. havde grebet til med begge Hænder, han havde ikke havt Tid og Sømmelighed og Oprømthed til for Spøg ligesom at spille effen og ueffen med Gud, og til i Alvor at vælge den venstre Haand. Men Systemet har ogsaa mere end hvad Gud har i begge sine Hænder, allerede i dette Øieblik har det mere, end sige da paa Søndag, naar det ganske bestemt bliver færdigt.

Ordene findes i en lille Opsats (Eine Dupplik. 1778), foranlediget ved en from Mands Forsvar for Opstandelsens Historie mod Angrebet i de af Lessing udgivne Fragmenter. Det er bekjendt

færdigt, thi i saa Fald vil jeg kaste mig ned, selv om jeg skulde fordærve et Par Buxer (paa Grund nemlig af den megen Færdsel til og fra Systemet er Veien ikke lidet sølet), saa fik jeg altid det Svar: nei, endnu er det vel ikke ganske færdigt. Og saa blev det da igjen udsat — med Systemet og med Knæfaldet.

System og Afsluttethed er saa omtrent Eet og det Samme, saaledes, at hvis Systemet ikke er færdigt, er det ikke noget System. Jeg har allerede paa et andet Sted mindet om, at et System der ikke ganske er færdigt er en Hypothese; hvorimod et halvfærdigt System er Nonsens. Vil nu En sige, at dette kun er en Ordstrid, at Systematikerne jo tvertimod selv sige, at Systemet ikke er færdigt, saa vilde jeg blot spørge, hvorfor kalde de det et System. Hvorfor ere de overhovedet tvetungede? Idet de foredrage deres Indbegreb, sige de Intet om, at der mangler Noget. De foranledige da altsaa de mindre Kyndige til at antage, at Alt er færdigt, med mindre de skrive for Læsere, der ere mere kyndige end de selv, hvilket formodentlig vilde falde Systematikere utænkeligt. Røres der derimod ved Bygningen, saa træder Bygherren frem. Det er en yderst behagelig Mand, høflig og venlig mod den Besøgende, han siger: ja vi ligger rigtignok endnu i Bygning, Systemet er endnu ikke ganske færdigt. Vidste han det da ikke før, vidste han det ikke den Gang han lod sin lyksaliggjørende Indbydelse udgaae til alle Mennesker? Men vidste han det, hvorfor sagde han det ikke selv, ɔ: hvorfor lod han saa ikke være at nævne det præsterede Fragment et System? Thi her er det igjen: et Fragment af et System er Nonsens. En fortsat Stræben efter et System derimod er jo en Stræben; og en Stræben, ja en fortsat Stræben er det jo Lessing taler om. Og dog vel ikke en Stræben efter Intet! Tvertimod taler Lessing jo om en Stræben efter Sandhed; og han bruger et mærkeligt Ord om denne Drift til Sandhed: den einzigen immer regen Trieb. Dette Ord einzig kan ikke godt forstaaes anderledes end den uendelige, i samme Forstand som at det er høiere at have een Tanke, een eneste end mange Tanker. Saa tale de jo begge, Lessing og Systematikeren, om en fortsat Stræben, kun er Forskjellen den, at Lessing er dum eller sand nok til at kalde den en fortsat Stræben, Systematikeren klog eller usand nok til at kalde den Systemet. Hvad vilde man dømme om denne Forskjellighed i andre Forhold? Da Agent Behrend havde

Agent Behrend] Israel Joachim Behrend, Agent og Stadsmægler, † 1821; en kjøbenhavnsk Original, om hvem talrige Anecdoter var i Omløb.

mistet en Silkeparaplui, efterlyste han en Nankings; han tænkte nemlig som saa, siger jeg det er en Silkeparaplui, saa fristes Finderen lettere til at beholde den. Systematikeren tænker maaskee som saa: kalder jeg mit Præsterede paa Titelbladet og i Avisen en fortsat Stræben, ak, hvo vil saa kjøbe det eller beundre mig; men kalder jeg det Systemet, det absolute System, saa vil Enhver kjøbe Systemet — dersom ikke den Vanskelighed blev tilbage, at det Systematikeren sælger er ikke Systemet.

Lad os saa gaae videre, men lad os ikke gjøre Nar af hinanden. Jeg, Johannes Climacus, er hverken mere eller mindre end et Menneske; jeg antager, at Den, jeg har den Ære at tale med, er ogsaa et Menneske. Vil han være Speculationen, den rene Speculation, saa maa jeg opgive at tale med ham; thi i samme Øieblik bliver han usynlig for mig og for et Menneskes svage dødelige Øie.

Altsaa: *a)* et logisk System kan der gives; *b)* men der kan ikke gives noget Tilværelsens System.

a.

er jo ogsaa besynderligt, at lægge Bevægelsen til Grund i en Sphære, hvor Bevægelse er utænkelig, eller at lade Bevægelse forklare Logiken, medens Logiken ikke kan forklare Bevægelsen. Betræffende dette Punkt er jeg imidlertid saa heldig at kunne henvise til en Mand, der tænker sundt og er lykkeligt dannet ved Grækerne (sjeldne Egenskaber i vor Tid!), en Mand, der har vidst at frigjøre sig og sin Tænkning fra ethvert slæbende og krybende Forhold til Hegel, hvis Navnkundighed Enhver ellers vil profitere af om ikke paa anden Maade, saa ved at gaae videre, ɔ: ved at have optaget Hegel i sig; en Mand, der hellere har villet nøies med Aristoteles og med sig selv — jeg mener Trendlenburg (Logische Untersuchungen). Hans Fortjeneste er blandt Andet at have fattet Bevægelsen som den uforklarlige Forudsætning, som det Fælleds, hvori Væren og Tænken enes og som den fortsatte Gjensidighed. Jeg kan her ikke gjøre noget Forsøg paa at eftervise hans Opfattelses Forhold til Grækerne, til det Aristoteliske, eller til, hvad der besynderligt nok, i en vis Forstand, skjøndt kun populairt, har megen Lighed med hans Fremstilling: et lille Partie i Plutarchs Skrift om Isis og Osiris. Det er ingenlunde min Mening, at den hegelske Philosophie ikke har havt gavnlig Indflydelse paa Trendlenburg, men det Heldige er, at han har indseet, at det gaaer ikke an at ville forbedre paa Hegels Bygning, gaae videre o. s. v. (en løgnagtig Maade paa hvilken mangen Stymper i vor Tid anmasser sig Hegels Celebritet og lazaronagtigt fraterniserer ham); og paa den anden Side, at han, ædruelig som en græsk Tænker, uden at love Alt, uden at ville lyksaliggjøre Menneskeheden, præsterer Meget og lyksaliggjør Den, der behøvede hans Veiledning i Kjendskab til Grækerne.

mærkelige Egenskab, at den abstrakt seet er slet Intet, den er netop i Udførelsen, i at gjennemføres er den Methode, og hvor den ikke gjennemføres, er den ikke Methoden, og naar der ingen anden Methode er, saa er der slet ingen Methode. Beundrere af Hegel maa det være forbeholdt at gjøre ham til en Sluddermads; en Angriber vil altid vide at holde ham i Ære, ved at have villet noget Stort, og ikke at have naaet det.

Trendlenburg: Ad. Trendelenburg, Logische Untersuchungen, Berlin 1840. Til det Flgd. jvfr. navnlig II og IV. Plutarchs Skrift om Isis og Osiris: Kap. 60, hvor det paastaaes, at Udtrykkene for Bevægelse og Tænkning paa Græsk ere beslægtede, hvori skal ligge den rigtige Erkjendelse, at Tænkningen er en Bevægelse.

I et logisk System maa Intet optages, som har et Forhold til Tilværelse, som ikke er ligegyldigt mod Existents. Den uendelige Overvægt, som det Logiske ved at være det Objektive har over al Tænkning, limiteres igjen derved, at det subjektivt seet er en Hypothese, netop fordi det i Virkelighedens Forstand er ligegyldigt mod Tilværelse. Denne Dobbelthed er det Logiskes Forskjel fra det Mathematiske, der slet intet Forhold har til eller fra Tilværelse, men kun har Objektiviteten — ikke Objektiviteten og det Hypothetiske som Eenheden og Modsigelsen, hvori det negativt forholder sig til Existents.

Det logiske System maa ikke være en Mystifikation, et Bugtalerie, hvori Tilværelsens Indhold kommer underfundigt og subrept frem, hvor den logiske Tanke studser og finder, hvad Hr. Professoren eller Licentiaten har havt bag Øret. Strængere lader sig her dømme imellem ved at besvare det Spørgsmaal, i hvilken Forstand Categorien er Tilværelsens Abbreviatur, om den logiske Tænkning er abstrakt efter Tilværelse eller abstrakt uden noget Forhold til Tilværelse. Dette Spørgsmaal kunde jeg ønske at behandle lidt udførligere paa et andet Sted; og selv om det ikke blev fyldestgjørende besvaret, er det dog altid Noget, at der bliver

Systemet begynder med det Umiddelbare, og erfor forudsætningsløst, og derfor absolut, ɔ: Systemets Begyndelse er den absolute Begyndelse. Dette er ganske rigtigt, og jo ogsaa tilstrækkeligen blevet beundret. Men hvorfor har man saa ikke inden man begyndte paa Systemet gjort det andet lige saa vigtige, netop lige saa vigtige Spørgsmaal, og gjort sig det tydeligt, og respekteret, hvad der tydeligen ligger deri: hvorledes begynder Systemet med det Umiddelbare, ɔ: begynder det umiddelbart dermed? Herpaa maa vel ubetinget svares Nei. Antages Systemet at være efter Tilværelsen (hvorved en Forvexling foranlediges med et Tilværelsens System), saa kommer jo Systemet bag efter, og begynder altsaa ikke umiddelbart med det Umiddelbare, med hvilket Tilværelsen begyndte, om den dog i en anden Forstand ikke begyndte dermed, fordi det Umiddelbare aldrig er, men er ophævet naar det er. Den Systemets Begyndelse, der begynder med det Umiddelbare, er da selv naaet gjennem en Reflexion.

Her ligger Vanskeligheden, thi naar man ikke svigefuldt eller tankeløst eller i stakaandet Travlhed for at faae Systemet færdigt, slipper denne ene Tanke, saa er den i al sin Simpelhed istand til at afgjøre, at der intet Tilværelsens System kan være, og at det logiske System ikke maa rose sig af en absolut Begyndelse, fordi en saadan er ligesom den rene Væren en reen Chimære.

Naar der nemlig ikke umiddelbart kan begyndes med det Umiddelbare, (hvilket vilde være at tænke som en Hændelse eller som et Under, ɔ: hvilket ikke er at tænke), men denne Begyndelse maa naaes gjennem en Reflexion, saa spørges ganske eenfoldigt (ak, blot jeg nu ikke bliver sat i Skammekrogen for min Eenfoldighed, fordi Enhver kan forstaae mit Spørgsmaal — og derfor altsaa maa skamme sig ved Spørgerens populaire Viden): hvorledes faaer jeg den Reflexion standset, der kom i Bevægelse for at naae hiin Begyndelse? Reflexionen har nemlig den mærkelige Egenskab, at den er uendelig. Men det at den er uendelig vil i ethvert Tilfælde sige, at den er ikke til at standse ved sig selv, fordi den jo, idet den skulde standse sig selv, bruger sig selv, og altsaa kun bliver standset paa samme Maade som en Sygdom blev helbredet, naar den selv fik Lov at bestemme Lægemidlet, ɔ: Sygdommen blev næret. Maaskee er denne Reflexionens Uendelighed den slette Uendelighed — saa ere vi jo snart færdige, thi den slette Uendelighed skal være noget foragteligt Noget, som man, jo før jo hellere, maa opgive. Maatte jeg ikke i den Anledning gjøre et Spørgsmaal. Hvoraf kommer det vel, at Hegel og alle Hegelianere, der jo ellers skulle være Dialektikere, paa dette Punkt blive

vrede, ja vrede som Tydskere?' Eller er det en dialektisk Bestemmelse: den slette? Hvorfra kommer et saadant Prædikat ind i Logiken? Hvorledes finder Haan og Foragt og Skrækkemidler Plads som tilladelige Bevægelsesmidler i Logiken, saa den absolute Begyndelse antages af den Enkelte, fordi han er bange for hvad Nabo og Gjenbo vil tænke om ham, hvis han ikke gjør det? Er »slet« ikke en ethisk Categorie?*) Hvad siger jeg med at tale om den slette Uendelighed? Jeg sigter det paagjeldende Individ for ikke at ville standse Reflexionens Uendelighed. Jeg fordrer altsaa Noget af ham? Men ægte spekulativt antager jeg derimod, at Reflexionen standser sig selv. Hvorfor fordrer jeg saa Noget af ham? Og hvad fordrer jeg af ham? Jeg fordrer en Beslutning. Og deri gjør jeg vel, thi kun saaledes kan Reflexionen standses, men derimod gjør en Philosoph aldrig vel i, at gjøre Nar af Folk, og i det ene Øieblik lade Reflexionen standse sig selv i den absolute Begyndelse, og i det næste Øieblik haane et Menneske, der kun har een Feil, at han er dum nok til at troe det Første, haane ham, for paa den Maade at hjælpe ham til den absolute Begyndelse, der altsaa skeer paa to Maader. Men fordres en Beslutning saa er Forudsætningsløsheden opgivet. Kun naar Reflexionen standses kan Begyndelsen skee, og Reflexionen kan kun standses

Naar Begyndelsen med det Umiddelbare naaes gjennem en Reflexion, saa maa det Umiddelbare betyde noget Andet end ellers. Dette har hegelske Logikere rigtigt indseet, og de definere derfor det Umiddelbare, med hvilket Logiken begynder, saaledes: det ved en udtømmende Abstraktion tilbageblevne Abstrakteste. Mod denne Definition er Intet at indvende, men vel mod, at man ikke respekterer hvad man selv siger, thi denne Definition siger netop indirekte, at der ingen absolut Begyndelse er. Hvorledes, hører jeg En sige, naar der er abstraheret fra Alt, er det saa ikke o. s. v. — ja — naar der er abstraheret fra Alt. Lad os være Mennesker. Denne Abstraktionens Akt er ligesom hiin Reflexionens Akt uendelig, altsaa, hvorledes faaer jeg den standset — og det er jo dog først naar . . . . at . . . . Lad os endogsaa vove et Tankeexperiment. Lad hiin uendelige Abstraktions Akt være *in actu*, Begyndelsen er jo ikke Abstraktionens Akt, men den kommer efter. Men hvormed begynder jeg saa, da der jo er abstraheret fra Alt? Ak, her vilde maaskee en Hegelianer rørt synke til mit Bryst, og saligen stamme: med Intet. Og det er jo det som Systemet siger, at det begynder med Intet. Men jeg maatte gjøre mit andet Spørgsmaal, hvorledes begynder jeg med dette Intet? Dersom nemlig den uendelige Abstraktions Akt ikke er af den Art Narrestreger, af hvilke man godt kan gjøre to paa eengang, dersom den derimod er den meest anstrængende Gjerning, der lader sig gjøre, hvad saa? Saa gaaer jo al min Kraft til at holde den fast. Slipper jeg nogen Deel af min Kraft, saa abstraherer jeg jo ikke fra Alt. Dersom jeg da under denne Forudsætning begynder, begynder jeg ikke med Intet, netop fordi jeg i Begyndelsens Øieblik ikke abstraherede fra Alt. Dette vil sige, dersom det er muligt for et Menneske, tænkende at abstrahere fra Alt, saa er det umuligt for ham at gjøre mere, da det, om det ikke overhovedet overgaaer menneskelig Kraft, i ethvert Fald absolut udtømmer den. At blive træt af Abstraktionens Akt, og saaledes komme til at begynde, er kun Urtekræmmerforklaringer, der ikke tage det saa nøie med en lille Mislighed. Udsagnet selv, at begynde med Intet, er, ogsaa fraseet dets Forhold til Abstraktionens uendelige Akt, svigefuldt. Det at begynde med Intet er nemlig hverken mere eller mindre end en ny Omskrivelse af selve Begyndelsens Dialektik. Begyndelsen er, og atter den er ikke, netop fordi den er

---

in actu virkeliggjort. det som Systemet siger: jvfr. Hegels Logik I (Werke III) S. 68.

Begyndelsen; dette kan ogsaa udtrykkes saaledes: Begyndelsen begynder med Intet. Det er kun et nyt Udtryk, ikke et eneste Skridt videre. I det ene Tilfælde tænker jeg blot Begyndelsen *in abstracto*, i det andet Tilfælde tænker jeg den ligesaa abstrakte Begyndelses Forhold til et Noget, hvormed der begyndes; og ganske rigtigt viser det sig, at dette Noget, ja det eneste Noget, der svarer til en saadan Begyndelse, er Intet. Men dette er kun en tautologisk Omskrivning af den anden Sætning: Begyndelsen er ikke. Begyndelsen er ikke, og Begyndelsen begynder med Intet ere aldeles identiske Sætninger, og jeg kommer ikke af Stedet.

Hvad om vi saa istedetfor at tale eller drømme om en absolut Begyndelse, tale om et Spring. At ville nøies med et mestendeels, saa godt som, man kan næstendeels sige det, naar man sover paa det til imorgen kan man godt sige det, viser kun, at man er beslægtet med Trop, der lidt efter lidt vel kom saavidt, at han antog: at det at have været nærved at faae juridisk Examen, var at have faaet den. Dette leer Alle af, men naar man i Sandhedens Rige, i Videnskabens Helligdom raisonnerer speculativt paa samme Maade: saa er det godt Philosophie, ægte speculativ Philosophie. Thi Lessing var ingen speculativ Philosoph, han antog derfor det Modsatte, at en uendelig lille Afstand gjør

dog vil man antage, at Reflexionen objektivt kan standse sig selv, medens det er omvendt; objektivt er den ikke til at standse, og naar den standser subjektivt, standser den ikke sig selv, men det er Subjektet, der standser den.

Saasnart Rötscher f. Ex. (der dog i hans Bog om Aristophanes forstaaer Overgangens Nødvendighed i verdenshistorisk Udvikling, og ellers vel i Logiken har forstaaet Reflexionens Gjennemgang gjennem sig selv til den absolute Begyndelse) sætter sig den Opgave at forklare Hamlet, saa veed han, at Reflexionen kun standses ved en Beslutning, han antager ikke (skal jeg sige besynderligt nok?) besynderligt nok, han antager ikke, at Hamlet ved at blive ved at reflektere tilsidst kom til den absolute Begyndelse; men i Logiken antager han (skal jeg sige besynderligt nok) besynderligt nok, der antager han formodentlig, at Reflexionens Gjennemgang gjennem sig selv standser ved den absolute Begyndelse. Dette forstaaer jeg ikke, og det smerter mig, ikke at forstaae det, netop fordi jeg nærer Beundring for Rötschers Talent, for hans classiske Dannelse, for hans smagfulde og dog primitive Opfattelse af psychologiske Phænomener.

Dette her Sagte om Logikens Begyndelse (thi at det Samme viser, at der intet Tilværelsens System er, skal nærmere forfølges under *b)*, er meget eenfoldigt og simpelt; jeg bliver næsten ganske flau ved at sige det, eller flau ved, at jeg maa sige det, flau ved min Situation, at en stakkels Piece-Forfatter, der hellere vilde ligge tilbedende paa Knæ for Systemet, skal nødsages til at sige noget Saadant. Det Sagte kunde ogsaa siges paa en anden Maade, hvorved det maaskee vilde gjøre Indtryk paa En og Anden, idet Fremstillingen speciellere erindrede om et forbigangent Øiebliks videnskabelige Conflikter. Spørgsmaalet vilde da blive, hvilken den hegelske Phænomenologies Betydning er for Systemet, om den er en Indledning, om den staaer udenfor; hvis den er en Indledning, om den da optages igjen i Systemet; fremdeles, om Hegel ikke

---

i hans Bog om Aristophanes] Aristophanes und sein Zeitalter, Berlin 1827: se 5. Kap. (S. 31 ff.): Begriff der alten Tragödie und Übergang derselben in die Komödie. at forklare Hamlet] i Cyclus dramatischer Charaktere, Berlin 1844, S. 99–132. et forbigangent Øiebliks videnskabelige Conflikter] herved sigtes vistnok i Almindelighed til Striden mellem Schelling og Hegel, der netop for en væsentlig Del dreiede sig om Philosophiens Begyndelse. Jvfr. Hegels Logik I (Werke III) S. 60. — I det Flg. tænker K. vist paa Sibberns Kritik af Hegel i Maanedsskr. f. Litteratur XIX (1838): se især S. 315 ff., 326 ff., 333 f. K. eiede den omfangsrige Afhandling i Særtryk og kunde derfor betegne den som »en stor Bog«.

endogsaa har den forbausende Fortjeneste, at han ikke blot har skrevet Systemet, men to ja tre Systemer, hvortil der altid hører et mageløst systematisk Hoved, og som dog synes at være Tilfældet, da Systemet bliver færdigt mere end eengang o. s. v. Alt dette er i Grunden ofte nok sagt, men det er ogsaa ofte sagt paa en forstyrrende Maade. Man har skrevet en stor Bog derom, og først sagt Alt, hvad Hegel har sagt, derpaa taget et Hensyn til dette og hiint Senere, hvilket Alt kun adspreder og kaster en distraherende Vidtløftighed over hvad der lader sig sige ganske kort.

γ. Det var ønskeligt, om man for at kaste et Lys over Logiken psychologisk orienterede sig i, hvorledes Dens Sjelstilstand er, der tænker det Logiske, hvilken Art Afdøethed fra sig selv der fordres hertil, hvorvidt Phantasien spiller en Rolle derved. Dette er atter en fattig og høist eenfoldig Bemærkning, men derfor kan den være ganske sand og ingenlunde overflødig: at en Philosoph er efterhaanden bleven et saa eventyrligt Væsen, at neppe den meest udsvævende Phantasie har opfundet noget saa Fabelagtigt. Hvorledes forholder overhovedet det empiriske Jeg sig til det rene Jeg — Jeg. Den, der ønsker at være Philosoph, ønsker dog gjerne at vide lidt Besked derom, og ønsker fremfor Alt ikke at blive et

dan Yngling har dog hævdet Hegel ganske anderledes end mangen Tilhænger, der ved svigefulde Side-Replikker snart gjorde Hegel til Alt, snart til en Ubetydelighed.

b.

Et Tilværelsens System kan ikke gives. Altsaa er et saadant ikke til? Ingenlunde. Dette ligger ei heller i det Sagte. Tilværelsen selv er et System — for Gud, men kan ikke være det for nogen existerende Aand. System og Afsluttethed svare til hinanden, men Tilværelse er netop det Modsatte. Abstract seet lader System og Tilværelse sig ikke tænke sammen, fordi den systematiske Tanke for at tænke Tilværelse maa tænke den som ophævet, altsaa ikke som tilværende. Tilværelse er det Spatierende, der holder ud fra hinanden: det Systematiske er Afsluttetheden, der slutter sammen.

I Virkeligheden indtræder nu en Skuffelse, et Sandsebedrag, som ogsaa Smulerne søgte at paavise, og hvortil jeg maa henvise, navnligen til det Spørgsmaal, om det Forbigangne er mere nødvendigt end det Tilkommende. Idet nemlig en Tilværelse er tilbagelagt, er den jo færdig, er den jo afsluttet, og forsaavidt er den da hjemfalden til den systematiske Opfattelse. Ganske rigtigt — men for hvem? Den, der selv er existerende, kan jo ikke vinde hiin Afsluttethed udenfor Tilværelsen, som er tilsvarende til den Evighed, til hvilken det Forbigangne er indgaaet. Om en Tænker godhedsfuld vil være distrait nok til at glemme, at han selv er existerende, saa er Spekulation og Distraction dog ikke ganske det Samme. Tvertimod, det at han selv er existerende antyder Existentsens Krav paa ham, at hans, ja hvis han er stor, at hans Tilværelse i Samtiden kan igjen som Forbigangenhed have en Afsluttethedens Gyldighed for den systematiske Tænker. Men hvo er da denne systematiske Tænker? Ja det er Den, som selv er udenfor Tilværelse og dog i Tilværelsen, som i sin Evighed er for evigt afsluttet, og dog indeslutter Tilværelsen i sig — det er Gud. Hvortil Bedraget! Fordi Verden nu har bestaaet i 6000 Aar, har derfor Tilværelse ikke aldeles det samme Krav paa den Existerende, som den altid har havt, hvilket ikke er, at han i en

Smulerne] i »Mellemspil« (IV. Bd. S. 235 ff.).

Indbildning skal være en contemplerende Aand, men i Virkeligheden en existerende Aand. Al Forstaaelse kommer bag efter. Medens den nu Existerende unægtelig kommer bag efter i Forhold til de 6000 Aar, der gik forud, saa vilde, hvis vi antog, at han kom til systematisk at forstaae disse, det besynderlige Ironiske fremkomme, at han ikke kom til at forstaae sig selv existerende, fordi han selv ingen Existents fik, fordi han selv Intet havde, der skulde forstaaes bag efter. Heraf vilde følge, at en saadan Tænker enten maatte være vor Herre eller et phantastisk Qvodlibet. Enhver indseer vist det Usædelige heri, og saa indseer vist tillige Enhver, at det er i sin Orden, hvad en anden Forfatter har bemærket om det hegelske System: at man ved ham fik et System, det absolute System færdigt — uden at have en Ethik. Lad os kun smile af Middelalderens ethisk-religieuse Phantasterier i Ascese og andet Saadant, men lad os for Alting ikke glemme, at den speculative lav-comiske Udsvævelse med at blive Jeg-Jeg, og saa dog *qva* Menneske ofte en saadan Philister, at ingen Begeistret gad have ført et saadant Liv — er ligesaa latterlig.

Lad os saa betræffende Umuligheden af et Tilværelsens-System spørge ganske eenfoldigt som en græsk Yngling vilde spørge sin Læremester (og kan den høie Viisdom ellers forklare Alt, men ikke

hovedet tvende Veie, han kan enten gjøre Alt for at gle
han er existerende, hvorved opnaaes at blive comisk (den
Modsigelse at ville være det man ikke er, f. Ex., at et Men
vil være en Fugl, er ikke mere comisk end den, ikke at
være det man er, som *in casu* existerende, som man jo ogsaa
Sprogbrug finder det comisk, at En glemmer, hvad han hedder,
hvilket ikke saa meget betyder at glemme sit Navn som sit Væsens
Eiendommelighed), fordi Existents har den mærkelige Egenskab, at
den Existerende existerer enten han vil eller ei; eller han kan
vende al sin Opmærksomhed hen paa Dette, at han er existerende.
Det er fra denne Side, at Indvendingen maa gjøres for det Første
mod den moderne Spekulation, at den ikke har en feil Forudsætning, men en comisk Forudsætning, foranlediget ved, at den i en
Art verdenshistorisk Distraction har glemt hvad det er at være
Menneske, ikke hvad det er at være Menneske overhovedet,
Sligt fik man vel endda Spekulanterne til at gaae ind paa,
men hvad det er, at Du og jeg og han vi ere Mennesker hver
for sig.

Den Existerende, der henvender al sin Opmærksomhed paa
det, at han er existerende, ham vil ogsaa hiint Lessings Ord om
den fortsatte Stræben tilsmile som et skjønt Udsagn, hvorved Opfinderen vel ikke erhvervede sig udødelig Navnkundighed, fordi
det er saare simpelt, men som enhver Opmærksom maa sande.
Den Existerende, der glemmer, at han er existerende, han vil blive
mere og mere distrait, og som Folk stundom nedlægge Frugten af
deres *otium* i Skrifter, saa ville vi som Frugten af hans Distraction turde forvente det forventede Tilværelsens System — vel ikke
vi Alle, men kun De, som næstendeels ere ligesaa distraite som
han. Medens da det hegelske System i Distraction gaaer hen og
bliver et Tilværelsens-System, ja, hvad mere er, bliver færdigt —
uden at have en Ethik (hvor da Tilværelse netop har hjemme),
saa vil hiin eenfoldigere Philosophie, der af en Existerende foredrages for Existerende, især fremdrage det Ethiske.

Saasnart der huskes paa, at det at philosophere ikke er at
tale phantastisk til phantastiske Væsener, men at der tales til Existerende; at der altsaa ikke phantastisk *in abstracto* skal afgjøres,
om den fortsatte Stræben er noget Ringere end den systematiske
Afsluttethed, men at Spørgsmaalet er, hvad existerende Væsener
maae nøies med, forsaavidt de ere existerende, saa vil den fortsatte Stræben være det Eneste, der ikke indeholder en Skuffelse.
Selv om En har naaet det Høieste, vil Gjentagelsen, hvorved han

jo maa udfylde sin Existents, hvis han ikke skal gaae tilbage (eller blive et phantastisk Væsen), atter være en fortsat Stræben, fordi her igjen Afsluttetheden er fjernet og udsat. Det er hermed ligesom med den platoniske Opfattelse af det at elske, at den er et Savn, og at ikke blot Den føler Savn, der attraaer Noget, han ikke har, men ogsaa Den, som ønsker den fortsatte Besiddelse af hvad han har. Spekulativt-phantastisk og æsthetisk-phantastisk har man en positiv Afsluttethed i Systemet og i Dramaets femte Akt, men en saadan Afsluttethed er kun for phantastiske Væsener.

Den fortsatte Stræben er Udtrykket for det existerende Subjekts ethiske Livs-Anskuelse. Den fortsatte Stræben maa derfor ikke forstaaes metaphysisk; men der er jo heller intet Individ, der existerer metaphysisk. Saaledes til Misforstaaelse kunde man da danne en Modsætning mellem den systematiske Afsluttethed og den fortsatte Stræben efter Sandhed. Man kunde da, og har maaskee endog søgt at minde om det Græske bestandigt at ville være en Lærende. Dette er imidlertid kun Misforstaaelse i denne Sphære. Ethisk forstaaet er derimod den fortsatte Stræben Bevidstheden om at være existerende, og den fortsatte Læren Udtrykket for den idelige Realisation, der i intet Øieblik er færdig,

Grund af Afsluttetheden. Tilværelsen maa være ophævet i det Evige, førend Systemet slutter sig af, nogen existerende Rest maa der ikke være tilbage, end ikke et saadant lille bitte Dingeldangel, som den existerende Hr. Professor, der skriver Systemet. Men saaledes stiller man ikke Sagen. Nei, man bekæmper de pantheistiske Systemer deels i tumultuariske Aphorismer, der love atter og atter et nyt System, deels skriver man Noget sammen, der skal være et System, og har en egen Paragraph, hvori det læres, at man urgerer Begrebet: Existents og Virkelighed. At saadan en Paragraph spotter hele Systemet, at den, istedetfor at være en Paragraph med i Systemet er en absolut Protest mod Systemet, gjør for stundesløse Systematikere Intet til Sagen. Skal Begrebet Existents virkelig urgeres, saa kan dette ikke ligefrem siges i en Paragraph i et System, og alle ligefremme Eder og Fanden gale mig gjør kun den docerende Bagvendthed mere og mere latterlig. Det, at Existents virkelig urgeres, maa udtrykkes i en væsentlig Form, og denne er i Forhold til Existentsens Svigefuldhed en indirecte Form, at der intet System er. Dog maa dette atter ikke blive en forsikkrende Blanquet, thi det indirecte Udtryk vil bestandig forynges i Formen. I Comitee-Betænkninger kan det jo godt gaae an, at et dissentierende Votum følger med, men et System, der har det dissentierende Votum som en Paragraph i sig, er et snurrigt Uhyre. Hvad Under saa, at Systemet holder sig. Stolt overseer det Indvendinger, og møder der en enkelt Indvending, der synes at tildrage sig lidt Opmærksomhed, saa lade de systematiske Entrepreneurer en Copist afcopiere Indvendingen, som derpaa indregistreres i Systemet, og ved Indbindingen er saa Systemet færdigt.

Den systematiske Idee er Subjekt-Objektet, er Eenhed af Tænken og Væren; Existents derimod er netop Adskillelsen. Deraf følger ingenlunde, at Existentsen er tankeløs, men den har spatieret og spatierer Subjektet fra Objektet, Tanken fra Væren. Objektivt forstaaet er Tænken den rene Tænken, der ligesaa abstrakt-objektivt svarer til sin Gjenstand, hvilken derfor igjen er den selv, og Sandheden Tænkens Overeensstemmelse med sig selv. Denne objektive Tænkning har intet Forhold til den existerende Subjektivitet, og medens det vanskelige Spørgsmaal altid bliver tilbage, hvorledes det existerende Subjekt slipper ind i denne Objektivitet, hvor Subjektivitet er den rene abstrakte Subjektivitet (hvilket atter er en objektiv Bestemmelse og ikke betegner noget existerende Menneske), saa bliver det vist, at den

existerende Subjektivitet mere og mere fordunster, og tilsidst, hvis det er muligt for et Menneske at blive noget Saadant, og det Hele ikke Noget han i det Høieste gjennem Phantasie kan blive vidende om, bliver den reen abstrakte Medviden i og Viden om dette rene Forhold mellem Tænken og Væren, denne rene Identitet, ja denne Tautologie, fordi der ved Væren ikke siges, at den Tænkende er, men egentligen kun, at han er Tænkende.

Det existerende Subjekt derimod er existerende, og det er jo ethvert Menneske. Lad os derfor ikke gjøre Uret ved at kalde hiin objektive Retning ugudelig, pantheistisk Selvforgudelse, men hellere betragte den som et Forsøg i det Comiske; thi at der fra nu af til Verdens Ende Intet skulde maatte siges uden hvad der foreslog en yderligere Forbedring i det næstendeels færdige System, er kun en systematisk Conseqvents for Systematikere.

Ved strax at begynde med ethiske Categorier mod hiin objektive Retning gjør man Uret, og rammer ikke, fordi man ikke har noget Fælleds med de Angrebne. Men ved at blive i det Metaphysiske kan man bruge det Comiske, der ogsaa ligger i det Metaphysiske, til at indhente en saadan transfigureret Professor.

impel slet og ret Menneske er mere end paa den Maade at
·ge Selskabsleg. Og Eet endnu: naar en Kjeldermand gjør
et, saa mener Enhver, at det er latterligt, og dog er det
gesaa latterligt, naar det største Menneske gjør det; og man
an gjerne lee af ham i denne Henseende, og derfor, som
et sømmer sig, have Ærbødighed for hans Evner, Kund-
ɩaber o. s. v.

Andet Afsnit.

Det subjektive Problem, eller hvorledes Subjektiviteten maa være, for at Problemet kan vise sig for den.

Cap. 1.

villig til at antage den. Nei, Spørgsmaalet er om Subjektets Antagelse af den, og det maa her betragtes som Fortabelsens Illusion (der er forbleven uvidende om at Afgjørelsen ligger i Subjektiviteten), eller som Svigefuldhedens Udflugt (der skubber Afgjørelsen bort ved en objektiv Behandling, hvori der i al Evighed ingen Afgjørelse er), at antage, at denne Overgang fra et Objektivt til den subjektive Antagelse er en ligefrem af sig selv følgende, da den netop er den afgjørende, og den objektive Antagelse *(sit venia verbo)* Hedenskab eller Tankeløshed.

Christendommen vil jo skjænke den Enkelte en evig Salighed, et Gode, der ikke uddeles i større Partier, men kun til Een og Een ad Gangen. Antager den end at Subjektiviteten er, som Tilegnelsens Mulighed, Muligheden af at annamme dette Gode, saa antager den dog ikke at Subjektiviteten uden videre er fix og færdig, uden videre endog blot har en virkelig Forestilling om dette Godes Betydning. Denne Subjektivitetens Udvikling eller Omskabelse, denne dens uendelige Concentration i sig selv ligeoverfor Forestillingen om Uendelighedens høieste Gode, en evig Salighed, er den udviklede Mulighed af Subjektivitetens første Mulighed. Saaledes protesterer Christendommen mod al Objektivitet; den vil, at Subjektet uendeligt skal bekymre sig om sig selv. Det, den spørger om, er Subjektiviteten, først i denne er Christendommens Sandhed, hvis den overhovedet er, objektivt er den slet ikke. Om den kun er i et eneste Subjekt, saa er den kun i ham, og der er større christelig Glæde i Himlen over denne Ene end over Verdenshistorien og Systemet, hvilke, som objektive Magter, ere incommensurable for det Christelige.

Man troer i Almindelighed at det at være subjektiv er ingen Kunst. Nu, det forstaaer sig, ethvert Menneske er jo ogsaa saadan et Stykke Subjekt. Men nu at vorde det man saadan uden videre er: ja hvo vilde spilde sin Tid derpaa, det var jo den meest resignerede af alle Opgaver i Livet. Ganske vist; men allerede af den Grund er den saare svær, ja den sværeste af Alle, netop fordi ethvert Menneske har en stærk naturlig Lyst og Drift til at blive Andet og Mere. Saaledes gaaer det med alle tilsyneladende ubetydelige Opgaver: netop denne tilsyneladende Ubetydelighed gjør dem uendeligt svære, fordi Opgaven ikke ligefrem vinker og saaledes understøtter den Higende, men fordi Opgaven

---

sit venia verbo man undskylde Udtrykket. Glæde i Himlen] jvfr. Luc. 15. 7.

arbeider ham imod, saa der hører uendelig Anstrængelse til blot her at opdage Opgaven, ɔ: at dette er Opgaven, en Møie man ellers er fritaget for. At tænke over det Eenfoldige, over hvad den Eenfoldige jo ogsaa saaledes veed, er yderst afskrækkende, thi Differentsen bliver selv ved den yderste Anstrængelse ingenlunde iøinefaldende for det sandselige Menneske. Nei, saa er det Høittravende noget ganske anderledes Herligt.

Naar man overseer denne lille socratiske spøgefulde og christeligt uendelig bekymrede Forskjel mellem det at være saadan hvad man kalder et Subjekt — og at være et Subjekt eller at vorde det, og at være hvad man er ved at være vordet det: saa bliver dette den beundrede Viisdom, at det er Subjektets Opgave at afføre sig sin Subjektivitet mere og mere, og blive mere og mere objektiv. Man seer let heraf, hvad denne Veiledning forstaaer ved at være saadan hvad man kalder et Subjekt, at den derved forstaaer ganske rigtig det Tilfældige, Kantede, Selviske, Sære o. s. v., som ethvert Menneske kan have nok af. At dette skal aflægges, nægter jo Christendommen heller ikke, den har aldrig været Ven af Labansstreger. Men Forskjellen er blot denne, at Videnskaben vil lære, at Veien er at blive objektiv, medens Christendommen lærer, at Veien er at blive subjektiv, ɔ: i

man det ikke. — Og nu Præsterne! Hvorfor er der et vist Indbegreb af fromme Mænd og Qvinder, til hvis ærværdige Ihukommelse Talen altid vender tilbage, hvorfor tager Præsten ikke den Første den Bedste af vor ærede Midte og gjør til Forbillede: vi ere jo Alle saadan hvad man kalder Subjekter. Og dog ligger jo Fromheden netop i Subjektiviteten, objektivt bliver man ikke from. See, Elskov er en Subjektivitetens Bestemmelse, og dog ere Elskende saa sjeldne. Ja, vi sige rigtignok (omtrent i samme Forstand som naar der tales om det saadan at være Subjekt): der gik et Par Elskende, der et andet Par, i Søndags blev der lyst for sexten Par, i Stormgaden boer et Par Elskende, som ikke kan forliges — men naar Poesien forklarer Elskov i sin høitidelige Opfattelse, da fører det prisede Navn os stundom flere Aarhundreder tilbage, medens det daglige Liv gjør os ligesaa humoristiske som Liigtaler i Almindelighed — da der jo hvert Øieblik begraves en Helt. Er dette blot Chicane af Poesien, der ellers er en venlig Magt, en Trøsterinde ved at opløfte os i Beskuelsen af det Udmærkede – af hvilket Udmærkede? Ih, af Subjektiviteten. Saa det er altsaa noget Udmærket at være Subjektivitet. — See, Troen er jo Subjektivitetens høieste Lidenskab, men agt blot paa Præsternes Tale om, hvor sjeldent den findes i den troende Menighed (thi dette: den troende Menighed siges omtrent i samme Forstand, som naar der tales om at være hvad man saadan kalder et Subjekt); stands saa, vær ikke ironisk nok til at spørge videre, om hvor sjelden den maaskee fandtes mellem Præsterne! Er dette nu blot et listigt Paafund af Præsterne, der jo have helliget sig til at sørge for Sjelene ved at rive os hen i Andagt, medens Sjelens Længsel eftertragter de Forklarede — hvilke Forklarede? Ih, Dem, som havde Troen. Men Troen ligger jo i Subjektiviteten, saa det er altsaa noget Udmærket at være Subjektivitet.

Den objektive Retning (der vil gjøre Enhver til Betragter og i sit Maximum til en saadan Betragter, at han næsten liig et Gjenfærd er til at forvexle med hiin den forbigangne Tids uhyre Aand) vil naturligviis Intet høre og Intet vide uden hvad der staaer i Forhold til den selv. Er man indenfor den givne Forudsætning saa heldig at kunne være til Tjeneste med en eller anden Oplysning om et maaskee hidtil ubekjendt Folkefærd, der ved Hjælp af en Fane skal med i Paragraph-Optoget; er man indenfor den givne Forudsætning duelig til at anvise China en anden

China] Hentydning til Hegels Philosophie der Geschichte; jvfr. IV Bd. S. 241 Anm.

Plads end det hidtil har indtaget i den systematiske Procession, saa er man velkommen. Alt Andet er Seminarist-Præk; thi det skal være vist, at den objektive Retning hen til at blive Betragter er i den nyere Sprogbrug det ethiske (at være Betragter det er det Ethiske! At skulle være det er det ethiske Svar — ellers nødsages man til at antage, at der slet intet Spørgsmaal er om det Ethiske og forsaavidt heller intet Svar) Svar paa det Spørgsmaal hvad jeg ethisk har at gjøre, og Verdenshistorien den Opgave, som er anviist det betragtende nittende Aarhundrede: den objektive Retning er Veien og Sandheden. Lad os imidlertid ganske simpelt gjøre os Rede for et lille Subjektivitetens Tvivlsmaal med Hensyn til den objektive Retning. Ligesom Smulerne gjorde opmærksom paa en lille Indledningsbetragtning, førend man gik over til at eftervise Ideens verdenshistoriske Proces *in concreto*: hvad det overhovedet vil sige, at Ideen bliver historisk; saaledes vil jeg ogsaa nu dvæle ved en lille Indledningsbetragtning til den objektive Retning: hvad Ethiken maatte dømme, hvis det at blive Subjekt ikke var den høieste Opgave, der er sat ethvert Menneske. Hvad maatte den dømme? Ja, den maatte naturligviis fortvivle; men hvad bryder Systemet sig derom, det er jo conseqvent nok til ikke at lade den komme med

kjær paa sig selv, og lader haant om den meest forbausende Qvantitet.

Ethiken seer derfor med mistroiske Øine paa al verdenshistorisk Viden, da denne let bliver en Snare, en demoraliserende æsthetisk Adspredelse for det vidende Subjekt, forsaavidt Distinctionen mellem hvad der bliver verdenshistorisk og hvad ikke er qvantitativ-dialektisk, hvorfor ogsaa den absolute ethiske Distinktion mellem Godt og Ondt er verdenshistorisk-æsthetisk neutraliseret i den æsthetisk-metaphysiske Bestemmelse: det Store, det Betydningsfulde, hvortil den Slette som den Gode har lige Adgang. Ved det Verdenshistoriske spiller en anden Art af Faktorer en væsentlig Rolle, hvilke ikke ere ethisk-dialektiske: Tilfælde, Omstændigheder, hiint Spil af Kræfter, hvori den historiske Tilværelses Totalitet omdannende optager den Enkeltes Handling for at forvandle den til noget Andet, som ikke ligefrem tilhører ham. Hverken ved af yderste Evne at ville det Gode eller ved med diævelsk Forhærdelse at ville det Onde er et Menneske sikkret at blive verdenshistorisk; selv i Forhold til Ulykke gjelder det, at der hører Lykke til for at blive verdenshistorisk. Hvorved bliver Individet det da? Ethisk seet bliver han det ved det Tilfældige. Men Ethiken betragter ogsaa som uethisk den Overgang, hvorved man slipper den ethiske Qvalitet, for higende, ønskende o. s. v. at forsøge sig i det qvantiterende Andet.

En Tid og et Menneske kan være usædelig paa forskjellig Maade, men det er ogsaa usædeligt eller dog en Anfægtelse, for meget at omgaaes det Verdenshistoriske, en Anfægtelse, der let kan føre til, at man, naar man saa engang selv skal handle, ogsaa vil være verdenshistorisk. Ved ideligt betragtende at sysle med hiint Tilfældige, hiint Accessorium, hvorved de verdenshistoriske Skikkelser blive verdenshistoriske, forledes man let til at forvexle dette med det Ethiske, forledes let til selv existerende istedenfor uendeligt at bekymre sig om det Ethiske, usundt, leflende og feigt at bekymre sig om det Tilfældige. See, derfor er maaskee Tiden, naar den skal handle, misfornøiet, fordi den er forvænt ved at betragte; see, deraf maaskee de mange ufrugtbare Forsøg paa at blive noget mere end man er ved socialt at slaae sig sammen, haabende numerisk at imponere Historiens Aand. Forvænt ved idelig Omgang med det Verdenshistoriske vil man ene og alene det Betydningsfulde, bekymrer man sig alene om det Tilfældige, det verdenshistoriske Udfald, istedenfor om det Væsentlige, det Inderste, Friheden, det Ethiske.

Den idelige Omgang med det Verdenshistoriske gjør nemlig uduelig til at handle. Den sande ethiske Begeistring ligger i at ville af yderste Evne, men tillige opløftet i guddommelig Spøg aldrig at tænke paa, om man derved udretter Noget eller ikke. Saasnart Villien begynder at skele derefter, begynder Individet at blive usædeligt: Villiens Energie sløves eller den udvikles abnormt til en usund uethisk lonsyg Higen, der, selv om den udfører det Store, ikke udfører det ethisk; Individet fordrer noget Andet end selve det Ethiske. En i Sandhed stor ethisk Individualitet vilde fuldbringe sit Liv saaledes: han vilde udvikle sig selv af yderste Evne, herunder vilde han maaskee frembringe stor Virkning i det Ydre, men dette vilde slet ikke beskjæftige ham, fordi han veed, det Udvortes ikke staaer i hans Magt, og derfor Intet har at betyde hverken *pro* eller *contra*. Han vilde da blive uvidende derom, for ikke at sinkes af det Udvortes og falde i dets Fristelse; thi hvad en Syllogistiker frygter meest, en Feilslutning, en μεταβασις εις αλλο γενος, det frygter Ethikeren ligesaa meget: at ville slutte eller danne en Overgang fra det Ethiske til noget andet end det Ethiske. Han vilde da blive uvidende derom ved en Villiens Beslutning, og endnu i Døden vilde han ikke vide, at hans Liv havde havt anden Betydning, end den, at have ethisk forarbeidet

at jeg talte Sandhed, saa troer Menneskene, at han er begeistret. Ak, nei, han er kun lidt fiffigere end de ganske dumme Mennesker; han vælger ikke Penge og den smukkeste Pige eller andet Saadant, han vælger verdenshistorisk Betydning: ja han veed nok, hvad han vælger. Men i Forhold til Gud og det Ethiske er han en svigefuld Elsker, han er ogsaa en af dem, for hvem Judas blev Veileder (Ap. G. 1,16): ogsaa han sælger sit Guds-Forhold, om ikke for Penge. Og medens han maaskee reformerer en heel Samtid ved sin Iver og Lære, confunderer han *pro virili* Tilværelsen, fordi hans egen Existentsform ikke er adæqvat med hans Lære, fordi han ved at undtage sig selv etablerer en Teleologie, der gjør Tilværelsen meningsløs. En Konge, en Philosoph, endelig forstaaet, kan maaskee være tjent med et kløgtigt og talentfuldt Hoved, der sikkrer Kongens Magt og hævder Philosophens Lære og binder Alle i Lydighed under Kongen og Philosophen, medens han selv hverken er en god Undersaat eller en sand Tilhænger. Men i Forhold til Gud er dette temmelig dumt. Den svigefulde Elsker, der ikke vil være tro som Elsker, men kun som verdenshistorisk Entrepreneur, vil ikke være tro til det Yderste. Han vil ikke forstaae, at der Intet er imellem ham og Gud uden det Ethiske; han vil ikke forstaae, at han skal være begeistret derved; han vil ikke forstaae, at Gud, uden at gjøre Uret, og uden at fornægte sit Væsen, hvilket er Kjerlighed, kunde skabe et Menneske, udrustet med Evner som ingen Anden, og sætte ham paa et afsides Sted og sige til ham: »gjennemlev Du nu i Anstrængelse, som ingen Anden, det Menneskelige, arbeid, saa det Halve kunde være nok til at omskabe en Samtid, men Du og jeg vi blive ene derom, al Din Stræben skal slet ingen Betydning have for noget andet Menneske, og dog skal Du, forstaaer Du, Du skal ville det Ethiske, og Du skal, forstaaer Du, Du skal være begeistret, fordi dette er det Høieste.« Dette forstaaer den svigefulde Elsker ikke, endnu mindre forstaaer han det Næste, naar en i Sandhed begeistret ethisk Individualitet rystet i Alvor opløfter sig i det guddommelige Vanvids hellige Spøg, sigende: lad mig selv være som skabt for et Indfalds Skyld, dette er Spøgen, dog vil jeg af yderste Anstrængelse ville det Ethiske, dette er Alvoren, jeg vil intet, intet Andet: o, intetsigende Betydningsfuldhed, o, spøgefulde Alvor, o, salige

---

pro virili] nl. *parte*, for en Mands Del, ɔ: saavidt en (enkelt) Mand formaaer   det guddommelige Vanvids] se Platons Phædrus p. 256 b og jvfr III Bd. S. 75.

Frygt og Bæven; saligt at kunne tilfredsstille Guds Fordringer, smilende ad Tidens, saligt at fortvivle over ikke at kunne det, naar man dog ikke slipper Gud!« Kun en saadan Individualitet er ethisk; men han har ogsaa fattet, at det Verdenshistoriske er en Composition, som ikke ligefrem er dialektisk for det Ethiske.

Jo længere Livet gaaer hen, og den Existerende ved sin Gjerning væves ind i Tilværelsen, desto vanskeligere er det at adskille det Ethiske fra det Udvortes, desto lettere kan det Metaphysiske synes at blive bestyrket, at det Udvortes er det Indvortes, det Indvortes det Udvortes, det Ene aldeles commensurabelt for det Andet. Dette er netop Anfægtelsen, og derfor bliver det Ethiske Dag fra Dag vanskeligere, forsaavidt det netop ligger i den Uendelighedens sande Overspændthed, der er Begyndelsen, hvor det derfor viser sig tydeligst. Lad os tænke os et Individ, der staaer ved Livets Begyndelse. Han beslutter nu f. Ex. at ville anvende hele sit Liv til at eftertragte Sandheden og til at fuldkomme den erkjendte. I Beslutningens Øieblik forsmaaer han altsaa Alt, Alt, og deriblandt jo ogsaa den verdenshistoriske Betydning. Men naar nu lidt efter lidt Betydningsfuldheden kommer som Frugt af hans Arbeiden? Ja naar den kommer som Frugt af hans Arbeide –

denshistorisk Betydning — aber. Der er altsaa et aber — saa forsvinder Aanden igjen, fordi der ikke gnides rigtigt, og Begyndelsen skeer ikke; men er den skeet eller gjort rigtigt, da maa ethvert aber atter i Fortgangen forsages, selv om saa Tilværelsen gjorde Alt, for i den meest indsmigrende og forlokkende Maade at paatvinge En det. Eller den Besluttede siger: jeg vil dette, men jeg vil tillige, at denne min Anstrængelse skal gavne andre Mennesker, for jeg skal sige vos, jeg er saadan et godt Menneske, der saa gjerne vil gavne, om det saa var hele Menneskeheden. Hvis end Aanden kom tilsyne, naar der gnides saaledes, saa tænker jeg dog, den samler sig i Vrede og siger: »dumme Menneske, er jeg ikke til, jeg, den Almægtige, og om Menneskene, som jeg skabte Alle og talte Alle, jeg, som tæller et Menneskes Hovedhaar, vare utallige som Havets Sand, kan jeg dog ikke hjælpe hvert et eneste ligesom jeg hjælper Dig? Formastelige! har Du Noget at fordre — men jeg har Alt at fordre; eier Du Noget, hvoraf Du kunde give mig, eller naar Du gjør Dit Yderste, giver Du mig da ikke kun min Eiendom tilbage, og maaskee maadeligt nok.« Altsaa her staaer Begynderen, det mindste Spor af et aber, saa bliver Begyndelsen gal. Men er det saaledes med Begyndelsen, saa gjelder det, at Fortsættelsen aldeles svarer dertil. Hvis da hiin Begyndende begyndte godt, hvis han tillige udrettede det Forbausende, hvis en heel Samtid skyldte ham meget og takkede ham: da gjelder det, at han i Spøg veed at forstaae, hvad der er Spøg. Det Alvorlige er hans eget Indre, det Spøgefulde er, at det behager Gud at knytte denne Betydning til hans Stræben, han som kun er en unyttig Tjener. Naar et Luftsyn optager et Menneske i sin forvandlende Magtfuldkommenhed og viser ham i overnaturlig Størrelse for den undrende Iagttager: er dette hiint Menneskes Fortjeneste? Og saaledes ogsaa, naar Styrelsen mager det saa, at den indre Stræben i et Menneske magisk reflekterer sig i det verdenshistoriske Skyggespil: er dette hans Fortjeneste? Jeg tænker, at den sande Ethiker, hvem dette hændte, han vilde, naar han skulde tale derom, gjækkende minde om en Don Quixote, at som hiin Ridder, maaskee til Vederlag fordi han vilde være verdenshistorisk, blev forfulgt af en Nisse, der fordærvede ham Alt, saaledes maatte han have en Nisse, der drev sit Spil med ham paa en omvendt Maade — thi kun dumme Skolemestere og ligesaa dumme Genier tage feil og troe, det er dem selv, og glemme sig selv over deres store Vigtighed i Verdenshistorien.

Den, som ikke kan indsee dette, han er dum, og den, som vover at sige imod, ham agter jeg ved den Magt jeg i dette Øie-

blik har i det Comiske, at gjøre latterlig. Mere siger jeg ikke; thi maaskee kunde det behage Styrelsen endnu idag at tage den fra mig, at give den til en Anden, blot for at forsøge mig; maaskee kunde det behage Styrelsen, at lade mig gjøre Arbeidet, og da at give en Barbeersvend Samtidens Taknemlighed, som var det ham, der gjorde det. Dette kan jeg ikke vide, jeg veed kun, at jeg har at holde mig til det Ethiske, og Intet, Intet at fordre, men kun at være begeistret ved mit ethiske Forhold til Gud, der meget godt kan bestaae, ja maaskee kunde blive endnu inderligere, naar han tog en saadan Gave fra mig. Det var derfor maaskee klogere, ikke at sige Noget forud, at man ikke yderligere skal spotte mig, naar det mislykkes. Men det Ethiske spørger aldrig om Klogskab, det fordrer blot Forstand nok til at opdage Faren — for da freidigt at gaae i den, hvilket jo synes meget dumt. O, underlige Magt, som er i det Ethiske! Hvis en Konge vilde sige til sine Fjender: gjører, som jeg byder, hvis ikke, skjælver for mit Scepter, som skal blive forfærdeligt over Eder — med mindre det skulde behage Styrelsen endnu idag at fratage mig Thronen og gjøre en Svinehyrde til min Efterfølger! Hvorfor høres saa sjeldent dette »dersom,« dette »med mindre,« denne sidste Deel af Talen, der er den ethiske Sandhed? Thi Sandhed er det jo — og Kunsten blot

a) Der maa frasees, hvad allerede blev berørt, at Adgangen til at blive verdenshistorisk er qvantitativ-dialektisk, at altsaa hvad der er blevet verdenshistorisk har gjennemgaaet denne Dialektik. Om en saadan Distinction ikke er for den alvidende Gud, kan ikke trøste den endelige Aand; thi, ja jeg tør ikke sige høit hvad jeg mener, det gaaer ikke an i det verdenshistoriske nittende Aarhundrede, men Systematikeren tør jeg vel hvidske det i Øret: der er Forskjel paa Kong Salomon og Jørgen Hattemager — dog ikke mine Ord igjen. For Gud er den verdenshistoriske Opfattelse gjennemvirket af og med hans Medviden i det største og det ringeste Menneskes inderste Hemmelighed i Samvittigheden. Vil et Menneske indtage dette Standpunkt, saa er han en Nar; men vil han ikke dette, saa maa han nøies med den Oversigt, der seer efter de fremragende Punkter; og netop deri ligger, at det er Qvantiteten, der gjør Udslaget. At det Ethiske er i Verdenshistorien, som overalt hvor Gud er, nægtes derfor ikke, men vel, at den endelige Aand i Sandhed kan see det i den, at det er et formasteligt Vovestykke at ville see det, hvilket let kan ende med, at Betragteren taber det Ethiske i sig selv.

For at studere det Ethiske, er ethvert Menneske anviist sig selv. Han selv er sig i denne Henseende mere end nok, ja han er det eneste Sted, hvor han med Sikkerhed kan studere det. Allerede et andet Menneske, med hvem han lever sammen, kan han kun blive klar over gjennem det Udvortes, og forsaavidt er allerede Opfattelsen forbunden med Mislighed. Men jo mere compliceret den Udvorteshed er, i hvilken det ethiske Indvortes skal reflektere sig, desto vanskeligere bliver Iagttagelsen, indtil denne tilsidst løber vild i noget ganske Andet, i det Æsthetiske. Opfattelsen af Verdenshistorien bliver derfor let en halv digterisk Forbauselse istedenfor en ethisk Besindelse. Allerede for en Dommer bliver det vanskeligere at finde Rede i Sagen, jo betydningsfuldere Parterne ere. Og dog skal en Dommer ikke afsige en ethisk Dom, men kun en borgerlig, hvor Skylden og Fortjenesten gjøres dialektisk ved et qvantiterende Hensyn til de større eller mindre Forhold og et tilfældigt Hensyn til Udfaldet. Denne mulige Forvirring faaer et langt større Raaderum i Verdenshistoriens Betragtning, hvor det ofte faaer Udseende af, at Godt og Ondt ere qvantitativ-dialektisk, at der er en vis Forbrydelsens og Listens Størrelse i Forhold til Millioner og Folkefærd, hvor det Ethiske bliver undseeligt som en Spurv i Tranedands.

Men atter og atter at see paa denne idelige Qvantiteren er skadeligt for Betragteren, der let taber det Ethiskes kydske Reenhed, der hellig uendeligt foragter al Qvantiteren, hvilken netop er det sandselige Menneske hans Øies Lyst og det sophistiske Menneske ham hans Figenblad.

Det Ethiske er, som det Absolute, uendelig gyldigt i sig selv og trænger ikke til Staffage for bedre at tage sig ud. Men denne betænkelige Staffage (naar det ikke er en Alvidendes Blik, men et Menneskes Øie, der skal gjennemskue) er netop det Verdenshistoriske, hvor det Ethiske, ligesom Naturen efter Digterens Ord, tjener knechtisch dem Gesetz der Schwere; thi Qvantitetens Differents er ogsaa en Tyngdens Lov. Jo mere man kan simplificere det Ethiske, jo bedre seer man det. Det er derfor ikke saaledes, som man svigefuldt vil indbilde sig, at man seer det Ethiske bedre i Verdenshistorien, hvor Alt dreier sig om Millioner, end i sit eget fattige Liv. Tvertimod, det er omvendt, man seer det bedre i sit eget Liv, netop fordi man der ikke seer feil af det Stofartige og Masseagtige. Det Ethiske er Inderligheden, og i jo Mindre man derfor seer det, naar man dog seer det i sin Uendelighed, desto bedre seer man det; medens Den, der skal have den verdenshistoriske Staffage for, som han mener, derved bedre at see det, der-

med verdenshistoriske Størrelser. Som en ædel Græker har sagt (Empedocles — Plutarch), at man skal være fastende i det Onde (*νηστεύειν κακότητος*), saa gjelder det om den sande ethiske Opfattelse af det Ethiske, at den er fastende og ædruelig, det gjelder, at man ikke lystes efter at gaae verdenshistorisk til Gjestebud og beruse sig i det Forbausende. Men denne Afholdenhed er igjen, ethisk forstaaet, den guddommeligste Nydelse og Evighedens hjertestyrkende Vederqvægelse. Verdenshistorisk fristes derimod et Menneske let til at antage, at naar han er et ubetydeligt Menneske, saa har det ingen uendelig Betydning, om han feiler; og naar han er et meget stort Menneske, saa kan Størrelsen gjøre Feiltrinet til noget Godt.

Men selv om det betragtende Individ ikke saaledes demoraliseres, naar dog det Ethiske forvexles med det Verdenshistoriske, saa det væsentligen bliver noget Andet ved at angaae Millioner end ved at angaae Een, saa afstedkommes let en anden Forvirring: at det Ethiske skulde i det Verdenshistoriske først finde sin Concretion, og først i denne Concretion være Opgave for de Levende. Det Ethiske bliver saa ikke det Oprindelige, det Oprindeligste i ethvert Menneske, men snarere en Abstraction af det verdenshistorisk Oplevede. Man betragter Verdenshistorien, og see, hver Tidsalder har sin sædelige Substants; man bliver objektiv storagtig, og vil, skjøndt existerende, ikke nøies med det saakaldte subjektive Ethiske, nei, den nulevende Generation vil allerede i levende Live opdage sin verdenshistoriske sædelige Idee og handle derud af. Ak, hvad gjør Tydsken ikke for Penge — og hvad gjør Dansken ikke bag efter, naar Tydsken har gjort det! I Forhold til det Forbigangne er Sandsebedraget let, der glemmer og tildeels ikke kan vide, hvad der tilhører Individet og hvad hiin objektive Tingenes Orden, som er Verdenshistoriens Aand; men i Forhold til den nulevende Slægt, og i Forhold til hvert enkelt Individ, at lade det Ethiske blive Noget, som der skal en Prophet med verdenshistorisk Blik paa Verdenshistorien til, for at opdage, det er et sjeldent sindrig-comisk Paafund. Lykkelige nittende Aarhundrede: dersom der ikke staaer en saadan Prophet op, saa kan vi holde

---

Empedocles — Plutarch] Plut. *de cohibenda ira* Kap. 16 (mor. p. 463 f) citerer Empedocles (en græsk Philosoph fra 5. Aarh. f. Chr.) for den omtalte Sætning. Dens Mening er, at man skal vænne sig af med sine Feil ved at holde Faste, ɔ: afholde sig fra dem for en bestemt Tid ligesom fra en Spise. hvad gjør Tydsken ikke for Penge] Wessel, Stella Vers 1: Hvad gjør Vildtysken ei for Penge?

Fyraften, thi saa veed Ingen, hvad det Ethiske er. Snurrigt nok allerede, at det Ethiske ansees saa ringe, at Underviisning deri helst overlades til Seminarister og Landsby-Degne; latterligt allerede, om Nogen vilde sige, at det Ethiske endnu ikke er opdaget, men først skulde opdages. Dog var det ikke vanvittigt, dersom han meente, det skulde opdages derved, at Individet fordybede sig i sig selv og i sit Guds-Forhold; men at der skal en Prophet til, ikke en Dommer, nei en Seer, en verdenshistorisk Slagsbroder, der ved Hjælp af eet dybt og eet blaat Øie, ved Hjælp af Kjendskab til Verdenshistorien, maaskee ogsaa ved Hjælp af Kaffegrums og ved at lægge Kort op, for at opdage det Ethiske, ɔ: (thi her er den demoraliserende Ethiks moderne Stikord) hvad det er Tiden fordrer: det er paa to Maader et Confusionsmagerie, som den, der elsker Latteren, altid maa være Viismændene forbunden for. Latterligt, at noget Saadant skal være det Ethiske, latterligt, at en Seer skal opdage det, ved at see paa Verdenshistorien, hvor det er saa vanskeligt at see, og endeligen latterligt, at den idelige Omgang med det Verdenshistoriske har født denne Conseqvents af sig. Hvad det dummeste Menneske, der confirmeres i en Straffeanstalt, kan forstaae, det bliver ved den cathedralske Viisdom forbedret til

Nabo i Aftenskumringen. Det almindelige Udsagn om, at Opgaven er langt større, er endnu ikke tilstrækkeligt; først da vilde Udsagnet være opmuntrende for et fornuftigt Menneske, naar det tillige blev tydeligt, at Dividenden for den enkelte Deeltager blev større. Naar saaledes ude paa Landet, hvor Freden er tilhuse under Løvtagets Skygge, naar der den lille Familie efter hiin elskelige Konges fromme Ønske sætter en Høne paa Bordet, og der bliver rigelig nok til de Faae: er saa dette Maaltid ikke overflødeligt i Sammenligning med hiint store Maaltid, hvor der rigtignok blev sat en Oxe frem, men hvor Deeltagerne vare saa mange, at der knap blev en Mundsmag til Hver især? Eller naar Den, der til daglig Brug elsker Taushed, skjult finder den gaadefulde Vei til den Forladtes Eensomhed, og her finder Tid og Sted til at sige det korte Ord, der dog vederqvæger ubeskriveligt: frembringer da en saadan Taler ikke ligesaa stor Virkning eller rettere uendeligt større end hiin Beundrede, der lønnes med ni Gange Hurra, og hvorfor? fordi han bruger Stikordet, som Mængden gider høre; altsaa ikke fordi han talede viist, thi Støien tillod ingenlunde at høre tydeligt, hvad han sagde, men fordi han anbragte et Ord, som ethvert Fæ kan sige, altsaa fordi han ikke var Taler, men Bælgetræder.

Den speculative Distraction maa alene psychologisk forklares af den idelige Omgang med Verdenshistorien, med det Forbigangne. Istedenfor ved ret at være opmærksom paa sig selv, som Den, der lever i det Nærværende og har det Tilkommende for sig, for saaledes at ledes til psychologisk at kunne reproducere det individuelle Moment, der kun er en Faktor med i det Verdenshistoriske, mingelerer man Alt og vil anticipere sin egen Forbigangenhed — for saa at komme til at handle, uagtet det dog synes temmelig let at forstaae, at naar man først er bleven forbigangen, saa har man handlet.

Kun ved nøie at agte paa mig selv, kan jeg ledes til at sætte mig ind i, hvorledes en historisk Individualitet har baaret sig ad den Gang han levede; og kun saaledes forstaaer jeg ham, naar jeg i min Forstaaelse bevarer ham levende, og ikke, ligesom Børnene, slaaer Uhret istykker for at forstaae Livet i det, og ikke, som Speculationen, forvandler ham til noget ganske Andet for saa

---

hiin elskelige Konges fromme Ønske] Henrik d. IV af Frankrig skal have erklæret det for en af sine Opgaver at sørge for, at enhver fransk Bonde om Søndagen kunde have en Høne i sin Gryde.

at forstaae ham. Men af ham som den Afdøde kan jeg ikke faae at vide, hvad det er at leve; det maa jeg erfare ved mig selv, og derfor maa jeg forstaae mig selv, og ikke omvendt, efter først verdenshistorisk at have misforstaaet ham, nu gaae videre og lade denne Misforstaaelse hjælpe mig til at misforstaae mig selv, som var jeg ogsaa afdød. Den verdenshistoriske Individualitet har formodentligen, da han levede, hjulpet sig med den subjektive Ethik, og saa har Styrelsen øget den verdenshistoriske Betydning til, hvis han fik nogen saadan*). Dette har en vis Classe Mennesker

*) Et af de Mennesker, der staae meest udmærkede og betydningsfulde som verdenshistoriske Figurer, er vel Socrates. Hvorledes hænger det sammen med ham? Lad nu Systemet bag efter fatte hans Nødvendighed, Nødvendigheden af, at han blev til, og hans Moder var en Gjordemoder, Nødvendigheden af at hans Fader ved et Orakel bødes at lade Barnet skjøtte sig selv og aldrig tvinge det (besynderlige Liv, naar det betragtes som Opgave for en nødvendig Methode). Nødvendigheden af, at han blev gift, netop med Xantippe, af at han blev dømt fra Livet netop med tre Stemmers Majoritet — thi her er Alt Nødvendigt, og godt er det, at Systemet kun har med Afdøde at gjøre, for en Levende maatte det være utaaleligt at blive forstaaet

rigtigt indseet, skjøndt de ellers ere langtfra at træffe det Sande, da de gaae til den modsatte Yderlighed. Disse ere Spotterne og de Vantroe, der mene, at hele Verdenshistorien dreier sig om rene Ubetydeligheder, om »et Glas Vand«. Modsætningen danner Speculationen, der vil gjøre den afsjelede historiske Individualitet til en metaphysisk Bestemmelse, et Slags kategorisk Benævnelse paa Forholdet mellem Aarsag og Virkning tænkt i Immanents. Begge have Uret; Spotteren gjør Mennesket Uret, Speculationen gjør Gud Uret. Verdenshistorisk er vel det enkelte Subjekt en Ubetydelighed, men det Verdenshistoriske føies jo ogsaa til; ethisk er det enkelte Subjekt uendelig vigtigt. Tag hvilkensomhelst menneskelig Lidenskab og lad den i Individet forholde sig til det Ethiske: saa har dette ethisk seet stor Betydning, verdenshistorisk maaskee slet ingen, maaskee meget stor, thi det Verdenshistoriske kommer, ethisk seet, til ved et Maaskee. Medens da hiint Forhold mellem Lidenskab og det Ethiske beskjæftiger det existerende Individ til det Yderste (det er dette som Spotteren kalder Intet, og dette som Speculationen speculativt overseer ved Hjælp af Immanentsen), danner maaskee den verdenshistoriske Styrelse for dette Individ en Reflexions Omgivelse, hvorved hans Livs Forhold faae vidtgribende, verdenshistorisk Betydning. Han har den ikke, men Styrelsen øger den til ham. Spotteren leer og siger: see Alt dette dreiede sig om krænket Stolthed, ɔ: om Intet. Men dette er usandt, thi krænket Stoltheds Forhold til det Ethiske er ethisk seet ikke ligegyldigt, ikke et Intet; og det Verdenshistoriske er noget ganske Andet, som ikke ligefrem fulgte af hiint Forhold. For Spekulationen løber Alt i Eet. Den har overvundet Spotten og Vantroen, ikke ved at frelse det Ethiske ud fra det Verdenshistoriske, men ved at faae Rub og Stub durcheinander bragt ind under en deklamerende Immanents-Theorie. Men Spotten hævner sig, den er saa langtfra at være udelukket, at man snarere skulde

sig selv — og saa gaaer Styrelsen hen og øger en verdenshistorisk Betydning til hans ironiske Selvtilfredshed. Skade, at man nu i et Par tusind Aar slet Intet har hørt fra ham, kun Guden veed, hvad han tænker om Systemet.

»et Glas Vand«] Hentydning til Titlen paa et Stykke af Scribe, der er bygget over Anekdoten om, at Marlborough blev styrtet, fordi hans Hustru spildte et Glas Vand over Dronning Annas Kjole.

troe, Spekulationen havde lukket sig inde med den: saa latterlig er den bleven. Distractionen hævner sig, naar Spekulationen i Ethiken vil, at et nu levende Individ skal handle i Kraft af en Immanents-Theorie, ɔ: skal handle i Kraft af at lade være at handle, thi Immanentsen er kun for Betragtningen, væsentligen og i Sandhed for Gud, indbildt for velbaarne Professorer og deres Slægt og Venner.

Men er det saaledes voveligt, at have med den verdenshistoriske Betragtning at gjøre, saa er maaskee Indsigelsen en Følge af Feighed og Dvaskhed, der jo altid er tilrede for at sinke de Begeistrede, her de Verdenshistoriskes høie Flugt, som vel vide, hvor vovelig den er, men derfor ogsaa vove. Ingenlunde. Dersom Noget i Verden kan lære et Menneske at vove, da er det Ethiken, der lærer at vove Alt for Intet, at vove Alt, deriblandt ogsaa at forsage verdenshistorisk Smigrerie, for at blive til Intet. Nei, Indvendingen er høimodig netop fordi den er ethisk, den siger, det Ethiske er absolut og i al Evighed det Høieste, og det er ikke ethvert dristigt Vovet, der er halvt vundet, thi der gives ogsaa et dristigt Vovet, hvor Meget er tabt; desuden er jo et dristigt Vovestykke ikke et høittravende Ord, ikke et Interjektions-Udbrud, men et møisommeligt Arbeide, et Vovestykke er ikke et om end nok

underlagt samme Dialektik som enhver Striden mellem Idee og Empirie, hvilken hvert Øieblik vil forhindre Begyndelsen, og naar der er begyndt, hvert Øieblik truer med en Opstand mod Begyndelsen. Det verdenshistoriske Stof er uendeligt, og altsaa maa Grændsen paa en eller anden Maade blive et Vilkaar. Skjøndt det Verdenshistoriske er noget Forbigangent, er det dog som Stof for den erkjendende Betragtning ikke færdigt, det bliver bestandigt til ved ny og ny Iagttagelse og Efterforskning, der opdager mere og mere eller berigtigende gjør Opdagelser. Ligesom man i Natur-Videnskaberne, ved at skærpe Instrumenterne, forøger Opdagelsernes Antal, saaledes vil det ogsaa gaae med det Verdenshistoriske, idet man skærper Iagttagelsens Critik.

O, at jeg paa dette Punkt kunde forraade Lærdom! At jeg kunde vise, hvorledes den autoriserede og dog *valore intrinseco* temmelig tvivlsomme hegelske Anordning af den verdenshistoriske Proces forskylder Vilkaarlighed og Spring, hvorledes China bør anvises en anden Plads*), og en ny § oprettes for et nyligen op-

om Schellings intellectuelle Anskuelse (Begyndelsens Udtryk hos S.), det er sandt; han har selv sagt og det er ofte nok sagt, at hans Fortjeneste er Methoden; men han har aldrig sagt, hvorledes Methoden forholder sig til den intellectuelle Anskuelse, om ikke her atter et Spring er fornødent. Angaaende Methoden og Methodens Begyndelse siges der bestandigt blot, at man maa begynde paa den og med den. Men er en saadan Begyndelse ikke et Indfald, saa maa der være gaaet en Reflexion forud, og i denne Reflexion ligger netop Indlednings-Spørgsmaalet.

*) Endnu er det nemlig ikke blevet ret verdenshistorisk tydeligt, hvor China finder Plads i den verdenshistoriske Proces, i hvilken enhver Privat-Docent fra iforgaars tydeligt og bestemt finder rigelig Plads. Alle Privat-Docenterne komme nemlig med, og naar Methoden først har naaet vor Tid, saa gaaer det som Kjæp i Hjul, og vi faae alle Plads. Methoden optager kun een Chineser, men ikke en eneste tydsk Privat-Docent udelukkes, især ingen preussisk, thi Den, der har Korset, signer sig selv først. Men Systemet er jo heller ikke ganske færdigt, det imødeseer maaskee at kunne tage en sand Videnskabsmands møisommelige Arbeide systematisk een to tre til Indtægt,

valore intrinseco efter sit indre Værd. Schellings intellectuelle Anskuelse osv.] se IV Bd. S. 283. kun een Chineser] vistnok Hentydning til Hegels Geschichte der Philosophie I (Werke XIII) S. 137 ff., hvor dog tre Chinesere finder Omtale.

daget Folkefærd i Monomotapa; at jeg kunde vise, hvorledes den hegelske Methode næsten tager sig ud som en Narrestreg, naar den skal anvendes paa en mindre Detail: saa vilde jeg maaskee tilfredsstille en og anden Læser. Væsentligen blev nemlig Interessen for at ordne det Verdenshistoriske, men det jeg sagde om Monomotapa slog, ligesom det Skolemesteren i Julestuen siger om den Fugl Phoenix, som opholder sig udi Arabien, slaaer Jeronimus. Men at ville ansee den hele verdenshistoriske Interesse, naar den ikke med philologisk Videnskabelighed interesseløst forelsket vil opfatte en verdenshistorisk Enkelthed for Videns og Erkjendelsens egen Skyld, men speculativt vil hjælpe til at forvexle Ethikens Opgave for det enkelte Individ med Verdenshistoriens Opgave for Slægten, og endnu mere, naar denne Interesse vil være Hvermands Sag — at ansee den for usædelig og nervesvækket Nysgjerrighed, det var vel en afskyelig ethisk Bornerethed.

Kun en meget Indskrænket eller En der listeligen vil undgaae at føle sig truffen kunde her mene, at jeg er en Vandal, der vil have Videnskabens hellige Markfred brudt og Qvæget slaaet løs, at jeg var en Lazaron, der i Spidsen for Avis-Læsere og ballotterende Løsgængere vil i en Pøbel-Opstand frarøve den stille Videnskabsmand ham hans ved lykkelig Gave, ved resigneret Arbeide lovligt

Ethiske er og bliver den høieste Opgave, som er sat for ethvert Menneske. Man tør fordre ogsaa af Videnskabens Dyrker, at han ethisk har forstaaet sig selv, inden han helliger sig sit Fag, at han under al sit Arbeide ethisk vedbliver at forstaae sig selv, fordi det Ethiske er det evige Aandedrag og midt i Eensomheden det forsonende Fælledsskab med ethvert Menneske; men saa ikke et Ord mere, uden Beundring for de Udmærkede og begeistrede Tilraab til de Stræbende. Den stille Videnskabsmand forstyrrer ikke Livet, han er erotisk fortabt i sin herlige Syssel. Vil derimod en tumultuarisk Videnskabsmand trænge ind i Existents-Sphærerne, og der forvirre hvad der er Livs-Principet i det Hele, det Ethiske, saa er han som Videnskabsmand ingen tro Elsker, saa udleverer Videnskaben ham til comisk Behandling.

Kun en Indskrænket kunde mene, at Indsigelsen, der minder om, at den verdenshistoriske Betragtning er en Approximation, havde sin Grund i Feighed og Dorskhed, der gyser tilbage for det uoverkommelige Arbeide. Er Retningen hen til dette Maal det Høieste, og kun Frygten for det uhyre Arbeide, da er Indsigelsen ikke værd at agte paa. Men Indsigelsen er ethisk, derfor er den høimodig, derfor forfeiler den i al sin Ydmyghed ikke sit Maal og sit Sigte, som netop er det Høieste. Indsigelsen siger: det Ethiske er det eneste Visse, at samle sig paa dette den eneste Viden, som ikke i et sidste Øieblik muligen forvandler sig til en Hypothese, at være i det den eneste betryggede Viden, hvor Viden er betrygget ved noget Andet. Ethisk at ville have med det Verdenshistoriske at gjøre, er en ethisk Misforstaaelse, som den sande Videnskab aldrig forskylder. Men medens der overalt lades ringe om det Ethiske, hvad lærer saa Livet? Som Elskerne vare faae, som de Troende vare faae, saa ere de sande ethiske Individualiteter vel ogsaa faae. Falstaff siger etsteds, at han engang havde et ærligt Ansigt, men Aarstal og Dato er slettet ud. See dette »engang«, det kan siges paa utallige forskjellige Maader, alt i Forhold til som Udsletningen var; men dette engang er dog et afgjørende Ord. Maaskee vil Digteren lære os, at det er en Sjeldenhed, at der existerer en Individualitet, paa hvem Guddommens evige Præg, der præger sig ud i det Ethiske, staaer reent og klart og tydeligt som det eengang stod; en Individualitet, for hvem Tiden ikke lægger

---

og kun Frygten for osv.] ɔ: og er Frygten kun for (gjelder Frygten kun) det uhyre Arbeide. **Falstaff]** en saadan Ytring af Falstaff synes ikke at findes hos Shakespeare.

sig som en Evighed mellem ham og hiint erindrede evige Indtryk, men for hvem selv det længste Liv ikke er mere end den Dag igaar i Forhold til hiin Evigheds mægtige Nærværelse; en Individualitet (thi lader os ikke tale æsthetisk, som var det Ethiske en lykkelig Genialitet), der Dag fra Dag strider tilbage for at vinde hiin Oprindelighed, der var hans evige *Udspring*! Hvor sjelden maaskee en Individualitet, for hvem det Ethiske bevarer hiin hellige Kydskhed, der uendeligt er utilgængelig for enhver, selv den fjerneste fremmede Bestemmelse, en Individualitet, der bevarer den, dog nei, lader os tale ethisk, der vinder den, der i Livet vinder den ethiske Lidenskabs jomfruelige Reenhed, i Sammenligning med hvilken Barnets kun er en elskelig Spøg! Thi æsthetisk forstaaet har et Menneske en Oprindelighed, en Rigdom han endogsaa tør tabe lidt af i Livet, men ethisk forstaaet har han havt den: vinder han Intet, saa er Alt tabt.

Vil Nogen sige, at dette kun er Declamation, at jeg kun har lidt Ironi, lidt Pathos, lidt Dialektik at virke med, da vilde jeg svare: hvad skal Den, der vil fremstille det Ethiske, have Andet? Skulde han maaskee see at faae det objektivt paa § og geläufigt paa Ramse, for ved Formen at modsige sig selv? Jeg troer, at

vovelig, eller fordi man feigt frygter Approximationens Møie og Besværlighed: lad os saa betragte Verdenshistorien, dog ikke *in concreto*, for ikke at blive vidtløftige, hvad jo endog Den, der blot kan Kofods Historie, let kan blive, men *in abstracto*, lad os betænke: hvad der er at see i det Verdenshistoriske.

Skal det Verdenshistoriske være Noget, og ikke en høist ubestemt Bestemmelse, hvor trods alt det Meget, man faaer at vide om China og Monomotapa, det dog i sidste Instants lades uafgjort, hvilken Grændsen er mellem det Individuelle og det Verdenshistoriske, medens det Forvirrende atter og atter afstedkommes, at en Konge kommer med, fordi han er Konge, og en Eneboer fordi han i Isolation er en betydningsfuld Individualitet, om der er nogen Grændse (eller om det spekulativt løber sammen, saa Alle komme med, og Verdenshistorien er Individernes Historie), om Grændsen er tilfældig (i Forhold til hvad man nu netop veed), om Grændsen maaskee kun er dialektisk vilkaarlig i Forhold til, hvad den velbaarne arrangerende Professor har sidst læst eller paa Grund af sit literaire Svogerskab maa tage med — altsaa: skal det Verdenshistoriske være Noget, saa maa det være Slægtens Historie. Her ligger nu et Problem, der, i mine Tanker, er et af de allervanskeligste: hvorledes og hvorvidt Slægt resulterer af Individer, og hvilket Individernes Forhold er til Slægten. Jeg vil ikke forsøge at besvare det, maaskee skulde ogsaa Forsøget mislykkes, men hellere vil jeg forlyste mig ved at betænke, at man har faaet den verdenshistoriske Oversigt mestendeels færdig eller dog i god Gang, uden at have faaet denne Vanskelighed fjernet.

Er Verdenshistorien Slægtens Historie, saa følger det af sig selv, at jeg ikke faaer det Ethiske at see i den. Hvad jeg faaer at see, maa svare til det Abstrakte som Slægt er, være noget ligesaa Abstrakt, medens derimod det Ethiske er beregnet paa Individualitet, og i den Grad beregnet derpaa, at ethvert Individ egentligen og væsentligen kun opfatter det Ethiske i sig selv, fordi det er hans Samviden med Gud. Medens nemlig det Ethiske i en vis Forstand er uendelig abstrakt, er det i en anden Forstand uendelig concret, og det concreteste af Alt, fordi det er dialektisk for ethvert Menneske netop som dette enkelte Menneske.

I reent metaphysiske Bestemmelser seer da Betragteren Verdenshistorien, og han seer den spekulativt som Immanentsen af

---

Kofods Historie] her sigtes vistnok til Almindelig Verdenshistorie i Udtog, Kbhvn. 1813 og ofte senere.

Aarsag og Virkning, Grund og Følge. Om han kan ane et τέλος for hele Slægten, afgjør jeg ikke; men dette τέλος er ikke det ethiske som er for Individerne, men er et metaphysisk τέλος. Forsaavidt Individerne participere i Slægtens Historie ved deres Gjerninger, seer Betragteren ikke disse tilbage i Individerne ind i det Ethiske, men seer dem fra Individerne ind i det Totale. Det, der ethisk gjør Gjerningen til Individets, er Hensigten, men denne er det netop som ikke kommer med i det Verdenshistoriske, thi her gjelder den verdenshistoriske Hensigt. Verdenshistorisk seer jeg Virkningen, ethisk seer jeg Hensigten, men naar jeg ethisk seer Hensigten og forstaaer det Ethiske, saa seer jeg tillige, at enhver Virkning er uendelig ligegyldig, at det er ligegyldigt hvad Virkningen var, men saa seer jeg jo ikke det Verdenshistoriske.

Forsaavidt da stundom Categorierne Aarsag og Virkning ogsaa antage et Slags Afglands af Skyld og Straf, er dette blot en Følge af, at Betragteren ikke forholder sig reent verdenshistorisk, ikke ganske kan afføre sig det Ethiske, der er i ham. Men dette er slet ingen Fortjeneste i Forhold til det Verdenshistoriske, og Betragteren burde, opmærksom derpaa, nu netop standse sin Betragtning, for at blive sig selv tydelig, om det Ethiske ikke var Det,

den verdenshistoriske Proces, som den sees af Mennesker, spiller Gud derfor ikke Herren; som man ikke seer det Ethiske i den, saa seer man heller ikke Gud, thi seer man ham ikke spille Herren, saa seer man ham ikke. I det Ethiske gjør han det i hiint Muligheds-Forhold, og det Ethiske er for de Existerende, for de Levende, og Gud er de Levendes Gud. I den verdenshistoriske Proces ere de Afdøde ikke kaldte til Live, men kun til et phantastisk-objektivt Liv, og Gud i phantastisk Forstand Sjelen i en Proces. I den verdenshistoriske Proces snøres Gud metaphysisk ind i et halv-metaphysisk, halv æsthetisk-dramatisk Convenients-Snøreliv, hvilket er Immanentsen. Fanden være Gud paa den Maade. En dramatisk Critiker indskærper Digteren, at han skal være saa god at bruge de Individualiteter, han har sat paa Plakaten, og bringe Alt ud af dem, hvad der er i dem; er det unge Piger f. Ex., saa skal de være gifte inden Stykket er ude, ellers er det galt. I Forhold til det Forbigangne seer det nu ganske rigtigt ud, at Gud har brugt de og de Individualiteter; men da hine levede, hvor Mange bleve ikke den Gang rejicerede, og De, der bleve brugte, hvor ofte maatte de ikke ethisk ydmygede forstaae, at for Gud gjelder intet Immanents-Privilegium, og Gud er ikke generet af Theater-Convenients; de maatte forstaae, hvad hiin begeistrede Ethiker, som vi have indført talende, fandt sin Begeistring i at forstaae, at Gud ikke behøver dem. Vi sige derfor ikke, at Gud skulde modsige sig selv, skabe og saa ikke ville bruge, nei, ethisk skal der blive nok at gjøre for Enhver, og hiint Muligheds-Forhold, der er den Ethiskes Begeistring i Glæde over Gud, er Guds Frihed, hvilken i al Evighed ikke, naar den forstaaes rigtigt, hverken før eller bag efter bliver Immanentsen.

Den verdenshistoriske Immanents er altid forvirrende for det Ethiske, og dog ligger netop den verdenshistoriske Betragtning i Immanentsen. Seer et Individ noget Ethisk, saa er det det Ethiske i ham selv, og en Reflex deraf forleder ham til at see, hvad han dog ikke seer. Derimod er han derved eller han har derved været ethisk foranlediget til at tydeliggjøre sig for sig selv. Det vil nemlig ikke være rigtigt sluttet: jo mere En er ethisk udviklet, desto mere vil han see dette i Verdenshistorien, nei, lige det Modsatte: jo mere han udvikles ethisk, desto mindre vil han bekymre sig om det Verdenshistoriske.

Lad mig nu ved et Billede mere anskueligt minde om Forskjellen mellem det Ethiske og det Verdenshistoriske, Forskjellen mellem Individets ethiske Forhold til Gud og det Verdenshistoriskes Forhold til Gud. En Konge har vel stundom et kongeligt

Theater alene for sig selv, men denne Forskjel, der udelukker Undersaatterne, er tilfældig. Anderledes naar vi tale om Gud og om det kongelige Theater, han har for sig selv. Altsaa Individets ethiske Udvikling, det er det lille Privat-Theater, hvor Gud vel er Tilskuer, men hvor Individet leilighedsviis ogsaa selv er det, skjøndt han væsentligen skal være Skuespilleren, der dog ikke bedrager, men aabenbarer, som al ethisk Udvikling er at blive aabenbar for Gud. Men Verdenshistorien det er den kongelige Skueplads for Gud, hvor han ikke tilfældigen men væsentligen er den eneste Tilskuer, fordi han er den eneste, der kan være det. Til dette Theater staaer Adgang ikke aaben for nogen existerende Aand. Vil han indbilde sig at være Tilskuer der, da glemmer han blot, at han jo selv skal være Skuespiller paa det lille Theater, overladende til hiin kongelige Tilskuer og Digter, hvorledes denne vil benytte ham i det kongelige Drama, *Drama Dramatum*.

Dette gjelder for de Levende, og kun disse kan der jo siges, hvorledes de skulle leve; og kun ved selv at forstaae dette kan man, hvis det endeligen skal gjøres, ledes til at reconstruere en Afdøds Liv, hvis der bliver Tid dertil. Men bagvendt er det, istedetfor ved selv at leve at lære, at lade de Afdøde leve om igjen, da at gaae hen og ville af Afdøde, hvilke man opfatter som

at faae den verdenshistoriske Udvikling i Gang. Det verdenshistoriske Drama gaaer uendelig langsomt frem: hvorfor haster Gud ikke, dersom det blot er det, han vil? Hvilken udramatisk Langmodighed, eller rettere hvilken prosaisk og kjedelig Udtværen! Og dersom det blot er det han vil: o Rædsel, tyranisk at ødsle Myriader Menneskeliv. Men hvad bryder Betragteren sig derom? Betragteren skimter verdenshistorisk hiint Generationens Farvespil, ligesom Silde-Stimens i Havet: de enkelte Sild er ikke stort værd. Betragteren stirrer bedøvet ind i hiin Generationens uhyre Skov, og som Den, der ikke kan see Skoven for lutter Træer, saa seer han blot Skov, ikke et eneste Træ. Han hænger systematisk Gardiner op, og bruger dertil Folkefærd og Nationer, enkelte Mennesker er ikke noget for ham; selv Evigheden drapperer man med systematisk Oversigt og ethisk Meningsløshed. Poesien ødsler digterisk, og langtfra selv at være fastende tør den heller ei forudsætte denne Uendelighedens guddommelige Paaholdenhed, der ethisk-psychologisk ikke behøver mange Mennesker, men desto mere Idee. Hvad Under, at man da endog beundrer Betragteren, naar han er ophøiet, heroisk nok, eller maaskee rettere distrait nok til at glemme, at ogsaa han er et Menneske, et existerende enkelt Menneske! Han stirrer sig ind i hiint verdenshistoriske Skuespil, han døer og farer hen, Intet bliver tilbage af ham, eller han bliver selv tilbage som en Billet, Controlleuren beholder i Haanden til Tegn paa, at nu gik Tilskueren. — Er derimod det at blive subjektiv den høieste Opgave, der er sat et Menneske, saa ordner Alt sig skjønt. Først følger deraf, at han jo Intet har med Verdenshistorien at gjøre, men at overlade i denne Henseende Alt til den kongelige Digter; og dernæst er der ingen Ødselhed, thi ere Individerne end utallige som Havets Sand: den Opgave at blive subjektiv er jo sat Enhver; og endeligen er hermed slet ikke nægtet den verdenshistoriske Udviklings Realitet, som, forbeholdt Gud og Evigheden, baade har sin Tid og sit Sted.

ε) Først altsaa det Ethiske, det at blive subjektiv, saa det Verdenshistoriske. I Grunden er vel endogsaa den meest Objektive i sit stille Sind deri enig med det her Fremsatte, at det bør sig den Vise først at forstaae det Samme som den Eenfoldige forstaaer, og føle sig forpligtet ved det Samme, som forpligter den Eenfoldige — og at han da først bør gaae over til det Verdenshistoriske. Altsaa først det Eenfoldige. Men dette er naturligviis saa let at forstaae for den Vise (hvorfor kaldes han ellers Viis?), at Forstaaelsen blot er et Øieblikks Sag, og i samme Øieblik er

han i fuld Gang med det Verdenshistoriske — og saaledes gaaer det ham vel ogsaa med mine eenfoldige Bemærkninger, han har øieblikkeligt forstaaet dem, og er i samme Øieblik langt videre. Dersom jeg dog blot endnu et Øieblik maatte faae den Vise i Tale, thi jeg vil med Fornøielse være den Eenfoldige, der standser ham med følgende eenfoldige Betragtning: *om ikke Det, som er allervanskeligst at forstaae for den Vise, netop er det Eenfoldige.* Den Eenfoldige forstaaer det Eenfoldige ligefrem, men naar den Vise skal forstaae det, bliver det uendelig vanskeligt. Er dette en Fornærmelse mod den Vise, at der saaledes lægges Vægt paa ham, at det Simpleste bliver det Vanskeligste, blot fordi det er ham, der skal have med det at gjøre? Ingenlunde. Naar en Tjenestepige ægter en Tjenestekarl, saa gaaer Alt stille af; men naar en Konge ægter en Prindsesse, saa bliver det en Begivenhed. Er det at tænke ringe om Kongen, at sige dette? Naar Barnet snakker frisk væk, saa er det maaskee eenfoldigt nok, og naar den Vise siger lige det Samme, er det maaskee blevet det Sindrigste af Alt. Saaledes forholder den Vise sig til det Eenfoldige. Idet han begeistret ærer dette som det Høieste, ærer det ham igjen, thi det er som blev det noget Andet ved ham, skjøndt det dog bliver det Samme. Jo mere da den Vise tænker over det Eenfoldige (og alle-

Dette er naturligviis noget ganske Andet. Naar man først har bragt det saavidt, at saavel Ens Kone som samtlige Svigerinder *en masse* sige om En: at man, ved Gud, er en sjelden rar Mand — ja saa kan man nok faae Tid til at tage sig af Verdenshistorien. Dette er destoværre ikke mit Tilfælde. Ak, det er kun altfor bekjendt for de Faae, som kjende mig, og, jeg tilstaaer det, ogsaa for mig selv: at jeg er et fordærvet og et fordærveligt Menneske. Kun altfor sandt; medens alle de rare Mennesker uden videre ere fix og færdige til at tage sig af Verdenshistoriens Fremtid, maa jeg mangen Gang sidde hjemme og sørge over mig selv. Skjøndt nemlig min Fader er død og jeg ikke længere gaaer i Skole, skjøndt jeg ikke er hjemfalden til den borgerlige Øvrigheds Opdragelse: saa har jeg dog indseet Nødvendigheden af at passe lidt paa mig selv, uagtet jeg unægteligen meget hellere vilde gaae paa Frederiksberg og have med Verdenshistorien at gjøre. Det forstaaer sig, jeg har heller ingen Kone, der kunde sige, at jeg ved Gud var et rart Menneske; jeg maa ganske tumle mig med mig selv. Den Eneste, der trøster mig, er Socrates. Han skal nemlig, saa fortælles der, hos sig selv have opdaget Dispositionen til alt Ondt; maaskee var det endog denne Opdagelse, der foranledigede ham til at opgive Studiet af Astronomien, hvilken Tiden nu fordrer. Jeg indrømmer villigen, hvor lidet jeg forøvrigt ligner Socrates. Ham har formodentligen hans ethiske Viden hjulpet til at gjøre hiin Opdagelse. Med mig er det en anden Sag; jeg har i stærke Lidenskaber og andet Saadant Materiale nok, og derfor ondt nok ved med Fornuften at forme noget Godt ud deraf*).

Saa lad os da, for ikke at forstyrre ved Tanken om mig, blive staaende ved Socrates, til hvem ogsaa »Smulerne« toge deres Tilflugt. Han opdagede altsaa ved sin ethiske Viden, at han havde Disposition til alt Ondt. See, nu gaaer det ikke een to tre med at komme til det Verdenshistoriske. Tvertimod, det Ethiskes Vei bliver saare lang, thi den begynder med at man først gjør denne

*) Jeg ønsker ved disse Ord at minde om Plutarchs fortræffelige Definition paa Dyd: »den ethiske Dyd har Lidenskaberne til Materie, Fornuften til Form.« Cfr. hans lille Skrift om de ethiske Dyder.

Socrates] se III Bd. S. 148; IV Bd. S. 181. Astronomien, hvilken Tiden nu fordrer] se V Bd. S. 28. Plutarchs fortræffelige Definition] i *de virtute morali* 1.

Opdagelse. Jo dybere man gjør den, jo mere vil man faae at bestille; jo dybere man gjør den, jo mere ethisk bliver man; jo mere ethisk man bliver, desto mindre Tid til det Verdenshistoriske.

Det er besynderligt nok med det Eenfoldige, at det kan være saa vidtløftigt. Lad os tage et Exempel fra den religieuse Sphære (hvilken da den ethiske ligger saa nær, at de bestandigen communicere med hinanden): det at bede er jo noget høist eenfoldigt, man skulde troe det var ligesaa let som at knappe sine Buxer, og naar der ikke var Andet til Hinder, saa kunde man snart gaae løs paa det Verdenshistoriske. Og dog, hvor vanskeligt! Intellectuelt maa jeg have en aldeles tydelig Forestilling om Gud, om mig selv og om mit Forhold til ham, og om den Forholdets Dialektik der er Bønnens, at jeg ikke forvexler Gud med noget Andet, saa jeg ikke beder til Gud; og ikke forvexler mig selv med noget Andet, saa jeg ikke beder; og i Bønnens Forhold bevarer Forskjellen og Forholdet. See, fornuftige Ægtefolk tilstaae, at de behøve Aar og Maaneders daglige Samliv for ret at lære hinanden at kjende, og dog er Gud langt vanskeligere at kjende. Thi Gud er ikke saaledes noget Udvortes som en Kone er det, hvem jeg kan spørge, om hun nu er tilfreds med mig; naar jeg i mit Guds-Forhold

Men saa er jo det at blive subjektiv en meget priselig Opgave, som *quantum satis* for et Menneskeliv. Er jeg end i den sørgelige Nødvendighed at maatte haste ligesom Loths Hustru: selv det bedste Menneske skal faae fuldt op at bestille. Skulde jeg i denne Henseende paa nogen Maade kunne tjene en Enkelt i min Samtid, da vil min Tjeneste indeholde en Hentydning til Parabelen om Træerne, der vilde have Cederen til Konge for at hvile i dens Skygge; saaledes vil ogsaa vor Tid have et systematisk Juletræ opreist for at hvile og holde Fyr-Aften; men Træerne maatte nøies med Tornebusken. Skulde jeg, ikke i Qvalitet af Konge, men som ringe Tjener, sammenligne mig med denne, da vil jeg sige: jeg er ufrugtbar som den, Skygge er der ikke meget af, og Tornene ere spidse.

Altsaa det at blive subjektiv skulde være den høieste Opgave, der er sat ethvert Menneske, ligesom den høieste Løn, en evig Salighed, kun er til for den Subjektive, eller rettere vorder til for Den, som bliver subjektiv. Fremdeles det at blive subjektiv skulde give et Menneske fuldt op at bestille, saalænge han lever, saa det ikke skulde hænde den Ivrige, men kun den Stundesløse, at han blev færdig med Livet, før Livet blev færdigt med ham, og denne skulde ikke være berettiget til at lade haant om Livet, men snarere forpligtet til at forstaae, at han nok ikke havde fattet Livets Opgave rigtigt, da det ellers vilde følge af sig selv, at den varede saalænge Livet varede, den Livets Opgave: at leve. Altsaa der skulde, naar Individet fattede det som sin høieste Opgave at blive subjektiv, under Udførelsen deraf vise sig Problemer, der atter kunde strække til for den Tænkende fuldt saavel som det Objektive, den Objektive har for sig, han der gaaer videre og gaaer videre, aldrig gjentager sig selv, foragtende Gjentagelsens Fordybelse i den ene Tanke, men forbauser Tiden, naar han først er Systematiker, saa Verdenshistoriker, saa Astronom, Veterinair, Vandkiger, Geograph o. s. v.

Forunderligt! Men hvorfor skulde det dog ikke strække til, naar man af hiin socratiske Viisdom, der opdager den egne Disposition til alt Ondt inden man begynder med at være færdig som et rart Menneske, lærer at gjøre en lignende Opdagelse: at det at

---

quantum satis Tilstrækkeligt. ligesom Loths Hustru] jvfr. Luc. 17, 28–32. Parabelen om Træerne] Dommernes Bog 9, 7–15. (Det var ikke Cederen, Træerne vilde have til Konge; men den nævnes i en anden Sammenhæng vs. 15.) . Vandkiger] en Betjent, som havde Tilsyn med Vandrenderne, Pumpe- og Springvandet i Kjøbenhavn.

blive for hurtigt færdigt, er det Farligste af Alt. Dette er en meget opbyggelig Betragtning, der har en overordentlig Duelighed til at strække Opgaven, saa der tillige bliver Forslag i den. Lad os betænke dette Snurrige, at det som ellers bliver priset og berømmet, Hurtigheden, Hastværket, at der er et Tilfælde, hvor Prisen staaer i omvendt Forhold til Hastigheden. I Almindelighed roses Hurtighed og i enkelte Tilfælde er den sat i Indifferents, men her skal den endogsaa være forkastelig. Naar der ved en skriftlig Examen er givet de unge Mennesker fire Timer til Afhandlingens Udarbeidelse, da gjør det hverken fra eller til, om den Enkelte bliver færdig før Tiden eller bruger hele Tiden. Her er altsaa Opgaven Eet og Tiden et Andet. Men hvor Tiden selv er Opgaven, der bliver det jo en Feil at blive færdig før Tiden. Sæt, det opgaves et Menneske at underholde sig selv een Dag, og han allerede ved Middag var færdig med den Underholdning: saa var jo hans Hurtighed ingen Fortjeneste. Saaledes ogsaa hvor Livet er Opgaven. At blive færdig med Livet, førend Livet bliver færdigt med En, er jo netop ikke at blive færdig med Opgaven.

Just saaledes forholder det sig. Man troe mig, thi ogsaa jeg er en Magthaver, at jeg selv skal sige det, medens man i Alminde-

Her følger nu nogle Exempler, der i al Korthed vise, hvorledes ved Paaholdenhed det simpleste Problem forvandler sig til det vanskeligste, saa der ingen Grund er til hasteligen at vælge Astronomien, Veterinairvidenskaben og andet saadant, dersom man ikke har forstaaet det Simple. Kortheden kan ikke her være til Hinder, thi Problemerne ere ikke færdige.

F. Ex. det at døe. Jeg veed desangaaende, hvad saadan Folk i Almindelighed veed, at naar jeg indtager en Dosis Svovlsyre, saa døer jeg, ligesom ogsaa ved at springe i Vandet, ved at sove i Kuldamp o. s. v.; jeg veed, at Napoleon altid gik med Gift hos sig, og at Julie hos Shakespeare tog den; at Stoikeren ansaae Selvmord for en modig Handling, og Andre ansee den for Feighed; at man kan døe af en saa latterlig Ubetydelighed, saa det alvorligste Menneske ikke kan lade være at lee af Døden; at man kan undgaae den visse Død o. s. v. Jeg veed, at den tragiske Helt døer i femte Akt, og at Døden her faaer uendelig Realitet i Pathos, men ikke har denne, naar en Øltapper døer. Jeg veed, at Digteren varierer Dødens Opfattelse i Stemning lige indtil det Comiske: jeg forpligter mig til i Prosa at frembringe den samme Stemningens forskjellige Virkning. Jeg veed fremdeles hvad Præsterne pleie at sige, jeg kjender de almindelige Themata, der ved Begravelser behandles. Er der intet Andet til Hinder for at gaae over til Verdenshistorien, saa er jeg færdig, thi jeg behøver blot at kjøbe sort Klæde til en Præstekjole, saa skal jeg holde Ligtaler trods nogen ordinair Præst, thi at De med Fløiels-Forstykke gjør det elegantere, indrømmer jeg gjerne, men denne Forskjel er ikke væsentlig, saa lidet som den mellem fem og ti Rbd. Liigvognen. Men see, trods denne næsten ualmindelige Viden eller Videns Færdighed kan jeg ingenlunde ansee Døden for Noget, jeg har forstaaet. Førend jeg derfor gaaer over til Verdenshistorien, hvorom jeg dog altid maa sige: Gud veed om den dog egentligen vedkommer Dig, synes jeg, det var bedre at tænke herover, at Tilværelsen ikke skal spotte mig, hvis jeg blev saa høilærd, at jeg havde glemt at forstaae, hvad der engang skal hændes mig og hændes ethvert Menneske — engang, dog hvad siger jeg, sæt Døden var lumsk nok til at komme imorgen! Allerede denne Uvished, naar den skal forstaaes og fastholdes af en Existerende, og altsaa netop fordi den er Uvished tænkes ind med i Alt, ind med altsaa

---

Julie hos Shakespeare] det er Romeo, der tager Gift (5. Akt 3. Sc.).
De med Fløiels-Forstykke] Biskopper og Doctorer i Theologien.

endog i min Begynden paa Verdenshistorien, at jeg gjør mig det tydeligt, om jeg begynder paa Noget, det er værd at begynde paa, hvis Døden kom imorgen, allerede denne Uvished føder utrolige Vanskeligheder, hvilke end ikke Taleren er opmærksom paa, saa han mener at tænke Dødens Uvished, og dog glemmer at tænke Uvisheden ind i det han siger om Uvisheden, naar han bevæget taler rystende om Dødens Uvished og ender med at opmuntre til et Forsæt for hele Livet, og altsaa ender med væsentligen at have glemt Dødens Uvished, da ellers hans begeistrede Forsæt for hele Livet maatte være gjort dialektisk i Forhold til Dødens Uvished. At tænke denne Uvished eengang for alle eller eengang om Aaret, Nytaarsmorgen i en Frouprædiken, er naturligviis Nonsens og er slet ikke at tænke den. Dersom Den, der tænker den saaledes, tillige forklarer Verdenshistorien, da kan maaskee Det han siger om Verdenshistorien være herligt, men Det han siger om Døden er dumt. Er Døden altid uvis, er jeg dødelig: saa betyder dette, at denne Uvished umuligen kan forstaaes i Almindelighed, dersom jeg ikke ogsaa er saadant et Menneske i Almindelighed. Men dette er jeg dog ikke, det er noget som kun distraite Folk f. Ex. Boghandler Soldin ere, og er jeg det end i min Begynden, saa er det jo Livets Opgave, at blive subjektiv, og i samme Grad bliver Uvis-

selv saadan Noget i Almindelighed. Det er allerede flaut nok, naar en Mand, der i Folkeforsamlingen er saa overordentligt Meget, naar han kommer hjem til sin Kone, at han saa for hende kun er saadan Noget i Almindelighed, eller at være en verdenshistorisk Diedrich Menschenschreck, og saa der hjemme, ja jeg gider ikke sige mere; men endnu flauere er det dog at staae sig saa slet med sig selv, og endnu flauest, at forblive uvidende derom. Et Svar paa det Spørgsmaal, hvad det er at døe, kan dog den med Verdenshistorien beskjæftigede Høifornemme ikke nægte mig, og i samme Øieblik han svarer, saa begynder Dialektiken. Han angive hvilken Grund han vil til ikke videre at dvæle ved saadanne Tanker, det hjælper ikke, thi Grunden gjøres igjen dialektisk for at see, hvad den væsentligen er. Saa maatte jeg da spørge, om der overhovedet kan gives nogen Forestilling om Døden, om den kan anticiperes og anticipando opleves i en Forestilling, eller om den først er idet den virkelig er; og da dens virkelige Væren er en Ikke-Væren, om den altsaa først er idet den ikke er, med andre Ord om Idealiteten kan ideelt overvinde Døden ved at tænke den, eller Materialiteten seirer i Døden, saa et Menneske døer som en Hund, medens Døden kun kan blive ophævet ved den Døendes Forestilling om Døden i Dødens Øieblik. Denne Vanskelighed kan ogsaa udtrykkes saaledes, om det er saa, at den Levende slet ikke kan nærme sig Døden, da han experimenterende ikke kan komme den tilstrækkeligt nær, uden comisk at blive et Offer for sit Experiment; og erfarende ikke kan holde igjen, men Intet lærer af Erfaringen, da han ikke kan tage sig selv tilbage ud af Erfaringen og senere have Gavn deraf, men bliver stikkende i Erfaringen. Svares der nu, at Døden ikke kan optages i en Forestilling, saa er Sagen dermed ingenlunde færdig. Et negativt Svar, et Nei, er dialektisk ligesaa udførligt at bestemme som et positivt Svar, og kun Barnet og den Eenfoldige tilfredsstilles ved: dasz weisz man nicht. Den Tænkende vil have mere at vide, vel ikke positivt, om Det som kun efter Antagelsen kan besvares negativt, men han vil have det dialektisk tydeliggjort, at der maa svares nei, og denne dialektiske Tydeliggjørelse sætter dette negative Svar i Forhold til alle andre Existents-Problemer, saa der skal blive Vanskeligheder nok. Besvares det med Ja, saa spørges hvad Døden er og hvad den er for den Levende, hvorledes Forestillingen

Diedrich Menschenschreck osv.] jvfr. Holberg. Diderich Menschen Skræk 20. Sc. anticipando ved at anticiperes. kun efter Antagelsen kan] ɔ: efter Antagelsen kun kan.

om den maa forvandle hele et Menneskes Liv, naar han, for at tænke dens Uvished, maa tænke den hvert Øieblik, for saaledes at forberede sig paa den; om hvad det vil sige at forberede sig paa den, da man jo her igjen gjør en Forskjel mellem dens virkelige Komme og Forestillingen om den (hvilken Forskjel synes at gjøre al min Forberedelse til noget Ubetydeligt, dersom det, der virkeligen kommer, ikke er det Samme, som det jeg har forberedt mig paa; og dersom det er det Samme, saa er jo Forberedelsen, naar den er fuldkomnest, Døden selv), og da den jo kan komme i samme Øieblik, som jeg begynder Forberedelsen; der spørges om et ethisk Udtryk for dens Betydning, et religieust Udtryk for dens Overvindelse; der fordres et løsende Ord, som forklarer dens Gaade, og et bindende Ord, hvormed den Levende værger sig imod den idelige Forestilling, thi Tankeløshed og Glemsel tør vi jo dog ikke saadan aabenlyst anbefale som Livs-Viisdom. Og fremdeles, det, at Subjektet tænker sin Død, er en Handling. Det at et Menneske overhovedet, en distrait Mand som Boghandler Soldin og en Systematiker, tænker Døden overhovedet, det er rigtignok ingen Handling, det er bare saadan Noget overhovedet, og hvad saadan Noget er, er i Grunden ikke godt at sige. Men er det at blive subjektiv Opgaven, saa er for det enkelte

ikke ligefrem, nei, den er deri, at Udsagnet selv i sig selv ikke indeholder Bevidstheden om det, som Udsagnet ligefremt udsiger. Udsagnet selv kan objektivt forstaaet være ligefrem, men Manden har blot den Feil: han ramser*). At han tillige sveder og slaaer i Bordet, beviser slet ikke, at han ikke ramser, men beviser blot, enten at han er meget dum, eller at han tillige har selv en hemmelig Bevidsthed om, at han ramser. Det er nemlig meget dumt, at det at ramse skulde sætte En i Sindsbevægelse, da Sindsbevægelsen er det Indvortes, og det at ramse noget Udvortes, ligesom at slaae Vandet fra sig; og det er et maadeligt Bedrag, at ville skjule Inderlighedens Mangel ved at slaae i Bordet. — See, naar det at døe saaledes skal sættes i Forhold til hele Subjektets Liv, saa er jeg meget langt fra, om det saa gjaldt mit Liv, at have opfattet Døden, og endnu mindre har jeg existerende realiseret min Opgave. Og dog har jeg tænkt atter og atter, søgt Veiledning i Skrifter — og ingen fundet**).

F. Ex. det at være udødelig. Jeg veed desangaaende, hvad Folk veed i Almindelighed; jeg veed, at Nogle antage Udødeligheden, at Andre sige, at de ikke antage den. Om de virkeligen ikke antage den, veed jeg ikke; det falder mig derfor heller ikke ind at ville bekæmpe dem, thi en saadan Fremgangsmaade er saa

*) Den fremsatte Tankes reduplicerede Tilstedeværelse i hvert et Ord, i hver en Mellemsætning, i Digressionen, i Billedets og Sammenligningens ubevogtede Øieblik, det agte man blot paa, hvis man vil gjøre sig den Uleilighed at see efter, om et Menneske lyver — dersom man da passer nøie paa sig selv; thi Evnen til saaledes at passe paa faaer man ved at holde igjen paa sig selv; saa faaer man den reent gratis og gider i Almindelighed ikke gjøre synderlig Brug af den.

**) Skjøndt det oftere er sagt, vil jeg dog atter her gjentage det: hvad her udvikles vedgaaer ingenlunde de Eenfoldige, hvilke Guden, medens de paa anden Maade fornemme Livets Tryk, vil bevare i deres elskelige Eenfoldighed, der ingen videre Trang føler til en anden Art Forstaaelse, eller forsaavidt den føles, ydmygt kun bliver et Suk over denne Livets Elendighed, medens dette Suk ydmygt finder Trøst i, at Livets Salighed er ikke at være den Vidende. Derimod angaaer det Den, som mener sig at have Evne og Beleilighed til dybere Forsken, og ham angaaer det saaledes, at han ikke tankeløst tager fat paa Verdenshistorien, men først besinder sig paa, at det at være et existerende Menneske er en saa anstrængende og dog saa naturlig Opgave for ethvert Menneske, at man naturligt først vælger den, i Anstrængelsen rimeligviis finder nok for hele Livet.

dialektisk vanskelig, at jeg behøvede Aar og Dag for at det dialektisk kunde blive mig tydeligt, om det har nogen Realitet med en saadan Bekæmpen, om Meddelelsens Dialektik, naar den er forstaaet, vilde billige denne Adfærd eller forvandle den til en Fægten i Luften, om Udødelighedens Bevidsthed er en Lære-Gjenstand, i hvilken der lader sig undervise, og hvorledes Underviisningen dialektisk maa bestemmes i Forhold til den Lærendes Forudsætninger, om disse ikke ere saa væsentlige, at Underviisningen bliver en Skuffelse, dersom man ikke strax er sig dette bevidst, og i saa Fald forvandler Underviisningen til en Ikke-Underviisning. Fremdeles veed jeg, at Nogle have fundet Udødeligheden hos Hegel, Andre ikke; jeg veed, at jeg ikke har fundet den i Systemet, som det ogsaa er urimeligt at søge den der; thi i phantastisk Forstand er al systematisk Tænkning *sub specie æterni*, og forsaavidt er Udødeligheden der som Evighed, men denne Udødelighed er slet ikke den, hvorom der spørges, da der spørges om den Dødeliges Udødelighed, hvilket ikke besvares ved at vise, at det Evige er udødeligt, thi det Evige er jo ikke det Dødelige, og det Eviges Udødelighed er en Tautologie og en Misbrug af Ord. Jeg har læst Prof. Heibergs »Sjæl efter Døden«, ja,

opmærksom paa Udødeligheds-Spørgsmaalets uendelige Vanskelighed, naar det gjøres simpelt, naar der ikke spørges om et nyt Beviis og om Cretis og Pletis Meninger trukne paa en Traad eller om hvorledes de bedst trækkes paa en Traad; jeg veed ogsaa, at han i en Afhandling søgte at forklare sig, og at denne Afhandling bærer et tydeligt Præg af hans Uvillie mod moderne Spekulation. Det Vanskelige i Spørgsmaalet er netop naar det gjøres simpelt, ikke saaledes som en dresseret Privat-Docent spørger om Menneskets og dette abstrakt forstaaet Mennesket overhovedet, om Menneskets overhovedet, og dette phantastisk forstaaet som Slægten, om Menneskeslægtens Udødelighed. En saadan dresseret Privat-Docent spørger og svarer igjen saaledes, som vel dresserede Læsere ansee Besvarelsen at maatte være. En stakkels udresseret Læser bliver kun til Nar ved saadanne Overveielser, ligesom Tilhøreren ved en Examen, hvor Spørgsmaal og Svar er aftalt iforveien, eller som Den, der kommer i en Familie hvor man taler et eget Sprog, og vel bruger Modersmaalets Ord, men forstaaer noget Andet derved. Deraf følger i Almindelighed, at Besvarelsen er meget let, da man nemlig først har forandret Spørgsmaalet, hvorfor man egentligen ikke kan nægte, at de besvare Spørgsmaalet, men vel med Rette paastaae, at Spørgsmaalet ikke er det, som det synes at være. Naar Læreren ved en Examen skal overhøre i Danmarks Historie, og han, da han veed, at Discipelen ikke kan Noget deraf, strax giver Examinationen en anden Retning, som ved at spørge om et andet Lands Forhold til Danmark og derpaa spørge om dette Lands Historie: kan man saa sige, at der blev examineret i Danmarks Historie? Naar Skolebørnene skrive i deres Bøger et Ord med Tilføiende: see herom *p.* 101, og *p.* 101: see *p.* 216, og *p.* 216: see *p.* 314, og saa endeligen: Aprilsnar: kan man saa med Rette sige, at man har Gavn af denne Veiledning — til at blive til Nar? En Bog opkaster Spørgsmaaalet om Sjelens Udødelighed: Bogens Indhold er jo Svaret. Men Bogens Indhold er, hvad Læseren ved at læse den igjennem overbeviser sig om, alle de viseste og bedste Mænds Meninger om Udødeligheden trukne paa en Traad. Altsaa Udødeligheden er alle de viseste og bedste Mænds Meninger om Udødeligheden. Ih, Du store chinesiske Gud, er det Udødeligheden? Spørgsmaalet om Udødeligheden er altsaa et lærd Spørgsmaal? Ære være Lærdom, Ære være Den, som lærd kan behandle det lærde Spørgsmaal om Udødeligheden, men Spørgsmaalet om Udøde-

---

En Bog opkaster osv.: jvfr. Poul Møller anf. Sted S. 139.

ligheden er væsentligen ikke noget lærd Spørgsmaal, det er et Inderlighedens Spørgsmaal, som Subjektet ved at blive subjektivt maa gjøre sig selv. Objektivt lader Spørgsmaalet sig slet ikke besvare, fordi objektivt lader der sig ikke spørge om Udødeligheden, da Udødeligheden netop er den udviklede Subjektivitets Potensation og høieste Udvikling. Først ved ret at ville blive subjektiv, kan Spørgsmaalet ret komme frem, hvorledes skulde det da kunne besvares objektivt? Socialt lader Spørgsmaalet sig slet ikke besvare, fordi det socialt ikke lader sig fremsætte, da kun det Subjekt, der vil blive subjektivt, kan fatte Spørgsmaalet, og spørge rigtigt: bliver jeg eller er jeg udødelig. See, flere Ting kan man godt slaae sig sammen om; saaledes kan flere Familier slaae sig sammen om en Loge i Theatret, og tre eenlige Herrer slaae sig sammen om een Ride-Hest, saa Hver rider hver tredie Dag. Men saaledes er det ikke med Udødeligheden, Bevidstheden om min Udødelighed tilhører mig ganske alene, netop i det Øieblik jeg er mig min Udødelighed bevidst er jeg absolut subjektiv, og jeg kan ikke blive udødelig i Compagnie med to andre eenlige Herrer paa Omgang. Subscribentsamlere, der tilveiebringe en talrig Subscription af Mænder og Koner, der føle en Trang i Almin-

Rustning, der gjør ham usynlig. Pointen ligger i Usynligheden, og ved Udødeligheden ligger Pointen i Subjektiviteten og i Subjektivitetens subjektive Udvikling. — Ganske eenfoldigt spørges der saaledes af det existerende Subjekt ikke om Udødelighed i Almindelighed, thi et saadant Phantom er slet ikke til, men om hans Udødelighed; han spørger om sin Udødelighed, om hvad det vil sige at blive udødelig, om han kan gjøre Noget til for at blive det, eller han bliver det saadan uden videre, eller om han er det, men kan blive det. I første Tilfælde spørger han, om og hvilken Betydning det kan have, hvis han har ladet nogen Tid gaae ubenyttet hen, om der maaskee gives en større og en mindre Udødelighed; i andet Tilfælde spørges, hvilken Betydning det maa have for hele hans menneskelige Existents, at det Høieste i Livet bliver som en Narrestreg, saa Frihedens Lidenskab i ham kun er anviist de lavere Opgaver, men Intet har at gjøre med det Høieste, end ikke negativt, thi en negativ Handlen i Forhold til det Høieste var vel igien den meest anstrængende Handlen, det nemlig, efter med yderste Evne begeistret at have villet gjøre Alt at erfare, at det Høieste er at holde sig selv i ethvert Øieblik blot Modtagende ligeoverfor Det, man saa uendeligt gjerne vilde gjøre Noget til for at erhverve. Der spørges, hvorledes han bærer sig ad med at tale om sin Udødelighed, hvorledes han paa eengang kan tale ud af Uendeligheden og af Endeligheden og tænke disse sammen i det ene Øieblik, saa han ikke siger nu det Ene nu det Andet; hvorledes Sproget og al Meddelelse forholder sig hertil, naar det gjelder at være conseqvent i hvert eneste Ord, at ikke det lille skjødesløse Tillægsord, den snaksomme Mellemsætning løber forstyrrende ind og spotter det Hele; hvor det Sted saa at sige er, hvor Stedet er til at tale om Udødeligheden, da han vel veed, hvor mange Prædikestole der er i Kjøbenhavn, og at der er to philosophiske Cathedre, men hvor det Sted er, der er Eenheden af Uendeligheden og Endeligheden, hvor han paa eengang uendelig og endelig, paa eengang taler om sin Uendelighed og sin Endelighed, om det er muligt, at finde dette saa dialektisk-vanskelige Sted, som dog er fornødent. Der spørges, hvorledes han existerende holder sin Udødeligheds-Bevidsthed fast, at ikke den metaphysiske Opfattelse af Udødeligheden gaaer hen og forvirrer den ethiske til en Illusion, thi ethisk culminerer Alt i Udødeligheden, uden hvilken det Ethiske kun er Skik og Brug, og metaphysisk sluger Udødeligheden Existentsen, ja Existentsens 70 Aar som et Intet, og dog skal dette Intet ethisk være uendelig vigtigt. Der spørges, hvorledes Udødeligheden skaber ham hans Liv om,

i hvilken Forstand han altid maa have dens Bevidsthed nærværende hos sig, eller om det maaskee er nok at tænke denne Tanke eengang for alle, om ikke, naar Svaret lyder saaledes, Svaret viser, at Problemet slet ikke er fremsat, da til en saadan Udødeligheds-Bevidsthed eengang for alle vilde svare Det saadan at være Subjekt overhovedet og i Almindelighed, hvorved Spørgsmaalet om Udødeligheden er phantastisk gjort til en Latterlighed, ligesom det omvendt er en Latterlighed, naar Folk, der phantastisk have jadsket i Alt, og været alt Muligt, naar de bekymrede engang spørge Præsten, om de nu virkeligen hisset blive de Samme — efterat de i Livet ikke i fjorten Dage have kunnet udholde at være den Samme, og derfor undergaaet alle Forvandlinger. Saa vilde Udødeligheden jo rigtignok være en mærkelig Metamorphose, naar den kunde forvandle et saadant umenneskeligt Tusindbeen til den evige Identitet med sig selv, som det er: at være den Samme. Han spørger, om det nu er bestemt, at han er udødelig, om hvilken denne Udødelighedens Bestemthed er, om denne Bestemthed, naar han lader den staae hen som eengang for alle bestemt (benyttende sit Liv til at passe sin Ager, til at tage sig en Hustru, til at arrangere Verdenshistorien) ikke netop er Ubestemtheden, saa han trods al Bestemtheden ikke er kommen videre, fordi Problemet end ikke er fattet, men da han ikke har

heden Noget man er en Gang imellem, og den Spørgende saadan Noget i Almindelighed. Han spørger altsaa, hvorledes han bærer sig ad med existerende at udtrykke sin Udødelighed, om han virkelig udtrykker den, og han er indtil videre nøiet med denne Opgave, der jo sagtens maa kunne strække til for et Menneskeliv, da den skal strække til for en Evighed. Og saa? Ja saa, ja naar han saa er færdig, saa kommer Touren til Verdenshistorien. Nu er det jo rigtignok omvendt, nu tager man sig først af Verdenshistorien, og derfor kommer tillige det Morsomme ud, som en anden Forfatter har gjort opmærksom paa, at medens man beviser og beviser Udødeligheden ganske i Almindelighed, saa tager Troen paa Udødeligheden mere og mere af.

F. Ex. Hvad det vil sige, at jeg skal takke Gud for det Gode han giver mig? Dette siger Præsten jeg skal, det veed vi Alle, og naar vi blot passe paa det, saa bliver der Tid for dem, der ikke maae nøies med de Eenfoldiges ringe Gjerning i Livet, til at tage sig af Verdenshistorien. For at gjøre Alt saa let som muligt vil jeg end ikke indvende, at det dog maaskee tager nogen Tid, nei, jeg antager, for at føie Præsten, at jeg endogsaa er uendelig villig til at gjøre det, saa jeg end ikke behøver at calculere den Tid, jeg bruger for fra at være utilbøielig dertil, hvilket Præsten antager, ved Præstens Formaning at blive tilbøielig. Jeg antager altsaa, at jeg uendelig gjerne vil takke Gud, mere siger jeg ikke; jeg siger ikke, at det virkeligt er Tilfældet, at jeg veed det med Bestemthed, thi ligeoverfor Gud taler jeg altid med Ubestemthed om mig selv, da han jo er den Eneste, der med Bestemthed veed om mit Forhold til ham. Allerede denne Forsigtighed i at udtrykke sig om sit Guds-Forhold indeholder en Mangfoldighed af dialektiske Bestemmelser, og uden den skal det vel hænde En, hvad der hænder mange Verdenshistoriske, naar de tale om det Eenfoldige, at de modsige sig selv i hver tredie Linie. Altsaa jeg skal takke Gud, siger Præsten; og hvorfor? For det Gode, som han giver mig. Ypperligt. Men for hvilket Gode? Dog vel for det Gode, jeg kan indsee er et Gode. Holdt! Takker jeg Gud for det Gode, som jeg kan indsee at være et Gode, saa gjør jeg Nar af Gud, thi istedenfor at mit Forhold til Gud skulde betyde, at jeg dannedes om i Lighed med ham, danner jeg Gud om i Lighed med mig. Jeg takker ham for det Gode, som jeg

---

en anden Forfatter] Vigilius Haufniensis i Begrebet Angest; se IV Bd. S. 405 f.

veed er et Gode; men det jeg veed er det Endelige, altsaa gaaer jeg hen og takker Gud for, at han har rettet sig efter mit Hoved. Og dog skulde jeg jo netop lære i mit Forhold til Gud, at jeg Intet veed med Bestemthed, altsaa heller ikke om dette er et Gode — og dog skal jeg takke ham for det Gode, jeg veed er et Gode, hvilket jeg dog ikke maa vide. Hvad saa? Skal jeg saa lade være at takke, naar det, der vederfares mig, efter min fattige endelige Forstand er et Gode, som jeg maaskee har ønsket meget stærkt, og som jeg nu, da jeg faaer det, føler mig saa overvældet af, at jeg nødvendigviis maa takke Gud? Det just ikke; men jeg skal betænke, at det, at jeg har ønsket det saa stærkt, er ingen Fortjeneste, og bliver ingen Fortjeneste derved, at jeg faaer mit Ønske. Jeg skal altsaa ledsage min Tak med en Undskyldning, for at være sikker paa, at det er Gud, jeg har den Ære at tale med, ikke min Ven og Duusbroder Kammerraad Andersen, jeg skal beskæmmet tilstaae, at det forekommer mig saa godt, jeg skal bede om Tilgivelse, at jeg takker derfor, fordi jeg ikke kan lade det være. Altsaa jeg skal bede om Tilgivelse for, at jeg takker. Det var ikke det Præsten sagde. Saa maa Præsten enten ville gjøre Nar af mig, eller han veed ikke hvad han selv siger — blot denne Præst nu ikke tillige er verdenshistorisk bekymret. I mit Guds-

mig, jeg føler mig stemt til at takke Gud, og dog blot at min Taksigelse maatte behage ham. Og inden jeg naaer derhen, naar jeg saa takker Gud for det Gode, som Præsten taler om, da skal jeg gjøre det beskæmmet. Den Vanskelighed, som her og saaledes paa ethvert Punkt i Guds-Forholdet (forsaavidt paa utallige Punkter) viser sig som Gjennemgangen til den sande Uendeliggjørelse i Gud, der er ved altid at takke, medens Præstens Tale var uægte Stads, denne Vanskelighed kunde jeg docerende udtrykke saaledes· hvad den eenfoldige Religieuse gjør ligefrem, det gjør den eenfoldige religieuse Vidende først gjennem Humor (det Humoristiske laae saaledes i, at jeg ved nærmere Eftersyn endog maatte gjøre en Undskyldning for at jeg gjør det, som første Instants befaler og anbefaler som det Høieste), ikke saaledes, at hans Religieusitet er Humor, men at Humor er Grændsen, fra hvilken han bestemmer sin Religieusitet, naar han skal angive den, Grændsen, der skjelner mellem ham og det Umiddelbare. Det er et Gjennemgangspunkt, som allerede er vanskeligt nok at naae, men den sande religieuse Uendeliggjørelse har atter glemt dette. Dog er det ikke min Agt at docere for ikke at vænne mig selv eller foranledige Nogen til at ramse.

F. Ex. Hvad det er at gifte sig? Jeg veed derom hvad Folk veed i Almindelighed, jeg har Adgang til den Have, hvor Erotikeren henter Blomsterbouquetten, min skal blive ligesaa duftrig som de fleste Andres; jeg veed, hvor det Forraadskammer er, fra hvilket Præsterne hente deres Taler. Er der intet Andet til Hinder for at blive verdenshistorisk, saa, ja saa lad os begynde. Men — og dog men, men hvilken den Midte er, som Ægteskabet udtrykker mellem det pneumatiske og det psychisk-somatiske, hvorledes det ikke er en Sinkelse, hvorledes det aandeligt forstaaet er en Velsignelse (thi hvad det erotisk er, er jo kun et Svar paa den ene Deel af Spørgsmaalet), hvorledes det ethisk *in concreto* bliver en Opgave paa samme Tid som det Erotiske overalt statuerer Vidunderet, hvorledes det som Tilværelsens Fuldkommelse ikke netop er altfor fuldkomment, giver en Tilfredshed (uden for saavidt Næringssorger og andet Saadant hjælpe til at forstyrre, hvilket dog her maa holdes udenfor Calculen), som paa en betænkelig Maade antyder, at Aanden i mig er fordunklet og ikke tydeligt fatter den Modsigelse, som det er, at en udødelig Aand er bleven existerende, om altsaa ikke netop den ægteskabelige Lyksalighed er en Mislighed, medens dog et ulykkeligt Ægteskab ikke er det, man anbefaler, og dettes Lidelse ingenlunde identisk med den Aandens Lidelse, der i Existents er det sikkre Tegn paa, at

jeg existerer *qva* Aand, om ikke Hedenskabet endnu spøger i Ægteskabet, og de theologiske §§ desangaaende samt Præsternes velærværdige Forsiringer, de være nu til een eller til hundrede Rigsbankdaler, ere en forvirret Mangfoldighed af Viden, som snart ikke mærker Vanskeligheden; der ligger i det Erotiske, snart ikke tør sige den, snart ikke mærker Vanskeligheden i det Religieuse, snart ikke tør sige den? Ja naar en Tjenestepige holder Bryllup med en Tjenestekarl, og hun ønskede det, da skal jeg med Glæde betale Musikanterne, hvis jeg har Raad dertil, og hvis jeg har Tid, da dandser jeg glad med hende paa Bryllupsdagen, frydende mig med de Glade: hun føler formodentligen ingen Trang til en dybere Forstaaelse. At jeg skulde være bedre end hende fordi jeg føler denne Trang, er Nonsens, og saare langt fra min Tankes møisommelige Gang; selv om jeg fandt hvad jeg søgte, var jeg maaskee ikke halv saa god; men jeg føler denne Trang til at vide hvad jeg gjør, den Trang, som i sit Maximum af Seier lønnes med hiin naragtige lille Forskjel mellem den Eenfoldiges og den Vises Viden af det Eenfoldige, at den Eenfoldige veed det, og den Vise veed af, at han veed det, eller veed af, at han ikke veed det. Ja, Enhver der eenfoldigt og oprigtigt kan sige, at han ingen Trang føler til denne Forstaaelse: ja han er angerløs, vee Den,

erfare, at Mangen, der er i god Gang med Verdenshistorien og Menneskehedens Fremtid, har opholdt sig over en Besvarelse, der først gjør Sagen saa vanskelig, som den er, inden den forsøger en Forklaring. Dette kan jeg ikke fortænke Assessoren i, ei heller i hans begeistrede Iver for Ægteskabet, men dog tænker jeg, at Assessoren, forudsat, at jeg kan faae fat i ham, naar jeg vil hvidske ham en lille Hemmelighed i Øret, vil indrømme, at der er Vanskeligheder tilbage.

Lad saa dette være et Par Exempler. Exempler har jeg saavist nok af, jeg kan blive ved saa længe det skal være, det skal nok strække til for mit Liv, saa jeg ikke behøver at gaae over til Astronomien eller Veterinair-Videnskaben. Exemplerne ere endogsaa af de lettere. Sagen bliver langt vanskeligere, naar man vil spørge om det i strængeste Forstand Religieuse, hvor Forklaringen ikke kan bestaae i at skaffe Uendeliggjørelsen immanent tilveie, men i at blive opmærksom paa Paradoxet, og i hvert Øieblik at fastholde Paradoxet, netop befrygtende allermeest en Forklaring, der tog Paradoxet bort, fordi Paradoxet ikke er en transitorisk Form af det i strængeste Forstand Religieuses Forhold til den Existerende, men er væsentligen betinget ved at han er Existerende, saa at den Forklaring, der tager Paradoxet bort, tillige phantastisk forvandler den Existerende til et phantastisk Noget, som hverken tilhører Tiden eller Evigheden, men saadan Noget er intet Menneske. Lad saa dette være Exemplerne. Og hvad saa, hvad følger saa deraf? Intet, slet Intet; det er jo mig, der bestandigt siger, at der mellem den Eenfoldiges og den Vises Viden af det Eenfoldige er blot den latterlige lille Forskjel, at den Eenfoldige veed det, den Vise veed af, at han veed det, eller veed af, at han ikke veed det. Men derimod følger der noget Andet: om det saa ikke var rigtigst, at holde lidt inde med Verdenshistorien, naar det hænger saaledes sammen med Ens Viden af det Eenfoldige? Mere siger jeg ikke, de Høivise veed maaskee Besked nok om alt dette, de er vel endog eengang for alle færdige med de Opgaver, i hvilke Pointet er, at de skulle strække til for hele Livet. O, at disse dyrebare Tænkere, som gjøre saa meget for Verdenshistorien, ogsaa ville komme os Smaafolk ihu, der ikke ere ganske Eenfoldige, forsaavidt vi føle Trang til Forstaaelse, men dog saa indskrænkede, at vi især føle Trang til at forstaae det Eenfoldige.

Saaledes har jeg søgt at forstaae mig selv; er Forstaaelsen end fattig og dens Udbytte end ringe, saa har jeg for at bøde derpaa besluttet at handle med al min Lidenskab i Kraft af det Forstaaede; maaskee er det da ogsaa til syvende og sidst en

sundere Diæt at forstaae Lidet, men eie dette i Lidenskabens uendelige Vederhæftighed i Uendelighedens Indfatning, end at vide Meget, og Intet eie, fordi jeg selv phantastisk er bleven et phantastisk subjektiv-objektiv Noget. Jeg har anseet det for uværdigt, om jeg vilde undsee mig mere for Mennesker og deres Dom end for Guden og for hans Dom; feigt og nedrigt, at spørge om, hvad Undseelse for Mennesker kunde friste mig til, mere end om, hvad Undseelse for Guden byder. Hvilke ere ogsaa de Mennesker, man skal frygte, et Par Genier maaskee, nogle Recensenter, og hvad man saadan seer paa Gader og Stræder. Eller har der ikke levet Mennesker før 1845? Eller hvad er hine Mennesker i Sammenligning med Guden, hvilken al deres travle Larmens Vederqvægelse i Sammenligning med hiint eensomme Kildesprings Liflighed, der er i ethvert Menneske, hiint Kildespring hvori Guden boer, hiint Kildespring i den dybe Stilhed, naar Alt tier! Og hvad er den halvanden Times Tid, jeg har at leve med Menneskene, for et kort Øieblik mod en Evighed? Skulde de maaskee forfølge mig i alle Evigheder? Vel siger Præsten, at vi sees igjen, men gjelder dette om ethvert Gadebekjendtskab? Det tænker jeg ikke. Sæt der var en Adskillelse, sæt jeg havde havt Uret: da maatte jeg vel udelukkes fra deres Selskab; sæt jeg havde havt Ret, da kom

det denne Tids Fordring, at man skal vræle verdenshistorisk og gale systematisk, forkyndende sig selv at være den Forventede. Men et Mirakel har jeg ikke at beraabe mig paa; ak det var *Dr.* Hjortesprings lykkelige Lod! Ifølge hans egne særdeles vel skrevne Efterretning skal han ved et Mirakel i Hamborg i Streits Hotel (uden at dog nogen af Opvarterne mærkede Noget) Paaskemorgen være bleven Tilhænger af den hegelske Philosophie — af den Philosophie, der antager, at der ingen Mirakler er. Vidunderlige Tidernes Tegn, er denne Mand ikke den forventede Philosoph, hvo er det da, hvo kjender som han Tidens Fordringer! Vidunderlige Tidernes Tegn, langt herligere og betydningsfuldere end Pauli Omvendelse; thi at Paulus blev omvendt ved et Mirakel til den Lære, der forkynder sig selv at være et Mirakel, er mere ligefremt; men ved et Mirakel at blive vendt om til den Lære, der intet Mirakel antager, det er mere bagvendt. Miraklet indtraf Paaskemorgen. Aarstal og Dato er i Forhold til en saadan poetisk Helt og en saadan poetisk Paaskemorgen aldeles ligegyldige, det kan godt have været den samme Paaskemorgen, som den i Goethes Faust, om end de tvende Samtidige, *Dr.* Hjortespring og Faust i Goethes Faust, kom til forskjelligt Resultat! Hvo drister sig til at vove en Forklaring af hiint Mirakel! det Hele bliver uendeligt gaadefuldt, selv om man antog, at Paaske det Aar faldt meget tidligt f. Ex. den første April, saa Doctoren tillige med at blive Hegelianer blev Aprilsnar: et passende i Digtningens Medfør poetisk Vederlag for romantisk at ville udpynte Overgangen til den hegelske Philosophie, hvis Værd netop ligger i Methoden, og altsaa protesterer Romantiken.

See, med et Mirakel eller med noget uendelig Betydningsfuldt kan jeg ikke være til Tjeneste; nei, jeg kan virkeligen ikke. Jeg maa bede ethvert følende Medmenneske, nær og fjern, indenbyes saavel som udenbyes, at være overbeviist om, at jeg hellere end gjerne saaledes vilde tilfredsstille Tidens Fordringer, men Sandheden er mig det Kjæreste; og Sandheden er her intet Mindre end et Mirakel, og bør Fortællingen da heller ei være en mirakuløs og wunderbar Fortælling om en yderst ubetydelig Begivenhed, der derfor heller ei foregik i hiin fjerne ubekjendte Stad mod Vesten, Hansestaden Hamborg, hvor kun sjeldent en Reisende naaer hen.

Dr. Hjortesprings] ɔ: J. L. Heibergs. Se hans Prosaiske Skrifter II Bd. S. 500, hvorefter den omtalte Tildragelse foregik i Hotel König von England. Pauli Omvendelse] se Ap. Gj. 9. 1—9. i Goethes Faust] 1. Del Vs. 384 ff.

Det er vel nu en fire Aar siden, at jeg fik det Indfald at ville forsøge mig som Forfatter. Jeg husker det ganske tydeligt, det var en Søndag, ganske rigtigt, ja det var en Søndag-Eftermiddag, jeg sad som sædvanlig ude hos Conditoren i Frederiksberg Have, hiin vidunderlige Have, der for Barnet var Trylleriets Land, hvor Kongen boede med Dronningen, hiin deilige Have, der for Ynglingen var den lykkelige Adspredelse i Folkets glade Lystighed; hiin venlige Have, hvor der nu for den Ældre er saa hjemligt i veemodig Opløftelse over Verden og hvad Verdens er, hvor selv Kongeværdighedens misundte Herlighed er hvad den jo er derude, en Dronnings Erindring af sin afdøde Herre; der sad jeg, som sædvanlig og røg min Cigar. Destoværre er dette den eneste Lighed jeg har kunnet udfinde mellem min Smule philosophiske Stræbens Begynden, og hiin poetiske Helts mirakuløse Begyndelse: at det var paa et offentligt Sted. Ellers er Ligheden slet ingen, og skjøndt Forfatter af »Smulerne« er jeg saa ubetydelig, at jeg staaer udenfor Literaturen; end ikke Subscriptions-Plans Litteraturen har jeg forøget eller kan med Sandhed siges i den at indtage en betydningsfuld Plads.

Jeg havde en halv Snees Aar været Student; skjøndt aldrig doven, var dog al min Virksomhed kun som en glimrende Uvirksom-

Saa sad jeg da der og røg min Cigar, indtil jeg henfaldt i
ınker. Blandt andre erindrer jeg disse: Du gaaer nu, sagde jeg
. mig selv, og bliver et gammelt Menneske, uden at være Noget
; uden egentligen at foretage Dig Noget. Overalt derimod hvor
u seer Dig om i Literaturen eller i Livet, seer Du de Feiredes
avne og Skikkelser, de dyrebare og med Acclamation hilsede
lennesker fremtrædende eller omtalte, de mange Tidens Vel-
jørere, der vide at gavne Menneskeheden ved at gjøre Livet
ettere og lettere, Nogle ved Jernbaner, Andre ved Omnibusser og
)ampskibe, Andre ved Telegrapheringer, Andre ved letfattelige
)versigter og korte Meddelelser af alt Videværdigt, og endeligen
le sande Tidens Velgjørere, ved at gjøre Aands-Existentsen i Kraft
ıf Tanke systematisk lettere og lettere og dog betydningsfuldere
ıg betydningsfuldere: hvad gjør Du? Her afbrødes min Selv-
ıetragtning, thi Cigaren var udrøget, og der maatte tændes en ny.
ıaa røg jeg igjen, og da farer pludseligen denne Tanke gjennem
nin Sjæl: Du maa gjøre Noget, men da det for Dine indskrænkede
:vner vil være umuligt at gjøre Noget lettere end det er blevet,
aa maa Du med samme menneskekjærlige Begeistring som de
ndre paatage Dig at gjøre Noget sværere. Dette Indfald behagede
ig overordentligt, det smigrede mig tillige med at jeg trods
ogen vilde ved min Stræben blive elsket og agtet af hele Menig-
:den. Naar nemlig Alle forene sig om paa alle Maader at gjøre
t lettere, saa bliver der kun een Fare mulig, den nemlig, at
:theden blev saa stor, at den blev altfor let; saa bliver der kun
t Savn tilbage, om end endnu ikke følt, naar man vil savne
ınskeligheden. Af Kjerlighed til Menneskeheden, af Fortvivlelse
'er min forlegne Stilling, ved Intet at have udrettet og ved Intet
kunne gjøre lettere end det er gjort, af sand Interesse for dem,
m gjøre Alt let, fattede jeg da det som min Opgave: overalt at
øre Vanskeligheder. Det faldt mig tillige besynderligt paa, om
g dog ikke egentligen havde min Indolents at takke for, at denne
pgave blev min. Thi langt fra som en Alladdin ved et Lykke-
æf at have fundet den, maa jeg snarere antage, at min Indolents,
:d at forhindre mig i betimeligen at gribe til med at gjøre let,
ır paanødet mig det Eneste, der var blevet tilbage.

Saa stræber da ogsaa jeg hen til det ophøiede Formaal, at
ive hilset med Acclamation — med mindre jeg skulde blive ud-

Det faldt mig tillige besynderligt paa ɔ: det blev mig tillige sær-
; paafaldende.

leet, eller maaskee korsfæstet; thi det er vist nok, at enhver der raaber *bravo*, han raaber ogsaa *pereat*, item korsfæst, og det endda uden at blive sin Charakteer utro, da han tvertimod væsentligen bliver sig selv tro — *qva* Udraaber. Men miskjendes end min Stræben, saa er jeg mig dog bevidst, at den er ædel ligesom de Andres. Naar ved et Gjæstebud, hvor Gjæsterne allerede er overfyldte, En er betænkt paa at skaffe flere Retter tilveie, en Anden paa at have et Vomitiv i Beredskab, saa er det jo vel sandt, at kun den Første har opfattet hvad Gjæsternes Fordring er, men mon den Anden dog ikke ogsaa tør sige sig at have betænkt, hvad deres Fordring kunde være?

Fra hiint Øieblik har jeg fundet min Underholdning ved dette Arbeide, jeg mener, Arbeidet har været mig underholdende, Forberedelsens og Selvudviklingens Arbeide, thi Præstationen har hidtil kun været »Smulernes« lille Smule, og ved den har jeg ikke fundet min Underholdning, da jeg har sat Penge til. Dog tør jeg jo heller ikke forlange, at Folk skulde give Penge til for at faae Noget gjort vanskeligt, det er jo at forøge Vanskeligheden med en ny Vanskelighed, og naar man tager Medicin, pleier man jo snarere at faa en Douceur til. Dette er jeg saa langt fra at misforstaae, at hvis jeg (hvilket jeg som subjektiv Forfatter naturligviis ikke

Det her Fremsatte vil man vel finde ganske i sin Orden hos en subjektiv Forfatter. Mere paafaldende er det, naar en Systematiker underholder os med at han ved et Mirakel blev Tilhænger af Systemet, hvilket synes at tyde paa, at hans systematiske Liv og Levnet ikke har det tilfælleds med Systemet: at begynde med Intet.

Cap. 2.

Den subjektive Sandhed, Inderligheden; Sandheden er Subjektiviteten.

Hvad enten man mere empirisk bestemmer Sandhed som Tænkens Overeensstemmelse med Væren, eller mere idealistisk som Værens Overeensstemmelse med Tænken, saa gjelder det i ethvert Tilfælde om, at man nøie passer paa, hvad der forstaaes ved Væren, og at man tillige passer paa, om ikke den vidende menneskelige Aand narres ud i det Ubestemte, phantastisk bliver noget Saadant, som intet existerende Menneske nogensinde har været eller kan være, et Phantom, hvormed den Enkelte sysler efter Leilighed, uden dog nogensinde ved dialektiske Mellembestemmelser at tydeliggjøre sig, hvorledes han kommer ud i dette Phantastiske, hvilken Betydning det har for ham at være der, om ikke den hele Stræben derude opløser sig i en Tautologie indenfor et phantastisk dumdristigt Vovet.

Dersom der ved Væren i de tvende angivne Bestemmelser forstaaes den empiriske Væren, saa er Sandheden selv forvandlet til et Desideratur og Alt sat i Vorden, fordi den empiriske Gjenstand ikke er færdig, og den existerende erkjendende Aand jo selv er i Vorden, og saaledes Sandheden en Approximeren, hvis Begyndelse ikke kan absolut sættes, netop fordi der ingen Slutning er, hvilket har tilbagevirkende Kraft; hvorimod enhver Begyndelse (hvis den ikke, ved ikke at være sig dette bevidst, er en Vilkaarlighed), naar den gjøres, ikke skeer i Kraft af den immanente Tænkning, men gjøres i Kraft af en Beslutning, væsentligen i Kraft af Tro. At den erkjendende Aand er en existerende, og at ethvert Menneske er et saadant for sig Existerende, kan jeg ikke ofte nok gjentage; thi at man phantastisk har overseet dette, er Skyld i megen For-

virring. Ingen misforstaae mig. Jeg er nu saaledes en stakkels existerende Aand ligesom alle andre Mennesker, men hvis jeg paa en lovlig og redelig Maade kunde hjælpes til at blive noget Overordentligt, det rene Jeg-Jeg, saa er jeg altid villig til at takke for Skjenken og Velgjerningen. Kan det derimod kun skee paa den omtalte Maade ved at sige ein, zwei, drei *kokolorum*, eller ved at binde et Baand om den lille Finger og naar det er Fuldmaane kaste det hen paa et afsides Sted: saa bliver jeg hellere hvad jeg er, et stakkels existerende enkelt Menneske.

Væren maa da i hine Definitioner fattes meget mere abstrakt, som den abstrakte Gjengivelse af, eller det abstrakte Forbillede paa hvad Væren *in concreto* er som empirisk Væren. Saaledes forstaaet er der Intet til Hinder for, at Sandheden abstrakt bestemmes abstrakt som et Færdigt; thi Overeensstemmelsen mellem Tænken og Væren er abstrakt seet altid færdig, da Vordens Begyndelse netop ligger i Concretionen, fra hvilken Abstraktionen abstrakt seer bort.

Men forstaaes Væren saaledes, saa er Formelen en Tautologie, det vil sige, Tænken og Væren betyder Eet og det Samme, og den Overeensstemmelse, om hvilken der tales, er blot den abstrakte Identitet med sig selv. Ingen af Formlerne siger derfor mere end at Sandheden er, naar dette forstaaes saaledes at Copulaet accen-

strahere fra sig selv *qva* existerende, hvad den kun momentviis kan gjøre, medens den dog selv i saadanne Øieblikke betaler Tilværelsen sin Gjeld ved alligevel at existere. Altsaa det er en existerende Aand, der spørger om Sandheden, formodentlig for at ville existere i den, men i ethvert Tilfælde er Spørgeren sig bevidst at være et existerende enkelt Menneske. Saaledes troer jeg at kunne gjøre mig forstaaelig for enhver Græker, og for ethvert fornuftigt Menneske. Om en tydsk Philosoph følger sin Lyst til at skabe sig, og først skaber sig om til et overfornuftigt Noget, ligesom Guldmagere og Troldmænd udpynte sig phantastisk, for da paa en yderst tilfredsstillende Maade at besvare Spørgsmaalet om Sandheden: vedkommer ikke mig, saa lidet som hans tilfredsstillende Svar, der vistnok er yderst tilfredsstillende — naar man phantastisk er bleven udklædt. Om derimod en tydsk Philosoph gjør det eller ikke, vil Enhver let forvisse sig om, der begeistret samler sin Sjel paa at ville lade sig veilede af en saadan Viis, uden Critik blot følgsomt benyttende hans Veiledning ved at ville danne sin Existents efter den; netop naar man saaledes begeistret forholder sig som en Lærende til en saadan tydsk Professor, saa realiserer man det fortræffeligste Epigram over ham, thi en saadan Speculant er Intet mindre tjent med end en Lærendes redelige og begeistrede Iver for at udtrykke og realisere, for existerende at tilegne sig hans Viisdom, da den er et Noget, som Hr. Professoren har indbildt sig selv, skrevet Bøger om, men aldrig selv forsøgt, ja det er end ikke faldet ham ind, at det skulde gjøres. Der gives Speculanter, der, ligesom hiin Portskriver skrev hvad han ikke selv kunde læse, i den Formening at det blot var hans Sag at skrive, blot skrive og skrive hvad der, naar det, om jeg saa tør sige, skal læses ved Hjelp af Gjerning, viser sig at være Nonsens, med mindre det maaskee skulde være bestemt for phantastiske Væsener.

Idet der for den existerende Aand *qva* existerende bliver Spørgsmaal om Sandheden, kommer hiin Sandhedens abstrakte Reduplikation igjen, men Existentsen selv, Existentsen selv i Spørgeren, der jo existerer, holder de tvende Momenter ud fra hinanden, og Reflexionen udviser tvende Forhold. For den objektive Reflexion bliver Sandheden et Objektivt, en Gjenstand, og det gjelder om at see bort fra Subjektet; for den subjektive Reflexion

---

Portskriver] en Betjent, som fører Bog over ind- og udgaaende Varer ved en Stadsport.

bliver Sandheden Tilegnelsen, Inderligheden, Subjektiviteten, og det gjelder netop om existerende at fordybe sig i Subjektiviteten.

Men hvad saa? Skal vi saa blive ved denne Disjunktion, eller tilbyder her ikke Mediationen sin godhedsfulde Bistand, saa Sandheden bliver Subjekt-Objektet? Hvorfor ikke? Men kan da ogsaa Mediationen hjælpe den Existerende, saa længe han existerer, til selv at blive Mediationen, der jo er *sub specie æterni*, medens den stakkels Existerende er existerende? Det kan dog ikke hjælpe at gjøre Nar af et Menneske, at lokke ham med Subjekt-Objektet, naar han selv er forhindret i at komme i den Tilstand, hvor han kan forholde sig dertil, forhindret derved at han selv er i Vorden ved at existere. Hvad kan det hjælpe at forklare hvorledes evigt den evige Sandhed er at forstaae, naar Den, der skal benytte Forklaringen, er forhindret i at forstaae den saaledes, derved at han er existerende, og kun en Phantast, naar han indbilder sig at være *sub specie æterni*, naar han altsaa skal bruge netop den Forklaring: hvorledes den evige Sandhed er at forstaae i Tidens Bestemmelse af Den, der, ved at existere, selv er i Tiden, hvad jo den velbaarne Professor selv indrømmer, om ikke ellers saa naar han hvert Qvartal hæver sin Gage. Ved Mediationens Subjekt-Objekt ere vi blot komne tilbage til Abstraktionen, thi Sandhedens

ganske enkelt Menneske, og kunne nu heller ikke glemme, at det at han er existerende netop vil forhindre ham i at gaae begge Veie paa eengang, og hans bekymrede Spørgsmaal vil forhindre ham i letsindigt-phantastisk at blive Subjekt-Objekt. Hvilken af Veiene er nu Sandhedens Vei for den existerende Aand, thi kun det phantastiske Jeg-Jeg er paa eengang færdigt med begge Veiene, eller gaaer methodice frem ad begge Veiene paa eengang, hvilken Maade at gaae paa for et existerende Menneske er saa umenneskelig, at jeg ikke tør anbefale den.

Da den Spørgende netop udhæver det at han er Existerende, saa vil den Vei naturligviis især være at anprise, der især accentuerer det at existere.

Den objektive Reflexions Vei gjør Subjektet til det Tilfældige og derved Existents til et Ligegyldigt, Forsvindende. Bort fra Subjektet gaaer Veien til den objektive Sandhed, og medens Subjektet og Subjektiviteten bliver ligegyldig, bliver Sandheden det ogsaa, og netop dette er dens objektive Gyldighed, thi Interessen er, ligesom Afgjørelsen, Subjektiviteten. Den objektive Reflexions Vei fører nu til abstrakt Tænkning, til Mathematik, til historisk Viden af forskjellig Art, bestandig fører den bort fra Subjektet, hvis Tilværelse eller Ikke-Tilværelse bliver, objektivt ganske rigtigt, uendelig ligegyldig, ganske rigtigt, thi Tilværelse og Ikke-Tilværelse har som Hamlet siger kun subjektiv Betydning. I sit Maximum vil denne Vei føre til en Modsigelse, og forsaavidt Subjektet ikke ganske bliver sig selv ligegyldigt, er dette jo kun et Tegn paa, at hans objektive Stræben ikke er objektiv nok, i sit Maximum vil den føre til den Modsigelse, at kun Objektiviteten er blevet til, og Subjektiviteten gaaet ud, det vil sige den existerende Subjektivitet, der har gjort et Forsøg paa at blive hvad man i abstrakt Forstand kalder Subjektiviteten, den abstrakte Objektivitets abstrakte Form. Og dog er den Objektivitet, der er bleven til, subjektivt seet, i sit Maximum enten en Hypothese eller en Approximation, fordi al evig Afgjørelse netop ligger i Subjektiviteten.

Den objektive Vei mener imidlertid at have en Sikkerhed, som den subjektive Vei ikke har (og det forstaaer sig, Existents, det at existere og objektiv Sikkerhed kan ikke tænkes sammen),

---

Hamlet i 3. Akts 1. Scene.

den mener at undgaae en Fare, som venter den subjektive Vei, og denne Fare er i sit Maximum Afsindighed. Ved den blot subjektive Bestemmelse af Sandheden bliver Galskab og Sandhed tilsidst ikke til at adskille, fordi de begge kunde have Inderligheden*). Men ved at blive objektiv bliver man ikke gal. Maaskee maatte jeg dog her tillade mig en lille Bemærkning, som ikke synes overflødig i en objektiv Tidsalder. Inderlighedens Udebliven er ogsaa Galskab? Den objektive Sandhed som saadan afgjør ingenlunde, at Den, som udtaler den, er forstandig, tvertimod kan den endogsaa forraade at Manden er gal, uagtet det er aldeles sandt og især objektiv sandt hvad han siger. Jeg skal tillade mig at fortælle en Begivenhed, der, uden nogensomhelst Tillæmpning ved mig, er direkte hentet fra en Daarekiste. En Patient i en saadan Anstalt vil løbe bort og udfører ogsaa virkelig sit Forehavende ved at springe ud af Vinduet. Han befinder sig nu i Anstaltens Have og vil tiltræde Befrielsens Vandring, da falder det ham ind (skal jeg nu sige, at han var klog nok eller gal nok til at faae dette Indfald?): naar Du nu kommer til Byen, bliver Du kjendt, og man vil formodentlig strax transportere Dig ud igjen, det gjælder da om, at Du ved Din Tales objektive Sandhed fuldelig overbeviser ethvert Menneske om, at hvad Din Forstand angaaer, da er Alt vel. Som han gaaer og tænker over dette, seer han en

tydeligt, at Patienten endnu ikke var helbredet, medens Helbredelsen dog vel ikke kunde dreie sig om, at faae ham til at antage, at Jorden var flad. Men det er ikke Alle, der ere Læger, og Tidens Fordring har betydelig Indflydelse paa det Spørgsmaal om Galskab, ja man skulde næsten stundom fristes til at antage, at den moderne Tid, der har moderniseret Christendommen, ogsaa har moderniseret Pilati Spørgsmaal, og at Tidens Trang til at finde Noget at hvile i, forkynder sig i det Spørgsmaal: hvad er Galskab? Naar en Privat-Docent for hver Gang Kjoleskjødet paaminder ham om at sige Noget, siger *de omnibus dubitandum est,* og skriver frisk væk paa et System, hvor man i hvert andet Punktum finder tilstrækkeligt indre Beviis for, at den Mand aldrig har tvivlet om Noget: saa ansees han ikke for gal. — Don Quixote er Forbilledet paa den subjektive Galskab, hvor Inderlighedens Lidenskab omfatter en fix enkelt endelig Forestilling. Naar Inderligheden derimod udebliver, saa indtræder den ramsende Galskab, hvilken er nok saa comisk, og som det var at ønske, at en experimenterende Psycholog vilde fremstille ved at tage en Haandfuld saadanne Philosopher og sætte sammen. Naar Afsindigheden er Inderlighedens Vildelse, er det Tragiske og det Comiske, at det Noget, som uendeligt angaaer den Ulykkelige, er en fixeret Enkelthed, som ikke angaaer noget Menneske. Naar Afsindigheden derimod er Inderlighedens Udebliven, er det Comiske, at det Noget, den Lyksalige veed, er det Sande, det Sande der angaaer hele Menneskeheden, men som slet ikke angaaer den meget ærede Ramser. Denne Art af Afsindighed er mere umenneskelig end den anden; man gyser ved at see hiin Første ind i Øiet, for ikke at opdage Vildhedens Dyb, men man tør slet ikke see paa den Anden af Frygt for at opdage, at han ikke har rigtige Øine, men Glasøine, og Haar af en Gulvmaatte, kort at han er et Kunstprodukt. Træffer man tilfældig sammen med en saadan Sindssyg, hvis Sygdom netop er at han intet Sind har, da hører man med en kold Gru paa ham; man veed ikke om man tør troe, at det er et Menneske, man taler med, eller maaskee en »Spadserestok«, en kunstig Opfindelse af Døbler, som skjuler et Positiv i sig. Og at have drukket Duus med Skarpretteren, kan jo altid være ubehageligt nok for en ærekjær Mand, men at være geraadet i en fornuftig

---

Pilati Spørgsmaal] Hvad er Sandhed? (Joh. Ev. 18, 38). *de omnibus dubitandum est* man bør tvivle om alt (Cartesius's Grundsætning). at have drukket Duus med Skarpretteren] som Gert Westphaler (8. Scene).

og speculativ Samtale med en Spadserestok — det er næsten til at blive gal over.

Den subjektive Reflexion vender sig indefter mod Subjektiviteten og vil i denne Inderliggjørelse være Sandhedens, og saaledes at ligesom i det Foregaaende, naar Objektiviteten var bragt frem, Subjektiviteten var forsvundet, her selve Subjektiviteten bliver det Sidste, og det Objektive det Forsvindende. Her glemmes nu intet Øieblik, at Subjektet er existerende, og at det at existere er en Vorden, og at derfor hiin Sandhedens Identitet af Tænken og Væren er en Abstraktionens Chimaire, og i Sandhed kun en Skabningens Forlængsel, ikke fordi Sandheden ikke er dette, men fordi den Erkjendende er en Existerende, og saaledes Sandheden ikke kan være dette for ham, saa længe han existerer. Fastholdes ikke dette, saa gaae vi strax ved Hjælp af Speculationen ind i det phantastiske Jeg-Jeg, hvilket vel den nyere Speculation har brugt, men ikke forklaret om, hvorledes det enkelte Individ forholder sig dertil, og Herre Gud, mere end et enkelt Individ er nu engang intet Menneske.

Naar den Existerende virkeligen kunde være udenfor sig selv, saa vilde Sandheden være noget afsluttet for ham, men hvor er dette Punkt? Jeg-Jeget er et mathematisk Punkt, der slet ikke er

stisk Overeenskomst i Skyen, en ufrugtbar Omfavnelse, og det enkelte Jegs Forhold til dette Luftsyn aldrig angivet.

Al væsentlig Erkjenden angaaer Existents, eller kun den Erkjenden, hvis Forhold til Existents er væsentlig, er væsentlig Erkjenden. Den Erkjenden, som ikke ind efter i Inderlighedens Reflexion angaaer Existents, er væsentlig seet tilfældig Erkjenden, dens Grad og Omfang væsentlig seet ligegyldig. At den væsentlige Erkjenden væsentlig forholder sig til Existents, vil dog ikke betyde hiin ovenfor anførte Abstraktionens Identitet mellem Tænken og Væren, ei heller objektivt, at Erkjendelsen forholder sig til noget Tilværende som sin Gjenstand; men vil sige, at Erkjendelsen forholder sig til den Erkjendende, der væsentligen er en Existerende, og at derfor al væsentlig Erkjenden væsentlig forholder sig til Existents og til det at existere. Kun den ethiske og den ethisk-religieuse Erkjenden er derfor væsentlig Erkjenden. Men al ethisk og al ethisk-religieus Erkjenden er væsentlig sig forholdende til, at den Erkjendende existerer.

Mediationen er et Luftsyn ligesom Jeg-Jeg. Abstrakt seet er Alt, og der vorder Intet. I Abstraktionen kan da umulig Mediationen finde sin Plads, da den har Bevægelse som sin Forudsætning. Den objektive Viden kan vel have det Tilværende til Gjenstand, men da det vidende Subjekt er existerende, og selv i Vorden ved at existere, saa maa Speculationen først forklare, hvorledes et enkelt existerende Subjekt forholder sig til Erkjendelsen af Mediationen, hvad han i det Øieblik er, om han f. Ex. i det Øieblik ikke noget nær er distrait; hvor han er, om han ikke er i Maanen? Man taler bestandigt om Mediationen og Mediationen; er da Mediationen et Menneske ligesom Peer Degn antager at Imprimatur er det? Hvorledes bærer et Menneske sig ad med at blive noget Saadant; læser man sig til denne Værdighed, dette store Philosophicum; eller bortgiver Magistraten den ligesom Klokker- og Gravertjenester? Man forsøge blot paa at indlade sig med disse og andre saadanne skikkelige Spørgsmaal af et skikkeligt Menneske, der jo ogsaa gjerne vilde være Mediationen, naar han kunde blive det paa en lovlig og ærlig Maade, og ikke enten ved at sige ein zwei drei kokolorum, eller ved at glemme, at han selv er et existerende Menneske, for hvem altsaa det at existere

---

Overeenskomst i Skyen osv.: Hentydning til Mythen om Ixion, der favnede en Sky istedetfor Juno. Peer Degn: i Holbergs Erasmus Montanus 3. Akt 3. Scene.

er noget Væsentligt, og det ethisk-religieust at existere et passende *qvantum satis*. En Speculant vil det maaskee forekomme abgeschmackt at spørge saaledes, men det gjelder især om, at man ikke polemiserer paa urette Sted, og altsaa ikke selv phantastisk-objektiv begynder et *pro* og *contra*, om der er Mediation eller ikke, men at man holder fast ved hvad det er at være Menneske.

Jeg skal nu, for at tydeliggjøre Vei-Forskjellen mellem den objektive og den subjektive Reflexion, vise den subjektive Reflexions Søgen tilbage ind efter i Inderlighed. Inderlighedens Høieste i et existerende Subjekt er Lidenskab, til Lidenskab svarer Sandheden som et Paradox, og det at Sandheden bliver Paradoxet, er netop begrundet i dens Forhold til et existerende Subjekt. Saaledes svarer det Ene til det Andet. Ved at glemme, at man er existerende Subjekt, gaaer Lidenskaben ud, og Sandheden bliver til Gjengjeld ikke noget Paradox, men det erkjendende Subjekt bliver fra at være et Menneske et phantastisk Noget, og Sandheden en phantastisk Gjenstand for dettes Erkjenden.

Naar der objektivt spørges om Sandheden, reflekteres der objektivt paa Sandheden som en Gjenstand, til hvilken den Erkjendende forholder sig. Der reflekteres ikke paa Forholdet, men paa at det er Sandheden, det Sande han forholder sig til. Naar dette, han forhol-

Mediationen? Fortræffeligt sagt, dersom blot saa Nogen kunde sige, hvorledes en Existerende bærer sig ad med at være i Mediationen; thi at være i Mediationen er at være færdig, at existere er at vorde. En Existerende kan heller ikke være to Steder paa eengang, være Subjekt-Objekt. Naar han er nærmest efter at være to Steder paa eengang, er han i Lidenskab, men Lidenskab er kun momentviis, og Lidenskab er netop Subjektivitetens Høieste. — Den Existerende, der vælger den objektive Vei, gaaer nu ind i hele den approximerende Overveielse, der objektivt vil bringe Gud frem, hvilket i al Evighed ikke naaes, fordi Gud er Subjekt, og derfor kun for Subjektiviteten i Inderlighed. Den Existerende, der vælger den subjektive Vei, fatter i samme Øieblik den hele dialektiske Vanskelighed ved at han skal bruge nogen Tid, maaskee lang Tid, for at finde Gud objektivt; han fatter denne dialektiske Vanskelighed i hele dens Smerte, fordi han skal bruge Gud i samme Øieblik, fordi ethvert Øieblik er spildt, hvori han ikke har Gud*). I samme Øieblik har han Gud ikke i Kraft af nogen objektiv Overveielse, men i Kraft af Inderlighedens uendelige Lidenskab. Den Objektive generes ikke af saadanne dialektiske Vanskeligheder som den: hvad det vil sige, at udvise en heel Forskningens Tid til at finde Gud — da det jo var muligt, at Forskeren døde imorgen, og hvis han levede, han jo dog ikke kunde betragte Gud som Noget, man efter Leilighed tager med, da Gud netop er Noget man *a tout prix* tager med, hvilket i Lidenskabens Forstaaelse netop er Inderlighedens sande Forhold til Gud.

Det er paa dette dialektisk saa vanskelige Punkt, at Veien svinger af for Den, der veed hvad det er at dialektisere og existerende at dialektisere, hvilket er noget Andet end at sidde som et phantastisk Væsen ved Skriverbordet og skrive hvad man selv aldrig har gjort, hvilket er noget Andet end at skrive *de omnibus dubitandum*, og selv existerende være ligesaa lettroende som det sandseligste Menneske — her er det Veien svinger af, og Foran-

*) Paa den Maade bliver Gud rigtignok et Postulat, men ikke i den ørkesløse Betydning, hvori man ellers tager det; snarere bliver det tydeligt, at det er den eneste Maade, paa hvilken en Existerende kommer i Forhold til Gud, naar den dialektiske Modsigelse bringer Lidenskaben til Fortvivlelse, og hjælper til med »Fortvivlelsens Categorie« (Tro) at omfatte Gud, saaledes at Postulatet er langtfra at være det Vilkaarlige, netop Nødværge, saa at Gud ikke er et Postulat, men det at den Existerende postulerer Gud — en Nødvendighed.

dringen er denne, at medens den objektive Viden gaaer i Mag frem af Approximationens lange Vei, selv ikke tilskyndet af Lidenskab, er for den subjektive Viden ethvert Ophold livsfarligt, og Afgjørelsen saa uendelig vigtig, at det strax er saa nødende, som var Leiligheden allerede gaaet ubenyttet hen.

Naar nu Regnestykket er dette: hvor er der meest Sandhed, enten paa Dens Side (og at være paa eengang ligeligt paa begge Sider er, som sagt, ikke forundt en Existerende, men kun en lyksaliggjørende Indbildning for et indbildt Jeg-Jeg), der ene objektivt søger den sande Gud og Guds-Forestillingens approximerende Sandhed, eller paa Dens Side, der er uendelig bekymret om, at han i Sandhed forholder sig til Gud med Trangens uendelige Lidenskab: saa kan Svaret ikke være tvivlsomt for Nogen, der ikke er aldeles forkludret ved Hjælp af Videnskab. Dersom En, der lever midt i Christendommen, gaaer op i Guds Huus, i den sande Guds Huus, med den sande Forestilling om Gud i Viden, og nu beder, men beder i Usandhed; og naar En lever i et afgudisk Land, men beder med Uendelighedens hele Lidenskab, skjøndt hans Øie hviler paa en Afguds Billede: hvor er saa meest Sandhed? Den Ene beder i Sandhed til Gud, skjøndt han tilbeder en Afgud; den Anden beder i Usandhed til den sande Gud, og tilbeder derfor i Sandhed en Afgud.

hvis der er en Udødelighed, maa den væmmes ved deres Maade at leve paa: gives der noget bedre Modbeviis mod de tre Beviser? Uvishedens »Smule« hjalp Socrates, fordi han selv hjalp til med Uendelighedens Lidenskab; de tre Beviser gavne de Andre slet Intet, fordi de dog ere og blive Dødbidere, og have ved deres tre Beviser i Mangel af at bevise Andet netop beviist det. Saaledes har maaskee ogsaa en Pige ved et svagt Haab om at være elsket af den Elskede eiet al Forelskelsens Sødme, fordi hun selv satte Alt ind paa dette svage Haab: mangen Ægtemadame derimod, som mere end eengang har ligget under for Elskovens stærkeste Udtryk, har vel havt Beviser, og dog besynderligt nok, ikke eiet det *quod erat demonstrandum*. Den socratiske Uvidenhed var saaledes det med Inderlighedens hele Lidenskab fastholdte Udtryk for, at den evige Sandhed forholder sig til en Existerende, og derfor maa blive ham et Paradox, saalænge han existerer, og dog turde det være muligt, at der i den socratiske Uvidenhed i Socrates var mere Sandhed end i hele Systemets objektive Sandhed, der coqueterer med Tidens Fordringer og lemper sig efter Privat-Docenter.

Objektivt accentueres: **hvad** der siges; subjektivt: **hvorledes** det siges. Allerede æsthetisk gjelder denne Distinction, og udtrykkes bestemt saaledes, at hvad der er Sandhed, kan i Den og Dens Mund blive Usandhed. Denne Distinction er i disse Tider særligen at agte paa, thi skulde man i en eneste Sætning udtrykke Forskjellen mellem Oldtiden og vor Tid, saa maatte man vel sige: at i Oldtiden var der kun Enkelte der vidste det Sande, nu veed Alle den, men Inderligheden staaer i et omvendt Forhold dertil*). Æsthetisk opfattes Modsigelsen, som fremkommer ved at Sandheden bliver Usandhed i Den og Dens Mund, bedst comisk. Ethisk-religieus accentueres igjen: hvorledes; dog forstaaes det ikke om Anstand, Modulation, Foredrag o. s. v., men det forstaaes om den Existerendes Forhold til det Udsagte i selve sin Existents. Objektivt spørges der blot om Tankebestemmelserne, subjektivt om Inderligheden. I sit Maximum er dette Hvorledes Uendelighedens Lidenskab, og Uendelighedens Lidenskab er selve Sandheden. Men Uendelighedens Lidenskab er netop Subjektiviteten, og saaledes er Subjektiviteten Sandheden. Objektivt seet er

*) Jvf. Stadier paa Livets Vei *p.* 366 Note.

quod erat demonstrandum som skulde bevises. *p.* 366] VI Bd. S. 438.

der ingen uendelig Afgjørelse, og saaledes er det objektivt rigtigt, at Forskjellen mellem Godt og Ondt er hævet med Modsigelsens Grundsætning, og derved ogsaa den uendelige Forskjel mellem Sandhed og Løgn. Kun i Subjektiviteten er Afgjørelse, hvorimod det at ville blive objektiv er Usandheden. Uendelighedens Lidenskab er det Afgjørende, ikke dens Indhold, thi dens Indhold er netop den selv. Saaledes er det subjektive Hvorledes og Subjektiviteten Sandheden.

Men det Hvorledes, der subjektivt accentueres, er tillige, netop fordi Subjektet er existerende, dialektisk i Retning af Tid. I Lidenskabens Afgjørelses Øieblik, hvor Veien svinger af fra den objektive Viden, seer det ud som var dermed den uendelige Afgjørelse færdig. Men i samme Øieblik er den Existerende i Timeligheden, og det subjektive Hvorledes er forvandlet til en Stræben, som er impulseret og gjentagent forfrisket af Uendelighedens afgjørende Lidenskab, men som dog er en Stræben.

Naar Subjektiviteten er Sandheden, maa Sandhedens Bestemmelse tillige indeholde i sig et Udtryk for Modsætningen til Objektiviteten, en Erindring fra hiint Veiskille, og dette Udtryk angiver da tillige Inderlighedens Spændstighed. Her er en saadan Definition paa Sandhed: *den objektive Uvished, fastholdt i den*

tive Uvished, at jeg i den objektive Uvished er »paa de 70,000 Favne Vand«, og dog troer.

I den Sætning, at Subjektiviteten, Inderligheden er Sandheden, er indeholdt den socratiske Viisdom, hvis udødelige Fortjeneste er netop at have agtet den væsentlige Betydning af at existere, af at den Erkjendende er existerende, hvorfor han i sin Uvidenhed i høieste Forstand indenfor Hedenskabet var i Sandheden. At fatte dette, at Speculationens Ulykke netop er at den atter og atter glemmer, at den Erkjendende er en Existerende, kan allerede være vanskeligt nok i vor objektive Tid. »Men at gaae videre end Socrates, naar man end ikke har fattet det Socratiske, det er idetmindste ikke Socratisk.« Cfr. Smulernes Moral.

Lad os nu ligesom i Smulerne fra dette Punkt forsøge en Tankebestemmelse, der virkelig gaaer videre. Om den er sand eller den er usand, har jeg her Intet med at gjøre, da jeg blot er experimenterende, men saa Meget maa der fordres, at det er tydeligt, at det Socratiske er forstaaet deri, saa jeg da idetmindste ikke kommer bag ved Socrates igjen.

Naar Subjektiviteten, Inderligheden er Sandheden, saa er Sandheden objektivt bestemmet Paradoxet; og det at objektivt Sandheden er Paradoxet, viser netop, at Subjektiviteten er Sandheden, da jo Objektiviteten støder fra, og Objektivitetens Frastød eller Udtrykket for Objektivitetens Frastød er Inderlighedens Spændstighed og Kraftmaaler. Paradoxet er den objektive Uvished, der er Udtrykket for Inderlighedens Lidenskab, hvilken netop er Sandheden. Saaledes det Socratiske. Den evige, væsentlige Sandhed, ɔ: den, der forholder sig væsentlig til en Existerende ved væsentlig at angaae det at existere (al anden Viden er socratisk seet tilfældig, dens Grad og Omfang ligegyldig), er Paradoxet. Dog er den evige væsentlige Sandhed selv ingenlunde Paradoxet, men er det ved at forholde sig til en Existerende. Den socratiske Uvidenhed er Udtrykket for den objektive Uvished, den Existerendes Inderlighed er Sandheden. For her strax at anticipere, bemærkes Følgende: den socratiske Uvidenhed er et Analogon til det Absurdes Bestemmelse, kun at der i det Absurdes Støden fra, er endnu mindre objektiv Vished, da der kun er Vished om, at det er absurdt, og netop derfor uendelig større Spændstighed i Inderligheden; den socratiske Inderlighed i at existere er et Analogon til Troen,

---

Smulernes Moral] IV Bd. S. 272.

kun at dennes Inderlighed, som svarende ikke til Uvidenhedens Frastød, men til det Absurdes, er uendelig dybere.

Socratisk er den evige væsentlige Sandhed ingenlunde paradox i sig selv, men kun ved at forholde sig til en Existerende. Dette er udtrykt i en anden socratisk Sætning: at al Erkjenden er en Erindren. Denne Sætning er en Antydning af Speculationens Begynden, men Socrates forfulgte den derfor heller ikke, væsentligen blev den platonisk. Her er det, hvor Veien svinger af, og Socrates væsentligen accentuerer det at existere, medens Plato, glemmende dette, fortaber sig i Speculation. Socrates's uendelige Fortjeneste er netop den at være en existerende Tænker, ikke en Speculant, der glemmer hvad det er at existere. For Socrates betyder derfor det, at al Erkjenden er en Erindren, i Afskedens Øieblik og som en bestandig ophævet Mulighed af at speculere, for ham betyder det det Dobbelte: 1) at den Erkjendende væsentligen er integer, og at der for ham ingen anden Mislighed er med Hensyn til Erkjendelsen af den evige Sandhed end den, at han existerer, hvilken Mislighed er ham saa væsentlig og afgjørende, at den betyder, at det at existere, Inderliggjørelsen i og ved at existere, er Sandheden; 2) at Existentsen i Timeligheden ikke har nogen afgjørende Betydning, fordi der bestandigt er Muligheden af erindrende at tage sig selv tilbage i Evigheden, om denne Mulighed

Det uendelig Fortjenstlige ved det Socratiske var netop at
xcentuere, at den Erkjendende er Existerende, og at det at exi-
ere det Væsentlige. At gaae videre ved ikke at forstaae dette,

---

dem begge, men Socrates bestandig kun tager Afsked med den, fordi han vil existere. Ved at holde Socrates paa den Sætning, at al Erkjenden er Erindren, bliver han en speculativ Philosoph, istedenfor hvad han var, en existerende Tænker, der fattede det at existere som det Væsentlige. Den Sætning, at al Erkjenden er Erindren, er Speculationens, og Erindren er Immanentsen, og speculativt og evigt seet er der intet Paradox, men Vanskeligheden er, at intet Menneske er Speculationen, men den Speculerende er en Existerende, underlagt Existentsens Krav; at glemme dette er ingen Fortjeneste, men vel at fastholde det en stor Fortjeneste, og dette gjorde netop Socrates. At accentuere Existents, hvori Inderlighedens Bestemmelse er indeholdt, er det Socratiske; det Platoniske derimod at forfølge Erindringen og Immanentsen. Derved er Socrates i Grunden videre end den hele Speculation, fordi han ikke har en phantastisk Begyndelse, hvor den Speculerende klæder sig om, og nu farer fort og farer fort og speculerer, glemmende det Vigtigste, det at existere. Men netop fordi Socrates saaledes er videre, faaer han, ret fremstillet, en vis analog Lighed med Det, som Experimentet frembragte som Det, der i Sandhed gaaer videre end det Socratiske, Sandheden som Paradox bliver en Analogie til Paradoxet *sensu eminentiori*, Inderlighedens Lidenskab i at existere bliver en Analogie til Troen *sensu eminentiori*. At Forskjellen desuagtet er uendelig, at de i Smulerne givne Bestemmelser af det, som i Sandhed gaaer videre end det Socratiske, ere uforandrede, skal jeg let vise; men ved strax at benytte tilsyneladende de samme Bestemmelser, idetmindste de samme Ord om det Forskjellige, hvorfra det Experimenterede skulde fremstilles som forskjelligt, frygtede jeg, at forstyrre. Nu tænker jeg, der Intet kan være til Hinder for at tale om Paradoxet med Hensyn til Socrates og Tro, da det forholder sig ganske rigtigt, naar det blot forstaaes rigtigt, og da desuden de gamle Græker jo ogsaa bruge Ordet πιστις, om end ingenlunde i det Experimenteredes Forstand, og bruge det saaledes, at der især i Anledning af et enkelt Værk af Aristoteles, hvor det bruges, lod sig anstille meget oplysende Betragtninger med Hensyn til Forskjellen fra Tro *sensu eminentiori*.

---

sensu eminentiori i høiere (strengere) Forstand. πίστις (pistis) Tro. Hos
istoteles bruges Ordet dels i Betydn.: Bevismiddel, dels i Betydn.: paa Grunde
ttet Overbevisning. Her sigtes maaskee til Skriftet om Sjælen, hvor Ordet
uges i den sidste Betydning (I, 1, 4; III, 3, 8), og som K. vides at have læst
'terl. Pap. II, S. 132).

er kun en maadelig Fortjeneste. Dette maae vi da altsaa have *in mente*, og saa see om Formelen dog ikke lod sig forandre saaledes, at der virkelig gaaes videre end det Socratiske.

Altsaa Subjektiviteten, Inderligheden er Sandheden; gives der nu et inderligere Udtryk derfor? Ja, hvis den Tale: Subjektiviteten, Inderligheden er Sandheden, begynder saaledes: Subjektiviteten er Usandheden. Man forhaste sig ikke. Speculationen siger ogsaa, at Subjektiviteten er Usandheden, men siger det lige i den modsatte Retning, nemlig hen til at Objektiviteten er Sandheden. Speculationen bestemmer Subjektiviteten negativt hen til Objektiviteten. Den anden Bestemmelse forhindrer sig selv derimod, idet den vil begynde, hvilket netop gjør Inderligheden langt inderligere. Socratisk er Subjektiviteten Usandheden, hvis den ikke vil fatte, at Subjektiviteten er Sandheden, men f. Ex. vil være objektiv. Her derimod er Subjektiviteten, idet den vil begynde paa at blive Sandheden, ved at blive subjektiv, i den Vanskelighed, at den er Usandheden. Saa gaaer Arbeidet tilbage, tilbage nemlig i Inderlighed. Det er saa langtfra, at Veien saaledes skulde være hen til det Objektive, at Begyndelsen blot ligger endnu dybere i Subjektiviteten.

Men Usandheden kan Subjektet ikke være evigt, eller evigt

er Usandheden) bliver han Synder. Han fødes ikke som Synder i den Forstand, at han forudsættes som Synder førend han fødtes, men han fødes i Synd og som Synder. Dette kunne vi jo kalde Arvesynden. Men har Existentsen saaledes faaet Magt over ham, da er han forhindret i ved Erindring at tage sig selv tilbage i Evigheden. Var det allerede paradox, at den evige Sandhed forholdt sig til en Existerende, nu er det absolut paradox, at den forholder sig til en saadan Existerende. Men jo vanskeligere det er gjort ham, erindrende at tage sig ud af Existents, desto inderligere kan hans Existeren blive i Existentsen; og naar det er gjort ham umuligt, naar han stikker saaledes i Existents, at Erindringens Bagdør for evigt er lukket, saa bliver Inderligheden den dybeste. Men lader os aldrig glemme, at det socratisk Fortjenstfulde netop var at udhæve, at den Erkjendende er existerende, thi jo vanskeligere Sagen bliver, desto mere fristes man at ile ad Speculationens lette Vei fra Forfærdelser og Afgjørelser til Navnkundighed, Ære, gode Dage o. s. v. Fattede allerede Socrates Misligheden ved at tage sig selv speculerende ud af Existents tilbage i Evigheden, da der dog ingen Mislighed var ved den Existerende uden den, at han existerede, og saa den, at det at existere var det Væsentlige: nu er det umuligt. Fremad maa han, tilbage er det umuligt.

Subjektiviteten er Sandheden. Ved at den evige væsentlige Sandhed forholdt sig til den Existerende, blev Paradoxet til. Lad os nu gaae videre, lad os antage, at den evige væsentlige Sandhed selv er Paradoxet. Hvorledes fremkommer Paradoxet? Ved at den evige væsentlige Sandhed og det at existere sættes sammen. Naar vi da altsaa sætte det sammen i Sandheden selv, saa bliver Sandheden et Paradox. Den evige Sandhed er bleven til i Tiden. Dette er Paradoxet. Blev Subjektet i det nærmest Foregaaende forhindret i at tage sig selv tilbage i Evigheden ved Synden, nu skal det ikke bekymre sig derover, thi nu er den evige væsentlige Sandhed ikke bag ved, men kommen foran det ved selv at existere eller have existeret, saa hvis Individet ikke existerende, i Existentsen, faaer fat paa Sandheden, faaer den det aldrig.

Skarpere kan Existents aldrig accentueres end den nu er bleven det. Speculationens Svig med at ville erindre sig ud af Existentsen er gjort umulig. Her kan kun være Tale om at fatte dette, enhver Speculation, der vil være Speculation, viser *eo ipso*, at den ikke har fattet dette. Individet kan støde alt dette fra sig og tye til Speculationen, men antage det og saa ville hæve det

ved Speculationen er umuligt, fordi det er lige beregnet paa at forhindre Speculationen.

Naar den evige Sandhed forholder sig til en Existerende, bliver den Paradoxet. Paradoxet støder i den objektive Uvished og Uvidenheden fra i den Existerendes Inderlighed. Men da Paradoxet ikke i sig selv er Paradoxet, støder det ikke inderlig nok fra; thi uden Risico ingen Tro, jo mere Risico, jo mere Tro; jo mere objektiv Tilforladelighed, jo mindre Inderlighed (thi Inderligheden er netop Subjektiviteten); jo mindre objektiv Tilforladelighed, jo dybere er den mulige Inderlighed. Naar Paradoxet selv er Paradoxet, støder det fra i Kraft af det Absurde, og Inderlighedens Lidenskab, der svarer dertil, er Troen. — Men Subjektiviteten, Inderligheden er Sandheden, thi ellers have vi glemt det socratisk Fortjenstlige; men der gives intet stærkere Udtryk for Inderligheden, end naar Retiraden ud af Existentsen erindrende ind i Evigheden er gjort umulig: da med Sandheden imod sig som Paradoxet, i Syndens Angest og med denne Smerte, med Objektivitetens uhyre Risico — at troe. Men uden Risico ingen Tro, end ikke den socratiske, end mindre den, vi her tale om.

Naar Socrates troede, at Gud er til, da fastholdt han den objektive Uvished med Inderlighedens hele Lidenskab, og i denne

hvor Veien svinger af, er der en objektiv Approximerens Vei, ved f. Ex. at betragte Naturen, Verdenshistorien o. s. v. Hans Fortjeneste var netop at flye denne Vei, hvor den qvantiterende Sirenesang fortryller og narrer den Existerende. I Forhold til det Absurde er den objektive Approximeren, der er som den Comedie Misforstaaelse paa Misforstaaelse, som i Almindelighed opføres af Privat-Docenter og Speculanter.

Det Absurde er netop ved det objektive Frastød Troens Kraftmaaler i Inderlighed. Altsaa det er en Mand, der vil have Troen; lad nu Comedien begynde. Han vil have Troen, men ved Hjælp af den objektive Overveielse og Approximeren vil han sikkre sig. Hvad skeer? ved Hjælp af Approximeringen bliver det Absurde noget Andet, det bliver sandsynligt, det bliver mere sandsynligt, det bliver maaskee overmaade og særdeles sandsynligt. Nu er det da, han skal til at troe det, og han tør sige om sig selv, at han troer ikke som Skomagere og Skrædere og Eenfoldige, men først efter lang Overveielse. Nu skal han da til at troe det; men see, nu er det netop blevet umuligt at troe det. Det næstendeels Sandsynlige, det Sandsynlige, det overmaade og særdeles Sandsynlige, det kan han næstendeels og saa godt som vide, overmaade og særdeles næstendeels vide — men troe det, lader sig ikke gjøre; thi det Absurde er netop Troens Gjenstand og det Eneste, der lader sig troe. — Eller det er en Mand, der siger, han har Troen, men han vil nu gjøre sig sin Tro tydelig, han vil forstaae sig i sin Tro. Nu begynder Comedien igjen. Troens Gjenstand bliver næstendeels sandsynlig, den bliver saa godt som sandsynlig, den bliver sandsynlig, den bliver overmaade og særdeles sandsynlig. Han er færdig, han tør sige om sig selv, at han ikke troer som Skomagere og Skrædere eller andre Eenfoldige, men han har tillige forstaaet sig i sin Troen. Forunderlige Forstaaelse; han har tvertimod faaet noget Andet at vide om Troen end han troede, og faaet at vide, at han ikke mere troer, da han næstendeels veed, saa godt som veed, overmaade og særdeles næstendeels veed.

Forsaavidt det Absurde har Tilblivelsens Moment i sig, vil en Approximations-Vei ogsaa være den, der forvexler Tilblivelsens absurde Faktum, der er Troens Gjenstand, med et simpelt historisk Faktum, og altsaa søger historisk Vished for det, der netop er det Absurde, fordi det indeholder den Modsigelse, at Det der kun lige tik mod al menneskelig Forstand kan blive det Historiske er

---

Misforstaaelse paa Misforstaaelse, Lystspil i 1 Akt af Overskou; se hans Comedier 2. Bd. S. 135.

blevet det. Denne Modsigelse er netop det Absurde, der kun kan troes; faaes der en historisk Vished, saa faaer man blot Vished for, at det, der er vist, er ikke det Omspurgte. Et Vidne kan bevidne, at han har troet det, og altsaa at det saa langtfra at være en historisk Vished er lige mod hans Forstand, men et saadant Vidne støder jo fra i samme Forstand som det Absurde, og et Vidne, der ikke saaledes støder fra, er *eo ipso* en Bedrager, eller en Mand, der taler om noget ganske Andet, og et saadant Vidne kan da heller ikke hjælpe uden til at faae Vished om noget ganske Andet. 100,000 enkelte Vidner, der netop ved deres Vidnesbyrds særlige Beskaffenhed (at de have troet det Absurde) blive enkelte Vidner, blive ei heller *en masse* til noget Andet, saa det Absurde blev mindre absurd — hvorfor? fordi 100,000 Mennesker hver for sig havde troet, at det var absurd? Tvertimod, hine 100,000 Vidner støde igjen fra aldeles ligesom det Absurde. — Dog dette behøver jeg ikke her videre at udføre, det har jeg i Smulerne (især der hvor Forskjelligheden ophæves mellem Discipelen paa første og paa anden Haand), og i første Deel af denne Bog, udført omhyggeligt nok, at al Approximeren gavner til Intet, da det tvertimod gjelder om, at skaffe Indledningsbetragtninger, Tilforladeligheder, Beviser af Virkninger, det hele Opløb af Assistentshuusforvaltere og Vederhæftige bort, for at faae det Absurde tydeligt — at man

Paradoxets Nødvendighed blive tydelig, hvilket, om end Forsøget er noget svagt, altid er noget Andet end speculativt at hæve Paradoxet.

Christendommen har nu selv forkyndt sig at være den evige væsentlige Sandhed, der er blevet til i Tiden, den har forkyndt sig som Paradoxet, og fordret Troens Inderlighed i Forhold til hvad der er Jøder en Forargelse og Græker en Daarskab — og Forstanden det Absurde. Stærkere kan det ikke udtrykkes, at Subjektiviteten er Sandheden, at Objektiviteten blot støder fra, endog i Kraft af det Absurde, som det jo ogsaa synes underligt, at Christendommen skulde være kommen ind i Verden for at blive forklaret, ak, som var den selv noget i Vilderede over sig selv, og derfor kom til Verden for at tage til den kloge Mand, Speculanten, der kan hjælpe med Forklaringen. Inderligere kan det ikke udtrykkes, at Subjektiviteten er Sandheden, end naar Subjektiviteten i sit Første er Usandheden, og dog Subjektiviteten Sandheden.

Sæt Christendommen var og vil være en Hemmelighed, saadan en Hemmelighed tilgavns, ikke en theatralsk Hemmelighed, der bliver aabenbar i femte Akt, medens den snilde Tilskuer allerede gjennemskuer den i Expositionen. Sæt en Aabenbaring *sensu strictissimo* maa være Hemmeligheden, og netop ene og alene være kjendelig paa at den er Hemmeligheden, medens Aabenbaringen *sensu laxiori*, Erindringens Tilbagetagen ind i det Evige var ligefrem en Aabenbarelse. Sæt den aandelige Begavetheds Forskjel var Forskjellen mellem at kunne sætte det tydeligere og tydeligere frem, at den er og bliver en Hemmelighed for Existerende; sæt den aandelige Begavethed i Forhold til Misforstaaelsen var forskjellig i Forhold til som den Enkelte mere og mere skuffende kunde give det Skin af, at han havde forstaaet Hemmeligheden. Sæt det dog var en Salighed, bestedt i Existentsens Yderste at forholde sig til denne Hemmelighed uden at forstaae den, blot troende. Sæt Christendommen slet ikke vilde forstaaes, sæt den, for at udtrykke dette og for at forhindre Nogen i at vildledes til at gaae Objektivitetens Vei, har forkyndt sig at være Paradoxet. Sæt den blot vilde være for Existerende og væsentligen for Existerende i Inderlighed, i Troens Inderlighed, som ikke kan udtrykkes bestemtere, end at det er det Absurde, der fastholdes med Uendelighedens Lidenskab. Sæt den ikke vilde forstaaes, og det Maximum af Forstaaelse der kan være Tale om, er at forstaae, at den ikke

---

Jøder en Forargelse osv.] Paulus I. Kor. 1. 23. *sensu laxiori* i mindre streng (egtl. slappere) Forstand.

kan forstaaes. Sæt den derfor accentuerede det at existere saa afgjørende, at den Enkelte blev Synder, Christendommen Paradoxet, Existentsen Afgjørelsens Tid. Sæt det at speculere var en Anfægtelse, den betænkeligste af alle. Sæt Speculanten var ikke den forlorne Søn, thi saaledes vilde den bekymrede Gud vel kun kalde den Forargede, hvem han dog vedbliver at elske, men det uartige Barn, der ikke vil blive, hvor Existerende høre hjemme, i Existentsens Børne- og Opdragelses-Stue, hvor man kun bliver Mand ved Inderlighed i at existere, men vil ind i Guds Raad, bestandigt skrigende paa, at evigt, guddommeligt, theocentrisk seet er der intet Paradox. Sæt Speculanten var den urolige Beboer, der, uagtet det var vitterligt, at han er Leier, dog i Betragtning af den abstrakte Sandhed, at evigt guddommeligt seet er al Eiendom fælleds, vil være Eier, saa der ikke var Andet at gjøre end at sende Bud efter en Betjent, der vel vilde sige ligesom Stokkemændene sige til Geert Westphaler: det gjør os ondt, at vi skal komme i dette Ærinde. — Er det at være Menneske nu blevet noget Andet end det var i gamle Dage, er Vilkaaret ikke det samme: at være et enkelt existerende Væsen, og det at existere det Væsentlige saa længe man er Existentsen? »Men Menneskene ere nu meget mere vidende.« »Ganske rigtigt, men sæt Christendommen ikke er nogen Videns-Sag, saa den megen Viden ikke gavner undtagen til

kan være for den Existerende i Existentsens Inderlighed, ved at stille ham saa afgjørende som ingen Dommer kan stille den Anklagede, mellem Tid og Evighed i Tid, mellem Himmel og Helvede i Frelsens Tid. Den objektive Tro, det er jo som var Christendommen ogsaa forkyndt som et lille System, vel ikke saa godt som det hegelske; det er som havde Christus, ja, jeg har ingen Skyld naar jeg siger det, som havde Christus været Professor, og Apostlene dannet et lille Videnskabernes Selskab. Sandeligen, var det engang vanskeligt at blive Christen, nu troer jeg, det bliver vanskeligere Aar for Aar, fordi det nu er blevet saa let at blive det, at det Eneste, der er lidt Concurrence om, er at blive Speculant. Og dog er Speculanten maaskee allerlængst fra Christendommen, og det maaskee langt at foretrække, at være en Forarget, der dog bestandig forholder sig til Christendommen, medens Speculanten har forstaaet den. Forsaavidt er der dog Haab om, at der dog bliver Lighed mellem en Christen nu og i de første Dage, og det at ville være en Christen igjen bliver Daarskab. I den første Tid var en Christen en Daare i Verdens Øine, det var Hedninger og Jøder en Daarskab, at han vilde være det; nu er man Christen uden videre, vil da nogen være det med uendelig Lidenskab, da er han en Daare, som det jo altid er Daarskab med uendelig Lidenskab at ville anstrænge sig for at blive hvad man er uden videre, ligesom hvis En vilde give al sin Formue hen for at kjøbe en Ædelsteen — han eiede. Fordum var en Christen en Daare i Verdens Øine, nu ere alle Mennesker Christne, han bliver alligevel en Daare — i de Christnes Øine.

Sæt det var saaledes; jeg siger bare: sæt, og mere siger jeg ikke; men da man vel nu snart er træt af Speculanter, der overhøre hinanden paa Prent i den systematiske Ramse, saa kan det jo altid være en Afvexling at spørge Sagen igjennem paa en anden Maade.

»Men evigt, guddommeligt, og især deleshed theocentrisk seet er der intet Paradox, den sande Speculation bliver derfor ikke staaende ved Paradoxet, den gaaer videre og forklarer det.« »Maa jeg nu bede om Fred, og frabede mig, at han begynder igjen, jeg har jo sagt, at med Over- og Underjordiske kan jeg ikke indlade mig.« »Forklaringens Begyndelse og Fuldendelse er med mig, og det er derpaa den evige Sandhed har ventet; thi det er ganske rigtigt, at den kom ind i Tiden, men den første Udgave var kun

give al sin Formue hen osv.] jvfr. Matth. 13. 45 f.

et ufuldkomment Forsøg. Den evige Sandhed kom ind i Verden, fordi den trængte til en Forklaring og imødesaae denne ved at foranledige en Discussion. Saaledes udgiver ogsaa en Professor Grundtrækkene til et System, idet han regner paa, at Skriftet ved at blive anmeldt og drøftet, efter længere eller kortere Tids Forløb vil kunne udkomme i en ny og aldeles omarbeidet Skikkelse. Først denne anden Udgave, naar den har afventet kyndige Mænds Raad og Dom, er Sandheden, og saaledes er Speculationen først den sande og ene tilfredsstillende Udgave af Christendommens foreløbige Sandhed«.

Lad os da saa, med et Par Exempler oplyse, hvorledes Speculationen, netop fordi den ikke vil fatte, at Subjektiviteten er Sandheden, har gjort sig fortjent af Christendommen, der eengang for alle er Paradoxet og paa ethvert Punkt paradox, medens Speculationen forblivende i Immanentsen, der er Erindringens sig Udtagen af Existents, paa ethvert Punkt tilveiebringer en Forflygtigelse, der ved Hjælp af det Kunststykke, ikke at tænke noget Afgjørende ved det meest Afgjørende (hvilket jo netop er beregnet paa ved Afgjørelsen at forhindre Immanentsen), men benyttende Afgjørelsens Udtryk som en Talemaade, bliver en hedensk Reminiscents, mod hvilken der Intet er at indvende hvis den ligefrem bryder med Christendommen, men meget at indvende naar den skal være Christendom.

Den Sætning, at Gud har været til i menneskelig Skikkelse, er bleven født, har voxet, o. s. v., er vel Paradoxet *sensu strictissimo*, det absolute Paradox. Men som det absolute Paradox kan det ikke forholde sig til en relativ Forskjel. Det relative Paradox forholder sig til den relative Forskjel mellem mere eller mindre kløgtige Hoveder, men det absolute Paradox, netop fordi det er det absolute, kan kun forholde sig til den absolute Forskjel, hvorved Mennesket er forskjelligt fra Gud, ikke forholde sig til relativt

Menneske, med mindre at En blev saa godt et Hoved, at han ikke blot blev Menneske, men tillige Gud), saa viser *eo ipso* min Tale om Forstaaelsen, at det jeg har forstaaet ikke er det absolute Paradox, men et relativt, thi det absolute Paradox kan der kun forstaaes om, at det ikke kan forstaaes. »Men saa kan Spekulationen slet ikke komme til at faae det fat.« »Ganske rigtigt, det er netop det, som Paradoxet siger, der blot støder fra i Retning af Inderlighed i Existents«. Maaskee har dette sin Grund i, at objektivt er der ingen Sandhed for existerende Væsener, men kun Approximation, men subjektivt er Sandheden for dem i Inderligheden, fordi Sandhedens Afgjørelse er i Subjektiviteten.

Den moderne mythiske allegoriserende Retning erklærer uden videre hele Christendommen for Mythe. En saadan Fremgangsmaade er idetmindste aaben Færd, og Enhver kan let dømme om den. Spekulationens Venskab er af en anden Art. Spekulationen bekæmper for en Sikkerheds Skyld den ugudelige mythisk-allegoriserende Retning, og vedbliver saa: »Spekulationen derimod antager vel Paradoxet, men bliver ikke staaende ved det.« »Fordres heller ikke, thi naar man troende vedbliver at holde det fast, fordybende sig ved Existents i Troens Inderlighed, saa bliver man heller ikke staaende«. Spekulationen bliver ikke staaende — hvad vil det sige? Vil det sige at Dhrr. Spekulanter ophøre at være Mennesker, enkelte existerende Mennesker, og *en famille* blive Allehaande? Ellers bliver man vel nok nødt til at blive staaende ved Paradoxet, naar dette netop er begrundet i og Udtrykket for, at den evige væsentlige Sandhed forholder sig til Existerende med Opfordring til at de skulle gaae videre og videre i Troens Inderlighed.

Hvad vil det overhovedet sige at forklare Noget? Er det at forklare at vise, at det omspurgte dunkle Noget ikke er dette, men noget Andet? Det var en besynderlig Forklaring, jeg troede, at det ved Forklaringen netop blev tydeligt, at det omspurgte Noget var dette Bestemte, saa Forklaringen ikke tog det Omspurgte bort, men Dunkelheden. Ellers er Forklaringen noget andet end en Forklaring, den er en Berigtigelse. Forklaringen af Paradoxet tydeliggjør hvad Paradoxet er, og tager Dunkelheden bort; Berigtigelsen tager Paradoxet bort og tydeliggjør, at der intet Paradox er; men dette Sidste er jo ingen Forklaring af Paradoxet, men vel en Forklaring af, at der intet Paradox er. Men dersom Paradoxet

---

Den moderne mythiske allegoriserende Retning] f. Ex. D. Strausz i hans Leben Jesu (1835).

fremkommer ved at det Evige og et existerende enkelt Menneske sættes sammen, tager da Forklaringen, som den tager Paradoxet bort, ogsaa det at existere bort fra den Existerende? Og naar en Existerende ved sig selv eller ved en Andens Hjælp er kommet eller bragt det allernærmest, at det er ham, som existerede han ikke, hvad er han saa? Saa er han distrait. Altsaa den Forklaring af det absolute Paradox, at der intet Paradox er uden saadan til en vis Grad, hvilket vil sige, at der kun er relative Paradoxer, den er — ikke for Existerende, men for Distraite. Ja saa er alt i sin Orden. Forklaringen er, at Paradoxet kun er saadan til en vis Grad, og det er i sin Orden at den, nemlig Forklaringen, er for en Existerende, der saadan kun til en vis Grad er Existerende, da han glemmer det hvert andet Øieblik, og en saadan Existerende er netop en Distrait. Og naar saa En taler om det absolute Paradox, der er Jøder en Forargelse, Græker en Daarskab, Forstanden det Absurde, og henvender sin Tale til Speculationen, saa er denne ikke uhøflig nok til ligefrem at sige til ham, at han er en Daare, men giver en Forklaring, der indeholder en Berigtigelse, og saaledes indirecte lader ham forstaae, at han var i en Vildfarelse: saaledes bærer altid en human overlegen Aand sig ad mod den mere Indskrænkede. Fremgangs-

Hævelse. I andet Tilfælde antager man, at det at forklare Noget er at lade det blive tydeligt i sin Betydning, at det er dette og ikke andet. Det at forklare Paradoxet vilde da være dybere og dybere at fatte, hvad et Paradox er, og at Paradoxet er Paradoxet. Gud er saaledes en høieste Forestilling, der ikke lader sig forklare ved Andet, men kun forklare ved at fordybe sig i Forestillingen selv; de øverste Principer for al Tænkning lade sig kun bevise indirecte (negativt): sæt Paradoxet saaledes var Grændsen for en Existerendes Forhold til en evig væsentlig Sandhed, saa vil Paradoxet heller ikke være til at forklare ved Andet, naar Forklaringen skal være for Existerende. Men speculativt forstaaet udtrykker selv det absolute Paradox (thi Speculationen er ikke bange for at bruge afgjørende Udtryk, det Eneste, den er bange for, er at tænke noget Afgjørende derved) kun den relative Forskjel mellem mere og mindre begavede og studerede Mennesker. Paa den Maade vil efterhaanden Verdens Skikkelse forandres. Da Christendommen kom ind i Verden, var der slet ingen Professorer og Privat-Docenter, da var den et Paradox for Alle; i den nuværende Generation kan man antage, at hver Tiende er Privat-Docent, altsaa er den kun et Paradox for Ni af Ti. Og naar saa endelig Tidens Fylde kommer, hiin mageløse Fremtid, da der paa Jorden vil leve en Generation af Privat-Docenter og Docentinder: saa vil Christendommen have ophørt at være et Paradox. — Den der derimod vil paatage sig at forklare Paradoxet, han vil da, under Forudsætning af at han veed, hvad han vil, netop samle sig paa at vise, at det maa være et Paradox. At forklare den uudsigelige Glæde, hvad vil det sige? Vil det sige at forklare, at den er det og det? I saa Fald bliver det Prædikat uudsigelig kun et rhetorisk Prædikat, et stærkt Udtryk og andet Saadant. Den forklarende Tusindkunstner har da Alt i Beredskab før Forestillingens Begyndelse, og nu begynder den. Han duperer Tilhøreren, han kalder Glæden uudsigelig — og derpaa ny Overraskelse, en sand overraskende Overraskelse: han siger den ud. Sæt nu den uudsigelige Glæde havde sin Grund i den Modsigelse, at et existerende Menneske er sammensat af Uendelighed og Endelighed, bestedt i Tiden, saa det Eviges Glæde i ham bliver uudsigelig, fordi han er existerende, bliver et høieste Aandedrag, som dog ikke kan gestalte sig, fordi den Existerende er Existerende: saa vilde jo Forklaringen være, den er uudsigelig, den kan

---

overraskende Overraskelse] jvfr. Recensenten og Dyret 15. Scene.

ikke være Andet; ingen Vrøvl. Naar derimod en Dybsindig først dømmer En og Anden, som nægter, at en uudsigelig Glæde er til, og derpaa siger: nei, jeg antager, at der er en uudsigelig Glæde, men jeg gaaer videre og siger den ud, saa gjør han kun Nar af sig selv, og er kun deri forskjellig fra den Anden, som han dømmer, at den Anden er mere ærlig og ligefrem, siger hvad den Dybsindige jo ogsaa siger, thi de sige væsentligen begge det Samme. — At forklare det Afgjørende er det at forvandle Udtrykket til en rhetorisk Vending, at man, ikke som Letsindige, nægter al Afgjørelse, men antager den, men antager den til en vis Grad. Hvad vil det sige, at udsige om Afgjørelsen, at den er til en vis Grad, det vil sige, at nægte Afgjørelse. Afgjørelse er netop beregnet paa, at gjøre en Ende paa hiint til en vis Grads evindelige Praten; saa antager man da Afgjørelsen, men see, man antager den til en vis Grad. Thi Speculationen er ikke bange for at bruge Afgjørelsens Udtryk, det Eneste, den er bange for, er at tænke noget Afgjørende derved. Og naar saa Christendommen vil være det existerende Subjekt den evige Afgjørelse, og Speculationen forklarer Afgjørelsen at være relativ, saa forklarer den ikke Christendommen, saa berigtiger den den. Om Speculationen har Ret, er et ganske andet Spørgsmaal; her er kun Spørgsmaal om, hvorledes dens Forklaring af Christendommen forholder sig til Christen-

Forstaaelse, der er den speculative Forstaaelse. Og seer man nærmere til, saa bliver Forvirringen tydeligere. Aufheben i Betydning af *tollere* er at tilintetgjøre, i Betydning af *conservare*, at bevare i aldeles uforandret Tilstand, slet ikke at gjøre Noget ved det Opbevarede. Ophæver Regjeringen et politisk Samfund, saa tilintetgjør den det; opbevarer en Mand Noget for mig, saa er det mig netop af Vigtighed, at han slet ingen Forandring foretager derved. Ingen af Delene er det philosophiske aufheben. Spekulationen ophæver da al Vanskelighed, og lader saa den tilbage, hvad jeg egentligen har at forstaae ved det den gjør ved denne Aufheben. Men lad nu denne Aufheben være at nedsætte Noget til et relativt Moment, som der jo ogsaa siges, naar det Afgjørende, naar Paradoxet nedsættes til et relativt Moment, saa vil dette sige, at der er intet Paradox, ingen Afgjørelse, thi Paradoxet og det Afgjørende er netop ved deres Gjenstridighed hvad de ere. Om Spekulationen har Ret, er et andet Spørgsmaal, men her spørges jo kun, hvorledes dens Forklaring af Christendommen forholder sig til Christendommen, som den forklarer.

At Christendommen skulde være Usandhed, siger Spekulationen ingenlunde, tvertimod siger den jo, at netop Spekulationen fatter Christendommens Sandhed. Mere kan der dog vel ikke forlanges; har Christendommen nogensinde forlangt at være mere end Sandheden, og naar Spekulationen fatter den, er jo Alt i sin Orden. Og dog, nei, det er ikke saaledes; den systematiske Spekulation er i Forhold til Christendommen blot lidt snild i allehaande diplomatiske Vendinger, der bestikke Godtroende. Christendommen, saaledes som den forstaaes af Spekulanten, er jo noget Andet end saaledes som den foredrages for de Eenfoldige. For dem er den Paradoxet, men Spekulanten veed at hæve Paradoxet. Det er altsaa ikke Christendommen, der er og var og bliver Sandheden, og Spekulantens Forstaaelse Forstaaelsen af at Christendommen er Sandheden, nei, det er Spekulantens Forstaaelse af Christendommen, der er Christendommens Sandhed. Forstaaelsen er altsaa et Andet end Sandheden; det er ikke saaledes, at først naar Forstaaelsen har forstaaet Alt hvad der ligger i Sandheden, først saa er Sandheden forstaaet, men saaledes, først naar hiin κατὰ δύναμιν Sandhed er forstaaet saaledes som Spekulanten forstaaer

---

nedsætte Noget til et relativt Moment: jvfr. Hegel, Logik I (Werke III) S. 108 og 111. κατὰ δύναμιν (kata dynamin), efter Mulighed.

den, først saa — ja saa er det ikke Spekulationen der er bl
sand, men Sandheden der er bleven til. Sandheden er altsaa
givet, og Forstaaelsen det man venter paa, men der ventes pa
Spekulationens Forstaaelse skal blive færdig, thi da først er S
heden bleven til. Den spekulative Viden er saaledes ikke
ellers Viden er, et Ligegyldigt i Forhold til det, der vides
dette ikke forandres ved at vides, men bliver det Samme, nei
spekulative Viden er selve Videns Gjenstand, saa denne nu
længere er den samme som den var, men samtidigen blev
med Spekulationen som Sandheden.

Om Spekulationen har Ret, er et andet Spørgsmaal
spørges kun, hvorledes dens Forklaring af Christendommen
holder sig til Christendommen, som den forklarer. Og hvo
skulle de forholde sig? Spekulationen er objektiv, og obj
er der ingen Sandhed for en Existerende, men blot Approxir
thi i at blive aldeles objektiv er han forhindret ved at ex
Christendommen derimod er subjektiv, Troens Inderlighed
Troende er Sandhedens evige Afgjørelse. Og objektivt er der
Sandhed, thi den objektive Viden om Christendommens Sa
eller dens Sandheder, er netop Usandhed; at kunne en '
Bekjendelse udenad er Hedenskab, fordi Christendommen er
ligheden.

blendede af Solens Lys, er Inderlighedens Spændstighed*). Vil
nogensinde nogen anden Forstaaelse trænge sig frem i ham, saa
seer han, han er ifærd med at tabe Troen, ligesom en Pige, naar
un først er blevet den Elskedes Kone, ved at opdage, at det lader
ig let forstaae, at hun blev sin Mands Udvalgte, burde indsee, at
enne Forklaring let lader sig forstaae deraf, at hun ikke mere er
lskende. Men en Spekulant bærer sig anderledes ad. Han træ-
er frem for et høistæret Publikum og siger: mine Herrer og
amer, thi saaledes maa jeg tiltale Dem, for en troende Menighed
an nemlig kun Paradoxet forkyndes af en Troende, men for et
øistæret Publikum kan Sandheden forkyndes af en Spekulant:
ltsaa Synds-Forladelsen er et Paradox (almindelig Spænding), den
antheistiske Retning er en Vildfarelse, som Spekulationen be-
æmper; men Spekulationen bliver ikke staaende ved Paradoxet,

---

*) At man kan stride saaledes blendet af Solen, og dog see at stride, det viste Romerne ved Zama; at man kan stride saaledes iblinde og dog see til at seire, det viste Romerne ved Zama. Og nu Troens Strid, skulde den maaskee være en Narrestreg, en Galanterie-Fægtning paa Skrømt, denne Strid, der, langvarigere end en Trediveaarskrig, fordi der ikke blot strides for at erhverve, men endnu hæftigere for at bevare, hver Dag er ligesaa varm som Slagdagen ved Zama! Medens Forstanden fortvivler, trænger Troen seierrig frem i Inderlighedens Lidenskab. Men naar den Troende bruger al sin Forstand, hver den sidste Fortvivlelses Vending blot for at opdage Paradoxets Vanskelighed, saa bliver der sandeligen ingen Deel tilbage til ved den at forklare Paradoxet — men derfor kan der vel være rigeligt Troens Hold i Inderlighedens Lidenskab. At sidde roligt i Skibet i Magsveir, er ikke et Billede paa at troe, men naar Skibet har faaet en Læk, da begeistret at holde Skibet paa Pumpen, og dog ikke søge Havn: det er Billedet. Indeholder Billedet end en Umulighed i Længden, saa er dette kun Billedets Ufuldkommenhed, men Troen holder ud. Medens Forstanden som den fortvivlede Passageer strækker Armene mod Land, men forgjeves, arbeider Troen med Livsenskraft i Dybet: glad og seierrig frelser den Sjelen mod Forstanden. En saadan Modsigelse er at existere troende; Overeenskomst et Blendværk for en Existerende, da det at en evig Aand existerer, selv er en Modsigelse. Om Nogen har gjort det, om Nogen gjør det? Hvad vedkommer det mig, dersom dog dette er det at troe; og skjøndt jeg endnu er langtfra fuldeligen at have forstaaet Christendommens Vanskelighed (og en Forklaring, der gjør Vanskeligheden let, maa ansees for en Anfægtelse), indseer jeg dog, at Troens Strid ikke er et Sujet for Vaudeville-Digtere, og dens Anstrængelse ikke et Divertissement for Privat-Docenter.

den forklarer det og ophæver det. Den meget ærede Spekul
har da ikke sat al sin Forstand ind, da han fortvivlede, h
Fortvivlelse var til en vis Grad, en fingeret Bevægelse, han beh
en Deel af Forstanden tilbage — til Forklaringen. Det kan
kalde at have Gavn af sin Forstand. Den Troende har slet i
Gavn af sin, han sætter den heel til i Fortvivlelsen, men Sp
lanten veed at lade den strække til, han tager den ene Halv
til at fortvivle (naar det ellers ikke var Nonsens at fortvivle h
og den anden Halvdeel til at indsee, at der ingen Grund e
Forstanden til at fortvivle. Ja, saa maa Sagen naturligviis
en anden; og hvor ligger saa Feilen? Naturligt i at den f
Bevægelse er svigefuld, og altsaa egentligen ikke i, at han
blev staaende ved Troen, men i, at han slet ikke kom til
Sæt nu Synds-Forladelsens Paradox havde sin Grund i, at
stakkels existerende Menneske er existerende, at han halvt er
forladt, selv da, naar han mod Forstanden seirer i Troens l
lighed; sæt at kun Evigheden kan give den evige Vished, Existe
maa nøies med den stridende Vished, hvilken ikke vindes ve
Kampen bliver svagere eller illusorisk, men kun ved at den b
stærkere. I saa Fald er jo dette Forklaringen, at det er og b
et Paradox, og da først Alt er tabt, naar Nogen fatter, at det
Paradox er eller kun til en vis Grad. Men, siger maaske

Dersom Spekulanten forklarer Paradoxet saaledes, at han ophæver det, og nu vidende veed, at det er ophævet, at Paradoxet altsaa ikke er den evige væsentlige Sandheds væsentlige Forhold til en Existerende i Existentsens Yderste, men kun et tilfældigt Relations-Forhold til de indskrænkede Hoveder: saa er der en væsentlig Forskjel mellem Spekulanten og den Eenfoldige, hvorved da hele Tilværelsen fra Grunden forvirres: Gud fornærmes ved at faae et Paahæng, en Mellemstab af gode Hoveder, og Menneskeheden krænkes ved at der ikke til Gud er et lige Forhold for alle Mennesker. Hiin i det Foregaaende opstillede gudelige Formel for Forskjellen mellem den Eenfoldiges og den eenfoldige Vises Viden af det Eenfoldige, at Forskjellen er den intetsigende Ubetydelighed, at den Vise veed af, at han veed eller veed af, at han ikke veed, hvad den Eenfoldige veed, denne Formel respekterer Spekulationen ingenlunde, og respekterer heller ei den i Forskjellen indeholdte Lighed mellem den Vise og den Eenfoldige, at de veed det Samme. Spekulanten og den Eenfoldige veed nemlig ingenlunde det Samme, naar den Eenfoldige troer Paradoxet, og Spekulanten veed at det er ophævet. Ifølge den anførte Formel derimod, der ærer Gud og elsker Menneskene, vil Forskjellen være, at den Vise tillige veed af, at det maa være et Paradox, det Paradox, han selv troer. Altsaa veed de jo væsentligen det Samme, den Vise veed ikke noget Andet om Paradoxet, men han veed af, at han veed det om Paradoxet. Den eenfoldige Vise vil da fordybe sig i at fatte Paradoxet som Paradox, og ikke indlade sig paa at forklare Paradoxet ved at forstaae, at det ikke er til. Naar saaledes den eenfoldige Vise talte med en Eenfoldig om Syndsforladelsen, da vilde vel den Eenfoldige sige: »men jeg kan dog ikke begribe den guddommelige Barmhjertighed, der kan tilgive Synder; jo mere levende jeg troer det, jo mindre kan jeg forstaae det.« (Altsaa synes det ikke, at Sandsynligheden tager til eftersom Troens Inderlighed forøges, snarere omvendt.) Men den eenfoldige Vise vilde vel sige: mig gaaer det ligesaa, Du veed, jeg har havt Leilighed til at kunne anvende megen Tid til Forskning og Eftertanke, og dog er *summa summarum* af alt dette i sit Høieste, at jeg fatter, at det ikke kan være anderledes, end at det maa være uforstaaeligt. See, denne Forskjel kan jo dog vel ikke bedrøve Dig, eller bringe Dig til veemodigt at tænke paa Dit møisommeligere Livs-Vilkaar og paa Din maaskee ringere Evne, som havde jeg noget Fortrin fremfor Dig. Mit Fortrin er baade til at lee og til at græde over, naar det betragtes som Frugten af et Studium. Dog skal Du aldrig lade haant om dette Studium, som

jeg heller ei fortryder, da det tvertimod behager mig meest, naar jeg smiler over det, og da netop begeistret igjen tager fat paa Tænkningens Anstrængelse.« Og en saadan Tilstaaelse er jo i Oprigtighed, og den er ikke engang imellem, men væsentlig tilstede hos den Vise, hver Gang han sysler med Tænkningen. Engang om Aaret at betænke, at man altid skal takke Gud, var dog ingen rigtig Forstaaelse af Ordet: saaledes ogsaa engang imellem ved en fremtrædende Begivenhed rørt at betænke, at for Gud er væsentligen alle Mennesker lige, er ikke i Sandhed at forstaae denne Lighed, hvis ellers netop Ens daglige Arbeide og Stræben paa mere end een Maade vil bringe det i Glemsel. Men netop naar man allerstærkest er i sin Differents, da allerstærkest at fatte Ligheden, det er den eenfoldige Vises ædle Fromhed.

Der er sagt meget Besynderligt, meget Beklageligt, meget Oprørende om Christendommen; men det Dummeste der nogensinde er sagt, er at den er til en vis Grad sand. Der er sagt meget Besynderligt, meget Beklageligt, meget Oprørende om Begeistring, men det Dummeste der er sagt om den er, at den er til en vis Grad. Der er sagt meget Besynderligt, meget Beklageligt, meget Oprørende om Elskov, men det Dummeste der er sagt om den er, at den er til en vis Grad. Og naar da et Menneske har prostitueret sig selv ved at tale saaledes om Begeistring og Elskov, har

forfærdelig Revselse af Spekulanten. Ingenlunde, Spekulanten vil vel her igjen være conseqvent og sige: »det er til en vis Grad sandt, hvad Manden siger, kun maa man ikke blive staaende derved«. Det vilde jo ogsaa være besynderligt, om det skulde lykkes min Ubetydelighed, hvad der end ikke lykkedes Christendommen, at bringe Spekulanten i Lidenskab; og hvis saa, ja da faaer min Smule Philosophie pludselig en Betydning, som jeg mindst havde drømt om. Men Den, der hverken er kold eller varm, han er en Modbydelighed, og saa lidet som Skytten er tjent med et Gevær der i Afgjørelsens Øieblik klikker istedenfor at give Ild, saa lidet er Gud tjent med klikkende Individualiteter. Havde Pilatus ikke spurgt objektivt om, hvad Sandhed er, saa havde han aldrig ladet Christus korsfæste. Havde han spurgt subjektivt, saa havde Inderlighedens Lidenskab betræffende hvad han i den til ham henstillede Afgjørelse i Sandhed havde at gjøre forhindret ham i at gjøre Uret; saa var ikke hans Hustru blot bleven ængstet af bange Drøm, men Pilatus selv bleven søvnløs. Men naar man har noget saa uendeligt Stort for Øie som den objektive Sandhed, saa kan man sagtens slaae en Streg over sin Smule Subjektivitet, og over hvad man som Subjekt har at gjøre: saa er den objektive Sandheds Approximeren sindbilledligt udtrykt ved at vadske sine Hænder, thi objektivt er der ingen Afgjørelse, medens den subjektive Afgiørelse beviser, at man dog var i Usandheden, ved ikke at fatte, at Afgjørelsen netop ligger i Subjektiviteten.

Dersom derimod Subjektiviteten er Sandheden, og Subjektiviteten den existerende Subjektivitet, saa har Christendommen, om jeg saa tør sige, passet sit Snit. Subjektiviteten culminerer i Lidenskab, Christendommen er Paradoxet, Paradox og Lidenskab passe ganske for hinanden, og Paradoxet ganske for den i Existentsens Yderste Bestedte. Ja, ikke fandtes der i den ganske Verden tvende Elskende, der saaledes passe for hinanden som Paradox og Lidenskab, og Striden mellem dem er kun som Elskendes Strid, naar de strides, om det var ham der vakte hendes Lidenskab eller hende der vakte hans, saaledes her, at den Existerende ved Paradoxet selv er bestedt i Existentsens Yderste. Og hvad er herligere for Elskende end at der forundes dem en lang Tid at være hos hinanden uden at nogen Forandring i Forholdet foregaaer

---

Den der hverken er kold eller varm] Joh. Aabenb. 3, 15 f. hans Hustru blot bleven ængstet osv.] Matth. 27, 19. vadske sine Hænder] Matth. 27, 24.

anden end den, at det bliver inderligere? Og dette er jo forudsat i hiin høist uspekulative Forstaaelse mellem Lidenskaben og Paradoxet, thi hele Tiden er forundt, og først Evigheden Forandringen. Men Spekulanten bærer sig anderledes ad, han troer kun til en vis Grad — han lægger Haanden paa Ploven og seer sig om for at faae Noget at vide. Christeligt talt bliver det neppe noget Godt han faaer at vide. Selv om det ikke var saa, hvad vel en eenfoldig Viis, der søger at fatte Paradoxet, vil bestræbe sig for at vise, at det ikke kan være anderledes; selv om der i Paradoxet var en lille Rest af guddommelig Vilkaar, saa er Gud dog vel Den, der kan have Lov til at lægge Vægt paa sin Person, saa han ikke paa Grund af Religieusitetens Flauhed (og dette Udtryk passer her meget bedre end naar man taler om Kornvarernes Flauhed) nødsages til at nedsætte Prisen paa Guds-Forholdet. Og vil Gud det; den Lidenskabelige vilde aldrig ønske det. En i Sandhed forelsket Pige falder det vist aldrig ind, at hun for dyrt skulde have kjøbt sin Lykke, men snarere, at hun ikke har kjøbt dyrt nok. Og ligesom Uendelighedens Lidenskab selv var Sandheden, saaledes gjelder det ogsaa om det Høieste, at Prisen er Kjøbet, og at den lave Priis netop betyder et daarligt Kjøbmandskab, medens den høieste Priis i Forhold til Gud ingen Fortjenstlighed bliver, da den høieste Priis netop er den, at ville gjøre Al

han har afsvoret Christendommen, og den Anklagede sagde: ja, det er sandt, thi jeg indsaae, at Christendommen var en saadan Magt, at den, hvis jeg gav den een Finger, tog mig ganske, og ganske kunde jeg ikke tilhøre den — men sæt saa at der endeligen kom en vever Privat-Docent med iilsomme og travle Fjed og talte saaledes: jeg er ikke som hine Trende, jeg har ikke blot troet, men endogsaa forklaret Christendommen, viist, at den, som den foredroges af Apostlene og tilegnedes i de første Aarhundreder, kun til en vis Grad er sand, hvorledes den derimod ved Spekulationens Forstaaelse er den sande Sandhed, hvisaarsag jeg maa udbede mig en passende Godtgjørelse for mine Fortjenester af Christendommen: hvilken af disse Fires Stilling var da den forfærdeligste? Det var jo dog muligt, at Christendommen var Sandheden, sæt den nu, da dens utaknemlige Børn vil have den erklæret umyndig under Spekulationens Værgemaal, sæt den nu, ligesom hiin græske Digter, hvis Børn ogsaa fordrede den alderstegne Fader erklæret umyndig, forbausede Dommerne og Folket ved at digte en af sine skjønneste Tragedier til Tegn paa, at han endnu var myndig, sæt den saaledes reiste sig forynget: der var dog Ingen, hvis Stilling vilde blive saa forlegen som Privat-Docenternes. Jeg nægter ikke, at det er fornemt at staae saa høit over Christendommen; jeg nægter ikke, at det er beqvemt at være Christen og dog være fritaget for det Martyrium, som altid bliver, selv om ingen udvortes Forfølgelse hjemsøger, selv om en Christen forblev ubemærket, som havde han slet ikke levet, det Martyrium at troe mod Forstanden, den Livsfare at ligge paa de 70,000 Favne Vand og først der finde Gud. See, den Vadende han føler sig for med Foden, at han ikke gaaer længere ud end han kan bunde: og saaledes føler den Forstandige sig med Forstanden for i Sandsynligheden og finder Gud der, hvor Sandsynligheden slaaer til, og takker ham paa Sandsynlighedens store Høitidsdage, naar han har faaet et rigtigt godt Levebrød, og der ovenikjøbet er Sandsynlighed for snart at avancere; naar han faaer sig baade en smuk og rar Pige til Hustru, og selv Krigsraad Marcussen siger, at det vil blive et lykkeligt Ægteskab, og at Pigen er af den Art Skjønheder, der efter al Sandsynlighed vil holde sig længe, og saaledes bygget, at hun efter al Sandsynlighed vil føde sunde og stærke Børn. At troe mod Forstanden er noget Andet, og at troe med Forstanden lader sig slet ikke gjøre, thi Den der troer med

---

hiin græske Digter: Sophokles.

Forstanden taler kun om Levebrød og Hustru og Ager og Øxne og andet Saadant, som slet ikke er Troens Gjenstand, da Troen altid takker Gud, altid i Livsfaren, i hiint Uendelighedens og Endelighedens Sammenstød, der netop er Livsfaren for Den, som er sammensat af begge. Sandsynligheden er derfor den Troende saa lidet kjær, at han frygter den meest af Alt, da han godt veed, at det er, fordi han begynder at tabe Troen. Troen har nemlig tvende Opgaver: at passe paa og i ethvert Øieblik opdage Usandsynligheden, Paradoxet, for da med Inderlighedens Lidenskab at fastholde det. I Almindelighed forestiller man sig det saaledes, at det Usandsynlige, det Paradoxe er Noget, som Troen blot forholder sig lidende til, den maa nu foreløbigt nøies med dette Forhold, og lidt efter lidt bliver det nok bedre, det er der endogsaa Sandsynlighed for. O, vidunderlige Confusionsmagerie i at tale om Troen! Man skal begynde at troe i Tillid til, at der er Sandsynlighed for, at det nok bliver bedre. Paa den Maade faaer man dog Sandsynligheden smuglet ind og sig selv forhindret i at troe; paa den Maade er det let at forstaae, at Frugten af at have troet i længere Tid bliver den, at man ophører at troe, istedenfor at man skulde troe, at Frugten blev, at man troede inderligere. Nei Troen forholder sig selvvirksom til det Usandsynlige og det

erklærede den for Usandhed: det var dog langt mere tilgiveligt, langt mere menneskeligt. Men Fornemheden synes mig at være den sande Fortabelse, der gjør ethvert frelsende Forhold umuligt — og det var jo dog muligt at Christendommen var Sandheden.

Dette synes næsten Alvor. Naar jeg nu turde høirøstet forkynde, at jeg var kommen til Verden for og kaldet til at modarbeide Speculationen, at dette var min dømmende Gjerning, medens min prophetiske var, at varsle om en mageløs Fremtid, hvorfor Menneskene, paa Grund af at jeg var høirøstet og kaldet, med Sikkerhed kunde forlade sig paa hvad jeg sagde — saa vilde der vel være Mangen der, i Mangel af at ansee det Hele for phantastisk Reminiscents i en Fjantets Hoved, vilde ansee det for Alvor. Men noget Saadant kan jeg ikke sige mig selv betræffende. Den Beslutning, hvormed jeg begyndte, maa snarere betragtes som et Indfald, og i ethvert Tilfælde er det saa langt som muligt fra, at noget Kald udgik til mig, at tvertimod det Kald, jeg, om man saa vil, fulgte, ikke udgik til mig men til en Anden, og i Forhold til den Paagjeldende langtfra ikke kunde siges at være i strængere Forstand et Kald. Men selv om et Kald var udgaaet til ham, saa er jeg dog ukaldet, naar jeg følger det. Tildragelsen er ganske simpel. Det er en fire Aar siden, det var en Søndag — ja, nu vil man maaskee ikke troe mig, fordi det igjen er en Søndag, men det er dog ganske vist det var en Søndag, omtrent to Maaneder efter hiin før omtalte Søndag. Det var sildigere, det aftnedes. Og Aftenens Afsked med Dagen og med Den, der har oplevet Dagen, er en gaadefuld Tale, dens Paamindelse er som den omyggelige Moders Formaning til Barnet, at gaae betimeligt hjem, men dens Indbydelse, selv om Afskeden er uden Skyld i at den misforstaaes saaledes, er en uforklarlig Vinken, som var Hvilen kun at finde ved at blive ude ved det natlige Stævne, ikke med en Qvinde, men qvindeligt med det Uendelige, overtalt af Nattens Vind, naar den eensformigt gjentager sig selv, naar den gjennemsøger Skov og Eng og sukker som søgte den Noget, overtalt af Stilhedens fjerne Gjenlyden i sig selv, som anede den Noget, overtalt af Himlens ophøiede Ro, som var det fundet, overtalt af Duggens hørlige Lydløshed, som var dette Forklaringen og Uendelighedens Vederqvægelse, liig en stille Nats Frugtbarhed, kun halvt forstaaet som Nattetaagens halve Gjennemsigtighed. Mod Sædvane var jeg kommen ud i den Have, der kaldes de Dødes Have, hvor

---

hiin før omtalte Søndag] se ovenfor S. 154.

atter den Besøgendes Afsked er dobbelt vanskelig, da det er meningsløst at sige: endnu eengang, fordi den sidste Gang allerede er forbi, og da der ingen Grund er til at høre op med at tage Afsked, naar Begyndelsen gjøres efterat den sidste Gang er forbi. De Fleste vare allerede gangne hjem, kun en Enkelt forsvandt mellem Træerne; ikke glad ved Mødet undgik han En, da han jo søgte Døde, ei Levende; og altid hersker der jo i denne Have en skjøn Overeenskomst mellem de Besøgende, at man ikke gaaer derud for at see og for at blive seet, men den ene Besøgende undgaaer den anden. Man behøver ei heller Selskab, mindst en snaksom Ven, der hvor Alt er Veltalenhed, hvor den Døde tilraaber En det korte Ord, der blev sat paa hans Grav, ikke som en Præst, der præker vidt og bredt over Ordet, men som en taus Mand, der blot siger dette Ord, men siger det med en Lidenskab, som maatte den Døde sprænge Graven — eller er det ikke underligt at sætte paa sin Grav: vi sees igjen, og saa blive dernede? Og dog hvilken Inderlighed i Ordet netop ved Modsigelsen; thi at den Mand, der kommer imorgen, siger: vi sees igjen, er ikke rystende. At have Alt mod sig, intet, intet ligefremt Udtryk for sin Inderlighed, og dog staae ved sit Ord, det er den sande Inderlighed, og Inderligheden i samme Grad usand som Udtrykket i det Udvortes, i Aasyn og Mine, i Ord og Forsikkringer strax er

Solen ved sin glimrende Bortgang kastede Forklarelsens Skjær over den hele Omgivelse, medens mit Øie udover den Muur, som omgiver Haven, skuede ind i hiint evige Sindbillede paa Evigheden: den uendelige Horizont. Hvad Søvn er for Legemet, er en saadan Udhvilen for Sjelen, at den ret kan aande ud. I samme Øieblik opdager jeg til min Forbauselse, at de Træer, der skjulte mig for Andres Øine, havde skjult Andre for mine; thi jeg hørte en Stemme lige ved Siden af mig. Det har altid saaret min Blufærdighed at være Vidne til et andet Menneskes Yttring af Følelse, saaledes som man kun hengiver sig til den, naar man troer sig ubemærket, thi der er en Følelsens Inderlighed, som sømmelig skjules og kun er aabenbar for Gud, ligesom en Qvindes Skjønhed vil være skjult for Enhver og kun aabenbar for den Elskede: derfor besluttede jeg at fjerne mig. Men de første Ord jeg hørte fængslede stærkt, og da jeg frygtede ved Larmen af min Bortgang at forstyrre mere end ved stille at blive siddende, valgte jeg det Sidste, og blev nu Vidne til en Situation, der hvor høitidelig den end var, dog ingen Krænkelse led ved min Tilstædeværelse. Gjennem Bladene saae jeg, at der var Tvende: en Olding med kridhvidt Haar og et Barn, en Dreng vel paa ti Aar. De vare begge sørgeklædte og sad ved en frisk tilkastet Grav, hvoraf da den Slutning var let, at det var et nyligt Tab, der beskjæftigede dem. Oldingens ærværdige Skikkelse blev ved Aftenskærets Forklarelse end høitideligere, og hans Stemme, rolig og dog bevæget, gjengav Ordet tydeligt og tydeligt i den Inderlighed, det havde i den Talende, som af og til holdt inde, naar Stemmen qvaltes i Graad eller Stemningen standsede i et Suk. Thi Stemning er som den Flod Niger i Afrika, Ingen veed dens Udspring, Ingen veed dens Udløb, kun dens Strækning er bekjendt! Af Samtalen erfarede jeg, at den lille Dreng var Oldingens Sønnesøn, og Den, hvis Grav de besøgte, Drengens Fader. Efter al Sandsynlighed maatte hele den øvrige Familie være uddød, da Ingen blev nævnet, hvilket jeg ogsaa forvissede mig om ved et senere Besøg, da jeg paa Tavlen læste Navnet og Navnene paa de mange Afdøde. Oldingen talte med Barnet om, at han nu ingen Fader havde mere, Ingen at holde sig til, uden en gammel Mand, der dog var for gammel for ham, og selv længtes bort fra Verden; men at der var en Gud i Himlene, efter hvem al Faderlighed kaldes i Himlen og paa Jorden, at der var eet Navn, hvori der var Frelse, Jesu Christi Navn. Han standsede et Øieblik, og da sagde han halv høit ved sig selv: at denne Trøst skulde blive mig til Forfærdelse, at han, min Søn, som nu er nedlagt i Graven, kunde slippe den! Hvortil alt mit Haab,

hvortil al min Omhu, hvortil al hans Viisdom, naar nu hans Død midt i Vildfarelsen skal gjøre en Troendes Sjel uvis om hans Frelse, bringe mine graae Haar med Sorg i Graven, bringe en Troende til at forlade Verden i Ængstelse, bringe en Olding til at haste som en Tvivler efter en Vished, og til mismodig at see sig om efter den Tilbageblivende. Derpaa talte han igjen med Barnet om, at der var en Viisdom, som vilde flyve Troen forbi, at der paa hiin Side Troen var en vid Strækning ligesom de blaae Bjerge, et tilsyneladende Fastland, der for den Dødeliges Øie saae ud som en Vished, der var høiere end Troens, men at den Troende frygtede dette Luftsyn, som Skipperen frygter det lignende, at det var et Evighedens Skin, hvori den Dødelige ikke kan være, men hvis han stirrer sig ind deri, da taber han Troen. Han taug atter og sagde da halv høit hen for sig: at han, min ulykkelige Søn skulde lade sig bedrage! Hvortil saa al hans Lærdom, at han end ikke kunde gjøre sig forstaaelig for mig, at jeg ikke kunde tale med ham om hans Vildfarelse, fordi den var mig for høi! Da reiste han sig og førte Barnet hen til Graven, og med en Stemme, hvis Indtryk jeg aldrig skal glemme, sagde han: »stakkels Dreng, Du er kun et Barn, og dog staaer Du snart ene i Verden; lover Du mig da ved Mindet om Din afdøde Fader,

tælle til, for hver Gang Tallet forhøies; men bliver det hans Lod at skulle regne om igjen, bliver Regnestykket, at skulle trække fra, for hver Gang Døden tager og tager — indtil det hedder qvit, og Oldingen bliver tilbage for at qvittere: hvad er da saa tungt som det at være en Olding! Som Nød kan bringe et Menneske til det Yderste, saaledes syntes det mig, at Oldingens Lidelse fandt sit stærkeste Udtryk i hvad der digterisk maatte kaldes en Usandsynlighed: at en Olding har i et Barn sin eneste Fortrolige, og at der bliver affordret et Barn et helligt Løfte, en Eed.

Kun Tilskuer og Vidne, var jeg dog dybt greben; i det ene Øieblik var det mig, som var jeg selv den unge Mand, hvem Faderen begrov med Forfærdelse, i det andet Øieblik var det mig som var jeg Barnet, der bandtes ved det hellige Løfte. Imidlertid følte jeg ingen Trang til at styrte frem, for rørt at bevidne den gamle Mand min Deeltagelse, med Taarer og skjælvende Stemme forsikkrende ham, at jeg aldrig skulde glemme denne Scene, eller vel endog opfordrende ham til ogsaa at tage mig i Eed, thi kun overilede Mennesker, ufrugtbare Skyer og Ilinger, ere Intet iilsommere til, end til at aflægge Eed; fordi de nemlig ikke formaae at holde den, derfor maae de bestandigt lægge den af. Jeg tænker som saa, at det »aldrig at ville glemme dette Indtryk« er noget Andet end eengang i et høitideligt Øieblik at sige »jeg vil aldrig glemme det«: det Første er Inderligheden, det Andet maaskee kun den øieblikkelige Inderlighed. Og dersom man aldrig glemmer det, saa skjønnes ikke, at den Høitidelighed, hvormed man har sagt det, er saa vigtig, da den vedvarende Høitidelighed, med hvilken man daglig forhindrer sig i at glemme det, er en sandere Høitidelighed. Det Fruentimmeragtige er altid farligt. Et ømt Haandtryk, en lidenskabelig Omfavnelse, en Taare i Øiet er dog ikke ganske det Samme som Beslutningens stille Indvielse; og Aandens Inderlighed er dog altid som en Fremmed og Udlænding i et Legeme, hvortil saa Gesticulationer? Brutus hos Shakespeare siger saa sandt, da de Sammensvorne ved en Eed vil forbinde sig til Bedriften: »nei, ingen Eed . . . . Lad Præster, Niddinger og Skalke sværge, marvløse Gubber og de knuste Sjele . . . . men svækker ei vort Forsæts stille Kraft, vor indre ubetvingelige Ild, idet I troe vor Sag, vort Værk at trænge til nogen Eed.« Inderlighedens øieblikkelige Udtømmelse efterlader som oftest en Mat-

---

Brutus hos Shakespeare] i Julius Cæsar 2. Akt 1. Sc. (Foersoms Oversættelse).

hed, der er farlig. Dertil kommer, at en simpel Iagttagelse ogsaa paa en anden Maade har lært mig Forsigtighed ved Eeds og Løftes Aflæggelse, saa den sande Inderlighed endog nødes til at udtrykke sig ved Modsætningen. Gesvinde og let opblussende Mennesker ere intet tilbøieligere til end til at affordre helligt Løfte, fordi den indre Svaghed behøver Øieblikkets stærke Stimulation. Til en Saadan at skulle give et helligt Løfte, er meget misligt, og man gjør derfor bedst i at forhindre det høitidelige Optrin, medens man ved en lille *reservatio mentalis* binder sig selv, hvis ellers Løftets Affordrelse er nogenlunde berettiget. Derved gavner man det andet Menneske, forhindrer Profanationen af det Hellige, forhindrer ham i selv at blive bunden ved en Eed, det dog vilde ende med han brød. Dersom saaledes Brutus i Betragtning af, at de Sammensvorne, paa en enkelt Undtagelse nær, vel vare opblussende Hoveder og derfor iilsomme til at aflægge Eed og hellige Løfter og til at affordre hellige Løfter, havde stødt dem fra sig, havde af den Grund forhindret Løftets Aflæggelse, medens han, da han ansaae det for en retfærdig Sag, og ogsaa noget Retfærdigt i at de henvendte sig til ham, i Stilhed indviede sig selv: saa forekommer det mig, at hans Inderlighed havde været endnu større. Nu er han lidt declamerende, og skjøndt der er Sandhed i hvad han siger, er det dog lidt Usandt, at han siger det til de

Forhold har gjort det vanskeligt, at komme efter Sandheden. Det var Noget for mig. Og tænkte jeg da som saa: Du er dog nu kjed af Livets Adspredelser, kjed af Pigerne, som Du kun elsker i Forbigaaende, Du maa have Noget, der ganske kan beskjæftige Dig Din Tid; her er det: at udfinde, hvor Misforstaaelsen ligger imellem Speculationen og Christendommen. Saa var da dette min Beslutning. Jeg har saamænd aldrig talt til noget Menneske derom, og jeg er sikker paa, at min Vertinde ingen Forandring har mærket paa mig, hverken den samme Aften eller Dagen efter.

»Men,« sagde jeg til mig selv, »da Du nu ikke er et Genie, og ingenlunde har nogen Mission til endelig at skulle lyksaliggjøre hele Menneskeheden, og da Du heller ikke har lovet Nogen Noget, saa kan Du tage Sagen ganske *con amore*, og gaae aldeles *methodice* frem, som bevogtede en Digter og en Dialektiker hvert Dit Skridt, nu da Du har faaet en nærmere Forstaaelse af Dit eget Indfald, at Du maatte see at gjøre noget vanskeligt.« Mine Studier, der jo allerede paa en Maade havde ført mig til mit Maal, bleve nu bestemtere ordnede, men Oldingens ærværdige Skikkelse svævede mig stedse for Tanken, hver Gang jeg vilde forvandle min Overveielse til en lærd Viden. Men fornemlig søgte jeg ved egen Eftertanke at komme paa Spor efter Misforstaaelsen i sidste Instants. Mine mange Feilgreb behøver jeg ikke at fortælle, men endeligen blev det mig tydeligt, at Speculationens Misviisning og dens derpaa begrundede formentlige Ret til at nedsætte Troen til et Moment ikke maatte være noget Tilfældigt, maatte ligge langt dybere i hele Tidsalderens Retning, og — vel ligge deri, at man overhovedet ved den megen Viden havde glemt hvad det er at **existere** og hvad **Inderlighed** har at betyde.

Da jeg havde fattet dette, blev det mig tillige tydeligt, at dersom jeg vilde meddele Noget desangaaende, maatte det fornemlig gjelde om, at min Fremstilling blev i den indirecte Form. Dersom nemlig Inderligheden er Sandheden, saa er Resultat kun Skramlerie, man ikke skal besvære hinanden med, og det at ville meddele Resultat en unaturlig Omgang mellem Menneske og Menneske, forsaavidt ethvert Menneske er Aand, og Sandheden netop Tilegnelsens Selvvirksomhed, hvilken et Resultat forhindrer. Lad Læreren i Forhold til den væsentlige Sandhed (thi ellers er jo det ligefremme Forhold mellem Lærer og Lærende ganske i sin Orden), som man siger, have megen Inderlighed og gjerne vilde forkynde sin Lære Dag ud og Dag ind: dersom han antager, at der er et ligefremt Forhold mellem ham og den Lærende, saa er hans Inderlighed ikke Inderlighed, men umiddelbar Udgydelse, thi den Ær-

bødighed for den Lærende, at han netop er i sig selv Inderligheden, er Lærerens Inderlighed. Lad en Lærende være begeistret, og i de stærkeste Udtryk forkynde Lærerens Priis, og saaledes lægge, som man siger, sin Inderlighed for Dagen: hans Inderlighed er ikke Inderlighed, men den umiddelbare Hengivelse, thi den gudfrygtige tause Overeenskomst, ifølge hvilken den Lærende ved sig selv tilegner sig det Lærte, fjernende sig fra Læreren fordi han vender sig ind i sig selv, det er netop Inderligheden. Pathos er vel Inderlighed, men det er umiddelbar Inderlighed, derfor gives den ud, men Pathos i Modsætningens Form er Inderlighed, den bliver hos den Meddelende, skjøndt den gives ud, og den kan ikke ligefrem tilegnes uden gjennem den Andens Selvvirksomhed, og Modsætningens Form er netop Inderlighedens Kraftmaaler. Jo fuldeligere Modsætningens Form er, desto større Inderlighed, og jo mindre den er tilstede indtil Meddelelsen er ligefrem, desto mindre Inderlighed. Det kan være vanskeligt nok for et begeistret Genie, der gjerne vil lyksaliggjøre alle Mennesker og føre dem til Sandheden, at lære saaledes at holde igjen og fatte Reduplikationens *NB.*, fordi Sandheden ikke er som en Circulaire, paa hvilken der samles Underskrifter, men i Inderlighedens *valore intrinseco;* for en Løsgænger og Letsindig falder dette mere naturligt at forstaae. Saasnart Sandheden, den væsentlige Sandhed, kan antages

ɪmhedens Inderlighed), bliver han opmærksom og istand til at
e Gud. Det ligefremme Forhold til Gud er netop Hedenskab,
; først naar Bruddet er skeet, først da kan der være Tale om et
ndt Guds-Forhold. Men dette Brud er netop Inderlighedens
rste Akt i Retning af den Bestemmelse, at Sandheden er Inder-
gheden. Vel er Naturen Guds Gjerning, men Gjerningen er kun
gefrem tilstede, ikke Gud. Er dette ikke i Forhold til det enkelte
enneske at bære sig ad som en svigefuld Forfatter, der paa intet
ed sætter Resultatet hen med store Bogstaver, eller giver det
rud paa Haanden i et Forord? Og hvorfor er Gud svigefuld?
etop fordi han er Sandheden, og ved at være det vil forhindre
ennesket fra Usandhed. Betragteren slipper ikke ligefremt til
esultatet, men maa ved sig selv bekymre sig om at finde det, og
erved bryde det ligefremme Forhold. Men dette Brud er netop
nderlighedens Gjennembrud, Selvvirksomhedens Akt, den første
estemmelse af, at Sandheden er Inderligheden. Eller er Gud ikke
a umærkelig, saa skjult tilstede i sit Værk, at det meget godt
nde hænde et Menneske at leve hen, gifte sig, være agtet og
seet som Mand, Fader og Fuglekonge, uden at opdage Gud i
ns Gjerning, uden ret engang at faae noget Indtryk af det Ethi-
es Uendelighed, fordi han hjalp sig med en Analogie til den
eculative Forvexling af det Ethiske og det Verdenshistoriske, idet
n hjalp sig med Skik og Brug i den By, hvor han levede? Som
Moder formaner sit Barn, naar det skal i Selskab: skik Dig
vel, og bær Dig ad som Du seer de andre artige Børn bære
g ad: saaledes kunde han ogsaa leve hen og bære sig ad som
n saae de Andre bære sig ad. Han vilde aldrig gjøre noget
rst, og aldrig have nogen Mening som han ikke først vidste, at
dre havde; thi dette »de Andre« var netop hans Første. Ved
erordentlige Leiligheder vilde han bære sig ad, som naar der i
lskab bliver serveret en Ret, og En ikke veed hvorledes den skal
ises: han vilde speide omkring, indtil han saae, hvorledes de
dre Mænder gjorde det, o. s. v. Et saadant Menneske kunde
aaskee vide Meget, maaskee endogsaa Systemet udenad, han
nde maaskee leve i et christeligt Land, vide at bukke, hver
ng Guds Navn blev nævnet, saae maaskee ogsaa Gud i Naturen,
ar han var i Selskab med andre Mænder der saae Gud, kort,
n kunde være en behagelig Selskabsmand — og dog var han

Gjerningen er kun ligefrem tilstede ɔ: kun Gjerningen er ligefrem
stede.

bedragen ved det ligefremme Forhold til Sandheden, til det Ethiske, til Gud. Hvis man vilde experimenterende fremstille et saadant Menneske, da vilde han være en Satire over det at være Menneske. Egentligen er det Guds-Forholdet der gjør et Menneske til Menneske, og dog manglede han dette, medens Ingen vilde tage i Betænkning at ansee ham for et virkeligt Menneske (thi at Inderligheden mangler, sees ikke ligefremt), uagtet han dog snarere var som en Marionet-Figur, der meget skuffende eftergjorde alt det udvortes Menneskelige — endog fik Børn med sin Kone. Ved Livets Ende maatte man da sige, at der var undgaaet ham Eet: han var ikke bleven opmærksom paa Gud. Kunde Gud tillade et ligefremt Forhold, var han nok bleven opmærksom. Dersom saaledes Gud vilde iføre sig Skikkelse af en sjelden uhyre stor grøn Fugl, med et rødt Næb, der sad oppe i et Træ paa Volden, og maaskee endog fløitede paa en uhørt Maade: saa vilde Selskabsmanden nok faae Øinene op; han var istand til for første Gang i sit Liv at være den Første. Heri ligger alt Hedenskab, at Gud forholder sig ligefremt til Mennesket som det Paafaldende til den Forundrede. Men Aands-Forholdet i Sandhed til Gud ɔ: Inderligheden er netop først betinget ved Inderliggjørelsens Gjennembrud, der svarer til den guddommelige Underfundighed, at Gud intet, intet Paafaldende har, ja i den Grad er langtfra at være paafal-

igheden er Udtrykket for, at Aabenbaringen er Aabenbaring i strængere Forstand, at Hemmeligheden netop er det Eneste, den kan kjendes paa, da ellers en Aabenbaring bliver saadan Noget som en Politiebetjents Allestedsnærværelse. — Vil Gud aabenbare sig i menneskelig Skikkelse og give et ligefremt Forhold ved f. Ex. at iføre sig Skikkelse af en Mand der er sex Alen høi, saa vil hiin experimenterede Selskabsmand og Fuglekonge nok blive opmærksom. Men Aands-Forholdet i Sandhed, naar Gud ikke vil bedrage, fordrer netop, at Skikkelsen slet intet Paafaldende har, saa Selskabsmanden maa sige: der er ikke det allermindste at see. Naar Guden slet intet Paafaldende har, saa bedrages maaskee Selskabsmanden derved, at han slet ikke bliver opmærksom. Men deri er Guden uden Skyld, og det Bedrags Virkelighed er tillige bestandigt Muligheden af Sandheden. Men har Guden det Paafaldende, saa bedrager han derved, at Mennesket bliver opmærksom paa Usandheden, og denne Opmærksomhed er tillige Sandhedens Umulighed. — I Hedenskabet er det ligefremme Forhold Afguderiet, i Christendommen veed jo Enhver, at Gud ikke saaledes kan vise sig. Men denne Viden er ingenlunde Inderligheden, og i Christendommen kan det vel hænde en Udenadvidende, at han bliver aldeles »uden Gud i Verden«, som det ikke var Tilfældet i Hedenskabet, thi der var dog Afgudsdyrkelsens usande Forhold. Og vel er Afguderie et sørgeligt Surrogat, men at Artiklen Gud aldeles gaaer ud, er dog endnu galere.

Altsaa end ikke Gud forholder sig ligefremt til den deriverede Aand (og dette er Skabelsens Vidunderlighed, ikke at frembringe Noget som er Intet ligeoverfor Skaberen, men at frembringe Noget som er Noget, og som i den sande Gudsdyrkelse kan benytte dette Noget til ved sig selv at blive Intet for Gud), mindre da, at det ene Menneske kan forholde sig saaledes til det Andet i Sandhed. Naturen, Skabningens Totalitet, er Guds Gjerning, og dog er Gud ikke der, men inden i det enkelte Menneske er der en Mulighed (han er efter sin Mulighed Aand), som i Inderligheden vækkes til et Guds-Forhold, og saa er det muligt at see Gud over-

har forøvrigt havt et bestemt Sted for Øie af en græsk Forfatter, hvem jeg dog ikke vil citere.

»uden Gud i Verden«] Paulus Eph. 2, 12. en græsk Forfatter] Platon (i Phædon p. 111 b).

alt. Den sandselige Distinction mellem det Store, det Forbausende, en sydlig Nations meest himmelraabende Superlativ er en Tilbagegang til Afguderie i Sammenligning med Inderlighedens Aands-Forhold. Er dette ikke ligesom hvis en Forfatter skrev 166 Folio-Bind, og Læseren læste og læste, ligesom man seer og seer paa Naturen, men opdagede ikke, at hiint uhyre Værks Mening laae i Læseren selv; thi Forbauselse over de mange Bind og over at der stod 500 Linier paa Siden, hvilken er ligesom Forbauselsen over hvor stor Naturen er og hvor utallige Dyreslægter der er, er jo ikke Forstaaelsen.

Mellem Aand og Aand er et ligefremt Forhold utænkeligt i Forhold til den væsentlige Sandhed; antages Forholdet, betyder det egentligen, at den ene Part er ophørt at være Aand, hvilket mangt et Genie ikke betænker, der baade hjælper Folk *en masse* ind i Sandheden, og er godmodig nok til at mene, at Acclamation, Villighed til at høre, Navns-Underskrift o. s. v. er at have antaget Sandheden. Akkurat ligesaa vigtig som Sandheden, og Eet af To endnu vigtigere, er Maaden, paa hvilken Sandheden antages, og det hjælper kun lidet om En fik Millioner til at antage Sandheden, naar de netop ved Antagelsens Maade bleve satte over i Usandheden. Og derfor er al Godmodighed, al Overtalelse, al Prutten, al ligefrem Tiltrækning ved Hjælp af sin egen Person, i Betragt-

ialedes udrustet af Naturen og saaledes paaklædt af Skrædderen, ıa kan man sagtens være Religionslærer, og være det med Held; ıi Religionslærernes Vilkaar er høist forskjelligt, ja mere end ıan tænker paa, naar der høres Besværing over, at nogle Præsteald ere saadanne store Levebrød, andre meget smaa; Forskjellen r endnu større, at nogle Religionslærere blive korsfæstede — men eglionen er ganske den samme. Og den indeholdte Læres reduIicerede Gjentagelse i Forestillingen om, hvorledes Læreren skal ære, bryder man sig ikke stort om. Man foredrager Orthodoxie g pynter Læreren ud i hedensk-æsthetiske Bestemmelser. Man remstiller Christus i Bibelens Udtryk; at han bar al Verdens Synd 'il ikke ret bevæge Menigheden, dog forkynder Taleren det, og for et at gjøre Modsætningen stærk, skildrer han Christi Skjønhed thi Modsætningen mellem Uskyld og Synd er ikke stærk nok), og len troende Meninghed røres ved denne aldeles hedenske Bestemnelse af Guden i menneskelig Skikkelse: Skjønhed. — Dog tilbage il Socrates. Han havde ikke et saadant fordeelagtigt Ydre, som let skildrede; han var meget styg, havde klodderagtige Fødder og remfor Alt en Mængde Organer paa Panden og andre Steder, der naatte forvisse ethvert Menneske om, at han var et demoraliseret Subjekt. See, dette var hvad Socrates forstod ved sit fordeelagtige Ydre, som han var saa kisteglad over, at han vilde have anseet let for en Chicane af Guden for at forhindre ham i at være Sæde-erer om han havde givet ham et behageligt Ydre som en kjelen ›itharspiller, et smægtende Blik som en Schäfer, saa smaae Fødder om en Bal-Direkteur i det Venskabelige, og *in toto* et saa fordeel-gtigt Ydre som nogen Tjenestesøgende i Adresseavisen eller en ıeologisk Candidat, der har sat sit Haab til et privat Kald, kan ıske sig det. Hvorfor mon nu hiin gamle Lærer var saa glad 'er sit fordeelagtige Ydre, uden fordi han indsaae, at det maatte ælpe til at fjerne den Lærende, saa denne ikke blev hængende i ligefremt Forhold til Læreren, maaskee beundrede ham, maaee lod sine Klæder sye paa samme Maade, men maatte fatte ved odsætningens Frastød, hvilket igjen i en høiere Sphære hans onie var, at den Lærende har væsentlig med sig selv at giøre, ; at Sandhedens Inderlighed ikke er den kammeratlige Inderlig-·d, hvormed to Busenfreunde gaae med hinanden under Armen,

---

det Venskabelige] Det Venskabelige Selskab, en Klub, oprettet 1783. Den hvert Aar afholde Baller, der arrangeredes af Balinspecteurer; se dens Love 19. IV § 12. *in toto* i det Hele, i Helheden.

men den Adskillelse, hvori hver for sig selv er existerende i det Sande.

Dette var jeg da ganske paa det Rene med mig selv om, at enhver ligefrem Meddelelse i Forhold til Sandheden som Inderlighed er en Misforstaaelse, om den end kan være forskjellig i Forhold til den Forskjellige, der forskylder den, og være en elskelig Hildethed, en uklaret Sympathie, crypt Forfængelighed, Dumhed, Frækhed og andet Mere. Men fordi jeg havde tydeliggjort mig Meddelelsens Form, deraf fulgte ikke, at jeg havde noget at meddele, medens det dog var ganske i sin Orden, at Formen blev mig først tydelig, thi Formen er jo Inderligheden.

Min Hovedtanke var, at man i vor Tid formedelst den megen Viden havde glemt hvad det er at **existere**, og hvad **Inderlighed** har at betyde, og at Misforstaaelsen mellem Speculationen og Christendommen maatte lade sig forklare deraf. Jeg besluttede nu at gaae saa langt tilbage som muligt for ikke for tidligt at naae det at existere religieust, end sige det at existere christeligt religieust, og saaledes lade Misligheder bag mig. Havde man glemt hvad det er at existere religieust, havde man vel ogsaa glemt hvad det er at existere menneskeligt, dette maatte altsaa bringes frem. Men fremfor Alt maatte det ikke skee docerende, thi i

svarende til den desultoriske Udslyngen af en Tanke. Han er med Liv og Sjel indtil sin sidste Blodsdraabe samlet i et eneste Ord, et høitbegavet Genies lidenskabelige Protest mod et Tilværelsens System. Men Systemet er gjæstfrit; stakkels Hamann, Du er bleven reduceret paa en § af Michelet. Om Din Grav nogensinde har været udmærket, veed jeg ikke, om den nu er nedtraadt, veed jeg ikke, men det veed jeg, at Du med Djævels Vold og Magt er bleven trukken i §-Uniformen og stukken ind i Geleddet. Jeg nægter ikke, at Jacobi oftere har begeistret mig, hvorvel jeg meget godt seer, at hans dialektiske Færdighed ikke staaer i Forhold til hans ædle Begeistring, men han er en ædel, uforfalsket, elskelig, rigt begavet Aands Protest i Veltalenhed mod Tilværelsens systematiske Indkniben, en seierrig Bevidsthed om og en begeistret Kæmpen for, at Existentsen maa have længere og dybere Betydning end de Par Aar hvor man glemmer sig selv over at læse Systemet. Stakkels Jacobi, om Nogen besøger Din Grav, veed jeg ikke, men jeg veed at §ens Plov kjører al Din Veltalenhed, al Din Inderlighed ned, medens et Par fattige Ord blive indregistrerede som Din Betydning i Systemet. Der siges om ham, at han repræsenterede Følelsen med Begeistring; et saadant Referat gjør jo Nar baade af Følelsen og Begeistringen, der netop har den Hemmelighed at den ikke lader sig referere paa anden Haand, og derfor ikke paa saa nem en Maade som et Resultat ved en *satisfactio vicaria* kan blive lyksaliggjørende for en Ramser.

Saa besluttede jeg da at begynde; og det Første jeg vilde gjøre, for at begynde fra Grunden, var at lade Existents-Forholdet mellem det Æsthetiske og det Ethiske blive til i existerende Individualitet. Opgaven var sat, og Arbeidet forudsaae jeg vilde blive vidtløftigt nok, og fremfor Alt maatte jeg være forberedt paa stundom at maatte ligge stille, naar Aanden ikke vilde understøtte mig med Pathos. Men hvad der da skeete, skal jeg fortælle i et Tillægsafsnit til dette Capitel.

---

af Michelet] i Geschichte der letzten Systeme der Philosophie in Deutschland I S. 302 ff. *satisfactio vicaria* Fyldestgjørelse ved Stedfortræder.

Tillæg.

Henblik til en samtidig Stræben i dansk Litteratur.

Hvad skeer? Som jeg saaledes sidder hen, udkommer Enten —Eller. Hvad jeg vilde gjøre, var netop her gjort. Jeg blev ganske ulykkelig ved Tanken om min høitidelige Beslutning, men saa tænkte jeg igjen: Du har jo ikke lovet Nogen Noget, naar det dog gjøres, saa er det jo godt. Men det blev galere for mig; thi Skridt for Skridt, netop naar jeg vilde begynde for ved Gjerning at realisere min Beslutning, udkom et pseudonymt Skrift, der udførte, hvad jeg vilde. Der var noget besynderligt Ironisk i det Hele, godt var det, at jeg aldrig havde talt til noget Menneske om min Beslutning, at ikke engang min Vertinde havde mærket noget paa mig, thi ellers havde man leet af min comiske Situation, som det jo og er snurrigt nok, at Sagen, som jeg har besluttet at ville overtage, har Fremgang, kun ikke ved mig. Og at Sagen havde Fremgang, overbeviste jeg mig om derved, at hver Gang jeg havde læst et saadant pseudonymt Skrift, blev det mig tydeligere hvad jeg havde villet. Paa den Maade blev jeg et tragi-comisk interesseret Vidne i V. Eremitas og andre Pseudonymers Frembringelser

der intet Resultat og ingen endelig Afgjørelse er, er et indirecte Udtryk for Sandheden som Inderlighed, saaledes maaskee en Polemik mod Sandheden som Viden. Forordet siger selv Noget derom, dog ikke docerende, thi saa kunde jeg vide Noget med Bestemthed, men i Spøgens og Hypothesens lystige Form. At der ingen Forfatter er, er et Fjernelses-Middel.

Den første Diapsalm (1ste D. *p.* 3) sætter en Splid i Tilværelsen som en Digter-Existentses Smerte, saaledes som denne kunde have fortsat sig i en Digter-Existents, hvilket B. bruger mod A. (2den D. *p.* 217 nederst). Det sidste Ord i hele Værket (2den D. *p.* 368) lyder saaledes: kun den Sandhed, der opbygger, er Sandhed for Dig. Dette er et væsentlig Prædikat i Forhold til Sandheden som Inderlighed, hvorved dens afgjørende Bestemmelse som opbyggelig »for Dig«, ɔ: for Subjektet, er dens væsentlige Forskjellighed fra al objektiv Viden, idet Subjektiviteten selv bliver Sandhedens Kjende.

Første Deel er en Existents-Mulighed der ikke kan vinde Existents, et Tungsind, der ethisk skal arbeides op. Den er væsentlig Tungsind, og saa dybt, at det, skjøndt autopathisk, bedragersk beskjæftiger sig med Andres Lidelser (»Skyggeridsene«), og forøvrigt bedrager ved Lystens, ved Forstandighedens, ved Fordærvethedens Skjul, men Bedraget og Skjulet er paa eengang dets Styrke og dets Afmagt, dets Styrke i Phantasie og dets Afmagt i at vinde Existents. Den er Phantasie-Existents i æsthetisk Lidenskab, derfor paradox og strandende paa Tiden; den er i sit Maximum Fortvivlelse; den er altsaa ikke Existents, men Existents-Mulighed i Retning af Existents, og bragt saa nær, at man ligesom føler, hvorledes hvert Øieblik spildes, hvor det endnu ikke er kommet til en Afgjørelse. Men Existents-Muligheden i den existerende A. vil ikke være sig dette bevidst, og holder Existentsen borte ved det fineste af alle Bedrag, ved Tænkning; han har tænkt alt Muligt, og dog har han slet ikke existeret. Dette gjør, at kun Diapsalmata ere reent digteriske Udgydelser, medens det Øvrige rigeligt har Tankeindhold i sig, hvilket let kan bedrage, som var det at have tænkt over Noget identisk med at existere. Havde en Digter lagt Værket an, havde han neppe tænkt derpaa, og vilde maaskee ved Værket selv have bragt den gamle Misforstaaelse frem igjen. Forholdet skal nemlig ikke være mellem en umoden

---

1ste D. *p.* 3] I Bd. S. 3. 2den D. *p.* 217 nederst] II Bd. S. 188 nederst. 2den D. *p.* 368] II Bd. S. 318. autopathisk selvlidende.

og moden Tænkning, men mellem ikke at existere og at existere. A. er derfor som Tænker udviklet, han er som Dialektiker B. langt overlegen, han har faaet alle Forstandens og Aandens forføreriske Gaver; derved bliver det tydeligere, hvorved det er, B. er forskjellig fra ham.

Den anden Deel er en ethisk Individualitet existerende i Kraft af det Ethiske. Den anden Deel er det tillige, der bringer den første Deel frem, thi A. vilde igjen opfatte det at være Forfatter som en Mulighed, virkeligt udføre det — og saa lade det ligge. Ethikeren har fortvivlet (cfr. 2den D. p. 163—227 — første Deel var Fortvivlelse); han har i Fortvivlelsen valgt sig selv (p. 239 o. flgg.); han bliver ved dette Valg, og i dette Valg aabenbar (cfr. 2den D. p. 336: »Det Udtryk, der skarpt udhæver Differentsen mellem det Æsthetiske og det Ethiske er: det er ethvert Menneskes Pligt at blive aabenbar — første Deel var Skjultheden); han er Ægtemand (A. var fortrolig med enhver Mulighed indenfor det erotiske Omfang, og dog end ikke virkelig forelsket, thi i samme Øieblik havde han dog paa en Maade været ifærd med at consolidere sig), og samler sig netop mod Æsthetikens Skjulthed paa Ægteskabet som den dybeste Form af Livets Aabenbarelse, hvorved Tiden er tagen den ethisk Existerende til Ind-

orvandle Alt til Intet i Fortvivlelse; ethisk Pathos i anden Deel il med stille, uforkrænkelig og dog uendelig Beslutnings-Lidenskab ıt omfatte det Ethiskes beskedne Gjerning, opbygget derved aaben›ar for Gud og Mennesker. — Der doceres ikke, men deraf følger kke, at der ikke er Tanke-Indhold, saaledes er jo ogsaa det at ænke Eet, og det at existere i det Tænkte et Andet. At existere ›r i Forhold til det at tænke saalidet Noget der følger af sig selv, ›om det er noget Tankeløst. Det er end ikke en Overbeviisning ler meddeles og foredrages, maaskee, som man siger, med Inderlighed; thi en Overbeviisning kan man dog ogsaa have i Forestillingen, hvorved den saa let bliver dialektisk i Retning af mere eller mindre sand. Nei, der existeres i Tanke, og Bogen eller Skriftet har intet endeligt Forhold til Nogen. Den Tankens Gjennemsigtighed i Existents er netop Inderligheden. Havde saaledes f. Ex. Speculationen istedenfor docerende at foredrage *de omnibus dubitandum* og faae et Chorus, der sværger, til at sværge *de omnibus dubitandum,* havde den isteden derfor gjort et Forsøg paa at lade en saadan Tvivler blive til i Existents-Inderlighed, at man kunde see indtil den mindste Detail hvorledes han bar sig ad med at gjøre det — ja, havde den gjort det, det er, havde den begyndt derpaa, saa havde den opgivet det igjen, og beskæmmet seet, at det store Ord som enhver Ramser har forbandet sig paa at han har realiseret, at det er ikke blot en uendelig vanskelig Opgave, men en Umulighed for en Existerende. Og dette er netop en af de sørgelige Sider ved al Meddelelse, at den gode Meddeler, snart for at vinde Mennesker, snart af Forfængelighed, snart i Tankeløshed tager Munden saa fuld, at han ikke blot i en Haandevending har gjort Alt hvad der er en eminent existerende Aand muligt i et langt Liv, men hvad der er umuligt. Man glemmer, at det at existere gjør Forstaaelsen af den simpleste Sandhed for Menigmand i Existents-Gjennemsigtighed saare vanskelig og anstrengende; man tillyver sig uden videre Alt ved Hjælp af Resultat (jeg har hørt Mennesker, der vare saa dumme, at man kunde løbe Døre ind med dem, sige: man kan ikke blive staaende ved den socratiske Uvidenhed), og ender som alle Vindbeutler med tilsidst endog at have gjort det Umulige. Inderlighed er bleven en Videns-Sag, at existere Tidsspilde; deraf kommer det, at det maadeligste Menneske, der i vor Tid skriver Noget sammen, taler saa man skulde troe han havde oplevet Alt, og kun ved at agte paa hans Mellem-

---

stille, uforkrænkelig] jvfr. Peters 1. Brev 3, 4.

sætninger seer man, han er en Skjelmsmester; og deraf kommer det, at et Menneske i vor Tid, der existerer blot med saa megen Energie som en middelmaadig græsk Philosoph, ansees for dæmonisk. Smertens og Lidelsernes Ramse kan man udenad, ligesaa Standhaftighedens herlige Lov. Enhver ramser; existerer der et Menneske, som for en Menings Skyld udsætter sig for en lille Ubehagelighed, anseer man ham for en Dæmon — eller for dum; thi man veed Alt, og for ikke at blive staaende derved, veed man tillige, at man ikke skal gjøre det Mindste deraf, thi ved Hjælp af den udvortes Viden er man i den syvende Himmel, og naar man skal begynde paa at gjøre det, saa bliver man et stakkels enkelt existerende Menneske, der atter og atter snubler, og fra Aar til Aar kun kommer saare langsomt frem. Ja, kan man stundom med en vis Lettelse tænke paa, at Cæsar lod hele det alexandrinske Bibliothek brænde, saa kunde man virkelig velmenende ønske Menneskeheden at hiin Overflod af Viden atter toges bort, at man atter kunde faae at vide, hvad det er at leve som Menneske.

At Enten—Eller netop ender i den opbyggelige Sandhed (uden dog at gjøre saa meget som at spatiere Ordene, end mindre docere), var mig paafaldende. Jeg kunde ønske bestemtere at see det udhævet, for at det enkelte Punkt paa Veien hen til at existere christeligt religieust kunde blive tydeligt. Thi den christelige

har sin Gyldighed, men Forfatteren dog ved at udhæve det indirecte kom den Sag til Hjælp, hvilken jeg paa en latterlig Maade kalder min, da jeg bestandigt kommer for sildigt i Henseende til at gjøre Noget. Men saa snurrigt gik det efter hvad Magisteren har fortalt mig, at Nogle kaldte de opbyggelige Taler uden videre Prædikener, ja meente endog at hædre dem ved denne Titel, som forholdt opbyggelig Tale og Prædiken sig til hinanden som Cancellieraad og Justitsraad, og som om man hædrede Cancellieraaden ved at kalde ham Justitsraad, naar han dog kun er Cancellieraad; Andre derimod indvendte mod de opbyggelige Taler, at de ikke vare rigtige Prædikener, hvilket er ligesom at indvende mod en Opera at den ingen Tragedie er*).

Ethikeren i Enten — Eller havde frelst sig selv ved at fortvivle, hævet Skjultheden til Aabenbarelse; men her var i mine Tanker en Mislighed. For at bestemme sig i Sandhedens Inderlighed forskjellig fra Speculationen havde han istedetfor Tvivl brugt Fortvivlelse, men dog havde han givet Forholdet dette Udseende, at han ved at fortvivle i selve denne Fortvivlelse ligesom *uno tenore* fandt sig selv. Skulde der i Enten—Eller være gjort

*) Maaskee har En og Anden ved Indvendingen ikke saa meget tænkt paa, at de opbyggelige Taler vare philosophiske, og slet ikke brugte christelige Categorier, men mere paa, at de have optaget et æsthetisk Moment efter større Maalestok end ellers det opbyggelige Foredrag. Den stærkere og mere gjennemførte Skildring af Sjels-Tilstande med psychologisk Farvespil afholder den opbyggelige Taler sig almindeligviis fra, og overlader den til Digteren og den digteriske *impetus*, hvad enten nu Grunden er, at den enkelte Taler ikke kan eller ikke vil. Imidlertid kan dette let sætte en Splid i Tilhøreren, idet den opbyggelige Tale lader ham savne Noget, som han altsaa maa søge andetsteds. Forsaavidt skjønner jeg ikke rettere, end at det kan være i sin Orden, at tage den digteriske Skildring med. Kun bliver den afgjørende Forskjel mellem Digteren og den opbyggelige Taler, at Digteren intet andet τέλος har, end den psychologiske Sandhed og Fremstillingens Kunst, medens Taleren tillige har hovedsageligen det Maal, at sætte Alt over i det Opbyggelige. Digteren fortaber sig i Skildring af Lidenskaben, men for den opbyggelige Taler er dette blot det Første, og det Næste ham det Afgjørende, at tvinge den gjenstridige til at strække Gevær, at formilde, at opklare, kort at sætte over i det Opbyggelige.

---

uno tenore uden Afbrydelse. *impetus* Flugt.

tydeligt, hvor Misligheden ligger, saa maatte Bogen være lagt religieust an, istedetfor ethisk, og det allerede paa eengang sagt, hvad der efter min Idee først skulde successivt siges. Misligheden blev nu slet ikke berørt, og det var ganske efter min Hensigt. Om det har været Forfatteren tydeligt eller ikke, veed jeg naturligviis ikke. Misligheden er, at det ethiske Selv skulde immanent findes i Fortvivlelsen, at Individet ved at holde Fortvivlelsen ud vandt sig selv. Vel har han brugt en Frihedens Bestemmelse at vælge sig selv, som synes at fjerne Vanskeligheden, der formodentligen ikke har været Mange paafaldende, da det jo *philosophice* gaaer een to tre med at tvivle om Alt og saa finde den sande Begyndelse. Dog hjælper det ikke. Idet jeg fortvivler, bruger jeg mig selv til at fortvivle, og derfor kan jeg vel ved mig selv fortvivle om Alt, men ikke, naar jeg gjør dette, ved mig selv komme tilbage. I dette Afgjørelsens Øieblik er det at Individet behøver en guddommelig Bistand, medens det er ganske rigtigt, at man først maa have forstaaet Existents-Forholdet mellem det Æsthetiske og Ethiske for at være paa dette Punkt, det vil sige ved i Lidenskab og Inderlighed at være der bliver man nok opmærksom paa det Religieuse — og paa Springet.

Fremdeles. Den Bestemmelse af Sandhed som Inderlighed, at den er opbyggelig, maa ogsaa nærmere forstaaes, førend den

om ikke anderledes, saa derved, at ham anvises religieust at forholde sig til det religieuse Paradigma, ɔ: derved at det religieuse Paradigma er Irregulariteten, og dog skal være Paradigmet (hvilket er ligesom at Guds Allestedsnærværelse var Usynlighed, og en Aabenbaring Hemmelighed), eller at det religieuse Paradigma ikke udtrykker det Almene, men det Enkelte (det Partikulaire, som f. Ex. ved at beraabe sig paa Syner, Drømme o. s. v.), og dog skal være Paradigma. Men at være Paradigmet er jo netop at være for Alle, men være Forbillede for Alle kan man jo dog kun ved at være det som Alle er eller skal være ɔ: det Almene, og dog er det religieuse Paradigma lige det Modsatte (det Irregulaire og det Particulaire), medens den tragiske Helt udtrykker det Almenes regelmæssige Bøining for Alle.

Dette var blevet mig tydeligt, og jeg ventede blot paa Aandens Bistand i Pathos for at bringe det frem i existerende Individualitet; thi doceres skulde der ikke, da vor Tids Ulykke, efter min Opfattelse, netop var, at den havde faaet for meget at vide, havde glemt hvad det er at existere og hvad Inderlighed er. Formen maatte altsaa være indirecte. Jeg vil atter her sige det Samme paa en anden Maade, som det sømmer sig naar der er Tale om Inderlighed; thi Den der er saa heldig at have med det Mangfoldige at gjøre, han kan sagtens være underholdende. Naar han er færdig med China, saa kan han tage fat paa Persien, naar han har studeret Fransk, kan han begynde paa Italiensk, og saa tage Astronomien, Veterinair-Videnskaben for o. s. v., og altid sikkre sig at blive anseet for en uhyre Karl. Men Inderligheden har ikke et saadant Omfang, der vækker Sandselighedens Studsen; saaledes er jo Inderlighed i Elskov ikke at gifte sig syv Gange med danske Piger, og saa gaae løs paa de franske, de italienske o. s. v., men er at elske Een og den Samme og dog bestandigt fornyes i den samme Elskov, saa den bestandig er ny i Stemningens, i Frodighedens Blomstren, hvilket, hvor det gjelder om Meddelelse, er Udtrykkets uudtømmelige Fornyelse og Frugtbarhed. Inderlighed kan ikke meddeles ligefrem, thi det at den siges ligefrem er netop Udvortesheden (at dens Retning er ud efter, ikke ind efter), og det at Inderligheden siges ligefrem er slet ikke Beviis for at den er der (den ligefremme Udgydelse af Følelse er slet ikke Beviis for at man har den, men Modsætnings-Formens Spændstighed Inderlighedens Kraft-Maaler), og Inderlighedens Modtagelse ikke den

---

China .... Persien] se IV Bd. S. 241 f.

ligefremme Gjengivelse af det Meddeelte, thi dette er Eccho. Men Inderlighedens Gjentagelse er den Gjenlyden, hvorved det Sagte bliver borte, som Maria da hun skjulte Ordene i sit Hjerte. Og end ikke dette er det sande Udtryk for Inderlighedens Gjentagelse, naar Forholdet er mellem Menneske og Menneske, fordi hun gjemte Ordene som en Skat i et kjønt Hjertes skjønne Indfatning, men Inderligheden er, naar det Udsagte tilhører Modtageren, som var det hans Eget — og det er jo nu hans Eget. At meddele paa den Maade er den resignerede Inderligheds skjønneste Triumph. Derfor er Ingen saa resigneret som Gud; thi han meddeler skabende saaledes, at han ved at skabe giver Selvstændighed ligeoverfor sig; det meest Resignerede et Menneske formaaer er at anerkjende den givne Selvstændighed hos ethvert Menneske, og efter Evne gjøre Alt for i Sandhed at hjælpe Nogen til at bevare den. Men Sligt tales der i vor Tid ikke om, om det f. Ex. er tilladt hvad man kalder at vinde et Menneske for Sandheden, om Den, der har nogen Sandhed at meddele, hvis han tillige har Overtalelsens Kunst, har Kjendskab til det menneskelige Hjerte, har Snildhed i at overrumple, har Regnefærdighed i at fange langsomt, om han har Lov at bruge den for at vinde Sandheden Tilhængere, eller han ydmyg for Gud, elskende Mennesker i

Sandhed, og frelser sit Liv for den rædsomste af alle Usandheder — en Tilhænger.

Som sagt, jeg havde fattet hiin Inderlighedens rædsomste Collision, og ventede blot paa Aandens Bistand — hvad skeer? Ja, *Mag*. Kierkegaard og jeg gjøre rigtignok hver paa sin Viis en latterlig Figur i Forhold til de pseudonyme Bøger. At jeg sidder hen i Stilhed og bestandigt har til Hensigt at gjøre hvad de pseudonyme Forfattere gjøre, veed vel Ingen; *Mag*. Kierkegaard derimod han maa for, hver Gang et saadant Skrift udkommer. Og saa meget er vist, dersom alt det Meget der i lærde Theekredse og ellers i venskabelige Samlag siges til dette Menneskes Forædlelse og Forbedring, dersom Tordentalens Forfærdelse og Anklagens strænge Røst og Fordømmelsens Dom ret kunde komme ham til Gode, da maatte han i føie Tid blive et sjeldent godt Menneske. Medens ellers een Lærer har flere Disciple at forbedre, saa er han i den misundelsesværdige Stilling, at en høistæret Samtid af Mænder og Koner, Lærde og Ulærde og Skorsteensfeiere, alle Samtlige tage sig af hans Forbedring. Kun Skade, at Afstraffelsen og det til Forstandens og Hjertets Forædling Sigtende skeer og siges i hans Fraværelse, aldrig naar han er nærværende; ellers vilde der nok komme Noget ud deraf.

Hvad skeer? Der udkom et Skrift: Frygt og Bæven. Det ikke at kunne blive aabenbar, Skjultheden, er her en Forfærdelse, i Sammenligning med hvilken den æsthetiske Skjulthed er Barneværk.

At fremstille denne Existents-Collision i existerende Individualitet var umuligt, da Collisionens Vanskelighed, medens den lyrisk piner Lidenskabens Yderste frem, dialektisk holder Yttringen tilbage i absolut Taushed. Johannes *de silentio* er derfor ikke selv fremstillet som en saadan Existerende, han er en Reflekterende, der med den tragiske Helt som *terminus a quo*, med det Interessante som Confinium og den religieuse paradigmatiske Irregularitet som *terminus ad quem*, bestandigt ligesom løber Forstandens Pande imod, medens Lyriken reagerer fra Tilbagestødet. Saaledes har Johannes selv fremstillet sig. At kalde denne Bog, som Firmaet Kts gjorde, mindende om Jacobi og Des-

---

terminus a quo egtl. Grændse fra hvilken, ɔ: Udgangspunkt. *terminus ad quem* egtl. Grændse til hvilken, ɔ: Endemaal. Firmaet Kts] ɔ: Pseudonymet Kts (Biskop Mynsters Mærke). Se Heibergs Intelligentsblade IV Bd. S. 105 f., hvor dog Frygt og Bæven ikke kaldes eine erhabene Lüge, men vel Jacobis Ord (»Ich will lügen wie Desdemona«, Werke III S. 37) citeres i Forbindelse med Omtalen af Frygt og Bæven.

demona, »eine erhabene Lüge«, er i mine Tanker betegnende, forsaavidt Udsagnet selv indeholder en Modsigelse. Formens Modsætning er aldeles nødvendig for enhver Frembringelse i disse Sphærer. I den ligefremme Meddelelses, i Vrælets Form er Frygt og Bæven en Ubetydelighed, thi den ligefremme Meddelelse tyder netop paa, at Retningen er ud efter, efter at skrige, ikke ind efter i Inderlighedens Afgrund, hvor »Frygt og Bæven« først er forfærdelig, hvad det udtrykt kun kan være i en svigefuld Form. Hvorledes det egentligen forholder sig med Johannes *de silentio*, kan jeg naturligviis ikke med Bestemthed vide, da jeg ikke kjender ham personlig, og selv om jeg gjorde det, ikke just er tilbøielig til at troe om ham, at han skulde ville gjøre Nar af sig selv ved at give en ligefrem Meddelelse.

Det Ethiske er Anfægtelsen; Guds-Forholdet blevet til; den ethiske Fortvivlelses Immanents brudt; Springet sat; det Absurde Notifikationen.

Da jeg havde forstaaet dette, tænkte jeg, det for en Forsigtigheds Skyld kunde være godt, at det sikkredes, at hvad der var naaet, ikke ved et *coup de mains* blev til et Intet, saa Skjulthed blev saadan hvad man kalder Skjulthed, lidt Æsthetik, Tro blev saadan hvad man kalder Umiddelbarhed, *vapeurs* f. Ex., det religieuse Paradigma saadan hvad man kalder et Forbillede, en tragisk

atter svarende til at det religieuse Paradigma er Irregulariteten; thi ethisk seet er en Prøvelse utænkelig, da det Ethiske netop er det Almeengyldige ved altid at være gyldigt. Prøvelsen er det religieuse Paradigmas høieste Alvor, men for det blotte Ethiske er Prøvelse en Spøg, og det at existere paa Prøve ingenlunde Alvor, men et comisk Motiv, som ubegribeligt nok endnu ingen Digter har benyttet til derved at fremstille Mangelen paa Villie i et næsten vanvittigt Maximum, som hvis En vilde gifte sig paa Prøve o. s. v. Men det, at det religieuse Livs høieste Alvor er kjendelig paa Spøgen, er ligesom, at Paradigmet er Irregulariteten eller Partikulariteten og Guds Allestedsnærværelse Usynligheden, og Aabenbaringen Hemmeligheden.

Skriftet »Gjentagelsen« blev paa Titelbladet kaldet »psychologisk Experiment«. At dette var en dobbelt reflekteret Meddelelses-Form, blev mig snart tydeligt. Thi derved, at Meddelelsen skeer i Experimentets Form, danner den sig selv en Modstand, og Experimentet befæster et svælgende Dyb mellem Læser og Forfatter, sætter Inderlighedens Skilsmisse mellem dem, saa den ligefremme Forstaaelse er gjort umulig. Experimentet er Meddelelsens bevidste, drillende Tilbagekaldelse, hvilket altid er af Vigtighed for en Existerende der skriver for Existerende, at ikke Forholdet forandres til en Ramsende der skriver for Ramsende. Dersom en Mand vilde staae paa eet Been, eller i en snurrig dandsende Stilling svinge med Hatten, og i denne Attitude foredrage noget Sandt, saa vilde hans faae Tilhørere dele sig i to Classer; og mange fik han ikke, da de fleste strax vilde opgive ham. Den ene Classe vilde sige: hvor skulde det kunne være det Sande han siger, naar han gesticulerer saaledes; den anden vilde sige: ja hvad enten han nu slaaer Entrechats eller han gaaer paa Hovedet, om han saa slog Kulbøtter, det han siger er sandt, det vil jeg tilegne mig og lade ham fare. Saaledes ogsaa med Experimentet. Er det Udsagte den Skrivendes Alvor, saa beholder han Alvoren væsentlig for sig selv; opfatter den Modtagende det som Alvor, gjør han det væsentligen ved sig selv, og dette er netop Alvoren, og allerede i Barne-Underviisningen gjør man jo Forskjel mellem »Udenads-Læsning« og »Forstands-Øvelse«, hvilken Forskjel ofte er paafaldende nok i Forhold til den systematiske »Udenads-Læsning«. Experimentets Mellemværende begunstiger de Tvendes Inderlighed bort fra hinanden i Inderlighed. Denne Form vandt ganske mit Bifald, og jeg troede deri tillige at opdage, at de pseudonyme Forfattere bestandigt holdt Sigte paa det at existere, og saaledes vedligeholdt en indirecte Polemik mod Speculationen. Naar et

Menneske veed Alt, men veed det udenad, saa er Experimentets Form et godt Explorations-Middel; man sige ham endog hvad han veed i denne Form: han kjender det ikke. — Senere har en ny Pseudonym, *Frater Taciturnus*, udviist Experimentets Plads i Forhold til den æsthetiske, ethiske og religieuse Frembringelse. (cfr. »Stadier paa Livets Vei« P. 340 o. ff. § 3).

Om forøvrigt »Frygt og Bæven« samt »Gjentagelsen« har noget Værd, skal jeg ikke afgjøre. Har de Værd, saa vil Maalestokken for Bedømmelsen ikke være docerende Paragraph-Vigtighed. Er det Tidens Ulykke, at have glemt hvad Inderlighed er, saa skulde der jo ikke skrives for »Paragraphslugere«, men existerende Individualiteter maatte fremstilles i deres Vaande, naar Existentsen forvirrer sig for dem, hvilket er noget Andet end trygt i Kakkelovnskrogen at ramse: *de omnibus dubitandum*. Frembringelsen bør derfor, hvis den skal være betydningsfuld, bestandig have Lidenskab. Constantin Constantius har endog brugt en Kjerlighedshistorie, hvilken altid er et brugeligt Motiv i Forhold til det at existere, om det end *philosophice* i Forhold til det at ramse er en Daarskab. Han har brugt en Forlovelse. Dette billiger jeg ganske, og kun udtjente Romanlæsere ere vante til og finde Smag i, at der, naar der siges om Tvende, at de elskede hinanden, dermed forstaaes, hvad den laveste Pøbel profanerende forstaaer ved dette Ord. En Forlovelse er et Løfte, en brudt Forlovelse et brudt Løfte, men der er ingen hemmelig Note under, som vilde bringe en Qvinde til at rødme. Deraf følger ikke, at en Forlovelse skulde have et letsindigere Anstrøg, men at dens Alvor og Bruddets Forfærdelse bliver renere. At kalde det et Løfte, et brudt Løfte, naar en Mand besvangrer Romanens Elskerinde og derpaa forlader hende, er tankeløst og usædeligt, og fremfor Alt forbydende al videre Dialektiseren. Thi en saadan Adfærd lader der sig ikke dialektisere over, da sund Menneskeforstand letteligen siger En, at

forvandler den Forladtes Ægteskab, hvis hun indgik noget saadant, til Skjørlevnet ifølge Skriftens Lære. Forsaavidt kan jeg endda nok forstaae,*) hvorfor der valgtes en Forlovelses-Historie, og senere igjen af *Frater Taciturnus*. Jo renere det brudte Forhold kan holdes, medens Forfærdelsen af *prima* Qvalitet voxer og tiltager, desto mere kan Dialektiken opdage. Men at dialektisere over hvad der meest passende afhandles ved anden Protokol i Criminal-Kamret, ja vel endog at bruge sin lumpne Smule Dialektik til at lade Helten slippe ganske godt derfra, det maa overlades til Romanskrivere. En Forlovelse vilde en Romanskriver ansee for en saadan Ubetydelighed, at han slet ikke kunde indlade sig paa at opfatte et saadant brudt Løfte. Hos de pseudonyme Forfattere bruges Dialektiken netop til at gjøre det saa forfærdeligt som muligt, og Helten bliver netop Helt ved den Lidenskab, med hvilken han opfatter Forfærdelsen i sig selv og som afgjørende for sit Liv, og Reenheden ligger netop i, at det brudte Løfte fattes i Retning af en teleologisk Suspension, og Heltens Reenhed i, at det er hans Lidenskabs Høieste at ville gjøre det om, og Heltens Martyrium blandt Andet i, at han selv indseer, at hans Liv bliver meningsløst for de fleste Mennesker, der i Almindelighed forstaae sig ligesaa meget paa det Ethiske og det Religieuse, som de fleste Romanskrivere forstaae sig paa det. Ethisk og religieust bliver man ikke Helt ved at være en frisk Fyr, der kan tage sig Alt let, men tvertimod ved at tage Livet uendelig tungt, dog vel at mærke ikke i Form af fruentimmeragtig halvtimes Vrælen, men i Form af Udholdenhed i Inderlighed.

*) Ligeledes kan jeg ogsaa nok forstaae, hvorfor den pseudonyme eller de pseudonyme Forfattere gjentagen drage Ægteskabet frem. Hvor Vanskelighederne begynde, der slippe i Almindelighed Folk. Poesien tager efter gammel Skik Forelskelsen, og lader Ægteskabet være hvad det kan være. Men i den moderne Poesie (i Dramet og Novellen) er det endog kommet saavidt, at man uden videre bruger Ægteskabsbrud som en raffineret Baggrund for en ny Forelskelse. Den uskyldige Poesie forklarer Intet om Ægteskabet; den skyldige Poesie forklarer det som Ægteskabsbrud.

anden Protokol i Criminal-Kamret] her tænkes vist paa det ved Plakat af 5. Januar 1842 oprettede 2det Criminel-Kammer ved Hof- og Stadsretten, som traadte istedetfor den tidligere Inkvisitionskommission og ligesom denne havde Ret til at arrestere Mistænkte.

Dog Prøvelse (dens Dialektik cfr. Gjentagelsen) er en Gjennemgang, den Prøvede vender atter tilbage til at existere i det Ethiske, om han end beholder et evigt Indtryk af Forfærdelsen, et inderligere Indtryk end naar de graae Haar erindre den Forsøgte om Rædselens og Livsfarens Øieblik, da han blev graahaaret. Den teleologiske Suspension af det Ethiske maa have et endnu bestemtere religieust Udtryk. Det Ethiske er da tilstede i ethvert Øieblik med sin uendelige Fordring, men Individet er ikke istand til at realisere det. Denne Individets Afmagt maa ikke forstaaes om den fortsatte Stræbens Ufuldkommenhed med Hensyn til at naae et Ideal, thi saa er Suspensionen ikke sat, saa lidet som den Mand er suspenderet der maadeligt bestyrer sit Embede. Suspensionen ligger i, at Individet befinder sig i lige den modsatte Tilstand af hvad det Ethiske fordrer, saa det, langtfra at kunne begynde, hvert Øieblik det forbliver i denne Tilstand, forhindres mere og mere i at kunne begynde: det forholder sig ikke som Mulighed til Virkelighed, men som Umulighed. Saaledes er Individet suspenderet fra det Ethiske paa den forfærdeligste Maade, det er i Suspensionen ueensartet med det Ethiske, som dog har Uendelighedens Fordring paa det, og hvert Øieblik fordrer sig af Individet, og derved hvert Øieblik kun bestemtere betegner Ueens-

han er bleven ueensartet med den; og jo dybere dens Fordring forkyndes ham, desto tydeligere bliver ham kun hans rædselsfulde Fritagelse. Den rædselsfulde Fritagelse fra at gjøre det Ethiske, Individets Ueensartethed med det Ethiske, denne Suspension fra det Ethiske er Synden som Tilstand i et Menneske.

Synden er et afgjørende Udtryk for den religieuse Existents. Saasnart Synden ikke er sat, bliver Suspensionen et transitorisk Moment, der igjen forsvinder eller bliver udenfor Livet som det aldeles Irregulaire. Synden derimod er det afgjørende Udgangspunkt for den religieuse Existents, er ikke et Moment indenfor noget Andet, indenfor en anden Tingenes Orden, men er selv den religieuse Tingenes Ordens Begyndelse. I intet af de pseudonyme Skrifter var Synden bragt frem. Vel havde Ethikeren i Enten — Eller givet den ethiske Categorie at vælge sig selv et religieust Anstrøg ved at ledsage Fortvivlelsens Akt med det at angre sig selv ud af sin Continuitet med Slægten, men dette var en Forflygtigelse, der vel havde sin Grund i at Værket skulde holdes ethisk — ganske som var det efter mit Ønske, for at nemlig hvert Moment kunde blive tydeligt for sig. Den opbyggelige Betragtning hvormed Enten — Eller ender, »at vi mod Gud altid have Uret,« er ingen Bestemmelse af Synden som Grund, men er Misforholdet mellem den Endelige og Uendelige, bragt til Beroligelse i Uendelighedens Forlig i Begeistring. Det er den endelige Aands (i Frihedens Sphære) sidste begeistrede Tilraab til Gud: jeg kan ikke forstaae Dig, men jeg vil elske Dig, Du har altid Ret, ja selv om det var mig, som vilde Du ikke elske mig, saa vil jeg dog elske Dig.« Derfor heed Themaet: det Opbyggelige der ligger i den Betragtning o. s. v.; det Opbyggelige søges ikke i at ophæve Misforstaaelsen, men i begeistret at ville holde den ud, og i dette sidste Mod ligesom hæve den. — I »Frygt og Bæven« var Synden leilighedsviis benyttet for at belyse Abrahams ethiske Suspension, men heller ikke videre.

Saaledes stod Sagen, da udkom et Skrift: »om Begrebet Angest«, en simpel paapegende psychologisk Undersøgelse i Retning af det dogmatiske Problem om Arvesynden. Som Enten — Eller havde sikkret mod, at den teleologiske Suspension ikke kunde forvexles med æsthetisk Skjulthed, saaledes var der nu ved de tre pseudonyme Skrifter sikkret, at Synden, naar den bragtes

---

Ethikeren i Enten—Eller] jvfr. II Bd. S. 214 ff. I »Frygt og Bæven«] III Bd. S. 111.

frem, ikke forvexledes med Dit og Dat, Svaghed og Ufuldkommenhed; Sorgen over den ikke forvexledes med Allehaande, Suk og Taarer item Flæben over os selv og denne Jammerdal; Lidelsen i den ikke forvexledes med et Qvodlibet. Synden er afgjørende for en heel Existents-Sphære, den i strængeste Forstand religieuse. Netop fordi man i vor Tid kun veed altfor meget, gaaer det let nok med at forvirre Alt i en Sprogforvirring, hvor Æsthetikere bruge de meest afgjørende christelig-religieuse Bestemmelser i Aandrighed, og Præster bruge dem i Tankeløshed som Cancelistiil, hvilken er ligegyldig mod Indholdet.

Men er det vor Tids Ulykke, at den har faaet for Meget at vide, har glemt hvad det er at existere, og hvad Inderlighed har at betyde: saa var det af Vigtighed at Synden ikke blev opfattet i abstrakte Bestemmelser, hvori den da slet ikke, afgjørende nemlig, lader sig opfatte, fordi den staaer i et væsentligt Forhold til det at existere. Forsaavidt var det godt, at Skriftet blev en psychologisk Undersøgelse, der selv forklarer, at Synden ikke kan finde Plads i Systemet, formodentligen ligesom Udødelighed, Tro, Paradoxet og andet Saadant, der væsentligen forholder sig til det at existere, fra hvilket netop den systematiske Tænkning seer bort. Ved »Angest« kommer man heller ikke til at tænke paa Paragraph-Vigtighed, men paa Existents-Inderlighed. Som »Frygt og Bæven«

øvrigt er »Begrebet Angest« deri væsentlig forskjelligt fra
e pseudonyme Skrifter, at dets Form er ligefrem og endog
:rende. Maaskee har Forfatteren meent, at her paa dette
ınde en Meddelelse af Viden være fornøden, førend der
aaes over til Inderliggjørelsen, hvilken forholder sig til
væsentligen antages Vidende, og ikke just skal have Noget
men mere paavirkes. Skriftets lidt docerende Form var
elig Skyld i, at det fremfor noget af de andre pseudonyme
Smule Naade for Docenternes Øine. At jeg anseer denne
r en Misforstaaelse, nægter jeg ikke, og forsaavidt glædede
at der samtidigen udkom en lystig lille Bog af Nicolaus
. De pseudonyme Bøger henføres i Almindelighed til eet
g nu maatte da Enhver, der et Øieblik havde haabet paa
ende Forfatter, strax opgive Haabet ved at see en Mor-
ning fra samme Haand.
saa kom endeligen mine Smuler; thi Existents-Inderlig-
ır nu bestemmet saavidt hen, at det Christelig-Religieuse
emtages uden strax at forvexles med Allehaande. Dog
u. *Mag.* Kierkegaards opbyggelige Taler havde stadigen
l, i mine Øine et Vink om at han fulgte med, og var det
ıldende, at de fire sidste antog et omhyggeligt fortonet
ıf det Humoristiske. Saaledes ender vel ogsaa hvad der
e ved Immanentsen. Medens det Ethiskes Fordring gjøres
, medens Livet og Tilværelsen accentueres som en møi-
Gang, bliver dog Afgjørelsen ikke sat i et Paradox, og
physiske Erindringens Tilbagetagen i det Evige er bestan-
g, og giver Immanentsen Humorens Anstrøg som en
ıedens Tilbagekaldelse af det Hele i Evighedens Afgjort-
ved*). Existentsens (ɔ: det at existere) paradoxe Udtryk

---

umoristiske fremkommer, naar man besvarer Smulernes Problem (»kan
ves et historisk Udgangspunkt for en evig Salighed«) ikke med et Af-
ıens Nei eller Ja, men med et veemodigt Smiil (dette er det Lyriske i
ren), der betyder, at baade Oldingens 70 Aar og den næsten Dødfødtes
Time at leve i er for lidt til at blive Afgjørelse for en Evighed. Som
vellystig kan putte Hovedet under Dynen og blæse hele Verden et
:, saaledes forputter Humoristen sig ved Hjælp af Immanentsen i Erin-
:ns Evighed bag ved og smiler veemodig ad den timelige Existents
dens stakkede Travlhed og illusoriske Afgjørelse. Humoristen docerer
'sædelighed, langtfra, han ærer det Sædelige og gjør for sin Deel Alt,
ıdt han kan, og smiler atter over sig selv, men han er qvindelig for-

som Synd, den evige Sandhed som Paradoxet ved at være blevet til i Tiden, kort hvad der er afgjørende for det Christelig-Religieuse findes ikke i de opbyggelige Taler, om hvilke Nogle, efter hvad Magisteren sagde, meente at man **godt** kunde kalde dem Prædikener, medens Andre indvendte, at de vare ikke rigtige Prædikener. Humor er, naar den benytter de christelige Bestemmelser, en falsk Gjengivelse af den christelige Sandhed, da Humor ikke er væsentlig forskjellig fra Ironie, men væsentlig forskjellig fra Christendom, og væsentligen ikke anderledes forskjellig fra Christendom end Ironie er det. Den er kun tilsyneladende forskjellig fra Ironie ved tilsyneladende at have tilegnet sig hele det Christelige, uden dog paa en **afgjørende** Maade at have tilegnet

---

elsket i Immanentsen, og Erindringen hans lykkelige Giftermaal, og Erindringen hans lykkelige Længsel. En Humorist kunde vel faae det Indfald og virkelig realisere det, at arbeide ivrigere end Nogen og omgaaes Tiden karrigere end en Pligtarbeider; men hvis denne Arbeiden skulde have den mindste Betydning i Forhold til Afgjørelsen af en evig Salighed, saa vilde han smile. Timeligheden er ham en flygtig Episode og af høist tvivlsom Betydning, og i den er dette ham Forsmagen paa hans Salighed, at han har en

det (men det Christelige ligger netop i Afgjørelsen og Afgjortden), hvorimod det for Ironien Væsentlige: Erindringens Tilbagegen ud af Timeligheden ind i det Evige, atter er det Væsentlige r Humor. Tilsyneladende giver Humor det at existere større tydning end Ironien gjør, men dog er Immanentsen übergreifend, det Mere eller Mindre er en forsvindende Qvantiteren mod det risteliges qvalitative Afgjorthed. Humor bliver derfor den sidste *minus a quo* i Forhold til at bestemme det Christelige. Humor , naar den benytter de christelige Bestemmelser (Synd, Syndsrladelse, Forsoning, Gud i Tiden o. s. v.), ikke Christendom, men hedensk Speculation, der har faaet alt det Christelige at vide. n kan komme det Christelige skuffende nær, men der hvor Afrelsen fanger, der hvor Existentsen fanger den Existerende ligen Bordet fanger, saa han maa blive i Existentsen, medens Erinngens og Immanentsens Bro bagved er afhugget; der hvor Afrelsen bliver i Øieblikket, og Bevægelsen fremad mod Forholdet den evige Sandhed, der blev til i Tiden: der er Humoren ikke d. Paa samme Maade bedrager den moderne Speculation, ja n kan end ikke sige den bedrager, thi der er snart ikke Nogen bedrage, og Speculationen gjør det *bona fide*. Speculationen r det Kunststykke, at forstaae hele Christendommen, men vel mærke, den forstaaer den ikke christeligt, men speculativt, lket netop er Misforstaaelsen, da Christendommen er lige Modningen til Speculation. — *Mag.* Kierkegaard har formodentligen vidst, hvad han gjorde, da han kaldte de opbyggelige Taler: yggelige Taler, samt hvorfor han afholdt sig fra Brugen af istelig-dogmatiske Bestemmelser, fra at nævne Christi Navn . v., hvad man ellers i vor Tid gjør frisk væk, medens Cateierne, Tankerne, det Dialektiske i Fremstillingen kun er Immatsens. Som de pseudonyme Skrifter, foruden hvad de directe indirecte ere en Polemik mod Speculationen, saaledes er e Taler det ogsaa, ikke derved, at de ikke ere speculative, thi re netop speculative*), men derved, at de ikke ere Prædikener.

Firmaet Kts (i Prof. Heibergs Intelligensblad) havde saaledes fuld Ret i at undtage den ene Tale »Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet«,

---

bona fide i god Tro. Intelligensblad, 1844, S. 112 f. — Artiklen elig Polemik«) er en Protest mod Fordringen om, at Prædikenen skal være sophisk.

Havde Forfatteren kaldt dem Prædikener, havde han været en Sluddermads. De ere opbyggelige Taler, Forfatteren gjentager ordret i Forordet »at han ikke er Lærer« og Talerne ikke »til Opbyggelse«, ved hvilken Bestemmelse deres teleologiske Betydning allerede i Forordet er humoristisk tilbagekaldt. De ere »ikke Prædikener«; Prædikenen svarer nemlig til det Christelige, og til Prædikenen svarer en Præst, og en Præst er væsentligen hvad han er ved Ordinationen, og Ordinationen er en Lærers paradoxe Forvandling i Tiden, hvorved han i Tiden bliver noget Andet end hvad der vilde være den immanente Udvikling af Genie, Talent, Gave o. s. v. Fra Evighed er dog vel Ingen ordineret, eller saasnart han fødes, istand til at erindre sig som ordineret. Paa den anden Side er Ordinationen en *caracter indelebilis*. Hvad vil dette sige Andet, end at atter her Tiden bliver afgjørende for det Evige, hvorved Erindringens immanente Tilbagetagen i det Evige er forhindret. Ved Ordinationen staaer atter det christelige Notabene. Om det er rigtigt, om Speculationen og Humor ikke har Ret, er et ganske andet Spørgsmaal; men om Speculationen end havde nok saa meget Ret, den har aldrig Ret i at udgive sig for Christendom.

Altsaa, saa kom jeg med mine »Smuler«. Om det nu i Piecen er lykkedes mig paa en indirecte Maade at sætte Christendommen

an er Vidende: skal jeg ikke afgjøre. Ved directe Meddelelse lod et sig ikke gjøre, da denne altid kun forholder sig til en Mod-ıger i Retning af Viden, ikke væsentligen til en Existerende. Ved irecte Meddelelse kunde der maaskee vækkes lidt Sensation, men ensation forholder sig ikke til det at existere, men snarere til et at snakke. At existere i det Forstaaede kan ikke ligefremt ıeddeles en existerende Aand, end ikke af Gud, mindre af et Ienneske. Som sagt, om det er lykkedes i Piecen, skal jeg ikke fgjøre, jeg gider heller ei have den Uleilighed selv at anmelde en, hvilket da igjen conseqvent maatte gjøres i Dobbelt-Reflexio-ıens indirecte Form. Hvad sjelden hænder mig, er her mit Til-ælde: jeg er enig med Alle. Har slet Ingen gidet anmelde den, eg gider heller ikke*). Er det lykkedes: saa meget desto bedre;

*) Dog, det er sandt, netop i disse Dage erfarer jeg, at den er bleven anmeldt, og forunderligt nok i et tydsk Tidsskrift: »Allgemeines Repertorium für Theologie und kirchliche Statistik.« Recensenten har en fortræffelig Egenskab: han fatter sig kort og afholder sig saa godt som ganske fra den i Recensioner ellers almindelige Indgangens og Udgangens Examens-Festlighed i at nævne med Roes, indkalde med Udmærkelse eller vel endog med Udmærkelse og Lykønskning. Dette paaskjønner jeg saa meget mere, som Anmeldelsens første Punktum (»diese Schrift eines der produktivsten Schriftsteller Dänemarks ist wegen der Eigenthümlichkeit ihres Verfahrens einer kurzen Besprechung nicht unwerth«) med det Ord »Besprechung« og »nicht unwerth« jog mig en Skræk i Livet. Ref. angiver Skriftets Indhold at være en Udvikling af de positive-christelige Forudsætninger, bemærker derpaa, at dette er gjort saaledes, »dasz unsere Zeit, die Alles nivellirt, neutralisirt und vermittelt, sie kaum wiedererkennen wird«), og gaaer derpaa (altsaa uden at have benyttet det Ironiens Vink, der er indeholdt i hvad han selv siger om at fremstille de christelige Forudsætninger saaledes for vor Tid, at den, uagtet den endogsaa er bleven færdig med dem og gaaer videre, ikke engang kan kjende dem igjen) over til at referere. Hans Referat er nøiagtigt, og i det Hele dialektisk paalideligt, men nu kommer Knuden: uagtet Referatet er rigtigt, vil Enhver, der blot læser det, faae et aldeles forkeert Indtryk af Bogen. Nu, det forstaaer sig, den Ulykke er ikke stor, men paa den anden Side er det dog altid mindre heldigt, naar en Bog netop skal omtales for dens Eiendommeligheds Skyld. Referatet er docerende, reent og skært do-

Allgemeines Repertorium osv.] ɔ: Neues Repertorium für die theolo-che Litteratur und kirchliche Statistik, II Bd. 1. Heft, Berlin 1845, S. 44—48.

er det ikke lykkedes: nu, den Ulykke er da ikke saa stor, en saadan Piece kan jeg snart skrive, og hvis det blev mig tydeligt, at

---

cerende; Læseren vil altsaa faae det Indtryk, at Piecen ogsaa er docerende. Dette er nu i mine Øine det forkeerteste Indtryk, man kan faae af den. Formens Modsætning, Experimentets drillende Modstand mod Indholdet, den digtende Frækhed (der endogsaa digter Christendommen), det eneste Forsøg der gjøres paa at gaae videre, videre nemlig end den saa kaldte speculative Construeren, Ironiens utrættede Virksomhed, Anlæggets hele Parodieren af Speculationen, det Satiriske i, at der gjøres Anstrængelser, som skulde der komme was ganz Auszerordentliches und zwar Neues, medens der bestandig kommer den gammeldags Orthodoxie i behørig Strenghed: alt dette faaer Læseren af Referatet slet ingen Anelse om. Og dog er Bogen saa langt fra at være skrevet for Ikke-Vidende, der skulle have Noget at vide, at Den, med hvem jeg i Bogen indfører mig talende, bestandig er Vidende, hvilket synes at tyde paa, at Bogen er skrevet for Vidende, hvis Ulykke det er at de veed for meget. Den christelige Sandhed er derved, at Alle veed den, efterhaanden blevet en saadan Trivialitet, at det falder vanskeligt at faae et primitivt Indtryk af den. Naar dette forholder sig saaledes, bliver det at kunne meddele tilsidst den Kunst at kunne fratage eller franarre. Dette synes besynderligt og meget ironisk, og dog troer jeg, det er lykkedes mig

jeg end ikke ved at gjøre Noget vanskeligt paa nogen Maade kan gavne Nogen i min Samtid, saa fritager denne tunge Bevidsthed mig tillige for al Uleilighed med at skrive.

---

nemlig bedre at forstaae, at Noget er saa vanskeligt, at man slet ikke kan forstaae det, end at en Vanskelighed er saa saare let at forstaae; thi er den saa saare let, saa er den maaskee slet ingen Vanskelighed, da Vanskeligheden jo netop er kjendelig derpaa, at den er vanskelig at forstaae. Naar da Meddelelsen, i Forhold til en saadan Tingenes Orden, ikke gaaer ud paa at gjøre Vanskeligheden endnu lettere, saa bliver Meddelelsen jo en Fratagen. Man ifører Vanskeligheden en ny Form, hvori den virkelig er vanskelig. Denne er Meddelelsen til Den — som allerede har forklaret Vanskeligheden saa saare let. Indtræder da, hvad Anmelderen antyder, at en Læser neppe i det Fremsatte kan gjenkjende det han forlængst er bleven færdig med, saa vil Meddelelsen standse ham, dog ikke for at meddele ham noget Nyt, der er at føie til den megen Viden, men for at fratage ham Noget. — Anmeldelsen er der forøvrigt Intet at sige om, kun de fire sidste Linier ere igjen et Beviis paa, hvorledes Alt i vor docerende Tid opfattes docerende. »Wir enthalten uns jeder Gegenbemerkung, denn es lag uns, wie gesagt, blosz daran, das eigenthümliche Verfahren des Verfassers zur Anschauung zu bringen. In Uebrigen stelien wir es dem Ermessen eines Jeden anheim, ob er in dieser apologetischen Dialektik Ernst oder etwa Ironie suchen will.« Men min eiendommelige Fremgangsmaade, hvis der skal være Tale om den og især om at »bringe den til Anskuelse«, ligger netop i Meddelelsens Modsætnings-Form, ingenlunde i de maaskee nye dialektiske Combinationer, hvorved Problemerne blive tydeligere; den ligger først og fremmest og afgjørende i Modsætnings-Formen, og da naar dette er fremhævet kan der, hvis saa skal være, blive Tale et Øieblik om en Smule docerende Eiendommelighed. Naar Ref. henstiller det til Enhver, om han vil søge Alvor eller Ironie i Piecen, saa er dette vildledende. Man pleier i Almindelighed at sige noget Saadant, naar man ikke veed Andet at sige; og naar en Bogs Fremstilling er ublandet pure pære docerende Alvor, saa kan det lade sig høre at man siger det, forsaavidt man siger Noget om Bogen, som ikke staaer i Bogen: Bogen er reen Alvor; nu siger Recensenten: Gud veed, om det er Ironie eller Alvor, og der er sagt Noget, og sagt Noget ved at overlade til Læseren at *søge* eller om han *vil søge* — hvad der nemlig ikke ligefrem er i Bogen. Anderledes derimod hvor der kun kan være Tale om at *finde*, hvad der er. Men Piecen var langtfra at være reen og skær Alvor, det var kun Referatet der blev reen Alvor. Forsaavidt kan Slutningsbemærkningen i Referatet vel have noget at betyde i Forhold til Referatet (f. Ex. som en Satire over det), men i Forhold til Skriftet er den taabelig.

Dog er det virkelig faldet mig paa, om jeg ikke er i en Misforstaaelse, om jeg ikke forudsætter Noget hos Læsere, og feiler i at forudsætte det. Thi jeg vil være ganske oprigtig: min Forestilling om Meddelelse gjennem Bøger er høist forskjellig fra hvad jeg ellers seer fremsat desangaaende, og fra hvad man stiltiende anseer for givet. Den indirecte Meddelelse gjør det at meddele i en anden Forstand til en Kunst, end man ellers antager ved at tænke sig det saaledes, at Meddeleren har at fremsætte Meddelelsen for en Vidende, at denne kan bedømme den, eller for en Ikke-Vidende, at denne kan faae Noget at vide. Men det Næste bryder man sig ikke om, det der netop gjør Meddelelsen saa dialektisk vanskelig: at Modtageren er en Existerende, og at dette er det Væsentlige. At standse en Mand paa Gaden og staae stille for at tale med ham, er ikke saa vanskeligt som i Forbigaaende at skulle sige en Forbigaaende Noget uden selv at staae stille eller sinke den Anden, uden at ville bevæge ham til at gaae samme Vei, men netop tilskynde ham til at gaae sin egen Vei: og saaledes er Forholdet mellem en Existerende og en Existerende, naar Meddelelsen angaaer Sandheden, som Existents-Inderlighed. Angaaende denne min dissentierende Opfattelse af det at meddele er det stundom faldet mig ind, om dog ikke Dette betræffende den indirecte Meddelelse lod sig directe meddele. Saaledes seer jeg, at Socrates, der

thi med den indirecte Methode maa dog alt det Samme kunne naaes, kun langsommere. Men Hurtigheden har slet intet Værd i Forhold til Forstaaelse, hvor Inderligheden er Forstaaelsen. Mig synes det bedre, at man i Sandhed kommer til at forstaae hinanden i Inderligheden fra hinanden, om dette end skeer langsomt. Ja, selv om det aldrig skeete, fordi Tiden gik forbi, og den Meddelende var glemt, uden at Nogen var kommen til at forstaae ham, mig synes det conseqventere af den Meddelende ikke at have forskyldt den mindste Tillæmpning for at faae Nogen til at forstaae sig, og først og sidst at passe paa sig selv, at han ikke bliver vigtig i Forhold til Andre, hvilket langtfra at være Inderlighed er udvortes, larmende Væsen. Naar han gjør det, da skal han have denne Trøst i Dommen, naar Guden dømmer, at han Intet har tilladt sig for at vinde Nogen, men af yderste Evne arbeidet forgjeves, overladende det til Guden, om det skulde have nogen Betydning eller ikke. Og dette skal vel behage Guden bedre end om den Travle vilde sige til ham: »jeg har skaffet Dig 10,000 Tilhængere; Nogle vandt jeg ved at græde over Verdens Elendighed og varsle Verdens nære Undergang, Andre ved at aabne lyse, smilende Udsigter, hvis de antoge min Lære, Andre paa andre Maader, ved at slaae Lidt af, ved at sætte Lidt til. De bleve alle Tilhængere, saadan nogenlunde Tilhængere. Ja, om Du, medens jeg levede, vilde være stegen ned paa Jorden for at inspicere, da skulde jeg have fortryllet Dit Øie ved Synet af de mange Tilhængere, ligesom Potemkin fortryllede Catharinas Blik« . . . . ja ligesom Potemkin fortryllede Catharinas Blik, netop saaledes, nemlig ved Hjælp af Theater-Decorationer, og saaledes vare de 10,000 Tilhængere af Sandheden ogsaa en theatralsk Forlystelse.

At Subjektiviteten, Inderligheden er Sandheden, var min Thesis. Hvorledes de pseudonyme Forfattere, efter min Antagelse, stræbe hen til denne Sætning, der i sit Maximum er Christendommen, har jeg nu søgt at vise. At der kan existeres med Inderlighed ogsaa udenfor Christendommen, har Græciteten blandt Andet tilstrækkeligen godtgjort; men i vor Tid synes det virkeligen at være kommet saavidt, at medens vi alle ere Christne og vidende om Christendommen, er det allerede en Sjeldenhed at

---

Potemkin havde som Statholder over Krim tilvendt sig store Summer, som Catharina II havde overladt ham at anvende til Provinsens Bedste. Da hun foretog en Reise til Krim, fik han ved forskjellige Arrangementer bibragt hende det Indtryk, at Landet var i en blomstrende Tilstand; bl. a. opførte han i nogen Afstand fra Veien hele Byer af malede Brædder.

træffe et Menneske, der blot har saa megen existerende Inde
lighed som en hedensk Philosoph. Hvad Under da, at man sa
hurtigt bliver færdig med Christendommen, naar man begynde
med at bringe sig selv i den Tilstand, hvor der aldeles ikke ka
være Tale om at faae noget nok saa lidet Indtryk af Christe
dommen. Man bliver objektiv, objektiv vil man betragte –
Guden korsfæstes, hvad der, da det skeete, end ikke tillod Templ
at være objektivt, thi dets Forhæng brast, end ikke tillod de D
at blive objektive, thi de stode op af Gravene: hvad der alts
formaaer at gjøre endog det Livløse og de Afdøde subjektive, d
betragtes nu objektivt af DHrr. Objektive. Man bliver objekti
objektiv vil man betragte Christendommen, der foreløbigen tag
sig den Frihed, at gjøre Betragteren til Synder, hvis der ov
hovedet skal være Tale om at faae Noget at see. Og det at væ
Synder, hvad der maa være Subjektivitetens forfærdeligste Lide
det vil man være objektiv. Men saa hjælper man med lange
stematiske Indledninger, og verdenshistoriske Oversigter: i den
Forbindelse lutter Narrestreger, i Forhold til Christendomme
Afgjørelse lutter Sinkerie. Man bliver objektiv og objektiv, jo ti
ligere jo bedre, man lader haant om at være subjektiv, man fo
agter Individualitetens Categorie, vil trøste sig ved Slægtens, m
fatter ikke, hvilken Feighed og Fortvivlelse det er, at Subjekt

at docere. At der ikke skal doceres, er i mine Tanker den sande Opfattelse af Tidens Forvirring, hvilken netop ligger i den megen Doceren. Høitstaaende Docenter have ladet haant nok om de pseudonyme Bøger, item om min lille Piece, fordi den ikke var docerende; en Mængde har uden videre sluttet, at det kom deraf, at Forfatterne og jeg med ikke vare istand til at hæve sig til den Høide, der fordres for at docere, til den Objektivitet, der er Docenternes Standpunkt. Maaskee er det saa, men sæt Subjektiviteten var Sandheden, saa blev det altid betænkeligt med Docenternes Høide. Det har ogsaa forundret mig, at man, medens enhver theologisk Candidat antages næstendeels at kunne docere, at man da ikke kunde overtale sig til at troe, at de pseudonyme Forfattere, item jeg Johannes Climacus, nok kunde docere omtrent ligesaa godt som mange Andre, der docere, men derimod let hengive sig til den Antagelse, at vi Samtlige skulde være saa aldeles udpegede som Stakler, at vi ikke formaaede at gjøre, hvad der nuomstunder, da en heel tydsk Litteratur ene og alene er udviklet i den Retning, omtrent er ligesaa let for en studerende Læser, der vil excerpere tydske Skrifter, som det nuomstunder er at skrive Vers, en Færdighed, man snart kan fordre af Domestikker. Dog det være nu som det være vil, det er altid godt at være kjendt paa Noget, og jeg forlanger intet Andet, end at være udpeget som den Eneste, der ikke kan docere, og derved tillige som den Eneste, der ikke forstaaer Tidens Fordringer.

At Subjektiviteten, Inderligheden er Sandheden, er min Thesis, at de pseudonyme Forfattere forholde sig til den, er let nok at see, om ikke paa Andet, saa paa deres Blik for det Komiske. Det Komiske er altid Modenhedens Kjende, og det gjelder da blot om, at der under denne Modenhed viser sig den nye Spire, at *vis comica* ikke qvæler det Pathetiske, men blot betegner, at en ny Pathos begynder. Kraft i det Komiske betragter jeg som en uundværlig Legitimation for Enhver, der skal ansees for bemyndiget i Aandens Verden i vor Tid. Naar en Tid er saa gjennemreflekteret som vor og som vor siges at være, saa maa, hvis det er Sandhed, det Komiske være opdaget af Enhver, og primitivt af Enhver, som vil tale med. Men Docenterne ere saa blottede for komisk Kraft, saa det er skrækkeligt; endog Hegel er efter en ivrig Hegelianers Forsikkring aldeles blottet for Sands for det Komiske. En latterlig Tværhed og Paragraph-Vigtighed, som giver

---

vis comica komisk Kraft.

en Docent paafaldende Lighed med en holbergsk Bogholder, k
Docenterne Alvor. Enhver der ikke har denne gyselige Festl
er letsindig. Maaskee. Men hvad vil det dog sige, virkel
have reflekteret sig ud af det Umiddelbare, uden at være l
Mester i det Comiske; hvad vil det sige? Ja, det vil sige, at
lyver. Hvad vil det sige, at forsikkre at man har reflekter
ud, og meddele dette som en Efterretning i ligefrem Form;
vil det sige? Ja, det vil sige, at man snakker i Taaget. I Aa
Verden ere de forskjellige Stadier ikke som Byer paa en Re
Forhold til hvilke det er ganske i sin Orden, at den Rei
ligefrem fortæller f. Ex. vi forlode Pekin og ankom til K
den 14de vare vi i Kanton. En saadan Reisende forandrer
Sted, ikke sig selv, og derfor er det i sin Orden, at han
ligefremme uforandrede Form taler om og fortæller Fora
gen. Men i Aandens Verden er det at forandre Sted, selv
andres, og derfor al ligefrem Forsikkring om at være ko
derhen og derhen, Forsøg *à la* Münchhausen. At man i Aa
Verden er kommen til hiint fjerne Sted, beviser Fremstil
selv; vidner den imod, saa er al Forsikkring blot et Bidrag
Komiske. Kraft i det Comiske er Polititegnet, det Magtens
som enhver Agent, der i vor Tid virkelig er Agent, maa
Men denne Comik er ikke hidsig eller vild, dens Latter

at attraae nogen Forandring i denne Dom, er det blot mit Ønske, at de ærede Docenter, ikke blot de paa Cathederet gestikulerende, men ogsaa de i Theevandscirklerne høirøstede, ville vedstaae deres Dom, og ikke pludseligen have glemt de ofte nok privatissime afdeklamerede Alvorsord mod de pseudonyme Forfattere, for derimod tydeligen at kunne erindre, at det var dem, der vilde gjøre det Comiske til en Bestemmelse i Alvoren, og Spøgen til en Frelsermand fra det sørgeligste af alle Tyrannier: Tværhedens og Dumhedens og Stivhedens. De pseudonyme Forfattere og jeg med vare alle subjektive; jeg forlanger intet Bedre end at være kjendt paa i vor objektive Tid, at være den Eneste, der ikke formaaede at være objektiv.

At Subjektiviteten, Inderligheden er Sandheden, det at existere det Afgjørende, at det var ad den Vei der skulde styres hen til Christendommen, hvilken netop er Inderlighed, men vel at mærke ikke enhver Inderlighed, hvorfor de foreløbige Stadier bestemt maatte fastholdes: det var min Idee. I de pseudonyme Skrifter har jeg troet at finde en saadan Stræben, og jeg har søgt at tydeliggjøre min Opfattelse af den og dens Forhold til mine Smuler. Om jeg har truffet Forfatternes Mening, kan jeg ikke med Bestemthed vide, men i ethvert Tilfælde vil jeg her gjøre dem en Undskyldning, at jeg paa en Maade har anmeldt dem, skjøndt min Omtale netop ved ikke at indlade sig paa Indholdet egentligen ingen Anmeldelse er. Det har aldrig været mig gaadefuldt, hvorfor de Pseudonyme atter og atter have frabedt sig Anmeldelser. Da Fremstillingens Modsætningsform gjør det umuligt at referere, fordi et Referat netop tager det Vigtigste bort og falsk forvandler Skriftet til et docerende Foredrag, har Forfatterne fuldkommen Ret i hellere at ville nøies med faae virkelige Læsere, end misforstaaes af de Mange, der ved et Referat fik Noget at løbe med. Dette er ogsaa min Mening *qva* Forfatter, og jeg mindes her et Ord af Zeno, der i Anledning af at Theophrast havde saa mange Disciple sagde: »hans Chorus er større, mit mere harmonisk.« Dette Ord har jeg læst netop i disse Dage igjen hos Plutarch i en lille Afhandling om »hvorledes man paa en tilladelig Maade tør rose sig selv.«

---

atter og atter have frabedt sig Anmeldelser] jvfr. III Bd. S. 59. 260. VI Bd. S. 181. **Zeno** Stifter af den stoiske Skole: **Theophrast** Aristoteles's Efterfølger som Hoved for den peripatetiske Skole. **Plutarch**] *de se ipso citra invidiam laudando* 17.

Mine Smuler nærmede sig paa en afgjørende Maade Christendommen, uden dog at nævne dens eller Christi Navn. I en vidende Tid, hvor alle Mennesker ere Christne og veed hvad Christendom er, er det kun altfor let, at bruge de hellige Navne uden at tænke Noget derved, at ramse den christelige Sandhed, uden at have det mindste Indtryk af den. Vil Nogen antage, at Grunden, hvorfor Navnene ikke bleve nævnte, var min Uvidenhed, at jeg ikke vidste, at Christendommens Stifter heed Christus og hans Lære Christendommen: saa kan han gjerne antage det. Det er altid godt at være kjendt paa Noget, jeg for mit Vedkommende forlanger intet Bedre, end midt i Christendommen at være den Eneste, der ikke veed at Christendommens Stifter var Christus: at være uvidende er dog immer bedre, end at være vidende derom som om hundrede andre Trivialiteter.

Da saa mine philosophiske Smuler vare udkomne, og jeg betænkt paa i et Postscriptum »at iføre Problemet historisk Costume«, udkom der endnu et pseudonymt Skrift: Stadier paa Livets Vei, et Skrift som kun kar tildraget sig Faaes Opmærksomhed hvad det selv forudsiger p. 309, 376.), maaskee ogsaa af den Grund, at her ikke som i Enten — Eller var »Forførerens Dagbog«, thi den blev vel omtrent meest læst og hjalp naturligviis især til Sensationen. At dette Værk har et Forhold til Enten — Eller, er tydeligt nok, og afgjort vist derved, at i de to første Afdelinger de

t vække en Erindring. At undgaae det, er let, at gjøre det er at
ɔrsøge sig selv og sin Lykke i et Vovestykke, hvis Farlighed ud-
ıles flere Steder i Skriftet.*) Man fortæller om en Matros, der
ıldt ned fra Toppen af Masten uden at komme til Skade, at han
eiste sig op og sagde: gjør mig det efter; men selv har han for-
ıodentligen ogsaa afholdt sig fra at ville gjøre det om. Saaledes
r Gjentagelsen altid i Forhold til hvad der kræver Lykke og In-
piration et Vovestykke. Det der nemlig ved den foranledigede
ammenligning gjøres en absolut Fordring til, er Udtrykkets Frugt-
arhed, thi at gjentage sine egne Ord eller gjentage lykkeligt valgte
'rd ordret er ikke vanskeligt. At gjentage det Samme vil altsaa
llige sige, at forandre under et ved Præcedentsen vanskeliggjort
ilkaar; og medens den nysgjerrige Læser stødes bort ved at det
r det Samme, thi den nysgjerrige Læser fordrer den udvortes
'orandring i Navne, Decorationer, Paaklædning, Frisure o. s. v.,
jøres den opmærksomme Læser strængere i sin Fordring, fordi
.er slet intet Bestikkende er, intet Adspredende, ingen Staffage,
ngen Meddelelse betræffende de ubekjendte Personers Udvortes og
le fjerne Egnes climatiske Forhold o. s. v. Imidlertid blev det
rovet, og den ubekjendte Forfatter har ikke været uvidende om
'aren, som han vel ogsaa neppe har været uvidende om, hvorfor
Socrates satte sin Ære og Stolthed i Eet: bestandig at sige det
Samme og om det Samme**). Den pseudonyme Forfatter har ved

*) Cfr. p. 16 »Hvor let er det ikke, at gjøre et Gjestebud, og dog har Constantin forsikkret, at han aldrig mere vilde vove det. Hvor let er det ikke at beundre, og dog har Victor Eremita forsikkret, at han aldrig mere vil give sin Beundring (for Mozart nemlig) Ord, fordi et Nederlag er forfærdeligere end at blive Invalid i Krigen!« Som Ethiker udtaler Assessoren det Modsatte med ethisk Lidenskab, p. 86: »Dette maa være nok sagt om Ægteskabet, i dette Øieblik falder det mig ikke ind at ville sige mere, en anden Gang, maaskee imorgen, siger jeg mere, men »altid det Samme og om det Samme«, thi det er kun Zigeunere og Røverpak og Plattenslagere, der have det Valgsprog, at hvor man eengang har været, skal man aldrig komme mere.«

**) Man kan overhovedet faae Leilighed til at gjøre et dybt Indblik i et Menneske, om han er Aand eller blot sandselig bestemmet, ved at erfare hvad

Socrates] se IV Bd. S. 236. p. 16] VI Bd. S. 32. p. 86] VI Bd. 114.

at vove det vundet en indirecte Triumph over en nysgjerrig Læs
den. Idet nemlig denne kiger*) i Bogen og seer de bekjendte
Victor Eremita, Constantin Constantius o. s. v., kaster den Bogen h
siger kjedsommeligt: det er ganske det Samme som Enten –
Den nysgjerrige Læser siger altsaa: det er det Samme. Og
saa en saadan Læser siger det høirøstet, da tænker maaske
pseudonyme Forfatter som saa: »gid det virkelig var som Du
thi denne Dom er en Compliment, da det ikke kan forstaae
var det ordret det Samme; men jeg føler vel, at jeg ikk
denne Inderlighedens Frodighed efter saa stor en Maalestok,
jeg derfor har kun i betydelig Forkortning og med betydeli
andring i Udgangspunkterne vovet at gjentage. Imidlertid h
dog som Forfatter et Held fremfor Udgiveren af Enten –
thi Nyhedens Interesse og den store Bog og Forførerens I
foranledigede et Opløb, da man troede der var Noget paa
saa Værket blev kjøbt, og jo endog nu skal være udsolgt,
høist betænkeligt Argument for Bogens Godhed; man fristes

---

han forstaaer ved en Forfatters Rigdom og hvad ved hans Fattigdom
en Præst kunde holde ud Aaret rundt at prædike over een og samme
bestandigt foryngende sig i Udtrykkets nye Frodighed, saa vilde han

til at antage, det var en Nytaars-Present. Jeg derimod er fri for Nysgjerrighedens Lugten til En.« I Forhold nemlig til Tivolis Forlystelser og litteraire Nytaars-Præsenter gjelder det for Stüvenfängere og saa for Dem, som blive fangne, at Forandring er høieste Lov, men i Forhold til Sandheden som Inderlighed i Existents, i Forhold til en uforkrænkeligere Glæde ved Livet, der intet har Tilfælleds med Livsledens Higen efter Adspredelse, gjelder det Modsatte, og Loven er: det Samme og dog forandret og dog det Samme. See, derfor synes Liebhabere af Tivoli saa lidet om Evigheden, thi det er Evighedens Væsen altid at være det Samme, og Aandens Ædruelighed er kjendelig paa, at den veed at Forandring i det Udvortes er Adspredelse, men Forandring i det Samme Inderlighed. Men saa nysgjerrig er i det Hele Læseverdenen, at en Forfatter, der ønsker at være den qvit, blot behøver at give et lille Vink, for at være den qvit, blot et Navn, saa siger den: det er det Samme. Thi ellers er Stadiernes Forskjellighed fra Enten – Eller iøinefaldende nok. Ikke at tale om, at de to Trediedele ere saa forskjellige som det omtrent er categorisk muligt*), saa er indenfor den første Trediedeel Victor Eremita, der før blot var Udgiver, forvandlet til en existerende Individualitet, Constantin og Johannes Forføreren bestemtere udprægede, Assessoren beskjæftiget med Ægteskabet fra en ganske anden Side end i Enten — Eller, medens neppe den opmærksomste Læser skal finde et eneste Udtryk, et eneste Sving i Tanken eller i Sproget, som det var i Enten - Eller.

Jeg har med Flid opholdt mig længere ved dette, fordi det, om det end kan convenere en eenligt staaende Forfatter, der netop elsker denne Isolation, for mig betyder noget Andet, da det forholder sig til, hvad jeg bestandigt har fremhævet, at Tiden har glemt hvad det er at existere og hvad Inderlighed er. Den har

*) Dog ogsaa i Forhold til de to Trediedele forudsiger Skriftet selv, at Læseverdenen vil finde det kjedsommeligt cfr. p. 268 øverst, 367 nederst og 368 øverst. En Kjerlighedshistorie er en Kjerlighedshistorie, siger en saadan Læseverden, skal man læse derom endnu en Gang, saa maa Scenen være i Africa, thi Sceneriet er det der giver Forandringen, og en saadan Læseverden behøver »Optog, Egne, mange Personer — og saa Koerne.«

Nytaars-Present] jvfr. Forord III (V Bd. S. 25 f.). p. 268 øverst osv.] VI Bd. S. 324 med. 440 p. m.

tabt Troen paa, at Inderligheden gjør det tilsyneladende fattige Indhold rigere, medens Forandring i det Udvortes kun er den Adspredelse, som Livslede og Livstomhed griber efter. Derfor er det man har vraget Existents-Opgaverne. I Forbigaaende faaer man at vide, hvad Tro er; saa veed man jo det. Saa griber man efter et speculativt Resultat, og saa er man atter lige nær. Saa kommer Astronomien for en Dag, og saaledes gjennemføiter man alle Videnskaber og Sphærer, og lever dog ikke, medens Digterne blot for at underholde Læsere streife om i Africa, America, Fanden i Vold i Trapezunt og R—, saa der snart maa opdages en ny Verdensdeel, hvis Poesien ikke skal spille Renonce, og hvorfor? Fordi Inderligheden mere og mere tabes.

Lad os saa begynde med Skriftets sidste to Trediedele, hvis Indhold er en Lidelses-Historie. Lidelse kan der nu være overalt i Existentsens forskjellige Stadier, men naar der i et Skrift ordnes et æsthetisk Stadium, saa et ethisk, og endelig et religieust Stadium, og først her det Ord Lidelse bruges, saa synes det at tyde paa, at Lidelse forholder sig anderledes til det Religieuse end til det Æsthetiske og Ethiske. Det Ord Lidelses-Historie synes derfor at være brugt prægnant som Categorie, som har Lidelse en

tende mod æsthetisk og ethisk Existents-Inderlighed. Selv i daglig Tale pleier man jo, naar der siges om et Menneske, han har vist lidt meget, strax dertil at knytte Forestillingen om Inderlighed.

Lidelses-Historiens Titel er »Skyldig? — Ikke-Skyldig?« Spørgsmaalstegnene ere tydeligen en Hentydning til Rettergangen. En Roman-Forfatter havde formodentligen slaaet Titlen sammen, og en Læseverden, der ønsker Resultat, havde vel gjerne seet det. Saa var Titlen bleven f. Ex. »En Troløs og dog en Mand af Ære«, »Et brudt Løfte og dog en evig Troskab« *ad modum* »Husarofficeren og dog en god Ægtemand« o. s. v. Hvilket der er hvilket, er strax afgjort paa Titelbladet og Læseren betrygget. Læseren foruroliges hverken ved Existentsen eller ved Categoriens dialektiske Nøiagtighed, Fortællingen er et elskværdigt Sammensurium af lidt Æsthetisk, lidt Ethisk, lidt Religieust. Men det, der egentligen beskjæftiger en Tænkende, er ikke at faae Noget at vide bag efter, men netop at blive samtidig med den Existerende i hans Existents. Og i Spændingen mellem de inqvirerende Spørgsmaal, piint ind i Spørgsmaalets skarpe Examination, existerer Experimentets *Quidam*. Er det Tidens Ulykke, at have glemt hvad Inderlighed er og det at existere, gjelder det jo især om at komme Existentsen saa nær som muligt. Experimentet tager derfor ikke sit Udgangspunkt i et senere Tids-Moment og fortæller en mærkelig Conflikt som noget Forbigangent, afspænder heller ikke Conflikens Spænding i et betryggende Resultat, men gjør ved sin drillende Form Læseren endnu mere samtidig end han kan blive det ved en samtidig Virkelighed, og lader ham stikke i det, ved ikke at give Resultat. Der er vel før skrevet en Bog uden Slutning, Forfatteren døde maaskee, eller gad ikke fuldføre den o. s. v. Saaledes er det dog ikke Tilfælde her, det at der ingen Ende, intet Resultat er, er opfattet, ligesom før Lidelse, som en categorisk Bestemmelse i Forhold til religieus Existents. *Frater Taciturnus* udvikler det selv (cfr. p. 340 § 3., p. 343 øverst). Men Resultatets Udebliven er netop en Bestemmelse af Inderlighed; thi Resultat er noget Udvortes, og Resultats-Meddelelse et udvortes Forhold mellem en Vidende og Ikkevidende.

Lidelses-Historien blev kaldet et Experiment, og Frateren udvikler selv Betydningen deraf (§ 3).

Lidelses-Historien indeholdt et Forhold til »Gjentagelsen« (cfr. p. 313 og 339 nederst). Forskjellen er imidlertid meget iøinefal-

---

ad modum i Smag med. p. 340 . . . 343] VI Bd. S. 407. 411 øverst. p. 313 og 339] VI Bd. S. 375. 407 a. m.

dende, naar der skal være Tale om categorisk Bestemmelse, hvilken da alene kan have Tanke-Interesse, medens Maskerade-Dragtens Forskjellighed er det, der beskjeftiger Galleriet, som formodentlig derfor ogsaa antager, at Den er den største Skuespillerinde, der ikke blot kan spille i forskjellige phantastiske qvindelige Dragter, men endogsaa ordentlig i Buxer og Trøie, med Flipper paa, idet man bestemmer Kunst-Præstationens Omfang efter Dragternes, og derfor anseer den Skuespillerinde for den daarligste, der især har de Partier, hvor hun spiller i sine egne Klæder. Istedenfor at Forstandigheden og Ungdommens høiere Umiddelbarhed i Gjentagelsen vare holdte ude fra hinanden i Constantin som den Forstandige og det unge Menneske som den Forelskede, ere disse to Faktorer satte sammen i Een, i Experimentets *Quidam*, hvorved Dobbeltbevægelsen bliver nødvendig og tydelig, og selv Alvor sammensat af Spøg og Alvor (cfr. *p.* 283). Det er det samme Menneske, der med sin Forstand seer det Komiske, som lider det Tragiske*), og ud af Eenheden af det Comiske og det Tragiske vælger det Tragiske (cfr. *p.* 327 og 328 øverst). I »Gjentagelsen« var Ironie og Sentimentalitet bragt i Forhold til hinanden, i Lidelses-Historien er Humor bragt frem. Constantin maatte selv

Umiddelbarhed. Allerede Constantin var ikke utilbøielig dertil i Forhold til det unge Menneske, men havde dog Forstandigheden og Ironien, som det unge Menneske manglede. I Almindelighed tænker man sig det anderledes, at den Experimenterende, Iagttageren, er høiere eller staaer høiere end Det han frembringer. Deraf kommer Letheden i at give Resultat. Her er det omvendt; den Experimenterede opdager og udviser det Høiere, Høiere ikke i Retning af Forstand og Tænkning, men i Retning af Inderlighed. *Quidams* Inderlighed er netop kjendelig paa, at han har sin Inderlighed bestemmet ved Modsætningen i sig selv, at han selv seer det comisk, der dog er i ham med hele Inderlighedens Lidenskab. En qvindelig Inderlighed som Hengivenhed er mindre Inderlighed, fordi Retningen aabenbar er udefter, hen til, medens Modsætningens Tilstedeværelse netop viser Retningen ind efter. *Quidam* er selv Eenheden af det Comiske og det Tragiske, dog er han mere end Eenheden, han er efter den i Lidenskab (det Comi-Tragiske, cfr. § 2 *passim*). Frateren er væsentligen Humorist, og udviser frastødende netop derved den nye Umiddelbarhed.

Saaledes er Humor avanceret som sidste *terminus a quo* i Forhold til det christelige Religieuse. I den moderne Videnskab er Humor bleven det Høieste efter Troen. Troen er nemlig det Umiddelbare, og gjennem Speculationen, der gaaer ud over Troen, naaes Humor. Dette er en General-Confusion i hele den systematiske Speculation, forsaavidt den vil tage sig af Christendommen. Nei, Humor slutter Immanentsen af indenfor Immanentsen, ligger endnu væsentligen i Erindringens Tilbagetagen ud af Existents ind i det Evige, og først da begynder Troen og Paradoxerne. Humor er det sidste Stadium i Existents-Inderlighed foran Troen. Den maatte derfor efter min Idee avanceres, at intet Stadium bagved lodes upaaagtet, som bagefter kunde reise Forvirringen. Det er nu skeet i Lidelses-Historien. Humor er ikke Troen, men foran Troen, ikke efter Troen eller en Udvikling af Troen. Christeligt forstaaet er der nemlig ingen Gaaen ud over Troen, fordi Troen er det Høieste — for en Existerende, hvilket tilstrækkeligt er udviklet i det Foregaaende. Selv naar Humoren vil forsøge sig paa Paradoxerne, er den ikke Troen. Humoren medtager da ikke den lidende Side af Paradoxet, og ikke den ethiske Side af Troen, men blot den morsomme Side. Det er nemlig en Lidelse, Troens Martyrium selv i Fredstider, at have sin Sjels Salighed i Forhold til det, som Forstanden fortvivler over. Den umodne Humor dermod, som endog ligger bag ved, hvad jeg egentligen kalder Humor Ligevægt mellem det Comiske og Tragiske, den umodne Humor

er et Slags Friskfyrerie, som endog for tidlig er sprungen af fra Reflexionen. Træt af Tiden og Tidens uendelige Succession springer Humoristen fra og finder en humoristisk Lindring i at statuere det Absurde, ligesom det kan være en Lindring at parodiere Livets Betydning ved paradox at accentuere det Ubetydelige, at opgive Alt og samle sig paa at spille Kegler og at ride Heste til. Men dette er den umodne Humors Forfalskning af Paradoxet som Incitament for en tungblodet Lidenskabs Vilkaarlighed. Denne umodne Humor er saa langtfra at være Religieusitet, at den er et æsthetisk Raffinement, der springer det Ethiske forbi.

At Troen og det Christelig-Religieuse har Humoren foran sig, viser forøvrigt, hvilket uhyre Existents-Omfang der er muligt udenfor Christendommen, og paa den anden Side hvilken Udlevelse der er Betingelse for ret at antage Christendommen. Men i vor Tid existerer man slet ikke, og saa er det jo i sin Orden, at Enhver uden videre er Christen. Allerede som Barn bliver man Christen, hvilket kan være skjønt og velmeent af christelige Forældre, men en Latterlighed, naar den Vedkommende mener, at saa er det afgjort. Dumme Præster beraabe sig jo rigtignok ganske ligefrem paa et Bibelsted ligefremt forstaaet: at Ingen kommer ind i Guds Rige, hvis han ikke kommer ind i det som lille Barn. Ja, hvad Christendommen kan blive for noget allerkjæreste Noget ved Hjælp af saadanne Præsters Barnagtighed! Paa den Maade vare Apostlene jo udelukkede, thi jeg veed ikke af, at de kom ind som smaae Børn. At sige til den meest modnede Aand: ja min Ven, naar Du saa til see at blive et Barn igjen, saa skal Du blive Christen — see, det er en vanskelig Tale, som det anstaaer den Lære, der var Jøder en Forargelse og Græker en Daarskab. Men at forstaae denne mørke Tale saaledes, som var al Vanskelighed fjernet ved at man blev døbt som lille Barn og at døe jo før jo heller, er en Dumhed, der er lige stik mod Christendommens Categorie (som para-

lighed som en Jøde, eller som en Græker, saa lod der sig dog tale om et Forhold til Christendommen. Men var det engang forfærdelig vanskeligt at blive en Christen, snart bliver det vist umuligt, fordi det Hele bliver en Ubetydelighed. En græsk Philosoph var sandeligen en Mand, der kunde tænke, og det har derfor noget at betyde, naar Christendommen bestemmer sig som den Lære, der bliver Jøder en Forargelse og Græker en Daarskab; thi Jøden havde igjen religieus Inderlighed nok til at kunne forarges. Men alt dette er gaaet af Brug i denne trevne Slægt, som nu lever, hvis Gjennemsnit upaatvivlelig har meget mere Dannelse end tidligere var Tilfældet, men ogsaa hverken har Tankens eller Religiøsitetens Lidenskab. Man kan udenfor Christendommen baade nyde Livet og give det Betydning og Indhold, som jo de navnkundigste Digtere, Kunstnere, de eminenteste Tænkere, selv fromme Mænd have levet udenfor Christendommen. Det har upaatvivleligen Christendommen selv været vidende om, og dog ikke fundet sig beføiet til at forandre Vilkaaret, og jo mere Aands-Modenhed, desto forfærdeligere en Sag bliver det med Paradoxet, Christendommens uforandrede Vilkaar, Signalet til Forargelsen og Daarskaben. Men lad os ikke forvandle Christendommen paa dens gamle Dage til en reduceret Vertshuusholder, der ogsaa maa see at hitte paa Noget for at trække Kunder til sig, eller til en Avanturier, der vil gjøre sin Lykke i Verden. Det forstaaer sig, da Christendommen i sin Tid kom ind i Verden, kan man just ikke sige, at den gjorde Lykke, da det gik løs paa Korsfæstelse, Hudfletning og andet Saadant. Men Gud veed, om det egentligen er dens Ønske at gjøre Lykke i Verden, jeg tænker snarere den skammer sig ved sig selv, som en gammel Mand, der saae sig udpyntet paa Moden, eller rettere, jeg tænker den samler Vrede over Menneskene, naar den seer denne vrængende Skikkelse, der skal være Christendom, en gjennemparfumeret og systematisk accommoderet, i Soireerne introduceret Videnskabelighed, hvis hele Hemmelighed er Halvhed og saa Sandhed til en vis Grad: en Radikalcuur, og kun som saadan hvad den er, nu forvandlet til en Vaccination, og Forholdet til den ligesom til denne — at man har en Vaccinations-Attest. Nei, det christelige Paradox er ikke saadan Dit og Dat, noget Forunderligt, og dog ikke saa Forunderligt, dets Sandhed er ikke som Salomon Goldkalbs Mening: vieles for und bag,

---

Salomon Goldkalbs Mening] Heiberg, Kong Salomon og Jørgen Hattemager 26. Sc.

und ja und nei tillige. Troen er heller ikke saadan Noget, som Enhver har, og ingen dannet Mand kan være bekjendt at blive staaende ved. Lader den sig end gribe og fastholde af det eenfoldigste Menneske, saa er den kun desto vanskeligere at naae for den Dannede. O, forunderlige, begeistrende, christelige Humanitet: det Høieste er fælleds for alle Mennesker, og de lykkeligst Begavede kun dem, der blive tagne strængest i Skole.

Dog tilbage til »Stadierne«. Fra Enten—Eller er det kjendeligt forskjellig ved en Tredeling. Der er tre Stadier, et æsthetisk, et ethisk, et religieust, dog ikke abstrakt, som det umiddelbare Middelbare, Eenheden, men concret i Existents-Bestemmelse som Nydelse-Fortabelse; Handling-Seier; Lidelse. Dog uagtet denne Tredeling er Skriftet ligefuldt et Enten—Eller. Det ethiske og religieuse Stadium staae nemlig i et væsentligt Forhold til hinanden. Misligheden ved Enten—Eller var netop, at Værket sluttede ethisk af, som viist blev. I Stadierne er dette blevet tydeliggjort, og det Religieuse hævdet sin Plads.

Det æsthetiske og ethiske Stadium bringes frem igjen, i en vis Forstand som Recapitulation, og dog som noget Nyt. Det vilde da ogsaa være et fattigt Vidnesbyrd om Existents-Inderligheden, hvis ethvert saadant Stadium ikke lod sig atter forynge i Fremstilling, om det end kan være voveligt i Forsøget at forsmaae Udvorteshedens tilsyneladende Bistand til at fremhæve Forskjelligheden som ved at vælge nye Navne og andet Saadant. — Ethikeren concentrerer sig atter paa Ægteskabet, som Virkelighedens dialektisk meest sammensatte Aabenbarelse. Dog drager han en ny Side frem, og hævder især Tidens Categorie og dens Betydning som Mediet for den med Tiden voxende Skjønhed, medens æsthetisk seet Tiden og Existentsen i Tiden mere eller mindre er Tilbagegang.

Ved Tredelingen er Existents-Stillingen mellem Stadierne ind-

Standpunkt, men en existerende Individualitet. Det er ogsaa en Grundforvirring i den nyere Videnskab, at man uden videre forvexler den abstrakte Betragtning af Standpunkter med at existere, saaledes, at naar En er vidende om hiin, han derfor er existerende; medens enhver existerende Individualitet netop som existerende maa være mere eller mindre eensidig. Abstrakt seet er der vel ingen afgjørende Strid mellem Standpunkterne, fordi Abstraktionen netop borttager det, hvori Afgjørelsen ligger: det existerende Subjekt, men desuagtet er den immanente Overgang en Chimaire, en Indbildning, som bestemte det ene Standpunkt sig nødvendigt ved sig selv over til det andet, da Overgangens Categorie selv er et Brud paa Immanentsen, er et Spring.

Æsthetikeren i Enten—Eller var en Mulighed af Existents; han var et ungt, rigt begavet, tildeels haabefuldt Menneske, der forsøgte sig paa sig selv og paa Livet, »paa hvem man dog egentligen aldrig kunde blive rigtig vred, fordi det Onde hos ham, ligesom i Middelalderens Forestilling derom, havde en Tilsætning af det Barnlige«; og fordi han egentligen ingen Virkelighed var, men »en Mulighed af Alt«: saaledes gik Æsthetikeren saa at sige om i Assessorens Dagligstue*). Assessoren var i Forhold til ham gemytlig, ethisk sikker og væsentligen formanende, saaledes som en noget Ældre og Modnere forholder sig til en Yngre, hvis Talenter, hvis Aands-Overlegenhed han paa en Maade anerkjender, medens han ubetinget har Magten over ham ved Sikkerhed, Erfarenhed og Inderlighed i at leve. I »Stadierne« træder det Æsthetiske bestemtere frem i Existents, og derfor bliver det latent i selve Fremstillingen aabenbart, at den æsthetiske Existents, selv hvor der falder et mildere Lys over den, ligesom den altid væsentlig er glimrende, er Fortabelse; men det er ikke et fremmed Standpunkt, som Assessorens, der gjør dette tydeligt til Advarsel for et ungt Menneske, hvis Liv endnu ikke i dybeste Forstand er afgjort. At formane mod en afgjort æsthetisk Existents er for sildig, at ville formane Victor Eremita, Constantin Constantius, Modehandleren eller Jo-

*) Selv »Forførerens Dagbog« var kun Rædselens Mulighed, som Æsthetikeren i sin famlende Existents havde manet frem, netop fordi han uden virkelig at være noget i Muligheden maatte forsøge sig i Alt.

»paa hvem man dog egentligen aldrig osv.] se II Bd. S. 8. »en Mulighed af Alt«] jvfr. II Bd. S. 16 (»som et Indbegreb af al Mulighed«).

hannes Forføreren er at gjøre sig selv latterlig, og frembringe en lige saa comisk Virkning som en Situation, jeg engang har oplevet: en Mand snapper i Farens Skynding en lille Barnestok fra sit Barn, for med den — at slaae en uhyre Bandit, der var trængt ind i Stuen. Skjøndt med i Faren, kom jeg uvilkaarlig til at lee, fordi det saae ud, som bankede han Klæder. Forholdet mellem Assessoren og Æsthetikeren i Enten—Eller gjorde det naturligt og psychologisk rigtigt, at Assessoren var formanende. Imidlertid var der dog ogsaa i hiint Værk i endelig Forstand ingen Afgjørelse (Forordet), saa Læseren kunde sige: see nu er det afgjort. En Læser, der behøver Straffetalens Tilforladelighed for at et Standpunkt er forvildet, eller et uheldigt Udfald (f. Ex. Galskab, Selvmord, Armod o. s. v.), han seer dog alligevel Intet, han bilder sig det blot ind; og som Forfatter at bære sig saaledes ad, er fruentimmeragtigt at skrive for barnagtige Læsere*). Tag en saadan

---

*) Jeg vil her atter minde om Noget, som blandt Andre *Frater Taciturnus* oftere udhæver. Den hegelske Philosophie culminerer i den Sætning, at det Udvortes er det Indvortes og det Indvortes det Udvortes. Her er Hegel færdig. Men dette Princip er væsentligen et æsthetisk-metaphysisk Princip, og saaledes er den hegelske Philosophie lykkelig og vel bleven færdig, uden

igur som Johannes Forfører. Den, der behøver, at han bliver al eller skyder sig selv, for at see, at hans Standpunkt er Forabelse, han seer det alligevel ikke, men bilder sig det ind. Den er nemlig fatter det, han fatter det, blot Forføreren lukker Iunden op, han hører i ethvert Ord Fortabtheden og Dommen ver ham. Den Læser, der behøver den ydre Afstraffelse, han er lot til Nar, thi man kan jo tage en meget skikkelig Mand og ade ham blive gal, saa troer en saadan Læser, at det er et ubeettiget Standpunkt.

Det æsthetiske Stadium er repræsenteret ved »*in vino veritas*«. De, der her træde frem, ere vel Æsthetikere, men ingenlunde vidende om det Ethiske. Derfor fremstilles de ikke blot, men llige som De, der tydeligen veed at gjøre sig Rede for deres xistents. I vor Tid troer man, at Viden gjør Udslaget, og naar ian blot faaer det Sande at vide, jo kortere og hurtigere jo edre, saa er man hjulpen. Men at existere er noget ganske Andet nd at vide. — Det unge Menneske er nærmest ved kun at være ı Mulighed, og derfor endnu til at haabe paa. Han er væsentgen Tanke-Tungsind (Ethikeren forklarer ham *p.* 87, 88 øverst, 9). Constantin Constantius er Forstands-Forhærdelse (cfr. Ethireren *p.* 90. Constantins Opfattelse af Jalousie mødes *p.* 99 nederst { 100 øverst). Victor Eremita er sympathetisk Ironie (cfr. Ethireren *p.* 107 og 108. Victors Attentat paa Ægteskabet mødes *p.* i). Modehandleren er dæmonisk Fortvivlelse i Lidenskab. Joınnes Forføreren er Fortabelse i Kulde, en »mærket« og uddød dividualitet. Alle ere de indtil Fortvivlelse conseqvente. Ligem man i anden Deel af Enten—Eller vil finde Svar og Berigelse paa enhver Misviisning i første Deel, saaledes vil man ogsaa r finde Forklaringen hos Ethikeren, kun at Ethikeren væsenten udtaler sig, og intetsteds ligefremt tager Hensyn til, hvad n jo ifølge Værkets Anlæg ikke kan antages at være vidende ı. Det er saaledes overladt til Læseren selv ved sig selv, hvis t saa synes ham, at sætte det sammen, men for en Læsers

reent være at existere, var det utænkeligt, at en saadan Viisdom som den hegelske kunde være blevet anseet for det Høieste, hvad den vel kan være for æsthetisk Contemplerende, men hverken for ethisk eller religieust Existerende.

p. 87 osv.] VI Bd. S. 115 ff. *p.* 90] VI Bd. S. 118. *p.* 99 osv.] VI l. S. 130. *p.* 107 osv.] VI Bd. S. 139 f. *p.* 85] VI Bd. S. 112 f.

Magelighed er der Intet gjort. Det er jo rigtignok det, som Læsere saa gjerne ville have, de ville læse Bøger paa den kongelige Maade, som en Konge læser en Ansøgning, hvor en Marginal-Oversigt fritager ham for at besværes af den Ansøgendes Vidtløftighed. I Forhold til de pseudonyme Forfattere er det vistnok en Misforstaaelse fra Læserens Side; thi efter det Indtryk, jeg har af dem, veed jeg ikke, at de søge nogetsomhelst hos Læseverdenens høifornemme Fleertals-Majestæt. Det vilde ogsaa forekomme mig høist besynderligt. Jeg har nemlig altid tænkt mig det saaledes, at en Forfatter er En, der veed noget Mere eller veed det Samme anderledes end Læseren, derfor er han Forfatter, og ellers skal han ikke give sig af med at være Forfatter. Derimod er det aldrig faldet mig ind, at en Forfatter var en Supplikant, en Tigger ved Læserens Dør, en Bissekræmmer, der, ved Hjælp af et Satans Snakketøi og lidt Guldstads paa Bindet, som rigtig stak Døttrene i Øinene, paaprakkede Familierne sine Skrifter.

Johannes Forføreren ender med, at Qvinden kun er Øieblikket. Dette er i sin Almindelighed den væsentlige æsthetiske Sætning, at Øieblikket er Alt, og forsaavidt væsentligen igjen Intet, ligesom den sophistiske Sætning, at Alt er sandt, er, at Intet er sandt. Tidens Opfattelse er overhovedet det Afgjørende for ethvert Standpunkt lige til Paradoxet, der paradox accentuerer Tiden. I

i de forskjellige Stadiers forskjelligt anskueliggjorte Existents-Inderlighed i Lidenskab, Ironie, Pathos, Humor, Dialektik. Sligt beskjæftiger naturligviis ikke Docenter. Am Ende var det maaskee ikke utænkeligt, at en Docent drev Høfligheden saavidt, at han *en passant* i et Comma, i en Anmærkning til en Paragraph i Systemet, sagde om denne Forfatter: han representerer Inderligheden. Saa har Forfatteren og en uvidende Læseverden faaet Alt at vide. Lidenskab, Pathos, Ironie, Dialektik, Humor, Begeistring o. s. v. ansees af Docenter for noget Underordnet, som ethvert Menneske har. Naar der derfor siges: han representerer Inderligheden, saa er der med dette korte Ord, som da Enhver kan sige, sagt Alt og meget Mere end Forfatteren har sagt. Enhver veed hvad han skal tænke derved, og enhver Docent har sagtens kunnet præstere Alt i denne Retning, men overladt det til reducerede Subjekter. Om nu virkeligen Enhver veed concretere hvad Inderlighed er, og Enhver som Forfatter kan præstere Noget i denne Retning, skal jeg lade uafgjort. Om Enhver, der tier, skal jeg være villig til at antage det, men Docenterne tie ikke.

Dog, som sagt, med Skriftets Indhold har jeg Intet at gjøre. Min Thesis var, at Subjektiviteten, Inderligheden er Sandheden. Den var mig det Afgjørende med Hensyn til Christendommens Problem, og af det samme Hensyn har jeg meent at burde forfølge en vis Stræben i de pseudonyme Skrifter, som indtil det sidste redeligen have afholdt sig fra at docere, og at burde tage et fortrinligt Hensyn til det sidste, fordi det udkom efter mine Smuler, frit reproducerende minder om de tidligere, og gjennem Humor som Confinium bestemmer det religieuse Stadium.

Cap. 3.

Den virkelige Subjektivitet, den ethiske; den subjektive Tænker.

§ 1.

Det at existere; Virkelighed.

I Abstraktionens Sprog fremkommer egentligen aldrig Det, som er Existensens og den Existerendes Vanskelighed, end mindre

at Vanskeligheden forklares. Netop fordi den abstrakte Tænkning er *sub specie æterni*, seer den bort fra det Concrete, fra Timeligheden, fra Existentsens Vorden, fra den Existerendes Nød ved at være sammensat af det Evige og det Timelige bestedt i Existents*). Vil man nu antage, at den abstrakte Tænkning er det Høieste, saa følger deraf, at Videnskaben og Tænkerne stolt forlade Existentsen og lade os andre Mennesker det Værste at døie. Ja, der følger deraf tillige Noget for den abstrakte Tænker selv, at han nemlig, da han jo dog ogsaa selv er en Existerende, paa en eller anden Maade maa være distrait.

Abstrakt at spørge om Virkelighed (selv om det er rigtigt at spørge abstrakt derom, da jo dog det Enkelte, det Tilfældige er et Medhenhørende til det Virkelige og Abstraktionen lige imod) og abstrakt at svare derpaa, er ikke nær saa vanskeligt som at spørge om og besvare, hvad det vil sige, at dette bestemte Noget er en Virkelighed. Dette bestemte Noget seer nemlig Abstraktionen bort fra, men Vanskeligheden ligger netop i at sætte dette bestemte Noget og Tænkningens Idealitet sammen ved at ville tænke det. En saadan Modsigelse kan Abstraktionen end ikke bekymre sig om, thi Abstraktionen forhindrer den netop.

Abstraktionens Mislighed viser sig netop med Hensyn til alle Existents-Spørgsmaal, hvor Abstraktionen tager Vanskeligheden bort

-yder Abstraktionen sig ikke om. Den er interesseløs, men Exi-entsens Vanskelighed er den Existerendes Interesse, og den Exi-erende uendeligt interesseret i at existere. Den abstrakte Tænk-ing hjælper derfor paa min Udødelighed ved at slaae mig ihjel om et enkelt existerende Individ og saa gjøre mig udødelig, og jælper derfor omtrent ligesom Doctoren hos Holberg, der ved sin ledicin tog Livet af Patienten — men ogsaa forjog Feberen. Naar ıan derfor betragter en abstrakt Tænker, der ikke vil gjøre sig et selv tydeligt og vedgaae, hvilket Forhold hans abstrakte Tæn-en har til det, at han er en Existerende, saa gjør han, selv om ıan var nok saa udmærket, et comisk Indtryk, fordi han er ifærd ned at ophøre at være Menneske. Medens et virkeligt Menneske, ammensat af Uendelighed og Endelighed, netop har sin Virkelig-ıed i at holde disse sammen, uendeligt interesseret i at existere, r en saadan abstrakt Tænker et Dobbelt-Væsen: et phantastisk 'æsen, der lever i Abstraktionens rene Væren, og en stundom be-drøvelig Professor-Skikkelse, hvilken hiint abstrakte Væsen sætter ra sig, ligesom man sætter en Stok fra sig. Naar man læser en saadan Tænkers Levnet (thi hans Skrifter ere maaskee udmærkede), saa gyser man stundom ved Tanken om hvad det er at være Menneske*). Om en Kniplings-Pige frembragte nok saa deilige Kniplinger, er det dog sørgeligt at tænke paa denne forknyttede Stakkel, og saaledes er det comisk at see en Tænker, der trods al Bravour personligen existerer som et Nittengryn, der personligen vel giftede sig, men neppe var bekjendt med eller bevæget af For-elskelsens Magt, hvis Ægteskab derfor vel var lige saa upersonligt om hans Tænken, hvis personlige Liv var uden Pathos og uden athologiske Kampe og kun philisteragtigt bekymret om, hvilket niversitet der var det bedste Levebrød. Et saadant Misforhold kulde man troe var en Umulighed i Forhold til Tænkning, man kulde troe, det kun tilhørte den udvortes Verdens Elendighed, vor det ene Menneske træller for det andet, saa man ikke uden aarer kan beundre Kniplingerne, naar man tænker paa Kniplings-gen. Man skulde troe, at en Tænker førte det rigeste menneske-ge Liv — saa var det i Grækenland.

*) Og naar man saa læser i hans Skrifter: at Tænken og Væren er Eet, saa tænker man, idet man tænker paa hans Liv og Levnet: den Væren, hvor-med Tænken er identisk, er nok ikke det at være Menneske.

Holberg' i Barselstuen 3. Akt 5. Sc.

Med den abstrakte Tænker er det en anden Sag, naar han uden at have forstaaet sig selv og den abstrakte Tænknings Forhold til Existents, enten følger et Talents Tilskyndelse, eller dresseres til at være noget Saadant. Jeg veed det vel, at man gjerne beundrer en Kunstner-Existents, der uden at gjøre sig Rede for hvad det er at være Menneske følger sit Talent, saa Beundreren glemmer ham over hans Kunstværk; men jeg veed ogsaa, at en saadan Existerende har sit Tragiske i at være en Differents, der ikke er personligen reflekteret i det Ethiske, og jeg veed ogsaa, at i Grækenland var en Tænker ikke en forknyttet Existerende, der frembragte Kunstværker, men han var selv et existerende Kunstværk. Det at være Tænker skulde dog vel ogsaa mindst af Alt forholde sig som en Differents til det at være Menneske. Dersom det saaledes er givet, at en abstrakt Tænker har manglet Sands for det Comiske, saa er det *eo ipso* Beviis for, at al hans Tænken er Præstation af et maaskee udmærket Talent, men ikke af et Menneske, der i eminent Forstand har existeret som Menneske. Dog docerer man, at Tænkning er det Høieste, at Tænkningen indbefatter Alt under sig, og paa samme Tid gjør man ingen Indsigelse mod, at Tænkeren ikke existerer væsentligen *qva* Menneske, men som et Talents Differents. At Udsagnet om Tænkningen ikke reduplicerer sig i Forestillingen om Tænkeren, at Tænkerens egen Existents modsiger hans Tænkning, viser, at man blot docerer.

det Comiske. Jeg siger ikke, at Enhver, der virkelig existerer som Menneske, derfor er istand til at være comisk Digter eller comisk Skuespiller, men han har Modtagelighed derfor.

At Abstraktionens Sprog egentligen ikke lader Existentsens og den Existerendes Vanskelighed fremkomme, skal jeg belyse i Henseende til et afgjørende Spørgsmaal, hvorom der da er talt og skrevet saa meget. Som bekjendt har den hegelske Philosophie hævet Modsigelsens Grundsætning, og mere end een Gang har Hegel selv med Fynd holdt Dommedag over saadanne Tænkere, som forbleve i Forstandens og Reflexionens Sphære, og derfor paastode, at der var et Enten — Eller. Siden den Tid er det blevet en yndet Leg, at saasnart En ymter om et *aut* — *aut*, at der da kommer en Hegelianer (ligesom Jens Skovfoged i Kallundborgs-Krøniken) paa Hesten trip trap trap og vinder en Seier og rider hjem igjen. Ogsaa hos os har Hegelianere flere Gange været paa Farten, især efter Biskop Mynster, for at vinde Speculationens glimrende Seier, og Biskop Mynster er mere end een Gang bleven et overvundet Standpunkt, om han end af et overvundet Standpunkt at være holder sig meget godt, og det snarere er at befrygte, at Seierens uhyre Anstrængelse har taget for stærkt paa de uovervundne Seierherrer. Og dog ligger der maaskee en Misforstaaelse til Grund for Striden og Seieren. Hegel har fuldkommen og absolut Ret i, at evigt seet, *sub specie æterni*, i Abstraktionens Sprog, i den rene Tænken og den rene Væren er der intet *aut* — *aut*; hvor Satan skulde det være der, da jo Abstraktionen netop tager Modsigelsen bort, saa Hegel og Hegelianerne hellere skulde gjøre sig den Uleilighed at forklare, hvad det Spilfægterie har at betyde, at faae Modsigelse, Bevægelse, Overgang o. s. v. ind i Logiken. Forfægterne af *aut* — *aut* have Uret, hvis de trænge ind paa den rene Tænkens Gebeet, og der ville forfægte deres Sag. Ligesom hiin Kæmpe, med hvem Herkules stred, saasnart han løftedes fra Jorden, tabte sin Styrke, saaledes er Modsigelsens *aut* — *aut eo ipso* hævet, idet det skal løftes ud af Existentsen og føres ind i Abstraktionens Evighed. Paa den anden Side har Hegel lige saa fuld Uret, naar han, glemmende Abstraktionen, fra den styrter ned i Existentsen for med Vold og Magt at hæve det dobbelte *aut*. Dette

---

aut — *aut* enten — eller. Kallundborgs-Krøniken] Baggesen, Danske Værker I (1889) S. 169. Hegelianere] i Ms. staaer: »Prof. Martensen og Heiberg«. For Martensens Vedkommende sigtes vist til Artiklen »Nutidens religiøse Crisis« i Intelligensblade I Bd. S. 53 ff., især S. 67 ff.; for Heibergs til »Philosophiens Betydning for vor Tid«, Pros. Skr. I S. 381 ff. hiin Kæmpe] Antæus.

er nemlig en Umulighed at gjøre i Existents, thi han hæver da tillige Existentsen. Naar jeg tager Existents bort (abstraherer), saa er der intet *aut — aut;* naar jeg tager det bort i Existents, saa betyder dette, at jeg tager Existents bort, men saa hæver jeg det jo ikke i Existents. Er det urigtigt, at der er noget Sandt i Theologien som ikke er det i Philosophien, saa er det ganske rigtigt, at der er noget Sandt for en Existerende, som ikke er det i Abstraktionen, og det er tillige ethisk sandt, at den rene Væren er Phantasterie, og en Existerende formeent at ville glemme, at han er en Existerende. Med en Hegelianer maa man derfor indlade sig forsigtigt, og fremfor Alt sikkre sig, hvem det er man har den Ære at tale med, om han er et Menneske, et existerende Menneske, om han selv er *sub specie æterni,* ogsaa naar han sover, spiser, snyder sin Næse og hvad saadan ellers et Menneske gjør? Om han selv er det rene Jeg-Jeg, hvad dog vel aldrig er faldet nogen Philosoph ind, og naar han ikke er det, hvorledes han da existerende forholder sig til det, den Mellembestemmelse, i hvilken det ethiske Ansvar i og med og ved at existere, er behørigen respekteret? Om han existerer? Og dersom han existerer, om han da ikke er i Vorden? Og dersom han er i Vorden, om han da ikke forholder sig til det Tilkommende? Om han da aldrig forholder

Afgjørelse? I saa Fald indseer jeg jo nok, at det ikke er et Menneske, jeg har den Ære at tale med. Men dermed er jeg endda ikke færdig, thi det er mig en besynderlig Sag, at der viser sig saadanne gaadefulde Væsener. Førend Choleras Udbrud kommer der gjerne en Art Fluer, man ellers ikke seer, og skulde saaledes disse eventyrlige rene Tænkere ikke være Tegn paa, at der forestod Menneskeheden en Ulykke, som f. Ex. den at gaae Glip af det Ethiske og det Religieuse? Saaledes være man forsigtig med en abstrakt Tænker, der ikke blot vil forblive i Abstraktionens rene Væren, men vil, at dette skal være det Høieste for et Menneske, og at en saadan Tænken, som leder til at ignorere det Ethiske og til at misforstaae det Religieuse, skal være den høieste menneskelige Tænkning. Derimod gaae man ikke hen og sige, at *sub specie æterni*, »hvor Alt er og Intet opkommer« *) (Eleaternes Lære), at der skulde være et *aut* — *aut*. Derimod hvor Alt er i Vorden, hvor der blot er saa meget af Evigheden tilstede, at den kan holde igjen i den lidenskabelige Afgjørelse, der hvor Evigheden forholder sig som Tilkommelse til den Vordende, der hører den absolute Disjunktion hjemme. Naar jeg nemlig sætter Evighed og Vorden sammen, faaer jeg ikke Ro, men Tilkommelse. Deraf kommer det vel, at Christendommen har forkyndt Evigheden som det Tilkommende, fordi den blev forkyndt Existerende, og derfor antager den ogsaa et absolut *aut* — *aut*.

---

*) Vildledet af den idelige Tale om en fortsat Proces, i hvilken Modsætningerne gaae sammen i en høiere Eenhed og saa igjen i en høiere Eenhed o. s. v., har man paralleliseret Hegels Lære med Heraklits, at Alt flyder og Intet bliver. Dette er dog en Misforstaaelse, fordi alt hvad der hos Hegel tales om Proces og Vorden er illusorisk. Derfor mangler Systemet en Ethik, derfor veed Systemet Intet, naar den levende Generation og det levende Individ for Alvor spørger om Vorden, for at handle nemlig. Verdenshistorien forstaaer Hegel derfor, trods al Tale om Proces, ikke i Vorden, men ved Hjælp af Forbigangenhedens Sandsebedrag, forstaaer den i Afsluttethed, hvor al Vorden er udelukket. Derfor kan en Hegelianer umulig forstaae sig selv ved Hjælp af sin Philosophie, thi han kan kun forstaae hvad der er forbi, er færdigt, men en endnu Levende er dog ikke en Afdød. Formodentligen trøster han sig med, at naar man kan forstaae China og Persien og 6000 Aar af Verdenshistorien, saa blæse med et enkelt Individ, om det saa er En selv. Mig synes dette ikke saaledes, og jeg forstaaer det bedre omvendt, at Den, som ikke kan forstaae sig selv, hans Forstaaelse af China og Persien o. s. v., er nok af en egen Art.

Al logisk Tænken er i Abstraktionens Sprog og *sub specie æterni*. At tænke Existents saaledes er at see bort fra Vanskeligheden, den at tænke det Evige i Vorden, hvilket man vel nødsages til, da den Tænkende selv er i Vorden. At tænke abstrakt er derfor lettere end at existere, naar dette ikke skal forstaaes: saadan hvad man kalder at existere, ligesom det saadan at være et Subjekt. Her er igjen et Exempel paa, hvorledes den simpleste Opgave er den vanskeligste. At existere tænker man er ingen Ting, end mindre en Kunst, vi existere jo Alle, men at tænke abstrakt: det er Noget. Men det i Sandhed at existere, altsaa med Bevidsthed at gjennemtrænge sin Existents, paa eengang evigt ligesom langt ude over den og dog nærværende i den og dog i Vorden: det er sandelig vanskeligt. Dersom at tænke i vor Tid ikke var blevet noget Underligt noget, noget Tillært, saa vilde Tænkere ogsaa gjøre et ganske andet Indtryk paa Menneskene, som det var Tilfælde i Grækenland, hvor en Tænker tillige var en i Lidenskab ved sin Tænkning begeistret Existerende, som det var Tilfældet engang i Christenheden, hvor en Tænker var en Troende, der begeistret søgte at forstaae sig selv i Troens Existents. Dersom det saaledes var Tilfælde med Tænkere i vor Tid, vilde den rene Tænken have ført til det ene Selvmord efter det andet; thi Selvmord er den eneste Existents-Conseqvents af den rene Tænken,

Fordi den græske Philosophie ikke var distrait, er Bevægelse
idelig Gjenstand fos dens dialektiske Anstrængelser. Den græske
losoph var en Existerende, og dette glemte han ikke. Derfor
han sin Tilflugt til Selvmord eller til i pythagoræisk Forstand
afdøe, eller i socratisk Forstand at være død for at kunne
ke. Han blev sig bevidst, at han var en Tænkende, men blev
tillige bevidst, at Existents som Medium var det, der ideligen
ıindrede ham i at tænke continueerligt, fordi den bestandigt
e ham i Vorden. For altsaa i Sandhed at kunne tænke, af-
de han sig selv. Den moderne Philosophie smiler fornemt ad
saadan Barnagtighed, ret som ikke enhver moderne Tænker
saa vist som han veed, at Tænken og Væren er Eet, tillige
d, at det ikke er Umagen værd at være det, han tænker.

Det er paa det Punkt om at existere, og paa det Ethiskes
·dring til den Existerende man maa holde igjen, naar en ab-
ıkt Philosophie og en reen Tænken vil forklare Alt ved at
tforklare det Afgjørende; man skal blot uforfærdet vove at
·e et Menneske og ikke lade sig forskrække til eller ved Gene-
ıed narre til at blive saadan Noget som et Phantom. En anden
er det, hvis den rene Tænken vil forklare sig over sit Forhold
det Ethiske og over sit Forhold til en ethisk existerende Indi-
ualitet. Men det er dette den aldrig gjør, ja end ikke gjør
ıe til at ville gjøre, da den jo ogsaa i saa Fald maatte indlade
med en anden Art Dialektik, den græske eller Existents-Dialek-
n. Ethikens Paategning er hvad enhver Existerende med Ret
Lov at fordre af Alt hvad der kaldes Viisdom. Er Begyn-
·en engang gjort, er det en umærkelig Overgang, at et Men-
ке lidt efter lidt glemmer at existere for at tænke *sub specie*
ni: saa er Indvendingen af en anden Art. Der kan indenfor
rene Tænken maaskee gjøres mange, mange Indvendinger
l det Hegelske, men herved bliver Alt væsentligen uforandret.
ı saa villig som jeg i Qvalitet af ringe Læser, der ingenlunde
ıasser mig at være Dommer, er til at beundre Hegels Logik,
villig som jeg er til at indrømme, at der for mig kan være
et at lære, naar jeg vender tilbage til den igjen, saa stolt, saa
lsig, saa paastaaelig skal jeg ogsaa være, saa uforfærdet i min
stand: at den hegelske Philosophie ved ikke at bestemme sit
hold til en Existerende, ved at ignorere det Ethiske, forvirrer
stentsen. Den Skepsis er altid den farligste, der mindst seer

---

i pythagoræisk Forstand osv.] jvfr. Platons Phædon p. 6 ff.

ud som saadan, men det, at den rene Tænken skulde væ
positive Sandhed for en Existerende er Skepsis, thi denne P
tet er chimairisk. At kunne forklare det Forbigangne, hel
denshistorien, er Herligt, men skal det, kun at kunne f
hvad der er Forbigangent, være det Høieste for en endnu L
saa er denne Positivitet Skepsis, og en farlig Skepsis, for
seer saa skuffende ud med det uhyre Meget man forstaaer.
for kan det Forfærdelige hænde Hegels Philosophie, at de
recte Angreb kan være det allerfarligste. Lad en tvivlende Y
men en existerende Tvivler, lad ham med Ungdommens el
ubegrændsede Tillid til en Videnskabens Heros, lad ham tr
til i den Hegelske Positivitet at finde Sandheden, Sandhed
Existentsen: han skriver et skrækkeligt Epigram over Hegel
misforstaae mig ikke. Jeg mener ikke, at enhver Yngling er
til at overvinde Hegel; langtfra ikke; er Ynglingen indbil
daarlig nok dertil, saa er hans Angreb intetsigende. Nei, Yn
skal aldrig tænke paa at ville angribe ham, han skal tv
ubetinget ville bøie sig under Hegel med qvindelig Hengi
men dog ogsaa med Styrke nok til at fastholde sit Spørg
saa er han en Satiriker uden at ane det. Ynglingen er en
rende Tvivler, bestandigt svævende i Tvivlen griber ha

et Menneske — men Systemet har jeg forstaaet. Jeg vil dog hellere sige: jeg veed, at jeg er et Menneske, og jeg veed, at jeg ikke har forstaaet Systemet. Og naar jeg saa har sagt det ganske ligefrem, vil jeg tilføie, at hvis nogen af vore Hegelianere vil tage sig af mig og hjælpe mig til Forstaaelsen af Systemet, skal der fra min Side Intet være i Veien. Jeg skal bestræbe mig for at være saa dum som muligt, for om muligt ikke at have en eneste Forudsætning uden min Uvidenhed, at jeg kan lære desto mere; og bestræbe mig for at være saa ligegyldig som muligt mod al Sigtelse for Uvidenskabelighed, bare for at være sikker paa at lære Noget.

At existere, naar dette ikke skal forstaaes om saadan at existere, lader sig ikke gjøre uden Lidenskab. Enhver græsk Tænker var derfor ogsaa væsentlig en lidenskabelig Tænker. Jeg har oftere tænkt over, hvorledes man kunde bringe et Menneske i Lidenskab. Saa har jeg tænkt, at hvis jeg kunde faae ham sat op paa en Hest og denne derpaa gjort sky, og bragt i den vildeste Carriere; eller endnu bedre for ret at faae Lidenskaben frem, hvis jeg kunde faae en Mand, der saa hurtigt som muligt vilde hen til et Sted (og altsaa allerede var noget i Lidenskab) sat op paa en Hest, som neppe kunde gaae: og dog er det at existere saaledes, naar man skal være sig det bevidst. Eller dersom en Kjøresvend ellers ikke kunde komme i Lidenskab, naar man spændte ham en Pegasus og et Udgangsøg sammen for een Vogn, og sagde: kjør nu — saa tænker jeg det lykkedes. Og saaledes er det at existere, naar man skal være sig det bevidst. Evigheden er som hiin bevingede Ganger uendelig hurtig, Timeligheden er et Udgangsøg, og den Existerende er Kjøresvenden, naar nemlig det at existere ikke skal være saadan hvad man kalder at existere, thi saa er den Existerende ingen Kjøresvend, men en fuld Bonde, der ligger i Vognen og sover og lader Hestene skjøtte sig selv. Det forstaaer sig, ogsaa han kjører, ogsaa han er Kudsk, og saaledes er der maaskee Mangen, der — ogsaa existerer.

Forsaavidt Existents er Bevægelse gjelder det, at der dog er et Continueerligt, som sammenholder Bevægelsen, ellers er der nemlig ingen Bevægelse. Ligesom det, at Alt er sandt, betyder, at Intet er sandt, saaledes betyder det, at Alt er i Bevægelse, at der ingen Bevægelse er*). Det Ubevægelige hører med til Bevægelsen

---

*) Det var upaatvivleligt dette som hiin Discipel af Heraklit meente, der sagde, at man end ikke eengang kunde gaae igjennem den samme Flod. Johannes

som Bevægelsens Maal, baade i Betydning af τέλος og μέτρον, ellers er det, at Alt er i Bevægelse, hvis man ogsaa vil tage Tiden bort, og sige, at Alt er altid Bevægelse, *eo ipso* Stilstand. Aristoteles, der paa saa mange Maader fremhæver Bevægelsen, siger derfor, at Gud selv ubevæget bevæger Alt. Medens nu den rene Tænken uden videre hæver al Bevægelse, eller meningsløst faaer den ind med i Logiken, er Vanskeligheden for den Existerende, at give Existentsen den Continueerlighed, uden hvilken Alt blot forsvinder. En abstrakt Continueerlighed er ingen Continueerlighed, og det at den Existerende existerer, forhindrer væsentligen Continueerligheden, medens Lidenskab er den momentvise Continueerlighed, der paa eengang holder igjen og er Bevægelsens Impuls. For en Existerende er Bevægelsens Maal Afgjørelse og Gjentagelse. Det Evige er Bevægelsens Continueerlighed, men en abstrakt Evighed er udenfor Bevægelsen, og en concret Evighed i den Existerende er Lidenskabens Maximum. Al idealiserende*) Lidenskab nemlig er Anticipation af det Evige i Existents for en Existerende til at existere**); Abstraktionens Evighed vindes ved at see bort fra Existents; den rene Tænken kan en Existerende kun ved en mislig Begynden være kommen ind i, en Mislighed, der ogsaa hævner sig derved, at den Existerendes Existents bliver ubetydelig, og hans

ogsaa han taler om Millioner og Stater og verdenshistorisk Udvikling. Men Lidenskabens Anticipation af det Evige for en Existerende er dog ikke den absolute Continueerlighed, men Muligheden af Tilnærmelsen til den eneste sande, der kan være for en Existerende. Herved erindres man igjen om min Thesis, at Subjektiviteten er Sandheden, thi den objektive Sandhed er for en Existerende ligesom Abstraktionens Evighed.

Abstraktionen er interesseløs, men det at existere er for en Existerende hans høieste Interesse. Den Existerende har derfor bestandigt et τελος, og det er om dette τελος Aristoteles taler, naar han (*de anima* III, 10, 2) siger, at νους θεωρετικος er forskjellig fra νους πρακτικος τῳ τελει. Men den rene Tænken er aldeles svævende, og ikke som Abstraktionen, der vel seer bort fra Existents, men dog bevarer et Forhold til denne, medens den rene Tænken i mystisk Svæven uden noget Forhold til en Existerende indenfor sig selv forklarer Alt, men ikke sig selv, indenfor sig selv forklarer Alt, hvorved den afgjørende Forklaring angaaende det, hvorom der egentligen spørges, bliver umulig. Naar saaledes en Existerende spørger, hvorledes da den rene Tænken forholder sig til en Existerende, hvorledes han bærer sig ad med at komme ind i den, saa svarer den rene Tænken Intet, men forklarer Existents inden for sin rene Tænken, og forvirrer Alt derved, at det, hvorpaa den rene Tænken maa strande, paa Existents, at det i en forflygtiget Forstand bliver anviist Plads indenfor den rene Tænken, hvorved Alt, hvad der saa end derindenfor maatte siges om Existents, væsentligen er tilbagekaldt. Naar der i den rene Tænken tales om en umiddelbar Eenhed af Reflexion i sig og Reflexion i Andet, og om at denne umiddelbare Eenhed ophæves, saa maa der jo træde Noget imellem den umiddelbare Eenheds Momenter. Hvad er dette? Ja, det er Tiden. Men Tiden lader sig ingen Plads anvise indenfor den rene Tænken. Hvad skal saa det betyde med Ophævelsen og Overgangen og den ny Eenhed? Hvad vil det overhovedet sige at tænke saaledes, at man bestandigt kun gjør Mine til det, fordi Alt hvad der siges, absolut er tilbagekaldt? Og hvad skal det saa betyde, ikke at vedgaae, at man tænker saaledes, men bestandigt udbasune denne rene Tænkens positive Sandhed?

Som Existentsen har sat det at tænke og existere sammen derved, at en Existerende er Tænkende, saaledes gives der to Me-

---

νοῦς θεωρητικός den betragtende (theoretiske) Tanke; νοῦς πρακτικός den praktiske (paa Handling rettede) Tanke; τῷ τέλει ved sit Formaal.

dier: Abstraktionens og Virkelighedens. Men den rene Tænken er endnu et tredie Medium, et ganske ny opfundet. Den begynder, som det derfor hedder, efter den meest udtømmende Abstraktion. Det Forhold, som Abstraktionen endnu bestandigt har til Det, hvorfra den abstraherer, er den rene Tænken, hvad skal jeg sige fromt eller tankeløst uvidende om. I denne rene Tænken er Hvile for al Tvivl, er den evige positive Sandhed, og hvad man ellers behager at sige. Det vil sige, den rene Tænken er et Phantom. Og er den hegelske Philosophie fri for alle Postulater, saa har den vundet dette ved eet vanvittigt Postulat: den rene Tænkens Begynden.

For den Existerende er det at existere ham hans høieste Interesse, og Interesseretheden i at existere Virkeligheden. Hvad Virkelighed er, kan ikke angives i Abstraktionens Sprog. Virkeligheden er et *inter-esse* mellem Abstraktionens hypothetiske Eenhed af Tænken og Væren. Abstraktionen afhandler Mulighed og Virkelighed, men dens Opfattelse af Virkeligheden er en falsk Gjengivelse, da Mediet ikke er Virkeligheden men Muligheden. Kun ved at ophæve Virkeligheden kan Abstraktionen faae fat paa den, men at ophæve den, er netop at forvandle den til Mulighed. Alt, hvad der i Abstraktionens Sprog indenfor Abstraktionen siges om Virkelighed, siges indenfor Muligheden. I Virke-

ophører at være existerende, og om en Existerende har Lov dertil.

I samme Øieblik vi begynde at spørge saaledes, spørge vi ethisk og hævde det Ethiskes Krav paa den Existerende, hvilket ikke kan være at han skal abstrahere fra Existents, men at han skal existere, hvilket ogsaa er den Existerendes høieste Interesse.

Det dialektiske Moments (Existentsens) Ophævethed kan han som Existerende mindst af Alt absolut fastholde; dertil udfordres et andet Medium end Existents, hvilken jo netop er det dialektiske Moment. Kan en Existerende vide Ophævetheden, saa kan han kun vide det som en Mulighed, hvilken ikke kan holde igjen idet Interessen sættes, hvorfor han kun interesseløst kan vide det, hvad han *qva* Existerende aldrig ganske kan blive, og hvad han *qva* Existerende, ethisk seet, slet ikke har Lov til *approximando* at ville naae, da det Ethiske omvendt gjør ham Existentsens Interesse uendelig, saa uendelig, at Modsigelsens Grundsætning faaer absolut Gyldighed.

Det er her igjen, som før blev viist: Vanskeligheden, der er Existentsens og den Existerendes, indlader Abstraktionen sig slet ikke paa. At tænke Virkelighed i Mulighedens Medium er ikke den Vanskelighed at skulle tænke i Existentsens Medium, hvor Existents som Vorden vil forhindre den Existerende i at tænke, som lod Virkelighed sig ikke tænke, medens dog den Existerende er en Tænkende. I den rene Tænken sidder man i Dybsindighed op over Ørene, og dog faaer man mitunter det Indtryk, at der er noget Distrait ved det Hele, fordi den rene Tænker ikke er tydelig over, hvad det er at være et existerende Menneske.

Enhver Viden om Virkelighed er Mulighed; den eneste Virkekelighed en Existerende er mere end vidende om, er sin egen Virkelighed, det at han er til; og denne Virkelighed er hans absolute Interesse. Abstraktionens Fordring til ham er at blive interesseløs for at faae Noget at vide; det Ethiskes Fordring til ham er at være uendeligt interesseret i at existere.

Den eneste Virkelighed der er for en Existerende er hans egen ethiske; al anden Virkelighed er han kun vidende om, men den sande Viden er en Oversætten i Muligheden.

Sandsningens Tilforladelighed er Bedrag. Dette har allerede den græske Skepsis tilstrækkeligt viist, og den moderne Idealisme ligesaa. Den Tilforladelighed, som Viden om det Historiske vil have, er ogsaa kun Bedrag, forsaavidt den vil være Virkelighedens Tilforladelighed, da den Vidende først da er vidende om en historisk Virkelighed, naar han har opløst den i Muligheden. (Herom

Mere i det Følgende). Abstraktionen er Muligheden, den forudgaaende eller efterfølgende. Den rene Tænken er et Phantom.

Den virkelige Subjektivitet er ikke den vidende, thi ved Viden er han i Mulighedens Medium, men er den ethisk existerende Subjektivitet. En abstrakt Tænker er vel til, men det at han existerer er snarere som en Satire over ham. At bevise sin Tilvær derved, at han tænker, er en besynderlig Modsigelse, thi i samme Grad som han tænker abstrakt, i samme Grad abstraherer han netop fra, at han er til. Forsaavidt bliver rigtignok hans Tilværelse tydelig som en Forudsætning, fra hvilken han vil løsrive sig, men Abstraktionen selv bliver dog vel et besynderligt Beviis for hans Tilvær, da hans Tilvær netop vilde ophøre, hvis den lykkedes ham ganske. Det cartesianske *cogito ergo sum* er ofte nok blevet gjentaget. Forstaaer En ved dette Jeg i *cogito* et enkelt Menneske, saa er Sætningen intetbevisende: jeg e r tænkende *ergo* er jeg, men er jeg tænkende, hvad Under da at jeg er, det er jo allerede sagt, og det Første siger altsaa endog mere end det Sidste. Forstaaer da En ved det Jeg, som ligger i *cogito*, et enkelt existerende Menneske, saa raaber Philosophien: Taabelighed, Taabelighed, her er ikke Tale om mit Jeg eller Dit Jeg, men om det rene Jeg. Men dette rene Jeg kan dog vel ikke have anden Existents end Tanke-Existents, hvad skal saa Slutningsformen betyde

tænke den kan blive vidende om den. I Forhold til den egne vilde det beroe paa om det kunde lykkes hans Tænken aldeles at abstrahere fra Virkeligheden. Det er jo rigtignok Det den abstrakte Tænker vil, men det hjælper ikke, han bliver dog ved at existere, og denne hans Existentses Vedbliven, »denne stundom bedrøvelige Professor-Skikkelse«, er et Epigram over den abstrakte Tænker, for ikke at tale om Ethikens Paastand mod ham.

I Grækenland var man dog opmærksom paa hvad det er at existere. Den skeptiske Ataraxie var derfor et Existents-Forsøg paa at abstrahere fra at existere. I vore Dage abstraherer man paa Prent, ligesom man engang for alle paa Prent tvivler om Alt. Det er blandt Andet det, der har givet Anledning til saa megen Confusion i den moderne Philosopheren, at Philosopherne have saa mange korte Udsagn om uendelige Opgaver, og indbyrdes respektere disse Papirs-Penge, medens det næsten aldrig falder Nogen ind at ville forsøge sig selv i existerende at realisere Opgavens Fordring. Paa den Maade kan man let blive færdig med Alt, og komme til at begynde forudsætningsløst. Den Forudsætning f. Ex. at tvivle om Alt vilde tage et heelt Menneskeliv, nu derimod er det saa hurtigt gjort som det er sagt.

§ 2.

Mulighed høiere end Virkelighed. Virkelighed høiere end Mulighed. Den poetiske og intellectuelle Idealitet; den ethiske Idealitet.

* *

Aristoteles bemærker i sin Poetik, at Poesien er høiere end Historien, fordi Historien kun fremstiller hvad der er skeet, Poesien hvad der kunde og burde være skeet, ɔ: Poesien raader over Muligheden. I Forhold til Virkelighed er, poetisk og intellectuelt, Muligheden høiere, det Æsthetiske og det Intellectuelle interesseløst. Men der er kun een Interesse, den at existere; Interesseløsheden er Udtrykket for Ligegyldigheden mod Virkelighed. Den Ligegyldighed er glemt i det cartesianske *cogito — ergo sum*, hvilket uroliger det Intellectuelles Interesseløshed, og fornærmer Speculationen,

---

Aristoteles] i Poetiken Kap. 9.

som skulde der af den følge noget Andet. Jeg tænker, *ergo* tænker jeg, om jeg er eller det er (i Virkelighedens Forstand, hvor jeg betyder et enkelt existerende Menneske, og det betyder et bestemt enkelt Noget), er uendelig ligegyldigt. At det jeg tænker er i Tænkningens Forstand, behøver jo intet Beviis, eller at bevises ved nogen Slutning, da det jo er beviist. Saasnart jeg begynder at ville gjøre min Tænken teleologisk i Forhold til noget Andet, er Interessen med i Spillet. Saasnart den er der, saa er det Ethiske med tilstede og fritager mig for yderligere Uleilighed med at bevise min Tilværelse, forhindrer mig i ethisk svigefuldt og methaphysisk uklart at gjøre Slutningens Sving, idet det forpligter mig til at existere.

* *

Medens det Ethiske i vor Tid mere og mere ignoreres, har denne Ignoreren tillige havt den skadelige Følge, at det har forvirret Poesien og Speculationen, der have sluppet Mulighedens interesseløse Ophøiethed for at gribe efter Virkeligheden: istedetfor at give hver Sit har man forvirret paa dobbelt Maade. Poesien gjør det ene Forsøg efter det andet at virke som Virkelighed, hvilket er aldeles upoetisk; Speculationen vil atter og atter inden-

Beliggenhed tænker man ikke paa. Og dog er Eneboerens pathetiske Uvirkelighed langt at foretrække for den rene Tænkers comiske Uvirkelighed; og dog er Eneboerens lidenskabelige Glemsel, der tager ham hele Verden bort, langt at foretrække for den verdenshistoriske Tænkers comiske Distraction, der glemmer sig selv.

*   *

Ethisk seet er Virkelighed høiere end Mulighed. Det Ethiske vil netop tilintetgjøre Mulighedens Interesseløshed ved at gjøre det at existere til den uendelige Interesse. Det Ethiske vil derfor forhindre ethvert Confusions-Forsøg, som f. Ex. ethisk at ville betragte Verden og Menneskene. Ethisk at betragte lader sig nemlig ikke gjøre, thi der er kun een ethisk Betragtning, det er Selvbetragtning. Det Ethiske slutter sig øieblikkeligen om den Enkelte med Fordring til ham, at han skal existere ethisk; det sqvadronnerer ikke om Millioner og Generationer, det tager ikke Menneskeheden paa Slump, ligesaa lidet som Politiet arresterer den rene Menneskehed. Det Ethiske har med de enkelte Mennesker at gjøre, og vel at mærke med hver Enkelt. Veed Gud hvor mange Haar der er paa et Menneskes Hoved, saa veed det Ethiske hvor mange Mennesker der er til, og den ethiske Folketælling er ikke i Interesse af en Totalsum, men i Interesse af hver Enkelt. Det Ethiske fordrer sig selv af ethvert Menneske, og naar det dømmer, da dømmer det igjen hver Enkelt, kun en Tyran og et afmægtigt Menneske nøies med at decimere. Det Ethiske griber den Enkelte og fordrer af ham, at han skal entholde sig fra al Betragten, især af Verden og Menneskene; thi det Ethiske som det Indvortes lader sig slet ikke betragte af Nogen der staaer udenfor, det lader sig kun realisere af det enkelte Subjekt, der da kan være vidende om hvad der boer i ham, den eneste Virkelighed der ikke bliver til en Mulighed ved at vides og ikke kun kan vides ved at tænkes, da det er hans egen Virkelighed, hvilken han som tænkt Virkelighed ɔ: som Mulighed vidste førend den blev Virkelighed, medens han i Forhold til en andens Virkelighed Intet vidste om den førend han ved at faae den at vide tænkte den, ɔ: forvandlede den til Mulighed.

*   *

I Forhold til enhver Virkelighed uden for mig gjelder det at jeg kun tænkende kan faae fat paa den. Skulde jeg virkeligen

faae fat paa den, maatte jeg kunne gjøre mig til den Anden, t den Handlende, gjøre den mig fremmede Virkelighed til min ege Virkelighed, hvilket er en Umulighed. Gjør jeg nemlig den mi fremmede Virkelighed til min egen, saa betyder det ikke, at je ved at være vidende om den bliver han, men det betyder en n Virkelighed, der tilhører mig som forskjellig fra ham.

* *

Naar jeg tænker Noget, jeg vil gjøre, men endnu ikke ha gjort det, saa er dette Tænkte, hvor nøiagtigt det end er, om det end nok saa meget maa kaldes en tænkt Virkelighed, en Mu lighed. Omvendt, naar jeg tænker Noget, som en Anden har gjort altsaa tænker en Virkelighed, saa tager jeg denne givne Virkelighed ud af Virkeligheden og sætter den over i Muligheden, thi en tænkt Virkelighed er en Mulighed, og høiere i Retning a Tænkning end Virkelighed, men ikke i Retning af Virkelighed. – Dette betegner tillige, at der ethisk intet ligefremt Forhold e mellem Subjekt og Subjekt. Naar jeg har forstaaet et andet Sub jekt, er dets Virkelighed for mig en Mulighed, og denne tænkte Virkelighed forholder sig *qva* Mulighed ligesom min egen Tænke

ikke *sensu strictissimo]:* den objektive Uvished, fordi nemlig det opløsende *posse* er stødt paa et forhærdet *esse,* fastholdt i den lidenskabelige Inderlighed).

*　　　*

I Retning af det Æsthetiske og Intellectuelle at spørge: er det og det nu ogsaa virkeligt, er det ogsaa virkeligt skeet, er Misforstand, der ikke fatter den æsthetiske og intellectuelle Idealitet som Mulighed, og glemmer, at æsthetisk og intellectuelt at bestemme Rangforholdet saaledes er det samme som at antage Sandsning for høiere end Tænkning. — Ethisk spørges der rigtigt, naar der spørges: er det virkeligt, dog vel at mærke saaledes, at det enkelte Subjekt ethisk spørger sig selv om sin egen Virkelighed. Et andet Menneskes ethiske Virkelighed er for ham igjen kun til at opfatte ved at tænke den ɔ: som Mulighed.

*　　　*

Skriften lærer: »dømmer ikke, at I ikke skulle dømmes«. Dette er udtrykt som en Formaning og Advarsel, men det er tillige en Umulighed. Det ene Menneske kan ikke ethisk dømme det andet, fordi det ene Menneske kun kan forstaae det andet Menneske som Mulighed. Naar da En befatter sig med at ville dømme en Anden, saa er dette Udtrykket for hans Afmagt, at han blot dømmer sig selv.

*　　　*

I »Stadier paa Livets Vei« (p. 342) hedder det: »det er nemlig Aand at spørge om to Ting: 1) er det der siges muligt, 2) kan jeg gjøre det. Men aandløst at spørge om to Ting: 1) er det virkeligt, 2) har min Nabo Christophersen gjort det, har han virkeligen gjort det.« Hermed er Spørgsmaalet om Virkelighed ethisk accentueret. Æsthetisk og intellectuelt er det taabeligt at spørge om dets Virkelighed, ethisk er det taabeligt at spørge om dets Virkelighed i Retning af Betragtning; men ved at spørge ethisk derom i Retning af min egen Virkelighed spørger jeg om dets

---

sensu strictissimo i snevreste Forstand. Skriften lærer] Matth. 7, 1.
p. 342] VI Bd. S. 410.

Mulighed, kun at denne Mulighed ikke er æsthetisk og intellectuelt interesseløs, men en tænkt Virkelighed, der forholder sig til min egen Virkelighed, at jeg nemlig kan realisere det.

* *

Sandhedens Hvorledes er netop Sandheden. Det er derfor Usandhed at besvare et Spørgsmaal i et Medium, hvor Spørgsmaalet ikke kan komme frem. Saaledes at forklare Virkeligheden indenfor Muligheden, indenfor Muligheden at distingvere mellem Mulighed og Virkelighed. Ved at man da ikke spørger æsthetisk og intellectuelt, men kun ethisk, og ethisk igjen i Retning af sin egen Virkelighed, om Virkelighed, er ethisk ethvert Individ udsondret for sig. Ironie og Hyklerie som Modsætningerne, men som begge udtrykkende den Modsigelse, at det Udvortes ikke er det Indvortes (Hyklerie ved at synes god, Ironie ved at synes slet), indskærpe betræffende det betragtende Spørgsmaal om det ethiske Indvortes, at Virkelighed og Bedrag ere lige mulige, at Bedraget kan naae lige saa vidt som Virkeligheden. Kun Individet selv kan vide, hvilket der er hvilket. At spørge om dette ethiske Indvortes i et andet Individ er allerede uethisk, forsaavidt det er en Adspredelse. Men spørges der alligevel, saa er Vanskeligheden der.

Ethiske er den uendelige Interesserethed, hvorved den Troende absolut er forskjellig fra en Æsthetiker og en Tænker, men atter forskjellig fra en Ethiker derved, at han er uendeligt interesseret i en Andens Virkelighed (f. Ex. at Guden virkelig har været til).

*   *

Æsthetisk og intellectuelt gjelder det, at kun da er en Virkelighed forstaaet og tænkt, naar dens *esse* er opløst i dens *posse*. Ethisk gjelder det, at kun da er Muligheden forstaaet, naar hvert et *posse* virkeligen er et *esse*. Naar det Æsthetiske og Intellectuelle seer efter, protesterer det ethvert *esse*, som ikke er et *posse*; naar det Ethiske seer efter, fordømmer det ethvert *posse*, som ikke er et *esse*, et *posse* nemlig i Individet selv, da det ethisk ikke har med andre Individer at gjøre. — I vor Tid blandes Alt sammen, man besvarer det Æsthetiske ethisk, Troen intellectuelt o. s. v. Man er færdig med Alt, og dog er man langtfra agtsom paa i hvilken Sphære ethvert Spørgsmaal finder sit Svar. I Aandens Verden frembringer dette en endnu større Confusion end naar i den borgerlige Verden f. Ex. et geistligt Anliggende blev besvaret f. Ex. af Brolægningscommissionen.

*   *

Er Virkeligheden da Udvortesheden? Ingenlunde. Æsthetisk og intellectuelt indskærpes det ganske rigtigt, at det Udvortes kun er Bedraget for Den, som ikke fatter Idealiteten. *Frater Taciturnus* siger (*l. c.* p. 341): »Viden af det Historiske hjælper En blot ind i et Sandsebedrag, der bedaares af det Stofartige. Hvad er det jeg veed historisk? Det Stofartige. Idealiteten veed jeg ved mig selv, og veed jeg den ikke ved mig selv, veed jeg den slet ikke, al historisk Viden hjælper ikke. Idealitet er ikke Løsøre, der kan transporteres fra Een til en Anden, eller Noget som gaaer med i Kjøbet, naar man tager store Partier. Veed jeg at Cæsar var stor, saa veed jeg hvad det Store er, og dette seer jeg paa, ellers veed jeg ikke, at Cæsar var stor. Historiens Fortælling, at vederhæftige Mænd forsikkre det, at der ingen Risico er forbunden med at antage denne Mening, da det skal være vist, at han var en stor Mand, at Udfaldet beviser det, hjælper slet ikke. At troe Ideali-

---

p. 341; VI Bd. S. 408 f.

teten paa en Andens Ord er ligesom at lee af en Vittighed, ikke fordi man har forstaaet den, men fordi en Anden har sagt, at det var vittigt. Naar saa er, saa kan i Grunden Vittigheden for den i Kraft af Troen og Agtelsen Leende lige saa godt være usagt, han kan lee med samme Emphasis.« — Hvad er da Virkeligheden? Den er Idealiteten. Men æsthetisk og intellectuelt er Idealiteten Muligheden (Tilbageførelsen *ab esse ad posse*). Ethisk er Idealiteten Virkeligheden i Individet selv. Virkeligheden er Indvortesheden uendeligt interesseret i at existere, hvilket det ethiske Individ er for sig selv.

* *

Naar jeg forstaaer en Tænker, saa er netop i samme Grad som jeg forstaaer ham, hans Virkelighed (at han existerer som et enkelt Menneske; at han selv virkelig har forstaaet det saaledes o. s. v.; eller at han selv virkelig har realiseret det o. s. v.) aldeles ligegyldig. Deri har Philosophien og Æsthetiken Ret, og det gjelder netop om, at dette ret fastholdes. Men deri ligger endnu intet Forsvar for den rene Tænken som Meddelelses-Medium. Fordi nemlig hans Virkelighed er mig den Lærende ligegyldig, ligesom omvendt min ham, deraf følger ingenlunde, at han selv tør være

ı at naae det intellectuelle Forholds Maximum. Troens Gjenıd er ikke en Lærer, der har en Lære, thi naar en Lærer har Lære, er *eo ipso* Læren vigtigere end Læreren, og Forholdet ːllectuelt, hvor det gjelder om ikke at fuske, men at naae det ːllectuelle Forholds Maximum. Men Troens Gjenstand er Læres Virkelighed, det at Læreren virkelig er til. Troens Svar er for absolut enten Ja eller Nei. Thi Troens Svar er ikke i ·hold til en Lære, om den er sand eller ikke, ikke i Forhold en Lærer, om hans Lære er sand eller ikke, men er Svaret ı Spørgsmaalet om et Faktum: antager Du, at han virkeligen · været til? Og vel at mærke, Svaret er med uendelig Lidenıb. I Forhold nemlig til et Menneske er det tankeløst at lægge uendelig megen Vægt paa, om han har været til eller ikke. rsom derfor Troens Gjenstand er et Menneske, saa er det hele Narrestreg af et taabeligt Menneske, der end ikke har fattet . Æsthetiske og Intellectuelle. Troens Gjenstand er derfor dens Virkelighed i Betydning af Existents. Men at existere beler først og fremmest at være en Enkelt, og derfor er det, at ːnkningen maa see bort fra Existents, fordi det Enkelte ikke ler sig tænke, men kun det Almene. Troens Gjenstand er da ıdens Virkelighed i Existents ɔ: som en Enkelt ɔ: at Guden har ːret til som et enkelt Menneske.

Christendommen er ingen Lære om Eenheden af det Gudımmelige og Menneskelige, om Subjekt-Objektet, for ikke at ːvne de øvrige logiske Omskrivninger af Christendommen. Derm nemlig Christendommen var en Lære, saa var Forholdet til n ikke Troens, thi til en Lære gives der kun et intellectuelt ›rhold. Christendommen er derfor ingen Lære, men det Faktum, Guden har været til.

Tro er saaledes ikke en Sinke-Lectie i Intellectualitetens ›hære, et Asyl for de daarlige Hoveder. Men Tro er en Sphære r sig selv, og enhver Misforstaaelse af Christendommen strax ːndelig paa, at den forvandler den til en Lære, og drager den d i Intellectualitetens Omfang. Hvad der i Intellectualitetens ›hære gjelder som Maximum, at blive aldeles ligegyldig mod ːrerens Virkelighed, det gjelder omvendt i Troens Sphære, dens ıximum er den *quam maxime* uendelige Interesserethed i Læreıs Virkelighed.

* *

---

quam maxime betyder: i saa høi Grad som muligt; her dog vistnok at forıe i Betydningen: i sit Maximum.

Individets egen ethiske Virkelighed er den eneste Virkelighed — At dette synes Mange forunderligt, forundrer mig ikke. Mig synes det besynderligt, at man er bleven færdig med Systemet og Systemer, uden at spørge om det Ethiske. Gid man blot i græsk Stiil vilde indføre Dialogen igjen, for at prøve hvad man veed og hvad man ikke veed, saa vilde snart alt det Dresserede og Unaturlige, den hele opskruede Sindrighed henveires. Det er ingenlunde min Mening, at Hegel skulde indlade sig i Samtale med en Tjenestekarl, og det skulde bevise Noget, om han ikke blev forstaaet af ham, ihvorvel det dog altid bliver en skjøn Lovtale over Socrates, de simple Ord af Diogenes, at han philosopherede i Værkstederne og paa Torvet. Imidlertid er det dog ikke min Mening, og mit Forslag intet mindre end et lazaronagtigt Attentat paa Videnskab. Men lad en hegelsk Philosoph eller Hegel selv samtale med et udviklet Menneske, der er dialektisk forfaren ved at have existeret: saa vil strax fra Begyndelsen alt det Affecterede og Chimairiske være forhindret. Naar man skriver eller dicterer Paragrapher ud af eet Stykke i eet væk fort, med Løfte om at Alt skal blive tydeligt ved Slutningen, saa bliver det vanskeligere og vanskeligere at opdage, hvor Confusionens Begyndelse er, og at faae et fast Udgangspunkt. Ved Hjælp af »Alt skal blive tydeligt i Slutningen«, og midlertidigt ved Hjælp af den Categorie »her er ikke Stedet til videre at gaae

ller phantastisk, og overvandt Idealismens Skepsis ved Hjælp af den rene *Tænken*, hvilken er en Hypothese, og naar den ikke udgiver sig selv derfor, phantastisk; og denne den rene Tænkens Triumph (at *i* den Tænken og Væren er Eet: baade til at lee og til at græde over, thi i den rene Tænken kan der slet ikke spørges virkeligt om Forskjelligheden. — At Tænkningen har Realitet, antog den græske Philosophie uden videre. Ved en Reflexion paa den maatte man komme til samme Resultat, men hvorfor forvexlede man Tanke-Realitet med Virkelighed? Tanke-Realitet er Mulighed, og Tænkningen har blot at afvise ethvert yderligere Spørgsmaal, om det nu er virkeligt.

* *

Allerede i Hegels Forhold til Kant viser »Methodens« Mislighed sig. En Skepsis, der lægger Beslag paa Tænkningen selv, kan ikke standses ved at gjennemtænkes, thi dette maa jo skee ved Tænkningen, som er paa Oprørerens Side. Den maa afbrydes. At besvare Kant indenfor den rene Tænkens phantastiske Schattenspiel er netop ikke at besvare ham. — Det eneste An-sich der ikke lader sig tænke er det at existere, hvad Tænkningen slet ikke har med at gjøre. Men hvorledes skulde det være muligt, at den rene Tænken skulde kunne hæve denne Vanskelighed, da den som reen Tænken er abstrakt, men hvad abstraherer den rene Tænken fra, fra Existents, altsaa fra det, den skulde forklare.

* *

Naar det at existere ikke lader sig tænke, og den Existerende dog er tænkende, hvad vil saa det sige? Det vil sige, han tænker momentviis, han tænker forud og han tænker bag efter. Den absolute Continueerlighed kan hans Tænken ikke faae. Kun phantastisk kan en Existerende bestandigt være *sub specie æterni*.

* *

Er det at tænke det Samme som at skabe, at give Tilværelse? Jeg veed meget vel og skal være villig til at indromme Rigtigheden af, hvad man har indvendt mod et taabeligt Angreb paa den philosophiske Sætning om Identiteten af Tænken og Væren.

Man har da rigtigt indvendt, at det at Tænken og Væren er Eet ikke maatte forstaaes saaledes i Forhold til de ufuldkomne Existentser, som skulde jeg f. Ex. ved at tænke en Rose frembringe den. (I samme Forstand har man ogsaa med en vis Despekt mod Forfægterne af Modsigelsens Grundsætning viist, at denne netop tog sig stærkest ud i de laveste Existentser, i Forstands-Forholdet mellem Endeligheder: for og bag, høire og venstre, op og ned o. s. v.). Men altsaa i Forhold til den fuldkomnere Existents, der gjelder det at Tænken og Væren er Eet? Saaledes f. Ex. i Forhold til Ideerne. Ja, Hegel har Ret; og dog ere vi ikke komne et Skridt videre. Det Gode, det Skjønne, Ideerne ere i sig saa abstrakte, at de ere ligegyldige imod Existents, og ligegyldige mod anden end Tanke-Existents. Grunden hvorfor det altsaa er sandt her med Identiteten af Tænken og Væren, er fordi der ved Væren ikke kan forstaaes Andet end Tænken. Men saa er Svaret altsaa et Svar paa Noget, hvorom der ikke kan spørges der, hvor Svaret hører hjemme. Og nu et enkelt existerende Menneske er jo dog vel ingen Idee, hans Existents dog vel noget Andet end Ideens Tanke-Existents? At existere (i Forstand af at være dette enkelte Menneske) er vel en Ufuldkommenhed i Sammenligning med Ideens evige Liv, men en Fuldkommenhed i Forhold til det, slet ikke at være. En saadan Mellemtilstand er omtrent det at existere, Noget

at være en Rose. Derfor sige jo ogsaa vi Mennesker, at,
ulykkelig man end er, er det dog altid et Gode at existere;
g erindrer en Tungsindig, der engang midt i sin Lidelse, da
›nskede sig død, ved Synet af en Kurv med Kartofler kom til
›re sig selv det Spørgsmaal, om han dog ikke havde mere
: af at existere end en Kartoffel. Men det at være et
t Menneske er heller ikke en reen Idee-Existents. Saaledes
rer kun det rene Menneske, ɔ: det existerer ikke. Existents
standigt det Enkelte, det Abstrakte existerer ikke. At deraf
e følge, at det Abstrakte ikke har Realitet, er en Misforstaa-
men ogsaa en Misforstaaelse at forvirre Talen ved at spørge
:xistents i Forhold dertil eller om Virkelighed i Betydning af
ents. Naar da en Existerende spørger om Forholdet mel-
Tænken og Væren, mellem det at tænke og det at existere, og
sophien forklarer at dette Forhold er Identitetens, saa svarer
ikke paa Spørgsmaalet, thi den svarer ikke Spørgeren. Philo-
ien forklarer: Tænken og Væren er Eet, dog ikke i Forhold
et, der alene er hvad det er ved at være til f. Ex. en Rose,
slet ikke har Idee i sig, altsaa ikke i Forhold til Det, hvor
tydeligst seer hvad det er at existere som Modsætning til at
e; men Tænken og Væren er Eet i Forhold til Det, hvis Exi-
s væsentlig er ligegyldig, fordi det er saa abstrakt at det kun
Tanke-Existents. Men saaledes har man udeladt et Svar paa
›gentligen Omspurgte: det at existere som et enkelt Menneske.
er nemlig ikke at være i samme Forstand som en Kartoffel
nen heller ikke i samme Forstand som Ideen er. Den men-
elige Existents har Idee i sig, men er dog ikke Idee-Existents.
) satte Ideen paa anden Plads som Mellemled mellem Gud og
rien, og som existerende maa vel Mennesket participere i
n, men er ikke selv Ideen. — I Grækenland som overhovedet
ilosophiens Ungdom var det Vanskeligheden at vinde det Ab-
:te, at forlade Existentsen, der bestandig giver det Enkelte; nu
let omvendt vanskeligt at naae Existentsen. Abstraktionen
r det let nok med, men man fjerner sig ogsaa mere og mere
:xistents, og den rene Tænken er fjernest fra Existents. —
at philosophere var i Grækenland en Handling, den Philoso-
ende derfor en Existerende, han vidste kun lidt, men vidste
ilgavns, fordi han aarle og silde beskjæftigede sig med det
me. Hvad er nuomstunder det at philosophere, og hvad Det,

Plato; f. Ex. Staten X pag. 597.

som en Philosoph nuomstunder egentligen veed Besked om, thi at han veed Alt, nægter jeg ikke? — Den philosophiske Sætning om Identiteten af Tænken og Væren er lige det Modsatte af det, den synes, den er Udtrykket for, at Tænkningen aldeles har forladt Existentsen, at den er vandret ud og har fundet en sjette Verdensdeel, hvor den absolut er sig selv nok i den absolute Identitet af Tænken og Væren. Abstrakt bliver tilsidst det at existere i en forflygtiget metaphysisk Forstand det Onde, abstrakt bliver det i humoristisk Forstand en høist langweilig Sag, et latterligt Sinkerie. Dog er der her endnu en Mulighed for det Ethiske at holde igjen, da det Ethiske accentuerer det at existere, og Abstraktionen og Humor endnu have et Forhold til det at existere. Den rene Tænken derimod har sin Seier forvunden, og har Intet, Intet med Existents at gjøre.

*　　　　　　*

Dersom det at tænke i Virkelighedens Betydning kunde give Virkelighed, og ikke i Mulighedens Betydning Tanke-Realitet: saa maatte ogsaa det at tænke kunne tage Tilvær, borttage fra den Existerende den eneste Virkelighed, til hvilken han forholder sig som Virkelighed, hans egen (til en Andens forholder han sig som

ud tænker ikke, han skaber; Gud existerer ikke, han er evig.
sket tænker og existerer, og Existents adskiller Tænken og
. holder dem ude fra hinanden i Succession.

* *

Ivad er abstrakt Tænkning? Det er den Tænken, hvor der
Tænkende er. Den seer bort fra Alt Andet end Tanken, og
'anken er i sit eget Medium. Existentsen er ikke tankeløs,
i Existents er Tanken i et fremmed Medium. Hvad vil saa
ge, i den abstrakte Tænknings Sprog at spørge om Virkelig-
Betydning af Existents, da Abstraktionen netop seer bort
? — Hvad er concret Tænkning? Det er den Tænken, hvor
r en Tænkende, og et bestemt Noget (i Betydning af Enkelt)
enkes, hvor Existentsen giver den existerende Tænker Tanken,
g Rum.

* *

)ersom Hegel havde udgivet sin Logik under Titlen: den
Tænken, udgivet den uden Forfatternavn, uden Aarstal, uden
d, uden Noter, uden docerende Selvmodsigelse, uden forstyr-
Forklaring i Forhold til hvad der kun kunde forklare sig
udgivet den som et Sidestykke til Naturlydene paa Ceylon:
ene Tænkens egne Bevægelser: det havde været græsk handlet.
les vilde en Græker have gjort, hvis han havde faaet den
Indholdets Reduplikation i Formen er det Kunstneriske, og
gjelder det om at afholde sig fra alle Yttringer om det Samme
uadæqvat Form. Nu gjør Logiken med dens samtlige Noter
e saa snurrigt Indtryk som hvis en Mand vilde forevise et
ıelbrev, og saa endog lod Klatpapiret ligge inde i, hvilket
altfor tydeligt angav, at Himmelbrevet var blevet til paa
n. — At polemisere i et saadant Værk i Noter mod den og
Navngivne, at meddele veiledende Vink, hvad vil det sige?
'il sige, at forraade, at der er en Tænkende, der tænker den
Tænken, en Tænkende, der taler med »i Tankens egne Be-
lser«, og vel endog taler til en anden Tænkende, med hvem

Naturlydene paa Ceylon] se IV Bd. S. 269. et Himmelbrev] saa-
kaldes en særlig Art religiose Skrifter, der fremtræder som Breve, skrevne
'istus og bragte til Jorden af en Engel. Se Dania III, 193 ff.

han altsaa vil indlade sig. Men er der en Tænkende, som tænker den rene Tænken, saa bemægtiger i samme Øieblik den hele græske Dialektik samt Existents-Dialektikens Sikkerheds-Politie sig hans Person og faaer ham fat i Skjøderne, dog ikke i Qvalitet af Tilhænger, men for at faae at vide, hvorledes han bærer sig ad med at forholde sig til den rene Tænken, og i samme Øieblik er Trylleriet forsvundet. Man prøve blot at sætte Socrates til; ved Hjælp af Noterne kommer han Hegel strax paa Livet, og ikke vant til at lade sig fjerne ved den Forsikkring at Alt bliver tydeligt ved Slutningen, han som end ikke tillod at tale sammenhængende i fem Minutter, end sige da et sammenhængende Foredrag gjennem sytten Bind, vil han af alle Kræfter holde igjen – bare for at drille Hegel.

* *

Hvad vil det sige at Væren er høiere end Tænken? Er dette Udsagn Noget, der skal tænkes, saa er jo *eo ipso* Tænken igjen høiere end Væren. Lader det sig tænke, saa er Tænkningen høiere; lader det sig ikke tænke, saa er intet Tilværelsens System muligt. Det hjælper slet ikke hverken at være høflig eller grov mod Væren, hverken at lade den være noget Høiere, der dog

være en besynderlig Slutning. Det høieste Væsen maa enten
være til i Begyndelsen af Talen for at blive til i Slutningen,
ıa kan det ikke blive til, eller det var til, og saa kan det jo
blive til, saa er Slutningen en svigefuld Form for Prædikats-
kling, en svigefuld Omskrivelse af en Forudsætning. I andet
maa Slutningen holdes reent hypothetisk: dersom et høieste
n antages at være, maa det ogsaa antages at være i Besid-
af alle Fuldkommenheder; at være er en Fuldkommenhed, *ergo*
det være — dersom det nemlig antages at være. Ved at slutte
ıfor en Hypothese kan man dog vel aldrig komme til slutte
f Hypothesen. Som f. Ex. dersom det og det Menneske er en
er, vil han bære sig ad som en Hykler; en Hykler vil gjøre
og Det, *ergo* har det og det Menneske gjort Det og Det. Saa-
ı ogsaa med Slutningen om Gud. Naar Slutningen er færdig,
uds Væren netop ligesaa hypothetisk som den var, men inden-
r der avanceret et Slutnings-Forhold mellem et høieste Væsen
ıt være som Fuldkommenhed, ligesom i det andet Tilfælde
em det at være Hykler og en enkelt Yttring deraf. Confusio-
er den samme som at forklare Virkelighed i den rene Tænken;
er overskreven Virkelighed, man har forklaret Virkelighed,
glemt at det Hele er indenfor den rene Tænkens Mulighed.
om en Mand begyndte en Parenthes, men denne blev saa lang
an selv glemte det, det hjælper dog ikke: saasnart man læser
op, bliver det meningsløst, uden videre at lade Indskuds-Sæt-
en forvandle sig til Hovedsætningen.

* *

Naar Tænkningen vender sig mod sig selv for at tænke over
elv, fremkommer der en Skepsis, som bekjendt. Hvorledes
lses denne Skepsis, der har sin Grund i, at Tænkningen
enfor at være tjenende ved at tænke Noget, selvisk vil tænke
elv? Naar en Hest løber løbsk og løber durch, saa lod det
fraseet hvad Skade der midlertidig kunde skee, vel høre om
ilde sige: Lad den kun løbe, den bliver nok træt. Med Hen-
til Tænkningens Selv-Reflexion lader dette sig ikke sige, thi
kan blive ved saalænge det skal være, og løber rundt. Schelling

---

§'en er overskreven Virkelighed, i Hegels Logik II hedder 3die Af-
Die Wirklichkeit. Jfr. Begr. Angest, Indledning (IV Bd. S. 282). Schel-
se IV Bd. S. 283.

standsede Selv-Reflexionen, forstod den intellectuelle Anskuelse ikke som en Opdagelse indenfor Selv-Reflexionen, som naaedes ved at fare fort, men som et nyt Udgangspunkt. Hegel anseer dette for en Feil og taler absprechend nok om den intellectuelle Anskuelse — saa kom da Methoden. Selv-Reflexionen bliver saa længe ved til den hæver sig selv, Tænkningen trænger seierrig igjennem og faaer atter Realitet, Tænken og Værens Identitet er vundet i den rene Tænken*). Hvad vil det sige, at Selv-Reflexionen bliver ved saa længe indtil den hæver sig selv? For at man skal opdage Selv-Reflexionens Mislighed, behøver den ikke at blive længe ved, men paa den anden Side, saa længe den bliver ved, er det aldeles den samme Mislighed. Hvad skal saa det sige: saa længe indtil? Det er ikke Andet end en bestikkende Tale, der vil ved Qvantiteren bestikke Læserens Forestilling, som var det bedre at forstaae, at Selv-Reflexionen hævede sig selv, naar det varede længe

---

*) At der til Grund for al Skepsis ligger en abstrakt Vished, der er Tvivlens Fodfæste og ligesom den Streg man henkaster, som det hvorpaa Figuren tegnes, at selv den græske Skepsis' meest anstrængende Forsøg for at afrunde Skepsisens Svæven ved at udhæve at Udsagnet om Tvivlen ikke maatte forstaaes θητικως, Intet udretter, er ganske vist, men deraf følger endnu ikke

ı det skeete. Denne Qvantiteren er et Sidestykke til Astrono-
ıes uendelig smaae Vinkler, der tilsidst blive saa smaae (Vink-
at man kan kalde dem parallelle Linier. Fortællingen om, at
Reflexionen bliver »saa længe ved indtil« bortleder Opmærk-
ıeden fra hvad der dialektisk er Hovedsagen: hvorledes Selv-
xionen hæves. Naar man siger om En, han vedblev saa
e at sige en Usandhed for Spøg, indtil han selv troede det
Sandhed: saa ligger den ethiske Accent paa Overgangen, men
?ormildende, det Adspredende er dette saa længe; man glem-
næsten Overgangens Afgjørelse, fordi det varer saa længe. I
ællingen, i det Beskrivende, i det rhetoriske Foredrag frem-
ȝer det abstrakte »saa længe indtil« en stor illusorisk Virkning,
e være nu som et optisk Bedrag (F. Ex. Judiths Bog c. 10,
l· »Og Judith gik ud, hun og hendes Pige med hende, men
lænd af Staden saae efter hende, indtil hun kom ned af
ȝet, indtil hun kom igjennem Dalen, og de ikke kunde see
e mere;« Pigen sad ved Stranden og saae efter den Elskede
ıdtil hun ikke saae ham mere), eller som Tidens phantastiske
vinden, fordi der ingen Maalestok er og Intet at maale med i
Abstrakte »saa længe indtil.« (Da seirede Lysten og han foer
fra Sandhedens Vei — indtil Angerens Bitterhed standsede
; — der skal Mesterskab i psychologisk Tegning til for at
bringe ved Concretion en saa stor Virkning som dette ab-
ıte Indtil, der lokker Phantasien.) Men dialektisk er denne
ıtastiske Længde aldeles af ingen Betydning. Da en græsk
ɔsoph blev adspurgt, hvad Religion var, bad han om Udsæt-
stid; da Terminen kom, forlangte han igjen denne udsat o. s. fr.;
vilde dermed antyde, at Spørgsmaalet ikke lod sig besvare.
e var græsk og skjønt og sindrigt. Dersom han derimod i
agtning af, at det havde varet saa længe, vilde have meent,
ed i fjerneste Maade at være kommen Besvarelsen nærmere:
var jo dette en Misforstaaelse, ligesom naar en Debitor for-
er saa længe i Gjelden indtil den er betalt — derved at det
varet saa længe, at den ikke er blevet betalt. Det Abstrakte

Astronomernes uendelig smaae Vinkler] der tænkes vist paa For-
ne paa at bestemme Fixstjernernes Parallaxe. Sigter man fra to modsatte
kter af Jordbanen til en Fixstjerne, vil de to Sigtelinier vise sig at danne en
kel, hvis Stjernen er tilstrækkelig nær; i modsat Fald vil de vise sig som pa-
ele, fordi Vinklen er for lille til at kunne iagttages. en græsk Philo-
h det var Digteren Simonides, der blev spurgt hvad Gud var: se Cicero,
natura deorum 1, 60.

»saa længe — indtil« har noget besynderligt Bestikkende ved sig. Vilde En sige: Selv-Reflexionen hæver sig selv, og nu søge at vise hvorledes, saa vilde neppe Nogen forstaae det, men naar man siger: Selv-Reflexionen bliver ved saa længe indtil den hæver sig selv, saa tænker man maaskee: ja det er en anden Sag, det er der Noget i; man bliver angest og bange for denne Længde, man taber Taalmodigheden, man tænker: lad gaae — og saa begynder den rene Tænken. — Forsaavidt kan den rene Tænken have Ret i, at den ikke begynder bittweise som de ældre maadelige Philosopher; thi Læseren takker Gud til, at den begynder, af Frygt for den forfærdelige Længde — indtil.

Selv-Reflexionens Skepsis hæves da ved Methoden, og Methodens Fremgang er sikkret paa en dobbelt Maade. Først og fremmest ved det eventyrlige Trylleord: saa længe — indtil. Hver Gang en Overgang skal gjøres, vedbliver det Modsatte saa længe indtil det slaaer over i sin Modsætning — og saa gaaes der videre. Og Herre Gud, vi Mennesker vi ere alle svage Mennesker, og holde meget af Forandring, som Ordsproget siger, altsaa naar det nu engang ikke kan være anderledes, naar det Modsatte vedbliver saa længe indtil det slaaer over i sin Modsætning, altsaa vedbliver for

kke Andet, det er med Nødvendighed, det vil jeg bande paa; naar let ikke kan være anderledes, saa maa det jo være med Nødvendighed.« — Den slette Uendelighed er Methodens Arvefjende, den :r Nissen, som flytter med, hver Gang en Flytning (en Overgang) skeer, og forhindrer Overgangen. Den slette Uendelighed er uendelig seiglivet; skal den overvindes, saa maa der et Brud til, et qvalitativt Spring, og saa er det forbi med Methoden, med Immanentsens Kunstfærdighed, og Overgangens Nødvendighed. Deraf lader det sig forklare, at Methoden er saa strix, og deraf lader det sig igjen forklare, at Mennesker ere ligesaa bange for at representere den slette Uendelighed som for at være Sorte-Peer. Mangler Systemet forøvrigt en Ethik, saa er det til Gjengjeld aldeles moralsk ved Hjælp af den Categorie den slette Uendelighed, og saa overspændt moralsk, at det endog bruger den i Logiken.

*　　　*

Dersom det Tænkte var Virkelighed, saa vilde altsaa det saa fuldkomment som muligt Udtænkte, naar jeg endnu ikke havde handlet, det vilde være Handlingen. Paa den Maade blev der slet ingen Handling, men det Intellectuelle sluger det Ethiske. At jeg nu skulde mene, at det Udvortes er det der gjør Handlingen til Handling, er en Taabelighed; og paa den anden Side at ville vise, hvor ethisk Intellectualiteten er, at den endog gjør Tanken til Handling, er en Sophisme, der forskylder en Dobbelthed i Brugen af det Ord: at tænke. Skal der overhovedet være en Forskjel mellem Tænken og Handlen, da kan denne kun fastholdes ved at anvise Tænkningen Muligheden, Interesseløsheden, Objektiviteten — Handlingen Subjektiviteten. Men nu viser der sig let et Confinium. Naar jeg saaledes tænker at jeg vil gjøre det og det, saa er denne Tænken vel endnu ikke en Handling, og er i al Evighed qvalitativt forskjellig derfra, men dog er den en Mulighed, i hvilken Virkelighedens og Handlingens Interesse allerede reflekterer sig. Derfor er ogsaa Interesseløsheden, Objektiviteten, ifærd med at forstyrres, fordi Virkeligheden og Ansvaret vil have fat derpaa. (Der gives saaledes en Synd i Tanke.) — Virkeligheden er ikke den udvortes Handling, men en Indvorteshed, i hvilken Individet ophæver Muligheden og identificerer sig med det Tænkte for at existere deri. Dette er Handling. Intellectualiteten synes saa rigoristisk ved at gjøre Tanken selv til Handling, men denne Rigorisme er blind Allarm, fordi det, at Intellectualiteten faaer Lov at hæve Handlingen overhovedet, er en Slappelse. Saa gjelder det som i

tidligere paaviste Analogier: indenfor en total Slappelse at være rigoristisk er kun Illusion og væsentligen kun en Slappelse. Dersom En f. Ex. vilde kalde Synd Uvidenhed, og nu indenfor denne Bestemmelse med Rigorisme opfatte de enkelte Synder, saa er dette aldeles illusorisk, thi sagt indenfor den totale Bestemmelse, at Synd er Uvidenhed, bliver enhver Bestemmelse væsentlig letsindig, fordi den totale Bestemmelse er Letsindighed. — Med Hensyn til det Onde skuffer Forvexlingen af Tænken og Handlen lettere; men seer man nøiere, viser det sig, at Grunden er den det Godes Nidkjærhed paa sig selv, der i den Grad fordrer sig af Individet, at den bestemmer en Tænken af det Onde som Synd. Men lad os tage det Gode. At have tænkt noget Godt, man vil gjøre, er det at have gjort det? Ingenlunde, men det er heller ikke det Udvortes, der gjør Udslaget; thi En der ikke eier en Hvid kan være lige saa barmhjertig som Den, der bortgiver et Kongerige. Da Leviten reiste den Ulykkelige forbi, der var bleven overfalden af Røvere paa Veien fra Jericho til Jerusalem, faldt det ham maaskee ind, da han endnu var lidt borte fra den Ulykkelige, at det dog var skjønt at hjælpe en Lidende; han tænkte maaskee endog allerede, hvilken Løn dog en saadan god Gjerning har i sig, han reed maaskee langsommere fordi han faldt i Tanker; men alt som han kom nærmere og nærmere, da viste Vanskelig-

endnu bestandigt kun en Mulighed, han kan gaae fra. — At der gives Tilfælde i Forhold til det Onde, hvor Overgangen næsten ikke er til at mærke, nægtes ikke, men disse Tilfælde maa forklares paa en egen Maade. Det ligger i, at Individet er i en Vanes Magt, saa at han ved ofte at have dannet Overgangen fra Tænken til Handlen tilsidst har tabt Magten dertil i en Vanes Trældom, der for hans Regning gjør den hurtigere og hurtigere.

Mellem den tænkte Handling og den virkelige, mellem Mulighed og Virkelighed er der maaskee i Indhold aldeles ingen Forskjel, i Form er den altid væsentlig. Virkeligheden er Interesseretheden ved at existere deri.

At Handlingens Virkelighed saa ofte forvexles med allehaande Forestillinger, Forsætter, Tilløb til Beslutninger, Stemnings Forspil o. s. v., at der overhovedet meget sjeldent virkeligt handles, nægtes ikke, tvertimod antages, at dette meget har bidraget til Confusionen. Men man tage en Handling *sensu eminenti*, da viser Alt sig tydeligt. Det Udvortes ved Luthers Handling er at træde frem paa Rigsdagen i Worms, men fra det Øieblik han med hele sin Subjektivitets lidenskabelige Afgjørelse existerede i at ville, da ethvert Muligheds Forhold til denne Handling af ham maatte betragtes som Anfægtelse: da havde han handlet*). Da Dion gik ombord for at styrte Tyrannen Dionysius, skal han have sagt, at selv om han døde underveis havde han dog udført en herlig Bedrift — han havde altsaa handlet. At Afgjørelsen i det Udvortes skulde være høiere end den i det Indvortes, er svage og feige og listige Menneskers foragtelige Tale om det Høieste. At antage, at Afgjørelsen i det

*) Overhovedet er Forholdet mellem den tænkte Handling og den virkelige (i indvortes Forstand) kjendelig paa, at medens enhver yderligere Betragtning og Overveielse i Forhold til den første maa ansees for velkommen, er den i Forhold til den sidste at betragte som Anfægtelse; og viser den sig desuagtet saa betydningsfuld, at den respekteres, saa betyder dette, at dens Vei gaaer gjennem Angeren. Idet jeg overveier, er det netop Kunsten at tænke enhver Mulighed; i det Øieblik jeg har handlet (i indvortes Forstand), er Forvandlingen den at det er Opgaven at værge mig mod yderligere Overveielse, undtagen forsaavidt Angeren fordrer noget g j o r t om igjen. Afgjørelsen i det Udvortes er Spøg, men jo dorskere et Menneske lever, desto mere bliver det Udvortes den eneste Afgjørelse han kjender. Individets evige Afgjørelse med sig selv har man ingen Forestilling om, men saa troer man paa, at naar en Afgjørelse er opsat paa stemplet Papir, saa er det afgjort, før ikke.

Udvortes kan for evigt afgjøre Noget, saa det aldrig kan omgjøres, men ikke Afgjørelsen i det Indvortes, er Foragt for det Hellige.

* *

At give Tænkningen Suprematiet over alt Andet er Gnosticisme; at gjøre Subjektets ethiske Virkelighed til den eneste Virkelighed kunde synes Akosmisme. At det saa vil forekomme en travl Tænker, der skal forklare Alt, et gesvindt Hoved, der overfarer hele Verden, beviser kun at han har meget ringe Forestilling om, hvad det Ethiske betyder for Subjektet. Naar Ethiken fratog en saadan travl Tænker den hele Verden og lod ham beholde sit eget Selv, saa vilde han formodentligen tænke: »er det Noget, en saadan Ubetydelighed er ikke værd at holde paa, lad saa den gaae med som Alt det Andet«; — og saa, saa er det Akosmisme. Men hvorfor vil dog en saadan travl Tænker tale og tænke saa despekteerligt om sig selv? Ja var Meningen den, at han skulde opgive hele Verden, og nøies med et andet Menneskes ethiske Virkelighed: ja, da havde han Ret i at lade haant om Byttet. Men den egne ethiske Virkelighed bør ethisk betyde Individet selv mere end Himmel og Jord med Alt hvad som derudi befindes, mere end

eet er Alt. Naar Existentsen derimod giver Bevægelsen Tid og
:g eftergjør dette, saa viser Springet sig som da et Spring kan
ise sig: at det maa komme, eller at det har været. Lad os tage
:t Exempel af det Ethiske. Det er ofte nok sagt, at det Gode har
sin Løn i sig selv, at det forsaavidt ikke blot er det Rigtigste,
men ogsaa det Klogeste, at ville det Gode. En klog Eudaimonist
kan meget godt indsee dette, han kan tænkende i Mulighedens
Form komme det Gode saa nær som det er muligt, fordi i Muligheden som i Abstraktionen er Muligheden kun et Skin. Men naar
Overgangen skal blive virkelig, da udaander al Klogskab i Anfægtelsen. Den virkelige Tid adskiller ham det Gode og Lønnen saa
længe saa evigt, at Klogskaben ikke kan faae det sammen igjen,
og Eudaimonisten betakker sig. Ja vist er det at ville det Gode
det Klogeste, men ikke i Klogskabens Forstand, men i det Godes
Forstand. Overgangen er tydelig nok som et Brud, ja som en
Lidelse. — I Prædikeforedraget forekommer ofte det Sandsebedrag,
der eudaimonistisk forvandler Overgangen til at blive en Christen
til et Skin, hvorved Tilhøreren bedrages og Overgangen forhindres.

* *

Subjektiviteten er Sandheden; Subjektiviteten er Virkeligheden.

Anm. Nødvendighed maa behandles for sig selv. Ikkun til stor Forvirring har den nyere Spekulation faaet Nødvendighed bragt sammen med Opfattelsen af Verdenshistorien, hvorved baade Mulighed, Virkelighed og Nødvendighed ere blevne forvirrede. I de »philosophiske Smuler« har jeg med et Par Ord søgt at paavise dette.

§ 3.

Subjektivitetens enkelte Momenters Samtidighed i den existerende Subjektivitet; Samtidigheden som Modsætning til den speculative Proces.

Lad nu Speculationen have Ret i at spotte over en saadan
Tredeling som den, at Mennesket bestaaer af Sjel, Legeme og Aand;

Eudaimonist Tilhænger af Lykkemoralen. I de »philosophiske Smuler«] i »Mellemspil«. spotte over en saadan Tredeling osv.] se Rosenkranz. Psychologie 2. Ausg. (1843), S. XXVI.

lad Speculationens Fortjeneste være at bestemme Mennesket som Aand, og indenfor denne udlægge Momenterne Sjel, Bevidsthed, Aand, som Udviklingstrin i det samme Subjekt*) der udvikler sig for os: et andet Spørgsmaal er, om, hvis man, hvad kun altfor let kan skee, ligefrem overfører det Videnskabelige paa Existents, ikke afstedkommer en stor Forvirring. Videnskabeligt stiges der fra det Lavere til det Høiere, og det at tænke bliver det Høieste. I Verdenshistoriens Opfattelse stiges der fra det Lavere til det Høiere, Phantasiens og Følelsens Stadier ere tilbagelagte, Tænkningens som det høieste er det sidste. Overalt vindes det som afgjort, at Tænkningen er det Høieste, Videnskaben vender sig mere og mere bort fra Existentsens primitive Indtryk, der er Intet at opleve, Intet at erfare, Alt er færdigt og Speculationens Opgave at rubricere, classificere, methodice ordne de enkelte Tankebestemmelser; man elsker ikke, troer ikke, handler ikke, men man veed hvad Elskov, hvad Tro er, og Spørgsmaalet er blot om Pladsen i Systemet: saaledes har Dominospilleren ogsaa Brikkerne liggende, og Spillet bestaaer i at sætte dem sammen. I 6000 Aar har man nu elsket, og Digterne besjunget Elskov, saa maa man da sagtens i det nittende Aarhundrede vide hvad Elskov er, og man har nu den Opgave at anvise den, især Ægteskabet, Plads i Systemet; — thi Professoren selv gifter sig i Distraction. Politikere have gjort opmærksom paa

nedens Professorer og Privat-Docenter speculativt afgjøre de enkelte Momenters Forhold til det rene Menneske. Mig synes at som der selv i den blodigste Krigs Rædsler er noget Menneskeligt i Sammenligning med denne diplomatiske Stilhed, at der saaledes er noget Gysende, noget Forhexet i den Uddøethed, hvorved det virkelige Liv bliver en Skygge-Existents.

Videnskabeligt kan det see godt nok ud, at Tænkningen er det Høieste, verdenshistorisk ligesaa, at de tidligere Stadier ere tilbagelagte; men fødes der da i vor Tid en Generation af Individer, der hverken have Phantasie eller Følelse, fødes man til at begynde med § 14 i Systemet? Lad os dog fremfor Alt ikke forvexle Menneske-Aandens verdenshistoriske Udvikling med de enkelte Individer.

I Dyre-Verdenen forholder ligefrem det enkelte Dyr sig som Exemplar til Arten, participerer uden videre i Artens Udvikling, hvis man vil tale om en saadan. Naar en Faarerace f. Ex. forædles, saa fødes der nu forædlede Faar, fordi Exemplaret blot udtrykker Arten. Dog vel anderledes hvor et Individ, der er bestemmet som Aand, forholder sig til Generationen. Eller antager man, at der af christelige Forældre uden videre fødes christelige Børn? Christendommen antager det idetmindste ikke; den antager tvertimod, at der af christelige Forældre fuldt saa vel som i Hedenskabet fødes syndige Børn. Eller vil Nogen antage, at man ved at være født af christelige Forældre er kommen Christendommen et eneste Skridt nærmere, end Den, der fødes af hedenske, naar, vel at mærke, ogsaa han oplæres i Christendommen? Og dog er det denne Forvirring, som den moderne Speculation, om ikke ligefremt forskylder, saa dog ofte nok foranlediger, at man uden videre (ligesom Dyre-Exemplaret forholder sig til Arten) lader Individet forholde sig til Menneske-Aandens Udvikling, som var Aands-Udvikling noget den ene Generation testamentarisk kunde disponere over i Faveur af den anden, som var Individerne ikke bestemte som Aand, men Generationen, hvilket baade er en Selv-Modsigelse og en ethisk Afskyelighed. Aands-Udvikling er Selv-Virksomhed; det aandeligt udviklede Individ tager i Døden sin Udvikling med sig; skal et følgende Individ opnaae den, maa det skee ved hans Selv-Virksomhed; han maa derfor Intet springe over. Nu det forstaaer sig, det er nemmere og lettere og wohlfeilere at vræle paa, at man er født i det speculative nittende Aarhundrede.

Forholdt Individet sig uden videre ligefrem til Menneske-Aandens Udvikling, saa vilde deraf følge, at der i hver Generation

fødtes kun defecte Exemplarer af Mennesker. Men der er dog vel Forskjel paa en Generation af Mennesker og paa en Sildestime, skjøndt det nu er blevet saa fornemt at ville forlyste sig med Stimens Farvespil og lade haant om Individerne, som ikke er mere værd end Sild. Videnskabeligt og verdenshistorisk kan man maaskee være ligegyldig mod en saadan Indvending; men Ethiken burde dog vel ogsaa have en Stemme med i enhver Livs-Anskuelse. Dog Ethiken har man jo, som sagt, faaet puffet ud af Systemet, og i det Høieste faaet istedenfor den et Surrogat, der forvexler det Verdenshistoriske og det Individuelle, Tidens forvirrende vrælende Fordringer med Samvittighedens evige til Individet. Ethiken samler sig paa Individet, og ethisk forstaaet, er det ethvert Individs Opgave at vorde et heelt Menneske, som det er Ethikens Forudsætning, at Enhver fødes i den Tilstand, at han kan blive det. Om Ingen naaer det, gjør Intet til Sagen; at Fordringen er der, er Hovedsagen; og om nok saa mange feige og maadelige og forblindede Individer sloge sig sammen om at opgive sig selv for *en masse* at blive Noget ved Hjælp af Generationen: Ethiken prutter ikke.

Videnskabeligt kan det jo være ganske rigtigt, og maaskee saa mesterligt, at jeg langtfra prætenderer at være en Bedømmende; det kan være ganske rigtigt, abstrakt-dialektisk i psychologisk Be-

edrag for Eenfoldige, som aldrig komme ud over Forestillingens
ære, men for den Tænkende er denne Adskillelse hævet: saa
ı man svare: ganske rigtigt; for Tænkningen, den abstrakte
nken, kan den ikke holde sig, men saa kan atter den abstrakte
ıken ikke holde igjen mod Existents; saasnart jeg virkelig skal
tere, saa er Adskillelsen der, og Existents-Conseqventsen af at
'e Adskillelsen er, som ovenfor blev viist, Selvmord. — Man
r Modsigelses-Grundsætningens Absoluthed er en Illusion, som
vinder for Tænkningen. Rigtigt, men saa er Tænkningens Ab-
ktion igjen et Phantom, der forsvinder for Existentsens Virke-
ed; thi Ophævelsen af Modsigelsens Grundsætning, hvis den
! være Noget og ikke være et litterairt Indfald i et eventyrligt
ıens Indbildning, betyder for en Existerende, at han selv har
ørt at existere. — Troen, siger man, er det Umiddelbare*), det
iddelbare ophæver Tænkningen. Abstrakt seer det godt nok
men jeg gad dog nok vide, hvordan en Existerende bar sig
med at existere, naar han hævede hele sin Umiddelbarhed.
e uden Grund klager Frater Taciturnus over, at alle Menne-
r skrive Bøger, hvori Umiddelbarheden hæves, medens Ingen
er et Ord om, hvorledes man da saa bærer sig ad med at
ıtere.

Videnskaben ordner Subjektivitetens Momenter ind i en Viden
dem, og denne Viden er det Høieste, og al Viden en Ophævelse,
Tagen ud af Existents. I Existents gjelder dette ikke. Lader
nkningen haant om Phantasien, saa lader Phantasien til Gjen-
ld haant om Tænkningen, og ligesaa med Følelsen. Opgaven er
e at hæve den ene paa den andens Bekostning, men Opgaven
Ligeligheden, Samtidigheden, og det Medium, hvori de enes, er
t existere.

Ved istedenfor den existentielle Samtidighed (som Opgave) at
te den videnskabelige Proces forstyrres Livet. Selv i Hen-

*) At denne Tale er noget af det meest Forvirrende i den nyere Speculation, har de pseudonyme Forfattere oftere paaviist. Vil man tale om en Umiddelbarhed der er hævet, saa maa dette være en æsthetisk-ethisk, og Troen selv være den nye Umiddelbarhed, der i Existents aldrig lader sig hæve, da den er det Høieste, og man, ved at hæve den, bliver til Nul og Nichts.

Troen, siger man, er det Umiddelbare] se IV Bd. S. 282. III Bd. 118. Frater Taciturnus] VI Bd. S. 449 Anm.

seende til de forskjellige Aldere, hvor det Successive saa tydelig viser sig, gjelder det om Samtidighed som Opgave. Aandrigt kan man gjerne sige, at Verden, at Menneskeslægten er bleven ældre; men fødes derfor ikke Enhver som Barn? Og i Individet gjelder det om at forædle det Successive i Samtidigheden. At have været ung, saa være bleven ældre og saa endeligen døe, er en maadelig Existents, thi den Fortjeneste har Dyret ogsaa. Men at forene Livets Momenter i Samtidighed, det er netop Opgaven. Og saa maadelig en Existents det er, naar Manden har bortskaaret enhver Communication med Barndommen, og fragmentarisk er Mand, saa daarlig en Existents er det ogsaa, naar en Tænkende, der jo tillige er en Existerende, er gaaet fra Phantasie og Følelse, hvilket er ligesaa galt som at gaae fra Forstanden.

Og dog er det dette man synes at ville. Man fortrænger og afskediger Poesien som et overvundet Moment, fordi Poesien nærmest svarer til Phantasien. I en videnskabelig Proces kan man gjerne ordne den som et overvundet Moment, men i Existentsen gjelder det, at saa længe der er et Menneske, der vil gjøre Fordring paa en menneskelig Existents, maa han bevare Poesien, og al hans Tænken maa ikke forstyrre ham Poesiens Tryllerie, men vel forskjønne det. Ligesaa med Religion. Religion er ikke i den Forstand noget for barnlige Sjele, at det skulde aflægges med

torhed, men Storheden selv er den ikke. Saa langt ere vi Mennesker fra at realisere Idealet, at Pladsen Nr. 2, den kraftige Eensidighed, noget nær er det Høieste, der naaes; men det maa dog aldrig glemmes, at det er Pladsen Nr. 2. Nu kunde man sige: men saa er jo denne Generation priselig, der saa eensidigen vil være tænkende og videnskabelig. Men dertil vilde jeg svare: dens Ulykke er ikke, at den er eensidig, men at den er abstrakt alsidig. Den Eensidige viser tydeligt og bestemt det fra sig, han ikke vil have, men den abstrakt Alsidige vil have Alt ved Hjælp af Tænkningens Eensidighed. En eensidig Troende vil f. Ex. Intet have med Tænkningen at gjøre; en eensidig Handlende vil Intet have med Videnskab at gjøre; men Tænkningens Eensidighed frembringer et Skin af at have Alt, en saadan Eensidig har Troen, har Lidenskaben som overvundet Moment, saa siger han — og Intet er lettere at sige.

§ 4.

Den subjektive Tænker; hans Opgave; hans Form, ɔ: hans Stiil.

Dersom Forsøg i den rene Tænken er afgjørende for, om en Mand skal kaldes en Tænker eller ikke, saa er den subjektive Tænker *eo ipso* rejiceret. Men idet han rejiceres, gaaer tillige alle Existents-Problemer fløiten; og den sørgelige Følge heraf lyder dog med som et betænkeligt Notabene i den moderne Speculations Jubel over Systemet.

Man siger for et gammelt Ord: *oratio, tentatio, meditatio faciunt theologum;* saaledes fordres der ogsaa til en subjektiv Tænker Phantasie, Følelse, Dialektik i Existents-Inderlighed med Lidenskab. Men først og sidst Lidenskab, thi det er umuligt existerende at tænke over Existents uden at komme i Lidenskab, fordi det at existere er en uhyre Modsigelse, hvilken den subjektive Tænker ikke har at abstrahere fra, saa kan man sagtens, men at forblive For en verdenshistorisk Dialektik svinder Individerne ind i Menneskeheden; Du og Jeg, et enkelt existerende Menneske er for en saadan Dialektik, selv om der opdagedes nye Forstørrelses-Glas for det Concrete, ikke muligt at opdage.

---

oratio osv.: Bøn. Prøvelse og Eftertanke skaber en Theolog.

Den subjektive Tænker er Dialektiker i Retning af det Existentielle; han har Tanke-Lidenskab til at fastholde den qvalitative Disjunktion. Men paa den anden Side skal den qvalitative Disjunktion bruges blank og bar, anvendes den aldeles abstrakt paa det enkelte Menneske, saa kan man udsætte sig for den latterlige Fare at sige noget uendeligt Afgjørende, og have Ret i hvad man siger og dog ikke sige det Mindste. Det er derfor i psychologisk Henseende ret mærkeligt, at see den absolute Disjunktion svigefuldt brugt netop til Udflugt. Naar der sættes Dødsstraf paa enhver Forbrydelse, saa ender det med, at slet ingen Forbrydelser straffes. Saaledes ogsaa med den absolute Disjunktion, blank og bart anvendt, den bliver ligesom et stumt Bogstav; den lader sig ikke udtale, eller den lader sig udtale, men siger Intet. Den absolute Disjunktion, som tilhørende Existentsen, har derfor den subjektive Tænker med Tanke-Lidenskab, men han har den som den sidste Afgjørelse, der forhindrer at ikke Alt lægger sig ud i en Qvantiteren. Han har den saaledes vel ved Haanden, men ikke saaledes at han, ved abstrakt at recurrere til den, netop forhindrer Existents. Den subjektive Tænker har derfor tillige æsthetisk Lidenskab og ethisk Lidenskab, derved faaes Concretionen. Alle Existents-Problemer ere lidenskabelige, thi Existents, naar man bliver sig den bevidst, giver Lidenskab. At tænke over dem, saa man ude-

al sin Tænken har han da at tænke det med, at han selv er en Existerende. Men saa vil han igjen ogsaa altid have nok at tænke paa. Den rene Menneskehed er man snart færdig med, og Verdenshistorien ogsaa, thi selv saadanne uhyre Portioner, som China, Persien o. s. v., sluger det hungrige Uhyre, den verdenshistoriske Proces, som ingen Ting. Det at troe er man, abstrakt seet, snart færdig med, men den subjektive Tænker, der, idet han tænker, tillige er hos sig selv i Existents, vil finde det uudtømmeligt, naar hans Tro skal declineres i Livets mangfoldige *casibus*. En Spas er det heller ikke, thi Existents er det Vanskeligste for en Tænker, naar han skal forblive i den, da Øieblikket er commensurabelt for de høieste Afgjørelser og dog igjen et lille forsvindende Minut i de mulige 70 Aar. Poul Møller har rigtigt bemærket, at en Hofnar bruger mere Vittighed i eet Aar end mangen vittig Forfatter i hele sit Liv. Og hvoraf kommer det, undtagen deraf, at den Første er en Existerende, der hvert Øieblik paa Dagen maa have Vittigheden til sin Disposition, den Anden En der momentviis er vittig.

Vil man ikke troe, at det, tænkende at forstaae sig selv i Existents, har Vanskeligheder, saa skal jeg hellere end gjerne vove Forsøget: lad en af vore Systematikere paatage sig at forklare mig blot et af de simpleste Existents-Problemer. Jeg er meget villig til at indrømme, at jeg uværdig kun er for Intet at regne udi systematisk Bogholderi, naar jeg skal sammenlignes med Saadanne; jeg er villig til at indrømme, at den systematiske Tænknings Opgaver ere langt større, og at saadanne Tænkere staae langt høiere end en subjektiv Tænker; men er det i Sandhed saa, da maae de jo ogsaa sagtens kunne forklare det Simplere.

Istedenfor at den abstrakte Tænkning har den Opgave, at forstaae det Concrete abstrakt, har den subjektive Tænker omvendt den Opgave, at forstaae det Abstrakte concret. Den abstrakte Tænkning seer bort fra de concrete Mennesker til det rene Menneske; den subjektive Tænker forstaaer det Abstrakte at være Menneske ind i det Concrete, at være dette enkelte existerende Menneske.

At forstaae sig selv i Existents var det græske Princip; og hvor lidet Indhold end en græsk Philosophs Lære stundom havde,

---

casibus/ ɔ: Kasus (i grammatikalsk Forstand). Poul Møller] Strøtanker (Værker III 2. Udg. S. 9 f.). jeg uværdig osv.] jvfr. Holberg. Den Stundesløse 2. Akt 2. Sc.

Philosophen havde een Fordeel: han var aldrig comisk. Jeg veed det vel, dersom Nogen nuomstunder vilde leve som en græsk Philosoph, ɔ: vilde existerende udtrykke, existerende fordybe sig i hvad han maatte kalde sin Livs-Anskuelse, saa blev han anseet for gal. Faaer saa at være. Men at være sindrig og sindrig, og yderst sindrig, og saa sindrig, at det aldrig falder den meget ærede Philosoph, der dog spekulerer over Existents-Problemer (f. Ex. Christendommen), ind, hvem i al Verden det kunde angaae, end mindre at det angaaer ham selv: det finder jeg at være latterligt. — Al Skepsis er en Art Idealisme. Naar da Skeptikeren Zeno f. Ex. studerede Skepsis ved existerende at ville forholde sig uafficeret af Alt hvad der mødte, saa han beskæmmet, da han engang gik af Veien for en gal Hund, tilstod: at ogsaa en skeptisk Philosoph dog stundom er Menneske: saa finder jeg intet Latterligt deri. Der er ingen Modsigelse, og det Comiske ligger altid i en Modsigelse. Naar man derimod betænker de elendige idealistiske Catheder-Vittigheder, den Spøg og det Coquetterie med at være Idealist paa Cathederet, saa man end ikke var en virkelig Idealist, men blot legede den meget yndede Leg at være Idealist, naar man erindrer den Catheder-Phrase at tvivle om Alt — paa Cathederet: saa [illegible] saa er det umuligt ikke at skrive en Satire, naar man blot fortæller Sandheden. Ved existerende at ville være Idealist vilde man

dybere Bestemmelser, hvilke ere endnu vanskeligere at forstaae sammen med det at existere. Den Troende er en subjektiv Tænker, og Forskjellen kun, som ovenfor blev viist, mellem den Eenfoldige og den eenfoldige Vise. Dette »sig selv« er atter ikke her den rene Menneskehed, den rene Subjektivitet og andet Saadant, hvorved Alt bliver let, da Vanskeligheden tages bort, og hele Sagen overflyttes i Abstraktionens Schattenspiel. Vanskeligheden er større end for Grækeren, fordi der er endnu større Modsætninger sat sammen, fordi Existents er accentueret paradox som Synd, og Evigheden paradox som Guden i Tiden. Vanskeligheden er at existere deri, ikke abstrakt at tænke sig ud deraf og abstrakt at tænke over f. Ex. en evig Gudvorden og andet Saadant, der fremkommer, naar man tager Vanskeligheden bort. Den Troendes Existents er derfor endnu mere lidenskabelig end den græske Philosophs (der selv i Forhold til sin Ataraxie i høi Grad behøvede Lidenskab), thi Existents giver Lidenskab, men Existents paradox giver Lidenskabens Høieste.

At abstrahere fra Existents er at tage Vanskeligheden bort, men at forblive saaledes i Existents, at man eet Øieblik forstaaer Eet, et andet Øieblik et Andet, er ikke at forstaae sig selv. Men at forstaae det meest Modsatte sammen og forstaae sig selv existerende deri, er saare vanskeligt. Man agte blot paa sig selv og paa Menneskenes Tale, da vil man see, hvor sjeldent det lykkes. — Een er god, en Anden klog, eller det samme Menneske handler eengang godt, en anden Gang klogt, men paa eengang i det Samme at see det Klogeste og blot see det for at ville det Gode er allerede vanskeligt. Een vil lee, en Anden vil græde, eller det samme Menneske gjør det til forskjellige Tider, men paa eengang at see det Comiske og det Tragiske i det Samme, er vanskeligt. At være sønderknuust over sin Synd, og saa igjen frisk Fyr, er ikke vanskeligt, men paa eengang at være sønderknuust og sorgløs, er vanskeligt. At tænke Eet og have glemt alt Andet er ikke vanskeligt, men at tænke Eet og i samme Øieblik have det Modsatte hos sig, og ene det i Existents, det er vanskeligt. I en Levealder af 70 Aar at have gjennemgaaet alle mulige Stemninger og efterlade sit Liv som en Prøvebog, hvori man kan slaae op til behageligt Udvalg, er endda ikke saa vanskeligt; men at have den ene Stemning fuld og rig og da at have den modsatte; idet man giver den

---

en evig Gudvorden] Jvfr. IV Bd. S. 180 Anm. De der opregnede Forestillinger forekommer forøvrigt allerede hos Oldtidens Gnostikere.

ene Stemning Ordet og Pathos, da underfundigen at underskyde den modsatte: det er vanskeligt. O. s. v.

Trods Anstrængelsen lønnes den subjektive Tænker kun med et ringe Udbytte. Jo mere Generations-Ideen har taget Overhaand endog i den almindelige Forestilling, desto forfærdeligere er den Overgang: istedetfor at være med i Slægten, og sige: vi, vor Tid, det nittende Aarhundrede, at blive et enkelt existerende Menneske. At dette er uendeligt Lidet, nægtes ikke, derfor kræves der megen Resignation for ikke at forsmaae det. Hvad er vel et enkelt existerende Menneske? Ja, vor Tid veed kun altfor godt, hvor lidt det er, men deri ligger netop Tidsalderens særlige Usædelighed. Hver Tidsalder har sin, vor Tids er maaskee ikke Lyst og Nydelse og Sandselighed, men vel en pantheistisk udsvævende Foragt for de enkelte Mennesker. Midt i al Jubel over vor Tid og det nittende Aarhundrede lyder der en skjult Foragt for at være Menneske: midt i Generationens Vigtighed er der en Fortvivlelse over det at være Menneske. Alt, Alt vil med, verdenshistorisk vil man bedaare sig i det Totale, Ingen vil være et enkelt existerende Menneske. Deraf maaskee ogsaa de mange Forsøg paa at holde paa Hegel selv af Folk, som have seet det Mislige i hans Philosophie. Man frygter for ved at blive et enkelt existerende Menneske sporløst at forsvinde, saa end ikke Dagblade, end mindre critiske Journaler,

Som man i Ørkenen maa reise i store Caravaner af Frygt for Røvere og vilde Dyr, saaledes har Individerne nu en Gru for Existentsen, fordi den er gudforladt, kun i store Drifter vove de at leve, og klamre sig sammen *en masse* for dog at være Noget.

Ethvert Menneske maa væsentligen antages at være i Besiddelse af hvad der væsentligen hører til at være Menneske. Den subjektive Tænkers Opgave er at forvandle sig selv til et Instrument, der tydeligt og bestemt udtrykker det Menneskelige i Existents. At trøste sig i denne Henseende til Differents er en Misforstaaelse, thi det at være lidt bedre Hoved og andet Saadant er kun Ubetydelighed. At vor Tid har taget sin Tilflugt til Generationen og forladt Individerne, har ganske rigtigt sin Grund i en æsthetisk Fortvivlelse, der ikke har naaet det Ethiske. Man har indseet, at det at være et nok saa udmærket enkelt Menneske ikke batter Noget, fordi ingen Differents batter. Saa har man valgt en ny Differents: at være født i det nittende Aarhundrede. Enhver gjør da saa hurtigt som muligt et Forsøg paa at bestemme sin Smule Existents i Forhold til Generationen, og trøster sig. Men det nytter ikke, og er kun et høiere og mere glimrende Bedrag. Og som der vel i Oldtiden og ellers i hver Generation har været Daarer, der i forfængelig Indbildning have forvexlet sig selv med en eller anden stor og udmærket Mand, villet være Den og Den: saa er vor Tids Forskjellighed, at Daarerne end ikke nøies med at forvexle sig med en stor Mand, men forvexle sig med Tiden, Aarhundredet, Generationen, Menneskeheden. — At ville være et enkelt Menneske (hvad man unægteligt er) ved Hjælp og i Kraft af sin Differents, er Blødagtighed; men at ville være et enkelt existerende Menneske (hvad man unægteligt er) i samme Forstand som enhver Anden kan være det: er den ethiske Seier over Livet og over alt Blendværk, den Seier, der maaskee af alle er den vanskeligste i det theocentriske nittende Aarhundrede.

Den subjektive Tænkers Form, hans Meddelelses Form er hans Stiil. Hans Form maa være ligesaa mangfoldig som de Modsætninger ere, han holder sammen. Det systematiske ein, zwei, drei, er en abstrakt Form, som derfor ogsaa maa komme i Forlegenhed hver Gang den skal anvendes paa det Concrete. I samme Grad som den subjektive Tænker er concret, i samme Grad maa ogsaa hans Form være concret dialektisk. Men som han selv ikke er Digter, ikke Ethiker, ikke Dialektiker, saaledes er hans Form heller ingen af disses ligefrem. Hans Form maa først og sidst forholde sig til Existents, og i denne Henseende maa han raade over det Digteriske, det Ethiske, det Dialektiske,

det Religieuse. Sammenlignet med en Digter vil hans Form være forkortet, sammenlignet med en abstrakt Dialektiker vil hans Form være bred. Concretionen i det Existentielle er nemlig abstrakt seet Brede. Det Humoristiske f. Ex. er i Forhold til abstrakt Tænkning Brede, men i Forhold til concret Existents-Meddelelse ingenlunde Brede, hvis det ikke i sig selv er bredt. En abstrakt Tænkers Person er ligegyldig i Forhold til Tanken, men existentielt maa en Tænkende fremstilles væsentlig som Tænkende, men saaledes at han i det han foredrager sin Tanke tillige skildrer sig selv. Spøg er i Forhold til abstrakt Tænkning Brede, men ikke i Forhold til concret Existents-Meddelelse, hvis Spøgen ikke selv er bred. Men digterisk Ro til at skabe i Phantasiens Medium og æsthetisk udføre interesseløst har den subjektive Tænker ikke, fordi han selv væsentligen er en Existerende i Existentsen og ikke har Phantasie-Mediet til den æsthetiske Frembringelses Illusion. Den digteriske Ro er Brede i Forhold til den subjektive Tænkers Existents-Meddelelse. Bipersoner, Scenerie o. s. v. hvad der hører med til den æsthetiske Frembringelses Afrundethed i sig selv er Brede; thi den subjektive Tænker har blot een Scene, Existentsen og Intet med Egne og andet Saadant at gjøre. Scenen er ikke i Phantasiens Trylleland, hvor Poesien elsker Fuldendelsen frem; Scenen er heller ikke i Engeland, og Omhu at anvende paa den

at forstaae, fraseet dette, saa kan det at Den og Den virkeligt
gjort Det og Det ligesaa godt virke sinkende som tilskyndende.
·eren forvandler blot Den, om hvem der tales (ved Hjælp af at
er en virkelig Person) til den sjeldne Undtagelse; han
ndrer ham og siger: men jeg er for ringe til at gjøre noget
lant. Beundring kan nu være meget berettiget i Forhold til
erentserne, men er aldeles Misforstand i Forhold til det Almene.
En kan svømme over Canalen og at en Anden kan 24 Sprog,
en Tredie gaae paa Hovedet o. s. v.: det kan man beundre *si
et;* men dersom Den der fremstilles skal være stor i Retning
let Almene, ved sin Dyd, sin Tro, sit Høimod, sin Trofasthed,
Udholdenhed o. s. v., da er Beundring et svigefuldt Forhold,
r kan let blive det. Hvad der er stort i Retning af det Almene
ı derfor ikke fremstilles som Gjenstand for Beundring men som
rdring. I Mulighedens Form bliver Fremstillingen en Fordring.
denfor, som almindeligen gjøres, at fremstille det Gode i Virke-
ıedens Form, at Den og Den virkelig har levet og virkelig har
rt det, og saa forvandle Læseren til en Betragter, en Beundrer,
Vurderingsmand, skal det fremstilles i Mulighedens Form; saa
det lagt Læseren saa nær som muligt, om han vil existere deri.
ligheden opererer med det ideale Menneske (ikke i Retning af
ferents, men i Retning af det Almene), der forholder sig til et-
ert Menneske som Fordring. I samme Grad som man urgerer,
det var dette bestemte Menneske, gjør man de Andre Excep-
nen lettere. Man behøver just ikke at være nogen Psycholog
at vide, at der gives en Svigefuldhed, der vil excipere mod
ethiske Indtryk netop ved Hjælp af Beundring. Istedenfor at
ethiske og det religieuse Forbillede skal vende Betragterens
k ind i ham, skal støde fra, hvilket netop skeer ved at sætte
ligheden som den fælleds imellem dem, drager Fremstillingen i
keligheden Form æsthetisk en Mængdes Øine paa sig; og der
ver drøftet og prøvet, og vendt og dreiet om nu virkeligt o. s. v.,
beundret og flæbet, at nu virkelig o. s. v. Det at Job troede,
at tage dette Exempel, skal fremstilles saaledes, at det for mig
nmer til at betyde, om jeg nu ogsaa vil erhverve Troen; men
enlunde skal det betyde, at jeg er paa Comedie eller Medlem
et høistæret Publikum, der skal undersøge, om nu virkeligt, og
laudere, at nu virkeligt. Det er saaledes en lavkomisk Bekym-
g som en følende Menighed og sammes enkelte Lemmer stundom

---

si placet hvis man lyster. excipere] se III Bd. S. 240.

har betræffende den beskikkede Sjelesørger: om han nu virkelig, og en lavkomisk Glæde og Beundring over at have en Sjelesørger, om hvem det er vist, at han virkelig o. s. v. Det er i al Evighed usandt, at Nogen er bleven hjulpen til at gjøre det Gode derved, at en Anden virkelig har gjort det; thi kom han selv til virkelig at gjøre det: da var det ved at forstaae den Andens Virkelighed som Mulighed. Da Themistocles blev søvnløs ved Forestillingen om Miltiades's Triumpher, da var det Det, at han forstod Virkeligheden som Mulighed, der gjorde ham søvnløs; havde han havt travlt med, om nu virkelig Miltiades, og været nøiet med, at nu virkelig Miltiades havde gjort det: saa var han neppe bleven søvnløs, men vel en søvnig Beundrer eller höchstens en lydende Beundrer, men ingen Miltiades Nr. 2. Og ethisk forstaaet er der Intet man sover saa godt paa, som paa Beundring over en Virkelighed. Og ethisk forstaaet, dersom Noget kan purre et Menneske op, saa er det Muligheden, naar den idealt fordrer sig selv af et Menneske.

Cap. 4.

Opfattelse af Existents, der med Sandhed kunde siges at gaae videre end Hedenskabet. Den moderne Speculation synes næsten at have gjort det Kunststykke at gaae videre paa den anden Side Christendommen eller i at forstaae Christendommen at være gaaet saavidt, at den omtrent er kommen tilbage til Hedenskabet. At Nogen foretrækker Hedenskabet for Christendommen, er aldeles ikke forvirrende, men at faae Hedenskabet ud som det Høieste indenfor Christendommen er en Uretfærdighed baade mod Christendommen, der bliver noget Andet end den er, og mod Hedenskabet, der slet ikke bliver Noget, hvad det dog var. Den Speculation, der ganske har forstaaet Christendommen og tillige forklarer sig selv som den høieste Udvikling indenfor Christendommen, har saaledes mærkeligt nok gjort den Opdagelse, at der intet Hiinsides er, at »hisset«, »hiinsides«, og andet Saadant, er en endelig Forstands dialektiske Bornerethed. Det Hiinsidige er bleven en Spøg, en saa uvis Fordring, at ikke blot Ingen honorerer den, men Ingen udsteder den, saa man blot har sin Morskab af at betænke, at der var en Tid, hvor denne Forestilling omskabte hele Tilværelsen. Man seer strax, hvilket Svar man fra den Kant kan vente paa Problemet: Problemet selv er en dialektisk Bornerethed; thi i den rene Tænknings himmelske *sub specie æterni* er Distinctionen hævet. Men see, Problemet er jo ikke noget logisk Problem — hvad Fælledsskab har vel logisk Tænkning med det meest Pathetiske Spørgsmaalet om en evig Salighed); og Problemet er et Existents-Problem, men at existere er ikke at være *sub specie æterni*. Man vil maaskee atter her indsee Rigtigheden af at bruge Forsigtighedsregler inden man indlader sig med en saadan Speculation; først den, at man adskiller Speculationen og Speculanten, og saa den, at man ligesom ved Forgjørelse, Hexerie og Djævle-Besættelse, anvender en kraftig Besværgelsesformular, for at faae den forgjorte Speculant forvandlet eller omgjort til sin virkelige Skikkelse, til et enkelt existerende Menneske.

At det Experimenterede var Christendommen, sagde Piecen ikke, for at vinde et Pusterum, at den ikke strax skulde hvirvles hen ind i historiske, historisk-dogmatiske, indledende, kirkelige Spørgsmaal om hvad der nu virkelig er Christendom og hvad ikke. Thi intet Menneske har dog nogensinde været saaledes i Vinden som Christendommen i den senere Tid er kommen. Snart forklarer

---

at der intet Hiinsides er: se ovenfor S. 142 og jvfr. Hegels Logik I (Werke III) S. 151 ff.

man Christendommen speculativt og faaer Hedenskabet ud, snart veed man end ikke med Bestemthed, hvad der er Christendom. Man læse blot en Messecatalog igjennem for at see hvad Tid det er man lever i. Naar man i det daglige Liv hører, der raabes med Reier, kommer man nærmest til at tænke paa, at det er Midsommer, naar der raabes med Grønnekrandse, at det er Foraar, naar der raabes med Muslinger, at det er Vinter; men naar man, som i forgangne Vinter, paa een Dag hører, at der raabes med Reier, Grønnekrandse og Muslinger: saa fristes man til at antage at Tilværelsen er bleven confus, og at Verden ikke kan staae til Paaske. Men et endnu mere forvirrende Indtryk faaer man, naar man et Øieblik agter paa, hvad der raabes med i en Messecatalog, saa vel af Forfatterne, som af Forlæggerne, der i høi Grad ere blevne Medlydere i Literaturen. *Summa summarum*, det er en meget bevæget Tid i hvilken vi leve — idetmindste en meget forvirret.

For da at vinde en Hviledag, hvad den i Livet trættede christelige Terminologie, der, stille-dyb og uudgrundelig, snart er bleven stakaandet og intetsigende, i høi Grad kan behøve, og for saa meget som muligt at undgaae at komme ind i Trængselen, valgte jeg at fortie Christendommens Navn, at afholde mig fra de Udtryk der atter og atter fortumles og omtumles i Omtalen. Den hele christelige Terminologie er taget i Beslag af Speculationen,

an strax antages at være, hvad man *κατα δυναμιν* har antici-
. Derfor kan Barnedaaben meget godt være forsvarlig og
lig baade som Kirkens velmenende Interesse, et Værn mod
mere, og som fromme Forældres skjønne Forsorg: Ansvaret
· paa Individet selv i det Senere. Men latterligt er og bliver
at see Mennesker, der ene og alene ere Christne i Kraft af en
-Attest, ved høitidelige Leiligheder gebærde sig *à la* Christne;
et Latterligste som Christendommen nogensinde kan blive er
live hvad man i triviel Forstand kalder Skik og Brug. At
forfulgt, afskyet, haanet, spottet, eller at blive velsignet,
t: det egner sig for den vældigste af alle Magter, men at blive
pagfærdig Cotume, *bon ton* og andet Saadant er dens absolute
sætning. Man forsøge det blot i et Billede. For en Konge
r det sig at være elsket af sit Folk, æret i sin Majestæt, eller
: det galt, nu vel, saa lad ham blive stødt fra Thronen i et
r, lad ham falde i Slaget, lad ham forsmægte fjernt, fjernt fra
hvad der minder om ham, i et Statsfængsel; men en Konge
ındlet til en geskjæftig Leietjener, der er overmaade godt for-
: i sin Stilling: det er en mere himmelraabende Forvandling
at myrde ham. Det Omvendte kan være latterligt, at Christne
lom ved Begravelser f. Ex. tye til hedenske Udtryk om Ely-
, og andet Saadant; men det er ogsaa latterligt, at en Mand,
ıvem Christendommen slet Intet har betydet, ikke engang saa
:t, at han har gidet opgive den, døer, og saa Præsten uden
·e ved Graven introducerer ham i den evige Salighed, saaledes
denne opfattes i christelig Terminologie. Man minde mig
om, at der jo dog altid maa blive Forskjellen mellem en
g og usynlig Kirke, og at Ingen maa formaste sig til at
ne Hjerter. Langtfra, o langtfra. Men da man i en modnere
· blev Christen og lod sig døbe, da kunde der dog være Tale
ıt der var et Slags Sikkerhed for, at Christendommen havde
ı Betydning for de Døbte. Lad det saa være Gud forbeholdt
ømme Hjerterne! Men naar man bliver døbt fjorten Dage
nel, naar det maa ansees for en Beqvemmelighed at vedblive
mine at være en Christen, naar der kun vilde blive Bryderie
leilighed ved at frasige sig Christendommen, naar Samtidens
som tidligere sagt, omtrent vilde være denne: det er noget
Noget af ham, at gjøre saa megen Ophævelse derover: saa
nan dog ikke nægte, at det at tilhøre den synlige Kirke er

ατα δύναμιν (kata dynamin), efter Mulighed. *de nomine* af Navn.

blevet et meget tvivlsomt Vidnesbyrd om at man virkelig er Christen. Den synlige Kirke breder sig saaledes ud, at Forholdet tilsidst vendes om, og som der engang fordredes Kraft og Styrke i Overbeviisning til at blive en Christen, saa vil der nu, om end Yttringen ikke er at prise, fordres Mod og Energie til at opgive at være det — derimod nu kun Tankeløshed til saadan at være det. Barnedaaben kan derfor godt være at forsvare, ingen ny Skik behøver derfor at indføres; men som Alt er forandret, saa maatte Geistligheden selv see, at var det engang dens Opgave, da kun Faae vare Christne, at vinde Mennesker for Christendommen, saa maa Opgaven nu være at vinde dem om muligt ved at skrække fra — thi Ulykken er jo, at de saadan ere Christne. Da Christendommen kom ind i Verden, var man ikke Christen, og Vanskeligheden var at blive det; nu er Vanskeligheden ved at blive det den, at man selvvirksomt maa forvandle en første Væren-Christen til en Mulighed for at blive Christen i Sandhed. Og Vanskeligheden er saa meget større, fordi dette skal og bør gaae stille af i Individet selv uden nogen afgjørende Handling i det Ydre, at det ikke bliver et anabaptistisk Kjætterie eller andet Saadant. Men allerede i det Udvortes veed jo Enhver, at det at springe op i Veiret fra den Plet, paa hvilken man staaer, og falde ned igjen paa samme Plet, er det vanskeligste af alle Spring, og Springet

mlig den tilsyneladende Afgjørelse. Kort: det er lettere at ive Christen, naar jeg ikke er Christen, end at blive risten, naar jeg er det; og denne Afgjørelse er forbeldt Den, der er døbt som Barn.

Hvad er Daaben uden Tilegnelse? Ja, den er Muligheden af, det døbte Barn kan blive en Christen, hverken mere eller ndre. Parallellen vilde være: som man maa være født, re bleven til, for at blive Menneske, thi et Barn er det endnu e: saaledes maa man være døbt for at blive en Christen. For n Ældre, der ikke er døbt som Barn, gjelder det, at han bliver risten ved Daaben, fordi han i Daaben kan have Troens Tileglse. Tag Tilegnelsen bort fra det Christelige, hvad er saa Luthers rtjeneste? Men luk ham op, og mærk i hver Linie Tilegnelsens erke Pulsslag, mærk den i hele Stilens skjælvende Fremadskynn, der bestandig ligesom har hiint Forfærdelsens Tordenveir bag er sig, som dræbte Alexius og skabte Luther. Havde Papismen ke Objektivitet og objektive Bestemmelser og det Objektive, det jektive, det Objektive i Overflod? Hvad manglede den? Tileglse, Inderlighed. »Aber unsere spitzfindigen Sophisten sagen in esen Sacramenten nichts von den Glauben, sondern plappern nur issig von den wirklichen Kräften der Sacramente (det Objektive), nn sie lernen immerdar, und kommen doch nimmer zu der Erntnisz der Wahrheit« (Von der babylonischen Gefangenschaft, rlachs lille Udgave 4de B. p. 195). Men ad den Vei maatte de dog komme til Sandheden, hvis Objektiviteten var Sandheden. ad det saa ti Gange være sandt, at Christendommen ikke ligger i ifferentsen, lad det være Jordlivets saligste Trøst, at det er Chriendommens hellige Menneskelighed, at den kan tilegnes af Alle men skal og bør dog dette forstaaes saaledes, at Enhver er hristen uden videre ved at være døbt da han var fjorten Dage mmel*)? At være Christen er ingen Mageligheds-Sag, den Een-

*) I Smulerne har jeg udtrykt Misligheden saaledes, at man har gjort et Forsøg paa at naturalisere Christendommen, saa tilsidst det at være Christen og

---

hiin Forfærdelsens Tordenveir] 2. Juli 1505 overfaldtes Luther i Nærden af Erfurt af et Tordenveir, under hvilket han aflagde Løfte om at gaae i oster. At Lynet dræbte en Ven Alexius ved hans Side, er et senere Sagn: dog al en Vens Dødsfald have været medvirkende til hans Beslutning. Gerlachs lle Udgave] Luthers Werke. Vollständige Auswahl seiner Hauptschriften, hergeg. v. O. v. Gerlach. Berlin 1840—41. — I Walchs Udg. XIX, S. 149 (— dem uben — der Sacramenten — nimmermehr —). I Smulerne] IV Bd. S. 259.

foldige skal lige saa vel som den Vise være saa god at existere deri — saa bliver det at være Christen noget Andet end at have en Døbe-Attest liggende i Skuffen, at producere den, naar man skal være Student, naar man vil holde Bryllup; noget Andet end at gaae med en Døbe-Attest i Vestelommen hele Livet igjennem. Men det at være Christen er efterhaanden blevet Noget, man saadan er uden videre, og i Retning af Ansvar snarere Noget, der vedkommer Ens Forældre end En selv: at de dog ikke have forsømt at lade En døbe. Deraf fremkommer det besynderlige Phænomen, hvilket maaskee endda ikke er saa sjeldent i Christenheden, at en Mand, der for sit Vedkommende har tænkt at hans Forældre vel har sørget for at han blev døbt, og dermed ladet den Sag være afgjort, naar han selv bliver Fader, saa vaagner ganske rigtigt den Bekymring, at faae sit Barn døbt, saaledes at Bekymringen for at blive Christen er gaaet over fra Individet selv til Værgen. I Qvalitet af Værge bekymrer Faderen sig om, at Barnet bliver døbt, maaskee ogsaa i Betragtning af alle de Politie-Ubehageligheder og Bryderier som Barnet vil blive udsat for, naar det ikke er døbt. Og Evigheden hisset og Dommens høitidelige Alvor (hvor det vel at mærke skal afgjøres, om jeg var en Christen, ikke om jeg i Qvalitet af Værge har sørget for at mine Børn bleve døbte) forvandles til en Gadescene eller en Scene i et Pas-

senere Afgjørelse blev den, at man gjorde det om, hvad man vel vilde finde Umagen værd i Forhold til det projekterede Ægteskab, men maaskee ikke i Forhold til Christendommen. See, engang i Verden var det saaledes, at naar Alt brast for et Menneske, var der dog det Haab tilbage at blive Christen; nu er man det, og paa saa mange Maader fristet til at glemme — at blive det.

Under saadanne Omstændigheder i Christenheden (Speculationens Mislighed paa den ene Side, og det at man saadan uden videre er Christen paa den anden Side) bliver det vanskeligere og vanskeligere at faae et Udgangspunkt, naar man vil vide hvad Christendom er. Speculationen bringer nemlig Hedenskab ud som Resultat af Christendommen, og det at man ved at være døbt uden videre er Christen forvandler Christenheden til et døbt Hedenskab. Derfor tog jeg min Tilflugt til Hedenskabet, og til Intellectualitetens Repræsentant Grækenland, og dennes største Helt: Socrates. Efter da at have sikkret mig Hedenskabet, søgte jeg fra det at finde en saa afgjørende Forskjellighed, som muligt. Om det Experimenterede derfor var Christendommen, er et andet Spørgsmaal, men saa meget var dog vundet, at dersom den moderne christelige Speculation væsentligen har Categorie tilfælleds med Hedenskabet, saa kan den moderne Speculation ikke være Christendommen.

§ 2.

Vigtigheden af en foreløbig Overeenskomst om hvad Christendom er, inden der kan være Tale om en Mediation af Christendom og Speculation; Overeenskomstens Udebliven begunstiger Mediationen, medens dens Udebliven gjør Mediationen illusorisk; Overeenskomstens Indtræden forhindrer Mediationen.

At en evig Salighed afgjøres i Tiden ved Forholdet til noget Historisk var det Experimenterede, og hvad jeg nu kalder det Christelige. Dette vil dog vel heller Ingen nægte, at Christendommens Lære i det nye Testamente er, at i Tiden afgjøres Spørgsmaalet om Individets evige Salighed, og afgjøres ved Forholdet til Christendommen som noget Historisk. Og for ikke at forstyrre ved at vække nogen Tanke om en evig Usalighed, vil jeg bemærke, at jeg blot taler om det Positive, altsaa at den Troende i Tiden bliver sig sin evige Salighed vis ved Forholdet til noget Historisk.

For ikke at forstyrre ønsker jeg ei heller at drage flere christelige Bestemmelser frem; de ligge dog alle i denne ene, og lade sig conseqvent udlede af den, ligesom denne Bestemmelse danner den skarpeste Modsætning med Hedenskabet. Kun atter gjentager jeg om Christendommen har Ret, afgjør jeg ikke. Allerede i Piecen har jeg sagt, hvad jeg bestandigt vedgaaer, at min Smule Fortjeneste, hvis der skal være Tale om den, er at sætte Problemet frem.

Dog blot jeg nævner Christendommen og det nye Testamente begynder saa let den uendelige Overveielse. Intet vil saaledes være lettere for en Speculant end at finde et eller andet Skriftsted, som han i sin *faveur* kan beraabe sig paa. Thi end ikke dette har Speculationen foreløbigen gjort tydeligt, i hvilken Forstand den vil benytte det nye Testamente. Snart siges det uden videre, at det nye Testamente ligger i Forestillingens Sphære, hvoraf da synes at følge at der ikke kan argumenteres fra det, snart gjøres der stor Blæst af at have Bibelens Auctoritet for sig naar Speculationen finder et Bibelsted den kan beraabe sig paa.

Den foreløbige Overeenskomst, om hvilket der er hvilket, om hvad der er Christendom inden man forklarer den, at man ikke istedenfor at forklare Christendommen selv finder paa Noget og forklarer det som Christendom, denne foreløbige Overeens-

at Christendom er en philosophisk Lære, thi saa er Speculationen mere end Part, eller paa eengang Part og Dommer. Spørgsmaalet maa derfor gjøres i Retning af Existents, og saa maa der ogsaa kunne svares og svares kort derpaa. Medens det nemlig lader sig høre, at en lærd Theolog anvender hele sit Liv paa lærd at undersøge Skriftens og Kirkens Lære, vilde det jo være en latterlig Modsigelse, om en Existerende, der i Retning af Existents spurgte hvad Christendom er, skulde anvende hele sit Liv paa at overveie det – thi naar skulde han saa existere deri?

Spørgsmaalet om hvad Christendom er maa derfor ikke forvexles med det objektive Spørgsmaal om Christendommens Sandhed, hvilket vi afhandlede i første Deel af dette Skrift. Objektivt lader der sig vel spørge om hvad Christendom er, idet den Spørgende vil sætte dette objektivt hen for sig og lade det indtil videre staae hen, om den er Sandhed eller ikke (Sandheden er Subjektiviteten). Den Spørgende frabeder sig da al velærværdig Travlhed med at bevise dens Sandhed, samt al speculativ Fremadskynden med at gaae videre; han ønsker Ro, ønsker hverken Anbefalinger eller Hasten, men at faae at vide, hvad den er.

Eller kan man ikke faae at vide, hvad Christendom er, uden ved selv at være en Christen? Alle Analogier synes at tale for, at man kan faae det at vide, og Christendommen selv maa jo betragte Dem som falske Christne, der blot vide hvad Christendom er. Sagen er atter her blevet forvirret derved, at man faaer Udseende af at være en Christen, derved at man er døbt strax som Barn. Men da Christendommen kom ind i Verden, eller naar den indføres i et hedensk Land, da slog den jo ikke og slaaer ikke en Streg over den samtidige Generation af Ældre og bemægtigede sig de smaa Børn. Den Gang var Forholdet i sin Orden: da var det vanskeligt at blive en Christen, og man befattede sig ikke med at forstaae Christendommen; nu har vi snart naaet Parodien, at det er ingen Ting at blive Christen, men vanskeligt og en travl Opgave at forstaae den. Herved er Alt vendt om, Christendommen forvandlet til en Art philosophisk Lære, hvor Vanskeligheden ganske rigtigt ligger i at forstaae, istedenfor at Christendommen væsentligen forholder sig til Existents, og det at blive Christen er det Vanskelige*). Derfor er Troen dethroniseret i Forhold til det at

*) I Forhold til Lære er det at forstaae Maximum og det at blive Tilhænger en underfundig Maade paa hvilken Folk, der ikke forstaae Noget, luske sig til at lade som havde de forstaaet; i Forhold til en Existents-Meddelelse er

forstaae, istedenfor at den ganske rigtigt er Maximum, naar Vanskeligheden er at blive Christen. — Lad os saa tage en hedensk Philosoph, hvem Christendommen blev forkyndt — dog vel ikke som en philosophisk Lære mere, han skulde forstaae, men med det Spørgsmaal, om han vilde være Christen: har man ikke sagt ham hvad Christendom er, for at han saa kunde vælge?

At man kan vide hvad Christendom er uden at være Christen, maa da vel bejaes. Noget Andet er, om man kan vide hvad det er at være Christen uden at være det, hvilket maa benægtes. Derimod maa jo den Christne tillige vide hvad Christendom er, og kunne sige os det — forsaavidt han selv er blevet det. Jeg troer ikke, man kan udtrykke Misligheden med at blive Christen naar man er fjorten Dage gammel stærkere end ved at minde om, at man ved dens Hjælp har bragt det dertil, at man kan finde Christne — der endnu ikke ere blevne Christne. Overgangen til Christendommen er gjort saa tidlig, at denne Overgang er blot en Mulighed af at kunne gaae over. Den der nemlig virkeligen er bleven Christen, han maa jo have havt en Tid, hvor han ikke var Christen, han maa igjen have havt en Tid, hvor han fik at vide,

.et er døbt. Men saa maa der jo ogsaa for den Døbte komme
enere Moment, hvilket væsentligen svarer til Overgangs-Situa-
en, naar denne er samtidig med Christendommens Indkomst i
len; saa maa der for den Døbte komme et Øieblik, hvor han,
ndt Christen, spørger hvad Christendom er — for at blive
isten. Ved Daaben giver Christendommen ham Navn, og han
'e *nomine* Christen; men i Afgjørelsen bliver han Christen og
r Christendommen sit Navn *(nomen dare alicui)*. — Lad os tage
ıedensk Philosoph; han blev dog vel ikke Christen da han var
en Dage gammel, da han ikke vidste hvad han gjorde (i Sand-
den besynderligste Forklaring af det meest afgjørende Skridt,
let gjøres medens man selv ikke veed af, hvad man gjør!);
vidste vel hvad han gjorde, at han besluttede at forholde sig
:hristendommen indtil det Forunderlige skeete ham, at han
Christen (hvis vi ville udtrykke det saaledes), eller til han
te at blive det: han vidste altsaa hvad Christendommen var
;ang han antog Christendommen, da han endnu ikke var
isten.

Men medens Alle have travlt med lærd at bestemme, spekula-
forstaae Christendommen, seer man aldrig det Spørgsmaal,
l Christendom er, saaledes fremsat, at man opdager, at det er
der i Retning af Existents og i Interesse af at existere spørger
m. Og hvorfor gjør Ingen det? Ih naturlig, fordi vi Alle
ı videre ere Christne. Og ved Hjælp af denne fortræffelige
ndelse uden videre at være Christen, har man i Christenheden
;t det saa vidt, at man ikke med Bestemthed veed, hvad Chri-
dom er; eller Forklaringen af hvad Christendom er, er, ved at
exles med Christendommens Forklaring lærd og speculativt, en
vidtløftig Sag, at man endnu ikke ganske er færdig, men
leseer et nyt Skrift. Den der under Forudsætning af Over-
;s-Situationens Samtidighed med Christendommens Indkomst i
len virkeligen blev Christen, han vidste jo hvad Christendom
og Den der virkeligen skal blive Christen maa føle denne
ıg, en Trang, som jeg dog ikke troer, at selv den i sit Barn
ıt forgabede Moder vil opdage hos det i den unge Alder af
en Dage. Men vi ere jo Alle Christne. De lærde Christne
e om hvad der egentligen er Christendom, men det falder
aldrig ind andet end at de selv ere Christne, som var det

nomen dare alicui ordret: at give sit Navn til En: i det romerske Militair-
Udtrykket for at melde sig til Krigstjeneste.

muligt sikkert at vide sig selv at være Noget, man ikke veed med Bestemthed hvad er. Prædikeforedraget henvender sig til den »christelige Menighed«, og dog bevæger det sig næsten bestandigt hen til det Christelige, anbefaler det at gribe Troen (altsaa det at blive Christen), lokker Menneskene til at antage Christendommen — og de Mennesker, der tales til, er den christelige Menighed og altsaa vel Christne. Døer saa en Tilhører imorgen, der igaar ret blev greben af Præstens anbefalende Tale om Christendommen, saa han tænkte, der mangler kun Lidet i, at jeg bliver en Christen, saa bliver han iovermorgen begravet som Christen — thi han var jo Christen.

Hvad der derfor i sig selv synes saa indlysende, at en Christen dog vel maa vide hvad Christendom er, vide det med den Concentration og Afgjorthed, som det at have gjort det meest afgjørende Skridt baade forudsætter og giver, det er nu ikke mere ganske ligefrem at forstaae. Vi ere jo alle Christne, en Speculant er ogsaa døbt da han var fjorten Dage gammel. Naar nu en Speculant siger: jeg er Christen (*NB.* derved forstaaes at være døbt da man var fjorten Dage gammel), en Christen maa dog vel

fattelsen af Noget, hvilken her synes af Vigtighed for selve Speculationen, thi dersom Christendommen selv er Speculationens Opfattelse, saa bliver der jo ingen Mediation, thi saa bliver der jo ingen Modsætning, og en Medieren mellem det Identiske er jo dog intetsigende. Men saa gjør man maaskee bedre i at spørge Spekulationen hvad da Spekulation er. Men see, saa erfarer man, Speculationen er Forsoningen, er Mediationen, — er Christendommen. Men er Speculationen og Christendommen identiske, hvad vil det saa sige at mediere dem? Og dernæst, saa er Christendommen væsentlig Hedenskab, thi Speculationen vil dog vel ikke nægte, at Hedenskabet havde Speculation. — At Speculationen nu taler i en vis Forstand ganske conseqvent, indrømmer jeg gjerne, men denne conseqvente Tale viser tillige, at der inden Forliget ikke er truffet nogen foreløbig Overeenskomst, formodentligen fordi man ikke har kunnet finde det tredie Sted, hvor de stridende Parter skulde møde.

Men selv naar Speculationen antager en Forskjel mellem Christendom og Speculation, om ikke af anden Grund saa blot for at have den Fornøielse at mediere, naar den dog ikke bestemt og afgjørende angiver Forskjellen: saa maa man spørge: er ikke Mediationen Spekulationens Idee? Naar der altsaa medieres mellem Modsætningerne, saa er Modsætningerne (Spekulation — Christendom) ikke lige for det Forligende; men Christendommen et Moment indenfor Spekulationen, og Spekulationen faaer Overvægten, fordi den havde Overvægten, og fordi Ligevægtens Øieblik, hvor Modsætningerne veiedes mod hinanden, ikke indtraadte. Naar der medieres mellem to Modsætninger, og disse medieres i en høiere Eenhed, saa kan Modsætningerne maaskee være ebenbürtige, fordi ingen af dem er Modsætning til Spekulationen; men naar den ene Modsætning er Spekulationen selv, den anden en Modsætning til Spekulationen, og der medieres, og Mediationen jo er Spekulationens Idee, saa er det en illusorisk Bevægelse med at tale om Modsætning til Spekulation, da den forligende Magt er selve Spekulationen (dens Idee nemlig, hvilken er Mediationen). Indenfor Spekulationen kan hvad der gjør Fordring paa at være Spekulation anvises sin relative Plads og Modsætninger medieres, Modsætninger nemlig, der have Det tilfælleds, at de hver for sig ere spekulative Forsøg. Naar saaledes Spekulationen medierer mellem Eleaternes Lære og Heraklits, saa kan dette være ganske

---

Eleaternes Lære og Heraklits] Eleaterne negtede Bevægelsen, Heraklit hævdede at Alt var Bevægelse.

rigtigt; thi Eleaternes Lære forholder sig ikke som Modsætning til Spekulationen, men er selv spekulativ, og ligesaa Heraklits Lære. Anderledes naar Modsætningen er Modsætningen til Spekulationen overhovedet. Skal her medieres (og Mediationen er jo Spekulationens Idee), saa vil dette sige, at Spekulationen dømmer mellem sig selv og Modsætningen til sig selv, og er altsaa selv Part og Dommer. Eller det vil sige, at Spekulationen forud antager, at der overhovedet ingen Modsætning kan gives til Spekulationen, saa al Modsætning kun er relativ ved at være indenfor Spekulationen. Men dette var det jo netop der skulde afhandles i den foreløbige Overeenskomst. Maaskee er det derfor, at Spekulationen er saa bange for tydeligt at angive hvad Christendom er, maaskee haster den derfor saa stærkt med at faae Mediationen i Gang og med at anbefale den, fordi den maatte frygte det Værste, hvis det bliver tydeligt, hvad Christendom er. Som i en Stat, hvor et oprørsk Ministerium har revet Magten til sig, Kongen holdes fjernet, medens det oprørske Ministerium handler i Kongens Navn: saaledes er Spekulationens Adfærd ved at mediere Christendommen.

Dog Misligheden med at Christendommen skulde være et Moment indenfor Spekulationen har vel foranlediget Spekulationen til at gaae lidt paa Accord. Spekulationen har antaget Titlen: christelig, har villet anerkjende Christendommen ved at sætte dette Tillægsord til, ligesom der stundom ved Giftermaal i adelige Fa-

gjelder om at forstaae, thi derved ligger det at blive Christen i Differentsen. Hvad mangler saa her? Den foreløbige Overeenskomst, hvor hver Parts Status opgjøres, inden det nye Firma etableres. — Men videre: denne christelige Spekulation spekulerer da indenfor Christendommen. Dog er denne Spekulation noget Andet end hiin Fornuftens *usus instrumentalis*, og noget Andet end den Spekulation, der, aldeles conseqvent, da den kun var Spekulation i n d e n f o r Christendommen, antog, at Eet var sandt i Philosophien, som ikke var det i Theologien. Saaledes forstaaet er det i sin Orden med at speculere indenfor en Forudsætning, hvad jo hiin christelige Spekulation ved Prædikatet christelig vil antyde. Men dersom saa denne Spekulation, der begynder med en Forudsætning, altsom Spekulationen gaaer videre og videre, tilsidst spekulerer Forudsætningen med, ɔ: tager Forudsætningen bort, hvad saa? Ja, saa var det Spilfægterie med Forudsætningen. Om Molboerne fortælles der, at de, rørte ved Synet af et Træ, der bøiede sig ud over Vandet, i den Tanke, at Træet var tørstigt, besluttede at hjælpe det. Til den Ende greb først een Molbo fat i Træet, den næste i hans Been, og saaledes dannede de en heel Række, der havde det tilfælleds at ville hjælpe Træet — alt under den Forudsætning, at den Første holdt fast. Thi den Første, han var Forudsætningen. Men hvad skeer? pludselig slipper han for at spytte i Næverne, at han kunde gribe endnu bedre fat — og hvad saa? Ja, saa faldt Molboerne i Vandet, og hvorfor? fordi Forudsætningen opgaves. At spekulere indenfor en Forudsætning saaledes, at man tilsidst spekulerer Forudsætningen med, er aldeles det samme Kunststykke, som indenfor et hypothetisk »dersom« at tænke noget saa Evident, at det faaer Magt til at forvandle Hypothesen, indenfor hvilken det har sin Kraft, til Virkelighed. — Og hvilken Forudsætning kan der overhovedet være Tale om i Forhold til den saakaldte christelige Spekulation, uden den, at Christendommen er lige det Modsatte af Spekulation, at den er det Miraculøse, det Absurde, med Fordring til den Enkelte at existere deri, og ikke spilde Tiden paa spekulativt at forstaae. Skal der nu speculeres indenfor denne Forudsætning, saa vil Spekulationen jo snarere have sin Opgave i at fordybe sig i, at det er en Umu-

usus instrumentalis Brug som Redskab; vistnok Hentydning til den gamle Betegnelse af Logiken som »Instrumentalphilosophie«, fordi den mentes at være alle andre Videnskabers Redskab. E e t v a r s a n d t i P h i l o s o p h i e n osv.; dette var de saakaldte Alexandristers Lære (15. Aarh.), som dog fordømtes af den katholske Kirke.

lighed spekulativt at forstaae Christendommen, hvad der i det Foregaaende blev betegnet som den eenfoldige Vises Opgave.

Men siger maaskee Spekulanten: »naar Christendommen saaledes skal være lige modsat Spekulation, den absolute Modsætning, saa kan jeg slet ikke komme til at spekulere over den; thi al Spekulation ligger i Mediationen, og at der kun ere relative Modsætninger.« »Maaskee er dette saa, vilde jeg svare, men hvorfor taler Du saaledes, er det for at forfærde mig, at jeg skal blive bange for Spekulationen og for den uhyre Anseelse, den nyder i en offentlig Mening, eller er det for at vinde mig, at jeg maa ansee Spekulationen for det høieste Gode?« Her spørges ikke, om Christendommen har Ret, men om hvad Christendom er. Spekulationen udelader denne foreløbige Overeenskomst, derfor lykkes det med Mediationen. Førend den medierer, har den allerede medieret, ɔ: forvandlet Christendommen til en philosophisk Lære. Saasnart derimod Overeenskomsten sætter Christendommen som Modsætning til Spekulationen, saa er *eo ipso* Mediationen umulig, thi al Mediation er indenfor Spekulationen. Er Christendommen det Modsatte af Spekulationen, er den ogsaa det Modsatte af Mediationen, da Mediationen er Spekulationens Idee; hvad vil saa det sige at mediere den? Men hvad er det Modsatte af Mediation? Det er det absolute Paradox.

Lad saa En, der ikke udgiver sig for at være Christen, spørge

:nen var en Lære, vilde den *eo ipso* ikke danne Modsætningen pekulationen, men være et Moment indenfor. Christendommen aer Existents, det at existere, men Existents og det at existere ɜtop Modsætningen til Spekulation. Den eleatiske Lære f. Ex. ılder sig ikke til det at existere, men til Spekulation; der er r at anvise den Plads indenfor Spekulationen. Netop fordi ıtendommen ikke er en Lære, derfor gjelder det, som udviklet den betræffende, at der er en uhyre Forskjel mellem at vide Christendom er og at være Christen. Med Hensyn til en er denne Distinction utænkelig, fordi Læren ikke forholder il det at existere. Jeg kan ikke gjøre for, at vor Tid har Forholdet om, og forvandlet Christendommen til en philo-sk Lære, der skal begribes, og det at være Christen til en ɣdelighed. At der forøvrigt dermed, at Christendommen ingen er, skulde være sagt, at Christendommen er indholdsløs, er

---

ɪg spekulativt forstaaes, et Andet en Lære, der vil realiseres i Existents. Naar der i Forhold til denne sidste Lære skal være Tale om Forstaaelse, aa maa denne Forstaaelse være, at forstaae, at der skal existeres deri, at orstaae hvor vanskeligt det er, at existere deri, hvilken uhyre Existents-Op-gave denne Lære sætter den Lærende. Naar det saaledes til en given Tid Forhold til en saadan Lære (en Existents-Meddelelse) er blevet almindeligt ıt antage, at det at være hvad Læren byder er saa saare let, men det at orstaae Læren spekulativt saa vanskeligt: saa kan En være i god Forstaa-else med denne Lære (Existents-Meddelelsen), naar han søger at vise, hvor anskeligt det er existerende at efterkomme Læren. I Forhold til en saadan Lære er det derimod en Misforstaaelse, at ville spekulere over den. En saa-lan Lære er Christendommen. At ville spekulere over den er en Misfor-staaelse, og eftersom man gaaer videre og videre ad denne Vei, forskylder nan en større og større Misforstaaelse. Naaer man endeligen det Punkt, at nan ikke blot vil spekulere, men at man spekulativt har forstaaet den, saa ıar man naaet Misforstaaelsens Høieste. Dette Punkt er naaet ved Media-ionen af Christendom og Spekulation, og derfor er ganske rigtigt den mo-lerne Spekulation den høieste Misforstaaelse af Christendommen. Naar dette ıu forholder sig saaledes, og naar det fremdeles er givet, at det nittende ıarhundrede er saa skrækkeligt spekulativt, saa er det at befrygte, at det ɔrd Lære øieblikkeligt forstaaes om en philosophisk Lære, der skal og vil ɪegribes. For at undgaae denne Mislighed, har jeg valgt at kalde Christen-lommen en Existents-Meddelelse, for ret bestemt at betegne dens Forskjel-lighed fra Spekulationen.

kun en Chicane. Naar den Troende existerer i Troen, har h
Existents uhyre Indhold, men ikke i Betydning af §-Udbytte.

Christendommens Existents-Modsigelse har jeg søgt at udtry
i det Problem: at en evig Salighed afgjøres her i Tiden ved
Forhold til noget Historisk. Saasnart jeg vilde sige, at Christ
dommen er en Lære, om Incarnationen, om Forsoningen o. s.
saa er Misforstaaelsen strax gjort let. Spekulationen bemægti
sig denne Lære, efterviser Hedenskabets og Jødedommens uf
komnere Opfattelse o. s. v. Christendommen bliver et Moment
maaskee høieste Moment, men væsentligen Spekulation.

§ 3.

»Smulernes« Problem som Indlednings-Problem, ikke til C stendommen men til det at blive Christen.

Da jeg hverken i »Smulerne« eller nu har gjort eller gjør
til af at forklare Problemet, men blot fremsætter det, saa er
saa mit Foretagende: bestandigt at komme til det, at indlede
dog vel at mærke, at denne Indleden bliver af en egen Art.
der ingen ligefrem Overgang er fra Indledningen til det at b

deres Saligheds Sag, men ogsaa i endnu een Betydning, som man maaskee ikke er opmærksom paa, for et Gode — fordi den gjør det endnu vanskeligere at blive Christen. Dette har jeg allerede viist paa et andet Sted, her skal jeg blot tilføie. Det at Afgjørelsen i det Udvortes, hvorved jeg bliver en Christen, er anticiperet, gjør, at Afgjørelsen, hvis den indtræder, bliver reent indvortes, dens Inderlighed derfor endnu større, end da Afgjørelsen tillige skeete i det Udvortes. Jo mindre Udvorteshed, jo mere Inderlighed. Der er noget Dybt og Vidunderligt i, at den meest lidenskabelige Afgjørelse foregaaer saaledes i et Menneske, at det slet ikke mærkes i det Udvortes: han var Christen, og dog blev han det. Dersom saaledes en som Barn døbt Christen i Sandhed bliver Christen, og bliver det med samme Inderlighed som naar en Mand, der ikke var Christen, gaaer over til Christendommen: saa maa hans Overgangs Inderlighed være den største, netop fordi der intet Udvortes er. Men paa den anden Side er det Udvortes Udebliven vist en Fristelse og kan let blive en Fristelse for Mange til saadan at lade det staae hen, som man bedst vil see deraf, at En og Anden maaskee vil studse over, at det at blive døbt som Barn skulde betyde, at det blev vanskeligere at blive Christen. Imidlertid er det dog saa, og alle Analogier ville bekræfte Rigtigheden af den Sætning: jo mindre Udvorteshed, jo mere Inderlighed - naar den i Sandhed er der; men tillige jo mindre Udvorteshed, desto større Mulighed for at Inderligheden aldeles udebliver. Udvortesheden er Vægteren, der vækker den Sovende, Udvortesheden er den omhyggelige Moder, der kalder paa En, Udvortesheden er Apellet, som bringer Soldaten paa Benene, Udvortesheden er General-Marschen, der hjælper En til den store Anstrængelse; men Udvorteshedens Udebliven kan betyde, at Inderligheden selv kalder inderligt paa et Menneske: ak, men den kan ogsaa betyde, at Inderligheden udebliver.

Dog ikke blot saaledes er det, hvad jeg maatte kalde Indledningen til at blive Christen, yderst forskjelligt fra hvad man i Almindelighed kalder Indledning, men den er ogsaa yderst forskjellig fra en Indledning til Christendommen, naar der gaaes ud fra den Betragtning, at Christendommen er en Lære. En saadan Indleden leder ikke til at blive Christen, men höchstens til ved en verdenshistorisk Betragtning at see Christendommens Fortrin fremfor Hedenskab, Jødedom o. s. v.

Den Indleden, hvilken jeg paatager mig, bestaaer da i frastødende at gjøre det vanskeligt at blive Christen, og opfatter Christendommen ikke som Lære, men som Existents-Modsigelse og

Existents-Meddelelse; indleder derfor ikke verdenshistorisk, men psychologisk, ved at gjøre opmærksom paa, hvormeget der maa være levet, og hvor vanskeligt det er ret at blive opmærksom paa Afgjørelsens Vanskelighed. Hvad jeg ofte nok har sagt, men ikke ofte nok kan gjentage baade for min egen Skyld, fordi det beskjeftiger mig i megen Inderlighed, og for Andres Skyld, at jeg ikke forvirrer, gjentager jeg her: det er ikke den Eenfoldige, hvem det ved denne Indleden kan gjøres vanskeligt at blive Christen. At der ogsaa af ham fordres den yderste Anstrængelse for at blive det, er vel min Mening, samt at Ingen gjør ham en Tjeneste med at gjøre det altfor let, men enhver væsentlig Existents-Opgave forholder sig ligelig til ethvert Menneske, og gjør derfor Vanskeligheden i Forhold til som Individet er begavet. At beherske sig selv er saaledes ligesaa vanskeligt for den Kloge som for den Eenfoldige, maaskee endnu vanskeligere, fordi hans Klogskab vil hjælpe ham med mange snilde Udflugter. At forstaae, at et Menneske formaaer Intet (det skjønne og dybe Udtryk for Guds-Forholdet) er ligesaa vanskeligt for en udmærket begavet Konge som for et stakkels elendigt Menneske, maaskee endnu vanskeligere, fordi det saa let frister, at han formaaer saa meget. Saaledes ogsaa med det at blive og at være Christen. Og naar saa Dannelse

ledning (ikke at tale om, at den altid er den ene rigtige i Forhold til det at blive Christen), der istedenfor at ligne de almindelige Indledninger — og tillige de Leietjenere, hvilke Hotellerne udsende for strax at modtage de Reisende paa Toldboden og anbefale Vertshuset — ender med at have gjort det vanskeligt at blive Christen, om Indledningen end tillige har søgt at vise hvad Christendom er. See, Vertshuset trænger til de Reisende; i Forhold til Christendommen var det dog mere passende, om Menneskene fattede, at de trængte til Christendommen. Den Distinktion mellem at vide hvad Christendom er (det Letteste) og at være Christen (det Vanskeligste) passer ikke med Hensyn til det Skjønne eller med Hensyn til Læren om det Skjønne. Havde da Dialogen Hippias oplyst hvad det Skjønne er, saa havde der slet Intet været tilbage, der blev gjort vanskeligt, og hiin Dialog slet intet Tilsvarende havt til vort Foretagendes Dobbelthed: der oplyser hvad Christendom er, men gjør det blot vanskeligt at blive Christen. Men er det at blive Christen det Vanskelige, den absolute Afgjørelse, saa kan der ingen Indledning være uden en frastødende, der netop ved Frastødet gjør opmærksom paa, at det er den absolute Afgjørelse. Selv ved den længste Indleden er man derfor i Retning af Afgjørelse ikke kommen Afgjørelsen et eneste Skridt nærmere, thi ellers er Afgjørelsen ikke den absolute, det qvalitative Spring, og man er narret istedenfor at være hjulpen. Men dette at Indledningen i sit Maximum ikke kommer det, hvortil den indleder, et eneste Skridt nærmere, er atter Udtrykket for at den kun kan være frastødende. Philosophien indleder ligefrem til Christendommen, den historiserende og rhetoriske Indledning ligesaa, og det lykkes — fordi der indledes til en Lære, men ikke til det at blive en Christen.

Sectio II.

Problemet selv.

Individets evige Salighed afgjøres i Tiden ved Forholdet til noget Historisk, der ydermere er saaledes historisk, at i dets Sammensætning Det er medoptaget, hvilket ifølge sit Væsen ikke kan blive historisk, og altsaa maa blive det i Kraft af det Absurde.

Problemet er pathetisk-dialektisk. Det Pathetiske ligger i det Første, thi i det pathetiske Forhold til en evig Salighed culminerer

et Menneskes Lidenskab. Det Dialektiske ligger i det Sidste, og Vanskeligheden er netop, at Problemet er saaledes sammensat. At elske er ligefrem Pathos, at forholde sig til en evig Salighed er i Reflexionens Sphære ligefrem Pathos; det Dialektiske ligger i, at den evige Salighed, til hvilken Individet antages at forholde sig pathetisk rigtigt, selv gjøres dialektisk ved nærmere Bestemmelser, hvilket igjen virker som et Incitament til at bringe Lidenskaben paa sit Yderste. Naar man existerende udtrykker og længere har udtrykt at man opgiver og har opgivet Alt for at forholde sig til det absolute τέλος, saa faaer det, at der er Betingelser, en absolut Indflydelse til at spænde Lidenskaben saa høit som det er muligt. Allerede i Forhold til relativ Pathos er det Dialektiske som Olie i Ilden, der mangfoldiggjør dens inderlige Omfang, og opflammer Lidenskaben intensivt. Men da man har glemt hvad det er at existere *sensu eminenti*, da man som oftest henfører det Pathetiske til Phantasie og Følelse, og lader det Dialektiske ophæve hiint, istedenfor at ene begge i Existentsens Samtidighed, saa er i vort philosophiske nittende Aarhundrede det Pathetiske kommet i Miscredit, og det Dialektiske blevet lidenskabsløst, som det jo saaledes er blevet saa let og geläufigt at tænke Modsigelser — thi Lidenskaben er netop det Spændende i Modsigelsen, naar denne tages

om en evig Salighed et Menneske Intet, thi den er først da,
ıan har lært at foragte Udvortesheden, og glemt det jordiske
Opfattelse af hvad der er gavnligt; i udvortes Henseende
:r det ham ikke, at han mangler denne Forestilling, han kan
blive »Mand, Fader og Fuglekonge« uden den, og er det
Saadant han attraaer, da vil denne Forestilling blot forstyrre
Den væsentlige existentielle Pathos i Forhold til en evig
ed kjøbes saa dyrt, at det i endelig Forstand ligefrem maa
for Galskab at kjøbe den, hvad der ofte nok paa forskjellig
er udtrykt: »at en evig Salighed er et Papir, hvis Cours
mere noteres i det speculative nittende Aarhundrede, i det
:e kan velærværdige Sjælesørgere bruge en saadan casseret
ıtion til at narre Bønder med. Saa let er Bedraget — at
g Forstandighed ligefrem maa være stolt af ikke at have
sig ud paa den Galei. Og derfor er det saa taabeligt, med
'e Ens Liv er dialektisk *à la* en Apostel, at ville berolige
:sker i deres Saligheds-Sag, da Maximum af hvad det ene
:ske formaaer at gjøre for det andet i Forhold til det, hvor
ıkelte Menneske alene har med sig selv at gjøre, er, at gjøre
urolig.

A.

Det Pathetiske.

§ 1.

existentielle Pathos' Begyndelses-Udtryk, den absolute Ret-(Respekt) mod det absolute τέλος handlende udtrykt i Exi-ıens Omdannelse — æsthetisk Pathos — Mediationens Svige-ıed — Middelalderens Klosterbevægelse — Paa eengang at ılde sig absolut til sit absolute τέλος og relativt til de relative.

I Forhold til en evig Salighed som det absolute Gode betyder
os ikke Ord, men at denne Forestilling omdanner den Existe-
: ham hans hele Existents. Den æsthetiske Pathos udtrykker
Ordet og kan i sin Sandhed betegne, at Individet forlader
:lv for at fortabe sig i Ideen, medens den existentielle Pathos
:ommer ved at Ideen omskabende forholder sig til Individets
:nts. Dersom det absolute τέλος ved at forholde sig til Indi-

gens Virkelighed.

En evig Salighed forholder
til det at existere, til Virkelighec
svare dertil. Vil man tage F
gjelder dette, at Digterens Opfat
Alt, hvad Virkeligheden byder;
Idealitet, mod hvilken Virkeligh
gjelder, at Virkeligheden for Di
anlediger ham til at forlade Vir
Idealitet. Den digteriske Patho
Vil man derimod ethisk etabler
saa er dette en Misforstaaelse
som allevegne at holde de enk
respektere den qvalitative Diale
andrer Alt, saa hvad der i e
denne bliver absolut at afvis
gjelder det, at dette har gje
derfor en egen Sag med en re
tasien vil nemlig en Saadan
netop derved kommer han til
Æsthetisk. At besynge en Tr
tisk Opgave som at besynge er
gieuse i Sandhed er det Religi
og har det i sig, saa kan c
Pathos ikke i at besynge og b
i selv at existere, saa Digter-F
udebliver, eller hvis den komr
[illegible]

.eust seet ingen Fremragenhed er uden en Apostels
:ktiske Myndighed, og religieust seet Fremragenhed
ɔagegang ifølge den qvalitative Dialektik, der adskiller
uagtet han maaskee slet ikke er en religieus Individu-
Pathos er Digter-Pathos, Mulighedens Pathos, med
ı som Anledning; selv om han har verdenshistorisk
ette Mulighedens — og ethisk seet Umodenhedens, thi
:te Modenheden at fatte sin egen ethiske Virkelighed
ʒt vigtigere*) end Opfattelsen af hele Verdens-Historien.
varende, adæqvate Pathos til en evig Salighed er den
ved hvilken den Existerende i at existere forandrer
istents i Forhold til hiint høieste Gode**). I Forhold

ıan derfor ofte nok i Verden bar seet en anmassende religieus In-
et, der selv saa overmaade sikker i sit Guds-Forhold og friskfyr-
visset om sin Salighed, i megen Vigtighed havde travlt med at mis-
Andres og med at hjælpe dem: saa troer jeg det vil være en Tale,
d en sand Religieus, om han sagde: jeg tvivler ikke om noget
s Salighed, den Eneste jeg frygter for, er mig selv; selv naar jeg
enneske synke dybt, turde jeg dog aldrig mistvivle om hans Salig-
var det mig selv, da vilde jeg vel tvinges til at udholde den for-
Tanke. En egentlig religieus Individualitet er altid i Forhold til
ı mild, saa opfindsom i at udtænke Undskyldninger, kun mod sig
ıan kold og streng som en Stor-Inqvisitor. Han er i Forhold til
n et velvilligt gammelt Menneske pleier at være i Forhold til en
ın i Forhold til sig selv er han gammel og ubestikkelig.

bærer Individet sig jo (ogsaa) ad i det Mindre, naar han lægger
ı. Det om han skal arbeide for at leve eller han er i denne Hen-
ɜgunstiget, det om han vil leve gift eller ugift o. s. v., forandrer
s Existents i Valgets eller i Overtagelsens Øieblik. Men da dette
randerligt, da han pludselig kan blive forelsket, pludselig blive
s. v., kan det ikke uden ufornuftigt omdanne hans Existents abso-
saa besynderligt er det, den Leveviisdom der forholder sig til Dit
· endda ikke saa sjelden i Livet, og endda ikke saa sjeldent at see
:ende, der existerende udtrykker at han forholder sig til et relativt
har lagt sit Liv an paa dette, forsager hvad der vil forstyrre ham
ıaaber paa hvad der er at vinde deri; men en Existerende, der
.e udtrykker at han forholder sig til det absolute Gode, er maaskee
jeldenhed, en Existerende, der med Sandhed kan sige: saaledes
jeg, saaledes har jeg forsagende omdannet min Existents, at hvis
de alene for dette Liv, da var jeg den Elendigste af Alle, ɔ: den

til Mulighed er Ordet den høieste Pathos, i Forhold til Virkelighed er Gjerning den høieste Pathos. At en Digter f. Ex. ikke lader sig paavirke af sin egen Digter-Frembringelse, er æsthetisk aldeles i sin Orden, eller aldeles ligegyldigt, thi æsthetisk er Digter-Frembringelsen og Muligheden det Høieste. Men ethisk er det omvendt af uendelig Vigtighed, thi ethisk er Digterværket uendelig ligegyldigt, men den egne Existents skal være Digteren uendeligt vigtigere end Alt. Æsthetisk vilde det derfor være den høieste Pathos af Digteren, at tilintetgjøre sig selv, at demoraliseres, hvis dette gjordes fornødent, for at frembringe Digter-Værker af første Rang; æsthetisk er det rigtigt, for med et stærkt Ord at minde om, hvad der vel endnu gjøres oftere end man troer, at forskrive sig til Fanden — men saa frembringe Underværker. Ethisk vilde det maaskee være den høieste Pathos, uden at sige et Ord at forsage den glimrende Digter-Existents. Naar en saakaldet religieus Individualitet med al Phantasie-Fortryllelse behager at skildre en evig Salighed: saa betyder dette, at det er en fra det Æsthetiske bortrømt Digter, der vil have Indfødsret i det Religieuse, uden engang at kunne forstaae dettes Modersmaal. Det Ethiskes Pathos er at handle. Naar derfor en Mand f. Ex. siger, at han for sin Saligheds Skyld har lidt Hunger, Kulde, været i Fangenskab, i Havsnød, foragtet, forfulgt, kagstrøgen o. s. v.: saa er denne simple

noget Stort, er han æsthetisk begeistret; naar han opgiver
r at frelse sig selv, er han ethisk begeistret.
Ivad jeg her skriver maa ansees som *ABC* Læsning, ikke i
lativ Forstand, men i eenfoldig Forstand. Ethvert Barn veed
m ikke just med den samme Forfarenhed, Enhver forstaaer
m ikke just med den samme Bestemthed, Enhver kan for-
det; thi ganske conseqvent er det Ethiske altid saare let at
ae, formodentligen for at der ikke skal spildes Tid paa For-
sen, men man strax kan komme til at begynde. Kun er det
engjeld saa saare vanskeligt at fuldkomme — den Kloge og
Eenfoldige lige nær, da Vanskeligheden jo ikke ligger i at for-
thi da havde den Kloge et stort Fortrin.
Existents er sammensat af Uendelighed og Endelighed, den
rende er uendelig og endelig. Er nu en evig Salighed ham
høieste Gode, saa betyder dette, at Endelighedens Momenter
og for alle handlende ere nedsatte til hvad der maa opgives i For-
til den evige Salighed. En evig Salighed forholder sig pathetisk
væsentlig Existerende, ikke til en Talende, der er høflig nok
tage den med paa Listen blandt de gode Ting, hvorom han
icerer. Man afskyer i Almindelighed at nægte, at der er et
nt Gode til: saa tager man det med, men viser netop ved at
det med, at man ikke faaer det med. Jeg veed ikke, om
skal lee eller græde over at høre den Ramse: et godt Leve-
en smuk Kone, Helbred, Rang med Justitsraader — og saa
vig Salighed, hvilket er ligesom hvis En vilde antage, at
meriges Rige var et Rige med blandt de andre Kongeriger
Jorden, og vilde søge Oplysning om det i Geographien.
r underligt nok, at en Mand netop ved at tale om en Ting
ise, at han ikke taler om den Ting; thi man skulde jo troe,
n kun kunde vise det ved at lade være at tale om den. Hvis
ar, saa blev der jo talt en Deel om den evige Salighed, og
aar der saaledes tales, bliver der Intet sagt om den, eller,
bestemtere udtrykt, der bliver ikke talt om den. Æsthetisk
nan meget godt ønske sig Rigdom, Lykke, den smukkeste
kort Alt, hvad der er æsthetisk-dialektisk, men saa tillige
ske sig den evige Salighed, er dobbelt Galimathias, deels
man gjør det tillige, og derved omformer en evig Salighed
Gevinst med paa Juletræet, og deels fordi man ønsker, da
g Salighed væsentligen forholder sig til det væsentligen at
e, og ikke æsthetisk-dialektisk til en eventyrligt Ønskende.
rtid maa den evige Salighed ofte nok nøies med at være
landt andet *bon-bon*, og man anseer det for *tres bien* af et

Menneske, at han dog tager den med; man anseer det næsten for Maximum af hvad der er at gjøre i denne Henseende. Og man gaaer videre, thi i Forhold til de andre gode Sager antager man dog ikke, at de just komme fordi man ønsker dem; men den evige Salighed den kommer nok, naar man blot ønsker den. Den erfarne Mand veed nemlig, at Lykkens Gaver uddeles forskjelligt (thi Forskjelligheden er netop Lykkens Dialektik), men den evige Salighed (som man vel at mærke ogsaa fik forvandlet til en Lykkens Gave) den uddeles ligeligt til alle D'Hrr. Ønskende. Dobbelt Confusion: først at den evige Salighed bliver et saadant Gode (betragtet som et ualmindeligt fedt Levebrød o. a. saad.), og saa at den uddeles ligeligt, hvilket er en Modsigelse i Forhold til at være en Lykkens Gave. Man har nemlig faaet det Æsthetiske og Ethiske rørt sammen i et mageligt Pluddervælsk: fra det Æsthetiske tager man Væsenheds-Bestemmelsen, og fra det Ethiske Ligeligheden i Uddelingen.

Men siger maaskee En af D'Hrr. Ønskende, »en alvorlig Mand« der nok vil gjøre Noget for sin evige Salighed: »kan man da ikke med Bestemthed, kort og tydeligt faae at vide, hvad en evig Salighed er; kunde Du ikke »medens jeg tager Skjægget af« beskrive mig den, som man beskriver en Qvindes Deilighed, eller Kronens

Salighed et evindeligt Einerlei, og selv Usaligheden at foretrække. Men ethisk er dette i sin Orden, at den Existerende ikke skal forledes til at spilde Tid paa at forestille og forestille -- men tilskyndes til at handle.

Skal da en Existerende pathetisk forholde sig til en evig Salighed, saa gjelder det om, at hans Existents udtrykker Forholdet. Saasnart man veed, hvorledes et Individ existerer, veed man ogsaa, hvorledes han forholder sig til en evig Salighed, ɔ: om han forholder sig eller han ikke forholder sig, *tertium non datur,* netop fordi det absolute τέλος ikke kan tages med. Dog veed Ingen det uden Individet selv med sig selv, og derfor behøver Ingen at høre en Andens Tale, at læse en Andens Skrift, eller at gaae til Præsten, paa Comedie, eller paa Comedie hos Præsten — for at see og høre: Theater-Maaneskinnet hisset, Bækkens Rislen i Evighedens grønne Egne. Han behøver blot at agte paa sin egen Existents, saa veed han det. Omdanner den ham ikke hans Existents absolut, saa forholder han sig ikke til en evig Salighed; er der Noget, han ikke vil opgive for dens Skyld, saa forholder han sig ikke til en evig Salighed. Endogsaa et relativt τέλος omdanner partielt et Menneskes Existents. Men da man destoværre i det speculative nittende Aarhundrede har faaet Existents forvandlet til en Tænken om alt Muligt, saa seer man endogsaa sjeldnere en energisk Existents blot i Retning af et relativt τέλος. Det energisk at ville samle Penge omdanner allerede et Menneskeliv, end sige da det absolute τέλος, det i høieste Forstand at ville. Al relativ Villen er nemlig kjendelig paa at ville Noget for noget Andet, men det høieste τέλος maa man ville for dettes egen Skyld. Og dette høieste τέλος er ikke et Noget, thi saa er det relativt svarende til Andet og endeligt. Men det er en Modsigelse at ville absolut noget Endeligt, da det Endelige jo maa faae en Ende, og der altsaa maa komme en Tid da det ikke mere kan villes. Men at ville absolut er at ville det Uendelige, og at ville en evig Salighed er absolut at ville, fordi den maa kunne villes i ethvert Øieblik. Og derfor er den saa abstrakt og æsthetisk seet den fattigste Forestilling, fordi den er det absolute τέλος for en Villende, der absolut vil stræbe — og ikke tankeløst indbilde sig at være færdig, og ikke daarligen indlade sig paa at prutte, hvorved han kun taber det absolute τέλος; og derfor er den i endelig Forstand Daarskab, netop fordi den i uendelig Forstand er det absolute τέλος. Og

---

tertium non datur et Tredie gives ikke.

derfor vil den Villende end ikke have noget at vide om dette reke, Andet end at det er til, thi saasnart han faaer Noget at vide om det, begynder han allerede at sinkes i Farten.

Men det Pathetiske ligger i existerende at udtrykke dette i Existents; det Pathetiske ligger ikke i at vidne om en evig Salighed, men i at forvandle sin egen Existents til et Vidnesbyrd om den. Den digteriske Pathos er Differents-Pathos, men den existentielle Pathos er Fattigmands Pathos, Pathos for Hvermand, thi ethvert Menneske kan handle i sig selv, og man finder stundom hos en Tjeneste-Pige den Pathos, man forgjæves søger hos Digteren i hans Existents. Individet selv kan da let eftersee, hvorledes han forholder sig til en evig Salighed, eller om han forholder sig til den. Han behøver blot at lade Resignationen visitere hele hans Umiddelbarhed med al dens Attraa o. s. v. Finder han et eneste fast Punkt, en Forhærdelse, saa forholder han sig ikke til en evig Salighed. Intet er lettere — det vil sige, er det vanskeligt, saa er det netop fordi Umiddelbarheden ikke vil blotte sig for Undersøgelsen; men det forstaaer sig, dette er da allerede mere end tilstrækkeligt Beviis for, at Individet ikke forholder sig til en evig Salighed. Det nemlig, at Resignationen gjester Umiddelbarheden, betyder, at Individet ikke maa have sit Liv i den, og Resignationen betyder den, hvad der kan hænde i Livet. Men krymper Individet sig her, han være nu saa lykkelig, at han Intet tør vide af anden

orienteret, har fattet alle tidligere Standpunkters relative Berettigelse, samt Nødvendigheden af at det maatte komme til Mediationen.« Ja, hvem der var i Mediationens Sted: at blive saaledes anerkjendt endog af Justitsraader; ovenikjøbet af en Justitsraad, som betragter Verdenshistorien, altsaa vel en ualmindelig Justitsraad — dog nei, jeg glemmer jo Tiden hvori vi leve, det theocentriske nittende Aarhundrede, vi betragte alle Verdenshistorien — fra Guds-Standpunktet. Men lad os glemme Justitsraaden og Verdenshistorien og hvad de Tvende kan have med hinanden at afgjøre; see, naar en høi Embedsmand eller Kongen selv reiser om for at eftersee Kasserne, da lykkes det vel stundom en utro Embedsmand at have Kassen i Orden for Visitations-Dagen, og tænker han: naar blot den Dag er overstaaet, saa gaaer Alt igjen i den gamle Skure. Men Resignationen er ikke en Konge, der seer efter hos en anden Mand i hans Kasse, men er i Besiddelse af Individets egen Medviden med sig selv. Saa er Resignationen heller ikke en Reisende; den tager sig den Frihed at blive hos Vedkommende for at gjøre hver Dag til Visitations-Dagen, med mindre den jages paa Porten, hvorved Alt er tabt, og hvilket dog vel ikke er Mediationen. Men naar saa Resignationen bliver der, og aldrig slumrer, naar den er ved Haanden ved den mindste Misviisning, og ikke viger fra hans Side, naar han gaaer ud, han foretage sig det Store eller det Ringe, og boer Dør om Dør med hans lønligste Tanke: hvad saa, hvor bliver saa Mediationen? Jeg tænker, udenfor.

Hvad er nemlig Mediationen, naar den vil trænge sig ind i det Ethiske og Ethisk-Religieuse? Den er en elendig Opfindelse af et Menneske der blev sig selv og Resignationen utro: den er et Dorskhedens og dog anmassende Falsum, der udgiver sig for tillige at være Resignationen, hvilket er det allerfarligste, som naar en Tyv udgiver sig for at være Politiet. I det Mindre viser det Samme sig. Man holder ud, et halvt Aar maaskee, et heelt Aar begeistret at arbeide for et eller andet Foretagende, uden at spørge om Løn, og om man udretter Noget, og om Sikkerhed og Caution, fordi Begeistringens Uvished er høiere end alt Sligt; men saa bliver man træt, saa vil man have Vished, idetmindste have Noget for sin Uleilighed. Og da Menneskene bleve trætte i Forhold til det Evige, bleve forstandige som en Skakkerjøde, omskindede som en Kjellingepræst, søvnige som en daarlig Brudejomfru; da de ikke

en daarlig Brudejomfru] Matth. 25, 1—13.

formaaede at fatte Existentsens (ɔ: det at existere) Sandhed som Forelskelsens Tid og som Begeistringens Løb paa det Uvisse: saa kom Mediationen. At være forelsket et halvt Aar og dumdristigt at ville vove Alt, det lader sig høre: men saa, saa maa man sige ogsaa faae Pigen og komme til at strække det mødige Legeme i den priviligerede Ægteseng. Og i Forhold til det relative τέλος kan dog Mediationen have sin Betydning, og det maa finde sig i at medieres, fordi det vilde være ufornuftigt absolut at forholde sig til et relativt τέλος. Men det absolute τέλος er kun da, naar Individet forholder sig absolut til det, og som en evig Salighed forholdende sig til en Existerende, kan de umuligt faae hinanden eller i Ro tilhøre hinanden i Existentsen ɔ: i Timeligheden, saaledes som jo en Pige og en Yngling meget godt kan faae hinanden i Tiden, fordi de begge ere Existerende. Men hvad vil dette sige, at de ikke kan faae hinanden i Tiden, det veed jo enhver Forelsket, det vil sige Tiden er her Forelskelsens Tid. I Forhold til et relativt τέλος er en Deel af Tiden Forelskelsens Tid, og saa kommer Vishedens Tid, men da den evige Salighed er høiere paa Straa end en lille Jomfru, ja end en Dronning, saa er det jo i sin Orden, at Forelskelsens Tid bliver noget længere, nei ikke noget længere, thi den evige Salighed er ikke noget høiere paa Straa end Dronningen, men er det absolute τέλος.

faldet. Den som paa eengang vil forestille sig Napoleons Storhed, og da mindes hiint saa let, saa naturligt, saa geläufigt af Thiers henkastede Ord: jeg troer, han vil faae det stærkest mulige Indtryk af Veemod, ved Tanken om hvad menneskelig Herlighed er. I Sandhed, er Napoleon stor som den dumdristigste Forestilling, er det hele Liv som et Eventyr — saa er der ligesom i Eventyret endnu en eventyrlig Skikkelse. Det er en runken gammel Hex, en vindtør En, et lille Dyr, en Edderkop, paa hvis ene Følehorn der staaer nogle Ciffere — det er Udfaldet. Og Eventyrets overmenneskelige Helt, hvem Intet, Intet kan modstaae, er dog i dette lille Dyrs Vold — og naar dette lille Dyr ikke vil, saa bliver der slet ikke Noget af hele Eventyret, eller det bliver Eventyret om en Edderkop med et underligt Tegn paa det ene Følehorn. See, det ringeste og usleste Menneske, der absolut sætter Alt ind for at forholde sig til det absolute τέλος: ja det forstaaer sig, det bliver intet Eventyr — men heller intet Eventyr om det lille Dyr med en rød Prik paa det ene Følehorn. I Forhold til den klogeste, den dumdristigste Plan til at omskabe hele Verden, gjelder det, at den bliver stor ved Udfaldet, men i Forhold til den eenfoldige og troskyldige Beslutning af et stakkels Menneske gjelder det at denne Plan er høiere end ethvert Udfald, dens Storhed ikke afhængig af Udfaldet. Og saligere er det dog end at være den største Mand i Verden og trælle under Udfaldet, hvad enten det kommer efter Ønske eller det udebliver, at være der, hvor vi alle ere smaae, Intet for Gud, men hvor ogsaa Udfaldet er Nummer Nul og uendeligt mindre end den Mindste i Himmeriges Rige, medens det i Verden er alle Herrernes Herre og Eneherskerens Tyran. Hvo har ikke beundret Napoleon, at han kunde være Helt og Keiser, og betragte det at være Digter som en Bisag, han tog med, thi Ordet i hans Mund, Replikken — ja ingen Digter, der nøiedes med at være den største Digter, formaaede at lægge ham en mesterligere i Munden. Og dog troer jeg, det engang er hændet ham, at han ikke vidste hvad han selv sagde. Det er en sandfærdig Historie. Ved at rundere Forposterne traf han en ung Officeer, der tildrog sig hans Opmærksomhed. Han vendte tilbage, og Officeren paa den og den Post blev belønnet med Korset. Men see, Officeren er afløst, og en ny paa hans Plads. Ingen kan forstaae, hvorfra og hvorfor denne Udnævnelse; den rette Vedkommende bliver opmærksom og henvender sig til Napoleon i en Ansøgning med Begjering om at det maatte omgjøres. Napoleon svarer: Nei, en Mand kan jeg ikke bruge, han har ikke Lykken med sig. Dersom det er saaledes, at et Menneske kan fornemme naar

Døden gaaer over hans Grav, dersom det er saaledes, og saaledes er det jo i Eventyret, og vi er jo ved Eventyret, at et Menneske, der staaer lys levende iblandt Andre, ved et Ords Nævnelse gaaer i Stykker, bliver til Støv, og er som blæst bort: saa burde i Eventyrets Aand dette være hændt Napoleon her, thi Ordet angik ham mere end Officeren.

I et foregaaende Afsnit søgte jeg at vise det Chimairiske i Mediationen, naar der for en Existerende skal være en Mediation mellem Existeren og Tænken, da nemlig Alt hvad der siges om Mediationen kan være sandt og herligt, men bliver Usandhed i en Existerendes Mund, da han som Existerende er forhindret i at faae et saadant Fodfæste uden for Existents at han fra det kan mediere, hvad der desuden ved at være i Vorden unddrager sig Færdigheden. Det blev ogsaa viist, at den hele Tale om Mediationen i Forhold til en Existerende er svigefuld, da den abstrakte Tænken, end sige den rene Tænken netop seer bort fra Existents, hvad der ethisk seet er saa lidet fortjenstfuldt, at det lige omvendt er at fordømme. Uden for Existents kan en Existerende vel være paa to Maader, men paa ingen af Maaderne kommer han til at mediere. Den ene Maade er ved at abstrahere fra sig selv, ved

t Individet gjorde Front mod en evig Salighed som det ab- τελος. Dette τελος er altsaa ikke et Moment med blandt Momenter. Mediationens Baade- Og er derfor ikke stort om end mindre naivt end den gemytlige Passiaren, vi i det aende har skildret, der tager Alt med. I Resignationens, elsens, Valgets Øieblik vil man lade Individet gjøre Honneur : absolute τελος — men saa, saa kommer Mediationen. Saa- ɩan ogsaa en Hund læres til et Øieblik at gaae paa to*), men ɪa kommer Mediationen, og Hunden gaaer paa fire — det ediationen ogsaa. Aandeligt forstaaet er Menneskets opreiste ɪans absolute Respekt for det absolute τελος; ellers gaaer aa fire. I Forhold til relative Momenter kan Mediationen sin Betydning (at de alle ere lige for Mediationen), men i d til det absolute τελος betyder det at der medieres, netop absolute τελος nedsættes til et relativt τελος. Det er heller ɪndt, at det absolute τελος bliver concret i de relative, thi ationens absolute Distinktion vil hvert Øieblik sikkre det te τελος mod al Fraterniseren. Det er sandt, at Individet ɩetningen mod det absolute τελος er i de relative, men han ɩe saaledes i disse, at hiint udtømmer sig i dem. Det er at for Gud og for det absolute τελος ere vi Alle Lige; men ikke sandt, at for mig eller for det enkelte Individ er Gud let absolute τελος lige med alt det Andet.

et kan jo være meget priseligt for det enkelte Individ, at : Kammerraad, flink Arbeider i Contoiret, første Elsker i det ɩdige, næstendeels Virtuos paa Fløite, Fuglekonge, Asyldirec- edel Fader med Værdighed, kort en Satans Karl, der kan e- og, og faae Tid til Alt. Men lad Kammerraaden bare ɩig iagt, at han ikke bliver en altfor Satans Karl, og gaaer

g end ikke saaledes er det; thi Den der nogensinde har været stillet rig- gt i Retning af det absolute τελος, han kan vel vanarte, synke, synke endeligt dybt, men han kan aldrig glemme det ganske igjen, hvilket ud- ykkes rigtigt, naar man siger, at der hører en Ophøiethed til for at synke ybt. Men Mediationens kløgtige Paafund viser, at den Medierende end ɩke nogensinde har staaet rigtigt stillet i Retningen mod det absolute τελος.

et Bestandige] Det Bestandig borgerlige Selskab, stiftet 1798, fornyet Navnet Den bestandig borgerlige Forening) 1824. Her tænkes aabenbart ɪmatiske Aftenunderholdninger.

hen og baade kan gjøre alt dette, og tillige faae Tid til at rette sit Liv mod det absolute τέλος. Dette baade- og betyder nemlig, at det absolute τέλος er paa lige Linie med alt det Andet. Men det absolute τέλος har den mærkelige Egenskab, at det i ethvert Øieblik vil være det absolute τέλος. Dersom da Individet i Resignationens, Besindelsens, Valgets Øieblik forstod dette, saa kan jo Meningen ikke være, at han i næste Øieblik skal have glemt det. Derfor bliver, som jeg udtrykte det, Resignationen hos Individet, og Opgaven er saa langt fra at være at faae det absolute τέλος medieret ind i allehaande baade- og, at den tvertimod er at eftertragte den Existeren, der i Længden har det store Øiebliks Pathos.

Hvad der i Særdeleshed har hjulpet til at bringe Mediationen i Opkomst og paa Benene i den ethiske Sphære, er den afskrækkende Maade paa hvilken man benyttede Middelalderens Klosterbevægelse. Den Existerendes absolute Respekt for det absolute τέλος bildte man Folk ind vilde føre til at gaae i Kloster: Bevægelsen selv var en uhyre Abstraktion, Kloster-Livet en fortsat Abstraktion, saa Livet gik hen med at bede og synge Psalmer — istedenfor med at spille Kort i Klubben; thi skal man have Lov

τελος paa lige Linie med Fuglekongeværdigheden og andet Saadant. Men feilede end Middelalderen i Excentricitet, saa følger deraf ingenlunde, at Mediationen er priselig. Middelalderen har en vis Lighed med Grækenland, og havde, hvad Grækerne havde, Lidenskab. Klosterbevægelsen er derfor en lidenskabelig Afgjørelse, som det sømmer sig i Forhold til det absolute τελος, og forsaavidt i sin Høibaarenhed langt at foretrække for Mediationens kummerlige Mægler-Viisdom.

Mediationen vil (men svigefuldt vel at mærke, og anderledes lader det sig heller ikke gjøre) anerkjende Resignationens pathetiske Øieblik, Retningen mod det absolute τελος, men saa vil den have dette τελος ind mellem de andre, og vil i Endelighedens Forstand have Fordeel af Forholdet til dette τελος. Lad os da spørge saaledes: hvilket er Maximum af hvad Mennesket vinder ved at forholde sig til det absolute τελος? I endelig Forstand er der Intet at vinde, men alt at tabe. I Timeligheden er Forventningen af en evig Salighed den høieste Løn, fordi en evig Salighed er det absolute τελος, og dette er netop Tegnet paa at man forholder sig til det Absolute, at der ikke blot ikke er Løn at vente, men Lidelse at bære. Saasnart Individet ikke kan nøies dermed, betyder det at Individet gaaer tilbage, til verdslig Viisdom, til jødisk Vedhængen ved Forjættelser i dette Liv, til Chiliasme og andet Saadant. Deri ligger netop Opgavens Vanskelighed, absolut at forholde sig til det absolute τελος. Det gjentager sig atter og atter i Menneskelivet, at man søger Udflugter, om man kan blive fri for saaledes at gaae paa Tæerne, fri for — at nøies med Forholdet til det Absolute. See, Præsten siger jo: der er to Veie; og det er vist et fromt Ønske, at Præsten ret maatte sige det med Eftertryk. Altsaa der er to Veie, siger Præsten, og naar han begynder paa denne Tale, saa veed vi nok hvad han mener, men derfor kan vi gjerne høre den en Gang endnu, thi det er ingen Anekdote eller en Vittighed, som kun kan høres eengang. Der er to Veie: den ene slynger sig smilende og sorgfri, let fremkommelig, vinkende, blomsterstrøet gjennem yndige Egne, og Gangen henad den er let som Dandsen i Enge; den anden er trang, stenet, møisommelig i Begyndelsen, men lidt efter lidt . . . . . . Det er Lystens og Dydens Vei. Saaledes taler stundom Præsten.

Chiliasme] her i Betydningen: Sværmeri om det tusindaarige Rige (Joh. Aab. 20. 4).

men hvad skeer, ligesom Dydens Vei forandres lidt efter lidt[*], saa forandres Præstens Tale ogsaa, og lidt efter lidt komme de tvende Veie saa temmelig til at ligne hinanden. For at lokke Tilhøreren til Dyden bliver Skildringen af Dydens Vei næsten forførerisk. Men at lokke er en farlig Sag. Taleren slipper det Ethiske og opererer æsthetisk rigtigt ved Hjælp af det forkortede Perspektiv, og hvad saa? Ja, saa er der egentligen ikke to Veie, eller der er to Lystens Veie, hvoraf den ene er lidt klogere end den anden, ligesom det, naar man stiger op af et Bjerg for at nyde en Udsigt, er det Klogeste, da ikke for tidligt at vende sig om — for at nyde desto mere. Og hvad saa? Saa er Vellystningen (Eudaimonisten) ikke blot gal, fordi han vælger Lystens Vei istedenfor Dydens, men han er en gal Vellystning, at han ikke vælger Dydens lystige Vei. Saasnart dette lidt efter lidt paa Dydens Vei faaer æsthetisk Colorit i en Præstes Mund: saa er det Løgn i Jer Hals, Fatter! Saa behager hans Velærværdighed at glemme, at han disponerer over Existentsen som intet Menneske tør det. Han udviser et τέλος i Tiden, og hele hans Dydslære er Klogskabslære. Men dersom en Religieus hørte en saadan Prædiken, da vilde han sige til sin Sjæl: »lad Dig ikke forstyrre af

arum af al endelig Livs-Klogskab; skal det være Maximum, Christendommen øieblikkeligt at tilbagekalde som et juve- ; umodent Indfald. Man forsøge blot at anvende dette *ne imis* paa Guden, som lader sig korsfæste, og man fremmaner ne Øieblik Religionsspotteriet saa vittigt som det vel sjeld- ıøres i Verden, da Religionsspotterne i Almindelighed ere : og dumme; thi det vilde omtrent være den vittigste Ind- g, der med et humoristisk Anstrøg, afholdende sig fra al ıpen af Christendommens historiske og evige Sandhed, blot sig fra Forholdet til den ved disse Ord: »det er meget for Deres Velærværdighed, at Guden lader sig korsfæste.« I et Livs-Forhold kan hiin Leveregel *ne quid nimis* have sin hed, men anvendt paa det absolute lidenskabelige Forhold absolute *τελος* er den Galimathias. Det gjelder tvertimod solut at vove Alt, absolut sætte Alt ind, absolut attraae det : *τελος*, men da gjelder det igjen om, at selv den absolute kab og Forsagelse af alt Andet ikke faaer Skin af at for- erhverve en evig Salighed. Det første sande Udtryk for at de sig til det absolute *τελος* er at forsage Alt, men hvis i : Øieblik Tilbagegangen ikke skal begynde, saa er den sande aelse deraf, at denne Forsagen af Alt dog er Intet, hvis den fortjene det høieste Gode. Hedenskabets Vildfarelse ligger ırste Sted: ikke at ville vove Alt; Middelalderens paa andet at misforstaae Betydningen af at vove Alt; vor Tids Sammen- n medierer.

.losterbevægelsens Mislighed laae (fraseet den formeentlige nstligheds Vildfarelse) deri, at den absolute Indvorteshed, dentligen for ret energisk at bevise at den var til, fik sit dende Udtryk i en distingveret særskilt Udvorteshed, hvorved og, hvordan man vender og dreier sig, kun blev relativ for- g fra al anden Udvorteshed. Mediationen lader enten For- t til det absolute *τελος* medieres ind i de relative Formaal, ed det selv bliver relativt, eller som et Abstrakt udtømme de relative Formaal som Prædikaterne, hvorved det absolute ılds Majestæt bliver en intetsigende, bliver en stadselig Ind- ıg til Livet, der dog bliver udenfor Livet, bliver som et lad, der ikke bindes med, naar Bogen indbindes. Men For- t til det absolute *τελος* kan ikke siges at udtømme sig i de ·e Formaal, da det absolute Forhold kan fordre Forsagelsen n alle. Derimod kan Den, der forholder sig til det absolute meget godt være i de relative netop for forsagende at indøve ›solute Forhold. Da næsten Enhver i vor Tid er en gewaltig

Karl paa Papiret, saa faaer man stundom med Bekymring
gjøre, som intetsteds har hjemme. Som Exempel derpaa kan
den Fare som vor Tids Mennesker komme i, at de blive saa
tigt færdige med Alt, at de ere i Forlegenhed for at faae
at udfylde Tiden med. Man sætter op paa et Stykke Papi
tvivle om Alt — saa har man tvivlet om Alt; dersom man
bliver tredive Aar gammel, bliver man i Forlegenhed med at
Noget at udfylde Tiden, især »hvis man kun daarligen har
for sin Alderdom, ved ikke at have lært at spille Kort.« Sa
ogsaa: at forsage Alt — nu er man færdig. Man siger, at f
Alt er en uhyre Abstraktion — derfor er det man maa gaae
til at holde paa Noget. Men hvad om man, hvis Opgaven
forsage Alt, begyndte med at forsage Noget? Som det maa
kjedeligt for Læreren, og som man i Skolen almindeligen k
den maadelige Discipel paa, at han neppe ti Minuter efter
gaven er foresat, kommer rendende med sit Papir og siger:
færdig: saaledes komme i Livet de maadelige Mennesker
rendende og ere færdige, og jo større Opgaven er, jo hu
blive de færdige; og saaledes maa det være trættende fo
Magt, der styrer Tilværelsen, at have med en saadan Gene
at gjøre. Den hellige Skrift taler om Guds Langmodighe
Syndere som ubegribelig, hvilket den vel ogsaa er, men h

hvilken han første Gang existerende fik Retningen mod det
ılute τελος. Et baade- og kjender han ikke, vil han ikke
de, han afskyer det ligesom at tage Guds Navn forfængeligt,
om Elskeren afskyer at elske nogen Anden. Og Resignationen,
ie Existentsens Retnings-Major skal see efter. Men opdager
at han taber Elevationen, at han længes efter at gaae paa
at han omgaaes en mistænkelig Person, Mediationen, at denne
:lig løber af med Seieren: da skal Resignationen staae udenfor
: Individ, staae der, som man afbilder Dødens Genius, bøiende
over en slukket Fakkel, thi der forsvandt det absolute τελος for
videts taagede Blik. I det Udvortes skal der maaskee ingen
ındring være at opdage, thi Forholdet til det absolute τελος
d jo ikke at gaae i Kloster og altsaa igjen at antage verdslig
dedragt, naar man var kjed deraf, hvorved Forandringen bliver
ıdelig i det Udvortes; og Forholdet til det absolute τελος betød
ıeller ikke, at det absolute τελος udtømte sig i de relative, thi
maatte Forandringen, der foregik med et Menneske, atter være
ıdelig i det Udvortes. Det har i en vis Forstand noget gyseligt
tale saaledes om Indvortesheden i et Menneske, at den kan
e der og ikke være der, uden at det ligefrem mærkes i det
ortes; men det er ogsaa herligt at tale saaledes om Indvortes-
en — hvis den er der, thi dette er netop Udtrykket for dens
erlighed. Saasnart Indvortesheden afgjørende og commensura-
skal udtrykkes i det Udvortes, saa har vi Klosterbevægelsen.
liationen veed egentligen ikke af noget Forhold til et absolut
;, fordi dette udtømmer sig i de relative. Men hvorledes gaaer
da til med Indvortesheden? Ja, det gaaer saaledes til, at Op-
en er at indøve det absolute Forhold til det absolute τελος,
ıedes at Individet stræber at naae dette Maximum: paa eengang
forholde sig til sit absolute τελος og til det relative — ikke ved
nediere dem, men ved absolut at forholde sig til sit absolute
ς og relativt til det relative. Det sidste Forhold tilhører Ver-
, det første Individet selv, og vanskeligt er det paa eengang
olut at forholde sig til det absolute τελος, og saa i samme Øie-
: som andre Mennesker deeltage baade i det Ene og i det
let. Blot et Menneske omgaaes en eller anden stor Plan, falder
ham vanskeligt at være som Andre, han er distrait, han vil
e deeltage i Andet, det plager ham al den Uro rundtom, de
lres Travlhed er ham besværlig, han ønskede et lille Aflukke
sig selv, hvor han kunde sidde og grunde paa sin store Plan
og det kan nu være en passende Opgave for Diplomater og
itie-Agenter at erhverve den Kunst og Selvbeherskelse paa een-

gang at kunne fastholde den store Plan og gaae paa Bal, conversere Damer, spille Kegler og hvad man ønsker. Men det absolute τελος er den største Plan et Menneske kan forholde sig til, derfor var det at Middelalderen ønskede et lille Aflukke for ret at kunne beskjæftige sig med det Absolute; men netop derved var det dog at det Absolute tabte, fordi det dog blev noget Udvortes. Naar et Ægtepar maaskee en heel Uge igiennem have været i Selskab, saa sige de stundom, at de i den forløbne Uge ingen Tid have havt til at leve for hinanden, og det uagtet de have været i Selskab paa samme Sted og altsaa seet hinanden. De glæde sig da til en Dag, i hvilken de ret kunne leve for hinanden, og dette kan være meget smukt af Ægtefolkene. I en lignende Situation synes Den at være, der vil forholde sig til sit absolute τελος, men ved at være i Existentsen og Existentsens Mangfoldige bestandigt forhindres deri. Men saa kunde det synes i sin Orden, at han en Dag imellem ret levede for sit absolute τελος. Dog her ligger netop Vanskeligheden. Ægtefolkene forholde sig nemlig relativt til hinanden, og derfor er det i sin Orden med denne Dag, hvor de ret leve for hinanden. Men engang imellem at forholde sig til sit absolute τελος er relativt at forholde sig til sit absolute τελος, men relativt at forholde sig til sit absolute τελος er at forholde sig til et relativt τελος, thi Forholdet er det afgjørende. Saa er altsaa Op-

en først og fremmest efter, at den absolute Respekt for det
›lute τέλος absolut er bevaret. Men dette er ingen Medieren,
lidet som det er en Medieren mellem Himmerig og Helvede
ige: at der er et svælgende Dyb befæstet imellem dem; og et
ant svælgende Dyb er i Respekten befæstet mellem det abso-
τέλος og de relative.

Men er dette saaledes, og Opgaven at indøve det absolute
hold, saa bliver Existentsen uhyre anstrænget, fordi der bestan-
gjøres en Dobbeltbevægelse. Klosterbevægelsen vil udtrykke
orteshedem ved en Udvorteshed, der skal være Indvortesheden.
i ligger Modsigelsen; thi at være Munk er lige saa vel noget
ortes som at være Justitsraad. Mediationen afskaffer det abso-
τέλος. Men en i Sandhed pathetisk Existerende vil hvert Øie-
udtrykke for sig selv, at det absolute τέλος er det absolute
. Det Dybsindige ligger i Indvorteshedens stille Uforkrænke-
ed, men deri ligger ogsaa Bedragets Mulighed, og Fristelsen til
ige, at man har gjort det og gjør det. Nu, vil Nogen lyve i
Henseende, det bliver hans Sag, jeg skal med Fornøielse troe
hvad han siger. Thi er det noget Stort, kunde jeg maaskee
lpes til at gjøre det Samme, og om han virkelig har gjort det
ɩjæftiger mig aldeles ikke. Kun vilde jeg give ham den Klog-
ɔsregel, at han ikke tilføier, at han tillige medierer, thi saa
iver han sig selv. Den Existerende, der har faaet sin absolute
ning mod det absolute τέλος, og fatter Opgaven at indøve For-
let, han er maaskee Justitsraad, maaskee en af de andre Justits-
ler, og dog er han ikke som de andre Justitsraader, men naar
ı seer paa ham, er han ganske som de andre; han faaer maa-
: hele Verden, men han er ikke som Den, der attraaer den;
bliver maaskee Konge, men hver Gang han sætter Kronen
sit Hoved og hver Gang han udstrækker Scepteret, seer Resig-
onen først efter, om han existerende udtrykker den absolute
pekt for det absolute τέλος — og Kronen blegner, om han dog
'er den kongeligt, den blegner som eengang i Resignationens
'e Øieblik, om han dog nu bærer den i sin Regjerings tredie
ennium, den blegner som den engang skal blegne for Tilsku-
es Øine og for hans eget bristende Blik i Dødens Stund; men
ledes blegnede den for ham i hans fuldeste Kraft. Hvor
saa Mediationen af? Og dog var der jo Ingen som gik i
ster.

Individet ophører ikke at være Menneske, afførerer sig ikke
leilighedens mangfoldigt sammensatte Habit for at anlægge
sterets abstrakte Paaklædning, men han medierer ikke mellem

det absolute τελος og Endeligheden. I Umiddelbarheden er Individet rodfæstet i Endeligheden; naar Resignationen har overbeviist sig om, at Individet har faaet den absolute Retning mod det absolute τελος, saa er Alt forandret, Rodskuddene overhugne. Han lever i Endeligheden, men han har ikke sit Liv i den. Hans Liv har ligesom en Andens en menneskelig Existentses adskillige Prædikater, men han er i dem ligesom Den, der gaaer i en Fremmeds laante Klæder. Han er en Fremmed i Endelighedens Verden, men han bestemmer ikke ved en udenlandsk Klædedragt sin Forskjellighed fra Verdsligheden (dette er en Modsigelse, da han jo netop derved bestemmer sig selv verdsligt); han er incognito, men hans Incognito bestaaer netop i, at han ganske seer ud som alle Andre. Som naar Lægen har løsnet Tandkjødet og skaaret Nerven over, og nu lader Tanden blive siddende, saaledes er hans Liv i Endeligheden løsnet, og Opgaven ikke at faae Tanden til at voxe fast igjen, hvilket vilde være Mediationen. Som der i Resignationens store Øieblik ikke medieredes men valgtes, saaledes er Opgaven at erhverve Færdigheden i at gjentage Lidenskabens Valg, og existerende at udtrykke det. Individet er da vel i Endeligheden (og Vanskeligheden er jo, i Endeligheden at bevare det absolute Valg), men som han i Resignationens Øieblik fratog Endeligheden Livskraften, saa er Opgaven at gjentage dette. Lad saa

: sig Ro til at blive phantastisk, thi evig bliver han dog ikke længe han er i Existents. I Existents hedder det bestandigt: nad, og saa længe det hedder fremad, gjelder det at indøve absolute Distinktion, gjelder det at have erhvervet Færdighed lettere og lettere at gjøre den, og en god Bevidsthed med sig '. Men atter dette er ikke Mediationen, naar den meget Øvede røster sig til at vide med sig selv, at han gjør den absolute tinktion med Lethed og Glæde. Eller naar den alderstegne stru glad er forvisset om, at hendes Ægteherre er hende absotro, hvad er det saa hun er forvisset om? Er det om hans dieren og hans i Mediationen deelte Hjerte, eller er det ikke , at han i Stilhed stadigt gjør Forelskelsens absolute Distink-ı, kun at hun i glad Tillid er forvisset om, at han gjør den d den Lethed og Vederhæftighed, at hun derfor intet Beviis i det re behøver? Kun glemme man ikke, at Ægteskabet ikke er det solute τελος, og at der derfor kun ufuldkomment kan gjelde om , hvad der absolut gjelder om det Absolute.

Dersom Gud forholdt sig ligefrem som Ideal til det at være nneske, saa var det rigtigt at ville udtrykke den ligefremme ghed. Naar saaledes et udmærket Menneske forholder sig til g som Idealet, saa er det ganske rigtigt af mig at ville udtrykke n ligefremme Lighed, fordi vi begge ligge indenfor den samme hære ved begge at være Mennesker. Men mellem Gud og et enneske (thi lad kun Speculationen beholde Menneskeheden gjøre Kunster med) er der en absolut Forskjel, Menneskets ablute Forhold til Gud maa derfor netop udtrykke den absolute orskjel, og den ligefremme Lighed bliver Næsviished, Lapserie, ormastelighed*) o. s. v. Dersom Gud i sin Ophøiethed vilde sige et Menneske: Du er mig ikke mere vigtig end en Spurv, og

*) Noget Andet er det, naar i en meget barnlig Tidsalder Gud i uskyldig Naivitet bliver en gammel ærværdig Mand eller noget Lignende, og lever paa en venskabelig Fod med den Fromme. Saaledes erindrer jeg i de af Weil udgivne »biblische Legenden der Muselmänner« at have læst om en af de der omtalte hellige Personer, at Gud selv fulgte ham personligen til Jorden og gik foran Ligkisten, og de fire Engle bag efter. At Sligt er uskyldig Naivitet, viser sig blandt andet ogsaa derved, at det, naar man nu

biblische Legenden der Muselmänner] S. 134 Anm. i den danske ersættelse (Odense 1855).

Mennesket skulde have det som Opgave at udtrykke den ligefremme Lighed med den guddommelige Ophøiethed, saa maatte det Fortjenstlige jo ligge i at gjensvare: Du og Din Tilværelse er mig heller ikke vigtigere end en Spurv, hvad enten dette nu skulde forstaaes positivt, fordi Alt var blevet lige vigtigt for dette ophøiede Menneske, eller negativt, fordi Alt var ham saaledes lige vigtigt, at Intet var ham vigtigt. Men dette er jo dog vel afsindig Blasphemie. Netop fordi der mellem Gud og Mennesket er den absolute Forskjel, udtrykker Mennesket sig fuldkomnest, naar han absolut udtrykker Forskjelligheden. Tilbedelse er Maximum for et Menneskes Guds-Forhold, og derved for hans Lighed med Gud, da Qvaliteterne ere absolut forskjellige. Men Tilbedelse betyder netop at Gud absolut er ham Alt, og den Tilbedende er atter den absolut Distingverende. Den absolut Distingverende forholder sig til sit absolute τέλος, men *eo ipso* ogsaa til Gud. Og den absolute Distinktion er netop skikket til at gjøre Plads ligesom en Betjent gjør det ved Procession; den skaffer Trængselen, Pøbel-Opløbet af de relative Formaal tilside, for at den absolut Distingverende kan forholde sig til det Absolute. At ville nærme sig til den Ligelighed, der muligen er for den Evige, er slet ingen Fortjeneste for en Existerende. For en Existerende er den lidenskabelige Afgjørelse netop Maximum. Det er med det at existere som med det

Bedraget. En ældre Mand kan meget godt med heel Interesse deeltage i Børnenes Leg, være den der ret bringer Liv i Legen, men han leger dog ikke som et Barn: saaledes forholder Den sig til Endeligheden, der fatter det som Opgaven at indøve den absolute Distinktion. Men han medierer ikke. Middelalderen var en mistænksom Inderlighed, der derfor vilde see den i det Udvortes; den var forsaavidt en ulykkelig Inderlighed, som den lignede en Forelskelse, hvor de Elskende ere iversyge paa Elskovens Udtryk i det Udvortes: saaledes troede den, at Gud var iversyg paa Udtrykket i det Udvortes. Den sande Inderlighed fordrer slet intet Tegn i det Udvortes. I Indøvelsen af den absolute Distinktion er Endelighedens Lidenskab, men uden Jalousie, uden Misundelse, uden Mistillid vil den være Inderligheden, vil ikke splidagtigt staae udpræget som det Paafaldende i Existents, hvorved den netop taber, ligesom naar Guds usynlige Billede gjøres synligt; vil ikke forstyrre Endeligheden, men vil heller ikke mediere. Midt i Endeligheden og Endelighedens mangfoldige Anledning for den Existerende til at glemme den absolute Distinktion vil den blot være ham den absolute Inderlighed, og saa kan han forresten være Justitsraad o. s. v. Men Opgavens Maximum er, paa eengang at kunne forholde sig absolut til det absolute τελος og relativt til de relative, eller altid at have det absolute τελος hos sig.

Lader dette sig ikke gjøre, eller vil man ikke antage dette for Opgaven, saa bliver Analogier til Klosterbevægelsen ubetinget at foretrække, hvad enten man piber eller synger, hvad enten man vil lee eller græde over denne Sætning i det speculative nittende Aarhundrede. I Klosterbevægelsen var der dog Lidenskab og Respekt for det absolute τελος. Men Klosterbevægelsen maa ikke gjøres som noget Fortjenstligt, tvertimod den maa gjøres ydmygt for Gud og ikke uden en vis Beskæmmelse. Som et sygt Barn ikke anseer det for Fortjenstligt, at det faaer Lov at blive hjemme hos Forældrene; som en Elskerinde ikke anseer det for Fortjenstligt, at hun intet Øieblik kan undvære Synet af den Elskede, og ikke kan vinde Styrke til at have Tanken om ham hos sig, medens hun ellers passer sin Gjerning, som hun ikke anseer det for Fortjenstligt, at hun faaer Lov at sidde hos ham paa hans Arbeidsværelse og bestandigt være hos ham: saaledes maa Kloster-Candidaten betragte sit Forhold til Gud. Og gjør han det, skal der Intet videre være at indvende mod hans Valg, hvad man saa end behager at sige i det nittende Aarhundrede. Men det syge Barn skal snart opdage Vanskeligheden, ikke fordi Forældrene jo ere ømme og kjerlige, men fordi den idelige Omgang giver saa mangt

et lille Sammenstød; og Elskerinden skal snart opdage Vanskeligheden, ikke fordi jo den Elskede er brav, men fordi det idelige Syn Dag ud og Dag ind og hver Time stundom frembringer en vis Mathed: og saaledes skal Kloster-Candidaten ogsaa nok mærke det. Thi atter her vil en Præst ofte narre os. Han siger om Søndagen, at der er saa stille og høitideligt i Kirken, og naar vi blot kunne blive der bestandigt, saa bleve vi nok hellige Mennesker, men vi maae ud i Verdens Forvirring. Skam faae Præsten, at han vil bilde os ind at Feilen ligger i Verden og ikke i os. Skam faae han, at han lærer os at hovmode os, som valgte vi den vanskeligste Opgave, især hvis vi derude i Verden ikke tillige hvert Øieblik skal have det absolute $\tau\acute{\epsilon}\lambda o\varsigma$ hos os. Jeg tænkte Præsten skulde lære os Ydmyghed og derfor sige: »gaaer nu hjem, Enhver passe sin Gjerning som Gud har anviist ham den, og takker Gud, der kjender et Menneskes Svaghed, at det ikke fordres af Eder at blive her og hele Dagen igjennem ikke bestille Andet end synge Psalmer og bede og lovprise Gud. Da skulde I maaskee opdage Anfægtelser, som Gud tillader Eder at forblive uvidende om.« Hver ottende Dag at gaae i Kirke, naar man ellers færdes i Livets Mangfoldighed, fremkalder let en Skuffelse ved Hjælp af Æsthetikens forkortede Perspektiv. Men netop derfor skulde Præsten vide at passe paa, og ikke atter og atter misbruge Middelalderens

Program til Oprettelsen af en Daarekiste, saa har det en vis Lighed med en Kloster-Indbydelse. Dette anseer jeg for en overordentlig Gevinst; at blive anseet for gal, det lader sig høre, det muntrer op, det freder om et absolut Forholds stille Inderlighed, men at blive anseet for hellig i Alvor, det maatte ængste indtil Døden. At gjøre Klosteret til en Daarekiste anseer jeg for det der kommer nærmest efter et Udvortes, der er ligesom alle andre Menneskers. Saa svarer dog Udvortesheden ikke ligefrem til Indvortesheden, hvilket netop var Middelalderens Vildfarelse. Jeg tænker idetmindste saaledes: lad mig saa i Verden blive hvad det saadan skal være, stort bliver det neppe, og om det bliver nok saa ringe, skal jeg bestræbe mig for at finde mig deri, men lad mig være fri for Eet: for Alvor at blive betragtet som en hellig Mand; thi om Nogen for at spotte mig vilde kalde mig en Hellig, det er was anders, det lader sig høre, det muntrer op.

Men Ærbødighed, som det sømmer sig, for Middelalderens Klosterbevægelse. Præsten siger jo rigtignok, at man ved at gaae i Kloster undgik Faren, og derfor er det Større at blive i Livet mellem Farerne — dog vel ikke ved Hjælp af Mediationen? Man maa dog søge at forstaae hinanden, og blive enige om hvad man forstaaer ved Faren. Kloster-Candidaten ansaae det for den største Fare, ikke hvert Øieblik at forholde sig absolut til det absolute τέλος. Den Fare veed Mediationen ikke af; ved Hjælp af Mediationen undgaaer man den absolute Fare og den absolute Anstrængelse, Eensomhedens og Stilhedens Omgang med det Absolute, hvor altsaa det mindste Tab er et absolut Tab, hvor det mindste Tilbageskridt er Fortabelse, hvor der ingen, ingen Adspredelse er, men Erindringen om det nok saa ringe Tilbageskridt brænder, lig et Solstik, den Ulykkelige, der intetsteds kan undflye, hvor enhver Svaghed, enhver Mathed, enhver Uoplagthed er som en Dødssynd, og enhver saadan Time er som en Evighed, fordi Tiden ikke gaaer: dette undgaaer man, og det kalder Præsten, at man undgaaer Faren, fordi man bliver i de relative Farer, i det Mangfoldiges Farer, hvor den simpleste Erfaring lærer En, at man aldrig taber Alt (netop fordi det er det Mangfoldige), men taber paa een Maade og vinder paa en anden Maade, hvor Farerne ere Næringsveiens og Næringssorgernes, og Helbredens, og at blive udskjeldt i Bladet o. s. v. Det er virkeligt sorgeligt, at Middelalderens Excentricitet atter og atter skal misbruges til at lære Menneskene at bryste sig som nogle Satans-Karle, og naar der tales saaledes i vor Tid, er det lige saa parodisk, som naar en Mand i et Vartou vilde udvikle, at det høieste Mod er ikke at berøve sig selv Livet, men

og Tilskueren der arbeide i skjøn Forening for at rive i
henrives i Illusion: det er herligt; lad mig, naar galt ska
blive bedraget af min Tjener, der smigrer mig, af Den der
en Tjeneste af mig, af min Skomager, fordi jeg er hans
Kunde, som han nødigt vil tabe: men hvorfor skal jeg b
og næsten blive bange for mig selv i en Kirke, dersom jeg
god Tilhører! Dersom jeg nemlig er en god Tilhører, saa
jeg saaledes, at det er som prædikede Præsten bestandigt o
thi hvad der ellers er Forfængelighed og maaskee meget a
lig i Verden, det er netop det Priselige og maaskee meget
i en Kirke. Og hvorfor bliver jeg saa næsten bange for mi
Er det fordi Præsten skildrer os Mennesker (altsaa mig,
jeg er den gode Tilhører, der antager, at det er mig han pr
om) saa fordærvede, at jeg gyser ved at være en Saadan,
blegner, med Gysen men og med Uvillie siger: nei, saa slet
ikke? Ak, nei. Hans Velærværdighed skildrer os Menneske
saa mig, dersom jeg er den gode Tilhører, der antager, at
mig han taler om) saa herligt, som saa langt fuldkomne
hine Klosterets stille Beboere, at jeg (som jo antager, det
han taler om) bliver ganske flau og forlegen og rød i Hove
med Forlegenhed maa sige: nei, Deres Velærværdighed er
altfor artig, og spørgende seer op for at see, om det er en
der taler eller en Nytaarsgratulant*).

---

*) Man vil see, at Præstens Prædiken idag er noget forskjellig fra den
dags, hvor han opmuntrede den christelige Menighed, for hvil
prædiker, til at antage den christelige Tro og blive Christne C

Nei, Ærbødighed, som det sømmer sig, for Middelalderens osterbevægelse; Mediationen derimod er en Opstand af de rela-

---

være Individet behjælpeligt i at udtrykke Idealet. Væsentligen antager det alle Mennesker, til hvem det henvender sig, for vildfarende, det veed Besked om enhver Vildfarelsens Afvei, ethvert dens Smuthul, enhver den Vildfarendes Tilstand paa Vildfarelsens Vei. Men saaledes prækes der sjeldent i vor objektive Tid. Man præker om Troen, om Troens Bedrifter — og man er enten æsthetisk ligegyldig ved om nu vi Alle, som høre derpaa, ere Troende eller ikke, eller man er æsthetisk høflig nok til at antage, at vi ere det. Paa den Maade bliver Troen et Slags allegorisk Figur, og Præsten en Art Troubadour, og Prædikenen om Troen bliver et Analogon til noget Saadant som Ridder Georgs Kamp med Dragen. Scenen foregaaer i Luften, og Troen seirer over alle Vanskeligheder. Saaledes ogsaa med Haab og Kjerlighed. Det geistlige Foredrag bliver et Sidestykke til Middelalderens første Forsøg i det Dramatiske (de saakaldte Mysterier), da man behandlede religieuse Materier dramatisk, og, mærkeligt nok, spilte Comedie netop om Søndagen og netop i Kirkerne. Fordi der i en høitidelig Tonart (denne være nu mere kunstnerisk, eller en Opvakts mod al Kunst haanske Ølbas) og i en Kirke tales om Tro, Haab og Kjerlighed, om Gud og Jesus Christus, deraf følger endnu slet ikke, at det er et gudeligt Foredrag; det afgjørende ligger i hvorledes Taleren og Tilhørerne forholde sig til Talen eller forudsættes at forholde sig til Talen. Taleren maa ikke blot gjennem Phantasie forholde sig til sin Gjenstand, men som selv værende det, hvorom han taler, eller stræbende dertil have sin egen Erfarings Hvorledes og den fortsatte Erfarings Hvorledes; og Tilhørerne maae ved Talen oplyses om og fremhjælpes til at blive det, hvorom der tales (hovedsageligen bliver dette det Samme, hvad enten der antages et directe Forhold mellem Taler og Tilhører eller et indirecte. Antages et indirecte Forhold som det sande, da vil Talen blive Monolog, men, vel at mærke, om Talerens eget oplevede Hvorledes, og han vil i dette Hvorledes, ved at tale om sig, indirecte tale om Tilhøreren). Naar der gudeligt tales om Troen, da er det Hovedsagen, at det oplyses, hvorledes Du og Jeg (ɔ: de enkelte Individer) blive Troende, at Taleren hjælper til at rive os ud af alle Sandsebedrag, og veed Besked om den lange og møisommelige Vei og om Tilbagefaldet o. s. v. Gjøres det til en let Sag at blive Troende (som f. Ex. ved blot at være døbt som Barn), og bliver Talen kun om Troen, saa er det hele Forhold dog kun æsthetisk og vi ere dog paa Comedie — i Kirken. For en Bagatel faae vi Entree til Præstens dramatiske Forestillinger, hvor vi sidde og betragte hvad Troen formaaer — ikke som Troende, men som Tilskuere ved Troens Bedrifter, ligesom man i vor Tid ikke har Speculerende, men Tilskuere ved Specu-

tive Formaal mod det Absolutes Majestæt, der skal drages paa lige Linie med alt det Andet, og mod Menneskets Værdighed, der skal gjøres til et Tjeneste-Menneske alene i de relative Formaal; den er et phantastisk Paafund, forsaavidt den vil være høiere end den absolute Disjunktion.

Paa Papiret seer det godt nok ud med Mediationen. Man sætter først Endelighed, saa Uendelighed, og saa siger man paa Papiret: det maa medieres. Og unægteligt har en Existerende og saa der fundet det sikkre Fodfæste udenfor Existentsen, hvor han kan mediere: paa Papiret. Det er fundet det archimediske Punkt, kun mærker man ikke, at det lykkes med at bevæge hele Verden. Naar derimod Scenen ikke er paa Papiret, men i Existents, fordi den Medierende er en Existerende (og derved forhindret i at være den Medierende), saa vil han, hvis han bliver sig bevidst hvad det er at existere (ↄ: at han existerer), i samme Øieblik blive den absolut Distingverende, ikke mellem Endelighed og Uendelighed, men mellem at existere endeligt og uendeligt. Thi Uendelighed og Endelighed er sat sammen i at existere og i den Existerende, som ikke skal gjøre sig nogen Uleilighed med at skabe Existents eller med at tænke at eftergjøre Existents, men desto mere med at existere. Paa Papiret frembringer man endog Existentsen ved Hjelp

mme, er et Udtryk — for Begyndelsen. Dette er i flere Hen-nder hændt den nyeste Philosophie, at den, fordi den har havt Opgave at bekæmpe en Reflexionens Misviisning, naar den er dig dermed, forvexler Enden paa dette Arbeide med Alts Ende, denfor at Enden paa dette Arbeide höchstens er Begyndelsen det egentlige.

Man kan være baade god og ond, som det jo siges ganske foldigt, at et Menneske har Anlæg baade til Godt og Ondt; men n kan ikke paa eengang vorde god og ond. Æsthetisk har n gjort den Fordring til Digteren, at han ikke skal fremstille se abstrakte Dydsmønstere eller Djævle-Mennesker, men gjøre n Goethe, hvis Mennesker ere baade gode og onde. Og hvorfor r man Ret i denne Fordring? Fordi man vil, at Digteren skal mstille Mennesker som de ere, og ethvert Menneske er baade d og ond; og fordi Digterens Medium er Phantasiens Medium, Væren men ikke Vorden, er i det Høieste Vorden i et meget rkortet Perspektiv. Men tag Individet ud af dette Phantasiens dium, af denne Væren, sæt ham i Existents, saa møder Ethiken eblikkelig med sin Fordring til ham, om han nu vil behage at rde, og saa vorder han — enten god eller ond. I Selvbetragt-ngens alvorlige, i Skriftemaalets hellige Øieblik tager Individet g ud af Vorden og efterseer i Væren, hvorledes han er; ak, og a er Resultatet desto værre, at han er baade god og ond; men asnart han er i Vorden igjen, saa vorder han enten god eller d. Denne Summa Summarum, at alle Mennesker ere baade de og onde, beskæftiger slet ikke Ethiken, der ikke har Værens edium, men Vordens, og derfor fordømmer enhver Forklaring f Vorden, der svigefuldt vil forklare Vorden indenfor Væren, vorved Vordens absolute Afgjørelse væsentligen er tilbagekaldt, og Talen derom væsentligen blind Allarm. Derfor maa Ethiken saa fordømme al den Jubel, der i vor Tid høres over at have ervundet Reflexionen. Hvem er det, der skal have overvundet flexionen? En Existerende. Men Existentsen selv er netop Re-xionens Sphære, og en Existerende i Existents, altsaa i Reflexionen: orledes bærer han sig saa ad med at overvinde den? At Iden-ets-Principet i en vis Forstand er høiere, er det til Grund gende for Contradictions-Principet, er ikke vanskeligt at indsee. n Identitets-Principet er blot Grændsen, den er som de blaae rge, som den Linie Tegneren kalder Grunden, Tegningen er vedsagen. Identiteten er derfor en lavere Anskuelse end Contra-

dictionen, der er concretere. Identiteten er *terminus a quo*, men ikke *ad quem* for Existentsen. En Existerende kan *maxime* komme og bestandigt komme til Identiteten ved at abstrahere fra Existents. Men da Ethiken betragter enhver Existerende som sin Livegne, vil den absolut forbyde ham noget Øieblik at begynde paa denne Abstraheren. Istedenfor at sige, at Identitets-Principet ophæver Contradictionen, er det Contradictionen, der ophæver Identiteten, eller lader denne, som Hegel saa ofte siger, »gaae til Grunde.«

Mediationen vil gjøre den Existerende Existentsen lettere ved at udelade et absolut Forhold til et absolut τελος; Indøvelsen af den absolute Distinktion gjør Livet absolut anstrænget, netop naar man tillige skal blive i Endeligheden og paa eengang absolut forholde sig til det absolute τελος og relativt til de relative. Imidlertid er der dog i denne Anstrængelse en Beroligelse og en Ro, thi absolut, ɔ: af al sin Magt og med Forsagelse af alt Andet at forholde sig til det absolute τελος, er ingen Modsigelse, men er det absolute Gjensidighed i Lige for Lige. Den verdslige Lidenskabs qvalfulde Selvmodsigelse fremkommer nemlig derved, at Individet a b s o l u t forholder sig til et relativt τελος. Forfængelighed, Gjerrighed, Misundelse o. s. v. er saaledes væsentligt Galskab, thi dette er netop Galskabens almindeligste Udtryk: at forholde sig absolut til det Relative, og er æsthetisk at opfatte comisk, da det Comiske

lighed i Vente — at Menigheden desto ivrigere maa eftertragte n. En saadan Beviisførelse er Mad for Mons og gaaer som ds Ord i Studenten; »de praktiske Øvelser udsættes som sædnligt.« Godt er det, at jeg ikke er noget alvorligt Menneske, en sikkrende Philosoph eller en cautionerende Præst, thi ellers atte jeg da ogsaa til at bevise. Heldigviis er jeg nu ved min tsindighed fritaget for at føre Beviset, og tør i Qvalitet af Letdig have den Mening, at hvis et Menneske i Tillid til samtlige ilosophers Forsikkring og den hele Geistligheds Caution beslutter eftertragte en evig Salighed, saa eftertragter han den dog ikke, hans Tillid til samtlige Philosophers Forsikkring og den hele istligheds Caution er netop Det, der forhindrer ham (Præsten er jo rigtignok, at det er Mangelen paa Tillid), og hjælper ham sgu ogsaa at ville være med, til at ville gjøre en Forstandsnsætning, en fordeelagtig Børs-Speculation istedetfor et Voveykke, hjælper ham til at gjøre en fingeret Bevægelse, et fingeret lfald efter det Absolute, skjøndt han totalt forbliver i det Relare, en fingeret Overgang ligesom den fra Eudaimonisme til det thiske indenfor Eudaimonismen. I det Hele er det utroligt, saa ilde og opfindsomme Menneskene ere for at undgaae den sidste gjørelse, og Den der maaskee har været Vidne til de besynderge Gebærder adskillige Landsoldater gjøre, naar de skal i Vandet, l i Aandens Verden ofte nok finde Analogier hertil. Sagen er enne: Individet bliver først uendeliggjort ved Vovestykket; det r ikke det samme Individ og Vovestykket et Foretagende med landt mange Andre, et Prædikat mere om det eet og samme Inivid, nei, ved Vovestykket bliver han selv en Anden. Før han ar vovet, kan han kun forstaae det som Galskab (og dette er da ingt at foretrække for at være et tankeløst Vrøvlevad, der sidder g indbilder sig at han forstaaer det som Viisdom — og dog der være at gjøre det, hvorved han ligefrem angiver sig selv m gal, medens Den, der anseer det for Galskab, dog hævder sig lv som Klog ved at lade det fare), og naar han har vovet det, han ikke mere den Samme. Saaledes vindes der passende ads for Overgangens *discrimen*, et mellemliggende svælgende b, svarende som Scene til Uendelighedens Lidenskab, et Svælg, n Forstanden ikke kan komme over, hverken frem eller tilge.

Men da jeg slet ikke har indladt mig paa at bevise, at der en evig Salighed til (deels fordi det jo ikke er min Sag, men chstens Christendommens, der forkynder den, deels fordi den, is den lod sig bevise, slet ikke var til, da det absolute ethiske

Godes Tilværelse kun kan bevises derved, at Individet selv existerende udtrykker, at det er til), saa vil jeg et Øieblik nærmere betragte hiin alvorlige Mands Ord; de ere nok værd at paagte. Han fordrer altsaa, det skal være vist og bestemt, at der er et saadant Gode i Vente. Men dette er virkeligen for meget forlangt, at Noget, der er i Vente, skal være vist og bestemt, thi det Futuriske og det Præsentiske har netop et lille Øieblik imellem sig, hvilket gjør at man kan forvente det Futuriske, men gjør det umuligt *in præsenti* at have Vished og Bestemthed. Det præsentiske Forhold er Vishedens og Bestemthedens, men et præsentisk Forhold til et Futurum er *eo ipso* Uvishedens, og derfor gamle rigtigt Forventningens. Speculativt gjelder det, at jeg kan naae det Evige erindrende baglænds, det gjelder, at den Evige forholder sig ligefremt til det Evige, men en Existerende kan forlænds kun forholde sig til det Evige som til det Futuriske. — Den alvorlige Mand vedbliver: naar han kan faae Vished for at et saadant Gode er i Vente, saa vil han vove Alt for det, ellers var det jo Galskab at vove Alt. Den alvorlige Mand taler jo næsten som en Spøgefugl, det er klart nok han vil gjøre Nar af os ligesom Landsoldaten, naar han tager Tilløb for at springe ud og rigtignok tager Tilløbet — men giver Springet en god Dag. Naar det er vist: saa vil han vove Alt. Men hvad er saa det at vove? At vove er Correlatet til Uvisheden; saasnart Visheden er, hører det at vove

n Haand. Er det maaskee en uægte Perle jeg er bleven narret ·d, saa har jeg gjort et daarligt Bytte, men jeg har ikke vovet ·get. Ligger derimod hiin Perle maaskee afsides i Afrika paa skjult Sted, hvor det er vanskeligt at komme til, har jeg aldrig vt Perlen i min Haand, og jeg saa forlader Huus og Hjem, op- ·er Alt, tiltræder den lange, møisommelige Vandring uden Vished 1 dog mit Foretagende vil lykkes: ja saa vover jeg*) — og saa man nok om Aftenen faae at høre i Klubben, hvad den alvor- e Mand sagde: at det er Galskab. Men hvilke forunderlige Be- ·enheder end hiin Eventyrer paa den lange og farefulde Reise Afrika skal opleve, jeg troer dog ikke, at der kan vederfares m noget mere Besynderligt, end hvad der hænder den alvorlige ·nds Tale; thi det eneste sande Ord der bliver tilbage i al hans vor, er dette: at det er Galskab**). Ja vist er det Galskab. Det

*) Jeg skal med Fornøielse oplyse det Samme ved et ædlere Exempel. Elskeren kan »vove« Alt for sin Elskov, for Besiddelsen af den Elskede, men Ægtemanden, som er i Besiddelse af den Elskede, vover Intet for hende, selv naar han med hende bærer Alt, selv naar han for hendes Skyld underkaster sig Alt, og Ægtemanden fornærmer derfor Hustruen naar han vil bruge det Udtryk, der er Elskerens høieste Sværmerie. Ægtemanden har Besiddelsen af den Elskede, og dersom den evige Salighed saaledes kunde være nærværende hos et Menneske, saa vover han heller ikke. Men Ulykken er, at ganske saaledes kan den ikke være nærværende selv hos den Existerende, der har vovet Alt, saa længe han er Existerende, og saa endnu det lille NB., at han maa have vovet Alt, da han ikke fik Visheden forud og paa Haanden af en forsikkrende Philosoph eller en cautionerende Præst. Thi besynderligt nok, uagtet den evige Salighed er det høieste Gode, og langt større end Jordegodser og Kongeriger, saa er det dog absolut det Gode, hvor Den, der bortgiver det, slet ikke spørger om anden Mands Sikkerhed, og hvor Den, der skal modtage det, slet ikke hjælpes ved at have alle Mennesker til Cautionister, men Sagen afgjøres ene og alene mellem Den, der bortgiver det, og det respektive Menneske — næsten en ligesaa stor Galskab, havde jeg nær sagt, af Den, der bortgiver det, at han ikke bedre seer paa sin Fordeel og Sikkerhed, som af Den, der modtager det, at han ikke fatter Mistanke og mærker Uraad ved eensomt at skulle tabe alle Cautionister af Sigte.

**) Al Leve-Viisdom er rigtignok Abstraktion, og kun den maadeligste Eudaimonisme har slet ingen Abstraktion, men er Øieblikkets Nydelse. I samme Grad som Eudaimonismen er klog, har den nogen Abstraktion; jo mere Klogskab, jo mere Abstraktion. Derved faaer Eudaimonismen en flygtig

er altid Galskab at vove, men at vove Alt for en forventet evig Salighed, er General-Galskab. Derimod er Spørgsmaalet, om Visheden og Bestemtheden, Klogskab, thi det er Udflugter for at undgaae Handlingens og Vovestykkets Anstrængelse, og spille Sagen over i Viden og Praten. Nei, dersom jeg i Sandhed skal vove og i Sandhed handlende eftertragte det høieste Gode, da maa Uvisheden til, og jeg maa, at jeg saa skal sige, have Plads at røre mig. Men den største Plads jeg kan faae at røre mig paa, hvor der er Plads for den uendelige Lidenskabs heftigste Gestus, er Videns Uvished i Forhold til en evig Salighed, eller at dens Valg i endelig Forstand er Galskab: see, nu er der Plads, nu kan Du vove!

Og derfor har den evige Salighed, som det absolute Gode, den Mærkelighed, at det ene og alene lader sig definere ved Erhvervsmaaden, medens andre Goder, netop fordi Erhvervsmaaden er tilfældig eller dog relativ dialektisk, maa defineres ved Godet selv. Thi Penge f. Ex. er baade til at erhverve og til at faae uden Erhvervelsen, og begge Dele igjen forskjellig paa mangfoldige Maader, men Penge bliver dog det samme Gode; og Kundskab f. Ex. er forskjellig at erhverve i Forhold til Talent og ydre Omstændigheder, og lader sig derfor ikke definere ved Erhvervsmaaden; men om den evige Salighed lader der sig ikke sige Andet, end at den er det Gode, der naaes ved absolut at vove Alt.

'orsøg paa at gjøre det muligt, at der var flere Erhvervs-
ıder, en lettere f. Ex. og en sværere, hvilket viser, at Beskri-
en ikke beskriver det absolute Gode, men kun indbilder sig
og væsentligen taler om relative Goder. Og derfor er det i
ris Forstand saa let at tale om dette Gode, fordi det er vist —
Alt er gjort uvist, og fordi den Talende aldrig skal komme i
egenhed, som naar det viser sig i Forhold til de relative
er, at det der hjalp den Ene til det, ikke hjalp den Anden.
derfor er Talen om dette Gode saa kort, thi der er ikke videre
sige end: vov Alt, ingen Anekdoter at fortælle om hvorledes
fik Rigdom ved at arbeide, og Povel ved at spille i Lotteriet,
Hans ved Arv, og Mads ved Pengeforandringen, og Christopher
at kjøbe et Møbel hos en Marchandiser o. s. v.; men i en
en Forstand er Talen saa lang, ja den længste af alle Taler,
i der til at vove Alt fordres en Bevidsthedens-Gjennemsigtighed,
kun erhverves meget langsomt. Her ligger den religieuse
s Opgave; skulde den blot sige det korte Ord: vov Alt, saa
e der i et heelt Kongerige ikke behøves mere end een Taler,
rimod den længste Tale aldrig maa glemme Vovestykket. Det
gieuse Foredrag kan befatte sig med Alt, kun at det bestandigt
ger Alt i Forhold til Religieusitetens absolute Bestemmelse; det
gaae ud ad alle Veie, vide Besked om hvor Vildfarelserne ere
huse, hvor Stemningerne have deres Smuthul, hvorledes Liden-
erne forstaae sig selv i Eensomhed (og ethvert Menneske der
Lidenskab, er altid noget eensom, det er kun Sagle-Hovederne
ganske gaae op i det Selskabelige), vide hvor [illegible] ebedragene
e, hvor Veiene svinge af o. s. v.: for bestand[illegible] at bringe Alt
orhold til Religieusitetens absolute Bestemm[illegible]se. Kan de[illegible] ene
ıneske i denne Henseende gjøre Noget for det andet, da skal
ikke uleilige sig med at gaae over til China og Persien, thi
religieus Tale er høiere end al anden Tale, saa veed al i
dhed religieus Tale Intet paa den anden Side af det absolute
e, en evig Salighed, fordi den veed at Opgaven ikke er fra
ividet at komme til Slægten, men fra Individet gjennem Slæg-

Pengeforandringen] Ved Statsbankerotten i 1813 forandredes den hid-
e Regningsenhed Rigsdaler Courant (= $3\frac{1}{5}$ Kr.) til Rigsbankdaler (= 2 Kr.), og
let samtidig bestemtes, at 6 af de gamle Rdl. C. skulde ombyttes med 1 Rbdl.,
attes de altsaa til $\frac{1}{16}$ af deres oprindelige Værdi. Derimod reduceredes de
nlandske Statsobligationer kun i Forholdet 1 Rdl. C. = 1 Rbdl. (altsaa $3\frac{1}{5}$ til
og da disses Kurs havde været langt lavere, tjente adskillige, der havde kjøbt
til den lave Kurs, betydeligt derved — til Forargelse for de Tabende.

ten (det Almene) at naae Individet. Den religieuse Tale er Ve
hen til det Gode, det vil sige den efterligner*) Veien, der er li
saa lang som Livet, den efterligner Veien som den Religieuse
skriver, ikke i den Forstand som Planeten beskriver sin Bane e
Mathematikeren beskriver en Cirkel. Men der gives ingen Gjen
til det absolute Gode, og da det kun er at bestemme ved Erhve
maaden, saa er dennes absolute Vanskelighed det eneste Kje
paa at man forholder sig til det absolute Gode. At slumpe
det paa en lettere Maade (ved at være født i særdeles gunst
Aaringer, i det nittende Aarhundrede f. Ex., ved at være et g
Hoved, ved at være Byesbarn med en stor Mand, eller i Svo
skab med en Apostel), at være en Lykkens Pamphilius, er
Beviis for at man er narret; thi Dhrr. Lykkens Pamphilio
høre ikke hjemme i det Religieuses Sphære. Den religieuse T
Fortjeneste er at gjøre Veien vanskelig, thi Veien er det Afgjøre
ellers har vi Æsthetik. Men Christendommen har gjort V
allervanskeligst, og det er kun Sandsebedrag, som har h
Mange, at Christendommen har gjort Veien let, da den netop
er kommet Menneskene saaledes til Hjælp, at Begyndelsen er
Alt bliver langt sværere end nogensinde. Har en Hedning
skimtet det absolute Gode, saa har Christendommen hjulpet –
det Absurde. Naar man udelader dette, saa er rigtignok Alt b

[S]almen, saa han tilgavns faaer Noget at skrige for — og da
st hjælper det. Saaledes ogsaa med Christendommen. Den
drer at Individet existerende vover Alt (det Pathetiske); det kan
Hedning ogsaa gjøre, vove Alt f. Ex. paa Udødelighedens Der-
n. Men saa fordrer den, at Individet tillige vover sin Tanke,
rer at troe mod Forstand (det Dialektiske). Og medens hiin
orlige Mand slet ikke kom til at vove, fordi han vilde have
hed, saa er det vist, at der er een Vished, den nemlig: at dette
det absolute Vovestykke. Existerende at stride sig Livet igjen-
n paa et Udødelighedens Dersom, kunde synes møisommeligt
t, og at faae en Opstandelses Beviis, en uhyre Lethed — der-
n Beviset selv ikke var det allervanskeligste. At faae Alt ved
ælp af en Mellemmand synes jo let nok i Sammenligning med
denskabet, hvor den Vise ved sin største Anstrængelse kun
aede Lidet; men sæt, at det, at der er en Mellemmand, er det
nskeligste af Alt! At faae Alt ved Hjælp af et Evangelium er
nemt nok: hvis det, at der er et Evangelium, ikke var det Van-
eligste af Alt. At formaae Alt ved Gud, er jo nemt nok: hvis
t, selv slet Intet at formaae, ikke var det Vanskeligste, saa van-
eligt, at der vel i hver Generation ere Faae, der med Sandhed
nne sige, at de blot nogenlunde Dag ud og Dag ind blive sig
vidste, at et Menneske slet Intet formaaer. Men overspringes
t Dialektiske, hvad saa? Saa bliver det Hele til Fruentimmer-
øvl og Qvinde-Vræl, thi Jøder og Fruentimmer, veed man nok,
æle i eet Minut hvad en Mand ikke formaaer at gjøre i hele sit
v. Overspringes det Dialektiske, saa bliver Opstandelsens Beviis
onisk nok for meget bevisende, og Udødelighedens Vished mindre
ld i Hedenskabet; saa bliver Mellemmanden en tvetydig Person,
æsthetisk-stadseligt Menneske med en Glorie og en Ønskehat;
a bliver Evangeliet et Rygte, lidt Bysnak; saa bliver den Alt ved
ud Formaaende En, der ved sig selv formaaer Lidt og er høflig
ok til at lade som var det ved Gud, En som er langt bag ved
en, der blot nogenlunde existerende indøver den anstrængende
evidsthed, at han Intet formaaer. Overspringes det Dialektiske,
a bliver hele Christendommen en let Indbildning, saa bliver den
ke Andet end Overtro, ja den farligste Art af Overtro, fordi den
Overtro paa Sandheden, dersom Christendommen er Sandheden.
ertro paa Usandheden har nemlig den Mulighed, at Sandheden
 komme og vække den, men naar Sandheden er, og Overtroen
l at forholde sig til den forvandler den til Usandhed, saa er
jo ingen Frelse mulig. Nei, Christendommens Lethed er kun

kjendelig paa Eet: paa Vanskeligheden; saaledes er dens Aag let og dens Byrde let — for Den, der har kastet alle, alle Byrder af sig, Haabets og Frygtens og Mismodets og Fortvivlelsens Byrde — men det er meget vanskeligt. Og Vanskeligheden er igjen den absolute, ikke comparativ-dialektisk (lettere for det ene Menneske end for det andet), fordi Vanskeligheden forholder sig absolut til hvert Individ især, og absolut fordrer hans absolute Anstrængelse, men heller ikke mere, thi saa lidet som der i det Religieuses Sphære er Lykkens Pamphiliusser eller Tallotteriets Trækning, saalidet er der forurettede Individualiteter.

§ 2.

Den existentielle Pathos' væsentlige Udtryk: L i d e l s e — Lykke og Ulykke som æsthetisk Livs-Anskuelse modsat Lidelse som religiøs Livs-Anskuelse (belyst i det religieuse Foredrag) — Lidelsens Virkelighed (Humor) — Lidelsens Virkelighed i sidste Forhold som Kjende paa at en Existerende forholder sig til en evig Salighed — Religieusitetens Illusion — Anfægtelse — Lidelsens Grund og Betydning i første Forhold: Afdøen fra Umiddelbarheden og dog Forbliven i Endeligheden — Et opbyggeligt Divertissement

Individet, vel at mærke ikke med paa eengang at forholde sig absolut til det absolute τέλος og relativt til de relative, thi ved at være i Umiddelbarheden er det lige omvendt stillet; men det begynder med at indøve det absolute Forhold ved Forsagelsen. Opgaven er ideal og maaskee aldrig naaet af Nogen, det er kun paa Papiret at man begynder uden videre og strax er færdig. For at forholde sig absolut til det absolute τέλος, maa Individet have indøvet Forsagelsen af de relative, og først da kan der være Tale om den ideale Opgave: paa eengang at forholde sig absolut til det absolute og relativt til de relative. Før ikke, thi førend dette er skeet, er bestandigt Individet noget umiddelbart og forsaavidt ifærd med at forholde sig absolut til de relative. Og selv naar han har overvundet Umiddelbarheden, er han dog atter med Seieren i Existents, og derved atter forhindret i absolut at udtrykke det absolute Forhold til et absolut τέλος. Den æsthetiske Pathos fjerner sig fra Existentsen eller er med Illusion i den, hvorimod den existentielle fordyber sig i det at existere og gjennemtrænger med Bevidstheden derom alle Illusioner og bliver concretere og concretere ved handlende at omdanne Existentsen.

At handle kunde nu synes lige det Modsatte af at lide og forsaavidt underligt at sige, at den existentielle Pathos's (der er handlende) væsentlige Udtryk er Lidelse. Imidlertid er det kun tilsyneladende saa, og det viser sig atter her, hvad der er Kjendet paa den religieuse Sphære, at det Positive er kjendeligt paa det Negative*) (til Forskjel fra Umiddelbarhedens Ligefremhed**), og Reflexionens relative Ligefremhed): det at handle religieust er kjendelig paa Lidelsen. Tvetydigheden ligger i at det at handle

*) Læseren vilde erindre: Aabenbaringen er kjendelig paa Hemmeligheden, Saligheden paa Lidelsen, Troens Vished paa Uvisheden, Letheden paa Vanskeligheden, Sandheden paa Absurditeten; fastholdes dette ikke, saa løber det Æsthetiske og Religieuse sammen i fælleds Forvirring.

**) Hedenskabets Existents-Sphære er væsentligen det Æsthetiske, og derfor er det ganske i sin Orden, at dette afspeiler sig i Forestillingen om Gud, naar det hedder at han selv uforandret forandrer Alt. Dette er Udtrykket for at handle i det Udvortes. Det Religieuse ligger i Inderliggjørelsens Dialektik, og derfor er dette i Forhold til den Forestilling om Gud, at han selv bevæges, forandres.

at han selv uforandret forandrer Alt; se IV Bd. S. 193.

ogsaa kan betyde at handle i det Udvortes, hvilket kan være ganske sandt, men tillige betyder og antyder, at Talen ikke er i det Religieuses Sphære, men i en anden Sphære. Handlen i det Udvortes omdanner vel Existents (som naar en Keiser erobrer hele Verden og gjør Folkene til Slaver), men ikke Individets egen; og Handlen i det Udvortes omdanner vel Individets Existents (som naar han fra Lieutenant bliver Keiser, fra Skakkerjøde Millionair eller hvad der saadan kan falde af), men ikke Individets indvortes Existents. Al saadan Handlen er derfor kun æsthetisk Pathos, og Loven er Loven for det æsthetiske Forhold: det ikke dialektisk-gjorte Individ forandrer Verden, men bliver selv uforandret, thi det æsthetiske Individ har aldrig det Dialektiske i sig, men udenfor sig, eller Individet forandres i det Udvortes, men bliver indvortes selv uforandret. Scenen er altsaa i det Udvortes, og derfor kan selv det at indføre Christendommen i et Land være et æsthetisk Forhold, med mindre det er en Apostel der gjør det, thi hans Existents er paradox dialektisk, ellers gjelder det, at hvis Individet ikke forandres og stadigt forandres i sig selv, er Christendommens Indførelse ved det i et Rige ikke mere religieus Handling end at erobre Lande. Men den væsentlige existentielle Pathos forholder sig til det væsentligen at existere; og væsentligen at existere er Inderligheden, og Inderlighedens Handlen er Liden, thi at skulle

an ikke fatter den. Ulykke er ligesom en Snevring paa den middelbares Vei; nu er han i den, men hans Livs-Anskuelse maa esentligen bestandigt forestille sig, at den hører op igjen, fordi en er det Fremmede. Hører den ikke op, saa fortvivler han, Forved Umiddelbarheden hører op og Overgangen er gjort muligt l en anden Forstaaelse af Ulykken, ɔ: til at fatte Lidelse, en orstaaelse der ikke blot fatter denne eller hiin Ulykke, men væ-ntligen fatter Lidelse.

Lykke, Ulykke, Skjebne, umiddelbar Begeistring, Fortvivlelse hvad den æsthetiske Livs-Anskuelse raader over. Ulykken er Hændelse i Forhold til Umiddelbarheden (Skjebne); idealt seet Retning af Umiddelbarhedens Livs-Anskuelse) er den borte, eller aa den bort. Dette udtrykker Digteren ved at føre Umiddelbar-eden op i en Idealitet, der er Umiddelbarhedens Lykke, som den ke fandtes i den endelige Verden. Her bruger Digteren Lykken. aa den anden Side fører Digteren (der jo bestandigt kun maa perere med Umiddelbarhedens Omfang) Individet til at ligge nder for Ulykken. Dette er ganske almindeligt forstaaet Betyd-ingen af Helten eller Heltindens Død. Men at fatte Ulykken, at omme i Forstaaelse med den, at vende Alt om og faae Lidelse l Udgangspunkt for en Livs-Anskuelse: det formaaer Digteren ke, det skal Digteren ikke ville indlade sig paa, thi saa isker han.

Inderligheden (det ethiske og ethisk-religieuse Individ) fatter rimod Lidelse som det Væsentlige. Medens den Umiddelbare ilkaarligt seer bort fra Ulykken, ikke veed af at den er til, saa-art den ikke udvortes er der: har den Religieuse bestandigt delsen hos sig, kræver i samme Forstand Lidelse*) som den

*) Det er derfor en ganske rigtig religieus Collision, men tillige en ikke umærkelig æsthetisk Misforstaaelse af det Religieuse, naar (f. Ex. i de af Weil udgivne muhamedanske Legender til Bibelen) den Religieuse beder Gud, at han maa blive forsøgt i saadanne store Lidelser som Abraham eller en anden Udvalgt. Bønnen derom er en Religieusitetens Overskummen i samme Forstand som en Aladdins Begeistring og en ung Piges Lykke er Umiddelbarhedens Overskummen; Misforstaaelsen ligger i, at den Religieuse alligevel fatter Lidelse som kommende udenfra, altsaa æsthetisk. I hine

ikke umærkelig ɔ: ikke lidet mærkelig, ikke uinteressant. muhame-nske Legender] S. 150 i den danske Oversættelse.

Umiddelbare kræver Lykken, og kræver Lidelse og har Lidelse, selv om Ulykken ikke er der i det Udvortes; thi det er ikke Ulykke han kræver, saa var Forholdet dog æsthetisk og han væsentligen udialektisk i sig selv.

Sjeldnere maaskee end et fuldendt Digterværk seer eller hører man et correct religieust Foredrag, der er klart over hvilke Categorier det skal bruge, og hvorledes. Men som man stundom i et Digterværk finder en Replik i en enkelt Persons Mund, der er saaledes reflekteret, at Personen ved den er reflekteret ud af hele Poesiens Omfang: saaledes er det religieuse Foredrag ofte nok et sørgeligt Sammensurium af Lidt fra alle Sphærer. Men det forstaaer sig: til at blive Digter fordres et Kald, til at blive religieus Taler kun tre Examina — saa faaer man nok et Kald.

Det religieuse Foredrag behøver naturligviis ikke altid at tale om Lidelse, men i hvad det end siger, hvor det end tumler sig, paa hvilke Veie det end gaaer ud for at fange efter Menneskene, hvorledes det end monologisk vidner om den egne Existeren, maa det altid have sin Totalitets-Categorie hos sig, som Maalestok, saa den Forfarne strax seer den totale Orientation i Foredragets Livs-Anskuelse. Saa kan det religieuse Foredrag tale om Alt, kun at det bestandigt directe eller indirecte har sin absolute Maalestok hos sig. Som det er Forstyrrende at lære*) Geographie efter

Categorien er orienterende, om end indirecte tilstede. Det religieuse Foredrag har væsentligen at opløfte ved Lidelse. Som Umiddelbarhedens Tro er paa Lykken, saa er det Religieuses Tro paa, at netop i Lidelsen er Livet. Resolut og gevaltigt har det derfor at naae ud paa Dybet. Saasnart da det religieuse Foredrag skeler efter Lykke, trøster ved Sandsynlighed, styrker midlertidigt: er det falsk Lære, er det Tilbagegang til det Æsthetiske og derfor Fuskerie. Thi for Umiddelbarheden er Poesien Livets Forklarelse, men for Religieusiteten er Poesien en skjøn og elskelig Spøg, hvis Trøst dog Religieusiteten forsmaaer, fordi det Religieuse netop aander i Lidelsen. Umiddelbarheden udaander i Ulykken; i Lidelsen begynder det Religieuse at aande. Det gjelder bestandigt om at holde Sphærerne ved den qvalitative Dialektik skarpt ude fra hinanden, at ikke Alt bliver Eet, men vel Digteren bliver en Kluddermads naar han vil tage lidt af det Religieuse med sig, og den religieuse Taler en Bedrager, der sinker Tilhørerne ved at ville fuske i det Æsthetiske. Saasnart da et religieust Foredrag deler Menneskene i Lykkelige og Ulykkelige, er det *eo ipso* Fuskerie, thi religieust seet ere alle Mennesker lidende, og det gjelder netop om at komme ud i Lidelsen (ikke ved at styrte sig i den, men ved at opdage at man er i den), ikke om at slippe fra Ulykken. Religieust seet er den Lykkelige, hvem hele Verden føier sig efter, lige saa fuldt en Lidende, hvis han er religieus, som Den, hvem Ulykken udvortes naaer. Religieust seet er Distinktionen: Lykkelig — Ulykkelig vel at bruge, men kun spøgende og ironisk til med den at muntre op for at faae Individet i Lidelsen, til fra den at bestemme det Religieuse.

Men det religieuse Foredrag, som det nuomstunder høres, er sjeldent correct i Categorierne. Den meget ærede Taler glemmer, at Religieusiteten er Inderligheden, at Inderligheden er Individets Forhold til sig selv for Gud, dets Reflexion i sig selv, og at det netop er herfra Lidelsen kommer, men ogsaa heri grundet dens væsentlige Medhenhøren, saa dens Udebliven betyder Religieusitetens Udebliven. Taleren opfatter Individet kun som forholdende sig til en Verden, en lille eller en stor Omverden, og nu disker han op om Lykke og Ulykke, at den Ulykkelige ikke maa tabe Modet, for der er mangen endnu Ulykkeligere, og desuden er der jo Sandsynlighed for, at det »med Guds Hjælp nok bliver bedre«*).

---

*) En stor Mængde Mennesker antager saadan uden videre, at naar Guds Navn nævnes, saa er Talen gudelig. Paa den Maade blev det at bande,

og endeligen bliver man til Noget ved Gjenvordigheder; var vel Justitsraad Madsen bleven Justitsraad, hvis han ikke o. s. v.! See, det gider man nok høre paa, thi det er religieust at præke Aflad fra det Religieuse — fra Religieusitetens Begeistring i Lidelse. Naar den religieuse Taler glemmer, at hans Scene er Inderligheden og Individets Forhold til sig selv, saa har han væsentligen samme Opgave som en Digter; og skulde saa hellere tie stille, thi saa kan Digteren bedre. Naar den religieuse Taler taler paa hiin anførte Maade om Ulykken: saa er det ikke blot religieust seet forargeligt (fordi han nemlig udgiver sig for religieus Taler), men han bringer ogsaa den satiriserende Nemesis over sig, at der af denne Tale følger, at der er Lykkens Yndlinger, som slet ikke lide — hvilket religieust seet er det allerbetænkeligste. Indbydelsen til et religieust Foredrag er ganske simpelt denne: kommer hid, Alle I som arbeide og ere besværede — og Foredraget forudsætter at alle ere Lidende, ja at de alle skulle være det. Taleren skal ikke gaae ned mellem Tilhørerne og der udpege En, hvis der var en Saadan, og sige: nei, Du er altfor lykkelig til at behøve min Tale; thi naar dette høres i en religieus Talers Mund, skal det lyde som den meest bidende Ironie. Distinktionen mellem Lykkelig og Ulykkelig er kun Spøg og derfor skal Taleren sige: »vi ere alle Lidende; men glade i Lidelsen see det er det ri

— en herlig Ære for det Religieuse, at være med som en kummerlig Subdivision under en Afdeling af det Æsthetiske. Vist nok er det Religieuse den sidste Trøst, men dog er der en Elendighed større end at være den Ulykkeligste i Digter-Forstand, og den er: at være saa mageløs lykkelig, at man slet ikke fatter den Lidelse, der er det Religieuses Livs-Element.

I Almindelighed tænker vel Præsten, at saadanne mageløst Lykkelige forekomme kun i Eventyret, men i Livet faaer Ulykken nok Ram paa de Fleste og derved Præsten igjen dem under Behandling. Det er vel muligt, men Præsten skulde være saa tillidsfuld paa det Religieuse, at han ikke saaledes prakkede Folk det paa. Han skulde sorgløs spøge med at en Mand blev lige saa lykkelig som Nogen i Eventyret, og dog mene, at Lidelse hører med til det sande Liv; han skulde strengt ramme Enhver, der kun vil sørge over Ulykken og kun vil høre den Trøst, at Ulykken vel forsvinder igjen, thi en Saadan vil egentligen undgaae det Religieuse. Som derfor Lafontaine sad grædende og gjorde sine Helte ulykkelige i tre Bind (ganske rigtigt en Digter-Opgave), saa skal den religieuse Taler, om jeg saa tør sige, have sin Morskab af at gjøre sine Helte lige saa lykkelige som de vil have det, gjøre dem til Konger og Keisere, og lykkelige Elskere, der faae Pigen, og Millionairer o. s. v. — men tillige passe paa at skaffe dem Lidelsen i det Indvortes. Thi jo mere Lykke og Begunstigelse i det Udvortes, naar der dog er Lidelse, desto tydeligere, at denne er i det Indvortes, netop i det Indvortes; og desto tydeligere bliver det Religieuse som dette er af *prima* Qvalitet forskjelligt fra Præstens Melange.

Naar den religieuse Livs-Anskuelse hævdes paa sin Categorie, skal den religieuse Taler have religieus Ophøiethed til comisk at disponere over hele Poesiens Omfang. Tag en ønskende Individualitet. Naar han gaaer til Digteren, seer denne strax, at han er brugelig paa to Maader enten i Retning af Lykke ved Hjælp af Ønskets Trolddom eller i Retning af Ulykke indtil Fortvivlelse. Digterisk er Opgaven netop Svulmen i Phantasie, hvad enten han bliver lykkelig eller ulykkelig; og det gjelder, intet Fuskerie. Men lad den samme Individualitet gaae til Præsten, han skal i religieus Ophøiethed forvandle ham det Hele til en Spøg; i religieus begeistret Forvisning om Lidelses Betydning for det høieste Liv skal

Lafontaine] A. H. J. Lafontaine, en meget skrivende tysk Romanforfatter (1759–1831).

han lære ham at smile af al Ønskets Higen, og lære ham at opløfte sig over det nægtede Ønskes Smerte — ved at forkynde større Lidelser; thi naar det kniber, naar Vognen staaer fast i det Ufremkommelige eller den helder i Huulveien, saa bruger Kudsken Svøben ikke af Grusomhed, men forvisset om at det hjælper, og kun Ærtekjellinger tør ikke slaae til. Men ingen Fusken. Det religieuse Foredrag hævder sig den ærbødige Frihed at tage det ganske ligefremt med det at være Menneske, omtrent ligesom Døden, der ogsaa tager det ganske ligefremt med at være Menneske, hvad enten disse ere Keisere, Justitsraader eller Sjouere, hvad enten de ere høist lykkelige og af Lykken udmærkede med Kryds og Slange, eller deres Stilling er høist ulykkelig og maadelig med Spørgsmaal. Kan Præsten ikke gjøre en Religieus ud af den Ønskende, eller rettere, er det ikke dette Præsten vil, saa er Præsten kun en Digter-Qvaksalver, saa skal man lade Digteren raade og enten blive lykkelig eller fortvivle. Thi Forholdet skal være dette, at er Digterens Tale henrivende, saa den bringer Piger og Ynglinge til at rødme af Begeistring, saa skal den religieuse Tales Begeistring være saaledes, at den bringer Digteren til at blegne af Misundelse over, at der er en saadan Begeistring til, hvor det ikke begeistrer at blive lykkelig, ei heller at give sig løs i Fortvivlelsens Dumdristighed, nei, hvor det begeistrer at lide: men

en som Dagen er det i Dagligstuen, og Natten paa Sygeleiet, Jgen i Næringssorg, — at det ikke skal see lettere ud i Kirend i Dagligstuen; eller han skal være endnu gesvindere end eren til at gjøre Enhver saa lykkelig, som ham lyster, men at mærke ironisk, for saa at vise, at al denne Lykke er Uvedmende og Ulykken ligesaa, men Lidelse væsentligen medhenende til det høieste Liv. — Naar da Julie segner afmægtig, i hun tabte Romeo, naar Umiddelbarheden har udaandet i les Bryst, og hun har tabt Romeo saaledes, at endog Romeo mere kunde trøste, fordi selv Besiddelsen kun vilde blive en nodig daglig Erindring; og naar den sidste Ven, alle ulykkeligt endes sidste Ven: Digteren forstummer — skal dog den relise Taler vove at bryde Tausheden. Mon for at presentere et Sortiment af udmærkede Trøstegrunde? Da skulde vel den nkede Julie vende sit Blik mod Digteren, og denne ved med hetisk seierrig Myndighed at anvise hans Velærværdighed Plads agediens lavcomiske Partier*) værge om hvad der i al Evighed rer Digteren med Rette: den elskelige, den fortvivlende Julie. den religieuse Taler skal vove at forkynde ny Lidelse, endnu erdeligere, og dette skal bringe Julie til at reise sig op. — r naar den Fortvivlende, blot et Menneske nærmer sig til ham, med sit stolte Blik dømmer ham, at han er en Forræder, nemlig der vil trøste; naar Vreden i hans Aasyn sætter Livs- for Den, der understaaer sig at ville trøste, saa samtlige

---

Saasnart en Præst ikke er sikker paa sin religieuse Categorie, men forvexler sig selv med Digter-Anklänge indbundne i Livs-Erfaring, saa er Digteren ham naturligviis langt overlegen. Den der forstaaer at beregne Categoriernes Forhold til hinanden vil let see, at netop en saadan Sjelesørger noget nær vilde blive et af de normaleste Motiver til en comisk Figur i en Tragedie. Et almindeligt Menneske der representerede den samme Sludder, hvis Hemmelighed er at den endog er gaaet Glip af det digteriske Point, en Barbeersvend f. Ex. eller en Bedemand, vilde naturligviis ogsaa være comisk, men ikke saa grundcomisk som Sjelesørgeren, hvis Navn og sorte Kjole prætenderer den høieste Pathos. At bruge en Sjelesørger pathetisk i en Tragedie er en Misforstaaelse, thi dersom han væsentligen representerer hvad han væsentligen er, brister hele Tragedien, og representerer han det ikke væsentligen, saa er han *eo ipso* at opfatte comisk. Man seer ofte nok i Tragedien hykkelske og skumle Munke: jeg troer, at en saadan geistlig-verdslig Sluddermads i fuld Ornat vilde ligge vor Tids Forhold nærmere.

Trøstere og Trøstegrunde løbe sammen i lavcomisk Forfærdelse ligesom sød Melk skjørner mod Uveir: saa skal den religieuse Taler vide at skaffe sig Ørenlyd — ved at tale om forfærdeligere Lidelse og Fare.

Fremfor Alt maa det religieuse Foredrag aldrig bruge det forkortede Perspektiv, der svarer til det Æsthetiske som en fingeret ethisk Bevægelse. Æsthetisk er hiint Perspektiv Illusionens Tryllerie og det ene rigtige fordi Poesien forholder sig til en Betragtende. Men det religieuse Foredrag skal forholde sig til en Handlende, der naar han kommer hjem har at arbeide paa at gjøre derefter. Bruger da det religieuse Foredrag hiint Perspektiv saa fremkommer den usalige Confusion, at Opgaven seer langt lettere ud i Kirken end hjemme i Dagligstuen, og saa har man kun Skade af at gaae i Kirke. Derfor skal Taleren forsmaae det forkortede Perspektiv som et Ungdommens Blendværk — at ikke den Forsøgte i sin Dagligstue skal nødsages til at forsmaae Talerens Foredrag som Umodenhed. Naar en Digter bruger det, og Betragteren sidder stille, hensynkende i Beskuelse: saa er det herligt, fortryllende; men naar den religieuse Taler bruger det, og Tilhøreren er en Handlende, i Farten: saa hjælper han ham blot til at løbe Næsen mod Stuedøren. Den religieuse Taler opererer omvendt ved Mangelen paa Ende, at der intet Resultat er, nemlig

Men Lidelse som den existentielle Pathos' væsentlige Udtryk betyder, at der virkeligen lides, eller Lidelsens Virkelighed er den existentielle Pathos, og ved Lidelsens Virkelighed forstaaes dens Vedvaren som væsentlig for det pathetiske Forhold til en evig Salighed, saa at Lidelsen ikke svigefuldt tilbagekaldes, eller Individet gaaer ud over den, hvilket er Tilbagegang, vundet ved paa en eller anden Maade at faae Scenen flyttet fra Existents over i et phantastisk Medium. Som Resignationen saae efter, at Individet havde den absolute Retning mod det absolute τέλος, saa er Lidelsens Vedvaren Sikkerheden for at Individet bliver i Stillingen og bevarer sig i Stillingen. Den Umiddelbare kan ikke fatte Ulykken, han fornemmer den blot; Ulykken er saaledes stærkere end han, og dette Forhold til Umiddelbarhedens Phantasie-Lidenskab er Fortvivlelse. Ved det forkortede Perspektiv fremstiller Digteren dette ganske rigtigt i Phantasie-Mediet som var nu det Hele forbi. I Existentsen viser dette sig anderledes, og her bliver den Umiddelbare ofte nok latterlig ved en fruentimmeragtig Vrælen i Øieblikket, der er glemt i næste Øieblik. Naar saa Umiddelbarheden i det existerende Individ har faaet en Skavank, et lille Knæk: saa maa der hittes paa Udveie, da Scenen ikke er i Phantasie-Mediet. Saa fremkommer den hele Skare af Erfarne og Forstandige, af Lappeskræddere og Kjedelflikkere, der ved Hjælp af Sandsynlighed og Trøstegrunde klinke Stumperne eller holde Pjalterne sammen. Livet gaaer hen; hos de kloge Mænd af geistlig eller verdslig Stand søger man Raad, og det Hele bliver Kludderie: man slipper det Poetiske og griber ikke det Religieuse.

Religieust seet gjelder det nemlig, som sagt, om at fatte Lidelsen og blive i den saaledes, at der reflekteres paa Lidelsen ikke fra Lidelsen. Medens saaledes den poetiske Frembringelse ligger i Phantasie-Mediet, kan en Digter-Existents stundom afgive et *confinium* til det Religieuse, skjøndt qvalitativt forskjelligt derfra. En Digter er ofte lidende i Existents, men det der reflekteres paa er Digterværket som derved frembringes. Den existerende Digter, der lider i Existentsen, fatter dog saaledes heller ikke Lidelsen, han fordyber sig ikke i den, men i Lidelsen søger han bort fra Lidelsen og finder Lindring i den digteriske Frembringelse, i den poetiske Anticipation af en fuldkomnere (en lykkeligere) Tingenes Orden. Saaledes kan ogsaa en Skuespiller, især

---

confinium Grændsegebet.

en comisk, stundom være lidende i Existents, men han fordyber sig ikke i Lidelsen, han søger bort fra den og finder Lindring i den Forvexling, hans Kunst begunstiger. Men fra Digterværkets Fortryllelse og Phantasiens ønskede Tingenes Orden, fra Forvexlingen med den digteriske Charakteer vender Digteren og Skuespilleren tilbage til Virkelighedens Lidelse, som de ikke kan fatte, fordi de have deres Existents i den æsthetiske Dialektik mellem Lykke og Ulykke. Digteren kan forklare (transfigurere) hele Tilværelsen, men han kan ikke forklare sig selv, fordi han ikke vil blive religieus og fatte Lidelsens Hemmelighed som det høieste Livs Form, høiere end al Lykke, og en anden end al Ulykke. Thi dette er det Religieuses Strenghed, at det begynder med at gjøre Alt strengere, og det forholder sig ikke til Poesien som et nyt ønskende Paafund, ikke som en ganske ny Udflugt, hvilken Poesien ikke havde drømt om, men som en Vanskelighed, der skaber Mænd ligesom Krigen skaber Helte.

Lidelsens Virkelighed er derfor ikke identisk med Udtrykkets Sandhed, skjøndt den virkeligt Lidende altid vil udtrykke sig sandt; men her er ikke Tale om Udtrykket, fordi Talen selv, da Ordet er et abstraktere Medium end det at existere, altid er noget forkortet. Naar jeg saaledes vilde tænke mig en legemligt og sjeleligt lidende Digter-Existents i dens sidste Agonie, og at man

Lidelsens Virkelighed betyder dens væsentlige Vedvaren, og er dens væsentlige Forhold til det religieuse Liv. Æsthetisk forholder Lidelse sig som tilfældig til Existentsen. Denne tilfældige Liden kan derfor gjerne vedvare, men en Vedvaren af hvad der forholder sig som det Tilfældige er ingen væsentlig Vedvaren. Saasnart derfor den religieuse Taler bruger det forkortede Perspektiv, hvad enten han nu concentrerer al Lidelse i eet Øieblik, eller han aabner en smilende Udsigt til bedre Tider: saa gaaer han tilbage til det Æsthetiske, og hans Opfattelse af Lidelse bliver en fingeret religieus Bevægelse. Naar Skriften siger, at Gud boer i et sønderknuset Hjerte, saa udtrykkes dermed ikke et tilfældigt transitorisk momentant Forhold (i saa Fald var ogsaa det Ord: boer yderst uheldigt), men derimod Lidelsens væsentlige Betydning for Guds-Forholdet. Hvis derimod den religieuse Taler ikke er hjemmevant og heelbefaren i det Religieuses Sphære, saa forstaaer han Ordet saaledes: udvortes fra kommer en Ulykke og knuser Menneskets Hjerte, da tager Guds-Forholdet sin Begyndelse, og saa, ja saa lidt efter lidt, saa bliver den Religieuse nok lykkelig igjen — stop lidt, bliver han lykkelig ved Guds-Forholdet? Thi saa bliver han ogsaa i Lidelsen. Eller bliver han maaskee lykkelig ved at arve en rig Onkel, eller ved at faae sig en ny Kjæreste, eller ved Hjælp af den Subscription, hans Velærværdighed godhedsfuldt aabnede i Adresseavisen? I saa Fald gaaer Talen tilbage*), uagtet det stundom er i denne sidste Deel en Velærværdig-

*) Saaledes gaaer den religieuse Tale ogsaa tilbage, naar en Mand f. Ex. siger: »efter mange Vildfarelser lærte jeg endeligen for Alvor at holde mig til Gud, og siden den Tid har han ikke forladt mig; min Handel florerer, mine Foretagender have Fremgang, jeg er nu lykkelig gift og mine Børn ere sunde o. s. v.« Den religieuse Mand er atter kommen tilbage i den æsthetiske Dialektik, thi selv om det behager ham at sige, at han takker Gud for al denne Velsignelse, er Spørgsmaalet dog hvorledes han takker ham, om han gjør det ligefrem, eller han først gjør den Uvishedens Bevægelse som er Guds-Forholdets Kjende. Saa lidet som nemlig et Menneske i Ulykke har Lov til at sige til Gud ligefremt, at det er Ulykke, da han har at suspendere sin Forstand i Uvishedens Bevægelse, saa lidet tør han ligefrem tage sig alle disse gode Ting til Indtægt som Tegn paa Guds-For-

Skriften siger] Esai. 57, 15 (»jeg boer . . . hos den Sønderknuste, for at gjøre . . . de Sønderknustes Hjerter levende«).

hed bliver meest veltalende og gestikulerer stærkest, formodentligen fordi den religieuse Categorie ikke ret vil smage, men det falder lettere at fuske lidt paa at være Digter. At fuske, — ja, at fuske; thi den Leveviisdom, som en saadan Sjelesørger øger til det Poetiske, er netop Poesien en Forargelse, den er et væmmeligt og ærekrænkende Forsøg paa at behandle Julie som en Skindød. Thi Den, der efter at være død vaagner op til det samme Liv, var kun skindød, og Catherine (Julie hedder hun ikke; der er, som man siger til Børn, kommen en Bondepige istedenfor Poesiens Elskelige) vil bevise det ved at faae sig en ny Mand. Den der derimod død vaagner op til Livet i en ny Sphære, han var og er og bliver i Sandhed død. Nei, saa er det herligt med Poesien at lade Julie døe, men hiin Leveviisdom, som den er Poesien en Forargelse, er Religieusiteten en Modbydelighed. Det religieuse Foredrag ærer Julie som død, og vil netop derfor virke indtil Grændsen af Vidunderet ved at byde Julie at vaagne op til et nyt Liv i en ny Sphære. Og det Religieuse er et nyt Liv, medens hiin Præstesnak hverken havde æsthetisk Høimodighed til at

---

holdet. Det ligefremme Forhold er det æsthetiske og angiver at den ak-

dræbe Julie*), eller Lidelsens Begeistring til at troe paa et nyt Liv.

Lidelsens Virkelighed betyder altsaa dens væsentlige Vedvaren som væsentlig for det religieuse Liv, medens æsthetisk seet Lidelse staaer i et tilfældigt Forhold til Existents, gjerne kan være, igjen kan høre op, hvorimod religieust seet med Lidelsens Ophør det religieuse Liv hører op. Da en existerende Humorist er den nærmeste Approximation til den Religieuse, har han ogsaa en væsentlig Forestilling om Lidelsen, hvori han er, idet han ikke fatter det at existere som Eet, og Lykke og Ulykke som hvad der hænder den Existerende, men existerer saaledes, at Lidelse staaer i Forhold til det at existere. Men saa er det Humoristen gjør den svigefulde Vending og tilbagekalder Lidelsen i Spøgens Form. Han fatter Lidelsens Betydning i Forhold til det at existere, men han fatter ikke Lidelsens Betydning; han fatter at den hører med til det at existere, men han fatter ikke dens Betydning uden som den, at Lidelsen hører med. Det Første er Smerten i det Humoristiske, det Andet er Spøgen, og deraf kommer det, at man baade græder og leer, naar han taler. Han rører Existentsens Hemmelighed i Smerten, men saa gaaer han hjem igjen. Det Dybsindige er at han fatter Lidelsen sammen med det at existere, og at derfor alle Mennesker lide saa længe de existere; thi Humoristen forstaaer ikke ved Lidelse Ulykker, som vilde en Existerende være lykkelig, hvis disse benævnte Ulykker ikke vare der. Dette forstaaer Humoristen meget godt, og det kan derfor stundom falde ham ind at nævne en aldeles tilfældig lille Plage, som ingen Anden vilde kalde en Ulykke, og saa sige, at naar den ikke var, saa vilde han være lykkelig. Som f. Ex. naar en Humorist siger: »dersom jeg kunde leve den Dag, da min Vert lod anbringe en ny Klokkestreng i Gaarden hvor jeg boer, at det kunde blive tydeligt og hurtigt afgjort til hvem der ringes om Aftenen: saa vilde jeg skattere mig høist lyksalig.« Enhver der forstaaer Replik forstaaer strax, naar han hører en saadan som denne, at den Talende har hævet Distinktionen mellem Lykke og Ulykke i en

*) Naar der i det Foregaaende blev sagt, at det religieuse Foredrag slaaer til, medens det Æsthetiske skaaner, og det nu siges, at Poesien har Mod til at dræbe Julie: saa slaaer dette dog ogsaa til uden at ramme Fremstillingen med nogen Selvmodsigelse. Thi at lade Julie døe er det Æsthetiskes ømme Deeltagelse, men at forkynde ny Lidelse, og altsaa slaae til, er det Religieuses strenge Deeltagelse.

høiere Galskab — fordi Alle ere lidende. Humoristen fatter det Dybsindige, men i samme Øieblik falder det ham ind, at det nok ikke er Umagen værd at ville indlade sig paa at forklare det. Denne Tilbagekaldelse er Spøgen. Naar derfor en existerende Humorist samtaler med en Umiddelbar, en Ulykkelig f. Ex. der har sit Liv i Distinktionen mellem Lykke og Ulykke, frembringer han igjen i Situationen en humoristisk Virkning. Udtrykket for Lidelse, som Humoristen raader over*), tilfredsstiller den Ulykkelige, men saa kommer det Dybsindige og tager Distinktionen bort, hvori den Ulykkelige har sit Liv, og saa kommer Spøgen. Naar saaledes den Ulykkelige vilde sige: for mig er det forbi, Alt er tabt — saa vilde maaskee Humoristen continuere: ja, hvad ere vi Mennesker for Stakler i disse Livets adskillige Elendigheder, vi ere alle Lidende, kunde jeg endda opleve den Dag, da min Vert lod anbringe en ny Klokkestreng . . . . vilde jeg skattere mig høist lyksalig.« Og dette siger Humoristen slet ikke for at fornærme den Ulykkelige. Men Misforstaaelsen er, at den Ulykkelige dog til syvende og sidst troer paa Lykke (thi Umiddelbarhed kan ikke fatte Lidelse), hvorfor Ulykken for ham er et bestemt Noget, som han fæster hele sin Opmærksomhed paa i den Tanke, at var det borte, saa var han lykkelig; Humoristen derimod har saaledes fattet Lidelsen, at han finder enhver Documentation overflødig og udtrykker dette ved at nævne det Første det Bedste

ı Vei, saa er Existentsens Mærkelighed denne, at Maalet ligger ıgved — og dog nødsages man til at vedblive at gaae frem, thi :t at gaae fremad er jo Billedet paa det at existere. Humoristen tter Lidelsens Betydning som medhenhørende til det at existere, en saa tilbagekalder han det Hele, fordi Forklaringen ligger agved.

Som en Humorist existerer, saaledes udtrykker han sig ogsaa; g i Livet hører man dog stundom en Humorist tale, i Bøger ere ans Replikker som oftest forskruede. Lad nu en Humorist udıle sig, og han vil tale f. Ex. saaledes: Hvilken er Livets Betyding? Ja, siig Du mig det; hvor skulde jeg vide det, vi ere fødte ţaar og vide Intet; men det veed jeg, at det Behageligste er at :øvle ukjendt gjennem Verden, uden at være kjendt af Hs. Majeſæt Kongen, Hds. Majestæt Dronningen, Hds. Majestæt Enkedroningen, Hs. kongelige Høihed Prinds Ferdinand, thi saadant for:mt Bekjendtskab gjør kun Livet besværligt og piinligt, som det aa være for en Prinds, der lever i fattige Kaar i en Landsby, at :re kjendt af sin kongelige Familie. Saaledes synes det mig saa, at det at være kjendt i Tiden af Gud gjør Livet saa ıyre anstrænget. Overalt hvor han er med, er enhver halv me af uendelig Vigtighed. Men at leve paa den Maade lader ; ikke udholde i 60 Aar, knap nok at man i tre Aar kan ud›lde den anstrængende Examenslæsning, hvilken dog ikke er saa ıstrængende, som en saadan halv Time. Alt opløser sig i Modgelse. Snart prækes man op til at skulle leve med Uendelig:dens hele Lidenskab og kjøbe det Evige. Nu vel, man griber g an, man sætter Uendelighedens bedste Been frem og kommer yrtende i Lidenskabens yderste Skynding, ingen Mand i Bomırdementet kunde skynde sig mere, ikke Jøden, der faldt ned fra alleriet, kunde komme mere hovedkulds. Hvad skeer? Saa edder det: Auctionen er udsat, der skeer intet Hammerslag idag, ıen maaskee først om 60 Aar. Saa pakker man da sammen og il gaae; hvad skeer? I samme Øieblik kommer Taleren styr:nde efter En og siger: jo, det var dog muligt, maaskee i dette ecund at Alt blev afgjort ved Dødens Dommedagsslag. Hvad il dette sige? Am Ende komme alle Mennesker lige vidt. Det aaer med Existentsen som det gik mig med min Læge. Jeg lagede over Ildebefindende; han svarede: De drikker vist for egen Kaffe og gaaer for lidt. Tre Uger efter taler jeg med ham jen og siger: jeg befinder mig virkelig ikke vel, men nu kan det ke være af Kaffe-Drikken, thi jeg smager ikke Kaffe, eller af angel paa Motion, thi jeg gaaer hele Dagen; han svarer: ja saa

maa Grunden være, at De ikke drikker Kaffe og at De gaaer for meget. Saadan var det; altsaa Ildebefindendet var og blev det samme, men naar jeg drikker Kaffe, kommer det af at jeg drikker Kaffe, og naar jeg ikke drikker Kaffe, kommer det af at jeg ikke drikker Kaffe. Og saaledes med os Mennesker. Den hele jordiske Tilværelse er en Art Ildebefindende. Spørger Nogen om Grunden, saa spørger man ham først, hvorledes han har indrettet sit Liv; saasnart han har sagt det, svarer man: her er det, det er Grunden. Spørger en Anden om Grunden, bærer man sig ad paa samme Maade, og naar han siger det Modsatte, svarer man: her er det, det er Grunden — gaaer bort med en vigtig Mine som Den der har forklaret Alt, indtil man er kommen om Hjørnet, da man stikker Halen mellem Benene og skulker af. Om En gav mig ti Rbd., vilde jeg ikke paatage mig at forklare Tilværelsens Gaade. Hvorfor skulde jeg ogsaa gjøre det? Er Livet en Gaade, saa ender det vel med, at Den, der har opgivet Gaaden, selv forklarer den. Jeg har ikke inventeret Timeligheden, derimod har jeg lagt Mærke til, at i den Frisindede, Freischütz og andre Blade, hvor der opgives Gaader, følger Forklaringen i næste Nummer. Nu, det forstaaer sig, saa er der jo rigtignok gjerne en gammel Jomfru eller Pensionist, der bliver nævnet med Roes som Den der har gjettet Gaaden — altsaa vidst Opløsningen een Dag iforveien — den For-

Lidelsen, men fra Lidelsen; æsthetisk vrøvlevorent vil Leve-Viisdom eller Leve-Klogskab lade Lidelsen have sin Betydning i en endelig Teleologie, ved Gjenvordigheder dresseres et Menneske til at blive Noget i Endeligheden; Humoren fattede Lidelsen sammen med det at existere, men tilbagekaldte Lidelsens væsentlige Betydning for den Existerende. Lad os nu see, om det ikke er muligt at tilbagekalde Lidelsen ved Hjælp af en uendelig Teleologie. Lidelsen selv har jo Betydning for Ens evige Salighed — *ergo* maa jeg jo være glad over Lidelsen. Altsaa: kan en Existerende paa samme Tid som han ved at lide netop udtrykker sit Forhold til en evig Salighed som det absolute τέλος, kan han paa samme Tid ved at være vidende om Forholdet være ude over Lidelsen, thi i saa Fald er Lidelse ikke Udtrykket for det væsentlige Forhold til en evig Salighed, men Glæde, naturligviis ikke den ligefremme Glæde, som det religieuse Foredrag stundom vil bilde os ind og føre os tilbage til lidt æsthetisk ugeneret Hopsasa, nei, Glæden i Bevidstheden om at Lidelsen betyder Forholdet. Lad os nu ikke gaae hen og sætte op paa Papiret: hvilket er det Høieste? og naar vi saa har sat, at det Sidste er det Høieste, maaskee endogsaa være færdige med det; men lad os hellere ret indprente os, at der ikke spørges *in abstracto*, hvilket af disse tvende Forhold der er det høieste, men hvilket der er muligt for en Existerende; thi at være i Existents er altid noget generende, og Spørgsmaalet er, om dette ikke atter er et af dens Tryk, at den Existerende ikke kan gjøre den dialektiske Omsætning, hvorved Lidelsen omsættes til Glæden. I den evige Salighed er der ingen Lidelse, men naar en Existerende forholder sig til den, udtrykkes Forholdet ganske rigtigt ved Lidelsen. Var en Existerende istand til ved Viden om at denne Lidelse betyder Forholdet at hæve sig ud over Lidelsen, saa var han ogsaa istand til at omdanne sig selv fra en Existerende til en Evig; men dette lader han nok være. Men er han ikke istand til dette, saa er han atter i den lidende Stilling, at denne Viden skal fastholdes i Existents-Mediet. I samme Øieblik mislykkes det med Glædens Fuldkommenhed, som det altid maa mislykkes, naar den skal haves i en ufuldkommen Form. Smerten herover er atter det væsentlige Udtryk for Forholdet.

Men man læser jo i det nye Testamente, at Apostlene da de vare blevne hudstrøgne gik glade bort, takkende Gud, at det forundtes dem at lide Noget for Christi Skyld. Ganske rigtigt, og

---

man læser jo i det nye Testamente: Ap. Gj. 5, 41.

jeg tvivler ikke om, at Apostlene have havt Troens Kraft til selv i den legemlige Smertes Øieblik at være glade og takke Gud, som man jo selv hos Hedninger finder Exempler paa en Sjelsstyrke, der er glad endog i den legemlige Lidelses Øieblik, som Scævola f. Ex. Men den Lidelse, om hvilken der tales i hiint Sted, er ikke den religieuse Lidelse, hvorom der i det Hele kun tales lidet i det nye Testamente, og naar et saakaldet religieust Foredrag vil bilde os ind, at Alt hvad en Apostel lider *eo ipso* er religieus Lidelse, saa viser det kun, hvor uklart et saadant Foredrag er over Categorierne, thi dette er et Sidestykke til den Antagelse, at ethvert Foredrag, hvori Guds Navn forekommer, er et gudeligt Foredrag. Nei, naar Individet er trygt i sit Guds-Forhold og kun lider i det Udvortes, saa er dette ikke religieus Lidelse. Den Art Lidelse er æsthetisk-dialektisk ligesom Ulykke i Forhold til den Umiddelbare, den kan komme og den kan være borte; men Ingen er berettiget til at nægte om et Menneske, at han er religieus, fordi der i hans Liv ingen Ulykke hændte ham. Men fordi han er uden saadan Ulykke, derfor er han dog ikke uden Lidelse, hvis han ellers er religieus, thi Lidelse er netop Udtrykket for Guds-Forholdet, den religieuse Lidelse nemlig, der er Kjende paa Guds-Forholdet og paa at han ikke er bleven lyksaliggjort ved at fritages fra Forholdet til et absolut τέλος.

Umiddelbarheden blot forholder sig til Lykke og Ulykke: er
et Tegn paa, at det er en æsthetisk Individualitet, der har
det sig ind i den religieuse Sphære; og at confundere Sphæ-
er altid lettere end at holde dem ude fra hinanden. En
ın vildfarende Æsthetiker kan være en Opvakt eller en Spe-
ıt. En Opvakt er absolut sikker i sit Guds-Forhold (stakkels
denne Sikkerhed er uheldigviis det eneste sikkre Kjendetegn
at et existerende Menneske ikke forholder sig til Gud), og har
travlt med at tractere den øvrige Verden i og med Tractater;
pekulant er bleven færdig paa Papiret og forvexler dette med
entsen.

Apostelen Paulus omtaler etsteds den religieuse Lidelse, og
vil man ogsaa finde, at Lidelsen bliver Kjende paa Saligheden.
sigter naturligviis til det Sted i Corinthierne om Pælen i
let. Han fortæller, at det hændte ham eengang, om han var i
met eller udenfor det veed han ikke, at han henrykkedes i
tredie Himmel. Lad os nu eengang for alle erindre, at det
n Apostel der taler, og saa tale simpelt og eenfoldigt derom.
a det hændte ham eengang, kun eengang; nu, det forstaaer
n Existerende kan det vel ikke hænde hver Dag, deri er han
top forhindret ved at existere, ja i den Grad forhindret, at
en Apostel, som den Udmærkede, oplever Sligt eengang. Han
ikke, om han var i Legemet eller udenfor; men dette kan
vel ikke hænde en Existerende hver Dag, netop fordi han er
kelt existerende Menneske; ja af Apostelen lære vi jo, at det
ommer saa sjeldent, at det kun hændte Apostelen, den Ud-
tede, eengang. Og hvad saa? Hvilket Kjende beholdt saa
telen paa, at dette var hændt ham? En Pæl i Kjødet — alt-
n Lidelse.

Vi andre Mennesker nøies med det Mindre, men Forholdet
r ganske det samme. Den Religieuse henrives ikke i den
e Himmel, men fatter vel heller ikke den Lidelse som er
n i Kjødet. Den Religieuse forholder sig til en evig Salighed,
Forholdet er kjendelig paa Lidelsen, og Lidelsen er Forholdets
ntlige Udtryk — for en Existerende.

Som for en Existerende Tænkningens høieste Principer kun
sig bevise negativt, og det at ville bevise dem positivt strax
ader, at den Bevisende, forsaavidt han dog vel er en Existe-
e, er ifærd med at blive phantastisk: saaledes lader ogsaa for

det Sted i Corinthierne] 2. Cor. 12. 7; til det Flg. se smstds. 2 ff.

en Existerende Existents-Forholdet til det absolute Gode s
bestemme ved det Negative: Forholdet til en evig Saligh
Lidelsen, ligesom Troens Vished, der forholder sig til en (
lighed, bestemmes ved Uvisheden. Tager jeg Uvisheden
for at faae en endnu høiere Vished — saa faaer jeg i
Troende i Ydmyghed, i Frygt og Bæven, men en æsthetisl
Fyr, en Satans Karl, der uegentligen sagt vil fraternisere Gu
egentligen sagt slet ikke forholder sig til Gud. Uvisheden er l
og Visheden uden den Kjendet paa at man ikke forholder
Gud. Saaledes er ogsaa det, i Frieriets Øieblik at være
vis paa at man er elsket, det sikkre Kjendetegn paa at ma
er forelsket*). Men desuagtet faaer dog ingen en Forelske
troe, at det ikke er saligt at være forelsket. Saaledes ogsa
Troens Usikkerhed; men trods denne faaer dog Ingen den T
indbildt, at det ikke skulde være saligt at troe. Men som
Pige forholder sig til en Helt, saaledes forholder en Elsker
en Troende, og hvorfor? Fordi Elskeren igjen forholder sig
Qvinde, men den Troende til Gud — og derom gjelder
det latinske Ord *interest inter et inter*. Af denne Grund ha
den Elskende kun relativ Ret, men den Troende absolut
Intet at ville høre om en anden Art Vished. Thi at elske,
er skjønt, fortryllende; o, at jeg var en Digter, der ret kun

'orfærdelse maatte opdage hvad han havde forspildt: men
dog kun en Spøg. Dette seer jeg deraf, at naar jeg sætter
ɩabet sammen med det absolute τελος, med en evig Salighed,
· at være vis paa, at det er det absolute τελος hvorom jeg
ader Døden dømme imellem som Voldgiftsmand, saa tør jeg
ed Sandhed: det er ligegyldigt, enten man har været gift
ɩke, som det er ligegyldigt, enten man er Jøde eller Græker,
er Træl. Ægteskabet er dog en Spøg, en Spøg der skal
lles med al Alvor, uden at dog derfor Alvoren ligger i Ægte-
selv, men er en Afglands af Guds-Forholdets Alvor, en Af-
af Ægtemandens absolute Forhold til sit absolute τελος, og
truens absolute Forhold til sit absolute τελος.
en tilbage til Lidelsen som Kjende paa Saligheden. Vil man
rdi det kun lykkes en Opvakt at undgaae Lidelsen og en
ant at tilbagekalde *(revocare)* den og gjøre Saligheden selv
nde paa Saligheden (som jo al immanent Spekulation væ-
en er Existentsens Tilbagekaldelse, hvilket rigtignok Evig-
er, men den Spekulerende rigtignok ikke i Evigheden), alt-
l man nu fordi det ikke lykkes en Existerende at
kalde Lidelsen og gjøre Saligheden selv til Kjende paa Salig-
hvilket vilde betyde at den Existerende døde og gik over i
ige Liv, kalde Religieusitet en Illusion: nu vel — men man
: at erindre, at det er den Illusion, der kommer efter For-
n. Poesie er Illusion før Forstanden, Religieusitet Illusion
Forstanden. Imellem Poesie og Religieusitet opfører den
ige Leve-Viisdom sin Vaudeville. Ethvert Individ, der ikke
enten poetisk eller religieust, er dum. Hvorledes, dum;
kloge og erfarne Mennesker, der veed ud og ind, og Raad
ting, og Raad for Hvermand, ere de dumme? Og hvori
deres Dumhed? deri at de efter at have tabt den poetiske
n ikke have Phantasie og Phantasie-Lidenskab nok til at
mtrænge Sandsynlighedens Blendværk og en endelig Teleolo-
'ilforladelighed, hvilket Alt brister saasnart Uendeligheden
øre sig. Er da Religieusitet en Illusion, saa er der tre Arter
n: Poesiens, Umiddelbarhedens skjønne (i Illusionen er Salig-
og nu kommer Lidelsen med Virkeligheden bag efter);
edens comiske Illusion; Religieusitetens salige Illusion (i Illu-
er Smerten, og Saligheden kommer bag efter). Dumhedens

ıde eller Græker, Fri eller Træl; Paulus Galat. 3, 28.

Illusion er naturligviis den ene i sig selv comiske; og medens en heel Retning i fransk Poesie har været virksom nok med at ville fremstille den æsthetiske Illusion comisk, hvilket er en Fornærmelse mod det Æsthetiske og ingenlunde nogen Fortjeneste for det Religieuses Øine (at nemlig en Digter vil gjøre det): saa var det mere tjenligt, om Poesien ret vilde tage sig af den verdslige Leveviisdom, der, og dette er netop Tegnet paa hvor comisk den er, er lige comisk enten den regner rigtigt*) eller den regner feil, fordi hele dens Regnen er en Indbildning, en Travlhed indenfor den chimairiske Forestilling, at der i Endelighedens Verden er noget vist. Men var da Socrates ikke en Leve-Viis? Jo, men jeg har jo flere Gange udviklet, at hans første Sætning bestandigt i verdslig Forstand er gal Mands Tale, netop fordi den gjør Uendelighedens Bevægelse. Nei, Poesie er Ungdom, og verdslig Viisdom er Aarene, og Religieusitet er Forholdet til det Evige; men Aarene gjøre et Menneske kun dummere og dummere, dersom han har tabt sin Ungdom, og ikke vundet Forholdet til det Evige. See den alvorlige Mand fra det Foregaaende, som vilde vide, at det var vist og bestemt med en evig Salighed, for da at vove Alt, thi ellers var det jo Galskab: mon han ikke vilde finde, det var en

ıeral-Galskab, at vove Alt naar Lidelse bliver Visheden — det rrecte Udtryk for Uvisheden.

Indenfor den religieuse Lidelse ligger Bestemmelsen: Anfægıe, og lader sig kun bestemme der. Skjøndt jeg ellers ikkun · med det religieuse Foredrag at gjøre forsaavidt dette er den igieuse Livs-Anskuelses Organ, kan jeg dog biløbigt tage et nsyn til dettes factiske Beskaffenhed i vor Tid, og atter her for belyse vor Tids Religieusitet, der prætenderer at være gaaet lere end Middelalderen, idet jeg søger at anvise Anfægtelsen sin ıds, biløbigt minde om, at man nuomstunder næsten aldrig rer Anfægtelse omtalt, eller, forsaavidt den omtales, hører n uden videre slaaet sammen med Fristelser, ja endog med envordigheder. Saasnart man udelader Forholdet til et absolut ↓, og lader dette udtømme sig i de relative, hører Anfægtelse ı. Den er i Guds-Forholdets Sphære hvad Fristelse er i det ıiske Forholds Sphære. Naar Individets Maximum er det ethiske rhold til Virkeligheden, saa er Fristelse hans høieste Fare. rfor er det ganske i sin Orden, at man udelader Anfægtelsen, kun en yderligere Skjødesløshed, at man bruger den som identk med Fristelse. Men ikke blot saaledes er Anfægtelse forskjelfra Fristelse, ogsaa Individets Stilling er forskjelligt. I Fristel- er det det Lavere der frister, i Anfægtelsen er det det Høiere, ristelsen er det det Lavere, der vil forlokke Individet, i Anfægıen er det det Høiere, der ligesom misundeligt paa Individet vil ække det tilbage. Anfægtelsen begynder derfor først i det ntlige Religieuses Sphære og først der i det sidste Løb, og tiler ganske rigtigt i Grad med Religieusiteten, fordi Individet har laget Grændsen, og Anfægtelsen udtrykker Grændsens Reaction d det endelige Individ. Det var derfor blind Alarm, som viist v i det Foregaaende, naar Præsten om Søndagen siger, at der i ken er saa godt at være, og at vi, dersom vi turde blive der, t vilde blive hellige; men vi maae ud igjen i Verden. Dersom Menneske nemlig fik Lov at blive der, saa vilde han opdage fægtelsen, og vilde maaskee komme saa galt fra det Stykke Arde, at han ikke just vilde takke Præsten derfor. I det Øieblik : er lykkedes Individet ved Forsagelsen af de relative Formaal indøve det absolute Forhold (og det kan jo vel være saaledes i telte Øieblikke, skjøndt Individet atter senere drages ind i denne iden), og nu skal forholde sig absolut til det Absolute: saa op-

---

biløbigt i Forbigaaende (beiläufig).

dager det Grændsen, saa bliver Anfægtelsen Udtryk for Grændsen. Individet er vel uskyldigt i Anfægtelsen (medens det ikke er uskyldigt i Fristelsen), men desuagtet er dens Lidelse vistnok forfærdelig, thi jeg veed Intet derom, og naar Nogen ønsker den tvetydige Trøst, saa vil jeg gjerne meddele den, at Enhver der ikke er meget religieus heller ikke er udsat for Anfægtelser; thi Anfægtelsen er netop Reaktionen mod det absolute Forholds absolute Udtryk. Fristelsen anfalder Individet i dets svage Øieblik, Anfægtelsen er Nemesis over det stærke Øieblik i det absolute Forhold. Fristelse har derfor et Sammenhæng med Individets ethiske Habitus, hvorimod Anfægtelsen er uden Continueerlighed, og det Absolutes egen Modstand.

At Anfægtelsen er til, lader sig imidlertid ikke nægte; og netop derfor kunde der i vor Tid fremkomme et ikke umærkeligt psychologisk Tilfælde. Sæt, et Menneske, der havde en dyb religieus Trang, stadigt væk blot hørte saadanne gudelige Foredrag, hvor Alt afrunder sig ved at lade det absolute τέλος udtømme sig i de relative, hvad saa? Han vilde synke i den dybeste Fortvivlelse, da han i sig selv oplevede noget Andet, og dog aldrig hørte Præsten tale derom, om Lidelsen i det Indvortes, om Guds-Forholdets Lidelse. Han vilde maaskee af Ærbødighed for Præsten og Præstens Værdighed ledes til at opfatte denne Liden som en

ıe, selv om det var givet, at den Religieuse havde gjennemkæm-
den Lidelse, der er Afdøen fra Umiddelbarheden. Lidelsen
ver altsaa ved saalænge Individet lever, men for ikke at forhaste
med at recurrere til den sidste Lidelse, ville vi standse Indi-
erne i den første, thi dens Strid er saa langvarig, og Tilbage-
let til den saa hyppigt, at det vel sjeldent lykkes et Individ at
ıe den igjennem, eller længe at have den overvundet.

Denne Lidelses Grund er, at Individet i Umiddelbarheden
ntligen er absolut i de relative Formaal, dens Betydning er
rholdets Omvenden, Afdøen fra Umiddelbarheden, eller existe-
ıde at udtrykke, at Individet slet Intet formaaer, men er Intet
Gud, thi atter her er Guds-Forholdet kjendeligt paa det Nega-
e, og Selvtilintetgjørelsen den væsentlige Form for Guds-For-
ldet; og dette maa ikke udtrykkes i det Udvortes, thi saa har
Klosterbevægelsen, og Forholdet dog verdsliggjort; og han maa
e bilde sig ind, at det skeer paa eengang, thi dette er Æsthetik.
selv om det lod sig gjøre paa eengang, vilde han, da han jo
en Existerende, i Gjentagelsen af det have Lidelse igjen. I
ıiddelbarheden er det Ønsket at formaae Alt, og Umiddelbar-
lens Tro er, ideelt, paa at formaae Alt, og dens Ikke-Formaaen
ındet i et forhindrende Noget, som kommer udenfra, som den
for væsentligen seer bort fra i samme Forstand som fra Ulyk-
ı; thi Umiddelbarheden er ikke dialektisk i sig selv. Religieust
det Opgaven at fatte, at man er slet Intet for Gud, eller at
re slet Intet og derved være for Gud, og denne Ikke-Formaaen
drer han bestandigt at have for sig, og dens Forsvinden er
ligieusitetens Forsvinden. Umiddelbarhedens ungdommelige For-
ıaen kan blive comisk for en Trediemand, derimod kan Religi-
sitetens Ikke-Formaaen aldrig blive comisk for en Tredie; thi
r er ikke Spor af nogen Modsigelse*). Den Religieuse kan saa-

*) Der er ingen Modsigelse i, at et Menneske slet Intet formaaer for Gud uden det at blive sig dette bevidst; thi dette er blot et andet Udtryk for Guds Absoluthed, og at Mennesket end ikke κατα δυναμιν formaaede dette, vilde være et Udtryk for, at han slet ikke var til. Der er ingen Modsigelse, og altsaa er det heller ikke comisk; derimod er det comisk f. Ex., at det at

κατά δύναμιν efter Mulighed. — (I Ms. staaer her: »og at det end ikke κατα ·μιν formaaede dette, vilde være et Udtryk for, at Mennesket slet ikke var til«. en trykte Text maa »han« ikke desto mindre antages at betegne »Gud«.)

ledes ikke blive comisk, men derimod kan det Comiske fremkomme for ham, naar det nemlig faaer det Udseende i Udvorteshedens Verden, at han formaaede Meget. Men skal denne Spøg være hellig og vedblive, da maa den intet Øieblik forstyrre ham Alvoren, at han for Gud Intet er og Intet formaaer, og Arbeidet med at fastholde dette, og Lidelsen med existerende at udtrykke det. Dersom saaledes Napoleon havde været en ægte religieus Individualitet, saa havde han havt en sjelden Leilighed til den guddommeligste Morskab; thi at formaae tilsyneladende Alt og saa guddommeligt at forstaae dette som et Sandsebedrag: ja sandeligen, det er Spøg for Alvor! Overhovedet er det Comiske med allevegne, og man kan strax bestemme enhver Existents og henføre den til sin bestemte Sphære, ved at vide hvorledes den forholder sig til det Comiske. Den Religieuse er Den der størst Maalestok har opdaget det Comiske, og dog anseer han ikke det Comiske for det Høieste, thi det Religieuse er den reneste Pathos. Men anseer han det Comiske for det Høieste, saa er hans Comik *eo ipso* lavere; thi det Comiske ligger altid i en Modsigelse, og dersom det Comiske selv er det Høieste, saa mangler her den Modsigelse, i hvilken det Comiske er og i hvilken det tager sig ud. Derfor

ıeskene: saa fremkommer det Comiske — hvis han tier. De Mennesker have nemlig ikke store Planer og tale som oftest ıning af endelig Forstandighed eller aldeles umiddelbart. Naar nu blot tier, saa vil næsten hver andet Ord, der bliver sagt, sk berøre hans store Beslutning. Opgiver han derimod sin Beslutning og sin anstrængede inderlige Existents i Forhold en: saa forsvinder det Comiske. Kan han ikke tie med sin Plan, men maa han umodent sluddre den ud, saa bliver han comisk. Men den Religieuses Beslutning er den høieste af alle, eligt høiere end alle Planer til at omskabe Verden og skabe ːmer og Kunstværker: derfor maa den Religieuse meest af alle ıge det Comiske — naar han virkelig er religieus; thi ellers ːr han selv comisk. (Dog mere herom siden.)

Lidelsen som Afdøen fra Umiddelbarheden er altsaa ikke Flationer og andet Saadant, den er ikke Selvplagerie. Selvːren udtrykker nemlig ingenlunde, at han Intet formaaer for thi Selvplagelsen mener han jo at være Noget. Men dog er lsen der, og kan vedblive saa længe et Menneske existerer; thi ıurtigt som det er sagt: at et Menneske er Intet for Gud, saa keligt er det existerende at udtrykke det. Men nærmere at rive og skildre er atter vanskeligt, fordi dog Talen er et abtere Medium end Existents, og al Tale i Forhold til det ıke dog lidt af et Bedrag, fordi Talen trods de meest spidsge og meest udlærte Forsigtighedsmidler dog bestandigt har et af det forkortede Perspektiv, saa det, selv naar Talen gjør meest begeistrede og meest fortvivlede Anstrængelse for at hvor vanskeligt det er, eller i den indirecte Form forsøger fderste, dog altid bliver vanskeligere at gjøre end det synes i ı. Men hvad enten der tales om dette existerende at udtrykke e Afdøen eller ikke, saa skal det jo dog gjøres; og Religieusir ikke Tankeløshed, saa man engang imellem siger det Høieste aa lader medierende fem være lige. Det Religieuse præker Aflad, men forkynder, at den største Anstrængelse er Intet ıen fordrer den tillige. Atter her er det Negative Kjendet, thi største Anstrængelse er kjendelig paa, at man ved den bliver ıtet, bliver man til Noget, er Anstrængelsen *eo ipso* mindre. r ironisk synes ikke dette, der dog i mindre Forhold, i en re Sphære allerede er saa, thi med halv Flid og lidt Fusken t Menneske komme til at indbilde sig selv, at han forstaaer ge forskjellige Videnskaber, og han vil gjøre Lykke i Verden blive meget læst, med heel Flid og absolut Redelighed vil han Vanskelighed ved at forstaae en lille bitte Smule endog af

det, som ethvert Menneske forstaaer, og han vil blive anseet for en kjedsommelig Nølepeer. Men hvad i denne lavere Sphære dog kun gjelder relativt, gjelder absolut i den religieuse, og hos forsøgte Religieuse finder man derfor altid dette anført som en sidste Anfægtelse, at den høieste Anstrængelse vil bedaare En med Betydning af at være Noget.

Da jeg nu er nødsaget til den bedrøvelige Tilstaaelse, at jeg ikke er istand til at tale om China, Persien, Systemet, Astrologien eller Veterinair-Videnskaben: saa har jeg, for dog at hitte paa Noget i min Forlegenhed, i Forhold til den forundte Evne over min Pen i at kunne, saa concret som muligt, eftergjøre og fremstille det Dagligdagse, hvilket ofte nok er forskjelligt fra det Søndagsagtige. Vil Nogen finde den Art af Fremstilling eller min Fremstilling kjedsommelig, saa lad ham det; jeg skriver ikke for nogen Medaille, og skal med Fornøielse indrømme, hvis det er dette der forlanges af mig, at det er meget vanskeligere, forbundet med langt større Ophævelser og et ganske andet Ansvar, novellistisk at slaae en riig Onkel ihjel, for at faae Penge i Fortællingen, eller lægge ti Aar imellem, lade nogen Tid gaae hen, i hvilken

horerne see til; i Dagligstuen skal dog Slaget staae, thi Seieren skal jo netop være, at Dagligstuen bliver en Helligdom. Lad der saa i Kirken virkes directe ved at holde Skue over Stridskræfterne: under hvis Fane der skal strides, i hvis Navn der skal seires; ved at beskrive Fjendens Stilling; ved at eftergjøre Angrebet; ved at prise den almægtige Allierede og styrke Tilliden, idet Mistilliden vækkes: Tilliden til ham ved Mistilliden til sig selv — lad der virkes indirecte med den skjulte Deeltagelses ironiske men derfor ømmeste Sympathie; men Hovedsagen er det dog, at den Enkelte fra Kirken gaaer hjem med Lyst og Fyrighed til at ville kæmpe i Dagligstuen. Skal Præstens Virksomhed i Kirken kun være et Forsøg paa, eengang om Ugen at bugsere Menighedens Fragtskib Evigheden nærmere: saa bliver det Hele til Intet, thi et Menneskeliv kan ikke som et Fragtskib blive liggende paa samme Sted til næste Søndag. Derfor maa Vanskeligheden netop fremstilles i Kirken, og det er bedre at gaae mismodig fra Kirke og finde Opgaven lettere end man havde troet, end at gaae overmodig fra Kirke og blive mismodig i Dagligstuen. Saaledes vil endog den religieuse Taler vogte sig for at sætte stærke Øieblikke sammen til en Tale, eller at have sit stærkeste Øieblik i Talen, for nemligen ikke at bedrage sig selv og Andre. Han vil hellere være som Den, der vel kunde tale i en høiere Tonart, men ikke tør det, at »Troens Hemmelighed« ikke bliver besvegen og prostitueret ved altfor megen Offentlighed, men hellere »bevaret« (1 Tim. 3, 9) saaledes, at den er endnu større og kraftigere i ham selv end den synes i hans Tale. Da det nemlig hovedsageligen er Talerens Opgave lige saa vel som enhver Andens existerende at udtrykke, hvad han forkynder, og ikke eengang om Ugen at electrisere Menigheden, galvanisk bringe den til at sprætte, saa vil han være forsigtig, at han ikke selv skal erfare den Væmmelighed det er, naar hvad i det høittravende Foredrag saae herligt ud viser sig saa ganske anderledes til daglig Brug. Men give Kjøb, slaae af, prutte, maa han for Intet i Verden; selv hvor han synes allerfjernest fra Religieusitetens absolute Fordring maa denne være tilstede, bestemme Prisen og Dommen; selv hvor han indlader sig i det dagligdagse Livs kummerligste Brøker, maa denne absolute Generalnævner altid være hos, om end skjult, hver Secund rede til at sætte den absolute Fordring.

Og hvorledes seer det saa ud med Opgaven til daglig Brug; thi jeg har bestandigt mit Yndlings-Thema *in mente:* om det dog ager rigtigt sammen med vort theocentriske nittende Aarhundredes Trang til at gaae ud over Christendom, Trang til at

spekulere, Trang til en fortsat Udvikling, Trang til en ny Religion eller til Christendommens Afskaffelse. Hvad min egen ringe Person angaaer, da vil Læseren behageligst erindre, at det er mig, der finder Sagen og Opgaven saa saare vanskelig, hvilket synes at tyde paa, at jeg ikke har fuldkommet den, jeg, der end ikke udgiver mig for at være en Christen, dog vel at mærke ikke i den Forstand, at jeg havde ophørt at være det ved at være gaaet videre. Men det er dog immer Noget at gjøre opmærksom paa, at det er vanskeligt, selv om det kun gjøres som her i et ophyggeligt Divertissement, der væsentligen opføres ved Hjælp af en Speider, som jeg lader gaae ud mellem Menneskene de søgne Dage, og saa ved Bistand af nogle Dilletanter, som mod deres Villie komme til at spille med.

See, i Søndags sagde Præsten: »Du skal ikke stole paa Verden, og ikke paa Mennesker, og ikke paa Dig selv, men alene paa Gud; thi et Menneske formaaer selv slet Intet.« Og vi forstode det Allesammen, jeg med; thi det Ethiske og Ethisk-Religieuse er saa saare let at forstaae, men til Gjengjeld saa saare vanskeligt. Et Barn kan forstaae det, den Eenfoldigste kan forstaae ganske som det siges, at vi slet Intet formaae, at vi skulle opgive Alt, forsage Alt; om Søndagen forstaaes det forfærdelig let (ja forfærdelig; thi denne Lethed fører ofte nok samme Vei som de gode Forsætter) *in abstracto,* og om Mandagen er det saa saare vanske-

faae Øieblikke, i hvilke han mediterede sin Prædiken, ja han neppe gjorde det i enhver Deel af Talens korte Tid.

Idag er det nu Mandag, og Speideren har meget god Tid til at indlade sig med Menneskene; thi Præsten taler for Menneskene, men Speideren samtaler med dem. Saa indlader han sig da med En, og Samtalen falder endeligen hen paa det Speideren vil have frem; han siger: det er nu sandt nok, men der er dog Noget, Du ikke formaaer, Du formaaer ikke at bygge et Pallads med fire Fløie og Marmorgulve. Den Tiltalte svarer: nei deri har Du Ret, hvor skulde jeg formaae det, jeg har omtrent mit Udkomme, lægger maaskee lidt op om Aaret, men jeg har sandeligen ikke Capitaler til at bygge Palladser, og desuden forstaaer jeg mig heller ikke paa Bygningsvæsenet. Altsaa han formaaer det ikke. Speideren forlader ham og har nu den Ære at træffe sammen med en almægtig Mand; han smigrer hans Forfængelighed, og endeligen falder da Talen hen paa Palladset: »men et Pallads med fire Fløie og Marmorgulve vil dog overgaae Deres Høivelbaarenheds Kræfter.« »Hvorledes«, svarer den Tiltalte, »De glemmer nok, at jeg allerede har gjort det, at mit store Pallads paa Slotspladsen netop er den Bygning, De beskriver.« Altsaa han formaaer det, og Speideren gaaer bukkende bort og ønsker den almægtige Mand til Lykke. Idet han gaaer, træffer han en Tredie og fortæller ham den Samtale han har havt med de tvende Andre, og den Tredie udbryder: »ja Menneskets Lod er underligt i Verden, et Menneskes Formaaen er yderst forskjellig, den Ene formaaer saa meget og den Anden saa saare lidet, og dog skulde ethvert Menneske formaae Noget, hvis han af Erfaring og Verdensklogskab vilde lære at blive indenfor sin Grændse.« Altsaa Forskjelligheden er mærkelig; men er det ikke endnu mærkeligere, at tre forskjellige Taler om Forskjelligheden sige Eet og det Samme, og sige, at alle Mennesker ere lige formaaende? Manden Nr. 1 formaaer ikke Det og Det, fordi han ikke har Pengene, ɔ: han formaaer det væsentligen seet; Manden Nr. 2 formaaer det, han formaaer det væsentligen, og at han formaaer det, viser sig tilfældigviis derved, at han har Pengene; Manden Nr. 3 formaaer endog ved Klogskab at undvære nogle af Betingelserne og dog være formaaende, hvilken formaaende Mand vilde han ikke være, hvis han havde Betingelserne! — Men i Søndags, det var igaar, sagde Præsten, at et Menneske formaaer slet Intet, og det forstode vi Allesammen. Naar Præsten siger det i Kirken, saa forstaae vi det Allesammen, og naar En vilde stræbe existerende at udtrykke det og lade sig mærke dermed i Ugens sex Dage, saa er det ikke langt fra, at vi Alle for-

staae: han er gal. Selv det gudfrygtigste Menneske vil have Leilighed til Snese Gange hver Dag at gribe sig i den Indbildning, at han dog formaaer Noget. Men naar Præsten siger, at et Menneske formaaer slet Intet, saa forstaae vi det Alle saa forfærdeligt let; og en spekulativ Philosoph forstaaer igjen denne Lethed saaledes, at han af den beviser Nødvendigheden for at gaae videre, at gaae over til hvad der er vanskeligere at forstaae: China, Persien, Systemet, fordi Philosophen spekulativt forsmaaer den fattige Witz om Dagligstuen, fordi han istedenfor fra Kirken og Søndagens abstrakte Forestilling om Mennesket at gaae hjem til sig selv, fra Kirken gaaer directe til China og Persien, Astronomien — ja, til Astronomien. Den gamle Mester Socrates gjorde det Omvendte, han opgav Astronomien, vælgende det Høiere og Vanskeligere: før Guden at forstaae sig selv. Men den spekulative Philosoph beviser denne Nødvendighed for at gaae videre med en saadan Nødvendighed, at selv en Præst taber Ligevægten, og paa Prædikestolen er af den cathedralske Mening, at den Forstaaen, hvorved det enkelte Individ om sig selv fatter, at han slet Intet formaaer, er kun for eenfoldige og ringe Mennesker, han formaner dem endog *ex cathedra*, eller hvad jeg vilde sige fra Prædikestolen, til at nøies med denne kummerlige Opgave, og til ikke at blive utaalmodige, fordi det er dem nægtet at hæve sig til at forstaae China

Politiebetjenten siger til den Trøieklædte: Du veed nok ikke hvad jeg formaaer, nemlig at arrestere ham; Kokkepigen siger til den fattige Kone der kommer om Løverdagen: hun har nok glemt, hvad jeg formaaer, nemlig hos Herskabet at bevirke, at den fattige Kone ikke mere faaer Ugens Levninger. Vi formaae Alle Noget, og Kongen smiler af Ministerens Formaaen, og Ministeren leer af Journalistens Formaaen, og Journalisten af Betjentens, og Betjenten af den Trøieklædtes, og den Trøieklædte af Løverdags-Konens — og om Søndagen gaae vi Alle i Kirke (med Undtagelse af Kokkepigen, der aldrig har Tid, fordi der om Søndagen altid er Middagsselskab hos Conferentsraadens) og høre af Præsten, at et Menneske formaaer slet Intet — dersom det da træffer sig saa heldigt, at vi ikke ere komne i Kirke hos en spekulativ Præst. Dog endnu et Øieblik: vi ere komne i Kirken; ved Hjælp af en meget formaaende Graver (thi Graveren er især formaaende om Søndagen, og betyder med et taust Blik Den og Den hvad han formaaer) indtage vi hver sin Plads i Forhold til vor særlige Formaaen i Samfundet; da bestiger Præsten Prædikestolen — endnu i det sidste Øieblik er der en meget formaaende Mand, der er kommen for sildig, og Graveren maa vise sin Formaaen; da begynder Præsten, og vi forstaae nu Alle fra vore respektivt forskjellige Sæder og Standpunkter, hvad Præsten siger fra sit ophøiede Standpunkt: at et Menneske formaaer slet Intet. Amen. Om Mandagen er Præsten en meget formaaende Mand, det maae vi Alle sande, undtagen De, der ere mere formaaende. — Men een af Delene maa dog være Spøg: enten maa det være Spøg hvad Præsten siger, et Slags Selskabs-Leg engang imellem at betænke, at et Menneske slet Intet formaaer; eller Præsten maa dog have Ret i, at et Menneske altid skal betænke det — og vi Andre, item Præsten, og jeg med, Uret i, at vi saa maadeligen exegetisere over det Ord altid, skjøndt der dog forundes et Menneske 30, 40, 50 Aar til at perfectionnere sig, om end saaledes, at hver Dag er en Forberedelsens, men ogsaa en Prøvens Dag.

Idag er det nu Tirsdag, og Speideren er i Besøg hos en Mand, der lader en stor Bygning opføre udenfor Byen, han leder atter Talen hen paa et Menneskes Formaaen, og paa den ærede Verts Formaaen; men see, denne Mand siger ikke uden en vis Høitidelighed: »et Menneske formaaer slet Intet, det er ved Guds Bistand jeg har formaaet at samle denne store Rigdom, og ved Guds Bistand, at jeg . . . .« Her bliver Samtalens høitidelige Stilhed afbrudt, da man hører en Støi udenfor. Manden gjør en Undskyldning og iler ud; han lader Dørene staae halv aabne efter sig,

og vor Speider, som har lange Øren, hører nu til sin store Forundring, at det gaaer Slag i Slag med disse Ord: jeg skal vise Dem hvad jeg formaaer. Speideren formaaer neppe at bare sig for at lee — nu, Speideren er jo ogsaa et Menneske, der hvert Øieblik kan fristes af den Indbildning, at han formaaer Noget, som nu f. Ex. at det var ham, der havde fanget den formaaende Mand i hans Latterlighed.

Men hvis et Menneske existerende dagligt skal betænke og fastholde hvad Præsten siger om Søndagen, og fatte dette som Livets Alvor, og derved igjen al sin Formaaen og Ikke-Formaaen som Spøg: betyder dette, at han slet Intet skal ville foretage sig, fordi dog Alt er Forfængelighed og Tant? Ak, nei, i saa Fald faaer han jo netop ikke Leilighed at forstaae Spøgen, da der ingen Modsigelse bliver ved at holde den sammen med Livets Alvor, ingen Modsigelse: at Alt er Forfængelighed i et forfængeligt Væsens Øine. Dovenskab, Uvirksomhed, Fornemhed mod det Endelige er daarlig Spøg, eller rettere er slet ikke Spøg; men at forkorte Nattens Søvn og kjøbe Dagens Timer og ikke spare sig selv, og saa forstaae, at det Hele er Spøg: ja, det er Alvor. Og religieust er altid det Positive kjendeligt paa det Negative: Alvoren paa Spøgen, at den er religieus Alvor, ikke den ligefremme Alvor, en Justitsraads dumme Contoir-Vigtighed, en Journalists dumme Vigtig-

det ikke sømmer sig for ham at tage i Dyrehaven. Hvis saa er, maa jeg saa i Kraft af den qvalitative Dialektik bede om Respekt for Klosteret, thi at fuske fører til Intet. Skal den Religieuse paa nogen Maade være afstikkende i sit Ydre, saa er Klosteret det eneste gevaltige Udtryk derfor: det Andet er kun Fuskerie. Men vor Tid er jo gaaet videre end Middelalderen i Religieusitet; hvad udtrykte nu Middelalderens Religieusitet? At der i Endeligheden var Noget, som ikke lod sig tænke sammen eller existerende sammenholde med Tanken om Gud. Det lidenskabelige Udtryk derfor var at bryde med Endeligheden. Naar vor Tids Religieusitet er gaaet videre, saa formaaer den altsaa existerende at fastholde Tanken om Gud sammen med Endelighedens skrøbeligste Yttring f. Ex. med Morskaben i Dyrehaven; med mindre vor Tids Religieusitet er gaaet saaledes videre, at den er kommen tilbage til barnagtige Former af Religieusitet, i Sammenligning med hvilke Middelalderens Ungdoms-Begeistring er en Herlighed. En barnagtig Form af Religieusitet er det f. Ex., eengang om Ugen ligesom af Gud at faae Lov til at gjøre sig lystig i hele den næste Uge, og saa igjen den følgende Søndag bede om Forlov for næste Uge ved at gaae i Kirke og høre Præsten sige: at vi altid skal betænke, at et Menneske formaaer slet Intet. Barnet har ingen Reflexion og har derfor ingen Trang til at tænke det Forskjellige sammen. For Barnet er det det alvorlige Øieblik, at det hos Forældrene maa bede om Tilladelse; faaer jeg blot Lov, tænker Barnet, saa skal jeg sgu nok more mig. Og naar det saa har været inde hos Faderen i Contoiret og faaet Lov, saa kommer det jublende ud, og fortrøster sig til, at det sagtens faaer Lov af Moder; nyder allerede en Forsmag af Glæden, og tænker betræffende hiint alvorlige Øieblik paa Contoiret som saa: Gud skee Lov, nu er det overstaaet – det tænker Barnet, tænker jeg, fordi Barnet egentligen ikke tænker. Gjentager det samme Forhold sig i en Ældres Liv mod Gud, saa er det Barnagtighed, der ogsaa er ligesom Barnets Tale kjendelig paa en Forkjerlighed for abstrakte Udtryk: altid, aldrig, blot denne Gang o. s. v. Middelalderen gjorde et gevaltigt Forsøg paa existerende at tænke Gud og Endeligheden sammen, men kom til det Resultat, at det ikke lod sig gjøre, og Udtrykket herfor er Klosteret. Vor Tids Religieusitet gaaer videre. Men skal Guds-Forholdet og Endeligheden indtil dennes Mindste (hvor Vanskeligheden bliver størst) existerende holdes sammen: saa maa i selve Religieusitetens Sphære Samtykket finde sit Udtryk og være saaledes, at Individet ikke igien fra Guds-Forholdet gaaer over til at

existere heelt og holdent i andre Categorier. Lavere Former end Middelalderens Klosterbevægelse ville strax være kjendelige paa denne Adsplittelse, hvorved Guds-Forholdet bliver Noget for sig og Existentsens Øvrige noget Andet. Der gives derfor tre lavere Former: 1) naar Individet fra Søndags-Guds-Forholdet vender hjem til at existere reent umiddelbart i det Behageliges og det Ubehageliges Dialektik; 2) naar det fra Søndags-Guds-Forholdet vender hjem til at existere i endelig Ethik, og ikke mærker noget til Guds-Forholdets Paaholdenhed, medens det passer sin Næringsvei, tjener Penge o. s. v.; 3) naar det fra Søndags-Guds-Forholdet vender hjem til at have sit Liv i en spekulativ-ethisk Anskuelse, der lader Guds-Forholdet uden videre udtømme sig i de relative Formaal, en Livs-Anskuelse, hvis Formel er denne: Dygtighed i sin Livsstilling som Konge, som Snedker, som Linie-Dandser o. s. v. er det høieste Udtryk for Guds Forholdet, og man behøver forsaavidt egentligen ikke at gaae i Kirken. Al saadan Religieusitet fritager sig nemlig ved eengang om Ugen at gaae i Kirke fra hver Dag at have Guds-Forholdet hos sig i Alt; den faaer om Søndagen ikke just som Barnet Lov til at gjøre sig lystig hele Ugen igjennem, men Lov til ikke videre at tænke paa Gud hele Ugen igjennem. Den Religieusitet da, der gaaer videre end Middelalderen, maa i sin gudelige Betragtning finde det udtrykt, at den Religieuse om Mandagen

en Sangerinde kan ikke i eet væk slaae Triller, engang imellem er Noden coloreret; men den Religieuse, hvis Religieusitet er den skjulte Inderlighed, han slaaer, om jeg saa maa sige, Guds-Forholdets Trille paa Alt, og hvad der er det Vanskeligste af Alt selv naar den særskilte Tid udvises dertil, det gjør han saa let, at han gjør det i ingen Tid; saa Vittigheden kommer lige paa rette Sted, uagtet han sagte ved sig selv først gjør Guds-Bevægelsen; saa han indbuden kommer præcise paa Klokkeslettet med den ønskelige Munterhed, uagtet han dog først gjør Guds-Bevægelsen. Ak, og naar ellers et Menneske blot har en lille udenoms Anstrængelse, forstyrrer den ham, medens han klæder sig paa til Selskab, og han kommer for sildig, og man seer det paa ham; men den meest anstrængende af alle Tanker, i Sammenligning med hvilken selv den alvorlige Tanke om Døden er lettere — Tanken om Gud kan den Religieuse bevæge med en saadan Lethed som Du og Jeg og Peer og Povel og Justitsraad Madsen — thi det er vist nok, der er Ingen, der mærker Noget paa os.

Nu gaaer da Speideren ud; han træffer vel et Menneske, der ikke formaaer at tage i Dyrehaven, fordi han ingen Penge har, ɔ: En, som altsaa formaaer det. Vilde Speideren give ham Pengene og sige: Du formaaer det alligevel ikke, saa vilde han rimeligviis ansee ham for gal, eller antage, at der maatte stikke Noget under, at det maaskee var falske Penge, eller at maaskee Byens Porte vare spærrede og Toldboden ligesaa, kort, han vilde af Hoflighed mod Speideren, for ikke strax at lønne hans Gavmildhed med at erklære ham gal, vel forsøge en Mængde skarpsindige Gisninger, og naar alle disse sloge feil derved, at Speideren benægtede, at der var noget Saadant i Veien: da vilde han ansee ham for gal, takke for Gaven — og derpaa tage i Dyrehaven. Og den samme Mand vilde meget godt forstaae Præsten næste Søndag, naar han prædiker om, at et Menneske slet Intet formaaer, og at vi altid skal betænke det. Netop heri ligger det Morsomme, at han meget godt kan forstaae Præsten; thi hvis der var en Eneste saa eenfoldig, at han ikke kunde forstaae den Opgave, Præsten væsentligen har at fremsætte, hvo kunde da udholde Livet! — Saa træffer Speideren en anden Mand, der siger: »at tage i Dyrehaven,

engang imellem er Noden coloreret] ɔ: engang imellem bruges der Coloraturer. (K. synes at have brugt »Trille« i Ordets ældre Betydning, hvori det betegner den hurtige Gjentagelse af een og samme Tone; kun derved faaes den rette Modsætning til Coloratursangen, hvori der synges forskjellige Toner paa samme Node.)

naar man har Raad dertil, naar Ens Forretninger tillade det, naar man tager Kone og Børn ja Tjenestefolkene med, og kommer hjem til ordentlig Tid, er en uskyldig Glæde, og i de uskyldige Glæder bør man deeltage, man bør ikke feigt gaae i Kloster, hvilket er at undgaae Faren.« Speideren svarer: »Men sagde Du ikke i Begyndelsen af vor Samtale, at Du i Søndags hørte Præsten sige, at et Menneske slet Intet formaaer, og at vi altid bør betænke det, og sagde Du ikke, at Du forstod det?« »Jo.« »Saa glemmer Du jo hvorom Talen er. Naar Du siger, at det er en uskyldig Fornøielse, da er dette Modsætningen til det Skyldige, men denne Modsætning tilhører Moralen eller Ethiken. Præsten derimod talte om Dit Forhold til Gud. Fordi det ethisk er tilladeligt at tage i Dyrehaven, er det jo ikke sagt, at det er religieust tilladeligt, og i ethvert Tilfælde er det jo dette, Du efter Præstens Ord skal bevise ved at sætte det sammen med Tanken om Gud, vel at mærke ikke i Almindelighed, thi Du er jo ikke en Præst, der skal præke over dette Thema, men med en saadan synes rigtignok Du og Flere til daglig Brug at forvexle sig, saa man seer, det maa endda ikke være det Vanskeligste at være Præsten. En Præst taler i Almindelighed om de uskyldige Glæder,

nesker, jeg kjender, ind at gjøre det.« »Saa finder Du det vel, som Du finder det i sin Orden, at Præsten prædiker saaledes, ia i sin Orden, at Præsten prædiker om, at der Ingen gjør d han siger.« »Urimelig Tale,« svarer Manden, »ja vist finder det i sin Orden, at en saadan Gudsmand taler saaledes om dagen og ved Begravelser og Bryllupper; det er jo ikke mere fjorten Dage siden, at jeg i Adresseavisen takkede ham for herlige Tale, han uanmodet holdt, og som jeg aldrig skal nme.« »Siig hellere, som Du altid vil erindre, thi dette Ud- t erindrer bedre om vor Samtales Gjenstand, at vi altid skal enke, at et Menneske formaaer slet Intet. Men lad os afbryde ne Samtale, thi vi forstaae dog ikke hinanden, og jeg faaer hos Dig ikke den Oplysning, jeg søgte, om hvorledes Du er Dig ad med at gjøre hvad Præsten siger; medens jeg vil- n indrømmer Dig et umiskjendeligt Talent til at blive Præst. llertid kan Du gjøre mig en Tjeneste, hvis Du vil: giv mig ftligt den Forsikkring, og kan Du, saa skaf mig lignende At- r fra de Mange Du kjender: at det aldrig falder Dig og dem at bringe Tanken om Gud sammen med noget Saadant som ige i Dyrehaven.«

Vi ville nu lade Speideren træde af, og blot til Gjengjeld, for kke ham paa Glatiis, forelægge ham det Spørgsmaal, hvortil vil bruge disse Attester, og hvad han egentligen har bag Øret. taler saaledes: »Hvorfor jeg ønsker Attesterne; jo, det skal sige. Efter hvad jeg har hørt, holder nemlig Geistligheden e Conventer, hvor de ærværdige Brødre opkaste og besvare Spørgsmaal: hvad det er Tiden fordrer — naturligviis i reli- s Henseende, thi ellers vilde et saadant Convent ganske ligne ker-Repræsentanternes Møder. Som man siger, skal Conventet være kommet til det Resultat, at det denne Gang er en ny mebog, Tiden fordrer. Og at den fordrer det, er jo meget gt, men deraf følger endnu ikke, at den behøver den. Hvor- skulde det ikke hænde Tiden, som moralsk Person, hvad der

---

Conventer] Præstekonventerne begyndte først 1841—43 og modtoges ikke særlig Sympathi af Myndighederne. — Biskop Mynster havde i 1843 (som e) udgivet et Tillæg til den da alm. brugte »Evangelisk-christelige Psalmebog«. Tillæg forkastedes af Kjøbenhavns Konvent, der foreslog en Komité til Ud- delse af en ny Psalmebog. Forslaget tiltraadtes af Roskilde Konvent, og det en af dette nedsat Komité, der udarbeidede den nu alm. brugte »Psalmebog irke- og Husandagt«, som autoriseredes 1855. Ved Forkastelsen af Mynsters g spillede ogsaa Hensynet til Grundtvigs Sangværk«, der udkom 1838, men Mynster havde forbigaaet i sit Udvalg, en Rolle.

hænder andre moralske Personer, om just ikke i Qvalitet af det Moralske, at den fordrer hvad den ikke behøver, at Alt det Meget, den fordrer, selv om den fik det, ikke vilde tilfredsstille dens Trang, fordi denne er: at fordre, at kræve sig. Maaskee fordrer Tiden snart, at Præsten skal have en ny Dragt for at kunne opbygge desto mere; det var ikke umuligt, at Tiden virkeligen kunde fordre det, og vilde jeg i Forhold til en saadan Fordring ikke være utilbøielig til at antage, at Tiden virkelig følte Trang dertil. See, nu er det min Hensigt at samle en heel Deel skriftlige Forsikkringer, betræffende hvorledes man om Mandagen og de øvrige Søgnedage forstaaer Præstens Prædiken om Søndagen – at jeg muligen ogsaa kunde bidrage til det Spørgsmaals Besvarelse: hvad det er Tiden fordrer – eller som jeg hellere vilde udtrykke mit: hvad den behøver, saa Spørgsmaalet ikke vilde lyde saaledes: hvad der mangler vor Tids Religieusitet, da det altid er vildledende at bringe Svaret ind i Spørgsmaalet, men saaledes: hvad mangler vor Tid? Religieusitet. Alle have travlt med hvad Tiden fordrer. Ingen synes at bryde sig om, hvad den Enkelte behøver. Muligen behøves der slet ikke en ny Psalmebog. Hvorfor hitter dog Ingen paa et Forslag, der ligger saa nær, nærmere maaskee end Mange troer: at man gjorde et midlertidigt Forsøg med at lade den gamle indbinde paa en ny Maade, om ikke den forandrede Indbinding

Kirkegangen forholdsviis er saa sparsom, som den er i Hovedstaden? Ih, naturligviis og soleklart er det den gamle Psalmebogs Skyld. Hvoraf kommer det vel, at De der gaae i Kirke uordentligviis først kommer der ved den Tid, da Præsten bestiger Prædikestolen eller lidt efter? Ih, naturligviis og soleklart, det er af Modbydelighed for den gamle Psalmebog. Hvad var det der ødelagde det assyriske Rige? Splid, Madam. Hvoraf kommer det vel, at man usømmeligen strax løber ud af Kirken, saasnart Præsten siger Amen? Ih, naturligviis og soleklart, af Modbydelighed for den gamle Psalmebog. Hvoraf kommer det, at Huus-Andagten er saa sjelden, skjøndt man dog der ogsaa kunde bruge andre Psalmebøger efter frit Valg? Ih, naturligviis og soleklart kommer det deraf, at Modbydeligheden for den gamle er saa stor, at man slet ikke vil saa længe den er til, at blot dens Tilværelse qvæler al Andagt. Hvoraf kommer det, at Menigheden desto værre saa lidet handler efter hvad der synges om Søndagen? Ih, naturligviis og soleklart, fordi den gamle Psalmebog er saa slet, at den endogsaa forhindrer En i at gjøre efter hvad der staaer i den. Og hvoraf kommer det saa, at alt dette desto værre var Tilfældet længe før Trangen til en ny Psalmebog blev nævnet? Ih, naturligviis og soleklart, det var Menighedens dybe Trang, den dybe Trang, som endnu ikke var bleven sig selv klar — da der intet Convent var. Men netop derfor synes jeg man skulde tøve med at afskaffe den gamle, at man ikke skal komme i for stor Forlegenhed med at forklare de samme Phænomener, naar den nye er indført. Har den gamle Psalmebog aldrig før gjort Gavn, saa gjør den det nu; ved Hjælp af den kan man forklare Alt, Alt det som ellers vilde være uforklarligt, naar man betænker, at Tiden er saa alvorligen bekymret, og de Geistlige ligesaa, ikke blot hver for sin lille Menighed og de Enkelte i denne, men for hele Tiden. Sæt derimod der skeete noget Andet inden den nye Psalmebog blev færdig, sæt den Enkelte besluttede sig til at lægge Skyldens Accent paa et andet Sted, og veemodigen søgte Forlig med Psalmebogen og Confirmations-Dagen, som den minder om, sæt den Enkelte omhyggeligen gik i Kirke, kom betimeligen, sang Psalmerne, hørte Prædikenen, blev sømmeligen, bevarede Indtrykket om Mandagen, gik videre, bevarede det om Tirsdagen, ja selv om Løverdagen: saa vilde maaskee Trangen til en ny blive mindre — men paa den anden Side vilde saa ogsaa Geistligheden, da de Enkelte lidt efter lidt havde lært at hjælpe sig selv, faae Tid og Otium til ganske at offre sig for at sidde i Conventer, hvor de ærværdige Brødre opkaste og besvare det Spørgsmaal: hvad det er Tiden fordrer —

naturligviis i religieus Henseende; thi ellers vilde et saadant Convent ganske ligne Borger-Repræsentanternes Møder.«

Saaledes Speideren, der nu maa skjøtte sig selv; og saa tilbage til hvad Præsten siger, at et Menneske formaaer slet Intet, og at vi altid skal betænke det — altsaa ogsaa naar vi tage i Dyrehaven. Mangen er formodentligen længst kjed af denne Concretion, som aldrig faaer Ende, og som dog Intet siger i Sammenligning med at vi Intet formaae og at vi altid skal betænke det. Saaledes er det nu, det Ethiske og det Ethisk-Religieuse er i sin abstrakte Almindelighed saa hurtigt sagt og saa forfærdeligt let at forstaae; i det daglige Livs Concretion er Talen derom saa langsom, og Udøvelsen saa saare vanskelig. Nuomstunder turde neppe en Præst i Kirken tale om at tage i Dyrehaven eller blot nævne Ordet: saa vanskeligt er det blot i en gudelig Tale at bringe Dyrehaven og Tanken om Gud sammen. Men derimod formaae vi Alle at gjøre det. Hvor bliver saa de vanskelige Opgaver! I Dagligstuen og paa Strandveien til Dyrehaven. Det religieuse Foredrag nuomstunder, skjøndt det præker mod Klosteret, iagttager den stiveste Kloster-Anstændighed, og fjerner sig nok saa meget fra Virkeligheden som Klosteret, og angiver derved tilstrækkeligen indirecte, at der egentligen til daglig Brug existeres i andre Categorier, eller at det Religieuse ikke assimilerer sig det daglige Liv.

ned at ville gaae videre mere og mere faaer Overhaand? En
; Geistlighed bør være Tidens Moderatores, og er det en
s Sag at trøste, saa bør han ogsaa vide naar fornødent er at
det Religieuse saa vanskeligt, at det skal sætte i Knæerne
ıver en Opsætsig, og som Guderne lagde Bjerge paa de him-
ormende Titaner for at tvinge dem, saaledes skal han lægge
eligieuse Opgaves Centnervægt paa enhver Oprører (naturlig-
ed at lægge den paa sig selv), at Ingen indbilder sig, at det
ieuse er noget til at rende med, en Narrestreg eller høist
t for eenfoldige og dumme Mennesker; eller indbilder sig, at
ieusitet er relativt og comparativt dialektisk og identisk med
lighedens conventionelle Dressur; eller at det Religieuse skal
s vanskeligt ved verdenshistoriske Oversigter og systematiske
tater, hvorved det kun bliver endnu lettere. Naar derfor
eligieuse Taler, idet han forklarer at et Menneske slet Intet
aaer, sætter noget ganske Enkelt i Forhold dertil, saa foran-
er han Tilhøreren til at gjøre et dybt Indblik i sit eget Indre,
er ham til at adsprede Indbildninger og Sandsebedrag, til at
ge et Øieblik idetmindste den statsborgerlige-kjøbstadsagtige
isering, i hvilken han ellers befinder sig. Det hvorved da
ligen den religieuse Taler opererer er i sidste Instants det
ute Forhold, at et Menneske slet Intet formaaer, men det
ved han gjør Omsætningen er det Enkelte, som han bringer
nen dermed. Indskrænker han sig til blot at sige: Intet, altid,
g, Alt — saa kunde det let hænde, at det Hele blev til Intet*);
forglemmer han sig selv og det til Grund liggende absolute
, altid, aldrig, Alt: saa forvandler han Templet om ikke til en
rkule saa dog til en Børsbygning.
Vil da ingen Anden i Fremstilling søge at sætte det Religieuses
luthed sammen med det Enkelte, hvilket Tilsammen i Existents
p er Lidelsens Grund og Betydning: saa vil jeg det, der dog
ken er religieus Taler eller Religieus, men blot en humoristisk
rimenterende Psycholog. Vil Nogen lee deraf, da lad ham det,

Det religieuse Foredrag maa derfor gjerne være lidt drillende, netop ligesom Existentsen er; thi deri ligger det Drillende, at vi Mennesker har Hovedet fuldt af store Forestillinger, og saa kommer Existentsen og byder os det Dagligdagse.

Moderatores ɔ: regulerende Kræfter.

men jeg gad dog nok see den Æsthetiker eller den Dialektiker, der var istand til i Religieusitetens Lidelse at vise det mindste Comiske. Har jeg studeret Noget fra Grunden og indtil det Yderste, da er det det Comiske; netop derfor veed jeg ogsaa, at i den religieuse Lidelse er det Comiske udelukket, at den er utilgængelig for det Comiske, fordi Lidelsen netop er Bevidstheden om Modsigelsen, hvilken derfor er pathetisk og tragisk indoptaget i den Religieuses Bevidsthed, og netop derved er det Comiske udelukket.

Det som Forestillingen om Gud eller om sin evige Salighed skal bevirke hos et Menneske er, at han omdanner hele sin Existents i Forhold dertil, hvilken Omdannelse er Afdøen fra Umiddelbarheden. Dette skeer langsomt, men saa vil han endeligen*) føle sig absolut fangen i den absolute Forestilling om Gud, thi den absolute Forestilling om Gud er ikke: at have den absolute Forestilling *en passant*, men er: i ethvert Øieblik at have den absolute Forestilling. Dette er Umiddelbarhedens Standsning og Tilintetgjørelsens Dødsdom. Som den Fugl, der flagrede sorgløst omkring, naar den er fangen; som Fisken, der freidig gjennemskar Vandet og sikker styrede mellem Grundenes fortryllede Egne, naar den ligger udenfor sit Element paa Landjorden: saaledes er den Reli-

ænde Plan, naar den skulde nedlægges i et Menneskes Sind og fastholdes, har knuust det skrøbelige Kar; skal det være hæn- at en Pige ved at være elsket af den Beundrede tilintetgjordes ykkens Lidelse: hvad Under da, at Jøden antog, at Synet af i var Døden, og Hedningen, at Guds-Forholdet var Afsindig- lens Forbud! Er Forestillingen om Gud end den absolute elp, saa er den ogsaa den eneste der absolut formaaer at vise Menneske hans egen Hjælpeløshed. Som et hjælpeløst Barn ger den Religieuse i Endeligheden; han vil absolut fastholde restillingen, og dette tilintetgjør ham netop; han vil gjøre Alt, imedens han vil det, begynder Afmagten, thi for en Endelig er r jo et Imedens; han vil gjøre Alt, han vil udtrykke dette For- ld absolut, men han kan ikke gjøre Endeligheden commensu- bel derfor.

Er der Nogen, der vil lee? Dersom nogensinde Stjernernes illing paa Himmelen har tydet paa Forfærdelse, saa tyder Cate- riernes Stilling her ikke paa Latter og Skjemt. Prøv nu at tte det at tage i Dyrehaven til. Du vil gyse, Du vil søge Ud- gter, Du vil synes der dog er høiere Formaal, for hvilke han ı leve. Ja vist. Og saa vil Du vende Dig bort. Men der er et Imedens — og imedens saa kommer Afmagten igjen. Du vil e: Lidt efter Lidt. Men der hvor første Gang den første Be- ıdelse af dette Lidt efter Lidt viser sig som Overgangen fra det solute sammen med dette, der er det jo at Forfærdelsen er. vellistisk at lade et Aars Tid gaae imellem, er naturligviis kun igieust at gjøre Nar af mig selv og den Religieuse.

Den Religieuse har tabt Umiddelbarhedens Relativitet, dens spredelse, dens Tidsfordriv – netop dens Tidsfordriv; den abso- e Forestilling om Gud fortærer ham som Sommersolens Brand ar den ikke vil gaae ned, som Sommersolens Brand naar den :e vil aflade. Men saa er han syg; en vederqvægende Søvn de styrke ham, og at sove, det er en uskyldig Tidsfordriv. Ja, n som aldrig har havt anden Omgang end med Sovekammerater, l ham finde det i sin søvnige Orden, at han skal tilsengs; men 'n der endog blot omgikkes en stor Plan, for ham var vist ægterraabet et sørgeligt Memento, og Søvnens Mindelse elendigere

Synet af Gud var Døden] se IV Bd. S. 198. VI Bd. S. 117. Guds- rholdet var Afsindighedens Forbud] hvad her sigtes til, har ikke nnet oplyses, mulig til det III Bd. S. 75 omtalte »guddommelige Vanvid«, men t burde da have heddet omvendt: at Afsindigheden var Guds-Forholdets rbud.

end Dødens Komme, thi Dødens Søvn er kun et Øieblik og et Øiebliks Standsning, men Søvnen er en langvarig Sinkelse. Men saa maa han begynde paa Noget. Maaskee paa det Første det Bedste? Nei, lad en Endelighedens nemfingret Kræmmersvend altid have Noget ved Haanden at pille med; Den der blot i Forelskelsens Tanke forholdt sig til den Elskede veed noget Andet: naar det at ville gjøre Alt endnu ikke synes nok, og Anstrængelsen med at ville Alt avler Matheden, og han atter staaer ved Begyndelsen. Men saa maa han komme til sig selv, forstaae sig selv. Maaskee udtale Ordet? Om Den der troer, at det at tale er at lade Munden løbe, kan rose sig af, at han aldrig kom i Forlegenhed for et Udtryk, aldrig forgjeves søgte efter Ordet: Den der endog blot forstummede i Beundring af menneskelig Storhed, han lærte vel, at han idetmindste i det Øieblik ingen Formaning behøvede om at holde sin Tunge i Tømme. Og Den der aldrig gik grædende tilsengs, grædende, ikke fordi han ikke kunde sove, men fordi han ikke turde vaage længere; og Den som aldrig gjennemleed Begyndelsens Afmagt; og Den som aldrig forstummede: han skulde idetmindste aldrig befatte sig med at tale om Religiøsitetens Sphære, men blive hvor han hører hjemme, i Sovekamret, i Kramboden, i Gadesladderen. Men hvor relativt kan desuagtet dog Det være, der lader et Menneske opleve noget Saadant, hvor rela-

først og fremmest at fatte at han ikke formaaer det og hæve Sandsebedraget (da han jo altid skal betænke, at han slet Intet formaaer) — denne Vanskelighed er han ovre, og saa er Vanskeligheden: med Gud at formaae det. Jo mere afgjørende et Foretagende, en Beslutning, en Begivenhed er, desto lettere er det (netop fordi det er mere ligefremt) at bringe Guds-Forestillingen i Forhold sammen dermed — desto lettere er det, det vil da sige, Letheden har sin Grund i at man saa saare let kan blive narret af sig selv i en Indbildning. I Romaner og Noveller seer man ikke sjeldent ved de store Afgjørelser enten det novellistiske Personale i malerisk Gruppe knæle til Bøn, eller Hovedpersonen afsides knælende for at bede. Imidlertid ere de ærede Forfattere og Forfatterinder naive nok til indirecte ved Bønnens Indhold, dens Form, den Bedendes Attitude, at forraade, at deres Helte og Heltinder nok ikke har bedet mange Gange før i Livet, og det uagtet Scenen foregaaer i Aar 1844, i et christeligt Land, og de handlende Personer ere Christne, og Romanen saavelsom Novellen har den Opgave at fremstille Menneskene som de virkeligen ere, endog lidt bedre. Med stor Inderlighed bringer den novellistiske Hovedperson Guds-Forestillingen sammen med den høist vigtige Begivenhed — men religieust seet er netop Bønnens Inderlighed ikke dens Heftighed i Øieblikket, men dens Vedvaren. Jo ubetydeligere Noget derimod er, desto vanskeligere at bringe Guds-Forestillingen sammen dermed. Og dog er det netop heri Guds-Forholdet skal kjendes. Ved en stor Beslutnings Overtagelse, ved Udgivelsen af et Værk, der formeentligen skal omskabe hele Verden, ved Jordskjælv, Guldbryllups-Festligheder, i Havsnød og ved Barnefødsel i Dølgsmaal bruges maaskee Guds Navn lige saa ofte interjektionsviis som det bruges religieust. Man skal derfor ikke lade sig narre af, at en Præst udelader Livets Smaa-Begivenheder, og samler sin Veltalenhed og sin Mimik paa store Optrin, og i det Høieste halv undseelig, for en Skams Skyld, tilføier i Slutningen, at ogsaa i det Daglige bør man vise den samme Tro, det samme Haab og det samme Mod (istedenfor at en religieus Tale bør lægges omvendt an paa at tale om Smaabegivenhederne, det Dagligdagse, og saa i det Høieste tilføie et Par advarende Ord mod det Sandsebedrag, der saa let kan ligge til Grund for den Religieusitet, der kun er kjendelig paa Skuddagene*), thi dette er Æsthetik, og

*) I det Hele er Intet saaledes convoieret af det Comiske som det Religieuse, og dettes Nemesis intetsteds saa strax ved Haanden som paa det Religieuses

æsthetisk seet er Guds Paakaldelse hverken mere eller mindre end den meest høirøstede Interjektion; og Guds Aabenbarelse i Begivenhederne et theatralsk Tableau.

Vi forlode den Religieuse i Sygdommens Crise; men denne Sygdom er ikke til Døden. Vi ville nu lade ham være styrket netop ved den samme Forestilling der tilintetgjorde ham, ved Forestillingen om Gud. Jeg bruger atter et forkortet Perspektiv, fordi min Opgaves Interesse endnu ikke er her, og ikke dvæler ved, hvorledes det Ethiske (der dog altid er noget fjernet fra det absolute Guds-Forhold) maa træde regulerende til og tage Commandoen. Dog vil jeg standse Læseren ved et Par Bemærkninger. Først og fremmest, at der vel i hver Generation ikke blive Mange der blot gjennemlide det absolute religieuse Forholds Begyndelse; og dernæst at en Begyndelse i Existents-Mediet er intet mindre end Noget, der eengang for alle er afgjort, thi det er kun paa Papiret man er færdig med første Moment, og saa ikke har videre med det at gjøre. Den absolute Afgjørelse i Existents-Mediet er og

---

Gebeet. Naar man hører et æsthetiserende religieust Foredrag i en Kirke er det naturligviis Ens Pligt at blive opbygget, om end hans Velærværdighed
[illegible]

ır alle, noget Tilbagelagt, fordi den Existerende ikke er
. .r, der tilbagelægger Noget, og saa gaaer videre, om
r sige ufordøiet gjennem Livet, men den Existerende
cret i det Oplevede, og idet han gaaer videre, har han
g og kan altsaa hvert Øieblik tabe det; han har det
ıke som man har Noget i Lommen, men han er ved
e Bestemte han nærmere bestemmet er, og taber sin
nere Bestemmelse ved at tabe det. Ved Afgjørelsen i
:r en Existerende nærmere bestemmet blevet det han er;
ı den fra sig, saa er det ikke ham, der har tabt Noget,
ın ikke sig selv og har tabt Noget, men saa har han
lv og maa begynde forfra.

Religieuse har da overstaaet Sygdommen (imorgen kan
ıecidivet være der ved en lille Uforsigtighed), han styr-
ıaaskee ved den opbyggelige Betragtning, at Gud, som
nnesket, vel bedst maa vide alt det Meget, som kan
: et Menneske umuligt at bringe sammen med Tanken
ıl den jordiske Trang, al den Forvirring, hvori han kan
Nødvendigheden af Adspredelse, af Hvile, saavelsom af
ɔvn. Det følger af sig selv at her ikke er Tale om det
prædikes i Verden, hvor det ene Menneske trøster sig ved
trøster sig indbyrdes og lader Gud ude. Ethvert Menneske
ligt an, men det der ødelægger saa mange er blandt Andet
ıe usalige Snaksomhed mellem Mand og Mand om hvad
les, men ogsaa modnes i Taushed, denne Skriften for Men-
denfor for Gud, denne hjertelige Meddelelse til Den og Den
ler bør være en Hemmelighed og være for Gud i det

bliver et Rygte. Hermed er slet ikke sagt, at han skal opdage nye Sandheder o. s. v., nei, han skal blot vogte paa sig selv, at han ikke ved at vrøvles ind med i Snaksomheden og Prækelystens forhindres fra i sig selv at opleve, hvad vel Tusinder og atter Tusinder før ham have oplevet. Gjelder det allerede om Forelskelse, at kun da bliver en Forelskelse forædlende, naar den lærer et Menneske at gjøre en Hemmelighed af sin Følelse, hvor meget mere gjelder dette ikke om det Religieuse!

Lad os tænke paa, hvad Hedenskabet digtede om, at en Gud forelskede sig i en jordisk Qvinde. Dersom hun forblev uvidende om, at han var en Gud: da vilde dette Forhold være den størst mulige Elendighed; thi i den Formening, at den lige Maalestok var at anlægge for Begge, vilde hun fortvivle ved af sig selv at fordre Ligheden. Fik hun derimod at vide det var Guden: da vilde hun først ligesom tilintetgjøres i al sin Ringhed, saa hun neppe turde vedgaae sin Ringhed; hun vilde gjøre det ene fortvivlede Forsøg efter det andet for at hæve sig op til ham; hun vilde ængstes hver Gang hendes Ringhed gjorde det nødvendigt, at de skilte ad; hun vilde gjennemængstes i den Pine, om det var Mangel paa Villie eller Mangel paa Evne. Lad os gjøre Anvendelsen paa det Religieuse; hvor er saa Grændsen for det enkelte Individ i hans concrete Existents mellem hvad der er Mangel paa Villie og

saa tilbeder Du Gud. Men Tilbedelsen selv er ikke Dialektik. En Dialektik, der medierer, er et forulykket Genie. — Den jordiske Qvinde altsaa, der blev elsket af Guden, vilde først tilintetgjøres i sin Ringhed, men da vilde hun vel opreises ved den Forestilling, at han vel maatte vide alt Dette bedre end hun. Hun vilde tilintetgjøres ved at tænke guddommeligt om ham, men atter opreises ved den Tanke, at han tænkte menneskeligt om hende. Ja, blot en Pige af ringe Stand forenedes med en Konge over et fremmed Folk, hvorledes vilde hun lide for at finde Frimodighed i Forhold til Alt, hvad der mindede om hendes Ringhed, saaledes at det syntes at maatte forstyrre Forholdet, for at finde Fred i Grændsestriden mellem at være eftergivende mod sig selv og at fordre for meget af sig selv?

Men til denne Menneskets Ringhed hører nu ogsaa, at han er timelig, og kan ikke udholde i Timeligheden uafbrudt at føre Evighedens Liv. Og er hans Liv i Timeligheden, er det *eo ipso* stykkeviis; er det stykkeviis, er det jo blandet med Adspredelse, og i Adspredelsen er han borte fra sit Forhold til Gud, eller han er der dog ikke som i det stærke Øieblik. Sige Menneskene, det er tungt at skille Elskende ad, skulde dette da ikke være tungt for den Religieuse, og er det mindre tungt, at det er en Adspredelse og ikke en Møisommelighed der adskiller, naar Adspredelsens Nødvendighed netop allerstærkest viser hans Ringhed. Thi vor Religieuse er ikke saaledes stillet, at Præsten skal formane ham til at ville søge Gud; han er omvendt saaledes greben, at der maa Adspredelse til, hvis han ikke skal omkomme. See, her frister Klosterbevægelsen. Var det ikke muligt ved overmenneskelig Anstrængelse at komme Gud nærmere, at bevare Forholdet uden Afbrydelse, uden Søvn om muligt! Man siger jo ellers, at Kjerlighed formaaer at gjøre de Tvende lige. Ja, og man har Ret, naar man taler om tvende Menneskers Forhold, fordi de væsentligen staae paa lige Linie, og Forskjellen er det Tilfældige. Men da der mellem Gud og Mennesket er en absolut Forskjel, er denne ligefremme Lighed en formastelig svimlende Tanke; men at dette er saa, er intet comparativt menneskeligt Aflad for den yderste Anstrængelse. Men da der mellem Gud og Mennesket er den absolute Forskjel, hvorledes udtrykker saa Kjærlighedens Lighed sig? Ved den absolute Forskjellighed. Og hvilken er den absolute Forskjelligheds Form? Ydmyghed. Hvilken Ydmyghed? Den, der ganske vedgaaer sin menneskelige Ringhed med ydmyg Frimodighed for Gud som Den, der vel veed dette bedre end Mennesket selv. Klosterbevægelsen er et Forsøg paa at ville være mere end

Menneske, et begeistret, et maaskee fromt Forsøg paa at ville ligne Gud. Men deri ligger den sande Religieusitets dybe Lidelse, den dybeste der er tænkelig: at forholde sig til Gud absolut afgjørende, og intet afgjørende Udtryk at kunne have derfor i det Udvortes (thi lykkelig Elskov udtrykker sig jo udvortes derved at de Elskende faae hinanden), fordi det meest afgjørende Udtryk i det Udvortes kun er et relativt, er baade for meget og for lidet, for meget fordi det indeholder en Anmasselse i Forhold til andre Mennesker, og for lidet fordi det dog er et verdsligt Udtryk.

Saa er der altsaa for Betragtningen tvende Veie: den ydmyge Adspredelses og den fortvivlede Anstrængelses: Veien til Dyrehaven og til Klosteret. Til Dyrehaven? O, ja, lad os kun nævne den, jeg kunde lige saa godt nævne meget Andet der ligger under samme Bestemmelser. En Daare vil vel lee ad denne Tanke, en fornem Religieus vil føle sig fornærmet, og begge Dele beviser, at Sagen har sin Rigtighed. Men hvorfor nævne et saadant Ord som Dyrehaven? Det er dog meget pænere om Søndagen at tale i et meget ubestemt og svævende almindeligt søndags-anstændigt Udtryk om disse uskyldige Glæder — og saa de søgne Dage tale dagligdags derom. Ja vist er det pænere; og jeg aner hvilken Forbittrelse hos en pæn Mand det Ord Dyrehaven vil vække i

at Ydmyghed behagede Prindsessen bedre end alt Andet, naar han dog i sit stille Sind stadigen tænkte paa hende, og hellere end gjerne vilde udtrykke Forholdet stærkere, dersom han turde det? Thi det kunde da aldrig falde den ydmyge Arbeidsmand ind, at Prindsessen var saa daarlig og saa daarligen verdslig sindet, at hun skulde have nogen Glæde af om Verden ved Arbeidsmandens sære Gebærder blev opmærksom paa, at hun var elsket af en Arbeidsmand. Men saaledes er der en vis Art af Religieusitet, der, formodentligen fordi Tilintetgjørelsens første Begyndelse ikke har været tilgavns og ikke er tilgavns i Inderlighed, har den Forestilling om Gud, at han er en skinsyg og i Forstand indskrænket Despot, der er syg for at al Verden faaer at vide ved et enkelt Menneskes sære Gebærder, at Gud var elsket af et enkelt Menneske. Som ønskede Gud nogen Udmærkelse, eller som var dette en passende Udmærkelse for Gud, da dog Enhver kan indsee, at selv for en Prindsesse er det ingen Udmærkelse at blive elsket af en Arbeidsmand! En saadan Religieusitet er selv sygelig og skrantende, derfor gjør den ogsaa Gud sygelig. At et herskesygt Menneske kan faae det Indfald at fordre, at det ret bliver tydeligt for Verden, hvor Meget han formaaer over Andre ved disses paafaldende Underdanighed, beviser jo dog Intet med Hensyn til Gud. Eller mon den Religieuse vilde tage i Betænkning at gjøre alt dette, hvis det kunde falde ham ind at tænke saaledes om Gud, saaledes nemlig at Gud egentlig blev trængende — til Verdens Forundring, og til den Opvaktes sære Gebærder, som tiltrak sig Verdens Forundring, og derved henledte Verdens allerhøieste Opmærksomhed paa, at Gud er til — den stakkels Gud, der i sin forlegne Stilling ved det han er usynlig og dog saa gjerne vil at den offentlige Opmærksomhed henledes paa ham, sidder og venter paa, at Nogen dog vil gjøre det for ham.

Endnu har jeg holdt det lidt abstrakt, og skal nu lade det foregaae, som var det idag, thi det er jo idag en Onsdag i Dyrehavstiden, og vor Religieuse skal i Skoven, medens jeg experimenterende efterseer de psychologiske Tilstande. Tale derom kan man da nok, at gjøre det er noget Andet. Og dog er det at tale derom maaskee i en vis Forstand end ikke saa let; jeg seer meget godt hvad jeg vover, at jeg sætter min Smule Forfatter-Renommee paa Spil, da Enhver vil finde det yderst kjedsommeligt. Det er endnu den samme Onsdag i Dyrehavs-Tiden, det Hele dreier sig om at tage i Dyrehaven, og dog er der allerede brugt saa mange Paginer, at en Novellist vilde være istand til at have fortalt ti Aars høist interessante Begivenheder med store Optrin og spæn-

dende Situationer og Stevnemøder og Barnefødsel i Dølgsmaal; ja der er brugt saa mange Paginer, at en Præst paa Halvdelen kunde være bleven færdig med Tiden og Evigheden og Døden og Opstandelsen, med Alt og altid og aldrig og Intet, og saaledes færdig, at man kunde have nok af den ene Præken for hele sit Liv.

Det er altsaa en Onsdag i Dyrehavs-Tiden. Den Religieuse har forstaaet sig selv i den almindelige Betragtning af den nødvendige Adspredelses Betydning, men deraf følger jo ingenlunde at den er nødvendig netop idag. Heri ligger netop Concretionens Vanskelighed, der vedbliver saa længe den Religieuse er i Existentsen, naar han skal bringe Betragtningen sammen med det bestemte Øieblik paa den bestemte Dag, med disse og disse bestemte Sjelstilstande, med disse og disse bestemte Omstændigheder. Naar Livet forstaaes saaledes, forsvinder Qvantitetens forfængelige Differentser, thi Inderlighedens Hvorledes bestemmer Betydningen, ikke Qvantitetens Hvad.

Vor Religieuse er nu en uafhængig og en velhavende Mand der selv holder Hest og Vogn, han har for den Sags Skyld baade Tid og Raad til hver Dag at tage i Dyrehaven, om det saa skulde være. Saaledes tager det sig bedst ud, thi som ovenfor blev sagt, det religieuse Foredrag skal være ironisk nok til at gjøre Men-

veed dette med sig selv, og at han ikke med Umiddelbar-
:ns Lyst søger Adspredelsen, fordi han hellere end gjerne
: undvære den, saa vil dog Bekymringen vække Mistilliden
ham selv, om han dog ikke kunde undvære den endnu lidt
ere. Men ogsaa her veed han med sig selv, at han allerede
ıdags følte Trangen til en Adspredelse uden at give efter, for
:øve fra hvilken Kant Tilskyndelsen kom; thi det er han over-
st om, at Gud ikke vil lade ham i Stikken, men hjælpe ham
: finde det Rette, hvor Grændsen er saa vanskelig at finde
:m hvad der er Dorskhed og hvad der er Endelighedens Ind-
nkning. Men see, i samme Øieblik som han bekymret vilde
nuligt undvære Adspredelsen, for at holde ud en Dag endnu,
en i samme Øieblik vaagner den menneskelige Pirrelighed, der
øler Braaden i saaledes at være afhængig, saaledes altid at
e forstaae, at man slet Intet formaaer. Og denne Pirrelighed
·odsig og utaalmodig, den næsten vil enes med Bekymringen i
·etænkelig Sammensværgelse, thi Bekymringen vilde give Afkald
Adspredelsen af Begeistring, men Trodsen af Stolthed. Og
ıe Pirrelighed er sophistisk; den vil indbilde ham, at Guds-
ıoldet forqvakles ved at bringes i Forhold til saadanne Ube-
ligheder, og at det kun viser sig i sin Sandhed ved større
ırelser. Og denne Pirrelighed er stolt, thi uagtet den Reli-
se mere end eengang har forvisset sig om, at det at hengive
til den fornødne Adspredelse var det ydmygste Udtryk for
s-Forholdet: saa er det altid bestikkende, at forstaae hvad
ı maaskee ikke i samme Øieblik skal udøve, i Begeistringens
·ke Øieblik medens Arbeidet gaaer vel fra Haanden, bestikkende
ımmenligning med at forstaae det, just naar det som noget
ıke Enkelt skal udøves. Dog denne Anfægtelse forsvinder igjen,
den Religieuse tier, og Den som tier for Gud, han lærer nok
give Kjøb, men lærer ogsaa at dette er saligt. Havde vor
gieuse havt en snaksom Ven ved Haanden, saa var han sagtens
men i Dyrehaven, thi det er da en smal Sag, naar man har
: og Vogn og Penge nok, og er snaksom — men saa havde
ikke været vor Religieuse, og vor Religieuse kommer ogsaa i
:haven. Nu er det da besluttet at søge Adspredelsen, i samme
lik er Opgaven forvandlet. Farer der lidt efter den Tanke
ıem hans Sjel, at det dog var et Misgreb, da sætter han blot
thisk Betragtning mod den, thi lige overfor en Beslutning, der

---

Den som tier for Gud] jvfr. Prædikeren 5, 1.

er taget efter redeligt Overlæg, maa en flygtig Tanke ikke spille Mester; han afvæbner denne Tanke ethisk, for ikke atter at naae op i det høieste Forhold, hvorved den besluttede Adspredelses Betydning vilde tilintetgjøres. Retningen er altsaa ikke her, som naar Præsten præker, hen til Guds-Forholdet, men det er Guds-Forholdet selv der byder den Religieuse at søge bort derfra et Øieblik, ligesom en Overeenskomst mellem Guds Omsorg og Menneskets Nødværge. Den ethiske Betragtning er ganske simpelt denne, at det er værre, naar galt skal være, at blive vrøvlevorn end besluttet at udføre det Besluttede, der maaskee var mindre rigtigt betænkt; thi Vrøvlevornhed er ethvert Aands-Forholds absolute Undergang. — See, vi vente jo Alle paa en stor Begivenhed, for at vi handlende kan faae Leilighed til at vise, hvilke Karle vi ere; og naar en Kronprinds tiltræder Regjeringen i det mægtigste europæiske Rige, overtager Ansvaret for Millioners Skjebne, da er der Leilighed til at fatte en Beslutning og handle *sensu eminenti*. Unægtelig! Men dette er det Dybsindige og det ligesaa Ironiske ved Tilværelsen, at der fuldt saa vel kan handles *sensu eminenti*, naar den Handlende er en ganske simpel Mand og Bedriften at tage i Dyrehaven. Thi det Høieste Hans keiserlige Høihed formaaer, det er dog at tage Beslutningen for Gud. Paa dette; for Gud ligger Accenten, de mange Millioner er kun d

ster mig. thi kan end Alle gjøre det, er Frembringelsen egent-
:n kun Arkeskriver-Arbeide, saa bliver det jo netop min For-
ıeste, at have gjort hvad vel Alle kunne gjøre (heri ligger det
det svage menneskelige Hjerte saa nedslaaende), men hvad
en Anden gider gjøre. Altsaa Ingen gider fremstille det; men
sterende udtrykke det, gjøre det? Ja, det forstaaer sig, den
rdeel har Gjerning altid fremfor Fremstilling, at hvad der be-
ver lang Tid for at fremstilles kan gjøres saa hurtigt — hvis
ın kan det. Men inden man nu har drevet det til at kunne;
n Uleilighed inden man kan det? Ja jeg siger blot, jeg kan det
e; men da Hemmeligheden netop ligger i Religieusitetens skjulte
derlighed, saa kan maaskee Alle gjøre det — idetmindste mærker
an ikke Noget paa dem. — Hvis derimod Nogen gyser tilbage
r den uhyre Anstrængelse det maa være at leve saaledes, og
or anstrængende det er, kan jeg tilstrækkeligt vide deraf, at jeg
r dog blot sidder og experimenterer dermed, altsaa væsentligen
ider mig udenfor, føler endog dette Arbeides Anstrængelse: nu
l, jeg siger jo heller ikke Andet, skjøndt jeg beundrer Religieu-
itens inderlige Bedrift, beundrer den som det største Vidunder,
n ogsaa ligefrem vedgaaer, at mig vil det ikke lykkes: fra og
d den høieste Forestilling om Gud og sin evige Salighed at
nne naae Det at more sig i Dyrehaven. Vidunderligt er det,
ledes betragter jeg det, og taler jo ikke derom, for, hvis det
d til mig, at gjøre Fattig-Folk Livet end besværligere, forsaavidt
er tilstrækkeligen besværligt (o, langtfra!), eller plage noget
nneske ved at gjøre ham Livet end vanskeligere forsaavidt det
tilstrækkeligen vanskeligt (Gud forbyde det!), tvertimod, jeg
iber at gjøre de Dannede en Tjeneste ved enten at lovprise
es Religieusitets skjulte Inderlighed (thi Hemmeligheden stikker
i, at Ingen maa mærke Noget, og der er jo Ingen som mærker
get), eller ved om muligt at gjøre Sagen saa vanskelig, at den
de tilfredsstille de Dannedes Fordringer, da de jo i deres
envidere allerede have saa saare mange Vanskeligheder bag
l sig. Thi om Nogen gyser tilbage for den uhyre Anstrængelse
l at leve saaledes: saa finder jeg det endnu gyseligere, at man
dog gaaer videre, og ovenikjøbet gaaer videre ved at gaae over
Spekulationen og Verdenshistorien, det finder jeg endnu gyse-
ere; dog hvad siger jeg, Alt hvad der gaaer videre er jo kjende-
t paa, at det ikke blot er dette, men tillige noget mere —
saa det finder jeg gyseligere — og tillige noget mere: gyselig
ımt.

Den religieuse Lidelses Betydning er Afdøen fra Umi
heden; dens Virkelighed er dens væsentlige Vedvaren; n
tilhører Inderligheden og maa ikke udtrykke sig i det l
(Klosterbevægelsen). Naar vi nu tage en Religieus, den
Inderligheds Ridder, og anbringe ham i Existents-Mediet,
der, idet han forholder sig til Omverdenen, fremkomme e
sigelse, og denne maa han blive sig bevidst. Modsigelse
ikke i, at han er forskjellig fra alle Andre (thi denne S
sigelse er netop Loven for det Comiskes Nemesis over
bevægelsen), men Modsigelsen er, at han med hele denne I
hed skjult i sig, med dette Lidelsens og Velsignelsens Svan
i det Indre, seer ganske ud som andre Mennesker — og
skjules jo netop Inderligheden, at han seer ganske ud som
Noget Comisk er her tilstede, thi her er en Modsigelse, (
der er en Modsigelse er det Comiske ogsaa tilstede. Dette (
er imidlertid ikke for Andre, som Intet vide af det, men
den Religieuse selv, naar Humor er hans Incognito, som
Taciturnus siger (cfr. Stadier paa Livets Vei). Og dette
værd nærmere at forstaae; thi næst efter den Forvirring
nyere Spekulation, at Tro er Umiddelbarhed, er maaskee de
forstyrrende, at Humor er det Høieste, thi Humor er end

ıregaaende vil finde nogle Bemærkninger, som jeg maa bede eseren at erindre.

Dog er Humor den Religieuses Incognito? Er hans Incognito ke dette, at der slet Intet er at mærke, slet Intet der kunde ekke Mistanke om den skjulte Inderlighed, end ikke saa meget ım det Humoristiske? I sit høieste Maximum, hvis det lader sig ıae i Existents, vilde dette vel være saa,*) men saa længe Striden ʒ Lidelsen i Inderligheden vedbliver, saa længe vil det ikke kkes ham ganske at skjule Inderligheden, men han vil ikke ud-ykke den ligefrem, og negativt forhindre det ved Hjælp af det umoristiske. En Iagttager, der gik ud mellem Menneskene for : opdage den Religieuse, vilde derfor følge det Princip, at Enhver, os hvem han opdagede det Humoristiske, vilde blive gjort til jenstand for hans Opmærksomhed. Men dersom han har gjort g Inderlighedens Forhold tydelige, vil han ogsaa vide, at han ın blive narret, thi den Religieuse er ikke Humoristen, men i t Ydre er han Humoristen. Saaledes vilde en Iagttager, der ger den Religieuse og vil kjende ham paa det Humoristiske, ive narret, hvis han traf mig; han vilde finde det Humoristiske, ·n være narret, hvis han gjorde nogen Slutning deraf, thi jeg er te den Religieuse, men ene og alene Humorist. Maaskee mener

*) I Frygt og Bæven var en saadan »Troens Ridder« fremstillet. Men denne Fremstilling var kun en dumdristig Anticipation, og Skuffelsen vundet ved at fremstille ham i Færdighed (altsaa i et falsk Medium) istedenfor i Existents-Mediet, og Begyndelsen gjort ved at løbe fra den Modsigelse, hvorledes en Iagttager overhovedet kunde blive saaledes opmærksom paa ham, at han nu kunde stille sig beundrende udenfor, og beundre, at der Intet, slet Intet er at mærke; med mindre Johannes *de silentio* vil sige, at hiin Troens Ridder er hans egen digteriske Frembringelse, men saa er Modsigelsen der igjen, liggende i den Dupplicitet, at han paa eengang forholder sig som Digter og Iagttager til den Samme, altsaa som Digter frembringer en Figur i Phantasie-Mediet (thi dette er jo Digter-Mediet) og som Iagttager iagttager den samme digteriske Figur i Existents-Mediet. — Denne dialektiske Vanskelighed synes allerede *Frater Taciturnus* at være bleven opmærksom paa, thi han har undgaaet Misligheden ved Experimentets Form, han forholder sig heller ikke iagttagende til Experimentets *Quidam*, men han omsætter sin Iagttagelse i psychologisk-digterisk Frembringelse og rykker igjen denne Virkeligheden saa nær som muligt ved istedenfor det forkortede Perspektiv tilnærmelsesviis at bruge Virkelighedens Længdemaal og ved Experimentets Form.

Nogen, at det er en skrækkelig Anmasselse at tillægge mig selv Navn af en Humorist, og mener tillige, at hvis jeg virkeligen var en Humorist, saa skulde han nok vise mig Hæder og Ære: jeg skal hverken opholde mig derover eller derved, thi den, der gjør Indvendingen, er aabenbart antagende Humor for det Høieste. Jeg derimod siger jo, at uendeligt høiere end Humoristen er den Religieuse *stricte sic dictus*, og qvalitativ forskjellig fra Humoristen. Og hvad det forresten angaaer, at han ikke vil ansee mig for Humorist: nu vel, saa skal jeg være villig til at overføre Iagttagerens Situation fra mig til den, der gjør Indvendingen, lade Iagttageren være bleven opmærksom paa ham: Resultatet bliver det samme — Iagttageren er narret.

Der er tre Existents-Sphærer: den æsthetiske, den ethiske, den religieuse. Til disse svare to Confinier: Ironie er Confiniet imellem det Æsthetiske og Ethiske; Humor Confiniet mellem det Ethiske og det Religieuse.

Lad os tage Ironie. Saasnart en Iagttager opdager en Ironiker, vil han blive opmærksom, thi det er muligt, at Ironikeren er en Ethiker; men han kan ogsaa narres, thi det er ikke sagt, at Ironikeren er en Ethiker. Den Umiddelbare er strax kjendelig, og saasnart han er kjendt, er det givet, at han ikke er nogen Ethiker; thi han har ikke gjort Uendelighedens Bevægelse. Den

nge ham paa, at han ikke formaaer at opfatte sig selv ironisk, i ogsaa dette formaaer han, at tale om sig selv som om en rediemand, at sætte sig selv som en forsvindende Enkelthed ımmen med den absolute Fordring, ja at sætte dem sammen; ror forunderligt, at det Udtryk som betegner Existentsens sidste anskelighed, der netop er at sætte det absolut Forskjellige samen (som Forestillingen om Gud med det at tage i Dyrehaven), det samme Udtryk i Sproget ogsaa betegner Drilleriet! Men ıgtet dette er givet, er det endnu ikke givet, at han er Ethikeren. thiker er han kun ved i sig selv at forholde sig til den absolute ordring. En saadan Ethiker bruger Ironien som sit Incognito. ocrates var i denne Betydning en Ethiker, dog vel at mærke, en til Grændsen af det Religieuse, hvorfor der jo ogsaa i det oregaaende (andet Afsnit Cap. 2) blev paaviist det til Troen naloge i hans Existents. Hvad er saa Ironie, hvis man vil kalde ocrates en Ironiker, og ikke som Mag. Kierkegaard bevidst eller oevidst kun vil drage den ene Side frem? Ironie er Eenheden ethisk Lidenskab, der i Inderlighed uendeligt accentuerer det gne Jeg i Forhold til den ethiske Fordring — og af Dannelse, er i Udvorteshed uendeligt abstraherer fra det egne Jeg, som en ndelighed med blandt alle de andre Endeligheder og Enkelteder. Denne Abstraktion gjør, at Ingen mærker det Første, og eri ligger netop Kunsten, og derved betinges det Førstes sande

ikke tages i afgjørende Forstand, saa er i Grunden ethvert Menneske ironisk. Saasnart et Menneske, der har sit Liv i en vis Relativitet (og dette viser netop, at han ikke er ironisk), sættes uden for denne i en Relativitet, som han anseer for lavere (en Adelsmand f. Ex. i en Kreds af Bønder, en Professor i et Selskab af Landsbydegne, en Millionair i By sammen med Prakkere, en kongelig Kudsk i Stue sammen med Tørvegnidere, en Kokkepige hos Herskabet sammen med Lugekoner o. s. v.), saa er han ironisk, det vil sige han er ikke ironisk, da hans Ironie kun er Relativitetens illusoriske Fornemhed, men Symptomerne og Replikkerne have en vis Lighed; men det Hele er kun et Spil indenfor en vis Forudsætning, og Inhumaniteten kjendelig nok paa, at den Vedkommende ikke kan fatte sig selv ironisk, og Uægtheden kjendelig paa den samme Vedkommendes Underdanighed, naar der viser sig en Relativitet, som er højere end hans. Ak, dette er hvad man i Verden kalder Beskedenhed: Ironikeren, han er stolt!

som Mag. Kierkegaard; i hans Disputats Om Begrebet Ironie. Kbhvn. 841.

Uendeliggjørelse*). Mængden af Mennesker lever omvendt; de have travlt med at være Noget, naar Nogen seer derpaa; de ere om muligt Noget i deres egne Øine, saasnart Andre see paa dem; men inderst inde, hvor den absolute Fordring seer paa dem, der have de ikke Smag for at accentuere det egne Jeg.

Ironie er en Existents-Bestemmelse, og Intet er da latterligere end naar man troer det er en Tale-Form, eller naar en Forfatter priser sig lykkelig ved en Gang imellem at udtrykke sig ironisk. Den der har væsentligen Ironie har den saa lang Dagen er, ikke bunden i nogen Form, fordi den er Uendeligheden i ham.

Ironie er Aandens Dannelse, og følger derfor nærmest efter Umiddelbarheden; saa kommer Ethikeren, saa Humoristen, saa den Religieuse.

Men hvorfor bruger nu Ethikeren Ironie som sit Incognito? Fordi han fatter den Modsigelse, der er mellem den Maade, paa hvilken han existerer i sit Inderste, og at han i sit Ydre ikke udtrykker det; thi vel bliver Ethikeren aabenbar, forsaavidt han udtømmer sig i den faktiske Virkeligheds Opgaver, men det gjør den Umiddelbare jo ogsaa, og det hvorved han er Ethikeren, er den Bevægelse**), ved hvilken han sætter sit Liv udefter ind efter

ımmen med det Ethiskes uendelige Fordring, og dette sees ikke ʒefrem. For ikke at lade sig forstyrre af Endeligheden, af alt ≥t Relative i Verden, sætter Ethikeren det Comiske mellem sig ʒ Verden, og sikkrer sig derved, at han ikke selv bliver comisk ≥d naiv Misforstand af sin ethiske Lidenskab. En umiddelbart egeistret vræler ud i Verden aarle og silde, altid cothurnisk paa tøvlerne plager han Folk med sin Begeistring, han mærker slet .ke, at det ikke begeistrer dem, med mindre de da slaae ham; an er vel nok underrettet og Ordren lyder paa en fuldkommen mskabning — af hele Verden, ja her er det han har hørt feil, ıi Ordren lyder paa en fuldkommen Omskabelse af sig selv. r en saadan Begeistret samtidig med en Ironiker, tager denne g naturligviis ham comisk til Indtægt. Ethikeren derimod er ·onisk nok til meget godt at see, at det, der beskæftiger ham bsolut, ikke beskæftiger de Andre absolut; han opfatter selv ette Misforhold, og sætter det Comiske mellem, for desto inder-.gere at kunne fastholde det Ethiske i sig selv. Nu begynder ·omedien; thi Menneskenes Dom over en Saadan vil altid blive: or ham er Intet vigtigt. Og hvorfor ikke? Fordi det Ethiske or ham er absolut vigtigt, thi deri er han forskjellig fra Men-ıeskene i Almindelighed, for hvem saa mange Ting ere vigtige, a næsten Alt vigtigt — men Intet absolut vigtigt. — Dog, som agt, en Iagttager kan blive narret, hvis han antager en Ironiker or en Ethiker, thi Ironien er kun Muligheden.

Saaledes igjen med Humoristen og den Religieuse, da jo ifølge let Foregaaende det Religieuses egen Dialektik forbyder det lige-remme Udtryk, forbyder den kjendelige Forskjellighed, protesterer ldvorteshedens Commensurabilitet, og dog ærer, naar galt skal ære, Klosterbevægelsen langt over Mediationen. Humoristen etter bestandigt (ikke i Betydning af Præstens »altid«, men til ıhver Tid paa Dagen, hvor han er og hvad han tænker eller retager sig) Guds-Forestillingen sammen med Andet og bringer odsigelsen frem — men han forholder sig ikke selv i religieus denskab (*stricte sic dictus*) til Gud, han forvandler sig selv til et øgende og dog dybsindigt Gjennemgangssted for alle disse Om-:tninger, men han forholder sig ikke selv til Gud. Den Reli-ᵋuse gjør det Samme, han sætter Guds-Forestillingen sammen

---

der det Humoristiskes Bilyden i den jævne Replik, og et Sving deraf i den dagligdagse Levemaade, men der maa dog en Iagttager til at blive opmærksom; Socrates' Tilbageholdenhed maatte Enhver blive opmærksom paa.

med Alt og seer Modsigelsen, men i sit Inderste forholder han sig til Gud; medens den umiddelbare Religieusitet hviler i den fromme Overtro, ligefrem at see Gud i Alt; og den Opvakte naseviist engagerer Gud til at være med hvor han er, saa man, hvor man seer den Opvakte, kan være sikker paa at Gud er med, da den Opvakte har ham i Lommen. Religieusitet med Humor som Incognito er derfor: Eenhed af absolut (dialektisk inderliggjort) religieus Lidenskab og Aands-Modenhed, der kalder Religieusiteten tilbage fra al Udvorteshed i Inderlighed, og atter deri er jo igjen den absolute religieuse Lidenskab. Den Religieuse opdager, at hvad der beskæftiger ham absolut kun lidet synes at beskæftige Andre, men slutter Intet, da han deels ikke har Tid, og deels ikke med Bestemthed kan vide, om alle disse Mennesker dog ikke ere Riddere af den skjulte Inderlighed; han lader sig af Omverdenen nødsage til at gjøre, hvad den dialektiske Inderliggjørelse fordrer af ham, at sætte Skjulet mellem Menneskene og sig, for at værge og betrygge Lidelsens og Guds-Forholdets Inderlighed. Deraf følger dog ikke, at en saadan Religieus bliver uvirksom, tvertimod, han gaaer jo netop ikke ud af Verden, men bliver i den, thi dette er jo netop hans Incognito. Men sin Virken ud efter inderliggjør han ind efter for Gud ved at vedgaae at han formaaer Intet, ved at afbryde ethvert teleologisk Forhold til den i Retningen ud efter, enhver Provenu af den i Endeligheden, om

dette Foretagende han skal opgive? Ja maaskee, og maaskee ikke. Er dette ikke ironisk nok? Og dog er det evigt vist, og der er Intet saa vist, som dette, at hvad der behager Gud det lykkes den Fromme. Ja, men derfor skal den Religieuse ikke saa meget bekymre sig om det Udvortes, men eftertragte de høieste Goder, Sjelens Fred, sin Sjels Frelse: dette behager altid Gud. Og det er vist, o saa vist som at Gud lever, at hvad der behager Gud, det lykkes den Fromme. Det behager altsaa Gud, at han skal gjøre det; men naar skal det lykkes ham? Er det strax, eller om et Aar, eller maaskee først ved det jordiske Livs Ende, kan Striden og Prøvelsen ikke vare saa længe? Maaskee, maaskee ikke. Er dette ikke ironisk nok? Og dog er det vist, o saa vist, at hvad der behager Gud lykkes den Fromme; brister denne Vished, saa brister Troen, men ophører Uvisheden, der er dens Kjende og dens Form, saa ere vi ikke komne videre i Religieusitet, men tilbage til barnagtige Former. Saasnart Uvisheden ikke er Vishedens Form, saaanart Uvisheden ikke bestandigt holder den Religieuse svævende, for bestandigt at gribe Visheden, saasnart Visheden ligesom plomberer den Religieuse, ja saa er han naturligviis ifærd med at blive Masse. — Men af den skjulte Inderlighed med Humor som Incognito synes det at følge, at den Religieuse er sikkret mod at blive Martyr, hvad den Opvakte hellere end gjerne vil. Ja vist er den skjulte Inderligheds Ridder sikkret, han er et Døggebarn i Sammenligning med den Opvakte, der gaaer freidigt Martyriet imøde — med mindre Martyriet ligger i den Tilintetgjørelsens Lidelse, der er Afdøen fra Umiddelbarheden, selve det Guddommeliges Modstand mod en Existerende, der forhindres i at forholde sig absolut, og endeligen Livet i Verden med denne Inderlighed uden at have et Udtryk derfor. Psychologisk gjelder ganske simpelt den Lov, at den samme Kraft, der, naar den vendes ud efter, formaaer det og det, den samme Kraft behøves der en endnu større Kraft til for at forhindre i at gribe ud efter. Thi Kraften vendt ud efter, Modstanden udenfra: saa er Modstanden kun halvt at anslaae for Modstand, halvt er den Understøttelse. Den skjulte Inderlighed har sit Martyrium i sig selv. Men saa er det jo muligt, at hvert andet Menneske er en saadan Ridder af den skjulte Inderlighed? Ja, hvorfor ikke. Hvem kan det skade. Maaskee En og Anden, der dog har nogen Religieusitet og finder det uforsvarligt, at dette ikke skal paaskjønnes; altsaa En, der ikke vilde formaae at udholde det Syn, at den meest lidenskabelige Inderlighed i det Udvortes skuffende ligner sin Modsætning. Men hvorfor vælger en saadan Religieus ikke Klosteret, der er der

endog Avancement og Befordring, en Rangforordning for de Religieuse. Den skjulte Inderligheds sande Ridder kan det ikke forstyrre, ham beskæftiger det alene at være det, mindre at synes (forsaavidt han maa bruge nogen Anstrengelse for at forhindre det), slet Intet, om alle andre Mennesker ansees for at være det.

Men fra dette hypothetiske Indblik tilbage til Iagttageren: han kan blive narret, hvis han uden videre antager en Humorist for en Religieus. I sit Indre er den Religieuse Intet mindre end Humorist, han er tvertimod absolut beskæftiget med sit Guds-Forhold. Han sætter da heller ikke det Comiske mellem sig og Andre for at gjøre dem latterlige eller lee af dem (en saadan Retning ud efter er bort fra Religieusiteten), men da han, i Kraft af at den sande Religieusitet er den skjulte Inderlighed, ikke tør udtrykke den i det Udvortes, fordi den derved verdsliggjøres, maa han bestandigt opdage Modsigelsen; og netop fordi det endnu ikke ganske er lykkedes ham at kalde Inderligheden tilbage, bliver Humor hans Incognito, og et Indicium. Han skjuler da ikke sin Inderlighed for at opfatte Andre comisk, nei omvendt, for at Inderligheden i ham kan være i Sandhed skjuler han den, og derved opdager han det Comiske, som han dog ikke giver sig Tid til at opfatte. Han føler sig da heller ikke bedre end Andre, thi en saadan comparativ Religieusitet er netop Udvorteshed og altsaa

igieuse maatte forstaae den anden i den absolute Lidenskab: maa dertil svares, at al Forstaaen mellem Menneske og Menke altid maa være i noget Tredie, noget Abstraktere, som ingen lem er. Men i den absolute Lidenskab, der er Subjektivitetens rste, og i denne Lidenskabs inderlige Hvorledes, er Individet op meest fjernet fra dette Tredie. Men Elskov er dog anders dialektisk end Religieusitet, thi Elskov kan udtrykkes i det rortes, Religieusitet ikke, dersom ellers den sande Religieusitet den skjulte Inderlighed, og selv Klosterbevægelsen en Misning.

Vil Nogen sige, at denne skjulte Inderlighed med Humor som ognito er Stolthed, da angiver han blot sig selv, at han ikke den Religieuse, thi ellers vilde han jo netop være i samme Tilde som den Anden, være absolut indadvendt. Det som egentn Indvenderen vil med sin Indvending, er at faae den Reliase revet ind i en relativ Kjævl om hvem af de To der nu er est religieus, og derved opnaae, at Ingen af dem bliver det. I Hele er der en stor Mængde Indvendinger, der blot indeholde vangivelse, og jeg kommer ofte ved at tænke over Sligt til at ades, hvad man fortæller om en Lieutenant og en Jøde, der dtes paa Gaden. Lieutenanten blev vred fordi Jøden saae paa n, og udbrød: »hvad gloer han paa, Jøde!« Jøden svarede nisk rigtigt: »hvoraf veed De, Hr. Lieutenant, at jeg seer paa m?« Nei, er Noget Stolthed og Anmasselse, uden derfor at le Nogen, end mindre saaledes, at han var sig dette bevidst: i er ethvert ligefremt Udtryk for Guds-Forholdet det, ethvert fremt Udtryk, hvorved den Religieuse vil gjøre sig kjendelig. rsom Guds-Forholdet er et Menneskes høieste Udmærkelse (om l denne Udmærkelse er aabnet for Enhver), saa er det ligemme Udtryk en Anmasselse, ja selv det ligefremme Udtryk for være, som man siger, en Forskudt, ja selv det at forvandle dens Spot over sig til et ligefremt Udtryk for, at man er i Religieuse, er Anmasselse, thi det ligefremme Udtryk indeder en Sigtelse indirecte mod alle Andre, at de ikke ere Relise. Det Humane er den skjulte Inderlighed i absolut Lidenb; hvori atter ligger, at ethvert andet Menneske lige saa godt i kunne nærme sig Gud, thi Den der i absolut Inderlighed vil e vidende om, at han er en Udvalgt, mangler *eo ipso* Inderlig-, da hans Liv er comparativt. Det er dette Comparative og ative som ofte nok ubevidst svigefuldt søger under Form af telig Udgydelse for hinanden et lindrende Aflad. Den absolut elskede har ikke med nogen Trediemand at gjøre, han antager

villigen, at enhver Anden er lige saa forelsket, han finder
Menneske latterligt i Qvalitet af Elsker; men han finder det l
ligt, at han i Qvalitet af Elsker skal forholde sig til en Tr
mand, ligesom omvendt enhver Elsker maatte finde ham latt
naar han vilde være Trediemand. Den skjulte Inderligheds
gieusitet finder sig ikke bedre end noget andet Menneske, f
sig ikke anderledes udmærket ved Guds-Forholdet end et
Menneske kan være det, og Den som ydmyger sig for Id
finder sig neppe god, end mindre bedre end Andre, men han
ogsaa, at dersom der er en Trediemand Vidne (med hans Vid
ellers er det jo det samme som var der ingen) til, at han ydm
sig for Gud, saa ydmyger han sig ikke for Gud. Deraf f
imidlertid ganske conseqvent, at han netop vil deeltage i
udvortes Gudsdyrkelse; thi deels vil hans Trang jo være
som alle Andres, deels vilde Afholdenheden være et verdsligt F
paa negativt at gjøre opmærksom paa sig, og endeligen er
jo ingen Trediemand, idetmindste ikke med den Religi
Vidende, da han naturligviis antager, at Enhver, der er til
er der for sin egen Skyld, ikke for at iagttage Andre, hvilke
ikke er Tilfældet med Den, der, efter en fornem Jordegod
Ord, gaaer i Kirke for Tjenestefolkenes Skyld, for at foregaa

s forskylder den Paralogisme at slutte fra det Hypothetiske til
ren tvertimod det Gamle: *conditio non ponit in esse,* end mindre
min hypothetiske Tænken til at det er mig selv, i Kraft af
nkens og Værens Identitet. Mit Experiment er saa uskyldigt
saa langt fra at fornærme Nogen som muligt, thi det kommer
en for nær ved at sige om ham, at han er den Religieuse, og
fornærmer Ingen ved at nægte om ham, at han er det; det
r det muligt, at Ingen er det og at Alle er det — med Und-
else af dem, hvem det ikke kan fornærme, da de selv sige de
e ere saaledes religieuse, enten de nu sige det ligefrem som
, eller indirecte ved at være gaaet videre. Hertil maa ogsaa
nes en og anden Opvakt, hvem det vilde fornærme, hvis man
sagde om ham, at han var en saadan Religieus — og mit
periment skal Ingen fornærme. Det indrømmer da villigen, at
saadan Opvakt ikke er Ridderen af den skjulte Inderlighed;
. er kjendeligt nok, thi den Opvakte er kjendelig nok. Som
r gives en Ugudelighed, der gjør sig kjendelig og vil være
ndt, saa er der ogsaa en lignende Gudelighed, om man end
r være opmærksom paa, hvorvidt denne Kjendelighed dog ikke
r sin Grund i, at den Opvakte overvældet af det Religieuse er
g, og Kjendeligheden derfor en Ubehjælpsomhed, under hvilken
n selv lider, indtil Religieusiteten i ham sundere samler sig ind
er. Men hvor Gudeligheden vil være kjendt er Forholdet et
det. Det er et fromt og i strengeste Forstand gudeligt Udtryk
r Forholdet til Gud at erkjende sig selv for en Synder; der
es en Ugudelighed, der vil være kjendt paa Trodsen, som
gter det høirøstet; men nu den anden Side af Kjendeligheden:
ls tre Opvakte føre en Æresstrid med hinanden, om hvem der
r den største Synder, altsaa et Slagsmaal om denne Værdighed:
a er jo det gudelige Udtryk for dem blevet en verdslig Ti-
latur.

Der blev i forrige Aarhundrede ved en af Lord Scheftesbury
stillet Sætning, der gjør Latteren til Prøve for Sandheden,
mkaldt en og anden lille Undersøgelse om, hvorvidt det var

Paralogisme Feilslutning. *conditio non ponit in esse* en Betingelse
ngelse) sætter ikke i Væren (ɔ: gjør ikke at en Ting er til). **Lord
heftesbury**] ɔ: Shaftesbury, i Characteristics of men, manners and opinions
London 1714 (An essay on the freedom of wit and humour, 1709), S. 57 ff.
det Flg. sigtes vistnok bl. a. t. Herders Adrastea 14 (Werke hrsgeg. v. Joh.
ler, z. Philos. u. Gesch. XI, S. 175 ff.).

saa eller ikke. I vor Tid har den hegelske Philosophie villet give det Comiske Overvægten, hvilket især kunde synes snurrigt af den hegelske Philosophie, der nok mindst af alle Philosophier var istand til at staae et Stød ud fra den Kant. Til daglig Brug leer man, naar Noget gjøres latterligt, og naar man saa har leet, siger man stundom: det er dog uforsvarligt at gjøre noget Saadant latterligt; men hvis det er gjort godt latterligt, kan man ikke lade være at fortælle Historien videre — naturligviis med den opbyggelige Eftersætning, naar der er leet: det er uforsvarligt at gjøre noget Saadant latterligt. Man mærker ikke, hvor latterligt dette er, at Modsigelsen ligger i det fingerede Forsøg paa at handle ethisk ved Hjælp af en opbyggelig Eftersætning istedenfor at opgive Forsætningen. Naar det nu forholder sig saaledes, naar Culturens og Polituren Fremskriden og Almindeliggjørelse, naar Livets Forfinelse bidrager til at udvikle Sandsen for det Comiske, saa en overveiende Forkjærlighed for det Comiske er charakteristisk for vor Tid, der baade i rigtig og urigtig Forstand synes at glæde sig ved den aristoteliske Betragtning, der fremhæver Sands for det Comiske som noget Menneskenaturen udmærker sig ved: saa maatte det religieuse Foredrag forlængst have været opmærksomt paa, hvorledes det Comiske forholder sig til det Religieuse, thi hvad der beskæftiger Menneskenes Liv saameget, hvad der idelig kommer igjen i Samtale, i Omgang, i Skrifter, i hele Livs-Anskuelsens Modification, tør det Religieuse ikke ignorere, med mindre Søndags-Forestillingerne i Kirken skulle være en Art Aflad, hvor man ved tvær Andægtighed i en Time kjøber Tilladelse til ugeneret at lee hele Ugen igjennem. Spørgsmaalet om det Comiskes Berettigelse, dets Forhold til det Religieuse, om det ikke selv har en berettiget Betydning i det religieuse Foredrag, er af væsentlig Betydning for en religieus Existents i vor Tid, hvor det Comiske overalt løber af med Seiren. At raabe ak og vee over denne Yttring beviser kun, hvor lidet Forfægterne respektere det Religieuse som de forfægte, da det dog vel er langt større Respekt for det Religieuse at fordre det indsat i sine Rettigheder til daglig Brug, end forskruet at holde det hen i Søndags-Fjernhed.

---

den hegelske Philosophie] se f. Ex. Hegels Æsthetik III (Werke X. 3) S. 579 f. den aristoteliske Betragtning] her tænkes maaskee paa Steder som Poetiken Kap. 4, Ethica Nicomachea 4, 14, der dog ikke direkte udtaler hvad K. siger.

Sagen er ganske simpel. Det Comiske er tilstede i ethvert vsstadium (kun at Stillingen er forskjellig), thi overalt or der er Liv er der Modsigelse, og hvor der er Modsigelse er t Comiske tilstede. Det Tragiske og det Comiske er det Samme saavidt begge er Modsigelsen, men det Tragiske er den linde Modsigelse, det Comiske den smerteløse Modgelse*). At det, som den comiske Opfattelse seer comisk, kan

*) Den aristoteliske Definition (Poetik Cap. V.): το γαρ γελοιον εστιν ἁμαρτημα τι και αισχος ανωδυνον ου φθαρτικον, er ikke saaledes, at den jo lader hele Familier af det Comiske betryggede i deres Latterlighed, og at det jo bliver tvivlsomt, hvorvidt ikke Definitionen, selv i Forhold til det Comiske den omfatter, bringer os i Collision med det Ethiske. Hans Exempel: at man leer af et stygt og fordreiet Ansigt, naar dette vel at mærke ikke volder Den Smerte, der har det, er hverken ganske rigtigt eller saaledes lykkeligt valgt, at det med eet Slag ligesom opklarer det Comiskes Hemmelighed. Exemplet mangler Reflexion, thi om det fordreiede Ansigt end ikke volder Smerte, saa er det jo dog smerteligt at være udseet til saaledes at vække Latteren, blot man viser sit Ansigt. Det er smukt og rigtigt, at Aristoteles fra det Latterlige vil udsondre Det, der vækker Medlidenhed, hvortil ogsaa hører det Ynkelige, det Ynkværdige. Selv hos ellers høit rangerende comiske Digtere kan man finde Exempler paa, at ikke det rene Latterlige er brugt, men med en Tilsætning af det Ynkelige (»Trop« f. Ex. er i enkelte Scener mere ynkelig end latterlig. Den Stundesløse derimod ublandet latterlig, netop fordi han er i Besiddelse af alle de Betingelser, der ere fornødne for at leve lykkeligt og sorgfrit). I denne Betydning mangler det aristoteliske Exempel Reflexion, men Definitionen mangler det, forsaavidt den opfatter det Latterlige som et Noget, istedenfor at det Comiske er et Forhold, Modsigelsens Misforhold, men smerteløst. — Jeg skal her tumultuarisk henkaste en Deel Exempler, for at vise, at det Comiske er overalt hvor der er en Modsigelse, og hvor man berettiget seer bort fra Smerten, fordi den er uvæsentlig. — Hamlet sværger ved en Ildtang; det Comiske ligger i Modsigelsen mellem en Eeds Høitidelighed, og Attributet, der ophæver Eden, ligegyldigt, hvilken saa dens Gjenstand var. — Dersom En vilde sige: jeg tør vove mit Liv paa, at der

τὸ γὰρ γελοῖον osv.] thi det Latterlige er en Feil og Hæslighed, som er smerfri og uskadelig (καὶ οὐ φθ.). Hamlet sværger] her sigtes til 3. Akt 2. Sc. Iutn.), hvor H. sværger »by these pickers and stealers« (ved disse Rapsere og Iælere, ɔ: ved mine to Hænder); hos Schlegel: »bei diesen beiden Diebeszangen«, orfra K.s Misforstaaelse maa stamme.

lighed at 4 og en halv ß, som om det saa var mindre modsig
lophernes siges der er 7 Alen lang og ¼. Modsigelsen ligger eg
Sidste. De 7 Alen er Phantastisk, men det Phantastiske pleier
om Qvarteer; Qvarteret som Maalestok erindrer om Virkelighed
leer af de 7 Alen, leer ikke correct, men Den, der leer af 7 Al
veed hvad han leer af. — Naar Præsten gestikulerer stærkest,
tegorien er en lavere Sphæres, er det comisk, det er som vilde
ligegyldig sige: »jeg vil offre mit Liv for mit Fædeland«, og
høieste Pathos, med Gestus og Minespil tilføie: ja for ti Rigsb
jeg gjøre det. Men naar det skeer i Kirken, maa jeg ikke lee
jeg ikke er æsthetisk Tilskuer, men religieus Tilhører, hvad saa
er. — Det er ægte comisk, naar Pryssing siger »han« til Trop;
Fordi den Mæcenas-Relativitet P. vil ved denne Tiltale gjøre gj
Trop er i Modsigelse med den totale Latterlighed, indenfor h
Trop ere Ligemænd paa lige Basis. — Naar et Barn paa fire Aa
om til et Barn paa 3½ Aar og siger omhyggeligt: kom nu, mi
saa er det comisk, om man end, fordi ingen af Børnene i
latterlige, mere smiler end leer, og smiler ikke uden en vis
Men det Comiske ligger dog i den Relativitet den Lille vil gjøre
Forhold til en anden Lille; det Bevægende ligger i den barnlig
hvilken det gjøres. — Naar en Mand ansøger om Tilladelse til
sig som Vertshuusholder, og det bliver afslaaet, er det ikke c
bliver det afslaaet, fordi der er saa faae Vertshuusholdere, saa er
fordi det, der er Grund for, bruges som Grund mod. Saaledes f
om en Bager, der sagde til en Fattig: nei Moer, hun faaer ikk
var En nylig, som heller ikke fik Noget, vi kan ikke give Al
miske ligger i at han ligesom naaer Summen og Facit: Alle ve
here. — Naar en Pige ansøger om Tilladelse til at nedsætte sig

tire volder ogsaa Smerte, men denne Smerte er teleologisk dialektisk i Retning af Helbredelsen. Forskjellen mellem det Tragiske

---

søger om at blive Jægermester og det afslaaes, er det ikke comisk), men at faae Afslag paa en Ansøgning om at blive noget Foragteligt, er en Modsigelse. Det forstaaer sig, faaer hun Tilladelsen, er det ogsaa comisk, men Modsigelsen en anden, at den legale Øvrighed viser sin Afmagt netop idet den viser sin Magt, sin Magt ved at give Tilladelsen, sin Afmagt ved ikke at kunne gjøre det tilladeligt. — Feiltagelser ere comiske, og alle at forklare ved Modsigelsen, hvor indviklede end Combinationerne blive. — Naar noget i sig selv Comisk er blevet det Sædvanlige, der hører med til Dagens Orden, opholder man sig ikke derover, og leer først deraf naar det viser sig i anden Potents. Naar man veed, at en Mand er distrait, bliver man fortrolig dermed og reflecterer ikke paa Modsigelsen, indtil den engang imellem fordobler sig, hvor Modsigelsen er, at det der skulde tjene til at skjule den første Distraction aabenbarer en endnu større. Som naar en Distrait griber med Haanden i et Fad Spinat, der præsenteres af Tjeneren, opdager sin Distraction, og nu for at skjule den siger: aa, jeg troede det var Caviar; thi Caviar tager man heller ikke med Fingrene. — Et Spring i Talen kan virke comisk, fordi Modsigelsen er: Springet og den fornuftige Forestilling om Talen, at denne netop er det Sammenhængende. Er det en gal Mand, der taler, leer man ikke deraf. — Naar en Bonde banker paa Døren hos en Mand der er en Tydsker, faaer ham i Tale for at spørge om der i Huset ikke boer en Mand, hvis Navn Bonden har glemt, men som har bestilt et Læs Tørv, og Tydskeren utaalmodig over ikke at kunne forstaae hvad Bonden siger udbryder: das ist doch wunderlich, til Bondens store Glæde, der siger: rigtigt, Wunderlich var det Manden heed: saa er Modsigelsen den, at Tydskeren og Bonden ikke kunne tale sammen, fordi Sproget er til Hinder, og desuagtet Bonden faaer Oplysningen ved Hjælp af Sproget. — Ved Modsigelsen kan derfor det der i sig selv ikke er latterligt frembringe Latter. Naar en Mand til daglig Brug gaaer underlig paaklædt, og saa endeligen engang træder frem rigtigt pyntet: saa leer man af dette, fordi man erindrer det Andet. — Naar en Landsoldat staaer paa Gaden og gloer paa et Vindues Herlighed hos en Galanteriehandler, og han træder nærmere for ret at see, naar han da med et rigtigt gloende Udtryk i Ansigtet, Øiet ene fæstet paa Stadsen i Vinduet, ikke opdager, at Kjelderen springer uforholdsmæssigt frem, saa han just som han rigtigt skal til at see forsvinder i Kjelderen: saa er Modsigelsen i Bevægelsen, Hovedets og Blikkets Retning op ad, og saa den underjordiske Retning ned i Kjelderen. Dersom han ikke havde seet i Veiret, er det ikke saa latterligt. Derfor er det ogsaa mere comisk, naar en Mand, der gaaer og kigger Stjerner, falder i et Hul, end naar det hænder En, der ikke saaledes er opløftet

Modsigelsen comisk (en Forestill el ...)
en Foresat f. Ex. forbi, og den fulde Mand, selv opmærksom
tage sig sammen og gaae lige: saa bliver det Comiske tydelige
sigelsen bliver det. Det lykkes ham et Par Skridt, indtil Mods
atter løber af med ham. Lykkes det ham ganske, medens han
Foresatte, saa bliver Modsigelsen en anden, at vi veed han er
det dog ikke sees. I det ene Tilfælde lee vi af ham, naar
fordi Øiet fordrer Ligeligheden, i det andet Tilfælde lee vi a
han holder sig lige, da vor Viden om, at han er fuld, fordre
svingle. Saaledes virker det ogsaa comisk, naar man seer en
lig og fortrolig Samtale med en Mand, om hvem han ikke ve
fuld, naar Den, der seer det, er vidende derom. Modsigelse
tvende Samtalendes Gjensidighed, at den nemlig ikke er den
ædrue Mand ikke har mærket det. — Det er comisk, naar i
Tale en Mand bruger den rhetoriske Spørgeform fra Prædikefo
ikke fordrer Svar, men blot danner Overgangen til selv at svar
misk, naar Den, med hvem han taler, misforstaaer det og fal
Svaret. Det Comiske ligger i Modsigelsen mellem paa eengang
Orator og Samtalende, eller at ville være Orator i en Samtale;
Feiltagelse gjør det aabenbart, og er en retfærdig Nemesis; thi
i saadanne Former med en Anden, siger indirecte: vi To tale
men det er mig, som taler. — Carrikaturen er comisk, hvorved
sigelsen mellem Lighed og Ulighed; Carrikaturen maa ligne
endog et virkeligt, bestemt Menneske; ligner den slet Ingen,
comisk, men et ligefremt Fo
af en Mand paa Væggen, me
comisk, fordi det er den Mands, n
paa samme Tid seer, at det ikl

ɔenbar ved at have Udveien *in mente,* derfor er Modsigelsen erteløs. Den tragiske Opfattelse seer Modsigelsen og fortvivler

at Skyggen paa en Maade ligner ham idealt. — Contrasten virker comisk ved Modsigelsen, hvad enten Forholdet er: det i og for sig ikke Latterlige bruges til at gjøre det Latterlige latterligt, eller det Latterlige gjør det i og for sig Ikke-Latterlige latterligt, eller det Latterlige og det Latterlige indbyrdes gjør hinanden latterlige, eller det i og for sig Ikke-Latterlige og det i og for sig Ikke-Latterlige ved Forholdet bliver latterligt. — Naar en tydsk-dansk Præst paa Prædikestolen siger: Ordet blev Flæsk (Fleisch), saa er dette comisk. Det Comiske er ikke blot den almindelige Modsigelse, der fremkommer, naar En taler et fremmed Sprog, han ikke kan, og fremkalder ved Ordet en ganske anden Virkning end han vil; men Modsigelsen skærpes derved, at det er en Præst, og at han prædiker, da det at tale i Forhold til en Præsts Foredrag kun bruges i en speciellere Forstand, og det er det Mindste, der antages for givet, at han kan tale Sproget. Desuden streifer Modsigelsen ogsaa ind paa det ethiske Gebeet: at man uskyldig kan komme til at gjøre sig skyldig i en Blasphemie. — Naar man paa Kirkegaarden læser paa en Grav en Mands Udgydelser i Vers, der begræder Tabet af sin lille Søn gjennem tre Linier, indtil han endelig udbryder i Verset: trøst Dig, Fornuft, han lever! og finder denne Udgydelse undertegnet: Hilarius, Skarpretter: saa vil dette vist frembringe en comisk Virkning paa Enhver. Først frembringer Navnet selv (Hilarius) i denne Forbindelse en comisk Virkning, man tænker uvilkaarligt: ja naar man hedder Hilarius, hvad Under da at man veed at trøste sig! Saa kommer Værdigheden som Skarpretter; thi vel kan ethvert Menneske have Følelse, men der ere dog visse Livsstillinger som ikke skjønnes at staae i et nært Forhold til Følelse. Endeligen Udbruddet: trøst Dig, Fornuft! At nemlig en Professor i Philosophien kunde faae det Indfald at forvexle sig selv med Fornuften, lod sig endda høre, men en Skarpretter vil dette mindre lykkes. Vil Nogen sige, at det ikke er sig selv Skarpretteren tiltaler (trøst Dig, Du fornuftige Mand!), men Fornuften, saa bliver Modsigelsen nok saa comisk, thi man sige nu om Fornuften i vor Tid hvad man vil, det er dog for dristig en Antagelse, at den skulde være paa Veien til Fortvivlelse ved Tanken om, at Hilarius mistede sit Barn. — Lad nu disse Exempler være nok, og Enhver lade Noten ulæst, hvem den forstyrrer. Man vil let see, at Exemplerne ikke ere omhyggeligen sammenskrabede, men ogsaa, at de ikke ere Vraggods fra Æsthetikker. Det Comiske er der saa vist nok af overalt og til enhver Tid, naar

Hilarius kommer af det græske hilarós, munter.

over Udveien. Det følger af sig selv, at dette maa forstaaes saaledes, at de forskjellige Nuancer dog atter lystre Sphærernes qualitative Dialektik, hvilken bryder Staven over subjektivt Vilkaar. Dersom En saaledes vilde gjøre Alt comisk ved Intet, saa seer

---

man blot har Øiet; man maatte kunne blive ved saa længe det skulde være hvis man ikke, klar over hvor man skal lee, tillige vidste, hvor man ikke skal lee. Lad kun det Comiske være med; saa lidet som det er usædeligt at græde, saa lidet er det usædeligt at lee. Men som det er usædeligt at græde og tvine alle Tider, saa er det usædeligt at hengive sig til den Ubestemthedens Pirring, der ligger i at lee, naar man ikke ret veed, om man skal lee eller ikke, saa man ingen Glæde har af Latteren, og gjør det umuligt at fortryde, hvis man har leet paa urette Sted. Derfor er det Comiske bleven fristende i vor Tid, fordi det selv næsten synes at ønske Utilladeligheden Skin for at faae det Forbudnes Fortryllelse, og igjen som det Forbudne lader ane, at Latteren kan fortære Alt. Men skjøndt jeg *qua* Forfatter ikke har meget at være stolt af, saa er jeg dog stolt ved den Bevidsthed, at jeg aldrig har misbrugt min Pen i Retning af det Comiske, aldrig ladet den være i Øieblikkets Tjeneste, aldrig lagt den comiske Opfattelse an paa Noget eller Nogen, uden først ved Sammenstilling af Categorierne at see, fra hvilken Sphære det Comiske kom, og hvorledes dette forholdt sig til det Sammen-

ian strax hans Comik er udenvelsk, thi den mangler Tilhold i ogen Sphære; og Opfinderen selv vilde være at gjøre comisk fra en ethiske Sphære, fordi han selv som en Existerende jo paa en ller anden Maade maa have sit Tilhold i Existentsen. Vilde En ige, Anger er en Modsigelse, *ergo* er den comisk, saa vilde man trax see, at det er Nonsens. Anger ligger i den ethisk-religieuse phære, altsaa er den saaledes bestemmet, at den kun har et Iøiere, nemlig det Religieuse i strengeste Forstand. Men dette var let jo ikke man vilde bruge for at gjøre Angeren latterlig, *ergo* ilde man bruge noget Lavere, og saa er jo det Comiske uberetiget, eller noget chimairisk Høiere (Abstraktionen), og saa er den atlermilde selv comisk, som jeg oftere i det Foregaaende har søgt at benytte dette mod Speculanter, at de ved at være blevne phanastiske, og ad den Vei at have naaet det Høieste, ere blevne comiske. Det Lavere kan aldrig gjøre det Høiere comisk, ɔ: kan ikke berettiget opfatte det Høiere comisk, har ikke Magt til at gjøre det comisk; noget Andet er, at det Lavere ved at sættes sammen med det Høiere kan gjøre Forholdet latterligt. Saaledes kan en Hest ogsaa foranledige, at en Mand viser sig latterlig, men Hesten har ikke Magt til at gjøre ham latterlig.

De forskjellige Existents-Stadier rangere efter deres Forhold il det Comiske, i Forhold til som de have det Comiske hos sig ller udenfor sig, dog ikke i Betydning af at det Comiske skulde ære det Høieste. Umiddelbarheden har det Comiske uden for ig, thi overalt hvor der er Liv, er der Modsigelse, men i Umiddelbarheden er Modsigelsen ikke, derfor kommer den udenfra. en endelige Forstandighed vil opfatte Umiddelbarheden comisk, ten bliver netop derved selv comisk, thi det der formeentligen kal berettige dens Comik er, at den sagtens veed Udveien, men en Udvei den veed er endnu mere comisk. Dette er en uberetiget Comik. Overalt hvor der er en Modsigelse, og man ikke eed Udveien, veed Modsigelsen hævet og berigtiget i et Høiere, r Modsigelsen ikke smerteløs*), og hvor Berigtigelsen er et chimairisk Høiere (af Dynen i Halmen), er denne selv mere comisk, ordi Modsigelsen er større. Saaledes i Forholdet mellem Umid-

---

*) Dog maa dette forstaaes saaledes, at man ikke glemmer, at det ikke at vide Udveien kan være at opfatte comisk. Saaledes er den Stundesløse comisk, fordi det er comisk, at et fornuftigt Menneske, en Velhavende ikke veed Udveien af alt dette Bogholder-Vrøvl, Udveien som ganske simpelt bestaaer i, ikke at antage endnu et Par Skriverkarle for at conferere, men i at jage dem alle paa Porten.

delbarhed og endelig Forstandighed. Saaledes er ogsaa Fortvivlelsens Comik uberettiget Comik, thi Fortvivlelsen veed netop ingen Udvei, veed ikke Modsigelsen hævet, og bør derfor opfatte Modsigelsen tragisk; hvilket netop er Veien til dens Helbredelse. Det, hvorved Humor er berettiget, er netop dens tragiske Side, at den forsoner sig med Smerten, hvilken Fortvivlelsen vil abstrahere fra, skjøndt den ingen Udvei veed. Ironie er berettiget i Forhold til Umiddelbarhed, fordi Ligevægten, ikke som Abstraktionen men som Existents-Kunst, er høiere end Umiddelbarheden. Kun en existerende Ironiker er derfor berettiget i Forhold til Umiddelbarhed; total Ironie eengang for alle, som et Godtkjøbs Indfald paa Papiret, er som al Abstraktion uberettiget i Forhold til enhver Existents-Sphære. Vel er nemlig Ironie Abstraktionen, og den abstrakte Sammensætten, men den existerende Ironikers Berettigelse ligger i, at han selv existerende udtrykker det, at han bevarer sit Liv deri, og ikke gantes med Ironiens Storartethed, og selv har sit Liv i Philisterie; thi saa er hans Comik uberettiget.

Umiddelbarheden har det Comiske uden for sig; Ironien har det h o s s i g*). Den Ethiker, der har Ironie som sit Incognito, kan igjen see det Comiske i Ironien, men har kun Berettigelsen til at see det ved bestandigt at holde sig selv i det Ethiske, og seer det derfor kun bestandigt forsvindende.

Humor har det Comiske hos sig, er berettiget i den existerende Humorist (thi Humor eengang for alle *in abstracto* er som alt Abstrakt uberettiget, Berettigelsen erhverver Humoristen ved at have sit Liv deri), den er berettiget kun ikke i Forhold til Religieusitet, men vel i Forhold til Alt hvad der udgiver sig for Religieusitet. Den Religieusitet, der har Humor til Incognito, kan igjen see det Humoristiske comisk, men har kun Berettigelsen til at see ved bestandigt at holde sig selv i religieus Lidenskab i Retning af Guds-Forholdet, og seer det derfor bestandigt kun forsvindende.

Nu staae vi ved Grændsen. Den Religieusitet der er den skjulte Inderlighed er *eo ipso* utilgængelig for den comiske Opfattelse. Det Comiske kan den ikke have uden for sig, netop fordi den er skjult Inderlighed, og altsaa ikke kan komme i Modsigelse med Noget. Modsigelsen som Humor dominerer, det Comiskes høieste Omfang, har den selv bragt sig til Bevidsthed, og har hos sig som det Lavere. Saaledes er den absolut væbnet mod det Comiske, eller ved det Comiske sikkret mod det Comiske.

Naar Religieusiteten i Kirke og Stat stundom har villet have Lovgivning og Politie til Hjælp for at sikkre sig mod det Comiske, saa kan dette være meget velmeent, men et Spørgsmaal er, hvorvidt det Bestemmende i sidste Instants er noget Religieust; og en Uretfærdighed er det mod det Comiske at ansee dette for en Fjende af det Religieuse. Saa lidet som Dialektik, saa lidet er det Comiske en Fjende af det Religieuse, hvilket tvertimod Alt tjener og lystrer. Men den Religieusitet, der væsentligen gjør Prætension paa Udvorteshed, væsentligen gjør Udvortesheden commensurabel, skal see sig vel for, og mere frygte sig selv (at den ikke bliver Æsthetik) end frygte det Comiske, der kunde berettiget hjælpe den til at faae Øinene op. Meget i Catholicismen kan tjene til Exempel herpaa. Og hvad Individet angaaer, da gjelder det: den Religieuse, der vil at Alle skulle være alvorlige, vel endog netop saaledes alvorlige som han, fordi han er dum-alvorlig: han er i en Modsigelse; og den Religieuse, som ikke kunde taale, hvis saa skulde være, at Alle loe af hvad der beskjæftiger ham absolut, han mangler Inderlighed, og vil derfor trøstes ved Sandsebedrag, ved at mange ere af samme Mening, ja af samme Ansigt som han, og opbygges ved at øge det Verdenshistoriske til sin Smule Virkelighed, »da der jo nu overalt begynder at røre sig et nyt Liv, den bebudede Nyaarstid med Syn og Hjerte for Sagen.«

»da der jo nu overalt begynder osv.] maa efter Sammenhængen være et Citat af Grundtvig (eller en af hans Tilhængere); men Stedet har ikke kunnet eftervises.

Den skjulte Inderlighed er utilgængelig for det Comis hvilket ogsaa sees deraf, at hvis en saadan Religieus kunde hid til pludseligen at gjøre sin Religieusitet gjeldende i det Udvort hvis han f. Ex. glemte sig selv og kom i Strid med en compara Religieus, og atter glemte sig selv og Inderlighedens absolute F dring ved comparativt at ville være mere religieus end den Ande saa er han comisk, og Modsigelsen er: paa eengang at ville væ synlig og usynlig. Mod anmassende Former af det Religie bruger Humor berettiget det Comiske, netop fordi en Religieus s selv maa vide Udveien, naar han bare vil. Tør dette ikke fore sættes, saa bliver en saadan Opfattelse mislig i samme Forsta som Opfattelsen af den Stundesløse comisk vilde være det, hv det var givet, at han virkelig var sindssvag.

Loven for det Comiske er ganske simpel: det er overalt, hvo der er Modsigelse, og hvor Modsigelsen er smertelød derved, den sees hævet, thi vel hæver det Comiske ikke Modsigelsen (gj den tvertimod aabenbar), men det berettigede Comiske kan de ellers er det ikke berettiget. Talentet ligger i *in concreto* at kun fremstille det. Prøven paa det Comiske er at efterse, hvilk Forhold mellem Sphærerne det comiske Udsagn indeholder; e Forholdet ikke rigtigt, er det Comiske uberettiget; og en Comi der slet intetsteds har hjemme, *eo ipso* uberettiget. Det Sophisti

Lommeprokurator er ingen berettiget Instants i Forhold til det miske, han maa skyde en hvid Pind efter Berettigelsen — og ies med Profiten, hvilket ogsaa som bekjendt har været alle phisters Yndlingsresultat — Penge, Penge, Penge, eller hvad der aer paa lige Trin dermed.

I den religieuse Sphære, naar denne holdes reen i Inderlighed, det Comiske tjenende. Man kunde sige, at Anger f. Ex. er en odsigelse, *ergo* er der noget Comisk, vel ikke for det Æsthetiske, ler for den endelige Forstandighed, som er lavere, eller for det thiske, som har sin Kraft i denne Lidenskab, eller for Abstrakonen, som er phantastisk og derved lavere (det var fra dette andpunkt at ville opfatte den comisk, der blev afviist som Nonns i det Foregaaende), men for det Religieuse selv, som veed et iddel derimod, en Udvei. Men dette er ikke saa, det Religieuse ed intet Middel mod Angeren, som seer bort fra Angeren, det ligieuse bruger tvertimod bestandigt*) det Negative som den sentlige Form, Syndsbevidstheden er saaledes et bestemt Medhørende til Bevidstheden om Syndsforladelsen. Det Negative ikke eengang for alle og saa det Positive, men det Positive er standigt i det Negative, og det Negative er Kjendet, saa det relerende Princip: *ne quid nimis* her ikke kan finde Anvendelse. r det Religieuse opfattes æsthetisk, naar der i Middelalderen ekes Aflad for 4 ß, og man antager, at dermed er den Sag t, hvis man vil fastholde denne Fiction: saa bliver Angeren cosk at opfatte, saa er den i Angeren Sønderrevne comisk ligesom Stundesløse, forudsat, at han da har de 4 ß, thi Udveien er saa let, og i Fictionen er det jo antaget, at det er Udveien. n alt dette Galimathias er Følge af at det Religieuse er blevet ce. Men i samme Grad som man afskaffer det Negative i den gieuse Sphære, eller lader det have været eengang for alle og dermed nok, i samme Grad vil det Comiske gjøre sig gjel-

*) Deraf kommer det ogsaa, at selv naar det Religieuse opfatter den æsthetiske Lidelse med et vist comisk Anstrøg, gjør det det skaansomt, fordi det anerkjendes, at denne Lidelse vil have sin Tid. Angeren derimod vil religieust seet ikke have sin Tid og saa være forbi, Troens Uvished ikke have sin Tid og saa være forbi, Syndens Bevidsthed ikke have sin Tid og saa være forbi: saa gaae vi tilbage til Æsthetik.

ne quid nimis Intet til Overmaal!

dende mod det Religieuse og med Rette — fordi det Religieuse er bleven Æsthetik og dog vil være det Religieuse.

Man finder ofte nok Exempler paa en misforstaaet Stræben efter at gjøre det Pathetiske og det Alvorlige gjeldende i en latterlig, overtroisk Forstand som et lyksaliggjørende Universalbalsam, som var Alvor saaledes i og for sig et Gode, eller Noget til at indtage uden Recept, saa Alt var godt, naar man barestens og altid var alvorlig, selv hvis det traf sig saa besynderligt, at man aldrig var det paa rette Sted. Nei, Alt har sin Dialektik, sin Dialektik hvorved det vel at mærke ikke bliver gjort sophistisk relativt (dette er Mediationen), men hvorved det Absolute bliver kjendeligt som det Absolute i Kraft af det Dialektiske. Det er derfor lige saa misligt, netop lige saa misligt, at være pathetisk og alvorlig paa urette Sted, som at lee paa urette Sted. Eensidigen siger man, at en Daare leer altid, eensidigen, thi det er vel saa, at det er Daarskab altid at lee, men eensidigen er det blot at stemple Latterens Misbrug som Daarskab, da Daarskaben er nok saa stor og nok saa fordærvelig naar den yttrer sig ved altid at være lige alvorlig-dum.

:, fordybende sig i Existentsen, gaaer tilbage. I Existentsen ter det nemlig saaledes til, og Undersøgelsen søger at eftergjøre 1. *In abstracto* og paa Papiret gaaer det lettere til. Der sætter n Opgaven frem, lader Individet være et abstrakt Noget, der i e Maader er til Tjeneste, saasnart blot Opgaven er sat frem — saa er man færdig.

I Existents er Individet en Concretion, Tiden concret, og selv edens Individet overveier, er det ęthisk ansvarligt for Brugen af den. Existents er ikke abstrakt Hastværk, men Stræben og et dvarende Imedens; selv i det Øieblik Opgaven er sat er der erede spildt Noget, fordi der er existeret imedens, og Begyndelsen ke strax er gjort. Saaledes gaaer det tilbage: Opgaven bringes Individet i Existentsen, og just som han vil til frisk væk at ae stort paa (hvilket dog kun lader sig gjøre *in abstracto* og a Papiret, thi den Abstraherendes Habit: Spendeer-Buxerne, er get forskjellig fra den Existerendes: Existentsens Tvangstrøie), vil til at begynde, opdages en anden Begyndelse som fornøden, gyndelsen paa den uhyre Omvei, der er Afdøen fra Umiddelbarden; og just som Begyndelsen her skal gjøres, opdages, at der, Tiden imedens er gaaet hen, er gjort en gal Begyndelse, og at gyndelsen maa gjøres med at blive skyldig, og fra det Øieblik rer den totale Skyld, som er afgjørende, med ny Skyld. Open saae saa ophøiet ud, og man tænkte Lige for Lige, som aven er, saa maa vel Den være, som skal realisere den, men kom Existentsen med det ene aber efter det andet, saa kom else som nærmere Bestemmelse, og man tænkte, ja, det maa stakkels Existerende finde sig i, da han er i Existentsen, men kom Skyld som afgjørende Bestemmelse: nu er den Existerende i Vaande, ɔ: nu er han i Existents-Mediet.

Og dog er denne Tilbagegang en Fremgang, forsaavidt det er gaae frem at fordybe sig i Noget. *In abstracto* og paa Papiret Bedraget, at Individet skal icarisk afsted op efter den ideale gave. Men denne Fremgang er, som chimairisk, en reen Tilbagegang, og for hver Gang en Existerende begynder paa noget dant, mærker Existentsens Inspekteur (det Ethiske) ham, at han r sig skyldig, selv om han ikke mærker det. Jo mere derimod dividet med Opgaven fordyber sig i Existents, desto mere gaaer

icarisk, ɔ: som Icarus, hvis Fader Dædalus havde givet ham Vinger, men paa Flugten hævede sig for høit imod Solen; derved smeltede Voxet, hvorl Vingerne var sat fast, og Icarus faldt i Havet.

han frem, uagtet Udtrykket, om man saa vil, gaaer tilbage. Men som al dybere Overveien er Tilbagegaaen til det Tilgrundliggende, saa er Opgavens Tilbagekaldelse til det Concretere netop Fordybelse i Existents. I Sammenligning med Opgavens Totalitet er det at realisere et Lidet, en Tilbagegang, og dog er det en Fremgang i Sammenligning, med hele Opgaven og slet Intet realiseret. Jeg har etsteds læst Indholdet angivet af et indisk Drama, Dramet har jeg ikke læst. To Hære staae opstillede mod hinanden. Just som Slaget skal begynde, henfalder Anføreren i Tanker. Hermed begynder Dramet som indeholder hans Tanker. Saaledes viser Opgaven sig for en Existerende, det skuffer et Øieblik, som var dette Syn det Hele, som var han nu færdig (thi Begyndelsen har altid en vis Lighed med Enden), men da træder Existentsen imellem, og jo mere han handlende, stræbende (dette er Existents-Mediets væsentlige Særkjende, en Tænkende abstraherer mere eller mindre fra Existents), fordyber sig i Existents, desto længere er han fra Opgaven hos Opgaven.

Men hvorledes kan Bevidstheden om Skyld blive det afgjørende Udtryk for en Existerendes pathetiske Forhold til en evig Salighed, og saaledes, at enhver Existerende, der ikke har denne Bevidsthed,

m i Existentsen eller paa Existentsen selv. I saa Fald er Skyld-vidsthed ikke andet end et nyt Udtryk for Lidelse i Existents, Undersøgelsen ikke kommen videre end i § 2, hvorfor § 3 jo rde gaae ud eller behandles som et Tillæg til § 2.

Altsaa den Existerende skulde kunne vælte Skylden fra sig er paa Existentsen, eller paa Den, der har sat ham i Existentsen saa være uden Skyld. Lad os uden al ethisk Tordnen ganske npelt dialektisk see os for. Den proponerede Fremgangsmaade deholder en Modsigelse. Den, der væsentligen er uskyldig, kan drig falde paa at vælte Skyld fra sig; thi den Uskyldige har slet ke med Bestemmelsen Skyld at gjøre. Idet derfor En i et enkelt ilfælde vælter Skylden fra sig, og mener sig uden Skyld, gjør han samme Øieblik en Concession, at han overhovedet er En der æsentligen er skyldig, kun er han muligen ikke skyldig i dette nkelte. Men her er jo ikke Tale om et enkelt Tilfælde, hvori en etop ved sin Retfærdiggjørelse sig selv væsentligen som skyldig angivende vælter Skylden fra sig, men om en Existerendes væsent-le Forhold i Existentsen. Men det væsentligen at ville vælte ylden fra sig ɔ: Skyldens Total-Bestemmelse, for derved at blive kyldig, er en Modsigelse, da denne Adfærd netop er Selvangivelse. is ellers om nogen Bestemmelse, gjelder det om »Skyld«: den ger; dens Dialektik er saa underfundig, at Den, der retfærdig-r sig totalt, netop angiver sig, og Den, der retfærdiggjør sig rtielt, angiver sig totalt. Dette er dog ikke i samme Betydning n den, i hvilken det gamle Ord siger: *qui s'excuse accuse.* Ord-rogets Mening er, at Den, der forsvarer eller undskylder sig selv Forhold til Noget, kan gjøre det saaledes, at han anklager sig v for det Samme, saa Undskyldningen og Anklagen angaaer det mme. Dette er her ikke Meningen; nei, naar En virkeligen ret-rdiggjør sig i det Enkelte, angiver han sig totalt. Enhver der ke lever blot comparativt vil let være opmærksom herpaa; i ndel og Vandel er den totale Skyld netop som den der er al-indeligen givet efterhaanden bleven saaledes forudsat, at den er emt. Og dog er det denne Skyldens Totalitet, der i sidste In-ants gjør det muligt, at En i det Enkelte kan være skyldig eller ke-skyldig. Den der totalt eller væsentligen er uskyldig kan aller ikke være skyldig i det Enkelte, men Den der totalt er yldig kan godt være uskyldig i det Enkelte. Altsaa ikke blot

---

qui s'excuse accuse] ɔ: *qui s'excuse s'accuse,* den der undskylder sig ankla-r sig.

ved at være skyldig i det Enkelte angiver han sig selv at være væsentligen skyldig *(totum est partibus suis prius)*; men ogsaa ved at være uskyldig i dette Enkelte *(totum est partibus suis prius)*.

Den totale Skylds Prioritet er ingen empirisk Bestemmelse, ingen *summa summarum*; thi numerisk fremkommer aldrig nogen Totalitets-Bestemmelse. Skyldens Totalitet bliver til for Individet ved at sætte sin Skyld, om det saa kun var en eneste, om det saa var den ubetydeligste af alle, sammen med Forholdet til en evig Salighed. Derfor var det vi begyndte saaledes: at Bevidstheden om Skyld er det afgjørende Udtryk for Forholdet til en evig Salighed. Den, som ikke forholder sig til denne, kommer aldrig til at fatte sig selv totalt eller væsentligen skyldig. Den mindste Skyld, selv om Individet fra den Tid var en Engel, naar den sættes sammen med Forholdet til en evig Salighed, er nok; thi Sammensætningen giver Qvalitets-Bestemmelsen. Og i at sætte sammen bestaaer al Fordybelse i Existents. Comparativt, relativt, for en menneskelig Domstol, opfattet med Hukommelse (istedenfor med Evighedens Erindring), er een Skyld (collectivt forstaaet) ingenlunde nok dertil og Summen af alle heller ikke. Knuden er imidlertid, at det netop er uethisk at have sit Liv i det Comparative, det Relative, i det Udvortes, og at have Politieretten, Forligelsescommissionen, en Avis eller nogle af Kiøbstadens Honora-

'en: lige overfor den absolute Qvalitet bliver Skylden dialektisk
m Qvalitet*).

Barnagtigheden og den comparative Skyld-Bevidsthed er kjen-
lig paa, at den ikke fatter Existentsens Fordring: at sætte
mmen. Saaledes er Barnagtighed i Forhold til Tænkning
endelig paa, at den kun tænker leilighedsviis, i Anledning af Dit
Dat, og saa igjen over noget Andet, kjendelig paa, at den i
lste Grund ikke har een Tanke, men mange Tanker. Barnagtig-
den i Forhold til Skyld-Bevidstheden antager, at idag f. Ex. er
n skyldig i Det og Det, saa gaaer der igjen otte Dage, hvor han
uskyldig, men saa den niende Dag blev det galt igjen. Den
nparative Skyld-Bevidsthed er kjendelig paa, at den har Maale-
kken uden for sig, og naar Præsten om Søndagen bruger en
get stor Maalestok (uden dog at bruge Evighedens), synes det
Sammenlignende forskrækkeligt, hvad han har forskyldt; i
t Selskab om Mandagen synes det ham ikke saa slemt, og
ledes bliver det udvortes Forhold bestemmende en aldeles for-
ellig Opfattelse, der trods sine Variationer dog altid gaaer glip
Eet: Evighedens Væsens-Bestemmelse.

*) I det religieuse Foredrag findes stundom Exempler paa den modsatte Taktik, at den religieuse Taler, sammentordnende Skyld over Individets Hoved, vil tvinge ham comparativt ind i Skyld-Bevidsthedens Totalitet. Det lader sig netop ikke gjøre; og jo mere der sammentordnes, jo afskyeligere han gjør ham fremfor andre Mennesker, desto mindre naaes det, og naar han gestikulerer allerstærkest, er han længst derfra, ikke at tale om det ironiske Indblik det forunder i hans Velærværdigheds Sjels-Tilstand. Det gaaer bedre paa en anden Maade, naar den religieuse Taler »ydmyg for Gud, underdanig under det Ethiskes kongelige Majestæt«, i Frygt og Bæven selv for sit eget Vedkommende sætter Skylden sammen med Forestillingen om en evig Salighed, saa Tilhøreren ikke hidses, men indirecte paavirkes, idet det er ham, som talede Præsten kun om sig selv. Paa Tribunen er det en ypperlig Gestus fordømmende at pege paa Catilina, som han sidder der; paa Prædikestolen gaaer det bedre med at slaae sig selv for Brystet, især naar Talen er om Skyldens Totalitet; thi naar Præsten slaaer sig selv for Brystet, forhindrer han al Sammenligning, vil han pege paa sig selv, saa har vi det Comparative igjen.

»ydmyg for Gud osv.] se ovenfor S. 150.

Altsaa den væsentlige Bevidsthed af Skyld er den størst mulige Fordybelse i Existents, og er tillige Udtrykket for, at en Existerende forholder sig til en evig Salighed (den barnagtige og comparative Skyld-Bevidsthed forholder sig til sig selv og til det Comparative), er Udtrykket for Forholdet ved at udtrykke Misforholdet*). Dog om Bevidstheden end er nok saa afgjørende, er det dog altid Forholdet, der bærer Misforholdet, kun at den Existerende ikke kan faae fat paa Forholdet, fordi Misforholdet bestandigt stiller sig imellem som Udtryk for Forholdet. Men paa den anden Side støde de dog ikke saaledes fra hinanden (den evige Salighed og den Existerende), at Bruddet constituerer sig som saadant, tvertimod kun ved at holdes sammen gjentager Misforholdet sig som den afgjørende Bevidsthed om Skyld væsentligen, ikke om denne eller hiin Skyld.

Det vil sige, Skyld-Bevidstheden som væsentlig ligger dog endnu i Immanentsen, forskjellig fra Synds-Bevidstheden**). I Skyld-Bevidstheden er det det samme Subjekt, der ved at holde Skylden sammen med Forholdet til en evig Salighed bliver væsentligen skyldig, men Subjektets Identitet er dog saaledes, at Skylden ikke gjør Subjektet til et andet, hvilket er Udtrykket for Bruddet. Men Bruddet, hvori ligger Existentsens paradoxe Accentuation, kan ikke indtræde i Forholdet mellem en Existerende og det Evige

listorisk, hvorved den Existerende og det Evige i Tiden faae
ɜden mellem sig. Dette er Paradoxet (hvorom henvises til
ɔregaaende i andet Afsnit Cap. II, og til det Følgende i *B)*.
den religieuse Sphære er det Positive kjendeligt paa det
ve, Forholdet til en evig Salighed kjendeligt paa Lidelse (§ 2);
det negative Udtryk afgjort stærkere: Forholdet kjendeligt
ikyld-Bevidsthedens Totalitet. I Forhold til Skyld-Bevidst-
som Kjende kunde Lidelse synes et ligefremt Forhold (na-
'iis ikke et æsthetisk ligefremt: Salighed kjendelig paa Salig-
Vil man sige det, saa er Skyld-Bevidstheden det frastødende
ld. Rigtigere siger man dog, at Lidelse er et frastødende
lds ligefremme Reaktion; Skyld-Bevidsthed et frastødende
lds frastødende Reaktion, dog vel at mærke endnu bestandigt
'or Immanentsen, om end en Existerende bestandigt er for-
ɜt i at have sit Liv i denne, eller at være *sub specie æterni*,
ɩun har den i en ophævet Mulighed, ikke som man ophæver
ɔncrete for at finde det Abstrakte, men som man ophæver
ɔstrakte ved at være i det Concrete.
kyld-Bevidstheden er det afgjørende Udtryk for den existen-
Pathos i Forhold til en evig Salighed. Saasnart man tager
ɜvige Salighed bort, gaaer ogsaa Skyld-Bevidstheden væsent-
ud, eller den bliver i barnagtige Bestemmelser, der staae paa
inie med et Skolebarns Charakteerbogs Vurdering, eller den
statsborgerlig Nødværge. Skyld-Bevidsthedens afgjørende
k er derfor igjen denne Bevidstheds væsentlige Vedvaren,
len evige Erindren af Skylden, fordi den bestandigt sættes
ɜn med Forholdet til en evig Salighed. Her er altsaa ikke
ɔm det Barnagtige, at begynde paa en frisk, at være et godt
igjen, men heller ikke om Almindelighedens Aflad, at saadan
le Mennesker. Blot een Skyld, som sagt, saa er den Existe-
der med denne forholder sig til en evig Salighed, for evigt
ı, thi den menneskelige Retfærdighed dømmer kun for tredie
paa Livstid, men Evigheden dømmer strax første Gang for
han er for evigt fangen, spændt i Skyldens Seler, og kommer
af Selerne, ikke som Trældyret, hvem dog stundom Arbeids-
tages af, ikke som Dagleieren, der dog engang imellem har
l; end ikke i Natten er han væsentligen af Selen. Kald
Skyldens Erindren en Lænke, og siig, at den aldrig tages
ı Fangne, og Du betegner dog kun den ene Side deraf, thi
ɜnken knytter sig nærmest kun Forestillingen om Frihedens
else, men Skyldens evige Erindren er tillige en Byrde, der
læbes afsted fra Sted til Sted i Tiden, og derfor kald hellere

denne Skyldens evige Erindren en Sele, og siig om den Fangne: han kommer aldrig af Selen. Thi Bevidstheden er, at han afgjørende er forandret, medens dog Subjektets Identitet ligger i, at det er ham selv, der bliver sig det bevidst ved at sætte Skylden sammen med Forholdet til en evig Salighed*). Men dog forholder han sig til en evig Salighed, og Skyld-Bevidstheden er et høiere Udtryk end Lidelse. Og i Skyld-Bevidsthedens Lidelse er Skylden atter paa eengang det Lindrende og det Nagende, det Lindrende fordi den er Frihedens Udtryk, som dette kan være i den ethisk-religieuse Sphære, hvor det Positive er kjendeligt paa det Negative. Friheden paa Skylden, ikke æsthetisk ligefrem kjendeligt: Friheden kjendelig paa Friheden.

Saaledes gaaer det tilbage; at lide skyldigt er et lavere Udtryk end at lide uskyldigt, og dog er det et høiere Udtryk, fordi det Negative er Kjende paa et høiere Positivt. En Existerende der kun lider uskyldigt, forholder sig *eo ipso* ikke til en evig Salighed, med mindre den Existerende selv er Paradoxet, ved hvilken Bestemmelse vi er i en anden Sphære; i Forhold til enhver slet og ret Existerende gjelder det, at hvis han kun lider uskyldigt (naturligviis totalt forstaaet, ikke forstaaet om at han lider uskyldigt i dette og hiint Tilfælde, eller i mange Tilfælde) saa forholder han sig ikke til en evig Salighed, og har undgaaet Skyld-Bevidst-

aldrig: engang imellem at tage stærkt paa, men er Bestandig-
·den i Forholdet, Bestandigheden hvormed det sættes sammen
ed Alt; thi heri ligger jo dog al Existents-Kunst, og herpaa
.orter det maaskee Menneskene allermeest. Hvilke hellige Løfter
ed et Menneske ikke at gjøre i Livsfarens Øieblik, men naar
n er forbi, ja saa er det saa snart og saa ganske glemt, og
vorfor? Fordi han ikke veed at sætte sammen; naar Livsfaren
ke kommer udenfra, saa kan han ikke ved sig selv sætte den
mmen med sin Stræben. Naar Jorden skjælver ved Vulkanens
dbrud, eller naar Pesten farer hen over Landet: hvor hurtigt og
vor grundigt forstaaer da ikke selv den Tungnemmeste, selv den
esigste Alts Uvished! Men naar saa det er overstaaet, ja saa
rmaaer han ikke at sætte sammen, og dog var det jo netop da,
n skulde bruge sig selv dertil; thi naar Tilværelsen sætter det
mmen for ham, naar Elementernes Rasen prædiker for ham med
ere end Søndags-Veltalenhed: saa kommer Forstaaelsen noget
er af sig selv, ja saa let, at Opgaven snarere er ved tidligere at
ve forstaaet det Samme at forhindre Fortvivlelsen.

I Skyld-Bevidsthedens evige Erindren forholder den Existe-
nde sig til en evig Salighed, dog ikke saaledes, at han nu er
mmen den ligefremt nærmere; thi nu er han tvertimod den saa
rnet som muligt, men dog forholder han sig til den. Det Dia-
ctiske som her er, dog indenfor Immanentsen, stemmer imod til
potensere Pathos. I det til Grund for Misforholdet liggende
rhold, i den til Grund for Dialektikens Adskillelse liggende
ede Immanents, hænger han sammen med Saligheden, i den
este Traad ligesom, ved Hjælp af en Mulighed, der bestandigt
aer til Grunde; netop derfor er Pathos desto stærkere, hvis den
der.

Skyld-Bevidstheden er det Afgjørende, og een Skyld sat sam-
en med Forholdet til en evig Salighed er nok, og dog gjelder
n Intet som om Skyld, at den saaer sig selv. Den totale Skyld
imidlertid det Afgjørende; fjorten Gange at have gjort sig skyl-
ig er Barneværk i Sammenligning dermed — derfor bliver ogsaa
rnagtigheden altid ved det Numeriske. Naar derimod Bevidst-
eden om den nye Skyld atter henføres til den absolute Bevidst-
ed om Skyld, saa bliver Skyldens evige Erindren derved bevaret,
ld den Existerende skulde være ifærd med at glemme.

Vil man sige, at en saadan evig Erindren af Skylden kan
et Menneske udholde, at det maa føre til Afsindighed eller til
den: saa lægge man vel Mærke til, hvo det er som taler; thi
delig Forstandighed fører ofte nok saadan Tale for at præke

Aflad. Og Talen forfeiler sjelden sin Virkning, naar man blot er samlet en tre, fire Stykker, thi jeg tvivler paa, at Nogen i Een-somhed har kunnet bedrage sig selv med denne Tale, men naar man er Flere sammen, og hører, at de Andre bære sig saaledes ad, saa generer man sig mindre; hvor inhumant ogsaa at ville være bedre end Andre! Atter Skalkeskjul, thi Den, der er eet med Idealet, veed slet ikke, om han er bedre eller ringere end Andre. Altsaa det er muligt, at denne evige Erindren kan føre til Afsindighed eller til Døden. Nu vel, see Vand og Brød kan et Menneske ikke udholde i meget lang Tid, men saa kan en Læg[e] skjønne, hvorledes det maa indrettes for den Enkelte, saaledes at han, vel at mærke, ikke kommer til at leve med den rige Mand, men Sulte-Føden bliver ham saa nøiagtigt beregnet, at han netop kan leve. Just fordi den existentielle Pathos ikke er Øieblikkets, men Vedvarenhedens, vil den Existerende selv, der jo i Pathos er begeistret og ikke vanartet ved Skik og Brug speidende efter Ud-flugter, søge at finde det Minimum af Glemsel, der behøves for at holde ud, da han jo selv er opmærksom paa, at det Øieblikkelige er en Misforstaaelse. Men da det i denne Dialektiseren er umuligt at finde en absolut Vished, saa vil han trods al Anstrængelse faae Skyld-Bevidstheden atter totalt bestemmet ved, at han i Forhold til en evig Salighed aldrig turde sige, at han har gjort Alt hvad

adskillige slemme Historier; han lever i 60 Aar, ret en rar Mand: og hvad saa? Har vi saa faaet Noget at vide? Nei, derimod har vi faaet en Forestilling om, hvorledes eet Menneskeliv efter det andet kan gaae hen i Sladder, naar den Existerende i sig selv ikke har Inderligheden, der er alle Totalitets-Bestemmelsers Fødeland og Hjemstavn.

Det religieuse Foredrag har væsentligen med Totalitets-Bestemmelsen at gjøre. Det kan bruge en Forbrydelse, det kan bruge en Svaghed, det kan bruge en Forsømmelse, kort, hvad det skal være af det Enkelte, men det hvorved det religieuse Foredrag distingverer sig som saadant er, at det fra dette Enkelte kommer til Totalitets-Bestemmelsen ved at sætte dette sammen med Forholdet til en evig Salighed. Thi det religieuse Foredrag har altid med Totalitets-Bestemmelsen at gjøre, ikke videnskabeligt (saa der sees bort fra det Enkelte), men existentielt, og har derfor at gjøre med at bringe den Enkelte ved det Gode eller det Onde, directe eller indirecte, ind under det Totale, ikke for at forsvinde i det, men for at sætte ham sammen med det. Udbreder det religieuse Foredrag sig blot i Enkeltheder, disker det snart Roes snart Dadel op, indkalder det Nogle *encomio publico ornatos*, rejicerer Andre: saa forvexler det sig med en examens-festlig Censur over Voxne, kun at den er uden Navns Nævnelse. Mener det religieuse Foredrag at komme Politiet til Hjælp ved at kunne tordne mod Forbrydelser der unddrage sig Politiets Magt, saa gjelder det atter, at hvis den religieuse Taler ikke tordner i Kraft af Totalitets-Bestemmelsen, og denne er i sig saa alvorlig at den ikke behøver mange gestikulerende Voldsomheder, saa forvexler hans Velærværdighed sig med en Art Politie-Assistent, der passende burde gaae med Stok og lønnes af Magistraten. Til daglig Brug, i Handel og Vandel, i Omgang er den Ene skyldig i Dette, den Anden i Hiint, og derved bliver det; men et religieust Foredrag har med Inderligheden at gjøre, hvor Totalitets-Bestemmelsen griber Mennesket. Totalitets-Bestemmelsen er det Religieuse, alt Andet, som er uden denne, er væsentligen seet Sandsebedrag, hvorved selv den største Forbryder dog i Grunden er uskyldig, og et godmodigt Menneske en Helgen.

Erindringens evige Opbevaren af Skylden er Udtrykket for den existentielle Pathos, det høieste Udtryk, høiere derfor end selv

---

encomio publico ornatos hædrede med offentlig Lovtale (det latinske Udtryk for »Indkaldelse« til en Examen).

den meest begeistrede Poenitentse, der vil gjøre Skylden god igjen". Denne Opbevaren af Skylden kan ikke finde sit Udtryk i noget Udvortes, hvorved den endeliggjøres; den tilhører derfor den skjulte Inderlighed. Fremstillingen fornærmer her som allevegne Ingen, fornærmer Ingen ved at sige om ham, at han er den Religieuse, ved at forraade hvad han skjuler; fornærmer Ingen ved at nægte om ham, at han er den Religieuse, thi Knuden er jo netop at det er skjult — og der er Ingen som mærker Noget.

Jeg skal nu korteligen antyde de Opfattelser af Skyld og de dertil svarende Opfattelser af Fyldestgjørelse, der ere lavere end den skjulte Inderligheds evige Erindren af Skylden. Da jeg i den foregaaende § har været saa udførlig, kan jeg her fatte mig desto kortere; thi hvad der i foregaaende § er blevet viist som lavere, maa her vise sig igjen. Som allevegne respekteres ogsaa her kun Categorien, og tager jeg derfor med hvad der, skjøndt ofte kaldet christeligt, naar det henføres til Categorien viser sig ikke at være det. At en Præst, selv en Silke-Præst, at en tituleret og med virkelige Christne rangerende døbt Christen laver Noget sammen, kan da vel ikke gjøre dette Noget til Christendom, saa lidet som det ligefrem følger, fordi en Doctor skriver Noget sammen paa Recept-Papir, at dette Noget derfor er Medicin — det kan jo ogsaa være

ım En nu bruger Christendommens og Christi Navn, men Cate-
ırierne (trods Udtrykkene) ere Intet mindre end christelige, er
:t saa Christendom? Eller dersom En (cfr. første Afsnit Cap. II)
redrager, at et Menneske ikke maa have nogen Discipel, og en
ıden sætter sig ned som Tilhænger af denne Lære, er saa ikke
isforstaaelsen mellem dem trods alle Tilhængerens Forsikkringer
n Beundring og om hvor ganske han har tilegnet sig — Misfor-
ıaelsen? Kjendet paa Christendommen er Paradoxet, det abso-
.e Paradox. Saasnart en saakaldet christelig Speculation hæver
radoxet, og gjør denne Bestemmelse til et Moment, saa er alle
hærer forvirrede.

Lavere Opfattelse af Skyld er da enhver, der ikke ved en
ıg Erindren sætter Skylden sammen med Forholdet til en evig
lighed, men ved Hukommelse sætter den sammen med noget
vere, noget Comparativt (sin egen Tilfældighed eller Andres), og
ler Glemsel træde imellem Skyldens Enkeltheder. Dette gjør
vet let og ugeneret, som Barnets Liv er det, fordi Barnet har
egen Hukommelse (hvis Retning er ud efter), men ingen Erin-
ing, i det Høieste Øieblikkets Inderlighed. Det bliver altid et
ørgsmaal, hvor mange Mennesker der ere som i sidste Instants
solut forholde sig i Aands Bestemmelse; det bliver et Spørgs-
aal, mere siger jeg ikke, thi det er jo muligt at vi Alle gjøre
:t, forsaavidt den skjulte Inderlighed netop er den skjulte. Kun
ıa meget er vist, at Spørgsmaalet slet ikke er det samme, som
:t om Evner, Grader, Kunstfærdighed, Kundskaber o. s. v. Det
ngeste Menneske kan forholde sig absolut i Aands-Bestemmelse
ıldt saa vel som den Begavede; thi Begavethed, Kundskaber, Ta-
:nt er dog et Hvad, men Aands-Forholdets Absoluthed et Hvor-
:des i Forhold til hvad man er, det være meget eller lidet.

Lavere Opfattelse af Skylden er enhver, der momentviis vil
ette Skylden sammen med Forestillingen om en evig Salighed

---

argelsen saa nær. Dersom Christendommens Nyhed i den Forstand aldrig var opkommen i et Menneskes Hjerte, at han før den Intet havde havt i dens Sted, som han indbildte sig var det Høieste, saa kan den heller aldrig vække Forargelse. Netop fordi dens Nyhed ikke er ligefrem, men først skal hæve et Sandsebedrag, er Forargelsen mulig. Christendommens Nyhed har derfor bag ved sig, som Terminus, den skjulte Inderligheds evige Religieusitet; thi i Forhold til det Evige er en Nyhed rigtignok et Paradox. Paa Slump taget med andre Nyheder, eller hævdet ved en Forsikkring om, at den blandt alle Nyheder er den mærkeligste: er den kun Æsthetik.

om Søndagen f. Ex., Nytaarsmorgen til Froprædiken paa fastende Hjerte, og saa være fri hele Ugen eller hele Aaret igjennem.

Lavere Opfattelse af Skylden er enhver Medieren: thi Mediation fritager bestandigt for det absolute Forhold til det Absolute og lader dette udtømme sig i Brøks-Prædikater, i samme Forstand som at en Hundrededalerseddel kun er saa og saa mange Enere. Men det absolute Forhold er netop det absolute ved at have Sit for sig selv, ved at forholde sig til det Absolute, et Klenodie som kun kan haves heelt og ikke lader sig bytte. Mediationen fritager Mennesket fra at fordybe sig i Totalitets-Bestemmelsen og gjør ham travl ud efter, hans Skyld ud efter, hans Strafslidelse ud efter; thi Mediationens Løsen og dens Aflad er, at det Udvortes er det Indvortes, og det Indvortes det Udvortes, hvorved Individets absolute Forhold til det Absolute er afskaffet.

Som Opfattelsen af Skylden er lavere, saa svarer til enhver saadan en Fyldestgjørelse som er lavere end hiin høieste Opfattelse, der er den evige Erindren, som derfor ingen Fyldestgjørelse accepterer, medens dog den tilgrundliggende Immanents, indenfor hvilken det Dialektiske er, er en anet Mulighed.

En lavere Fyldestgjørelse er det borgerlige Begreb af Straf. Dette Begreb svarer til denne eller hiin Skyld, og er derfor aldeles uden for Totalitetsbestemmelsen.

ɪen mellem det Udvortes og det Indvortes, hvorved Skyld-Bevidst-
den endeliggjøres, og Fyldestgjørelsen ligger i Timelighedens
rafslidelse, og Forsoningen ligger i Døden, og Alt ender i den
emodige Opløftelse der er Dødens Formildelse, at det Hele nu
forbi, og der var ingen evig Skyld.

En lavere Fyldestgjørelse er al selvgjort Poenitentse, ikke blot
di den er selvgjort, men fordi endog den meest begeistrede
enitentse dog endeliggjør Skylden ved at gjøre den commensu-
el, medens dens Fortjeneste er inderligen at opdage Skyld, som
ldrager sig ikke blot Politiets men endogsaa Nemesis's Opmærk-
ıhed. Hvad der blev sagt om Middelalderens Klosterbevægelse
der atter her: Ærbødighed for Middelalderens Poenitentse. Den
dog et barnligt og begeistret Forsøg i det Store, og Den maa
have tabt al Phantasie og ved megen Forstandighed være
ven saa godt som aldeles dum, der ikke kan sætte sig ind i
ldelalderen, og virkeligen kan anprise Glemsel og Tankeløshed
»see til min Nabo« som noget Sandere. Thi var Middelalderens
enitentse usand, saa var det en rørende og begeistret Usandhed,
forskylder end Glemsel og Tankeløshed ikke den usande Fore-
ling om Gud, at han skulde finde Behag i at et Menneske hud-
ter sig selv, saa er det dog vel en end forfærdeligere Usandhed,
lade Gud, om jeg saa tør sige, bestandigt spille uden for, og
ste sig med at ingen Dom er overgaaet En, og at man endog
Baldirecteur i Klubben. Middelalderen lader derimod, at jeg
ı skal sige, Gud spille med; det forstaaer sig, Forestillingerne
temmelig barnlige, men Gud er dog med absolut. Man prøve
ake-Experimentet: et Menneske der sætter sin Skyld sammen
ed Forestillingen om en evig Salighed, der altsaa netop derved
ver ene med sig selv, med Skylden og med Gud (deri ligger det
ade i Sammenligning med al comparativ Travlhed og Sorgløshed
Sildestimlen), man tænke sig hans fortvivlede Grublen, om der
g ikke var Noget, han kunde hitte paa til Fyldestgjørelse for
ylden, man tænke sig Opfindsomhedens Vaande, om det dog
ke var muligt, at hitte paa Noget, som kunde gjøre Gud god
en: og man lee, hvis man kan af den Lidende, som hitter paa
enitentsen, dersom man, hvad man jo i Experimentet altid tør,
ager, at det i Oprigtighed er hans Mening og hans Ønske, om
g Gud ikke kunde lade sig røre og formilde ved al denne
delse. Visseligen er der noget Comisk deri, fordi denne Opfat-
se gjør Gud til en eventyrlig Skikkelse, en Holophernes, en
scha af tre Hestehaler, hvem Sligt skulde kunne behage: men
det bedre at afskaffe Gud saaledes, at han bliver en Titulatur,

er at Analogier til den, hvori altid det Sande ligger, ikke gjennem Generationen eller Staten eller Aarhu Torveprisen paa Mennesker i den By hvor han leve sig til det Ideale, det vil sige forhindres i at forholde men forholder sig til Idealet, om han end feiler i Hvad kan ikke en Pige hitte paa for at gjøre den igjen, naar hun troer ham fortørnet; selv om hun h Latterlige, helliger dog ikke Elskoven i hende det La er det ikke det Sande hos hende, at hun ideelt forh sin Elskov i Forestillingens forelskede Oprindelighe ikke søger Selskab med nogen Sladdermaren, der hende, hvordan andre Piger behandle deres Elskede? har Øie for Categorierne seer let, at den første comisk for en renere Opfattelse, der derfor velvilliger ad hende, for at hjælpe hende til noget Bedre, b med Ærbødighed for hendes Lidenskab; at derimod maren, en Rendemaske, der veed Noget paa tredie Ha tinget comisk i Qvalitet af Elskerinde, hvor saadan studier ere Kjende paa en Jadsken i Følelser, der Utroskab, viser, at hun Intet har at være tro over.

Og saaledes ogsaa: den Religieuse der farer vild heden, over ham kaster Oprindelighedens Lidenskab e Lys i Sammenligning med den Religieuse, der fra G fra Klubben veed Besked om hvordan man tager G andre Christne veed at Statens, og Socialitetens, og Gud ikke mere faae fat paa

maaskee har han Ret; i Begivenhederne seer han ham ikke, det er Immanentsens Nødvendighed mellem Aarsag og Virkning, maaskee har han Ret; men nu Eensomhedens Inderlighed for ıd? Ja, den er ham for lidt, han kjender den ikke, han, som paafærde for at realisere det Objektive.

Om vor Tid er usædeligere end andre Tider, skal jeg ikke gjøre; men som den vanartede Poenitentse var den specifike sædelighed i en Tid af Middelalderen, saa kunde vor Tids let ve en phantastisk-ethisk Svækkelse, en vellystig, blødagtig Forvlelsens Opløsthed, i hvilken Individerne som i Drømme famle er Forestillingen om Gud, uden at føle nogen Forfærdelse derd, tvertimod brystende sig af denne Fornemhed, der i Tankemmel med U-Personlighedens Ubestemthed ligesom aner Gud i Ubestemte, phantastik mødes med ham, hvis Tilvær bliver trent som Bølgepigernes. Og det Samme kunde let gjentage sig ndividets Forhold til sig selv, at det Ethiske og Ansvaret og ndlekraften og Angerens nervestærke Udsondring evaporerer i Opløsningens Aandrighed, hvor Individet metaphysisk drømmer sig selv, eller lader hele Tilværelsen drømme om sig, forvexler selv med Grækenland, Rom, China, Verdenshistorien, vor Tid, hundredet; immanent fatter sin egen Udviklings Nødvendighed, da atter objektivt lader sit eget Jeg skimle som et Fnug paa Hele, glemmende, at om Døden end forvandler et Menneskes geme til Støv, og blander det med Elementerne, er det dog fordeligt i levende Live at blive Skimmel paa det Uendeliges manente Udvikling. Lad os saa hellere synde, slet og ret synde, føre Piger, myrde Mænd, røve paa Landeveien: det lader sig angre, og en saadan Forbryder kan Gud dog faae fat paa. n denne Fornemhed der er kommen saa høit, den lader sig skeligt angre; den har et Skin af det Dybsindige, der skuffer. d os saa hellere spotte Gud, slet og ret som det er skeet før i rden: det er altid at foretrække for den svækkende Vigtighed, rmed man vil bevise Guds Tilvær. Thi at bevise Ens Tilvær, er til, er det meest uforskammede Attentat, da det er et For- paa at gjøre ham latterlig; men Ulykken er, at man end ikke r det, at man for ramme Alvor anseer det for et gudeligt etagende. Hvor falder man dog paa at bevise, at han er til, n fordi man har tilladt sig at ignorere ham; og nu gjør man endnu galere ved lige for Næsen af ham at bevise hans Til-

---

Bølgepigernes] ɔ: Havfruernes, i H. C. Andersens Den lille Havfrue?

værelse. En Konges Tilværelse eller Tilstedeværelse har i Almindelighed et eget Underkastelsens og Underdanighedens Udtryk: hvad om man i hans allerhøieste Nærværelse vilde bevise, at han var til? Beviser man det saa? Nei, man gjør Nar af ham; thi hans Tilstedeværelse beviser man ved Underdanighedens Udtryk, dette være nu et høist forskjelligt i Forhold til Landets Sæder: og saaledes beviser man ogsaa Guds Tilværelse ved Tilbedelse – ikke ved Beviser. En stakkels Forfatter, hvem en senere Forsker drager frem af Glemsels Mørke, han maa rigtignok være kisteglad, at det lykkes Forskeren at bevise hans Tilværelse: men en Allestedsnærværende kan da kun ved en Tænkers gudelige Klodderagtighed bringes i denne latterlige Forlegenhed.

Men dersom dette kan blive saa, eller naar det er saa i en Tid: hvoraf kommer det, uden netop deraf, at man udelader Skyld-Bevidstheden? Som Papirs-Penge kan være et vigtigt Middel for Omsætningens Skyld imellem Mand og Mand, men i sig selv er en chimairisk Størrelse, dersom der i sidste Instants ingen Valuta er: saaledes er den comparative, conventionelle, udvortes, borgerlige Opfattelse af det Ethiske brugelig nok i Handel og

Det Respektable ved Middelalderens Poenitentse var, at Indi-
et i Forhold til sig selv anlagde den absolute Maalestok. Veed
n intet Høiere end det Comparative, den statsborgerlige, kjøb-
dsagtige, sekterisk-opvakte, justerede Maalestok: saa skal man
e smile af Middelalderen. Alle ere jo dog enige i, at Spids-
rgerlighed er comisk. Men hvad er da Spidsborgerlighed? Kan
n ikke være Spidsborger i en stor Stad? Hvorfor ikke? Det
idsborgerlige ligger altid i Brugen af det Relative som det
solute i Forhold til det Væsentlige. At Mangen ikke mærker
t, naar det er en iøinefaldende Relativitet der bruges, viser blot
ns Begrændsethed i Forhold til det Comiske. Det gaaer med
fattelsen af Spidsborgerlighed ligesom med Ironie; ethvert Men-
ske, lige ned til den Ringeste, fusker i at være ironisk, men
r hvor Ironien egentligen begynder, der falde de alle fra, og
ren af alle disse, der hver for sig relativt ned efter ere
niske, vender sig forbittret mod den egentlige Ironiker. At
re det bedste Menneske i Kjøge, leer man af i Kjøbenhavn;
t at være det i Kjøbenhavn er ligesaa latterligt, thi det Ethiske
det Ethisk-Religieuse har slet Intet med det Comparative at
e. Enhver comparativ Maalestok, den være Kjøges eller Kjø-
havns eller vor Tids eller Aarhundredets, naar den skal være
Absolute, er Spidsborgerlighed.

Saasnart derimod Individet vender sig mod sig selv med den
olute Fordring, vil der ogsaa fremkomme Analogier til den
rgjorte Poenitentse, om disse end ikke yttre sig saa naivt, og
nfor Alt bevarede i Inderlighedens Skjul forhindres fra den
efaldende Udvorteshed, der saa let bliver en Misforstaaelsens
ite, lige skadelig for Individet selv og for Andre; thi al Sam-
nligning sinker, og derfor holder Middelmaadigheden saa meget
den, og fanger om muligt Enhver i den ved sit usle Venskab,
nd enten nu den Fangne endog bliver Gjenstand for Beundring
m noget Overmaade — blandt Middelmaadige, eller ømt om-
ttet af Ligemænd. Det er ganske og aldeles i sin Orden, at
vert Menneske, selv det fortræffeligste, som Trediemand i For-
ld til et andet Menneske anlægger, Grunden være nu Deeltagelse
er hvilkensomhelst, en mindre Maalestok end den ethvert Men-
ske skal og kan have i sig selv ved Taushedens Forhold til
alet. Den der derfor anklager Menneskene, at det var dem
r fordærvede ham, han vrøvler, og angiver blot sig selv, at
n har skulket sig fra Noget og nu vil skulke sig til Noget, thi
orfor forhindrede han det ikke, og hvorfor continuerer han,

tilraade det, ganske simpelt af den Grund, at Den der
skal vove Livet, behøver en Fortrolig med hvem ha
veie det, han duer ikke dertil. Men naar det begynd
hedt derinde, og den sidste Anstrængelse fordres:
man fra, da søger man Lindring hos en Fortrolig,
velmeente Raad: skaan Dig selv; da gaaer Tiden hen,
gaaer over. Og naar man saa i et senere Øieblik be
Erindring, saa anklager man Menneskene, til nyt Be
man har tabt sig selv, og har sin Idealitet blandt
Sager. Men Den der tier anklager Ingen uden sig selv
Ingen ved sin Stræben; thi dette er hans seierrige Ov
at der i ethvert Menneske er og kan og skal være
viden med Idealet, der fordrer Alt og kun trøster i Tili
for Gud. Lad saa h der vil være Middelmaadig
fører, grynte mod ham eller larme: er det tilladt
mod en Røver paa Landeveien, saa er der ogsaa et
fremfor Alt Gud velbehageligt Nødværge mod Middelm
Efterstræbelse — det er Taushed. Der er i Taushed
til Idealet en Dom over et Menneske, vee Den, der
mand turde dømme et Menneske saaledes; der er fra
intet Appel til nogen Høiere; thi det er absolut den H
der er en Udflugt, og saa faaer man en ubeskrive
Dom. Og naar man saa engang drømmer sit Liv o
forfærdes man, og anklager Menneskene, til nyt Be
Ens Sag endnu bestandigt
Forum. Der er i Taushedens
forvandler endog den største
forvandler Aar efter Aars fo

: i al Oprigtighed Velmenende, der gjorde hvad man kan og fordre af en Trediemand, og takkede ham derfor indtil han tet endte med at anklage Menneskene, fordi han selv paa Mid-naadighedens let fremkommelige Vei ingen Vei kom. Der igler i Taushedens Overeenskomst med Idealet et Ord, det ies ikke, thi det, det betegner, er heller ikke til: det er Und-dning; i Høirøstetheden udenfor, i den hvidskende Overeens-ıst mellem Nabo og Gjenbo er dette Ord Stamordet og utal-de afledede. — Lad saa dette være sagt til Ære for Taushedens ılitet. Den som lever saaledes, han kan jo ikke sige det, thi er taus; nu vel, saa siger jeg det, og behøver altsaa ikke at ›ie, at jeg ikke udgiver mig for at gjøre det.

Den da, der vender sig mod sig selv med den absolute Maale-t, vil naturligviis ikke kunne leve hen i den Lyksalighed, at r han holder Budene og ingen Dom har over sig, og er af de raktes Clique anseet for ret et hjerteligt Menneske, at han er et rart Menneske, der, hvis han ikke døer snart, om føie . vil blive altfor fuldkommen for denne Jord; han vil derimod er og atter opdage Skyld og atter opdage den indenfor Totalitets-stemmelsen: Skyld. Men det ligger dybt grundet i den men-skelige Natur, at Skyld kræver Straf. Hvor nær ligger det nu e at hitte selv paa Noget, et trælsomt Arbeide maaskee, selv ı det er saaledes dialektisk, at det muligen kan gavne Andre, dgjørenhed mod Trængende, at nægte sig selv et Ønske o. s. v.? dette saa latterligt? Jeg finder det barnligt og smukt. Og g er dette jo en Analogie til den selvgjorte Poenitentse, men deliggjør dog Skylden, hvor velmeent det end er. Der er i det barnligt Haab og et barnligt Ønske, at Alt saa kunde være dt igjen, en Barnlighed, i Sammenligning med hvilken Skyldens ige Erindren i den skjulte Inderlighed er forfærdelig Alvor. ad er det, der gjør Barnets Liv saa let? Det er, at det saa tit dder: qvit, og at der saa ofte begyndes paa en frisk. Den vgjorte Poenitentses Barnlighed ligger deri, at Individet dog mt vil indbilde sig selv, at Straffen er værre end Erindringen Skylden. Nei, den tungeste Straf er netop Erindringen. For net er Straffen det Tungeste, fordi Barnet ingen Erindring har, tænker Barnet som saa: kunde jeg blot slippe for Straffen, saa l jeg være glad og fornøiet. Men hvad er Inderlighed? Den Erindring. Det Tankeløse ved de comparative Dusin-Mennesker, ere som Folk er fleest her i Byen, og ligne hinanden som soldater i Æsken, er, at al deres Sammenligning mangler et

sandt *tertium comparationis*; den barnlige Inderlighed i den Ældre er Opmærksomheden paa sig selv, men det Svigefulde er Qvitteringen. Men Alvoren er den evige Erindren, og ikke just at forvexle med det Alvorlige, at gifte sig, faae Børn, have Podagra, examinere ved theologisk Attestats, være Stænderdeputeret, eller vel endog Skarpretter.

Humor som Confiniet til den skjulte Inderligheds Religieusitet fatter Skyld-Bevidsthedens Totalitet. Humoristen taler derfor sjeldnere om denne eller hiin Skyld, fordi han fatter det Totale, eller han accentuerer tilfældigen denne eller hiin enkelte, fordi Totaliteten indirecte udtrykkes derved. Det Humoristiske fremkommer ved at lade det Barnlige reflektere sig i Total-Bevidstheden. Aands Dannelse i Absoluthedens Forhold og Barnlighed sat sammen giver Humor. Man træffer ofte nok lange, confirmerede, »hjertelige« Mennesker, der skjøndt ældre i Aar gjøre og lade Alt som et Barn, og som endnu i deres 40de Aar unægteligen vilde være at betragte som haabefulde Børn, hvis det var Skik og Brug at ethvert Menneske blev 250 Aar gammelt. Men Barnagtighed og Labansstreger er saare forskjellig fra Humor. Humoristen har det Barnlige, men haves ikke deraf, forhindrer det bestandigt i at yttre sig ligefrem, men lader det kun skinne gjennem en absolut Dannelse. Naar man derfor sætter en absolut Dannel og

:n Barndommens Lykke at faae Prygl«,*) derpaa vendte han sig ɔrt og talte til Fruen i Huset, der just gik forbi.

*) Da Replikken faldt, loe man deraf. Dette var en reen Misforstaaelse. Man ansaae Replikken for Ironie, hvilket slet ikke var Tilfældet. Skulde Replikken have været Ironie, havde den Talende været en maadelig Ironiker; thi i Replikken var der en Medlyden af Smerte, der ironisk er aldeles ucorrect. Replikken var humoristisk, og gjorde derfor Situationen ironisk ved Misforstaaelsen. Dette er igjen ganske i sin Orden, thi en ironisk Replik kan ikke gjøre Situationen ironisk, den kan i det Høieste bringe til Bevidsthed, at Situationen er det, derimod kan en humoristisk Replik gjøre Situationen ironisk. Ironikeren hævder netop sig selv og forhindrer Situation, men Humoristens skjulte Smerte indeholder en Sympathie, hvorved han selv er med i at danne Situation, og hvorved en ironisk Situation gjøres mulig. Men man forvexler ofte nok, hvad der er sagt ironisk med hvad der, naar det siges, kan virke ironisk i Situationen. Her blev den ironisk derved, at man loe og antog Replikken for Drillerie, uden at opdage, at Replikken indeholdt meget mere Veemod i Retning af Barndommens Lykke end den unge Kones. Den veemodige Opfattelse af Barndommen rangerer i Forhold til den Modsætning, fra hvilken det længselsfulde Sigte tages. Men den største Modsætning er den evige Erindren af Skylden, og den veemodigste Længsel ganske rigtigt udtrykt ved Længselen efter at faae Prygl. Da den unge Kone talte, var man lidt bevæget; over Humoristens Replik blev man næsten stødt, skjøndt man loe, og dog sagde han noget langt Dybere. Fra alt Vrøvlet i Livet, fra Aandsfortærelsen og den onde Møie, ja fra Næringssorgens tvære Alvorlighed, ja selv fra et ulykkeligt Ægteskabs daglige Smerte at længes efter Barndommens Lykke er dog ikke nær saa veemodigt som fra Skyldens evige Erindren, og denne var det Humoristen tungsindigt reflekterede paa, thi fra Skyld-Bevidsthedens Totalitet at længes efter en indbildt Forestilling om Barnets rene Uskyld er egentligen Fjanterie, skjøndt det ofte benyttes rørende — af Overfladiske. Replikken var ikke et uhøfligt Drillerie, tvertimod var den sympathetisk. — Om Socrates fortælles der, at en Mand kom til ham og beklagede sig over, at Folk bagvaskede ham i hans Fraværelse; Socrates svarede: »er det Noget at bryde sig om, mig er det saa ligegyldigt hvad Folk gjøre ved mig i min Fraværelse, at de endog gjerne maae slaae mig i min Fraværelse.« Denne Replik er correct Ironie: den er uden den Sympathie hvorved Socrates kunde med den Anden danne

Aandsfortærelsen og den onde Moie] jvfr. Prædikeren 1. 13. 14.

skjult Smerte, er der ogsaa en Sympathie. I Ironien er
Sympathie, den er Selvhævdelse, og dens Sympathie
aldeles indirecte sympathiserende ikke med noget Menn
med Selvhævdelsens Idee som ethvert Menneskes Mulig
Qvinden finder man derfor ofte Humor, men aldrig Iron
der noget Forsøg, da klæder det hende ilde, og en reen
Natur vil betragte Ironie som en Art Grusomhed.

Humor reflekterer paa Skyldens Bevidsthed totalt, c
for sandere end al comparativ Maalen og Vragen. Men

en fælleds Situation (og Loven for den drillende Ironie er ga
den, at Ironikerens Underfundighed bestandigt forhindrer Sa
være en Samtale, skjøndt den i alle Maader seer ud som en Sa
skee endog en hjertelig Samtale); den er ironisk drillende, selv
det i Retning af det Ethiske, for at vække Manden til at vis
delsen. Socrates siger derfor ganske rigtigt mindre end Mand
vaskelse er dog et Noget, men at slaae En i Ens Fraværelse er
En humoristisk Replik maa derimod altid have noget Dybsin
skjult i Spøgen, og maa derfor sige Mere. Naar saaledes en
vender sig til en Ironiker for at betroe ham en Hemmel
Tausheds Løfte, og denne svarer: »stol De ganske paa mig, m
ubetinget betroe en Hemmelighed, thi jeg glemmer den lige saa
den er sagt«: saa er her ganske rigtigt ved Hjælp af den abstra
Fortroligheden tilintetgjort. Hvis den Anden virkeligen betro
Hemmelighed, saa tale de jo rigtignok sammen, men skal det
trolig Samtale, saa er det en Misforstaaelse. Hvis derimod

sindige tilbagekaldes i Spøgen, ganske som før ved Opfattelsen af Lidelse. Humor fatter det Totale, men just som den skal til at forklare, bliver den selv utaalmodig, tilbagekalder Alt: »det vilde nok blive for vidtløftigt og for dybtgaaende, jeg tilbagekalder derfor Alt og giver Pengene igjen.« »Vi ere alle Skyldnere«, vilde en Humorist sige, »vi falde adskillige Gange og i mange Stykker, alle vi som høre til den Dyreart, hvilken kaldes Mennesket, som Buffon beskriver saaledes . . . .« Derpaa kunde følge en reen naturhistorisk Definition. Modsætningen har her naaet sit Høieste: mellem et Individ der i den evige Erindren har Skyld-Bevidsthedens Totalitet, og et Exemplar af en Dyreart. Der findes derfor heller ingen Analogie til et Menneskes Udviklings-Metamorphose, forsaavidt han undergaaer den høieste: at gaae ind under Aandens absolute Bestemmelse. En Plante er som Spire det den væsentligen bliver som udviklet, saaledes ogsaa et Dyr; men et Barn ikke, hvoraf det jo ogsaa kommer, at der vel i hver Generation ere Mange, som aldrig komme ind under Aands-Bestemmelse absolut.*) Det humoristiske Sving fra Individet hen til Arten er forøvrigt en Tilbagegang til æsthetiske Bestemmelser, og det er ingenlunde deri det Dybsindige ved Humoren ligger. Skyld-Bevidsthedens Totalitet i det enkelte Individ for Gud i Forhold til en evig Salighed er det Religieuse. Derpaa reflekterer Humor, men tilbagekalder det igjen. Religieust seet er nemlig Arten en lavere Categorie end Individ, og at skyde sig ind under Arten er Udflugter.**)

Humor sætter Skyldens evige Erindren sammen med Alt, men forholder sig ikke selv i denne Erindren til en evig Salighed.

*) Man erindre at herved ikke er Tale om Differents af Talent, men at Muligheden dertil er for ethvert Menneske, medens desuagtet Metamorphosen er en saa qvalitativ Forandring, at den ikke lader sig forklare af en ligefrem Udviklings Lidt efter Lidt, om end den evige Bevidsthed idet den er sat evigt forudsætter sig selv.

**) Kun i den sidste Bestemmelse af det Religieuse, det Paradox-Religieuse, bliver Slægten høiere, men ogsaa kun i Kraft af Paradoxet, og for at blive opmærksom paa Paradoxet maa man have den Bestemmelse af det Religieuse imellem, at Individet er høiere end Arten, at ikke de sphæriske Differentser løbe sammen, og man snakker æsthetisk om det Paradox-Religieuse.

Buffon] berømt fransk Naturhistoriker fra 18. Aarh.

Nu staaer vi ved den skjulte Inderlighed. Skyldens evige Erindren kan ikke udtrykkes i det Udvortes, der er incommensurabelt derfor, da ethvert Udtryk i det Udvortes endeliggjør Skylden. Men den skjulte Inderligheds evige Erindren af Skylden er dog heller ikke Fortvivlelse; thi Fortvivlelse er bestandigt det Uendelige, det Evige, det Totale i Utaalmodighedens Øieblik, og al Fortvivlelse er en Art Arrigskab. Nei, den evige Erindren er Kjendet paa Forholdet til en evig Salighed, saa langt som muligt fra at være det ligefremme Kjende, men dog altid nok til at forhindre Fortvivlelsens Springen fra.

Humor opdager det Comiske ved at sætte den totale Skyld sammen med al den Relativitet mellem Mand og Mand. Det Comiske ligger i at den totale Skyld er det Tilgrundliggende, der bærer hele denne Comedie. Dersom nemlig den væsentlige Uskyld eller Godhed laae til Grund for det Relative, er det ikke comisk, thi det er ikke comisk at man indenfor den positive Bestemmelse bestemmer Mere og Mindre. Men naar Relativiteten hviler paa den totale Skyld, hviler altsaa Mere og Mindre paa hvad der er mindre end Intet, og dette er Modsigelsen, som det Comiske opdager. Forsaavidt Penge er et Noget, er Relativiteten mellem Rigere og Fattigere ikke comisk, men dersom det er Regne-Penge er det comisk at der er en Relativitet. Naar der til Grund ligger

hed. Nu skal der gaaes over til det Dialektiske (*B*), der er det Afgjørende for Problemet. Thi den Religieusitet, som hidtil er behandlet, og som fremtidigen for Kortheds Skyld vil forekomme under Benævnelsen: Religieusiteten *A*, er ikke den specifik christelige. Paa den anden Side er det Dialektiske kun forsaavidt det Afgjørende, som det sættes sammen med det Pathetiske til ny Pathos.

I Almindelighed er man ikke samtidigen opmærksom paa begge Dele. Det religieuse Foredrag vil representere det Pathetiske og slaae en Streg over det Dialektiske, og er derfor, hvor velmenende det end er, stundom en confus tumultuarisk Pathos af Allehaande, Æsthetik, Ethik, Religieusitet *A* og Christendom, er derfor stundom selvmodsigende, »men der er deilige Steder deri,« især deilige for Den, som skal handle og existere derefter. Det Dialektiske hævner sig ved skjult og ironisk at spotte Gestus og de store Ord, og fremfor Alt ved den ironiske Dom over et religieust Foredrag, at det godt lader sig høre, men ikke lader sig gjøre. — Videnskaben vil tage sig af det Dialektiske, og fører det til den Ende over i Abstraktionens Medium, hvorved Problemet atter forfeiles, da det er et Existents-Problem, og den egentlige dialektiske Vanskelighed forsvinder ved at forklares i Abstraktionens Medium, der seer bort fra Existents. Er det tumultuariske religieuse Foredrag for følsomme Mennesker, der ere hurtige til at svede og til at svede ud, saa er den speculative Opfattelse for rene Tænkere; men ingen af Delene er for handlende og, i Kraft af at handle, existerende Mennesker.

Distinktionen mellem det Pathetiske og det Dialektiske maa dog nærmere bestemmes, thi Religieusiteten *A* er ingenlunde udialektisk, men den er ikke paradox dialektisk. Religieusiteten *A* er Inderliggjørelsens Dialektik; den er Forholdet til en evig Salighed ikke betinget ved et Noget, men er Forholdets dialektiske Inderliggjørelse, altsaa kun betinget ved Inderliggjørelsen, der er dialektisk. Religieusiteten *B* derimod, som den fremtidigen vil blive kaldet, eller den paradoxe Religieusitet, som den er bleven kaldet, eller den Religieusitet, der har det Dialektiske paa andet Sted, gjør Betingelser, saaledes at Betingelserne ikke ere Inderliggjørelsens dialektiske Fordybelser, men et bestemt Noget, der nærmere bestemmer den evige Salighed (medens i *A* Inderliggjørelsens nærmere Bestemmelse er den eneste nærmere Bestemmelse), ikke idet den nærmere bestemmer Individets Tilegnelse af den, men nærmere bestemmer den evige Salighed dog ikke som Opgave for Tænkning, men netop paradox som frastødende til ny Pathos.

Religieusiteten *A* maa først være tilstede i Individet førend der kan være Tale om at blive opmærksom paa det dialektiske B. Naar Individet i den existentielle Pathos' meest afgjørende Udtryk forholder sig til en evig Salighed: saa kan der være Tale om at blive opmærksom paa, hvorledes det Dialektiske paa andet Sted (*secundo loco*) støder ham ned i det Absurdes Pathos. Man vil derfor see, hvor taabeligt det er, naar en Mand uden Pathos vil forholde sig til det Christelige; thi førend der overhovedet kan være Tale om at være blot i den Situation, at man kan blive opmærksom paa det, maa man først existere i Religieusiteten *A*. Det Forkeerte er imidlertid ofte nok skeet: man har uden videre taget sig Christus og Christendommen og det Paradoxe og det Absurde, kort alt det Christelige, til Indtægt i æsthetisk Galimathias, ret som om Christendommen var et gefundenes Fressen for Dumrianer, fordi den ikke kan tænkes, og ret som ikke netop den Bestemmelse, at den ikke kan tænkes, er den vanskeligste af alle at fastholde, naar man skal existere deri, den vanskeligste at fastholde — især for gode Hoveder.

Religieusiteten *A* kan være i Hedenskabet, og i Christendommen være Enhvers, der ikke afgjørende er Christen, han være nu døbt eller ikke. Det forstaaer sig, at blive en wohlfeil Udgave af en Christen i al Magelighed er langt lettere og tillige in ...

ɔgave er for hver især og ikke for de Tvende i Sammen-
jøre Distinktionen mellem hvad han forstaaer og hvad
forstaaer (det forstaaer sig, den vil være Frugten af
este Anstrengelse, denne anstrengede Sluttethed, og der
)0 Aar mellem Socrates og Hamann: denne Distinktions
kan opdage, at der er Noget, som er trods mod hans
og Tænkning. Naar han paa dette Absurde sætter hele
d, saa gjør han Bevægelsen i Kraft af det Absurde, og
esentligen bedragen, dersom det Absurde, han har valgt,
bevise ikke at være det Absurde. Dersom dette Absurde
ɜndommen, saa er han troende*) Christen; men forstaaer
at det ikke er det Absurde, saa er han *eo ipso* ikke mere
:hristen (han være nu døbt, confirmeret, Ihændehaver af
ɔg Psalmebogen, om det saa var den nye forventede
g), indtil han atter tilintetgjør Forstaaelsen som Sandse-
ɡ Misforstaaelse, og forholder sig til det christelige Ab-
ɩersom nemlig Religieusiteten *A* ikke gaaer imellem som
a quo for den paradoxe Religieusitet: saa er Religieusi-
ıøiere end *B*, thi saa er Paradoxet, det Absurde o. s. v.,
ɔrstaae *sensu eminenti* (at det absolut ikke kan forstaaes
af Kloge eller af Dumme), men brugt æsthetisk om det
lige blandt meget Andet, det Forunderlige, som vel er
igt, men som man dog kan begribe. Speculationen maa
lt den da ikke vil afskaffe al Religieusitet for at introdu-
ɜn masse i den rene Værens forjættede Land) conseqvent
den Mening, at Religieusiteten *A* er høiere end *B*, da den
nentsens: men hvorfor saa kalde den christelig? Christen-
vil ikke nøies med at være en Evolution indenfor Men-
ɪrens Totalbestemmelse, et saadant Engagement er for
ɣde Guden; den vil heller ikke eengang være den Troende
doxe og saa underhaanden, lidt efter lidt, skaffe ham

Forstaaelsen, thi Troens Martyrium (at korsfæste sin Forstand) er ikke et Øiebliks, men netop Vedvarenhedens Martyrium.

Man kan religieust existerende udtrykke sit Forhold til en evig Salighed (Udødelighed, evigt Liv) udenfor Christendommen, og det er vel ogsaa skeet; thi om Religieusiteten *A* maa man sige, at selv om den ikke havde været i Hedenskabet, saa kunde den have været, fordi den kun har Menneskenaturen i Almindelighed som sin Forudsætning, medens Religieusiteten med det Dialektiske paa andet Sted ikke kan have været før den selv, og ikke efter at den er kommen kan siges at kunne have været hvor den ikke har været. Det Specifike for Christendommen er det Dialektiske paa andet Sted, kun at det, vel at mærke, ikke er Opgave for Tænkning (som var Christendommen en Lære, ikke en Existents-Meddelelse, cfr. andet Afsnit, Cap. 2, cfr. andet Afsnit, Cap. 4, Sectio I, § 2), men forholdende sig til det Pathetiske som Incitament for ny Pathos. I Religieusiteten *A* er en evig Salighed et Enkelt, og det Pathetiske bliver det Dialektiske i Inderliggjørelsens Dialektik; i Religieusiteten *B* bliver det Dialektiske paa andet Sted, da Meddelelsen er i Retning af Existents, pathetisk i Inderliggjørelsen.

I Forhold til som Individet existerende udtrykker den existentielle Pathos (Resignation — Lidelse — Skyld-Bevidsthedens Totalitet), i samme Grad stiger hans pathetiske Forhold til en evig Sa-

Afkald derpaa, der, skjøndt tilhørende Subjektiviteten, dog ikke er det Vilkaarlige saa lidet som Elskov og det at elske, hvilket man dog ogsaa giver Afkald paa ved at blive objektiv. Skyld-Bevidsthedens Totalitet er det meest Opbyggelige i Religieusiteten *A* *). Det Opbyggelige i Religieusiteten *A*'s Sphære er Immanentsens, er den Tilintetgjørelse, i hvilken Individet skaffer sig selv tilside for at finde Gud, da det nemlig er Individet selv der er til Hinder**). Det Opbyggelige er altsaa her ganske rigtigt kjendeligt paa det Negative, paa Selvtilintetgjørelsen, der i sig finder Guds-Forholdet, der gjennemlidende synker i Guds-Forholdet, grunder i det, fordi Gud er i Grunden, naar blot alt det der er i Veien er ryddet bort, enhver Endelighed og først og fremmest Individet selv i dets Endelighed, i dets Retshaverie mod Gud. Æsthetisk er Opbyggelsens hellige Hvilested udenfor Individet, det søger Stedet; i den ethisk-religieuse Sphære er Individet selv Stedet, naar Individet har tilintetgjort sig selv.

Dette er det Opbyggelige i Religieusiteten *A*'s Sphære. Passer man ikke paa det, og paa at have denne Bestemmelse af det Opbyggelige imellem: saa forvirres Alt igjen, idet man bestemmer det Paradox-Opbyggelige, som da forvexles med et æsthetisk Forhold ud efter. I Religieusiteten *B* er det Opbyggelige et Noget uden for Individet, Individet finder ikke Opbyggelsen ved at finde Guds-Forholdet i sig, men forholder sig til Noget uden for sig selv, for at finde Opbyggelsen. Det Paradoxe ligger i, at dette tilsyneladende æsthetiske Forhold, at Individet forholder sig til Noget uden for sig, dog skal være det absolute Guds-Forhold; thi i Immanentsen er Gud hverken et Noget, men Alt, og er uendeligt Alt, eller udenfor Individet, thi Opbyggelsen ligger netop i, at han er i Individet. Det Paradox-Opbyggelige svarer derfor til Bestemmelsen af Gud i Tiden som enkelt Menneske, thi naar saa er, forholder Individet sig til et Noget uden for sig. At dette ikke lader sig tænke, er jo netop det Paradoxe. Et Andet er, om den Enkelte ikke støder tilbage derfra: det bliver hans Sag. Men fastholdes Paradoxet ikke saaledes, saa er Religieusiteten *A* høiere, og hele Christendommen at skyde tilbage i æsthetiske Bestemmelser, trods Christendommens Paastand, at det Paradoxe, den

---

*) Læseren erindre, at et ligefremt Guds-Forhold er Æsthetik og egentligen intet Guds-Forhold, saa lidet som et ligefremt Forhold til det Absolute er et absolut Forhold, da det Absolutes Udsondring ikke er indtraadt. I den religieuse Sphære er det Positive kjendeligt paa det Negative. En lykkelig Umiddelbarheds høieste Velbefindende, der udjubler Glæde over Gud og hele Tilværelsen, er meget elskelig, men ikke opbyggelig, og ikke væsentligen noget Guds-Forhold.

**) Det Æsthetiske ligger altid i, at Individet indbilder sig, at han har travlt med at gribe efter Gud og at faae fat i ham, altsaa i den Indbildning, at det udialektiske Individ er flinkt nok, naar det bare kan faae fat i Gud som et Noget udenfor.

taler om, ikke lader sig tænke, forskjelligt altsaa fra et relativt Paradox, de
stens vanskeligt lader sig tænke. Speculationen maa det indrømmes at hol
Immanentsen, om det end maa forstaaes anderledes end Hegels rene Tænke
Speculationen maa ikke kalde sig christelig. Religieusiteten *A* er derfor
aldrig bleven kaldet christelig eller Christendom.

B.

Det Dialektiske.

Dette er det »Smulerne« væsentligen har befattet sig me
maa derfor bestandigt henvise til dem, og kan fatte mig ko
Vanskeligheden ligger blot i at fastholde det absolute Para
qvalitative Dialektik og trodse Sandsebedragene. I Forhol
hvad der kan og skal og vil være det absolute Paradox, de
surde, det Uforstaaelige, gjelder det om Lidenskab til at fast
dialektisk Uforstaaelighedens Distinktion. Ligesaa latterligt
det derfor er i Forhold til Noget der kan forstaaes, at høre

· det Fortjenstfulde: at forstaae det, at dette er langtfra
rtjenstfuldt i Forhold til det væsentligen Uforstaaelige.
lsen har sin Grund i, at man trods Brugen af Christi
v. har faaet Christendommen skudt tilbage i det Æsthe-
:et især lykkes de Hyper-Orthodoxe dem uafvidende),
forstaaelige er det relativt Uforstaaelige (relativt enten i
til at det endnu ikke er forstaaet, eller til at der skal
:d Falkeblik til for at forstaae det), der har Forklarin-
. Høiere i Tiden efter sig, istedenfor at Christendommen
:ents-Meddelelse, der gjør det at existere paradox, hvor-
ver Paradoxet saa længe der existeres, og først Evig-
Forklaringen, uden at det derfor bliver fortjenstligt, saa
er i Tiden, at ville fuske paa Forklaringen, ɔ: at ville
g at man var i Evigheden, thi saa længe man er i
er den qvalitative Dialektik ethvert saadant Forsøg for
Fuskerie. Den qvalitative Dialektik indskærper bestan-
n ikke har *in abstracto* at fjante med hvilket der er
og saa. ville fuske derpaa; men *in concreto* at fatte sin
Opgave, og væsentligen udtrykke den.
er er visse Ting, som vanskeligere gaaer ind i adskil-
skers Hoved, og blandt disse hører den lidenskabelige
ie af det Uforstaaelige. Foredraget begynder maaskee
rect, men vupti gaaer Naturen over Optugtelsen, hans
ghed kan dog ikke modstaae den Indbildning at det at
noget Høiere, og saa begynder Comedien. Allerede i
l mangt et relativt Problem kan Menneskene ofte nok
atterlige ved den travle Geskæftighed for at forklare
›sindigt Fingerpeg; men i Forhold til det absolute Para-
ne Skimten og Missen med Øinene, denne den opvakte
lyttende Taushed, der kun afbrydes derved, at den ene
ter den anden staaer op og i en spændt Stilling skimter
Hans Velærværdighed skimter, medens Fruentimmerne
ı af for at opfange hvert et prophetisk Ord: al denne
i Forhold til Hans Velærværdigheds Skimten er saare
)g det Allerlatterligste er, at denne Skimten skal være
:re end Troens Lidenskab; skulde den være Noget,
ı da snarere være at taale som en Svaghed hos en

af indskrænkede og phantastiske Mennesker; enhver Dygtigere og Alvorligere stræber at vide, hvilket der er hvilket, om det er Noget der kan og skal forstaaes, saa vil han ikke skimte; eller Noget der ikke kan og ikke skal forstaaes, saa vil han ligesaa lidet skimte eller, hvad der i saa Fald er det Samme, skjemte; thi trods de alvorlige Miner og optrukne Øienbryn er denne Skimten dog kun Løier, om end Hr. Knud, der gjør dem, troer at det er pure pære Alvor.

Den hele Skimten med Alt hvad som dertil hører, der jo rigtignok, hvilken Grunden saa end er, forekommer sjeldent i vor Tid, er hverken mere eller mindre end gudeligt Leflerie. En christelig Geistlig, der ikke veed ydmygt og med Existents-Anstrængelsens Lidenskab at holde sig selv og Menigheden i Ave, ved at forkynde, at Paradoxet ikke kan og ikke skal forstaaes, der ikke sætter Opgaven netop at være at fastholde dette og udholde denne Forstandens Korsfæstelse, men speculativt har forstaaet Alt: han er comisk. Men jo mere En accentuerer det Uforstaaelige, naar han dog ender med at skimte: desto fordærveligere er hans Leflerie, fordi det Hele bliver en Compliment til ham selv: medens Vanskeligheden og Uforstaaeligheden forhindrer »de Aandløse«, saa er han aandrig nok — til at skimte i den mørke Tale. Christen-

glimrende Differents indenfor Forstandens totale Omfang; thi en høiere Forstand er jo dog ogsaa en Forstand. Deri ligger den religieuse Opvaktes Anmasselse; men saa ærbødig man skal behandle en Christen, og saa skaansom man skal være mod det Sygelige, der stundom i en Overgangsperiode kan forstyrre og virke forstyrrende: saa roligt skal man udlevere en anmassende Opvakt til Ironiens Behandling. Vilde Klosterets Indvaaner i Middelalderens vanartede Periode have den Fordeel af sit Liv, at blive æret som en Hellig: saa er det ligesaa forkasteligt og kun lidt mere latterligt at ville blive mageløs aandrig ved Hjælp af sin Religieusitet; og er det en sørgelig Vildfarelse ved Dyd og Hellighed, istedenfor at blive ydmygere og ydmygere, ligefrem at ville være Gud lig, saa er det desto latterligere at ville være det i Betragtning af, at man er et ualmindeligt brillant Hoved; thi Dyd og Reenhed staae dog i væsentligt Forhold til Guds Væsen, den anden Bestemmelse gjør Gud selv latterlig som *tertium comparationis*. Den der i Sandhed har opgivet sin Forstand, og troer mod Forstand, han vil altid bevare en sympathetisk Ærbødighed for den Evne, hvis Magt han bedst kjender ved at have den mod sig; og han vil tillige ved den daglige Anstrængelse med at bevare sig i Troens Lidenskab, der trænger sig frem mod Forstanden, hvilket er ligesom at vælte en Byrde op ad et Bjerg, han vil i denne Anstrængelse være forhindret fra at spille Genie paa sin Religieusitets Conto. Modsigelsen hos den anmassende Opvakte er, at han, efter ved med Troen mod Forstand at være indtraadt i Inderlighedens sidste Indelukke, tillige vil være ude paa Gaden og være mageløs aandrig. Og Farcen eller Benefice-Forestillingen bliver i sin Fremgang lige latterlig, hvad enten han tager sig Verdens Beundring til Indtægt, naar der synes at falde Noget af (en ny Inconseqvents: at Den der har den høiere Forstand vil lade sig beundre af Verden, som jo kun har den lavere, hvis Beundring altsaa er Nonsens); eller fordømmer og tordner over Verdens Aandløshed, naar den ikke vil beundre (en besynderlig Ceremonie, da han jo selv veed at Verden kun har den lavere Forstand); klager over, at han bliver misforstaaet, hvilket jo dog er ganske i sin Orden, og Klagen derover kun en Misforstaaelse, der forraader den hemmelige Forbindelse, han vedligeholder med det Verdslige.

Misforstaaelsen ligger bestandigt i den Indbildning, at Paradoxets Uforstaaelighed skulde forholde sig til Differentsen af mere og mindre Forstand, til Sammenligningen mellem gode og daarlige

Hoveder. Paradoxet forholder sig væsentligen til det at være Menneske, og qvalitativt til hvert Menneske især, enten han nu har megen eller liden Forstand. Det meest forstandige Menneske kan derfor gjerne troe (mod Forstand), og er ved sin megen Forstand kun saaledes forhindret fra at troe, at han tillige har den Fordeel ret at erfare hvad det er at troe mod Forstand. Socrates, hvis Uvidenhed ovenfor (andet Afsnit, Cap. II) blev viist at være en Art Analogie til Troen (bestandigt dog erindret, at der ingen Analogier er til hele det Paradox-Religieuse), var ingen Dumrian fordi han ikke vilde gantes med at skimte og vide Dit og Dat men vilde være absolut uvidende. Men paa den anden Side faldt det heller aldrig Socrates ind, efter at have underkjendt den almindelige menneskelige Viden, at ville beundres for en høiere Forstand eller ligefrem at ville indlade sig med noget Menneske, da han i sin Uvidenhed havde væsentligen tilintetgjort Communicationen med dem alle.

De Opvakte have ofte nok travlt med den ugudelige Verden der spotter dem, hvilket de dog i en anden Forstand selv ønske for ret at være sikkre paa, at de ere Opvakte — siden de blive spottede, og for saa igjen at have den Fordeel at kunne klage over Verdens Ugudelighed. Imidlertid bliver det altid et tvivlsomt Beviis for Verdens Ugudelighed, at den leer af en Opvakt — især naar han begynder at skimte, thi saa er han virkelig latterlig

stand o. s. v.; hvis han derimod er en Alvorlig, saa vil han rolig høre paa Andres Opfattelse, han vil ved den Maade, paa hvilken han indlader sig i Samtale desangaaende, vise, at han selv meget godt kan indsee det Comiske, der kan være for Trediemand — og derpaa vil han ganske rolig gaae hjem og følge sin efter nøie Kjendskab til sig selv fattede Leveplan. Saaledes ogsaa med En, der i Sandhed er Christen, naar vi erindre, at der ingen Analogie er. Han kan meget godt have Forstand (ja, han maa da have den for at troe mod Forstand), han kan bruge den i alle andre Forhold, bruge den i Omgang med Andre (som det da ogsaa er en Inconseqvents at ville samtale med Nogen, som ikke har den høiere Forstand, naar man selv vil bruge den høiere Forstand, thi Samtalen er Udtrykket for det Almene, og Forholdet mellem En der har den høiere Forstand og et almindeligt Menneske vil være en Apostels eller en absolut Lærers, men ikke et Medmenneskes), han vil godt kunne indsee enhver Indvending, ja selv fremsætte den trods Nogen, thi i andet Fald vil da en høiere Forstand paa en betænkelig Maade blive et tvetydigt Avancement for Vrøvl og Nonsens. Det er let nok at springe fra den møisommelige Opgave at udvikle og skærpe sin Forstand, og saa faae sig en høiere Hopsasa, og værge sig mod enhver Sigtelse med den Bemærkning: at det er en høiere Forstand*). Altsaa den troende Christen baade har og bruger sin Forstand, respekterer det Almeen-Menneskelige, forklarer det ikke af Mangel paa Forstand om Nogen ikke bliver Christen, men i Forhold til Christendommen troer han mod Forstand og bruger ogsaa her Forstanden — for at passe paa, at han troer mod Forstanden. Nonsens kan han derfor ikke troe mod Forstanden, hvad maaskee En vil befrygte, thi Forstanden vil netop gjennemskue at det er Nonsens og forhindre ham i at troe det; men han bruger Forstanden saa meget, at han ved den bliver opmærksom paa det Uforstaaelige, og nu forholder han sig til dette troende mod Forstand. — En begeistret ethisk Individualitet bruger Forstanden til at opdage, hvad der er det Klogeste, for da at lade være at gjøre det; thi det vi i Almindelighed kalde det Klogeste er sjeldent det Ædle. Men endogsaa denne Adfærd (en Slags Analogie til den Troendes, kun at Anvendelsens Forstaaelse

*) Derfor blev der sagt i det Foregaaende, at det altid er en egen Sag at udgive Noget for det Absurde, det Uforstaaelige, hvorom en Anden kan forklare, at det er let at forstaae.

er Tilbagekaldelse) bliver sjeldent nok forstaaet; og naar man seer et Menneske begeistret offre sig, begeistret vælge Anstrængelse istedenfor Magelighed, ja en Anstrængelse, der kun lønnes med Utak og Tab istedenfor en Magelighed, der vilde lønnes med Beundring og Fordeel: saa tænker Mangen, at det er en Slags Indskrænkethed, smiler af ham, og gaaer maaskee endog saa vidt, at han i et Anfald af Godmodighed vil hjælpe det stakkels Menneske til at see hvad der er det Klogeste — om han dog kun hjælper den stakkels Eenfoldige til at gjøre et ironisk lille Indblik i Raadgiverens Sjel. En saadan Raaden er en Misforstaaelse, der ikke saa meget har sin Grund i Mangel paa Forstand som i Mangel paa Begeistring. Den begeistrede Ethiker vil derfor heller slet ikke opholde sig over Indvendingen eller Spotten, han vil længe førend det hænder ham have sat sig ind i, at det vilde vel hænde ham, han vil trods Nogen være istand til at opfatte sin Stræben comisk og saa ganske rolig besluttet vælge at bruge Forstanden til at see hvad der er det Klogeste, for saa at lade være at gjøre det. Analogien er ikke ligefrem; thi for en saadan Ethiker er der ingen Lidelse i dette Forhold mod Forstanden; hans begeistrede Handlen er dog Forstand paa det Uendelige, og han bryder kun med den kløgtige Elendighed; der er i ham ikke Bruddet og ikke Bruddets Lidelse. Men en Troende, der troer, ɔ: troer mod For-

§ 1.

i dialektiske Modsigelse, hvilken er Bruddet: at forvente en ›vig Salighed i Tiden ved et Forhold til et Andet i Tiden.

I denne Modsigelse er Existentsen paradox accentueret, og inktionen her og hisset absolut bestemmet derved, at Exitsen er paradox accentueret, fordi det Evige selv er blevet til Moment af Tiden. Man erindre bestandigt, at jeg ikke paar mig at forklare Problemet, men blot at fremsætte det.

Opfattelsen af Distinktionen »her og hisset« er afgjørende for ver Existents-Meddelelse. Speculationen ophæver den abso(den er et Udtryk for Modsigelsens Grundsætning) i den rene en; hvilken Ophævelse igjen er et Udtryk for at Speculationen n Existents-Meddelelse er, hvad der er dens Mislighed forsaaden vil forklare Existents. Religieusiteten *A*, der ikke er culationen, men dog speculativ, reflekterer paa denne Distinkved at reflektere paa det at existere; men selv Skyld-Bevidstens afgjørende Bestemmelse er dog indenfor Immanentsen. : Paradox-Religieuse bestemmer Distinktionen absolut, ved adox at accentuere det at existere. Idet nemlig det Evige er 'et til i et Tids-Moment, kommer det existerende Individ ikke Tiden at forholde sig til det Evige eller besinde sig paa sit hold (dette er *A*), men i Tiden til at forholde sig til det ge i Tiden; saa altsaa Forholdet er indenfor Tiden, hvilket hold er lige stridende mod al Tænkning, hvad enten man reterer paa Individet eller paa Guden.

Opfattelsen af Distinktionen Her og Hisset er i Grunden Opelsen af det at existere, og herom samler igjen Forskjelligerne sig, naar man passer paa, at Christendommen ikke er en re men en Existents-Meddelelse. Speculationen seer bort Existents; det at existere bliver for den det at have existeret rbigangenheden), Existentsen et forsvindende og ophævet Mont i det Eviges rene Væren. Speculationen kan som Abstraksen aldrig blive samtidig med Existentsen, og kan derfor ikke e Existentsen som Existents, men først bagefter. Dette er Det forklarer, hvorfor Speculationen viseligen holder sig fra Ethi, og hvorfor den bliver latterlig, naar den begynder derpaa. ligieusiteten *A* accentuerer det at existere som Virkeligheden, Evigheden, som dog i den til Grund liggende Immanents bærer Hele, forsvinder saaledes, at det Positive bliver kjendeligt paa

det Negative. For Speculationen er Existentsen forsvunden, og kun den rene Væren er; for Religieusiteten *A* er kun Existentsens Virkelighed, og dog er det Evige bestandigt skjult af den, og skjult tilstede. Det Paradox-Religieuse sætter Modsætningen absolut mellem Existentsen og det Evige; thi netop det at det Evige er i et bestemt Tids-Moment er Udtrykket for, at Existentsen er forladt af det Eviges skjulte Immanents. I det Religieuse *A* er det Evige *ubique et nusquam*, men skjult af Existentsens Virkelighed; i det Paradox-Religieuse er det Evige paa et bestemt Sted, og dette er netop Bruddet med Immanentsen.

I andet Afsnit Cap. II blev der sagt, at det vor Tid har glemt, hvorved Speculationens Misforstaaelse af Christendommen lader sig forklare, er: hvad det er at existere og hvad Inderlighed er. Det Religieuse er ganske rigtigt den existerende Inderlighed, og alt i Forhold til Fordybelsen af Bestemmelsen heri stiger Religieusiteten, og det Paradox-Religieuse bliver det Sidste.

I Forhold til Bestemmelsen af Individets dialektiske Inderliggjørelse rangere alle Existents-Opfattelser. Jeg skal nu, forudsættende hvad derom er udviklet i dette Skrift, blot recapitulere, mindende om, at Speculationen naturligviis spiller udenfor, da den

den meest dialektiske Bestemmelse, naar den dog er indenfor Immanentsen, har ligesom en Mulighed af Udflugt, af en Springen fra, af en Tilbagetagen ind i det Evige bag ved; det er, som var dog Alt ikke sat ind. Men Bruddet gjør Inderligheden til den størst mulige*).

I Forhold til Opfattelsen af det: at existere rangere igjen de forskjellige Existents-Meddelelser. (Speculationen som abstrakt og objektiv seer aldeles bort fra det at existere og Inderlighed; og er, da Christendommen endog paradox accentuerer det at existere, den størst mulige Misforstaaelse af Christendommen). Umiddelbarheden, det Æsthetiske finder ingen Modsigelse i det at existere; at existere er Eet, Modsigelsen noget Andet, som kommer udenfra. Det Ethiske finder Modsigelsen, men indenfor Selvhævdelsen. Det Religieuse *A* fatter Modsigelsen som Lidelse i Selvtilintetgjørelsen, dog indenfor Immanentsen, men ethisk accentuerende det at existere forhindrer det den Existerende i abstrakt at blive i Immanentsen eller i at blive abstrakt ved at ville blive i Immanentsen. Det Paradox-Religieuse bryder med Immanentsen, og gjør det at existere til den absolute Modsigelse ikke indenfor Immanentsen men mod Immanentsen. Der er intet immanent til Grund liggende Slægtskab mellem det Timelige og det Evige, fordi det Evige selv er kommet i Tiden og der vil constituere Slægtskabet.

Anmærkning. Man sammenligne hermed de tvende første Capitler af »Smulerne« om det at lære Sandheden, Øieblikket, Guden i Tiden som Lærer. Iæsthetisk Opfattelse er den Ene Læremester, den Anden Lærende, saa han igjen Læremester o. s. v., kort, Forholdet er Relativitetens. Religieust er der ingen Discipel og ingen Lærer (»Læreren er blot Anledningen«, cfr. Smulerne), ethvert Individ er væsentligen lagt lige evigt an og væsentligen forholdende sig til det Evige, den menneskelige Læremester en forsvindende Gjennemgang. Paradoxt-religieust er Læreren Guden i Tiden, Discipelen en ny Skabning (»Guden som Lærer i Tiden giver Betingelsen med«, cfr. Smulerne). Indenfor det Paradox-Religieuse mellem Menneske og Menneske gjelder det Religieuse A. Naar derfor en Christen (der paradoxt er Discipel af Guden i Betydning af at være en ny Skabning) indenfor Christendommen igjen bliver Discipel af Den og Den, saa vækker dette en indirecte Mistanke om, at hele hans Christendom nok er lidt æsthetisk Galimathias.

---

*) Efter dette Schema vil man kunne orientere sig, og uden at forstyrres af, om Nogen bruger Christi Navn og en heel christelig Terminologie i et æsthetisk Foredrag, blot see paa Categorierne.

Problemet, hvorom her bestandigt handles, var: hvorledes kan der gives et historisk Udgangspunkt o. s. v. I Religieusiteten *A* er der intet historisk Udgangspunkt. Individet opdager kun i Tiden, at det maa forudsætte sig selv som evigt. Momentet i Tiden er derfor *eo ipso* slugt af det Evige. I Tiden besinder Individet sig paa, at det er evigt. Denne Modsigelse er kun indenfor Immanentsen. Anderledes, naar det Historiske er uden for og bliver staaende uden for, og Individet, der ikke var evigt, nu bliver det, altsaa ikke besinder sig paa hvad det er, men bliver hvad det ikke var, og vel at mærke, bliver Noget, som har den Dialektik, at det saa snart det er maa have været, thi dette er det Eviges Dialektik. – Det for al Tænkning Utilgjængelige er: at man kan blive evig, uagtet man ikke var det.

I *A* er det at existere, min Existents et Moment indenfor min evige Bevidsthed (vel at mærke, det Moment som er, ikke det Moment som er forbi, thi dette er Spekulationens Forflygtigelse), altsaa et Mindre, der forhindrer mig i at være det uendeligt Høiere jeg er; i *B* er omvendt det at existere, skjøndt endnu ringere ved at være paradox accentueret, dog saa meget høiere, at jeg i Existentsen først bliver evig, og altsaa det at existere af sig afføder en Bestemmelse, der er uendeligt høiere end det at existere.

§ 2.

Den dialektiske Modsigelse er dog her væsentligen den, at det toriske er paa andet Sted. Det gjelder nemlig for al historisk en og Kundskab, at den kun er en Approximation selv i sit ximum. Modsigelsen er, paa en Approximation at begrunde sin ge Salighed, hvilket kun lader sig gjøre, naar man ingen evig stemmelse har i sig (hvad der atter ikke lader sig tænke, saa et som hvorledes man saa falder derpaa; derfor maa Guden e Betingelsen med), hvorfor dette atter hænger sammen med paradoxe Accentuation af Existents.

I Forhold til det Historiske er al Viden eller al Kundskab om i sit Maximum en Approximation, selv i Forhold til Indi-ets egen Viden om sin egen historiske Udvorteshed. Grunden deels Umuligheden af at kunne absolut identificere sig med det jektive, deels, at alt Historisk, idet det skal vides, *eo ipso* er bigangent og har Erindringens Idealitet. I andet Afsnit Cap. III. stilledes den Thesis, at Individets egen ethiske Virkelighed er n eneste Virkelighed, men den ethiske Virkelighed er ikke Indi-lets historiske Udvorteshed. At min Hensigt var den og den, n jeg i al Evighed absolut vide, thi dette er netop en Yttring det Evige i mig, er mig selv; men den historiske Udvorteshed i næste Moment kun at naae approximando.

Historikeren søger at naae den størst mulige Vished, og Hi-orikeren er ikke i nogen Modsigelse, thi han er ikke i Lidenskab; det Høieste har han Forskerens objektive Lidenskab, men han ikke i subjektiv Lidenskab. Han tilhører som Forsker en større æben fra Slægt til Slægt, det er ham bestandigt objektivt, viden-abeligt af Vigtighed at komme Visheden saa nær som muligt; en det er ham ikke subjektivt vigtigt. Hvis det, hvad der da er Feil hos en Forsker, pludseligen f. Ex. blev ham reent person-lt en Æressag at skaffe absolut Vished om Det og Det: saa vilde n hjemfalden til en retfærdig Nemesis opdage, at al historisk den kun er en Approximation. Dette er ingen Forkleinelse af n historiske Forsken, men det belyser netop Modsigelsen i at nge Subjektivitetens yderste Lidenskab i Forhold til noget Hi-risk, hvilket er den dialektiske Modsigelse i Problemet, der dog e taler om nogen uberettiget Lidenskab, men om den dybeste alle. — Philosophen søger at gjennemtrænge den historiske Vir-lighed med Tanken, han er objektivt beskjæftiget med dette Ar-de, og i Forhold til som det lykkes ham, bliver den historiske taille ham mindre vigtig. Heri atter ingen Modsigelse.

Modsigelsen fremkommer først, idet Subjektet i sin subjektive lenskabs Yderste (i Bekymringen for en evig Salighed) skal be-

grunde denne paa en historisk Kundskab, hvis Maximum bliver en Approximation. Forskeren lever roligt hen; i hans subjektive Væren og Existeren gjør Det ham hverken fra eller til, som beskjæftiger ham objektivt og videnskabeligt. Dersom det antages, at En paa een eller anden Maade, er i subjektiv Lidenskab, og Opgaven da er, at opgive denne: saa vil Modsigelsen ogsaa forsvinde. Men at fordre den størst mulige subjektive Lidenskab indtil at hade Fader og Moder, og saa sætte denne sammen med en historisk Kundskab, der i sit Maximum kun kan blive en Approximation: det er Modsigelsen. Og Modsigelsen er igjen et nyt Udtryk for, at det at existere er paradox accentueret; thi er der nogen Rest af Immanentsen, nogen evig Bestemmelse tilbage i den Existerende: saa lader det sig ikke gjøre. Den Existerende maa have tabt Continuiteten med sig selv, maa være bleven en Anden (ikke forskjellig fra sig selv inden for sig selv), og nu ved af Guden at modtage Betingelsen blive en ny Skabning. Modsigelsen er, at det at blive Christen begynder med Skabelsens Mirakel, og at dette vederfares En, der er skabt, og at dog Christendommen forkyndes for alle Mennesker, der af den maae betragtes som ikke tilværende, da Miraklet, hvorved de bleve til, maa gaae imellem, som virkelig eller som Udtryk for Bruddet med Immanentsen og Modstanden

nesker, lad Sagen være saaledes i Orden, at en Historiker, en sfindig og vantro Advokat vil sige: det er vist — den Elskende snart opdage Misligheden; og den Elskende, der ikke gjør det, man just ingen Compliment, thi Objektivitet er ikke en Elides Æreskrands. Dersom En ved historiske Documenter de udfinde absolut Vished for, om han var et ægte eller uægte n, og hele hans Lidenskab hang ved denne Æressag, og Forlet var saaledes at der ikke var en Domstol eller en anden eldig Instants der endeligen afgjorde Sagen, hvorved han muligen de finde Hvile: mon han skulde kunne finde den Vished, der nok for hans Lidenskab, om endog den Vished fandtes, der nok for den spidsfindigste Jurist og for en Objektiv? Dog le vel den Elskende og den for sin Ære Bekymrede stræbe at ive denne Lidenskab, trøstende sig i det Evige, som er saligere den ægteste Fødsel, som er Forelskelsens egen Salighed, hvad en nu hun var elsket eller ikke elsket. Men Bekymringen for evig Salighed lader sig ikke opgive, i Forhold til den har han ikke noget Evigt at trøste sig med; og dog skal han begrunde evige Salighed paa noget Historisk, hvorom Kundskaben i ximum er en Approximation.

Anmærkning. Man sammenligne hermed »Smulerne« Cap. III., IV., V. stm. — Den objektive Opfattelse af Christendommen forskylder den Vildelse og lledelse, at man ved objektivt at faae at vide hvad Christendom er (saaledes a en Forsker, en Vidende faaer det af Undersøgelsens, Kundskabens, Belærels Vei) bliver en Christen (der begrunder sin Salighed paa Forholdet til dette toriske). Man udelader netop Vanskeligheden, eller man antager, hvad Bibelorien og Kirke-Theorien i Grunden antager, at vi saadan Alle ere saadan hvad i kalder Christne, og nu skal vi bag efter (thi dengang vi blev det, var ikke saa fornødent) objektivt have at vide, hvad det egentlige Christelige er nødentligen for at ophøre at være Christne, hvad man jo ogsaa blev saa nemt, man end ikke behøvede at vide hvad Christendom var, altsaa for at ophøre ere Christne og blive Forskere). Vanskeligheden (der vel at mærke væsenter den samme i enhver Generation, saa det nu og Aar 1700 o. s. f. er ligevanskeligt at blive det som i den første Generation, og som i enhver Generahvor Christendommen indføres i et Land) ligger i subjektivt at ville efterKundskab om det Historiske i Interesse af sin evige Salighed; og Den som har denne høieste subjektive Lidenskab, han er ikke en Christen, thi, som gere etsteds blev sagt, en objektiv Christen er netop en Hedning.

I Forhold til Religieusiteten *A* gjelder det: lad Verdens 6000-aarige Historie e sand, lad den ikke være sand: det gjør den Existerende i hans Saligheds hverken fra eller til, thi han hviler i sidste Grund i Evighedens Bevidsthed.

Objektivt er det slet ikke mere vanskeligt at faae at vide hvad Christendom er end hvad Muhamedanisme og ethvert andet Historisk er, uden forsaavidt Christendommen ikke er noget simpelt Historisk; men Vanskeligheden er at blive Christen, fordi enhver Christen kun er det ved at være naglet til det Paradox at have begrundet sin evige Salighed paa Forholdet til noget Historisk. Spekulativt at forvandle Christendommen til en evig Historie, Guden i Tiden til en evig Gud-vorden o. s. v. er kun Udflugter og Spil med Ord. Endnu engang: Vanskeligheden er, at jeg intet Historisk kan faae saaledes at vide, at (jeg jo godt objektivt kan nøies med Kundskaben) jeg subjektivt kan begrunde en evig Salighed derpaa, ikke en Andens men min egen — det vil sige, at jeg kan tænke det. Dersom jeg gjør det, bryder jeg med al Tænkning, og skal da ikke være taabelig nok til bag efter at ville forstaae, da jeg, hvis jeg skal forstaae, hverken før eller bag efter kan komme til at forstaae Andet end at det strider mod al Tænkning.

§ 3.

Den dialektiske Modsigelse, at det Historiske, om hvilket her er Talen, ikke er noget simpelt Historisk, men dannet af hvad der kun mod sit Væsen kan blive historisk, altsaa i Kraft af det Absurde.

Salighed paa Forholdet til noget Historisk, og saa at dette Historiske er sammensat mod al Tænkning: udelader man den første, og forflygtiger den sidste. Et Menneske er efter sin Mulighed evig, og bliver sig dette bevidst i Tiden: det er Modsigelsen indenfor Immanentsen. Men at den efter sit Væsen Evige bliver til i Tiden, fødes, voxer, døer, er et Brud med al Tænkning. Skal derimod den Eviges Tilbliven i Tiden være en evig Tilbliven: saa er Religieusiteten *B* afskaffet, »al Theologie Antropologie«, Christendommen fra en Existents-Meddelelse forvandlet til en sindrig metaphysisk Doctrin, der forholder sig til Professorer, Religieusiteten *A* udpyntet med en æsthetisk-metaphysisk Forziring, der i categorisk Henseende hverken gjør fra eller til.

Man sammenligne hermed Smulerne Cap. IV og V, hvor det Paradox-Historiskes særlige Dialektik fremhæves. Derfor er Forskjellen ogsaa hævet mellem Discipelen paa første og paa anden Haand, fordi vi i Forhold til Paradoxet og det Absurde ere alle lige nær. Cfr. i denne Bog andet Afsnit Cap. II.

Anmærkning. Dette er det Paradox-Religieuse, Troens Sphære. Det lader sig Altsammen troe — mod Forstand. Vil Nogen bilde sig ind, at han forstaaer det, saa kan han være sikker paa at han misforstaaer det. Den der forstaaer det ligefrem (i Modsætning til at forstaae, at dèt ikke kan forstaaes), han vil forvexle Christendom med en eller anden Hedenskabets Analogie (hvis Analogie er Bedragets til den faktiske Virkelighed); eller med den til Grund for alle Hedenskabets illusoriske Analogier (der ikke have Guds væsentlige Usynlighed som høiere dialektisk Mellembestemmelse, men bedruges af den æsthetisk-ligefremme Kjendelighed, cfr. andet Afsnit Cap. 2 Tillæg) liggende Mulighed. Eller han vil forvexle Christendommen med Noget, der dog er opkommet i Menneskets ɔ: Menneskehedens Hjerte, forvexle den med Menneske-Naturens Idee og glemme den qvalitative Forskjel, der accentuerer det absolut forskjellige Udgangspunkt: hvad der kommer fra Gud, og hvad der kommer fra Mennesket; han vil ved en Misforstaaelse istedetfor at bruge Analogien til fra den at bestemme Paradoxet (Christendommens Nyhed er ikke den ligefremme Nyhed, og netop derfor den paradoxe, cfr. det Foregaaende) omvendt tilbagekalde Paradoxet ved Hjælp af Analogien, der dog kun er Bedragets Analogie, hvis Anvendelse derfor er Analogiens Tilbagekaldelse, ikke Paradoxets. Han vil misforstaaende forstaae Christendommen som en Mulighed, og glemme at hvad der er muligt i Mulighedens Phantasie-Medium, muligt i Illusion, eller muligt i den rene Tænkens phantastiske Medium (og dette er det for al speculativ Tale om en evig Gudvorden Tilgrundliggende, at Scenen

---

»al Theologie Anthropologie«] Feuerbach, Wesen des Christenthums. Vorw. p. VII (»dasz das Geheimnisz der Theologie die Anthropologie ist«).

flyttes over i Mulighedens Medium), i Virkelighedens Medium maa blive det absolute Paradox. Han vil misforstaaende glemme, at det at forstaae kun gjelder i Forhold til Det, hvis Mulighed er høiere end dets Virkelighed, medens her lige omvendt Virkeligheden er det Høieste, det Paradoxe; thi Christendommens Projekt er ikke vanskelig at forstaae, Vanskeligheden og Paradoxet er, at det er virkeligt. Derfor blev der i andet Afsnit Cap. 3 viist, at Troen er en ganske egen Sphære, der paradox fra det Æsthetiske og Methaphysiske accentuerer Virkelighed, og paradox fra det Ethiske en Andens Virkelighed, ikke den egne; derfor er en religieus Digter en tvivlsom Bestemmelse i Forhold til det Paradox-Religieuse, fordi, æsthetisk, Mulighed er høiere end Virkelighed, og det Digteriske netop ligger i Phantasie-Anskuelsens Idealitet, hvorfor man ikke sjeldent seer Psalmer, der skjøndt rørende og barnlige og poetiske ved Phantasie-Anstrøget indtil Grændsen af det Phantastiske categorisk betragtede ikke ere christelige, categorisk betragtede ved det poetisk seet Deilige: Lyseblaae, og Ding Dang Klokke Klang befordre det Mythiske langt bedre end nogen Fritænker, thi Fritænkeren udsiger, at Christendommen er Mythe, den naiv-orthodoxe Digter afskyer dette og hævder Christendommens historiske Virkelighed — i phantastiske Vers. Den der forstaaer Paradoxet (i Betydning af at forstaae det ligefrem), han vil misforstaaende glemme, at hvad han eengang i Troens afgjørende Lidenskab greb som det absolute Paradox (ikke som det relative, thi saa var Tilegnelsen ikke Troen), altsaa som Det, der absolut ikke var hans egne Tanker, det kan aldrig blive hans Tanker (i ligefrem Forstand), uden at forvandle Troen til en Illusion, hvorved han da altsaa i et

Dog at confundere og gaae videre ved at gaae tilbage, eller at dømme og -æle til Forsvar for Christendommen, naar man dog selv i Støien og Vigtigheden -uger Misforstaaelsens Categorier, er betydeligt lettere end at holde den strænge ialektiske Diæt, og lønner sig dog i Almindelighed bedre, naar man da anseer et for en Løn (og ikke for et betænkeligt Notabene) at faae Tilhængere, anseer et for en Løn (og ikke for et betænkeligt Notabene) at have tilfredsstillet Tidens ordringer.

Tillæg til *B*.

Det Dialektiskes Tilbagevirken i det Pathetiske til skærpet Pathos og denne Pathos's samtidige Momenter.

Den Religieusitet, der ikke har noget Dialektisk paa andet Sted, altsaa *A*, der er Individets egen pathetiske Omdannelse af Existentsen (ikke Existentsens paradoxe Omdannelse for Troen ved Forholdet til et Historisk), er i Retning af det rene Menneske, saaledes at det maa antages, at ethvert Menneske væsentligen seet er deelagtig i denne Salighed og tilsidst bliver det. Forskjellen mellem den Religieuse og Den der ikke religieust omdanner sin Existents, bliver en humoristisk: at medens den Religieuse anvender hele sit Liv paa at blive sig Forholdet til en evig Salighed bevidst, og den Anden ikke bekymrer sig derom (vel at mærke, at den Religieuse har Tilfredsstillelsen i sig selv og indad vendt ikke travlt med meningsløs Klage over, at Andre let faae hvad han vanskeligt, med den yderste Anstrængelse eftertragter), komme de begge evigt seet lige vidt. Heri ligger den sympathetiske Humor, og Alvoren er at den Religieuse ikke lader sig forstyrre ved Sammenligning med Andre. I Religieusiteten *A* er der saaledes en bestandig Mulighed af at tage Existentsen tilbage i Evigheden bag ved.

Religieusiteten *B* er afsondrende, udsondrende, er polemisk: kun paa dette Vilkaar bliver jeg salig, og som jeg absolut binder mig selv derved, saaledes udelukker jeg enhver Anden. Dette er Particularismens Incitament i den almindelige Pathos. Enhver Christen har Pathos som i Religieusiteten *A*, og saa denne Udsondringens Pathos. Denne Udsondring giver den Christne en vis Lighed med en Lykkelig ved Begunstigelse; og naar det selvisk opfattes saaledes af en Christen, har vi Prædestinationens fortvivlede Anmasselse. Den Lykkelige kan ikke sympathisere væsent-

ligen med Andre, som ikke ere eller ikke kunne komme i Besiddelse af Begunstigelsen. Enten maa derfor den Lykkelige forblive uvidende om, at der er Andre til, eller han bliver selv ulykkelig ved denne Bevidsthed. Det at have sin evige Salighed begrundet paa et Historisk gjør den Christnes Lykke kjendelig paa Lidelse, som da den religieuse Bestemmelse af at være Guds Udvalgte er saa paradox modsat det at være en Lykkens Pamphilius som det er muligt, netop fordi den Udvalgte ikke er den Ulykkelige, men heller ikke ligefrem forstaaet den Lykkelige, nei saa vanskeligt forstaaet, at det for enhver Anden end den Udvalgte maatte være til at fortvivle over. Derfor er den Opfattelse af det at være den Udvalgte saa væmmelig, der æsthetisk ønsker at være f. Ex. i en Apostels Sted. Saligheden knyttet til et historisk Vilkaar udelukker Alle som ere udenfor Vilkaaret, og af disse Udelukkede ere Utallige det dog ikke ved egen Skyld, men ved det Tilfældige, at Christendommen endnu ikke er dem forkyndt.

Den skærpede Pathos er, nærmere bestemmet:

a) S y n d s - B e v i d s t h e d e n.*) Denne Bevidsthed er Udtrykket

paradox overvældende Magt, at Tilblivelsen gjør ham til en
'n. Dette er Conseqventsen af Gudens Fremtræden i Tiden,
:et forhindrer, at Individet baglænds forholder sig til det
e, da det nu forlænds kommer til i Tiden at blive evigt ved
ıoldet til Guden i Tiden.
Synds-Bevidstheden kan derfor Individet ikke faae ved sig
hvilket er Tilfældet med Skyld-Bevidstheden; thi i Skyld-
dstheden er Subjektets Identitet med sig selv bevaret, og
d-Bevidstheden er en Forandring af Subjektet indenfor Sub-
t selv; Synds-Bevidstheden derimod er selve Subjektets For-
ing, hvilket viser, at der udenfor Individet maa være den
, der oplyser ham om at han ved at være bleven til er
en en Anden end han var, er bleven Synder. Denne Magt er
en i Tiden. (Man sammenligne herom Smulerne Cap. I det
Øieblikket).
I Synds-Bevidstheden bliver Individet sig bevidst i sin For-
lighed fra det Almeen-Menneskelige, der kun ved sig selv bliver
bevidst hvad det er at existere *qua* Menneske. Thi da For-
et til hiint Historiske (Guden i Tiden) betinger Synds-Bevidst-
n, saa kan Synds-Bevidstheden ikke have været i al den Tid,
· dette Historiske ikke har været. Forsaavidt derimod den
'nde i Synds-Bevidstheden tillige vil blive sig hele Slægtens
l bevidst: saa fremkommer en anden Isolation. Den Troende
der Syndsbevidstheden til hele Slægten, og veed ikke sam-
en hele Slægten frelst, forsaavidt den Enkeltes Frelse jo vil
enge af, at han bringes i Forhold til hiint Historiske, der
p fordi det er historisk ikke kan være allevegne paa eengang,
bruger Tid for at blive Menneskene bekjendt, i hvilken Tid
ene Generation døer efter den anden. I Religieusiteten *A* er
pathien med alle Mennesker, fordi den forholder sig til det
ge, som ethvert Menneske væsentligen antages at kunne det,
fordi det Evige er overalt, saa der ingen Tid bruges til at
e, eller til at sende Bud efter Det, der ved at være historisk
orhindret i at være allevegne paa eengang, og som utallige
gter uden deres Skyld kunne forblive uvidende om at det har
et til.
At have sin Existents i denne Bestemmelse er skærpet Pathos,
le fordi den ikke lader sig tænke, og fordi den er isolerende.
den er nemlig ingen Lære eller Doctrin for Tænkere, saa bliver
Hele til Intet, den er en Existents-Bestemmelse og lader sig
)p ikke tænke.

b) **Forargelsens Mulighed**, eller den autopathiske Colli-
sion. I Religieusiteten *A* er Forargelsen slet ikke mulig, thi selv
den meest afgjørende Bestemmelse er indenfor Immanentsen. Men
Paradoxet, der fordrer Troen mod Forstand, udviser strax For-
argelsen, denne være nu nærmere bestemmet den Forargelse der
lider, eller den der spotter Paradoxet som Daarskab. Saasnart da
Den, der har havt Troens Lidenskab, taber denne, saa er han eo
ipso forarget.

Men atter dette er den skærpede Pathos at have bestandig en
Mulighed, der hvis den indtræder, er et saa meget dybere Fald,
som Troen er høiere end al Immanentsens Religieusitet.

I vor Tid er Christendommen bleven saa naturaliseret, og
saaledes accommoderet, at Ingen drømmer om Forargelsen; nu, det
er ganske i sin Orden, thi over en Ubetydelighed forarges man
ikke, og det er Christendommen ifærd med at blive. Ellers er den
rigtignok den eneste Magt, der i Sandhed kan vække Forargelsen,
og den snevre Indgang paa Troens trange Vei er Forargelsen, og
den forfærdelige Modstand mod Troens Begyndelse er Forar-
gelsen, og naar det gaaer rigtigt til med at blive Christen, maa
Forargelsen i hver Generation tage sine Procenter som i den
første. Christendommen er den eneste Magt, der i Sandhed kan
vække Forargelse, thi hysteriske og sentimentale Anfald af Forar-

uden at have sin Salighed begrundet paa dette Vilkaar! Eller hvis de levede, men han kunde ikke vinde dem! Han kan indtil det Sidste ville gjøre Alt for dem, opfylde alle en trofast Søns og en trofast Elskers Pligter med største Begeistring, saaledes byder Christendommen ikke at hade; og dog naar dette Vilkaar adskiller dem, adskiller dem for evigt: er det ikke, som hadede han dem?

Sligt er oplevet i Verden. Nuomstunder opleves det ikke; vi ere jo alle Christne. Men hvad mon vi Alle ere blevne derved, og hvad mon Christendommen er bleven derved, at vi Alle saadan uden videre ere Christne?

Cap. 5.

Slutning.

Nærværende Skrift har gjort det vanskeligt at blive en Christen, saa vanskeligt, at Antallet af Christne blandt de Dannede i Christenheden maaskee endda ikke bliver saa stort; maaskee, thi vide noget kan jeg ikke. Om denne Adfærd er christelig, afgjør jeg ikke. Men at gaae videre end Christendommen og saa famle i Bestemmelser, som Hedninger kjendte, at gaae videre og saa i Existents-Dygtighed langtfra ikke at kunne maale sig med Hedninger: er i det Mindste ikke christeligt. Vanskeligheden er heller ikke gjort (i Experimentet, thi Bogen har intet τελος) for at gjøre det Lægfolk vanskeligt at blive Christen. For det Første kan jo Enhver blive det, og dernæst antages, at Enhver der siger han er en Christen, og at han har gjort det Høieste, er en Christen og har gjort det Høieste, naar han da ikke ved at trænge sig frem i Vigtighed foranlediger En til, reent psychologisk og for selv at lære Noget at see nærmere efter. Vee Den, der vil dømme Hjerterne. Men naar en heel Generation, om end paa forskjellig Maade, synes at ville forene sig om *en masse* at gaae videre; naar en heel Generation, om end i forskjellig Forstaaelse, eftertragter det at blive objektiv som det Høieste, hvorved man ophører at være Christen, hvis man var det: saa kan dette vel foranledige en Enkelt til at blive opmærksom paa Vanskelighederne. Hvad det

derimod ikke maa foranledige ham til, er til den nye Confusion: ved Vanskelighedernes Fremsættelse at ville have Betydning for noget andet Menneske, end sige for Slægten; thi saa begynder han jo ogsaa at blive objektiv.

I Tider, da man i Mandens modne Alder, maaskee omtumlet og forsøgt i Livet, maaskee med den Smerte at maatte bryde de ømmeste Forhold med Forældre og Slægt, med den Kjæreste, besluttede sig til at blive Christen: følte man neppe nogen Trang til at gaae videre, fordi man fattede, hvilken Anstrængelse der hørte til for hver Dag at bevare sig i denne Lidenskab, fattede, i hvilke Forfærdelser man havde sit Liv. I vore Dage derimod, da det har faaet Udseende af at man allerede som otte Dages Barn er virkelig Christen, hvorved man igjen har faaet Christus fra Forargelsens Tegn forvandlet til en Børneven *à la* Onkel Frantz, Godmand eller en Lærer ved Asylerne: synes man dog, man som Mand skal gjøre Noget, og saa maa man gaae videre. Kun Skade at man ikke gaaer videre ved virkelig at blive Christen, men ved Spekulation og det Verdenshistoriske gaaer tilbage til lavere og tildeels phantastiske Existents-Opfattelser. Da vi ere vante til uden videre at være Christne og kaldes Christne, er ogsaa den Mislighed fremkommen, at Livs-Anskuelser, der ere langt lavere end Christendommen, ere bragte frem indenfor Christendommen, have be-

e den, men ligesom man sætter Noget ind i et Begravelses-
ab for i sin Tid at kunne bestride Omkostningerne, saaledes
ner man paa Christendommen indtil det Sidste: man er Chri-
og bliver det dog først i Dødens Øieblik.
)er var maaskee Den, der, hvis han forstod sig selv i Oprig-
l, hellere maatte tilstaae, at han vilde ønske han aldrig var
ı opdragen i Christendommen, end at slaae det hen i Indiffe-
me. Hellere Oprigtighed end Halvhed. Men Tilstaaelsen
uden Vrede, uden Trods, med en stille Ærbødighed for den
der har forstyrret ham maaskee hans Liv, som han mener
or den Magt, som vel kunde hjælpe ham til Rette, men dog
har hjulpet ham. Er det hændt, at en Fader, selv den kjær-
og omhyggeligste, netop i det Øieblik han har villet gjøre
edste for sit Barn, har gjort det Værste, har gjort Det værste,
maaskee forstyrrede hele Barnets Liv: skal derfor Sønnen
e Pieteten i Indifferentismens Glemsel, eller forvandle den til
, hvis han mindes Forholdet? Ja, lad usle Sjele, der kun
elske Gud og Mennesker naar Alt gaaer efter deres Hoved,
:m hade og trodse i Arrigskab: en trofast Søn elsker uforan-
og det er altid Tegn paa et maadeligt Menneske, der, naar
r forvisset om at Den, der gjorde ham ulykkelig, gjorde det
Hensigt at gjøre det Bedste for ham, kan skilles fra ham i
og Forbittrelse. Saaledes kan en streng Opdragelse i Chri-
ım maaskee have gjort et Menneske Livet for svært, uden at
hjulpet ham igjen; han kan i sit stille Sind maaskee ønske,
n hine Indvaanere, der bade Christus at forlade deres Egne,
han forfærdede dem. Men den Søn, som Faderen gjorde
:lig, naar han har Høimod, vil han vedblive at elske Faderen.
ar han lider under Følgerne, da vil han vel stundom mis-
t sukke: gid det dog aldrig var skeet mig, men han vil ikke
'e sig i Fortvivlelsen, han vil arbeide Lidelsen imod ved at
e den igjennem. Og som han arbeider, vil hans Sorg blive
det; det vil snart gjøre ham mere ondt for Faderen end for
lv, han vil glemme den egne Smerte i den dybe sympathe-
Sorg, hvor tungt det maa være for Faderen, hvis han forstod
saa vil han stræbe kraftigere og kraftigere, hans Frelse vil
ham vigtig for hans egen Skyld og nu næsten dyrebarere
ıderens Skyld — saa vil han arbeide: det lykkes nok. Og
det, da vil han ligesom tabe Forstanden i Begeistringens

ine Indvaanere] Mc. 5, 17.

Glæde; thi hvilken Fader har dog gjort saa meget for sin Søn, hvilken Søn kan dog komme til at skylde Faderen saa meget! Og saaledes ogsaa med Christendommen. Har den end gjort ham ulykkelig, derfor opgiver han den ikke; thi det falder ham da aldrig ind, at Christendommen skulde være indkommen i Verden for at skade Menneskene; den bliver ham bestandigt ærværdig. Han slipper den ikke, og sukker han end mismodigt: gid jeg aldrig var opdragen i denne Lære, han slipper den ikke. Og Mismodet bliver Veemod, at det jo næsten maa være tungt for Christendommen, at Sligt kunde hændes; men han slipper den ikke. Tilsidst maa Christendommen dog gjøre det godt for ham. Tilsidst, ja, det er ikke lidt efter lidt, det er meget Mindre og dog uendeligt meget Mere. Men kun sjudskevorne Mennesker slippe hvad de engang have faaet et absolut Indtryk af, og kun usle Sjele aagre foragteligen med den egne Lidelse ved at have den elendige Profit af den: at kunne forstyrre Andre, at blive sig selv vigtige ved den nedrigste af al Anmasselse: at ville formene Andre at finde Trost, fordi man ikke selv fandt den. Er der i vor Tid Nogen, hvem Christendommen forstyrrer, hvad jeg ikke betvivler og hvad faktisk lader sig bevise: Eet kan man fordre af ham — han tie; thi hans Tale er ethisk seet et Røveroverfald, og i Følgerne

Den Christendom, der foredrages et Barn, eller rettere den
ı Barnet selv sætter sammen, naar man ingen Vold bruger mod
for at tvinge det existerende ind i afgjørende christelige Be-
nmelser: er ikke egentligen Christendom, men idyllisk Mytho-
e. Det er Barnlighedens Idee i anden Potents, og Forholdet
des stundom saaledes om, at det mere er Forældrene der lære
Barnet, end Barnet af Forældrene, at Barnets elskelige Misfor-
else af det Christelige forklarer Fader- og Moderkjerligheden i
Fromhed, der dog heller ikke egentligen er Christendom. Det
kke uden Exempel, at Mennesker, der ikke selv tidligere have
et religieust bevægede, nu blive det ved Barnet. Men denne
nhed er ikke den Religieusitet, der væsentligen skal tilhøre
Ældre, og saa lidet som Moderen selv næres ved den Mælk,
Naturen bereder for Barnet: saa lidet skal Forældrenes Reli-
sitet finde sit afgjørende Udtryk i denne Fromhed. Fader- og
erkjerligheden hænger saa fast ved Barnet, omslutter det saa
, at Fromheden selv ligesom opfinder hvad der dog er lært:
der maa være en Gud, som antager sig Smaabørn. Men er
ne Stemning Forældrenes hele Religieusitet, saa mangle de
tligen Religieusitet og vederqvæges kun ved Veemod, der indi-
e sympathiserer med det at være Barn. Yndig og elskelig er
ne Forældrenes Fromhed og Barnets Lærvillighed og Lethed
at forstaae denne Salighed; men Christendom er det egent-
ı ikke, det er Christendom i Phantasie-Anskuelsens Medium,
er en Christendom, man har taget Forfærdelsen fra: man fører
uskyldige Barn til Gud eller Christus. Er det Christendom,
r Pointet jo netop er, at det er Synderen der søger hen til
adoxet? Det er smukt og rørende, og som det sig bør, at et
re Menneske ved Synet af et Barn føler sin Skyld, og veemo-
fatter Barnets Uskyld; men denne Stemning er ikke afgjørende
stelig. Thi den sentimentale Opfattelse af Barnets Uskyld
mer, at Christendommen ingen saadan anerkjender i det faldne
n; og at den qvalitative Dialektik bestemmer Synds-Bevidst-
en som nærmere end al Uskyld. Den streng-christelige Opfat-
e af Barnet som Synder kan ikke give Barne-Alderen Fortrinet,
Synds-Bevidstheden har Barnet ikke, og er altsaa en Synder
n Synds-Bevidstheden.

Men man har jo et Bibelsted at beraabe sig paa, og man
taaer det stundom, uden maaskee at blive sig det bevidst,
ledes, at Forstaaelsen indeholder den dybeste Satire over hele
istendommen, og giør Christendommen til den trøstesløseste
ragtning af Livet, da den gjør det ubeskriveligt let for et Barn

pitel tales der om Vanskeligheden af at indkomme i
Rige, og Udtrykkene ere saa stærke som muligt. V. 12
Gildinger, som have gildet sig selv for Himmeriges Skyl
»det er lettere, at en Kameel gaaer igjennem et Naale
en Riig kommer ind i Guds Rige.« Disciplene blive saa
at de sige (v. 25): »hvo kan da blive salig?« Og efter
har svaret herpaa, tales der atter i v. 29 om Deres
have forladt Huus og Brødre, eller Søstre, eller Fader, e
eller Hustru, eller Bør , eller Agre for Christi Navn
altsammen forfærdelige ltryk for de Collisioner, hvori
kan forsøges. Altsaa I gangen i Himmeriges Rige er
vanskelig som mulig, a vanskelig at selv teleologis
sioner af det Ethiske e nævnede. I samme Capitel fo
nu ganske korteligen ı lille Begivenhed, at der bl
Børn bragte til Christu og at han sagde hine Ord —
mærke, gaaer der en lle Mellemsætning og Mellem
imellem: at Disciplene uede Børnene, eller vel retter
bare Børnene (cfr. Marc. 10, 13.) Skal nu Christi Ord
om det at være Barn ligefrem, saa opstaaer den For
medens det for Voxne bliver gjort saa vanskeligt som
indgaae i Himmeriges Rige, er Vanskeligheden for et
den, at Moderen bærer det hen til Christus og at Ba
baaret derhen — og saa kan vi snart faae den Fortviv
max: bedst at døe son
ikke vanskelig. Christus
ad Børnene — og Disciple
18, 2 fortælles der, at Jesu

ned denne ene Forklaring hele Christendommen tilbageforklaret. Hvorfor mon Christus saa vilde have Disciple, der vare voxne, for de bleve Disciple; hvorfor sagde han ikke: gaaer ud og døber smaae Børn? — Er det sørgeligt at see en anmassende Speculation, der vil forstaae Alt, saa er det altid ligesaa sørgeligt, at Nogen under Skin af Orthodoxie vil gjøre Christendommen til Maaneskin og Asyl-Sentimentalitet. Men at sige til Mænd, netop i det Øieblik de maaskee blive Christus for nærgaaende og ville fordre endelig Løn af det nære Forhold, eller dog verdsligt fremhæve det nære Forhold: at Saadanne*) (nemlig smaae Børn) høre Himmeriges Rige til – altsaa at fjerne Disciplene en Smule fra sig ved Hjælp af et Paradox: ja det er en mørk Tale; thi menneskeligt talt er det dog muligt at gilde sig selv og forlade Fader og Børn og Hustru, men at blive et lille Barn, naar man er bleven Mand, er ved Paradoxets Fjernhed at sikkre sig mod al Nærgaaenhed. Apostlene true ad de smaae Børn; men Christus truer ikke igjen, han irettesætter end ikke Apostlene; han vender sig til de smaae Børn, men han taler til Apostlene, og som hiint Blik til Petrus, saa er denne Henvendelse til Børnene, forstaaet som Tiltale til Apostlene, Dommen over dem, og i det nittende Capitel hos Mathæus, hvor der ellers handles om Vanskeligheden af at indgaae i Himmeriges Rige, det stærkeste Udtryk for Vanskeligheden. Det Paradoxe ligger i at gjøre et Barn til Paradigma; deels fordi et Barn, menneskeligt talt, slet ikke kan være det, da det er umiddelbart og Intet forklarer derfor kan et Genie heller ikke være Paradigma — det Veemodige ved Geniets Udmærkelse) end ikke for andre Børn, thi

*) τοιουτοι: netop dette Ord viser tilstrækkeligen, at Christus ikke taler om Børnene eller til Børnene ligefrem, men at han taler til Disciplene. Et Barn ligefrem forstaaet er ikke τοιουτος; τοιουτος indeholder i sig en Sammenligning, der forudsætter en Forskjellighed. Der siges altsaa Intet om Børnene ligefrem, Intet om at et lille Barn (ligefrem forstaaet) har fri Indgang: men dèr siges, at kun Den, der er som et Barn, kan indgaae i Himmeriges Rige. Men som det for den Voxne er det umuligste af Alt at blive et lille Barn (ligefrem forstaaet), saaledes er det for et lille Barn (ligefrem forstaaet) det Umuligste af Alt at være som et Barn, netop fordi det er et Barn.

Saadanne høre Himmeriges Rige til] Matth. 19, 14. hiint Blik Petrus] Luc. 22, 61.

ethvert Barn er blot sig selv umiddelbar; og deels fordi det gjøres til Paradigma for en Voxen, der i Skyld-Bevidsthedens Ydmyghed skal ligne Uskyldighedens Ydmyghed.

Dog nok herom: en saadan barnagtig Opfattelse af Christendommen gjør den kun latterlig. Skal det forstaaes ligefrem om at være Barn, saa er det Nonsens at prædike Christendom for Voxne. Og dog forsvares Christendommen saaledes af orthodoxe Fægtere Men det forstaaer sig, vil Nogen have Noget at lee af, saa er der neppe fundet noget righoldigere Stof end den Maade, paa hvilken Christendommen i disse Tider forsvares og angribes. En Orthodox tordner mod det Selviske i Fritænkerne, »der ikke som smaae Børn ville komme ind i Guds Rige, men ville være Noget«. Her er Categorien rigtig, men nu skal han til at give sin Tale Eftertryk og beraaber sig paa hiint Bibelsted, ligefremt forstaaet om at være et lille Barn (ligefremt forstaaet). Kan man saa fortænke Fritænkeren i, om han antager Hans Velærværdighed for lidt gal ganske ligefrem forstaaet? Den vanskelige Tale, hvormed den Orthodoxe begyndte, er bleven til Galimathias: thi for et lille Barn er det slet ikke vanskeligt, og for en Voxen er det umuligt. Det at være Noget og at ville være Noget, er i en vis Forstand netop Betingelsen (den negative Betingelse) for som lille Barn at komme

an Orthodoxie forvirrer Alt. Mærker den, at Troens Bestem-
e begynder at synke i Priis, at Alle vil gaae videre, og lade
n være Noget for dumme Mennesker: saa skal den da til at
e Prisen op. Hvad skeer? Tro bliver noget ganske Overor-
igt og Sjeldent, »ikke just Hvermands Sag«, kort og godt, Tro
r Differents-Genialitet. Naar saa er, er med denne ene Be-
melse hele Christendommen tilbagekaldt — af en Orthodox.
er meget rigtigt af den Orthodoxe at ville skrue Prisen op,
Differents-Værdien forvirrer Alt, thi Differents-Genialiteten er
vanskelig for Geniet og er umulig for Andre. Troen gjøres
jt til det Vanskeligste af Alt, men qvalitativ-dialektisk ɔ: lige
kelig for Alle, og det er den ethiske Bestemmelse i Troen, der
er her, thi denne formener ganske simpelt den ene Troende
ere nysgjerrig og comparativ, den forbyder al Sammenligning
m Mand og Mand, og saa bliver det lige vanskeligt for Alle.
n saadan barnagtig Orthodoxie har ogsaa faaet henledt en af-
nde Opmærksomhed paa, at Christus ved sin Fødsel blev
t i Klude og lagt i en Krybbe, kort, paa det Fornedrende i,
n kom i en Tjeners ringe Skikkelse, og troer, at dette er
doxet i Modsætning til at være kommen i Herlighed. Confu-
Paradoxet ligger hovedsageligen i, at Gud, den Evige, er
n til i Tiden som et enkelt Menneske. Om dette enkelte
eske er en Tjener eller en Keiser, gjør hverken fra eller til,
r ikke mere adæqvat for Gud at være Konge end at være
r; det er ikke større Fornedrelse for Gud at blive en Tigger
at blive en Keiser. Man gjenkjender strax det Barnlige; thi
fordi Barnet ingen udviklet Forestilling eller virkelig Fore-
ng har om Gud (men kun Phantasie-Inderligheden), saa kan
kke blive opmærksomt paa det absolute Paradox, men har en
de Forstaaelse af det Humoristiske: at den Mægtigste af Alle,
Almægtige (dog uden nogen afgjørende Tanke-Bestemmelse, og
r kun eventyrligt forskjellig fra hvad det staaer paa lige Linie
at være Konge og Keiser) ved Fødselen lægges i en Krybbe
røbes i Klude. Urgerer derimod den barnagtige Orthodoxie
e Fornedrelse som Paradoxet: saa viser den *eo ipso*, at den
er opmærksom paa Paradoxet. Hvad hjælper saa al dens
raren! Er det givet og antaget, at det er let at forstaae, at
bliver et enkelt Menneske, saa Vanskeligheden først ligger i
Næste, at han bliver et ringe og foragtet Menneske: saa er
stendommen i *summa summarum* Humor. Humor bortleder
af Opmærksomheden fra det Første: Bestemmelsen Gud, og
ituerer nu: at den Største, den Mægtigste, der er større end

alle Konger og Keisere, at han blev den Ringeste. Men
stemmelse: den Største, den Mægtigste, der er større
Konger og Keisere, er en meget ubestemt Bestemmelse,
tasie og ingen Qvalitets-Bestemmelse som det at være Gu
Hele er det mærkeligt, hvorledes Orthodoxien, naar de
bruger Phantasie — og saa frembringer den største Virkn
som sagt, den Største, den Mægtigste, der er større end al
og Keisere, er derfor ikke Gud. Vil man tale om Gud,
man: Gud. Det er Qvaliteten. Vil Præsten sige Evighed,
han: Evighed, og dog siger han stundom, naar han ri
sige Noget: i alle Evigheders Evigheders Evighed. Men
stendommen Humor, saa er Alt forvirret, saa ender det
jeg bliver en af de bedste Christne; thi som Humorist
er jeg ikke daarlig, men daarlig nok til at ansee dette sa
ristisk som muligt i Sammenligning med at være Christ
jeg ikke er. — En barnagtig Orthodoxie accentuerer Chris
vildledende. I de meest eventyrlige Bestemmelser, som in
egne sig til at paabyde den menneskelige Forstand Tau
det tvertimod falder den let nok at indsee, at det er Gal
accentueres Lidelsens Frygtelighed, Christi fine Legeme,
saa uhyre; eller der accentueres qvantiterende og compa

ligesom en Skjebne, der er over den barnagtige Orthodoxie. Den er ofte velmenende, men da den ikke er orienteret, foranlediges den ofte til at outrere.

Naar man derfor hører en Orthodox idelig tale om Barnetroen og Børnelærdommen og Qvindehjertet o. s. v.: saa er det muligen kun en noget humoristisk Natur (som Humorist protesterer jeg dog alt Fælledsskab med ham, da han pointerer feil), der har faaet Christendommen slaaet med ind i det Barnlige (ligefrem forstaaet); og som nu længes efter Barndommen, og hvis Længsel derfor især ogsaa er kjendelig paa en Længsel efter den fromme Moders kjerlige Ømhed. Det kan ogsaa være en svigefuld Karl, der søger at undgaae Forfærdelserne, naar det skal blive Alvor i en ældre Alder at blive i Sandhed Barn, ikke humoristisk at sætte det Barnlige sammen med det Ældre. Thi saa meget er vist, skal et lille Barn (ligefrem forstaaet) afgive Bestemmelse for hvad der er Christendom: saa er denne ingen Forfærdelse, den er ikke hiint Faktum, der var Jøder en Forargelse og Græker en Daarskab.

Naar der tales til et Barn om Christendommen, og Barnet ikke voldeligen i overført Forstand mishandles: saa tilegner det sig alt det Milde, det Barnlige, det Elskelige, det Himmelske; det lever sammen med det lille Jesu-Barn, og med Englene, og med de hellige Tre-Konger, det seer Stjernen i den mørke Nat, det reiser den lange Vei, nu er det i Stalden, Forundring over Forundring, altid seer det Himlen aaben, med hele Phantasiens Inderlighed længes det efter disse Billeder — nu, og lad os saa ikke glemme Pebernødderne og al den anden Herlighed, der falder af i den Anledning; thi lad os fremfor Alt ikke blive gamle Labaner, der lyve om Barndommen, der tillyve sig selv dens Overspændthed og fralyve Barndommen dens Virkelighed. I Sandhed, det maatte være en Døgenicht, der ikke finder det Barnlige rørende, og yndigt, og livsaligt; en Humorist skulde man dog vel heller ikke ville mistænke for Miskjendelse af Barndommens Realitet, han Erindringernes ulykkelige-lykkelige Elsker. Men det er visseligen ogsaa en blind Veileder, der paa nogensomhelst Maade vil sige, at dette er den afgjørende Opfattelse af Christendommen, der blev Jøder en Forargelse og Græker en Daarskab. Christus bliver Gudebarnet, eller for det lidt ældre Barn den venlige Skikkelse med det milde Aasyn (den mythiske Commensurabilitet), ikke Paradoxet, hvem Ingen kunde see Noget paa (ligefrem forstaaet), end ikke Døberen Johannes (cfr. Joh. Ev. 1, 31. 33.), end ikke Disciplene, før de

bleve gjorte opmærksomme (Joh. Ev. I, 36. 42.); hvad Esaias har forudsagt i 53, 2. 3. 4, især i 4. Barne-Opfattelsen af Christus er væsentligen Phantasie-Anskuelsens, og Phantasie-Anskuelsens Idee er Commensurabiliteten, og Commensurabiliteten er væsentligen Hedenskab, den være forresten Magt, Herlighed, Skjønhed, eller indenfor en lidt humoristisk Modsigelse, der dog ikke er et virkeligt Skjul, men et let gjennemskueligt Incognito. Commensurabiliteten er den ligefremme Kjendelighed. Tjenerens Skikkelse er da Incognitoet, men det milde Aasyn er den ligefremme Kjendelighed. Som allevegne saa ogsaa her, der er en vis Orthodoxie, der naar den skal til at slaae rigtigt stort paa ved store Festligheder og afgjørende Leiligheder, *bona fide* tager lidt Hedenskab til Hjælp – og saa lykkes det allerbedst. En Præst holder sig maaskee jævnt hen til daglig Brug i de strenge og rigtige orthodoxe Bestemmelser, men hvad skeer, en Søndag skal han gribe sig an. For ret at vise hvor levende Christus staaer for ham, skal han aabne os et Indblik i sin Sjel. Nu er det rigtigt. Christus er Troens Gjenstand, men Tro er intet mindre end Phantasie-Anskuelse, og Phantasie-Anskuelse er just heller ikke noget Høiere end Troen. Nu gaaer det da løs: det milde Aasyn, den venlige Skikkelse, Sorgen i Oiet o. s. v. Der er slet ikke noget comisk i, at en Mand lærer Hedenskab istedenfor Christendom, men der er noget comisk i, at en Orthodox, naar han ved de store Høitideligheder trækker alle

iver han rasende og farer op: ja, men Christus er jo den sande
ud, og altsaa dog vel ingen mythologisk Figur . . . . det
an man see paa hans blide Aasyn. Men kan man see det paa
am, saa er han jo *eo ipso* en mythologisk Figur. Man vil let
se, at Pladsen bliver for Troen; thi tag den ligefremme Kjende-
ghed bort, saa er Troen paa rette Sted. Netop Forstandens og
hantasie-Anskuelsens Korsfæstelse, der ikke kan faae den lige-
emme Kjendelighed, er netop Kjendet. Men det er lettere at
ulke sig fra Forfærdelsen og skulke sig til lidt Hedenskab, der
gjort ukjendeligt ved det besynderlige Sammenhæng, at det
emlig tjener som sidste og høieste Forklaring i et Foredrag, der
aaskee begyndte i ganske rigtige orthodoxe Bestemmelser. Der-
om en Orthodox i et fortroligt Øieblik vilde betroe En, at han dog
gentligen ikke havde Troen: nu ja, deri er Intet latterligt; men
aar en Orthodox i saligt Sværmerie selv forundret næsten over
in Tales høie Sving, ganske aabner sig for En i Fortrolighed, og
an er saa uheldig at tage Feil af Directionen, saa han stiger
ra det Høiere til det Lavere, saa er det vanskeligere at lade være
t smile.

Barne-Alderen (ligefrem forstaaet) er da ikke den sande i
orhold til det at blive Christen. Det er omvendt, den ældre
lder, Modenhedens Alder er Tiden, hvor det skal afgjøres,
m et Menneske vil være det eller ikke. Barndommens Religi-
usitet er det universelle, abstrakte og dog phantasie-inderlige
rundlag for al senere Religieusitet; det at blive Christen er
n Afgjørelse, der tilhører en langt senere Alder. Barnets Re-
eptivitet er saa aldeles uden Afgjørelse, at man jo ogsaa
iger: man kan bilde et Barn Alt ind. Det forstaaer sig,
en Ældre bærer Ansvaret for hvad han tillader sig at bilde
Barnet ind, men vist og sandt er det. At Barnet er døbt, kan da
eller ikke gjøre det ældre i Forstand, eller modne det til Afgjø-
relser. Et Jødebarn, et Hedningebarn opdraget fra det Første af
amme christelige Pleieforældre, der behandle det lige saa kjerligt,
om Forældre behandle deres eget: vil tilegne sig den samme
Christendom som det døbte Barn.

Faaer et Barn derimod ikke, som det bør, Lov til uskyldigt
t lege med det Helligste, skal det strengt tvinges existerende ind
afgjørende christelige Bestemmelser: saa vil et saadant Barn
omme til at lide meget. En saadan Opdragelse vil enten styrte
middelbarheden i Mismod og Angest, eller hidse Lysten og
ystens Angest efter en Maalestok, som end ikke Hedenskabet
endte det.

Barnealderen er forkastelig, men da ogsaa ...
lige saa forkastelig, da Afgjørelsen bedst tilhører Inder
Voldtægt, den være nu nok saa velmeent, er det at tv
Existents ind i de afgjørende christelige Categorier; n
Dumhed at sige, at Barnealderen (ligefrem forstaaet) e
lig afgjørende for at blive Christen. Som man sv
villet danne en ligefrem Overgang fra Eudaimonisme ti
gjennem Klogskab: saaledes er det ogsaa en svigeful
saa nær som muligt at ville identificere det at blive C
det at blive Menneske, og at ville indbilde Nogen, a
det afgjørende i Barndommen. Og forsaavidt denne T
bøielighed til at skyde det at blive Christen hen til I
bliver almindelig: saa vil dette netop være et Beviis f
stendommen er ifærd med at uddøe; thi det man vil,
gjøre et Forsøg paa at forvandle det at være Christen
Erindring, istedenfor at det at blive Christen er det
rende et Menneske bliver; man vil pynte Barndomm
Uskyld phantastisk ud med den yderligere Bestemmels
Uskyld er det at være Christen, og saa vil man l
træde istedenfor Afgjørelse. Deri ligger nemlig det
den berettigede Humor, at den ærlig og uden Svig
reent menneskeligt paa det at være Barn (ligefrem f
det bliver nu evig vist og sandt, dette lader sig ikk
Barndommen, naar den er forbi, bliver kun en Erin
Humor (i sin Sandhed)
christelige Bestemmelse a
at blive Christen med at
bliver det at være Christen

ved Erindringen bag ved; Manddommens paa Barndommen o. s. v., cfr. det Foregaaende), er det baglænds Perspektiv: Christendommen er Retningen fremad til at blive Christen, og blive det ved at vedblive at være det. Uden Stillestaaen ingen Humor; thi Humoristen har bestandig god Tid, fordi han har Evighedens gode Tid bag ved sig. Christendommen har ingen Plads for Veemod; Frelse eller Fortabelse, Frelse ligger foran, Fortabelse bag ved for hver Den der vender sig om, hvad han saa end seer; thi Loths Hustru blev til Steen, da hun saae sig tilbage, fordi hun saae Ødelæggelsens Vederstyggelighed, men christeligt forstaaet er det at see sig om, selv om man fik Øie paa Barndommens yndige, fortryllende Landskab, er Fortabelse. — Naar man gjør Spekulationen en eneste Concession med Hensyn til at begynde paa den rene Væren: saa er Alt tabt, og Confusionen umulig at standse, da den skal standses indenfor den rene Væren; naar man gjør en barnagtig Orthodoxie en eneste Concession, betræffende Barnealderens specifike Fortrinlighed med Hensyn til at blive Christen, saa er Alt forvirret.

Men nu hiint Bibelsted; det staaer jo dog i Bibelen! Jeg har i det Foregaaende allerede gjort mig latterlig nok ved ogsaa at skulle indlade mig paa den pusillanime og frygtagtige Bibelfortolkning: jeg skal ikke yderligere forsøge mig. Har en barnagtig Orthodoxie kastet en comisk Belysning over Christendommen, saa da ogsaa en saadan Bibelfortolkning, der i sin frygtagtige Underdanighed, uden at blive sig det bevidst, vender Forholdet om, og endda ikke er saa bekymret for at forstaae Bibelen som for at blive forstaaet af den, ikke saa bekymret for at forstaae Bibelstedet, som for at faae et Bibelsted at beraabe sig paa — en Modsigelse, ligesom naar En der handler vil raadspørge et Menneske (dette er jo Afhængighedens Forhold), men raadspørge ham saaledes, at han fordrer af ham, at han skal svare Det og Det, og tillader sig Alt for at faae ham til at svare netop saaledes. Underkastelsen under Consulentens Autoritet bliver en listig Dragen Fordeel af Autoriteten. Men er det at consulere? Er det at underkaste sig hvad man kalder Bibelens guddommelige Autoritet? Det er jo et feigt Forsøg paa, ved aldrig at handle paa egen Haand at skubbe alt Ansvar af sig — ret som om man ikke havde noget Ansvar for, paa hvilken Maade man faaer et Bibelsted for sig. Det er psy-

---

Loths Hustru] 1. Mose Bog 19, 26. pusillanim kleinmodig. forsagt.

chologisk ret mærkeligt, hvor snilde, hvor opfindsomme, hvor spidsfindige, hvor udholdende i lærde Undersøgelser enkelte Mennesker kunne være, bare for at faae et Bibelsted at beraabe sig paa; derimod synes de slet ikke opmærksomme paa, at dette netop er at gjøre Nar af Gud, at behandle ham som et sølle Skrog, der har været taabelig nok til at give noget Skriftligt fra sig, og nu maae finde sig i, hvad Juristerne ville gjøre det til. Saaledes bærer et fiffigt lille Barn sig ad mod en stræng Fader, der ikke har vidst at vinde Barnets Kjerlighed; det tænker som saa: naar jeg blot kan faae hans Tilladelse, saa er det godt, om jeg ogsaa skal bruge lidt List. Men et saadant Forhold er intet ømt og inderligt mellem Fader og Søn. Og saaledes er det heller intet inderligt Forhold mellem Gud og et Menneske, naar de ere hinanden saa fjerne, at der bliver Plads og Brug for al denne bekymrede og en mismodig Underkastelses Spidsfindighed og Grublen. Man finder snarest Exempler paa en saadan Adfærd mellem virkelig begavede Hoveder, hvis Begeistring ikke staaer i Forhold til deres Intellectualitet. Medens indskrænkede og travle Mennesker bilde sig ind, at de handle og handle og handle, er det netop et Kjende paa en vis Art af intellectuelle Hoveder den Virtuositet, med hvilken de veed at undgaae at handle. Det er Rystende, at Cromwell, der jo var en velstuderet Bibellæser, havde

enskabelige og afsindige Anfald paa Christendommen. Man skal
:e prutte, ikke ville forandre Christendommen, heller ikke outrere
d at holde igjen paa forkeert Sted, man passe blot paa, at
n bliver hvad den var, Jøder en Forargelse, Græker en Daar-
ab, ikke noget taabeligt Noget, som baade Jøder og Græker
ke forarges over, men smile af og kun hidses mod ved For-
aret for.

Men om Inderlighedens Arbeide med at blive og vedblive at
re Christen høres der kun Lidet. Og dog var det vel netop
tte der især maatte blive at erfare og ved Erfaring at ud-
le efter at Christendommen er indført i Landene, og i de
istne Lande, hvor de enkelte Christne jo ikke som Missionairer
lle gaae ud i Verden for at udbrede Christendommen. I de
ste Tider var det anderledes. Apostlene bleve Christne i ældre
er, altsaa efterat have tilbragt en Deel af deres Liv i andre
egorier (som en Følge deraf kan Skriften Intet indeholde om
: de Collisioner, der kan opstaae ved at være opdragen fra
n af i Christendommen); de bleve Christne ved et Mirakel*)
r mangler Analogien i Forhold til almindelige Mennesker), eller
: saa hurtigt, at derom ingen nærmere Forklaring gives. Der-
i vende de deres Opmærksomhed udefter paa at omvende
dre; men atter her mangler Analogien for et stakkels enkelt

*) I det Foregaaende er det oftere blevet sagt, at en Apostels Existents er paradox-dialektisk; jeg skal nu vise, hvorledes. Apostelens direkte Forhold til Gud er paradox-dialektisk, thi et direkte er lavere (Mellembestemmelsen er Immanentsens Religieusitet, Religieusiteten *A*) end Menighedens indirekte, da det indirekte Forhold er mellem Aand og Aand. det direkte Forhold Æsthetik — og dog er det direkte Forhold høiere. Apostelens Forhold er saaledes ikke ligefrem høiere end Menighedens, hvad en snaksom Præst bilder en gabende Menighed ind, og hvorved hele Sagen gaaer tilbage til det Æsthetiske. — Apostelens direkte Forhold til andre Mennesker er paradox-dialektisk: at Apostelens Liv er vendt udad, beskjæftiget med at udbrede Christendommen i Riger og Lande, thi dette Forhold er lavere end den Meniges indirekte Forhold til Andre, grundet i at han væsentligen har med sig selv at gjøre. Det direkte Forhold er et æsthetisk (Retningen ud efter), forsaavidt lavere, og dog er det undtagelsesviis høiere for Apostelen: dette er det paradox-dialektiske. Det er ikke ligefrem høiere, thi saa faae vi al den verdenshistoriske Travlhed af En og Hver. Det Paradoxe ligger netop i, at Det gjelder som det høiere for en Apostel, der ikke gjelder saaledes for Andre.

Menneske, der kun har den Opgave at existere som Christen. Naar man da ikke er opmærksom paa Inderlighedens Arbeide, saa er Trangen til at gaae videre let forklaret. Man lever i Christenheden; man er Christen, idetmindste ligesom alle Andre; da Christendommen nu har bestaaet i saa mange Aarhundreder og gjennemtrængt alle Forhold, er det saa let at blive Christen; man har ikke en Missionairs Opgave: nu ja, saa er Opgaven at gaae videre og spekulere over Christendommen. Men at spekulere over Christendommen er ikke Inderlighedens Arbeide; man forsmaaer altsaa de daglige Opgaver med at indøve Troen, Opgaven med at bevare sig selv i dens paradoxe Lidenskab, overvindende alle Sandsebedrag. Man vender Sagen om, og glemmer, at det, eftersom Forstanden og Culturen og Dannelsen tiltager, bliver vanskeligere og vanskeligere at bevare Troens Lidenskab. Ja, var Christendommen en subtil Doctrin (ligefrem forstaaet), saa vilde Dannelse hjælpe ligefrem, men i Forhold til en Existents-Meddelelse, der paradox accentuerer det at existere, gavner Dannelse kun — ved at gjøre Vanskelighederne større. De Dannede have saaledes kun et meget ironisk Fortrin for de Eenfoldige i Henseende til at blive og vedblive at være Christne: det Fortrin, at det er

Vanskeligheder, især saadanne, der have den humoristiske Beaffenhed, at den meest Dannede efter at have udstaaet de største ıstrængelser væsentligen ikke er kommen videre end det eenfolʒste Menneske kan komme.

Thi det eenfoldigste Menneske kan dog vel blive en Christen ; vedblive at være det; men da han deels ikke har Forstand ler nogen stor Maalestok, deels den Eenfoldiges Vilkaar i Livet nder hans Opmærksomhed ud efter: saa fritages han for den aisommelighed, i hvilken den Dannede bevarer Troen, stridende ere og mere anstrænget efter som Dannelsen tiltager. Da det mlig er det Høieste at blive og at vedblive at være Christen, n Opgaven ikke være at reflektere over Christendommen, men n ved Reflexionen at potentsere den Pathos, med hvilken man dbliver at være Christen.

Og herom var det dette hele Skrift har dreiet sig, hvis første el afhandlede den objektive Opfattelse af det at blive eller være risten, den sidste den subjektive.

ɪjektivt bestemmer man det at blive eller at være Christen paa følgende Maade:

1) En Christen er Den, som antager Christendommens Lære. en er det denne Læres Hvad der i sidste Grund skal afgjøre, a man er Christen, saa vendes øieblikkeligt Opmærksomheden : efter for at faae at vide, hvilken da Christendommens Lære er dtil den mindste Detail, fordi dette Hvad jo ikke skal afgjøre, ad der er Christendom, men om jeg er Christen. — I samme eblik begynder den lærde, den bekymrede, den frygtagtige Apoximeringens Modsigelse. Approximationen kan fortsættes saa nge det skal være, og over den gaaer det tilsidst reent i emmebogen med Afgjørelsen, hvorved Individet bliver Christen.

Denne Mislighed har man bødet paa ved den Forudsætning, Enhver i Christenheden er Christen, vi ere Alle saadan hvad n kalder Christne. Under denne Forudsætning gaaer det bedre d de objektive Theorier. Vi ere Alle Christne. Bibeltheorien l nu til at see efter rigtigt objektivt, hvad dog Christendom er dog ere vi jo Christne, og det Objektive antages at gjøre os Christne, det Objektive som vi nu først skal ret lære at kjende, som ere Christne — thi ere vi ikke Christne, saa er den her slagne Vei den der aldrig fører til at blive det). Kirketheorien ager at vi ere Christne, men nu skal vi reent objektivt have sikkret, hvad det Christelige er, for at kunne værge os mod

Tyrken og Russen og Romeraaget, og tappert fægte Christendommen igjennem ved at lade vor Tid danne ligesom en Bro hen til den mageløse Fremtid, som allerede skimtes. Dette er lutter Æsthetik; Christendommen er en Existents-Meddelelse, det at blive Christen Opgaven eller at vedblive at være det, og det allerfarligste Sandsebedrag er at blive saaledes sikker i at være det, at man skal til at værge hele Christenheden mod Tyrken – istedenfor at værge om Troen i sig mod det Sandsebedrag om Tyrken.

2) Man siger: nei, ikke enhver Antagelse af den christne Lære gjør En til Christen. Det det især kommer an paa er Tilegnelsen, at man tilegner sig og fastholder denne Lære ganske anderledes end noget Andet, at man vil leve i den og døe i den, vove sit Liv for den o. s. v.

Dette seer ud som det var Noget. Den Categorie: ganske anderledes er imidlertid en temmelig maadelig Categorie, og den hele Formel, der gjør et Forsøg paa at bestemme det at være Christen noget mere subjektivt, er hverken det Ene eller det Andet, undgaaer paa en Maade Vanskeligheden med Approximationens Distraction og Svig, men mangler categorisk Bestemmelse. Den Tilegnelsens Pathos, om hvilken her er Tale, er Umiddelbarhedens; man kan lige saa godt sige, at en begeistret Elsker for-

aaelsen, en midlertidig Funktion, hvormed fattige Folk og dumme ennesker maae nøies, medens Privat-Docenter og gode Hoveder ıae videre. Kjendet paa at være Christen (Troen) er Tilegnelsen, en saaledes, at den specifikt ikke er forskjellig fra anden intelctuel Tilegnelse, hvor en foreløbig Antagelse er en midlertidig unktion i Forhold til Forstaaelsen. Tro bliver ikke det Specifike ır Forholdet til Christendommen, og det vil atter blive det Hvad er troes, som afgjør, om En er Christen eller ikke. Men herved r Sagen igjen ført tilbage under Nr. 1.

Den Tilegnelse nemlig, ved hvilken en Christen er Christen, ıaa være saa specifik, at den ikke kan forvexles med nogen nden.

3) Man bestemmer det at blive og at være Christen objektivt ke ved Lærens Hvad, ei heller subjektivt ved Tilegnelsen, ikke d hvad der er foregaaet i Individet, men ved hvad der er foreaet med Individet: at det er døbt. Forsaavidt man til Daaben ier Antagelsen af Troesbekjendelsen, saa vil herved dog intet gjørende vindes, men Bestemmelsen vil vakle mellem at accenere Hvad (Approximationens Vei) og ubestemt at tale om Angelse og Antagelse, og Tilegnelse o. s. v. uden specifik Bestemıthed.

Skal det at være døbt være Bestemmelsen, saa vil Opmærkmheden øieblikkeligt vende sig ud efter hen til den Overveielse: n jeg nu virkeligen er døbt. Saa begynder Approximationen i rholdet til et historisk Faktum.

Vil derimod Nogen sige, at han jo i Daaben modtog Aanden, af dens Vidnen med hans Aand veed han at han er døbt: saa Slutningen lige vendt om, han slutter fra Aandens Vidnesbyrd i m til at han maa være døbt, ikke fra det at være døbt til at ve Aanden. Men skal Slutningen gjøres saaledes, saa er ganske gtigt Daaben ikke Kjendet, men Inderligheden, og saa maa igjen rdres den Inderlighedens og Tilegnelsens specifike Bestemmelse, vorved Aandens Vidnesbyrd i en Christen er forskjellig fra al iden (en universellere bestemmet) Aandsvirksomhed i et Menske.

Mærkeligt er det forøvrigt, at den Orthodoxie, der især har rt Daaben til det Afgjørende, ideligen klager over, at der blandt Døbte kun ere saa faae Christne, at næsten alle, paa en lille odelig Skare nær, ere Aandløse og døbte Hedninger, hvilket les at tyde paa, at Daaben ikke kan være det Afgjørende i nseende til at blive Christen, end ikke efter Deres Anskuelses

Næste, der i det Første urgere den som afgjørende i Henseende til at blive Christen.

Subjektivt bestemmes det at være Christen saaledes:

Afgjørelsen ligger i Subjektet, Tilegnelsen er den paradoxe Inderlighed, der er specifik fra al anden Inderlighed. Det at være Christen bestemmes ikke ved Christendommens Hvad, men ved den Christnes Hvorledes. Dette Hvorledes kan kun passe til Eet, til det absolute Paradox. Der er derfor ingen ubestemt Talen om, at det at være Christen er at antage og antage og ganske anderledes antage, at tilegne sig, at troe, at tilegne sig i Troen ganske anderledes (lutter rhetoriske og fingerede Bestemmelser); men det at troe er specifik bestemmet forskjelligt fra al anden Tilegnelse og Inderlighed. Tro er den objektive Uvished med det Absurdes Frastød, fastholdt i Inderlighedens Lidenskab, der netop er Inderlighedens Forhold potentseret til sit Høieste. Denne Formel passer kun paa den Troende, paa ingen Anden, ikke paa en Elsker, eller en Begeistret, eller en Tænker, men ene og alene paa den Troende, der forholder sig til det absolute Paradox.

Troen kan derfor heller ikke være nogen midlertidig Funktion. Den som indenfor en høiere Viden vil vide sin Tro som en

er det Tilbagegang at blive objektiv; og selv Den, der fortabes idenskab, har ikke tabt saa meget som Den der tabte Lidenb; thi den Første har Muligheden.

Saaledes har man i vor Tid villet være objektiv i Forhold til istendommen; den Lidenskab, med hvilken Enhver er Christen, bleven En for lidt, og ved at blive objektiv have vi Alle faaet igter til at blive — Privat-Docenter.

Men denne Tingenes Orden har atter gjort Striden i Christenen saa comisk, fordi paa saa mange Maader Striden blot beer i at vexle Vaaben, og fordi Striden om Christendommen er i Christenheden af Christne eller mellem Christne, der Alle ved ille være objektive og gaae videre vare ifærd med at opgive at e Christne. Da i sin Tid den danske Regjering converterede engelske 3 pCt. Laan fra Wilson til Rothschild, blev der gjort krig i Bladene; der blev holdt en Generalforsamling af Folk, ikke eiede Obligationer, men som havde laant en for som endehaver at møde; der blev afhandlet: at man burde protee mod Regjeringens Beslutning ved at nægte at ville modtage nye Obligationer. Og Generalforsamlingen bestod af Folk, der e eiede Obligationer, og som altsaa neppe vilde komme i den slige Stilling, at Regjeringen foreslog dem at modtage de nye ligationer. Det at være Christen er ifærd med at tabe Lidenbens Interesse og dog fægtes der *pro* og *contra*, man argumener fra sig selv: er det ikke Christendom, saa er jeg ingen risten, hvad jeg dog vel er; og man har vendt Sagen saaledes at man interesserer sig for at være Christen for at kunne afre hvad Christendom er, ikke for hvad Christendom er for at ne være Christen. Navnet Christen bruger man da ligesom e Folk laante Obligationen — for at komme med paa Generalamlingen, hvor de Christnes Skjebne afgjøres af Christne, der for deres egen Skyld bryde sig om at være Christne. — For s Skyld gjøres saa alt dette?

Netop fordi man i vor Tid og i vor Tids Christenhed ikke es tilstrækkelig opmærksom paa Inderliggjørelsens Dialektik, paa at Individets Hvorledes er et ligesaa nøiagtigt og et mere ørende Udtryk for hvad han har end det Hvad han raaber : saa fremkomme de besynderligste og naar man er i det Hu-

---

det engelske 3 pCt. Laan] ɔ: det store Statslaan, der stiftedes 1825 og toges af det engelske Bankierhus Wilson. I 1837, da Wilson gik fallit, over-Rothschild Hovedobligationen.

meur og har Tid dertil de latterligste Confusioner i vor Tid, om hvilken det let lod sig bevise, at end ikke Hedenskabets Forvirring kan have været saa comisk, fordi der ikke var sat saa meget ind, og Modsætningerne ikke skruede saa høit op. Men Lige for Lige naar Venskab skal holdes, og man skal vedblive at være Optimist. Den der experimenterende i Lidenskabens Omraade udelukker sig selv fra alle lyse og smilende Udsigter til at blive Privat-Docent og til hvad dette indbringer: han bør idetmindste have et lille humoristisk Vederlag, fordi han tager sig Noget saa nær, som Andre, sigtende efter det langt Høiere, ansee for Bagatel: det lille humoristiske Vederlag, at hans Lidenskab skærper Sandsen for det Comiske. Den der, skjøndt Menneskeven, udsætter sig for at blive afskyet som Egoist, der han ikke objektiv bekymrer sig om Christendommen for Andres Skyld, han bør i Qvalitet af Latter-Ven have en lille Skadeserstatning; det gaaer dog virkeligen ikke an, at have Skammen af at være Egoist, og ingen Fordeel af det: saa er man jo ikke Egoist.

En Orthodox værger i den forfærdeligste Lidenskab om Christendommen; han forsikkrer i sit Ansigts Sved og med de meest bekymrede Gebærder, at han antager Christendommen puur og reen, han vil leve og døe i den — og han glemmer, at en saadan Antagelse er et altfor almindeligt Udtryk for at forholde sig til

l at rende om og forkynde Christendommen — i et christent
and. Det forstaaer sig, om vi end Alle ere døbte, kan derfor
jerne Enhver behøve at blive Christen i en anden Forstand. Men
er er Forskjellen: Kundskaben mangler ikke i et christent Land,
er mangler noget Andet, og dette Andet kan det ene Menneske
ike ligefremt meddele det andet. Og i saa phantastiske Categorier
il en Opvakt virke for Christendommen: og dog beviser han,
stop jo mere travl han er for at udbrede og udbrede: at han
lv ikke er Christen. Thi det at være Christen er noget saa
ennemreflekteret, at det ikke tillader den æsthetiske Dialektik,
r teleologisk lader eet Menneske være Noget for andre som han
ke er for sig selv. — Paa den anden Side, en Spotter angriber
ristendommen og foredrager den til samme Tid saa forsvarligt,
det er en Lyst at læse ham, at Den, der er i Forlegenhed for
: at faae den bestemt fremsat, næsten maa tye til ham.

Al ironisk Iagttagelse ligger bestandigt i at passe paa Hvor-
les, medens den Ærede, med hvem Ironikeren har den Ære at
llade sig, kun er opmærksom paa Hvad. En Mand forsikkrer
it og dyrt: dette er min Mening; imidlertid indskrænker han
; dog ikke til ordret at fremsige den korte Formel, han forklarer
; nærmere, han vover at variere Udtrykkene: ja, for det er ikke
a let en Sag med at variere som man troer, der er mere end
n Student der havde faaet Laudabilis for Stiil hvis han ikke
ivde varieret, og en stor Mængde Mennesker have hiin af Socra-
s hos Polos beundrede Genialitet i at variere: de sige aldrig det
imme — om det Samme. Ironikeren seer da efter; han passer
iturligviis ikke saa meget paa det, der er skrevet med store Bog-
aver eller som ved den Talendes Diction forraader sig at være
ormel (den Æredes Hvad), men han passer paa en lille Mellem-
tning, der er undgaaet den Æredes storartede Opmærksomhed,
lille vinkende Prædikat o. s. v., og seer nu med Forundring,
d ved Variationen *(in variatione voluptas)*, at den Ærede ikke
r den Mening, ikke fordi han er en Hykler, ih bevares, det er
alvorlig en Sag for en Ironiker, men fordi den gode Mand har
alet sig paa at vræle den ud, mindre paa at have den inde.
n Ærede kan da forsaavidt have Ret i, at han har denne Me-
g, som han af Livsens Kraft indbilder sig det, han kan gjøre

---

en Spotter angriber Christendommen osv.] her sigtes til Feuerbach
hans Skrift: Wesen des Christenthums. Jvfr. VI Bd. S. 428. af Socrates
s Polos] se IV Bd. S. 236. *in variatione voluptas* Forandring fryder.

Alt for den i Qvalitet af Rendekjærling, han kan vove sit Liv for den, i meget confunderede Tider kan han endog drive det til at miste Livet for denne Mening*) — nu veed jeg da for Pokker, at Manden maa have havt den Mening; og dog kan der samtidigen have levet en Ironiker, der endog i den Stund, da den ulykkelige ærede Mand bliver henrettet, ikke kan bare sig for at lee, fordi han gjennem sine Indicier veed, at Manden aldrig har været paa det Rene med sig selv. Latterligt er det, og det er heller ikke mistrøstende for Livet at Sligt kan skee; thi Den der i stille Indadvendthed, oprigtig for Gud er bekymret for sig selv, ham frelser Guden fra at være i en Vildfarelse, selv om han er nok saa eenfoldig, ham fører Guden i Inderlighedens Lidelse til Sandheden. Men Geskæftighed og Støien er Vildfarelsers Kjende, Tegn paa en abnorm Tilstand, ligesom Vinde i Maven, og det at slumpe til at blive henrettet i en tumultuarisk Vending er ikke den Art af Lidelse, der væsentligen er Inderlighedens.

I England skal det være hændt, at en Mand blev overfaldet paa Landeveien af en Røver, der havde gjort sig ukjendelig ved en stor Paryk. Han styrter mod den Reisende, griber ham i Brystet og raaber: Deres Børs. Han faaer Børsen, som han beholder, derimod kaster han Parykken fra sig. En fattig Mand kommer ad samme Vei, finder Parykken, tager den paa, naaer den

Hvis jeg ikke husker meget feil, har jeg allerede i dette ift eengang før fortalt denne Historie; dog ønsker jeg at ende : Bogen med den. Jeg troer ikke, at Nogen med Sandhed ıisk skal kunne beskylde mig for, at jeg har varieret den ledes, at den ikke er bleven den samme.

Tillæg.

Forstaaelsen med Læseren.

Undertegnede, Johannes Climacus, der har skrevet denne Bog, ver sig ikke for at være en Christen; han er jo fuldt op beftiget med, hvor vanskeligt det maa være at blive det; men ıu mindre er han En, der efter at have været Christen ved at videre er ophørt at være det. Han er en Humorist; nøiet Øieblikkets Vilkaar, haabende at noget Høiere vil forundes , føler han sig særdeles lykkelig ved, naar galt skal være, p at være født i det spekulative, theocentriske Aarhundrede. vor Tid det er en Tid for Spekulanter og store Mænd med eløse Opdagelser; og dog troer jeg, at Ingen af disse Ærede have det saa godt som en privatiserende Humorist har det i stilhed, hvad enten han afsides slaaer sig for sit Bryst eller ret hjerteligen. Han kan derfor meget godt være Forfatter, r han blot passer paa, at det bliver for hans egen Fornøielse, han bliver i Afsidesheden, at han ikke kommer ind med i engselen, omkommer i Tidens Vigtighed, som en Nysgjerrig ved ldebrand, bliver ansat til at pumpe, eller blot generes af den ıke, at han kunde staae i Veien for nogen af de forskjellige ıærkede, der har og skal have og maa have og vil have Bening.

Hele Skriftet dreier sig i Experimentets Afsideshed om mig , ene og alene om mig selv. »Jeg, Joh. Cl., nu tredive Aar mel, barnefødt i Kjøbenhavn, et slet og ret Menneske som k er fleest, har hørt tale om, at der er et høieste Gode i Vente, kaldes en evig Salighed, og at Christendommen vil betinge dette ved Forholdet til den: jeg spørger nu, hvorledes bliver

jeg en Christen« (cfr. Indl.). Jeg spørger alene for min egen Skyld, ja saa vist gjør jeg saa, eller rettere, jeg har spurgt derom, thi det er jo Skriftets Indhold. Ingen uleilige sig derfor med at sige, at Bogen er aldeles overflødig, og ganske uvedkommende Tiden, med mindre han da endeligen skal sige Noget, thi i saa Fald er det den ønskelige Dom, der jo allerede er udtalt af dens Forfatter. Hvor flaut det er i vor Tid, hvis Nogen bliver opmærksom derpaa, at skrive en saadan Bog, fatter han vel. Saasnart derfor blot En — dog hvad siger jeg, hvor river Du mig hen, forfængelige Hjerte, nei, nei, det er ikke godt at føres i Fristelse; ellers vilde jeg sige, saasnart blot En kunde oplyse, hvor og hos hvem man indgiver Ansøgning om Tilladelse til som eenligt Menneske at turde skrive eller nedsætte sig som Forfatter i Menneskehedens, i Aarhundredets, i vor Tids, i Publikums, i Manges, i Fleres Navn, eller hvad der maa ansees for en endnu sjeldnere Begunstigelse, som eenlig Menneske at turde skrive mod Publikum i »Manges Navn«, mod Majoriteten i en anden Majoritets Navn betræffende den samme Sag, selv vedkjendende sig at tilhøre Minoriteten at turde skrive i Manges Navn; og altsaa paa eengang som eenligt Menneske have Polemikens Spændkraft ved at være i Minoriteten og Velbehageligheden i Verdens Øine ved at være i Majoriteten; dersom Nogen kunde oplyse mig om, hvilke Udgifter

ıger citerer den anerkjendende og indrullerer mig i Mandtals-
en. Undgaaer det ham, at intet Partie kan være tjent med en
ıerimenterende Humorist, saa kan denne desto bedre indsee sin
ıelighed til hvad han paa enhver Maade skal søge at undgaae.
at være Partiegænger har jeg ingen Egenskab, thi jeg har
en Mening uden den: at det maa være det allervanskeligste at
re en Christen, hvilken Mening er ingen Mening, og heller ikke
nogen af de for en »Mening« ellers charakteristiske Egen-
iber; thi den smigrer ikke mig selv, da jeg ikke udgiver mig
at være Christen; den fornærmer ikke den Christne, da han
Intet kan have imod at jeg anseer det for det Vanskeligste hvad
har gjort og gjør; den fornærmer ikke Angriberen af Christen-
ımen, da hans Triumph jo bliver desto større, han som gaaer
re — end det, der er det Vanskeligste af Alt. Conseqvent
ter jeg intet Virkelighedens Beviis for at jeg virkeligen har en
ing (en Tilhænger, et Hurra, at blive henrettet o. s. v.), thi
har ingen Mening, og ønsker ingen at have, nøiet og fornøiet
ned. Som man i catholske Bøger især fra en ældre Tid finder
Anmærkning bagerst i Bogen, der underretter Læseren om, at
skal forstaaes i Overeensstemmelse med den hellige alminde-
Moderkirkes Lære: saaledes indeholder hvad jeg skriver tillige
Efterretning om, at Alt skal forstaaes saaledes, at det er til-
kaldt; at Bogen ikke blot har en Slutning, men ovenikjøbet
Tilbagekaldelse. Mere kan man da hverken forlange forud
r bag efter.

At skrive og udgive en Bog, naar man end ikke har en For-
ger, der kunde komme i Forlegenhed med at den ikke sælges,
jo en uskyldig Tidsfordriv og Fornøielse, et tilladeligt privat
etagende i en velordnet Stat, der tolererer Luxus, og hvor det
ındes Enhver at anvende sin Tid og sine Penge som han vil,
være til at bygge Huse, kjøbe Heste, gaae paa Comedie, eller
at skrive overflødige Bøger og lade dem trykke. Men maa
te betragtes saaledes, skjønnes ikke rettere, end at det igjen
ansees for en af Livets uskyldige og tilladelige stille Glæder,
hverken forstyrre Helligdags-Anordningen, eller nogen anden
gtens og Sømmelighedens Forskrift, at tænke sig en Læser, med
m man af og til indlader sig i Bogen, naar man vel at
rke ikke i fjerneste Maade gjør Forsøg paa eller Mine til at

---

naar man end ikke har en Forlægger] Kierkegaards Skrifter udkom i
nission hos Reitzel.

ville forpligte et eneste virkeligt Menneske til at være Læseren. »Kun det Positive er Indgrebet i en Andens personlige Frihed« (cfr. Forordet), det Negative er Høfligheden, der end ikke her kan siges at koste Penge, thi det gjør kun Udgivelsen, og selv om man var uhøflig nok til at ville paaprakke Folk Bogen, var det dog ikke sagt, at Nogen kjøbte den. I en velordnet Stat er det jo tilladt at være forelsket saadan ganske i al Stilhed, og jo dybere Forelskelsens Stilhed er: desto tilladeligere er den. Det er derimod ikke tilladt, at en Mand antaster alle Piger og forsikkrer hver især, at hun er den virkelige Elskede. Og Den der har en virkelig Elskerinde, ham forbyder Troskab og Sømmelighed at hænge efter en indbildt Forelskelse, selv om han gjør det nok saa stille. Men Den der ingen har: ja han har Lov dertil — og den Forfatter, som ingen virkelig Læser har, han har Lov til at have en indbildt, han har endog Lov at tilstaae det, thi der er jo Ingen, han fornærmer. Priset være den velordnede Stat; misundelsesværdige Lykke for Den som forstaaer at skatte den! Hvor Nogen kan have saa travlt med at ville reformere Staten og faae Regjeringsformen forandret! Af alle Regjeringsformer er den monarchiske den bedste, fremfor nogen anden begunstiger den og omfreder de Privatiserendes stille Indbildninger og uskyldige Galskaber.

atteren, han kan forstaae, at Forstaaelsen er Tilbagekaldelsen, taaelsen med ham som eneste Læser er jo netop Bogens Tilkaldelse, han kan forstaae, at det at skrive en Bog og tilbage-e den er noget Andet end at lade være at skrive den, at det crive en Bog, som ikke fordrer Betydning for Nogen, dog er t Andet, end at lade den uskreven; og uagtet han altid føier efter En og aldrig gjør En imod, kan man dog have mere ækt for ham end for en heel Læsesalons støiende Modsigelser; da kan man ogsaa tale med ham ganske i Fortrolighed.

M. k. Læser! At jeg selv skal sige det: jeg er Intet mindre en Satans Karl i Philosophien, kaldet til at skabe en ny Ret-; jeg er et stakkels enkelt existerende Menneske med sunde, rlige Evner, ikke uden en vis dialektisk Færdighed og heller anske blottet for Studium. Men jeg er forsøgt i Livets *casibus*, eraaber mig trøstigt paa mine Lidelser, ikke i apostolisk For-d som en Æressag, thi de have kun altfor ofte været selvfor-dte Straffe, men dog beraaber jeg mig paa dem, som paa mine emestere, og med mere Pathos end naar Stygotius beraaber paa alle de Universiteter, ved hvilke han har studeret og uteret. Jeg trodser paa en vis Oprigtighed, der forbyder mig eftersnakke hvad jeg ikke kan forstaae, og byder mig, hvad i Forhold til Hegel længe har voldet mig Smerte i min For-lhed, at forsage at beraabe mig paa ham uden i enkelte Par-, hvilket da er det Samme som at maatte give Afkald paa den ndelighed, man vinder ved Tilknytningen, medens jeg bliver, id jeg selv indrømmer er uendeligt Lidet, et forsvindende endeligt Atom, som ethvert enkelt Menneske er det; en Oprig-ted, der da igjen trøster og væbner mig med en ualmindeligere ds for det Comiske og en vis Evne til at gjøre latterligt hvad rligt er; thi besynderligt nok, hvad der ikke er latterligt, kan heller ikke gjøre latterligt, dertil hører formodentligen andre er. Jeg er, saaledes forstaaer jeg mig selv, netop saa meget ikket ved Selvtænkning, saa meget dannet ved Læsning, saa et orienteret i mig selv ved at existere, at jeg er istand til at e en Lærling, en Lærende, hvilket allerede er en Opgave. e udgiver jeg mig ikke for, end at være duelig til at kunne ende i en høiere Forstand at lære. Dersom der da blandt Os

---

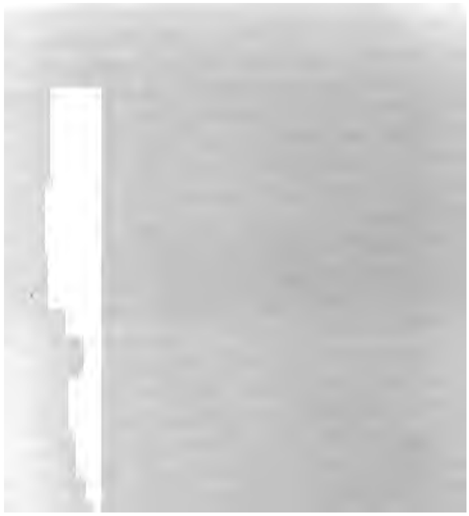
casibus forskjellige Tilskikkelser; af lat. *casus*, Kasus (»Fald« i grammatisk tand). Stygotius] i Jacob v. Tyboe 3. Akt 5 Sc.

fandtes Læremesteren! Jeg taler ikke om Læremesteren i Oldtids-Videnskaben, thi en saadan have vi, var det dette jeg skulde lære, da var jeg hjulpen, saasnart jeg havde erhvervet de fornødne Forkundskaber for at kunne begynde at lære; jeg taler ikke om Læremesteren i historisk Philosophie, hvortil jeg vel mangler Forkundskaberne, dersom vi ellers har Læremesteren; jeg taler ikke om Læremesteren i det religieuse Foredrags vanskelige Kunst, thi en saadan Udmærket have vi, og jeg veed, jeg har bestræbt mig for at benytte den alvorlige Veiledning, det veed jeg, om ikke af Tilegnelsens Udbytte, at jeg ikke underfundig skal tillyve mig selv Noget, eller maale hans Betydning med min Tilfældighed, saa veed jeg det af den Ærefrygt, jeg har bevaret for den Høiærværdige; jeg taler ikke om Læremesteren i Poesiens skjønne Kunst og dennes Hemmeligheder med Sproget og Smagen, thi en saadan Indviet have vi, det veed jeg, jeg haaber, jeg skal aldrig glemme hverken ham eller hvad jeg skylder ham. Nei, den Læremester, om hvilken jeg taler og paa en anden Maade, tvetydigt og tvivlende, er Læremesteren i den tvetydige Kunst at tænke over Existents og at existere. Altsaa, dersom han fandtes: saa tør jeg indestaae for, at der sgu nok skulde komme Noget ud af det,

d Noget deraf bestemtere, og til Gjengjeld i Forhold til Meget,
t ethvert Menneske veed eller troer at vide, veed med Bestemt-
, at han ikke veed det. Maaskee blev jeg i denne Henseende
ikke troet, hvis jeg vilde sige det til Andre end Dig, m. k.
ser. Thi naar En i vor Tid siger: jeg veed Alt, saa bliver han
:t; men Den der siger: der er Meget, jeg ikke veed, han mis-
kes for Hang til at lyve. Du erindrer, at i et Stykke af
ibe en i letfærdige Elskovs-Historier forfaren Mand fortæller,
ian bruger denne Fremgangsmaade, naar han er kjed af en
:, han skriver hende til: jeg veed Alt — og, tilføier han, dette
del har endnu aldrig slaaet feil. I vor Tid troer jeg heller
:, det er slaaet feil for nogen Spekulant, der siger: jeg veed
o, men de ugudelige og løgnagtige Mennesker, som sige, der
Meget, de ikke veed, dem gaaer det efter Fortjeneste i denne
bedste Verden, ja den bedste Verden for alle Dem der have
til Bedste ved at vide Alt, eller ved slet Intet at vide.

J. C.

et Stykke af Scribe: »En Lænke«, 4. Akt 1. Sc.

En første og sidste Forklaring.

For en Form og for Ordens Skyld vedgaaer jeg herved, hvad der realiter neppe kan have Interesse for Nogen at vide, at jeg er, som man siger, Forfatter af: Enten—Eller (**Victor Eremita**), Kjøbenhavn i Februar 1843; Frygt og Bæven (**Johannes de silentio**), 1843; Gjentagelsen (**Constantin Constantius**) 1843; Om Begrebet Angest (**Vigilius Hafniensis**) 1844; Forord (**Nicolaus Notabene**) 1844; Philosophiske Smuler (**Johannes Climacus**) 1844; Stadier paa Livets Vei (**Hilarius Bogbinder: William Afham, Assessoren, Frater Taciturnus**) 1845; Afsluttende Efterskrift til de philosophiske Smuler (**Johannes Climacus**) 1846; en Artikel i »Fædrelandet« Nr. 1168, 1843 (**Victor Eremita**); to Artikler i »Fædrelandet«, Januar 1846 (**Frater Taciturnus**).

Min Pseudonymitet eller Polyonymitet har ikke havt en tilfældig Grund i min Person (visseligen da ikke i Frygt for Lovenes Straf, i hvilken Henseende jeg ikke er mig bevidst at have forbrudt Noget, og har Bogtrykkeren, samt Censor *qua* Embedsmand, samtidigen med Skriftets Udgivelse altid været officielt underrettet om, hvo Forfatteren var), men en væsentlig i selve Frembringelsen, der for Replikkens, for den psychologisk varierede Individualitets-Forskjelligheds Skyld digterisk krævede den Hensynsløshed i Godt og Ondt, i Sønderknuselse og Overgivenhed, i Fortvivlelse og Overmod, i Lidelse og Jubel o. s. v., der kun er ideelt begrændset af den psychologiske Conseqvents, hvilken ingen faktisk virkelig Person i Virkelighedens sædelige Begrændsning tør tillade sig eller kan ville tillade sig. Det Skrevne er da vel Mit, men kun forsaavidt jeg har lagt den producerende digterisk-virkelige Individualitet ham hans Livs-Anskuelse i

---

en Artikel i Fædrelandet osv.] se S. K.s Bladartiker, udg. af Rasmus Nielsen, S. 135, 140 og 149. Polyonymitet Rigdom paa Navne.

af mig personligt i mit eget Navn vilde være den anmassende Selvfo
der forskyldte med dette ene Ord, dialektisk seet, væsentligen at have
Pseudonymerne. Saalidet som jeg i Enten—Eller er Forføreren eller
saalidet er jeg Udgiveren *Victor Eremita*, netop lige saa lidet; han er e
virkelig subjektiv Tænker, som man jo gjenfinder ham i »*in vino ve*
er i »Frygt og Bæven« ligesaa lidet *Johannes de silentio*, som den Tro
han fremstiller, netop ligesaa lidet, og atter netop ligesaa lidet Forfa
ordet til Bogen, hvilket er en digterisk-virkelig subjektiv Tænkers Ind
Replik. Jeg er i Lidelses-Hi ien (Skyldig? — Ikke-Skyldig?) ligesa
perimentets *Quidam* som Ex ientatoren, netop ligesaa lidet, da E
toren er en digterisk-virkel. ıbjektiv Tænker og den Experiment
Frembringelse i psychologisk iseqvents. Jeg er saaledes det Ligegyld
er ligegyldigt hvad og hvorle jeg er, netop fordi igjen det Spørgsm
nu ogsaa i mit Inderste saale er mig selv ligegyldigt, hvad og hvorl
er et denne Frembringelse al it Uvedkommende. Hvad der derfor c
hold til mangt et ikke dialek. reduplicerct Foretagende kan have s
Betydning i skjøn Overeenss ımelse med den Udmærkedes Foret
vilde her, i Forhold til en m... kee ikke umærkelig Frembringelses
gyldige Pleiefader, ikkun virke orstyrrende. Mit Facsimile, mit Port
vilde ligesom det Spørgsmaal c i jeg gik med Hat eller Kaskjet, kun
Gjenstand for Deres Opmærkso hed, for hvem det Ligegyldige var h
— maaskee til Vederlag for at et Vigtige var blevet dem ligegyldigt.
literairt er Ansvaret mit*), men dialektisk-let forstaaet er det mig, d
anlediget Frembringelsens Hør ighed i Virkelighedens Verden, hvilk
viis ikke kan indlade sig med d
seqvent med absolut Ret jurid
literairt, thi al digterisk Frembr

:ningsløs og utaalelig, hvis Replikken skulde være den Producerendes (ligefremt -staaet) egne Ord. Mit Ønske, min Bøn er det derfor, at man, hvis det skulde de Nogen ind at ville citere en enkelt Yttring af Bøgerne, vil gjøre mig den eneste, at citere den respektive pseudonyme Forfatters Navn, ikke mit, ɔ: dele aledes imellem os, at Yttringen qvindeligt tilhører den Pseudonyme, Ansvaret rgerligt mig. Jeg har fra Begyndelsen meget godt indseet og indseer at min rsonlige Virkelighed er et Generende, som Pseudonymerne pathetisk-selvraadigen aatte ønske bort jo før jo hellere eller gjort saa ubetydeligt som muligt, og dog en ironisk-opmærksomme maatte ønske at have med som den frastødende ɔdstand. Thi mit Forhold er Eenheden af at være Secretairen og ironisk nok, alektisk redupliceret Forfatter af Forfatteren eller Forfatterne. Medens derfor atnok Enhver, der overhovedet har bekymret sig om Sligt, hidtil uden videre ır anseet mig for Forfatteren af de pseudonyme Bøger førend Forklaringen kom, a vil Forklaringen maaskee i første Øieblik foranledige den besynderlige Virkng, at jeg, der dog selv bedst maa vide det, er den eneste, der kun meget ivlsomt og tvetydigt anseer mig selv for Forfatteren, fordi jeg er den uegentlige ɔrfatter, hvorimod jeg ganske egentligen og ligefremt er Forfatter f. Ex. af de ɔbyggelige Taler og af hvert Ord i disse. Den digtede Forfatter har sin beemte Livs-Anskuelse, og den Replik, der saaledes forstaaet muligen kunde være ɔtydningsfuld, vittig, vækkende, vilde maaskee i et bestemt faktisk enkelt Men-eskes Mund lyde besynderlig, latterlig, modbydelig. Om Nogen paa den Maade, kjendt med en fjernende Idealitets dannede Omgang, ved misforstaaet Paatrængenhed mod min faktiske Personlighed har forvansket sig Indtrykket af de pseuonyme Bøger, har narret sig selv, virkeligen har narret sig selv ved at faae min personlige Virkelighed at trækkes med istedetfor en digterisk-virkelig Forfatters dobbelt-reflekterede lette Idealitet at dandse med, paralogistisk-nærgaaende ar bedraget sig selv ved meningsløst at faae min private Enkelthed ud af qvalitative Modsætningers eviterende dialektiske Dobbelthed: er sandeligen ikke min kyld, der netop sømmeligen og i Interesse af Forholdets Reenhed fra min Side ar gjort, saa godt jeg kunde, Alt for at forhindre, hvad en nysgjerrig Portion af Læseverdenen, Gud veed i Interesse for hvem, lige fra Begyndelsen har gjort Alt at opnaae.

Leiligheden synes at indbyde dertil, ja næsten at fordre det endog af den dstræbende: nu, saa vil jeg benytte den til en aaben og ligefrem Yttring ikke a Forfatter, thi det er jeg jo ikke saaledes, men som Den, der har havt Ardet med, at Pseudonymerne kunde blive det. Først vil jeg takke den Styrelse, paa saa mangfoldig Maade har begunstiget min Stræben, begunstiget den

paralogistisk ɔ: som Følge af en Feilslutning. eviterende, ɔ: undigende sig (nl. det direkte Forhold mellem Læser og Forfatter).

uden maaskee een eneste Dags Afbrydelse fra Anstrængelsen gjennem 4½ Aar, og forundt mig meget Mere end hvad jeg nogensinde havde ventet, om jeg end tør give mig selv i Sandhed det Vidnesbyrd, af yderste Evne at have sat Livet ind; mere end hvad jeg idetmindste havde ventet, selv om det Præsterede forekommer Andre en vidtløftig Ubetydelighed. Saaledes med inderlig Tak til Styrelsen finder jeg det ikke Forstyrrende, at jeg just ikke kan siges at have udrettet Noget, eller hvad der er ligegyldigere, opnaaet Noget i den udvortes Verden; jeg finder det ironisk i sin Orden, i Frembringelsens og mit tvetydige Forfatterskabs Medfør, at Honoraret idetmindste har været temmelig socratisk. — Dernæst vil jeg, efter sømmeligen forud at have bedet om Undskyldning og Tilgivelse, hvis det skulde synes Nogen upassende, at jeg taler saaledes, hvad han dog maaskee atter selv vilde finde upassende om jeg undlod: jeg vil med en erindrende Taknemlighed mindes min afdøde Fader, det Menneske jeg skylder meest af Alle, ogsaa i Henseende til min Arbeiden. — Fra Pseudonymerne skilles jeg derpaa med Tvivlsomhedens gode Ønske for deres fremtidige Skjebne, at denne, hvis den skal blive dem gunstig, maa blive det, netop som de kunne ønske; jeg kjender dem jo fra den fortrolige Omgang, jeg veed det, mange Læsere kunne de ikke vente eller ønske: gid de da lykkeligen maatte finde de enkelte ønskelige. — Min Læser, hvis jeg tør tale om en saadan, vilde jeg udbede mig et glemsomt Minde hos i Forbigaaende, et Kjende paa, at det er mig han mindes, fordi han mindes mig som Bøgerne uvedkommende, hvad Forholdet kræver, ligesom Paaskjønnelsen derfor bydes oprigtigen her i Afskedens Øieblik, da jeg forøvrigt

Fædrene Overleverede, igjennem endnu engang om muligt paa en inderligere Maade.

Og gid saa ingen Halvbefaren vil lægge dialektisk Haand paa dette Arbeide, men lade det staae som det nu staaer.

Kjøbenhavn i Februar 1846.

S. Kierkegaard.

TEXTKRITISK ANHANG.

[illegible]

A = Originaludgaven. C = Concept (Pk. 22; bevaret til næsten hele Værket). M = Forfatterens egenhændige Manuskript, hvorefter A er trykt. Desuden er her bevaret 1ste Korrektur til hele Værket og 2den Korrektur til ikke faa Ark. Sætterens Text betegnes her med S (S[1] = Sætteren i 1ste Korrektur, S[2] = Sætteren i 2den Korrektur, hvor der er Grund til at gjøre Adskillelse), S. Kierkegaards Rettelser ved K (K[1], K[2]). Hvor A anføres uden videre Tilføielse, underforstaaes, at Læsemaaden ogsaa findes i Korrekturerne.

S. **V, 3** *διηρημενα*] A, *διῃρημενα* (?) M *(rigtigere).* **VIII, 4** Lov at] M. Lov til at A.

S. **1, 4** Løfte] M, et Løfte A. **3, 29** lykkes] AS, lykkedes M. **4, 10** Beundring] M *(rettet fra* Beundringen), Beundringen A. **30** dialektisk] M, dialeltisk A. **7, 1** Lære] AS, Lærer M. **12, 30** uendeligt] M, uendelig A. **14, 18** Autoritet] AS, Auctoritet M. *Ligesaa* **21** *og* **23.** **15, 32** Skrifter. —] M, Skrifter. A. **18, 9** fortsætter] M. fortsættes A. **16** Parentheser] M, Parenthes A. **36** Forsyn] M, Fyrsyn A. (at bevare Troen)] M, at bevare Troen A. **20, 35** uendeligt] M, uendelig A. **22, 18** Protagoras'] MK, Protagoras's A. relativt.«] K, relativt, MA. **31** formodentligen] M, formodentlig A. **23, 15** en Forestilling] M, Forestilling A. **28** hjerteligt] M, hjertelig A. **24, 8—9** Fortjenstlige] fortjenstlige C, Fortjenligste M, Fortjenstligste A. **10** med] M, ved A. **29, 2** atten] K, 18 M, atter A. **6** Det] M, Dette A. **7** Haab, snarere] K, Haab om at blive forstaaeligt for ham, snarere MS[1], Haab snarere A. **10** atten] K, 18 M. atter A. **31** ret at blive] M, at blive A. **31, 35** knytte sin evige Salighed] AM, knytte sin evige Salighed til og betinge den af en Approximation C *(det hele Sted er omskrevet i* M). **32, 10** Forvisning] M, Formening A. **31** vil] M *(rettet fra* vilde), vilde A.

34, 30 Aarhundredernes] M, Aarhundreders A. **35, 2** thi da] M, da A. **20** til at] M, til at at A. **36, 17** han] M, ham A. **17–18** rhetorisk]M, rhetortsk A. **20** alle andre] M, andre A. **37, 13** speculerende] M, speculative A. **38, 21** med rette] A, medrette MS (K *har forlangt* med rette, *men overstreget Rettelsen med Blyant*) **39, 11** Speculation] AM. C *afviger. Vistnok:* Speculationen. **26** forkaste den — de lykkelige . . . Elskere] K, forkaste — den de lykkelige . . . Elskere A, forkaste den (de lykkelige . . . Elskere M. **40, 40** Kjerligheden] M, Kjærligheden A. **42** originalt] orginalt ACM (*ovenfor i* **34** *har* C Orginalitet). **42, 3** at udgive sig] M, at han udgiver sig A. **43, 24** her for] AK, for M (*at uplage?*) her S. **48, 6** Vanskeligheden] M(?)C, Vanskelighedens A. **15** uden al Paatrængenhed] M (*over* al *en Klat*), uden Paatrængenhed A. **21** Religieuse] M, Religiøse A. **50, 8** Religieuse] MK, Religiøse A. **24** turde det;] M, turde det, A. **51, 3** jordisk] K (*seer ud som* jordisk,) jordisk, A, jordiskt MS. **20** Jernbane;] M, Jernbane, A. **53, 31** er ligefrem] M, er en ligefrem A. **54, 22** saa] M, da A. **55, 38** umenneskeligt] ummeneskeligt M, overmenneskeligt SA. **57, 14** det Subjektive] M, det Subjektive, A. **33** Intet:] M, Intet, A. **58, 9** Tænknings] MK, Tænknings, SA. **59, 7** Sandhed, men] M, Sandhed; men A. **12** ledige] M, ledigt A. **38** Forholdet,] SA, Forholdet; M. **61, 21** majeutisk] KA, maieutisk M, macentisk S. **63,**

S[1], thun A. *Efter* vielleicht *tilføier* M: Det vilde tillige være
rigt nok, hvis L. havde haft in mente Aristophanes Skyer v.
34 Abth.] M, Abtl. A. **85, 30** virkelig] A, virkeligen M. **34**
kheden] M, Dorskheden A. **36** Springet] M, Sproget S(?)KA.
M, sig S(?)KA. **86, 4** helte] KA, hielte M, heilte S. (**5** spreche
C *mangler*). **87, 27** og en Stræben] M, og er Stræben A.
14 har havt] har haft M, her sig(?) S, her har havt KA. **91,**
eflexion.] M, Reflexion A. **94, 12—13** mestendeels,] M, mesten-
A. **26** dagligt] A, daglig M. **96, 17—18** et saa eventyrligt
. noget saa Fabelagtigt] et saa eventyrligt . . . . et saa fabel-
: Monstrum M, noget saa eventyrligt . . . et saa Fabelagtigt
97, 13 holder] M, falder A. hinanden:] A, hinanden, M, hin-
n; K *(at optage)*. **21** Den,] MS, Den A(K[2]?). existerende,] K[1],
rende MSA. **22** tilsvarende] M, tilsvarende, A (S[2]; *Korrektur-
stedetfor at sætte Komma efter* existerende). **25** selv er] M, er
A. **28** Forbigangenhed] M, en Forbigangenhed A. **98, 10**
M, vel A. **19** Tilværelsens-System] SA, Tilværelsens System
at optage). **99, 2** hvorved] M, herved A. **33** fremdrage] AS,
hæve M (K *har villet rette, men har opgivet det)*. **100, 11**
ykket] M, Udbyttet A. **18** Misforstaaelse] M, en Misforstaaelse
101, 4 existerende] KA, velbaarne existerende M, velbaarne S.
dskillelsen] M, Adskillelse A. **102, 3** Phantasie] M, Phantasien
24 ville] CMA; *i* ville *er* II *overstreget af* K, *men Rettelsen atter
tilbage*. **104, 18** indlades] M, indledes A. **106, 24** Liden-
] M, Lidenskaben A. **110, 4** at tænke] A, tænke M. **112, 4**
k;] M, ethisk: A. **12** fra] M, for A *(jvfr. S. 126, 5)*. **113, 22**
e] M, og tillige A *(Feillæsning af* S). **25** Spøgefulde] M, Spøge-
A. **42** vover] M, mener A. **114, 31** evige] M, enige A.
1 hvad allerede] hvad der (der *overstreget)* allerede M, hvad
allerede A. **8** vel] M, nok A. **18** at det er *osv.] her maa efter
foregaaende underforstaaes:* det nægtes, *efter Meningen:* det paa-
s. **38—39** qvantitativ-dialektisk] MA, qvantitativt dialektiske C;
bør læses: qvantitativ-dialektiske. **117, 25** verdenshistoriske] A,
gler i M; verdenshistorisk K *(at optage?)*. **26** derud] MA, der
K *(at optage?)*. **118, 11** her] M, han A. **25** Slutnings-Para-
h C *(at optage)*. **119, 16** Hurra,] A, Hurra M, Hurra — K *(at
ge?)*. **25** ved] CMA; *at udelade?* **120, 19** for] M, hos A.
, **33** tusind] M, tusinde A. **122, 5** Betragtningen,] C, Betragt-
en MA. **22** tumultuarisk] M, tummeltuarisk S, tummultuarisk
22—23 Indvielse, der Intet optager] Indvielse, der veed, at
t Eftermælet (at først Eftermælet *udslettet)* der Intet optager M,
ielse, der veed, der Intet optager S, Indvielse, der veed, der

Intet optages KA. **123, 25** denne M, den A. **124, 29** Forvir-ring M. Forviring A. **125, 33** dette engang, K, dette; engang MS, dette, engang A. **126, 29** skulde, SA, skal M. **127, 8** lades] M, lader A. **129, 10** Convenients-Snøreliv, K, Convenients„Snøreliv A, Convenients Snøreliv M. **130, 22** levet, M K], levet A. **33** og dog liberale M, og liberale A. **131, 5** tyranisk at ødsle, A, at ødsle tyrranisk CMS[1], tyrranisk at ødsle K[1]. **132, 31** verdens-historiske MK, verdenshistorisk A. **33** Viden,] Viden MA *(det føl-gende indtil* første Gjøren *er i* M *tilføiet i Randen)*. **134, 27** set] MK[1], seet SA. **135, 30** forbauser Tiden] M, forbauser A. **137, 33** hvis jeg blev M, hvis jeg ikke blev A. **138, 18** færdig, K, færdigt MSA. **139, 32** dasz MA[!]. **141, 36** ham angaaer] M ham ogsom K, som omgaaer A. **142, 11** Udødeligheden] M, Uødeligheden A. **19** Sjæl efter Døden«, M, »Sjæl efter Døden« A. **143, 22** over-høre M, overhøre A. **31** Spørgsmaalet] M *(rettet fra* det Spørgs-maal, Spørgsmaal A. **39–40** metaphysisk] M, methaphysisk A. **146, 2** maaskee, M, maaske A. **147, 5** Opgave] Op- M *(sidste Bog-staver paa en Side!)*, Opdagelse SA *(C mangler)*. **150, 25** impresse] M, impresse A impruse S. **151, 42** da, SA, dog M. **152, 19** Gadebekjendtskab M, Gadebekjendskab A. **23–24** godhedsfuldt] M,

re (?) M. 35 maaskee] M, maaske A. **206, 25** over-
veralt som M, overalt som, A. **209, 7** Reglionen]
M. **211, 2** Sjel] M, Sjæl A. **13** seierrig] M, seierig
:rift,] K[1]A, Skrift MK[2] *(at optage?)*. **214, 3—4** for-
›rføriske A. **34** var] M, er A. **215, 33** vare] MK[1],
antsstreg under ere *i 2. Korr.)*. **36** Videns-Sag] MK[1],
S[2]A *(Blyantsstreg i 2. Korr.)*. **216, 26** »To] K[1], »to
[2]A. **218, 11** og saa] M, ogsaa A. **219, 15** for] KA,
:d for M, for end her S (C *afviger)*. **30** og dog] M,
gjør] M, giør A. **221, 4** Ja,] K[1], Ja MA. **11** ven-
'enskabeligt A. **222, 5** Meddelelse] M, Meddelse A.
ol] M, Protokel A. **8** Criminal-Kamret] M, Criminel-
aaskee at bibeholde). **25** fruentimmeragtig] M, fruen-
. **229, 30** fremkommer] M, forekommer A. **231,**
Ret A (i *er udfaldet ved en Ombrækning)*. **232, 13**
:haracter M. **233, 22** Dänemarks] M, Dänmarks A.
leret] M, assimeleret A. **235, 3** for] M, fra A. (**20**
5 Tale om] M, Tale om, A. **240, 20** Comiske] A,
M *kan K og C ikke adskilles)*. **241, 13** Sandheden]
A. **242, 13** bedre, end] K, bedre end MS, bedre
første] M, første A. **243, 35** Indblik] M, Indtryk A.
e] M, maaske A. **38** kann] *saaledes Mottoet til* »*Sta-*
A. **245, 32** nederst og] n og M *(saaledes ogsaa ø*
lerst A. **247, 7** Resultat] M, Resultatet A. **248, 13**
M *(at optage?)*. **20** Historien] M, Historier A. **35**
›eriissem] M, periisem nisi periisem A. **250, 17—18**
afviger); maaskee men er en. **252, 32** Enten—Eller]
A. *Ligesaa* **253, 13. 257, 25** Hensyn] M, *mangler*
S *har udeladt Ordene fra* og at burde *til* Stadium, K
til, men glemt Hensyn). **27** Stadium] MK, Studium
tionens] M, Abstractionens A. **34** Existensens] SA,
(at optage). **258, 3** Nød] M, Nød, A. **31** har] M(?),
20 qva] K, qua MSA. **29** Existents-Problemer] M,
mer A. **261, 15** Ogsaa hos os har Hegelianere] KA,
aledes Dhrr. Prof. Martensen og Heiberg M. **262, 1**
Existens A. **19** existerer,] M, existere A. **28** Evig-
gheden MSA. **263, 22** Existerende,] M, Existerende
nderligt noget] M, Underligt A *(burde hedde:* under-
65, 8 continueerligt] M, Continueerligt SKA (K *har*
atter forlangt C). **18** ved] M, med A. **30** Tænken
mange, mange] K, Tænken maaskee gjøres mange
enken, maaskee gjøres mange, mange A. **37** Paa-

stand:] M, Paastand, A. **268, 26** i »Frygt og Bæven«] M, og Bæven A. **269, 23** strande, paa Existents] K *(ɔ: det h villet, men han har forbyttet to Tegn i Korr.)*, strande paa Exi M, strande paa, Existents SA. **271, 11** det] MA. *Der bør* den; det *er kommet ind fra* C, *hvor Udtrykket i det Foregaae underledes formet.* **13** qva *(første Sted)*] MK, qua SA. **19** E rendes,] K, Existerendes MA. **276, 5** han] MA *(Blyantsstreg un Korr.).* **8** gjort det,] MS[1], gjort det A. **278, 3** nemlig] MK, m S, navnlig A. **282, 33** Anfægtelse umulig] M, Anfægtelse. um **284, 35** at kunne] M, at kunde A. **285, 32** Existentsen. d Existentsen der A. **289, 22** Parenthes] M, Paranthes A. **29** anstrængende] A, anstrængede M *(at optage).* **292, 19** enga eengang A. **293, 33** Tanke.)] M, Tanke). A. **294, 2** rigoristi regoristisk A. **9** den] M, den, A. **25** Røvernes] SA, Røvere **27** Røverne] SA, Røveren M. **296, 13** saadan] M, saadan A. **9** Muligheden] MA, Overgang C; *der bør vist læses* Overg **298, 21** den, især] K, den efter S, den især MA. **34** Qua] *B streg under* u *i 1ste Korr.; ligesaa* **35. 34** Tænker] M, Tæn **302, 16** en videnskabelig] SA, en videnskabelige M (C *af Maaskee:* den videnskabelige. **32** Eensidighed] M, Eensigh **306, 26** anstrængende] M, anstrengende A. **312, 2** Sjelesørg Sjælesørger A. **10** været] være MA (C *afviger).* **26** doceren

. . Pathos MS, Anledning, selv . . . . Pathos; KA (K *har ved en 'tagelse ombyttet de to Tegn).* **338, 31** Uinteresseretthedens] M, teresseretheden A. **339, 24** Justitsraader] M, Justitsraaden A. **, 18** Noget] M, noget A. **342, 20** Resignationen] M, Resigna- A. **21** Resignationen] KA, Resignation MS *(maaskee at optage; har vist tilføiet -en paa det forkerte Sted).* **32** en »alvorlig] M, alvorlig A. **344, 6** priviligerede] M, privilegerede A. **350, 23** | M, dit A. **351, 10** fra] M, for A. **353, 16** heller ikke, at] K, ler ikke at M, heller, ikke at A. **354, 36** Gysen] MA, en Gysen *(at optage).* **356, 6** en Andens] M, en Andens, A. **360, 7** kunne re der bestandigt, saa bleve] A, kunne blive der bestandigt, saa re M *(at optage?).* **361, 27** ingen, ingen] M, ingen A. **362, 33** ristne] M, Christen A. **364, 18** Existerende] M, Existerede A. ved at] M, ved, at A. **369, 39** nogen] M, ingen A. **370, 26** ldte sammen] *disse Ord er i* A *spatierede, af* K *understregede, n ikke forlangt spatierede.* **28** skiøndt] A, skjøndt M *(at optage).* **2, 7** dennes] M, denne A. **373, 27** nok for] M, nok, for A. **8, 22** at lære*)] MA; *Henvisningen til Noten har vist faaet en kert Plads.* **379, 23** religieus,] K, religieus MA. **380, 20** Di- nktionen] M, Destinktionen A. **381, 25** Indvortes; og] K[1], Ind- rtes, og M, Indvortes. Og A *(at beholde).* **383, 10** trøste,] MS, ste A. **386, 22** og at man] M, og man A. **387, 21** ny] M, rig **388, 33** religieust] MK, religieust, SA. **389, 31** Aftenen:] M, tenen, A. **390, 3** er] M, var A. **391, 7** ogsaa;] M, ogsaa, A. **30** vedkulds] M, hovedskulds A. **392, 1** De gaaer] M, de gaaer A. . nævnet] M, nævnt A. **29** Liighed] SA, Lighed M. **394, 6** tales let] SA, lidet tales M. **397, 3** τελος,] MS[1], τέλος A (K *har slettet omma efter det flg. τέλος, L. 4).* **403, 31** engang] M, eengang A. **4, 1** forstaaer,] M, forstaaer:, A. **405, 23** »Troens Hemmelig- ed«] M, Troens Hemmelighed A. **408, 28** noget] MS[1], nogle A. **9, 27** engang] M, eengang A. **412, 34** Religieuse] M, Religeuse **414, 33** Sjelesørger] M, Sjælesørger A. **417, 2** soleklart] M, lekart A. **3** Hvoraf] M, Heraf A. **418, 39** eengang] M, engang **419, 1** med] M, ved A. **18** at adsprede] adsprede M, adspredte (C *afviger).* **421, 8** Hjælpeløshed] Hjælpløshed CMA. **12** der] det A. **422, 29** Fornemhed] M, Fromhed A. **424, 30** Sjælens] Sjelens M *(at optage).* **428, 24** Middelalderen] MA (vor Tid i ligieusitet er gaaet videre end Middelalderen C; *Blyantsmærke i e Korr.); maaskee:* Middelalderens. **429, 23** ind] K[1] (K[1] *har st tilføiet Komma efter* ind, *men atter slettet det), mangler* i MS[1], l, S[2]A. **26** henledte] M, saaledes S, henledte saaledes KA. **432,** Umiddelbarheden;] M, Umiddelbarheden: A. **434, 33** alle andre]

M, andre A. **435, 27** nu] MK¹, end S²A. beundrende] MS¹S², bundrende A. udenfor,] K¹, uden for M, udenfor S¹S²A. **437, 6** absolut] M, absolute A. **23** derved] M, dermed A. **445, 2** Gamle:] M, Gamle« A. **32** Scheftesbury] KA, Schesterbury (?) S, Schaftesbury M. **446, 18** aristoteliske] M, aristotelske A. **20—21** opmærksomt] M, opmærksom A. **447, 23** derimod ublandet] MA (C *afviger. Vistnok:* derimod er ublandet. **25** aristoteliske] M, aristotelske A. **448, 21** Barn] M, Baru A. **449, 17** thi Caviar] M, thi Caviaren A. **450, 1** Ideen] M(?)C, Ideer A. **40** det] den MA (C *mangler*). **453, 13** dette] M, *mangler i* A. **33—34** chimairisk] M, chimærisk A. **458, 13** lige saa misligt] M, ligesaa misligt A. **22** fremad] K, fremad. MSA. **33** Pathos'] K, Pathos MS, Pathos, A. **459, 25** Existentsen] M, Existensen A. **33** chimairisk] M, chimærisk A. **460, 6** Sammenligning, med] S(?)A, Sammenligning med M, Sammenligning: med K. *Der bør vistnok læses:* Sammenligning med:. **461, 19** Total-Bestemmelse,] SA, Total-Bestemmelse MK. **25** s'excuse accuse] M *(muligvis er* s' *senere Tilføielse)* A; excuse accuse C. **36** ikke-skyldig] M, ikke skyldig A. **462, 7** saa kun] M, kun saa A. **21—22** Forligelsescommissionen] Forligelsescomissionen M, Forligelsescommission A. **463, 13** uden for sig,] SA, uden for sig; M. **32** der;] K, der, MSA. **464, 29** specifike] SA, specifik M *(Blyantsløng i 1ste Korr.:* specifik *maaskee at optage*]. **35** christelig] SA, christ-

Dat, men M *(at optage)*. **496, 10** Sjel] M, Sjæl A. **37** Cap 2, 3] KA, Cap. 2, Cap. 3 S, Cap. II, Cap. III M. *Der bør læses:*). 2 og 3. **500, 6** staaende uden for] M, staaende udenfor A. 5, **8** Antropologie] SA, Anthropologie M *(at optage)*. **509, 31** ages] antager MA (som ethvert Menneske kan C). **510, 13** acnmoderet] M, accomoderet A. **511, 30** Maade,] K, Maade MA. **I, 12** ikke lidt] SA, ikke: lidt M *(at optage?)*. **515, 25** fra: n] M, fra; man A. **516, 9** 24] M(?), 27 A. **518, 35** et] M, det **519, 17** ved sin Fødsel blev] K, blev født i en Stald, MS, ved Fødsel blev, A. **41** Første:] MS[1], Første K[2]*(ved en Misforstaa-)*A. **520, 34** Martyrers] M, Matyrers A. **521, 1** Orthodoxie] M, hodxie A. **522, 2** i 4] SA, v. 4 M. **523, 4** jo] M, *mangler i* A. Religieusitet;] M, Religieusitet, A. **525, 7** foran,] M, foran og A. er Fortabelse] MA (C *afviger); er bør udslettes*. **526, 8** lille] *mangler i* A. **22** Cromwell] C, Cromvell MA. **528, 19** meget] noget A. **20** Christne:] M, Christne; A. **39** udmærket] M, ud-rkede A. **531, 15** ikke ved] M, ikke med SA. men ved] MS, n med KA (K *har rettet det andet* ved *til* med *istedenfor at rette første* med *til* ved). **19** Approximationens] M, Aproximationens **39** Aandløse] M, aandløse A. **532, 27** Lærd] SA, lærd M *(at age?)*. **534, 29** færdig.] M, færdig. — A. **539, 29** tolererer] C, erer MA. **35** forstyrre] M, forstyrrer A. **540, 19—20** monarske] M, monarkiske A. **542, 1** om Læremesteren] M, om Lær-steren A.

En første og sidste Forklaring S. **2, 35** være] M *(rettet fra* ret). været A. S. **3, 8** hellere] M *(et Komma er udslettet efter* llere), heller, A. **23** forvansket] M, forvandsket A.

ΓTENDE UVIDENSKABELIG EFTERSKRIFT.

UDGIVET AF

A. B. DRACHMANN.

Til Grund er lagt Originaludgaven (1846). Den
holdt med Renskriften (Universitetsbiblioteket, Pakke 1
rekturen (smstds., Pakke 18 b) og, hvor det var nødv
Concepterne (smstds., Pakke 18 b og 22).

SLUTTENDE UVIDENSKABELIG EFTERSKRIFT

TIL

DE PHILOSOPHISKE SMULER.

MISK-PATHETISK-DIALEKTISK SAMMENSKRIFT,

EXISTENTIELT INDLÆG,

AF

JOHANNES CLIMACUS.

UDGIVEN

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS C. A. REITZEL, UNIVERSITETS-BOGHANDLER.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1846.

Αλλὰ δη γ', ω Σωκρατες, τι οιει ταυτ' ειναι ξυνπαντα; κνισματα τοι εστι και περιτμηματα των λογων, όπερ αρτι ελεγον, κατα βραχυ διῃρημενα.

Hippias Major, § 304. A.

Forord.

Sjeldent er maaskee et literairt Foretagende saaledes levet efter Ønske begunstiget af Skjebnen som mine »philosophiske Smuler«. Tvivlsom og paaholdende med Hensyn til enhver egen Mening og Selvkritik, tør jeg utvivlsomt sige Eet med Sandhed om den lille Pieces Skjebne: den har ingen Sensation vakt, slet ingen. Uforstyrret er den ifølge Mottoet (»bedre godt hængt end slet gift«) hængte, ja godt hængte Forfatter bleven hængende; Ingen, end ikke som for Spøgs Skyld i Legen har spurgt ham for hvem han da egentligen hang. Men saaledes var det ønskeligt: bedre godt hængt — end ved et ulykkeligt Giftermaal bragt i systematisk Svogerskab med Alverden. I Tillid til Piecens Beskaffenhed haabede jeg det vilde skee, men i Betragtning af Tidens bevægede Gjæring, i Betragtning af Prophetiens og Visionens og Speculationens uafladelige Varslen befrygtede jeg, ved en Feiltagelse at see mit Ønske forstyrret. Om man end er en nok saa ubetydelig Reisende, er det altid misligt at ankomme til en By paa en Tid, hvor Alle i den meest spændte men dog forkjelligste Forventning, Nogle med opplantede Kanoner og endte Lunter, med Fyrværkerier og Transparenter i Beredkab; Nogle med Raadhuset festligt smykket, Deputationen

bestøvlet, Talerne færdige; Nogle med den systematiske Trangs Pen dyppet og Dictata-Bogen opslaaet imødesee den Forjættedes Ankomst incognito: en Feiltagelse er altid mulig. Litteraire Feiltagelser af den Beskaffenhed høre til Dagens Orden.

Priset være derfor Skjebnen, at det ikke skeete. Uden al Ophævelse, uden Blods, uden Blæks Udgydelse er Piecen forbleven upaaagtet, ikke anmeldt, ikke nævnet noget Sted; ingen literair Klemten den betræffende har forøget Gjæringen; intet videnskabeligt Anskrig har vildledt Forventningens Skare; intet Udraab fra Yderposten har bragt Læseverdenens Borgerskab paa Benene den betræffende. Som Foretagendet selv var uden al Hexerie, saa har Skjebnen ogsaa fritaget det for al blind Allarm. Forfatteren er derved tillige i den lykkelige Stilling, ikke *qua* Forfatter at skylde Nogen Noget, jeg mener Recensenter, Anmeldere, Mellemmænd, Vurderingsraader o. s. v., der ere i den literaire Verden ligesom Skræddere i den bor-

ltil efter mit Begreb Deien bliver god. Aristoteles siger
teds, at man nu opstiller den latterlige Regel for Fortæl-
gen, at den skal være hurtig, og vedbliver: »her passer
t Svar som blev givet En, der æltede Dei, da han spurgte
1 han skulde gjøre en haard eller en blød Dei: nu, er det
ikke muligt at gjøre en god?«. Det Eneste jeg frygter er
nsation, især den anerkjendende. Skjøndt Tiden er fri-
ıdet, liberal og spekulativ, skjøndt den personlige Rets
llige Fordringer forfægtes af mangen dyrebar, med Accla-
ation hilset, Talsmand: synes det mig dog, at man ikke
fatter Sagen dialektisk nok, thi ellers vilde man neppe
ine de Udvalgtes Anstrængelser med støiende Jubel, ni
ırra ved Midnatstid, Fakkeltog og andre forstyrrende Ind-
b i den personlige Ret. Enhver bør, dette synes billigt,
e tilladelige Ting have Lov til at gjøre hvad ham lyster.
lgrebet consumeres først, naar det den Ene gjør vil for-
gte den Anden til at gjøre Noget. Enhver Yttring af Mis-
g er derfor tilladelig, fordi den ikke griber forpligtende
l i en Andens Liv. Bringer saaledes Folkehoben en Mand
Pereat, saa er dette slet intet Indgreb i hans Frihed; han
fordres ikke til at gjøre Noget, der kræves Intet af ham,
n kan uforstyrret blive siddende i sin Stue, ryge sin Cigar,
ale med sine Tanker, spøge med den Elskede, gjøre sig
agelig i sin Slaabrok, sødt sove paa sit grønne Øre — ja,
n kan endogsaa være ude, thi hans personlige Tilstede-
erelse er aldeles ikke fornøden. Anderledes med et Fakkel-
g; er den Feirede ude, maa han strax hjem, har han lige
ndt en velsmagende Cigar, maa han strax lægge den fra
; er han gaaet i Seng, maa han strax op, faaer neppe Tid
at tage Buxerne paa, og maa saa barhovedet ud under
en Himmel for at holde en Tale. Hvad der gjelder for
fremragende Individualiteter med Hensyn til hine Yttringer

Aristoteles siger] i Rhetoriken 3, 16. consumeres] ɔ: consumme-
bliver fuldt ud et Indgreb.

af en Folke-Mængde, det gjelder paa samme Maade for os Smaafolk i de mindre Forhold. Et litterairt Angreb f. Ex. er ikke noget Indgreb i en Forfatters personlige Frihed; thi hvorfor skal Enhver ikke have Lov at yttre sin Mening, og den Angrebne kan jo uforstyrret passe sit Arbeide, stoppe sin Pibe, lade Angrebet ulæst o. s. v. En Anerkjendelse er derimod mere mislig. En Critik, der viser En uden for Literaturen, er ikke noget Indgreb, men en Critik der anviser En Plads indenfor, er betænkelig. En Forbigaaende, der leer af En, forpligter En slet ikke til at gjøre Noget, tvertimod bliver han snarere En Noget skyldig: at man gav ham Leilighed til at lee. Hver passer Sit uden nogen forstyrrende eller forpligtende Gjensidighed. En Forbigaaende, der trodsigt seer paa En, og med Blikket antyder, at han ikke finder En værd at tage Hatten af for, forpligter En slet ikke til at gjøre Noget, tvertimod fritager han En fra at gjøre Noget, fra den Uleilighed at tage Hatten af. En Beundrende derimod bliver man ikke saa let qvit. Hans ømme Forbindtligheder

Hvad der her bydes, er igjen en Piece, *proprio marte. oprio stipendio, propriis auspiciis.* Forfatteren er forsaavidt oprietair, som han er Selveier af den Smule han eier, men vrigt ligesaa langt fra at have Hoveribønder, som fra selv være en saadan. Hans Haab er, at Skjebnen atter vil benstige dette lille Foretagende og fremfor Alt afværge det agi-Comiske, at en eller anden Seer i dyb Alvor eller en udieb for Spøg gaaer hen og bilder Samtiden ind, at det Noget, og saa løber fra og lader Forfatteren stikke deri n den pantsatte Bondedreng.

J. C.

---

proprio marte osv.] se Philosophiske Smuler, Forordet (IV Bd. S. 175).

Indhold.

Første Deel.

Det objektive Problem om Christendommens Sandhed.

Capitel 1.

Capitel 2.

Anden Deel.

·t subjektive Problem, Subjektets Forhold til Christendommens Sandhed, eller det at blive Christen.

Første Afsnit.

Noget om Lessing.

Capitel 1.

Capitel 4.

»Smulernes« Problem: hvorledes kan en evig Salighed bygges paa en historisk Viden?

Sectio I.

Til Orientation i Anlægget af Smulerne.

Sectio II.

Problemet selv.

A.

Det Pathetiske.

B.

Capitel V.

Tillæg.

ØREN KIERKEGAARDS
SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF

A. B. DRACHMANN, J. L. HEIBERG OG H. O. LANGE

VIII. BIND

EN LITERAIR ANMELDELSE — OPBYG-GELIGE TALER I FORSKJELLIG AAND

KJØBENHAVN
YLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)
TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)
1903

INDHOLD.

EN LITERAIR ANMELDELSE.

UDGIVET AF

J. L. HEIBERG.

Til Grund er lagt Originaludgaven, som er sammen
Forfatterens egenhændige Manuscript (Universitetsbibliothe
18 b) og, hvor det var nødvendigt, med Concepten (s
Pakke 23).

LITERAIR ANMELDELSE.

DSALDRE, NOVELLE AF FORFATTEREN TIL »EN
RDAGSHISTORIE«, UDGIVEN AF J. L. HEIBERG.
KBHV. REITZEL. 1845,

ANMELDT

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

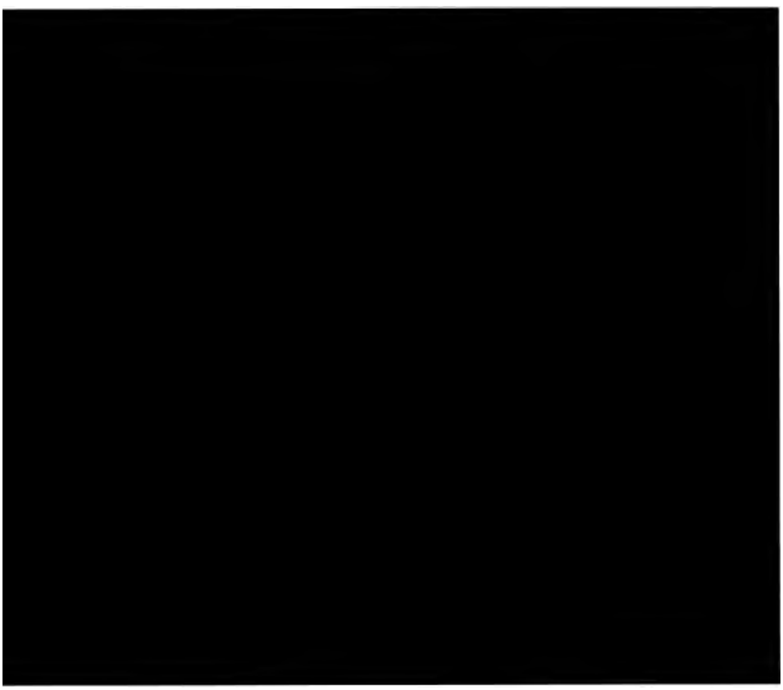
TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1846.

DEN NAVNLØSE — OG DOG SAA NAVNKUNDIGE, FORFATT

AF »EN HVERDAGS-HISTORIE«

HELLIGES

Forord.

nne Anmeldelse var, førend den paabegyndtes, bestemt for nordisk Lite-
de. Dens Uforholdsmæssighed i Forhold til hiint Blads ringe Omfang,
dets halve Deel omfatter svensk og norsk Literatur, blev mig snart ind-
item min Uduelighed til at skrive i Blade. Intet æsthetisk Tidsskrift
nu vel, saa lad dette ogsaa være, hvad der oftere i Anmeldelsen bliver
Eenheden af Omgivelsens Reflex og den psychologiske Consequents, Een-
at jeg er Forfatteren og Anmeldelsen derfor uforholdsmæssig stor, og af,
ørligere Anmeldelse nuomstunder maa udgives som en Bog for sig selv.
'orøvrigt let see, at Anmeldelsen ikke er for æsthetiske og critiske Avis-
en for fornuftige Skabninger, der give sig Tid og Taalmodighed til at
se en lille Bog, uden at deraf følger, at de just ville læse denne. At
skreven for dem, betyder jo ingenlunde, at den forpligter dem til at
betyder i det Høieste blot, at den fritager de ved Avis-Læsning æsthetisk
Dannede fra at læse.

S. K.

---

disk Literaturtidende] Af Nordisk Literatur-Tidende (udg. af Giødloug) udkom der kun 1 Bind (Kbhvn. 1846), 408 Spalter i lille Folio, eldelser, hvoraf mange svenske.

Indledning.

Ofte nok føres der i Verden mellem Mand og Mand Klage r Utroskab og Troløshed, og ofte nok ligger det Komiske kun ɔr nært: at Forholdet ikke er Forskjellighedens, men et desto-re tro Gjenbillede af den gjensidige Lighed, at det er tvende andrede, der i ny Misforstaaelse vedblive at forholde sig til anden den ene som den andens Anklager, istedenfor afsides at lage sig selv og finde Forstaaelsen. Hvor Meget nemlig end Menneske og med hvor megen Ret forekaster et andet Men-ke Utroskab, Foranderlighed, Ustadighed: han vogte sig dog for forklare sin egen Ustadighed deraf; thi dermed angiver han jo selv som Den, der har Loven for sin Existents uden for sig v: men hvad er Foranderlighed Andet? Er det sandt, at Tiden andrer Alt — det Foranderlige, saa er det ogsaa sandt, at Tiden ɔenbarer, hvo det var, der ikke forandrede sig. Istedenfor Klage Anklage og Mellemværende og Dom i Sagen har da ethvert fast og sluttet Menneske den Opreisning i Vente, at det andet ersyn i Tiden vil vise, om han var utro og om Anklagen for oskab havde Magt til at forandre ham eller ikke. Det er iro-t nok, at stundom Den, der øieblikkeligt anklagede en Anden, i ersynets Øieblik næsten kunde ønske, at Anklagens Hidsighed de havt den modsatte Virkning af hvad man dengang ønskede, li det nu viser sig, at den Anklagende var Den, der forandrede og nu maaskee i ny Hidsighed ligner sig selv ved at anklage ne Uforanderlighed. Saa lidet som Smerten og Lidelsen og sfaren altid er, hvor Skriget er: saa lidet er Troskaben mod selv altid der, hvor Anklagen over en Anden er høirøstet.

Dette Samme gjentager sig ogsaa ikke sjeldent i de literaire Forhold: at en Forfatter anklager Tidens Utroskab og Tiden Forfatterens, det være nu hans Evners formeentlige Aftagen eller at han maaskee kun altfor urolig og travl for at fyldestgjøre Tidens Fordringer selv hitter paa Noget, som dog ikke tilfredsstiller Tiden. Maaskee er der Feil paa begge Sider, men atter her vil det andet Eftersyn afgjøre, om det er en Forfatter, der væsentligen bliver sig selv tro, medens Verden forandres, eller en ustadig Aand, »en vildfarende Stjerne«, der ved Foranderlighed vil fange det Foranderlige, medens Nemesis fanger ham i hans egen Snare. Forholdet er saaledes her det samme som hiint paaviste mellem Mand og Mand, men da er det i Literaturen tillige paa en anden Maade indviklet og gjort dialektisk; thi de tvende Enkelte blive dog i en vis faktisk Forstand de Samme, men en Tid, en Læseverden er anderledes dialektisk. Den blot lidt ældre Forfatter seer sig snart, hvad enten han er forladt eller anerkjendt, omgiven af en ny Tid, en herskende Tid, denne være nu mere udviklet berettiget i sin Fordring eller vildledt som hiin ny Pharao, der ikke tilstrækkeligen kjendte Joseph og hans Fortjenester. Den forandrede Tid udtrykker da stundom Forandringen ved at anklage Forfatteren

ældre Generation vil sikkre sig ved et bethlehemitisk
l: derfor bliver et litterairt Fadermord lige afskyeligt*).
hører ikke sjeldent i vor Tid Ynglinge tale vise Ord;
hører nærmere til, hører man jo rigtignok, at det er
thi hvad der ikke undgaaer den Vise, at Alt, hvad han
ıaer ham selv (saa egoistisk er han!), det undgaaer Yng-
ı begeistret er han!). Hvad den Vise gjør, at han for-
om sig selv og bestandigt forstaaer sig selv under, det
ıgen ikke, han gjør Fordringen og underforstaaer ikke
eppe noget Menneske — saadanne Fordringer gjør han.
e troe, det var en beruset Guddom der talte, saaledes
med Mennesker, saaledes svimler han i en phantastisk
ʒ om en Den, der skulde formaae at tilegne sig det
præsteredes ved Generationernes umenneskeligt forcerede
lse; mindst af Alt skulde man troe, det var et enkelt
der talte. Det forstaaer sig han taler rigtignok i
avn om Tidens Fordring; men det er jo netop Mod-
er burde standse Ynglingens eventyrlige Grusomhed, thi
m har da aldrig Nogen været, ingen Røver-Capitain i
som Tidens Fordring er det i en Ynglings Mund; saa
r end ikke Heliogabal — mod Strudsene, thi han lod
lræbe flere end han kunde spise. Knappere og knappere
Diæterne for de Udmærkede, hurtigere og hurtigere
r Mistanke om Utroskab mod Tidens Fordring, nye og
er fordrer Tiden i Ynglingens Mund. Og Den, der for-
n ganske uopfordret gjør Fordringen, Den, der altsaa
er anden Maade ved Utroskab mod sig selv og mod det
enneske har tilegnet sig Fordringen, som fordrer Tro-
denne uhyre Creditor, der slet ikke kan forklare, hvor-

an jeg maaskee allerbedst sige, da jeg selv er en Yngre, men tillige
ee Lov aldrig har havt Noget med Tidens Fordring at gjøre ved at
orpligtet til dens Krigstjeneste. Det er gaaet mig med Tidens For-
om det i sin Tid gik mig med Militair-Tjenesten: jeg fik strax min
og begge Gange var det, hvad jeg ønskede. Men naar man be-
med Afskeden, har man altid den Fordeel, at man ikke kommer for
ıd i det.

ʒabal] om denne romerske Kejser fortælles (Ael. Lampridius 32), at
len en hel Dag udelukkende spiste Strudse.

ledes han selv er kommen i Besiddelse af Fordringen, men blot gjør den gjeldende: han drømmer ikke om, at med den Dom, han dømmer, ja med en strængere Dom og et knappere Maal vil han blive dømt. Inderlighed til at ville lære af Livet finder man sjeldnere, men desto hyppigere Lyst og Tilbøielighed og [illegible] Fremskynden til at blive bedragen af Livet. Uforfærdet synes man ikke socratisk at frygte for at blive bedragen; thi Gudens Stemme er altid en Hvidsken og Tidens Fordring i et tusindtunget Rygtes Form er ikke et almægtigt Bliv der skaber store Mænd, men et Røre i Affaldet, der skaber Forvirrede, et Abracadabra, der frembringer, som al Frembringelse er det, i Lighed med sig selv. Endnu mindre synes man socratisk at frygte meest for at blive bedragen af sig selv, og allermindst synes man opmærksom paa, at hvis af alle Bedragne de ere de Ulykkeligste, der bedrage sig selv, saa er blandt disse de igjen de Ulykkeligste, der i Modsætning til de fromt Bedragne ere formasteligen bedragne af sig selv. Langsom til at høre, hurtig til at dømme, efterkommer man kun halvt det Socratiske: at slutte beskedent fra det Lidet, man forstaaer; thi man slutter overmodigt — fra det Lidet, man forstaaer. Det Øieblikkelige, en glimrende Begyndelse og en ny Tidsregning. Dateren fra denne er det Lidet man forstaaer — dersom det for alle er muligt at forstaae det Øieblikkelige og forstaae Begyndel-

t, da det bliver umuligt at forstaae den sammen med Efter-
ıingen. I Sandhed en glimrende Begyndelse med den nye
ıregning! Det kan man kalde ikke at begynde med Intet men
ːre at Begyndelsen endte med at blive til Intet. Ikke Pandoras
e kunde indeholde saa mange Ulykker og saa megen Elendig-
som der er skjult i det lille Ord: Tidens Fordring. Hver
der har leflet med dette Ord, han tage Skade for Hjemgjeld;
kan jo ikke klage over Tidens Fordring, naar han selv har
rdret den! Og dog vil man ikke forstaae det Næste. Bekym-
for sig selv at lade sig veilede, i Inderlighed og med Beundring
lædes ved den Ældre, naar han bliver sig selv tro, at opbygges
de 50 Aars trofaste Tjeneste, at forstaae langsomt, at lære af
Høiærværdige, af hvem man lærer noget Andet end af Øie-
kets Eminentser: til saaledes at lære det Menneskelige og at
age det Umenneskelige, dertil synes man ikke at have Taal-
lighed. Men skulde det ogsaa kunne være Tidens Fordring?
er det ikke Tidens Fordring, saa er det dog den Magts, der er
ːre end Tidens, thi det er Evighedens; er det ikke Menneskenes,
er det Gudens; er det ikke Ynglingens, saa er det den Gamle
Dages! Og er det vel Troskab kun umenneskeligt at fordre
skab: og er det vel Troskab at love meget Mere end noget
ıneske kan holde; og ligger det Comiske ikke stundom nær nok,
r Striden er mellem Tvende, af hvilke den Ene kun umenneske-
fordrede Troskab uden at forpligte sig selv og derved lære
d menneskelig Troskab er, den Anden forpligtede sig selv saa-
ːs, at Troskab blev umulig, og Utroskab er de Stridendes fælles
hed i Forandringen!

Men forholder dette i det Hele sig nu saaledes, og kun lidet
eligt: hvor vederqvægende da at samle sin Opmærksomhed paa
Phænomen, hvor det Ønskelige er samlet i gjensidig Enighed,
ade sin egen, maaskee en Læsers, Tanke dvæle ved det Tilfor-
ːlige. at minde sig selv, maaskee en Læser, om, hvad vi vel
veed mere eller mindre tydeligt. Thi idet jeg nævner »Hver-
s-Historien« er her heldigviis ingen mig forhadt Anledning
en Recensents travle Vigtighed med at henlede Opmærksomhed,
ætte paa Standpunktet, med at vise Nødvendigheden i Udvik-
, at Forfatteren netop nu maatte blive Dramatiker, nu Natur-
ker o. s. v.; men en mig kjær Anledning til at minde om en
n Erindrings lykkelige Gjentagelse. Forfatteren er jo bleven
samme, »een i Alle«; Læseverdenen behøver jo ikke at oplyses,

---

»een i Alle«] Hentydning til Hverdagshistorien med denne Titel.

behøver end ikke at paamindes, men kunde maaskee dog finde en Glæde i at mindes om hvad den veed. Herre Gud, den faaer jo saa meget Nyt at vide, at dette næsten bliver en Afvexling at læse. Idet jeg nævner »Hverdags-Historien« venter Ingen, end ikke den hidsigste Yngling, at være Vidne til en Standret i Tidens Navn over et udlevet Firma, men enhver fordrer billigen, at Anmeldelsen bliver en høitidelig Handling; hvad jeg ønsker og haaber skal skee, og forud erklærer, at hvis det ikke skeer, er Skylden min. Er det altid, efter min Overbeviisning, en Recensents Pligt at være en tjenende Aand, selv om han er i det sjeldnere Tilfælde at være Det langt overlegen, han anmelder: her er det ikke let for Nogen at falde i Fristelse, mig er det en Umulighed. Ikke egentligen samtidig med denne Forfatters Begynden er jeg snarere opvoxet under ham, og nu samtidig er jeg ikke voxet fra Indtrykket.

I snart tyve Aar har der bestaaet et lykkeligt Forhold og som man siger om Ægteskaber, en god Forstaaelse mellem denne Forfatter og en Læseverden. Det er glædeligt at tænke derpaa, det er velgjørende for En selv at tale derom, om end Talen kunde være forskjellig og atter i sin Forskjellighed netop udvise Forskjellen mellem denne Forfatters Livs-Anskuelse og en mere mærkel

›Sagtmodighed vorde vitterlig‹ i Resignationens stille Glæde
r Livet, der jo netop her paa en saa skjøn Maade viser, at det
som vi lære det i Fortællingerne, ja at det endog er bedre, at
blot Alt nok efterhaanden bliver godt igjen, men at det var
blev godt. Og dog skulde maaskee hiin begeistrede Religieuse,
r villigt han end underkastede sig Veiledningen og tog mod
erelsen, atter vende tilbage til sin Betragtning, der jo ikke
seer Lidelser, ikke letsindigt haaber paa Verden, men religieust
at Lykke og Ulykke skal betyde lige meget ɔ: lige Lidt, og
Religieuse ikke have Betydning ved og med noget Andet, men
olut Betydning i sig selv.

Tro har Forfatteren været mod sig selv; vilde Nogen
rligen sige, at han har været tro over Lidet, fordi han ikke
havt travlt med at forandre Opgaven, fordi han ikke har
ket om i alle Regioner, fordi han ikke har gøglet med en
nkende Mangfoldighed: da vilde jeg til denne vistnok fingerede
vending svare: deri ligger netop Forfatterens store Rigdom.
s-Anskuelsen, der skaberisk bærer disse Fortællinger, er den
ame, medens en sindrig Opfindsomhed, en riig Erfarings erhver-
le Forraad, en frugtbar Stemnings vegetative Frodighed tjenende
mbringe Forandringen indenfor den skaberiske Gjentagelse.
oen er væsentligen den samme, Beroligelsen væsentligen den samme,
kommes i dem alle væsentligen fra det Samme til det Samme;
iden, der sættes, er i Spændstighed væsentligen den samme,
den og Hvilen igjen den samme ɔ: Livs-Anskuelsen er den
nme. Vil man tage en af disse Fortællinger i sin Totalitet som
en, og nu betragte de andre, og vil man, som man jo gjør,
de Digterens Frembringelse en Skabelse: saa vilde jeg helst
mmenligne denne hele Række af Frembringelser i Forhold til
ene med: Opholdelsen. Men er Gud, med hvem Digteren
mmenlignes naar han kaldes skabende, er han mindre beun-
gsværdig i Opholdelsen end i Skabelsen? Og saaledes ogsaa
hiin Forfatters fortsatte Skabelse. Ja dersom det ikke var
ledes med denne Forfatter, vilde hans egne Frembringelser
eholde en Modsigelse mod sig selv. Livs-Anskuelsen, der er
eholdt i Fortællingen, maa atter indeholdes i Frembringelsen,
rs viser dette Misforhold netop, at en Forfatter ingen Livs-
kuelse har, trods al sin formeentlige Skaben; hvorimod denne

Af en endnu Levendes Papirer; de anførte Ord staar S. 10. ›Sagt-
lighed vorde vitterlig‹] Paulus' Brev til Philippenserne 4, 5.

Forfatter i Inderlighedens Troskab reproducerer sin egen Oprindelighed i Gjentagelsen. Vilde man med en psychologisk Gradestok ligesom gradere Kraften, saa vil man finde denne væsentligen at være den samme i alle; vilde man psychologisk ligesom lokke Lidenskabens Fart, vil man finde denne væsentligen at være den samme i alle. I alle Fortællinger den samme Nærhed ved det daglige Livs Virkelighed, og den samme Fjernhed i Opløftelse; den samme Nærhed ved Striden, den samme Fjernhed i Forstaaelsen. Saaledes er denne Forfatter bestandig Virkeligheden lige nær og lige fjern, han er den i Opfattelsen nærmere end en Digter og i den forklarede Gjengivelse mindre fjern end en Digter; thi Forfatterens Livs-Anskuelse ligger i Confiniet mellem det Æsthetiske hen til det Religieuse. Der, hvor Poesien væsentligen hører op, begynder denne Forfatter. Thi Poesien forsoner ikke væsentligen med Virkeligheden, den forsoner gjennem Phantasien med Phantasiens Idealitet, men denne Forsoning er netop i det virkelige Individ den nye Splid med Virkeligheden. Et Kjendskab til Virkelighedens Smerte, som det ikke kan komme frem i Poesien, (fordi den mindre intensiv end Fortvivlelsen har Tidens og Virkelighedens Dialektik) finder sin Forsoning i en Beroligelse, som Poesien *(stricte sic dicta)* ikke kan tilegne sig, netop fordi det er

eds Frugt, og netop derfor kan der ikke være Tale om de
er og afgjørende Forandringer, hvilke en Forfatter, der begyn-
med en første Modenhed, maa opleve. Den Livs-Anskuelse,
bærer Hverdags-Historien (hiin første, som har givet dem alle
n), maa være modnet i Forfatteren førend Frembringelsen.
s Frembringelse er ikke Moment i hans egen Udvikling, men
denne er modnet, afsætter den som sin Frugt en Frembrin-
i Inderlighed. Det er ikke det Geniale, ikke det Talentfulde.
Virtuositeten, der constituerer Frembringelsen, saa Produk-
eten væsentligen vilde forsvinde med Dettes Forsvinden, nei
nbringelsen selv, Muligheden af at kunne frembringe noget
lant er snarere Lønnen, som Guden skjenkede Forfatteren, da
anden Gang modnet vandt i en Livs-Anskuelse et Evigt. Der-
kan han være veiledende, fordi han ikke er en Forfatter, der
r sig selv, men En, der har fundet sig selv, førend han blev
fatter. Og hvad enten man nu kan finde Hvile i den samme
-Anskuelse eller ikke: her er dog Fred, og en stille Aands
rkrænkelighed; saa lidet som her er et Sønderrivelsens sørge-
Budskab (og Gud veed hvor Nogen kan mene, at dette skal
yndes!) saa lidet er her nogen Vigtighed, der spænder en nys-
rig Forventning efter, hvad det nu er, der skal tilfredsstille
ens Fordring, hvad den urolige Forfatter nu behageligst antager
være det Lyksaliggjørende. Nei, Hverdags-Historien er ikke
en fuldendt Fortælling, men er Fuldendelsens Noveller. Glad
er man til Læsningen, man veed forud, at der er en Livs-An-
elses Tilforladelighed, man er ikke uroliget af en vildfarende
rnes Omtumlinger, men under Beskyttelse af en ledende Stjerne.
ud kjender man Livs-Anskuelsen, frydes nu ved, at den atter
er til, forandret, men i Gjentagelsen, en Forandring, der ikke
gjerrigt er for Andre ved Maskerade-Dragternes Foranledning
at nappe Nyt, men er for Inderligheden. Snart i tyve Aar er
te skeet saaledes, medens det udvortes Væsen ogsaa er det
nme; den samme næsten qvindelige Resignation, der dog ind-
ler Ærbødighed, den samme Beskedenhed i Fremtræden, den
nme Afsideshed fra Allarmen og Tidens Fordringer, den samme
emlighed og trofaste Vedhængen ved en dansk Læseverden; thi
saa dette er saa skjønt, at Hverdags-Historien saa godt som ikke
oversat i noget fremmed Sprog: en Nøisomhedens og Selv-

en stille Aands osv.] Peters 1. Brev 3, 4. Snart i tyve Aar] »En
dags-Historie« udkom 1828.

bevidsthedens Glæde over det lille Danmark! — O, skjønt saaledes at være Forfatter, skjønt at være den Navnkundige, der som Udgiver har lagt sit berømte Navn til; som Fortællingerne ere det, saa er ogsaa dette Forhold en Forening i Troskab. Udgiveren er ikke bleven berømt ved dem, thi han var det, men Fortællingerne, der selv have erhvervet sig et Navn, næst Udgiverens et af de betydningsfuldeste, vedblive dog i Navnløshedens Hengivelse at søge Tilhold hos den Navnkundige.

Og Læseverdenen har været Forfatteren tro. Han er altid bleven modtagen som en Kjærkommen; og skjøndt han aldrig har spændt Forventningen, mindst af Alt over hvad Ret er, har han altid været forventet. Saa var det i Begyndelsen, da Prof. Heiberg æsthetisk overtog Commandoen i dansk Literatur og i »Flyvepostens« overgivne, vittige, opløftende, belærende Underholdning episodisk indslyngede disse Fortællinger saaledes, at det skuffede Blikket, og man ikke kunde blive klog paa, om det var Digt eller Virkelighed. Den Yngre har ved ofte at læse Flyveposten og disse Fortællinger ind i det undvigende Sammenhæng søgt at leve sig ind i den Fortryllelse, det maa have været for de Samtidige. Som Modtagelsen var i Begyndelsen, saa var den den samme uforandrede, da Fortællingerne senere Aar efter Aar paa en saa smuk Maade udkom ved Juletid. Thi hvad der end kan

dbildte sig, man smigrede sig hver især med den Forestilling, at t var en Deeltagelse af Forfatteren, at Bogen netop kom ved aletid. Overrasket greb Læseverdenen efter Hverdags-Historien i yveposten skuffet ved Belysningens Tvetydighed, gjækket ved at ae lidt og lidt ad Gangen; som en kjærkommen Gave modtoges r ved Juletid: at vente den var i sig selv kjært, at modtage den rventede, ikke mindre kjært. Paa samme Maade modtoges den ed enhver anden Aarets Tid, som nu den sidste, der kom i November Maaned. Med Modtagelsen har det da siden Begyndelsen avt sin skjønne Forbliven. Og hvor var der vel en egentlig æser af dansk Literatur, der ikke paa forskjellig Maade gjemmer en eller anden af disse Noveller indflettet i sit eget Livs Er..ndren, et være nu Novellens Betydning for ham, eller dens Betydning r ham i en kjær Situation. Den Yngre har læst den høit og aaskee ogsaa for Den og Den; de Elskende have forud afta at enne Bog skulde være Nytaarsgaven; en Hustru har betinget sig ruden en ny Silkekjole hver Aar tillige den Fortælling af Hverdgs-Historien, som maatte udkomme i dette Aar; et elskende Pars isforstaaelse er bleven hævet, en ægteskabelig Spænding formildet d Læsningen af en saadan Novelle. Thi ogsaa denne Tilforladelighed har bidraget til, at der er skeet saa mangen Omsætning og lvexling mellem Menneskene ved Hjælp af disse Noveller: at an forud var sikker paa, ikke at finde noget Virkelighedens Forld, ikke Venskabets, ikke Elskovens, ikke Ægteskabets, ikke miliens, ikke Livs-Stillingens, fremstillet i en vildledende Belysng, men tvertimod at finde det tydeliggjort og elskeliggjort.

Men hvilken er da denne Forfatters Magt, hvormed han udter Dette, naar der ikke er Spørgsmaal om det Enkelte i den kelte Novelle, ikke om hans Fortrinlighed som Novellist, men ham som Repræsentant for en bestemt Livs-Anskuelse, og dette netop det Mere, han væsentligen har fremfor Novellister i Alndelighed, og et andet Fortrin end det, han indenfor Bestemelsen Novellist comparativt maa hævdes. Ofte nok hænder det mlig En, at man efterat have stiftet Bekjendtskab med en Nolles 17 Personer, hørt dem tale, læst Breve af dem, efterat være rt mangesteds omkring, vundet Local-Kundskaber og profiteret herlige Udsigter, ender lige saa klog som man var, fordi Nollen selv, totalt betragtet, ender i Vildsomhed, da der mangler ivs-Anskuelse, og Kjendskabet til de mange Personer dog ikke eriger En væsentligen mere, end om man havde lært 17 Personer t kjende i et Selskab. Bekjendtskabet kan maaskee være ret interessant, men det forklarer ikke Tilværelsen, man finder bekræftet

hvad man saadan veed om Menneskene, eller man finder maaskee en ny Individualitet, som man ikke ganske finder den i Virkeligheden; men en Forklaring i Totalitetens Forstand mangler.

Vil man sige om Digteren (og her er ikke Tale om comparative Bestemmelser mellem de enkelte Digtere, men om Qvalitets-Prædikatet for det **væsentligen** at være Digter), at han river hen, at han begeistrer, fordi han væsentligen virker ved Phantasien, saa vilde jeg sige om Hverdags-Historiens Forfatter: han **overtaler**; thi at han fængsler ved Læsningen, underholder under Læsningen, er ikke saa charakteristiske Bestemmelser, da det Samme jo kan passe paa Digteren og paa mangen anden Novellist. Han **overtaler**, og ogsaa dette er en vanskelig, men tillige en velgjørende Kunst. Vil man sige, at Digteren *(stricte sic dictus)* kun har de høie eller de dybe Toner, og derfor egentlig ikke kan tale med Folk, saadanne som disse ere i Virkeligheden, da gjelder det om Hverdags-Historien, at hans Livs-Anskuelse netop har Overtalelsens Mellemtone, og Livs-Anskuelsens Udtalelse netop sin Fuldendthed heri. Det er ikke stærke, begeistrede og ophidsede Tilraab til at stride, til at nyde, til at trodse Livets Modstand, eller Fortvivlelsens Skrig, som her høres, eller saadanne Optrin, som her skildres, eller i saadan Afgjørelse, her endes. Det er det hyggelige Kabinets indbydende Fortrolighed, der her

nsigten. og Betragtningen altid føder Tvivlen. Overtalelsen her imod er ikke et Mellemværende mellem tvende Personer, men Veien i Livs-Anskuelsen, og Novellen fører En ind i den Verden, n Anskuelsen skaberisk bærer. Men see, denne Verden er igjen op Virkeligheden; Anskuelsen har derfor ikke bedraget En, men op overtalt En til at blive, hvor man er.

Thi hvad er det at overtale, naar man philosophisk skulde stemme dette Begreb og hævde det sin ædle Betydning, agtende a, at her jo ikke er Tale om Forholdet mellem tvende enkelte nnesker, men om en Livs-Anskuelses Forhold til den Modtagende. ertalelsen forudsætter, at der er en Vanskelighed, en Hindring, Modstand; hermed begyndes der, og nu skaffer Overtalelsen tte bort. Overtalelse er netop en Bevægelse paa Stedet, men n Bevægelse, der forandrer Stedet. Æsthetisk føres Individet rt fra Virkeligheden og oversættes i Phantasie-Mediet; religieust es Individet bort og oversættes i det Religieuses Evighed: i ge Tilfælde bliver Individet fremmed for Virkeligheden. Æsthe- : bliver Individet fremmed for Virkeligheden ved at være borte den; religieust bliver Individet en Fremmed og Udlænding i keligheden. En Vanskelighed forudsættes der altsaa, eller at ikens og Umiddelbarhedens umiddelbare Sammenhæng i sig er brudt: men Afbrydelsen kommer hverken til meningsløst nde i Fortvivlelse, ei heller bliver den et qualitativt nyt Livs yndelse. Som Blomsten, naar den er knækket, ved Blomster-tikens Understøttelse reises op igjen, indtil den atter vinder sin rke, om den dog bærer Mærket af at være brudt: saaledes er ne Livs-Anskuelse den Støtte, der understøtter den Knækkede, til den atter reiser sig. Men dette er netop Overtalelse. Umid-barheden veed ikke, hvad Overtalelse er, fordi den ikke har edom behov; men det Religieuse kan ikke overtale, netop fordi forudsætter en ny Begyndelse.

Hverdags-Historien o v e r t a l e r, og heri er atter betegnet dens ndse, som den ikke vil overskride. Vilde man sætte en Stræ-k sammen med den, som søger ud i Ideens yderste Afgjørelse: er den atter Overtalelse, men som en venlig Magt, der holder n, medens selv den mest Uregjerlige dog ikke vil unddrage sig Ansvar at undgaae denne Instants.

Mange have vel fundet deres Tilhold i denne Livs-Anskuelse, gslede ved Overtalelsen, og selv om Andre fordre mere afgjø-nde Kategorier: Hverdags-Historien er dog et Hvilested, eller man saa vil et Bedested; thi et vist religieust Anstrøg er kiskjendeligt, netop fordi Livs-Anskuelsen ikke er Forstandighed

alene, men denne formildet og forædlet ved Følelse og Phantasie i Overtalelse. Dog hvad siger jeg: om Nogen **fordrer** mere afgjørende Kategorier; er dette ikke Tidens Fordring, jeg taler om; er ikke jeg istedenfor at være et eenligt Menneske, der som ethvert saadant ikke kan forvexles med Tiden, med Kritiken o. s. v. og derfor let vil lære Ærbødighed ligeoverfor et saadant Phænomen som Hverdags-Historien, er jeg ikke bleven et uroligt Partihoved i Spidsen for et Opløb, som tramper paa Parterret, og raaber paa Tidens Fordring? Heldigviis ikke; og heldigviis er der dog Noget, som netop, naar det gjøres til Tidens Fordring, *eo ipso* er Nonsens. Thi hvad kan man ikke hitte paa at kalde Tidens Fordring, og hvad kan ikke faae en vis Anseelse ved at være Tidens Fordring; men at afgjørende religieuse Bestemmelser blive Tidens Fordring, er *eo ipso* en Modsigelse. Istedenfor man ellers, dersom man da bekymrer sig om Sligt eller foranlediges dertil, kan have ondt nok ved at afgjøre, om Dette eller Dette virkelig er Tidens Fordring: saa er her Undersøgelsen kortere og ingenlunde en faktisk af, om dette nu virkelig er Tilfælde, thi det er en Umulighed, at dette kan være **Tidens** Fordring, saa selv hvis det virkelig var Fordringen, var det dog ikke Fordringen, dersom der ellers til en

se forstaaes identisk med Talent og Genie, ingenlunde, men iden-
k med Bestemmelse i Lidenskab. Et eenfoldigt Menneske kan
le Trang til det afgjørende Religieuse, og selv om det var en
rtrinligere Begavet, der følte denne Trang, var det dog en stor
abelighed at sige, at han derfor var en saadan Kunstner som
ne Fortællingers Forfatter. Saasnart Religieusiteten tillader sig
tte Ordspil med »Aand«, er den *eo ipso* ophørt at være Religi-
sitet og er bleven anmassende.

I snart 20 Aar har Hverdags-Historien saaledes bestaaet, været
Livets Forklaring for Ældre eller en Bestyrkelse i Forstaaelsen,
ret en Veiledning for Yngre, som ere opvoxede under den: hvor
r ligger nu ikke Titlen paa den nye Novelle To Tidsaldere. Men
r nær ligger ogsaa en Indvending, som jeg helst vil affærdige
, at det ikke paa nogen Maade skal faae Udseende af, at det
nde falde mig ind at svare paa en saadan Indvending, — hvis
n virkeligen er gjort, — efter at have læst og anmeldt Bogen.
r gives Indvendinger, som rette sig mod en Bog, og dog egent-
en aldrig ere komne videre end til Bindet og Titelbladet, og
n derfor bedst besvares eller rettere affærdiges udenfor. Op-
ven erfares af Titelbladet; i en Fart omskrives Opgavens Vanske-
hed til en Indvending mod Bogen, og som Jøderne ved Hjælp
Obligationer trak Penge ud af Landet, saaledes trækker Over-
diskheden Fynd og Betydning ud af Literaturen ved saadanne
engende Conversioner. Det er en vanskelig Opgave. Ja. *Ergo*
den ikke løst. Nei. Om den er løst eller ikke sees først af
gen og ved et langt nærmere Eftersyn. Vanskeligheden ligger
at en Ældre paatager sig at opfatte en nyere Tid. Det er en
nulighed, siger Indvendingen i Forbigaaende og ryster betænke-
lt paa Hovedet, thi saadanne Indvendinger blive kun altfor let
pulaire, da enhver snaksom Barbeer, om han ikke er Faderen,
ed Glæde staaer Fadder til den. Det er en Umulighed, siger
ıdvendingen; thi en Ældre er altid partisk for sin Tid, og kan
ke fatte vor Tid. Saaledes kan man ogsaa vende det om og
ge: det er en Yngre, der vil opfatte en ældre Tid — *ergo* er
pfattelsen mislykket, thi en Yngre er *eo ipso* partisk for sin Tid.
vad vil dette sige? det vil oversat i fornuftig Tale sige: det er
n vanskelig Opgave. Og derfor lod jeg denne Indvending frem-
ræde her, for, hvis noget hurtigt Hoved iilsomt skulde have havt
avlt med at befordre den *cito citissime*, at anvise den sin Plads,

cito citissime] (hurtigt hurtigst) med størst mulige Hurtighed, skrev man tid-
ere paa Ilbreve.

forvandlet rigtignok, som den jo selv er den forvandlede Titel, forvandlet til en sømmelig og ærbødig Erkjendelse af Opgavens Vanskelighed. Saa gjør en saadan Indvending, om end i fremmed Tjeneste, dog nogen Gavn, ender tillige paa en passende Maade Indledningen, dersom ellers Nogen skulde finde det Upassende, hvad jeg her tilføier. Det Første jeg har skrevet indeholdt blandt Andet nogle anmeldende Ord eller rettere en Udgydelse betræffende disse Noveller. Siden den Tid har jeg aldrig forsøgt mig som Anmelder. Efter 7 Aars Forløb er det da mit Ønske anden Gang, afsluttende, at gjøre Forsøget og atter med en Hverdags-Historie. Jeg har, hvad dog Sømmeligheden tillader i Forhold til en Anonym, en gjettende Formodning om Muligheden af, at den ærede ubekjendte Forfatter i sin Tid læste den lille Piece; dersom han da nu igjen vil gjøre mig den Ære at læse disse Linier, jeg haaber han skal finde mig uforandret eller om muligen forandret i Gjentagelsen: lidt mere Klarhed i Fremstilling, lidt mere Lethed i en flydende Stiil, lidt mere Langsomhed i Kjendskab til Opgaven, lidt mere Inderlighed i Skjønsomheden: altsaa forandret i Gjentagelsen.

er Republikaner; og for Høiesterets-Advokat Dalund, en dag-Gjest i Huset, er det ikke muligt at bevare sin neutrale Stilig som Iagttager af de verdenshistoriske Begivenheder, fordi hver de hidsigt stridende Parter forstaae hans enkelte Yttringer i denskab, og misforstaaende forvandler ham til en Advocat hver r sin Sag. Men medens saaledes Opmærksomheden er henvendt ia de store Begivenheder, og medens det Wallerske Huus ofte ik er Vidne til politiske Disputer: skjuler dette over en hemelig Forstaaelse mellem Madame W. og Advokat Dalund, thi 'ad Løvhytten og landlig Stilhed er for uskyldig, eller dog for giveligt feilende Elskovs Tilbliven: det er store Begivenheders ortleden af Opmærksomheden for den forbudne Elskovs Vediven.

Endeligen er der endnu i det W.ske Huus paa Besøg en ung ʒe: Claudine, Grossererens Søsterdatter. Og iblandt Franskendene er der een: Charles Lusard, i hvem den unge, af Tante Malfred næsten fortrykt opdragne, Pige snart finder en 'nstand for sin nu fritaandende Beundring. Et Gjestebud hos ossereren danner Culminationen for Politikens Triumpher i det allerske Huus og Begyndelsen for en anet Forstaaelse mellem ıudine og Lusard.

Skjøndt første Deel af Novellen kaldes Revolutionstiden, samler g Opmærksomheden sig nu afgjørende om Claudine, saa Hoved-›tivet synes glemt, hvis det ikke erindres, at C. netop falder n et Offer for sin Tids Idee (*p.* 79), men tillige opreises som n. der trods Nogen blev Ideen tro (*p.* 159). Saaledes fremmmer den interessante og dog saa beskedent valgte Opgave: »evolutions-Tidens Liv reflekteret i det huslige Liv« (cfr. Forordet) Revolutionstidens Liv reflekteret i en stakkels forladt Qvindes julte Afsideshed paa Landet.

Lusard faaer en Duel; saaret bliver han paa en Fiskerbaad agt til Grossererens Landsted, hvor Claudine i den piinligste ›ænding har giennemlevet og gjennemlever alle en skjult Elsken-'s Forfærdelser, men ogsaa modnes i den egne Forelskelses In-'rlighed. L. forbliver paa Grossererens Landsted, hvor han hel-

---

p. 79. »Man kunde vistnok uden Ubillighed sige, at den stakkels Claudine noget nær et Offer for Tidsalderens gængse Ideer« (i Udgaven fra 1851 S.

p. 159] »Din ungdommelige Begeistring . . . er du bleven tro paa en 'nnere Maade end Tiden og vi Andre« (Udg. 1851 S. 111). Forordet] ad jeg vilde kalde den huuslige Reflex deraf, den Virkning, som det har udt i Familielivet« (Skrifter af Forfatteren til »En Hverdags-Historie« XII S. 215).

bredes, men hvor ogsaa i landlig Stilhed Forstaaelsen mellem ham og Cl naaer sit Hoieste, begunstiget af Leiligheden, og veiledet ligesom af Ferdinand W.s Efterretning om et utilladeligt Forhold mellem Madam W. og Dalund, samt ved hans Udvikling af Tidens frivole Anskuelser om Ægteskabet.

Lusard gaaer til Armeen og lader Cl. tilbage med den af Ferdinand W. prophetisk forudsagte Opgave: »at Erindringen herom maatte være nok til at udfylde Livet for et Fruentimmer, der forstod at elske og paaskjonne det Herlige« (*p.* 20): en Prophetie, der i sin Almindelighed om enhver Pige kan blive usand, og kun blive sand om den Ualmindelige.

Isoleret allerede ved sin censomme Viden om sit Forhold til L. bliver Cl. det mere og mere. Ferdinand W. skriver en lille Digte-Samling (*Primula veris*), indeholdende revolutionaire Ideer, bedrover og ængster sin Fader derved og reiser saa udenlands. Grosserer W. gaaer til Amsterdam i Handels-Anliggender, hans Kone følger ham. Foretagendet lykkes, men Grossereren kommer til Skade, og Tilbagereisen forsinkes. Cl.s Stilling bliver mere og mere fortvivlet. Hun har Ingen at betroe sig til i sin Elendighed, beslutter endeligen at skrive til Madame Waller og aabenbare

mende Verden og glemt. Hører aldrig Noget fra Lusard, saa vel Mystifikationen som tilfældige Omstændigheder forre, da der dog indløbe nogle Efterretninger til Grosserer W. Fængslet ved Troskaben mod sig selv og sit Barn til Mindet Lusard, han være nu død eller troløs, lever Claudine 9 Aar i idyllisk omfredet Erindren, kun uroliget og bragt i rørende egenhed, hver Gang hun foranlediges til at skulle forklare, ledes det dog egentligen er gaaet til, at hun i saa ung en r er bleven Enke, det være nu en simpel Bondekone, der gjør i al Troskyldighed, eller en Baron i erotisk Interesserethed, den lille Charles i barnlig Naivetet. Thi en Baron, hvis gere Letsindighed bøier sig under Elskovens Magt, frier til le, aabner hende Udsigten til en glimrende Fremtid, der tillige skjule over et Feiltrin. Han ængster hende med sin Lidenelighed, men faaer dog Afslag; og Claudine vælger, skjøndt æret, at blive »sin Husbond og sin Ære tro«.

Claudine bliver kjendt af en Uvedkommende, der er i Besøg Baronen; bliver atter kjendt af en kjærkommen: Ferdinand der, imidlertid gift og Medinteressent i et stort Etablissement hweiz, er vendt tilbage, og af Susanne har erfaret hendes Opholdssted. Han bringer Efterretningen om, at Lusard lever som de Montalbert paa et Gods i Jylland, hvilket han har arvet r Onkelen, en ivrig Royalist, med hvem han i sin Tid i Faveur laudine forgjeves søgte at udsone sig: Ferdinand W. bringer Underretningen til Lusard, som mener Cl. utro og gift i skland. F. indleder Efterretningen saa delicat som muligt, at foreningen ikke maa blive en fattig og treven Concession, men begeistret Gjentagelse, at det dog maa vise sig, at det er ikke der staaer i den franske Sang om Foraaret: *»qui ne revient pour les amans, comme il revient pour la nature.«*

Lusard og Claudine forenes.

2den Deel: Nutiden. Som Claudines fuldtro Udholdenhed le været Troskabens seierrige Vei til den endelige Forening Lusard: saa gjentager denne Troskab sig i en Erindringens

---

»sin Husbond og sin Ære tro«] sml. To Tidsaldre S. 101: »For Verdens er din Fødsel betegnet med Vanære, din Faders Navn kan du ikke bære . . Men din Moder var tro til Døden mod ham og mod dig«. franske j af Florian, anført i To Tidsaldre S. 120 (som ikke mere vender tilbage Elskende, saaledes som det vender tilbage for Naturen).

Udholdenhed, der ædel dannet veemodigen søger tilbage til den Forening, til hvilken Claudine søgte hen. Sønnen Charles Lusard de Montalbert nu 50 Aar gammel lever paa den prægtige gamle Borg (»hvor de to store Kastanietræer ved Kirkemuren allerede i ti Somre strøe deres Blomster over Graven«) — selv en Erindring om de Afdøde. Efterat have reist meget, saa vel i den nye som i den gamle Verden, efterat have ladet Elskovens Tid gaae forbi, efterat have svinget af der hvor Fremtiden væsentligen begynder for et Menneske: har han skjønt indrettet sig i Erindringen og valgt Fortiden, kun ønskende at forskaffe sig selv en Erindring ved at gjøre Een af sin Familie lykkelig.

Lusard kommer til Kjøbenhavn, besøger Commerceraad Waller, der beboer det gamle Wallerske Huus, og ved ham indføres vi nu i Commerceraadens ægteskabelige Vrøvlerie, og paa den Skueplads, hvor Nutiden aabenbarer sig i sine forskjellige Repræsentationer. Nutiden har intet Fremmed at fængsle ved, ikke en Legation af Franskmænd, der næsten lade En glemme, at Scenen er i Kjøbenhavn, ikke en verdenshistorisk Katastrophes mægtige Opsving. Livet i Nutiden er ikke uroliget i energisk Lidenskab, der netop i sin Energie, ja selv i sin Heftighed har sin Form, skjuler ikke over en forbuden hemmelig Lidenskabs

siges at have valgt Erindringen, men bevarer den, Erindringen Madame Waller, en Olding, der, som han eengang forgjeves ' at bevare sin neutrale Stilling som Iagttager, nu forgjeves sin blide men dog lidt sarcastiske Opfattelse træder i Skran- som »Advocat for en svunden Tid — eller mod en nær- nde.«

Ferdinand Bergland veed man ikke at finde; efter et Brud og Iisforstaaelse med Commerceraaden er han reist, nok til Genf. ane bliver nu den designerede Gjenstand for Lusards Op- ksomhed (hvad endog af Nogle misforstaaes som var han selv ren), hendes Elsker udsees til Lusards Arving. Mismodig troer t opdage, at Mariane elsker Arnold, en juridisk Student, tomme Væsen er ham modbydeligt; Dalund benegter dog gheden heraf.

Ved et Tilfælde bliver L. Vidne til en Samtale mellem Mariane len Elskede (det er Ferdinand Bergland, som er vendt hjem at tage Afsked), hvem han ikke kan see, da han i Løvhytten kjult af Træerne, men hvis Stemme og en Signetring L. bliver ærksom paa. Af Samtalen erfarer L., at denne Forelskelse der mod sin Opløsning, at den Elskede af Frygt for Nærings- er ikke vil vove sig ud i et Ægteskab, men forlade Pigen, oende, at L. frier til hende.

Men hvo er nu dette Menneske? Paa en Bog-Auction kjøber iin lille *primula veris* for 25 Rbd., og bliver nysgjerrig efter ride, hvem Den kan være, der var den næste om dette ufor- lsmæssige Bud. Paa Stemmen og Signetringen gjenkjendes teren fra Løvhytten — og see, denne er Ferdinand Bergland, Søgte.

Just da som en lignende Adskillelse skal indtræde som den i te Deel: da en trofast qvindelig Sjel (ligesom Claudine) skal ades af den Elskede, der ikke vil i Krigen (som Lusard) men tesløst ikke vil vove sig ud i et Ægteskab af Frygt for Næ- ssorger: just som Horoscopet vel maatte stilles saaledes, at ane ligesom Claudine vilde blive sig selv tro i Aarene, men, lre begeistret opflammet, vilde lide mere i stille Inderlighed: ræder L. til — Erindringen fra første Deel virker endnu en-

---

»Advocat for« osv.] To Tidsaldre S. 161: »jeg mærker, at Advocaten i spøger i mit Hoved, og at jeg drømmer, jeg staaer i Skranken som sor for det forsvundne Aarhundrede«. »Eller som Actor mod det nærvæ- «.

gang forklarende. Hvad sønlig Pietet veemodig erindrer, det seer den Edle nu om sig i forynget Gjentagelse.

Mariane forenes med F. Bergland; de leve paa den gamle Borg; den eenlige Lusards Børn og Arvinger.

* *

*

1) I Løvhytten ere Lysene tændte, medens Elskovs-Stjernen tindrer i Dobbelt-Lyset. Claudine sidder hos Lusard og Ferdinand Waller læser et Digt høit af *primula veris*. — 2) I Løvhytten ere Lysene tændte, — Ferdinand W. sidder hos den lille Madam Johansen og mindes det aldrig Glemte. — 3) I Løvhytten ere Lamperne tændte, og Stjernerne titte med zittrende Bevægelse ind gjennem Løvet. Ferdinand Bergland læser høit for sin Hustru, og Lusard hører til — han læser i *primula veris*.

Hvorfor er dog Efteraaret den skjønneste Tid at forelske sig, hvorfor »burde September kaldes Elskovsmaaneden?« (cfr. 1ste Deel Pag. 55.) Fordi den strax er i Pagt med Erindringen!

Ferdinand har endt Oplæsningen, vakt Mindet om Erindringer,

II.

En æsthetisk Opfattelse af Novellen og dens Enkeltheder.

I Gjengivelsen af Indholdet har jeg søgt at udhæve de fremdende Momenter i Fortællingens Gang, men tillige at gjennemte Referatet med Novellens væsentlige Stemning, og ved det elte indflettede Prædikat at minde om, hvad der i Samtalen handles mellem de enkelte Personer; endeligen har jeg i Lighed d Fortællingen bestandigt søgt at understryge ved Hjælp af lsalderens Totalitet. Thi deri er jo denne Novelle forskjellig andre, at den har en substantiellere Grund: hver Deel sin lsalder i dens specifike Forskjellighed. En Novelle i Almindeled har jo kun den maleriske Grund, ligesom den Streg, Teg'en henkaster, over hvilken han tegner Figuren: Tegningen selv Frembringelsen, medens Grunden blot forhindrer, at det ikke Øiet seer ud som svævede det Tegnede i Luften. Her derd grunder Novellen universellere i et Noget, der er væsentre end selve Frembringelsen, medens Frembringelsen dog kun give Gjenskinnet. Som Forudsætning har Novellen Tidsalderens lige Totalitet, og Fremstillingen er dennes Reflex i det huslige ; efter Fremstillingen vender Tanken igjen tilbage til Tids-rens Totalitet, som nu aabenbaret ogsaa i denne Reflex. Men salderen selv har Forfatteren (ifølge Forordet) ikke villet freme; hans Novelle ligger i Midten mellem Tidsalderens forude Eiendommelighed, og den nu ved Fremstillingen i Reflexen ste.

Loven for den æsthetiske Kritik vil derfor ikke være den: nu en saadan Pige som Claudine, en Mand som Lusard, Dad o. s. v. ikke kunde forekomme i vor Tid. Hvilken Urimelig-: det Forskjelligste kan jo forekomme i enhver Tid; der kan . Ex. i vor Tid leve en Mand, om hvem man maa sige, at

ifølge Forordet] »Den Gjenstand, jeg har villet behandle, er ikke de Begivenheder« osv. (Skrifter af Forfatteren til En Hverdags-Historie XII 5).

han egentligen hører hjemme i Middelalderen, eller i Grækenland. Nei Kritikens Spørgsmaal er: maa en saadan Pige som Claudine væsentligen forekomme netop i den Tidsalder. — Saaledes ogsaa med Hensyn til anden Deel. Spørgsmaalet er ikke, om en saadan Pige som Mariane kunde have levet i Revolutionstiden, tænkt og følt og handlet som hun gjør; men Spørgsmaalet er: maa en saadan qvindelig Figur væsentligen forekomme i Nutiden.

Æsthetisk betragtet udvikler Forfatteren vistnok netop i anden Deel sit Mesterskab i Fremstilling og Skildring, sin Iagttagelses-Evne, sin ved Ligevægt ophøiede Troskab i Gjengivelse af Virkelighed, der han veed at conservere selv det Skrøbeligste og Ubetydeligste saaledes, at det netop bliver hvad det er, selv Trivialitet og Raahed, med en saadan Sandhed, at det netop derved faaer en Interesse. Selv den ubetydeligste Biperson i anden Deel, hvor der da overhovedet ingen betydelig Personlighed er, staaer saa levende for En, bliver saa gjennemsigtig i de faa Replikker, at det Enkelte og Ensemblet ved Naturtroskab og Livlighed frembringer en skuffende Virkning. Kun denne Forfatters Ligelighed, hans Interesse for de virkelige Mennesker i Livs-Anskuelsens og Deeltagelsens Medfør gjør det forklarligt, hvad man maa forbauses over, at han har kunnet fremstille alle disse Figurer saaledes, at man intet

', hvis jeg saa tør sige, at cassere som falske Udgaver af
nesker.
Vil man da, hvad især en travl Critik hurtigt faaer sat i Cir-
tion som en Indvending, tale om Forfatterens mulige Forkjer-
d for den ene Tidsalder fremfor den anden: da vil man ved
nærmere Eftersyn tvertimod finde et væsentligt Udtryk
Ligeligheden. Thi til Forfatterens mulige Forkjerlig-
for Revolutionstidens mere begeistrede Liv svarer den
kelige Forkjerlighed, han har viist for Nutiden ved
mstillingens større Kunst. I første Deel er Construc-
en saa simpel som muligt; efter nogle faa Optrin i Grosserer
Huus vandrer Fortællingen ligesom ud med Claudine og for-
r sig med hende i det Idylliske; skrider langsomt episk for-
nde frem, indtil Gjenforeningen med Lusard. Episoden med
nen er endog i Retning af componerende Opfindsomhed saa
t fra at være overraskende, at den snarere falder lidt fattigt,
len er af den Art Collisioner, i hvilke selv en Begynder pleier
riste sine Heltinder. I anden Deel derimod er det drama-
Moment meget mere fremtrædende. Her er større Vexel og
gfoldighed i de mere sammensatte Situationer, Forviklingens
nding vedligeholdt indtil det Sidste, skuffende sinket ved Lu-
s misforstaaede Opfattelse af Forholdet mellem Arnold og
iane, sindrigt bragt sin Opløsning imøde ved et Tilfælde, der
ier Lusard i de Elskendes Hemmelighed, og endeligen paa en
n Maade løst ved at indslynge en Situation, der benytter
et, som Læseren kjender fra første Deel; medens Lusard ikke
en *deus ex machina* træder til med sin rige Brudegave, da
tvertimod jo er hans Ønske fra Begyndelsen. Det er da ikke

Ord; thi naar galt skal være, vilde maaskee Dalund have fundet det hele Optrin med Tjenestepigen mere tilgiveligt, under Forudsætning af det blev skjult, derimod ligger netop Lefleriet i Scenen mellem Fruen og Hofjunkeren: den dydige Frue der skjender paa den Hofjunker, med hvem hun selv coquetterer. I Forhold til et pianket Fruentimmers Eftersnakken af en gammel Mands alvorlige Ord er Satiren ypperlig, ligesom ogsaa til at belyse Fru W.s Perfektibilitet.

---

deus ex machina] en Gud paa en (Theater-)Maskine. En saadan optræder ertiden ved Slutningen af de græske Tragedier for at løse den dramatiske lict

som ellers en Penge-Hjælp, der novellistisk skaffes tilveie, en riig Onkel, der bliver slaaet ihjel, eller høist beleiligt omskifter Tiden med Evigheden, eller en Ditto, der i største Hast hentes hjem fra Ostindien o. s. v.; tvertimod, man kan her lige saa godt vende Forholdet om og sige Opgaven er: en ædel Riigmand, hvis Sindsstemning hele første Deel psychologisk motiverer, der søger en Gjenstand, og hvem Styrelsen i Fortællingen nu hjælper til at finde de tvende Rette. Der bliver intet Uforklarligt tilbage, som vækker Tvivlen, intet Resterende, der digterisk kun kan dækkes ved Poesiens Forskud fra Phantasiens uhyre Hjælpe-Fond: tvertimod bliver Stemningen i Forhold til Opløsningen Enheden af det Udbrud, der lyrisk forundrer sig over Styrelsens Gang og af det Forstandens Samtykke, der siger: det kunde ikke være anderledes.

Et væsentligt Udtryk for Ligeligheden er igjen, at *Personerne i anden Deel træde langt tydeligere* frem, hørlige i Replikkens Stikord, synlige i Skikkelsens Omrids, let gjenkjendelige i Livet; medens *Personerne i første Deel* mere *ere skjulte i en universellere Lidenskabs Inderlighed.* Dette har dog en dybere Grund, men Forfatterens Mesterskab ligger netop i at kunne gjøre Skjel ved at gjøre Forskjel, og ved at kunne gjøre den og igjen at kunne skjule det i Fremstillingen.

ækenland — indtil han saa taug, og den styggeste Mand i Græland nød Ironiens Tilfredsstillelse. Dersom man ret har hørt Prædiken, der har havt Inderlighedens hele Fylde: selv om n uafbrudt har seet paa Præsten, vil det dog være En umuligt sige, hvordan Præsten saae ud. Lad en Pige have en Hjerteg og søge Ens Fortrolighed, lad hende have Sorgens Inderlighed en evige Erindren: idet man forlader hende er det umuligt at e, hvorledes hun saae ud, thi Inderligheden lader En glemme at erindre det Væsentlige; Udvortesheden derimod paanøder saa man ikke kan glemme den, fordi der Intet er at erindre. væsentlig Forelsket lever maaskee længere Tid uden med Benthed at kunne tydeliggjøre, hvorledes den Elskede seer ud, lidenskabelige Inderligheds Overmagt gjør, at han, naar han e seer hende, har glemt, hvorledes hun seer ud, netop fordi erindrer sin Forelskelse; og paa samme Tid kan han med ıed fremkalde Billedet af alle dem, der høre til den Elskedes ıilie og Omgivelse.

Saaledes med Personerne i denne Novelles første Deel: de ere ten Alle i Lidenskab, netop derfor træde de maaskee mindre eligt frem. Den, der maaskee staaer tydeligst for En i Udvorıed, er Justitsraad Waller, netop fordi han er den ubetydeligste. andre ere mindre tydelige i Forhold til som de væsentligen e Idealitetens Lidenskab, ere indoptagne i en verdenshistorisk ivenheds universellere Liv, eller skjulte i den autopathiske enskabs inderlige Aabenbarelse. I anden Deel derimod ere sten alle Personerne kjendelige i en Udvorteshed, der tilbyder for Hukommelsens Phantasie. De faa Strøg, med hvilke de henkastede, stille dem saa tydeligt for En, at man ikke kan mme dem, at man trøstigt turde paatage sig at kjende dem n paa Gaden, fordi de ere sande Typer paa Udvorteshedens tister, der slet Intet have hvad der lader En erindrende glemme, rledes de see ud. Der er en Præst, hvis Ydre jeg aldrig skal nme, ikke just fordi han unegteligen var en smuk Mand, men i han i den Grad vævede, at der slet Intet var, der bortledte ıærksomheden fra, hvorledes han saae ud. Er dette ikke saas? Lad en stadselig Dame have anvendt en sjelden Omhu sit Sørge-Toilet: man vil være istand til at huske hver en ıdse hver en udpyntet Mine i hendes condolerede Ansigt —

---

der slet Intet have hvad ɔ: der slet ikke har noget som.

men den unge Pige, der virkeligen havde Sorgens Ind
hendes Ydre kunde man ikke huske.

Man tage Commerceraad W.*). Han sidder i det sam
tor, paa den samme Plads, hvor tilforn hans Fader ha
paa en bevægelig Contorstol og »seer ud som En, der
heed Sommerdag plages af en Sværm Fluer«: har Forfatt
viist ham engang, man glemmer ham aldrig, thi hans N
hed er væsentlig Udvorteshed. Man tage Frue Commercer
i hendes Leflen, eller hvor hun træder op, udmaiet med et
i glimrende Farver, indvirket med Guld: man glemmer ikk
ledes hun saae ud. Man sammenligne hermed Festligheder
serer W.'s Huus, hvor Claudine viser sig bærende det tr
Skjærf**): og uagtet dette Moment oftere bringes i Erindri
glemmer igjen, hvorledes hun saae ud, man lader Øiet
glide hen over Pynten forvisset om, at hun har været sl
man glemmer, fordi Opmærksomheden væsentligen hvi
Pigens ungdomsglade sværmeriske Begeistring. Hvo huske

*) Kun nogle enkelte Exempler vil jeg anføre, for ikke at blive for
derimod kan jeg ikke tilbageholde den Yttring, at netop jo mere
denne Novelle, desto mere vil man forundre sig over den Sindrig

ldkapselens Udseende, naar der er en indre Mærkelighed ved
s Construction, som den omfatter! En Præsenteerbakke, et
ldt har derimod den Egenskab, at hvis man glemmer Udseendet,
r man ganske glemt Gjenstanden. Saaledes ogsaa her. Madame
med det lille trefarvede Mærke omhyggeligt skjult, den lyksalige
udine festligen bærende Revolutionens Ordensbaand: ere væsent-
en pyntede. Frue Commerceraadinden med sit gyldne Belte,
er sit guldindvirkede Kanetæppe er derimod ikke pyntet. Og
g vil Ironien det saaledes, at man glemmer, hvorledes de tvende
rste saae ud, medens man vedbliver at erindre dem, men man
mmer aldrig Frue Commerceraadinden med Beltet — dersom
an da ikke ganske glemmer hende. — Man tage Arnold og Scenen
. 262) hvor han med sin formeentlig ironiske Næsviished for-
ermer Commerceraaden i dennes egen Stue; man sammenligne
rmed Stridsscenen i første Deel, hvor Justitsraad W. endog
er: »det er infame Ord du bruger«. Man glemmer hvorledes
Stridende see ud over Gjenstandens Betydning, man tilgiver
1 lidenskabelige Mand hans heftige Udbrud. Men Arnold sprin-
saa tydeligt frem, at man ikke kan blive af med ham, der er
et der kan hjælpe En til at glemme, det Hele dreier sig om
et, og Arnold præsenterer sig som Tomhedens og Indbildsk-
lens selvbehagelige Repræsentant, hvis Ironie beundres og vur-
es af Commerceraadinden. Man tage af første Deel Scenen i
vhytten, hvor Ferdinand W. i Claudines og Lusards Nærværelse
k væk taler om Forholdet mellem Madame W. og Dalund;
n finde det usømmeligt, men man glemmer det ogsaa, næsten
blikkeligt, netop fordi der er noget at erindre. Ferdinand er i
lenskab, vildledt af Tidens Ideer rives han hen; Claudine er
e nysgjerrig, men i Forelskelsens Lidenskab gaaer der paa een-
ng et ængstende og et fristende Lys op for hende. Man sam-
nligne dermed Scenen i anden Deel, hvor Arnold kommer at
lbyde Fruen, og hvor hendes Forhold til Hofjunkeren kommer
leflende Omtale. Ja det maa saa være: den hele Situation
a paatrænge sig Hukommelsen. Men hvis er Fortjenesten? Ja
n er Forfatterens, der baade veed, hvad der skal gjøres og veed
gjøre det. Thi Scenen i første Deel er endogsaa saaledes, at
Begynder vilde være istand til at fremstille den. Der sam-

p. 262] i Udg. 1851 S. 182 ff. Justitsraad W. endog siger] det er
serer Valler, der siger: »Det er infame Ord, du siger« (S. 8). Scenen i
vhytten] det er i Lusards Værelse (S. 37 ff.). Scenen i anden Deel]
138.

tales ikke, det er Ferdinand W. der begeistret expectorerer sig. I anden Deel derimod: dette Mesterskab i at gjengive Ubetydelighed disse korte Replikker, den idelige Indfletten af Situationen i Replikken, denne Nøiagtighed i den tilfældigste Gestus, denne Livlighed, dette Farvespil, skjøndt det Hele ganske rigtigt er holdt i Trivialitetens intetsigende Farvetone. — Man tage Colette, Arnold, Hofjunkeren, alle Nutidens Repræsentanter, de præsentere sig alle saa tydeligt og saa uforglemmeligen.

Hvor der er væsentlig Lidenskab tilstede i Inderlighed, der glemmes Omgivelsen. I anden Deel derimod er Forfatterens Omhyggelighed (netop ved Forkjerlighed for Opgaven) stor i med øvet Haand at tegne det søgne Livs dagligdagse Omstændigheder. Her hastes ikke hen til det festlige Optrins Betydningsfuldhed, her lukker man sig ikke idyllisk inde med en forladt Qvindes stille Inderlighed, nei her er Alt saa omtrent lige vigtigt, og derfor Gjengivelsen vanskelig, ligesom at male uden Lys og Skygge og dog at frembringe Virkning og et Kunstværk. Vi føres derfor ikke udenvidere ved et afgjørende Spring ind i Selskabssalen, hvor Talens begeistrede og Samtalens livlige Sving og den dannede Omgangs gode Tone glæder, nei Forfatteren kjender sin Opgave. Udenfor høre vi Kjævleriet i Stuen indenfor, vi vente udenfor

nantisk ved Udholdenhed; hun holder ud, saa faaer hun
sard. Og hendes Udholdenhed er væsentligen Natur-Bestemmel-
s, Umiddelbarhedens, Elskovens romantiske, thi det Ethiske
ver ikke afgjort medvirkende, det Ethiske, at det jo dog er
ne paa den Maade Claudine kan redde sin Ære — ved at ære
selv; og at derfor enhver ny Forbindelse, enhver Mislighed
d Hensyn til Inderlighedens Aftagen er Dommen over hende
v. Hendes Romantik er ligefrem Romantik, ikke forvandlet og
lliggjort ved det Ethiske. Adskillelsen fra Lusard sætter hende
Bero, i denne Stilling bliver hun staaende med den romantiske
ont og Retning hen til Lusard, men hun bliver ikke ved ethisk
rdybelse i sig selv høiere end Forholdet til Lusard, dog beva-
ıde det romantiske Ønskes Retning hen til Gjenforeningen med
m. — I anden Deel dannes Katastrophen i Forholdet mellem
riane og Ferdinand Bergland romantisk ved Hjælp af
jæbne: Lusard træder til med Penge-Hjælpen. Spørgsmaalet
kun, hvorvidt det ikke havde været mere i den ældre Hverdags-
stories Aand at tegne Baronen (i 1ste Deel) noget anderledes og
ı lade ham forenes med Claudine; at lade Mariane lide Adskil-
sens Smerte, og saa skaffe hende en ny Trøst. Imidlertid kan
n paa denne Bemærkning, selv om man indrømmede mig dens
tighed, ingenlunde begrunde en Indvending, netop fordi For-
teren væsentligen er gjengivende de tvende Tidsaldere. Endnu
ıdre kan man indvende mod Forfatteren, at der i 1ste Deel i
holdet mellem Madame W. og Dalund er gjort et Forsøg paa
give Natur-Forholdet Overmagten over det Ethiske, som skulde
skab i et utilladeligt Forhold kunde gjøre dette tillade-
; ei heller kan man indvende mod Forfatteren, at Forholdet
og fremstilles som udøvende en forædlende Indflydelse paa
lame W. i hendes ægteskabelige Samliv med sin Husbond; thi
e er jo Gjengivelse af Tidsalderens Eiendommelighed. Lige-
s naar der i anden Deel gjøres Mine til at give det, at ophæve
Forlovelse af Frygt for Næringssorger, Udseende af en beret-
t Lidenskabs Yttring. Ethisk maatte det Første være at op-
e som fordømmeligt, Forædlingen som et Sandsebedrag,
li der ingen Hævd i noget Forhold kan erhverves paa det
budne, og Brødens Ælde kun er dens Gjentagelse, og fordi
ædling ved Depravation er ligesom den Ædelhed, en Mand

---

remstilles] S. 38, S. 27. ingen Hævd osv.] sigter til den Regel
rretten, at Hævd ikke kan vindes paa stjaalet Gods.

viser, der ikke kan undvære Penge, skaffer sig Rigdom paa ulovlig Maade, og derpaa gjør meget Godt med sin Formue; det Sidste maatte æsthetisk være at opfatte comisk. I anden Deel dømmer jo ogsaa Nutiden Forholdet mellem Madame W. og Dalund, medens Forfatteren ved Opgavens Beskaffenhed er forhindret i at lade sin Anskuelse blive aabenbar. Havde der været een Tidsalder endnu, er det ikke utænkeligt, at Gjengivelsen af den havde viist at den opfattede Berglands intenderede Flugt fra Ægteskabet som comisk.

Jeg skal nu, stræbende at gjengive Forfatterens ypperlige Skildring, psychologisk forfølge Udviklingen i de enkelte Hoved-Personer, visende, hvorledes og hvorvidt det Afgjørende resulterer som Conclusion af Individualitets Præmisser, og kun tilladende mig et Sideblik til Tidsalderens Reflex. Det næste Afsnit maa det være forbeholdt overveiende at accentuere Tidsalderens Eiendommelighed. Critiken maa indtage samme Duplicitet som den, ved hvilken Fortællingen har gjort sig selv Opgaven saa vanskelig. Af Tidsalderen tør Forfatteren ikke uden videre lade resultere Noget i Individerne, thi saa er han uden for sin novellistiske Opgave, saa skildrer han Tidsalderen og belyser den ved Exempler, istedetfor at opfatte Reflexen i det huslige Liv og gjennem den belyse Tidsalderen. Omsætningen maa bestandigt gjøres gjennem Individualitetens psychologiske Mellembestemmelse. Dersom Forfatteren saaledes ligefrem vilde sige: i Revolutions-Tiden tillod man

Udslaget for hvad Udtryk denne Collision faaer, om den i
ıden Tidsalder f. Ex. ikke kunde have faaet det Udtryk, at
skabet gik overstyr, for at hun kunde faae den Elskede, eller
ulykkeligt Elskende i Underkastelse under Ægteskabets Hel-
l besluttede aldrig at see hinanden o. s. v. — Forfatteren
ikke sige: i Revolutionstiden levede der romantiske Piger —
har jeg fremstillet i Claudine. Nei, Forfatteren maa psycho-
ɛ motivere det Romantiske i Claudine, og nu kan det være
ılderen, der afgjør, hvilken bestemt Retning det tager. En
ıologisk paa en lignende Maade motiveret romantisk Pige i
elalderen var gaaet i Kloster, i en prosaisk Tid havde hun
ndet og giftet sig, i Ludvig den XIV's Periode var hun maaskee
n en tvetydig Grevinde o. s. v.

Claudine. Indknebent opdragen af Tante Malfred, og der-
aandelig forstaaet, paa eengang ligesom standset og for stærk
skyndet i Væxten, nærved at bedrages for et Livs-Indtryk:
ıun nu, omplantet i Grosserer W.'s Huus, fundet Jordbunden
e beleilige Tider for sin Udvikling. Hvad der psychologisk
te være endt enten med Forknyttelse eller med at hun paa
ırtvivlet Maade havde sprængt den sneverhjertede Tantes ind-
nde Dagligstue, har nu lykkeligt forklaret sig til Ungdomme-
dens livsglade Udspring under saa gunstige Vilkaar som muligt,
lisse endog maae kaldes farlige. Friheden, hun nyder i W.'s
, Glæden, som tilbyder sig rigeligen, Deeltagelsens Omhygge-
l, næsten Forkjerlighed for den unge Pige, fordærver hende
fordi hun har lært Skjønsomhed, men forædler hende i den
ige Taknemlighed »for alt det Gode, hun nyder i dette kjære
.« Og da nu Fløidørene aabnes med den vide Udsigt til en
nshistorisk Begivenhed, da den franske Legation, Udsendingene
ıiin fortryllede Skueplads, vise sig i det Wallerske Huus og
en Idee magisk berøre Claudines ungdommelige Sind: da
r hun paa sit Høieste. Det Romantiske ligger atter i denne
ring, der lokker Phantasien. Var Grosserer W. og Kone reist
aris, havde de taget Claudine med: det vilde ikke have virket
saa stærkt paa hende som det Tangerende, der ikke over-
er med Enkeltheder, men kun opflammer Phantasien totalt.
derfor Lusard, skjult for alle Tilstedeværende, kun forstaaet
audine, bøier Knæet og kysser Fligen af hendes Kjole, en

Taknemlighed »for alt det Gode« osv.] S. 19, hvor dog de citerede
ıke findes nøjagtigt. bøier Knæet osv.] ved Afskeden S. 47.

Fremmed, der kun ved denne symbolske Handling og ved Claudine tilhører det lille Danmark: da er dette et af Forfatterens sindrigt opfundet Udtryk for det Romantiske i hele Claudines Forhold. Om Lusard havde ført hende hjem med sig til Frankrig som sin Brud, det havde ikke saaledes udviklet hende som Berøringens romantiske Øieblik, der tillige er Afskedens. Et Dobbelt kan en Pige fordre i Elskov, naar hun fordrer Alt: at Han er den Elskelige, og at han har en Idee at give hende med i Kjøbet — saa er Elskovens Ligning absolut og fuldendt.

I Forhold til al Lidenskab gjelder det ligesom ved at seile, at Vinden afgjørende faaer Magt til med eet Pust *uno tenore* at spænde Seilet, at der ikke skal gjøres for mange Slag og Krydsninger inden man naaer Dybet, ikke træffes for mange Forberedelser eller holdes for mange Skibsraad forinden: det gjelder, at Lidenskaben faaer Magt og Raadighed til at gribe den Uforberedte med sin Almagt. Saaledes staaer Claudine ene, med en Verden i sin Sjel: da udgaaer Vinket til hende fra Lusard. Dette er det Romantiske i de af Forfatteren ypperligt anlagte Forhold. Forelskelsens Magt er som hiin bevingede Gangers Flugt, det er den i sig selv. Men til daglig Brug! Saa kommer Forkundskaberne, og Omstændighederne og Hensyn og Slægt og Venner, Meublementet, og Gratulanterne — saa forvandles Dumdristighedens seierrige Be-

raft, i samme Øieblik kaster sig bag over for at profitere af ødet i Farten. I Forhold til al Lidenskab gjelder det, at det øieste, Omgivelsen kan gjøre for En, er at slippe med Lidenskab. en saaledes ere Forholdene netop lagte til Rette for Claudine i W.'s uus, og Forfatterens Sindrighed kan med Føie fordre, hvad der aaskee er endnu sjeldnere end en glad Giver og en glad Arbei-:r, en glad Critiker ɔ: en, der har Glæde af at see, hvad For-tteren har gjort. Grosserer W. er fordybet i Politik. Den stille 'undende Madame W.'s noget hemmelighedsfulde Væsen er saa ngt fra at besvære Claudine med Nysgjerrighed og Deeltagelse, det snarere fristende understøtter den unge Piges skjulte For-skelse. Dalund er til daglig Brug fordybet i Studiet af det sjæle-ge Udtryk i Madame W.'s Mine, (hans som Olding fortsatte Stu-um ved Beskuelsen af hendes Billede), men intet mindre end bøielig til at spore efter Andres Forelskelse, han, som snarere 'nes at frygte Franskmændene for sit eget Forholds Skyld. Clau-ne er ene og fritstaaende uden den Deeltagelse, der gratulerer, gesom man gratulerer En, der har fundet Noget ved at raabe: ılvt, og som ofte nok gjør Forelskelse til noget Halvt. Ferdi-ınd W., den eneste der aner Forelskelsen, er en begeistret Trou-ıdour for Franskmændene og Lusard.

Saaledes er Forelskelsens Fremgang, Forfatteren har dst at lægge Forholdene an til at skaffe det Romantiske Raadig-ed. Saa hører der endnu efter den store Digters Ord til det eget, der behøves forenet for at lokke Elskoven frem: at de æffes kan alene. Og negtes der end Noget: »Maanen med sin raale ned i Vaaren gjennem Bøgens Grene,« saa er jo Forfat-ren af den Mening, at September Maaned egentligen burde kaldes skovs-Maaneden. Og naar man støder en Baad fra Land, da elder det, at man bøiet forover for at give Stødet Kraft, i samme ıeblik kaster sig bag over for at profitere af Stødet i Farten — ; naar en hemmelig Forelsket, i større Livsfare end den Elskede, lerede troer ham dræbt i Duellen, saa er denne Dødstankes Til-ıgestød Elskovens stærkeste Fart.

Den saarede Lusard bringes til Grosserer W.s Landsted, og eiligheden tilbydes for de Elskende. Uden en eneste Forudsæt-ng, uden en eneste Veiledning anden end Elskovens og Tids-

---

hans som Olding osv.] S. 169. synes at frygte osv.] S. 26. den ore Digters Oehlenschläger, se II. Bd. S. 131. troer ham dræbt] som ıudine om Lusard S. 31 ff.

alderens Excentricitet, uden en eneste Fortrolig anden end Elskoven bliver hun et Offer for sin Kjerlighed. De psychologiske Præmisser motivere fyldestgjørende hendes Feiltrin, ligesom de igjen motivere hendes Udholdenhed, thi hendes Feil og hendes Dyd er væsentligen den samme Romantik.

Et andet Spørgsmaal er det, om hvorvidt ikke netop Tidsalderens Ideer maatte have gjort Claudine tydeligere over sit Skridt end hun senere findes at være. Hendes senere temmelig naive Uvidenhed om Følgen af Forholdet til Lusard, synes i Tegning at være laant fra en anden Art Romantik, den schäfer-idylliske. Det Charakteristiske i Forhold til Revolutionstiden vilde jo være, at Claudine ret blev sig bevidst, at hendes Forhold til Lusard var hvad man ellers kalder et Ægteskab, kun at i det Natur-Forholdet var emanciperet fra det ethisk Tvingende, der betragtedes som det Antiquerede ved Ægteskabet. Den smægtende Romantiks altfor uskyldige Uvidenhed passer mindst i Revolutionstiden, og staaer som noget Tilfældigt i Forhold til Gjengivelsen af Revolutionstidens Reflex. Lusard forstaaer Tingen rigtigere, og kalder hende derfor i en af sine Replikker: min lille Hustrue. Claudine derimod er mere en i Almindelighed ved sin Forelskelse vildledt Pige end at der i hendes Vildledelse sees Tidsalderens Ideer som et Medvirkende. Thi at Ferdinand W. foredrager disse og underretter hende om Forholdet mellem Madame W. og Dalund høres jo nok

Madame Waller har fra ganske ung været Gjenstanden for lunds Kjerlighed; hun har misforstaaet hans Taushed, og giftet i hans Fraværelse. Hendes Ægteskab har ikke været til hendes rædling; savnende den indre Tilfredshed »løb hun blot efter ame Forlystelser, satte sin høieste Lyksalighed i at blive cour-eret*) og ansaae sin Pynt for det vigtigste Anliggende« (cfr. *p.* 37) indtil endeligen Forholdet til Dalund forædler hende, hvilket rhold D. mener at have Ret til at fordre som en skyldig Er-tning for saa mange Aars Troskab og for en Kjerlighed som as. Dog kan Madame W. ikke ganske beseire en indre Stemme, r minder hende om, at hun gaaer paa forbudne Veie, en Stemme, r efter hendes eget Udsagn bliver stærkere netop fordi hendes rædling lader et Lys opgaae for hende, som hendes forsømte igdom ikke havde viist hende*). Dalund kæmper imidlertid dog indtil Grændsen af Jalousie (f. Ex. mod Franskmændene) Forholdet saavel ved den dannende og absolute Indflydelse,

*) Man bliver ved denne Skildring næsten lidt raadvild om, i hvilken Tidsalder Scenen er.

*) Naar denne Collision kunde føres til sit Yderste vilde den ikke være uden psychologisk Interesse: ved et utilladeligt Forhold forædles hun, ved denne Forædling bliver hun istand til ret at indsee det Utilladelige i Forholdet: sæt nu at den Forædling havde seiret i den bedre Indsigts Triumph, saa hun af den Grund opgav Forholdet! At forøvrigt Madame W. er i en Selvmodsigelse, er klart nok, og det er jo netop Forfatterens psychologiske Skarpsindighed, der har vidst at fremhæve den. Man skal ei heller smile ad Selvmodsigelsen eller hurtigt mene den hævet, fordi den er indseet, endnu mindre overilet fordømme den. Ja naar en Mand forklarer os, at han selv kan indsee det Fordømmelige i sin Handling, og dog gjør det: saa lad det Ethiske dømme ham og det Æsthetiske finde ham comisk. Noget anderledes med en Qvinde, især i det Forhold, hvor hendes Styrke er kjendelig netop som Hengivelsens Svaghed. Ved Dalund kan hun indsee det Utilladelige i Forholdet, men hun kan ikke undvære Dalund og saa see det. Naar hun qvindeligt er betrygget ved Forholdet, der udfylder hendes hele Sjæl, kan hun indsee, at det er utilladeligt, men hæves Forholdet, vil Qvindelighedens Trang i hende erotisk fortvivlet lade hende glemme, at det var utilladeligt.

p. 37] i Udg. 1851 S. 27, hvor hun siger dette og det nedenfor anførte om selv.

han udøver, der er hans mandlige og personlige Overmagt, som ved Tidsalderens Ideer.

Atter her bliver en Vanskelighed, thi Forholdet mellem Madame W. og D. udtrykker jo ikke saaledes Tidsalderens Idée, at det sees fremgaaet eller baaret af denne, men Dalund kæmper i Forholdet for Tidsalderens Idee, altsaa et allerede givet Forhold vil han ved at føre det ind under Tids-Ideens Samtykke give en ny Bestyrkelse. Forholdet selv synes reent personligt at være bragt istand og bestaae som den Maade, paa hvilken disse Tvende have løst en Livs-Collision. Vanskeligheden er altsaa, at der synes at mangle Noget i Forhold til den gjensidige Gjennemsigtighed, som den novellistiske Opgaves Dobbelthed kræver. Tidsalderens Bestemmelse kræver Individualitetens Mellembestemmelse, Individualitetens Bestemmelse kræver Tidsalderens Mellembestemmelse, i denne Gjennemsigtighed ligger den Opgave novellistisk at fremstille en Tidsalders Reflex i det huslige Liv. Eller vil man sige, at Forfatteren kun vil fremstille, hvorledes man i Revolutionstiden dømte om et saadant Forhold, saa maa dertil svares, at denne Opgave er af en egen Art, da Dommen jo netop bestod i, at man ignorerede det, dernæst, at Ferdinand W. er den eneste, der taler om det, og at man Intet erfarer betræffende, hvorvidt de Andre ere vidende derom, og endeligen, at Forholdet selv jo fremstilles. Misligheden ligger vistnok her deri, at Forfatteren ved et Forord endnu har

Skulde jeg derimod i denne første Deel fremhæve et Enkelt, er idetmindste forekommer mig mindre heldigt, da vilde jeg ævne Baronen, og især hans Forsøg i det Dæmoniske, om der gsaa, dette fraseet, kunde opkastes et andet Spørgsmaal, hvorvidt an ikke er saa almindelig holdt, at Tidsalderens Reflex ikke just kjendelig. En fjantet og dertil halvfuld Baron, der i Qvinde-rigskab hitter paa at ville dræbe den lille Charles, vækker hver-en Rædsel eller Interesse ɔ: den modstræbende Interesse, der etop er det Charakteristiske for det Dæmoniskes Tvetydighed. ædsel vækker han ikke: thi i Forhold til en fuld Mand tænker an strax paa, at det nok gaaer over, naar han faaer sovet ud, g Interesse vækker han ikke, deels fordi han er fuld og deels ordi hans Fjantethed er intet Mindre end mandig. Det maa da eller ikke faae Udseende af, som forfærdede han Claudine, thi ligt kan gjøre hende modbydelig og ækel, men forfærdende er et ikke. Og hvorvidt er dog dette besynderlige Optrin egentligen sychologisk motiveret? Selv om man antager, at Baronen, da uligheden af et Forhold til Claudine brister, vender tilbage til sit amle Væsen, som kun hun havde havt Magt til at tvinge i Elskovens ydighed: følger dog deraf, at han kan gebærde sig saaledes? Han ar jo dog oprindeligen godmodig, han var i Besiddelse af ydre Dannelse, og Claudines Indflydelse paa ham maatte psychologisk, elv i et saadant Øieblik, udøve sin Magt. Situationen forekommer mig uskjøn, og væsentligen heller ikke sand.

2den Deel. Mariane. Stedmoderligen skrækket op længe før Tiden af Ungdommens Illusion og jaget ind i en pinagtig Virkeligheds travle Husgjerning, fortrædiget ved daglige Krænkelser, løser hun ydmygt den bittre Opgave: saa omtrent at tjene som Husjomfru i sine Forældres Huus. Al den fornemme Overseen og paa den anden Side den lapsede Ugenerethed, som et saadant Tjeneste-Menneske kan være udsat for, er hendes Liv ikke ukjendt med, og Bitterheden forøges ved, at hun ikke blot er værgeløs, men priisgiven — fordi hun er Datteren. Men paa den anden Side vænnes hun ogsaa tidligen til at indøve en stille Inderligheds

---

En fjantet og dertil halvfuld Baron] S. 107 ff. gjøre hende modbydelig og ækel ɔ: vække hendes Modbydelighed og Væmmelse. ikke sand] herefter er udeladt en Side i Manuscriptet, se Textkrit. Anhang. Den er først strøgen i Correcturen, da Sætteren i Manuscriptet har skrevet »p. 49/4« ved »saadan« S. 46, 12, medens i Originaludgaven S. 49 begynder med »(Inder)lighed« S. 47, 1. Mariane] til det følgende sml. Novellen S. 135, 137, 143.

uforkrænkelige Væsen, hun dannes fortrinsviis til at bevare en hemmelig Forstaaelse, da hele Virkelighedens Omgivelse kun er fortrædigende Meningsløshed, da hun endog med Faderen i Faderens eget Huus *qua* Datter kun vedligeholder en hemmelig Forstaaelse, der han kun i Entreen, eller i Forbigaaende, eller naar Ingen seer derpaa, tør tale faderligen til hende: saaledes lister jo et elskende Par sig til at see hinanden, naar de ikke have Forældrenes Samtykke, til at tale med hinanden i Entreen, naar Forældrene i Dagligstuen officielt sætte sig mod Forbindelsen. Dersom Mariane er forelsket, hun er da nødsaget til at gjøre en Hemmelighed deraf, ellers blev det vel Signalet til ny Mishandling: at Frøken Maren var elsket, at Nogen vilde have en »saadan lille Gravso«, som Stedmoderen kalder hende; hun var istand til at miste sin Condition hos Frue Commerceraadinden, for at man kunde blive det Kjæreste-Commerce quit.

Og Mariane er forelsket. Vi ville nu forfølge Motiverne i de af Forfatteren ypperligt construerede Forhold for psychologisk at forklare hende. Skadelige kunne Forholdene ikke kaldes i Henseende til en snaksom Deeltagelse, men begunstigende ere de heller ikke; de slippe ikke med Lidenskab, de sinke ei heller ved misforstaaet Velvillie og Deeltagelse, men de holde fortrædigende igjen. Vel er det nu saa, at Inderligheden er Forelskelsens Liv, og at

.ghed er mindre skjøn Elskov; overveiende Inderlighed og
e Forhold til Virkelighed er i Retning af ulykkelig Elskov.
aaledes Mariane; hun har lært for meget Virkelighedens
ghed at kjende, og Omgivelsen indskærper hende det for-
ende Dag fra Dag. Istedenfor Forelskelsens seierrige erob-
Mod, der tør, i Forhold til Forelskelsen, fordre Alt af Vir-
eden, i begeistret Uvidenhed fuldt forvisset om, at Virkeligheden
ı Verden, hvor Elskoven har hjemme: i Stedet derfor har
oget af Forelskelsens inderlige Veemod. Inderligheden kan
: være den samme, som jo et Tilbagetog kan være ligesaa
n Bedrift som den meest glimrende Seir; men Forskjellen er
tlig. Istedenfor at fornemme Forelskelsen som et Kald fra
rden, der vil føie den i Alt, er hun i Inderlighed vant til at
ig i at gjøre Afkald, hendes Forelskelse er i samme Nu i
elig Forstaaelse med, at dog ogsaa den bliver en tilbagetrængt
ighed, et skjult Liv, som andre Mennesker ikke kjende, og
paa eengang er en høiere Sundhed og dog menneskelig talt
gelighed. Inderligheden kan ganske være den samme, som
t at døe er ligesaa vanskelig en Opgave som det at leve.
igheden er den ægte Perle; den dannes, som bekjendt, i
ıgen ved at indsuge Duggen. Men ifølge en gammel For-
skal det gjøre en Forskjel, om det er Morgen- eller Aften-
n: saaledes gjør det ogsaa en Forskjel, om Forelskelsens
ndividualitet dannedes ved Haabet eller ved Erindringen.
om det gjelder om al Lidenskab, saa gjelder det om Elskov,
ı, der modtager Indvielsen, i Forelskelsens indviede Øieblik
frit, frit paa Illusionens dumdristige Høidepunkt, frit og
ndeligt overskuende al Verden; der maa ingen pianket Deel-
: være, men heller intet drillende Slæng, som besværer den
æbnede fra at bestige den svimlende Høide, og som i Øie-
t forhindrer den Fritstaaende i at faae Synet. Det maa, hvis
al blive saa saare godt, være forundt dette omfredede Øie-
hvor Tilværelsens Alt fortryllet lystrer hvert et Vink, hvor
Intet mindsker Elskovens grændseløse Hengivelse i Illusion,
n skeer *privatissime*, og er noget Andet end alle de Elskendes
gn, da den er Forudsætningen, det Fremskyndende, Uende-
ens Forskud, hvoraf der skal leves de mange eller de faa
om forene de Elskende. — Dette mangler Mariane.

---

n gammel Forfatter] Ammianus Marcellinus XXIII 6. 86. *privatis-*
nske privat.

Dette har Forfatteren ypperligt fremstillet, og det er af Vigtighed for Forholdet mellem Mariane og Bergland, idet det ogsaa fra hendes Side psychologisk motiverer Adskillelsens Mulighed i Forhold til en saadan Grund, som Frygt for Næringssorg. Mod Berglands Mismod har Mariane ikke Elskovens triumpherende Begeistring at sætte, hun har ikke Elskovens seierrige Mod til qvindelig at sætte sig i Spidsen for Ægteskabets hellige Expedition, naar den Elskede taber Fatningen. Det vilde psychologisk ikke være uden Interesse at tænke sig Forholdet saaledes, skjøndt det naturligvis vilde være i Novellen at forfeile Opgaven, der tillige har Tidsalderen i Sigte. Dette har Forfatteren ypperligt forstaaet. Mariane kan ikke danne nogen Modstand, hun er selv berørt af en bekymret Reflexion, i hendes Replikker lyder der med et veemodig Kjendskab til Virkeligheden, en Resignation i Henseende til, at selv Elskov skulde være den algyldige Fordring. Men Inderligheden er der dog evig og livsvarig, som i den meest begeistrede Forelskelse, væsentligen den samme i Styrke, men væsentligen forskjellig i Yttring. Om hun end vil opgive Bergland, vil hun dog ikke modtage sin Ring tilbage, fordi hun ikke vil opgive Forelskelsen. »Heller ikke giver jeg Dig Din tilbage. Skjult som min Kjærlighed har jeg baaret den i tre Aar, den skal ikke forbinde mig i dem, jeg har tilbage.« Her er hun paa sit Høieste, men

esia pressa, som Mariane gjør det. Men paa den anden Side, ' denne dybe Inderlighed maa i en reflekteret Tid ikke ganske •e uberørt af Reflexion, endog i Forhold til sit Eneste, en For-:else. En umiddelbar begeistret Elskerinde vilde i Marianes l ansee Bergland for gal, hun vilde, om det saa gjaldt hendes , ikke kunne forstaae det Mindste af det om Næringssorgerne, n heller ikke af Marianes Resignation. Et saadant Forhold le kun kunne blive humoristisk, og Bergland væsentligen at nstille komisk, da han repræsenterer en temmelig nøktern An-ıelse.

Ferdinand Bergland er et excentrisk Hoved, der er løben l i Mulighedens dristige Forsætning til at leve, der i Planernes Studiernes Mangfoldighed ogsaa har taget en Forelskelse ind d, og nu er ved at strande paa Eftersætningen. Et Ægteskab, skulde være ham Bindetegnet, viser sig for ham i en forfær-ade Skikkelse, og han bliver sky — en desperat Beslutnings ngangforalle maa træde istedenfor Handling og en væsentlig lenskabs Continuerlighed. Den tilsyneladende Kraft, der hører at fatte Beslutningen, er egentligen kun Udtrykket for Afmagten, Grunden, han angiver, derfor en væsentlig tilfældig. Han kunde saa godt have nævnet hvilkensomhelst anden, fordi Grunden ntligen er Misforholdet mellem Mulighed og Virkelighed, der nu ter sig paa dette Enkelte, som var det Grunden. Hans despe-Beslutning og Handling i Kraft af den er derfor intetsigende, en Beslutning samt en Handling, ved hvilken han, hvis det gik han vilde, væsentligen maatte blive til Ingenting. At beslutte til ikke at ville gjøre Det og Det, hverken mere eller mindre ikke at ville, er egentligen at beslutte sig til at blive til Ingen-. Dersom den Besluttende ikke, netop i det Øieblik, han be-ter ikke at ville, fæster sig i en høiere Idees Tjeneste, saa er s Beslutning og Handling Tomhed. Det er Dette der gjør Ud-set i Livets Collisioner og afgjør, om Lidenskaben er berettiget r ikke. Ferdinand er ved sin Beslutning ikke bleven sig selv entligen klarere end han var før, han har blot hovedkulds kket sig tilbage i Dunkelhed over sig selv; *referre pedem* er blot , han gjør, og der er i Tilbageskridtet intet Fremskridt i For-d til hans egen Personligheds Idealitet. Det om Næringssorger i den Form ingen væsentlig Betragtning af Tilværelsen, og Den.

---

ecclesia pressa betrængt (forfulgt) Kirke. *referre pedem* trække Foden til-e, vige.

der vil paatage sig at gribe styrende, idetmindste forstyrrende i
i et andet Menneskes Liv efter den Maalestok som Ferdinand, s
om hans Indgreb alligevel, ethisk seet, altid bliver et Misgreb, h
maa idetmindste have forstaaet sig selv i en væsentligere Betr
ning af Tilværelsen, i en Idee, som hans Liv kan tilhøre, n
naar han bryder med Mariane.

Hvor er nu her igjen Alt i sin Orden: den psychologiske T
ning, og Reflexen af Tidsalderen. I en anden Tidsalder vilde
dog maaskee have endt med, at Marianes Taalmodighed hav
skaffet idetmindste et Interim tilveie — indtil Ferdinand fik
kymring:n forjaget. Men vor Tid er jo netop, trods alle Plan
og Anticipationer og Bebudelser og Forsætninger, i Inderligheden
og i romantisk Forstand væsentligen lidenskabsløs. Netop derfor
fremkommer igjen som Alternationen en pludselig Yttring af For
tvivlelse i en desperat Handling eller Beslutning, hvilket er den
lovløse Lov for Extremerne i en saadan Existeren.

Fru Commerceraadinde Waller. Dersom man, som man
gjør Forskjel mellem ægte og uægte Metal, og da igjen har Noget
derimellem, som kaldes Plet, en Composition der kan skuffe; der-
som man saaledes turde tale om Compositions-Mennesker: saa
vilde Fruen passende betegnes som et saadant. Hun har en vis
pletteret Virtuositet i at være hvilketsomhelst: indtagende et Øie-

Beundringsværdigt er det Mesterskab, hvormed Forfatteren
ed at haandtere en saadan glimrende og gøglende Skrøbelighed,
ı man bestandigt faaer Indtrykket af en digterisk-virkelig Skik-
lse; fremdeles den Lethed, med hvilken de combinerede Situa-
ner ere opfundne, den Naturlighed, med hvilken Continuerlig-
dens Traad drager sig derigjennem*), bestandigt belysende Fruens
ıarakteerløshed i den forbigaaende Reflexions-Gjengivelse, i Flyg-
hed, thi der er jo Intet at dvæle ved, ja der maa ikke dvæles,
ı bliver Frue Waller en Anden. Kunsten er, at selve Frem-
llingen indeholder Gjentagelsen af den psychologiske Opfattelse,
som Lefleriet er den ustadige Indholdsløshed, saaled[illegible] Fruen
saa hele Novellen igjennem i ustadig Travlhed, gjengiven i dette
ınsitoriske Forhold til ældre og yngre Herrer, til sine egne Børn,

*) Saaledes for blot at anføre et Exempel: Scenen i Commerceraadens Huus, da Lusard træt af at høre paa Fruens Bravour-Musik trækker sig tilbage i Cabinettet for at tale med Etatsraad Dalund. Den veemodige Hyggelighed, der nu hviler over de tvende Erindrende, der samtale om Fortiden — indtil Arnold, da Musikken er forbi, henimod Slutningen af Samtalen uden at ane Noget sætter sig bag den aabent staaende Dør og bliver Vidne til Samtalen, hvorpaa Fruen og Hofjunkeren komme til — og Nutidens Conversation begynder. Hvilken Virkelighedens Illusion, thi jeg troer ikke, at selv den vanskeligste Kritiker her skulde kunne finde en Vanskelighed, en Indvending, at der var Noget, der ikke saaledes foregik for Ens Øine, at det er som havde man selv seet det. Og dog hvilken Sindrighed i Planen: paa den Maade at bringe de tvende Tidsaldere sammen! I Cabinettets Fortrolighed lever Fortiden og gjenleves i Erindring; og uden om, i Salen, som er den omgivende Indfatning, er Nutiden høirøstet, ja endog ifærd med at offentliggjøre Cabinettets Hemmelighed i sin prostituerende Ugenerethed. Som det siges om den fuldendte Rytter, at han styrer den fnysende Ganger paa en Sytraad, saa det for Øiet seer skuffende ud som havde Hestens uhyre Kraft Overmagten, medens denne Tilsyneladelse ikke blot er en Tilsyneladelse men netop Udtrykket for, at Rytteren absolut har Magten: saaledes styrer Forfatteren Situationens Fremadskriden saa naturligt, at det seer ud som var der ingen Plan, medens dog denne Tilsyneladelse netop er Udtrykket for den overalt tilstedeværende Hensigt, der kun aabenbarer sig ved at skjule sig.

Scenen i Commerceraadens Huus] S. 162 ff. offentliggjøre
binettets Hemmelighed] S. 166 ff.

til sin Mand, til Mariane, til Tjenestepigen. Især ere Proportionerne i de fem qvindelige Figurers Forhold ypperlige. Fruen Repræsentations-Moderlighed i Forhold til de tvende Glutter, der allerede ere øvede i »Persons-Anseelse«, det Parodiske i at Colette copierer Moderen, hvilket maaskee har bidraget til at gjøre Moderen kjed af hende*), og endeligen den dybe Satire over Fruen, som Marianes stille Væsen indeholder.

Dersom man for at betegne et væsentligt Menneskes Væsen vil erindre om de bekjendte Ord af Plinius: *omnia ad conscientiam nil ad ostentationem*, saa behøver man blot at vende Ordene om *(omnia ad ostentationem, nil ad conscientiam)*, saa betegner man Fruens Væsen, der er at være Vrangen eller en Vrængen. Men for endnu engang at erindre derom, som det sømmer sig en Kritiker at være tro over Forfatterens Riigdom: der hører langt mere Kunst til at fremstille en saadan Skikkelse, end til at skildre et væsentligt Menneske. Maaskee vil endogsaa En og Anden finde hvad jeg har sagt om denne Figur ret betegnende, ja det var i vor Tid ikke utænkeligt, at En kunde være daarlig nok til at finde min Fremstilling i sin Korthed mere udtømmende end Forfatterens. Ak, det er en stor Misforstaaelse, som man kun i vor docerende Tid har opfundet, og hvormed man foruretter enhver Kunst-Præstation; thi fra denne Korthed er der et uendeligt Spring til det

Etatsraad Dalund. En ærværdig Olding er i sig selv et
ædeligt Syn, men Dalund har tillige den Interesse for Læseren,
man kjender ham fra Ungdommens Dage. Det forstaaer sig,
n samme Virkning kan i en vis Forstand enhver Biographie
embringe, men det er da ogsaa kun i en vis Forstand, thi den
embringer ingen Illusion, som Novellen gjør det, der ikke lige-
em lader os blive samtidig med Dalund ung og gammel, men i
ende Tidsaldere lader os blive samtidig med ham. — Er han nu
ychologisk consequent holdt? Upaatvivleligt. Men hvorfra
mmer det Satiriske, som man dog egentligen ikke mærkede
oget til i hans Ungdom, og som Forfatteren heller ikke har ladet
emtræde? Han er i første Deel væsentligen den unge forstandige
and med det kloge Ansigt, den talentfulde Advocat, der ikke vil
de sig henrive af Partier, og det uagtet en verdenshistorisk Be-
venhed er den Adskillelsens Magt, der betydningsfuldt fjerner
enneskene fra hinanden i pathetisk Partie-Lidenskab. Han be-
rer sin Ligevægt, væsentligen forstandig, og kun sværmerisk i sit
orhold til Madame Waller. Forstandighed, Neutralitet og Advocat-
arpsindighed er nu væsentlige Momenter i en Satiriker, men
raf følger dog ikke, at overalt, hvor disse Momenter ere tilstede,
der en Satiriker. Men Tiden har forandret sig og har saaledes
saa forandret ham lidet. Og ved denne Forandring maatte han
ychologisk consequent blive satirisk. Neutralitet lader sig væsent-
en kun tænke, naar Partierne ere væsentligen betydningsfulde,
ar det i Sandhed er en Idee, der adskiller de Tvende. Bliver
den derimod ubetydelig, Partie-Differentsen et Slags dramatisk
og med virkelig at lege Revolution: saa vil Den, der i Kata-
ophernes Tid var neutral, blive Satiriker. Neutralitet ligger
sitivt i Anerkjendelsen af Partiernes respektive Gyldighed *valore
rinseco,* tages denne Neutralitets-Forholdets Forudsætning bort,
a er *eo ipso* Neutraliteten negativt bestemmet som Satire, thi at
re neutral i Forhold til et chimairisk Enten-Eller, er enten at
re en Nar, idet Neutraliteten bliver ligesaa naragtig som de
etydeligheder, fra hvilke den bestemmer sig negativt, hvad der-
ogsaa kun kan lykkes en Ubetydelig, eller er, ved selv væ-
ntligen at være Noget, *eo ipso* at være satirisk. Manden er da
sentligen den samme, Forandringen er blot en Reflex af Tidens

der ikke vil lade sig henrive] S. 7. *valore intrinseco* efter indre
rd.

Forandring. — Dalund er tillige bleven mildere*). Ogsaa dette er saa ganske i sin Orden, ikke blot fordi det væsentligen bliver det dygtige Menneskes Løn i Alderdommen, medens kun det ubetydeligere Menneske bliver vranten som Olding. Men er det tillige en Reflex af Tidens Forandring? Han føler sig ene staaende, han, den bedagede Olding, men han har tilhørt en betydningsfuldere Tid, og tilhører den væsentligen, netop dette er det Formildende, det faste Hold i ham, som i Erindringens lønlige Communication med det Forgangne gjør ham blid. Som Olding tilhører han jo med Aarene to Tidsaldere; saaledes er han bifrontisk: mild naar han skuer tilbage, og lidt satirisk naar han vender sig mod Nutiden — til daglig Brug den elskelige Olding. Han er ikke sløvet, og maaskee ogsaa fordi han endnu har Noget at kæmpe for, thi Forelskelsen lever endnu i hans Sjel, kæmper endnu mod Fjenden — den ulovlige Besiddelses Uvished; strider endnu mod Tvivlen: om dog Troskaben er Skyldens Forsoning; uroliges endnu: om Troskaben skal kunne erobre ham Gjensynet efter Ønske, thi som Madame Wallers lovlige Ægteherre engang var Modstanden, saa kan Evigheden nu synes at være det.

Charles Lusard. Novellen er tvende Tidsaldere. De tvende Dele staae ude fra hinanden, og dog er der ogsaa et forbindende Leed, en Overgangs-Formation, der paa en sindrig Maade slutter

ıg til Fællesskab føles ikke, fordi han allerede er Erindrende, Elskovens Tid finder ikke sin Beleilighed, fordi han jo alle-er Trolovet i Inderlighed, men den Eensommes ungdommelige :ben ud efter retter sig mod Foretagender ud efter, der kunne lde ham, uden væsentligen at indlade sig med Nogen, uden at e Nogen, netop fordi han erindrende savner Nogen. Saaledes han reist baade i den gamle og den nye Verden, er derpaa lt tilbage til sit Gods. Altsaa han er en Individualitet, der er en staaende, men dette fordrer ogsaa et Moment af Reflexion af Reflexion i sig, og paa den anden Side er det atter en Re-af Tidsalderen, der selv uden Afgjørelser ikke har udøvet den t over ham at kunne rive ham hen. Væsentligen tilhører han or ingen af Tidsaldrene. Den Idee, han repræsenterer: efter aave givet Afkald paa sit eget Liv, at gjøre et Par Mennesker celige, tilhører væsentligen ingen af Tidsaldrene. Charles Lusard saaledes Overgangen netop derved, at han er bleven staaende. evolutionstiden vilde en saadan Individualitet vel være bleven tigænger, i Nutiden vilde han maaskee ikke have vundet den moniske absolut dannede Ligevægt, der udmærker hans ædle fribaarne Holdning, om dog Sjelen tankefuld hænger lidt efter Erindring. Af en ulykkelig Individualitet at være (og saaledes a man dog kalde En, som ingen Samtid og intet Livsforhold lænds udøver nogen afgjørende Magt over) er han lykkelig, men ſ ingen lykkelig Individualitet.

Det Forunderlige ved Novellen er, at Alt slaaer saa nøie til ı Kategorien, medens det, naar man saadan læser det, seer saa kedent ud, at den flygtige Læser af Novellen, hvis han tilfæl-viis seer denne Anmeldelse, maaskee vil studse, vil mene, at jeg ıger Noget ud af den, som ikke er i den o. s. v. Ak, nei denne ıerens Høflighed kan jeg ikke acceptere, men maa transportere til den rette Vedkommende: Forfatteren, der, selv om jeg havde taaet Alt, jo først er Opfinderen, dernæst Den, der ved sin st har vidst at skjule det igjen, og endeligen maaskee med ellen samvidende om Meget, som jeg ikke har været istand til ıpdage.

Saa er der endnu i Novellens anden Deel en Figur: Johan-Milner, Godsinspecteur, en jovial Mand, der efter en fortvivlet

---

reist baade i den gamle og den nye Verden] S. 126. Den Idee S. 129. om dog Sjelen ɔ: om end Sjelen. Johannes Milner] 25.

Livs-Stillings Crise uden Levebrød og mistænkt som et un
Hoved hos Lusard fandt en Livsstilling, der gjorde ham til
lykkelig Mand. I Godsherrens Fraværelse har han forvaltet Go
med den viseste Omsorg, og er nu i sin trivelige Glæde over
værelsen beskjæftiget leilighedsviis med det Ønske, at see L
sørget ved et Ægteskab. At nu Johannes Milner paa Godset
været en meget virksom Mand er aabenbart, i Novellen synes
derimod en temmelig ledig Person. Imidlertid er et saadant
skabs-Forhold som det mellem Milner og Lusard ikke uden Be
ning, for at belyse Lusard. Netop et saadant Venskabs-For
belyser Lusard som en eensom Figur. Det er ikke tvende l
sindedes Samdrægtighed, ikke Hengivelsens Trang til Fortroli
Den personligt og hyggeligt og ægteskabeligt i Tilværelsen sa
roligede og tilfredsstillede Milner finder endog noget Uddød, i
Ruineret, Noget som man kunde blive melancholsk af at see
i den lange Reise, Lusard »alene« har gjort i de fjerne La
Dertil kommer, at Lusard er Milners Velgjører, og hvor omhy
ligt end den Ædle og Dannede veed at fortone enhver disharm
Gjenlyd fra dette Forhold: saa er det der dog, og underst
atter fjernende den Eensommes Overlegenhed.

At anføre Exempler paa Enkeltheder i denne anden
kunde ikke falde mig ind, netop fordi Enkelthederne alle her

III.

Udbytte for Iagttagelsen af de tvende Tidsaldere.

Saa staaer jeg da ved det sidste Afsnit og ved den Vanskelig-
d, Forfatteren har lagt en Kritiker, idet han selv har gjort Mine
at levere en Kritik. Gid Forfatteren ikke havde gjort det. Jeg
;er det visseligen ikke for min Skyld, thi jeg staaer mig i en anden
ɛnseende godt ved at tage mod de Vink, der bydes; jeg skal
ller ikke afcopiere dem og give dem ud for min egen Kritik.
ɛn jeg troer, Bogen har havt Skade af dette Forord, netop fordi
t kan hjælpe hurtige Hoveder og let løbende Tunger til strax at
ınne sige: »er Det det Hele;« »det Hele kan jo siges paa een
ıgina.« Nu er det vel saa, at det er aldeles ligegyldigt, hvad et
aksomt Menneske siger, eller et næsviist og uartigt Barn, men
ig er der, naar Forholdet er til en Bog af et ved Ærværdighed
; Ophøiethed distingueret Firma i Literaturen, aabenbart eet
dnu Ønskeligere, som man, maaskee altfor vant til Ondt, næsten
:mmer, at det snaksomme Menneske eller det uartige Barn reent
vde tiet. Hvad der i Forhold til Andre viser sig som en Ube-
leilighed, viser sig som et betydeligt Misforhold, naar det hænder
ı Ophøiede, og hvad der findes taaleligt, naar det angaaer En
v, kan berøre En smerteligt, naar det angaaer den Udmærkede.
ar en Mand selv har trukket Vadestøvlerne paa i Betragtning af
sølede Føre, saa lader han trøstig staae til — men naar han i
: Samme seer en ung Pige f. Ex., der har løst den vanskelige
gave at gaae den ikke korte Vei fra sit Hjem uden et eneste
ɛnk, og derved saa lykkeligt beviist sin svævende Gangs Lethed
og der da kommer en Tølper, der i Forbigaaende overstænker
nde, da berører det ham smerteligt, det er ham som en Uret-
rdighed af Tilværelsen, at hobe det Ueensartede sammen i Sam-
ighed, han føler det Uhyggelige i, at Gaden skal være fælles
' Alle, istedenfor at Alle skulle gaae af Veien for den unge Pige

dette Forord] se ovenfor S. 23.

— og i dansk Literatur er der i dette Øieblik ingen Fortougsret, og slet intet Politie, der idetmindste kunde holde Sjouerne og Drengerne og Tølperne ude af Fortouget.

»Revolutions-Tiden.«

Spørgsmaalet er her ikke om en ethisk-philosophisk Vurdering af dens Berettigelse, men om Reflexions-Consequentserne af dens Bestemmethed, og Opgaven, at antyde dem kun i den Almindelighed, der svarer til Forfatterens novellistiske Frembringelses Enkeltheder.

Revolutions-Tiden er væsentlig lidenskabelig, derfor har den væsentligen Form. Selv den hæftigste Yttring af en væsentlig Lidenskab har *eo ipso* Form, thi denne er Yttringen selv, og har derfor atter i sin Form en Undskyldning, et Forsonende. Kun for en aldeles udvortes og ligegyldig Dialektik er Formen ikke Indholdets eget Andet og derved Indholdet selv, men noget uvedkommende Tredie. Ethvert Brev f. Ex. der bærer Inderlighedens Præg i Udtrykket af en væsentlig Følelse, Lidenskab, har *eo ipso* Form. Om Brevet derimod er sammenlagt paa en uformelig Maade, vilde kun kunne beskæftige den aldeles udvortes Dialektik

rudts Farve-Pragt i Modsætning til det velsignede Korns ydmyge ethed, den tillærte Tællen af Takten i Forhold til den manglende adsens Festlighed, den omhyggelige Udpynten af Indbindingen i hold til Bogens Deficit er, som blot Form, Affectation. — Naar vellen fremhæver det Dannede i den første Tidsalder, da virker rigtignok ogsaa ved et tilfældigt Mere, forsaavidt Revolutionslen i Kjøbenhavn repræsenteres af en udmærket lille Skare af mærket dannede Franskmænd.

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, derfor maa den nne være voldsom, tøilesløs, vild, hensynsløs mod alt Andet end Idee, men Raahed vilde den mindre kunne sigtes for, netop di den dog har eet Hensyn. Den, der, hvor meget end hans eben er vendt ud efter, dog væsentligen er indadvendt, fordi er i en væsentlig Lidenskab, der forholder sig til en Idee, er aldrig raa. En Orkan, et Jordskjælv, Elementernes Rasen ikke hvad man kalder raa Luft; skulde man definere denne, da atte man vel sige: den er den uhyggelige Charakteerløshed. ledes ogsaa i Individernes Verden, tages den væsentlige Lidenb bort, det ene Hensyn, og Alt bliver en ubetydelig Udvorteshed n Charakteer, saa er Idealitetens rindende Væld standset, Samt bliver stillestaaende Vand, og dette er Raahed. Reent dialekere Forholdene disse, og lad os dialektisk gjennemtænke dem n Hensyn til nogen bestemt Tid. Naar Individerne (hver især) entligen i Lidenskab forholde sig til en Idee, og derpaa i Forng væsentligen forholde sig til den samme Idee: saa er Fordet det fuldendte og normale. Forholdet er individuelt udsonnde (hver har sig selv for sig selv) og ideelt forenende. I den entlige Indadvendthed er den blufærdige Undseelse mellem Mand Mand, der forhindrer raa Nærgaaenhed; i Samdrægtighedens hold til Ideen er den Ophøiethed, der atter glemmer de Entes Tilfældighed over det Hele. Saaledes komme Individerne rig hinanden for nær i bestialsk Forstand, netop fordi de ere enede paa ideel Fjernhed. Udsondringens Samdrægtighed er vel instrumenterede fulde Musik. Derimod, skal Individerne t *en masse* (altsaa uden den individuelle, indadvendte Udsonng) forholde sig til en Idee: saa faae vi Voldsomhed, Ustyrlig, Tøilesløshed; men er der ingen Idee for Individerne *en masse*, heller ingen individuelt udsondrende væsentlig Indadvendthed: har vi Raahed. Den sphæriske Harmonie er Eenheden af, at r Klode forholder sig til sig selv og til det Hele. Tages et af holdene bort, saa har vi Chaos. Men i Individernes Verden er holdet ikke alene det Constituerende, og derfor gives der to

glade Gjestebuds muntre
ikke Oprørets dithyramb
det ikke den religieuse I
dommeligt Opsyn til Rev
Slægtens Utallige. Nei,
Betydningsfuldhed og a
det Ene og det Andet.
lighed fra hinanden, ik
men indbyrdes mod hin
nivellerende Gjensidighe
ere komne sig selv og h
og den gjensidige Reflex
man sidder nu i det.
Misfornøielse, istedenfor
denhed, istedenfor Bege
hed. Men eet er som i
Fortællingens Tryllerie,
geistringens Fortryllelse
somhed. Sæt en saadan
Communications-Midler,
enede Pengekræfter: hv
hed og Communicatione
Raadvildhedens Seendra
bryster sig af ikke at la
være ganske godt, naar
lig plebeiisk Opfindelse.

Revolutions-Tiden e

aledes ogsaa med Decorum; det er Følelsens og Lidenskabens n Opfindelse; og som Prosa er ubunden Tale, saa er Prosaisme enerethed, der ikke kjender et Decorum, den er ikke Tøilesløsd, der afstedkommer det Forfærdelige, men uhyggelig Charakrløshed. Den væsentlige Lidenskab er selv i sidste Grund Gatien for, at der er et Helligt, og dette afgiver Bestemmelsen: orum. Selv Afguderiet er, naar Lidenskaben væsentligen er ede i Hedningen, dog ikke uden Gudsfrygt; den har et Begreb, at man skal frygte Gud, skjøndt den har et feilt Begreb. Men saisme mangler Begrebet. Naar saaledes Revolutions-Tiden torer et Forhold til en gift Kone, saa har den, trods dette falske reb, dog et Begreb om Decorum. Forholdets Tilladelighed, reteret i dets Utilladelighed, udtrykkes derfor ved, at Decorum rer det skjult. Denne Skjulthed er igjen Tegnet paa, at Fordet selv væsentligen i Lidenskab under Taushedens Segl tilfredser de Tvende. Tag Lidenskaben bort, saa forsvinder ogsaa orum, saa kommer Forholdet formodentligen ikke istand, men snakker man derom. Om Revolutionstiden derfor end vilde e Ægteskabets Form, saa hævede den ikke Forelskelsens Gehalt, netop fordi der saaledes er væsentlig Lidenskab, bliver der a et Decorum.

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, og har forsaat Umiddelbarhed, dog er dens Umiddelbarhed ingen første iddelbarhed, den er heller ingen i høieste Forstand sidste iddelbarhed, den er en Reactions-Umiddelbarhed og forvidt er den midlertidig. Dette er afgjørende med Hensyn Spørgsmaalet om denne Lidenskabs Udholdenhed. I Livet kan godt være, at Mangfoldige blive sig selv troe i den indtil det ste; men i Ideen seet maa det ende med, at den Enkelte bliver selv utro, fordi det er en midlertidig Idee. Kun i den høieste e, som er den religieuse, kan et Menneske, i Ideen seet, finde nitiv Hvile, derimod kan det gjerne være, at Mange forblive e deres Liv sig selv troe i det Midlertidige*). Revolutions-Tidens

*) Lusard bliver sig selv tro i Ideen, men dog saaledes modificeret, at han er begeistret for Napoleon, vil endog kæmpe for ham. Ferdinand Waller modificeres personligt, og vedgaaer for Claudine, at hun i Grunden var den, der blev Ideen tro.

vil endog kæmpe for ham] S. 164 ff. vedgaaer for Claudine S. 111 ff.

opfattet i det huslige Livs
mellem Madame Waller og
Søn (Justitsraad W. og Fer
politiske Anskuelse, som Sa
I Forholdet mellem Fader
tetens Uforklarlige afskaffet
Forholdet, saa Afhængighed
Forældre og Børn skulle v
Idee, ja selv Friheds og L
længe Ideen selv har den
Begeistrede; thi Inderlighed
Idee begeistrer en Brødre-
ved det at være Brødre og
hed, thi Eensformigheden
ingen tom Abstraktion saal
løshed er kun Indholdslosh
Anfald af Keedsomhed kun
gjøre et pragtfuldt Toilet:
fordi Ideen manglede. Der
over sin Opdagelse og derf
erindre netop i vor Tid, d
med at udvikle sig til For
Betydning, Alt saadan lidt

Revolutions-Tiden er
væsentlig Aabenbarelse,
der uomtvistelig er noget
Forvandlinger ved Hjelp

Revolutions-Tiden er væsentligen lidenskabelig, derfor har den
e hævet Modsigelsens Grundsætning, og kan enten
e god eller ond, og hvilken Vei der end vælges, saa er Liden-
bens *impetus* en saadan, at det maa blive kjendeligt, at Gjer-
gens Spor maa mærke dens Fremskridt eller dens Afvei. Det
komme til Afgjørelse; men atter Dette er det Frelsende, thi
ørelse er det lille Trylle-Ord, som Tilværelsen respekterer.
r Individet derimod ikke vil handle, saa kan Tilværelsen ikke
lpe. At være som hiin Kong Agrippa, ikke langt fra at troe,
r fra at handle, er det meest Udmattende, der lader sig tænke,
r man længe bliver deri. Claudine farer vild, Lidenskabens
etus mærker Afgjørelsen, men den understøtter hende igjen.
ides πληροφορια εις παθος styrter hende, men styrker hende og-
. En Tidsalder, der er meget reflecteret, kan man derfor ikke
n videre og ligefrem sigte for Kraftesløshed, thi der er maaskee
gen Kraft, men den gaaer til Spilde i Reflexionens Ufrugtbarhed.
derstøttet af nogen Illusion behøves der ikke nær saa stor An-
engelse for at udrette dog Noget, som naar enhver Illusion er
t. Og ligesom Skjørbug helbredes ved Grøn-Spise, saaledes
løver en i Reflexion Udmattet maaskee ikke saa meget Styrke
n lidt Illusion.

Det er ikke sjeldent, at man hører et Menneske, der er bleven
dvild om hvad han skal gjøre i et enkelt Tilfælde, klage over
ældets særlige Beskaffenhed og mene, at da kan man sagtens
dle, naar det er saadant et Tilfælde ved en stor Begivenhed,
r der kun er et Enten—Eller. Dette er en Misforstaaelse og
Forstandens Sandsebedrag. Et saadant Tilfælde existerer ikke.
det afgjørende Enten—Eller er der, ligger i Individets egen
nskabelige Concupiscents i Retning af at handle afgjørende, i
Dygtighed i sig selv; og en dygtig Mand eftertragter derfor i
ert Tilfælde et Enten—Eller, fordi han ikke vil have Mere.
snart derimod Individet ikke har en væsentlig Begeistring i
enskab, men er forvænt ved at lade Forstanden komme paa
rt hver Gang han skal handle: saa kommer han aldrig i sit
til at opdage Disjunctionen. Og selv om hans Forstand i ud-
ndende Opfindsomhed kunde være fyldestgjørende for en heel

---

impetus Fart, Vælde. Kong Agrippa] Apostlenes Gjerninger 26, 28
Agrippa sagde til Paulus: der fattes Lidet udi, at du jo overtaler mig til at
en Christen. πληροφορία εἰς πάθος (plerophoria eis pathos) Fylde i Liden-
(πληροφορια forekommer oftere i Det ny Testamente, men ikke i denne For-
lelse).

Huusholdning, saa har han dog ikke forstaaet sit Liv forud eller i Handlingens Øieblik, og det lader sig heller ikke forstaae bag efter, fordi Handlingen væsentligen udeblev, og hans Livs Sammenhæng blev en snaksom Fortsættelse eller en fortsat Snaksomhed, en participiel eller infinitivisk Sætning, hvor Subjectet maa underforstaaes, eller rettere slet ikke er at finde, fordi det ingenlunde, som Grammatikerne sige, er tydeligt af Meningen, thi det er netop den, der mangler. Det Hele bliver et Flydende, dannet af lidt Beslutning og lidt Tilfælde, lidt Klogskab og lidt Mod, lidt Sandsynlighed og lidt Tro, lidt Handling og lidt Begivenhed. Enhver, der har gjort det bedrageriske Bytte at vinde abnorm Forstandighed ved at tabe Evne til at ville og Lidenskab til at handle, har derfor en sær Tilbøielighed til at stive sin Holdningsløshed af med diverse Betragtninger forud, der føle sig for, og adskillige Betragtninger bag efter, der omforklare det Skete. En Handling er noget kort Noget i Sammenligning hermed, og tilsyneladende noget fattigt Noget, dog er den i Sandhed noget Bestemt. Det andet er Pragtfuldere, men en glimrende Elendighed. Naar en romersk Keiser sidder tilbords med Drabanter om sig: saa seer det jo pragtfuldt ud, men naar det er af Frygt: da blegner Herligheden. Og saaledes ogsaa naar Individet ikke ordknap tør staae ved sit Bud, ikke staae frit og freidigt paa den selvbevidste Handlings Postament, men er omgivet

ersom man, ligesom man har det i Forhold til Forbrugen
endeviin o. s. v., havde Tabeller over Forbrugen af Forstand
neration til Generation: saa vilde man forbauses ved at see,
n uhyre Qvantitet der nuomstunder forbruges, hvilket Qvan-
f Betænkninger og Overveielser og Hensyn selv en privati-
e lille Familie bruger, om den dog har sit rigelige Udkomme,
t Qvantum endog Børn og Ungdommen bruger, thi som
Korstoget ligner Middelalderen, saa ligner Børne-Klogskaben
n. Mon der er et Menneske mere, der blot eengang gjør
valtig Dummestreg? Neppe en Selvmorder nuomstunder gjør
med sig selv i Desperation, men han overveier dette Skridt
nge og saa forstandigt, at han qvæles af Forstandighed, saa
dog kunde gjøres tvivlsomt, om han virkelig maatte kaldes
vmorder, forsaavidt det dog især var Overveielsen, der tog
af ham. En Selvmorder med Overlæg var han ikke, snarere
lvmorder ved Overlæg. Det vilde derfor blive den vanske-
af alle Opgaver, at skulle være Aktor mod en saadan Tid,
le Generationen er prokurator-dygtig, og dens Konst, dens
ndighed, dens Virtuositet bestaaer i aldrig handlende at ville
agen gaae til Doms og til Afgjørelse.
laa man sige om Revolutions-Tiden, at den farer vild, saa
nan sige om Nutiden, at den farer ilde. Individet og Ge-
onen kommer bestandigt sig selv og hinanden paa tvært; og
vilde det være umuligt for en Aktor at faae noget Faktum
teret, fordi der intet er. Af Indicier i Overflod maatte man
at der enten var skeet eller snarest muligt vilde skee noget
rdentligt. Og dog vilde man netop slutte feil, thi Indicierne
t Nutidens eneste Forsøg i Kraft-Præstation, og dens Opfind-
d og Virtuositet i at entreprenere fortryllende Blendværk,
pblussende Begeistrings Overilelse ved Hjælp af en projek-
Form-Forandrings skuffende Gjenvei er i Retning af Klog-
og negativ Anvendelse af Kraft lige saa høit at anslaae som
tionens Præstation i Retning af energisk og omskabende
kab. Trættet af den chimairiske Anstrengelse udhviler saa
deren sig momentviis i fuldkommen Indolents. Dens Til-
er som den henimod Morgenen Indslumredes: store Drømme,
vaskhed, saa et vittigt eller kløgtigt Indfald til Undskyldning
man bliver liggende.
et enkelte Individ (selv hvor velmenende Mange af disse
være, selv hvor megen Kraft de muligen kunne have, hvis
nde komme til at bruge den) har ikke sluttet Lidenskab nok
selv til at rive sig ud af Reflexionens Garn og Reflexionens

forføreriske Uvisse; og Omgivelsen, Samtiden har ikke Begivenhed eller forenet Lidenskab, men danner i negativ Forening en Reflexions-Modstand, der først et Øieblik gøgler med skuffende Udsigt, og saa bedrager ved at styrke med glimrende Udflugt: at man dog har gjort det Klogeste ved at lade være at handle. *Vis inertiæ* er det Tilgrundliggende for Tidens Tergiversation, og enhver Lidenskabsløs gratulerer sig selv som første Opfinder — og bliver endnu kløgtigere. Blev der i Revolutions-Tiden frit udleveret Vaaben, blev der i Korstogenes Tid offentlig uddeelt Bedriftens Insignie: saa beværtes der i Nutiden overalt frit med Klogskabsregler, Hensyns-Beregninger o. s. v. Dersom det kunde antages, at en heel Generation havde den diplomatiske Opgave at holde Tiden hen, saa det bestandigt blev forhindret at der skete Noget, og dog bestandigt saae ud som skete der Noget: saa kan man ikke frakjende vor Tid at den præsterer noget lige saa Vidunderligt som Revolutions-Tiden. Hvis En vilde anstille det Experiment med sig selv, at glemme Alt hvad han vidste om Tiden og om den ved Vanens opskruede faktiske Relativitet, og nu komme ligesom fra en ganske anden Verden, hvis han saa vilde læse en eller anden Bog, en Artikel i et Blad, eller vel endog blot tale med en Forbigaaende: han vilde faae det Indtryk: Død og Pine endnu i Aften maa der skee Noget — eller der maa være skeet Noget i forgaars Aftes.

I Modsætning til Revolutions-Tiden, som handlende er Nutiden

l til at præstere et ganske anderledes Konststykke. Han vilde Subscriptions-Plan være istand til at henkaste nogle Linea- er til et altomfattende System, og gjøre det saaledes, at det Læseren (af Subscriptions-Planen) frembragte det Indtryk, at allerede havde læst Systemet. Thi Encyclopædisternes Tid er , deres nemlig som med Jern-Flid skrev Folianter, nu er en kommen til de let bevæbnede Encyclopædister, der *en nt* gjør det af med hele Tilværelsen og alle Videnskaber. En religieus Forsagelse af Verden og hvad Verdens er, fastholdt i g Fornegtelse, vilde være utænkelig blandt Yngre i vor Tid: od vilde hver anden theologisk Candidat have Virtuositet nok gjøre noget langt Vidunderligere. Han vilde være i Stand til ojektere et Selskabs Stiftelse, hvis Hensigt ikke var mindre at frelse alle Fortabte. De store og gode Handlingers Tid er , Nutiden er Anticipationernes. Ingen vil nøies med at gjøre : Bestemt, Enhver vil smigres af Reflexionen med den Indbild- at han idetmindste maa opdage en ny Verdens-Deel. Vor er Anticipationens, selv Anerkjendelsen optages forud. Som et Menneske, der beslutter sig til fra 1ste September af ret for at læse til sin Embedsexamen, for at styrke sig hertil be- er midlertidigt at feriere i August Maaned: saaledes synes, der dog er betydeligt vanskeligere at forstaae, den nuværende ration at have fattet den alvorlige Beslutning, at den næste ration skal for Alvor tage fat paa Arbeidet, og for at der slet skal være noget Forstyrrende eller Sinkende for den, saa den nærværende sig — af Festmaaltiderne. Kun er For- len den, at det unge Menneske ungdommeligt forstaaer sig i Letsindigheden, Nutiden bliver endog alvorlig — ved Fest- ltiderne.

Handling og Afgjørelse er der i Nutiden lige saa lidt, som der vømningens farefulde Lyst for dem, der svømme paa Lavden. som den Voxne, der selv forlystes ved at tumle sig i Bøl- e, raaber til den Yngre: kom herud, spring kun rask til — des ligger Afgjørelsen ligesom i Tilværelsen (skjøndt den na- gviis er i Individet) og tilraaber den Yngre, der endnu ikke mattet ved Reflexionens Formeget og overlæsset med Reflexio- Indbildninger: kom herud, spring freidigt til; selv om det g var et letsindigt Spring, naar det blot er afgjørende — m Du er dygtig til at være Mand, saa skal Faren og Til- sens strenge Dom over Din Letsindighed hjælpe Dig til at det.

Dersom Klenodiet, som er Alles Lyst, laae langt ude paa den ganske tynde Iisskorpe, saa Livsfaren altsaa holdt Vagt ved det, vaagende over, at det blev et livsfarligt Vovestykke at gaae saa langt ud, thi (lad os antage dette Besynderlige, som dog kun er besynderligt i Billedet) noget nærmere inde var Isen ganske sikker og bundfrossen: saa vilde i en lidenskabelig Tid Mængden tiljuble den Modige Bifald, naar han vovede sig derud; den vilde gyse for ham og med ham i Afgjørelsens Livsfare; den vilde sørge over ham i Undergangen; den vilde forgude ham hvis han vandt Klenodiet. I en lidenskabsløs reflekteret Tid vilde Sagen blive en ganske anden. Man vilde forstandigen i gjensidig Anerkjendelse af gjensidig Klogskab Alle blive enige om, at det nok ikke var Umagen værd at vove sig saa langt ud, ja at det vilde være uforstandigt og latterligt; og derpaa vilde man forvandle Begeistringens Vovestykke til en Konst-Præstation — for dog at gjøre Noget, »thi Noget maa der gjøres.« Man vilde da tage derud, man vilde paa det Trygge med Kjendermine vurdere de kunstfærdige Skøiteløbere, der kunde løbe næstendeels lige til den yderste Grændse (ɔ: saa langt at Isen endnu var sikker, og Faren endnu ikke begyndt) og saa svinge af. Blandt Skøiteløberne vilde der nu være en og anden særdeles Perfectioneret; han vilde endog kunne gjøre det Konststykke, lige ved Grændsens Yderste at tage endnu et skuffende farevarslende Tilløb, saa Tilskuerne raabte: »I Guder, han er

i Grunden var tilfældigt, at Selskabet gjordes for ham, da
af Deeltagerne ved nogen Øvelse i skuffende Vendinger
t vilde kunne præstere det Samme. Kort, istedenfor at
ityrkelse i Skjønsomhed og Opmuntring til det Gode fra
ingens Festlighed, vilde den Klinkende snarere gaae hjem
ı yderligere Disposition til den farligste af alle Sygdomme,
ısaa den fornemste, den paa Commerce ligesom at beundre
ıan selv anseer for ubetydeligt, fordi det Hele var bleven
.matisk Spøg, og Beundringens stimulerede Kling-Klang i
lig Forstaaelse med, at man næstendeels lige saa godt kunde
e sig selv.
ler dersom en Mand endeligen stillede sig i Spidsen for et
ret Foretagende, og der da, hvad let nok opnaaes, (thi op-
de Begeistring og kløgtig Apathie svare altid til hinanden)
Deel Mennesker sammen om ham, dersom han nu i Spidsen
ıne Skare drog ud — under Seiers-Sange, indtil han nær-
.ig Afgjørelsen og Faren — naar han da vendte sig om for
et begeistrende Ord til Skaren: da vilde hele Scenen være
·et. Deeltagerne havde kløgtigt forvandlet sig selv til en
ilskuere, der nu med Kløgtighedens store Selvtilfredshed
ig Mine af, at det var dem, der listigen og ironisk havde
am narret ud til at være begeistret, og nu vare gaaet med
see paa ham og lee ad ham. Og denne ualmindelige Kløg-
vilde i gjensidig Anerkjendelse tilfredsstille dem uendeligt i
nligning med nogen Bedrift; det var i Kløgtighedens For-
brillant derfra. Der vilde ikke høres et eneste Ord om
ghed, Feighed, nei man vilde bryste sig ved Kløgtighedens
ıde Indbildning, og man vilde atter have gjort sig sin Hel-
.e vanskeligere. Saa vilde Anføreren maaskee ogsaa tabe
og det Hele blive saa fordærveligt derfra som muligt,
let blev en fingeret Bevægelse og et Incitament for feig Ind-
ıed.
en Mand staaer eller falder paa sin Gjerning, gaaer af
derimod sidde Alle og slaae sig brillant igjennem ved Hjælp
en Reflexion, og saa ved Hjælp af: at de meget godt veed,
ler skal gjøres. Men see, hvad To og To i Samtale, hvad
telte som Læsere, som Demonstrerende paa en Generalfor-
g ypperligt forstaae i Reflexionens og Betragtningens Form:
lde de aldeles ikke kunne forstaae i Handlingens Form.
:n gik omkring og hørte hvad det var man sagde der skulde
og nu, i Ironiens Interesse, mir nichts und Dir nichts
Noget deraf: saa vilde Alle studse, de vilde finde det over-

Livs-Anskuelse, en opoffrende Uegennyttighed, en høi
nemhed, der forsager Øieblikket; ellers bliver Medic
Sammenligning uendeligt langt farligere end Sygdommen
miske ligger netop i, at en saadan Tid endnu vil væ
slaae stort paa i det Comiske; thi dette er ganske
sidste og meest gøglende Udflugt. Hvad har vel en u
Tid at trodse paa i Henseende til det Comiske? Som
løs har den intet Følelsens Valuta i det Erotiske, in
ringens og Inderlighedens Valuta i det Politiske og Relig
Huslighedens, Pietetens, Beundringens Valuta i det Dagl
gangs-Livet. Men den Vittighed, der intet Valuta eier,
Tilværelsen over, selv om Hoben leer skingrende. At
vittig, naar man ikke eier Inderlighedens Rigdom, er at
paa Luxus og undvære Livs-Fornødenhederne, er, som
siger, at sælge sine Buxer og kjøbe en Paryk. Men en
løs Tid eier intet Valuta; Alt bliver en Omsætning i R
tativer. Det er saadan visse Talemaader og Betragt
deels sande og forstandige, men afsjelede, der curs
Folk; men ingen Helt, ingen Elsker, ingen Tænker, in
Ridder, ingen Høimodig, ingen Fortvivlet indestaaer ve
at have oplevet det for Fuldgyldigheden. Og som man
Pengenes Hvisken i Omsætningen mellem Mand og
længes efter at høre Møntens
Nutiden længes efter lidt Prim
tivt end Vittighed, mere primi

— sæt at Vittigheden blev forvandlet til sin meest luvslidte
ning, en triviel Livs-Fornødenhed, saa det blev en profitabel
ndiser-Næringsvei, at fabrikere og lave og omsye og op-
amle og nye Vittigheder: hvilket frygteligt Epigram over
ige Tid!
ı bliver Penge tilsidst det Attraaede, det er jo ogsaa et
entativ og en Abstraktion. Selv en Yngling i Nutiden vilde
nisunde En hans Evner, eller hans Konst, eller den skjønne
lskov, eller hans Berømthed, nei, men hans Penge vilde
sunde ham. Giv mig dem, vil Ynglingen sige, saa er jeg
. Og denne Yngling, han vil ikke fare vild i Letsindighed,
ikke forskylde, hvad Angeren gjengjelder, han vil ikke
oget at bebreide sig, men han vil døe i den Indbildning, at
ıan havt Penge, da skulde han have levet, da skulde han
: ogsaa have drevet det til noget Stort. Lad os tænke paa
ı. En forelsket ung Mand, Ferdinand Bergland, er for-
men hans Forstand og hans Reflexion kommer ham paa
· og Afgjørelsen er negativ. End ikke Elskovens Umiddel-
i Nutiden er sorgløs som Markens Lillie, og i de Elskendes
rligere end Salomons Pragt. En erotisk Critik og en mis-
'orstandighed bøier Sorgløsheden og forfalsker Værdien — og
sitetens himmelske Herlighed kan ikke komme til at hjælpe
et Høieste. En Elsker forlader den Forlovede af Frygt for
sorger. Hvor anderledes i Revolutions-Tiden, hvor Lusard
gen næsten sorgløs forlader den vanærede Pige, overladende
ılle Sorgerne; thi at Claudine realiserer Opgaven, lever saa
m af Intet, ikke tænker paa Næringssorgerne, men kun paa
det bliver jo hendes Fortjeneste. Men Afgjørelse kom
g til; og Afgjørelsens Trang er det netop Reflexionen for-
eller vil fordrive, og under Følgerne deraf lider Individet i
speptiske abnorme Forstandighed. Forgjeves fanger Afgjø-
Livet efter Individet, forgjeves venter Velsignelsen paa Af-
ns Øieblik: man veed klogt og dog bedragen at unddrage
varer dette længe ved, og de da endeligen fanges, da ere
om Piger, der for længe have været forlovede, hvilke sjel-
e ret skikkede til Ægteskabet.

·dinand Bergland] S. 186 ff.

Efter disse paapegende Bemærkninger er det vel i sin
som det er i Novellens interesseløse Tjeneste, fra Sammenlig
med Revolutions-Tiden at føre Nutiden tilbage paa dialekti
tegorie-Bestemmelser og paa disses Consequentser, disse v
netop i det givne Øieblik ganske faktiske eller ikke. Forv
der, saa lidet som i den digterisk frembringende og at j
skal sige foreskrivende Novelle, ligesaa lidet i den eftersk
og som Tjenende sig underordnende Critik Spørgsmaal ell
om, hvilken Tidsalder der er den bedste, den betydningsf
Der er kun Spørgsmaal om Tidsalderens Hvorledes, og dett
ledes vindes ved en universellere Anskuelse, hvis Slutning
quentser naaes ved en Slutning *ab posse ad esse*, og ve
ved en iagttagende Erfarings *ab esse ad posse*. Hvad Bet
fuldheden angaaer, da er det jo muligt, at den Nutiden i
Reflexions-Opgave vil forklare sig i en høiere Existents-F
hvad Godheden angaaer, da er det jo vist, at den i Ref
Hildede kan være lige saa velmenende, som den lidens
Snarraadige, ligesom omvendt, at der kan være lige saa M
taler til Undskyldning for Den, der i Lidenskaben farer vi
for Den, der selv har en underfundig Viden om, at han l
bedrage af sin Reflexion, medens hans Feil aldrig bliver
Ogsaa dette er Reflexionens farefulde Mislighed, at man i

›randret i Reflexion. Selv det, at Nutiden ved at sammen-
:s med en afsluttet Tidsalder paa en Maade skeer Uret, for-
idt Nutiden jo netop ligger i Vordens Vanskelighed, er dog
en Reflexions-Bestemmelse, thi derfor har den jo ogsaa Haa-
Uvisse.

En lidenskabelig tumultuarisk Tid vil kaste Alt overende,
støde Alt; en revolutionair men lidenskabsløs og reflekterende
andler Kraftyttringen til et dialektisk Konststykke: at
e Alt bestaae, men underfundigt fraliste det Betyd-
g; istedenfor i et Oprør culminerer den i at afmatte
'holdenes inderlige Virkelighed i en Reflexions-
ending, der dog lader Alt bestaae og har forvandlet
e Tilværelsen til en Tvetydighed, der i sin Facticitet
medens dialektisk Sviig privatissime underskyder
hemmelig Læsemaade — at den ikke er.

Sædelighed er Charakteer, Charakteer er det Indgravede
ασσω), men Havet har ingen Charakteer og Sandet heller ikke
abstrakt Forstandighed heller ikke, thi Charakteren er netop
erligheden. Usædelighed er som Energie ogsaa Charakteer.
'tydighed er det derimod, naar man hverken er det Ene eller
Andet; og Tvetydighed i Tilværelsen er det, naar Qvaliteternes
litative Disjunktion svækkes ved en gnavende Reflexion. Liden-
bens Oprør er elementarisk, Tvetydighedens Opløsning er en
færdig men Dag og Nat travl Sorites. Adskillelsen mellem
lt og Ondt enerveres ved et letfærdigt, fornemt, theoretisk
ndskab til det Onde, ved en hoffærdig Klogskab, der veed, at
Gode ikke paaskjønnes eller lønner sig i Verden — saa det
sten bliver Dumhed. Ingen henrives af det Gode i stor Bedrift,
en overiles af det Onde i himmelraabende Synd, den Ene skal
saavidt ikke lade den Anden høre Noget, og dog bliver der af
Grund netop desto mere at snakke om, thi Tvetydigheden er
pirrende Incitament, og ganske anderledes ordriig end Glæden
r det Gode og Afskyen for det Onde.

Livs-Forholdenes Springfjædre, der kun i den qvalitativt ad-
lende Lidenskab ere hvad de ere, taber Elasticiteten; det For-
lliges Fjernhed fra sit Forskjellige i Qvalitets-Udtrykket er ikke
en for Inderlighedens Forhold til hinanden i Forholdet. Inder-
eden mangler, og Forholdet er forsaavidt ikke til, eller For-

---

χαράσσω (charasso) indgraver (deraf kommer Ordet Charakter, egl. et ind-
't Kjendemærke). Sorites, se IV. Bd. S. 210 Anm.

holdet er en dvask Cohæsion. Den negative Lov er nemlig: ikke at kunne undvære hinanden og ikke at kunne holde sammen, det positive: at kunne undvære hinanden og at kunne holde sammen eller dog positivt: ikke at kunne undvære hinanden paa Grund af Sammenholdet. Istedenfor Inderlighedens Forhold indtræder et andet Forhold: det Forskjellige forholder sig ikke til sit Forskjellige, men de staae ligesom og passe paa hinanden med Øinene, og *denne Spænding er egentligen Forholdets Ophøren*. Det er ikke Beundringen, der glad og freidig, prompt i Paaskjønnelsens Udtryk tager Hatten af for Udmærkelsen, og nu oprøres ved dennes Stolthed og Anmasselse, ei heller er Forholdet det omvendte, ingenlunde, Beundring og Udmærkelse blive næstendeels et Par galante Ligemænd, der passe paa hinanden med Øinene. Det er ikke Borgeren, der med undersaatlig Hylding frimodigt ærer Kongen og nu forbittres over hans Herskesyge, ingenlunde, det at være Borger bliver noget Andet, bliver det at være *Trediemand*. Borgeren forholder sig ikke i Forholdet, men han er Tilskuer ved Udregningen af den Opgave: Forholdet mellem en Konge og Undersaat; thi det gaaer en Tidlang med at nedsætte Comiteer og Comiteer, saa længe der dog endnu bestandigt er en Mængde, der med fuld Lidenskab vil, hver især, være dette Bestemte, han skal være; men tilsidst ender det med, at hele Tidsalderen bliver en

betyder tillige næstendeels at være interesseret i det Problem
›kole-Underviisningen. Adskillelsens Forhold mellem Mand og
le brydes ikke i formastelig Tøilesløshed, ingenlunde, Somme-
den iagttages saaledes, at der bestandigt om den leflende
yldige« Grændsestrids enkelte Yttring maa siges, at den er en
ydelighed. Hvad maatte man nu kalde et saadant Forhold?
ænker en Spænding, men vel at mærke ikke en Spænding,
strammer Kraften til en Katastrophe, men en Spænding, hvori
erelsen afmattes; Fyrigheden, Begeistringen, Inderligheden tabes,
gjør Afhængighedens Lænke og Herredømmets Krone let, der
Barnets Lydighed og Faderens Myndighed glad, der gjør Be-
ingens Underkastelse og Udmærkelsens Ophøiethed frimodig,
giver Læreren enegyldig Betydning og Discipelen saaledes
ghed til at lære, der ener Qvindens Svaghed og Mandens Kraft
ngivenhedens lige Styrke. Forholdet bestaaer vel, men det
gler Spændkraft til at samle sig i Inderlighed for at forenes i
lrægtighed. Forholdene yttre sig vel som tilværende, og dog
fraværende, ikke fyldigt, snarere i en vis slæbende halvvaagen
rudthed. Man tillade mig med et ganske simpelt Billede at
se hvad jeg mener. Jeg kom engang i en Familie, der havde
ueuhr, hvis Værk paa en eller anden Maade var kommen i
len. Men Uordenen yttrede sig ikke ved, at Spiralen paa een-
snurrede ud, og Kjeden sprang, ei heller ved at det ophørte
aae; tvertimod det vedblev at slaae, men paa en besynderlig
akt-normal og dog forvirrende Maade. Det slog ikke tolv
naar Kl. var 12, og saa eet Slag, naar Kl. var 1, men det
eet Slag ad Gangen med et bestemt Mellemrum. Paa den
le slog det hele Dagen igjennem og angav dog aldrig Klokke-
t. Og saaledes er det i en afmattende Spænding: Forholdene
aae; med en abstrakt Uafbrudthed, som forhindrer Bruddet,
r der sig Noget, som man maa kalde Forholdets Yttringer, og
angives Forholdene ikke blot ikke præcise men næsten me-
sløse. Det Dyssende er Forholdenes Bestaaen, deres Facticitet;
farlige er, at netop dette begunstiger Reflexionens underfun-
Gnaven. Thi mod Oprør kan man bruge Magt, for vitterligt
maal er Straffen i Vente, men dialektisk Hemmelighedsfuldhed
nskelig at udrydde; der skal allerede et forholdsviis finere
til for at spore Reflexionens lydløse Listen ad Tvetydighedens
eie.

Det Bestaaende bestaaer, men Reflexionens Lidenskabsløshed
sin Beroligelse i, at det er en Tvetydighed. Man vil ikke
Konge-Magten afskaffet, ingenlunde, men hvis man lidt efter

Konge som en energisk Frit
tiget, nei man vil aldeles
men i en reflekteret Viden '
dets Ikke-Bestaaen. Og saa
bildning, at dette er Ironie,
netop den skjult Begeistrede
den aabenbart Begeistrede
sande Ironiker ikke Offrend
med at blive straffet paa Li

Reflexions-Spændingen
som i en lidenskabelig Tid
cip, saaledes bliver i en lid
Misundelse det negativ
ikke strax forstaaes i ethisl
flexionens Idee, hvis man l
delsen er derfor en dobbelt
Omgivelsens mod ham. R
hindrer den pathetiske Afgjø
vilde det lykkes ham, saa
stand ham. Reflexionens
ligesom i Fangenskab. F
Fængslet, hvori den egne F
er lykkedes, staaer han en
Fængsels-Bygning, som Om;
Reflexions-Forholdet i sig a
gieus Inderlighed kan frigjø
gjennemskuer Forholdets U

ıeden er noget ganske anderledes Stort end den fattige Af-
ıe. Den selviske Misundelse fordrer i Ønskets Form for
af Individet selv, og forhindrer ham derved, den forkjeler
igesom en svag Moders Forkjærlighed, thi Misundelsen paa
lv forhindrer Individet i at give sig hen. Omgivelsens Mis-
ıe, hvori jo Individet atter selv deeltager mod Andre, er i
v-critisk Forstand misundelig.
len jo længere dette gaaer hen, desto mere vil Reflexionens
delse constituere sig til ethisk Misundelse. Indespærret Luft
ler altid Gift, og saaledes udvikler Reflexions-Indespærretheden,
ingen Handling, ingen Begivenhed lufter ud, den fordømme-
lisundelse. Medens de bedre Kræfter holde hinanden Stangen
Reflexions-Spænding, kommer Usselheden op, dens Frækhed
ıerer som en Slags Yttring af Kraft, og dens Foragtelighed
ive dens beskyttende Privilegium, netop fordi den derved
ager sig Misundelsens Opmærksomhed.
'orøvrigt ligger det dybt grundet i den menneskelige Natur,
n ikke i eet væk kan holde sig paa Høiden og vedblive at
lre, den fordrer en Afvexling. Selv den meest begeistrede
fordrer derfor en Misundelsens Spøg med det Udmærkede.
er aldeles i sin Orden, og kan skee i sin Orden, naar den,
efter Fastelavnsløierne med det Udmærkede, idet han atter
r Beundringens Blik derpaa, er istand til at finde det uforan-
thi ellers har han ved Spøgen tabt meget Mere, end Spøgen
ærd. Saaledes kan Misundelsen finde sit Raaderum selv i en
itret Tid. Ja om end Tiden er mindre begeistret, naar den
endnu har Kraft til at give Misundelsen Charakteer, og er
ned sig selv om, hvad dens Udtryk betyder, kan den have
m end farefulde Betydning. Saaledes var f. Ex. Ostracismen
kenland et Udtryk for Misundelsen, et Slags Ligevægtens
erge mod det Udmærkede. Man udøvede den da, men man
nig med sig selv om, hvad der da dialektisk ligger i For-
t, at Ostracismen var en Udmærkelse. Det kunde derfor i
ıld til Gjengivelsen af en noget tidligere Tid i Grækenland
ironisk i Aristophanes's Aand, at lade en aldeles ubetydelig
blive viist i Landflygtighed ved Ostracismen. Dette Ironiske
være en endnu høiere Comik end den, der f. Ex. lader en

---

t lade en aldeles ubetydelig Mand osv.] dette skete med den ilde
Politiker Hyperbolos og gav efter Plutarch, Aristeides 7, Anledning til, at
smen gik af Brug.

saadan Ubetydelig ironisk blive Hersker, netop fordi Landflygtighed ved Ostracisme allerede er det negative Udtryk for Udmærkelsen; hvorfor det igjen vilde blive en høiere ironisk Comik, at lade det ende med, at Folket kaldte den Forviste tilbage, fordi det ikke kunde undvære ham, der da maatte blive en reen Gaade for de Mennesker, mellem hvilke han levede i sit Exil, da de naturligviis slet intet Udmærket kunde opdage hos ham. I »Ridderne« gjengiver Aristophanes den fuldkomne Forraadnelses-Tilstand, hvor Pøbelagtigheden ender med, ligesom man dyrker Dalai Lamas Excrementer, at tilbede eller tilbedende at anskue sig selv i den første den bedste af Udskuddet, et Forhold, der i Opløsthed svarer indenfor Folkeregjeringens Bestemmelse til det, at sætte Keiserværdigheden til Auction. Men naar Misundelsen endnu har Charakteer, er Ostracismen en negativ Udmærkelse. Den Mand, der sagde til Aristides, at han stemmede for hans Landflygtighed »fordi han ikke kunde lide, at Aristides kaldtes den eneste Retfærdige,« han negtede egentligen ikke Aristides Udmærkelsen, men han tilstod Noget om sig selv, at han istedenfor i Beundringens lykkelige, i Misundelsens ulykkelige Forelskelse forholdt sig til det Udmærkede, men han forkleinede det ikke.

Jo mere derimod Reflexionen faaer Overhaand til at udvikle Indolents, desto farligere bliver Misundelsen, fordi den ikke har

; og Misundelsen retter sig mod det Udmærkede, som er, og det, som vil komme.

Den sig etablerende Misundelse er Nivelleringen, og ns en lidenskabelig Tid fremskynder, hæver og styrter, aier og nedtrykker, gjør en reflekteret lidenskabsløs Tid Modsatte, den qvæler og forhindrer, den nivellerer. ivellere er en stille mathematisk abstrakt Beskjæftigelse, der aaer al Ophævelse. Medens den opblussende flygtige Begeist- mismodigt kunde ønske om det saa var en Ulykke, blot for rnemme Tilværelsens Kræfter, er dens Afløsning Apathien ikke med nogen Forstyrrelse, saa lidet som den nivellerende Inge- r er det. Er et Oprør i sit Maximum som en Vulkans Ud-, saa man ikke kan høre Ørenlyd: saa er Nivellementet i sit mum som en Døds-Stilhed, hvor man kan høre sit eget ledrag, en Døds-Stilhed, hvorover Intet kan hæve sig, men Alt er afmægtigt ned i den.

I Spidsen for et Oprør kan der staae en enkelt Mand, men i sen for Nivelleringen kan ingen enkelt Mand staae, thi saa han jo blive Herskeren og være undgaaet Nivelleringen. Det lte Individ kan i sin lille Kreds være medvirksomt i Nivelle- en, men denne er en abstrakt Magt, og Nivelleringen er Ab- ktionens Seier over Individerne. Nivelleringen er i den moderne Reflexionens Tilsvarende til Skjebnen i Oldtiden. Oldtiden er ktisk i Retning af Fremragenhed (den enkelte Store — og saa gden, een Fri — og saa Trælle); Christendommen er indtil re dialektisk i Retning af Repræsentation (Fleertallet anskuer elv i den Repræsenterende, frigjøres ved Bevidstheden om at r dem, han repræsenterer, i en Art Selvbevidsthed); Nutiden ialektisk i Retning af Ligeligheden, og dennes, i Forfeilethed, t consequente Gjennemførelse er Nivellementet, som den nega- Eenhed af Individernes negative Gjensidighed.

Enhver vil let see, at Nivelleringen har sin dybe Betydning i rationskategoriens Overmagt over Individualitetskategorien. ns i Oldtiden Individernes Mængde ligesom var til for at be- me Prisen paa, hvor meget det udmærkede Individ var værd, r Myntfoden nu saaledes forandret, at der ligeligt gaaer ent saa og saa mange Mennesker paa eet Individ, saa det blot er om at sikkre sig det behørige Antal — saa har man Be- ing. Den Enkelte i Mængden betydede i Oldtiden slet Intet, Udmærkede betydede alle disse; Nutiden tenderer til den ma- atiske Ligelighed, at der saa omtrent ligeligt gjennem alle der gaaer saa og saa Mange paa eet Individ. Den Udmærkede

turde tillade sig Alt, de Enkelte i Mængden slet Intet; nu forstaaer man, at der gaaer saa og saa mange paa eet Individ, og ganske consequent tæller man sig sammen (man kalder det jo rigtignok at forene sig, men det er et Galanteri) i Forhold til det Ubetydeligste. Blot om at realisere et Indfald tæller man sig nogle Stykker sammen, og saa gjør man det ɔ: saa tør man gjøre det. Deraf kommer det tilsidst, at selv en fortrinligere Begavet dog ikke kan frigjøre sig fra Reflexionen, fordi han snart i det Ubetydeligste bliver sig bevidst som en Brøks-Deel, og gaaer Glip af Religieusitetens uendelige Frigjørelse. Selv om en Forening af Flere havde Mod til at gaae Døden imøde: det vilde i vor Tid derfor ikke være sagt, at hver Enkelt havde Mod dertil, thi Det, den Enkelte frygtede mere end Døden, var Reflexionens Dom over ham, Reflexionens Indsigelse mod ham, at han som Enkelt vilde vove Noget. Den Enkelte tilhører ikke Gud, ikke sig selv, ikke den Elskede, ikke sin Kunst, ikke sin Videnskab, nei, som en Vornedkarl tilhører et Gods, saaledes bliver den Enkelte sig bevidst i eet og alt at tilhøre en Abstraktion, som Reflexionen ordner ham ind under. Om en Forening af Flere i vor Tid kunde beslutte sig til, hver især, at give hele sin Formue til et eller andet velgjørende Øiemed: deraf fulgte ikke, at den Enkelte kunde beslutte sig dertil, og atter ikke fordi han var tvivlraadig med Hensyn til Afkald

hele Livet. Og De, der end ikke fornam Begyndelsen af denne Crise, de gaae uden videre ind under Reflexions-Forholdet.

Nivellementet er ikke en Enkelts Handling, men et Reflexions-Spil i en abstrakt Magts Haand. Ligesom man beregner Diagonalen i Kræfternes Parallellogram, saaledes kan man beregne Loven for Nivellementet. Thi den Enkelte, der nivellerer Nogle, tages selv igjen med, og saa fremdeles. Medens derfor den Enkelte egoistisk synes at vide, hvad han gjør, maa man sige om dem Alle, de vide ikke hvad de gjøre, thi ligesom der i Begeistringens Samdrægtighed kommer et Mere ud, som ikke er de Enkeltes, saa kommer ogsaa her et Mere ud. Man maner en Dæmon op, som ingen Enkelt kan magte; og medens den Enkelte i Nivellerings-Lystens korte Øieblik selvisk nyder Abstraktionen, saa underskriver han tillige sin egen Undergang. Den Begeistredes Fremtrængen kan ende med Undergang, men den Nivellerendes Seier er *eo ipso* hans Undergang. Nivelleringens Skepsis kan ingen Tid standse, Tiden, Nutiden altsaa heller ikke, thi i det Øieblik, den vil standse den, vil den atter udvikle Loven. Den kan kun standses ved, at Individet i individuel Udsondring vinder Religieusitetens Uforfærdethed. Jeg saae engang et Slagsmaal, hvor tre Mennesker paa en skammelig Maade mishandlede en fjerde. Hoben stod og betragtede det med Harme; Uvilliens mumlende Udtryk begynder at give Fart til Handling: da samler et Par Stykker af Mængden sig, tager fat paa den ene af Angriberne, og kaster ham til Jorden o. s. v. Altsaa Hævnerne udviklede den samme Lov som Angriberne. Hvis det tør tillades mig at anbringe min ringe Person med, saa skal jeg fortælle Historien ud. Jeg traadte til og søgte dialektisk at forklare en af Hævnerne det Inconsequente i deres Adfærd, men det lod til at være ham aldeles umuligt at indlade sig paa Sligt, han sagde blot gjentagende: »Det har han ærligt fortjent, at en saadan Slyngel skal være Tre om Een.« Det Comiske ligger nær nok især for Den, der ikke havde seet Begyndelsen og altsaa hørte en Mand sige om en anden: at han (den eenlige) var Tre om Een, og hørte det netop i det Øieblik da det Modsatte var Tilfældet: at de vare Tre om ham. Det Første vilde være comisk ved Modsigelsen i samme Forstand som »da Vægteren sagde til en eenlig Person: vil De være saa god at gaae fra hinanden;« det Andet vilde være comisk ved Selvmodsigelsen. Hvad jeg derimod forstod var, at det nok var bedst at opgive Haabet om at ende denne Skepsis, at den ikke skulde fortsættes mod mig.

Ingen enkelt Mand (den Udmærkede i Retning af Fremragenhed og Skjebnens Dialektik) vil kunne standse Nivelleringens Ab-

straktion, thi den er et negativt Høiere, og Heltenes Tid er forbi. Ingen Congregation vilde være istand til at standse Nivelleringens Abstraktion, fordi Congregationen selv er gjennem Reflexionens Sammenhæng i Nivelleringens Tjeneste. End ikke Nationaliteternes Individualitet vil kunne standse den, thi Nivelleringens Abstraktion reflekterer paa en høiere Negativitet: den rene Menneskehed. Nivelleringens Abstraktion, denne Menneske-Slægtens Selvantændelse, foranlediget ved den Friktion, der opstaaer, naar den individuelle Inderligheds Udsondring i Religieusitet udebliver, vil blive staaende som man siger det om en Passat, som fortærer Alt, men ved hvilken Individerne, hver især, igjen kan opdrages religieust, i høieste Forstand kan hjælpes til, i Nivelleringens *examen rigorosum* at vinde Religieusitetens Væsentlighed i sig selv. For den Yngre, der, hvor fast han end for sit Vedkommende hænger ved hvad han beundrer som Udmærket, fra Begyndelsen fatter, at Nivelleringen er hvad den selviske Enkelte og den selviske Slægt tænkte til det Onde, men ogsaa hvad for den Enkelte, hver især, hvis han saa vil det i Oprigtighed med Gud, kan blive Udgangspunktet for det høieste Liv — for ham vil det være i Sandhed dannende at leve i Nivelleringens Tid. Samtidigheden vil for ham være i høieste Forstand religieust udviklende og tillige æsthetisk og intellectuelt uddannende, idet det Comiske vil gjøre sig absolut

e sig til ham faae Individerne for bedre, ja for godt Kjøb det
:kjøbte, men de faae heller ikke det Høieste. Nivelleringens
raktion derimod er et Princip, ligesom Østens skarpe Vind, der
indlader sig med det enkelte Individ i noget intimere Forhold,
kun i Abstraktions-Forholdet, der er ligeligt for Alle. Ingen
lider da for Andre og hjælper Andre, Nivelleringen bliver
den skarpe Tugtemester, der tager sig af Opdragelsen. Og
der lærer Maximum af Opdragelsen og bliver Maximum, han
r ikke den Udmærkede, Helt, den Fremragende, dette forhin-
Nivelleringen, der er consequent indtil sit Yderste, og han
ndrer det selv, fordi han har fattet Nivelleringens Betydning,
ıan bliver kun et væsentligt Menneske i den fyldige Ligelig-
Forstand. Dette er Religieusitetens Idee. Men Opdragelsen
ıræng, og Udbyttet tilsyneladende meget lille; tilsyneladende,
lersom Individet ikke vil lære i Religieusitetens Væsentlighed
Gud at nøies med sig selv, nøies med, istedenfor at herske over
len, at herske over sig selv, nøies med som Præst at være sin
Tilhører, som Forfatter sin egen Læser o. s. v., dersom han
vil lære at begeistres ved dette som det Høieste, fordi det
ykker Ligheden for Gud og Ligheden med Alle: saa slipper
ikke ud af Reflexionen, saa oplever han maaskee, i Forhold
in Begavethed, et skuffende Øieblik, hvor han troer det er ham,
nivellerer, indtil han selv segner under Nivelleringen. Det
per ikke at bebude og varsle en Holger Danske eller en Mor-
Luther, deres Tid er forbi, og det er dog i Grunden Indivi-
es Magelighed, der ønsker en saadan, Endelighedens Utaalmo-
:d, der vil have billigt paa anden Haand istedenfor det Høieste,
kjøbes dyrt paa første Haand. Det hjælper ikke at stifte Sel-
paa Selskab, thi negativt er der sat noget Høiere ind, om
kortsynede Selskabsmand end ikke kan see det. Individualitets-
:ipet i sin umiddelbare og skjønne Formation præfigurerer
rationen ved den Udmærkede, den Fremragende, og lader de
rordnede Individualiteter slutte sig grupperende om Repræsen-
n. Individualitets-Principet i sin evige Sandhed bruger Gene-
nens Abstraktion og Ligelighed som Nivellerende og udvikler
ed Individet i dets egen Medvirken religieust til et væsentligt
ıeske. Thi saa afmægtig som Nivelleringen er mod det Evige,
overmægtig er den mod enhver Midlertidighed. Reflexionen
ı Slynge, hvori man fanges, men ved Religieusitetens begei-
e Spring bliver Forholdet et andet, saa bliver den Slyngen,
kaster En i det Eviges Favn. Og Reflexionen er og bliver
meest haardnakkede Creditor i Tilværelsen; listigen har den

hidtil kjøbt alle mulige Livs-Anskuelser op, men den væsentlige Religieusitets evige Livs-Anskuelse kan den ikke kjøbe, derimod kan den friste med glimrende Blendværk fra alt det Andet, mistrøste med Reminiscentser fra alt det Andet. Men ved Springet paa Dybet lærer man at hjælpe sig selv, lærer at elske alle Andre lige saa høit som sig selv, hvad enten man saa anklages for Afmasselse og Stolthed — at man ikke vil lade sig hjælpe, eller for Selviskhed — at man ikke underfundigen vil bedrage Andre ved at hjælpe dem, ɔ: ved at hjælpe dem til at gaae Glip af det Høieste. — Vil Nogen sige, at hvad jeg her har fremsat, veed Enhver og kan Enhver sige, da er dette mit Svar: saa meget desto bedre, jeg ønsker ingen Fremragenhed, jeg har Intet mod, at Enhver veed det, med mindre det, at Enhver veed det og Enhver kan sige det, skulde betyde, at det skal fratages mig og deponeres i det negative Fællesskab. Faaer jeg blot Lov at beholde det, saa taber det for mig ikke i Værd derved, at Enhver veed det.

I Grunden har den moderne Tid længe tenderet til Nivelleringen gjennem mange Omvæltninger, hvilke dog alle ikke vare Nivelleringen, fordi de alle ikke vare abstrakte nok, men havde en Virkelighedens Concretion. Tilnærmelsesviis kan der nivelleres ved, at det Fremragende styrer mod det Fremragende, saa begge svækkes; tilnærmelsesviis kan der nivelleres derved, at et Frem-

ı. Publikum er den egentlige Nivellerings-Mester, thi naar
lleres tilnærmelsesviis, nivelleres der ved Noget, men Pub-
· et uhyre Intet.
ılikum er et Begreb, som slet ikke kan forekomme i Old-
ɔrdi Folket selv *en masse in corpore* maatte træde op i
ʒens Situation, maatte bære Ansvaret for hvad den Enkelte
Midte afstedkom, medens igjen den Enkelte personligen
ıne Bestemte maatte være tilstede, maatte underkaste sig
ets Standret i Bifald eller Misbilligelse. Først naar intet
Samliv giver Concretionen Fylde, vil Pressen danne dette
um Publikum, der bestaaer af uvirkelige Enkelte, som
ırenes eller kunne forenes i nogen Situationens eller Orga-
ıns Samtidighed, og som dog fastholdes som et Hele. Pub-
· et Corps, talrigere end alle Folk tilsammen, men dette
ın aldrig blive mønstret, ja det kan end ikke saa meget
e en eneste Repræsentant, fordi det selv er en Abstraktion.
agtet bliver Publikum, naar Tiden er lidenskabsløs og re-
og udviskende Alt det Concrete, det Hele, som skal om-
:. Men dette Forhold er atter netop Udtrykket for, at den
er anviist sig selv.
ɪt virkelige Øiebliks og den virkelige Situations Samtidighed
Virkelige, der hver ere Noget, er der for den Enkelte det
ıttende. Men Publikums Tilværelse danner ingen Situation
Forsamling. Den Enkelte, der læser, er jo ikke Publikum,
æser lidt efter lidt mange Enkelte, maaskee alle Enkelte,
er ingen Samtidighed. Publikum kan bruge Aar og Dag
om at blive samlet, og naar det saa er samlet, er det dog
Abstraktionen, som Individerne paralogistisk danne, støder
igtigt Individerne fra sig istedenfor at hjælpe dem. Den,
t virkelige Øiebliks og den virkelige Situations Samtidighed
Virkelige, selv ingen Mening har, antager samme Mening
ɔriteten, eller er han mere stridbar, som Minoriteten. Men
en og Minoriteten er vel at mærke virkelige Mennesker,
ligger det Understøttende i Tilholdet til disse. Publikum
er en Abstraktion. At antage samme Mening som disse
bestemte Mennesker betyder, at man veed, at disse ville
derkastede samme Farer som En selv, at de ville fare
En, hvis Meningen er vildfarende o. s. v. Men at antage
ɫening som Publikum er en svigefuld Trøst, thi Publikum
il *in abstracto*. Medens derfor ingen Majoritet nogensinde

---

rpore som Helhed (her dog snarere: i egen Person).

har været saa sikker paa at beholde Retten og Seiren som Publikum er det, saa er dette kun lidet trøsteligt for den Enkelte til Publikum er et Phantom, som ikke tillader nogen personlig Tilnærmelse. Dersom En idag antager Publikums Mening og imorgen bliver udpeben, saa bliver han udpeben af Publikum. En Generation, et Folk, en Folkeforsamling, et Samfund, en Mand har dog et Ansvar ved at være Noget, kan skamme sig ved Ustadighed og Troløshed, men Publikum bliver Publikum. Et Folk, en Forsamling, et Menneske kan forandre sig saaledes, at man maa sige: han er ikke mere den Samme; men Publikum kan blive lige det Modsatte og er dog det Samme — er Publikum. Men netop ved denne Abstraktion og denne abstrakte Optugtelse dannes Individet (forsaavidt det ikke allerede ved sin egen Inderlighed er dannet) dersom det ikke gaaer under, til i Religieusitetens høieste Forstand at nøies med sig selv og sit Guds-Forhold, til istedenfor Enigheden med Publikum, der fortærer alle de relative Individualitets-Concretioner, at substituere det at være enig med sig selv, til istedenfor at tælle og tælle, at finde Hvilen i sig selv for Gud. Og Dette vil være det Modernes absolute Forskjel fra Oldtiden: at det Totale ikke er Concretionen, der understøtter, der danner den Enkelte uden dog at udvikle ham absolut, men er en Abstraktion, der i sin abstrakte Ligelighed frastødende hjælper ham til at dannes

m Enhver, selv en fuld Matros, der foreviser »en Perse«, kan tilegne sig, og den fulde Matros har dialektisk t absolut samme Ret dertil som den meest Udmærkede, ›t til at sætte alle disse mange, mange Nuller foran sit ublikum er Alt og Intet, er den farligste af alle Magter ıeest intetsigende; man kan tale til en heel Nation i , Navn, og dog er Publikum mindre end et eneste nok virkeligt Menneske. Bestemmelsen Publikum er det Re-Blendværk, der gøglende har gjort Individerne indbildske, ver kan anmasse sig dette Uhyre, i Sammenligning med rkelighedens Concretioner synes fattige, Publikum er Tidens Eventyr, der gjør de Enkelte phantastisk*) til at være Konge over et Folk; men Publikum er atter mme Abstraktion, ved hvilken Individerne skal religieust — eller gaae under.
ɜns Abstraktion (thi et Blad, en Avis er ingen statsborcretion og kun i abstrakt Forstand et Individuum) i med Tidens Lidenskabsløshed og Reflekterethed afføder nens Phantom: Publikum, der er den egentlige Nivelleʒsaa dette kan, fraseet dets negative Betydning for Reli-, have sin Betydning. Men jo mindre Idee der er i en ›re den afmattet ved en opblussende Begeistring udhviler lents, hvis vi endog vilde tænke os, at Pressen blev g svagere, fordi ingen Begivenhed, ingen Idee griber ›to lettere vil Nivelleringen blive en fordærvelig Lyst, en ·ing, som et Øieblik kildrer og kun gjør det Onde værre, ıs Vilkaar tungere og Undergangens Sandsynlighed større. an ofte skildret Eneherredømmets Demoralisation, revo-Tiders Forfald, saa er en lidenskabsløs Tidsalders Forligesaa fordærveligt, om end formedelst Tvetydigheden afaldende. Og at tænke det, kan derfor vel have sin ›g sin Betydning. Flere og flere Enkelte ville da i In-Blødagtighed aspirere til at blive Ingenting — for at

*is har jeg som Forfatter aldrig søgt eller havt noget Publikum, men eret nøiet med »hiin Enkelte«, hvorfor jeg paa Grund af denne Indethed næsten er bleven til et Ordsprog.

ɐrspektivkasse«] der tænkes paa Henr. Hertz' »Perspektivkassen«.
Enkelte«] til hvem S. K.'s opbyggelige Taler er dedicerede.

Publikum som en Person (thi om end og enkelte Bed
viis høre til Publikum, de have dog i sig selv en o
Concretion, der holder dem fast, selv om de ikke vind
tetens Høieste) saa vilde jeg nærmest tænke paa en
romersk Keiser, en stor velnæret Figur, der lider af l
og derfor blot ønsker Latterens Sandsepirring, thi
guddommelige Gave er ikke jordisk nok. Saa slendre
vexling denne Person omkring, mere dvask end ond,
herskesyg. Enhver, der har læst Oldtidens Forfattere,
mange Ting en Keiser kunde hitte paa, for at forkorte
holder da Publikum sig en Hund for Morskabs Sk
Hund er den literaire Foragtelighed. Viser der sig n
maaskee endog en Udmærket, saa hidses Hunden pa
skaben begynder. Den bidske Hund river ham i Kj
tillader sig alle uvorne Kaadheder — indtil Publikum
deraf og siger: nu kan det være nok. Da har Publiku
Den Bedre, den Stærkere er mishandlet, — og Hun
bliver ved at være en Hund, som Publikum selv fo
nivelleredes altsaa ved et Tredie, Intethedens Publikum
ved et Tredie, som ved sin Foragtelighed allerede va
nivelleret og mindre end Intet. Og Publikum er ange
er jo ikke Publikum — det
Børn: det var Katten. Og
ingen væsentlig Forkleinelse -

e ved den selv: saa er dette Intethedens Quit. Og Publikum være angerløst, thi det er jo egentligen ikke dem, som holde iden, de subskribere blot; de hidse den heller ikke directe paa, fløite heller ikke ligefrem af den; i Tilfælde af Søgsmaal vilde likum sige: Hunden er ikke min, det er en herreløs Hund; og lfælde af, at Hunden blev optagen og sendt ud paa Veterinairen for at slaaes ihjel, kunde Publikum endnu sige: det var eligen godt, at den slemme Hund blev dræbt, det har vi alle et — endogsaa Subskribenterne.

Maaskee er Nogen, som tænkende sætter sig ind i et saadant old, tilbøielig til at fæste sin Opmærksomhed paa den Bedre, leed Mishandlingen, og mene, at der vederfores ham en stor ke. Denne Betragtning kan jeg aldeles ikke billige, thi den, vil hjælpes til det Høieste, han har netop godt af at gjennem- Sligt og maatte snarere ønske det, om man end paa hans e kan oprøres. Nei det Forfærdelige er noget Andet, det er :en om de mange Menneskeliv, der gaae spildte, eller let gjøre Jeg vil end ikke tale om de Fortabte, eller dog indtil Forse Vildledte, der for Penge spille Hundens Rolle, men de ge Ubefæstede, Letsindige, Sandselige, der i fornem Indolents faae noget dybere Indtryk af Tilværelsen end dette meningsgrinende, alle de Daarlige, der føres i ny Fristelse, idet de i s Indskrænkethed endog blive sig selv vigtige ved at have lidenhed med de Angrebne, uden at fatte, at ved et saadant iold ere de Angrebne altid de Stærkeste, uden at fatte, at her ler det med et forfærdeligt og dog ironisk Eftertryk: græder over ham, men græder over Eder selv.

Dette Forhold er Nivelleringens laveste, thi den svarer altid ɔvad Divisor er, for hvem alle gjøres lige: saaledes er det e Liv ogsaa en Art Nivellering, og dog er det ikke saa, fordi sor er det: at være et i religieus Forstand væsentligt Menneske.

Fra disse dialektiske Kategorie-Bestemmelser og sammes Conıentser, disse være nu i det givne Øieblik faktiske eller ikke, det dialektiske Sigte paa Nutiden gaaer jeg nu over til dialek-

---

græder ikke over ham osv.] Lucas 23, 28.

tisk at naae de concretere Prædikater, i hvilke den novellistiske Gjengivelse af Nutiden viser sig i sin Reflex i det Huslige og Omgangs-Livet. Det er Skyggesiden, her kommer til at vise sig, og om end dennes Facticitet ikke lader sig negte, saa er det dog ogsaa vist, at saalidet som Reflexionen selv er det Onde, saa vist maa ogsaa en meget reflekteret Tid have sin Lys-Side, netop fordi megen Reflekterethed betinger en høiere Betydningsfuldhed end umiddelbar Lidenskab; betinger den — naar Begeistringen træder til og fører Reflexions-Kræfterne ind i Afgjørelsen; og fordi megen Reflekterethed giver en større Gjennemsnits-Dygtighed i Forudsætningerne til at handle — naar Religieusiteten træder til i Individet og overtager Forudsætningerne. Reflexionen er ikke det Onde, men Tilstanden i Reflexionen og Stilstanden i Reflexionen er Misligheden og Fordærvelsen, der ved at forvandle Forudsætningerne til Udflugter foranlediger Tilbagegang.

Nutiden er væsentligen den forstandige, den lidenskabsløse, derfor har den hævet Modsigelsens-Grundsætning. Af denne Betragtning lader den Mangfoldighed af Træk sig deducere, som Novellens Forfatter med sin fine Kunst, med sin ophøiede Ligevægt saa interesseløst har gjengivet. Thi Forfatterens Mening erfarer man naturligviis intetsteds, han gjengiver blot Reflexen. Overhovedet kan man om en lidenskabsløs men reflekteret Tid i

Hvad er det at snakke? Det er Ophævelsen af den lidenelige Disjunktion mellem at tie og tale. Kun Den, der væsent-
kan tie, kan væsentligen tale, kun Den, der væsentligen kan
kan væsentligen handle. Tausheden er Inderligheden. Snakken
:iperer den væsentlige Talen, og Reflexionens Yttring svækker
Forprang Handlingen. Men Den, der væsentligen kan tale,
i han kan tie, han vil ikke have det Mangfoldige at tale om,
det Ene, og han vil finde Tid til at tale og til at tie. Snak-
heden vinder extensivt: den faaer alt Muligt at snakke om, og
er ved i eet væk. Naar i en Tid Individerne ikke i stille
somhed, i gemytlig Tilfredshed, i religieus Inderlighed ere
lte ind ad, men i Reflexions-Forholdet søge ud efter og søge
inden; naar ingen stor Begivenhed knytter Traad-Enderne i en
strophes Samdrægtighed: saa indtræder Snakken. Den store
ivenhed giver den lidenskabelige Tid (thi det Ene svarer da til
Andet) Noget at tale om; alle ville tale om det samme Ene,
erne kun synge derom, Samtalerne kun gjenlyde deraf, de
igaaendes Hilsener indeholde Hentydninger til dette Ene. Det
et og det Samme. Snakken derimod har ganske anderledes
t at snakke om. Og naar saa den store Begivenhed var forbi,
Tausheden indtraadte, saa var der dog Noget at erindre,
t at tænke paa, medens man tier, medens en ny Slægt taler
ganske andre Ting. Men Snakken gruer for Taushedens Øie-
der vilde gjøre Tomheden aabenbar.

Hvad der viser sig som Loven i Forhold til digterisk Frem-
gelse, det Samme er ogsaa, i det mindre Forhold, Loven for
ert Menneskes Liv i Omgang og Dannelse. Enhver, der pri-
t oplever Noget, oplever tillige ved Idealiteten Mulighederne
et Samme og Muligheden af det Modsatte. Disse Muligheder
ans digteriske lovlige Eiendom. Hans egen private personlige
elighed derimod ikke. Hans Tale, hans Produceren er saaledes
p baaren af Tausheden. Hans Tales, hans Producerens ideale
endthed vil correspondere med Tausheden, og Taushedens ab-
te Udtryk vil være, at Idealiteten indeholder den qualitative
satte Mulighed. Saasnart den Producerende maa priisgive sin
Virkelighed, dens Facticitet, saa er han ikke væsentligen pro-
iv; hans Begyndelse vil være hans Ende, og det første Ord
ede være en Forsyndelse mod Idealitetens hellige Undseelse.
saadan digterisk Frembringelse er derfor ogsaa, æsthetisk vur-

---

Tid til at tale osv.] Prædikeren 3, 7.

hed som enhver Anden, men denne skal være hans
man spærrer Indgangen i et Huus ved at stille to
korslagte Geværer: saaledes danner Idealitetens Ligel
qvalitative Modsætningers dialektiske Kors den Spærr
enhver Adgang umulig.

Men hvad der saaledes gjelder i de store Forhol
viser sig tydeligst, hvorfor det blev fremdraget: det S
efter den mindre Maalestok i det Mindre, Taushed
Betingelsen for den dannede Omgang i Samtalen mel
Mand. Jo mere et Menneske i Tausheden har Idea
desto mere vil han selv i daglig Omgang være istan
føde det daglige Liv og de daglige Menneskers Liv sa
er, som talede han kun paa Afstand selv om dette
stemte Faktum. Jo mindre Idealitet, jo mere Udvor
mere vil Samtalen blive en ubetydelig Opramsen og
Navne paa Personer, af »ganske tilforladelige« Privat-
om hvad Den og Den med Navns Nævnelse har sag
snaksom Fortrolighed betræffende hvad man selv vil
hvad man nu agter at præstere, hvad man vilde h
hiin Leilighed, hvilken Pige man gjør Cour til, hvor
ikke vil gifte sig o. s. v. Taushedens Indadvendthed
for den dannede Tale i O
vendthed er at snakke, er
ypperlige Exempler paa en
tydeligheder, men det er

tale, der seer ud som blev der sagt Noget, ja Meget, fordi
nævnes Navne. Den, der snakker, snakker vel om Noget, som
ønsket er at faae Noget at snakke om, men dette Noget er ikke
ealitetens Forstand, thi saa taler man, det er i Trivialitetens
iske Forstand et Noget, at Hr. Madsen er bleven forlovet og
foræret sin Kjæreste et persisk Schawl, at Digteren Petersen
skrive en ny Digtsamling, at Skuespiller Marcussen kom til at
le et Ord forkeert igaaraftes. Sæt Loven kunde overholdes, vi
jo antage det, sæt altsaa, der kom en Lov ud, som ikke for-
Menneskene at tale, men blot befalede, at Alt hvad der taltes
skulde der tales om, som var det skeet for 50 Aar siden: saa
det ude med alle Snakkerne, de vilde fortvivle; og derimod
det ikke væsentligen kunne forstyrre dem, der væsentligen
e tale. At en Skuespiller har udtalt et Ord feil, kan væsent-
kun interessere, hvis der i Fortalelsen selv er noget mærke-
og saa er det ligegyldigt om det er 50 Aar siden — men
en Gusta f. Ex. vilde fortvivle, hun som netop selv den Aften
i Theatret, i Loge med Kommerceraadinde Waller, og det var
p hende, der laae Mærke til det, og til at endog en af Chor-
onalet kom til at lee deraf o. s. v. Det vilde jo rigtignok
: Synd og en Grusomhed mod alle disse snaksomme Menne-
, der jo dog ogsaa skal leve, men derfor er Loven jo kun et
to.

Ved denne Snakken hæves nu Distinktionen mellem det Pri-
og Offentlige i en privat-offentlig Snaksomhed, der omtrent
er til hvad Publikum er. Thi Publikum er det Offentlige, der
resserer sig for det allermeest Private. Hvad Ingen vilde vove
foredrage en Forsamling, hvad Ingen kunde tale om, hvad
pe de Snakkende ret ville vedgaae, at de have snakket om,
kan godt skrives for Publikum og vides i Qvalitet af Pub-
m.

Hvad er Formløshed? Det er den ophævede lidenskabelige
inktion mellem Form og Indhold, der derfor vel, til Forskjel
Galskab og Dumhed, kan have Sandhed til Indhold, men det
le, den indeholder, kan aldrig være væsentligt sandt. Exten-
vil den kunne udbrede sig altomfattende eller altantastende, i
sætning til det væsentlige Indhold, der intensivt i Selvfor-
elsen har sin Bestemmethedens, om man saa vil, fattige Be-
ndsning.

---

et Posito (naar det er antaget) ɔ: en Antagelse.

Formløshedens Almindelighed i en lidenskabsløs men reflekteret Tid udtrykker sig forøvrigt, foruden ved den leflende Omgang mellem det Forskjelligste med det Forskjelligste, ved sin Modsætning: en overveiende Hang og Lyst til at handle »for Principets Skyld.« Principium er, som Ordet siger, det Første ɔ: det Substantielle, Ideen i Følelsens, Begeistringens uaabnede Form, der ved sin indre Drift fremskynder Individet. Dette mangler den Lidenskabsløse; for ham bliver Principet et Udvortes, for hvis Skyld han gjør baade det Ene og det Andet og det Modsatte. Den Lidenskabsløses Liv er ikke et sig aabenbarende og udfoldende Princip, tvertimod er hans indre Liv et gesvindt Noget, der ideligen er paa Farten og jager efter at gjøre Noget »for Principets Skyld«. Principet i denne Forstand bliver et uhyre Noget, et Abstraktum ligesom Publikum. Og medens Publikum er saadant noget uhyre Noget, at selv alle Nationer opstillede paa eengang og selv alle Sjele i Evigheden ikke ere saa talrige som Publikum og dog enhver selv den fulde Matros har Publikum, saa er det ogsaa saaledes med Principet. Det er noget uhyre Noget, som selv det ubetydeligste Menneske øger til den ubetydeligste Handling, og bliver sig selv uendelig vigtig. Et skikkeligt, ubetydeligt Menneske bliver pludseligen en Heros »for Principets Skyld«, og Forholdet frembringer i Grunden en lige saa latterlig Virkning

menneskeligt Ubestemt. En Mand kan for Principets essere sig i, at et Bordel anlægges (der er jo anstillet ›borgerlige Betragtninger af Sundheds-Politiet desangaaden samme Mand kan for Principets Skyld interessere ny Psalmebog, der skal være Tidens Fordring. Og saa som det vilde være af det Første at slutte, at Manden ende, saa overilet vilde det maaskee være af det Sidste it han vilde læse eller synge i Psalmebogen. Paa den er Alt tilladeligt for Principets Skyld, og ligesom Polimbeds-Vegne‹ kommer mange Steder, hvor ingen Anden g ligesom man med Hensyn til Politi-Embedsmændenes et er berettiget til at slutte af deres Tilstedeværelse, n man gjøre Alt for Principets Skyld, og undgaae etnligt Ansvar. Man nedriver det, man selv beundrer, pets Skyld‹*), hvilket er Nonsens; thi det Fødende, det r altid latent polemisk, fordi det skal have Plads, men ende er jo Intet, og et Nedrivnings-Princip er Tomhed, det saa med Plads? Undseelsen eller Fortrydelsen eller an imidlertid vanskeligere faae fat paa en saadan Adet var jo for Principets Skyld.

er Overfladiskhed, og dennes Lyst: ›Repræsentations-Overfladiskhed er den ophævede lidenskabelige Distinkn Skjulthed og Aabenbarelse, den er en Aabenbarelse af ler dog extensivt vinder Gøgleriets skuffende Fordeel æsentlige Aabenbarelse, der har Fordybelsens eensartede ed, medens Overfladiskhed har det mangehaande eller Skin. Og Repræsentations-Lysten er Reflexions-Ind-Selvforgabelse. Inderlighedens Skjulthed faaer ikke Tid et Væsentligt af, der kan vorde en Aabenbarelse, men nge før Tiden, og til Vederlag trækker den selviske Rees Øine om muligt hen paa dette mangfoldige Skin, som nerceraadinde Waller gjør det.

er Leflerie? Det er den ophævede lidenskabelige mellem væsentligen at elske, og væsentligen at være

---

xempel omtales netop i Novellen, hvor den ene af de Samtalende en saadan Adfærd: Falsk i Mit og Dit.

---

esentations-Lysten‹] se Novellen S. 158. Commerceraadr, sml. Novellen S. 170 ff. i Novellen] S. 181.

udsvævende. Hverken den væsentlige Elsker eller den væsentlige Udsvævende forskylder Lefleriet, der gantes med Muligheden. Lefleriet er derfor en Indulgents i at turde tangere det Onde, og et Aflad fra at realisere det Gode. Det at handle for Principets Skyld er saaledes ogsaa Leflerie, fordi det forvansker den sædelige Handlen til en Abstraktion. Men extensivt har Lefleriet Fordelen, thi der kan lefles med alt Muligt, og væsentligen kan kun een Pige elskes, og erotisk rigtigt forstaaet (selv om Lysten i Forvildelsens Tid forblinder den Flygtige) er al Adderen en Subtraheren, jo Flere En føier til jo mere trækker han fra.

Hvad er det at raisonere? Det er den ophævede lidenskabelige Disjunktion mellem Subjektivitet og Objektivitet. Som abstrakt Tænkning er Raisonnementet ikke dialektisk dybt nok, som Mening og Overbeviisning er det uden Individualitets-Fuldblodighed. Men extensivt gaaer den Raisonnerende af med Skin-Fordelen; thi en Tænker kan omfatte sin Videnskab, en Mand kan have en Mening om hvad der hører til et bestemt Fag, kan have en Overbeviisning i Kraft af en bestemt Livs-Anskuelse, men den Raisonnerende raisonnerer om alt Muligt.

Anonymitet har i vor Tid en langt prægnantere Betydning end man maaskee tænker paa, den har næsten epigrammatisk Betydning. Man ikke blot skriver anonymt, men man skriver anonymt med Navn under, ja man taler anonymt. Som en Forfatter

men dog taler. Frue Commerceraadinde Wallers Yttring om det Dæmoniske er meget sand, og dog gjør hun i Yttringens Øieblik netop det Indtryk paa En, som var hun en Anonym, et Positiv, en Spilledaase. Yttringerne blive saa objektive, Yttringernes Omfang saa Alt omfattende, at det tilsidst bliver aldeles tilfældigt, hvem der siger det, et Forhold, der i Henseende til det at tale menneskeligt aldeles svarer til at handle for Principets Skyld. Og ligesom Publikum er en reen Abstraktion, saa bliver tilsidst den menneskelige Tale det ogsaa, der bliver Ingen mere som taler, men en objektiv Reflexion afsætter efterhaanden et atmosphærisk Noget, en Abstraktions-Lyden, der vil gjøre den menneskelige Tale overflødig, ligesom Maskinerne gjøre Arbeiderne overflødige. I Tydskland har man endog Haandbøger for Elskende, saa ender det vel med, at et elskende Par kan sidde og tale anonymt med hinanden. I Alt har man Haandbøger, og Dannelsen i Almindelighed bestaaer snart i at være perfectioneret i et større eller mindre Indbegreb af saadanne Haandbøgers Betragtninger, og man excellerer i Forhold til sin Færdighed i at tage det Enkelte frem, ligesom Sætteren tager Lettere frem.

Saaledes er Nutiden væsentlig forstandig, den er maaskee i Gjennemsnit vidende som ingen Generation før har været det, men den er lidenskabsløs*). Enhver veed Meget, vi vide Alle, hvilken Vei der skal gaaes og de mange Veie der kan gaaes, men Ingen vil gaae. Overvandt endeligen En Reflexionen i sig selv og kom til at handle, saa vilde i samme Øieblik tusinde Reflexioner udenfra danne ham en Modstand, thi kun Forslag til yderligere Overveielse modtages med opblussende Begeistring, Handling med Indolents. Nogle vilde i fornem Selvtilfredshed finde de Handlendes Begeistring latterlig, Andre vilde blive misundelige, fordi det var ham, der gjorde Begyndelsen, da de jo dog lige saa godt som han vidste, hvad der skulde gjøres — men dog ikke havde gjort det.

*) Selv Arnold f. Ex. er saaledes langt fra at være indskrænket: han er tvertimod forstandig, men som en Ørkesløs kan være det, der Intet har, som beskæftiger ham absolut, og derfor af Keedsomhed vittig, og uforskammet i Fortvivlelse over ikke at kunne være vittig, og selvtilfreds i Fortvivlelse over ikke at kunne imponere ved Uforskammethed.

Yttring om det Dæmoniske] se ovenfor S. 30. Arnold] se f. Ex. S. 179 ff.

medens Rytteren skreeg om
Blik til den anden og sagde:
»antaget,« svarede den anden.
i Carriere og ilede forud for
Hindringer ryddede af Veien.
hed kun med mindre Milliona
fikation, der nysgjerrig, criti
have Lidenskab til at indgaae
Opgaver have tabt Virkelighed
Inderlighedens guddommelige
den Ene er nysgjerrig efter d
forfarne i Udflugter paa, at d
for saa at parere paa hans H

Og da der nu i vor Tid,
overordentligt Meget i Prophe
i Fremtiden: saa gaaer det
om jeg dog har den Ugene
byrdefulde Ansvar med at pr
sikker paa, at Ingen faaer de
er det derfor heller ikke,
Kryds i Almanaken, eller ule
det gaaer i Opfyldelse; thi ga
Andet at tænke paa end min
ja, saa bliver jeg dog en Pro
phet i moderne Forstand er
Og det forstaaer sig, mere k
ikke gjøre. Styrelsen var

det vil enten skee eller det vil ikke skee, thi ogsaa os har
n forundt Prophetiens Gave.
Det er da saa langt som muligt fra, at Socialitetens, Menig-
ns Idee vil blive Tidens Frelse, at den tvertimod er den Skep-
ler maa til, for at Individualitets-Udviklingen ret kan gaae for
det hvert Individ enten fortabes eller, optugtet ved Abstrak-
n, religieust vinder sig selv. Associations-Principet (der i det
ste kan have sin Gyldighed i Forhold til de materielle Inter-
er i vor Tid ikke affirmativt men negativt, er en Udflugt,
lspredelse, et Sandsebedrag, hvis Dialektik er: idet det styrker
iderne enerverer det dem, det styrker ved det Numeriske ved
enholdet, men dette er, ethisk, en Svækkelse. Først naar det
te Individ i sig selv har vundet ethisk Holdning trods hele
n, først da kan der være Tale om i Sandhed at forene sig,
bliver Foreningen af de, hver i sig, Svage noget lige saa
at og fordærveligt, som at Børn gifte sig. Fordum havde
eren, den Udmærkede, de Fremragende hver en Mening, de
havde den Sluttethed og Afgjorthed, at de ikke turde eller
kunde have en Mening; nu kan Enhver have en Mening, men
aae slaae sig numerisk sammen om at have den. 25 Under-
er paa det Taabeligste er en Mening; det eminenteste Hoveds
ligst gjennemtænkte Mening er et Paradox. Den offentlige
g er et uorganisk Noget, en Abstraktion. Men naar Contexten
even meningsløs, saa hjælper det ikke med store Overskuelser,
gjør man bedst i at tage Talens enkelte Dele frem; naar
en slaaer Sladder, saa hjælper det ikke at ville holde et
enhængende Foredrag, men man gjør bedst i at tage hvert
or sig — og saaledes ogsaa med Individernes Forhold.
Omforandringen vil da ogsaa være denne. Medens i de ældre
ationer (af Forholdet mellem Generation og Individid) Under-
erne, Officiererne, Compagnicheferne, Generalerne, Helten
e Udmærkede, de Fremragende efter deres forskjellige Grad,
ne) vare kjendelige, og hver (i Forhold til sin Myndighed)
sit lille Detachement malerisk og organisk ordnede sig ind
r det Hele, selv understøttet af og understøttende det Hele:
il nu de Udmærkede, Lederne (efter deres respective Grad)
uden Myndighed, netop fordi de guddommeligen have for-
t Nivelleringens diaboliske Princip, de ville være ukjende-
som Politiet er civilt, og bære deres respektive Distinktion
, og kun understøtte negativt ɔ: frastødende, medens Abstrak-
ns uendelige Ligelighed dømmer hvert Individ, examinerer
dets Isolation. Denne Formation er lige den dialektiske

have fattet det Almene i l
hvert Øieblik fatte dette i
Distraction at forskylde I
hold til Anskuelsens Cons
lektiske Modsætning til d
præformeret i de Udmær
da den nu som en Abstra
delige, vender sig polemis
især religieust.

Og naar saa Generati
villet emanciperes, og rev
derved selv, i Associatio
tionens trøstesløse Skovb
gjennem Associationens S
og alle de organiske Con
Talforholdenes Ligelighed
tionen saa et Øieblik har
heds vide Udsigt, som in
begrændsende forstyrrer,
begynder Arbeidet, da Ind
Thi det skal ikke være s
gyndte at svimle lidt for
staaende Udmærkede, fo
skulle enten fortabes i d
frelses uendeligt i Relig
ville maaskee skrige i Fo
er det for sildig. Er My

Been, og derfor nu bragte denne Nemesis over sig. Og ingen
: Ukjendelige tør understaae sig at hjælpe ligefrem, at yttre
ligefrem, at lære ligefrem, i Spidsen for Mængden at gaae i
ırelsen (istedenfor negativt understøttende at hjælpe Individet
Afgjørelsen, hvor han selv er); dette vilde være hans Afskeed.
i han vilde fuske i menneskelig Medlidenheds kortsynede Op-
somhed istedenfor at lystre Guddommens Ordre, den vrede,
dog saa naaderige Guddom, thi Udviklingen er dog et Frem-
lt, fordi alle de Individer, som frelses, vinde Religieusitetens
ifike Vægtfylde, vinde dens Væsentlighed paa første Haand fra
. Da vil det hedde: »see Alt er beredt, see Abstraktionens
somhed gjør Endeligheden aabenbar i sin Skuffelse som saadan,
det Uendeliges Afgrund aabner sig, see Nivelleringens skarpe Lee
r Alle, hver især, springe over Klingen — see Guden venter!
spring da til i Guddommens Favn.« Men om det var den
st Betroede af de Ukjendelige og om det var den Qvinde, der
le baaret ham under sit Hjerte, og om det var den Pige, han
offrede Livet for, han skal ikke turde og ikke kunne hjælpe
, de maae selv gjøre Springet, og Guddommens uendelige Kjer-
ed skal ikke blive dem et Forhold paa anden Haand. Og dog
le de Ukjendelige (i Forhold til deres respektive Grad) have
elt Arbeide i Sammenligning med de Udmærkede (af samme
l) i en ældre Formation; thi de Ukjendelige maae bestandigt
ide — og tillige arbeide for at skjule det.

Men Nivelleringens trøstesløse Abstraktion vil bestandigt fort-
es ved sine Tjenere, for at forhindre, at det dog ikke skal
med, at en ældre Formation kommer frem igjen. Disse Ni-
ringens Tjenere ere den onde Magts Tjenere, thi Nivelleringen
er ikke af Guddommen, og ethvert godt Menneske vil have
likke, hvor han kunde græde over dens Trøstesløshed, men
lommen tillader det, og vil med Individerne ɔ: med Hver især
ge det Høieste ud. Nivelleringens Tjenere ere kjendte af de
ndelige, men Magt eller Myndighed mod dem tør de Ukjendelige
bruge, thi da gaaer Udviklingen tilbage, fordi det i samme
lik vilde være aabenbart for en Trediemand, at den Ukjende-
var en Auctoritet, og saa var jo denne Trediemand forhindret
t Høieste. Kun ved en lidende Handling vil den Ukjendelige
e fremhjælpe Nivelleringen, og ved den samme lidende Hand-
dømme Redskabet. Han tør ikke overvinde Nivelleringen
rem, dette vilde være hans Afskeed, da det var at handle i
ing af Auctoritet, men han vil overvinde den lidende, og der-
atter udtrykke Loven for sin Existents, som ikke er at herske,

fordi han ikke lystrede
uendeligt ved at tvinge si
tvinge dem, selv om de l

Dog jeg afbryder. D
en Narrestreg, thi er det
paa sin egen Frelse: saa
tid i det Høieste være
Middel, en Spøg, ligesom
af Tønden.

Min Tanke, som ir
slutteligen med Tak tilba
jeg har lært af Forfatt
hvis der i min Fr
Usandt, Daarligt, d
Enhver derfor, der finde
Enhver, der finder Sandl
bestyrket eller berigtiget
fatteren af Novellen.

Der har saa lidet
at domme eller bedømm
Forordet til Novellen r

ıgt mere forstandig og vidende og reflexionsudviklet end Revo-
.ions-Tiden, og som, naar Kraften kommer, ogsaa vil handle
ıgt intensivere i Forhold til den disponible Extensitet. Thi
:ensivt vil vel Nutiden have Fortrinnet, men ikke intensivt,
ɔrfor det jo ogsaa i Nutiden forholder sig som i Novellen, at
udmærkede Mænd, vi have, tilhøre en ældre Slægt*), medens
blandt de Yngre viser sig en almindeligere Dygtighed, men
en Fremragenhed. Naar Kraften og Begeistringen bemægtiger
Individerne, vil det maaskee ogsaa vise sig, at Nutiden egent-
:n staaer eller har staaet sig selv i Lyset. Ligesom nemlig en
nde ved at tage altfor megen Stads paa ikke opnaaer at være
ıtet, da dertil fordres den smagfulde Proportion: saaledes synes
tiden at have ligesom maiet sig for meget ud med Reflexionens
ngfoldige, til at den harmoniske Ligevægt kan indtræde. Men
·tandigt maa det dog erindres, at Reflexionen ikke selv eller i
selv er noget Fordærveligt, at tvertimod dens Gjennemarbei-
se er Betingelsen for at handle intensivere. Den begeistrede
ndlings Forhold ere jo disse: først kommer den umiddelbare
geistring, saa følger Klogskabens Tid, der, fordi den umiddel-
re Begeistring Intet beregner, ved Beregningens Sindrighed an-
:er Skin af at være et Høiere; og saa følger endeligen den
ieste og den intensiveste Begeistring, der er efter Klogskaben,
som derfor indseer hvad det Klogeste er, men foragter at
ıre det og netop derved vinder Intensiteten i Uendelighedens
geistring. Denne intensiveste Begeistring vil indtil videre blive
leles misforstaaet, og Spørgsmaalet er, om den nogensinde kan
ive populair ɔ: om Klogskaben i den Grad vil være at forud-
:tte blandt Gjennemsnittet af Mennesker, at den i disses Øine
ır tabt Forførelsens Tryllerie, saa de altsaa ikke blot kunde
ıgte den, men i den høieste Begeistring ligesom ødsle med den,
iet med den uendelige Begeistrings Tilfredsstillelse, thi netop
rdi det er mod Klogskab, vil en saadan Begeistrings Handling
lrig blive iøinefaldende. Socrates var saaledes ingen umiddel-
r begeistret, han var tvertimod klog nok til at indsee, hvad
n skulde gjøre for at blive frifunden, men han forsmaaede at

*) Maaskee tillades det mig i en Note at hentyde til en tidligere Yttring om den ældre Generation: »at den endnu staaer umiskjendelig betegnet i en Samling af ikke faa betydningsfulde høiærværdige Individualiteter« cfr. »af en endnu Levendes Papirer«. S. 12.

handle derefter, ligesom han forsmaaede den tilbudne Tale. Netop derfor har hans Heltedød intet iøinefaldende, selv i Døden fortsætter han sin Ironie ved at stille den Opgave for alle Klogtige om han dog virkeligen skulde have havt den Klogskab, siden han gjorde det Modsatte. Det er paa dette Punkt, Klogskaben bliver hængende i den egne og en Omverdens Reflexions-Dom, den frygter, at Handlingen mod Klogskab skal forvexles med Handlingen uden Klogskab. Den umiddelbare Begeistring kjender ikke denne Fare, derfor maa der den høieste Begeistrings *impetus* til for at trænge igjennem. Og denne høieste Begeistring er ikke rhetorisk Snik Snak om en høiere og endnu høiere og een allerhøieste, den er kjendelig paa sin Kategorie: at den handler mod Forstanden. Den umiddelbare Godmodighed kjender saaledes heller ikke til den Reflexionens Fare, at Godmodighed kunde forvexles med Svaghed, netop derfor maa der, efter Reflexionen en religieus *impetus* til for at gjøre Godmodigheden flot.

Da jeg første Gang læste Novellen igjennem var jeg af den Formening, at det dog maaskee havde været rigtigere af Forfatteren at give den en anden Titel mere i Hverdagshistoriens Aand, fordi Tidsalderens Reflex i Fremstillingen ikke ret vilde blive mig tydelig. Senere har jeg forvisset mig om det Modsatte, og havt en baade rigelig og mig saa kjær Leilighed til at beundre For-

gsaa være med et M e n n e s k e s Skjønsomhed, fordi han
enneskeligt forvexler sig selv med noget abstrakt Noget,
en, vor Tid o. s. v., men ved selv ret at fatte hvad det
t være et Menneske, finder Glæden over det Udmærkede
ned hvert Aar det bestaaer, og derved selv igjen finder
lsen til at leve ved Skjønsomheden mod de Ældre.
ıenlede Nogens Opmærksomhed paa Novellen er ikke min
le forekomme mig selv som en usømmelig Vigtighed;
lerimod Nogen mig om mit Raad, da vilde jeg raade ham
len, og har han læst den, at læse den om igjen.

OPBYGGELIGE TALER

I FORSKJELLIG AAND.

(1847).

UDGIVET AF

H. O. LANGE.

Til Grund er lagt Originaludgaven 1847, der er sa med S. K.'s Manuscript paa Universitetsbiblioteket (S. K Pakke 24).

?BYGGELIGE TALER

I

FORSKJELLIG AAND.

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1847.

INDHOLD.

FØRSTE AFDELING.

LEILIGHEDS-TALE

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1847.

»HIIN ENKELTE«

Forord.

Skjøndt denne lille Bog (Leilighedstale kan den kaldes, uden dog at have
heden, som gjør Taleren og gjør ham myndig, eller Leiligheden, der gjør
-en og gjør ham lærende) i Virkelighedens Forhold er som en Indbild-
og liig en Drøm om Dagen: er den dog ikke uden Tillid og ikke uden Haab
pfyldelsen. Den søger hiin Enkelte, til hvem den ganske giver sig hen, af
den ønsker at modtages som var den opkommen i hans eget Hjerte: hiin
te, hvem jeg med Glæde og Taknemlighed kalder min Læser; hiin Enkelte,
Villighed læser langsomt, læser gjentagent, og som læser høit — for sin
Skyld. Finder den ham, da er Forstaaelsen fuldkommen i Adskillelsens
hed, naar han beholder den og Forstaaelsen for sig selv i Tilegnelsens In-
hed.

Naar en Qvinde forarbeider et Klæde til helligt Brug, da virker hun hver
omst, om muligt, skjøn som Markens Deilige, hver en Stjerne, om muligt,
ende som Nattens Blink; da sparer hun Intet, men anbringer det Kostbareste,
eier; da sælger hun hver en anden Fordring til Livet for at kunne kjøbe
afbrudte Dagens og Nattens beleilige Tid til sit eneste, sit elskede Arbeide.
naar da Klædet er færdigt og anbragt efter sin hellige Bestemmelse: da be-
s hun inderligen, om Nogen saae feil og saae paa hendes Kunst istedenfor
lædets Betydning, eller saae feil og saae en Mangel istedenfor at see paa
ts Betydning. Thi den hellige Betydning kunde hun ikke virke ind med i
t, hun kunde og ikke sye den paa som en Prydelse mere. Denne Betyd-
igger nemlig i Betragteren og i Betragterens Forstaaelse, naar han, i Adskil-
uendelige Fjernhed, over sig selv og over sit eget Selv har uendeligt
Syersken og hvad hendes er. Det var tilladeligt, det var sømmeligt, det
ligt, det var en kjær Pligt, det var Glædens Høieste for Syersken at gjøre
r at gjøre Sit; men det var en Brøde mod Gud, en krænkende Misforstaa-
nod den stakkels Syerske, om Nogen saae feil og saae hvad der kun kan
med for at oversees, hvad der kun kan være med — ikke for at tildrage sig
rksomheden, men tvertimod for at Savnet deraf ikke skal forstyrrende til-
sig Opmærksomheden.

S. K.

Ved Anledningen af et Skriftemaal.

Fader i Himlene! Hvad er dog et Menneske uden Dig! Hvor
lt hvad han veed, var det end det Mangfoldiges Mængde, kun
brudt Stykke, hvis han ikke kjender Dig; hvor er al hans
ben, var den end omfattende en Verden, kun et halvgjort Ar-
, hvis han ikke kjender Dig, Du den Ene, som er Eet og som
lt! Saa give Du i Forstanden Viisdom til at fatte det Ene, i
tet Oprigtighed til at annamme Forstaaelsen, i Villien Reenhed
kun at ville Eet; saa give Du i gode Dage Vedholdenhed til
lle Eet, i Adspredelser Samling til at ville Eet, i Lidelser Taal-
til at ville Eet. O, Du som giver baade at begynde og at
omme, Du give aarle, naar Dagen gryer, den Unge Beslut-
n at ville Eet; naar Dagen helder give Du Oldingen en for-
Ihukommelse af sin første Beslutning, at det Sidste maatte
som det Første, det Første som det Sidste, være Dens Liv,
kun har villet Eet. Ak, men det er jo ikke saaledes; der kom
oget derimellem, der ligger jo en Syndens Skilsmisse derimel-
der lægger sig jo daglig og Dag fra Dag Noget derimellem:
inkelsen, Standsningen, Afbrydelsen, Vildfarelsen, Fortabelsen.
give Du i Angeren Frimodighed til atter at ville Eet. Vel er
en Afbrydelse fra den sædvanlige Gjerning, vel er det en
dsning fra Arbeidet, som var det en Hviledag, naar den Ang-
e og kun i Angeren besværet Arbeidende er stille i Syndens
endelse, er ene for Dig i Selvanklagen, o, men det er jo en
ydelse, som søger tilbage til sin Begyndelse, at den maatte
ny binde mellem det Adskilte, at den i sin Sorg maatte ind-
e det Forsømte, at den i sin Bekymring maatte fuldkomme

hvad der ligger foran. O, Du som giver baade at begynde og at fuldkomme, Du give Seier paa Nødens Dag, at hvad der ikke lykkedes den i Ønsket Brændende, ikke den i Forsættet Besluttede, at det dog maatte lykkes den i Angeren Bedrøvede: kun at ville Eet.

Alt har sin Tid, siger Salomo; og saaledes taler Erfaringen om det Forbigangne og Tilbagelagte, naar Oldingen gjenlevende Livet kun lever i en betragtende Erindring, naar Viisdommen i Oldingen er voxet fra Livets Indtryk, der jo som nærværende i Skyndingen, ere noget Andet end hvad de som forbigangne ere for den beroligede Erindring. Arbeidets og Anstrængelsens Tid er forbi, Lystens og Dandsens; Livet gjør ingen Fordring mere til Oldingen, og han gjør ingen Fordring mere til det; det Ene kommer ham ikke nærmere end det Andet ved at være Nærværende, forandrer ikke hans Dom i Forventningen, forandrer den ikke i Afgjørelsen, forandrer den ikke i Fortrydelsen; det er Alt bleven ligeligt ved Forbigangenheden, der fuldkommen forbigangen intet Nærværende har at forholde sig til. O, Alderdommens Trøstesløs-

Timelige i et Menneske, maa man jo som alt Skrobeligt omgaaes i Forsigtighed, at den ikke gjør Skade. Kun det Evige passer altid og er altid, er altid sandt, angaaer ethvert Menneske, i hvilken Alder han er; det Foranderlige er, og er forandret, naar det har været, og derfor er Talen derom underlagt Foranderlighed. Hvad der sagt af Oldingen om det Forbigangne kan være Viisdom, det vilde vel i Ynglingens eller i Mandens Mund, sagt om det Nærværende, være Daarskab: Ynglingen skulde ikke kunne forstaae det, og Manden skulde ikke ville forstaae det. Allerede den lidet Ældre kan være ganske enig med Salomo i at sige: der er Tid til at dandse af Glæde, og hvorfor kan han være enig med ham? Fordi Dandsens Tid for ham er forbi, og han altsaa taler om den som om noget Forbigangent. Og hvad enten han i hine Dage, da Ungdommen var der og Dandsens Lyst, græmmede sig, at det blev ham negtet, eller han glad gik til Dandsens Indbydelse: den lidet Ældre vil dog sige med Rolighed: der er Tid til at dandse. Men for Ungdommen er det at turde ile til Dandsen og det at skulle sidde fangen hjemme to saa forskjellige Ting, at det ikke falder Ungdommen ind at sætte dem sammen i Ligelighed og sige: der er Tid til det Ene og Tid til det Andet. Et Menneske forandres i Aarene, og hver Gang noget Afsnit er tilbagelagt, da taler han ligeligt om dettes forskjellige Indhold, men deraf følger ikke, at han er bleven visere; thi dermed er kun sagt, at han er forandret. Maaskee er der nu Noget, der uroliger ham paa samme Maade som Dandsen uroligede Ynglingen, der beskæftiger ham paa samme Maade som Legetøiet beskæftiger Barnet. Saaledes forandres et Menneske i Aarene, Oldingen er den sidste Forandring, han taler ligeligt om det Alt, alt det Foranderlige som nu er forbigangent.

Men er Fortællingen her ude; er nu Alt hørt, hvad der lader sig sige om det at være Menneske og om Menneskets Liv i Tiden? Det Vigtigste og det Afgjørende er jo dog vel udeladt; thi Talen om det menneskelige Livs naturlige Forandring i Aarene, samt om hvad der hænder det udvortes, er ikke væsentligen forskjellig fra Talen om Plantens eller Dyrets Liv. Ogsaa Dyret forandres i Aarene, har som ældre andre Begjeringer end i den tidligere Alder, har ogsaa til visse Tider sin Glæde ved Livet, og maa da igjen døie Ondt. Ja Blomsten, den kan naar det bliver silde paa Efteraaret tale Aarenes Viisdom og sige med Sandhed: Alt har sin Tid, »der er Tid til at fødes og Tid til at døe«; der er Tid til at spøge letsindigt med Foraarets Vind, og Tid til at knækkes af Efteraarets Storm; der er Tid til at blomstre frodigt ved det rindende Vand, elsket af Kilden, og Tid til at være visnet og glemt: Tid til at

være søgt for sin Deilighed og Tid til at være ukjendelig i sin Usselhed; der er Tid til at blive pleiet med Omhu og Tid til at blive udkastet med Foragt; der er Tid til at fryde sig i Morgensolens Varme og Tid til at forkomme i Nattens Kulde: Alt har sin Tid; hvad Fordeel har Den, der anstrænger sig, af al sin Stræben? Ja Dyret, det kan, naar det er udlevet, tale Aarenes Viisdom og med Sandhed sige: Alt har sin Tid; der er Tid til at springe af Glæde, og Tid til at slæbe sig hen ad Jorden; der er Tid til at vaagne tidlig og Tid til at sove længe; der er Tid til at løbe med i Flokken og Tid til at gaae afsides for at døe; der er Tid til at bygge Rede med sin Elskede og der er Tid til at sidde eensom paa Taget; der er Tid til at flagre frit mod Skyen og Tid til at synke betynget til Jorden: Alt har sin Tid; hvad Fordeel har Den, der anstrænger sig, af al sin Stræben? Og dersom Du vilde sige til Blomsten: »er der saa slet intet Mere at fortælle?« da vilde den svare: »»nei, naar Blomsten er død, saa er Fortællingen ude.«« — ellers maatte jo ogsaa Fortællingen fra Begyndelsen og i Fremgangen være bleven en anden, ikke blot blive det ved Slutningen. Thi lader os antage, at Blomsten endte sin Tale paa en anden Maade og føiede til: »Fortællingen er ikke ude, thi naar jeg saa er død, bliver jeg udødelig«: vilde dette ikke være en besynderlig Tale? Dersom Blomsten nemlig var udødelig, da maatte Udødelig-

Floden. der dog aldrig fylder Havet. Det kan heller ikke væ
Viisdom, at tale ligeligt derom som man taler om det Forbigangn
naar det er forbi og saaledes forbi, at det slet ikke, end ikke
Fortrydelse, forholder sig til en Nærværende, men kun til e
Fraværende; thi Fortrydelse er jo Forholdet mellem et Forb
gangent og En, der har sit Liv i den nærværende Tid. Det va
uviist af Ynglingen at ville tale ligeligen om Dandsens Lyst o
dens Modsætning, fordi denne vise Daarskab forraadte, at de
Unge i Ungdommen vilde være voxen fra Ungdommen. Men
Forhold til det Evige kommer der dog vel ingen Tid, da et Me
neske er voxet fra det, eller er blevet ældre — end det Evige! E
der da noget Evigt i et Menneske, saa maa Talen derom lyd
anderledes; der maa siges, at der er Noget, som altid skal hav
sin Tid, Noget, et Menneske altid skal gjøre, som en Apostel j
siger, at vi altid skal takke Gud. Thi hvad der har sin Tid, d
maa tilbørligen betragtes som Omgangsven og Ligemand med and
Timeligt, der ligeligen ogsaa skal have sin Tid efter Omgang; me
det Evige er det Herskende, som ikke vil have sin Tid, men v
gjøre Tiden til sin, og da give sit Minde til, at det Timelige o
saa faaer sin Tid. Saaledes siger Skriften: det Ene skal gjøre
det Andet ikke forsømmes, men det, der ikke maa forsømmes, e
jo Det. der først kan komme i Betragtning, naar det er gjort, de
skal gjøres. Paa en lignende Maade med det Evige. Hvis d
nogensinde Leve-Viisdom vil forandre Det, der skal angaae de
Evige i et Menneske, til ogsaa at være noget Timeligt; da ska
dette være Daarskab, hvad enten det er en Olding der taler, elle
en Yngling; thi i Forhold til det Evige er Aarene ingen Berettigels
— til at tale daarligen, og Ungdommen ingen Udelukkelse fra a
kunne fatte det Rette. Vilde Nogen forklare, at Gudsfrygt i Tim
lighedens Forstand skulde tilhøre Barndommen og derfor svind
med Aarene, som Barndommen gjør det, skulde være et lykkelig
Sind, som ikke kan bevares, men kun erindres; vilde nogen fo
klare, at Angeren kommer som en Alderdommens Svaghed me
Kræfternes Aftagen, naar Sandsen sløves, naar Søvnen ikke styrke
mere, men forøger Matheden: da skal dette være Ugudelighed o
Daarskab. Ja vist er det saa, at der var Den, som i Aare
glemte Barndommens Gudsfrygt, bedragen for det Bedste og b
dragen ved det Formasteligste; ja vist er det saa, at der var De

---

som en Apostel jo siger] f. Ex. 2. Thes. 1. 3. det Ene sk
gjøres osv.] smlgn. Matth. 23. 23.

hvem Angeren først indhentede i Alderdommens Piinagtighed, da han end ikke havde Kraft til at synde, saa Angeren ikke blot blev sildig, men den sildige Angers Fortvivlelse blev det Sidste: men dette er ingen Fortælling om en Begivenhed, der sindrigt skal forklares eller vel endog selv forklare Livet — det er en Rædsel. Og om et Menneske end blev tusinde Aar gammel, han skal dog ikke være bleven saa gammel, at han tør tale anderledes derom end den Unge: med Frygt og Bæven. Thi i Forhold til det Evige bliver et Menneske ikke i timelig Forstand ældre end det, altsaa heller ei i Forbigangenhedens Forstand. Nei, som Ældre at være voxen fra det Barnagtige og det Ungdommelige, kalder det menneskelige Sprog Modenhed og Vinding; men nogensinde at ville være voxen fra det Evige, kalder Sproget Affald fra Gud og Fortabelse; og kun den Ugudeliges Liv »skal være som Sneglen, der smelter, idet den gaaer.« (Psalme 58, 9.)

Der er altsaa Noget, som altid skal gjøres, Noget, som ikke i Timelighedens Forstand skal have sin Tid — ak, og naar det ikke er gjort, naar det er efterladt, eller vel endog det Modsatte er gjort: da er der atter Noget, (eller rettere det er det Samme, der kommer igjen, vel forandret, men ikke forandret i Væsen), som altid skal gjøres, Noget som ikke i Timelighedens Forstand skal have sin Tid: der skal angres og fortrydes. Man tør ikke

ɔprigtigt er dens Venskab, at det netop er det Forfær-
.lt ganske at have undflyet den. Meget kan et Men-
.ee ønske at liste sig fra i Livet, og muligen lykkes
a den Forkjelede i sidste Øieblik kan sige: jeg slap
len Møisommelighed, i hvilken andre Mennesker trælle.
gen vil storme sig, trodse sig, liste sig fra Fortrydelsen:
:r vel det forfærdeligste at sige: det lykkedes ham ikke,
lykkedes ham!
hvert Menneskes Vandring gjennem Livet vaager der
om giver Enhver tvende Veiledere med: den ene kalder
ı anden kalder tilbage. Dog ere de ikke i Modsigelse
en, de tvende Veiledere, de lade ei heller Vandreren
Tvivlraadighed, forvirret ved det dobbelte Kald, tvert-
:nde ere i evig Forstaaelse med hinanden, thi den Ene
ıd til det Gode, den anden kalder tilbage fra det Onde.
eller blinde Veiledere, derfor ere de jo netop To; thi
gge Vandringen maa der baade sees frem og sees til-
der var maaskee Mangen, som foer vild, ved misfor-
·tsætte en god Begyndelse, da Fortsættelsen var paa
l ustandseligt at trænge frem, saa Fortrydelsen ikke
ham tilbage paa den gamle Vei; der var maaskee Den,
ild i Angerens Udmattelse, hvilken ikke kommer af
Veilederen ikke kunde hjælpe ham til at finde Veien
ır det store Tog skal sætte sig i Bevægelse, saa høres
d fra Den, der er i Spidsen, men der ventes, indtil
ıar svaret. De tvende Veiledere kalde paa et Menneske
lde, og naar han agter paa deres Kald, da finder han
ın han vide, hvor han er paa Veien, fordi disse tvende
ıme Stedet og betegne Veien, Fortrydelsens maaskee
en flygtigt Reisende, der farer let hen ad Veien, lærer
saaledes at kjende, som Vandringsmanden med sin
·n blot Stræbende lærer ikke Veien saa godt at kjende
ırtrydende; den Første iler fremad til Nyt, til Nyt, vel
— fra Erfaringen, men den Fortrydende, som kommer
ımler Erfaringen møisommelig op.
ıde Veiledere kalde aarle og silde paa et Menneske, og
naar Fortrydelsen kalder paa et Menneske er det al-
Kaldet til at finde Veien igjen, ved at søge Gud i Syn-
endelse, er altid ved den ellevte Time; hvad enten Du
:r gammel, hvad enten Du har forbrudt Meget eller
enten Du har forskyldt Meget eller efterladt Meget:
ɔr, at dette Kald er ved den ellevte Time, Inderlig-

hedens Bekymring fatter, hvad Fortrydelsen indskærper, at det er ved den ellevte Time. Thi i timelig Forstand er Oldingens Alder den ellevte Time, og Dødens Øieblik det sidste i den ellevte Time; den dorske Yngling taler om et langt Liv, der skal ligge for ham, den dorske Olding haaber, at der endnu er lang Tid til hans Død — men Angeren og Fortrydelsen tilhører det Evige i et Menneske, og saaledes forstaaer Angeren hver Gang den forstaaer Skylden at det er ved den ellevte Time, hiin Time som den menneskelige Dorskhed meget godt veed er til og vil komme, naar der tales om den i Almindelighed, men ikke naar det angaaer den Dorske selv, thi endog Oldingen mener, at der er nogen Tid tilbage, og den dorske Yngling bedrager sig selv, hvis han mener, at Forskjellen i Alder er den væsentlige med Hensyn til den ellevte Times Nærhed. See derfor er det saa godt og saa nødvendigt, at der er tvende Veiledere; thi hvad enten det er det let bevæbnede Ungdommens Ønske, der formeentligen vil trænge seierrig frem, eller det er den mandskraftige Beslutning, der vil stride sig igjennem Livet: de raade begge i Forestillingen over en lang Tid, de udvise en Leve-Alder eller dog adskillige Aar i Planen for deres Stræben — og derfor spildes der saa let megen Tid, og derfor ender det Hele saa let i Vildfarelse. Men Angeren og Fortrydelsen veed at omgaaes Tiden i Frygt og Bæven. Naar Fortrydelsen vaagner

:n og den stolte Stræben og den utaalmodige Lidenskab og lens Dom for Intet at regne! O, ellevte Time, forfærdeligt Du skulde vedblive, forfærdeligere end om Døden skulde ved- : et heelt Liv.

Saa maa da Angeren have sin Tid, dersom ikke Alt skal for- s; thi der er jo tvende Veiledere, den ene vinker fremad, den n tilbage. Men den skal ikke have sin Tid i timelig For- l, ikke tilhøre et vist Afsnit af Livet, som Spøg og Leeg til- r Barndommen, som Elskovens Ophidselse tilhører Ungdommen; skal ikke komme og svinde som et Indfald og som en Over- else. Nei, Fortrydelsen skal være en Handling med samlet , saa der maa kunne tales om den til Opbyggelse, saa den føde nyt Liv af sig, at den ikke bliver en Begivenhed, hvis ende Efterladte er en veemodig Stemning: i Frihedens For- d med Evighedens Eftertryk skal Angeren have sin Tid, ja ›g sin Tid til Forberedelsen. Thi Samlingens og Forberedelsens er ingen Langsomhed i Forhold til hvad der skal gjøres, den vertimod en Ærbødighed, en hellig Frygt, en Ydmyghed, at ikke maatte blive forfængeligt og overilet, hvad der skal gjøres ıd Oprigtighed; det er ingen dorsk Udsættelse, at man vil for- de sig, det er tvertimod en Inderlighedens Bekymring, der ede er i Pagt med hvad der skal gjøres. Evigt forstaaet skal angres strax, ja der er end ikke Tid til at sige det; men Men- et er jo i Timeligheden, som drager sig hen i Tiden: saa · det Evige og det Timelige at gjøre sig forstaaelige for hin- n, idet Timeligheden ikke begjerer Udsættelsen for at unddrage men i Bevidsthed af sin Svaghed beder om Tid til at forbe- sig; idet Evigheden giver efter, ikke for at opgive Fordringen, for i varlig Omgang at give Skrøbeligheden lidt Tid. Det : maa ikke med sit »strax« blive det Pludselige, der blot for- r Timeligheden, det skal jo tvertimod være Timeligheden be- ›elig gjennem Livet. Som den Overlegne i Forhold til den krænkede, som den Ældre i Forhold til Barnet kan tvinge ringen til et saadant Yderste, at det ender med, at den Ind- nkede og Barnet næsten svækkes paa Forstanden: saaledes ogsaa det Evige i et ophidset Menneskes Indbildning forsøge lle gjøre Timeligheden afsindig. Men Angerens Sorg efter Gud nderlighedens Bekymring maa for Alt ikke forvexles med Utaal- ighed. Erfaringen lærer, at det end ikke altid er det rette lik til at angre at angre strax, netop fordi Angeren i dette Skyn- ens Øieblik, naar endnu de arbeidende Tanker og de forskjel- Lidenskaber ere i travl Bevægelse eller dog spændte ved Af-

spændtheden, saa saare let kan see feil af, hvad det egentligen er der skal angres, saa saare let kan forvexle sig med det Modsatte med Sønderknuselse i Øieblikket det er med Utaalmodighed, med en piinagtig qvalfuld Sorg efter Verden det er med Utaalmodighed, med en fortvivlet Sønderrevethed i sig selv det er med Utaalmodighed. Men Utaalmodighed, hvor længe den end vedbliver at rase, bliver aldrig Anger, hvor formørket end Sindet bliver, dens Graad, hvor hulkende den end er, bliver aldrig Angerens; dens Taarer ere uden velsignende Frugtbarhed, som de vandløse Skyer, som Ilingens Krampetrækning. Derimod, dersom et Menneske paadrog nogen sværere Skyld, men ogsaa forbedrede sig og stadig fra Aar til Aar gik frem i det Gode: det er vist, at han fra Aar til Aar med større Inderlighed, alt som han gaaer frem i det Gode, vil angre hiin Skyld, fra hvilken han dog Aar efter Aar i timelig Forstand fjerner sig mere og mere. Thi vel er det saa, at Skylden maa staae levende for et Menneske, hvis han i Sandhed skal angre; men netop derfor er den øieblikkelige Anger saa mislig og ingenlunde at haabe paa, fordi det maaskee ikke er Bekymringens Inderlighed, der stiller Skylden saa levende frem, men kun den øieblikkelige Fornemmelse. Fortrydelsen er da selvisk, sandselig, sandselig-stærk i Øieblikket, ophidset i Udtrykket, utaalmodig i de meest modsatte Overdrivelser — og er netop derfor ikke

nelig og sandselig og borgerlig Forstand er dog ogsaa Angeren
et, som kommer og gaaer i Aarene, men i evig Forstand er
en stille daglig Bekymring. Det er evigt usandt, at Skylden
er en anden, selv om der hengik et Aarhundrede; at sige noget
lant er at forvexle det Evige med hvad det Evige mindst
er, med menneskelig Glemsomhed. Vil Nogen frækt og for-
teligt af den Grund forkynde Aflad fra det Gode, fordi jo Alt
ing er forspildt; da er dette Ugudelighed, der vil forøge Skyl-
ved ny og ny Skyld. Thi lader os vel betænke dette: Skylden
ges dog vel ikke derved, at den forekommer den Forbedrede
eligere og sørgeligere. Det er ei heller Vinding, at Skylden
ike er glemt, det er tvertimod Tab og Fortabelse; men det er
ling, at vinde Inderlighed til inderligere og inderligere at for-
e Skylden. Det er ikke Vinding: at mærke paa sin Glemsom-
at man bliver ældre; men vel er det Vinding, om Nogen ved
rydelsens Forandring fra Inderlighed til Inderlighed mærkede,
an blev Ældre. Man skal kunne tælle et Træes Aar ved at
paa Barken: sandelig man kan ogsaa paa Angerens Inderlighed
le et Menneskes Alder i det Gode. Der er en Fortvivlelsens
p, den strider — med Følgerne; Fjenden angriber bestandigt
ra og dog skal den Stridende gaae fremad: naar saa er, er
ren endnu ung og svag. Der er en Angerens Lidelse, den bærer
ffen vel ikke utaalmodig, men dog hvert Øieblik krympende sig
r den: naar saa er, er Angeren endnu ung og svag. Der er en
søvnløs Sorg ved Forestillingen om det Forspildte; den fortvivler
, men i daglig Græmmelse hviler den sig aldrig: naar saa er, er
ren endnu ung og svag. Der er en møisommelig Fremgang i det
e, den er som Dens Gang, hvis Fødder ere hudløse; den er villig
den vilde gjerne gaae hurtigt, men den har lidt Skade paa Fri-
igheden, Smerterne gjøre dens Gang usikker og piinlig: naar
er, er Angeren endnu ung og svag. Men naar der dog gjøres
rere Trin paa Veien, naar Straffen selv blev til en Velsignelse,
Følgerne endog bleve frelsende, naar Fremgangen i det Gode
ynlig: da er der en formildet men dyb Sorg, som erindrer
lden; den har fjernet og overvundet hvad der kunde skuffe og
irre Synet; derfor seer den ikke feil, men seer kun det ene
elige: dette er den ældre, den stærke, den kraftfulde Anger.
det Sandselige gjelder det, at det forringes i Aarene og aftager
l Aarene, om en Dandserinde maa man sige, at hendes Tid er
i med Ungdommens; men med en Angrende anderledes, og
Angeren maa der siges, at dersom den glemmes, da var dens
rke kun en Umodenhed, men jo længere og jo dybere den

gjemmes, desto bedre bliver den. Thi Skylden tager sig forfærdeligst ud jo nærmere ved man seer den, men Angeren er Gud velbehageligst jo længere borte fra, paa det Godes Vei, den øiner Skylden.

Saa skal da Angeren ikke blot have sin Tid, men endog sin Forberedelses-Tid; skal den end være en stille daglig Bekymring, skal den dog ogsaa kunne samle sig velforberedt til den høitidelige Leilighed. En saadan er **Skriftemaalet**, den hellige Handling, forud for hvilken der bør gaae en Forberedelse. Ligesom da en Mand klæder sig om til en Fest: saaledes forandres Den inderligt, der forbereder sig til Skriftemaalets hellige Handling. Det er jo ogsaa som en Omklædning at afføre sig Mangfoldigheden for ret at blive enig med sig selv om Eet, at afbryde den travle Virksomheds Fart, for at iføre sig Betragtningens Hvile i Enighed med sig selv. Og denne Enighed med sig selv er Festens simple Høitidsdragt, der betinger Adgangen. Det Mangfoldige kan man see med adspredt Sind, see Noget deraf, see det i Forbigaaende, see det med halvt Øie, med deelt Sind, see det og dog ikke see det; i den travle Virksomhed kan man bekymre sig om mange Ting, begynde paa mange Ting, gjøre mange Ting paa eengang og gjøre dem halvt alle: men **skrifte** kan man ikke uden denne Enighed med sig selv. Den, der ikke i Sandhed er enig med sig selv, han er i Skriftemaalets Time dog kun adspredt, dersom han tier, ikke

jendens Angreb tilbage, saaledes kaster Gjenlyden
hvor høit end Vandringsmanden raaber. Og
ın efter deres egne Tanker, drømme kun om sig
le tankefuldt synes at hvile sig, eller de nyde
te Bevægelse; hvad enten de gjennemsigtige hur-
e af Vinden, eller de formørkede samle sig til
Vandringsmanden bekymre de sig ikke om. Og
Vise sig selv nok, hvad enten det ligger, ja som
sig med sig selv, i sagte Krusning, liig Barnet, der
ıd, eller det i Middagsstunden, som en halvslum-
enker, ligger og seer sig om efter Alt, eller det i
ler over sit eget Væsen; hvad enten det i dyb
ør sig til Intet, for at iagttage, eller det raser i
Havet har den dybe Grund, det veed nok hvad
l altid Den, der har den dybe Grund, men det
en. Og Stjernehæren er vel en gaadefuld Sam-
ud som en Aftale mellem dem, at de ordne sig
ernerne ere saa langt borte, at de ikke kunne
len, det er kun Vandringsmanden, der kan see
liver der dog ingen Aftale mellem ham og Stjer-
Digter-Længselens Veemod grundet i den dybe
li den Eensomme i Naturen overalt er omgiven
forstaaer ham, om det dog bestandigt er som
til en Forstaaelse. Saaledes er jo det Uudsige-
Bækkens Rislen: dersom Du gaaer i dine egne
Du har travlt, da bemærker Du den slet ikke i
faaer ikke at vide, at den er til, denne Rislen.
tandser, da opdager Du den; og naar Du har
ıaa Du staae stille; og naar Du staaer stille, da
; og naar den har overtalet Dig, da maa Du
efter den; og naar Du bøiet lytter efter den, da
og naar den har fængslet Dig, da kan Du ikke
n; og naar Du ikke kan løsrive Dig fra den, da
— bedaaret synker Du ned ved dens Side, det
k som maatte det i næste Øieblik komme til For-
kken bliver ved at risle og kun Vandringsmanden
de.
ed den Skriftende; ogsaa ham griber Stilheden,
staaelsens veemodige Stemning, men med Evig-
ı er ei heller, som Vandringsmanden, uden ret
ført hen paa de stille Steder; han er ikke som
ende søger Eensomheden og dens Stemning: nei

at skrifte er en hellig Handling, hvortil Sindet er samlet i Forberedelse. Saa veed og Omgivelsen ret vel, hvad den vil sige med Stilheden: at den byder Alvor; den veed, at det er dens Villie at blive forstaaet; den veed, at det er ny Skyld, om den misforstaaes. Og den, der er tilstede, er en Alvidende, som veed Alt, som husker Alt: hvad dette Menneske nogensinde betroede ham, og hvad dette Menneske nogensinde unddrog hans Fortrolighed; en Alvidende, som igjen i dette Menneskes sidste Øieblik vil huske denne Time: hvad dette Menneske betroede ham og hvad dette Menneske unddrog hans Fortrolighed; en Alvidende, som kjender hver en Tanke langtfra, hver dens Vei grant, selv naar den sneg sig forbi Menneskets egen Bevidsthed; en Alvidende, for hvem et Menneske er aabenbar i Løndom, med hvem der tales i Tausheden, at Ingen skulde vove at ville bedrage ham — ved Talen eller ved Tausheden, saaledes som eet Menneske kan skjule Meget for det andet ved at tie, stundom endnu mere ved at tale. Den Skriftende selv er ikke som en Tjener, der gjør sin Herre Regnskab for Forvaltningen, hvilken betroedes ham, da Herren ikke kunde overkomme Alt eller overalt være tilstede: den Alvidende var tilstede i ethvert Øieblik, for hvilket der i Regnskabet skal gjøres Regnskab. — Regnskabet gjøres ikke for Herrens Skyld betræffende hvad der er gjort, men for Tjenerens Skyld, der atter skal gjøre Regnskab for, hvor-

han, uden angrende nogensinde ret at faae at vide hvad det
ıan gjorde. Og veed vel Lidenskab nogensinde ret hvad den
er dette ikke dens indsmigrende Fristelse og dens tilsyne-
ıde Undskyldning denne skuffende Uvidenhed over sig selv,
den i Øieblikket har glemt det Evige; fordi den fortsat i
enneske forvandler hans Liv til lutter Øieblikke, fordi den
k tjener sin forblindede Herre, medens den tjener sig op til
de ham tjene som en forblindet Træl! Thi Had og Vrede og
ı og Mismod og Tungsind og Fortvivlelse og Frygt for Frem-
og Fortrøstning til Verden og Troen paa sig selv, og Stolt-
som blander sig endog i Deeltagelsen, og Misundelse som
er sig endog i Venskabet, og den forandrede men ikke for-
de Tilbøielighed: naar dette var i et Menneske — naar var
den Uvidenhedens skuffende Undskyldning? Og naar et Men-
forblev uvidende derom, var det ikke netop fordi han tillige
:v uvidende om, at der er en Alvidende? Ja der er en Uvi-
:d, som ikke skal bekymre noget Menneske, hvis Leiligheden
Evnen var ham negtet til at lære: men der er en Uvidenhed
ig selv, lige sørgelig for den Lærde og den Eenfoldige, som
ere bundne i det samme Ansvar: denne Uvidenhed kaldes
edraget. Der er en Uvidenhed, som lidt efter lidt, alt som
æres stykkeviis Mere og Mere, forvandles til Kundskab; men
Uvidenhed, Selvbedraget er der kun Eet, som kan hæve —
:re uvidende om, at det er Eet, kun Eet, at kun Eet er for-
ıt, er endnu at være i Selvbedraget. Den Uvidende kan have
t uvidende om Meget, kan faae Meget at vide, og dog endnu
Meget tilbage han ikke veed; men den Selvbedragne, hvis
taler om det Meget og det Mangfoldige, da er han endnu i
edraget, meget hildet og meget bestyrket ved det Mangfoldige.
Uvidende kan efterhaanden erhverve Viisdom og Kundskab,
den Selvbedragne, hvis han vandt det ene Fornødne, da vandt
Hjertets Reenhed.

Saa lad os da ved Anledningen af et Skriftemaal tale over
e Sætning:

Hjertets Reenhed er at ville Eet,

vi til Grund for Betragtningen lægge Apostelen Jakobs Ord, i
Brev 4de Capitel, Vers 8:

Holder Eder nær til Gud, saa skal han holde sig
nær til Eder! Renser Hænderne, I Syndere, og lut-
trer Hjerterne I Tvesindede:

thi kun de Rene af Hjerte kunne see Gud og altsaa holde sig nær til ham, og bevare Reenheden ved at han holder sig nær til dem; og Den, der i Sandhed kun vil Eet, han kan kun ville det Gode, og Den der kun vil Eet, naar han vil det Gode, han kan kun ville det Gode i Sandhed.

* *
*

Lad os tale derom, men lad os først glemme Anledningen for at enes i Forstaaelsen af Sætningen, og i hvad det apostoliske formanende Ord (»luttrer Hjerterne I Tvesindede«) modsætter sig: Tvesindetheden; da ville vi til Slutning nærmere benytte Anledningen.

* *
*

I. Skal det være muligt, at et Menneske kan ville Eet, da maa han ville det Gode.

Kun at ville Eet — men maa dette nu ikke blive en vidtløftig Tale; hvis Nogen ret vil betænke denne Sag, maa han da ikke

skelig Korthed være ved sin Gjenstand; ja om intet Andet kan
: i en vis Forstand tales saa kort, naar der dog tales godt,
n om det Gode, fordi det uden Betingelse og uden Omsvøb,
:n Forord og uden Overeenskomst ubetinget er det Eneste, et
nneske tør og skal ville, og er kun Eet. O, velsignede Korthed,
ig den Eenfoldighed, som hurtigt griber, hvad Klogskaben, trættet
orfængelighedens Tjeneste, langsomt begriber! Hvad den Een-
lige i det fromme Hjertes glade Tilskyndelse ikke føler Trang til
tløftigt at forstaae, fordi han eenfoldigt strax kun forstaaer det Gode;
behøver den Kloge megen Tid og megen Græmmelse for at
staae. Det er nemlig ikke saaledes med det at ville Eet: Een
Eet, men det han vil er ikke det Gode; en Anden vil Eet, men
han vil, er ei heller det Gode; en Tredie, han vil Eet, og det
ı vil er det Gode. Nei saaledes er det ikke. Den, der vil Eet,
n ikke er det Gode, han vil egentligen ikke Eet; det er en
nffelse, en Tilsyneladelse, et Bedrag, et Selvbedrag, at han kun
Eet: thi i sit Inderste er han, maa han være Tvesindet. Der-
' siger Apostelen: »renser Hjerterne I Tvesindede«, det er, renser
erterne fra Tvesindethed; det er, lad i Sandhed Dit Hjerte kun
le Eet, thi deri er Hjertets Reenhed. Og det er om den samme
ertets Reenhed, at Apostelen atter taler naar han siger: »dersom
gen fattes Viisdom, da bede han . . . men i Troen, ikke som en
sindet Mand (1, 5. 6. 8);« thi Hjertets Reenhed er netop den
sdom, der erhverves ved at bede; en Bedende gransker ikke i
rde Bøger, men han er den Vise, »hvis Øine oplades — naar
n knæler ned.« (4de Moseb. 24, 16.).

Korteligen siges der da til Den, hvis Sind fromt forblev uvi-
ıde om det Mangfoldige: det Gode er Eet; den vanskeligere Tale
ıvender sig til Den, hvis Sind i Tvesindethed stiftede det
lige Bekjendtskab med det Mangfoldige og med Kundskaben:
som det er vist, at et Menneske i Sandhed vil Eet, da vil han
Gode, thi kun dette lader sig saaledes ville. Men begge Udsagn
: aldeles Eet og det Samme, ellers talte de jo ogsaa om for-
:llige Ting. Det ene Udsagn nævner ligefrem det Godes
rn, bestemmer det at være Eet; det andet fortier underfundigt
te Navn, det seer næsten ud som taltes der om noget ganske
let; men netop derfor trænger det forskende ind i et Menneskes
re; og hvor meget han end vil forsikkre, trodse paa, rose sig
at han kun vil Eet, det trænger prøvende igjennem for at
e Tvesindetheden i ham, dersom det Eet han vil ikke er det Gode.

Thi vel var der Den i Verden, som syntes kun at ville Eet;
ı behøvede ei heller at forsikkre det, havde han end fortiet

det; der var talende Vidnesbyrd nok mod ham, hvorledes han umenneskeligt hærdede sit Sind, hvorledes Intet rørte ham, ikke Ømheden, ikke Uskyldigheden, ikke Elendigheden; hvorledes hans forblindede Sjel Intet havde Øie for, og Sandsen i ham kun Øie for det Ene, han vilde. Og dog var det et Bedrag, et rædsomt Bedrag, at han vilde Eet; thi Lyst og Ære og Riigdom og Magt og Alt hvad Verdens er, er kun tilsyneladende Eet; det er ikke Eet og bliver Eet medens Alt forandres — og medens han forandres; det er ikke det Samme i alle Forandringer, tvertimod er det det ideligen Forandrede. Om han da end kun nævnede Eet, det være Lysten, eller Æren, eller Riigdom, i Sandhed vilde han dog ikke Eet. Eller kan han siges at ville Eet, naar det Ene, han vil, i sig selv ikke er Eet, i sig selv er et Mangfoldigt, en Adsplittelse, Foranderlighedens Bold og Forkrænkelighedens Bytte! See, i Lystens Tid, hvorledes higede han ikke fra een Nydelse til en anden, Afvexling var jo hans Løsen — er Afvexling da at ville Eet, som bliver det Samme, det er jo tvertimod at ville Eet, som aldrig maa være det Samme, men det er netop at ville det Mangfoldige, og en saadan Villende er ikke blot tvesindet men splidagtig i sig selv, saa han vil Eet og strax igjen det Modsatte, fordi Lystens Eenhed er en Skuffelse og et Bedrag, Lysternes Forskjellighed det han vil. Og da han havde nydt indtil Væmmelse, da han var bleven træt og mæt, om han dog endnu vilde Eet, hvad var det

Forbandelse maa vedblive at ville Eet: spørg ham nu, om
log virkeligen vil Eet! — Saaledes ogsaa med Ære og Riig-
og Magt; thi i Kraftens Tid, da han higede efter Æren, fandt
el nogen Grændse, eller var dette ikke den Stræbendes uro-
d at stige høiere og høiere; fandt han nogen Hvile i sin
ished for at fange efter den og for at holde den fast; fandt
iogen Vederqvægelse ved sin Lidenskabs kolde Brand! Og
ian virkeligen vandt Ærens Høieste, er da jordisk Ære i sig
:et? Eller er den i sin Mangfoldighed, naar de Tusinde og
le flette Krandsen, dog som Markens pragtfulde Teppe dannet
Haand? Nei Verdens Ære er som dens Foragt en Hvirvel,
l af forvirrede Kræfter, et skuffende Øieblik i det Splidagtige,
ndsebedrag, som naar Sværmen af Smaadyr paa Afstand
for Øiet som eet Legeme, et Sandsebedrag, som naar Larmen
Mange paa Afstand synes for Øret som een Stemme. Var
end eenstemmig, den er dog meningsløs, og desto mere jo
Tusinder, der danne Eenstemmigheden, og desto hurtigere vil
se sig jo flere Tusinder der dannede Eenstemmigheden. Og
ir det jo denne de Tusindes Eenstemmighed han vilde: det
ke de Godes Bifald — de ere snart talte — nei de Tusindes.
det at ville tælle er det at ville Eet; at tælle og tælle saa
aer til, at tælle og tælle saa det slaaer feil: er det at ville
Hvo som derfor vil denne Ære eller frygter denne Foragt,
n end siges at ville Eet, han er dog i sit Inderste ikke blot
et men tusindsindet og splidagtig, som hans Liv er det,
an maa krybe — for at naae Æren, naar han maa smigre
nde — for at naae Æren, naar han maa beile til Dens Gunst
ragter — for at naae Æren, naar han maa lade Den for-
han agter — for at naae Æren, for at naae Æren, det er
a Ærens Tinde at foragte sig selv — og dog skjelve for
lringen. Forandringen; ja, hvor raser Forandringen tøiles-
m her, hvilken Overgang er hurtigere og pludseligere som
ltagelse i Narrestregen, som et Træf af en Blind, naar Han
ke faaer Tid til at afføre sig Ærens Dragt, men Forhaanelsen
ham i den! Forandringen, den sidste Forandring, det
e i det Uvisseste: hvor høit end Ærens Torden lød over
Grav, kunde den end høres over den ganske Verden, der er
en, som ikke kan høre den, han den Døde, han som døde
Eren, det Eneste han havde villet, men ogsaa fra Æren, thi
liver udenfor, den drager hjem igjen, den hendøer som Gjen-
Forandringen, den sande Forandring, naar Evigheden er:
den meget Ærede, mon Ærens Krone rækkes ham der! Og

i Evigheden.

At ville Eet kan da ikke betyde at ville Det, som ladende er Eet. Det Verdslige er nemlig i sit Væsen det er det Uvæsentlige; dets saakaldede Eenhed sentlig men en Tomhed, over hvilken det Mangfoldig Verdslige er derfor i Skuffelsens stakkede Øieblik d og saaledes ikke Eet; derpaa forvandler det sig til — saa langt er det fra at være og blive Eet. Eller l i sit grændseløse Yderste vel Andet end Væmmelse? disk Ære i sit svimlende Høieste vel Andet end F værelsen? Hvad er Riigdommens høieste Overma Armod, thi fylder vel al Verdens Guld gjemt i Pen saa meget, eller ikke uendelig meget mindre end Skjærv gjemt i den Fattiges Nøisomhed! Hvad er v Andet end Afhængighed; hvilken Slave i Lænker var en Tyran! Nei, det Verdslige er ikke Eet; mangfo er, forvandles det i Livet til sit Modsatte, i Døden ti heden til Forbandelse for Den, som har villet de det Gode er Eet i sit Væsen og det Samme i hv Lad Kjærlighed oplyse det. Den, der i Sandhed elsk ikke engang for alle, ei heller bruger han en Deel a hed og saa igjen en Deel; thi at bytte den er at Nei han elsker med hele hver Yttring, han giver d han den bestandig heel i den Gjerrige har samlet

der han selv foranderlig, tvesindet og ustadig. Men denne ide-
: Foranderlighed er jo netop Ureenheden.

Men det at ville Eet er ei heller hiin den formastelige,
udelige Begeistrings kraftige Vildfarelse: at ville det
ore, ligegyldigt enten det er godt eller ondt. Ogsaa en
dan Villende, om han end er nok saa fortvivlet, er dog tvesindet;
er er Fortvivlelse ikke netop Tvesindethed; eller hvad er det at
tvivle Andet end at have to Villier! Thi hvad enten han, den
age, fortvivler over, at han ikke kan løsrive sig fra det Onde;
er han, den Formastelige, fortvivler over, at han ikke ganske
n løsrive sig fra det Gode: de ere begge Tvesindede, de have
gge to Villier, Ingen af dem vil i Sandhed Eet, hvor fortvivlet
end synes at ville det. Hvad enten det var en Qvinde, hvem
sket bragte til Fortvivlelse, eller det var en Mand, der fortviv-
e i Trods; hvad enten et Menneske fortvivlede — fordi han fik
Villie, eller han fortvivlede fordi han ikke fik sin Villie: enhver
rtvivlet har to Villier, een som han forgjeves vil følge ganske,
een som han forgjeves ganske vil være qvit. Saaledes har Gud,
lre end nogen Konge, sikkret sig mod ethvert Oprør. Thi det
vel skeet, at en Konge ved et Oprør er bleven stødt fra Thro-
: men enhver Oprører mod Gud bringer det i det Høieste til
r at fortvivle. Fortvivlelsen er Grændsen — hertil og ikke
ere! Fortvivlelsen er Grændsen, her mødes den feige frygtagtige
rkjærligheds Arrigskab, og det stolte trodsige Sinds Formaste-
ed, her mødes de i lige Afmagt.

Kun altfor snart lærer den egne Erfaring og Erfaringen paa
lre, hvor langt dog de fleste Menneskers Liv er fra at være
d et Menneskeliv burde være. Alle have de store Øieblikke,
see sig selv i Mulighedens Tryllespeil, som Haabet holder for
medens Ønsket smigrer; men hurtigt glemme de Synet i det
ligdagse. Eller de tale maaskee begeistrede Ord, »thi Tungen
et lidet Lem, dog den pukker storligen« — men Talen tager jo
p Begeistringen forfængelig ved høirøstet at forkynde hvad der
aushed skal udøves, og hurtigt glemmes de begeistrede Ord i
ets Ubetydelighed; det glemmes, at det var om dette Menneske
t sagdes, det glemmes, at det var ham selv der sagde det. Saa
gner maaskee engang Erindringen med Forfærdelse, og Fortry-
sen synes at ville give ny Kraft: ak, dette blev ogsaa kun et
rt Øieblik. De have Alle Forsætter, Planer, Beslutninger for

Tungen er et lidet Lem osv.; Jac. 3, 5.

Livet, ja for Evigheden; men Forsættet taber hurtigt Ungdommens Kraft og bliver affældigt; og Beslutningen staaer ikke fast og slaaer ikke imod, den vakler og forandres med Omstændighederne; og Hukommelsen slaaer feil — indtil de ved Vane og Omgang lære, som man siger, at trøste sig med hinanden, indtil de endog, istedetfor at finde det forrædersk, finde det opbyggeligt, om Nogen forkynder Undskyldningernes matte Trøstegrunde, der opmuntrende styrke til Dorskhed. Thi der gives Mennesker, som finde det opbyggeligt, at Fordringen gjøres gjeldende i al sin Ophøiethed, i al sin Strenghed, saa den fordrende trænger ind i Sjelens Inderste; Andre finde det opbyggeligt, at der træffes en Overeenskomst i Jammerlighed med Gud og Fordringen — og Sproget. Der gives Mennesker, som finde det opbyggeligt, om dog Nogen vil kalde paa dem; men der ere ogsaa søvnige Sjele, som kalde det, ikke behageligt, men endog opbyggeligt, at der lulles for dem.

Vel er dette nu sørgeligt; men da er der en Viisdom, som ikke er herovenfra, den er jordisk og kjødelig og djævelsk. Den har opdaget denne almindelige menneskelige Svaghed og Dorskhed; den vil hjælpe. Den seer, at det er Villien, det kommer an paa, og forkynder nu høit: »uden at ville Eet bliver dog et Menneskes Liv jammerlig Middelmaadighed, ussel Elendighed; Eet maa han ville, ligegyldigt enten det er godt eller ondt; Eet maa han ville, deri ligger et Menneskes Storhed.« Dog er det ikke vanskeligt at

saadant Menneske svimlet sig ud i det Uendelige, hvor Det løber i Eet, hvad der for evig er adskilt, saa kun det Store bliver, det er det Øde og Tomme, der jo altid føder Svimmelhed. Men tvesindet er dog et saadant Menneske, hvor fortvivlet han end synes at ville Eet. Naar han, den Selvraadige, maatte raade, da skulde der kun være Eet, han være den Eneste, der ikke var tvesindet, han den Eneste, der havde afkastet enhver Lænke, han den eneste Fri. Men Fri er — Syndens Træl dog ikke; afkastet har han heller ikke Lænken, »fordi han spotter den«; i Tvang er han og derfor tvesindet; og raade maa han nu engang ikke. Der er en Magt, som tvinger ham; løsrive sig fra den kan han ikke, ja han kan end ikke ganske ville det, ogsaa denne Magt er ham negtet. Dersom Du, m. T., saae et saadant Menneske, det er vel sjeldnere, som jo Svaghed og Middelmaadighed unegteligt er det Almindeligere; dersom Du traf ham i hvad han selv vilde kalde et svagt Øieblik, ak, hvad Du maatte kalde et bedre Øieblik — naar han ingen Hvile havde fundet i det Øde, naar Svimlen et Øieblik gik over, og han fornam en qvalfuld Længsel efter det Gode; naar han rystet i sit Inderste ikke uden Veemod tænkte paa den Eenfoldige, der om end i Skrøbelighed dog vil det Gode: da opdagede Du, at han havde to Villier, og hans qvalfulde Tvesindethed. Fortvivlet, som han var, meente han: fortabt er fortabt, men han kunde ikke lade være end eengang at vende sig om i Længsel efter det Gode, hvor rædsomt han end selv havde forbittret sig denne Længsel, en Længsel, der beviser, at, som et Menneske dog i al sin Trods ikke har Magt til ganske at løsrive sig fra det Gode, fordi det er det Stærkere, saa har han end ikke Magt til ganske at ville det. Maaskee hørte Du endog hiin Fortvivlede sige: »der gaaer dog noget Godt under i mig«. Naar et Menneske finder sin Død i Bølgerne, da synker han, uden dog endnu at være død, han stiger atter op igjen, tilsidst gaaer der en Boble ud af hans Mund: naar dette er skeet, da synker han i Døden. Hiin Boble var det sidste Aandedrag, det sidste Forraad af Luft, der kunde gjøre ham lettere end Havet: saaledes med hiint Ord; i hiint Ord udaandede det sidste Haab om Frelse, i hiint Ord opgav han sig selv; fortiet, var der endnu i denne Tanke et Haab om Frelse, gjemt i Sjelen var der endnu i denne Tanke et muligt Forhold til Frelsen; naar Ordet er udtalt, i Fortrolighed til et andet Menneske, (o, rædsomme Misbrug af Fortroligheden, om dog

---

»fordi han spotter den«] se Noten til Bd. VI. 392.

sig ved sin Skjønhed, ved Riigdom, ved Evner, ve
Æren, men at ville tiltrygle sig deres Opmærksomh
Fortabelse, ved at ville sige om sig selv, hvad i det I
lidenheden veemodig turde sige om en Saadan ved
der gik dog noget Godt under i ham! O rædsomm
hed, i Fortabelsen at ville drage en Slags Fordeel af,
er til, det Eneste, man ikke har villet! Thi nu viste
den anden Villie, om den end var saa svag, at
Lefleri i Fortabelsen, et Forsøg paa at blive mærkva
Fortabelse.

At ville Eet kan da ikke betyde at ville, hvad der
ikke er Eet, men kun ved en rædsom Usandhed syne
der ved Løgnen er Eet, som Den, der kun vil dette
Løgner, som Den, der fremkogler dette Eet, er Løg
Det Øde og Tomme er ikke Eet i Sandhed, men e
Intet, og er Fortabelsen i Den, som kun vil dette Ene
imod et Menneske i Sandhed kun ville Eet, da maa
sit inderste Væsens Sandhed være Eet; det maa ved
skillelse fjerne det Ueensartede fra sig, at det i Sandh
blive at være Eet og være det Samme, og derved da
Lighed med sig, som kun vil dette Ene.

I Sandhed at ville Eet
ville det Gode, fordi ethv
Villende, der kun vil det, der
Attraaede er, saaledes bliver de

ellem saadanne Ligesindede er en splidagtig Forening. Men selv
n den Gode levede i en Afkrog af Verden og aldrig saae noget
enneske, han er dog enig med sig selv og enig med Alle, fordi
n vil Eet, og fordi det Gode er Eet. Til at ville det Gode
aa da Enhver den føres, der i Sandhed skal ville Eet,
n det end stundom kan være saa, at et Menneske begynder med
ville Eet, der dog ikke i dybeste Forstand er det Gode, men
l noget Uskyldigt, og nu lidt efter lidt omdannes til ret i Sand-
d at ville Eet ved at ville det Gode. Saaledes har vel stundom
lskov hjulpet et Menneske paa den rette Vei. Trofast vilde han
n Eet, sin Forelskelse; for den vilde han leve og døe, for den
fre Alt, i den ene have sin Salighed. Dog en Forelskelse er
dnu ikke i dybeste Forstand det Gode, men muligt blev den
am en dannende Opdrager, som tilsidst førte ham, ved Besiddel-
n af den Elskede eller maaskee ved Tabet, til i Sandhed at ville
et og ville det Gode. Saaledes opdrages et Menneske paa mange
aader; ogsaa oprigtig Elskov er en Opdragelse til det Gode. —
laaskee var der Den, hvem Begeistringen greb for en bestemt
træben. Begeistret vilde han kun Eet, han vilde leve og døe for
enne Stræben, han vilde offre Alt for den, i den ene vilde han
ave sin Salighed: thi Elskov og Begeistring tage ikke til Takke
ed et deelt Hjerte. Dog hans Stræben var maaskee endnu ikke
dybeste Forstand det Gode: saa blev Begeistringen ham Lære-
esteren, hvilken han vel voxede fra, men hvem han dog ogsaa
kyldte meget. Thi, som sagt, alle Veie føre til det Gode, naar et
lenneske i Sandhed kun vil Eet; og naar der dog er nogen
andhed i, at han vil Eet, saa tjener dette ham ogsaa til Gode.
len Faren er der, at den Forelskede og den Begeistrede svinger
rigtigt af, saa han svinger hen til det Store, istedenfor at føres
l det Gode. Vel er nemlig det Gode i Sandhed det Store, men
t Store er ikke altid det Gode; og man kan beile til en Qvindes
unst ved at ville Noget, naar det blot er stort; det kan smigre
gens Stolthed og hun kan lønne med sin Tilbedelse: men Gud i
imlene er ikke som en ung Piges Daarlighed, han lønner ikke
t Store med Beundring, men den Godes Løn er at turde tilbede
Sandhed.

II. Skal et Menneske virkeligen i Sandhed ville Eet, da maa han ville det Gode i Sandhed.

A. Skal et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa han forstaae sig selv i at ville forsage al Tvesindethed.

Altsaa, skal det være mulig t, at et Menneske kan ville Eet, da maa han ville det Gode, thi kun det Gode er denne Eenhed; men skal det vorde virkeligt, at han kun vil Eet, maa han ville det Gode i Sandhed.

Hvo der her kunde tale retteligen, thi her er Talen jo om de fleste Menneskers Liv: de ville det Gode, og dog er der endnu saa megen Tvesindethed i Verden. Her har jo ogsaa den Talende sit Liv, har vel ogsaa sin Brøst, sin Deel af Tvesindetheden. At Talen da ikke maatte synes at ville dømme eller anklage Andre, thi ogsaa dette var jo Tvesindethed: at ville dømme Andre istedet for sig selv! At Talen ikke maatte synes at gjøre Fordringen gjeldende, forpligtende for Andre, men fritagende den Talende, som havde han kun den Opgave, at tale; thi ogsaa dette er jo Tvesindethed ligesom Det at ville forkynde Andre Trøst, men ikke selv ville lade sig trøste, hvilket er skjult Stolthed: hvor underfundig

Ect, vilde bruge det ene Øie for at see til den ene Side, det ct Øie for at see til den anden Side: det lykkes ikke, det for-'er kun Synet. Dog derom tale vi her ikke, men kun om, at er Tvesindethed. Ogsaa i Oldtiden var denne Sag ofte Gjen-ıd for Overveielse. Der var Frækhedens frække Lærere, som ente, at det Retfærdige var at gjøre Uret i det Store, og saa at ıne give det Udseende af, at man dog vilde det Gode: saa havde n dobbelt Fordeel, meente de, den usle Fordeel, at kunne gjøre :t, at kunne faae sin Villie, lade sine Lidenskaber rase; og den :kelske Fordeel, at synes god. Men da var der og i Oldtiden eenfoldig Viis, hvis Eenfoldighed blev en Snare for de Frækkes dslindighed, han lærte, at man, for ret at være sikker paa, at var det Gode man vilde, endog burde undgaae at synes god, nodentligen for at Lønnen ikke skulde blive fristende. Thi saa skjelligt er jo det Gode og Lønnen, naar Lønnen adskilt efter-gtes, at det Gode er det Forædlende og Helliggjørende; Lønnen Fristende, men det Fristende er aldrig af det Gode. Den Løn, her tale om, er Verdens Løn, thi den Løn, som Gud for evigt sammenføiet med det Gode, den har ingen Misligheder, den er aa sikker nok; den kan hverken det Nærværende eller det Til-mmende, hverken det Høie eller det Lave, den kan Englene ikke : og alle Djævle ikke formaae at adskille fra det Gode. Men om Verden selv ikke er i sit Inderste god, dersom den endog, Skriften siger, ligger i det Onde, eller dersom det dog er tfra at være saaledes, at Den er den sjeldne Undtagelse, Den, ikke vil det Gode: saa er Verdens Løn jo mislig, saa er det lsynligere, at den vil lønne hvad den anseer for det Gode, l der saadan til en vis Grad seer ud som det Gode, hvad der, hine Frække lærte, har det Godes Skin — og hine Frække glede ikke Kjendskab til Verden. Men saa er Lønnen jo det tende.

Sagen er ikke vanskelig. Dersom en Mand vil elske en Pige Pengenes Skyld, hvo vilde da kalde ham en Elskende; han er jo ikke Pigen, men Pengene, han er ingen Elsker men en gebegjerlig. Men dersom En sagde: »det er Pigen jeg elsker hun har Pengene,« og han da vilde spørge os om vor Dom, vi have intet Kald til at dømme, da vilde vel Svaret være:

Der var Frækhedens Lærere osv.] Der tænkes vel paa Folk som Tra-ıchus i Platons Stat. I. 16. 20. hverken det Nærværende eller Tilkommende osv.] smlgn. Rom. 8. 38–39. ligger i det Onde] 1. 5. 19.

»det er en vanskelig Sag med disse Penge; Penge skal have stor Indflydelse, man kan let see feil, og det er saare vanskeligt at kjende sig selv.« Dersom da denne Sag laae ham meget stærkt paa Sinde, kunde han vel ønske Pengene borte, blot for at prøve sin Elskov. Thi en ret Elsker vilde vel sige: »Pigen har kun een Feil, at hun har Pengene.« Og hvad maa nu Pigen sige? Dersom hun sagde: »den Fordeel ønsker jeg at have, at det er mig, der har gjort ham riig«: mon hun da kunde kaldes en ret Elskende, hun elskede jo ikke ham, men Pengene. Hvis derimod de Tvende i Elskov enedes om at gjøre en god Gjerning med disse Penge, der vare dem til Hinder, da var det gjort dem muligt, ene at ville Forelskelsen. At nu dog Ingen her kunde faae travlt for at forstyrre den skjønne Tankes uskyldige Indbildning ved at fortælle os om: »hvad Livet nok vil lære de Tvende«. Ak, der er en kummerlig Viden, et lurvet Kjendskab til Virkeligheden, som ikke blot er kummerligt og lurvet, men tillige ved alle Leiligheder antager en vigtig Mine, som var denne Viden Andet end Vanære over hver Den, som feigt og forrædersk og misundeligt og tomt opblæst vover at foredrage den; som var dette Kjendskab andet end foragtelig Tvesindethed, der vil og vil ikke, og derfor kun vil lyve, vil lyve det Gode og den Gode paa! Ja, om denne Viden gielder hvad der engang blev sagt om Hukommelsen, at man

let, saaledes at ville værge sig, atter kan være en Fristelse til
thed. Men er det nu saaledes med Lønnen for det Gode i
len, at Verdens Belønning er saa farefuld, da er det næsten en
yggelig Egenskab det Gode har i denne Verden, (om dette Op-
gelige end er ligesom formildet i Evighedens salige Smiil) at
., der i Sandhed vil det, ved at ville Eet, at han sjældnere
s i den Vanskelighed, at fristes ved Lønnen. Thi at det Gode
sin Løn i sig selv, ja det er evig vist, der er Intet saa vist,
er ikke vissere, at der er en Gud til, thi dette er Eet og det
ame; men her i Verden lønnes det Gode ofte foreløbigen med
knemlighed, med Miskjendelse, med Armod, med Foragt, med
ge Lidelser, stundom med Døden. Det er ikke den Løn, om
lken vi tale, naar vi sige, at det Gode har sin Løn, men det er
Løn, som kommer i det Udvortes og som kommer først; og
er netop Dette Den frygter, som vil det Gode for Lønnens
ld, thi han har ingen Tid at vente, ingen Tid, ingen Aar, intet
at give bort — for en Evighed. Det er derfor saa langt fra
ære det Ønskelige, at Lønnen kommer i det Udvortes, at det
timod baade er gavnligt og opmuntrende, at den ikke kommer
t Udvortes, paa det at Tvesindetheden i det Indvortes maatte
omme, og paa det at Lønnen i Himlen maatte vorde desto
re.

At ville det Gode for Lønnens Skyld er ligesom et Sindbillede
Tvesindethed; og en tvesindet Mand er, efter Apostelen Jacobs
ustadig i alle sine Veie; han naaer ei heller Noget, thi en
indet Mand, siger den samme Apostel, maa ikke vente at faae
hvorom han beder. Om derfor end en saadan Tvesindet, der
let Gode for Lønnens Skyld, bryster sig af, trodser paa, — og
ilder sig, at han vandt det Eftertragtede; om mangen For-
det daarligen mener det Samme: saa lader os dog ikke bedrage
nden, m. T., eller tillade et Sandsebedrag at gjøre det! Vel
igt nemlig, at han vinder de gode Ting, som kaldes Lønnen:
Løn faaer han dem dog ikke, idetmindste ikke i Sandhed,
som ellers det, at ville det Gode i Sandhed, er kjendeligt paa
ville det uden Løn. O, Du det Godes vidunderlige Overeens-
omelse med Dig selv; at Du ikke lader Dig bedrage! Naar en
sindet paa Skrømt vil det Gode, for Lønnens Skyld, og han
es at faae Lønnen, faaer han den dog ikke, thi det, han faaer,
er han ikke som Løn — for det Gode, ja saa langt fra er det,
han i Sandhed faaer det som Løn, at han, netop naar han
er Det, i Sandhed har Lønnen borte! See, Pigen, der har
gene, kan maaskee en svigefuld Elsker bedrage, saa det seer

ud som elskede han hende, medens han dog egentligen elsker Pengene, saa hun glad, muligen endog taknemlig lever hen i den Indbildning, at hun er elsket: men det Gode kan Ingen bedrage, nei i al Evighed ikke! I al Evighed ikke; ja der er det netop man mindst kan bedrage det. Her i Verden kan det maaskee lykkes, ikke at bedrage det Gode, men at bedrage Menneskene ved det Godes Skin. Sligt undgaaer ikke det Godes Opmærksomhed, stundom samler det Vrede over et saadant Menneske og gjør hans Bedrag aabenbar; men ofte lader det Gode Bedrageren gaae hen, fordi det veed med sig selv, at det er det Stærkeste. Kun et svagt og qvindagtigt Menneske vil strax have Ret, vil strax seire i det Udvortes, netop fordi han er svag, og derfor maa have et udvortes Beviis for — at han er stærkest; Den der i Sandhed har Magten og i Sandhed er den Stærkeste, han indrømmer roligt den Afmægtige et Raaderum, han ligesom indrømmer ham at give sig Skin af at være den Stærkere. Saaledes med det Gode; naar det taaler en saadan Bedrager, da er det som sagde det hemmeligen til ham: »ja, gjør Du Dig kun lystig ved Bedragets Skin, men husk paa, vi To, vi tales ved igjen.«

Den Tvesindede staaer ved Veiskillet; der vise sig tvende Syn: det Gode og Lønnen. Det staaer ikke i hans Magt at bringe dem i Overeensstemmelse, thi de ere ueensartede; kun den Løn, som

ie Vei, der er smalere end nogen Dandsers Linie, da den slet er til; gaaer han jævnt og fast som Den, der har et bestemt l for Øie, som Den, der derfor ikke seer sig meget om, at han skal forstyrres, som Den, der kun seer efter det Ene, efter let? Nei, saaledes gaaer man kun paa det Godes Vei — med Gode ene for Øie. Eller gaaer han som Den, der ad Lystens le Vei jager efter enhver Nydelse? Nei, saaledes gaaer han er ikke. Gaaer han da som den sorgløse Yngling, der freidigt sig om efter Alt? Ak, nei dertil er han for gammel. Hvor-s gaaer han da? Han gaaer saa smaat, efter Omstændighederne, Grund af Veiens Vanskelighed. Han føler sig for med Foden, sætter han endelig Foden til og gjør Skridtet, da seer han sig ıx om efter Skyerne, fra hvilken Kant Vinden kommer, og om gen staaer lige op af Skorstenen. — Det er nemlig Lønnen, dens Løn, han seer efter, og den er som Skyerne, og som den, og som Røgen af Skorstenen. Og saa spørger han sig tandig for, han agter nøie paa de Forbigaaendes Ansigt for at : at vide, hvordan det staaer sig med Lønnen, hvilke Priserne hvad der er Tidens og Menneskenes Fordring til det Gode, r de skulle lønne det. Hvad vil han da egentligen? Ja, spørg ı ikke derom; maaskee skulde han kunne besvare ethvert andet rgsmaal, med Undtagelse dog af det om Veien, men dette kan ikke med Bestemthed besvare, naar han skal svare oprigtigt, ellers er naturligviis Svaret strax ved Haanden, at han vil det e og afskyer Lasten — naar den synes afskyelig; at han vil Godes Bifald — naar de ere de Fleste og have Magten; at han gavne den gode Sag — naar den er saa god at gavne ham. i Oprigtighed tør han ikke sige bestemt, hvad han vil, han end ikke sige det høit og afgjørende med Overbeviisningens e Stemme, at han vil det Gode; han siger det med Tvesindet-ens klangløse Forsigtighed. Thi han veed jo nok, at det Gode Lønnen ere ueensartede; sæt nu, at der ved en saadan ufor-ig Yttring kom disse Tvende noget imellem, sæt han blev anseet i den Grad at ville det Gode — at Lønnen udeblev, hvilket l være hændt før i Verden. Hvad vil han da? Vil han det le og endog undgaae Skinnet deraf? Nei, bestemt ikke. Vil ı da Lønnen? Ja, men det vil han ikke sige ligefrem. Vil han det Gode? Ja, engang imellem, maaskee for en Skams Skyld, ı man siger. Skrømtet vil han altsaa det Gode — for Ærens for Lønnens Skyld; uskrømtet vil han engang imellem det le — for en Skams Skyld.

Saaledes med den Lønsyge; saa tvesindet er han, at man ganske rigtigt ikke veed, om man skal lee eller græde over ham, hvis man da ikke veed, at al Tvesindethed dog er Fortabelse, thi saa veed man vel, hvad man skal gjøre, især naar man har sin Deel deraf. Thi det kan jo ogsaa være noget anderledes med at ville det Gode for Lønnens Skyld. Der var maaskee Den, som i Sandhed vilde det Gode i Oprigtighed; ydmyg for Gud, fremskyndet i sin Begeistring forstod han glad, naar Verden og Menneskene arbeidede ham imod, han forstod glad, at dette var Lønnen, og at derom var Intet videre at sige; stærk ved Gud, styrkende sig kun ved hans Fortrolighed ønskede han næsten aldrig at lønnes anderledes af Verden. Men da blev han træt, han greb efter Lønnen nærmere forstaaet, og efter Lønnens lettere Forstaaelse, thi jo nærmere Forstaaelse ligger ved Misforstaaelse, desto lettere bliver den i Almindelighed. Han kunde ikke holde ud med det Evige, han kunde ikke udholde Verdens og Menneskenes Modstand, saa fordrede han først Lønnen i den Forstaaelse, at der dog skulde være en Overeenskomst mellem det Gode og Verden; tilsidst fordrede han Lønnen alene: saaledes gik det tilbage med ham. O, sørgelige Ende paa en god Begyndelse, o, Du det Godes strenge Nidkjærhed paa Dig selv, at Du maaskee lod ham faae Lønnen i Verden, netop naar Du har forkastet ham, lader ham faae Verdens

ıvorfor han vilde jage efter Indbildningens Uvisse istedetfor at ribe det Visse. Da omskiftedes hans Sind, det gik ham i Livet, om det vel vilde gaae den bedre Discipel i Skolen, hvis der ingen ærer var: de middelmaadige vilde faae Overmagten, og faae Magt l at fordærve de bedre, fordi den gode Discipel ingen Lærer ıvde at søge Tilhold hos. Og i Livet er der ingen Lærer synlig, m opmuntrer den gode Discipel, thi vi ere jo Alle Disciple; skal n gode Discipel holde ud, da maa han finde Opmuntringen i g selv. Den fandt han ikke, hans Mod var brudt; maaskee fandt ın heller ikke hvad han nu søgte i Verden, og saaledes bukkede ın under, han den Bedragne, hvem Verden bedrog for Lønnen, ı han vilde det Gode, og hvem dog Verden bedrog forfærdeligst, ı den fik ham til at opgive det Gode.

2) Dernæst maa der siges, at Den, der kun vil det ode af Frygt for Straf, han vil ikke Eet, han er tvendet.

Kun af Frygt for Straf at ville det Gode er Lønsygens anden de, i Væsen derfor det Samme, som at ville det Gode for Lønns Skyld, forsaavidt det, at undgaae et Onde, er en Vinding af mme Art, som den, at opnaae en Fordeel. Det Gode er Eet, affen noget Andet; altsaa vil den Tvesindede ikke Eet, naar han det Gode under den Betingelse, derved at undgaae Straffen. tingelsen angiver netop Tvesindetheden; var denne der ikke, de han heller ei blot frygte Straffen, thi Straffen er dog vel te det et Menneske skal frygte. Han skal frygte at handle ilde; n har han handlet ilde, da maa han, hvis han virkeligen vil t og vil det Gode i Sandhed, endog ønske at vorde straffet, at affen kan helbrede ham, ligesom Lægemidlet helbreder den ge. Frygter den Syge Lægemidlets Bitterhed, frygter han »at le sig skære og brænde af Lægen,« da frygter han egentligen at blive sund, om han end i Vildelsen høit og dyrt forsikkrer, dette ingenlunde er saa, at han tvertimod kun altfor gjerne ısker sin Sundhed. Forsikkringen, og jo ivrigere den er, gjør, kun desto tydeligere, hans Tvesindethed aabenbar: at han ısker sin Sundhed, og dog ikke vil den, uagtet han har det sin Magt. At ønske, hvad man ikke formaaer, er ikke saaledes vesindethed, fordi det Forhindrende ikke er i den Ønskendes agt; men naar den Ønskende selv er den Forhindrende, der forndrer sig i at faae sit Ønske, ikke ved at opgive det, thi da er n i Enighed med sig selv, men ved ikke at ville og dog ville dblive at ønske: saa er Tvesindetheden klar — som den kan ive det, eller saa er det klart, at det er Tvesindethed. Frygter

et Menneske Skammen ved at gribes i en Vildfarelse, ikke Vildfarelsen: da er han saa langtfra ved denne Frygt at hjælpes ud af Vildfarelsen, at han netop ledes ind i den fordærveligere – selv om han ellers ikke var i Vildfarelse.

Saaledes ogsaa, naar En vil gjøre det Gode af Frygt for Straf, hvis det ellers lader sig gjøre paa denne Maade, hvis det ikke bliver, som naar den Frygtagtige forvandler hele sit Liv til idel Sygelighed, af Frygt for at blive syg: Frygten er saa langtfra at hjælpe ham til at gjøre det Gode i Sandhed, at den fordærver ham, netop fordi Straffen er Lægemidlet. Men det veed da Enhver, endog et Barn, at Intet er saa farligt som et Lægemiddel, naar det vel er brugt – men paa den urigtige Maade: selv om det ikke ender med Døden; det at Sygdommen slaaer ind, er livsfarligt. Og aandeligt forstaaet er der en fordærvelig Sygdom, den: ikke at frygte hvad et Menneske skal frygte, Undseelsens Hellighed, Gud i Himlene, Pligtens Befaling, Samvittighedens Stemme, Evighedens Ansvar. For at sikkres mod eller frelses fra denne Sygdom er det et Menneske gavnligt, at han straffer sig selv, »at han slaaer sig for sit Bryst og straffer sit Hjerte;« endnu gavnligere, at han straffes, at Straffen holder ham vaagen og ædru, hvorledes denne nu end nærmere forstaaet, vorder ham til Død og til Gode; ja, sandeligen til Gode, dersom han lader sig straffe. Men da er der, aandeligt forstaaet, en anden Sygdom, en endnu

gt for Armod pludseligen gjorde den Ødsle karrig; men det drig, at den gjorde ham sparsommelig, og hvorfor ikke? Frygten for Lægemidlet var: at indtage det paa den urigtige . Vel har Frygt for Legemets Svækkelse lært den Vellystige holde Maade i Udsvævelse (fordi Frygten var at indtage ıidlet paa den urigtige Maade), men den har aldrig gjort ydsk; den lærte ham altsaa, istedenfor at glemme Gud i s Hvirvel (sørgelige Adspredthed!), dagligt at bespotte Gud aadehold — i Udsvævelse (afskyelige Besindighed!). Og vel rygt for Straf gjort Synderen til en Skinhellig, der i Hykle-·æmmelige Tvesind paa Skrømt elskede Gud (thi Frygten var: tage Lægemidlet paa den urigtige Maade), men den har aljort ham reen af Hjerte. Dette staaer fast, at Straffen ikke gdommen, men Lægemidlet. Saaledes kan det for den Lete være en Straf at bindes til Sygeleiet, men dersom han i ed forstaaer det som Straf, da er Sygdommen, Feberen, eller n Sygdom det nu ellers er, den er Lægemidlet. Derimod er esindethed, som vil det Gode kun af Frygt for Straf, tilsidst elig paa, at den anseer Straffen for en Sygdom. Er Tvesinlen end, hvad man kan have inderlig Deeltagelse med, en ændt Bekymring, ligesom naar den Syges forskrækkede Indng forandrer Lægemidlets Virkning: Kjendet er der, at Straforvexles med Sygdommen, at den Lidende dog ikke vil i ed være fri fra Sygdommen, men i Usandhed være fri for nidlet.

og hvilken er nu Straffen, som frygtes; hvad forstaaes der ere ved den? Naar vi overveie dette, bliver Tvesindetheden ere aabenbar, fordi den een og samme Sygdoms Forskjelligog forskjellige Farlighed er i Forhold til den forskjellige ge Forestilling om Straffen. Maaskee tænker Nogen ved fen paa, hvad der nu sjeldnere høres Tale om, paa Evigns Straf, og det kunde synes, at Den ikke var tvesindet, l det Gode af Frygt for denne Straf, da han henfører Straf-Evigheden, altsaa sammestedshen, hvor det Gode har hjemme. og, han vil jo ikke det Gode, han vil det kun af Frygt for Altsaa — hvis der ingen Straf var! I dette »Hvis« lurer ıdetheden. Hvis der ingen Straf var!! I dette »Hvis« hvisler ıdetheden. Hvis der ingen Straf var, eller hvis der dog var ıneske, som kunde overbevise ham om, at det var en Indıg med Evighedens Straf; eller hvis det blev Skik og Brug ıke saaledes; eller hvis han kunde reise til et fremmed Land, det var Skik og Brug; eller hvis feig og hykkelsk Overtro

kunde opfinde et billigt Sone-Middel!!! See Tvesindetheden! See, den kan lige saa godt søge sin Trøst hos Vantro som hos Overtro, og er det end ikke Tvesindetheden, der søger dem, saa er det dem, der fange efter Tvesindetheden, indtil den bliver aabenbar. Skulde Tvesindetheden betegnes kort med et eneste træffende Ord, hvilket var da bedre betegnende end dette: »hvis«, »dersom«! Thi naar Villien i et Menneske faaer Raadighed ved at han vil det Gode og i Sandhed kun Eet: da er der intet »dersom«; men Tvesindetheden standser sig bestandigt selv i sit »dersom«. Den har ikke Evighedens Fart i sig, og det Uendeliges Fremkommelighed for sig, den kommer sig selv foran, møder sig selv standsende. Der siges, at man ved Korsets hellige Tegn kan standse den onde Aand, saa den ikke kan komme af Stedet: saaledes standser Tvesindetheden sig selv ved sit sørgelige Tegn, ved sit »dersom«. Det synes maaskee et Øieblik som var Tvesindetheden ikke til; den Tvesindede kan maaskee tale saaledes, at det skuffer: men naar et Menneske skal til at handle, og der er Tvesindethed i ham, da er den der strax i sit standsende »dersom«; og Timeligheden kan jo rigtignok et Menneske udfylde med sin Talen, men Evigheden gjør hans Handlens Væsen aabenbar. Kun for Den, der vil det Gode i Sandhed, kun for ham kan det være evigt sandt, hvad der læres om Evighedens Straffe; Den der blot frygter dem, for ham kan

ıi aandeligt forstaaet er Stedet ikke noget Udvortes, hvorhen ;saa Trællen kommer mod sin Villie, naar Fogden bruger 'øben; og Veien er ikke noget Ligegyldigt, hvad enten man kjører rlænds eller baglænds; men Stedet og Veien er inden i et Men-ske, da Stedet er den stræbende Aands salige Tilstand, Veien n stræbende Aands stadige Forvandling. Nei, som det Gode kun Eet, saa vil det ogsaa være ene om at hjælpe et Menneske. ›t Gode dier og ammer den Spæde, opfostrer og nærer den Unge, ƴrker den Ældre, bevarer den Gamle; det Gode lærer den Stræ-nde, hjælper ham, men dog kun som naar den kjærlige Moder rer Barnet at gaae alene: Moderen er paa Afstand saa langt ran Barnet, at hun virkeligen ikke kan holde paa Barnet, men ın breder sine Arme ud, hun eftergjør Barnets Bevægelser, blot t vakler, da er hun hurtig bøiet ligesom greb hun det — saa ›er Barnet; at det ikke gaaer alene. Mere kan den kjærligste ›der ikke gjøre, dersom det dog skal være Sandhed med, at Bar-t gaaer alene. Og dog gjør hun mere, thi hendes Aasyn, hendes ısyn, ja det er vinkende som det Godes Løn og som Salighedens ›muntring. Saa gaaer Barnet alene: med Øiet fæstet paa Mode-ns Aasyn ikke paa Veiens Vanskelighed, støttende sig ved de me, som dog ikke holde paa det, stræbende efter Tilflugten i ›derens Favn, neppe anende, at det i samme Øieblik viser, at t kan undvære den — thi nu gaaer Barnet alene. Frygten der-ıod er en Goldamme for Barnet: den har ingen Mælk; en blod-ı Tugtemester for den Unge: den har ingen vinkende Opmuntring; misundelig Sygdom for den Ældre: den har ingen Velsignelse; Rædsel for den Gamle: naar det viser sig, at Udgangen af den ınlige lange Skoletid dog ikke var til Saligheden. Frygten vil saa hjælpe et Menneske, den vil lære ham at gaae alene, men ke som den kjærlige Moder; thi det er Frygten selv, der bestan-gt støder Barnet omkuld. Den vil hjælpe ham fremad, men ikke m den kjærlige Moders Vinken; thi det er Frygten selv, der nger paa ham, saa han ikke kan komme af Stedet. Den vil føre ım til Maalet, og dog er det Frygten selv, der gjør ham Maalet ygteligt. Den vil hjælpe ham til det Gode, og dog vinder en adan Lærende aldrig det Godes Yndest, han bliver ei heller ıgensinde Guds Ven, thi, som Skriften lærer, ikke blot Tyve og ›vere, men ogsaa den Frygtagtige kan ikke indkomme i Himme-ges Rige — han vil det jo ikke selv, han vil jo kun af Frygt for raf. Er han da ikke tvesindet selv om han ikke var en Saadan, han vilde vise sig som en ganske Anden, hvis Du saae ham i ıns Drømme, naar han i Søvne har afkastet Frygtens Tvang,

naar Alt er som han dog egentligen vilde det skulde være, og han er, som han dog egentligen er, og som han vaagen vilde være, hvis Frygten ikke var; thi dette siges jo fra gamle Dage, at man lærer et Menneskes Sjel at kjende af hans Drømme.

Naar der ved Straffen tænkes paa Evighedens Straf, saae det skuffende ud, som var det da ikke Tvesindethed at ville det Gode kun af Frygt for Straf. Men dog er det Tvesindethed; selv om det var et bedre Menneske, der i Frygtens Piinlighed bevarede en vis trælsom Ustraffelighed af Frygt for Straffen: han er dog tvesindet. *Han gjør bestandigt, hvad han egentligen ikke vil*, eller hvad han dog ingen Glæde har af at gjøre, thi den Glæde er jo kun den lave sandselige, og af de sandselige Glæder den laveste, den, hvis kummerlige Herlighed alene bestaaer i at undgaae Noget, saa Glæden altsaa ikke er i sig selv, men kun ved en Modsætning. *Han henfører heller ei Straffen til Gud og til det Gode*; tvertimod er i hans Forestilling det Gode Eet, Straffen noget ganske Andet. Men saa er jo det Gode ikke Eet, saa frembringer han ved sin Tvesindethed et spændt Forhold mellem det Gode og Straffen: han ønsker, at Straffen ikke var til, og dermed ønsker han egentligen ogsaa, at det Gode ikke var til, da han jo ellers maa have et andet Forhold til det Gode, end det gjennem Straffen; nu er Straffen til, saa gjør han det Gode, af

:blikkelig og derfor desto alvorligere, mindre udvortes
sto alvorligere; den følger ikke saa hurtig Slag i Sla
:lsen og derfor desto alvorligere; man er ikke sluj
t synes som blev Straffen glemt, netop derfor er der
rligere, men dog ved sin Alvorlighed til det Gode
is et Menneske vil det. Tvesindetheden vil det ikke
ver at have en blødagtig, sandselig Forestilling om S
afmægtig Villie til det Gode. Det hænder derfor ofte
esindet, at hans Liv, jo ældre han bliver, bliver de
ar Ungdommeligheden, hvori der dog var noget Bedre
tabt, og naar da Frygtagtighed med Klogskaben sam
; om at gjøre ham til en Træl, hvis man saa vil, — s
a forskjelligt er det: Den, der vil det Gode i Sandh
n eneste Fri, fri ved det Gode; men altsaa vil De
de i Sandhed, der kun vil det af Frygt for Straf, og
t Gode ham kun til Træl.

Dog Evighedens Straf tænker Tvesindethe
ee sjeldnere paa, oftere forstaaes den frygt
jordisk og timelig Forstand. Hvo som kun v
Frygt for denne Straf, ham maa det med særligt Eft
ı, at han frygter, hvad et Menneske ikke skal og ikke
nge-Tab, Anseelses-Tab, Miskjendelse, Tilsidesættels
m, Daarers Spot, Letsindighedens Latter, Hensynets
n, Øieblikkets opblæste Ubetydelighed, Dunstens gøgle
leder; ja, ligesom hiin Tvesindede, der vilde det Gode i
yld, var ustadig i alle sine Veie, saaledes bliver denne
t ogsaa, fordi han bestandigt speider efter det Ustadi
en Forandrede, og bestandigt frygter, hvad et Men
al frygte, frygter, hvad der har Magt til at saare,
dærve, ihjelslaae Legemet, men hvad der ingen Ma
:len, hvis det ikke faaer den ved Frygten. Skal e
ke elske Verden, ikke Øiets Lyst, ikke Kjødets Lyst, i
rdigt Levnet, skal han ikke attraae, hvad Verdens
llem Hænderne og Anseelse mellem Menneskene: da
ller ei frygte, hvad Verdens er, hverken Verden eller M
erken Armodens eller Forfølgelsens Udelukkelse. Gjør
er han Tvesindethedens Bytte, som han i Tvesind
nneskenes Træl.

Ja, der er en Undseelse, som er til det Gode, ve
ske, som afkaster den; den er en frelsende Ledsag
vet, vee det Menneske, som bryder med den: den
relsens og den sande Friheds Tjeneste, vee det Me

forarges paa den som var den en Tvang! Om et Menneske gik ene gjennem Livet, hvilket efter Skriftens Ord ikke skal være godt, dersom han dog gik ledsaget af denne Undseelse: o, det skal vel blive Godt og blive Eet! Og hvis den Eensomme snublede, dersom dog hiin Undseelse ledsagede ham, da ville vi ikke som Prædikeren raabe Vee over den Eensomme, ikke med Prædikeren sige: vee den Eensomme, hvis han falder, hvo skal da reise ham op; thi bedre end den bedste Ven mener hiin Undseelse det med ham, bedre skal den hjælpe ham end alle Menneskers Deeltagelse, hvilken let fører til Tvesindethed — ikke til at ville Eet. Det er vist, at i Almindelighed et Menneske, naar Andre see paa ham, handler forstandigere, viser mere Kraft, tilsyneladende mere Selvbeherskelse, end naar han troer sig ubemærket; men Spørgsmaalet er, om denne Forstandighed, denne Kraft, denne Selvbeherskelse er i Sandhed, eller om den ikke let i Tilsyneladelsens Usandhed ved Hensynets Idelighed antænder Tvesindethedens ustadige Blussen i hans Sjel. Hver Den, som ikke undseer sig mere for sig end for alle Andre, han vil dog, hvis han bliver vanskelig stillet og meget prøvet i Livet, paa een eller anden Maade ende med at blive Menneskers Træl. Thi at undsee sig mere for Andre end for sig selv, hvad er det Andet end at undsee sig mere for at synes end for at være? Og et Menneske skal jo omvendt undsee sig mere

at sige om Enhver, der er i Usandheden, ogsaa da, naar
:lv og alle Mennesker prise ham lykkelig, at han dog er
, fordi det i Sandhedens Forstand ikke hjælper et Menneske,
ikke veed af, at han er elendig, da dette kun er en Elen-
mere. Men Den, som undseer sig meest for sig selv, han
:es derved i at ville Eet. Hvor underfundig Listen end var,
eren kan jo dog selv gjennemskue den; lod den sig end
for alle Mennesker, hvorledes skulde dens Skjulthed kunne
ham, da han dog ikke kan skjule den for den Medvider,
an undseer sig meest for!
sige dette ikke, som var det vor Mening, at der nogensinde
vet noget Menneske, selv i den meest fordærvede Tid, saa-
at der Ingen var, for hvis Dom han til sit eget Bedste turde
ıde frygte i gavnlig Undseelse, hvis Dom kunde være ham
nde til at ville det Gode i Sandhed. Men skal denne Und-
for den Ærværdige, i Sandhed vorde den Beskedne til Gavn,
det dog en uomgaaelig Betingelse, at han meest undseer sig
selv. Derfor kunde man sige med Rette, at det er et Men-
i Sandhed gavnligst at have Undseelse for en Afdød, og hvis
ır den for en Levende da at have den for ham som for en
eller hvis det synes Dig mere indbydende, m. T., vil jeg
et andet Udtryk, der dog betegner det Samme, om det end
skjønt indeholder Forklaringen, altsaa: at have Undseelse
n som for en Forklaret. En Afdød er jo en Forklaret.
vende kan dog feile, kan dog forandres, kan dog overiles i
lik og af et Øieblik — dersom han i Sandhed er den Ær-
, vil han vel selv formanende paaminde Dig derom, at Du
d Forholdet til ham ledes ind i den Tvesindethed, hvilken
ære et andet Menneskes Tilhænger; den Levende kan maa-
re Dig for gunstig, maaskee ogsaa for ugunstig; hvis Du
s ham dagligen, skal Din Undseelse maaskee tabe noget i
tidelighed, eller maaskee paadrage sig en hidsig Sygdom,
kunde ønske Dig et Tryllemiddel for at bedaare den Ær-
, saa Du kunde ville liste Dig ind i hans Gunst eller dog
hver Maade tjene Dig op i hans Yndest, fordi hans Dom
ven Dig det Vigtigste. Hvor megen Fare og Fristelse til
l! Den svinder først, naar Du omgaaes ham som en Afdød:
Dig fra ham — men aldrig glemmer ham; den svinder
naar Du er skilt fra ham som ved Døden, naar Du ikke
og timelig kommer ham for nær, men kun evigt erindrer,
ıan selv vilde kalde det Bedste i sit Væsen! En Forklaret
an ikke overtale; Gunst og Overtalelse og Overilelse tilhører

Jordlivets Øieblikke, den Afdøde fornemmer ikke disse Tilskyndelser, den Forklarede kan ikke forstaae dem, vil ikke forstaae dem; vil Du ikke opgive dem, da maa Du opgive ham, da maa Du, hvis Du tør det, krænke den Forklarede, bryde med ham, ja tilintetgjøre ham, thi naar han ikke er den Forklarede, er han jo slet ikke til. Den Levende kan man tale med paa en anden Maade, fordi han ogsaa i jordisk Forstand er til, og hvis Du fik ham lidt forandret (ak, til Din egen Fordærvelse og til hans Forkleinelse) Du havde ham dog ligesom endnu at holde Dig til, Du havde hans Ord, hans lydelige Bifald, og i Sammenholdet skulde det maaskee undgaae Eder begge, at der var en Forandring foregaaet. Men den Forklarede er kun til som Forklaret, ikke synlig for det jordiske Øie, ikke hørlig for det jordiske Øre, kun i Undseelsens hellig-stille Taushed; forandres kan han ikke, ikke det Mindste, uden at det strax mærkes, og uden at Alt er tabt, og han forsvunden. Den Forklarede er kun til som Forklaret; forandres kan han ikke til noget Bedre — han er jo den Forklarede; forandres kan han ikke — han er jo en Afdød: han bliver sig selv tro, den Ene og Samme, den Forklarede! Hvor skulde da Den blive tvesindet, der ved Undseelse for ham bestyrkes i at ville det Gode! Saa kan jo rigtignok selv det redelige Menneske alligevel overraskes af mangen Skrøbelighed, ogsaa stundom komme paa en Afvei; men da har han det

sær paa de Steder, hvor Menneskene komme festligen sammen for t bedrage hinanden ved mange Taler, der høres jo rigtignok herige Ord om, hvorledes Verden gaaer frem, og om vor Tid og om ort Aarhundrede; men, m. T., turde Du som Fader (og jeg er orvisset om, at Du har en ophøiet Forestilling om dette Navns etydning, en bekymret Forestilling om det Ansvar, hvortil det orpligter!) turde Du som Fader sige til dit Barn, idet Du sendte am ud i Verden: »gaae Du kun trygt mit Barn, agt paa hvad længden bifalder, og Verden belønner, det er det Gode; men hvad len straffer er det Slette. Nu er det ikke mere som fordum; at længdens Dom er liig Skum paa Vand, meningsløs skjøndt høiøstet, iblinde skjøndt afgjørende, umulig at følge, fordi den vexler urtigere end en Qvinde skifter Farve; nu er Udfaldet ikke mere vivlsomt, det Gode seirer strax; nu kræves der intet Offer, ingen elvfornegtelse, thi Verden vil det Gode; nu er Mængdens Dom de 'ises, de Enkelte ere Daarerne; nu er Jorden Guds-Rige, det i limlen kun en Afglands; nu er Verden den høieste Tilforladelighed, let Eneste man kan bygge paa, det Eneste man kan sværge ved.« og Dig behøver Talen ikke at spørge, m. T., den er forud forvisset m Dit Svar; men jeg vilde spørge selv den Ivrigste ved hine 'estligheder: turde Du, hvis Du som Fader skulde tale til Dit get Barn, turde Du sige noget Saadant? Eller dersom det var en Unge, der med hele sin oprigtige Sjels Hengivenhed fæstede it tillidsfulde Blik paa Dig, forvisset om, at som Du sagde det, aa maatte det være, ved helligt Løfte i Taknemlighed forpligtende ig til at følge Din Lærdoms Veiledning gjennem Livet: turde Du il ham sige noget Saadant? Eller dersom Du var Vidne til den lskelige Ynglings skjønne Begeistring, naar han læste og hørte om e store Mænd, der strede med tunge Skjebner og lede ondt i 'erden, de Herlige hvem Verden forskød, fordi den ikke var dem ærd, turde Du da, naar ingen Larmen foranledigede Dig til at ale i Vildelse, men kun Fortrolighedens Stilhed, den Elskeliges 'illid, Ynglingens Uerfarenhed forpligtede Dig til at tale Sandhed, urde Du da lægge Haanden paa Hjertet og sige: »Sligt skeer ikke nere, nu er Verden bleven oplyst og fuldkommen, nu er det, at ragte først efter Verden og dens Skikke, det Samme, som hvad let i gamle Dage var at tragte først efter Guds Rige og hans Retærdighed.« Ak, efterhaanden som et Menneske bliver ældre, vænner an sig til Meget i Livet; man vænner sig blandt Andet ogsaa til t sige Meget, som man dog ikke ret tænker Noget ved, man vænner ig til med de Jævnaldrende at tale indenfor saa mange Forudsætinger, at det Simple og Ophøiede næsten gaaer en i Glemme.

Stundom henkaster man et Ord, der udtrykker en jævn og stadig, mangeaarig Forbittrelse: »man veed nok hvordan Verden er«; og til andre Tider lovpriser man Verden indtil Forgudelse, uden at dog noget af Udsagnene gjør dybere Indtryk paa den Talende; thi det første vækker ham ikke, skrækker ham ikke op til i Frygt og Bæven dog at ville frelse sig selv, siden Verden er saa slet; og det andet styrker ikke den Talende til begeistret at ville det Gode i Tillid til Verdens Fuldkommenhed — ak, man vænner sig i Livet, i Vanens dvaske Omgang med Andre saa let til noget nær at opgive sig selv, medens man leger med Talemaader. Men selv den saaledes sørgeligst Forvænte, naar han med Ansvar taler formanende til et Barn, en Yngling, den unge Pige: han taler med Undseelse. Der er her et skjønt Lige for Lige: med Undseelse nærmer Ynglingen sig den Ældre, og den Ældre taler altid med Undseelse, naar han taler formanende til en Yngling. Give Gud, at Enhver, der har Leilighed til at tale formanende til den Unge, ogsaa selv vilde have nogen Gavn af Formaningens Undseelse!

F o r m a n e n d e, thi herpaa ligger Eftertrykket, vil den Ældre ikke fremstille et Skrækkebillede af Verden for den Unge, ingenlunde; Sligt er jo heller ei Alvor, er kun sygelig Indbildning; men f o r m a n e n d e vil han gyse for den Tanke, ligefrem at lede den Unge i Tvesindethedens Fare ved svigefuldt at fæste hans Opmærk-

ıe, ved dets Haand gaaer Du tryg selv i Fare, selv i Livsfare aer Du tryg, som Barnet ved Moderens Haand, ja tryggere, thi ırnet kjender end ikke Faren.« Formanende vilde han altsaa ivare mod Frygt for Verdens Straf, hvilken er Tvesindethed.

Der tales stundom om, »at lide Straf, naar man gjør det Gode«, 'orledes er dog dette muligt, fra hvem skulde denne Straf komme? 'a Gud dog vel ikke! Altsaa fra Verden — naar denne i sin Viism tager feil, belønner det Slette og straffer det Gode. Og dog i, det er ikke som Ordet siger det, Ordet mener det ikke som t siger, det er uegentligen talt. Thi det larmer jo rigtignok stort forfærdeligt det Ord: Verden; og dog maa den lystre samme v som det ringeste og usleste Menneske. Men om Verden end nlede al sin Magt, der er Eet, den ikke formaaer, den formaaer ıe at straffe — en Uskyldig, saa lidet som den kan dræbe Død. Ja vist har Verden Magt, kan gjøre den Levende mangt Bryderie, kan gjøre ham hans Liv suurt og møisomt, den kan røve ham Livet, men den kan ikke straffe en Uskyldig. Forderligt, her er en Grændse, en Grændse, den er usynlig som en nie, den er sandseligen let til at oversee, men den har Evighedens æfter til at holde igjen med! Det undgaaer maaskee Verden, hvis ımærksomhed er henvendt paa det Store — og Grændsen er en ıge, er, indtil videre, en stilfærdig Ubetydelighed; men dog er n der. Maaskee er den ganske skjult for Verdens Øine, thi paa Dette kan høre med til den Uskyldiges Lidelse, at Verdens ret faaer Udseende af Straf — i Verdens Øine; men Grændsen ' der alligevel, alligevel den Stærkeste. Og om al Verden rasede Oprør, og om Alt forvirredes: Grændsen er der alligevel, og paa n ene Side af den hos den Uskyldige: Retten; og paa den anden de for Verden: en evig Umulighed af at straffe en Uskyldig. Selv ar Verden vil udrydde ham og skaffe ham af Veien, Grændsen n den ikke skaffe af Veien, skjøndt den er usynlig — maaskee det derfor; selv i hans offrende Døds Øieblik er Grændsen der: strammer den sig med Evighedens Kraft, da kløfter den sig d Evighedens svælgende Dyb! Grændsen er der, og paa den ene le hos den Uskyldige: Retten, og paa den anden Side for Verden: evig Umulighed af at straffe en Uskyldig. — Den Gode, han er ærk, stærkere end hele Verden, naar han i Sandhed staaer paa n anden Side af Grændsen indenfor Evighedens Befæstning, han stærkest, naar han synes at ligge under. Men den afmægtige esindede har flyttet Grændseskjellet, fordi han kun vil det Gode Frygt for Verdens Straf; dersom Verden virkeligen ikke er Fuld-

kommenhedens Land, da har han ved sin Tvesindethed givet sig i Middelmaadighedens Vold, eller forskrevet sig til det Onde.

3) **Fremdeles maa der siges, at Den, der i Selvraadighed vil det Gode, vil dets Seier, han vil ikke Eet, han er tvesindet.**

Dersom et Menneske blot vil det Gode, for at **han** kan seire, da vil han det Gode for Lønnens Skyld, og hans Tvesindethed er aabenbar, som Talen i det Foregaaende søgte at gjøre den; han vil nemlig ikke tjene det Gode, men have Fordeel af det, betragte det som en Vinding. Naar derimod et Menneske vil, det Gode skal seire, naar han ikke vil kalde Stridens Udgang Seier, hvis han seirer, men kun naar det Gode seirer: hvorledes kan han da kaldes og være tvesindet? Ja, er han tvesindet (thi Grændse-Afgjørelsen mellem den Rene og den Tvesindede er her af en egen Vanskelighed), da er hans Tvesindethed mere underfundig og skjult, formasteligere end hiin aabenbare og aabenbart verdslige, den er en kraftig Skuffelse, som synes at komme nærmest til Hjertets Reenhed, der vil det Gode i Sandhed, om den dog er fjernest, som det høie Sted fra det dybe Fald, som den himmelstormende Stolthed fra Ydmyghedens Bolig i det Lave, som Tilnærmelsens anmassende Lighed, naar den er vundet ved at forfalske en evig væsentlig Adskillelse. Han vil ikke det Gode for Lønnens Skyld, han vil at

For denne Tvesindede er da det Gode Eet, dets Seier noget
det, eller vel endog dets Seier ved ham noget Andet. Nu er
vel saa, at evigt har det Gode altid seiret, men i Tiden er det
lerledes; i Tiden bruger det lang Tid, Seiren er langsom, dens
ished et langsomt Længdemaal, mange, mange Gange gik den
Tjeners Liv hen, og det var ved Udgangen, som havde han
et udrettet for det Gode. Og dog var han den tro Tjener, der
de det Gode i Sandhed, og han var ogsaa elsket af det Gode,
r har Lydighed kjærere end Vædderens Fedme. »Ak, hvorfor
:v Tiden til; dersom det Gode evigt altid har seiret, hvorfor skal
t da slæbe sig langsomt frem gjennem Tidens Længde eller
:sten omkomme i Tidens Langsomhed, hvorfor skal det møisomt
ride sig gjennem hvad der gjør Tiden længst, gjennem Uvished!
rorfor skulle de Enkelte, som i Sandhed ville det Gode, være
a adsplittede, saa adskilte, at de neppe kunne raabe til hinanden,
:ppe øine hinanden; hvorfor skal Tiden hvile som en Tyngde paa
:m, hvorfor skal Adskillelsen lægge Sinkelse imellem dem, naar
:t er saa hurtigt gjort i Evigheden; hvorfor blev en udødelig
ınd sat i Verden og Tiden, ligesom naar Fisken drages op af
ındet og henkastes paa Strandbredden?« Hvo som spørgende taler
ıaledes (og selv om han sukker saaledes, Yttringen bliver den samme),
ın vogte paa sig selv, thi han veed neppe, af hvilken Aand han
ler. Ak, Menneskene forvexle ofte nok Utaalmodighed med den
lmyge lydige Begeistring; den Utaalmodige selv er kun altfor til-
ıielig til denne Forvexling. Naar et Menneske aarle og silde er
:afærde »for det Godes Skyld«, støier og larmer, er idel Uro,
ster sig i Tiden, ligesom den Syge paa Leiet, kaster alle Hensyn
sig som den Syge Klæderne, foragter Verdens Løn, gjør Plads
:llem Menneskene: da mene Mange, hvad han selv indbilder sig,
han er begeistret. Og dog er han Intet mindre, da han er
'sindet, og Tvesindethed ligner ikke mere Begeistring end Hvir-
en ligner den staaende Vinds Stadighed. Saaledes er jo al Utaal-
ıdighed, den er en Art Arrigskab; allerede i Barnet er dens Grund,
Barnet ikke vil give sig Tid; hos hiin Tvesindede fremkommer
ı derved, at Timeligheden og Evigheden ikke kan fordrages i
samme Menneske. Han kan, han vil ikke forstaae det Godes
ngsomhed, at den i Barmhjertighed er Langmod, at den i Kjær-
hed til de Frie ikke vil bruge Magt, at den i Viisdom mod de
robelige skyer ethvert Bedrag; han kan, han vil ikke ydmygt
staae, at det Gode kan undvære ham. Tvesindet er han, han
med sin Begeistring synes at kunne blive en Apostel, men ogsaa
ı blive en Judas, som forræderisk vil fremskynde det Godes Seier.

Forarget er han, han der ved sin Begeistring synes at elske det Gode saa høit, han er forarget paa dets Ringhed, naar det er iklædt Tidens Langsomhed. Hengiven er han ikke det Gode i unyttig Tjeneste, han bruser kun; og Den, der bruser, han elsker Øieblikket, og Den, der elsker Øieblikket, han frygter Tiden, han frygter, at Tidens Længde skal gjøre hans Tvesindethed aabenbar; og han forfalsker Evigheden, thi ellers maatte jo Evigheden endnu bedre gjøre den aabenbar. En Falskner er han, for ham er Evigheden Synskredsens skuffende Sandsebedrag, for ham er Evigheden Timelighedens blaanende Grændse, for ham er Evigheden Øieblikkets blændende Gøglespil.

En saadan Tvesindet er maaskee vanskeligere at kjende i Verden, fordi hans Tvesindethed ikke er aabenbar indenfor Verden, ingen Angiver og ingen Medvider har i Verdens Løn og Straf, da han har overvundet Verden, om end ved et høiere Bedrag, da hans Tvesindethed først er kjendelig paa Grændsen, hvor Timelighed og Evighed berøre hinanden, kjendelig der og altid kjendt af den Alvidende. Han vil ikke nøies med den salige Forvisning, der trøster over al Maade: at evigt har det Gode altid seiret, den salige Forvisning, der er en Eiendomssikkerhed over al Forstand, den salige Forvisning, som den unyttige Tjener kan have hos sig i ethvert Øieblik, selv naar Tiden er længst og han synes at udrette

ifører sig Tidens Langsomhed som en ringe Klædning, og han maa i Forhold til denne Omklædning klædes i den unyttige Tjeners ringe Skikkelse. Med sit sandselige Øie maa han ikke faae det Gode at see i Seiren, kun med Troens Øie kan han eftertragte dets evige Seier. Deri hans Tvesindethed, thi som der er en Tvesindethed, der adskiller i det Godes Væsen, hvad det selv for evigt har forenet; saa er hans Tvesindethed den, der forener, hvad det Gode i Tiden har adskilt. Den ene Tvesindede glemmer det Evige og tager derved Tiden forfængelig, den anden tager Evigheden forfængeligt.

4) Endeligen skulde Talen, inden den slipper Tvesindetheden for ligesom at vende Reenheden ud, minde om den mangfoldige Tvesindethed, om Svaghedens Tvesindethed, som den er i det virkelige Livs Daglighed, eller om, at Den, der kun vil det Gode til en vis Grad, at han er tvesindet.

I Grunden er dette Udtrykket for al Tvesindethed i Forhold til det Gode, at den kun vil det til en vis Grad; men hvad der blev udviklet i det Foregaaende, hvad der maaskee kunde kaldes Tvesindethedens falske Omsætninger i det Store, det havde dog et vist Skin af Eenhed og Enighed med sig selv, forsaavidt det var et Enkelt, der forfulgtes i Eensidighed, medens Eensidigheden, hvor underligt dette end synes, netop var Tvesindetheden i den Eensidige. Det daglige Livs Omsætninger derimod ere ikke i det Store; i det daglige Liv er det allerede sjeldnere, blot at see En, der vil noget Forkeert med en vis Overeensstemmelse og Anstrængelse; i det daglige Liv gjøres Omsætningerne i det Mindre, hvorved Tvesindetheden bliver mangfoldigere sammensat i den Enkelte: som en Kjøbmand, der kun handler med een Vare, er et sjeldnere Syn, saaledes ogsaa den Tvesindethed, der har en vis uægte Eenhed; som derimod almindeligviis en Kjøbmand handler med forskjellige Varer, saaledes er Tvesindetheden, almindeligviis, den mangfoldige. Afveien bliver derfor mindre kjendelig som denne bestemte, nei Afveiene krydse sig — og den rette Vei paa de forskjelligste Maader, og paa den forskjelligste Maade er den Enkelte i denne Krydsen, hans Liv vel bestemmeligt som Tvesindethed, men ikke let nærmere at bestemme, fordi han end ikke indenfor Tvesindetheden er i Overeensstemmelse med sig selv i noget Bestemt, men i Ubestemmelighed omtumlet af enhver Luftning; fordi han lærer og lærer,

---

lærer og lærer, og dog aldrig osv.] smlgn. 2. Tim. 3, 7.

og dog aldrig kommer til Sandhedens Erkjendelse, eller kommer den nærmere, da han snarere kommer længere og længere bort, jo mere han lærer af denne forvirrede og forvirrende Underviisning. Fremfor den tidligere Tvesindethed har denne det Gode ved sig, at den dog svagt vil det Gode, at den ikke har hiin tidligeres Haardnakkethed, men Svagheden er maaskee stundom lige saa uheldbredelig.

Denne Tvesindethed er vanskelig at tale om, da den ligner baade det Ene og det Andet, og da den idelig vexler i Omskiftelse — saa hurtigt, at den kan have forandret sig flere Gange, medens Talen neppe er færdig med at beskrive een Yttring. Broget spiller den ikke blot i alle mulige Farver, men der er end ikke nogen Lov for dette Farvespil, som blander Farverne og Farveforholdene i ny og ny Forvirring: saa der er idel Nyt under Solen — og dog bestandigt den gamle Tvesindethed. Ja, hvad der gjør den endnu vanskeligere at tale om, er, at den i det daglige Liv, hvor den ret hører hjemme, indenfor Bestemmelsen Tvesindethed omgaaes sammenlignelsesviis med sig selv, saa den ene Tvesindede ved at være lidt mindre tvesindet end den anden gjør Fordring paa Udmærkelse, uagtet hans Grad-Forskjel er indenfor den væsentlige Lighed, hvorved det tilsidst synes som var hiin sande evige Fordring, der kræver Hjertets Reenhed ved at ville Eet, som var den afskaffet

›s synes det i Verden, saaledes maa det synes indenfor Time-
›ns skuffende Synskreds; men i Evigheden skal det gjøre en
Forskjel, om En var nøieregnende eller ikke. Og dog er
den jo ikke som en ny Verden, saa Den, der havde levet i
paa Tidens og Travlhedens Viis, naar han lykkelig og vel
kommen i Evigheden, nu kunde forsøge sin Lykke i at an-
vighedens Skik og Brug. Ak, Tiden og Travlheden troer, at
den er saa langt borte; og dog har aldrig nogensinde i Skue-
den Kunstforstandige havt saaledes Alt i Beredskab til Skue-
ns og de Spillendes Forvandling, som Evigheden i Forhold
en har Alt i Beredskab, Alt — indtil det Mindste, indtil det
›dige Ord, der er talet; har Alt i Beredskab i ethvert Øieblik
›ndt den tøver.
, at da Talen, langtfra at sinke Nogen, som vil det Gode i
ed, eller at kalde Nogen fra gavnlig Virksomhed, dog maatte
e en Travl; thi denne Travlhed er jo som en Fortryllelse,
geligt er det at bemærke, hvorledes dens Magt voxer med
igende Summen, hvorledes Fortryllelsen griber om sig, hvor-
den fanger efter det tidligere Bytte, saa neppe Barndommen
ngdommen undes den Stilhed, den Fjernhed, hvori det Evige
en guddommelig Væxt. Og gjør end Travlheden i Hast en
nmelse, mener selv dens flygtige Viisdom at indsee det Gavn-
at der ogsaa er en travl Mand med som engang imellem i
forkynder hiin høiere Betragtning af Livet om at ville det
i Sandhed: ak, er dette dog det rette Forhold, at hvad Alle,
især, skulde gjøre, det fritages noget nær Alle mere eller
e for, men da faaer, for en Fuldstændigheds Skyld, En i
ıed den Opgave, at forkynde hiin høiere Fordring, hiin høiere
ing, der hvis den blot paa nogen Maade skulde tilfredsstilles,
ıd i Skrøbelighed og Ufuldkommenhed, vilde kræve ethvert
›skes samlede Sind, hans stadige Flid, hans bedste Kræfter!
ltsaa i Travlheden er Tvesindetheden; som Gjenlyden
Skoven, som Stilheden boer i Ørkenen, saaledes boer Tve-
heden i Travlheden. Thi at Den, der vil det Gode kun til
Grad, at han er tvesindet, at han har et adspredt Sind, et
Hjerte, behøver neppe at forklares; men Grunden kan vel
e at forklares og udvikles: at der i Travlheden hverken er
ller Ro til at vinde den Gjennemsigtighed, som er
len for at forstaae sig selv i at ville Eet, eller blot for fore-
at forstaae sig selv i sin Uklarhed. Nei, Travlheden, hvori
›estandigt gaaer videre og videre, og Larmen, hvori det Sande
dig gaaer mere og mere i Glemme, og Forholdenes Mængde,

Tilskyndelsernes og Forhindringernes, gjør det bestandigt umuligere for En at vinde noget dybere Kjendskab til sig selv. Det er Sandhed, at et Speil har den Egenskab, at man i det kan see sit Billede; men saa maa man staae stille. Iler man hastigt forbi, da faaer man Intet at see; gaaer man maaskee med et Speil hos sig, som man ikke fremtager: hvorledes skulde man da faae sig selv at see? Saaledes iler den Travle fremad med Muligheden af at forstaae sig selv hos sig; men den Travle bliver ved at løbe, og det kommer aldrig til Forstaaelsen, ja det gaaer ham vel snarere mere og mere i Glemme, at han har Muligheden hos sig. Og dog tør man neppe sige det til den Travle, thi hvor knap Tid han end ellers har, har han dog stundom god Tid til en Mangfoldighed af Undskyldninger, ved hvis Brug det Sidste bliver værre end det Første, Undskyldninger, hvis Viisdom omtrent er den samme, som naar den Seilende troer, at det er Havet, ikke Skibet, der bevæger sig. Man tør neppe sige det til ham, thi hvor knap Tid han end ellers har, har han dog stundom god Tid til med Ligesindede at afrive det Latterliges umodne Frugt af deres Viisdom«, for at bespotte den Talende som et udueligt Menneske i Livet, som et Menneske, den Travle i sin Kløgt overseer — fra Undskyldningernes ophøiede Synspunkt. Den Travle har jo ogsaa overalt Medhold imod ham, overalt i den mangfoldige Travlheds stigende Summen,

Saa har da den Tvesindede maaskee en Følelse for det ode, en levende Følelse; naar Nogen vil tale om det Gode, især aa Digterviis, da er han hurtig bevæget, let tilskyndet til at hensmelte i Rørelse. Dersom Verden gaaer ham lidt imod, og da Nogen vil tale til ham om, at Gud er Kjærlighed, at hans Kjærlighed overgaaer al Forstand, omfatter i sit Forsyn selv Spurven, om ikke falder til Jorden uden hans Villie; vilde Nogen tale derom, især paa Digterviis: da er han greben, han griber efter Troen som efter et Ønske, og med Troen griber han efter den ønskede Hjælp. Han har da i Ønskets Tro en Følelse for det Gode. Men maaskee bliver Hjælpen; istedenfor den kommer der en Lidende til ham, om han kan hjælpe. Men denne Lidende finder ham utaalmodig, frastødende, denne Lidende maa nøies med den Undskyldning: »at han nu ikke er oplagt eller stemt til at bekymre sig om Andres Lidelser, da han selv har Gjenvordighed«. Og dog mener han, at have Troen, Troen paa, at der er et kjærligt Forsyn til, som hjælper den Lidende, et Forsyn, som ogsaa bruger Mennesker til sine Redskaber. — Muligen kommer nu den ønskede Hjælp, han er atter hurtigt opblussende i Taknemlighed, smægtende i en blødagtig Forestilling om det kjærlige Forsyns Godhed; nu, mener han, har han ret grebet Troen, nu har den i ham seiret over enhver Tvivl og enhver Indvending: ak, og hiin anden Lidende er reent gaaet ham i Glemme. Hvad er denne Tilstand Andet end Tvesindethed! Thi dersom der overhovedet skal være Tale om Indvendinger mod Troen, om Begivenheder og Tildragelser, der ligesom synes at gjøre Modsigelse mod den og mod det kjærlige Forsyns Omsorg: da er hiin anden Lidende, som ikke blev hjulpen, som endog af Den, der kunde hjælpe, blev frastødende afviist med den Undskyldning, at han tilfældigviis ikke var oplagt, hiin anden Lidende er jo den kraftigere Indvending. Men dette undgaaer reent den Tvesindede, at han i det Øieblik, han mener, at Troen har seiret i ham, at han da netop handlende modbeviser denne Overbeviisning. Eller er dette ikke Tvesindethed, at mene at have en Overbeviisning, som man selv handlende modbeviser? Er dette ikke i Sandhed det største Beviis for, at man har en Overbeviisning, at Ens eget Liv handlende udtrykker den? Er det ikke den eneste Sikkerhed for, at Ens saakaldte Overbeviisning ikke forandres alle Øieblikke i Forhold til det Forskjellige, der hænder En selv, som øieblikkeligt forandrer En og forandrer En Alt, saa man idag har Troen, og imorgen har tabt den, og faaer den igjen iovermorgen, indtil der hænder noget ganske usædvanligt, saa man næstendeels ganske taber den, formenende, at man har havt den! — Sæt der var tvende

der plantede Øret ikke høre; men er den omvendt
ligeledes skjøn og overbevisende: skulde Den, hvis l
Kjærlighed, skulde han ikke troe, at Gud er Kjæ
Travlheden er der hverken Tid eller Ro til den st
tighed, som lærer Ligelighed, som lærer, at ville d
med andre Mennesker, den ædle Eenfoldighed, sc
Forstaaelse med ethvert Menneske; der er hverke
til at vinde en Overbeviisning. Derfor bliver selv T
Kjærlighed, og det at ville det Gode, i Travlhedeı
og Tvesindethed; eller er det ikke Tvesindethed a
Overbeviisning, eller rettere at leve i den idelig og
Indbildning, at man har og man ikke har en Over

Saaledes bedrager Følelsen den Travle i Tvesind
havde han efter en opblussende Angers Sønderknus
aflader i Mathed, en Overbeviisning, som han mee
der er en Barmhjertighed, der tilgiver Synder; m
han strængt Den Tilgivelse, der var ham Noget skyl
altsaa, som han meente det, troende en Overbeviis
er en saadan Barmhjertighed til, og handlende negt
er til; handlende gjorde han Sit for at bevise, at
Sæt der var tvende Mennesker; hiin Tvesindede,
Menneske, som hellere end gjerne vilde tilgive sin
han blot selv maatte finde
var i Sandhed overbeviist
til? Den Sidste havde dog

:derfores der ham da selv nogen Uret, da var det ham, som aatte der skee Tegn i Himlen og paa Jorden, som kunde Ver- :ns-Ordenen, ligesaa lidt som han, sove før dette var gjort godt jen; og det var ikke Selvkjærlighed, der hidsede ham, men det ır Følelsen for Retfærdighed — saa meente han. Og naar han ı fik sin Ret, hvor megen Uret den end havde kostet mod Den ; Den: da prisede han atter Verdens Fuldkommenhed. Følelsen ıvde vel henrevet ham, men ogsaa revet ham hen, saa han havde emt det Vigtigste: i Sandhedens Tjeneste med Selvopoffrelse at ævde Ret og Retfærdighed. Thi hvo af disse Tvende er vel i andhed overbeviist om, at der er Retfærdighed til i Verden: Den, er lider Uret for at gjøre Ret; eller Den, der gjør Uret for at ıae sin Ret.

Den umiddelbare Følelse er vel det Første, er Livskraften, i en er Livet, som det jo er sagt, at fra Hjertet udgaaer Livet; nen da maa denne Følelse »bevares«, saaledes forstaaet, som naar let siges: »bevar Dit Hjerte, thi fra det udgaaer Livet«, den maa enses fra det Selviske, bevares fra det Selviske, den maa ikke overlades til sig selv, tvertimod maa jo altid det, der skal bevares, betroes i en Høieres Vold, som bevarer det, — saaledes beder endog den kjærlige Moder Gud at bevare hendes Barn. I den umiddelbare Følelse forstaaer det ene Menneske aldrig det andet. Saasnart Noget hænder ham selv, forstaaer han Alt anderledes. Naar han selv lider, forstaaer han ikke en Andens Lidelse, og naar han selv er lykkelig forstaaer han den heller ikke. Selvisk orstaaer den umiddelbare Følelse Alt om sig selv, og er derfor i Tvesindethedens Splid med alle Andre, thi kun i Oprigtighedens el forstaaede Ligelighed kan der være Eenhed; og i selvisk Kort- ynethed forandres hans Overbeviisning bestandigt, eller det er et Tilfælde, at den ikke forandres, da dette har sin Grund i, at hans iv tilfældigviis ikke berøres af nogen Forandring. Men en saa- an Overbeviisningens Fasthed er en Indbildning i den Forkjælede, ti ikke da er en Overbeviisning fast, naar Alt ligesom paatvinger n den og fæstner den, men dens Fasthed viser sig i Alts Om- skiftelse. Dog undgaaer vel sjeldent et Menneskes Liv alle For- andringer; og i Forandringerne er den umiddelbare Følelses Over- beviisning en Indbildning, det øieblikkelige Indtryk oppustes kun i en Betragtning af hele Livet.

Saa havde den Tvesindede maaskee en Erkjendelse af det Onde; det stod i Betragtningens Øieblik saa tydeligt for ham,

---

fra Hjertet udgaaer Livet; Ordspr. 4,23.

saa klart, at det Gode dog i Sandhed har alle Fordele paa sin Side, at det i Sandhed er Vinding baade for dette Liv og for det kommende; ja, det var ham om Hjertet, som maatte han kunne overbevise hele Verden derom. Maaskee fordredes dette dog ikke af ham, at han saaledes skulde gaae ud med sin vundne Overbeviisning for at overbevise Andre; men Prøvelsen udeblev derimod ikke, der skulde forsøge hans — vundne Overbeviisning. Ak, Betragtning og Betragtningens Øieblik skjuler trods al sin Klarhed let over en Skuffelse, fordi dens Øieblik har Noget tilfælles med den forfalskede Evighed. Der er en Forkortning, som er nødvendig for at Betragtningen kan komme istand, den maa forkorte Tiden meget, ja den maa egentligen kalde Sindet og Tanken bort fra Tiden for at fuldende sig selv i en forfalsket evig Afrundethed. Det er hermed ligesom naar Kunstneren tegner et Land: Tegningen kan jo ikke blive saa stor som Landet, den bliver uendeligt mindre, men desto lettere bliver det ogsaa for Betragteren at overskue hiint Lands Omrids. Og dog vil det vel hænde Betragteren, naar han pludseligen blev hensat i hiint Lands Virkelighed, hvor det har hele sin Gyldighed med de mange, mange Mile, at han da slet ikke kan kjende Landet igjen, eller faae noget Syn af det, eller som Reisende hjælpe sig til Rette i det. Saaledes vil det ogsaa gaae den Tvesindede. Hans Erkjendelse har

da kastede han Betragtningen fra sig, og misforstod Betragt-
ns Øieblik som et Bedrag, indtil han atter blev alvorlig i et
gtningens Øieblik. — Eller den Tvesindede tilstod maaskee
elv, at han havde gjort Uret, havde handlet ilde, var kommen
en Afvei; men da blev det ham i Overveielsen saa indlysende,
iltalende, at det dog er saaledes, at Straffen er som Læge-
t, ja aldrig, syntes det ham, havde nogen Læge saaledes gjort
midlet tækkeligt, som denne Overveielse ligesom indyndede
en. Men naar saa Straffen kom, og den, hvad jo ogsaa
n veed, et Øieblik gjorde Tilstanden værre for ret at trænge
edende ind: da blev han utaalmodig. Han havde i Over-
en tænkt sig helbredet, tænkt, hvor godt det var, naar det
verstaaet — naar det var overstaaet. Saaledes har altid den
en uforholdsmæssig Indbildningskraft, han tænker strax,
an han saa vil indrette sig, og hvor godt han saa skal have det,
først Det og Det er gjort: han tænker mindre paa, at det er
g Det han skal gjøre. Og i Overveielsen seer dette jo meget
dende ud; men naar han skal tiltræde Veien (thi Overveielsen,
r ude over Veien), saa forandres Alt. Istedenfor nu at be-
Overveielsen og Overslaget hos sig, og holde sig den efter-
g, kaster han Overveielsen fra sig. Letsindigt har han taget
eielsen forfængeligt, som var den Helbredelsen ved Læge-
t; og da Helbredelsen skal begynde, misforstaaer han Over-
en letsindigt som et Bedrag. Er dette ikke Tvesindethed: at
syg, at give sig under Lægens Behandling, og saa ikke ville
ægen, men vilkaarligt afbryde! Er dette ikke Tvesindethed,
den Syge maaskee er gaaet ind i Badet, hvor Heden voxer,
nu pludselig finder det for varmt, løber ud — udsat for alle
; er det ikke Tvesindethed, naar han dog endnu har en
ng af Overveielsen tilbage og derved en Forestilling om, at
egentligen er syg, og derfor snart igjen begynder sin Hel-
lse paa samme Maade!

den Erkjendelse, der, som Betragtning og Overveielse, er
Evighedens Afstand fra Tid og Virkelighed, er der vel Sand-
den Erkjendende kan forstaae Sandheden deri, men han kan
forstaae sig selv. Det er vist, at uden denne Erkjendelse er
enneskes Liv mere eller mindre tankeløst; men det er ogsaa
at denne Erkjendelse, fordi den er i en forfalsket Evighed
ndbildningen, udvikler Tvesindetheden, dersom den ikke rede-
erhverves langsomt ved Villiens Reenhed.

Saa havde den Tvesindede maaskee en Villie til det Gode;
el har ogaaa Den, der bedrages til Tvesindethed ved Følelsen,

eller ved hiin fjerne Erkjenden, en Villie, men denne fik ingen Magt, og Spiren til Tvesindetheden laae i det indre sjælelige Misforhold. Altsaa, han har en Villie til det Gode, han er ikke uden Forsæt eller Forsætter, og Beslutninger og Planer for sig selv, og ikke uden Deeltagelsens Planer for Andre. Men dog er der undgaaet ham Noget, han mener nemlig ikke, at Villien i sig selv er eller dog skal være det Fasteste af Alt, at den skal være haard som det Sværd, der kunde hugge Stene, og som dog var saa blødt, at det kunde vikles om Livet; han mener ikke, at det er Villien et Menneske skal støtte sig ved, ja, at naar Alt brister, at det da er Villien et Menneske maa holde sig til; han mener ikke, at Villien er det Bevægende, men at den skal selv bevæges, at den i sig selv er vaklende og derfor skal understøttes, at den skal bevæges og understøttes ved Grunde, Hensyn, Andres Raad, Erfaringer, Leveregler. Hvis vi, hvad der jo er rigtigt, ville sammenligne Villien med Skibets Fart, Villien i Mennesket med Skibets Fart, i hvilken det (Mennesket) føres frem: da mener han derimod, at Villien, istedetfor at drive Alt, selv er Noget, der skal slæbes fremad, at det er Grunde, Hensyn, Andres Raad, Erfaringer, Leveregler, der ligesom gaae ved Siden af, og trække eller slæbe Villien fremad, saa Villien sammenlignes med Skibet, ja med et Fragtskib. Men i samme Øieblik er Villien netop gjort afmægtig, nedsat til en vis Grad; i Forhold til som der er Grunde og Hensyn og

: sidder øverst tilbords og Forbrydelsen næst øverst, eller
›rydelsen øverst og det Gode næst øverst — i godt Selskab
hinanden: saa staaer han der. I sig selv har han en Mod-
ighed for Tvesindethedens Sygdom, hans Følelse er reent
ldelbar, hans Erkjendelse kun styrket ved Betragtning, hans
e ikke modnet: hurtigt, ak hurtigt er han da smittet — eet
r mere. Det er ikke noget Nyt, men en gammel Fortælling;
det gik ham, saa er det gaaet Tusinder før ham — det siger
nu selv i Forbigaaende til sin Undskyldning, thi han har
taget Undskyldningernes Indvielse.
Maaskee vilde her en Taler — der var ligesaa tvesindet som
Tvesindede, og derfor egentligen kun vil bedrage, vil skildre
let at ville det Gode lokkende, lokkende med den Udsigt at
e til Noget i Verden, maaskee vilde han ende Skildringen med,
iin Tvesindede blev til Intet i Verden — for at forfærde os.
vi ville ikke bedrage, vi ville endnu mindre gjøre det For-
lelige, at forfærde ved et Bedrag, hvilket er ligesom at anbe-
Usandheden, vi ville kun sige, at, evig forstaaet, blev hiin
indede til Intet. I Timeligheden derimod blev han formodent-
Forhold til sine Evner og sin utrættelige Travlhed en vel-
nde Mand, eller til en vis Grad en velhavende Mand, en an-
Mand, eller til en vis Grad en anseet Mand, eller hvad han
an kunde blive indenfor det Omfang: til en vis Grad, hvor-
end ikke er negtet, at han jo gjerne kunde blive den rigeste
l i Verden, thi ogsaa det at være den Rigeste er kun et Noget
n vis Grad, medens ene Evighedens Bestemmelser ere over en
Grad. Timeligheden med Alt hvad som den tilhører er lige-
dens Sandheder, til en vis Grad, kun Evigheden og dens
lhed er evig. Derfor lader os ikke bedrage og sige, at man,
sk forstaaet, i Timeligheden kommer videst ved at ville det
e i Sandhed; lad Talen ikke være lige saa tvesindet som Ver-
er. Nei, i Timeligheden kommer man, jordisk forstaaet, videst
Tvesindethed og fornemlig, det maa indrømmes, ved den Tve-
ethed, der har en uægte Glands af Eenhed og Enighed med
selv. See, Ærlighed varer længst, den varer nemlig ogsaa da,
den rige Mand blev fattig ved sin Ærlighed, den varer ogsaa
naar den engang rige, senere fattige, Mand er død og borte;
naar Verden er gaaet under og glemt, naar der hverken er
igdom eller Rigdom eller Penge mere, naar den engang rige,
re fattige, Mand længst har glemt Fattigdommens Lidelser, da
r endnu hans Ærlighed. Og dog skulde man troe, at Ærlig-
kun forholdt sig til Penge og Penges Værd, at det gik den

ligesom Uærligheden, at den ophørte med Penge-Verdenens Ophør. Ja vist forholder Ærlighed sig til Rigdom og Fattigdom og Penge, men den forholder sig ogsaa til det Evige, og den forholder sig ikke tvesindet: til Penge og til det Evige, den forholder sig i Penge-Forholdet — til det Evige. Derfor varer den, den varer ikke længst til en vis Grad, den varer. Hiint Udsagn er derfor intet Ordsprog, det er en evig Sandhed, det er Evighedens Oplad-delse. Derimod er der et Ordsprog, som siger: at der skal lidt mere til end Ærlighed for at komme gjennem Verden. Men Spørgs-maalene, paa hvilke Udsagnene svare, ere ogsaa yderst forskjellige: det som spørger, om hvad der varer; og det som spørger: hvor-ledes kommer jeg igjennem. Den, der kun spørger om, hvorledes han kommer igjennem, han vil jo ikke videre; men den, der spørger om, hvad der varer, han er allerede kommen igjennem, han er allerede gaaet over fra Timeligheden til Evigheden, skjøndt han endnu lever. Den Ene erkyndiger sig kun **til** en vis Grad, den Anden spørger **evigt**, og hvis han i Fristelsens Stund, da hans Ærlighed forsøgtes, spurgte rigtigt, saa faaer han strax og hisset faaer han igjen Evighedens Svar: ja den varer! — O, det er dog bedre, at gaae til Sorrigs Huus end til Gjæstebudshuus, og selv der kan man jo lære, at »om hundrede Aar er Alting glemt«. Ja, visseligen længe før er Gjestebuddet glemt, og de gjæve Brødre

·. Dette var det Første, **Muligheden** af at kunne ; men for da **virkeligen i Sandhed at ville Eet, maatte** ɜ **det Gode i Sandhed.** Om enhver Villen af det Gode som ikke vil det i Sandhed, maa der siges, at den er lethed. Saa var der en Tvesindethed, som mere og handlende i en Slags Overeenstemmelse med sig selv ville det Gode, men bedragersk vilde noget Andet, den Gode: for Lønnens Skyld, af Frygt for Straf, eller ıadighed. Men der var en anden Tvesindethed, Svagden der er almindeligst blandt Menneskene, den mangvesindethed, som vil det Gode i en Slags Oprigtighed, n til en vis Grad.

ʒaar Talen videre. Skal da et Menneske ville det Gode i da maa **han ville gjøre Alt for det,** eller **han maa ville for det.** Dette forstaae vi igjen saaledes, at denne Indler Menneskene, eller minder om den Deling, som er i ɜden, i: de Handlende og de Lidende, saaledes at vi, hvor om at ville gjøre Alt, tillige tænke paa den Lidelse, som forbunden dermed, uden dog at kalde et saadant Men-Lidende, da han væsentligen er Handlende. Men ved de tænke vi paa dem, som Livet selv synes at have anviist og om man saa vil, de unyttige Lidelser, unyttige, fordi e ikke gavne Andre, ikke gavne nogen Sag, snarere ere de Lidende selv til Byrde.

et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa ville gjøre Alt for det Gode.

t tale vi da om: at ville gjøre Alt for det Gode. Alt — r denne Tale ikke let af ubegrændseligt Omfang, naar Alt ıes; bliver det ikke en Umulighed at beherske Forskjelɐ og Talen derved ubestemmelig, da jo det Gode kan t Forskjelligste af de Forskjellige: kan stundom fordre, ımeske skal forlade sin anseete Stilling og iføre sig Ringbortgive al sin Eiendom til de Fattige, skal end ikke ,rave sin Fader; og da igjen kan fordre af Andre, at de ɜrtage Magten og Værdigheden som bydes, at de skulle Rigdommens Virkekraft, at de skulle begrave Faderen, ee en stor Deel af deres Liv være helliget til den Tro-

ave sin Fader] smlgn. Luc. 9,59.

skab, der forsaavidt er tro over Lidet, som det egne Liv ingen egne Fordringer har, men kun er tro over en Afdøds Minde! Nu saa lader os derfor, istedenfor til Forvirring og Adspredelse at mangfoldiggjøre Enkelthederne, hvorved desuden saa let mindes om Smaalighedens Rangstrid, naar den Ene ved at gjøre det Ene troer at gjøre mere for det Gode end den Anden, der gjør noget Andet, om de dog, hvis de Begge i Forhold til Fordringen gjør Alt, gjøre lige meget, og hvis Ingen af dem gjør Alt, gjøre lige lidt; lader os istedenfor at mangfoldiggjøre Enkelthederne, eenfoldiggjøre dette Alt i sin væsentlige Eenhed og Ligelighed, idet vi sige, at ville gjøre Alt er: at ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen; thi Afgjørelsen er netop det afgjørende Alt, som den ogsaa er det væsentlige Eet. Saa bliver der ingen fristende Anledning til Smaalighedens misforstaaede Rangstrid; saa kan Talen fatte sig kortere, den behøver ikke at nævne det Mangfoldiges mange Navne, og er dog netop i Sandheden idet denne væsentlige Korthed svarer til den fyldige Korthed, som det i Livet er, at ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Ingen troe nemlig, at dette er en vidtløftig Sag, tvertimod er det dette, som i Evighedens Forstand, hvis jeg saa tør sige, forkorter alle Livets Brøker, (thi Evighedens Længde er den sande Forkort-

ldefuldt spilder sin Tid i unyttige Lidelser, til mismodigt at ımenligne sin Unyttighed, sin Elendighed, sin ikke blot overige, men for Andre byrdefulde Tilværelse, med de Handles store Bedrifter. Ak, ofte nok maa en saadan Ulykkelig, iden sin tunge, uskyldige Lidelse, endnu bære Overmodets og vlhedens og Dumhedens strænge Dom, der vel kan irettesætte ı. vel kan krænke ham, men ikke kan forstaae ham.

Dog nu tale vi om, at gjøre Alt, og tale om de Mennesker, m paa een eller anden Maade den udvortes Verden er anviist ı Skueplads. Hvor stor eller lille Opgaven er, gjør aldeles en Forskjel, Gud være lovet, det gjør aldeles Intet i Forhold det Høieste, i Forhold til at ville gjøre Alt. O, hvor er dog Evige saa barmhjertigt mod os Mennesker! Al den fordærve· Strid og Sammenligning, der hovmoder og krænker, der sukker misunder, kjender det Evige ikke; ligelig er dets Fordring til hver, den Største, der har levet, og den Ringeste; ja, ikke smiSolens Straale mere ligeligt til Bondens Hytte og til Herskeıs Palads, end det Evige seer ligeligt ned til den Høieste og til ı Ringeste, ligeligt, nei ikke ligeligt, thi hvis den Høieste ikke gjøre Alt, da seer Evigheden i Vrede til ham. Og skulde det ȝensinde, ved menneskelig Opfindsomhed, tilsidst lykkes den ȝe at kunne narre Solen til at skinne mere indbydende over ıs Palads end over Armodens Hytte: det Gode og Evigheden l man aldrig saaledes kunne narre. Fordringen er ligeligt den ıme til Enhver: at ville gjøre Alt; opfyldes den, saa lyser det le sin Velsignelse ligeligt over Enhver som er og forbliver i jørelsen.

Skulle vi nu, paa jordisk og timelig Viis, anbefale Afgjørelı; skulle vi sige: »lige saa godt at springe i det som at krybe i vov det derfor lige saa godt først som sidst, thi det kan vel kes en Tidlang at dandse paa Roser, men Besværlighedernes skelige Tid kommer nok, og saa er det altid godt at være foredt.« O, lader os aldrig ville sælge det Hellige, eller rettere, er os aldrig glemme, at i den Forstand er Evigheden ikke til-, at den holder sig for god til at sælges naar den skal kjøbes en Tingende, en Formastelig. Ja, dersom en Tempelrøver blandt ·brydere er en af de afskyeligste, da er denne sminkede Kløgt ogsaa, der kløgtig vil det Høieste, uden at ville det i Sandhed. n lykkes det end Tempelrøveren at rane de hellige Skatte, rkelig at sætte sig i Besiddelse af dem, fordi de ere noget vortes: hiin Kløgtige lykkes det aldrig at stjæle Afgjørelsen eller stjæle sig til Afgjørelsen. Den udøvende Retfærdighed, der evigt

udøver Retfærdighed, er saa aarvaagen, at enhver Forbrydelse ikke blot ikke bliver farlig for det Evige, men end ikke, i Ufuldkommenhedens Forstand, virkeligen bliver til, da den bliver en Selvangivelse. I Forhold til det Evige er Forbrydelsens Høieste ligesom hvis Tempelrøveren, istedenfor at stjæle de hellige Kar, gik hen til Øvrigheden og sagde: jeg vilde stjæle de hellige Kar, saaledes: det lykkes ikke med at stjæle Afgjørelsen, men den Skyldige melder sig blot selv hos det Evige og siger: jeg vilde stjæle Afgjørelsen. Thi evigt er der intet Sandsebedrag, og saaledes heller ikke, hvad der sædeligt er det Samme, ingen *virkelig* Besiddelse — af stjaalent Gods. Lader os derfor ikke bedragende og ikke daarligen anbefale Afgjørelsen. Ønsker Nogen at liste sig gjennem Livet, saa lad ham det, eller, gid dog Sandheden engang maatte gribe ham, saa han vil Afgjørelsen for det Godes Skyld, men lad os ikke indbilde ham, at han ved en List kunde listigen tage Afgjørelsen med sig paa sin listende Vei gjennem Livet.

Afgjørelsen er, at ville gjøre Alt for det Gode, er ikke, klogtigen at ville have Fordeel af det Gode. Ak, men der er i ethvert Menneske en Magt, en farlig og ogsaa en stor Magt. Denne Magt er *Klogskaben*. Klogskaben attraaer bestandigt mod Afgjørelsen, den kæmper for sit Liv og sin Ære, thi seirer Afgjørelsen, da er Klogskaben som aflivet, nedsat til at være en Tjener i Foragtelighed, hvis Tale man nøie agter paa, men hvis Raad man

e, siden man undgik Faren), da er man netop sjunken i For-
rvelsen.

Saa siger da en Klog: »bag efter er for sildig, naar jeg først
vovet mig for langt ud og er knuset, hvo skal da hjælpe mig;
skal jeg være en Værkbruden for hele mit øvrige Liv, en
t og et Ordsprog blandt Menneskene, hvo skal saa hjælpe
?« Hvo der skal hjælpe ham? Hvo Anden vel end den Magt,
illid til hvilken han vovede sig saa langt ud — dog vel ikke
ı Den, der er stærkere og hjælper en Svag, men som, naar den
ttige Tjener gjør Alt for at gjøre sin Herres Villie. Men nu
r den Kloge ved Hjælp af Udflugterne, som var det Gode selv
en Magt, eller som var dets Magt for Intet at regne, saa det
aa var den Kloge, der (hvis han vilde vove det) ved at gjøre
skulde hjælpe paa det Gode. Er dette saa, da er det jo rig-
ok sandt, at der Ingen er til at hjælpe ham — dersom han
eligen vovede saaledes, og Det da virkeligen indtraf, hvad en
tigt opfindsom Indbildning udfinder, for at Udflugtens kummer-
Baggrund kan glemmes over den Skræk indjagende Forgrund.
grundløs er Udflugten. Og selv om det Forfærdelige nu skete,
len tillidsfuldt Vovende kom til Skade: pleier dog endog en
isk Regjering at sørge for sine troe Tjenere, der i Troskab
Staten gaae den farefulde Gang, skulde da Gud og det Gode
ogsaa sørge for sine troe Tjenere, naar de blot ere oprigtige!
selv om det Forfærdelige skete, naar den Oprigtige havde
t Alt, at det da var, som sagde Styrelsen til ham: min Ven,
kan jeg ikke bruge: o, det er dog vist, at det ringeste Naade-
i det Godes Tjeneste er uendeligt saligere end at være den
tigste udenfor. Sandeligen, Sandeligen, det er dog sandt, det
ed Bæven sandt, i Forhold til den Ugudelige, men det er
a i Naade glædeligt sandt for den Oprigtige: Gud narres ikke
et Menneske! Selv om den Oprigtige kom til Skade, maaskee
det dog netop dette Styrelsen skulde bruge! Er det ikke
e seet, at Brønden først blev tilkastet, da Barnet var faldet i,
ens den forstandigste Tale og Formaning Intet havde bevirket:
vel, hvis den Oprigtige er villig til at være Barnet, der falder
r saa hans Voven været frugtesløs? — Saa siger en Anden:
har ikke Kræfter til saaledes at vove Alt«. Atter Udflugt, en
ugt ved Hjælp af det Ord: »Alt«, thi det Gode kan jo ogsaa
e og beregne Fordringen i Forhold til de Kræfter han har.
ernæst, hvis han i Oprigtighed vil vove, da faaer han vel

unyttige Tjener, smlgn. Luc. 17,10.

nok Kræfterne i Afgjørelsen. Men den Kloge vil ved Hja
Udflugterne have Kræfterne forud, han vil tage dem forfæ
som naar Krigeren, for at være sikker paa at blive udmæ
Slaget, forlanger Udmærkelsen forud. Og dog er dette
usandt, thi det er tvivlsomt, hvorvidt Slaget giver Kræfter,
det er vist, at Tilliden, hvormed der voves, giver overmen
lige Kræfter, men det er ogsaa vist (o, forunderlige Nøiagt
at Den, der ikke har Tilliden, han fatter det heller ikke. Se
store Krigsskib faaer først sin Bestemmelse at vide paa
Skuden veed Alt forud. Og aandeligt forstaaet er kun De
Dybet, der vil gjøre Alt, ligegyldigt enten han er den Høieste
den Ringeste; Skuden er den Kloge, ligegyldigt enten han e
Høieste eller den Ringeste. — Saa siger Een: »den Smule jeg
gjøre er for Intet at regne«. Den Kloge er høflig, han underb
han siger: »hav mig undskyldt«, han lader som var det God
fornem Mand, og det at ville det Gode en fornem Sag. Men
er en Misforstaaelse, dog nei, her er det en Udflugt. Det
er ikke fornemt, det forlanger hverken Mere eller Mindre end
om dette er en Smule eller ikke, gjør hverken fra eller til.
Enkens Skjærv, men den var Alt hvad hun eiede, var for
ligesaa stor en Sum som al Verdens Guld i een Dynge, og
En der eiede al Verdens Guld, gav Alt, han gav ikke mere

ı. Gud give han ikke blot vil tage et Hensyn til sin Frem-
let er for Lidet, men sætte sig den ene for Øie, og huske
ıans Fremtid er — en Evighed.
hvor skulde man vel blive færdig med at tale om alle
', hvo vilde paatage sig dette frugtesløse Arbeide, denne
Luften! Og selv om Nogen vilde, selv om det lykkedes
ælle dem alle, og et Øieblik at holde dem sammen, at de
rette Overløbere smuttede bort, antoge et andet Snit,
'e i Væsen det Samme: der bliver dog altid een Udflugt
ɔm der dog ikke skulde være een endnu, om en priselig
ikke skulde lade En ved et gjentagent Eftersyn opdage,
ʼar een Grund overseet og altsaa een Udflugt endnu

gav da den Tvesindede, forledt af Klogskaben, efter for
ne. »Men saa blev han ikke til Noget.« O, lader os
rage Ynglinge, lader os ikke sidde og kjøbslaae i For-
til det Hellige, ikke danne en vanhellig Indledning til det
ɔm skulde man ville det Gode i Sandhed for at blive til
'erden. Jo vist blev den Kloge til Noget, endog til noget
erden. Men der er en Magt, som hedder Erindringen;
være alle Gode som alle Elskende kjær, ja Elskende skal
ıg være saaledes kjær, at de næsten, fremfor Synet af
, foretrække denne Erindringens Hvisken, naar de sige:
'u dengang, og husker Du dengang! See, Erindringen be-
ıaa den Tvesindede. Da siger den til ham: husker Du
. . . Du vidste godt med Dig selv og med mig, hvad
'edes af Dig, men Du unddrog Dig (til Din egen Fordær-
indrer Du det; det var derved Du vandt en stor Deel af
nue (til Din egen Fordærvelse), erindrer Du det! Husker
ıng? . . . Du vidste med Dig selv og med mig, hvad
e vove, Du vidste og, hvad Fare dermed var forbunden,
Du, Du unddrog Dig (til Din egen Fordærvelse), erindrer
dog det gjør Du vel, thi Hæderstegnet paa Dit Bryst
ı jo til Erindring derom, om at Du unddrog Dig til Din
dærvelse! Husker Du dengang . . . . Du vidste meget
Dig selv og med min eenlige Stemme i Dit Indre, hvad
e vælge, men Du unddrog Dig (til Din egen Fordærvelse),
'u det, det var dengang, da Folke-Gunsten og Mængdens
ˌede Dig som den Retfærdige, husker Du det, ja det bliver
ıg at huske Jubelen og Folke-Gunsten, thi i Evigheden
ˌt ikke, men i Evigheden er det ikke glemt, at Du und-

drog Dig! — O, hvad hjalp det dog et Menneske, om han vandt den ganske Verden, men tabte sig selv: hvad hjalp det ham, om han vandt Tiden og hvad Tidens er, naar han brød med det Evige; hvad hjalp det ham, om han for fulde Seil med Jubelens og Beundringens Medbør *kom gjennem* Verden, naar han strander paa Evigheden; hvad hjælper det, at den Syge indbilder sig, hvad alle Mennesker troe, at han er sund, naar dog Lægen siger: han er syg!

Udvortes bruges ogsaa Klogskaben paa en fordærvelig Maade i Forhold til Afgjørelsen, den misbruges *ud efter*. Og vi tale jo om de Handlende, og om at ville gjøre Alt for det Gode. Paa mangfoldig Maade kan Klogskaben her misbruges, men lader os atter ikke mangfoldiggjøre det Adspredende, men eenfoldiggjøre det Betegnende, og nævne alle denne Art Misbrug med eet Navn: *Bedraget*. Saa veed den Kloge, hvorledes det Gode skal forandres en lille Smule for at vinde Velbehagelighed i Verdens Øine; han veed, hvor meget der skal sættes til og hvor meget der skal tages fra; han veed, hvad der indsmigrende skal hviskes Menneskene i Ørene, hvad der skal betroes dem under Haanden, og hvorledes Haanden skal trykkes, hvor der skal svinges af fra Sandhedens Afgjørelse, hvorledes Vendingen skal gjøres, og hvorledes han selv i Smidighed skal vende og dreie sig — »at han

ɜs fattige Løn, men maa see at tjene lidt udenom — ved
lidt udenom.
ι Tvesindede gav efter, forledt af Klogskaben; »men saa
e han ikke Noget i Verden«. Nei, lader os ikke bedrage;
ettede Meget; en talrig Mængde af det Godes Venner, eller
Venner, sluttede sig beundrende om ham; ja det er vist,
le rigtignok derved igjen at slutte sig om det Gode, men
dog vel være en Skuffelse, da den Kloge selv gik uden
ː vare Mange forenede, thi denne Forestilling havde de, at
e er noget Overordentligt, og Ære være dem og Ære være
ande Forestilling, men de havde da tillige den Forestilling,
iode er noget saa overordentligt Stort, at man maa være
Forening om at kjøbe det. Dog denne Forestilling er
e værd, selv om den svigefuldt kaldes Beskedenhed, den
ornærmelse mod det Gode, som i sin uendelige Godhed
smaaer den Ringeste, men tillader ogsaa ham at byde og
— hvis han vil gjøre Alt, og saaledes i Sandhed ære det
Derimod forsmaaer det Gode al taabelig Ære og Anseelse,
ts Storhed skal sammenlignes med et Jordegods, som den
ikke har Penge nok til at kjøbe, hvorfor et Sammenskud
ødvendigt. Ved Mængdens Bistand opførte nu den Kloge
e Bygning, den var rigtignok Bindings-Værk (de vare jo
ange), men den tog sig godt ud saa længe den stod. Men
gen, Erindringen, der i høieste og alvorligste Forstand, for-
selv det grovere Udtryk, er hvad man i den lave, daglige
der en Rykker, Erindringen besøger ogsaa engang den Be-
Da siger den sagte til ham: »kan Du huske den svige-
nding, Du gav Sagen, det var derved Du vandt den for-
Mængde, og derved, at Du kunde opføre Taarnet saa
Men den Beundrede siger: »tie blot stille, lad aldrig Nogen
at vide.« »Nu vel«, svarer Erindringen, »Du veed jeg er
naahedskræmmer, der er i Forlegenhed for mit Tilgode-
; lad saa være, Ingen skal faae det at vide, saa længe Du
aaskee heller ikke, naar Du er død og glemt, men evigt,
ver det erindret.« — O, hvad havde det dog hjulpet den
ner, hvis Herre reiste bort, om Herren var reist saa langt
han aldrig mere fik ham at see i Tiden, hvad havde det
ham, dersom dog den Herre, der reiste bort, var Erindrin-
d hvilken han skal samles i Evigheden! Hvad hjælper det
Domfældte, at Straffens Dag udsættes hele hans Liv igjen-
ad hjælper det ham, dersom dog Dommen, som overgik
Evighedens og skal udøves i Evigheden!

Den Kloge udrettede altsaa Meget. Lad os engang gjennemtænke denne Tanke: at udrette Noget i Verden; der høres saa megen baade utaalmodig og vildledende Tale derom. Det er jo godt, at Alle ville udrette Noget, det er jo Alvor at ville det, men skulde det dog ikke ogsaa være Alvor: bestemt at forstaae sig selv og Livet i hvad det vil sige, at man udretter saa overordentlig meget, eller at man synes slet Intet at udrette. Dersom Timeligheden, ikke saaledes forstaaet, som den lader sig tænke, men som den kjendelig er i Virkeligheden en Kjendsgjerning, dersom Timeligheden var det Eviges eensartede Gjennemsigtighed, saa vilde enhver evig Villen i et Menneske og enhver Villen af det Evige ligefrem blive kjendelig i Timelighedens, efter Antagelsen, eensartede Forstand: at den Villende selv blev til Noget i Timeligheden, og viste sig at være Noget for Mange; den evige Villen i Mennesket vilde være kjendelig ligefrem, som Skrigets Størrelse er kjendelig paa Lydens Størrelse i Rummet, som Stenens Størrelse, naar den kastes i Vandet, er kjendelig paa Kredsens Størrelse, der dannes. Forholdt det sig saaledes med Timeligheden og det Evige, at de svare til hinanden som Gjenlyden til Lyden, da vilde det, at udrette, være den tilforladelige Gjengivelse af den evige Villen i Mennesket; man kunde paa hvad et Menneske udrettede strax see, hvor megen Villen af det Evige der var i ham. Men i saa Fald vilde det da aldrig kunne være hændt i Timeligheden (for at nævne

staaet eller paaagtet. Naar derimod en snaksom Tilhæı
lper til, for at den Eiendommelige kan blive — misforsta
lykkes det, saa er der Mange, der strax forstaae det. Tæı
bliver en Slags Overflødighed i Livet; Tilhængeren en virk
nd som udretter saa særdeles meget i Timeligheden. Kun
den Gang kan det nogenlunde slaae til, at det Evige og Ti
nedens Udretten svare nogenlunde til hinanden, tilfældigv
lader os ikke fornærme Gud og Gud-Mennesket ved at ant
hvad der hændte ham var det Tilfældige, at hans Liv udtr
get Tilfældigt, maaskee Noget, som ikke vilde hænde han
lre Tider, hos et andet Folk. Skal der da være Mening i
le om at udrette, saa maa der gjøres Forskjel mellem Øieblik
n paa en Sag og Evighedens Syn paa Sagen. Disse ere tve
dsatte Syn, mellem hvilke ethvert Menneske har at vælg
hold til sin egen Stræben og i Forhold til enhver samt
æben, thi at dømme — efter Udfaldet (hvorved der forsøges
Timelighedens og Evighedens Dom i et Senere), lader sig
gjøre i det Øieblik man skal selv handle, og lader sig h
gjøre i det Øieblik en Anden handler. Ved Hjælp a
dsebedrag mener derfor ofte en levende Slægt at turde døı
Forbigangen, fordi den miskjendte den Gode — og selv gjør
skyldig i det Samme mod en Samtidig. Og dog er det n
orhold til den Medlevende, at et Menneske skal vise, om
Øieblikkets eller det Eviges Syn, bag efter er det ingen Kı
smykke de Ædles Grave og sige »dersom de nu havde le
— da vi netop er ifærd med at gjøre det Samme mod en S
g. Thi Vanskeligheden og Prøven paa hvad der boer i
nmende er netop Samtidigheden. Øieblikkets Syn er det Sk
n i jordisk og travl Forstand afgjør, om et Menneske udr
get eller ikke. Og i denne Forstand har aldrig nogens
gen Sag saaledes været tabt, som Christendommens var det,
ristus blev korsfæstet; og aldrig har Nogen nogensinde ve
til Opoffrelse helliget Liv, i Øieblikkets Forstand, udrettet
et, som Jesus Christus. Og dog havde han i samme Øie
gt forstaaet, udrettet Alt, thi han dømte ikke daarligen efter
det, det var der jo heller ikke endnu, eller rettere (thi heı
iden og Kamppladsen for de tvende Forestillinger om det
rette), Udfaldet var der jo; spørg de Samtidige, hvis Du no
de træffer dem, sagde de ikke om den Korsfæstede: »den Da
vilde hjælpe Andre og han kan ikke hjælpe sig selv, men

han vilde hjælpe Andre osv.; smlgn. Matth. 27, 41—44.

Sværmer«! Blev det ikke sagt af mangen fornuftig M
»Udfaldet viser, at han har jaget efter Indbildninger;
have giftet sig, saa havde han nu været en anseet La
Og dog havde den Korsfæstede i samme Øieblik, ev
udrettet Alt! Men heller ei har nogensinde Øieblik
hedens Syn paa den samme Sag staaet saa himmelraa
sigelse, det kan heller aldrig gjentages; dette kunde
Ham. Dog havde han i samme Øieblik, evigt forst
Alt, og sagde derfor med Evighedens Vished: det er f
det er ikke nu efter atten Aarhundreders Forløb han
mer tilsyne, og beraabende sig paa Udfaldet siger: de
tvertimod, saaledes vilde han vel endnu ikke sige det
maaskee mange Aarhundreder inden han i Timelighed
kan sige det; altsaa, hvad han endnu ikke efter a
Aarhundreders Forløb kan sige, det sagde han i sin
Aarhundreder siden, netop i det Øieblik, da Alt var t
staaet, sagde han: det er fuldbragt. Det er fuldbra
han netop, da Folke-Hoben, og Præsterne, og de rome
Herodes og Pilatus, og de Ørkesløse paa Gaderne, o
Porten, og Avisskriverne, hvis der var saadanne deng
alle Øieblikkets Magter, hvor forskjellige end Sinds
kunde være, enedes om d
somt tabt. Det er fuldbr
da Moderen stod hos — so

: dem travle i Øieblikkets Tjeneste istedenfor taalmodige til at
noget Evigt; lader 'os ikke gjøre dem snare til at dømme,
l de maaskee ikke forstaae, istedenfor nøisomme til selv at
noget Evigt! Lad os ret betænke, at ikke derfor er en Slægt
'e, fordi den forstaaer, at en foregaaende gjorde Uret, naar den
selv forstaaer i Øieblikket at skjelne mellem Øieblikkets og
Eviges Syn paa Sagen!

Men Den, der vil det Gode i Sandhed, han bruger Klog-
en indvortes: til at forhindre alle Udflugter og der-
til at hjælpe sig selv ud og til at holde sig selv ude
gjørelsen.
Klogskaben er vel en stor Magt, dog behandles den af ham
en ringe Tjener, som en snild Foragtelig: han hører nok paa
men han gjør ikke efter det. Han bruger den mod sig selv
en Speider og Angiver, der strax angiver enhver Udflugt, ja
ved Mistanke derom gjør Anmeldelse: saaledes veed jo Tyven
ıkjulte Veie — og gaaer ad dem; Øvrigheden veed dem ogsaa
ɟaaer ad dem — for at opdage Tyven; men Begges Viden er
Viden den samme.
Saaledes bruger han Klogskaben. Om det er saa, at der med
'ert Menneskes Fødsel fødes tvende Engle: hans gode og hans
e, veed jeg ikke; men dette troer jeg (og jeg vil villig høre
'er Indvending, men jeg vil ikke troe den), at der med ethvert
neskes Fødsel bliver en evig Bestemmelse til for ham, for
særligen. Troskab mod sig selv er i Forhold til denne det
ste et Menneske kan øve, og som den dybsindigste Digter har
»værre dog end Selvkjærlighed er Selvforagt.« Men da er
en Skyld, en Brøde: Utroskab mod sig selv eller at fornegte
eget bedre Væsen. En saadan Skyldig er ikke som Tyven
Røveren; den borgerlige Øvrighed efterstræber ham ikke; det
gaae ganske stille af, saa aldrig Nogen aner det: er det derfor
skee Ingenting? Mangen mener jo rigtignok, at man lige saa
forskende kan fatte Sandheden, lige saa godt dannende udføre
Skjønne, lige saa godt levende fuldkomme det Gode, om man
a var lidt utro mod sig selv i det Skjulte, flyttede Inderlig-

den dybsindigste Digter har sagt] Shakespeare i Henrik den femte,
!, Scene 4; i Lemckes Oversættelse: »Selvkjærlighed er ikke saa lav en Synd
Selvforagt«. Shakespeare's Ord *selfneglect* betyder egentlig Selvforsøm-
e.

og Mennesket, men naar Evigheden hører efter, i
dage om Strengelegen er reen og er i Overeensste
o, den opdager strax Mislyden, og Usikkerheden; d
saadant Menneske, ligesom den Kunstforstandige fo
legens Redskab, naar dette er beskadiget. Ak, det e
lig Klogskab (hvor meget den end bryster sig af jo
som den vandt til Beviis — for sin Daarlighed; h
end peger paa Udmærkelsens Tegn og derved ig
skjulte Fortabthed indenfor), der klogt bedrager
Høieste. Kun den Klogskab er dog vel den sande,
Menneske til med alle Opoffrelser at ville det Gode
Mod Udflugterne bruger altsaa Den Klogs
det Gode i Sandhed. Men saa bliver han ikke t
Verden? Maaskee, maaskee ikke; men Eet bliver
han bliver en Ven, en Elsker af Erindringen. Og
stille Time Erindringen besøger ham (og allerede
Forskjel fra hiint Besøg, naar Erindringen truende
Tvesindedes Dør!), da siger den til ham: »Erindr
dengang da den gode Beslutning seirede i Dig?« C
»ja, Kjære!« Men da siger Erindringen videre (o
skal Erindringen jo være saa kjær, at de næsten, f
hinanden, foretrække Erindringens Hvisken, naar d
huske dengang, og kan Du huske dengang?) Er
videre: »kan Du saa huske alle de Besværligheder
havde for Beslutningens
jeg glemt — lad det væ
Livets og Stridens Møie,
Tanke, skulde være mig

tille Time. Det var kun en stille Time, det var ikke
rt Øieblik — derfor haaber han paa, at Erindringen vil
ad den lover. Han freder i sit eget Indre om hiin Stil-
vilken han mødes med Erindringen, naar det behager
besøge ham. Dette er ham hans Løn, og denne Løn er
al Maade. Ja som en Moder, der ad vanskelige Veie
elskede Barn slumrende ved sit Bryst, ikke er bekymret
der skal vederfares hende, men kun frygter for, at Bar-
blive forstyrret og uroliget: saaledes frygter han ikke
Bryderier for sin egen Skyld, men han er kun bekymret
disse skulle urolige og forstyrre hiin Besøgets Mulighed,
rer i hans Indre.
a ud efter bruger Den Klogskaben, der i Sandhed vil
. Det er ingen Vanære at være klog, det er en god Ting;
gen Vanære, at Øvrigheden er klog, at den klogt veed at
rbryderens skjulte Gang for at gribe ham og gjøre ham
. Som klog veed altsaa den Gode Beskeed om, hvorledes
il have det Gode, usandt, gjort tækkeligt, hvorledes Mæng-
vindes, den frygtede Mængde, der »vil at Læreren skal
r Tilhørerne, og smigre dem«: dette veed han altsammen,
ke at gjøre derefter, men for ved den modsatte Adfærd
gt at holde Skuffelserne borte, at han ikke selv kommer
n ulovlig Maade at faae Fordeel af det Gode (tjene Penge,
lse og Beundring), og at han Ingen bedrager ved et Ind-
ns Skin. Han vil snarere om muligt unddrage det Gode
gdens Berøring, see at splitte den ad for at faae den En-
eller for at faae Hver især enkelt; han vil mindes, hvad
foldige Vise i Oldtiden siger: »der, hvor Folk komme
i stor Mængde, i Folkeforsamlingerne, i Skuespillene, i
eller hvor der ellers er en Sammenkomst af Mængden,
de med stor Larm dadle Noget af hvad der bliver sagt
rose Andet, men i begge Tilfælde med umaadelig Skrigen
en og Haandklap, der, hvor ovenikjøbet Stenene og Stedet,
ere forsamlede, lyde med i Støien og fordoblet gjengive
og Dadlens Larm: hvor skulde der, som man siger, en
Hjerte knnne komme til at banke!« Og dog behøves jo
te for at ville det Gode i Sandhed, at Hjertet banker i
men med Ynglingens Ufordærvethed. Og derfor vil den
som han tillige er den Kloge, indsee, at skal der kunne

---

eenfoldige Vise] Sokrates, Platons Stat, VI. 492 B.

sig ikke saaledes i Almindelighed nærmere beste
hold til hver Tid og hver Tids Forhold kan det
lige være det Fornødne. Den strænge Dommer, d
kenen og levede af Græshopper, han vidste, hvorled
til sine Samtidige skulde afgjørende udtrykke dette
Sandheden, der trænger til Menneskene, men M
trænge til Sandheden — derfor maatte de komme
ud til ham i Ørkenen, og derude var der inge
dem til at kunne pynte Sandheden, til at kunne
Noget for den; derude, hvor Øxen ikke laae i Sk
Foden af det enkelte Træ, og hvert Træ, som ikke
skulde omhugges. Ja, der har rigtignok været
Dommere siden den Tid, de toge feil og hugged
Skoven — og Mængden fandt det næsten Smigrende
en anden Tid hiin eenfoldige Vise, som i Spøgens
dede for det Gode. Han vidste ved sin Klogska
hvad hans letsindige Folk behøvede, for at de ikke
tage det Godes Alvor forfængelig, og derved ledes
Vise mange Penge, et Vederlag, fordi de bleve bed
Skikkelse forhindrede, at de ikke ligefrem tog Alvo
Spøgens Modstand gjorde tvertimod deres Letsind
dette var Dommen. Uden denne Klogskab havd
formodentligen efterabet ham — i at være alvorlig
stillede han dem Valget;
slet ikke, at der var no
var i dem. Dette var
Kunst var Hedenskabets

ı fandt det fornødent at iføre sig, til hvorledes Tidsalderen
a have været. Men dette vedgaaer jo Alle og er vist: at Enhver
' vil det Gode i Sandhed, han er ikke i Verden for at fremkogle
Skin af det Gode, saa dette vinder Tækkelighed i Verdens Øine
han bliver en allerkjæreste Mand; han har ikke den Opgave at
vandle det Gode til Øieblikkets Sag, til Noget, der skal stemmes
ı i en larmende Forsamling, eller Noget, der i en Hast skal
e nogle Tilhængere, som ogsaa ville det Gode saadan til en vis
d. Nei, han har altid den Opgave, ikke ved Ord, ei heller
Hensigt, men ved Oprigtighedens Indadvendthed i sit eget Liv
gjøre en modsat Omgivelse aabenbar indtil det Yderste, ikke
ved, at han dømmer i Ord, men derved, at hans Liv er ube-
et tjenende det Gode i Handling. Opgaven er hans egen For-
telse i det Godes Tjeneste; det Dømmende er ikke hans Virk-
ıhed, ikke hans Gjerning, men et Medfølgende, fordi en Omverden
tolder sig til ham. Det Dømmende er ikke hans Handling, thi
at ville det Gode i Sandhed er hans Handling; det Dømmende
hans Liden, idet Omverdenen bliver aabenbar ved, hvorledes
lader ham lide, medens den netop ved disse Lidelser er ham
jælpelig til at prøve sig selv, om det dog er det Gode, han vil
r han er selv fangen i et Bedrag. Den, der vil det Gode i
dhed, har fremfor Alt ikke at være travl, men i stille Taalmo-
ed at overlade Alt til det Gode selv, hvad Løn han skal have,
d han skal udrette. Ikke eet mæglende Ord, ikke eet Vink tør
tillade sig, ikke een eneste Lindring tør han forlange af Ver-
, kun til det Gode har han at overgive sig selv og Sagen og
ver, der ved ham muligen kunde hjælpes. Han er ingen
mer, tvertimod han er lige det Modsatte, han er den Dømte,
bevirker kun, at Omverdenen bliver aabenbar ved, hvorledes
dømmer ham.

Men saa udretter han ikke Noget, han faaer Menneskenes Mod-
d at trækkes med, og saa ligger han under. Nu, for det Første
ikke, og evigt aldrig. For det Første vel ikke; thi Den, der
Tillid til Gud i Sandhed er begeistret, han er ikke som en
-Stump, hvis Smule Flamme gaaer ud for en Vind, nei, han
som en Ildebrand: Storm kan ikke standse den; og Ilden i
s Brand er som hiin græske: Vand kan ikke slukke den! Og
om han tilsidst ligger under for Verden, derfor har jo hverken
Gode eller han tabt — men at være ovenpaa i Verden er gjerne
i hiin Guds-Dom, der kaldes Vandprøven, Tegn paa Skyld. Vel
lt, netop fordi Verden er mere beslægtet med det Maadelige
med det Gode i Sandhed, netop derfor vil han, i Øieblikkets

Forstand, udrette meget Mindre ved ikke at give efter, ikke at tinge, ikke at gjøre sig det selv beqvemt og mageligt, ved ikke selv at ville have Fordeel: men Erindringen, Erindringen! Lad os dog aldrig glemme Erindringen; den skulde man jo troe man mindst kunde glemme. Og ham skal Erindringen ikke kunne minde om dengang, da han listede sig ad en Snigvei, for at undgaae en Afgjørelse; dengang, da han gav Sagen en anden Vending for at behage Menneskene; dengang, han forlod sin Post for at lade Uveiret gaae over; dengang, han bøiede sig for at finde Lindring i sin piinlige Stilling; dengang, han søgte Tilhold hos Andre og Sammenhold — maaskee, som det hedder, for at virke desto mere til det Godes Seier, det er, for at gjøre sig sin Stilling lidt mindre vanskelig i Sammenligning med at staae ene, noget ængstet som i en Midnat »med skarp ladt Gevær paa sin farefulde Post«.

Nei, hvad han udretter, og hvad han ikke udretter, i Øieblikkets Forstand, det er ikke hans Sag; han udretter altid det, at han bliver Erindringens Ven og dens Elsker. Hvad enten han bliver erindret i Verden eller ikke, thi ogsaa denne Erindren er som Øieblikket en Række af Øieblikke: Evighedens Erindring, den er ham sikker. Naar han gaaer herfra, da lader han Intet tilbage, han tager Alt med sig, han taber Intet, han vinder Alt — thi »Gud er ham Alt«.

ier i Verden, naar den Lidende derimod i Afgjørelsen overtager
: ham beskikkede Lidelser, da vil han lide Alt for det Gode, det
, for at det Gode maa seire i ham.

Altsaa den Lidende maa ville lide Alt. Alt, men hvorledes
a! nu Talen fatte sig her, ak, thi Synet af og Kjendskabet til
lelser kan jo allerede let berøve Fatningen; hvorledes skal Talen
te sig kort, thi Lidelserne kunne jo være saa forskjellige — og
langvarige. Lader os atter her ikke mangfoldiggjøre det Ad-
edende, men eenfoldiggjøre det Betegnende; lader os kalde al
e om Lidelse tilbage paa Ønsket. Thi Ønsket er jo den Li-
ides Forhold til en lykkeligere Timelighed (Troen og Haabet er
l Villien Forholdet til det Evige); og Ønsket er jo ligesom det
me Sted, hvor Lidelsen smerter, det ømme Sted, som Lidelsen
tandig rører ved. Hvor der intet Ønske mere er, der er, selv
der kunde være Tale om Lidelse, denne Lidelse en dyrisk
lelse, ingen Lidelse, som det anstaaer sig et Menneske; det er
Art aandelig Selvmord at ville dræbe Ønsket, thi vi tale ikke
ı Ønskerne, men om Ønsket med Fortrinlighedens væsentlige
ertryk, som vi heller ikke tale om forbigaaende Lidelser men
ı den væsentligen Lidende. Ønsket er ikke Helbredelsen, denne
kun ved det Evige; Ønsket er tvertimod Livet i Lidelsen, Sund-
den i Lidelsen, er Lidelsens Vedligeholdelse, thi det er som en
nkende har udtrykt sig: »Timelighedens Trøst er en mislig
g, den lader Saaret groe sammen, skjøndt det ikke er helbredet,
dog veed Lægen, at Frelsen er ved at holde Saaret aabent.« I
sket holdes Saaret aabent, for at det Evige kan helbrede: groer
ret til, gaaer Ønsket ud, da kan Evigheden ikke helbrede, da
jo Timeligheden forqvaklet Sygdommen.

Saa lad os da tale om Ønsket, derved om Lidelser; lad os
dvæle ved disse, overbeviste om, at man grundigere
tilforladeligere lærer hvad det Høieste er, ved at be-
gte Lidelser end ved at betragte Bedrifter, hvor der
saa meget Adspredende. Der gives jo Ønsker, som døe i
lselen; der gives Ønsker, som glemmes liig den Dag igaar; der
s Ønsker, som man voxer fra og senere neppe gjenkjender;
gives Ønsker, som man lærer at opgive, og hvor godt det var,
man opgav dem; der gives Ønsker, fra hvilke man afdøer,
lke man gjemmer, som en Afdød gjemmes, i forklaret Erindring:
te er Ønskerne, som kunne være de mere eller mindre farlige
domme, for hvilke en Handlende er udsat, medens Helbredelsen
kan være, at det enkelte Ønske gaaer ud. Men da gives der
ogsaa et Ønske, som døer langsomt, som bliver hos den væ-

Haab er den Lidende, under Ønskets Smerte,
i Afgjørelsen! Saaledes med Haabet, i hvilke
sigter ligesom paa Afstand efter det Evige; endnu
Troen; thi der er en Tro, som skuffer og svinder
tabes og fortrydes; der er en Tro, naar den segn
Døden, men da — i Døden, i Dødens Afgjørelse vin
den skuffer ikke, den fortrydes ikke, den døer ikk
det Evige og holder det fast: ved denne Tro e
under Ønskets Smerte, med det Gode i Afgjørelsen.
Troen, i hvilken den Lidende drager det Evige
og allerglædeligst med Kjærligheden; thi der er
som blusser og glemmes; der er en Kjærlighed, s
adskiller; en Kjærlighed indtil Døden; men da — i I
Afgjørelse fødes der en Kjærlighed, den blusser ikk
ikke, den er ikke indtil Døden, men paa den and
den bliver: i denne Kjærlighed bliver den Lidende
Smerte, med det Gode i Afgjørelsen. — O, Du Li
end er, vilde Du da tvesindet søge Timelighedens
lader Dig glemme Din Lidelse — ja saa mener Du,
Dig glemme det Evige! Vilde Du tvesindet fortvivl
tabt — ja saa mener Du; men Alt er jo at vinde
Vilde Du tvesindet fortvivle; har Du betænkt, hvad
tvivle? At det er at negte, at Gud er Kjærlighed!
ret, en Fortvivlende opgiv[illegible]
nei han opgiver Gud! O
og midlertidig Lindring;
grunde; dræb ikke selvmo

modig over vor overfladiske Tale, hvori han ikke gjenkjender sin Lidelse, at han ikke utaalmodigen af den Grund skal støde Trøsten fra sig, og bestyrkes i Tvesindethed. Eet er det jo, med Ønsket at vandre ud i Livet, naar det Ønskelige blev Gjerningen og Opgaven; et Andet er det, bort fra Ønsket at vandre ud i Livet. See, Abraham maatte forlade det fædrene Hjem og vandre ud til et fremmed Folk, hvor Intet mindede ham om det Elskede — ja, stundom er dette vel en Trøst, at Intet minder om hvad man ønsker at glemme, men det er en bitter Trøst for den Længselsfulde. Saaledes kan et Menneske ogsaa have et Ønske, der for ham indeholder Alt, saa det i Skilsmissens Stund, naar Vandringen begyndes, er som vandrede han ud til et fremmed Land, hvor Intet uden Modsætningen ved Savnet minder ham om det Ønskelige; det kan være ham, som vandrede han ud til et fremmed Land, om han end bliver i sit Hjem, maaskee paa samme Sted — ved Ønskets Tab dog som blandt Fremmede, saa det at gaae fra Ønsket synes ham tungere og mere afgjørende end at gaae fra Forstanden. Bort fra dette Ønske, om han dog ikke kommer af Stedet, gaaer hans Livs møisomme Vei maaskee hen i unyttige Lidelser; thi vi tale om de væsentligen Lidende, altsaa ikke om Dem, der have den Trøst, at deres Lidelser ere til Gavn for en god Sag, til Gavn for Andre. Det maatte saa være, lang var Reisen ikke til det fremmede Land; i et Øieblik var han der, der, i hiint fremmede Land, hvor de Lidende mødes, kun ikke De, som have ophørt at sørge; ikke De, hvis Taarer Evigheden ikke kan aftørre, thi som et gammelt Opbyggelsesskrift saa eenfoldigt og saa rørende siger: »hvorledes skulde Gud hisset kunne aftørre Dine Taarer, naar Du ikke har grædt?« — En Anden kommer maaskee paa en anden Maade, men dog sammestedshen. Taus fører den styrende Nødvendighed ham fremad, streng og alvorlig, ikke grusom, thi det er den aldrig, gaaer Pligten bag efter og slutter Toget. Men Veien er ikke Ønskets. Nu standser han et Øieblik, selv de tvende strenge Ledsagere røres ved hans Lidelse: see, der løber en Sidevei af: »farvel Du Ungdommens Ønske, Du venlige Sted, hvor jeg havde haabet at skulle bygge og boe med mit Ønske!« Saa gaaer det videre; den styrende Nødvendighed taus foran, Pligten streng og alvorlig bag efter, ikke grusom, thi det er Pligten aldrig. Ak, see der løber en Vei af til Siden, den fører til Ønsket: farvel Du min ønskede Virkekreds, hvor jeg havde haabet at

---

Abraham maatte forlade osv.] 1. Mos. 12, 1. et gammelt Opbyggelsesskrift] Joh. Arndts Sande Christendom, smlgn. Efterl. Pap. 1844—46, S. 346.

lader os ikke mangfoldiggjøre Navı
lige: at den Lidende ved sin Lid(
er til Byrde; og om dette Sidste e
maa dog være Tilfældet, hvis Lic
unyttige, hvis den Lidende i stræ
Lidende. I strængeste Forstand,
mod os selv, at vi ikke strax faa(
naar Noget gaaer os imod; men la
den i strængeste Forstand Lidende
Du end er; naar et Menneske i sit
alle Udveie ere lukkede for ham, (
dre ud til et fremmed Land, og d
svarer maaskee: »hvortil denne T:
vandre ud, og hvad hjalp det m
jo kastet, overalt paa Jorden blive
lad os forstaae hinanden; lang er
og Loddet er ei heller kastet, mec
Udveien: det er kun eet Skridt,
ogsaa vandret ud, thi det Evige li
fremmed Land ligger Udvandrerei
Du er der, uendeligt større. Saa
bestandigt det ene Skridt mere, d
ikke kan røre et Lem, dog kan gj
Fangne, der ikke er paa fri Fod,
er fri, dog kan gjøre: og Du er ı
ikke den Største, der har levet, k
tænk: vel kaldes Dine Lidelser un

Lad os fremdeles tale om Ønsket, derved om Lidelser. Det er jo gavnligt, ikke at slippe Lidelsen for tidlig; lad os kun ret dvæle ved den, forvisset om, at der intet saa gavnligt Middel er mod Travlhedens fordærvelige Syge, som det ret at betænke de væsentligen Lidendes tunge Skjebne og da ret menneskeligen at deeltage med dem i Lidelsens fælles Anliggende. Ak, den menneskelige Deeltagelse forholder sig ofte omvendt til Lidelsen, som bliver tungere i Længden, Deeltagelsen bliver træt i Længden; Lidelsen tager til, medens Deeltagelsen tager af. Ved Lidelsens første Øieblik, da styrter den menneskelige Deeltagelse til, men naar det trækker ud, da trækker den sig tilbage, stundom forvandles den i den Travle, naar den travle Deeltagelse er forbi, til en vis Bitterhed mod den Lidende. Og dog, Ønskerne kunne jo helbredes i Tiden, kunne jo blive forbigangne: Ønsket ikke. Dog er der en Forskjellighed, thi der er en Ønskets Lidelse, som Deeltagelsen kan faae Øie paa, men der er ogsaa en Ønskets Lidelse, som unddrager sig ethvert Blik, som skjuler sig og skjult følger med hele Livet igjennem; ja den følger — men i Savnet, den følger den Lidende som Ledsager hele Livet igjennem, men ingen Deeltagelse ledsager den: Dog hvorledes skulle vi tale om, hvad der muligen er til, men som unddrager sig i Skjultheden, og tale saaledes, at den Lidende vilde vedkjende sig Beskrivelsen, at han ikke krænket og utaalmodig skal vende sig bort fra vor travle Tale om Lidelser, hvilke vi enten ikke formaae eller ikke have Tid til at tænke os ind i. Lad os da i Skildringen, om muligt tale den Lidende efter Munden, og give Gud, at Opbyggelsen derunder maatte tale ham til Hjerte. Sæt det var saa, at de Umælende dog kunde have Tanker og gjøre sig forstaaelige for hinanden, kun at vi ikke kunne forstaae dem: lad os antage det. Det seer jo næsten saaledes ud, thi naar Bondemandens Hest ved Sommertid staaer i Engen og slaaer eller ryster med Hovedet: ja Ingen kan dog med Bestemthed vide, hvad det betyder; eller naar de vende, som gaae ved hinandens Side gjennem Livet dragende i lige lag, naar de i Aftenstundens Frihed nærme sig hinanden som i ortrolighed, naar de ligesom omfavne hinanden, kjærtegne hinnden, kjæle for hinanden ved Hovedets Bevægelse; eller naar de se Heste kalde ad hinanden, saa Skoven gjenlyder, naar de paa letterne samles i større Flokke som til Forsamling — sæt, at de irkeligen kunne gjøre sig forstaaelige for hinanden. Men da var er een Hest, som gik for sig selv. Naar den nu hørte Kaldet, aar den saae, at Flokken samledes i Aftenstunden, og den forstod, t de nu vilde holde Forsamling: da kom ogsaa den løbende, at

den maatte faae Noget at vide om Livet og dets Vilkaar. Den agtede nøie paa, hvad de Ældre forklarede, hvorledes ingen Hest maatte prise sig lykkelig, førend den var død, hvorledes ingen Skabnings Liv var saaledes udsat for de sørgeligste Omskiftelser som Hesten; og nu gjennemgik den Ældre de mangfoldige Lidelser, at lide Hunger og Kulde, at slide sig næsten ihjel, at blive sparket af en grusom Kudsk, at blive mishandlet af uforstandige Herrer, hvem man ikke kan gjøre til Pas, som give Hesten Skylden og Straffen for deres egen Uforstandighed, og saa tilsidst paa de gamle Dage, at jages ud om Vinteren i de nøgne Skove. Derpaa skiltes Forsamlingen ad, og hiin Hest, som kom glad løbende, gik bedrøvet bort, »ved Hjertets Bekymring blev dens Aandedræt tungt«. (Ordsp. 15, 13). Den havde vel forstaaet, hvad der blev forklaret, men Intet var der ymtet om dens Lidelser. Dog hver Gang den mærkede, at de andre Heste ilede til Forsamling, kom den glad løbende, bestandigt haabende, at der nu vilde blive Tale derom; og hver Gang den havde hørt gik den bedrøvet bort; den forstod bedre og bedre, hvad de Andre talte om, men sig selv forstod den mindre og mindre, netop fordi de Andre ligesom udelukkede den, skjøndt den dog var med. — O, Du Lidende, hvo Du end er, hvis Din

tragtning vigtigere end nioghalvfemsindstyve Travle, som ikke
ve Opbyggelse behov. Ja selv om Du ikke var til, den op-
ggelige Betragtning finder ikke Hvile førend den har forstaaet
saa denne Lidelse; thi vee den opbyggelige Tale, der kun vil
akke Mand og Mand imellem om allehaande Uleiligheder i Livet,
en som ikke tør vove sig hen til de forfærdeligere Lidelser: en
adan Tale er uden Frimodighed, den har en ond Samvittighed,
is den kalder sig opbyggelig. De Travle, som hverken arbeide
ler ere besværede, men kun ere travle, de mene vel, at de ere
upne, naar de selv i Livet have undgaaet Lidelserne: derfor ville
: ikke forstyrres ved at høre eller tænke det Forfærdelige. Ja
st ere de slupne, de ere ogsaa slupne fra at have en Betragtning
Livet, og slupne ind i Meningsløshed. O, Du Lidende, Du, som
ev forladt ligesom af den Slægt, Du hører til, ene i Verden: Du
dog ikke forladt af den Gud, som skabte Dig, hans Fortrolighed
ngiver Dig overalt, den tilbydes Dig hvert Øieblik: i den er Du
ed det Gode i Afgjørelsen. Og den opbyggelige Betragtning
altid rede til at minde Dig derom; thi at denne er til skal jo
re en Betryggelse for de Levende, ligesom det er en Trøst for
Søefarende at vide, at der, hvor de vanskelige Farvande ere,
r ere ogsaa Lodser i Nærheden — saaledes boer den opbygge-
e Betragtning i Nærheden af Brændingen og Skjærene; daglig
at til Synet af det Forfærdelige er den hurtig tilrede med sin
ge Hjælp. Saaledes kan den nemlig ikke hjælpe, som Lodsen
elper Skibet: den Lidende maa hjælpe sig selv; men da skal
n heller ikke skylde den og et andet Menneske, hvad den Søe-
ende skylder Lodsen. Dog, skal denne Lidende, som enhver
den ville det Gode i Sandhed, da maa han ville lide Alt: saa er
n i Afgjørelsen, ikke i den Afgjørelse, ved hvilken han bliver fri
Lidelsen, men, i den, ved hvilken han bliver fortrolig med Gud,
t han kun vil Eet, nemlig lide Alt, være og blive med det Gode
Afgjørelsen — under Ønskets Smerte.

M. T.! maaskee er Du træt af denne megen Talen om Lidelse
thi en opbyggelig Tale bliver ikke træt, nei før skal Moderen
re træt af at pleie sit syge Barn, end den opbyggelige Tale af
tale om Lidelse; Du er maaskee, som man kalder det, en Lyk-
ig, hvem det trætter: o, Du vilde dog ikke være saaledes lykke-
at Du uden Deeltagelse ønskede at forblive uvidende om Lidel-
ne; Du eftertragter jo tvertimod denne Viden for Din egen Skyld,

---

arbeide eller ere besværede] smlgn. Matth. 11, 28.

at Du maatte dannes ved den alvorlige Forestilling! Eller Du er maaskee en Lidende, hvem det trætter, at der tales om saamegen Lidelse, naar Din ikke særligen nævnes. O, selv det at tænke sig levende ind i Andres Lidelse er en Trøst, og altfor særligen at dvæle ved sin egen er let den Tvesindethed, som mener, at der er Trøst for alle Andre, kun ikke for En selv. Men dette er ikke saa; er det vel med Lidelser saa, at hver har Sit, Stort eller Lidt, med Trøsten er det visseligen saa, at der er Trøst for Alle, og væsentligen den samme for Alle. Dog lad os endnu engang tale om Ønsket, derved om Lidelser; thi Tidens Længde gjør Lidelsen tungere og tungere, men Tidens Længde afhænger jo ogsaa af, naar Lidelsen tog sin Begyndelse. Vel har nemlig en kløgtig Hedning sagt, at langvarige Lidelser kan man vænne sig til, men Spørgsmaalet er, om Trøsten er den rette; thi herom er jo ikke Tale, om at finde den første den bedste Trøst, men om at ville det Gode i Sandhed, om at ville lide Alt, for at være og forblive med det Gode i Afgjørelsen.

Lader os tale om et heelt Liv i Lidelser, eller om Saadanne, hvem Naturen lige fra Begyndelsen, som vi Mennesker fristes til at sige det, forurettede, hvem lige fra Begyndelsen de unyttige Lidelser bleve anviste: at være Andre til Byrde og sig selv næsten en Byrde, ja hvad værre er, at være næsten som en født Indvaaner

e, vi ønske Ungdommen til dens Lykke Taknemmelighed, og
:mtiden ønske vi den Taknemmelighed for det Svundne: men
være lovet, saaledes forholder det sig ikke, at dette skulde
det Høieste; det lader sig undvære uden at tabe det
ste, det kan være savnet uden at have tabt det Høieste.
el er det livsaligt at elske: kun at have eet Ønske, selv om
ndet gives eller negtes, eet Ønske den Elskede, een Længsel
Elskede, een Besiddelse den Elskede! Vi prise Elskovens Lykke,
t den Lykkelige maa være trofast i Huuslivets daglige Skjøn-
ıed, at Den, der var lykkelig, maa være trofast i Erindringens
ıoldende Skjønsomhed: men Gud være lovet, saaledes forholder
sig ikke, at dette skulde være det Høieste, det lader sig und-
uden at tabe det Høieste, det lader sig være savnet uden at
tabt det Høieste!

Men nu den Lidende! Ak, han havde ingen lykkelig Barndom;
el er Moderkjærlighed trofast og øm, især da mod det elen-
Barn, men en Moder er jo ogsaa et Menneske: han laae ved
:rens Bryst, hun saae sig ikke glad paa ham, men han saae
e bedrøvet; naar han vaagnede, saae han hende stundom
ende. Selv mellem Ældre er det jo saaledes, at naar de Alle
: bedrøvede, og da han træder ind ad Døren, han den lykke-
Begavede med den lyse Aand og det muntre Sind, da siger
her er jeg, og nu begynder Munterheden — saa viger Sorgens
r. En saadan Begavet er den Sjeldne, men selv den sjeldnest
ıvede, hvad formaaede han i Sammenligning med Barnet, naar
som eengang i Fødsels Timens forfærdelige Veer, aabner Døren
iger: her er jeg! O, Barndommens Lykke at være saaledes vel-
men! — Saa voxte han til i Ungdommens Dage, men han var
med i Legen; og om Nogen spurgte: hvorfor vil Du ikke lege
? da skulde han vel svare: »hvor kan Du nænne at spørge
saaledes?« — Saa gik han da afsides, dog ikke for at døe, thi
var jo endnu i Ungdommens Dage. — Saa kom Elskovens Tid,
Ingen elskede ham; vel var der nogle Faa, der holdt af ham,
det var Medlidenhed og Deeltagelse. — Saa blev han Mand,
han stod udenfor Livet. — Saa døde han, men han var ikke
et; den lille Skare som dannede Sorgens Følge, sagde Alle: det
en Lykke, at Gud tog ham herfra; og Præsten sagde det
ne. — Saa var han død, og saa var han glemt — og alle hans
tige Lidelser. Der var ikke Fryd og Jubel, da han fødtes, men
e Forfærdelse; der var ikke Sorg og Smerte da han døde, men
tille veemodig Glæde. Saaledes gik hans Liv hen, eller rettere
des gaaer det hen, thi det er jo ikke et gammelt Eventyr, jeg
ller, om hvad *der er skeet* i fordums Dage med en Enkelt,

det Samme skeer oftere, det ligger os nær nok, om ogsaa Letsind og Sandselighed, om Livs-Kløgt og Ugudelighed ønske at blive uvidende derom, ønske at fjerne saadanne Ulykkelige og at fjerne de alvorlige Paamindelser, ikke blot fra Kunstens Sorgløshed, men ogsaa fra Kirken og fra den opbyggelige Betragtning, der jo dog maa vide, at den hellige Skrift næsten har en Forkjærlighed for Halte og Krøblinge, for Blinde og Spedalske. Ja, som Christus, da Apostlene begyndte at blive travle, satte et Barn i deres Midte: saaledes kunde vel en Alvorlig fristes til paa hine Steder, hvor Mængden støier og larmer i Aarhundredets fortumlede Navn, at sætte en saadan Ulykkelig i deres Midte. Synet af ham skal sandeligen ikke sinke Nogen, der vil noget Evigt; men Travlhed har heller Intet med det Evige at gjøre.

Han, den Lidende, deeltog i Livet — ved at leve: men Eet var hans Liv ukjendt med, hvad der i alle Livets Forhold som i Elskovens Lyst er Lykken: det Lige for Lige. Lige for Lige, det fik han aldrig, og det kunde han selv ikke give, thi han var en lidende Gjenstand for Deeltagelse og Medlidenhed. Nei Lige for Lige fik han aldrig, ikke som Barn, at han kunde gjøre Moderen glad, at hvis Andre havde bedrøvet hende, han da blot be-

ieste, Du kan ville lide Alt og derved være med det Gode i jørelsen. O, salige Ligelighed, at den i strængeste Forstand ende ubetinget kan gjøre det Høieste fuldt saa vel som den i keligste Forstand meest Begunstigede. Ære og Priis være det ge: der er ikke Skygge af Forskjel, der er ikke Forurettelse og unstigelse, men Ligelighed. Ved at ville lide Alt er Du med Gode i Afgjørelsen, omklædt — ja som naar den Døde staaer og afkaster Ligklæderne, saaledes har Du afkastet Elendighedens kkelse; Du er ikke til at skjelne fra nogen Anden blandt dem, m Du kun kunde ønske at ligne, dem, der ere med det Gode gjørelsen: De ere alle eens klædte, omgjordede om Lænden med idhed, iførte] Retfærdigheds Pantser, bærende Saliggjørelsens lm! Dersom det er saaledes, og det er jo ethvert bedre Menne-s Haab, at der er en Opstandelse, hvor der ingen Forskjel skal re, hvor den Døve skal høre, den Blinde see, Den, der bar Elen-hedens Skikkelse, være skjøn som alle de Andre: o, der er jo denne Side Graven som en Opstandelse, hver Gang et Menne-, ved at ville gjøre Alt eller ved at ville lide Alt, staaer op ved være i Afgjørelsen, og bliver staaende med det Gode i Afgjørel-. Den eneste Forskjel er Ønskets Smerte i den Lidende, men e kan jo ogsaa være en Hjælp til at komme ud i Afgjørelsen.

Den Lidende maa altsaa ville lide Alt, og dette betyder, lige-i det at ville gjøre Alt: at bringe det til Afgjørelse, at være og blive med det Gode i Afgjørelsen. Medens nemlig Ønskets erte er Udtrykket for, at Lidelsen paa en Maade vedbliver, saa bliver ogsaa Helbredelsen, naar den Lidende forbliver i Afgjø-en. Men der er en Magt, som er stærk i Øieblikket, det er ogskaben; fra den og fra Øieblikket, eller ved den og fra Øie-kket udgaaer Menneskets Fordærvelse — dersom det ellers er , at i det Evige ved det Evige er Menneskets Frelse. Klog-ben misbruges nu ind efter; thi ud efter kan den væsent-n Lidende ikke let komme til at misbruge den. Klogskaben er r her riig paa Udflugter, ved hvilke Tiden holdes hen og Af-elsen udsættes; den vil kun jordisk og timelig forstaae sig paa orelsen; den har kun Øieblikkets Forstand paa en Afgjørelse, hvilken Lidelsen selv skulde ophøre. Men saaledes helbreder gnok det Evige ikke. Den Værkbrudne bliver ikke karsk, fordi helbredes ved det Evige, den Spedalske ikke reen, den Van-ikke velskabt. »Men saa er det jo et daarligt Paafund med Eviges Hjælp«, mener Klogskaben; »ja, hvad endnu værre er,

---

omgjordede om Lænden osv.] Eph. 6, 14 og 17.

Afgjørelsen, naar den Lidende indvier sig til Lidelsen, gjør jo endog hans Tilstand haabløs« — fordi Afgjørelsen bryder med Timelighedens gøglende Haab. Hvor nemlig det Evige ikke kommer til at helbrede en saadan Lidende, der gaaer det ved Klogskabens Hjælp gjerne saaledes: først lever den Lidende nogle Aar af et jordisk Haab; men naar da dette er fortæret og Lidelsen dog vedbliver, saa bliver han overtroisk; hans Befindende vexler mellem Døsighed og blussende Spænding; men naar da Lidelsen vedbliver, saa indtræder tilsidst en dorsk Fortvivlelse, kun meget sjeldent afbrudt af en unaturlig og forfærdeligt svækkende Overspændthed, ligesom naar Spilleren endnu engang haaber paa Lykkens Træf. Ak, i Længden faaer man ret at see, hvad Klogskaben og det jordiske Haab er! Thi det synes dog Klogskaben saa klogt, »at man ikke daarligen opgiver et jordisk Haab om en mulig eventyrlig Helbredelse« — for at vinde det Evige; det synes Klogskaben saa klogt, »at man ikke afgjort siger Verden Farvel; man kan jo dog ikke vide, hvad der muligen kunde skee . . . og da skulde man fortryde« — at man havde ladet sig helbrede ved det Evige. Det jordiske Haab og det himmelske Haab voxe vel op og lege med hinanden i Barndommen som Ligebørn: men i Afgjørelsen viser Forskjellen sig. Dog dette forhindrer Klogskaben, der bestandigt forhindrer Afgjørelsen. Seilivet holder den Tiden hen, har utallige

ogskaben ved Dødsleiet og forklarer, man kan ikke vide, hvad
r pludseligen og uventet kunde skee; der maa paa ingen Maade
ıdes Bud efter Præsten, thi Klogskaben er i den Grad bange for
gjørelsen, at den allerede anseer Præstens Komme for en Slags
gjørelse — og man kan dog ikke vide, hvad der pludseligen og
entet kunde skee. Saa døer den Tvesindede, og nu veed den
terlevende med Vished, at den Afdøde blev ikke paa nogen plud-
ig og uventet Maade helbredet fra sine mangeaarige Lidelser.
, Den der i det Øieblikkeliges kløgtige Forstand elsker Verden,
· ham er det Evige en Gaade; han tænker bestandigt: men der-
n nu Timelighedens Hjælp pludseligen kom, saa var jeg jo be-
agen, jeg, som i det Eviges Afgjørelse var afdød fra Timeligheden.
t vil sige, man anseer dog det Timelige for det Høieste, det
ige betragter man som en Slags fortvivlet Nødhjælp, derfor ud-
tter man dets Afgjørelse saa længe som muligt, og selv om Time-
hedens Hjælp er den urimeligste af alle Forventninger, saa vil
n dog hellere, hidset i overtroisk Indbildning, haabe derpaa end
be det Evige. Man er bestandigt i Angest for, at man skulde
mme til at fortryde det; og dog er det Evige, hvis man i Sand-
l griber det, det Eneste, ubetinget det Eneste, hvorom der ube-
get maa siges: det fortrydes aldrig. Men af Frygt for, at man
ang skulde fortryde det Eviges Afgiørelse forskylder man, at
n engang bitterlig maa fortryde, at man lod Tiden gaae hen.
det er jo dog en daarlig Klogskab (hvor meget den end bryster
hvor snaksom den end er), der daarligen bedrager sig selv for
høieste Trøst, hjælper sig selv af en maadelig i en endnu
adeligere Trøst, og tilsidst i den visse Fortrydelse. Om den
ende bruger Klogskaben saaledes, at hans Tvesindethed tager
lidt bedre ud i Verdens Øine end hiin beskrevne, gjør hverken
eller til; naar han bruger den til at forhindre det Eviges Af-
relse er han dog væsentligen tvesindet, han er og bliver væsent-
n tvesindet, selv om Timelighedens Hjælp kom og — han roste
af sin Klogskab, at han klogt undgik, ja man skulde jo troe,
det var en Ulykke, altsaa, at han klogt undgik det Eviges Af-
relse. Det Eviges Afgjørelse er den eneste sande Frelse, og det
derfor ogsaa Tvesindethed, naar den Lidende bruger sin Kraft
at skjule Smerten, istedetfor til ved det Evige at lade sig hel-
de. En saadan Lidende vil ikke være fri for Lidelsen, men
for Medlidenheden, forsaavidt denne jo ogsaa kan være en
lelse. Deri ligger Tvesindethedens Modsigelse, thi kun ved det
ges Afgjørelse bliver han i Sandhed fri for Medlidenhedens Piin-

med, at det nok vil blive bedre — maaskee; den fc
dan nogen Taalmodighed; den pusler lidt om den Li
at paa Søndag bliver det nok godt. Men hvorfc
Trængende, hvis vi et Øieblik tør sammenligne de
en saadan, Sølv eller vel endog det uægte Metal,
Guld rigelig at byde ham; thi Evighedens Trøst er
Lad os minde om en Handlende, ihvorvel hans L
forskjellig fra den væsentligen Lidendes. Vi læse o
da de vare blevne hudstrøgne gik de glade bort o
Her er ingen Tale om lidt Taalmodighed, om at
bedre paa Søndag; men her er Evighedens seierri
hudflettede Apostle have mere end seiret. Saaledes
væsentligen Lidende; naar Evigheden helbreder, da
sket ved at smerte (og saaledes skal det være, thi
jo ikke den Lidende ud af Tiden), men der er i
ingen midlertidig Adspredelse, ingen bedragerisk C
mener rigtignok, at naar den væsentligen Lidende l
gjennem Tiden, og saa nogenlunde ved allehaande
har faaet Tiden til at gaae, eller har slaaet Tider
staaer Evigheden ham aaben. Ak, nei, ogsaa d
Lidende har et Ansvar for, hvorledes han har br
nyttet den jordiske Elendighed, om han har benytte
at lade sig helbrede. Men siger Klogskaben: »man
ikke dræbe Haabet.« »Di
taler Du saa tvetydigt; jc
som der er en Lyst man

Men den Lidende, der i Sandhed vil det Gode, han :nytter netop Klogskaben mod Udflugterne, og derved ! at hjælpe sig ud i Afgjørelsen, til at slippe bort fra det dlertidiges Skuffelser. Han frygter ikke Afgjørelsens Tryk, der esom samler Lidelsen over ham, thi han veed, at dette Tryk er ighedens Gjennembrud, han veed, at i Afgjørelsen overskæres nelighedens Nerve, om end Smerten bliver i Ønsket. Det er t nok, at hvad der ofte gjør en Lidende utaalmodig, er, at han ;er et heelt Livs Lidelse ligesom op forud og nu gyser for hvad - fordeelt paa Tiden, hvis han lod hver Dag have sin Sorg, vilde re lettere at bære. I denne Forstand skal Lidelsen ikke samles fgjørelsen, thi Feilen er netop den, at han trods al Forudoptagen g ikke vinder noget Evigt, men kun timeligt forfærdes. Men : er ogsaa vist, at en Lidende gjennem de mange Aar ved neligheden Uvisse kan snakke sig fra Afgjørelsens Indtryk, og te er det Fordærvelige. Derfor veed den Lidende, der vil det de i Sandhed, at Klogskaben er en svigefuld Ven og kun Afgjø-sen fuldtro.

Den Handlende vil gjøre Alt for det Gode, den Lidende vil e Alt for det Gode: Ligeligheden er, at de begge kunne være forblive med det Gode i Afgjørelsen. Kun Retningen hvori der ides er forskjellig, hvilken Forskjellighed dog ikke maa for-es som udelukkede den ene den anden: den Handlende virker efter for at det Gode maa seire, selv hans Liden har Betyd-: i Henseende dertil; den Lidende gjør ind efter Alt (ved at : lide Alt) for det Gode, at det maa seire i ham. Men det e maa jo dog have seiret og vedblive at seire i den Handlendes e, hvis han i Sandhed skal virke for det Gode ud efter; og væsentligen Lidende kan altid virke for det Gode ud efter ved mplets Magt, og virke eftertrykkeligt, thi hans Liv, netop fordi ı Meget er negtet, indeholder en stor Opfordring til de Mange, n Meget er givet: og hans Liv, naar han er og forbliver med Gode i Afgjørelsen, indeholder en stræng Dom over de Mange, benytte det meget Givne paa en uforsvarlig Maade. Ja, selv det var den Lidende negtet at virke ved sit Exempel, selv om var fjernet fra alle andre Mennesker, han er dog deelagtig i neskehedens fælles store Anliggende; paa sin eensomme Post varer han ligesom et vanskeligt Pas, ved at frelse sin Sjel ud alle Lidelsens besnærende Vanskeligheder: om intet Menneske - ham, Menneskeheden føler med ham, lider med ham, seirer I ham! Men overalt hvor det Gode seirer i Sandhed, der er en væsentligen lige stor, hvad enten det Gode seirer i Mange

for Alt skjelne mellem: hvad det er, at ville i L
og hvad det er at ville i Frihedens ædle Forstand
Menesker er det som en Umulighed at ene Fril
den samme Tanke. Naar de derfor see Den, s
magelige og beqvemme Dage med sit Gods, naar
strænge sig trods nogen Pligtarbeider, udsætte sig
delser, vælge et høiere Kalds besværlige Vei: saa
enten som Indskrænket eller som en Sindssvag; de
at Styrelsen har skjenket alle disse gunstige Be
som slet ikke veed at benytte dem; de tænke i
om de end ikke sige det høit, om de end ikke t
sørgeligt de forraade deres eget Indre: det skulde
i hans Sted, vi skulde anderledes vide at nyde Liv
En kan være fri for Lidelsen, saa er det enten
eller Sindssvaghed at ville den. Men hvad er sa
Mod at gaae derhen, hvor Lysten vinker, at see d
Lystelige er? Eller fordres der ikke til at vise M
Modstand (hvad Sproget selv synes at tyde paa),
Modige seer Faren under Øine, thi Faren er ikke
ved at see; eller for at anskueliggjøre det, som r
Rytter tvinger Hesten fremad mod det Skrækkende
diges Øie seer man ikke, at det sandselige Øie
fordi Modet gjennemtrænger selve Øiets Udtryk, n
Hesten anskueliggjøre, I
er den Modige, Hesten e
til det Lave i Mennesket
Modet vil altsaa frit L

kan ogsaa den Lænkede sige: »frivilligt overtager jeg mit
enskab«, det Fangenskab altsaa hvori han er? Ja, her er det
ne Tilfældet; de fleste Menneskers Mening er, at dette er en
lighed, og at derfor den Lidendes Tilstand er sukkende Mod-
:d. Men hvad er saa Taalmod? Er Taalmod ikke netop det
der frit overtager den Lidelse, som ikke kan undgaaes? Det
lgaaelige er netop Det, som vil knække Modet. Der er i den
nde selv en forrædersk Modstand, som er i Pagt med Uund-
ighedens Rædsel, og forenede ville de knuse ham; men trods
finder Taalmodet sig i Lidelsen, og finder sig netop derved
den uundgaaelige Lidelse. Derfor gjør, om man vil tale saa-
, Taalmod et endnu større Under end Mod gjør, thi Mod
· frit i den Lidelse, som kunde undgaaes, men Taalmod gjør
ri i den uundgaaelige Lidelse; ved sit Mod lader den Fri sig
fange, men ved sit Taalmod gjør den Fangne sig fri — dog
i den Forstand, at Slutteren skulde blive angest og bange.
udvortes Umulighed af at kunne frigjøre sig fra Lidelsen, for-
rer ikke den indvortes Mulighed af virkeligen at kunne gjøre
ri i Lidelsen, frivilligt overtage Lidelsen, idet den Taalmodige
· sit Samtykke ved at ville finde sig i Lidelsen. Thi man
tvinges ind i det snevre Fængsel, man kan tvinges ind i livs-
;e Lidelser, og Nødvendigheden er Tvingeren; men man kan
tvinges til Taalmod. Dersom Nødvendighedens Tvinger trykker
en Sjel, som ikke har og ikke vil have Frihedens Fjederkraft:
bliver Sjelen vel fortrykt, men den bliver ikke taalmodig;
modigheden er Spænstighedens Gjentryk, hvorved den Tvungne
sig fri i Tvangen. Eller kan kun den Rige være sparsomme-
· fordi han har det i sin Magt at ødsle; kan ikke ogsaa den
;e være sparsommelig, uagtet han ikke har det i sin Magt at
, uagtet han er tvungen til at være — sparsommelig; nei, det
ıan netop ikke tvinges til, altsaa uagtet han er tvungen til at
fattig? Ak, men mange Menneskers Viisdom er ligesom be-
t paa at afskaffe det Gode. Naar den Uafhængige frit vælger
ɔmmelighed, saa siger man, han er sær, »han som kunde have
aa godt i Lediggang og føie hvert sit Ønske i Magelighed;«
ıar den Tvungne er taalmodig i Lidelsen, saa siger man, »tak
Skam til, han er jo tvungen, han gjør jo en Dyd af Nødven-
d«. Unegteligt, han gjør en Dyd af Nødvendighed, det er
ı Hemmeligheden, det er just det meest betegnende Udtryk
ıvad han gjør; han gjør af Nødvendigheden en Dyd, han
;er en Frihedens Bestemmelse (Dyd) ud af hvad der er be-
net som Nødvendighed. Og deri ligger netop Helbredelsen

ved det Eviges Afgjørelse, at den Lidende frit overtager den paatvungne Lidelse. Som det er den Lidende en Lindring at aabne sig i Fortrolighed for en Ven: saaledes er dette Frelsen ved det Eviges Afgjørelse, at den Lidende, medens Nødvendighedens Tvang ligesom vil sammenpresse Hjertet, *aabner* sig for det Evige, og evigt samtykker i at *ville* lide Alt. Thi er vel Den fangen, for hvem Døren staaer aaben: Evighedens Fløidør! Er vel Den i Tvang, der evigt er fri! Da Paulus sagde: »jeg er romersk Borger«, saa turde Landshøvdingen ikke fængsle ham, og han blev sat i frit Fangenskab. Naar et Menneske tør sige: jeg er Evighedens fri Borger, saa kan Nødvendigheden ikke fængsle ham uden i — frit Fangenskab.

M. T.! hvis det nu synes Dig saaledes, saa ville vi minde om Talens Gang. Skulde et Menneske ville Eet, da maatte han ville det Gode, saa var det *muligt*, at han kunde ville Eet. Men skulde det blive *virkeligt*, da maatte han ville det Gode i Sandhed. I Forhold til som han var *en Handlende* eller en *Lidende*, *maatte han ville gjøre Alt for det Gode*, eller han *maatte ville lide Alt for det Gode*. — Han maatte ville gjøre Alt for det Gode, eller være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Men Klogskaben misbrugtes ind efter til at søge Udflugter; og den misbrugtes ud efter i Bedraget. Den Gode derimod brugte Klogskaben til at forhindre alle Udflugter og derved til at hjælpe

ıngen, medens Hjertet er langt borte. Nei, da Gud er Aand og Sandhed, kan man kun i Sandhed holde sig nær til ham, ved ville være hellig, som han er hellig, ved Hjertets Reenhed. ertets Reenhed; dette er et billedligt Udtryk, som sammenligner ertet med Havet, og hvorfor vel just med det? Fordi Havets 'bde er dets Reenhed, og dets Reenhed er dets Gjennemsigtig- d, fordi Havet kun er dybt, naar det er reent, og kun reent, ar det er gjennemsigtigt; saasnart det er ureent er det heller ke dybt men Overflade, og saasnart det er Overflade er det ller ikke gjennemsigtigt. Naar det derimod dybt og gjennem- tigt er reent, da er det Eet, hvorlænge man end vedbliver at : derpaa; da er dets Reenhed Bestandigheden i Eet. Og derfor nmenligne vi Hjertet med Havet, fordi dets Reenhed er Be- ndigheden i at være dyb og i at være gjennemsigtig. Ingen orm maa oprøre det; ingen Kastvind maa bevæge dets Over- de; ingen døsig Taage maa brede sig over det; ingen tvivlsom vægelse maa der være i det; ingen henilende Sky maa dunkle t: men stille maa det ligge, dybt gjennemsigtigt; og hvis Du seer t idag saaledes, da opløftes Du ved at skue Havets Reenhed, og is Du saae det hver Dag saaledes, da siger Du det er bestandig :nt — liig Dens Hjerte, der kun vil Eet. Som Havet, naar det ıledes ligger stille, dybt gjennemsigtigt, tragter efter Himlen: ıledes tragter det rene Hjerte, naar det er stille, dybt gjennem- tigt, efter det Gode; eller som Havet bliver reent, naar det tragter e efter Himlen: saaledes bliver Hjertet reent naar det tragter e efter det Gode. Som Havet gjengiver Himlens Høide i sin ıe Dybde, saaledes gjengiver Hjertet, naar det er stille dybt :nnemsigtigt, det Godes himmelske Ophøiethed i sin rene Dybde. ımmer der dem det mindste imellem, mellem Himlen og Havet :llem Hjertet og det Gode, ja var det end Utaalmodighed i at ertragte Gjengivelsen, saa er Havet ikke reent, saa gjengiver det ke Himlen reent.

III.

M. T. Det var ved Anledningen af et Skriftemaal, at denne le blev til. Om den end, efter at have hentydet dertil i Begyn- lsen, hidtil ikke har benyttet Anledningen, har denne dog aldrig

---

hellig, som han er hellig: smlgn. 1. Pet. 1, 16.

det i det daglige Livs mindre Forhold sjelden vis
og derfor vanskeligere kjendes som dette beste
idet den gjennemført holdt Fordringen fast: at
mange Vildfarelser, Skuffelser, Bedrag, Selvbedrag
har stræbt at spore Tvesindetheden ad dens skjult
dens Lønlighed. Ved om muligt at gjøre sig forst
søgt at bringe det til Forstaaelse med Tilhører
Talens Forstaaelighed og Tilhørerens Forstaaelse
den sande Alvor, giver ingenlunde Overveielsen si
For at naae dette Sidste, maa Talen *afgjørende*
Tilhøreren, og ikke blot hvad den hidtil har ford
Læser deler Arbeidet med Taleren; nu maa den
hans afgjørende Selvvirksomhed, paa hvilken Alt b

Saa tænk Du nu, m. T., Anledningen; og med
vidsthed indskærper Trangen til det ene Fornød
hellige Steds Alvor styrker Villien i hellig Beslutni
Alvidendes Tilstedeværelse gjør Selvbedraget umuli
Dit eget Liv. Talen, som er uden Myndighed, ska
lig ville dømme Dig: ved at tænke Anledningen re
Du for en høiere Dommer, hvor intet Menneske
andet, da han selv er en Anklaget. Talen henve
Dig som til en Bestemt, den veed end ikke, hvo D
Du ret levende tænker Anledningen, da vil det væ
end er, som talte den netop til Dig — dette er i
tjeneste, det er Din Selvvi
Skyld er Talen behjælpelig
der siges: Du. Dette er l
Sandhed: ak, lad os frem

›rstaaet, en Spøg ligesom det at være skjøn, et lykkeligt Fortrin, ıen en Spøg: Alvoren er, at ville høre efter til at ville gjøre derfter; dette er det Høieste, og, Gud være lovet, det kan ethvert lenneske, hvis han vil. Men Travlheden lægger et høist alvorligt ftertryk paa Spøgen og anseer Alvoren for Ingenting; den mener, ›lidagtigt og letfærdigt, at det at være veltalende er det Høieste, g at Tilhørerens Opgave er at bedømme, om Taleren er det. Lad ig derfor (at ingen Mislighed lades bag ved og ingen Tvesindeted uomtalt) her, hvor Fordringen gjøres til Selvvirksomheden, ›rt oplyse Forholdet mellem Taleren og Tilhøreren i Forhold til en gudelige Tale; lad mig, for atter at byde Tvesindetheden pidsen, oplyse det ved et Billede hentet fra den verdslige Kunst, g lad dette ikke tvesindet forstyrre Dig, eller give Dig Anledning l at anklage Talen for Usømmelighed, thi tør Du være tilstede ed den verdslige Kunsts Forestillinger, saa maa Du jo gudeligt ave forstaaet Dig selv deri, og altsaa maa Du jo selv have tænkt et Gudelige sammen med den verdslige Kunst, om Du end derved etop tydeligt har erkjendt Forskjelligheden; i andet Fald er der plid og Tvesindethed i Dit Indre, saa Du vil leve verdsligt til ogle Tider og engang imellem betænke det Gudelige. Paa Skueladsen er det da saaledes, som Du jo veed, at der sidder En og visker; han er skjult, han er den Ubetydelige, han skal og vil versees. Men da er der en Anden, han træder iøinefaldende frem, an drager Alles Blik paa sig, deraf har han sit Navn, det er kuespilleren. Han fremstiller et ganske bestemt Menneske; hvert Ord faaer nu, i den bedragende Kunsts skjønne Forstand, Sanded i ham, Sandhed ved ham — og dog faaer han Alt at vide, ad han skal sige, af hiin Skjulte, der sidder og hvisker. Ingen saa taabelig, at han anseer den Hviskende for vigtigere end uespilleren. Glem nu Kunstens Spøg: ak, i Forhold til det idelige er Manges Daarskab den, at de verdsligt ansee Taleren en Skuespiller, og Tilhørerne for Tilskuere, som bedømme unstneren. Men saaledes er det ikke, ikke i fjerneste Maade. i, Taleren er den Hviskende, Tilskuere er der ingen af, thi ener Tilhører skal skue ind efter i sig selv; Skuepladsen er Evigden, og Tilhøreren, hvis han er den sande (og hvis han ikke er t, er han den Skyldige), han er for Gud ved Talen. Den Hviende tilhvisker Skuespilleren hvad han skal sige, men Skuespilens Gjengivelse er Hovedsagen, er Kunstens alvorlige Spøg; leren tilhvisker Tilhøreren Ordet, men Hovedsagen, Alvoren er, at lhøreren ved sig selv, med sig selv, til sig selv for Gud i Tausd taler ved Talens Hjælp. Det er ikke for Talerens Skyld der

er da den Hviskende; og Tilhøreren, han er for
han er, om jeg saa tør sige Skuespilleren, der i
stand spiller for Gud. O, lad os aldrig glemme d
verdsliggjøre det Gudelige, men netop ved alvorlig
Gudelige og det Verdslige sammen, evigt adskille
det gudelige Foredrag betragtes verdsligt (en Betr
forskylder samme Daarskab, som den i Forhold t
ansee den Hviskende for vigtigere end Skuespille
Taleren en Skuespiller, og Tilhørerne blive bedøm
saa holdes det gudelige Foredrag verdsligt fo
værende Mennesker, men Gud er ikke tilstede, sa
er det i Skuespilhuset. Guds Tilstedeværelse er
som forandrer Alt. Saasnart Gud er tilstede, har
den Opgave for Gud, at agte paa sig selv: Talere
Talen agter paa sig selv, hvad han siger; Tilhøre
Talen agter paa sig selv, hvorledes han hører, o
lønligen taler med Gud ved Talen; ellers vilde jo
faae Opgave tilfælleds med Gud, saa Gud og Tilhø
passede paa Taleren og bedømte ham. Saaled
mellem Taler og Tilhører i Forhold til det gu
Eller det er, som naar den underordnede Kirkens
uden Myndighed, oplæser den befalede Bøn: d
ikke Kirketjeneren, som beder. Men den Tilhør
Kirken og ved sin Inderlighed er for Gud medens
læsningen, han beder; og
ikke, han siger ei heller
og inderlig er han bede

Talen spørger Dig da, eller Du spørger Dig selv ved Talen, rilket Dit Liv er, om Du vil Eet, og hvilket dette Ene ? Den venter ikke, at Du vil nævne noget Saadant, som kun i rmastelig Forstand er Eet; thi den mener ikke at henvende sig en Saadan, med hvem den ikke vilde kunne indlade sig, ogsaa en anden Grund end fordi han havde hindret sig selv i alvorgen at tænke Talens Anledning. Ogsaa af en anden Grund; et enneske kan nemlig have en yderst forskjellig Mening fra vor, ive den lige modsatte, og man kan alligevel indlade sig med im, da man antager, at tilsidst maa der være et Eenhedspunkt, Enighed i noget Almeen-Menneskeligt, man kalde nu dette nærere hvad man vil. Men er han afsindig, da kan man ikke inddde sig med ham, thi han gaaer netop ud fra det Sidste, i hvilket an tilsidst maatte haabe at enes med ham. Man kan stride med Menneske, stride indtil det Yderste, saa længe man antager, at r dog tilsidst er et Fælles, en Eenhed i noget Almeen-Menneskegt, i at agte sig selv; men gaaer han, som en Afsindig, i sin rdslige Stræben fortvivlet ud fra at foragte sig selv, trodser han dog frækt derpaa og roser sig af sin Skjendsel: da kan man ke stridende indlade sig med ham, thi han gaaer ligesom den sindige og endnu forfærdeligere netop ud fra det Sidste, i hvilt man tilsidst maatte haabe at enes med ham.

Talen antager derfor, at Du vil det Gode, og spørger Dig nu, ilket Dit Liv er, om Du vil Eet i Sandhed? Den spørger ke nysgjerrigt om Din Gjerning i Livet, om hvor mange Arbeire Du har i Din Tjeneste, eller om hvor Mange Du har under i Embedet, hvis Du tjener Staten saaledes. Nei, Talen er ikke sgjerrig, den spørger Dig, inden om noget Andet, først og fremst, om Du overhovedet lever saaledes, at Du med Sandhed nde besvare Spørgsmaalet, at Spørgsmaalet i Sandhed er til for - Thi allerede for at kunne svare alvorligt paa det alvorlige rgsmaal maa et Menneske have valgt i Livet, valgt det Usyn- det Indvortes; han maa leve saaledes, at han har Timer og er, i hvilke han samler sit Sind, at hans Liv kan vinde den anemsigtighed, der er en Betingelse for at kunne forelægge sig Spørgsmaalet og svare derpaa — dersom dog vel ellers dertil res, at man skal vide, hvorom man taler. Den, der kun er l i sin verdslige Gjerning og forresten støiende med Mængden, var det en Daarskab ved et saadant Spørgsmaal at foranledige ny Daarskab — ved Svaret.

Talen spørger Dig altsaa, om Du lever saaledes, at Du Dig bevidst at være en Enkelt? Spørgsmaalet er ikke

skulde vel en Saadan endog blot falde paa at bes
den Tanke: i Sandhed at ville Eet! Dog maa de
om denne Bevidsthed, ligesom Talen jo ikke spør
hed, men spørger Dig som Enkelt, eller rettere,
selv netop derom, m. T., om denne Bevidsthed er
ret levende tænker Talens Anledning. Thi udenfor
Een støier ved at være i Spidsen for Mængden, c
være med i Mængden; men den Alvidende, skjøn
trods Nogen kan holde Oversigten, vil ikke Mæng
Enkelte, kun med den Enkelte vil han indlade s
enten den Enkelte er den Høie eller den Ringe,
eller den Elendige. For sig selv, altsaa som Enk
Menneske gjøre Gud Regnskab; og medens ingen
vove at trænge sig ind i dette Mellemværende mel
Enkelte, tør og bør Talen ved sit Spørgsmaal mi
ikke glemmes, minde om, at den fordærveligste
er: skjult i Mængden at ville ligesom unddrage
med En som Enkelt, unddrage sig fra som Enk
Stemme, — hvad Adam fordum forsøgte, da hans
hed indbildte ham, at han kunde skjule sig melle
kan være mageligere og beqvemmere og feigere sa
sig mellem Mængden i Haab om at Gud ikke skul
den Ene fra den Anden:
skab som Enkelt, det er,
have levet som Enkelt;

: er en Enkelt, maaskee fordi han her i Verdens Travlhed
;ang har et Navn, men nævnes efter et Tal. Thi hvad er
hedens Regnskab Andet end at Samvittighedens Stemme
s evigt i sin evige Ret, at være den eneste; hvad er det
nd at der i Evigheden er den uendelige Stilhed, i hvilken
gheden kun taler med den Enkelte om hvad han som En-
gjort Godt eller Ondt, og om at han ikke vilde være en
nedens han levede; hvad er det Andet end at der i Evig-
:r det uendelige Rum, saa Enhver er som Enkelt afsides
Samvittighed, fordi der i Evigheden ingen Trængsel er,
ængde, intet Skjulested i Mængden, saa lidet som der er
ller Gade-Uorden! Her i Timeligheden vil allerede Sam-
len gjøre Hver især til den Enkelte; men her i Timelig-
Uroen, i Støien, i Trængselen, i Mængden, i Udflugternes
ak, ja her skeer jo endog det Forfærdelige, at En ganske
er sin Samvittighed — sin Samvittighed, thi af med den
an ikke, den bliver hans eller rettere han er dens. Dog,
e Forfærdelige tale vi nu ikke, men selv i den Bedre skeer
altfor let, at Samvittighedens Stemme dog blot bliver een
med blandt mange andre, og da gaaer det saa let Samvit-
s eenlige Stemme, som ellers den eenlige, at den bliver
ıt — ved Stemmefleerheden. Men i Evigheden er Samvit-
den eneste Stemme som høres; den maa høres af den
thi den Enkelte er bleven denne Stemmes evige Gjenlyden;
ı høres, der er intet Sted at flygte hen fra den, thi i det
ge er der intet Sted, den Enkelte er selv Stedet; den maa
orgjeves seer den Enkelte sig om efter Mængden, ak, der
en Verden mellem ham og den næste Enkelte, med hvem
mvittigheden taler om hvad han som Enkelt har sagt og
tænkt, Godt eller Ondt.
'er Du nu saaledes, at Du er Dig bevidst som en Enkelt;
ethvert Dit Forhold, hvori Du forholder Dig ud efter, er
idst, at Du tillige forholder Dig til Dig selv som Enkelt;
ndog i de Forhold, som vi Mennesker skjønt kalde de in-
, erindrer, at Du dog har et endnu inderligere Forhold,
ri Du som Enkelt forholder Dig til Dig selv for Gud? —
Du ved Ægteskabets hellige Baand er knyttet til et andet
e, betænker Du da i dette inderlige Forhold hiint endnu
re til Dig selv for Gud som Enkelt? Talen spørger Dig
ı Du nu virkelig elsker Din Hustrue: det haaber den; ikke
ı ret er Dig Dit Øies Lyst og Dit Hjertes Begjering: det
den Dig; den spørger ikke om, hvad Du gjør for at behage

Dig om det Sidste, om Du
selv som Enkelt bevidst, de
ikke for andre Mennesker,
Mennesker, men som Enkel
Dit Ægteskab var i Overeen
Brug, eller bedre end Andr
ges, om det var i Overeens
Thi Skik og Brug vexler, o
halv Sandhed; men Evighe
er, at Du er en Enkelt, at
skal have været Dig dette
Skilsmisse Evigheden tilsigt
heden afskaffer Forskjellen
skal ikke faae Leilighed til
Dit inderligste Forhold til
kun at ville det Jordiske, d
tynge Dig ned: da skal en
maae at forandre Evigheden
spørges, om det var Din H
heden tale med hende om),
om Du lod Dig forføre —
signet, at Du seer en Slægt
at Du i Forholdet, det inde
derligere som Enkelt til Di
Hustrue, men derfor vil E
Enkelt om hendes Deel af A
eneste Forvikling, som kun

sig selv som om Trediemand. Men i Evigheden er Du en
kelt, og Samvittigheden, naar den taler med Dig, er ingen
ediemand, saa lidet som Du er det, naar Du taler med Samvit-
heden; thi Du og Samvittigheden er Eet, den veed Alt hvad Du
ed, og den veed, at Du veed det. Du kan i Henseende til Dine
rns Opdragelse overveie baade det Ene og det Andet med Din
strue, Dine Venner, men Handlingen og Ansvaret er Du tilsidst
e om som Enkelt; og lader Du være at handle, skjuler Du Dig
r Dig selv og for Andre i Overveielsens Krat, saa er Du ene
m Enkelt om det Ansvar, Du derved paadrog Dig. Ja, i Time-
heden hvor der spørges paa kryds og paa tvert, baade om det
ne og det Andet, i Vexelvirkningens mangfoldigt sammensatte For-
kling, der skulde man rigtignok troe, at det var en Indbildning,
Hjernespind, at Hver især blandt disse utallige Millioner Men-
sker skulde nøiagtigt indtil den mindste Ubetydelighed kunne
erbevises om, hvilket hans Liv var; men i Evigheden lader det
gjøre, fordi Hver især bliver den Enkelte. — Og saaledes i et-
ert Dit Forhold. Dersom Du ikke boer paa et afsides Sted i
rden, dersom Du lever i den folkerige Stad, og Du da vender
n Opmærksomhed ud efter, deeltagende agter paa Menneskene og
givenhederne, erindrer Du da, hver Gang Du saaledes forholder
til en Omverden, at Du i dette Forhold forholder Dig til Dig
som Enkelt med evigt Ansvar? Eller trænger Du Dig ind i
ngden, hvor den Ene undskylder sig med den Anden, hvor der
et ene Øieblik er, som det hedder, Mange, og hvor der i
ste Øieblik, hver Gang Talen er om Ansvaret, er: Ingen; døm-
Du som Mængden, i Egenskab af Mængde? Du er ikke for-
tet til at have en Mening om, hvad Du ikke forstaaer, nei
timod er Du evigt fritagen; men Du er evigt forpligtet til som
elt at gjøre Regnskab for Din Mening, for Din Dom. Og i
heden spørges Du ikke nysgjerrigt og travlt, som af en
skriver, om der var Mange, som havde samme — urigtige
ing, men kun om Du har havt den, om Du har forvænt Din
til letsindigt og tankeløst at dømme med, fordi Andre, fordi
ge dømte tankeløst; om Du maaskee har fordærvet det Bedre
g ved med Mængden at trodse paa, at I vare Mange, saa I fik
fordi I vare Mange, det er, fordi I vare Mange, som havde
t; i Evigheden spørges der, om Du maaskee har skadet en god
fordi Du ogsaa skulde dømme med dem, der ikke forstode at
me, men som havde Mængdens i timelig Forstand betydelige,
ighedens Forstand intetsigende Styrke. See, i Timeligheden
er man og siger: »een mere eller mindre, det gjør hverken fra

eller til« — og det siger man til sig selv, om sig selv! I Timelig-
heden tæller man og siger: »een mod Hundrede, hvad skal det
blive til;« saa giver man feigt efter for Tallet — og Usandheden
er gjerne Tallet, Sandheden nøies med at være en Eenhed. Men
man vinder ved denne feige Eftergivenhed, man vinder ikke en
Plads i et Hospital, nei, man vinder det Besynderlige, at blive den
Stærkeste, thi Mængden er jo altid den Stærkeste. Evigheden der-
imod tæller ikke, den Enkelte er bestandigt kun Een, og Samvittig-
heden passer nøie paa den Enkelte. I Evigheden skal Du forgjeves
see Dig om efter Mængden, Du skal forgjeves lytte, om Du ikke
kunde høre hvor Allarmen og Forsamlingen er, at Du kunde løbe
derhen; i Evigheden skal ogsaa Du være forladt af Mængden. Og
dette er forfærdeligt, thi i Timeligheden at være forladt af Mæng-
den, naar det Evige trøster, er livsaligt, da Smerten kun er en
Spøg. — Hvad vil da Samvittigheden indskærpe ved Bevidstheden
om, at Du er en Enkelt? Den vil lære Dig, hvis Du dømmer (thi
i saare mange Tilfælde vil den afholde Dig fra at dømme), at Du
da har Din Dom paa eget Ansvar; at Du med Undseelse som for
en Afdød prøver, hvad Du forstaaer og hvad Du ikke forstaaer;
den vil skrække Dig fra at søge den glimrende Udflugt til Elendig-
hed, at I ere Mange, thi mange Daarer gjøre dog ikke een Viis, og
Mængden er en tvetydig Anbefaling for en Sag; jo større Mængden

ıd, og mangler den, saa er Latteren netop det Latterlige. Men i Timeligheden, i Verdens rædsomme Ødslen med Mennesker, frister Tallet, her frister det at tælle, at tælle sig selv med i gden, her løber det ved det runde Tal let rundt for En. Ja i Timeligheden skal det maaskee aldrig lykkes nogen Enkelt, om det var sandt, at han i Sandhed vilde det Gode, det skal lykkes ham at splitte Mængden ad; men Evigheden den kan, heden griber hver især med Samvittighedens stærke Arme, utter ham som den Enkelte, sætter ham afsides med hans vittighed; og vee ham, hvis denne kun dømmer, thi da sætter heden ham afsides med Samvittigheden der, hvor der vistnok 'rængsel, men ikke som i Timeligheden, hvor Trængselen er skyldningen, ja, er Seiren, nei der, hvor Trængselen er at : ene, uden Undskyldning, at være ene og være fortabt. Den gelige Psalmedigter siger, at medens Hedningerne støie, sidder i Himlene og leer ad dem; dette tør jeg ikke troe, hellere tte man vel sige: medens Mængden støier og larmer og seirer ubler; medens den ene Enkelte efter den anden haster hen til ıgdens Tumleplads, hvor der skal være godt at være, hvis man r Glemsel og Aflad fra det Evige; medens Mængden ligesom tende tilraaber Gud: »ja see om Du kan faae fat i os«, da det om altid i Trængsel er vanskeligt at see den Enkelte, vanske- at see Træerne, naar man seer Skoven: saa venter Evighedens 'r rolig. Og om alle de Slægter, der have levet paa Jorden, e op og forenede sig i een Mængde, for at storme løs mod heden, for at tvinge ogsaa den ved deres uhyre Stemmefleer- Evigheden splitter dem ad, saa let som Klippens Urokkelig- der ikke rører sig af Stedet, splitter det fraadende Skum; saa om Veiret, naar det farer frem, splitter Avnerne. Lige saa men ikke paa samme Maade, thi Vinden henveirer Avnerne, derfor sammenfyger den dem ogsaa; Evigheden splitter Mæng- ıd ved at give Hver især en uendelig Tyngde, ved at gjøre ham — som den Enkelte. Thi hvad der er den høieste Salighed, amme er den høieste Alvor; hvad der er den livsaligste Trøst, amme er ogsaa det forfærdeligste Ansvar. I Evigheden er der lser nok, der er netop eet til hver især, thi hvor der er en 'ittighed, og den er og skal være i Enhver, der er i Evigheden nsomt Fængsel eller Salighedens livsalige Værelse. Derfor er e Bevidsthed om at være en Enkelt, Grundbevidstheden i et

---

Den kongelige Psalmedigter siger osv.] Ps. 2, 4.

Dom om alt muligt, han betragter tvertimod den
Fristelse, en Snare, og lærer Alvor til som Enke
ret for sit evige Ansvar. »Selv en Daare skulde
han kunde tie«, siger Ordsproget, og det er sa
han ikke forraadte sin Daarskab, men ogsaa fo
herskelse vilde hjælpe ham til at blive sig b
forhindre ham i skyndsomst at antage Mængd
hvis han selv havde en Mening, skyndsomst at
til at antage den. Den, der er sig bevidst som
dannes til at betragte Alt omvendt, hans Sind bli
den Evighedens sande Tanke, at Alt i Livet tage
at det reent Øieblikkelige allerede i næste Øiebli
Evigheden, er Tant og Forfængelighed, som j
Øieblik (og hvad er dog saaledes stærkt i Øiebli
er modbydeligt for Erindringen; som Vredens o
denskabens hidsige Øieblik, hvis Tilfredsstillelse
staaelig Lyst, er en Rædsel at erindre. Thi den
gjerrige, den Lidenskabelige hævder sig selv,
Lidenskabens Øieblik; men i Erindringens Øiebli
drer den udøvede Hævn, da væmmes han ved s
indseer, at han netop i Hævnens Øieblik tabt
reent Øieblikkelige syn
Øieblik viser sig at væ
trydelse. Saaledes me

om spørger Du Dig selv, hvis Du ret levende tænker dens Anning. Talen skal ikke kunne sige Dig, hvad da ogsaa kun ker forstyrrende, om Mange eller ikke have den Overbeviisning, et Menneske bør leve i denne Bevidsthed. Men dette gjør jo rken fra eller til, hvad enten Alle, hver især, have denne rbeviisning eller Ingen. Den Talende skal heller ikke søge at de Dig for denne Overbeviisning, dersom den ellers er hans, — ledes trænger han ikke til Dig, saa lidet som Du trænger til n, hvis Du har denne Overbeviisning: det Eviges ophøiede Alvor hverken Stemmefleerhedens eller Veltalenhedens Anbefaling. Kun tør Talen ikke love Dig — den ønsker jo heller ei at for-me; jordisk Fordeel tør den ikke love Dig hvis Du antager og ilegnelse fastholder denne Overbeviisning. Tvertimod, den vil, r den skal fastholdes, gjøre Dig Livet anstrænget, mangen Gang askee møisomt; den vil, naar den skal fastholdes, maaskee ud-te Dig for Andres Spot, at jeg ikke skal tale om, hvis Fasthol-en skulde ville kræve endnu større Offre af Dig. Det forstaaer forstyrre Dig gjør Spotten ikke, dersom Du ellers holder Over-iisningen fast; Spotten vil endog tjene Dig til det Gode, ogsaa edes, at den yderligere forvisser Dig om, at Du er paa den Vei. Thi Mængdens Dom har sin Betydning; man skal ikke nodigt forblive uvidende om den, nei man skal være opmærk-; naar man saa blot passer paa at gjøre det Modsatte, da er man gjerne det Rigtige; eller hvis man oprindeligen gjør Modsatte, og det da træffer sig saa heldigt, at Mængdens Dom r sig derimod, saa kan man være temmelig sikker paa, at har grebet det Rette: man har da ikke blot ved sig selv ret rligen overveiet og prøvet sin Overbeviisning, men man har e den Fordeel, endnu engang at faae gjort Prøve paa den — Hjælp af Spotten, der muligen saarer, men netop ved Saaret at man er paa den rette Vei, paa Ærens og Seirens, som erens Saar, naar det er paa Brystet, hvor baade Saaret og erstegnet skal bæres. Du har vel lagt Mærke til, at blandt edrengene indbyrdes ansees Den for den Raskeste, der ikke er e for sin Fader, der tør sige til de Andre: »troer I, at jeg er e for ham?« Mærke de derimod paa en af deres Jævnlige, at ganske egentligen og bogstaveligen forstaaet er bange for sin r: saa ville de gjerne spotte lidt over ham. Ak, i Menneskenes e sammenløbne Mængde (thi hvorfor løber man vel sammen i gde uden fordi man er bange!) der er det ogsaa rask ikke at bange, end ikke for Gud; og mærker man, at der er en En-udenfor, som ganske egentligen og bogstaveligen forstaaet er

Hjælp komme godt gjennem Livet, vandt han en
tagte Vei den hele Verden: saa er der dog et S
der ikke er mere Udflugt, end der er Skygge
Ørken. — Videre skal Talen ikke sige herom, den
gjentagent, lever Du nu saaledes, at Du er Dig be
Enkelt, og derved Dig Dit evige Ansvar for Gud
saaledes, at denne Bevidsthed kan faae Tid og S
rum til at gjennemtrænge Dine Livsforhold? De
at Du skal trække Dig tilbage fra Livet, fra en h
fra et lykkeligt Husliv: tvertimod skal jo netop
bære og forklare og gjennemlyse Din Færd i Liv
skal ikke trække Dig tilbage og sidde grublende
Regnskab, hvorved Du kun forskylder et nyt Ans
og Dine Opgaver vil Du bedre og bedre faae Tid
kymringen for Dit evige Ansvar vil forhindre Dig
og travlt deeltagende i alt Muligt — en Virksomh
kaldes Tidsspilde.

Dette var Hovedspørgsmaalet, thi ligesom kun
og ligesom Talen er om at ville Eet: saaledes er
for Gud med evigt Ansvar at være en Enkelt d
Talen spørger Dig nu videre: hvilken Din
Livet? Talen spørger
om Du er Konge eller k
om Du tjener mange Pen
spørger og taler Mængden

Du da ikke skulde staae til Skamme! Eller dersom en
mærkede, hvis Erindring Mængden ihukommer, som det
gden, ved støiende Festlighed og ved Skrig, dersom han,
r mere alvorligt, kom til Dig, besøgte Dig: at Du da
or hans prøvende Blik turde vedstaae Din Gjerning! Er
rtrolig med saadanne Tanker; det er jo dog paa den
e Forklarede kunde ønske at gjøre Gavn efter deres
t besøge den Enkelte, thi dette maatte de da vel væmmes
de i deres salige Opholdssted blive vidende om Sligt,
tfærdig Mængde behandler forklarede Afdøde, som kun
Daare kan ønske at blive behandlet: støier til Ære for
lapper i Hænderne. Tro ikke, at den Forklarede er
nem; han er tvertimod bleven ydmygere, mere menne-
ltagende med ethvert Menneske, han vil derfor, naar
som en Foresat om paa Besøg hos de Enkelte, ikke
ringeste Gjerning, naar denne har sand Hæderlighed. O,
n hvor han er, der ere alle smaalige Forskjelligheder
n den Forklarede vil, ligesom Evigheden, ikke Mængden,
Enkelte. Kunde Du derfor selv nogensinde næsten
elig ved Din ringe Gjerning, fordi den er saa ringe her
Forskjellighed; den Forklaredes Besøg hos Dig som den
l netop give Dig Frimodighed. Den Forklaredes Besøg
m Enkelt vil netop give Dig Frimodighed — hvad siger
Du tænker Talens Anledning ret levende, da staaer Du
t for en endnu Høiere, der dog tænker endnu men-
— om Gjerningens Ringhed, men ogsaa uendeligt renere,
ler er den sande Hæderlighed.
nder Din Gjerning, hvilket er Dit Sind, hvor-
dkommer Du Din Gjerning? Er Du enig med Dig
t Din Gjerning er Dit Kald, saa Du ikke omforklarer
hold til Udfaldet, og mener, at det dog ikke var Dit
Udfaldet er ugunstigt, hvis Din Stræben ikke lykkes?
Vankelmodighed svækker uberegneligt. Hold derfor fast;
Hjælp og ved Din egen Troskab bliver nok det uheldigt
il noget Godt. Thi Begyndelse er der overalt, og den
ndelse er overalt, hvor Du begynder med Gud; og der
ag uheldig at begynde paa, end ikke den uheldige, naar
er med Gud. — Eller har Du ladet Dig bedrage til at
t for Dit Kald, fordi Udfaldet var heldigt, fordi det
rax, maaskee endog overordentligt? Ak, saaledes siges
gnok i Verden, stundom endog af dem, der selv mene,
gudeligt: »Beviset for at Ens Gjerning er berettiget, er

Dit Bud, ikke trodsigt, ikke mismodigt, men evigt
bliver Du uforandret at byde paa det Samme
kjøbe det Samme, medens Vilkaaret forskjelligt for
Du, at det Gode dog kun er som Guld, at det
dyrt; er der nogen Vinding Du ikke kunde undvær
nogen Udmærkelse Du ikke kunde give Afkald paa
Du ikke kunde forsage, er der noget Bifald fra ove
Dig vigtigere eller maaskee et Bifald fra neden?
mener, at det Gode maa kjøbes til enhver Priis, bli
undelig, naar Du seer Andre kjøbe for en lettere
maa kjøbe dyrt — men hvad der, glem det ikke,
værd? Naar Din Stræben lykkes, er Du Dig da bevi
unyttig Tjener, og naar den mislykkes, er Du Dig da b
en unyttig Tjener; saa Lønnen altsaa ikke forandre
Du mere nyttig fordi Du fik Løn; og Modgangen
Dig, da den blot udtrykker, hvad Du beskæmmet
Intet har at fordre? Skjuler Du intet Mistænkeligt
Du dog ønskede, at det var anderledes, at Du t
Lønnen som Rov, turde bryste Dig af den, turde
saa Du ønskede at Modgang ikke var, fordi den tv
iske i Dig, der, skjøndt underkuet, dog daarligen in
hvis Du havde Lykken m
det Gode, som var værd
Vise ingen Modgang øns
han jo ikke kan vide o

· Dig, at man med Trællesind kan tjene det Gode? O, det
ingen vanskelig Herre, der idag vil Eet og imorgen et
let Gode vil altid Eet og altid det Samme; men det er
ende, og kan være det, det fordrer Oprigtighed og kan see
er der!
nu Midlerne, som Du bruger; hvilke Midler bruger
at fuldkomme Din Gjerning; er Midlet Dig ligesaa vigtigt
ilet, netop lige saa vigtigt? Thi ellers kan Du jo umuligt
, da i saa Fald det uforsvarlige, det letsindige, det egen-
det ueensartede Middel løber forstyrrende og besmittende
Evigt forstaaet er Midlet Eet, Maalet Eet, Midlet og
:et og det Samme. Der er kun eet Maal: det Gode i Sand-
kun eet Middel: det, ene at ville bruge det Middel, som i
er det gode — men det Gode i Sandhed er jo netop
Timeligt og jordisk adskiller man og mener, at Maalet er
end Midlet; man mener, at Maalet er Hovedsagen; man
af den Stræbende, at han naaer Maalet, Midlet kan han
ndre nøieregnende med. Dog er dette ikke saa, og saa-
have et Maal er en ugudelig Utaalmodighed; evigt for-
r Forholdet mellem Maal og Middel snarere omvendt.
et Menneske sætter sig et Maal for sin Stræben her i
; han ikke naaer det, da kan han muligt, evigt forstaaet,
leles uden Skyld, ja endog at prise; han kan jo forhindres
en eller ved Gjenvordigheder, som ikke staae i hans Magt:
ld er han aldeles uden Skyld; han kan jo endog forhindres
e Maalet, netop ved ikke at ville bruge andre end de i
:ns Forstand tilladelige Midler, altsaa netop ved at forsage
ıbens Utaalmodighed og Kløgtens Opfindelser: i saa Fald
endog at prise. Han er altsaa ikke evigt ansvarlig for,
naaer Maalet i Timeligheden, men han er ubetinget evigt
; for hvilket Middel han bruger; og naar han ene vil
ler bruger det Middel, som i Sandhed er det gode, saa er
gt forstaaet, ved Maalet. Dersom Opnaaelsen af Maalet
ære Undskyldningen og Forsvaret for Brugen af det util-
det mislige Middel — ak, sæt han døde imorgen: saa var
gtige fangen i sin Daarskab, det utilladelige Middel havde
ıgt, men han døde uden at naae Maalet. Thi at opnaae
ligger ved Slutningen, men at bruge Midlet ligger ved
lsen; at opnaae Maalet er ligesom at ramme med sit
ıen at bruge Midlet er ligesom at tage Sigtet, og dog er
ı tilforladeligere Angivelse af Skyttens Maal end det ram-
ıkud, thi et Skud kan ogsaa ramme tilfældigviis, og Skytten

der frelser de Fleste fra at
imod er det det Eviges salig
som »en Køling af Snee p
Evige, han kommer aldrig f
tinget ligesaa vigtigt som
nysgjerrig og utaalmodig e
netop fordi Midlet er ubetin
og verdslig Lidenskab maa
sinkende, Samvittigheden ma
er jo ogsaa »en rødmende
Menneskes Barm og fylder
Midlet er den ubetinget lige
under Udførelsen af Din Gje
Godt og Hæderligt, er saa M
Maalet? Eller svimler Din
seer det mislige Middel so
det Evigheden mindst er, d
gjennemsigtig! Mener Du,
om en smaalig Uret: det
skulde være noget ubetyd
noget uendeligt Vigtigere er
Mesterværket er ligegyldigt
nu ja, Mesterværket kan
Mesteren tør være ligegyl
Kræfter i hellig Tjeneste,
understøttet af Fortvivlelse
Din Tanke ikke saaledes

betegne det, jeg kunde bruge mange Ord for at beskrive det, men jeg vil dog heller kort sige saaledes: Noget, som Du, hvis Du talte derom med de Ældre, de Jævnaldrende, turde være temmelig sikker paa, at de næsten vilde beundre for dets Kløgt og Snildhed, men som dog, besynderlig nok, en Yngling vilde rødme over, (ikke over, at Du kunde være saa klog, men over, at Du ikke havde Høimod til at foragte at handle saa kløgtigt): at Du ved Smiger havde vundet Den og Den, ved Fortielse af Noget vundet den og den Fordeel, ved en lille Usandhed gjort en glimrende Omsætning, ved et usandt Sammenhold fremmet Din Sag; at Du havde vundet Seire ved at forene Dig med Misforstaaelsens Beundring, vundet Rigdom og Magt ved kløgtigt beregnende at indgaae den ømmeste Forbindelse. Er der i Din hele Færd, den aabenbare og den lønlige, slet ikke Noget, som Du for ingen Priis kunde nænne at lade en Yngling blive vidende om (og det er jo skjønt, at Du saaledes elsker Ynglingen og vil bevare hans Reenhed!) Noget — som Du dog kunde nænne mod Dig selv, at lade Dig selv blive skyldig i? Noget, som Du for ingen Priis kunde nænne at lade en Yngling blive vidende om — dog, hvad siger jeg, dersom Du ret levende tænker Talens Anledning, da staaer Du for en høiere Dommer, som dømmer uendeligt renere end den reneste Ynglings Undseelse, en Dommer, som Du heller ikke af Nænsomhed skal lade være at indvie i Skylden, thi han veed den.

Og hvilket er Dit Sind mod Andre? Er Du i Samdrægtighed med Alle — ved at ville Eet? Eller er Du splidagtigt paa Partie, eller er Din Haand mod Alle og Alles mod Din? Ønsker Du Alle, hvad Du ønsker Dig selv, eller vil Du have det Høieste for Dig selv, for Dig selv og for Dine, eller at Det Du og Dine vil skal være det Høieste? Gjør Du mod Andre hvad Du vil, at Andre skulle gjøre mod Dig — ved at ville Eet? Thi denne Villen er den evige Orden, der ordner Alt, der bringer Dig i Samdrægtighed med de Afdøde, og med de Mennesker, som Du aldrig saae, med de fremmede Folk, hvis Sprog og Skikke Du ikke kjender, med alle Mennesker paa den ganske Jord, der ere Blodsforvandte, og evigt i Slægt med Guddommen ved den Evighedens Opgave at ville Eet? Vil Du, at der skal være en anden Lov for Dig og for Dine end for Andre; vil Du have Din Trøst i noget Andet end i Det, hvori ethvert Menneske ubetinget kan og skal trøstes? Dersom en Konge og en Tigger og Din Ligemand paa eengang kom til Dig, turde Du da i deres Nærværelse frimodigt vedstaae hvad Du vil i Verden, frimodigt vedstaae, hvori Du søger Din Trøst, forvisset om, at den kongelige Majestæt ikke skulde foragte Dig, om Du dog var et

hold er Splidagtighed mod
ville Eet, at ville det Gode
sammen med Gud, hvad u
hed. Og om Du sad i et
sker, eller Du hensattes p
Du vil det Gode i Sandhe
er Du i Samdrægtighed m
delige skete (thi den gude
Qvindes kjelne Pynt, bereg
levende begravet, dersom
til Din vante Trøst, da v
Samdrægtighed med alle
Er der intet Dit Fortrin,
stigelse, som Du særskilt
har taget forfængeligt, saa
sige Uindviede, hvorved
Fattige Almisse, at han ka
sidste Trøst for Dig selv,
trøster Dig med, at Din
blive fattig; saa Du vel h
rædersk har en sidste Tr
saa udmærket, at det ikk
Du vaagnede var den dur
Ynglingen, men ikke næn
en Hemmelighed for Dig

Du med glad Frimodighed takke for den, men Du skal ikke
e bøiet som en Tryglende — det vil Gud nok forhindre; og
om Deeltagelsen negtes Dig, dersom man rædt og selvisk feigt
gaaer, ja næsten afskyer Dig, fordi man end ikke tør tænke
: Lidelser, da skal Du kunne undvære Deeltagelsen, Du skal
savne den med Bitterhed — det vil Gud nok sørge for. Talen
ger Dig da, eller Du spørger Dig selv ved Talen, om Du nu
r saaledes, at Du vil Eet i Sandhed? Talen formaster sig ikke
t ville dømme, o langtfra: den dømmer Ingen; og har selv
hellige Skrift en Forkjærlighed for de Ulykkelige, da sømmer
sig vel en opbyggelig Betragtning kun i Ærbødighed at hen-
le sig til den Lidende, netop saaledes som man i Verden hen-
ler sig til den Mægtige, den Fornemme. Talen spørger Dig
nysgjerrigt og travlt om Navnet paa Din sjeldne Lidelse, om
r mange Aar den har varet, om hvad Lægen eller den Sjele-
dige mener, hvorvidt de give Dig et jordisk Haab eller ikke;
ogsaa Lidelser kan saaledes tages forfængeligt som en Udmær-
ed, der drager Andres Opmærksomhed paa sig. See derfor
ger Du Dig jo selv ved Talen. Naar den Lidende taler med
selv i Eenrum, spørger sig selv, hvilket hans Liv er, om han
Eet i Sandhed: da er der ingen Fristelse til vidtløftig Fortæl-
om hvad han jo selv bedst veed, ingen Fristelse til Sammen-
ng — og al Sammenligning skader, ja, den er af det Onde.
Du nu Eet i Sandhed? Du veed: dersom Du kun saaledes vil
at Du ene og alene vil være fri for Lidelsen, da vil Du ikke
i Sandhed; men hvis Du saaledes kunde sløve Dig selv, at
et gik ud, saa Du ikke mere i Ønskets Smerte vedligeholder
indelsen med det i lykkeligere Forstand at være Menneske,
nde det at være Menneske, elskende den Lykkeligere: saa vil
heller ei Eet i Sandhed. Hvilken er nu Din Tilstand under
lsen (thi Lægen og den Sjelekyndige spørger til Dit Befindende,
Evigheden gjør Dig ansvarlig for Din Tilstand), er den saa-
, at den ikke letsindigt og ikke overtroisk vexler i Utaalmo-
edens Feber, at den ikke tungsindigt er en dorsk Smertesløshed;
saaledes, at Du taalmodigen vil lide Alt, og derfor lade det
e trøste Dig? Alt som Tiden gaaer hen, hvorledes forandres
Tilstand; begyndte Du maaskee godt, men blev utaalmodigere
taalmodigere; eller var Du maaskee i Begyndelsen utaalmodig,
lærte Taalmodighed af hvad Du leed? Ak, maaskee forblev
Lidelse uforandret i Aarene, og hvis den forandredes, da bliver
jo Lægens eller den Sjelekyndiges Sag at beskrive; ak, maa-
synes Lidelsens uforandrede Eensformighed Dig som en lang-

somt dræbende Død: men medens saaledes Lægen og den Sjælekyndige og Din Ven ingen Forandring veed at tale om, da spørger Talen Dig, om der nu under denne uforandrede Eensformigheds Tyngde er foregaaet en uendelig Forandring, ikke med Lidelsen (den kan jo ogsaa, selv naar den forandres, kun endelig forandres), men med Dig, en uendelig Forandring med Dig fra det Bedre til det Bedre? Hvis Talen skulde betegne denne Din forandrede Tilstand i Aarene, turde den da dertil bruge det apostoliske Ord, og sige om Dit Liv i den uforandrede Lidelse: »Lidelsen lærte ham Standhaftighed, Standhaftigheden lærte ham Forfarenhed, Forfarenheden lærte Haab;« turde Talen ved Din Grav sige: »han vandt det Haab, som ikke skal beskæmme«; turde Talen engang ved Din Grav, istedenfor forsagt at mumle en Taksigelse frem, fordi Du var død, frimodigt og behjertet, som ved en Helts Grav sige: »hans Livs Indhold var Lidelser, dog har hans Liv beskæmmet Manges«. Thi i Evigheden skal der ikke spørges om Din Lidelse, saa lidet som om Kongens Purpur, netop lige saa lidet; i Evigheden skal Du som Enkelt kun spørges om Din Tro og om Din Troskab; der skal aldeles ikke spørges, om det var Meget eller Lidet Du var sat over, om det var de mange Pund, der vare givne Dig at virke med, eller det var Centneret, der var givet Dig at bære, men kun om Din Tro og om Din Troskab. I Timeligheden spørger man anderledes; man spørger især om, hvor meget det er, et Menneske

hed, være Dig behjælpeligt til Forandringen. Thi menneskelig Deeltagelse, om den end nok saa flittigt spurgte til Dig, kan ikke ved Spørgsmaalet forandre Lidelsens Uforandrethed; men Evighedens Spørgsmaal, dersom Du gjør det i Sandhed til Dig selv for Gud, da indeholder Spørgsmaalet allerede Forandringens Mulighed. Dog, jeg taler jo næsten som til Opbyggelse, Talen undseer sig ligesom i Ærbødighed for at gjøre Spørgsmaalet gjeldende, men Du veed bedst selv, at hvis Du gjør Spørgsmaalet, da er det Regnskabets: om Du nu lever saaledes?

Disse vare Talens Spørgsmaal; men hvis nu den Enkelte, Du, m. T., og jeg maatte tilstaae os selv, at vi vare langt fra at leve saaledes, langt fra den Hjertets Reenhed, der kun vil Eet i Sandhed; maatte tilstaae os selv, at Spørgsmaalene vel krævede et Svar, og dog i en anden Forstand, netop for at undgaae ethvert Sandsebedrag, ikke behøvede noget Svar, da de snarere vare Anklager over os selv, der trods Spørgsmaalets Form dog forvandle sig til Udraab: skulde saa den Enkelte, Du, m. T., og jeg forene os om at sige: »vort Liv er dog vel som de fleste Andres«? Hvorledes, skulle vi da nu begynde forfra, og atter maatte tale om Udflugten ved at være Mange, thi hvor der er Mange, der er Udvorteshed og Sammenligning, og Aflad, og Undskyldning og Udflugt; skulle vi efterat have forstaaet denne Udflugts Fordærvelighed dog igjen ende med at tye til den; skulle vi trøste os med et fælles Skibbrud! Ak, allerede her i Timeligheden er et fælles Skibbrud en maadelig Trøst, og i Evigheden er der intet fælles Skibbrud. I Evigheden skal jo den Enkelte, Du, m. T., og jeg spørges som Enkelt, ene for sig som Enkelt og om det Enkelte i hans Liv — hvis jeg i denne Tale haver talet ilde, da skal Du ikke spørges derom, m. T.; ei heller noget Menneske af hvem jeg kunde have lært det, thi har han foredraget det Falske, da skal han spørges derom, og jeg skal drages til Ansvar for, at jeg har lært det Falske af en Anden; ei heller noget Menneske, med hvem jeg kan have havt Omgang, thi var hans Omgang fordærvet, da skal han spørges derom, men jeg skal drages til Ansvar for, at jeg søgte eller ikke undgik hans Omgang, og at jeg lod mig fordærve: nei har jeg talet ilde, og forsaavidt jeg har talet ilde, da skal jeg som Enkelt, uden nogen Undskyldning, spørges derom. Thi i Evigheden er der ikke den fjerneste Tanke om noget fælles Skibbrud, i Evigheden skal den Enkelte, Du, m. T., og jeg spørges som Enkelt, ene for sig selv som Enkelt og om det Enkelte i hans Liv. Hvis

det var saa, at jeg i denne Tale har talet sandt, da skal jeg denne Sag betræffende ikke spørges videre; ikke, om jeg har vundet Menneskene (tvertimod skulde der vel spørges, om jeg har understaaet mig at gjøre det Mindste for at vinde dem); ikke, om jeg har havt jordisk Fordeel deraf (tvertimod skulde der vel spørges, om jeg har understaaet mig at gjøre det Mindste for at opnaae den); ikke, om hvilken Virkning jeg har frembragt, eller om jeg slet ingen Virkning har frembragt, eller om Tab og Andres Spot over mig var den eneste Virkning, jeg har frembragt: nei alle taabelige Spørgsmaal skal Evigheden ganske fritage mig for. I Timeligheden kan det løbe surr for et Menneske, saa han ikke veed, hvilket der er hvilket, hvilket Spørgsmaal der er det alvorlige og hvilket der er det fjantede; især da det fjantede høres tusinde Gange, naar det alvorlige høres een Gang. Evigheden derimod kan fortræffeligt skille ad — det forstaaer sig, lettere bliver Sagen derfor ikke, desto alvorligere bliver kun det alvorlige Spørgsmaal. Thi i Evigheden er der ikke den fjerneste Tanke om noget fælles Skibbrud, i Evigheden skal den Enkelte, Du, m. T., og jeg spørges, som Enkelt, ene for sig selv som Enkelt, og om det Enkelte i hans Liv. Hvis det er saa, at der i denne Tale er indeholdt en sand Betragtning af Livet, hvis det er saa, at mig er forundt Evne og Leilighed til at kunne fremsætte, men hvis det tillige var saa, vi kunne jo antage det Tilfælde, at Omstændig

r er andraget himmelraabende Skyld i Verden af den Enkelte
at tie. Skylden var ikke, at han ikke fik Omstændighederne
ret, Skylden var, at han taug, ikke af Besindighed, der tier,
let er rigtigst at tie, men af Klogskab, der tier, fordi det er
ogeste.
en hvad skulle vi da gjøre, naar Spørgsmaalene lyde som
;er? Fremfor Alt vel Hver især blive Enkelt med sit Ansvar
ıd, Hver især ville holde denne Enkelthedens strænge Dom
Eller er dette ikke Skriftemaalets Bestemmelse; thi saa lidet
hiin stille Have »de Dødes Mængde danner noget Selskab«,
det danner de Skriftendes Mængde noget Selskab — at end
Kongen skal behøve at gaae særskilt til Skrifte for ikke at
e i ringe Selskab med Andre, thi de Skriftende ere ikke i
b sammen, hver er som Enkelt ene for Gud; Mand og Hu-
om de end skjønt følges ad til Skrifte, skrifte dog ikke i
ing, thi Den, der skrifter, er ikke i Forening, han er som
ene for Gud. Og naar han da som Enkelt tilstaaer sig
at Spørgsmaalene, som han ved Hjælp af en Ubetydeligs
en forelægger sig selv, ere Anklager, da er han Skriftende.
an skrifter ikke Fortjenester og Bedrifter, men man skrifter
r, og naar man skrifter, mærker man netop, at man ingen
nester har, at Fortjenester og Bedrifter ere Indbildninger og
ebedrag, som høre hjemme der, hvor man færdes i Mængden
log omgaaes Andre — og at derfor Den, som aldrig blev sig
en Enkelte, let fristes til at blive sig selv en høist fortjenst-
land. Men Skriftemaalets Bestemmelse er dog vel ikke, at
nneske i Skriftemaalets Øieblik skal blive sig bevidst som
nkelte og ellers leve uden denne Bevidsthed; tvertimod skal
o i Skriftemaalets Øieblik som Enkelt gjøre Regnskab for,
des han har levet som Enkelt. Fordres den samme Bevidst-
kke af ham til daglig Brug, saa er Skriftemaalets Fordring
vmodsigelse; det er, som vilde man engang imellem fordre
simpel Mand, at han skulde som Konge gjøre sig selv og
Regnskab for, hvorledes han havde levet som Konge — han
drig havde været Konge. Og saaledes ogsaa at fordre af et
ske, at han som Enkelt skal gjøre Regnskab for sit Liv, naar
illader ham at føre sit Liv uden denne Bevidsthed.
. T.! erindrer Du nu, hvorledes denne Tale begyndte, eller
ig kalde det tilbage i Din Erindring. Om det Timelige gjaldt,
har sin Tid; men det Evige skal altid have Tid; og dersom
ikke er saaledes skeet i et Menneskes Liv, da kommer det
igjen under et andet Navn og skal igjen altid have Tid: det

er Angeren. Og da nu intet Menneskeliv føres i Fuldkommenhed, men ethvert i Skrøbelighed, saa har Styrelsen givet Mennesket tvende Ledsagere med paa Veien, den ene kalder fremad, den anden tilbage; men Angerens Kald er altid ved den ellevte Time. Og derfor er Skriftemaalet ved den ellevte Time, ikke i det Pladseliges Forstand, thi Skriftemaalet er en hellig Handling, hvortil der kræves et samlet Sind. Et samlet Sind, det er et Sind, som har samlet sig fra al Adspredelse, fra ethvert Forhold, for at samle sig paa sit Forhold til sig selv som den Enkelte, der er ansvarlig for Gud; et Sind, der har samlet sig fra al Adspredelse, og derfor ogsaa fra al Sammenligning, hvad enten denne nu frister til jordisk og tilfældig Mismod, fordi den Sammenlignende maa tilstaae sig selv, at han er tilbage for mange Andre; eller den frister til Hovmod, fordi han, menneskeligt talt, synes at være fremmeligere end mange Andre. Men det, at den Skriftende har draget sig ud af ethvert Forhold for at samle sig paa sit Forhold til sig selv som Enkelt, og for netop saaledes at blive evigt ansvarlig for ethvert Forhold, hvori han ellers er; det, at han er uden Sammenligning: er et nyt Udtryk for den ellevte Times sande Yderlighed. Jo mere Sammenligning der er, jo mere synes det, at der endnu er god Tid; jo mere Sammenligning, jo mageligere og jo uslere bliver et Menneskes Liv. Men naar al Sammenligning uendeligt slipper, da er han som den Enkelte for Gud skriftende — og han

ɩlagere mod sig, men ogsaa til daglig Brug i Angeren, arbeider været: Veien er dog den rigtige, han er dog i Forhold til For- ɪgen, som fordrer Hjertets Reenhed ved at ville Eet. Og der- ɪ Du, m. T., hvad Du jo gjør, veed meget Mere betræffende iftemaalet, end her er blevet fremsat, veed det Næste, der følger ɪr Syndernes Bekjendelse: saa skal dog denne sinkende Tale e have været forgjeves, forsaavidt den virkeligen har standset , standset Dig ved Noget, som Du meget godt veed, Du, som logsaa veed meget Mere. Men glem ikke, at det Forfærdeligste ; vel er, at »leve hen bedragen ikke af hvad der kunde synes kket til at bedrage, ak, og derfor netop rædsomt bedragen — lragen af megen Viden«. Betænk, at det i disse Tider vel sna- t er en Fristelse for Talere: saa hurtigt som muligt at forlade Enkelte for at faae sagt alt Muligt, at Ingen skulde mistænke eren, som vidste han ikke, hvad da ethvert Menneske i et chri- ligt Land veed; ak, kun Gud veed, hvorledes den Enkelte ɪd det. Men hvad hjalp det dog et Menneske, om han gik ere og videre og der maatte siges om ham: han gaaer bestan- t videre; naar der tillige maa siges om ham: der var Intet, der ɪdsede ham. Thi Standsningen er ikke en dorsk Ro, Stands- ɪen er ogsaa Bevægelse: den er Hjertets inderlige Bevægelse, er Selvfordybelsen i Inderlighed; men det, blot at gaae videre, etningen fremad i Overfladen. Ad den Vei kommer man ikke t ville Eet. Kun naar den eengang i afgjørende Forstand 'sede gaaer videre, og atter standser inden han gaaer videre: la kan han ville Eet; men Hjertets Reenhed var at ville Eet.

---

der i Himlene! Hvad er dog et Menneske uden Dig! Hvor ɪvad han veed, var det end det Mangfoldiges Mængde, kun dt Stykke, hvis han ikke kjender Dig; hvor er al hans var den end omfattende en Verden, kun et halvgjort Ar- 'is han ikke kjender Dig, Du den Ene, som er Eet og som Saa give Du i Forstanden Viisdom til at fatte det Ene, i prigtighed til at annamme Forstaaelsen, i Villien Reenhed at ville Eet; saa give Du i gode Dage Vedholdenhed til 'et, i Adspredelser Samling til at ville Eet, i Lidelser til at ville Eet. O, Du som giver baade at begynde og ɪ, Du give aarle, naar Dagen gryer, den Unge Beslut-

ningen at ville Eet; naar Dagen helder, give Du Oldingen en fornyet Ihukommelse af sin første Beslutning, at det Sidste maatte være som det Første, det Første som det Sidste, være Dens Liv, der kun har villet Eet. Ak, men det er jo ikke saaledes; der kom jo Noget imellem, der ligger jo en Syndens Skilsmisse imellem, der lægger sig jo daglig og Dag fra Dag Noget derimellem: Forsinkelsen, Standsningen, Afbrydelsen, Vildfarelsen, Fortabelsen. Saa give Du i Angeren Frimodighed til atter at ville Eet. Vel er det en Afbrydelse fra den sædvanlige Gjerning, vel er det en Standsning fra Arbeidet, som var det paa en Hviledag, naar den Angrende og kun i Angeren besværet Arbeidende er stille i Syndens Bekjendelse, er ene for Dig i Selvanklagen, o, men det er jo en Afbrydelse, som søger tilbage til sin Begyndelse, at den maatte paa ny binde mellem det Adskilte, at den i sin Sorg maatte indhente det Forsømte, at den i sin Bekymring maatte fuldkomme hvad der ligger foran. O, Du som giver baade at begynde og at fuldkomme, Du give Seier paa Nødens Dag, at hvad der ikke lykkedes den i Ønsket Brændende, ikke den i Forsættet Beslutttede, at det dog maatte lykkes den i Angeren Bedrøvede: kun at ville Eet.

ANDEN AFDELING.

) VI LÆRE AF LILIERNE PAA MA
OG AF HIMMELENS FUGLE.

TRE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1847.

Forord.

Skjøndt denne lille Bog er uden Lærerens Myndighed, til Overflod.
etydelig, som Lilien og Fuglen — o, at den var saaledes! — haaber den
;. ved at finde det Eneste den søger: et godt Sted, at finde Tilegnelsens
tydning for hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder
n Læser.

S. K.

Bøn.

Fader i Himlene! Fra Dig kommer kun god og fuldk hvem Du lader Menneskene beskikke til Lærer, den Bekymrec hans Veiledning og Lærdom maa det ogsaa være gavnligt at Saa give Du da, at den Bekymrede i Sandhed maatte lære af ligt beskikkede Læremestere: af Lilierne paa Marken og af Hir Amen.

I.

Dette hellige Evangelium skriver Evangelisten Matthæus, 6. Cap. 24 Vers til Enden.

Ingen kan tiene to Herrer; thi han maa enten hade den e og elske den anden, eller holde sig til den ene og foragte n anden. I kunne ikke tiene Gud og Mammon. 25. Derfor er jeg Eder! bekymrer Eder ikke for Eders Liv, hvad I ulle æde, og hvad I skulle drikke; ikke heller for Eders geme, hvad I skulle iføres. Er ikke Livet Mere end Maden, Legemet Mere end Klæderne? 26. Seer til Himmelens gle: de saae ikke, og høste ikke, og sanke ikke i Lader, og ers himmelske Fader føder dem; ere I ikke meget Mere de? 27. Men hvo iblandt Eder kan lægge en Alen til sin xt, endog han bekymrer sig derfor? 28. Og hvi bekymre I r for Klæderne? Betragter Lilierne paa Marken, hvorledes voxe; de arbeide ikke, spinde ikke. 29. Men jeg siger Eder, nd ikke Salomo i al sin Herlighed var saa klædt, som af dem. 30. Klæder da Gud saaledes det Græs paa Mar-, som er i Dag, og i Morgen kastes i Ovnen, skulde han e meget mere klæde Eder, I lidet troende! 31. Derfor lle I ikke bekymre Eder, og sige: hvad skulle vi æde? r: hvad skulle vi drikke? eller: hvormed skulle vi klæde 32. efter alt saadant søge Hedningerne; thi Eders him-

Hvo har ikke kje
ste Barndom, og ofte g
er det ikke saaledes lig
lig Egenskab, der ret
nemlig, at det henvend
af det bekymrede Evan
til de Karske, ikke til
Bekymrede; o, det er
gjør, hvad det siger G
haver Omsorg for dem
vel fornødent, thi Enh
længere den trænger
dybt derind, han friste
høre menneskelig Tale
gende Uret, maaskee e
ham saa, at intet Men
den Lykkelige forstaaer
han trøster at hæve
kun Sorgen ved sit Til
at see sig om efter an
hvis Opmuntring ingen
ikke dømmer, hvis Tre

Til saadanne Lære

:t: og naar den Stærke siger: vær stærk, da forstaaes under: jeg er det. Men Taushed ærer Bekymringen og ærer den mrede, som Jobs Venner, der de af Ærbødighed sadde tause den Lidende og holdt ham i Ære. Og dog, de saae jo paa Men det, at det ene Menneske seer paa det andet, inde- :r atter en Sammenligning. De tause Venner sammenlignede Job med sig, dette skete først, da de brød Æren (hvori use holdt ham) og Tausheden, for med Taler at overfalde Lidende; men deres Tilstedeværelse foranledigede Job til at ienligne sig med sig selv. Saaledes kan nemlig intet Menne- 'ære tilstede, om han end tier, at hans Tilstedeværelse sam- ignelsesviis slet Intet betyder. Dette kan i det Høieste et , der jo ogsaa har en vis Lighed med Lilierne paa Marken ed Himmelens Fugle; hvor ofte har ikke en Lidende sandet ırt fornummet, at naar kun et Barn er tilstede, er der dog Tilstedeværende. Og nu Lilien paa Marken! Om den end gt har sit Udkomme, den sammenligner ikke sin Velstand med ns Armod; om den end er sorgløs i al sin Deilighed, den ıenligner sig hverken med Salomo eller med den Usleste. Og 'uglen end svinger sig let i Skyen, den sammenligner ikke ətte Flugt med den Bekymredes tunge Gang; om Fuglen, rigere Den der har Laderne fulde, end ikke sanker i Lade: den ıenligner ikke sin rige Uafhængighed med den Nødlidende, sanker forgjæves. Nei, der hvor Lilien blomstrer deiligt — Marken, der hvor Fuglen frit er tilhuse — under Himlen, Trøsten søges: der er uafbrudt Taushed, der er ingen Tilstede- ıde, der er Alt idel Overtalelse.

Dog er dette jo kun saa, dersom den Sørgende virkelig giver ›aa Lilierne og paa Fuglene, over dem og deres Liv glemmer əlv, medens han i denne Selvfortabelse af dem, ved sig selv, nærket lærer Noget om sig selv; uformærket, thi der er jo Taushed, ingen Tilstedeværende, den Bekymrede fritagen for er Medviden, undtagen Guds, sin egen — og Liliernes.

Lad os da i denne Tale betænke, hvorledes den Bekymrede, ret at see til Lilierne paa Marken og til Himmelens Fugle, :

at nøies med det at være Menneske.

»Betragter Lilierne paa Marken«, betragt dem, det vil læg nøie Mærke til dem, gjør dem til Gjenstand, ikke for et

---

Jobs Venner] Job 2, 13

flygtigt Syn i Forbigaaende, men for Din Betragtning; derfor er der brugt det Udtryk, som Præsten pleier at bruge i den alvorligste og høitideligste Forbindelse, naar han siger, lader os i denne Andagtstime betragte Det og Det. Saa høitidelig er Opfordringen og Indbydelsen: Mangen lever maaskee i den store Stad og seer aldrig Lilierne; Mangen lever maaskee paa Landet, og gaar dem dagligen ligegyldigt forbi: ak, hvor Mangen er der vel, der efter Evangeliets Anviisning ret betragter dem! — »Lilierne paa Marken«, thi der er ikke Tale om de sjeldne Planter, hvilke en Gartner opelsker i sin Have, og som betragtes af Kjendere; nei, gaae ud paa Marken, der hvor intet Menneske bærer Omsorg for de forladte Lilier, og hvor det dog er saa kjendeligt, at de ikke ere forladte. Skulde denne Opfordring ikke være indbydende for den Bekymrede, ak, han er jo ogsaa som den forladte Lilie, forladt, miskjendt, overseet, uden Menneskenes Omsorg, indtil han ved ret at betragte Lilien forstaaer, at han ikke er forladt.

Saa gaaer den Bekymrede ud paa Marken, og han standser ved Lilierne. Ikke som et lykkeligt Barn, eller en barnagtig Ældre vel gjør det, løber han om for at finde den smukkeste, for at tilfredsstille Nysgjerrigheden ved at finde den sjeldne. Nei, med stille Høitidelighed betragter han dem, som de staae der, i talrig, i

voxe. Der, hvor Teppet er kosteligere end i Kongernes Sale, der arbeides ikke. Idet Betragterens Øie forlystes og vederqvæges ved Synet, skal hans Sjel ikke bekymres ved Tanken om, hvorledes de stakkels fattige Lilier maae arbeide og trælle for at faae Teppet saa smukt. Kun i Forhold til menneskelig Kunstfærdigheds Frembringelse er det saaledes, at Øiet, medens det blændes ved Arbeidets Fiinhed, fyldes med Taarer ved Tanken om den stakkels Kniplerskes Lidelser.

Lilierne »arbeide ikke, spinde ikke«, de bestille egentligen ikke Andet end at pynte sig, eller endnu rettere: at være pyntede. Som der i det Foregaaende af Evangeliet, hvor Talen er om Fuglene, naar der siges: »de saae ikke, de høste ikke, de sanke ikke i Lader«, ligesom hentydes til Mandens Arbeiden for at ernære sig og Sine: saaledes indeholde disse Ord om Lilierne (de arbeide ikke, spinde ikke) ligesom en Hentydning til Qvindens Arbeiden. Qvinden bliver ved Huset, hun gaaer ikke ud for at søge Livets Fornødenheder, hun bliver hjemme, syer og spinder, søger at holde Alt saa pynteligt som muligt: hendes daglige Syssel, hendes flittige Arbeiden staaer dog nærmest i Forhold til Pyntelighed. Saaledes Lilien ogsaa: den bliver ved Huset, den gaaer ikke af Stedet, men den arbeider ikke, den spinder ikke — den pynter sig blot, eller endnu rettere, den er pyntet. Skulde Lilien have nogen Bekymring, da vilde denne ikke være for Udkommet, som dog Fuglen kunde synes at have, siden den flyver saa vidt og bredt omkring og sanker Næring, nei, Liliens Bekymring maatte qvindeligt staae i Forhold til, om den nu ogsaa var deilig og var pyntet. Men den er uden Bekymring.

Thi pyntet er den, det er vist; ja, Betragteren kan ikke lade det være, han bøier sig ned til den enkelte Lilie, han tager den første den bedste — »jeg siger Eder, at end ikke Salomo i al sin Herlighed var klædt som een af dem.« Saa betragter han den nøie og nærved, og om hans Sind var uroligt, ak, som et menneskeligt Sind kan være uroligt, og om hans Hjerte bankede heftigt, ak, som et menneskeligt Hjerte kan det, han slaaer sig ganske til Ro, blot for at betragte denne Lilie. Jo nøiere han seer, jo mere han forundres over dens Deilighed og dens sindrige Dannelse; thi kun i Forhold til menneskelig Kunstfærdigheds Frembringelser gjelder det, at man, ved at see meget nøie til, opdager Mangler og Ufuldkommenhed, det gjælder, at hvis Du skærper Dit Syn med det kunstigt slebne Glas, da seer Du selv i den fineste menneskelige Væv de grove Traade. Ak, det er, som om Mennesket til sin egen Ydmygelse, har gjort den Opdagelse, hvoraf

han er stolt: da han opdagede at slibe Glasset kunstigt, saa det forstørrer Gjenstanden, da opdagede han, ved Hjælp af det forstørrende Glas, at selv det fineste menneskelige Arbeide er grovt og ufuldkomment. Men Opdagelsen, der ydmygede Mennesket, ærede Gud, thi aldrig har Nogen, ved Hjælp af det forstørrende Glas, opdaget, at Lilien blev mindre deilig, mindre sindrig, tvertimod viste den sig at være deiligere og deiligere, sindrigere og sindrigere. Ja Opdagelsen ærede Gud, som enhver Opdagelse maa det, thi kun i Forhold til en menneskelig Kunstner gjælder det, at Den, der kjender ham nøie, nærved og til daglig Brug, dog seer, at han ikke er stor; i Forhold til den Kunstner, som væver Markens Tæppe og virker Liliens Deilighed, gjælder det, at Forundringen stiger med Tilnærmelsen, at Tilbedelsens Afstand voxer med Tilnærmelsen til ham.

Saa staaer da den Bekymrede, som med sin Sorg gik til Lilierne, mellem dem paa Marken, forundret over Liliens Deilighed, som han betragter; han har taget den første den bedste, han har intet Valg gjort, det falder ham slet ikke ind, at der skulde være nogen eneste Lilie, saa lidet som noget Straa paa Marken, om hvilket det ikke gjaldt, at end ikke Salomo i al sin Herlighed var

og uden at spinde, er skjønnere end Salomos Herlighed,
.e i samme Forstand er ogsaa Mennesket, uden at arbeide,
at spinde, uden nogen hans Fortjenstfuldhed, ved at være
eske, herligere end Salomos Herlighed. Der staaer jo heller
i Evangeliet, at Lilien er herligere end Salomo, nei, der staaer,
n er bedre klædt end Salomo i al hans Herlighed. Ak, men
idelige Omgang med Mennesker, i den mangfoldige Forskjel-
l og dennes forskjellige Berøringer, glemmer man, ved den
' eller den bekymrede Sammenlignings Opfindsomhed, hv'd
r, at være Menneske, man glemmer det over Forskjelligheden
m Menneske og Menneske. Men paa Marken hos Lilierne,
Himlen hvælver sig høit — som over en Hersker, frit — som
edrættet er det derude, hvor Skyernes store Tanker adspreder
naalighed: der er den Bekymrede det eneste Menneske, og
' af Lilierne, hvad han maaskee ikke kunde lære af noget
:t Menneske.
»Betragter Lilierne paa Marken.« Hvor kort, hvor høitidelig,
ligelig er denne Tale om Lilierne; der er ikke Spoer af
ie, der ymtes ikke det Mindste om, at der kunde være nogen
‹jel mellem Lilierne indbyrdes; der er talet om dem alle og
hver een eneste, der er talet ligeligt om dem alle: Lilierne.
kee vil En mene, at det dog ogsaa var besynderligt, og for
t forlangt, at det menneskelige Sprog skulde indlade sig paa
kjelligheden mellem Lilierne indbyrdes og disses mulige Be-
'inger, foranledigede ved Forskjelligheden; maaskee vil En
:: »saadanne Forskjelligheder og saadanne Bekymringer ere
værd at agte paa.« Lad os forstaae hinanden. Er Meningen
e, at det for Lilierne ikke er værd at agte paa saadanne Be-
'inger, det er, at Lilierne burde være saa fornuftige, ikke at
paa Sligt; eller er Meningen denne, at det er under Menne-
Værdighed, at bryde sig om Liliernes mulige Bekymringer,
nemlig Mennesket er Menneske og ikke Lilie. Dette vil sige:
aadanne Bekymringer i og for sig selv ufornuftige, og derfor
værd at agte paa, ligegyldigt enten det er de enfoldige Lilier,
de fornuftige Mennesker, som have dem; eller er den væsent-
samme Bekymring en anden, naar Lilien har den, end naar
esket har den, saa det er daarligt af Lilien at bekymre sig om
men ikke daarligt af Mennesket. Dersom nemlig Lilierne vir-
:n havde saadanne Bekymringer, og den Talende var af den
ig, at den væsentligen samme Bekymring havde stort at betyde
hold til et Menneske: saa var det jo ikke Viisdom og Deel-
e, men menneskelig Selvkjærlighed, der kunde tale saa kort,

der gik ud til Lilierne paa Marken, jo netop øn
al Sammenligning med andre Mennesker, da han
at noget andet Menneske skulde tale til ham om
saa skal Talen ære hans Bekymring, jeg skal ikk
Menneske, eller om noget bekymret Menneske, n
tale om den bekymrede Lilie.

Der var engang en Lilie, den stod paa et af
lille rindende Vand, og var godt kjendt af nogl
Par andre Smaablomster der i Nærheden. Lilien
geliets sandfærdige Beskrivelse, deiligere paaklædt
hans Herlighed, derhos sorgløs og glad saa
Umærkeligt og livsaligt gled Tiden hen, som de
der nynner og svinder. Men da traf det sig, at
en lille Fugl og besøgte Lilien, den kom igjen
blev da borte i flere Dage, indtil den atter k
tyktes Lilien besynderligt og uforklarligt, ufork
ikke blev paa samme Sted, ligesom Smaablomster
at Fuglen kunde være saa lunefuld. Men som d
saa gik det ogsaa Lilien, at den netop derfor for
og mere i Fuglen, fordi den var lunefuld.

Denne lille Fugl var en slem Fugl; istedenfo
Liliens Sted, istedenfor a
sig med den i dens usky
vigtig, ved at føle sin

ıt det var et Spørgsmaal, med hvad Ret den egentligen kaldtes

Saa blev Lilien bekymret, jo mere den hørte paa Fuglen, jo
: blev den bekymret; den sov ikke mere roligt om Natten og
nede ikke mere glad om Morgenen; den følte sig fængslet og
len, den fandt Vandets Rislen kjedsommelig og Dagen lang.
begyndte nu at beskæftige sig med sig selv og med sit Livs
ıar i Selvbekymring — saa lang Dagen var. »Det kan jo være
nok«, sagde den til sig selv, »engang imellem, for en Afvex-
Skyld, at høre paa Bækkens Rislen, men Dag ud og Dag
evigt at høre det Samme: det er dog altfor kjedeligt.« »Det
maaskee være behageligt nok«, sagde den til sig selv, »engang
lem at være paa et afsides Sted og eensom, men saaledes, hele
t igiennem, at være glemt, at være uden Selskab eller i Sel-
med Brændenelder, hvad der dog vel ikke er Selskab for en
: det er ikke til at udholde.« »Og saa at see saa ringe ud,
jeg gjør«, sagde Lilien til sig selv, »at være saa ubetydelig,
den lille Fugl siger jeg er: o, hvorfor er jeg dog ikke bleven
aa et andet Sted, under andre Vilkaar, o, hvorfor er jeg dog
bleven en Keiserkrone!« Thi dette havde den lille Fugl for-
den, at Keiserkronen var blandt alle Lilier anseet for den
ıneste, og var Gjenstand for alle andre Liliers Misundelse.
n mærkede desto værre nok, at Bekymringen tog paa den;
saa talte den fornuftig til sig selv; dog ikke saaledes fornuf-
at den slog Bekymringen af Sinde, men saaledes, at den over-
ıte sig selv om, at Bekymringen var rigtig; »thi«, sagde den,
Ønske er jo ikke noget ufornuftigt Ønske, jeg forlanger jo
det Umulige, at blive hvad jeg ikke er, en Fugl f. Ex., mit
:e er blot at blive en pragtfuld Lilie, eller vel endog den
tfuldeste.«

Under alt Dette fløi den lille Fugl fra og til, med hvert dens
g og hver dens Adskillelse næredes Liliens Uro. Tilsidst for-
le den sig ganske til Fuglen. En Aftenstund aftalte de, at
e Morgen skulde der skee en Forandring, og gjøres en Ende
Bekymringen. Næste Morgen tidlig kom den lille Fugl; med
Næb huggede den Jordsmonnet bort fra Liliens Rod, at den
:des kunde blive fri. Da dette var lykkedes, tog Fuglen Lilien
:r sin Vinge og fløi afsted. Bestemmelsen var nemlig den, at
len skulde flyve med Lilien hen der, hvor de pragtfulde Lilier
ıstrede; derpaa skulde Fuglen igjen være den behjælpelig i at
: plantet ned der, om det ikke ved Stedets Forandring og den
Omgivelse skulde lykkes Lilien, at blive en pragtfuld Lilie i

Selskab med de mange, eller maaskee endog en Keiserkrone, misundt af alle de andre.

Ak, underveis visnede Lilien. Havde den bekymrede Lilie været nøiet med, at være Lilie, da var den ikke bleven bekymret; var den ikke bleven bekymret, saa var den bleven staaende hvor den stod — hvor den stod i al sin Deilighed; var den bleven staaende, da havde det netop været den Lilie, om hvilken Præsten talte i Søndags, da han gjentog Evangeliets Ord: »betragter Lilien, jeg siger Eder, at end ikke Salomo i al sin Herlighed var klædt som den.« Thi anderledes kan man dog vel ikke forstaae Evangeliet, hvorimod det er sørgeligt, ja næsten forfærdeligt, om det end er sandt, at en Fortolker af den hellige Skrift, ved det Sted om Lilierne, har fundet sig foranlediget til, i Lighed med den lille Fugl, at oplyse: at Keiserkronen voxer vild i hine Egne — som kunde man saa bedre forstaae, at Lilien i Deilighed overgaaer Salomo, som kunde man saa bedre forstaae Evangeliet, der altsaa ikke passede paa den uanseelige Lilie.

Saaledes gik det altsaa den bekymrede Lilie, hvis Bekymring var at blive en pragtfuld Lilie eller vel endog en Keiserkrone. Lilien er Mennesket. Den slemme lille Fugl er Sammenligningens urolige Tanke, der vanker vidt og bredt omkring, ustadigt og lune-

ive en Fugl f. Ex., men kun at blive dette Bestemte, man ikke
ɜlv om dette Bestemte igjen synes andre Bekymrede en reen
ydelighed. Naar saa Sammenligningen med Fuglens Bevægelse
ɔg til har hidset Bekymringens Lidenskab og faaet den Be-
'ede revet løs fra Jordbunden, det er, fra at ville være hvad
er bestemt til: saa seer det et Øieblik ud, som kom nu Sam-
igningen for at hente den Bekymrede til det ønskede Maal;
den kommer rigtignok og henter ham, dog kun som naar
n henter et Menneske, den lader den Bekymrede omkomme i
odets Svæven.

Dersom nu Mennesket, ikke uden at smile, kan tænke paa
ıs Bekymring for at blive Keiserkrone, tænke paa, at den døde
-veis: o, da betænke Mennesket, at det derimod er til at græde
om et Menneske bekymredes lige saa ufornuftigt; lige saa
uftigt, dog nei, hvor turde jeg lade dette staae saaledes hen,
turde jeg saaledes for Alvor sigte de guddommeligt beskikkede
mestere: Lilierne paa Marken. Nei, Lilien bekymres ikke saa-
, netop derfor skulle vi lære af den. Og naar da et Menneske,
Lilien, nøies med det, at være Menneske, saa bliver han ikke
ıf timelig Bekymring; og naar han ikke bliver timeligt bekym-
ɩaa bliver han staaende paa det Sted, ham er anviist; og naar
bliver der, da er det sandfærdigt saa, at han, ved at være
ıeske, er herligere end Salomos Herlighed.

Hvad lærer altsaa den Bekymrede af Lilierne? Han lærer, at
. med det at være Menneske, og ikke at bekymres om For-
ligheden mellem Menneske og Menneske; han lærer, at tale
saa kort, lige saa høitideligt, lige saa opløftende om det, at
Menneske, som Evangeliet taler kort om Lilierne. Og dette
' dog ogsaa menneskelig Skik og Brug netop ved de høitide-
: Leiligheder. Lad os tænke paa Salomo. Naar han da iforer
et kongelige Purpur, naar han throner majestætisk i al sin
ghed: nu ja, der lader sig ogsaa tale høitideligt saaledes, at
Talende siger: Deres Majestæt; men naar der, i Alvorens evige
;, skal tales allerhøitideligst, saa hedder det: Menneske! Og
dette Samme sige vi til den Ringeste, naar han, liig Lazarus,
næsten ukjendelig i Armod og Elendighed, vi sige: Menneske!
det for et Menneskes Liv afgjørende Øieblik, naar Forskjellig-
ıs Valg bydes, sige vi til ham: Menneske! Og i Dødens af-
ıde Øieblik, naar alle Forskjelligheder afskaffes, sige vi: Men-
! Dog tale vi derfor ikke ringe, tvertimod vi sige det Høieste,
det, at være Menneske, ikke er lavere end Forskjellighederne,
er ophøiet over dem; thi denne den væsentligen lige Herlig-

det opdager han ikke ved Sammenligning; Den d
blandt Lilierne paa Marken, vilde ogsaa opdage de
ak, eller som den jo almindeligere nævnes i et
Næringssorgerne, ere ikke ligefrem Sammenlign
Noget Andet er det, om dog ikke paa utallige
ligningen tvetydigt arbeider med i Bestemmelsen
forstaaes ved Næringssorg, om der dog ikke skul
nei, den Bekymrede vil jo saa nødigt, netop for
menligningen, at noget andet Menneske skal tal
gaaende, nu vel, saa lad os sige saaledes: om
Fuglene skulde kunne lære Meget betræffende de

Dette ville vi nu betragte: hvorledes Den,
sorgen volder Bekymring, ved ret at ag
lens Fugle lærer, at nøies med det at vær

»Seer til Himmelens Fugle«. Seer til
giv nøie Agt paa dem; saaledes kommer Fisker
og seer til Snøren, som har ligget ude om Natte
mer Lægen og seer til den Syge; saaledes staae
til, naar den Ældre gjør Noget, som Barnet ald
Saaledes maa man, ikke med deelt Sind og adsp
med samlet Opmærksomhed og Eftertanke, om
undring, nøie agte paa
man da seet saa tidt, d
han ikke forstaaet Indb

e saae ikke, og høste ikke, og sanke ikke i Lader.«
r skulde ogsaa Sligt kunne lade sig gjøre der, hvor Fuglene
e Tilhold — under Himmelen, der, hvor de leve uden Timelig-
ens Forsynlighed, ukjendte med Tiden, i Øieblikket. Det for-
ige Menneske paa Jorden lærer af Tiden at benytte Tiden, og
· han fra en forbigangen Tid har Laden fuld, og er forsynet
den nærværende Tid, da passer han dog paa at saae igjen
en tilkommende Høst, at han atter kan have Laden fuld for
ilkommende Tid. Derfor bruges der tre Ord for at betegne
ynlighedens Arbeiden; der siges ikke kort, som om Lilierne:
arbeide ikke; ved de tre Ord antydes Tidens Bestemmelse,
cen ligger til Grund for Forsynligheden. — »Og dog føder
rs himmelske Fader dem«. Den himmelske Fader, ja
er tydeligt, det maa være ham, dersom da Betragteren seer til
lene — under Himmelen; thi der, hvor Morgen, Middag og
n, Bondemanden kommer ud, og kalder Fuglene sammen og
r dem Føde: der kan Betragteren let see feil, og troe, at det
Bondemanden, som føder Fuglene. Men der, hvor der ingen
demand er — paa Marken, der hvor der intet Forraadskammer
— under Himmelen, der, hvor de sorgløse Fugle uden at saae,
n at høste, uden at sanke i Lade — og uden Næringssorger
ge sig let over Skov og Søe: der maa det dog vel være den
melske Fader, som føder dem. »Han føder dem«; eller skulle
maaskee daarligen sige, hvad vel mangen daarlig Bondemand
sagt: »Fuglene stjæle«, saa det dog egentligen er Bondemanden,
føder Fuglene, fordi disse nemlig stjæle fra ham. Ak, dersom
Menneskes Tanke var sjunken saa dybt i ussel Elendighed, at
i fortredelig Alvor kunde mene noget Saadant: hvor skulde
vel kunne lære Opløftelse af Himmelens Fugle, hvor skulde
hjælpe ham, at see til Himmelens Fugle! Og dog, det skulde
eligen hjælpe ham, hvis han blot vilde see til dem, det vil
, give nøie Agt paa dem, lære om igjen, lære at glemme den
Forstandighed, der umenneskeligt gjorde hans Sjel smaalig.
den himmelske Fader føder Fuglene, og det uagtet de ikke
, og ikke høste og ikke sanke i Lader, det vil sige den him-
ske Fader føder ogsaa de Skabninger, som saae og høste og
le i Lader, og derfor skal Den, som ernærer sig selv, af Him-
ens Fugle lære, at det dog er den himmelske Fader, som føder
. Men Den, der Intet, slet Intet eier paa Jorden; Den, der
edes — ogsaa lever »under Himlen«; Den, der sørgeligt for-
mer, at han meget nær er i det — glade Slægtskab med Him-
ens Fugle: han lærer, at den himmelske Fader føder dem.

imellem den enkelte maatte vente, vente forgjeves, n
gaae hungrig tilsengs: nei, der tales blot om Fug
den himmelske Fader føder dem.

Dog siger maaskee En: »om ogsaa en Fugl e
fik for lidt, om der ogsaa døde en Fugl af Sult, de
vel ikke saa farlig.« Hvorledes, skulde et Menneske
at tale saaledes om Fuglene! Er og bliver da Be
Udkommet ikke væsentligen den samme enten det e
har den, eller et Menneske? Skulde et Menneske fo
denne Bekymring, dersom det blot var Fuglen, der k
Mennesket var fritaget? Eller var det ufornuftigt
bekymres for saadanne Ubetydeligheder, men det
nuftigt af det fornuftige Menneske at bekymres f
Ubetydeligheder? Sæt Fuglenes Liv ikke var ukje
Forskjellighed i Henseende til Udkommet, hvilken
gjøres saa gjeldende blandt Menneskene; sæt denne
beskæftigede og bekymrede Fuglene paa samme Ma
bekymrer Mennesket.

Paa samme Maade — naar dette antages, saa
undgaae, hvad den Bekymrede saa nødigt vil, at e
neske taler til ham om hans Bekymring, saa kan T
paa Marken hos Fuglene og tale om Fuglens Bek

Der var engang en Skovdue; i den skulende Sk
Forundringen boer med t
havde den sin Rede. Men
fra Bondemandens Huus, h
nogle tamme Duer. Med et

aa den Maade kommer jeg gjennem Verden.« Den tamme Due avde hørt nøie til ikke uden at fornemme en vis vellystig Beægelse gjennem hele Legemet, hvilket kaldes at kroe sig, derpaa rarede den: »nei, da bære vi os anderledes ad; hos os, det vil ge hos den rige Bonde, hos hvem vi leve, har man sin Fremtid etrygget. Naar Høstens Tid kommer, saa sidder jeg eller min lage, een af os sidder oppe paa Taget og passer paa. Saa kjører ondemanden det ene Læs Sæd ind efter det andet, og naar han aa har kjørt saa mange ind, saa jeg ikke kan tælle længere, saa eed jeg, at der er Forraad nok for lang Tid, det veed jeg af Erıring.« Da den havde talet saaledes, vendte den sig ikke uden n vis Selvfølelse om til dens Mage, der sad hos, som vilde den ige: '»ikke sandt, min lille Mage, vi To har Vores sikkret.«

Da Skovduen kom hjem, tænkte den nærmere over denne Sag; let forekom den strax, at det maatte være en stor Behagelighed aaledes at vide, at man havde sit Udkomme betrygget for lang Tid, hvorimod det dog var kummerligt saaledes bestandigt at leve aa det Uvisse, saa man aldrig tør sige, at man veed man er orsørget. Det bliver derfor bedst, tænkte den, at Du forsøger, m det ikke skulde lykkes Dig at samle et større Forraad ind, om Du kunde have liggende paa eet eller andet meget sikkert ted.

Næste Morgen vaagnede den tidligere end sædvanligt og havde n saa travlt for at sanke sammen, at den neppe fik Tid til at ise eller til at spise sig mæt. Men det var ligesom en Skjæbne. er var over den, at den ikke skulde faae Lov at samle Velstand, i hver Gang den havde samlet en Smule Forraad og gjemt det a eet eller andet af de formeentligen sikkre Steder — naar den m for at see efter, saa var det borte. Imidlertid foregik der gen væsentlig Forandring i Henseende til Udkommet, den fandt ver Dag sin Føde ligesom før, og forsaavidt den tog lidt knappere sig, da var det fordi den vilde samle og fordi den ikke gav sig d til at spise, thi ellers havde den sit rigelige Udkomme som r. Ak, og dog var der foregaaet en stor Forandring med den, n leed langtfra virkelig Trang, men den havde faaet en Forestilling om Trang i Fremtiden, dens Ro var tabt — den havde tet Næringssorg.

Fra nu af blev Skovduen bekymret, dens Fjær tabte Farvespillet, dens Flugt Letheden; dens Dag gik hen i frugtesløse Fors paa at samle Velstand, dens Drømme vare Indbildningens afægtige Planer; den var ikke mere glad, ja den var næsten som even misundelig paa de rige Duer; den fandt sin Føde hver

Dag, blev mæt, og dog var det ligesom blev den ikke mæt, fordi den i Næringssorgen hungrede for lang Tid; den havde fanget sig selv i den Snare, hvori ingen Fuglefænger kunde fange den, hvori kun den Fri kan fange sig selv: i Forestillingen. »Vel sandt«, sagde den til sig selv, »vel sandt, naar jeg hver Dag faaer saa meget jeg kan spise, saa har jeg jo mit Udkomme; det store Forraad jeg ønsker at samle kunde jeg dog ikke spise paa eengang, og i en vis Forstand kan man da ikke mere end spise sig mæt; men det var dog en stor Behagelighed at være fritaget for denne Uvished, hvorved man bliver saa afhængig.« »Det kan nok være«, sagde den til sig selv, »at de tamme Duer dyrt kjøbe deres visse Udkomme; det kan nok være, at de i Grunden har mange Bekymringer, som jeg hidtil har været fritagen for, men denne Fremtidens Betryggethed staaer mig bestandigt for Hovedet; o, hvorfor blev jeg dog en fattig Skovdue og ikke en af de rige Duer!« Saa mærkede den nok, at Sorgen tog paa den, men da talte den fornuftigt til sig selv, dog ikke saaledes fornuftigt, at den slog Bekymringen af Tanke, og Sindet til Ro, men saaledes, at den overbeviste sig selv om, at Sorgen var i sin Orden. »Jeg forlanger jo ikke noget Ufornuftigt«, sagde den, »eller noget Umueligt, jeg forlanger jo ikke at blive som den rige Bonde, men blot som een af de rige Duer.«

Tilsidst udtænkte den en List. En Dag fløi den hen og satte

Skovduen er Mennesket — dog nei, lader os ikke glemme, at
t kun er Talen, der af Ærbødighed for den Bekymrede har ladet
ovduen holde for. Ja, som naar et fyrsteligt Barn opdrages,
r da er et fattigt Barn, hvilket bliver straffet istedenfor Fyrsten:
aledes har Talen ladet Alt gaae ud over Skovduen. Og den har
ligen fundet sig deri, thi den veed meget godt, at den er een af
guddommeligt beskikkede Lærere, af hvilke vi skulle lære; men
tte gjør en Lærer ogsaa stundom, at han paa sig selv viser det
rkeerte, han vil advare imod. Skovduen selv er sorgløs, ja det
virkelig den, om hvilken Evangeliet taler. — Altsaa Skovduen
Mennesket. Naar han, som den, nøies med at være Menneske,
forstaaer han, hvad han lærer af Himmelens Fugl, at den him-
elske Fader føder ham. Men føder den himmelske Fader ham,
er han jo uden Næringssorg, da boer han ikke blot som de
nme Duer hos den rige Bonde, men han boer hos Den, som er
ere end Alle. Han boer virkeligen hos ham, thi da Himmel
Jord er Guds Huus og Eiendom, saa boer Mennesket jo
s ham.

Dette er det: at nøies med at være Menneske, at nøies med
være den Ringe, Skabningen, der ligesaalidet kan opholde sig
lv, som skabe sig selv. Vil Mennesket derimod glemme Gud —
ernære sig selv; saa har vi Næringssorgen. Det er vistnok
iseligt og Gud velbehageligt, at et Menneske saaer og høster og
nker i Lade, at han arbeider for at finde Føden; men vil han
emme Gud og mene ved sin Arbeiden at ernære sig selv, saa
r han Næringssorg. Den rigeste Mand, der nogensinde har levet,
is han glemmer Gud og mener at ernære sig selv; han har
eringssorg. Thi lader os ikke tale daarligen og smaaligt, ved at
ge, at den Rige er fritagen for Næringssorg, den Fattige ikke.
ei, kun Den er fritagen, som ved at nøies med det at være Men-
ske, forstaaer, at den himmelske Fader føder ham; og dette kan
den Fattige lige saa godt som den Rige.

Næringssorg er derfor den Snare, hvori ingen udvortes Magt,
gen Virkelighed kan fange et Menneske, men hvori kun han
n fange sig selv, den Rige lige saa godt som den Fattige — naar
n ikke vil nøies med det at være Menneske. Naar han nemlig
ke vil nøies dermed, hvad er da det Mere han forlanger? Det
ere er: at være sig selv sit eget Forsyn for hele Livet eller
aaskee blot for den Dag imorgen; og naar han vil det, saa gaaer
n — snildt — i Snaren, den Rige lige saa godt som den Fat-
ge. Saa vil han ligesom omskandse sig selv paa en lille eller
stor Plet, der ikke skal være Gjenstand for Guds Forsyns og

den himmelske Faders forsørgende Oms
ikke, førend det er forsilde, at han i de
boer — i et Fængsel. Han gjør selv.
ved Duen, han lukker Slaget, og troer,
er han netop fangen, eller, hvilket ogs
anden Maade, nu er han netop udelu
og priisgiven til Næringssorg. Thi kun
lukket, som har lukket sig inde hos me
Mening at ernære sig selv; og kun De
sorg, som hos meget eller lidet Gods,
den himmelske Fader føder ham. Og l
stand snildt har lukket sig selv inde o
han har netop, som Skovduen, aandelig
til Døden.

Allerede saaledes viser det sig, at
ved Sammenligning; her nemlig paa c
Mennesket ikke vil nøies med at være M
ligne sig med Gud, vil have en Tryghe
Menneske tør have, hvilken Tryghed
Næringssorgen.

Men ogsaa paa andre Maader vise
fremkommer ved Sammenligning, forsa
ikke er den Dag idags virkelige Trang

Næringssorg, som mere er verdslig Bekymring (thi det er jo dog ikke Næringssorg, at bekymres om at have lige saa meget som Den og Den), selv om dette ikke er Tilfældet, der ligger dog en Sammenligning til Grund for Næringssorgen, forsaavidt denne ikke er Udtrykket for den virkelige men den forestillede Trang. Hvoraf kommer det, at Fuglen ikke har Næringssorg? Deraf, at den ikke sammenligner den ene Dag med den anden, at den efter Evangeliets Ord lader hver Dag have sin Plage. Men selv om den Bekymrede ikke sammenligner sit Kaar med noget andet Menneskes, og i denne Forstand »holder sig reen fra Verden« (ak, Sammenligning er maaskee en af de fordærveligste Arter Besmittelse) — naar han dog ængstelig sammenligner den ene Dag med den anden, naar han den Dag han har rigeligt Udkomme siger: men imorgen! og naar han den Dag han har knapt siger: imorgen vil det blive endnu værre: saa sammenligner han jo. Ak, hvis en saadan Bekymret læste dette, at han da ikke vilde blive utaalmodig paa Taleren. Gjerne skal jeg som en hedensk Viis gjorde af Ærbødighed for Talens Gjenstand: tildækkede sit Aasyn, gjerne skal jeg saaledes af Ærbødighed for Bekymringen tildække mit Ansigt, saa jeg Ingen seer, men kun taler om Himmelens Fugl. Det var jo ved denne Art af Sammenligning, at Skovduen i Bekymringens sørgelige Omgang med sig selv fra Dag til Dag opdagede Næringssorgen; den tilstod jo, at den havde sit Udkomme, men Uvisheden bedrøvede den, den syntes den blev saa afhængig — af Gud. Det græmmede den, at den aldrig med Sikkerhed turde tale om den næste Dag — o, lad os dog ikke glemme, at den jo i guddommelig Forstand turde tale med Sikkerhed, naar den sagde: den himmelske Fader vil nok føde mig imorgen; lad os ikke glemme, at den talede med allerstørst Sikkerhed om den Dag imorgen, hvis den ret inderligt indskrænkede sig til blot at takke for den Dag idag! Er dette ikke saaledes? Dersom der var en elskende Pige, hvem den Elskede kom og besøgte, hvis hun da sagde til ham: kommer Du nu ogsaa igjen imorgen: da var der dog jo nogen Bekymring i hendes Elskov. Men hvis hun uden at nævne den Dag imorgen kastede sig om hans Hals og sagde: o, tak, at Du kom idag: da var hun jo ganske beroliget for den Dag imorgen. Eller, hvis der var tvende Piger, og den ene sagde til sin Elskede: kommer Du nu ogsaa imorgen igjen;

»holder sig reen fra Verden«] smlgn. Jac. 1, 27. en hedensk Viis] Platons Phædros 237 A.

den anden sagde: o, tak at Du kom idag: hvilken af disse Tvende var meest overbeviist om, at den Elskede vilde komme imorgen igjen?

Der føres ofte nok i Verden den unyttige og maaskee forfængelige Strid, naar den Fattige siger til den Rige: ja, Du kan sagtens, Du er fri for Næringssorg. Give Gud, at den Fattige dog ret vilde forstaae, hvorledes Evangeliet mener det saa langt bedre med ham, ligeligt og mere kjærligt. Evangeliet lader sig sandeligen ikke bedaare af den synlige Forskjelligheds Sandsebedrag, lader sig ikke bedaare til at tage Partie med noget Menneske mod noget andet Menneske, med den Rige mod den Fattige eller med den Fattige mod den Rige. Det, ikke at have Næringssorg, er i Sandhed en Velbehagelighed i Guds Øine: skulde da vel den Rige uden videre have dette Fortrin, og den Fattige være udelukket? Ak, nei. Hvis den Fattige ret vilde nøies med det at være Menneske, og af Himmelens Fugle lære at være uden Næringssorg, da skulde han eenfoldigen opløfte sig over den tilsyneladende Forskjellighed, han skulde maaskee stundom foranlediges til at sige: den stakkels Rige, han har dog ret Næringssorg. Thi hvilket Menneske kan dog vel med Rette og med Sandhed sige disse Ord: jeg har ingen Næringssorg? Dersom den Rige, idet han siger det,

være mere besynderlig end at det skulde være saa Tungt at være — let som Fuglen! At være afhængig af sine Skatte, det er Afhængighed og tung Trældom; at være afhængig af Gud, ganske afhængig, det er Uafhængighed. Den bekymrede Skovdue frygtede daarligen at blive ganske afhængig af Gud, derfor ophørte den at være uafhængig og at være Sindbilledet paa Uafhængighed, ophørte at være Himmelens fattige Fugl, der ganske er afhængig af Gud. Afhængighed af Gud er den eneste Uafhængighed, thi Gud har ingen Tyngde, det har kun det Jordiske og især jordiske Skatte, Den, der derfor er ganske afhængig af ham, han er let. Saaledes med den Fattige, naar han, nøiet med det at være Menneske, seer til Fuglen under Himmelen, seer til den — under Himmelen, som jo altid den Bedende seer op ad, den Bedende, nei han, den Uafhængige, er jo en Takkende.

*   *
*

At nøies med det at være Menneske. Det var derom Talen handlede, og om hvorledes den Bekymrede lærer det af Lilierne paa Marken og af Himmelens Fugle, hvorledes derimod Sammenligningen avlede den verdslige Bekymring, og hvorledes den avlede Næringssorgen. Det er vel et Menneske, der har talet, men han har jo, understøttet af Lilierne og Fuglene, talet om Lilierne og Fuglene. Og saaledes indeholder det, at han er den Talende, ingen Sammenligning med noget andet Menneske, som havde han noget Fortrin ved at være Taler; nei, her er atter Ligeligheden ligeoverfor de guddommeligt beskikkede Lærere: Lilierne paa Marken og Himmelens Fugle.

II.

Dersom det er saaledes, at Sorg og Bekymring, især jo længere og jo dybere den trænger ind i Sjelen, eller jo længere den trænger dybt derind, ogsaa sætter sig desto fastere: da er det vel gavnligt at tænke paa en Adspredelse for den Bekymrede, om ikke i den Forstand, som Verden, ofte nok og daarligen nok, anbefaler forfængelig Adspredelses vilde Hasten eller støiende Bedøvelse

len under Himlen, da seer han op ad, og naar han seer op
il Fuglen, da seer han ikke sin Bekymring. Vel muligt, at
ogsaa ellers i sin Sorg stundom saae op ad, naar han sendte
ekymret Suk op til Gud, og med Bekymringens Blik saae efter
men dersom han seer op ad for at see til Fuglen under
melen, da seer han bort fra Bekymringen. Det nemlig, at
mringen har sat sig fast i et Menneskes Sjel, hvorledes skulde
bedre betegne det, end ved at sige, at det er, som naar Øiet
rer. Naar Øiet stirrer, da seer det uforandret hen for sig,
bestandigt Eet, og seer dog egentligen ikke, fordi det, som
nskaben forklarer, seer sin egen Seen. Men da siger Lægen:
eg Øiet. Og saaledes siger Evangeliet; adspred Sindet, see
ad til Lilien, og lad være at stirre paa Bekymringen; see op
til Fuglen og lad være at stirre paa Bekymringen. Naar da
en standser, medens Øiet seer ned ad til Lilien: er det da
, som var det Lilien, der aftørrede Taarer! Naar Veiret tørrer
en af Øiet, som seer efter Fuglen: er det da ikke som var
Fuglen, der aftørrede Taarer! Selv naar den Kjærlige sidder
og aftørrer Taaren, hvis dog den Bekymrede bliver ved at
de: er dette da egentligen at aftørre Taarer? Men Den, der
ger den Bekymrede til at lade være at græde: han aftørrer
rer.

Dette er, hvad man tør kalde en gudelig Adspredelse,
ikke som den verdslige og forfængelige hidser Utaalmodigheden
nærer Bekymringen, men adspreder, beroliger, overtaler, jo
e man fromt hengiver sig til den. Saare Meget har menneske-
Kløgt opfundet for at forlyste og adsprede Sindet, og dog
ter Loven for denne Art Opfindelse den frugtesløse Stræben
Selvmodsigelsen. Kunsten er selv i Utaalmodighedens Tjeneste;
lmodigere og utaalmodigere lærer den at fortætte Adspredelsers
gde i det kortvarige Øieblik: jo mere denne Kløgt stiger, desto
arbeider den sig selv imod, da det viser sig, at Adspredelsen
ndigt vil strække til for kortere og kortere Tid, eftersom
ten stiger. Lad os tage et Exempel, hvor den forfængelige
erdslige Adspredelse ret viser sig saa skrøbelig og selvmod-
de som den er. Fyrværkeren vil jo forlyste Øiet og adsprede
et ved i Nattens Mørke at tænde den kunstige blussende Flyg-
d. Og dog, dersom det blot skal vare en Time, saa bliver
ueren træt; dersom det blot skal vare et lille Øieblik mellem
t nyt Tænd, saa bliver Tilskueren træt. Kløgtens Opgave er
a at gjøre det hurtigere og hurtigere af, det Høieste, det
endteste vil blive at brænde det Hele af i nogle faa Minuter.

Tidens Længde.

Ak, hvor anderledes med den gudelige Adspred
Du nogensinde den stjerneklare Himmel, og har
noget tilforladeligere Syn! Det koster ikke Noget,
ingen Utaalmodighedens Tilskyndelse; det hedder
endnu mindre Kl. 10 paa Slaget. O nei, der vente
der end i en anden Forstand ikke ventes paa Di
nerne nu lyse tindrende i Natten, saaledes have de
Aartusinder uforandrede. Som Gud gjør sig usynli
der maaskee Mangen som aldrig ret blev opmærk
saaledes gjør Stjernehimlen sig ligesom ubetydelig,
der maaskee Mangen, som aldrig ret saae den. Den
Majestæt forsmaaer den synlige, den usande Paafald
himlens Høitideligheder er mere end bramfri. O, m
staaer stille; dersom Du maaskee uden Hensigt gik
den Aar ud og Aar ind, upaaskjønnet, er synlig, de
digviis standsede og vendte Dit Blik op ad — Du
sandet det: Overtalelsen stiger med hvert Øieblik;
rørende fralister den Dig det Timelige; i dybere og
synker, hvad der skal glemmes med hvert Øieblik
betragte den. O, gudelige Adspredelse, ikke kalder
og forrædersk en Adspredelse, medens Du dog ...
ved jagende Utaalmodig...
Du styrter Mennesket ...
Du er i Pagt med det ...

at Du ikke ved at staae stille et Øieblik maaskee i Bølgegangen
lager Eensformighedens Overtalelse. Og saaledes ogsaa med
ien paa Marken og med Fuglen under Himmelen; dersom Du
'ndsomt gaaer »til Din Ager, til Dit Kjøbmandskab, til Din
strue«, og en Fugl flyver Dig forbi: da see Dig ikke om efter
.; thi dersom Du saae efter den, da maatte Du maaskee staae
ge for længe at see efter Fuglen. Dersom det er Arbeidets
, hvori man skal passe sin Gjerning, dersom Høstkarlen flinkt
esser sin Lee og svinger den mod Sæden, da lad ham ikke see
Lilien ved hans Fod, at den ikke overtaler ham, saa baade
en og Høstkarlen bliver staaende.

Men den Bekymrede, han advares ikke, ham tilskynder tvert-
od Evangeliet til at gaae ud paa Marken, og da at staae stille
at betragte Lilien og Fuglen, at den gudelige Adspredelse
atte bringe det stirrende Øie til at bevæge sig, maatte adsprede
Sind, i hvilket Bekymringen har sat sig fast. Betragt Lilien,
, hvor den staaer yndig ved Din Fod, forsmaae den ikke, den
iter jo dog paa, at Du vil fryde Dig ved dens Deilighed! See,
r den bevæger sig hid og did, ryster Alt af sig, for at vedblive
være yndig! See, hvor den forfrisker sig ved Vinden, gjør sig
som Bevægelse, at den atter stille maa glædes ved sin lykkelige
ærelse! See, hvor mild den er, altid villig til at spøge og til
ege, medens den dog ved at give efter seirer over den heftigste
rm og holder den ud! Betragt Fuglen under Himmelen, see
r den flyver; maaskee kommer den langveis fra, fra fjerne,
ne lykkeligere Egne — men saa ere disse jo dog til; maaskee
er den bort, langt bort til fjerne, fjerne Egne — saa lad den
Din Bekymring med! Og det gjør den uden at mærke Byr-
hvis Du blot vedbliver at see efter den. See, hvor den nu
er stille, den hviler sig — i det uendelige Rum; den hviler sig
a der, hvor ingen Hvile synes mulig! See, hvor den finder
Vei; og hvilken Vei gjennem alle et Menneskelivs Trængsler og
vordigheder er dog saa vanskelig, saa ubegribelig, som »Fug-
gaadefulde Vei gjennem Luften«! Der er altsaa Vei og Vei at
e, hvor Veien synes en Umulighed.

Dog, som al Adspredelse ikke blot skal fordrive Tiden, men
emmeligen tjene til at give den Bekymrede Andet at tænke
: saa ville vi nu betragte, hvorledes den Bekymrede, som seer
Lilien og til Fuglen, ved Hjælp af den gudelige Adspredelse,

»til din Ager osv.] smlgn. Matth. 22. 5 og Luc. 14, 18–20.

der spreder Taagerne, faaer Andet at tænke paa end Bekymringer hvorledes han ved at glemme Bekymringen i Adspredelsen føre til at betænke:

hvor herligt det er at være Menneske.

»Klæder da Gud saaledes Græsset paa Marken ... skulde han ikke meget mere klæde Eder I lidet Troende!« Gud klæder altsaa Græsset eller Græsset er paaklædt; Stengelens skjøntformede Hylster, Bladets fine Liin, Farveblandingens yndige Afskygninger, den hele Rigdom, om jeg saa tør sige, af Baand og Sløifer og Stads — alt Dette hører med til Liliens Paaklædning, og det er Gud, der saaledes klæder den. »Skulde han da ikke meget mere klæde Eder, I lidet Troende?« »I lidet Troende«. Dette er Formaningens milde Bebreidelse; saaledes tales der til Den, som har Uret, naar Kjærligheden ikke nænner at tale strængt: med Fingeren truer den bebreidende ad ham og siger, Du lidet Troende, men siger det saa mildt, at Bebreidelsen ikke saarer, ikke bedrøver, ikke nedslaaer, men snarere opreiser og giver Frimodighed. Dersom et Barn bedrøvet kom til den Ældre og bad om Noget, som Barnet i Grunden havde og længe havde havt, men ikke var blevet opmærksomt paa, og derfor

der paa sidste Sted skulde forstaaes: det Par Klædnings-
ker et Menneske kan behøve?

Lad os dog ret betænke denne Sag. Der siges, at Lilien er
klædt, men dette er jo dog ikke saaledes at forstaae, at Liliens
ær er Eet og det at have Klæder paa noget Andet; nei dens
klædning er det at være Lilie. Skulde Mennesket nu i denne
stand ikke være langt herligere paaklædt? Eller skulde det
e tilladt af Bekymring for Klædningsstykkerne ganske at glemme
første Paaklædning? O, Du lidet Troende, Du Uskjønsomme
Din indbildte Trang, o Du Bekymrede, selv om Din Trang
stor, at Du dog ganske vil glemme, hvorledes Gud har klædt
lær af Myren at blive viis, men lær af Lilien, hvor herligt
er at være Menneske, hvor herligt Du er paaklædt, Du lidet
nde!

Den verdslige Bekymring søger altid at føre et Menneske ud
mmenligningernes smaalige Uro, bort fra de eenfoldige Tankers
biede Ro. At være paaklædt betyder da at være Menneske —
saa at have gode Klæder paa. Den verdslige Bekymring be-
tiger sig med Klæderne og Klædernes Forskjellighed: er den
kke som Barnet, der bedrøvet kommer og beder om hvad det
og til hvem den Ældre mildt bebreidende siger: det skal Du
faae imorgen, Du lidet Troende! Selv en Nødlidende vil
ngeliet dog først minde om, ikke ganske at glemme, hvor her-
han er paaklædt af Gud. Og dernæst, vi ere jo dog saare
tfra ikke alle i alvorligere og strængere Forstand Trængende,
derimod ere vi maaskee alle kun altfor tilbøielige til at be-
res om Klæderne, og uskjønsomme nok til at glemme de
e Tanker — og den første Paaklædning. Men ved at be-
e Lilien mindes den Bekymrede om, at sammenligne sin
lædning med Liliens — selv om Armod havde klædt ham i
er.

Burde da ikke Indbydelsen til at lære af Lilierne være En-
kjærkommen, som Paamindelsen er ham tjenlig! Ak, i Sam-
igningernes søgne og verdslige Liv glemmes mere og mere,
kee ganske, hine store, opløftende, eenfoldige, hine første
er. Det ene Menneske sammenligner sig med Andre, den ene
: sammenligner sig med den anden: og saaledes voxer Sam-
igningernes opdyngede Mængde ret egentligen Mennesket over
det. Alt som Kunstfærdigheden og Travlheden tiltager, bliver
vel i hver Slægt Flere og Flere, der trælsomt arbeide hele
igjennem langt nede i Sammenligningernes lave, underjordiske
. ja ligesom Bjergarbeiderne aldrig see Dagens Lys, saaledes

herske over. Men ude paa Marken hos Lilie
Menneske, der stille og eensomt dier hine første
hvad ethvert Menneske efter guddommelig Be
Hersker: ja, der vil Ingen være Hersker! At va
hvilke Anstrængelser gjøres der ikke i Verden f
Misundte, og hvorledes anstrænger ikke Misun
hindre det! Men ude paa Marken hos Lilie
Menneske er hvad Gud har gjort ham til, er Sl
ja, der vil Ingen være Vidunderet! Den enkel
smile, Mængdens skingre Latter spotte den Daa
Forstand kunde tale om det at være Hersker, o
Vidunderet. Og dog, hvad kan vel Prædikeren n
»at Gud afsondrede Mennesket for at see, om h
selv liig Dyret«. Thi Den, der ikke afsondret vil
opbygges, opløftes ved hine første Tankers Ubeti
vil give sig selv hen til at forsvinde og omkom
ningernes intetsigende Tjeneste: han agter sig se
enten han sammenlignelsesviis var den Udmærke
Derfor afsondrede Gud Mennesket, gjorde hvert
Særskilte, der indeholdes i de første Tankers
enkelte Dyr er ikke afsondret, er intet Særskilt
kelte Dyr er Tal og h
ske Tænker har kald
Menneske, der fortvivl
styrte sig i Sammenlign

ṿggen — for menneskeligt at sammenligne sin Paaklædning med liens.

Ved Paaklædningen maa da, som viist er, forstaaes det at ere Menneske. Allerede en Hedning har været opmærksom herɪa. Han vidste ikke at henføre Alt til Gud, men han meente, at ·t var Sjelen, der, som han sindrigt siger, liig en Væver selv evede Legemet, hvilket er Menneskets Paaklædning. Og nu pride han i skjøn Forundring det menneskelige Legemes sindrige abning, dets Herlighed, med hvilken da ingen Plante og intet yr kunde udholde nogen Sammenligning. I Tanken lod han det gesom blive til hvad der er Menneskets Udmærkelse: den opreiste ang, og idet han tænkende eftergjorde det, da opløftedes hans nd. Han forundredes over det menneskelige Øies Sindrighed og ıdnu mere over Blikket, thi Øie har Dyret, men Blik har kun enneskeṭ, som derfor ogsaa i hiin Forundredes skjønne Modersaal kaldes: den Opreiste, dog saaledes, at der antydes det Dobılte, først det, at Menneskets Skikkelse er opreist som den ranke amme, og dernæst, at den saaledes Opreiste retter sit Blik op ; om end den ranke Stamme hæver sig høiere: ved Hjælp af ikket løfter den Opreiste stolt sit Hoved høiere end Bjergene. aledes staaer Mennesket opreist — bydende, og derfor tyktes det in Forundrede saa herligt, at Mennesket var den eneste Skabning, r havde Hænder, thi Haanden udrækker jo Herskeren, naar han faler. Og saaledes fremdeles paa mange Maader vidste hiin Fordrede at tale herligen om Menneskets herlige Paaklædning. ıngen har maaskee talt lærdere, indsigtsfuldere, videnskabeligere ıaskee derom, men forunderligt nok, Ingen har talet mere fordret end hiin ædle Vise, der ikke begyndte med at tvivle om , men tvertimod da han var bleven Ældre, da han havde seet hort og oplevet Meget, ret begyndte at forundre sig, at fordre sig over hiint eenfoldige Første, hvilket ellers Ingen ıledes bryder sig om, end ikke den Lærde og Videnskabsmanden, det beskæftiger dog ikke disse — som Forundringens Gjenstand. n denne Forundringens Tale er dog forsaavidt ufuldkommen, n den henfører Paaklædningen til Sjelen. Meest ufuldkommen, daarlig er den Tale, der ganske glemmer hiint høitidelige Første, ı den udenvidere, tankeløst tager det, at være Menneske, givet n var det Ingenting, tager det forfængeligt og strax begynder arskaben om Klædningsstykkerne, om Buxer og Trøie, om Pur-

Allerede en Hedning: Kebes i Platons Phædon p 87 b ff.

pur og Hermelin. Men ufuldkommen er ogsaa den Tale, der v
er opmærksom paa det Første, men ikke ret opmærksom p
Gud. Nei, skal Mennesket sammenligne sig selv med Lilien,
maa han sige: Alt det jeg er ved at være Menneske, det er mi
Paaklædning, Intet skyldes mig selv, men herligt er det.

Hvorledes skulle vi nu tale om denne Herlighed? Der kund
tales længe uden at blive færdig, men dertil er her ikke saalede
Stedet. Lader os derfor hellere tale kort og samle Alt i eet enest
Ord, hvilket Skriften selv bruger med Myndighed: Gud skabt
Menesket i sit Billede, og dog atter for Korthedens Skyld kun
forstaae dette Ord om Eet.

Gud skabte Mennesket i sit Billede; skulde det ikke være her-
ligt at være saaledes paaklædt! Siger Evangeliet for at prise
Lilien, at den overgaaer Salomo i Herlighed: skulde det ikke
være uendeligt herligere at ligne Gud! Lilien ligner ikke Gud,
nei det gjør den ikke; den har et lille Kjende paa sig, hvorved
den minder om Gud, den har et Vidnesbyrd, som jo Gud i Intet
af det Skabte har ladet sig uden Vidnesbyrd, men Lilien ligner
ham ikke.

Naar Mennesket seer sit Billede i Havets Speil, da seer han
selv sit Billede, men Havet er ikke Menneskets Billede, og naar
han fjerner sig, er Billedet borte: Havet er ikke Billedet og kan
end ikke fastholde Billedet. Hvoraf kommer dette, uden deraf at

. være Aand, det er Menneskets usynlige Herlighed. Naar
n Bekymrede ude paa Marken staaer omgiven af alle Vidnes-
e, naar hver en Blomst siger til ham: husk paa Gud! da
Mennesket: det skal jeg nok, lille Børn, jeg skal tilbede
let kan I Stakler ikke. Den Opreiste er altsaa en Tilbedende.
)reiste Gang var Udmærkelsen, men at kunne kaste sig til-
le ned, er dog det Herligere; og hele Naturen er som det
Tjenerskab, der paaminder Mennesket, Herskeren, om at til-
iud. Det er dette, der ventes paa, ikke at Mennesket skal
: og overtage Herredømmet, hvilket ogsaa er herligt og ham
ket, men at han tilbedende skal prise Skaberen, hvad Naturen
jør, thi den kan kun minde Mennesket om at gjøre det.
. at være klædt som Lilien; endnu herligere at være den
e Hersker; men herligst at være Intet ved at tilbede!
tilbede er ikke at herske, og dog er Tilbedelsen netop det,
d Mennesket ligner Gud, og det i Sandhed at kunne tilbede
synlige Herligheds Fortrin for al Skabningen. Hedningen
ke opmærksom paa Gud, og søgte derfor Ligheden i det at
Men saaledes er Ligheden ikke, nei saa er den tvertimod
forfængeligt; den er kun i Sandhed indenfor den uendelige
llighed, og derfor er det at tilbede Ligheden med Gud som
Fortrinnet for al Skabningen. Mennesket og Gud ligne
en ikke ligefremt, men omvendt: først naar Gud uendeligt
en Tilbedelsens evigt og allesteds nærværende Gjenstand, og
sket altid en Tilbedende, først da ligne de hinanden. Vil
sket ligne Gud ved at herske, da har han glemt Gud, da er
aaet bort, og Mennesket leger Hersker i hans Fraværelse.
ledes var Hedenskabet, det var Menneskets Liv i Guds Fra-
:. Derfor var Hedenskabet dog som Naturen; og det Tun-
ler kan siges om det er: det kunde ikke tilbede — selv hiin
eenfoldige Vise, han kunde tie af Forundring, men han
ikke tilbede. Men det, at kunne tilbede, er ingen synlig
ied, den kan ikke sees; og dog sukker Naturens synlige
ied, den bønfalder Herskeren om, den husker i eet væk
sket paa, at han endeligen ikke maa glemme — at tilbede.
r herligt at være Menneske!
en saa fik jo den Bekymrede i Adspredelsen hos Lilierne
Andet at tænke paa end Bekymringen, han kom til ret at
e, hvor herligt det er at være Menneske. Glemmer han det
gt igjen i Sammenligningernes Krydsen og Forskjellighedernes
nstød mellem Menneske og Menneske: da er det ikke Li-
Skyld, da er det tvertimod, fordi han ogsaa har glemt

Lilierne, glemt, at der var Noget h
Noget han endeligen maatte huske paa
man nemlig betegne den verdslige Bek
maatte man da ikke sige: den er en
Bekymring om: at synes; netop den
usynlige Herlighed den høieste Opløs
ring: det, at tilbede, er Herligheden
vises Lilien.

Saaledes med Liliernes Underviis
hvorledes den Bekymrede af **Fuglen** l
at være Menneske.

»Fuglen saaer ikke, og høst
i Lade«, Fuglen er uden Næringssorg
en Fuldkommenhed; er det en Fuldk
Faren, naar man ikke kjender den, i
en Fuldkommenhed at gjøre sikkre
iblinde, at gaae trygt — fordi man
man dog vel sandere sige, at det er e
Faren, at see den under Øine, at vær
kommenhed, at kunne have Næring
vinde denne Frygt, for at lade Tro
ud, saa man i Sandhed er uden Næri

Verden, som ikke den meest bereiste Fugl kjender: det Tilkommende, og naar dette Tilkommende ved Bevidstheden tages tilbage i Øieblikket, saa opdages Bekymringen, som Fuglen ikke kjender, thi hvor langt den end fløi og hvor langt borte fra end den vendte tilbage, den fløi aldrig til det Tilkommende og vendte aldrig derfra tilbage.

Da nu Mennesket er Bevidsthed, saa er han Stedet, hvor det Evige og det Timelige bestandigt berøre hinanden, hvor det Evige bryder sig i det Timelige. Derfor kan Tiden falde et Menneske lang, fordi han har det Evige i Bevidstheden, og med dette maaler Øieblikkene; men Tiden falder aldrig Fuglen lang. Derfor har Mennesket en farlig Fjende, som Fuglen ikke kjender: Tiden, en Fjende, ja en Fjende eller en Ven, hvis Efterstræbelser eller hvis Omgang Mennesket ikke kan unddrage sig, fordi han har det Evige i Bevidstheden, og derfor maa maale den. Paa mange Maader kan det Timelige og det Evige smerteligt berøre hinanden i den menneskelige Bevidsthed, men een af de Berøringer, ved hvilken Mennesket især ømmer sig, er dog Næringssorgen. Dens Afstand fra det Evige synes saa uendelig; der er ikke Tale om at udfylde Tiden med nogen herlig Bedrift, nogen stor Tanke, nogen opløftende Følelse, som i de Timer, om hvilke man siger, at de leves for Evigheden, ak nei, der er kun Tale om det fattige Arbeide i Timer, der ganske egentligen leves for Timeligheden, det fattige Arbeide, at tilveiebringe Betingelsen for timeligt at være til. Men dog er det, at kunne have Næringssorg, en Fuldkommenhed, og er blot Nedtrykkelsens Udtryk for Menneskets Ophøiethed, thi saa høit, som Gud ophøier, saa dybt trykker han ogsaa ned, men altsaa betyder det, at være dybt nedtrykt, ogsaa at være høit ophøiet. Og høit løftede Gud Mennesket over Fuglen ved det Evige i Bevidstheden, saa trykte han ham igien, om man saa vil, under Fuglen ved Kjendskab til den Sorg, den jordiske, ringe Sorg, som end ikke Fuglen kjender. O, hvor fornemt synes det, at Fuglen ikke har Næringssorg — og dog, hvor langt herligere at kunne have den!

Af Fuglen kan Mennesket derfor vel lære, han kan ogsaa kalde Fuglen sin Lærer, men dog ikke i høieste Forstand. Som Fuglen er uden Næringssorg, saa er i Grunden et Barn det ogsaa; ak, hvo vilde ikke gjerne lære af et Barn! Og naar den indbildte eller den virkelige Trang i Bekymringen gjør et Menneske mismodigt, forstemt, nedslagen: o, da vil han gjerne formildes, gjerne lære af et Barn, gjerne i sit stille, taknemlige Sind kalde Barnet sin Lærer. Men dersom Barnet vilde tage Ordet og tale belærende,

Lærer.

**Fuglen, som er uden
billede, og dog er Menn
langt fuldkomnere end F
glemme, at Den, der hen
en første, en barnlig U
Sandhed er det egentlige
den væsentlige mennesk
naar der siges: Fuglene l
Menneskens Søn har ikke
da tales der jo om en Ti
lens og tillige sig dette b
at være uden Rede, ude
dette er den ophøiede S
Forbillede. For Fuglen e
Barnet; men altsaa er de
kommenhed. Er det ikke
Fuldkommenhed hos Qvin
gaae i Krig; at det er
han ikke kan komme ud
menhed hos den Sovende,
vi vel, at det er en Fu
turde kalde den Ophøiede
da anderledes om Nærings
det nærmest er Manden s**

Dog ude hos Fuglen kan den Bekymrede ikke tale saaledes;
n seer til Fuglen, han glemmer den indbildte Bekymring ganske,
lv den virkelige Trang glemmer han for Øieblikket, han formil-
s, ja han opbygges. Men dersom Fuglen understod sig at sige
belærende Ord, da vilde han vel svare: »min lille Ven, det
Noget, Du ikke forstaaer Dig paa«, det er, han vilde blive
bevidst, at det er en Fuldkommenhed, at kunne have Næ-
ngssorg.

»Fuglen saaer ikke, og høster ikke, og sanker ikke Lade;« det vil sige Fuglen arbeider ikke.

Men er dette da en Fuldkommenhed, slet ikke at arbeide; er
t en Fuldkommenhed, at stjæle Dagens Tid i samme Forstand,
m Søvnen stjæler Nattens! Thi vel vaagner Fuglen tidlig til
ng, og dog, dog naar den har sovet vaagner den egentligen til
drømme, selv dens skjønneste Sang er jo en Drøm om en
lykkelig Elskov; og saaledes sover og drømmer den Livet hen,
lykkelig eller en tungsindig Spøg. Men er dette dog vel en
fuldkommenhed, er det en Fuldkommenhed hos Barnet, at det
ger og bliver træt — som Manden af Arbeide — og sover, og
ger atter! Det er elskeligt hos Barnet, ak, hvo vilde ikke gjerne
re af et Barn! Og naar den Ældre stundom vel gjør sit Arbeide,
en ikke bliver glad derved, ja endog maaskee fortreden: o, da
l han gjerne formildes ved Barnet, gjerne lære af det, gjerne i
stille taknemlige Sind kalde Barnet en Lærer. Men han vilde
ke tage i Betænkning, hvis fornødent gjordes, at irettesætte —
ereren, og den Ældre vilde gjøre det med Rette, hvorfor, fordi
n Ældre i Alvorens Forstand er Barnets Lærer, Barnet kun i
n spøgefulde Alvors skjønne Forstand den Ældres Lærer.

Fuglen arbeider ikke; dens Liv er i uskyldig Forstand For-
ngelighed, og i uskyldig Forstand tager den selv Livet forfænge-
gt. Er dette vel en Fuldkommenhed; saa er det vel ogsaa en
fuldkommenhed hos Gud, at han arbeider, at han arbeider indtil
u! Er det en Fuldkommenhed hos Fuglen, at den i vanskelige
ider sidder og døer af Sult og slet Intet veed at gjøre, at den
rtumlet lader sig falde til Jorden og døer? Ellers tale vi jo ikke
aledes. Naar Sømanden lægger sig i sin Baad og lader staae til
Uveiret, og slet Intet veed at gjøre: da tale vi ikke om hans
uldkommenhed. Men naar den kjække Sømand veed at styre,
aar han ved Snilde, ved Kraft, ved Udholdenhed arbeider Storm

---

han arbeider indtil nu] smlgn. Joh. 5, 17.

og Uveir imod, arbeider sig ud af Faren: da beundre vi ham. Naar man langt op ad Formiddagen seer Den, der staaer sildig op, dvask og dog sulten vente paa at faae Føden ved et Tilfælde, prise vi vel dette; men naar vi tidlig om Morgenen see den flinke Arbeider, eller naar vi end ikke see ham, men tidligt om Morgenen see, at han har allerede været der, at Fiskeren har allerede været ude ved Garnet, at Røgteren har allerede flyttet Koerne: da prise vi Fiskeren og Røgteren. At arbeide er Menneskets Fuldkommenhed. Ved at arbeide ligner Mennesket Gud, der jo ogsaa arbeider. Og naar da et Menneske arbeider for Føden, da ville vi ikke daarligen sige, at han ernærer sig selv, vi ville hellere, netop for at minde om, hvor herligt det er at være Menneske, sige: han arbeider med Gud for Føden. Han arbeider med Gud, altsaa han er Guds Medarbeider. See, det er Fuglen ikke, Fuglen faaer nok Føden, men den er ikke Guds Medarbeider. Fuglen faaer Føden ligesom ude paa Landet en Omvandrende faaer Underholdet, men Tjeneren, der arbeider for Føden, kalder Husbonden sin Medarbeider.

Fuglen arbeider ikke — og dog faaer den Føden: er dette en Fuldkommenhed hos Fuglen? Ellers sige vi jo, at Den, som ikke vil arbeide, heller ikke faaer Føden; og dette siger Gud ogsaa. Naar da Gud gjør en Undtagelse med Fuglen, saa er det fordi

Dersom ellers Nogen maatte kunne have ønsket Døgnet dobbelt Længde — da vel Paulus; dersom ellers Nogen kunde have givet hver Time stor Betydning for Mange — da vel Paulus; dersom ellers Nogen let kunde have ladet sig underholde af Menighederne — da vel Paulus: og dog foretrak han at arbeide med egne Hænder! Som han ydmygt har takket Gud, at han nød den Ære, at blive hudflettet, forfulgt, forhaanet; som han ydmyg for Gud stolt kalder sine Lænker en Æressag: saaledes fandt han det ogsaa en Ære at arbeide med egne Hænder; en Ære, at han i Forhold til Evangeliet med en Qvindes skjønne, med en Apostels hellige Undseelse turde sige: jeg har ikke tjent en Hviid ved Ordets Forkyndelse, jeg har ikke giftet mig Penge til ved at blive Apostel; en Ære, at han i Forhold til det ringeste Menneske turde sige: jeg har ikke været fritagen fra nogen Livets Besværlighed eller ved Begunstigelse været udelukket fra noget dets Fortrin, ogsaa jeg har havt den Ære at arbeide med egne Hænder!

O, i de verdslige Sammenligningers fortvivlede, glimrende eller jammerfulde Usselhed, hvor man lige saa lidet veed, hvad Ære som hvad Fuldkommenhed er: der taler man, feigt eller forrædersk, paa anden Maade. Men ude hos Fuglen, der forstaaer den Bekymrede, hvor herligt det er at arbeide og derved hvor herligt det er at være Menneske. Thi ikke dette gjør Forskjellen, om Een arbeider for Riger, en Anden for Brødet, Een for at samle Overflod, en Anden for at værge sig mod Armod; nei, det der gjør Forskjellen er — at Fuglen kan ikke arbeide.

Men saa fik jo den Bekymrede i Adspredelsen hos Fuglen ganske Andet at tænke paa end Bekymringen; han kom til ret at betænke, hvor herligt det er at arbeide, hvor herligt det er at være Menneske. Glemmer han det igjen under Arbeidet, o, da skal dog maaskee hiin elskelige Lærer, Fuglen, flyve ham forbi og minde ham om det Glemte, blot han seer til Fuglen.

---

dog foretrak han at arbeide med egne Hænder] smlgn. Ap. Gj. 20.
kalder sine Lænker en Æressag] smlgn. Eph. 3. 13; 2. Tim. 1. 12.

III.

Dersom det er saaledes, at Sorg og Bekymring, især jo længere og jo dybere den trænger ind i Sjelen, eller jo længere den trænger dybt derind, ogsaa giver Bekymringens Styrke: da er det vel sandsynligt, at den trøstende Ven maa komme til kort i Striden. Det er jo nemlig som en Strid, der føres mellem Bekymringen og Trøsten, de ansee hinanden for Fiender i samme Forstand som

ɛd en Anden, formildes Sindet; Den, der væbnede sig mod Trø-
·n, er nu afvæbnet; Den, der var som en befæstet By, er nu
m en By, der har overgivet sig: ved at sørge med en Anden
der han selv Trøsten.

Saaledes fører det forelæste Evangelium den Bekymrede ud
a Marken, og han, der, ak paa eengang svagt og stærkt, meente
ɛ Seierherre over al menneskelig Trøst, han staaer nu i en
nske anden Omgivelse. Betragt Græsset, »idag staaer det,
iorgen kastes det i Ovnen«. Ak, hvilket stakket Liv, o idel
»rfængelighed! Og om det end ikke kastes i Ovnen, »Solen gaaer
›g op med Hede og gjør Græsset vissent, og Blomstret derpaa
lder af, og den deilige Skikkelse, som var at see, bliver fordær-
t«. Saa visner Græsset, og Ingen kjender dets Sted mere. Nei,
gen, Ingen kjender Stedet igjen, Ingen spørger derom, og hvis
ngen spurgte, det var dog en Umulighed at finde det. Kummer-
ge Tilværelse, at være til, at have været til, og da at være saa-
des glemt! — Betragt Fuglen! »Sælges ikke to Spurve for
ɛn Penning?« Ak, een Spurv har slet intet Værd, der maa to
l, naar Kjøberen skal give een Penning. Hvilken Forandring:
ıa glad, saa lykkelig — og nu ikke een Penning værd! Saaledes
ɛr Fuglen! O, tungt at døe saaledes! Og naar saa den første
ale kommer igjen med Foraaret, da hilse Alle den glade, men
n det er den samme, der var ifjor, ja det veed Ingen; Ingen
ender den, og altsaa kan heller Ingen kjende den igjen!

O, vel er der Skjønhed, og der er Ungdom og Deilighed i
turen, vel er der et mangfoldigt, et myldrende Liv, og der er
yd og Jubel; men der er ogsaa som en dyb, uudgrundelig Sorg,
ilken dog Ingen af dem derude aner, og netop dette, at Ingen
er den, er i Mennesket Veemodet. Saaledes at være deilig, saa-
les at blomstre, saaledes at flagre omkring, saaledes at bygge
ɛd den Elskede: saaledes at leve — og at døe saaledes! Er
tte Liv eller er det Død? Derom spørger man, naar den Syge
ger i Sygdommens afgjørende Øieblik: er det Liv eller Død?
n saa seer man jo ogsaa Farefuldheden, man seer den for sine
ne, og seer den med Gysen. Men i Naturen, hvor Alt smiler
lbydende og synes Tryghed! Og dog er Naturens Liv altid i
nne Spænding: er det Liv eller Død! Er det Livet, der evigt
gt fornyer sig selv, eller er det Forkrænkeligheden, der lumsk

---

»Solen gaaer dog op med Hede osv.] Jac. 1, 11. »Sælges ikke
Spurve osv.] Matth. 10, 29.

ikke glemme Fuglen og Lilien, det er som vilde h
ud af Døden ved sin Erindring, frelse dem for et l
at erindre dem. Netop deri ligger Veemodet. Men
alvorlige Paamindelse om Døden mere gribende
som er indeholdt i disse Ord: er det Liv eller Død
siger er forfærdeligere: det er forbi; men det er
hvad Veemodet siger: er dette Liv eller Død. D
er rædselsfuldere, han den blege Høstkarl; men d
bende, naar Døden er klædt som Lilie i Deiligh
vel den Bekymrede, ved at gribes af Veemod, sva
Qvinde, formildet, som en By, der har overgivet sig
finder Adgang.

Lad os da nu betænke, hvorledes den Bekymred
hos Lilien og Fuglen i Alvorens Forstand faaer A
paa end Bekymringen, hvorledes han føres til ret a

Hvilken Salighed der er forjættet det at være

»Ingen kan tjene to Herrer; thi han maa
den ene og elske den anden, eller holde sig
og foragte den anden; I kunne ikke tjene
mon.« Men er dette ogsaa Evangeliets Ord? Viss
begynder det forelæste Evangelium om Lilierne
om Himmelens Fugle. Men er denne Tale da til
Visseligen, den er til en
netop derfor er Talen str
en Bekymret, jo mere ind
fordres af den Bekymrede

da taler han strængt: Strængheden er netop Indrømmelsen. Det er derfor ingenlunde uviist, hvad vel stundom er hørt, at et Menneske, istedenfor at bede om Mildhed, har sagt, o tael blot strængt til mig. Og Evangeliets strænge Tale, er den ikke, som naar den alvorlige Fader siger til Barnet: jeg vil ingen Tvinen høre? Er den alvorlige Fader derfor uden Deeltagelse med Barnets Bekymring, langtfra, han vil netop, at Bekymringen skal være den rette, men han er som en fortærende Ild mod den daarlige Bekymring. Saaledes ogsaa med Evangeliet. Der kan tales paa mange Maader om Lilierne og om Fuglene, der kan tales mildt, bevægende, indyndende, kjælent næsten som en Digter taler, og et Menneske tør ogsaa tale saaledes, tør lokke for den Bekymrede; men naar Evangeliet taler myndigen, da taler det med Evighedens Alvor, da er der ikke mere Tid til at hænge drømmende efter Lilien eller til at see længselsfuldt efter Fuglen: en kort, en lærerig Hentydning til Lilien og Fuglen, men saa Alvorens evige Fordring. Og som det gjælder om Adspredelse, at den i formildende Forstand giver den Bekymrede Andet at tænke paa: saa gjælder det om Alvorens strænge Tale, at den i Alvor og Sandhed giver den Bekymrede Andet at tænke paa end Bekymringen.

»Ingen kan tjene to Herrer.« Og her kan ikke være Tvivl, om hvilke to der er Tale, derfor blev den Bekymrede ført ud paa Marken, hvor Talen ikke kan være om Forholdet til Mennesker, om at tjene en Hersker som Svend eller en Viis som Tilhænger, men kun om at tjene Gud eller Verden. Naturen tjener ikke to Herrer, der er ingen Vaklen eller Tvesindethed. Himmelens fattige Fugl, Markens ydmyge Lilie tjener ikke to Herrer. Om Lilien end ikke tjener Gud, den tjener dog blot til Guds Ære: den spinder ikke, arbeider ikke, den vil slet ikke selv være Noget, eller have noget for sig selv, have det som Rov. Fuglen tjener ikke to Herrer; om den end ikke tjener Gud, den er blot til Guds Ære, synger til hans Priis, forlanger slet ikke selv at være Noget. Saaledes er alt i Naturen, dette er dens Fuldkommenhed, men ogsaa dens Ufuldkommenhed, thi derfor er der ingen Frihed. Lilien, der staaer i det Frie, den frie Fugl under Himmelen er dog bunden i Nødvendigheden, og har intet Valg.

»Han maa enten hade den ene og elske den anden, eller holde sig til den ene og foragte den anden,« altsaa Kjærlighed til Gud er Had til Verden, og Kjærlighed til Verden Had til Gud; altsaa dette er det uhyre Stridspunkt, enten elske eller hade; altsaa dette er Stedet, hvor den forfærdeligste Strid skal strides, som er ført i Verden, og hvor er dette Sted? I et

Menneske elskende vil foretræk
forfærdeligste, der strides om det
være Intet, der synes at strides
strides der om det Høieste, og A
krænkende for en Pige, at den
Talenter for hendes Besiddels
Hviid?

Nu er vel Veemodet glemt
da komme vi til det Herlige:
Valg. Hvilken Salighed er ikk
vælger rigtigt.

Et Valg; veed Du, m. T.! i
som er Herligere; veed Du, om
nævne noget Herligere end et V
det sandt, at det ene Salige er
selv er jo dog den herlige Betin
Fortegnelsen paa alle den Till
naar hun ikke selv maa vælge;
ligere veed hun at sige, end na
den Elskedes mange Fuldkomme
Feil, siger: han er mit Hjertes
lige Klenodie, dog ikke bestemt
et Valg, der ikke blev benyttet,
hvori Den fangede sig selv som
at vælge; det er et Gode, Du
bliver hos Dig, og, hvis Du ikke
Et Valg, ikke mellem Rødt og (

l den Svagere. Hvor er dog selv Pigens Valg mellem
saa ubetydeligt i Sammenligning med dette Valg mellem
Verden. — Et Valg; eller er det maaskee en Ufuldkommen-
l det Valg, hvorom her er Talen, at Mennesket ikke blot
ælge, men at han skal vælge? Var det da ikke den unge
are gavnligt, om hun havde en alvorlig Fader, der sagde:
jære Pige, Din Frihed har Du, Du maa selv vælge, men
l vælge;« var det hende tjenligere, at hun havde Valget,
ibsk valgte og valgte, og aldrig kom til at vælge!
i, Mennesket skal vælge; thi saaledes holder Gud sig selv
medens han tillige haver faderlig Omsorg for Mennesket.
ıd nedladt sig til at være Det der kan vælges, saa skal
ket ogsaa vælge — Gud lader sig ikke spotte. Derfor er
Sandhed saaledes, at dersom et Menneske lader være
e, da er dette det Samme som det Formastelige at vælge

ınnesket skal vælge mellem Gud og Mammon. Dette er
evig uforandrede Vilkaar, der skal ingen Udflugt være, nei
ighed ikke. Ingen skal kunne sige: »Gud og Mammon, de
ikke saa ubetinget forskjellige, man kan i Valget forene
)ele« — thi dette er at lade være at vælge. Naar der er
mellem To, da at ville vælge begge, det er netop »til sin
ɔrdærvelse at unddrage sig« fra Valget. Ingen skal kunne
man kan vælge lidt Mammon og saa Gud tillige.« Nei, o
: er formastelig Gudsbespottelse, hvis Nogen turde mene, at
ın, som forlanger mange Penge, vælger Mammon. Ak, Den,
langer en Hviid uden Gud, en Hviid han vil have for sig
an vælger Mammon. En Hviid er nok, Valget er afgiort,
ır valgt Mammon; at det er Lidt gjør jo hverken fra eller
rsom En forsmaaer een Pige og vælger en anden, og denne
er som Intet i Sammenligning med hiin Første, der var liig
Dronning: har han derfor ikke forsmaaet Pigen? Dersom
de Penge, for hvilke han kunde kjøbe det Høieste, kjøber
ke Legetøi: har han derfor ikke forsmaaet at kjøbe det
? Er dette vel en Undskyldning, at han istedenfor at kjøbe
ieste har kjøbt hvad der endog i Intethedens Forstand er
et! Dersom Nogen ikke forstaaer dette, da er det fordi
ke vil forstaae, at Gud i Valgets Øieblik er tilstede, ikke for
til, men for at vælges. Det er derfor en svigefuld Tale, om

---

sin egen Fordærvelse at unddrage sig] Hebr. 10, 39.

vælge, er Gudsbespottelse, som — paa en høflig I
faae Gud sat udenfor, som istedenfor ydmygt at
med hvad Gud vil, fornemt vil være vidende om de
der, saa at sige, skulde være forbunden med at
sætte en Tornekrone paa hans Hoved og spytte paa
bespottelse; men at gjøre Gud saaledes ophøiet, at
bliver en Indbildning, bliver intetsigende, det er
spottelse.

Altsaa Mennesket skal vælge. Forfærdelig er S
i et Menneskes Indre mellem Gud og Verden; Beti
Farefuldhed er, at have Valget; men hvilken er
som forjættes, naar der vælges rigtigt, eller hvilket
hvad skal Mennesket vælge? Han skal vælge Guds
Retfærdighed. For dette skal han opgive Alt, ald
enten dette Alt er Millioner eller en Penning; thi
vælger en Penning fremfor Gud, vælger Mammon.
nesket skjøndt han arbeider og spinder, dog er gan
der ikke arbeider og ikke spinder; kun naar Men
han saaer og høster og sanker i Lade, er ganske s
ikke saaer og ikke høster og ikke sanker i Lade:
han ikke Mammon.

Søger først Guds Rige og hans Retfæ
skulle og alle disse Ting tillægges Eder.«

Guds Rige, det er altsaa Navnet paa den Sa
forjættet Mennesket; det er ved dette Navn og f
Herlighed, at al Naturens Skjønhed og dens Fred I
svinder. Medens Veemodet bøiet seer Naturen synk

Søger først Guds Rige — »som er oven til i Himlen«. 'uglen søger ikke Noget; hvor langt den end flyver, den søger kke, den trækkes og drages, dens længste Flugt er et Træk. Men Den, i hvis Sjel det Evige er nedlagt, han søger og higer. Dersom Synligheden ikke bedrager ham, som Den bedrages, der griber Skyggen istedenfor Skikkelsen; dersom Timeligheden ikke bedrager lam, som Den bedrages, der bestandigt venter imorgen; dersom let Midlertidige ikke bedrager ham, som Den bedrages, der forinker sig underveis, dersom dette ikke skeer: da stiller Verden kke hans Længsel, da hjælper den ham kun frastødende til at øge videre, til at søge det Evige, Guds Rige, som er oven til i limmelen — saa høit kom Fuglen aldrig, den, der flyver høist, lyver dog under Himmelen. — Søger først Guds Rige — »som er nden i Eder«. Blomsten søger ikke Noget, skal den faae Noget, naa dette komme til den, den venter, og selv dette uden Længsel. len Den hvem Synligheden ikke bedrog ved Bedøvelsen; Den ivem Timeligheden ikke inddyssede ved Eensformigheden; Den ivem det Midlertidige ikke fortryllede ved Indbildningen: ham tilredsstiller Verden ikke, den hjælper ham kun, ved piinligen at iolde ham vaagen og ventende, til at søge, til at søge det Evige, iuds Rige, som er inden i et Menneske. En saadan usynlig, indre Herlighed kjender Blomsten ikke, hvad den har maa den strax forraade; hurtigt bryder Knoppen Tausheden, forraader Herligheden, som ogsaa snart er forbi.

Søger først Guds Rige. Dette er Ordenen, men er tillige Omvendthedens Orden, thi Det, der først tilbyder sig for Mennesket, er jo netop alt det Synlige og Forkrænkelige, der frister og drager, ja vil fængsle ham saaledes, at han sidst eller maaskee aldrig kom til at søge Guds Rige. Men den rette Begyndelse begynder med, først at søge Guds Rige, den begynder netop derfor med at lade en Verden gaae under. O, vanskelige Begyndelse! Hvorledes dette jordiske Liv begynder for et Menneske, vide vi ikke at angive bestemt; uformærket er det begyndt, og Mennesket unddragen Begyndelsens Vanskelighed. Men Livet for det Evige begynder med først at søge Guds Rige. Der er ikke Tid til at samle Rigdom iforveien, ikke Tid til at overveie dette Spørgsmaal, der er ikke Tid til at lægge en Penning op iforveien, thi Begyndelsen er: først at søge Guds Rige. Dersom et Menneske har Noget, hvorom

---

»som er oven til i Himlen« hvad Skriften paa mange Steder siger om Himmeriges Rige — »som er inden i Eder«, Luc 17, 21.

han veed, at det skal gjøres først hver Morgen, saa veed han ogsaa, at der ikke kan være Tanke om noget Andet, som kunde gjøres iforveien; han veed, at selv om han gjorde det Foreskrevne paa en anden Tid af Dagen, var det galt, thi dette skulde gjøres først. Og dog var det jo muligt, at en saadan jordisk Gjerning ogsaa lod sig gjøre paa en anden Tid af Dagen, men i Forhold til det at søge Guds Rige gjælder det, at det maa gjøres først, det er ubetinget den eneste Maade, paa hvilken det lader sig gjøre. Den som vil mene at gjøre det paa nogen anden Tid af Dagen, ved nogen anden Time, han er end ikke kommen til Begyndelsen, hvilken jo er at søge det først. Den, som ikke søger det først, søger det slet ikke, ligegyldigt, aldeles ligegyldigt, enten han gaaer og søger om en Penning eller om Millioner.

»Guds Rige og hans Retfærdighed.« Ved det Sidste beskrives det Første, thi Guds Rige er »Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand«. Her er derfor ikke Tale om at drage ud paa Opdagelse for at finde Guds Rige, thi Guds Rige er Retfærdighed. Om Du havde alle Ønskers Higen i at skildre, om Du kunde sætte Verdens ellers travle Hovedstad som i Bero, fordi Alle lyttede til Dine Taler: derved er Du ikke kommen Guds Rige, ikke et eneste Skridt, nærmere, thi Guds Rige er Retfærdighed. Du kan leve

At glemme Gud, er dette ikke som at stjæle hele Din
se! Men dersom Du først, førend alt Andet Du gjør,
ıds Rige: da skal Du ikke øve Uretfærdighed mod noget
e, og da skal Du heller ikke glemme Gud; thi hvorledes
nan kunne glemme Det, som bestandigt er det Første,
er.
yndelsen er at søge Guds Rige først, og Retfærdigheden er
Guds Rige først: see, derfor var det vi sagde, at der er
e om at drage paa Opdagelse, for at finde Guds Rige,
d, Du bliver paa Stedet, hvor Du er og som er Dig an-
hver Søgen bort fra dette Sted er allerede én Uretfærdig-
; dersom det var saaledes, at Du først skulde søge andet-
n, inden Du begyndte at søge Guds Rige: da var det jo
dt, at Du først skulde søge Guds Rige. Medens da Syn-
s Verden gaaer under og synker i Forkrænkelighed, saa
u dog paa Stedet, og Begyndelsen er først at søge Guds
ra et Jordskjælv flygter Mennesket hen til sikkrere Steder,
kovbrand flyer Mennesket til ubevoxede Egne, fra Over-
sen søger han til høiere Punkter; men dersom det er
at Synlighedens Verden heel sank i Forkrænkelighed, da
nesket jo i den intet andet Sted, hvor han kan flye hen,
derfor bliver han paa Stedet og søger først Guds Rige.
ele Synlighedens Verden ikke under, da vil Guds Rige
n som et andet Sted paa Jorden, da vil han drage paa
e for at finde Guds Rige, og han vil, enten i sin frugtes-
selvmodsigende Søgen mærke, at han ikke finder det, eller
være bedragen, hvis han mener at have fundet det.
naar et Menneske først søger Guds Rige — »saa skulle
se Ting vorde ham tillagde«; de skulle vorde ham
, thi der er kun Eet, som skal søges: Guds Rige; hver-
lommens Tusinder eller Armodens Penning skal søges,
l vorde Eder tillagt.
e disse Ting«, eller som der staaer hos en anden Evan-
et Øvrige. O, hvilken Salighed maa dog ikke Guds Rige
hi dersom Du tager Alt, hvad Fuglen og Lilien har, alt
rligt Naturen har, og tænker alt Dette sammen, da er det
t i det Ord: det Øvrige, alle disse Ting. Saa høit maa
ıds Rige være at anslaae, at man i Forhold til det kan

---

n anden Evangelist: her foreligger en Misforstaaelse, baade Matth.
uc. 12, 31 have: alle disse Ting; smlgn. dog Luc. 12, 26.

hvilken Salighed maa d

Men saa fik jo d
Fuglen Andet at tænke
tænke, hvilken Salighed
Lad saa Lilien visne, og
falde til Jorden og Fugl
kerne: Guds Rige vexl
Øvrige behøves længe el
alle disse Ting have der
deres Øieblik som Gjens
ere glemte: Guds Rige
ogsaa skal vare gjennen
det, som skal afskaffes,
meget mere være i Her
Trang, saa er det jo
Trang! —

TREDIE AFDELING.

[DELSERNES EVANGELIUM.

CHRISTELIGE TALER

AF

S. KIERKEGAARD.

KJØBENHAVN.

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER C. A. REITZEL.

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1847.

INDHOLD.

Forord.

—

›e christelige Taler (der i mere end een Henseende ikke ere, og derfor
ıd een Grund ei heller ere nævnte: Prædikener) bestemtes ikke til
e Nysgjerrigheden et ledigt Øieblik‹; hvis derimod blot een eneste Li-
· maaskee tillige er løben vild i mange Tanker, ved dem skulde finde
iebIik lettere, i dem finde et ledende Spoer gjennem de mange Tanker:
ɔrfatteren ikke fortryde Bestemmelsen med dem.
er ›Lidelsernes Evangelium‹, ikke som var Gjenstanden udtømt ved
r, men fordi hver Tale er et Drag af denne, Gud være lovet, uudtøm-
ıoldning; ikke som var den enkelte Tale udtømmende, men fordi hver
drikker dybt nok til at finde Glæden.

S. K.

I.

Bøn.

Du, som engang selv har vandret paa Jorden efterladende et Ispoer, hvilket vi skulle følge; Du, som endnu fra Din Himmel er ned til hver en Vandrende, styrker den trætte, opmuntrer forsagte, fører den vildfarende tilbage, husvaler den stridende; , som atter ved Dagenes Ende skal komme igjen for at dømme er især, om han fulgte Dig efter: vor Gud og vor Frelser, lad Forbillede staae ret tydeligt for Sjelens Øie til at sprede Taa-ne, styrk til uforandret kun at have dette for Øie, at vi ved at e Dig og ved at følge Dig efter maatte finde Veien vel til mmen, thi dette bør jo ethvert Menneske at stedes for Dommen, men ogsaa ved Dig til Saligheden hisset hos Dig. Amen.

---

cas. XIV. 27: **Hvo som ikke bærer sit Kors og kommer efter mig, kan ikke være min Discipel.**

Veiledning tilbydes der sandeligen nok af paa Livets Vei, og id Under vel, siden enhver Vildfarelse udgiver sig for en Veiled-g. Men er Vildfarelserne end mange, saa er Sandheden dog een, og kun Een, som er »Veien og Livet«, kun een Veiledning,

som i Sandhed fører et Menneske gjennem Livet til Livet. Tusinder og atter Tusinder bære et Navn, hvorved betegnes at de have valgt denne Veiledning, at de tilhøre den Herre Jesum Christum, efter hvem de kalde sig Christne, at de ere hans Livegne, hvad enten de iøvrigt ere Herrer eller Tjenere, Trælle eller Frie, Mænd eller Qvinder. Christne kalde de sig, og de kalde sig ogsaa med andre Navne, som alle betegne Forholdet til denne ene Veiledning. De kalde sig Troende og betegne derved, at de ere Vandringsmænd, Fremmede og Udlændinge i Verden; ja ikke kjendes en Vandringsmand saa sikkert paa Staven i hans Haand (Mangen kunde jo ogsaa bære en Stav, uden at være en Reisende), som det at kalde sig en Troende vitterligt vidner om, at man er paa en Reise, thi Tro betyder just: det jeg søger er ikke her, netop derfor troer jeg det. Tro betyder netop den dybe, stærke, salige Uro, som driver den Troende, at han ikke kan slaae sig til Ro i denne Verden, saa Den, der ganske slog sig til Ro, han ophørte ogsaa at være en Troende; thi en Troende kan ikke sidde stille, som man sidder med en Vandringsstav i Haanden, en Troende vandrer fremad. — De kalde sig »de Helliges Samfund« og betegne derved, hvad de skulde og burde være, hvad de haabe eengang at vorde, naar Troen aflægges og Vandringsstaven nedlægges

lger sin Husbond efter? Naar den uforfærdede Lærer staaer
ligt paa sin Plads, omgiven af Forhaanelse, efterstræbt af Mis-
ıdelse; naar alle Angreb kun rettes efter ham, men intet engang
ın faae Sigte paa Tilhængeren, som slutter sig til ham: kan man
ı sige, at denne Tilhænger følger ham efter? Naar Hønen seer
enden komme og derfor udbreder sine Vinger for at skjule over
yllingerne, der gaae bag ved den: kan man da sige, at disse
yllinger følge Hønen efter? Nei, saaledes kan man ikke tale;
ɔrholdet maa forandres. Den kjække Stridsmand maa træde af,
det nu kan vise sig, om hans Svend ogsaa vil følge ham efter,
lge ham efter i Farens Virkelighed, da naar alle Pile sigte efter
ıns Bryst; eller om han feigt vil vende Faren Ryggen, tabe
odet, fordi han tabte den Modige. Den ædle Husbond; ak, han
aa gaae til en Side, gaae bort fra Hende, at det nu kan vise sig,
ı den sørgende Enke, uden hans Understøttelse, vil følge ham
er; eller om hun, berøvet hans Understøttelse, ogsaa vil slippe
ns Forbillede. Den uforsagte Lærer maa skjule sig, eller maa
ıles i en Grav, at det nu kan vorde aabenbart, om Tilhængeren
følge ham efter, vil holde ud paa Pladsen omgiven af For-
anelse, efterstræbt af Misundelse; eller han i levende Live med
am vil vige fra Stedet, fordi Læreren medÆre i Døden forlod
– — At følge efter betyder da at gaae ad samme Vei, som Den
, hvem man følger efter; det betyder altsaa, at han ikke mere
ligen gaaer foran. Og saaledes var det jo fornødent, at Chri-
s maatte gaae bort, maatte døe, inden det kunde vise sig, om
cipelen vilde følge ham efter. Det er mange, mange Aarhun-
der siden dette skete, og dog skeer det bestandigt endnu saa-
es. Thi der er en Tid, da Christus næsten synlig gaaer ved
nets Side, gaaer foran det; men da kommer der ogsaa en Tid,
r han tages bort fra den sandselige Indbildnings Øie, at det
i Afgjørelsens Alvor kan vise sig, om den Ældre vil følge
n efter.

Naar Barnet faaer Lov til at holde i Moderens Kjole: kan
ı da sige, at Barnet gaaer samme Vei ligesom Moderen gaaer
? Nei, det kan man ikke sige. Barnet maa først lære at gaae
, at gaae alene, førend det kan gaae samme Vei som Moderen
ligesom hun gaaer den. Og naar Barnet lærer at gaae ene,
d maa saa Moderen gjøre? Hun maa gjøre sig usynlig. At
des Ømhed derfor bliver den samme, bliver uforandret, ja, at
vel netop tiltager i den Tid, da Barnet lærer at gaae ene, det
ı vi jo nok, derimod kan Barnet maaskee ikke altid forstaae
Men hvad det er for Barnet at skulle lære at gaae ene og

gaae alene, det er aandeligt forstaaet Opgaven, som sættes Den der skal være Ens Efterfølger, han maa lære at gaae ene og at gaae alene. Ak, hvor underligt! Næsten spøgende og altid med et Smiil tale vi om Barnets Bekymring, naar det skal lære at gaae ene; og dog har Sproget maaskee intet stærkere eller mere gribende eller sandere Udtryk for den dybeste Sorg og Lidelse end det: at gaae ene og at gaae alene. At Omsorgen i Himlen er uforandret, ja, hvis muligt var, endnu mere bekymret i denne farefulde Tid, det veed vi jo nok, men det kan maaskee ikke altid forstaaes, medens man lærer. — At følge efter betyder da at gaae ene og gaae alene ad den Vei, hvilken Læreren gik: Ingen Synlig at have, med hvem man kan raadføre sig; selv at skulle vælge; forgjeves at skrige, som Barnet skriger forgjeves, thi Moderen tør ikke hjælpe synligen; forgjeves at fortvivle, thi Ingen kan hjælpe, og Himmelen tør ikke hjælpe synligen. Men det at hjælpes usynligen, det er netop at lære at gaae ene, thi det er at lære at omdanne sit Sind i Lighed med Lærerens, som dog ikke synligen sees. At gaae ene! Ja, der er intet, intet Menneske, der kan vælge for Dig, eller i sidste og afgiørende Forstand raade Dig betræffende det eneste Vigtige, raade Dig afgjørende i Din Saligheds Sag; og vare end nok saa Mange villige, det var jo kun til Din Skade. Ene! Thi naar Du har valgt, skal Du vel finde Medvandrere, men

han siger: »vil Nogen komme efter mig, han fornegte sig selv tage sit Kors op og følge mig.« (Matth. 16, 24.). Det var »dette Sindelag, som var i Christo Jesu, han, som ikke holdt (for et Rov at være Gud liig, men fornedrede sig selv og bl lydig indtil Døden, ja indtil Døden paa Korset« (Phil. 2, 5 o. Saaledes var Forbilledet, saaledes maa og Efterfølgelsen være, (det end er et langsomt og besværligt Arbeide at forne sig selv, et tungt Kors at tage op, et tungt Kors at drage, og s dog, efter Forbilledets Anviisning, skal bæres i Lydighed inc Døden, at Efterfølgeren, om han end ikke døer paa Korset, d ligner Forbilledet i at døe »med Korset paa«. Een god Gjerni een høimodig Beslutning er ikke at fornegte sig selv. Ak, saale lærer man maaskee i Verden, fordi endog dette sees saa sjelde at det derfor den sjeldne Gang sees med Forbauselse. Men Ch stendommen lærer anderledes. Christus sagde ikke til den r Yngling: »vil Du være fuldkommen, da sælg alt Dit Gods og det til de Fattige.« Mange vilde vel endog denne Fordring ale synes overspændt og sær; man vilde maaskee end ikke beun Ynglingen, hvis han gjorde det, men smile ad ham som en S ling eller ynke ham som en Daare. Dog taler Christus anderled han siger: gak bort, sælg hvad Du haver og giv de Fattige »og kom, tag Korset og følg mig« (Marc. 10, 21). Altsaa det, sælge sit Gods og give det til de Fattige, det er ikke at t Korset op, eller det er i det Høieste Begyndelsen, den gode gyndelse, for da at tage Korset og følge Christum efter. At g Alt til de Fattige, det er det Første, det er, da jo Sproget tilla en uskyldig Sindrighed: at tage Korset op; det Næste, langvarige Fortsættelse er: at bære sit Kors. Dagligt maa skee, ikke eengang for alle; og Intet, Intet maa der være, uden jo Efterfølgeren er villig til at opgive det i Selvfornegtelse. det er en Ubetydelighed, som man siger, hvori han ikke vil f negte sig selv, eller det er noget Stort, gjør slet ingen væsen Forskjel, thi Ubetydeligheden bliver netop af uendelig Betydn som Skyld ved Misforholdet til den fordrede Selvfornegtelse. var maaskee Den, som var villig til at gjøre hvad den rige Y ling ikke gjorde, i det Haab derved at have fuldkommet Høieste, og som dog ikke blev en Efterfølger, fordi han b staaende, »vendte sig om og saae tilbage« — efter sin store drift; eller om han gik fremad dog ikke blev Efterfølgeren, fo

»vendte sig om og saae tilbage« der tænkes vel paa Luc. 9, 62

han meente, at have gjort noget saa Stort, at Ubetydeligheder kom det ikke an paa. Ak, hvoraf kommer det vel, at det er det allervanskeligste at fornegte sig selv i det Ubetydeligere? Mon ikke, fordi en vis forædlet Selvkjærlighed ogsaa formaaer tilsyneladende at fornegte sig selv i det Store. Men jo mindre, jo ubetydeligere, jo smaaligere Fordringen er, desto mere krænkende for Selvkjærligheden, fordi den i Forhold til en saadan Opgave er ganske forladt af dens egne og Andres høitravende Forestillinger; men desto ydmygere er netop derfor Selvfornegtelsen. Hvoraf kommer det vel, at det er allervanskeligst at fornegte sig selv, naar man lever ene og som i en Afkrog? Mon ikke fordi en vis forædlet Selvkjærlighed ogsaa formaaer tilsyneladende at fornegte sig selv — naar Mange see beundrende derpaa. Men saa lidet som det gjør nogen væsentlig Forskjel, hvilket det Forskjellige er, hvori det enkelte Menneske, i Forhold til sit Vilkaar, fornegter sig selv, saa en Tigger ubetinget lige saa godt kan fornegte sig selv som en Konge: saaledes gjør det heller ingen væsentlig Forskjel, hvilket det Forskjellige er, hvori et Menneske lader være at fornegte sig selv, thi Selvfornegtelse er jo netop den Inderlighed, at fornegte sig selv. Og dette er et tungt og besværligt Arbeide. Thi vel bestaaer Selvfornegtelse i at kaste Byrderne af, og kunde forsaavidt synes

os ikke glemme, at det er Evigheden, som skal bedømme, hvorledes Opgaven løstes, og at Evighedens Alvor skal paabyde Undseelsens Taushed i Forhold til alt det Verdslige, hvorom der idelígt taltes i Verden. Thi i Evigheden skal Du ikke spørges om, hvor stor en Formue Du *efterlader* Dig — derom spørger de *Efterlevende*; eller om hvor mange Slag Du vandt, hvor klog Du var, hvor mægtig Din Indflydelse — det bliver jo Dit *Eftermæle i Eftertiden*. Nei, Evigheden skal ikke spørge om, hvad der *verdsligt bliver tilbage efter* Dig i Verden. Men den skal spørge om, hvad Riigdom Du har samlet i Himmelen; om hvor ofte Du har seiret over Dit Sind; om hvad Herredømme Du har øvet over Dig selv, eller om Du der har været en Træl; om hvor mange Gange Du har behersket Dig selv i Selvfornegtelse, eller om Du aldrig har gjort det; om hvor ofte Du i Selvfornegtelse har været villig til at bringe Offer for en god Sag, eller om Du aldrig var villig; om hvor ofte Du i Selvfornegtelse har tilgivet Din Fjende, om vel syv Gange, eller halvfjersindstyve Gange syv Gange; om hvor ofte Du i Selvfornegtelse bar Krænkelser taalmodigt; om hvad Du har lidt, ikke for Din egen Skyld, for Dine egennyttige Hensigters Skyld, men hvad Du i Selvfornegtelse har lidt for Guds Skyld. — Og Den, som skal spørge Dig, Dommeren, fra hvis Dom Du ikke kan søge til nogen høiere, han var ikke en Hærfører, der erobrede Riger og Lande, med hvem Du kunde tale om Dine jordiske Bedrifter, hans Rige var netop ikke af denne Verden; han var ikke en Purpurklædt, med hvem Du kunde søge det fornemme Selskab, thi han bar kun Purpuret til Forhaanelse; han var ikke mægtig ved sin Indflydelse, saa han kunde ønske at indvies i Dine verdslige Hemmeligheder, thi han var saa foragtet, at den Fornemme kun turde besøge ham i Nattens Skjul. O, det er dog altid en Trøst at komme sammen med Ligesindede; naar man er feig, da ikke at skulle stilles for en Ret af Krigere, naar man er selvkjærlig og verdsligsindet, da ikke at skulle dømmes af Selvfornegtelsen. Og denne Dommer veed ikke blot hvad Selvfornegtelse er, han veed ikke blot at dømme saaledes, at ingen Mislighed kan skjule sig, nei, hans Tilstedeværelse er det Dømmende, der lader Alt forstumme og blegne, hvad der verdsligt tog sig saa godt ud i Verden, hørtes og saaes med Beundring; hans Tilstedeværelse er det Dømmende, thi han var Selvfornegtelsen. Han,

---

Purpuret til Forhaanelse] Matth. 27, 28. den Fornemme] Nicodemus. Joh. 3, 1—2.

der var Gud liig, paatog en ringe Tjeners Skikkelse; han, der kunde byde over Legioner Engle, ja, over Verdens Tilblivelse og Undergang, han gik værgeløs omkring; han, der havde Alt i sin Magt, han opgav al Magt, kunde end Intet gjøre for sine kjære Disciple, men kun byde dem samme Ringhedens, Foragtethedens Vilkaar; han, der var Skabningens Herre, tvang Naturen selv til at forholde sig rolig, thi det var først, da han havde opgivet Aanden, at Forhænget brast og Gravene aabnedes, og Naturens Kræfter forraadte, hvo han var: dersom dette ikke er Selvfornegtelse, hvad er saa Selvfornegtelse!

Dette var hvad der ligger i den Tanke: at følge Christum efter; men lad os nu betænke det Glædelige i denne Tanke.

M. T.! Dersom Du tænker Dig en Yngling, der staaer ved sit Livs Begyndelse, hvor de mange Veie aabne sig for ham, spørgende sig selv, hvilken Løbebane han kunde ønske at betræde: ikke sandt, da erkyndiger han sig nøie, hvor den enkelte Vei fører hen, eller hvilket er det Samme, han søger at faae at vide, hvo der tidligere har gaaet ad Veien. Da nævne vi ham de berømte, de prisede, de herlige Navne paa dem, hvis Ihukommelse bevares mellem Menneskene. I Begyndelsen nævne vi maaskee flere, at

som sagt, maa være en Mulighed af at kunne vælge noget Valget virkelig kan være et Valg.
er kun eet Navn i Himmelen og paa Jorden, kun een Vei, Forbillede. Den, som vælger at følge Christum efter, han let Navn, som er høiere end alle Navne, det Forbillede, høit ophøiet over alle Himle, men dog ogsaa saaledes ·ligt, at det kan være Forbillede for et Menneske, at det ·t og skal nævnes i Himmelen og paa Jorden, paa begge ›m det høieste. Thi der er Forbilleder, hvis Navne kun ›aa Jorden, men det høieste, det eneste maa jo netop have lelukkende Egenskab, hvorpaa det atter er kjendeligt, som e: at det nævnes baade i Himmelen og paa Jorden. Dette vor Herres Jesu Christi Navn. Men er dette da ikke at turde vælge at gaae ad samme Vei, som han gik! ·rdens forvirrede og forvirrende Tale lyder destoværre det Eenfoldige og Alvoren næsten som en Spøg. Det ·, der vel har øvet den største Magt, som nogensinde er ·rden, han kalder sig stolt Petri Efterfølger. Men det, at ·isti Efterfølger! Ja, det frister ikke Stoltheden, det er lladt den Mægtigste og den Ringeste, den Viseste og den ;ste, hvilket jo igjen netop er det Salige. Og er det dog ıerligt at vorde det Fortrinlige, som intet andet Menneske e; er det ikke snarere trøstesløst! Er det saa herligt at ı Sølv, naar Andre hungre; at boe i Paladser, naar saa kke have Huusly; at være den Lærde, hvad ingen Een-n blive; at have et Navn i den Forstand, at Tusinder og ere udelukkede: er det saa herligt! Og om denne, Jord-nisundelige Forskjellighed var det Høieste, var det da ·nneskeligt, og Livet ikke til at udholde for den Lykkelige! lerledes derimod, naar det eneste Glædelige er at følge efter. Høiere Glæde kan jo dog ikke gives end den: at orde det Høieste; og denne høie Glæde kan ikke gjøres ·re, saligere, tryggere end den er ved den glade, ved Him-miskundelige Tanke: at dette kan ethvert Menneske. gaaer da Den, der valgte at følge Christum efter, frem ad)g naar da ogsaa han maa lære Verden og hvad i den ·nde, Verdens Styrke og sin egen Svaghed; naar Striden ›d og Blod bliver ængstende; naar Veien bliver tung, e mange, Vennerne ingen: da afpresser Smerten ham vel

---

n, som er høiere end alle Navne: Phil. 2, 9

dette Suk: jeg gaaer ene. M. T. Dersom et Barn, der var ifærd med at lære at gaae, kom grædende til den Ældre og sagde: jeg gaaer ene — vilde da ikke den Ældre sige: det er jo netop det Herlige, mit Barn! Og saaledes ogsaa med det, at følge Christum efter. Det er paa denne Vei ikke blot saa, som ellers siges, at naar Nøden er størst er Hjælpen nærmest, nei her, paa denne Vei, er Lidelsens Største Fuldkommenhedens Nærmeste. Veed Du nogen anden Vei, paa hvilken dette er Tilfældet? Ad enhver anden Vei er det det Omvendte: dersom Lidelserne der komme, da er Tyngden det Overveiende, ja endog saaledes det Overveiende, at det kan betyde, det var en urigtig Vei man valgte. Paa den Vei derimod, ad hvilken et Menneske følger Christum efter, er Lidelsernes Høieste det Herligste; idet den Vandrende sukker, priser han sig i Grunden salig. See, naar et Menneske betræder nogen anden Vei, da maa han jo forud gjøre sig fortrolig med Usikkerheden paa Veien: det kan maaskee gaae godt og uden vanskelige Tilstød, men der kan maaskee ogsaa optaarne sig saa mange Hindringer, at han ikke kan trænge frem ad den. Paa Selvfornegtelsens Vei, Christum efter, er derimod evig Veisikkerhed; paa denne Vei er Lidelsens »Mærker« de glædelige Tegn paa, at man gaaer frem ad den rette Vei. Men hvilken Glæde er dog

ere, at Veien endog er bleven aldeles let for Efterfølgeren. Dette ælder ikke i Forhold til den Christne, eller om Selvfornegtelsens ldkomne Vei; denne Vei bliver altid væsentligen lige tung for ıhver Efterfølger. Men saa gjælder det i en ganske anden Forand om Christus, at han gik forud: han beredte ikke Veien for terfølgeren ved at gaae forud, men han gik forud for at berede terfølgeren Sted i Himlen. En menneskelig Forgænger kan ındom med Føie sige: nu er det let nok at gaae bag efter, da ien er banet og beredt og Porten viid; Christus derimod maa ge: see, Alt er beredt i Himlen — dersom Du er beredt til at ae ind ad Selvfornegtelsens snevre Port og frem ad dens ınge Vei.

I Verdens Travlhed synes det maaskee meget usikkert med tte Sted hisset; men Den, der i Selvfornegtelsen forsagede Verden sig selv, han maa jo derved have forvisset sig om, at der er saadant Sted til. Etsteds maa Den jo dog være, der er til, steds maa han have sit Tilhold; men i den Verden, han har opvet, kan han ikke have sit Sted: altsaa maa der være et andet ed, ja, det maa være for at han kan opgive Verden. O, hvor t er dette ikke at forstaae for et Menneske, hvis han virkeligen ır fornegtet sig selv og Verden! Og at gjøre Prøve paa sit Liv denne Henseende, hvorvidt man virkeligen er forsikkret om, at er er et saadant Sted hisset, om man virkeligen evigt har sit Liv rsikkret: er ogsaa let. Apostelen Paulus siger (Cor. 15, 19): Dersom vi haabe alene for dette Liv, da ere vi de Elendigste af lle.« Dette er ogsaa vist, thi Den, der for Christi Skyld forsager le Verdens Goder og bærer alle dens Onder — dersom der ingen lighed var hisset, han er bedragen, rædsomt bedragen; dersom er ingen Salighed var hisset: mig synes den maatte blive til, ene af Medlidenhed med et saadant Menneske. Dersom da et enneske ikke tragter efter de jordiske Ting og de glade Dage; ke stræber efter jordisk Fordeel, end ikke griber til, naar den des; dersom han vælger Møie og Besværlighed og, hvad der nu a maa være, det utaknemmelige Arbeide, fordi han valgte den dste Sag; dersom han, naar han maa undvære det Jordiske, end ke har den Trøst, at han veed, han har gjort alt Sit for at vinde t: da er han jo en Daare i Verdens Øine, han er den Elendige Verden. Var der saa ingen Salighed hisset, da var han jo den endigste af Alle; netop hans Selvfornegtelse gjorde ham dertil, der end ikke havde forsøgt paa at vinde det Jordiske, men illigt opgivet det. Er der derimod en Salighed hisset, da er , den Elendige, dog den Rigeste af Alle. Thi eet er at være

den Elendigste i Verden, naar Verden skal være det Høieste, et Andet, at være den Elendigste i Verden, naar Saligheden er, eller at være det, hvis Saligheden ikke var. Beviset for, at denne Salighed er til, er ganske herligt ført af Paulus; thi derom kan aldeles ingen Tvivl være, at han, uden den, havde været den Elendigste af Alle. Dersom derimod et Menneske søger at sikkre sig i denne Verden, søger at sikkre sig denne Verdens Fordeel, da er hans Forsikkring om, at der er en Salighed hisset, ikke just overbevisende: den overbeviser neppe Andre, den har neppe overbeviist ham selv. Dog derom dømme Ingen, eller Enhver kun sig selv, thi ogsaa det, at ville dømme en Anden i den Henseende, er et Forsøg paa at sikkre sig i denne Verden; ellers maatte han jo indsee, at baade Dommen og Saligheden tilhører den anden Verden.

Ak, det er i Tidernes Løb ofte gjentaget, og Gjentagelsen vedbliver, at En gaaer forud, efter hvem et andet Menneske længes, hvem han ønsker at følge efter: men der er aldrig noget Menneske, aldrig nogen Elsket, aldrig nogen Lærer, aldrig nogen Ven gaaet forud — for at berede den Efterfølgende Sted. Som Christi Navn er det eneste i Himlen og paa Jorden, saa er og Christus den eneste Forgænger, der er gaaet saaledes forud. Der er mellem Himmel og Jord kun een Vei: at følge Christum efter; der er

II.

Matthæi Evangelium XI, 30: **Mit Aag er gavnligt og min Byrde er let.**

Om Pharisæerne er der sagt (Matth. 23, 4): »de binde svare Byrder, vanskelige at bære, og lægge Menneskene dem paa Skuldrene, men selv ville de ikke røre dem med en Finger.« Og denne Adfærd gjentager sig desto værre ofte nok i Verden. Den gjentages i de Forhold, hvor det kunde synes, at en saadan Forskjellighed var begrundet, at den ene Part skulde bære Byrden, den anden være fri — om det dog end i Sandhed ikke er saa, fordi den ene jo skal bære Herskerens Byrde, den Anden Undersaattens, den ene Lærerens, den Anden Discipelens, og saaledes fremdeles Enhver bære sin Byrde, Ingen være fritagen, end ikke den Uafhængige, der skal bære Ansvarets Byrde, naar den Afhængige bærer Pligtens. Den samme pharisæiske Adfærd gjentager sig endogsaa i de Forhold, hvorom det gjælder, at de Tvende skulle drage i lige Aag med hinanden, at der den Ene er saa tilbøielig til blot at ville binde Byrderne og lægge dem paa den Anden, at Manden fordrer Alt af Hustruen, og Hustruen Alt af Manden, at man i Venskabets, i Samdrægtighedens Forhold ikke vil gjøre Lige for Lige, men fordre Alt af Vennen, af Medarbeideren, og selv være fri. Ja ikke blot dette viser sig, men det endnu Sørgeligere, at man ved Utaknemlighed, Uskjønsomhed, Lunefuldhed, ved Vanskelighed ovenikjøbet gjør Byrden vanskelig at bære, saa man selvkjærligt fordrer, at den Anden skal bære Byrden, og da endog gjør ham det vanskeligt at bære den.

Dette er ingen misfornøiet og fortræden Skildring af Verden, som den er nu i dette Øieblik, tvertimod det er en gammel Erfaring, sandet til de forskjelligste Tider af de Forskjelligste. Saaledes er Menneskets-Slægt, vel i Slægt med Guddommen, men ogsaa vanslægtet mere eller mindre. Dette sees bedst, naar man betragter Slægtens Forbillede. Thi dersom Mennesket ikke var i Slægt med Gud kunde et saadant Forbillede ikke være til for ham; men paa den anden Side, netop naar man seer paa Forbilledet, da viser Fordærvelsen sig i desto stærkere Farve, naar man seer paa Forbilledet og dets Reenhed, da viser Fordærvelsens Skygge sig desto mørkere. Dette Forbillede er den Herre Jesus Christus. Han kom ikke for »at lade sig tjene«, ikke for at lægge Byrder paa Andre; han bar Byrderne, den tunge Byrde, som Alle, Hver især helst ville skubbe af sig: Syndens Byrde; den tunge Byrde, som end ikke Slægten selv formaaede at bære: Slægtens Synd. Og det blev gjort ham vanskeligt at bære den, han blev forladt, foragtet, forfulgt, forhaanet, ja han blev af Syndere overgiven til Døden, han blev og han bliver af Syndere anseet som Fjende — fordi han er »Synderes Ven«. Dog bar han Byrden, som Slægten havde lagt paa ham, eller han paataget sig; og ikke blot dette, men hele hans Liv og hvert dets Øieblik var offret til at bære Andres Byr-

ıæftiget. Naar De, der ligesom vare hans Nærmeste, vilde bruge dette Forhold, vilde gjøre Fordring paa hans Tid, kjendte han dem ikke; men var der en Lidende, ham kjendte sig ved. Han kom, naar en Øverste sendte Bud efter ham, naar i Forbigaaende en Qvinde rørte ved Fligen af hans Kjorda hørtes Intet: stands mig ikke, nei han standsede; og naar ciplene vilde holde Trængselen borte, da formeente han dem — O, dersom det var Viisdom, hvad der kun falder altfor let x at forstaae: at Enhver er sig selv nærmest, da var Christi Daarskab; thi hans Liv var saaledes Opoffrelse, at det var ı var han kun enhver Andens Nærmeste, men sig selv den 'neste. Men dersom han ubetinget og evigt er Forbilledet: da ;r os lære af ham, som han selv opfordrer dertil (Matth. 11, : »tager mit Aag og lærer af mig«; lader os lære af ham at 'e Byrderne, vore egne og Andres.

Let er det sandeligen pharisæisk at lægge Byrden paa Andre, ı tungt selv at bære den. Let er det i et høimodigt Øieblik ove at ville bære Byrden, men tungt at bære den. Hvo forıer dette bedre end den Lidende, der jo netop er en Lidende at bære Byrder. Og dersom Nogen ønsker at høre Suk og geskrig og Jamren, da høres dette ofte nok fra de Lidende. ı ogsaa herom gjælder det, at det er let nok at klynke og ȝe og vaande sig, selv over Ubetydeligheder; dette behøver en ende ikke at lære, thi det er Smerten selv første Opfinder af, Smerten har strax Skriget ved Haanden. Men at tie og taale, r vel endog at finde Glæden i Lidelsens Bitterhed, finde den : blot i Haabet om, at Lidelsen engang skal ophøre, men finde i Lidelsen, som man ellers taler om, at Sorg blandes i Glæ- : dette er vel værd at lære.

Men denne Lærdom indeholdes netop i de forelæste hellige l: mit Aag er gavnligt og min Byrde er let. Og som det siges er det, om det end kan falde den Lidende vanskeligt at ıtaae det, som var denne milde Tale en haard Tale, haard nlig at fatte, saa den Lidende udbryder i Forundringens ırgsmaal:

hvor kan dog Byrden være let, naar Lidelsen er tung?

---

da kjendte han dem ikke] se Matth. 12, 46—50. naar en Øverste dte Bud] smlgn. Matth. 9, 18. en Qvinde rørte ved Fligen osv.] :n. Matth. 9, 20.

Lader os da, ikke med den vantro Forundring, der i Udtrykket skjuler Benegtelsen, men med den troende Forundring, der indeholder Bekræftelsen og kun prisende Gud gjør det tvivlsomt for da atter saligt at forundre sig, lader os med denne Troens Forundring betænke dette Spørgsmaal. Thi Christi Mening var det jo dog ikke at føre Menneskene ud af Verden hen i paradisiske Egne, hvor der slet ingen Nød eller Elendighed var, eller ved et Trylleslag at gjøre Jordlivet til verdslig Fryd og Glæde. Dette var kun en jødisk og er en sandselig letfærdig Misforstaaelse; nei, han vilde lære, hvad han viste ved sit Exempel, at Byrden er let, selv naar Lidelsen er tung. Byrden bliver altsaa i en vis Forstand den samme, thi Byrden er netop Lidelsen, den tunge Lidelse, og dog bliver Byrden let. Fordi Christendommen er indkommen i Verden, derfor er et Menneskes Lod ikke blevet et andet her paa Jorden end før. En Christen kan komme til at lide ganske det Samme, som før er lidt — dog bliver den tunge Byrde let for en Christen. Dette ville vi først betænke, og derpaa særligen overveie, hvilken let Byrde den Christne særligen har at bære.

Naar vi tale om at bære Byrder, da gjør Sproget i daglig Tale en Forskjel mellem en let Byrde og en tung Byrde; vi sige.

ındling? Mon ikke derved, at der træder en Tanke, en Foreilling imellem. Byrden er tung, siger han, og han standser, men ı træder Tanken og Forestillingen derimellem, og han siger: nei, nei, den er dog let. Er han derfor tvetunget, fordi han taler aledes? O nei, naar han i Sandhed taler saaledes, da er han i ındhed forelsket. Altsaa ved Tankens, ved Forestillingens, ved ɔrelskelsens Hjælp er det, at Forvandlingen foregaaer.

»Mit Aag er gavnligt.« Er man, som det hedder, en Lykelig, eller vel rettere, er man tillige en Letsindig: da kan man ıgtens slaae stolt med Nakken, og bære Hovedet opreist. Men ıar et Menneske gaaer bøiet under Lidelsens tunge Aag, da var er vel Den, som ikke vidste Andet end blot at synke under ægten, saa han gaaer ludende med Hovedet, saa han forstummer en umælende, tankeløs Tilintetgjorthed. Tankeløs; ja, thi Feilen jo netop, at han ikke har een eneste Tanke, ved Hjælp af hvilen han dog idetmindste kunde løfte paa Byrden. En Tanke maa er til; dersom den altid er fornøden, da vel især her — for at dmærke et Menneske fremfor Dyret. Det er derfor skjønt og pløftende sagt af en ædel Mand, naar han taler om den jordiske trid, og da blot forlanger Eet: giv mig en stor Tanke. Og saades kan der være mange herlige og dyrebare Tanker, der, om e end ikke kunne gjøre Aaget let, dog kan hjælpe til at løfte paa yrden; der kan være Tanken om bedre Tider man har havt eller m bedre Tider man haaber, Tanken om et Menneske man elsker ler om et Menneske man beundrer, Tanken om hvad man skyler en Anden eller Tanken om hvad man skylder sig selv. Men ovedsageligen er der dog kun een Tanke, een eneste, som kan øre Udslaget, een Tanke, som indeholder Troens Forvandling af en tunge Byrde til den lette, denne Tanke er: at det er gavnligt, t den tunge Lidelse er gavnlig.

Men at den tunge Lidelse er gavnlig, det maa troes, sees an det ikke. Bag efter kan det maaskee sees, at den har været avnlig, men i Lidelsens Tid kan det ikke sees, og heller ikke øres, om end nok saa Mange gjentoge det nok saa kjærligt for ɛn: det maa troes. Troens Tanke maa der til, og den inderlige, illidsfulde, gjentagne Udtalelse for sig selv af denne Tanke; thi er

sagt af en ædel Mand] Herder under hans sidste Sygdom, se Herders Verke. Zur Philosophie XVII. 1820 p. 330.

af det Ord: Tro, thi Tro forholder sig altid til h
det være nu det Usynlige eller det Usandsyn
sin Orden, at et Menneske er en Troende.

Om Troen er der sagt, at den kan flytte Bje
end et Bjerg kan end ikke den tungeste Lidelse
keste Udtryk Sproget har er jo tvertimod: Lide
paa et Menneske som et Bjerg. Men dersom
troer, at Lidelsen er ham gavnlig, ja da flytter
saaledes er der vel Den, som med hvert Skridt
et Bjerg, med hver Dag han lever, flytter Bjerg
Bjerget maa man gaae ind under det: ak, saale
dende under den tunge Byrde; det er det Tu
Udholdenhed under Lidelsen, Troen paa, at det
den løfter Bjerget og flytter det. En Lidende k
og bevæget høre den kjærlige, den deeltagende,
Tale af en Anden: det er Dig gavnligt; men der
flytte Bjerget — en Fange kan i Taarer høre den
udenfor, men derfor bliver han ikke fri, stund
skab kun tungere. Den Lidende kan høre diss
dersom han ikke i sit Indre hører den samme
han ikke flytte Bjerget. Han kan fortvivlet end
disse Stemmer; men dette hjælper ham endnu m
Bjerget. Kan han derimod troe, at det er ham g
han Bjerget. Thi, ikke sandt: dette uhyre Bjer
Veien, han vilde saa gjerne gaae ad en ande

le har sagt: giv mig en stor Tanke: o, det Første lader sig
e gjøre, og det Andet hjælper ikke ganske. Der er kun Eet,
ı kan hjælpe, men det kan ikke gives af nogen Anden: tro, og
skal flytte Bjerge!

Tro, at Aaget er Dig gavnligt. Dette gavnlige Aag er Christi
;. Men hvilket er da Aaget? Ja, det kan være yderst forskjel-
. men kun det er Christi Aag, om hvilket den Lidende troer,
det er ham gavnligt. Det er altsaa ikke saaledes, at den Christne
fritagen for de menneskelige Lidelser, som disse ere kjendte
erden; nei, men Den, som bærer Lidelsen saaledes, at han
er, at Aaget er gavnligt, han bærer Christi Aag. Der er, men-
keligt talt, ingen ny Lidelse kommen til, men heller ingen
amel tagen bort; forsaavidt er Alt uforandret; og dog er den
given, denne store Tanke, og dog er det nu fundet Stedet
enfor Jorden: Troen. Det er ikke Klogskabens Opfindelse, ikke
ıs smaalige og snaksomme Geskæftighed om det Gavnlige og
Gavnlige; nei, det er den ordknappe Tro, der troer Gavnlig-
len. Man kan ved Hjælp af Klogskaben krybe gjennem Verden,
e sig fra mange Gjenvordigheder, snakke sig fra nogle, hitte
ıd for nogle; men alt dette er lige saa lidet Troen, som det er
at flytte Bjerge.

Naar saa Troen holder fast ved Gavnligheden, og flytter Bjer-
da er Troens Glæde saa stor, at Aaget virkelig er let. Netop
estillingen om hvor tungt det er, naar det dog ved Troens
elp lader sig gjøre, gjør Aaget let. Naar En løfter en Fjær, da
er han: det er let; men naar En gaaer hen til en stor Vægt,
ved Synet af den fortvivler over sin egen Kraft, men dog løfter
ı den, og see, det lykkes: da bliver han saa glad, at han i
edens Forundring over Forandringen udbryder: den er let. Er
ı derfor bleven en Letsindig; har han derfor glemt, at han for-
vlede over sin egen Kraft; har han derfor taget den himmelske
elp forfængeligt: o nei, det er netop med Troens salige For-
dring han taler saaledes. Dersom en Pige qvindeligt kun har
eneste Ønske, ak, men gjemt i Haabløshed, da kan hun sige:
er umuligt. Dette Udsagn kan betyde, at hun er bleven dorsk,
hun vil til Sengs, vil sove fra Ønsket og sove sig Glemsel til;
. kan betyde, at hun ikke mere vil gjemme Ønsket i Haabløshed,
n glemme det i Haabløshed. Dersom hun derimod qvindeligt
lder hele sin Sjel mod Haab paa Ønsket, og det da opfyldes:
udbryder hun vel netop paa Glædens Dag: det er umuligt; da
er hun vel mod Visheden med den lyksaligste Forundrings
deste Hilsen: det er umuligt; da varer det vel længe, inden

Billede paa den daarlige Forventning; men lad os
len lidt Vi tage altsaa de fem Kloge, som holdt
Lampe tændt og kom ind med Brudgommen — hv
idet Døren blev lukket, sagde: nu er Alt vist og a
ikke ogsaa i en anden Forstand deres Lampe maa
slukket? Men Troen, den holder Lampen tændt; n
om at forvente, da holder den Lampen tændt indti
dersom Opfyldelsen er kommen, da holder den La
glemmer aldrig, at det var umuligt. Den der derin
kun fandt Aaget tungt, medens det var tungt —
gjøres ham let: da bliver han atter sig selv liig,
Falskner, en lumpen Falskner, der nu let kan fors
umuligt kunde forstaae.

Dog, Opfyldelsen af en Forventning maa man
Lidelsens Gavnlighed behøver man ikke at vente
man da ikke fordrer at see den, hvilket er det Uf
vil troe: dette lader sig gjøre strax. Derfor er og
at den tunge Lidelse er gavnlig, noget langt Fuldkc
ventningen om et lykkeligt Udfald. Thi det lykkel
udeblive, men den Troende troer, at Lidelsen er ha
kan da Gavnligheden ikke udeblive — naar den er
fatter menneskeligt, hvor tung Lidelsen er, men m
undring over, at den er ham gavnlig, siger han
den er let Han siger menneskeligt: det er umuligt
det atter med Troens Forundring over, at det er
hvad han menneskeligt ikke kan forstaae. Naar ne
kan indsee Gavnligheden, da kan Troen ikke see

er: »det bliver nok godt og gavnligt om nogen Tid.« Imidlertid
nytter Klogskaben Øieblikket til at gaae. Det er ligesom naar
:gen besøger den Syge, og siger: »om nogen Tid« — og derpaa
ıer, saa den Syge aldrig kan faae Lægen fat og holde ham fast
l hans Ord som en Bedrager, thi Lægen lister sig bort. Men
ar Troen trøster en Lidende, da sætter den sig ned hos ham
siger: »Lidelsen er Dig gavnlig, tro det blot. Dette er Noget,
m strax lader sig forstaae af Troen. Jeg skal derfor gjerne
ve hos Dig, at Du kan udgyde Din Vrede over mig, hvis jeg
er usandt; thi jeg behøver ingen Tid at løbe paa, som løb jeg
a det Uvisse; jeg behøver ingen Tid for at løbe bort, som var
; en Bedrager; nei det er Dig gavnligt. Lad kun Lidelsen til-
ge, det er Dig gavnligt, Gavnligheden er ligesom jeg er, jeg
oen.« Saaledes er Gavnligheden for Troen, og Gavnligheden er,
lv naar Troen anfægtes, naar det er, som fandt Troen ikke
ıade for Gud, som ophidsede den ham blot, saa han gjorde
øven større og større, jo mere der troes, saa det i Mismod er
n Troende, som skulde han fortryde Troen, som var dog Den
kkelig, der lever ligegyldigt hen og aldrig indlader sig ret med
ıd, men gaaer mageligt ad den brede Vei, eller beundret ad den
isede Middelvei og aldrig under Aaget trænger frem ad Troens
ınge Vei. Dog, Hvo der lever saaledes, hvad han end forresten
, han er ingen Christen, thi for den Christne er Aaget gavnligt,
t er, han troer det. — Een bærer et Jernaag, en Anden et Træ-
g, en Tredie et gyldent Aag, en Fjerde det tunge Aag, men kun
n Christne bærer — det gavnlige Aag.

»Min Byrde er let.« Hvad er nemlig Sagtmodighed Andet
d at bære den tunge Byrde let, ligesom Utaalmodighed og Vran-
ıhed er at bære den lette Byrde tungt.

Der er i Sproget et herligt Ord, som tillige villigt føier sig i
ıngen Forbindelse, men aldrig inderligt i nogen Forbindelse uden
ed det Gode. Det er det Ord: Mod; overalt hvor det Gode er,
r er ogsaa Mod tilstede; hvilken Skjæbne der end hænder det
ode, Modet er altid paa det Godes Side; den Gode er altid
odig, kun den Onde er feig og ræd, og Djævelen skjælver altid.
.aledes er dette stærke Ord, der aldrig vender Faren Ryggen,
en altid vender sig mod den, stolt i sig selv og dog saa bøieligt,
ıar det gjælder om at føie sig skjønt ind i den inderlige For-

Djævelen skjælver altid; smlgn. Jac. 2, 19.

bindelse med det Godes Forskjellighed; saaledes er dette stærke Ord saa frastødende mod alt det Onde, men saa trofast i Sammenhold med det Godes Forskjellighed. Der er Mod, som kjækt trodser Farer; der er Høimod, som stolt opløfter sig over Forurettelser, der er Taalmod, som taaligt bærer Lidelser: men det sagte Mod, som bærer det Tunge — let, er dog den vidunderligste Sammensætning. Thi ikke er det vidunderligt, med Jernstyrke at tage haardt paa det Haardeste af Alt; men Vidunderligt er det, med Jernstyrke at kunne tage sagte paa det Svageste af Alt, eller tage let paa det Tunge.

Dog er det til Sagtmodighed, at Christus opfordrer sine Efterfølgere: lærer af mig, thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjerte. Ja han var sagtmodig. Han bar jo den tunge Byrde, som langt overgik Menneskets, ja Slægtens Kræfter, let. Men naar En paa samme Tid som han selv bærer denne tungeste Byrde, har Tid og Villighed og Deeltagelse og Selvopoffrelse til uafbrudt at bekymre sig om Andre, at hjælpe Andre, at helbrede Syge, at besøge Elendige, at frelse Fortvivlede: bærer han da ikke Byrden let! Han bar den tungeste Bekymring, Bekymringen for den faldne Slægt; men han bar den saaledes let, at han ikke udslukkede en rygende Tande, ikke knækkede det bøiede Rør.

Hvilken er da Sagtmodighedens lette Byrde? Ja, det er den tunge naar den bæres let. Men hvilken er da Sagtmodighedens tunge Byrde? Ja, den kan være det yderst Forskjellige, men det er ikke denne Forskjellighed, der gjør Udslaget, men derimod Sagtmodigheden. Utaalmodighedens lette Byrde kan ogsaa være det yderst Forskjellige, men det er ikke denne Forskjel, der gjør Udslaget, derimod Utaalmodigheden, der gjør den til den tunge, U-Taalmodigheden, der ikke holder sammen med Mod, og kun tilhører Slægten som en Vanslægtet gjør det. Men det er virkeligt saa, at ved Sagtmodighed bliver den tunge Byrde i guddommelig Forstand virkelig let; ligesom det er en sørgelig Sandhed, at ved Utaalmodighed bliver den lette Byrde virkelig tung. Gavnligheden er det lette Aag, og Sagtmodigheden den lette Byrde. Derom kan i al Evighed ikke være Tvivl, at det Gavnlige er let at bære; derfor retter Tvivlen sig mod noget Andet; den kan ypperligt forstaae, at det Gavnlige er let, men den vil ikke troe, at den tunge Lidelse er det Gavnlige. At Sagtmodighed er en let Byrde, derom kan i al Evighed ingen Tvivl være; derfor retter Tvivlen sig mod noget Andet; den kan ypperligt forstaae, at Sagtmodighed er let, men den vil ikke forstaae, at det Tunge bliver ved Sagtmodighed den lette Byrde, at Byrden virkelig bliver let, hvad den dog gjør.

Naar saaledes Den, der idag ikke veed, hvad han skal faae at leve af imorgen, naar han, efter Evangeliets Forskrift (thi Christus kom ikke til Verden for at afskaffe Næringssorgen ved at bringe Velstand) ikke bekymres for den Dag imorgen: da bærer han jo den tunge Byrde let. Ak, medens der vel aldrig er Mange, som kan siges at have nok for deres Levetid, saa kan det derimod let synes en Bekymret, hvis Øie forvirres ved at see for vidt, som kunde Næringssorgen strække til for en endnu længere Tid end hele hans Liv. Naar saa er, da bærer han den tunge Byrde tungt. Men dersom han taalmodigt beslutter sig til at ville bære Byrden, saa længe det skal fordres af ham: da bærer han den dog ikke let. Den listigste og den stærkeste Fjende er Tiden, især naar den samler sig til Angreb og kaldes det Tilkommende, thi da er den som Taage, hvilken ikke kan sees nærved, men jo mere den sees paa Afstand desto forfærdeligere synes den. Naar Taalmodigheden med Øiet løfter paa det Tilkommende, da seer man hvor tungt det er; men det sagte Mod bekymres end ikke for den Dag imorgen. Sagtmodigheden trækker Øiet hurtigt ind i sig selv, og seer derfor ikke det Tilkommendes Uendelighed. Det Tilkommende nævner den: den Dag imorgen. Den Dag imorgen er jo ogsaa det

Tilkommende, men er det Tilkommende seet saa nær v
muligt; saa sagtfærdigt gaaer den frem, saa vaersomt tag
modigheden paa det Tilkommende. Men ganske nærved k
jo ikke see den Taage, der, hvis man giver Øiet Raadighed,
en forfærdende Skikkelse; og det Tilkommende kan man
ikke see ganske nærved: derfor lykkes det Sagtmodighe
ikke at bekymres for den Dag imorgen. Er dette ikke a
Tidens, det Tilkommendes tunge Byrde let? — Naar saaled
der er født Træl, naar han efter Apostelens inderlige Fo
(thi Christus kom ikke for at afskaffe Slaveriet, om det
følge og følger deraf), ikke bekymres derved, og kun, hvis
bydes, vælger at blive fri: da bærer han den tunge By
Hvor tung denne Byrde er, det veed den Ulykkelige bedst,
veed den menneskelige Deeltagelse med ham. Dersom han
under Byrden, som Menneskeligheden med ham, da bær
Byrden tungt; dersom han taalmodigt finder sig i sin Skjæ
taalmodigt haaber Friheden, da bærer han dog ikke Byr
Men den Sagtmodige, der har havt Mod til ret at troe paa
Frihed, han bærer den tunge Byrde let: han hverken
Haabet om Friheden, ei heller venter han den. Det Spø
der med Rette er kaldet det afgjørende, det om Frihed
Spørgsmaal, der for en Trællefødt vel maa kaldes et Liv

Troen sundt og frit, og dog er hans Mod saa sagtfærdigt, at det seer ud som idel Ubetydelighed hvad han har at bære. Det er jo saaledes, at enhver Sindstilstand frembringer det den er, uden om sig, omdanner Opgaven i Lighed med sig. Man kan ikke sige: hvor der er stor Fare der er altid en Modig; men dermod: hvor der er en Modig der bliver nok stor Fare, det behøver han nemlig, det kræver han, det behøver Modets Selvopholdelsesdrift i den Modige. Opgaven bliver en anden ved Forholdet til Den, som løser den. Den samme Fare, som maaskee overvindes af en Forsagt, bliver synligt større, naar det er en Modig, som overvinder den. Den samme Uret, som bæres af en Tvetydig, bliver synligt større, naar den Retfærdige bærer den. Det samme Spring, som en Flygtning gjør dreven af Angest, bliver synligt større, naar en Dandser gjør det med Lethed. Og saaledes gjør Modet Faren stor og overvinder den; Høimod gjør Uretten lumpen og opløfter sig over den; Taalmod gjør Byrden tung og bærer den; men Sagtmod gjør Byrden let og bærer den let. Derfor er det, menneskeligt talt, utaknemmeligt at være sagtmodig. Thi Sagtmod gaaer saa stille hen, at Ingen bliver opmærksom paa det Tunge; end ikke Den, der lægger Byrden paa den Sagtmodige, faaer det ret at vide. Mod gjør sig dog betalt ved Seirens Synlighed, Høimod ved Blikkets Stolthed, Taalmod ved Lidelsens Kjender; men Sagtmod er ukjendelig. Den sagtmodige Træl skjuler saaledes ved sin Sagtmodighed over Herrens Uret, thi det seer jo ud som havde Trællen det meget godt hos Herren, hvilket han ogsaa har — ved Hjælp af Sagtmodigheden. Dersom derfor en Reisende saae, hvorledes Trælle sukke under Lænken, da vilde han blive opmærksom, hans Deeltagelse vilde vaagne, han vilde give en glødende Skildring af Slaveriets Rædsel; men den sagtmodige Træl vilde han ikke blive opmærksom paa, han vilde maaskee endog troe, at det var Herren, der var den gode. Naar saaledes den stille Qvinde sagtmodigt bærer alle Mandens Vanskeligheder og Luner og Krænkelser, hans Utroskab maaskee: seer det da ikke ud — dog hvad kan det hjælpe at tale om hvorledes det seer ud, det kan jo ikke sees. Dersom hun bærer det taalmodigt, da kan det maaskee sees, men hvis hun lever etsteds, denne sagtmodige Qvinde, da sees kun et lykkeligt Ægteskab, da sees kun en elsket Mand og en Hustrue, der er lykkelig i sit Hjem, lykkelig ved sin Husbond. Ja, salig er hun, om ikke lykkelig ved sin Mand, saa dog salig ved sin Sagtmodighed.

»Lærer af mig, thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjerte.« Ja, Christus var sagtmodig. Dersom han ikke havde været Sagtmodig-

heden, da havde han jo heller ikke været Den han sagde sig
være. men dersom han ikke havde været Sagtmodigheden.
havde han heller ikke lidt saa meget, da havde Verden selv gy
for den Uret, der gjordes mod ham, men hans Sagtmodigh
skjulte over Verdens Skyld. Han paatalte ikke sin Ret, han l
raabte sig ikke paa sin Uskyldighed, han talte ikke om, hvorled
de syndede mod ham, ikke med eet Ord gjorde han opmærkso
paa den himmelraabende Skyld; selv i det sidste Øieblik sag
han Fader, tilgiv dem, de vide ikke hvad de gjøre. Skjuler ik
hans Sagtmodighed her over deres Brøde, der bliver som lang
langt mindre end den er, ved at han taler saaledes om de
medens den jo dog i en anden Forstand bliver end forfærdelige
ved at synde mod Sagtmodigheden. Da Petrus havde fornegt
ham tre Gange, og Christus sagtmodig blot saae paa ham: skjul
da denne Sagtmodighed ikke over Petri Skyld og gjør den t
noget langt Mindre! Hør blot Sprogets Udraab: at fornegte si
Herre tre Gange i det Øieblik da han er forraadt, i Fjenderne
Magt, forhaanet og bespottet! Du gyser, idet Du bliver opmærk
som derpaa, ikke ved Skildringen deraf, men blot ved Udsagnet
Christi Sagtmodighed derimod forhindrer En i at blive opmærk
som paa, hvor dybt dette Fald var.

til, da forhindres Du i at blive opmærksom, han bærer Uretten saa let, at Du næsten bliver mindre opbragt paa Gjerningsmanden. Det er ikke Sagtmodighed, at Du tilgiver Din Fjende, men de halvfjerdsinstyve Gange de syv Gange, det er Sagtmodigheden, eller Det: at den Sagtmodige er saa bekymret for at tilgive, saa det næsten seer ud som var det ham, der trængte til Tilgivelsen, at den Sagtmodige, der ydmygt veed, hvorledes Himlens Tilgivelse for ham afhænger af hans Tilgivelse, virkeligen trænger til at tilgive sin Fjende.

Sagtmodigheden bærer altsaa den tunge Byrde let, og Forurettelsens tunge Byrde saa let, at det er, som blev den Skyldiges Brøde mindre. Denne Sagtmodighed kjender Hedenskabet ikke. Den har i christelig Forstand een herlig Egenskab: den har ingen Løn paa Jorden; og da endnu een herlig Egenskab: at dens Løn er stor i Himmelen!

Vi have nu talet om hvorledes den Christne bærer den tunge Byrde let, hvorledes han ikke er forskjellig fra andre Mennesker, ved at være fritagen fra Byrden, men Christen ved at bære den let. Den, der bærer dèt gavnlige Aag, og Den, der, tungtbesværet, bærer den lette Byrde: han er en Christen!

Men naar Christus taler om den lette Byrde, naar han siger: min Byrde, da kan derved ogsaa tænkes ganske særligen paa en Byrde, som han har paalagt sine Efterfølgere. Han har jo paalagt dem at bære de menneskelige Byrder let, men da tillige en let Byrde, som er egen for de Christne. Hvilken er denne? Lader os først spørge saaledes: hvilken er af alle Byrder den tungeste? Dog vel Syndens Bevidsthed, derom skulle vi jo ikke tvistes. Men Den, som tager Syndens Bevidsthed bort og giver Bevidstheden om Tilgivelse isteden: han tager jo den tunge Byrde bort og giver den lette i Stedet.

Dog hvorfor: en Byrde, om den end kaldes let? Ja, hvis Nogen ikke vil forstaae, at Tilgivelsen dog ogsaa er en Byrde, der skal bæres, om end en let Byrde, da tager han Tilgivelsen forfængeligt. Tilgivelsen skal ikke fortjenes, saa tung er den ikke; men den skal heller ikke tages hen i Forfængelighed, saa let er den heller ikke. Tilgivelsen skal ikke betales, saa dyr er den ikke — den kan ikke betales; men den skal heller ikke tages hen som Intet, dertil er den for dyrekjøbt.

See, her gjælder det atter om Sagtmodighed for at troe, for at bære Tilgivelsens lette Byrde, for at bære Tilgivelsens Glæde. Det maa falde Kjød og Blod vanskeligt at bære den lette Byrde;

men bliver den lette Byrde tung at bære, da er det det opr
Sind, der ikke vil troe; bliver derimod den lette Byrde saa le
det slet ikke kan kaldes en Byrde, saa har Letsindigheden
den forfængelig. Tilgivelsen, Forligelsen med Gud er en let B
at bære, og dog er den netop som Sagtmodighedens lette B
thi det er for Kjød og Blod den tungeste, endnu tungere
Syndens Bevidsthed, thi den er til Forargelse. Som derfor
Christne altid skal være kjendelig paa Sagtmodigheden, sa
ogsaa det væsentlige Christelige netop saaledes, at det kun
troes i Sagtmodighed. Enhver Overdrivelse, Tungsindighedens
Letsindighedens, er strax et Tegn paa, at Troen ikke er re
stede. Thi Christus kom ikke til Verden, for at gjøre Livet
Letsindighedens Forstand, ei heller for at gjøre det tungt i T
sindighedens Forstand, men for at lægge den lette Byrde paa
Troende. Den Letsindige vil lade Alt være glemt, han troer
gjeves; den Tungsindige vil Intet lade være glemt, han
forgjeves. Men Den, som troer, han troer, at det er
glemt, dog saaledes, at han bærer en let Byrde — thi bærer
ikke Erindringen om, at det er ham tilgivet! Den Letsindig
endog lade denne Erindring være glemt, det er Alt tilgive
glemt. Men Troen siger: det er Alt glemt, husk paa, at d

e, thi det er jo altid en vanskelig Tale, der sætter saa for-
e Ord sammen som: let og — Byrde. Det er en vanskelig
), men et Menneskeliv har jo ogsaa Vanskeligheder. Men
nskelige Tale er til at forstaae, og Livets Vanskelighed til
e, ja til at bære let for den Christne — thi ham er Aaget
t og Byrden let.

III.

Børn lærer man bedst at kjende naar man seer
og Ynglinge naar man hører dem ønske: hvad de kunde
være i Verden eller ønske af Verden. Thi det at vælge
Alvor, selv det taabelige Valg, som man næsten ikke
være at smile ad, er dog Alvor, sørgelig Alvor; men det
er, ligesom det at gjette, en Spøg, og dog lærer man
bedst at kjende af Ønsket. Valget er nemlig, som det
ogsaa paa mange Maader begrændset af Virkelighed; Va

er, lokker ham til ganske at ligne sig selv. Vi ville nu ikke forfølge dette videre, men blot antage, at der blandt disse Ynglinge ogsaa var En, som sagde: »nei, jeg ønsker hverken Magt, eller Rigdom, eller Ære, eller Elskovens Lykke, det Eneste jeg ønsker er Strid, og Fare, og Besværligheder, og Lidelser; kun dette begeistrer min Sjel.« Saaledes talede han, og man kan altid være sikker paa, at hvad en ufordærvet Yngling siger, det indeholder Viisdom, naar man blot forstaaer det lidt anderledes, end som det siges.

Der var altsaa en Yngling, der ønskede at lide i Verden. Men mon han dog ganske nøiagtigt udtrykte hvad han ønskede, thi han ønskede aabenbart ikke just at lide, men vel derimod at stride. At der var Dybde i hans Sjel, ville vi ikke negte ham. Han vilde ikke hendøse sit Liv i Nydelse ikke glimre ved Fortrin, der erhverves i Søvne, ikke feigt sidde paa Stads i Begunstigelsers Blødagtighed; han vilde stride, han vilde end ikke stride for Ærens, for Fordelens, for Magtens Skyld, men han vilde stride for Stridens Skyld. Men det at ville stride for Stridens Skyld er dog ingenlunde det at ville lide, ja, det er det Modsatte, men vel at mærke, ogsaa den Modsætning, som ligner det meest. Medens en Anden ønsker at vide, at han er den Stærkere, og ønsker det Beviis derfor, som ligger i Æren, og Anseelsen, og Magten, han erhvervede ved at stride; saa vilde vor Yngling bestandigt fornye Selvfølelsen af at være den stærkere i Striden, i den fortsatte Strid for Stridens Skyld. Han vilde ikke slaae sig til Ro, dertil higede hans Sjel for meget; han vilde ikke høre Noget om, at nu var Striden forbi. Nei, som Buestrengens Selvfølelse kun længes efter Eet, at strammes i Striden, og kun bedrøves ved Eet, ved slappet at skulde hænges hen, hvor mange Seire den end vandt: saaledes vilde han kun leve og døe i Striden, og paa Slagdagen, først og sidst i Anstrængelsens Spænding, i Kampens Hvirvel.

Det var altsaa en Misforstaaelse, en Skuffelse, et Sandsebedrag, at Ynglingen brugte det vise Ord: at lide, at ønske Lidelser. Dersom man vilde give ham hans Ord tilbage og sige: ja, Du valgte det Rette, og nu forklare ham hvad deri laae: da vilde maaskee hiin stridslystne Yngling, der ønskende udfordrede Verden til Strid, tabe Modet, han vilde maaskee, istedenfor at falde i Striden, synke under Lidelsen. Ak, thi det at ville lide, og at vælge Lidelser, det er et Ønske, som aldrig er opkommet i noget Menneskes Hjerte; Den, som mener det, han bedrager sig kun selv. For at fatte Lidelsens Tanke og Lidelsens glade Budskab, for at holde Lidelsen ud og virkeligen have Gavn af den, for at skulle vælge

ud fra Faderen i Himmelen,
havde før Verdens Grundvold
og han kom til Verden — fo

Om Ham, om den Herre
vel han var Søn lærte han L
Og det er disse Ord vi ville
at om end intet Menneske, s
Lidelser, saa er dette dog de

at Lidelsernes Sk(

Naar der siges om et M
da indeholder dette Udsagn
noget Afskrækkende. Det In(
ere Menneskene ikke, at de
gjerne lære, og især gjern(
meget hurtigt lære Alt, n
Anstrængelse, saa ere de ogs
naar det gjælder langsomt
tilgavns, da blive de allerede
da blive de, som det hedder
modige. Men naar Lidelse s
viisningen, da tabe de gansk(
kloge nok, og kloge nok t
Viisdom for dyrt, fordi de

jøbe Underviisningen for Penge og for Beundring, ja de strides m at komme til, thi det smigrer jo Forfængeligheden at have ert af den Beundrede, ham, hvem de betale ved Hjælp af Penge g Beundring, medens de tillige gjøre ham i Penge og sig selv etalte ved at have lært — af den Beundrede. Men naar da æremesteren ikke vil bedrage dem, hverken vil tage deres Penge ller deres Beundring, naar han kun veed een Sandhed, og kun il vide een, som han langtfra selv har opfundet, i hvilken han an selv er en Lærende: at et Menneske ved Lidelser, ved sig elv i Lidelser, ved Guds Hjælp af Lidelser, skal lære det Høieste, a blive de utaalmodige, næsten forbittrede paa Læreren. Den umme Yngling, der kun vilde Eet, beundre Læreren, kun ønskede et, i Egenskab af første Tilhænger at forkynde den Beundredes riis i Verden: han bliver forbittret, naar han hører, at Lidelser kal være Læremesteren, til hvilken Enhver bliver at henvise. nderligt er det: Ynglingen vilde saa gjerne beundrende trænge til æremesteren og være bedragen; derimod vredes han over, at skulle unne undvære Læremesteren og være i Sandheden, ved Hjælp af idelser. Underligt er det, at det meest attraaede Gode i Verden · Uafhængighed, og at der dog næsten Ingen er, som attraaer en eneste Vei, der i Sandhed fører dertil: Lidelser. — Menneskene ille gjerne lære Noget, lære Noget, hvorved de kunne blive til oget, lære Noget, de kunne have Gavn af, eller lære Noget, vorom den Vidende tør sige, at han ved at vide det veed Meget. len naar det gjælder om at lære sig selv at kjende ved Hjælp af idelser, da tabe de Modet eller Fatteevnen, da see de let, mene e, at Udbyttet staaer i intet Forhold til Besværligheden. — Ak, ıan maa vel sige, at istedenfor at lære Noget, behøver ethvert lenneske først at lære, hvad der er Hovedsagen at lære. Og enne første, grundigste, alt Andet begrundende Underviisning, der etop er Lidelsernes, er den, som sidst eftertragtes.

›Han lærte Lydighed af hvad han leed.‹ Dersom Du, ı. T., vil tænke Dig et ganske ringe Menneske; han lever paa et fsides Sted, hans Evner ere saare indskrænkede — ikke sandt, m ham vil Verden sige: hvad skulde han kunne lære? Og dog, og er der Eet, han kan lære, han kan lære Lydighed; ja selv om an var endnu mere indskrænket end han er, dog, dog er der et han kan lære, han kan lære Lydighed. Men hvorfor er det el saa tungt at lære Lydighed, uden fordi man først maa lære, t Lydighed i Sandhed er værd at lære, at Lydighed, langt fra at ære, hvad man travlt mener, Tidsspilde, netop er det Eviges inding. Hvorfor er det saa vanskeligt at troe? ›Fordi det er

saa vanskeligt at lyde.« Og hvorfor er det saa vanskeligt at
at lyde? Fordi man først maa lære, at det er evigt værd at
Al den Viden, der er i Pagt med Nysgjerrighed, med Videbegj
hed, med naturlig Begavethed, med selvisk Lidenskab, al den V
om hvilken det naturlige Menneske strax forstaaer, at den er
at lære, den er ogsaa i Grunden og væsentligen nem at lære
dertil hører jo ogsaa først og sidst Nemme. Saaledes ere M
skene villige nok, naar det gjælder om at lære til, men naa
gjælder at lære om ved Hjælp af Lidelser da bliver det
tungt, da hjælper Nemmet heller ikke, men paa den anden
er heller Ingen udelukket, om han end i nok saa høi Grad ma
Nemme. Det ringeste, det eenfoldigste, det meest forladte
neske, ham, hvem alle Lærere opgive, ham har Himlen ingenl
opgivet, han kan lære Lydighed fuldt saa vel som nogen A
Dette var det Første, at Du tænkte Dig, m. T., det ringeste
neske; men tænk Dig nu, at Den, om hvem den hellige S
siger, han lærte Lydighed af hvad han leed, det var Ham,
var hos Faderen fra Evighed, det var Ham, som kom i T
Fylde, det var Ham, som fuldbragte hvad Faderen havde beg
Ham, som fuldendte Skabelsen og omskabte Verdens Skikk
Og om Ham tales der i den hellige Skrift som om det rin
Menneske, der tales Intet om hvo han var, om hvad han var

rkeren slap sit Arbeide for at see efter ham, og Kjøb
løb ud af sin Bod, og selv den Hastende med et nysgjer
saae efter ham i Forbigaaende. Ikke Ediken har være
Drik for den Hellige, end Lediggængeres tankeløse Op
hed og Nysgierrighedens væmmelige Deeltagelse, naa
Sandheden! Ikke Syndens Formastelse mod den Hellig
t bittrere end at tages forfængeligt af Nysgjerrigheden! -
ærte Lydighed af hvad han leed; hvad han leed, da har
Velsignelsen, var som til Forbandelse for hver, der kon
, og for hver, som flyede ham, en Plage for Samtiden
Plage for de Faa, der elskede ham, at han maatte riv
l ud i de forfærdeligste Afgjørelser, at han maatte fo
blive Sværdet, som gik igjennem hendes Hjerte, for Di
en korsfæstet Kjærlighed; en Plage for de Vaklende, de
i Grunden, i et lønligt Ønskes Skjulthed, fattede Sand
hans Ord, men ikke vovede at slutte sig til ham, men
saa beholdt en Braad i deres Sjel, en Splid i deres Indre
t Mærke af at have været samtidig med Ham; en Plage
nde, at han ved sin Reenhed og Hellighed maatte gjøre
rters Tanker aabenbare, gjøre dem skyldigere end nogen
, tunge Lidelse: for at være Verdens Frelser at maatte
tødsstenen! — Han lærte Lydighed af hvad han leed
leed, da han vel selv søgte, men jo ogsaa ligesom maatte
foragtede Selskab med Syndere og Toldere, da Ingen
re bekjendt at kjende ham, da Nysgjerrigheden betænke
le paa Hovedet, og indbildsk Kløgt spottende sagde: den
g Medlidenheden ynkende trak paa Skulderen; da Stolt
ae dømmende paa Ham, naar han kom, og Feigheden
il en Side; da enhver Anseet flyede Ham for ikke at mis
a selv den Bedre gjorde sit Forhold til ham tvetydigt fo
ibe Alt for meget, da Den, der itide havde trukket sig
oriste sig lykkelig, da Ingen meente at have Pligter mod
n meente Alt tilladt som Nødværge mod ham, da selv

solgte Ham for tredive Secler, men Pilatus vilde sælge ham til endnu bedre Kjøb, gjøre ham til et stakkels Menneske, en ynkelig Gjenstand for en rasende Mængdes Medlidenhed.

Og saaledes var hele hans jordiske Liv den tungeste Lidelse, tung som intet Menneskes nogensinde kan være, tung som intet Menneske kan forestille sig den, tung som intet Sprog kan udtrykke det. Men netop derfor var Lidelsen jo ogsaa i høieste Forstand saaledes, at der kunde læres Lydighed af den. Thi naar Den, der er skyldig, lider, da er der ikke blot ingen Grund, hvad der da aldrig er, men end ikke en tilsyneladende Anledning til at tabe Troen paa Gud; saa lidet som der er nogen Fortjeneste, hvis han taalmodigt lider sin Straf. Naar derimod En lider uskyldigt, da er der Leilighed til at lære; Leilighed er der, men deraf følger ikke, at Lydigheden læres. Men Christus lærte Lydighed af hvad han leed. Han sagde: »er det muligt, Fader, da lad denne Kalk gaae fra mig, dog skee ikke min, men Din Villie.« At han sagde dette, er Lydighedens Første, og at han saa tømte den bittre Kalk, er Lydighedens Andet. Hvis han, uden at sige dette, havde tømt den bittre Kalk, da havde hans Lydighed ikke været fuldkommen. Til Lydigheden hører jo ogsaa, og først, det bedende

lære at udslukke Aanden, lære at sløve al ædel Fyrighed derinde, lære Trods og Fortvivlelse. Dog netop fordi Lidelsernes Underviisning er saaledes farefuld, derfor sige vi med Rette, at denne Skole danner for Evigheden; thi der er i ingen anden Skole den Fare, men da heller ikke Det at vinde: den høieste Fare og den høieste Vinding; men den høieste Vinding er det Evige.

Et Menneske kan lære saare Meget, uden at han egentligen kommer i Forhold til det Evige. Naar et Menneske nemlig lærende vender sig ud efter, da kan han faae saare Meget at vide, men tiltrods for al denne Viden kan han være og forblive sig selv en Gaade, et Ubekjendt. Som Vinden driver det mægtige Skib, men Vinden forstaaer sig ikke selv; som Floden driver Hjulet, men Floden forstaaer sig ikke selv: saaledes kan et Menneske udrette det Forbausende, omfatte en Mangfoldighed af Viden, uden dog at forstaae sig selv. Lidelsen derimod vender Mennesket ind efter. Lykkes dette, vil Mennesket ikke fortvivlet gjøre den Modstand, søge at drukne sig selv og at glemme den i Verdens Adspredelse, i forbausende Foretagende, i omfattende, ligegyldig Viden — lykkes det: da begynder Underviisningen derinde. Og som man ellers siger om Skolelivet, at det maa holdes fjernt fra Berøring med Verden, omgjerdet og forskandset, stille, afsides: saa gjælder dette med al Sandhed om denne Lidelsernes Skole, thi den er i det Indre, hvor Lidelsen underviser, hvor Gud er Høreren, hvor Lydighed er Prøven, som fordres. Vel kommer Lidelsen ofte udenfra, men det er først, naar Lidelsen er optagen i det Indre, at Underviisningen begynder. Der kan storme mange Lidelser ind paa et Menneske, og det kan ogsaa lykkes et Menneske ved at storme igjen, som det hedder, at bevare sig sund, det er det kan lykkes ham, at forhindre sig selv i at begynde paa Lidelsens Underviisning. Ogsaa verdslig Kløgt veed jo mange Lægemidler for Lidelser, men disse Lægemidler have alle den sørgelige Egenskab, at de frelse Legemet, men dræbe Sjelen; ogsaa verdslig Kløgt veed jo mange Opmuntringsmidler for Lidende, men disse Opmuntringsmidler have alle den sørgelige Egenskab, at de styrke Legemet, men bedrøve Aanden; ogsaa verdslig Kløgt veed ved Lidelser at give fortvivlet Livslyst, men kun Inderlighed i Lidelser vinder det Evige.

Naar et Menneske lider, og vil lære af hvad han lider, da faaer han bestandigt kun Noget at vide om sig selv og om sit Forhold til Gud, dette er Kjendet paa, at han dannes for Evigheden. Ak, vel faaer et Menneske ved Lidelser meget at vide om Verden, hvor svigefuld og forrædersk den er, og meget andet Saadant, men al denne Viden er ikke Lidelsernes

Underviisning. Nei, ligesom man taler om, at et Barn skal vænnes fra, naar det ikke længer faaer Lov at være som Eet med Moderen; saaledes skal et Menneske, i dybeste Forstand, ved Lidelser vænnes fra, vænnes fra Verden og hvad Verdens er, fra at elske og fra at forbittres paa den, for at lære for Evigheden. Derfor er Lidelsernes Skole en Afdøen, og en Afdøens stille Timer — i denne Skole er der altid stille i Timen; Opmærksomheden adspredes ikke ved de mange Læregjenstande, thi her læres kun det ene Fornødne; Opmærksomheden forstyrres ikke ved de Medlærende, thi her er den Lærende ene med Gud. Underviisningen er ikke tvivlsom i Forhold til Lærerens Duelighed, thi Gud er Læreren. Der læres kun Eet: Lydighed. Uden Lidelser kan man ikke lære Lydighed, thi Lidelsen er jo netop Betryggelsen for, at Hengivenheden ikke er Selvraadigheden; men Den, der lærer Lydighed, lærer Alt. Ellers sige vi, at man maa lære at lyde for at lære at herske, og dette er ogsaa sandt, men dog lærer man noget endnu Herligere ved at lære Lydighed i Lidelsernes Skole: at lade Gud herske, at lade Gud raade. Men hvad er al evig Sandhed vel Andet end denne: at Gud raader; og hvad er Lydighed Andet end: at lade Gud raade; og hvilken anden Forbindelse og Overeenskomst er vel mulig mellem det Timelige og det Evige end: at Gud raader og at lade Gud raade! Og hvor læres vel dette uden i Lidelsernes Skole, da naar Barnet vænnes fra og Selvraadigheden

naar det Evige ikke er i den, og han kun »mættes med Uro«. Men vil Adspredelser, under Skin af at forjage denne Uro, forøge den: saa vil Lidelser, under Skin af at forøge den, forjage den. Lidelsernes strænge Alvor er først som en Tugtelse der forøger Uroen, men vil den Lidende lære, da dannes han netop for det Evige.

Thi at finde Hvile det er at dannes for det Evige. Hovedsageligen er der kun Eet, hvori der er Hvile at finde: at lade Gud raade i Alt; hvad et Menneske mere faaer at vide, det angaaer, hvorledes Gud har villet raade. At der er en Forsoning for den Sønderknusede, deri er der Hvile, men han kan ikke finde Hvile i denne evige Tanke, dersom han ikke først hviler i Lydighedens: at Gud skal raade i Alt, thi Forsoningen er jo netop Guds Raad til Menneskets Frelse. At der er gjort Fyldest for Skylden, deri er der Hvile for den Angrende, men han kan ikke finde Hvile i denne evige Tanke, dersom han ikke først hviler i den: at lade Gud raade i Alt, thi Fyldestgjørelsen er jo netop Guds Raad fra Evighed. At Gud vil tage Dig til Naade, deri er der Hvile, men Du kan ikke finde Hvile i denne evige Tanke, hvis Du ikke hviler i den: at Gud skal raade i Alt. Ellers blev jo Guds Naade Din Fortjeneste, istedenfor, at det er Gud, som giver baade at ville og at udrette, giver Væxten og giver Fuldkommelsen, hvad al Din egne Stræben ikke formaaer: den lægger ingen Alen til Din Væxt, ikke en Tomme; hvad al Din egne Selvbekymring ikke formaaer: den bedrøver kun Aanden og sinker Væxten. Men Troen og Troens Lydighed i Lidelser elsker Væxten op, fordi al Troens Arbeiden gaaer ud paa at skaffe det Egne, det Selviske bort, for at Gud ret kan komme til og for da at lade ham raade i Alt. Jo mere der lides, naar der tillige læres af Lidelsen, jo mere tages alt det Selviske bort, det udryddes, og Lydigheden træder isteden som den modtagelige Jordbund, hvor det Evige kan slaae Rødder. Du kan ikke tage det Evige, Du kan kun tilegne Dig det; men Du kan ikke tilegne Dig hvad der er Dit Eget, kun hvad der er en Andens; og dette kan Du atter ikke paa tilladelig Maade tilegne Dig, hvis han ikke vil give Dig det; vil han derimod give Dig det, da er Tilegnelsen Inderliggjørelsen; men i Forhold til Gud og det Evige er Tilegnelsen Lydighed, og i Lydigheden er der Hvile. Der er Hvile i det Evige, dette er den

---

»mættes med Uro«] smlgn. Job 7, 4. det er Gud, som giver baade at ville osv.] smlgn. Phil. 2, 13.

vil holde Dig i Skolen, at
som en af de gamle Prop
sin Gud, men den sande
Lydighedens: at lade Gud
om den eneste sande Gud
Evigheden Andet! Meden
hvilkensomhelst, i Ulydigh
at ville bære sin Gud: sa
han leed, let af Gud, let,
Evigheden.

Lidelsernes Skol
ellers paa en anden Maac
danner for Videnskaben,
stemt Livsstilling og saa
Skolen har sin Tid, me
man skal have Gavn af h
Lidelsernes Skole trække
han maaskee: denne Sk
mener vel, at i dette Sul

Men forholder dette
tage jo, at Længden af V
Skabningens Ædelhed. I
døe næsten i samme Nu
nesket voxer blandt alle
Kyndige ligefrem, at h

bestemmes for noget Høiere, han maa gaae længe i Skole. Altsaa Skoletidens Længde staaer i et ligefremt Forhold til Betydningen af Det, man skal vorde. Dersom da Lidelsernes Skole varer hele Livet igjennem, saa beviser dette jo netop, at denne Skole maa danne for det Høieste, ja, at den er den eneste, som danner for Evigheden, thi ingen anden Skolegang varer saa længe. Vistnok, dersom en timelig Viisdom vilde mene, at man hele Livet skulde gaae i Skole hos den, da vilde den Lærende med Rette blive utaalmodig og sige: naar skal jeg da have Gavn af hvad jeg har lært i denne Skole! Kun Evigheden kan forsvare for sig selv og for den Lærende, at gjøre ham hele Livet til en Skolegang. Men skal Evigheden holde Skole, saa maa det jo ogsaa blive den fornemste Skole, men den fornemste er just den, som varer længst. Som da ellers en Lærer siger til den lærende Yngling, der før Tiden finder Skolegangen for lang: bliv nu blot ikke utaalmodig, der ligger jo et langt Liv for Dig, — saaledes siger Evigheden med mere Føie og mere Tilforladelighed til den Lidende: »bliv nu blot ikke utaalmodig, der er jo Tid nok, der er jo Evigheden.« Og naar Evigheden taler, da er der ikke Svig i dens Mund som i Lærerens velmeente Tale, thi hvor kan Læreren indestaae for den lange Tid, der skal ligge for Ynglingen. Men Evigheden maa dog vel vide, at den er, og naar den er, saa er der jo Tid nok.

Den længste Skole danner for det Høieste; den Skole, der varer lige saa længe som Tiden, kan kun danne for Evigheden; Skolen for Livet viser sit Udbytte i Tiden, men Lidelsernes Livs-Skole danner for Evigheden. Den danner for Evigheden; det kjendes ogsaa derpaa, at medens man ellers bliver ældre ved at gaae i Skole, og det er netop det man skal, saa bliver man yngre i Evighedens Skole, og det er netop det man skal. Det evige Liv er Foryngelse. Skulde der saa ikke blive Tid nok for den Lærende til at have Gavn og Glæde af hvad han lærte? Thi hvad er det, der frembringer Utaalmodighed i Forhold til den alt for lange Skolegang, uden dette, at man hvert Aar bliver ældre, og derfor med Føie frygter, at Skoletiden skal vare for længe. Men naar man hvert Aar bliver yngre! Kan der gives nogen mere beroligende Tanke; den er jo mægtig at gjøre den længste Skoletid til den korteste! Thi naar den korteste Skoletid kun har varet eet Aar, saa er jo dog den Lærende bleven eet Aar ældre; men naar den længste Skoletid har varet 70 Aar, og den Lærende hvert Aar er bleven yngre: saa er denne Skoletid jo aabenbart endnu kortere end den korteste.

Dette er vistnok en saare skjøn, en livsalig, en opbyggelig Tanke, at det evige Liv er Foryngelse. Dog vil jeg ikke videre udføre den, thi den er i mine Tanker saa skjøn, at den næsten er farlig, og saare let kan vorde en Skuffelse, idet den, netop naar den viser sig i al sin Skjønhed for et Menneske, istedenfor at give ham Fart til at stræbe, bedaarer Indbildningskraften, som skete Foryngelsen ved et Trylleslag, som behøvede Foryngelsen ikke i en anden Forstand lang Tid. Sandeligen, et Menneske maa have lært saare meget og lært saare grundigt i Lidelsernes Skole, inden han ret til sin Opbyggelse tør omgaaes en saa ophøiet Tanke. Gjælder det ellers, at man maa krybe, inden man kan gaae, saa gjælder det her, man maa gaae, inden man begynder at flyve — og denne Tanke har jo Evighedens høie Flugt. Derfor vælger jeg altid hellere at tale om det Ringere, om Begynderens langsomme og besværlige Gang, thi denne Tale kan ikke bedrage Nogen; og paa den anden Side, Den, der er kommen saa vidt, at han til sand Opbyggelse og Fremgang vederqvæges ved Foryngelsens Tanke, han behøver intet andet Menneskes Tale, mindst min, tvertimod har jeg jo Behov at lære af ham.

Men om jeg nu end ikke selv vil tale herover, saa vil jeg dog til Slutning, for ganske at indfrie denne Tales Opgave: det Glædelige i, at Lidelsernes Skole danner for Evigheden, minde om

forundes et Menneske, da maa det vederfares ham i Lidelsernes Skole.

Dog derfor bliver jo det Glædelige ligefuldt, det bliver tilsidst som det her bliver det Sidste: at ingen Skole varer saa længe som Lidelsernes, og at derfor ingen uden den danner for Evigheden, og at det i Evighedens Skole kan vorde saa, at den Lærende forynges. Ikke Kundskab, ikke Viden, nei Intet uden Lidelse, naar man lærer Lydighed af den, danner for Evigheden, saa sandt som Den, der var og er Sandheden, Den, der vidste Alt, dog lærte Eet, men heller intet Andet, lærte Lydighed af hvad han leed. Var det Mennesket muligt at lære Lydighed mod Gud uden af Lidelser, da havde Christus, som Menneske, ikke behøvet at lære den af Lidelser. Menneskelig Lydighed var det han lærte af Lidelser, thi hans Villies evige Overeensstemmelse med Faderens er jo ikke Lydighed. Lydigheden hører med til hans Fornedrelse, som det hedder: han fornedrede sig selv, og blev lydig; men denne hans Fornedrelse er jo det at være Menneske: altsaa gjælder det for Mennesket i Forhold til Gud, at Lydighed kun læres af Lidelser; gjælder det for den Rene, hvor meget mere da for det syndige Menneske! Kun Lidelse danner for Evigheden; thi Evigheden er i Troen, men Troen er i Lydigheden, men Lydigheden er i Lidelsen. Lydigheden er ikke udenfor Lidelsen, Troen ikke udenfor Lydigheden, Evigheden ikke uden for Troen. I Lidelsen er Lydigheden Lydighed, i Lydigheden er Troen Troen, i Troen er Evigheden Evigheden.

---

han fornedrede sig selv og blev lydig Phil. 2. 8

IV.

Naar vi høre et skjønt, et opbyggeligt, et gribende, et sandt Udsagn, da erkyndige vi os gjerne tillige om, hvo der har sagt det, ved hvilken Leilighed, under hvilke Forhold, det er, vi erkyndige os om, hvorvidt det sande Udsagn ogsaa har været Sandhed i den Talende, hvad vi ret inderligt ønske baade for hans og for vor Skyld. Thi et prunkende Udsagn uden Sandhed, det er jo »som et Træ, der bærer Frugt med unyttig Deilighed« (Viisd. 10, 7.); og

eiede saa saare Meget, ja ligesom Alt, men ogsaa kun ligesom for ret at føle det, da han tabte Alt, naar han siger: Herrens Navn være lovet — da beroliges og glædes vi, thi han var jo den Forsøgte. Saaledes opbevares nu mangt et herligt Udsagn, og mindes mangen Talende, men blandt disse er der ogsaa en Røver. Og dette kan ikke forstyrre os, tvertimod ville vi i en anden Forstand savne en Saadan, hvis han ikke var; thi i Sandhedens Verden er der ingen Forskjel paa en Konge og paa en Røver, der spørges kun, om det er Sandhed hvad han har sagt og om det var Sandhed i ham.

Der blev efter de hellige Evangelisters Fortælling tvende Røvere korsfæstede med den Herre Jesum. Og Røverens Ord er talt fra Korset i Dødens Øieblik — sandelig, Leiligheden er en saadan, at den vel maa betrygge for Ordets Sandhed i ham; thi hvis Tale er vel mere inderlig end en Døendes, naar han samler sin Sjel i eet eneste Ord! Ikke er den i Forfængeligheden trættede Konges vise Udsagn mere værd at agte paa, end en bodfærdig Røvers ydmyge Ord i Dødsøieblikket. Der var tvende Røvere, men kun den Ene er bleven mindet, ham, hvem Enhver kjender, naar vi sige: Røverens Ord paa Korset. Hvilken af Røverne det var, er ikke angivet, hverken ved Navn eller nogen anden Bestemmelse, om det saaledes var ham, der hang ved den høire Side eller ved den venstre. Dette er jo ogsaa aldeles ligegyldigt, om det end kan barnligt tilfredsstille en uskyldig Videbegjerlighed at antage, at det var ham ved den høire Side; thi det er jo til Dem paa den høire Side, der engang skal siges: kommer hid, I, min Faders Velsignede og arver det Rige, som Eder var beredt før Verdens Grundvold blev lagt — og til denne Røver blev der jo sagt af den Samme, der skal sige hine Ord, der blev sagt: endnu idag skal Du være med mig i Paradiis. Den anden Røver spottede indtil det Sidste, forhærdede sig endnu paa Korset — han hang vel ved den venstre Side.

Evangelisten Lucas har opbevaret Røverens Ord paa Korset. Luc. 23, 41.

»Vi faae Det vore Gjerninger have forskyldt, men denne handlede intet Uskikkeligt.«

Herrens Navn være lovet] Job 1, 21. kommer hid osv.] Matth. 25, 34.

Dette Ord ville vi denne Gang gjøre til Gjenstand for vor B
tragtning, idet vi betænke:

Det Glædelige i, at et Menneske i Forhold til G
altid lider skyldig.

Skyldig? — Ikke-Skyldig? Dette er Rettergangens alvorli
Spørgsmaal; det samme Spørgsmaal er Selvbekymringens end
alvorligere, thi trænger Øvrigheden end ind i Husets skjulte
Afkrog for at gribe den Skyldige, Selvbekymringen trænger dyb
ind efter Skylden end nogen Dommer, ind i Hjertets skjulte
Afkrog, hvor kun Gud er Dommeren.

Saa længe nu Dommen er en menneskelig, og Forholdet
mellem Menneske og Menneske, da ere vi jo Alle enige om, at
at være uskyldig er det eneste Ønskelige, at Uskyldigheden er
faste Borg, som ingen menneskelig Uret og Miskjendelse kan i
tage eller sløife, at Uskyldigheden er den Reenhed, som end il
Voldtægt kan krænke, den Usaarlighed, som end ikke Døden k
saare dødeligt. Og dog forholder det sig ikke ganske saa, og f
holder sig egentligen kun saa, saa længe Forholdets væsentl
Spænding er et Forhold mellem To; thi netop i Kjærlighed

· ham, ene ham i den ganske Verden, ak og han kan
ijenstand for Kjærlighed; o, det er ingen udvortes
da var han dog den Elskede, og jeg mindre ulykke-
er i hans Væsens Inderste, der er en Hindring, eller
r, at hans Væsen mangler Hjertets Inderste, og jeg er
gste«. Altsaa hun ønsker hellere end gjerne selv at
ı at være den Skyldige, naar blot den Elskede maatte
:vad betyder dette? Det betyder, at denne Pige i
er: hun strider ikke, end ikke om Ret og Uret, saa
'o, nei hun er i Sandhed bleven Eet med sin Gjenstand,
er hun først Tabet af ham, naar han tabtes væsent-
at være bleven uvæsentlig eller væsentlig en Anden,
n tabtes tilfældigen — ved at blive en Andens. Naar
ıvde Ret, naar hun var skyldig, da mener hun sin
; men naar han havde Uret, da mener hun sin El-
ı tabt. Og saaledes er det jo ogsaa i Sandhed, thi
væsentligen tabt, der er det Fuldkomne, men er det
end mig, ham kan jeg jo ligefuldt blive ved at elske;
væsentligen tabt, hvis Væsentlighed er tabt.
ır nu et Menneske forholder sig til Gud, og Spørgs-
r om at have Ret eller Uret: mon dog vel egentligen
ske nogensinde har formaaet endog blot at tænke
·l, at der i Forholdet til Gud kunde være Tale om
erlighed, grundet i, at Gud ikke kunde blive dens
Thi ikke fordi Gud gjennem 70 Aar fører et Menne-
ı saa var, tungere end nogensinde noget Menneskes,
ıaledes, at han Intet, Intet fatter af denne mørke Tale:
:r Gud hverken tabt eller tabt for ham. Men dersom
:let Mindste, der kunde, eller endog blot kunde antage
ınne bevise, at Gud ikke var Kjærlighed: ja, da var
var Gud tabt, thi er Gud ikke Kjærlighed og er han
ıed i Alt, da er Gud slet ikke til. O, m. T., dersom
vet et Menneskelivs tungeste Øieblik, da det sortnede
›in Sjel, som var der ingen Kjærlighed i Himlen, eller
, der er i Himlen, dog ikke ret Kjærlighed, da det
ı var der et Valg Du skulde gjøre, det rædsomme
: at have Uret og vinde Gud, eller mellem: at have
Gud — ikke sandt, da har Du fundet Himlens Salig-
ge det Første, eller rettere i, at det dog ikke var et
tvertimod var Himlens evige Fordring til Dig, dens
ı Din Sjel, at ingen, ingen Tvivl maatte være om, at
:rlighed! Ak, medens vel Mange holde den Tanke

holder Alts Skjebne og alle Dine Skjebner i sin
tvetydig, at hans Kjærlighed ikke er en faderl
fangende Snare, at hans forborgne Væsen ikke
men Skjulthed, at hans Væsens dybeste Grund ik
men Underfundighed, som man ikke kan forstaae
dres jo ikke, at man skulde kunne forstaae
Raad, men vel, at man skal kunne troe og tro
han er Kjærlighed. Det er ikke rædsomt, at
kunne forstaae Guds Raad, dersom han dog er
men det er rædsomt, hvis Du ikke kunde forstaa
er Underfundighed.

Dersom det derimod, efter Talens Antagels
Menneske i Forhold til Gud ikke blot altid har U
skyldig, og altsaa ogsaa, naar han lider, lider sky
Tvivl i Dig (hvis Du ikke selv vil synde paa n
venhed uden for Dig (hvis Du ikke selv vil synd
tage Forargelse) fortrænge det Glædelige.

Det Glædelige er: at det nu, og i ethvert Øie
tilkommende Øieblik evigt er saa, at der Intet
nogensinde kan hænde, var det saa end den sygel
sørgeligst opfundne Rædsel, der blev til Virkeli
kan rokke ved den Tro, at Gud er Kjærlighed;
er, at vil et Menneske ik
dog Skyldigheden hjælpe
sket i Forhold til Gu

De fleste Mennesker have vistnok en Forestilling, stundom en levende Forestilling, i enkelte Øieblikke en inderlig Følelse af, at Gud er Kjærlighed; og dog er der maaskee Mange, der leve saaledes, at det dunkelt er dem som, hvis denne eller hiin Rædsel, for hvilken de især grue, kom over dem, de da maatte opgive Troen, slippe Gud, tabe ham. Men er dog vel Noget uforsvarligere end at leve saaledes hen: at afmatte den høieste Lidenskab i en Halvdøs mellem Tvivl og Tillid, saa man aldrig faaer den lumske Fjende under Øine, der dog blodsuger det Inderste, saa man aldrig kommer til at gyse over denne Tilstand, menende, at man ikke er en Fortvivlet — fordi man er slumret ind i Fortvivlelsen! Ak, Gud er jo ikke Den, som taber Noget derved; men han den Sovende, han, der sandeligen synder ved at sove, han taber Alt, taber Det, uden hvilket Livet egentligen er Intet. Thi, som der i Skriften tales om at lide Skibbrud paa Troen, saaledes maa man vel sige om Den, der opgav Troen paa Guds Kjærlighed, at han leed Skibbrud paa Evighedens Livslyst. Hvad er der saa mere at leve for! Lad det kun storme — saa længe dog Skibet holder sammen: det er tungt; lad der komme Magsveir og Medbør: det er glædeligt; men har Skibet en Grundskade, hvad hjælper og hvad skader saa alt Andet; skille Plankerne sig fra hinanden, hvad er der saa mere at vente! Men det Menneske, der opgav Gud, der meente, at noget Saadant var hændt eller kunde hænde som maatte forstyrre Troen paa Guds Kjærlighed: han tog jo netop Skade paa den dybeste Sammenføining i et Menneske. Om der er noget Spiger, der i Særdeleshed kan siges at holde Skibets Bygning sammen, veed jeg ikke, men det veed jeg, at denne Tro er den guddommelige Sammenføining i et Menneske, der, naar den holder, gjør ham til den stolteste Seiler, men, naar den løses, gjør ham til et Vrag, og derved hele Livets Indhold til Tant og ussel Forfængelighed.

Dersom det nu skulde være muligt, at et Menneske kunde have endog blot Skin af Ret i at opgive Troen paa at Gud er Kjærlighed, da maatte han først ubetinget være reen og være aldeles uden Skyld, ikke blot, menneskeligt talt, i Dette eller Hiint, men aldeles uden Skyld ligeoverfor Gud; thi kun ved denne Forudsætning kan Tvivlen vinde Fodfæste, uden den er Tvivlen ikke blot berøvet Tilhold, ikke blot bygget paa Sand, men bygget paa en Afgrund. Og dernæst maatte Det hænde, som ikke lod sig

at lide Skibbrud paa Troen: 1. Tim. 1. 19.

forene med Forestillingen om at Gud er Kjærlighed. Men denne Rædsel vilde intet Menneske kunne udholde; den er kun eengang udholdt af Ham, der var den Hellige, af Ham, der for Gud var uden Skyld. Og derfor er det, at vi altid skulle tale med Frygt og Bæven og helst med Tilbedelsens Taushed om Christi Lidelse, fordi den menneskelige Tanke saa lidet som det menneskelige Sprog mægter at fremstille eller tydeligt at ane denne Rædsels Dyb; derfor er det man skal tale med Ydmyghedens Forsigtighed eller ydmygt tie om hvorledes Christus leed, at man ikke skal ledes i Fristelse af den ugudelige Tørst efter at udforske Guds Hemmeligheder, hvilken selv Hedenskabets Forestilling straffede med en evigt brændende Tørst; derfor er det man især skal vogte sig i disse Tider, da man paa saa mange Maader vil ængste Livet af Troen, som var det at troe det at begribe, som kunde man ikke troe frimodigt og troe til Salighed, fordi man ikke — frækt kan begribe. Kun Christus var for Gud uden Skyld, og netop derfor maatte han lide den overmenneskelige Lidelse, maatte føres til Grændsen af ligesom med Rette at mistrøstes, om Gud ogsaa var Kjærlighed, da han raabte: min Gud, min Gud hvi haver Du forladt mig. Men anderledes med Røveren, om hvem vi tale. Medens da Verdens Frelser sukker: min Gud, min Gud, hvi haver Du for-

;e i Livet, men at være korsfæstet er dog den tungeste Livsling; og det at sige: omvender Eder er dog ikke saa ypperlig Bodsprædikcn, som at sige: jeg lider skyldig; og det »at sige sig selv«: »jeg er en Prophet« dog ikke saa opvækkende, som sige: jeg er en Synder, der lider skyldig. Røveren prædiker sig selv, og for den anden Røver og for alle Tilstedeværende siger: »I ere alle Syndere, kun Han, som hænger imellem os, n er for Gud uden Skyld, han lider uskyldig.« »Thi«, siger nne ophøiede Bodsprædikant, »i Verden er det rigtignok ellers ik, at een Røver gaaer mellem to saakaldte Retfærdige, men nne Skik og denne Retfærdighed er Indbildning; her sees jo ndheden: at den eneste Retfærdige, den eneste, han bliver korsstet mellem to Røvere. See, derfor siger Skriften: »Han blev gnet mellem Overtrædere« — dog ikke fordi vi To ere Røvere, menneskeligt talt Syndere fremfor Andre, nei tag mig ned, hæng ilkensomhelst af alle de Tilstedeværende i mit Sted, han, den llige, er dog, som Medkorsfæstet med ham, regnet blandt Overdere; ja, saasnart han, den Hellige, skal regnes til Slægten, er regnet blandt Overtrædere. Eller mon noget Menneske, ja han end en, menneskelig talt, uskyldigt Forfulgt, en uskyldigt nt, en uskyldigt Korsfæstet, mon han ved den her Korsfæstedes e turde sige: jeg lider uskyldig!« Dette er en christelig Bodsdiken, som minder selv Martyren om, at han for Gud lider ldig; det er en christelig Bodsprædiken, thi den jødiske hviler i den Forestilling, at der ere hellige Mænd, som skulle præe Bod, at man ved at stræbe kunde blive hellig nok til at være lsprædikant. I Christendommen derimod prædiker en virkelig der Bod, og selv de, menneskeligt talt, hellige Mænd, maae le sig i, at en virkelig Synder er Bodsprædikanten, som ikke r: vee Eder, naar han begynder, men siger: Gud være mig ne Synder naadig, jeg lider skyldig.

Og dog, den bodfærdige Røver er ingen Bodsprædikant, hans ediken ingen Bodsprædiken; var det saa, da havde den jo heller e Noget at gjøre med nærværende Tales Gjenstand: det Glæde i, at i Forhold til Gud lider et Menneske altid skyldig. Men om er det just, at Røveren prædiker sig selv til Trøst og Linng. Dette er det Opbyggelige, det Lærerige ved denne Røver, han i den forsmædeligste Døds Øieblik dog har Dybde og Ydghed nok til at fatte det som en Lindring, at lide skyldig, i

---

Han blev regnet mellem Overtrædere] Luc. 22, 37.

blev forfulgt for det Godes Sl
Godes Skyld: ak, da blev ha
F o r h o l d t i l G u d: jeg lider u
det Letteste — at have Ret. M
dan, at der kun er Een, der f
myger ham. Man vilde i Hede
mod Mennesker, eller er dette
Ret i Alt mod Menneskene, og
Gud, og have Ret i Eet mo
Uret i Alt: Hedningen var stol
denne Rædsel, han pukkede s
paa en Dyd.

Altsaa Røveren finder Lir
skyldig. Og saaledes er det og
menneskelige Forfærdelse, at li
Thi naar man lider skyldig, o
man Gud at haabe paa, Gud a
jeg saa tør sige, Gud frelst —
kunne udholde, ja, selv i ha
dog endnu — paa sin Side. M
uskyldig, da er det, som havd
forladt af Gud. Naar man lid
ydmygende, hvori der dog e
Glæde: at give Gud Ret: me
saa er det, som var det dog ik

overveie, om Gud nu ogsaa er Kjærlighed, den vil gjøre Gud til den Anklagede, gjøre ham til Den, af hvem der fordres Noget. Men ad denne Vei skal Guds Kjærlighed aldrig findes, forbandet fra Gud skal Tvivlens Stræben til Gud være, fordi den begynder med en Formastelighed. Troens Salighed derimod er det, at Gud er Kjærlighed. Deraf følger ikke, at Troen forstaaer, hvorledes Guds Raad med et Menneske er Kjærlighed. Her er just Troens Strid: at troe uden at kunne forstaae. Og naar saa denne Troens Strid begynder, naar Tvivlene ville reise sig, eller naar »Tvivlen med mange vilde Tanker stormer mod Troen«: da træder Skyldens Bevidsthed til som Undsætning, som sidste Forstærkning. Man skulde troe det var en fjendtlig Magt, men nei, den vil netop hjælpe Troen, hjælpe den Troende ved at lære ham, ikke at tvivle om Gud, men om sig selv. Istedenfor det Løgnagtige om at gjennemtænke Tvivlen, hvilket netop er Tvivlens farligste Paafund, tordner Skyldens Bevidsthed sit: stands, og fører Troen frelst tilbage, frelst derved, at der ingen Strid blev: om Gud var Kjærlighed. Thi som Skriften siger, at Gud har lagt Alt under Synd, saa hver Mund skal tilstoppes, saaledes stopper denne ydmygende, men tillige denne frelsende Tanke Munden paa Tvivlene. Naar Tvivlenes tusinde Spørgsmaal vil anfægte Troen, og give det Udseende, som kunde Gud ikke svare, da lærer Skyldens Bevidsthed den Troende, at det er ham, der ikke kan svare Eet til Tusinde: *ergo* er Gud Kjærlighed. Fatter Du ikke denne Slutnings Magtfuldkommenhed: saa fatter Troen det. Fatter Du ikke det Glædelige i, at det saaledes evigt er betrygget, at Gud er Kjærlighed: saa fatter Troen det; den forstaaer, at det er en Indbildning at gjøre det muligt at gjennemtænke Tvivlen, men at det er saligt, at det gjøres umuligt at tvivle. Er det forfærdeligt for en Søn at have Ret mod sin Fader, er det en opbyggelig Tanke, at en Søn altid har Uret mod sin Fader: o, da er det ogsaa saligt, at det er gjort umuligt at tvivle om Gud er Kjærlighed. Lad kun den fade Lovpriisning af Guds Kjærlighed forstumme, den sande Æreserklæring er denne: jeg lider altid skyldig — saa vist er det i al Evighed, at Gud er Kjærlighed. Ak, i Hedenskabet var den saligste af alle Tanker ikke bedre betrygget, end at et Menneske kunde mene at have Ret mod Gud: i Christendommen er den evig betrygget. Og dersom dette nu er den eneste glædelige Tanke baade i Himlen

---

Tvivlen . . . stormer mod Troen] af Brorsons Psalme: vor Tro er den Forvisning paa. Gud har lagt Alt under Synd] Gal. 3, 22. hver Mund skal tilstoppes] Rom. 3, 19.

og paa Jorden, er »Glæden og atter siger jeg Glædens
Væld, at Gud er Kjærlighed: saa er det ogsaa glædeligt,
staaer saaledes fast, at ingen, ingen Tvivl kan rokke de
end ikke kan komme til at rokke derved. Thi Skyldens
hed er den Vældige, der vogter paa denne Skat; i samme
som Tvivlen vil antaste den, da er den dødsens, da stø
Vældige den ned i Afgrunden, ned i det Intet hvoraf d
men i samme Øieblik har atter Troen sin Gjenstand, at
Kjærlighed. Her er altsaa ikke Tale, ikke den svigefulde
den tvivlsomme Seier eller vel rettere om Tvivlens visse S
gjennemtænke Tvivlen; men her er den fuldvisse Tale om
visse Død, dens visse Død i Fødselen. Skal Tvivlen have
Skin af Grundvold, da maa den have Uskyldigheden at
sig paa, Uskyldigheden ikke i Sammenligning med andre M
og ikke i Dette eller Hiint, men Uskyldigheden **for Gud.**
den ikke dette, hvilket er en Umulighed, saa er den i
Øieblik knuset, tilintetgjort; den er gjort til Intet, ak, dett
det Modsatte af at begynde med Intet.

Naar det efter Talens Antagelse er saa, at et Mennesk
hold til Gud altid lider skyldig, da er dette det Glæ
at Feilen altsaa ligger hos Mennesket, at der

ikke sandt, da forstod Du, at dette maatte være det tungeste Lidelsernes Øieblik, denne Standsning, naar det saae ud, som var der ingen Opgave! Det var ikke den Lidende, der vægrede sig ved at løfte Byrden, fordi den var saa tung: det var det endnu tungere, at der ingen Opgave syntes at være, at end ikke Lidelsen kunde blive Opgaven. Det var ikke den Lidende, som længe havde arbeidet forgjeves, der nu oprørte sig mod Gud og ikke vilde arbeide længere: ak nei, det var det uudsigeligt tungere, at der syntes end ikke at være nogen Opgaves Fordring til ham. Det var ikke den Lidende, der saa ofte havde grebet feil, at han nu var bleven træt af at begynde forfra: nei det var Haabløshedens Rædsel, som var der Intet at begynde paa, som kunde han med sin redeligste Villie ikke finde nogen Opgave. Thi naar man seer den maaskee allerede overanstrængede Hest, hvilken for stor en Byrde blev paalagt, naar man seer den sidste Gang at anspænde hver en Sene for at slæbe Byrden frem, da har man Medlidenhed med den, men der er dog ogsaa endnu bestandigt som et Haab om at det skal lykkes. Men hvis Du saae en Hest i Lidelsens Smerte anstrænge hver en Sene, men Du saae ingen Opgave, ingen Byrde: ikke sandt, dette Syn var til at fortvivle over. Er og dette vel Haabløshed at vrage Opgaven fordi den er tung; er dette vel Haabløshed næsten at segne under Byrden fordi den er saa tung; er det vel Haabløshed at opgive Haabet af Frygt for Opgaven: o nei, men dette er Haabløshed: at ville af yderste Evne — men der er ingen Opgave. Saae Du nogensinde et Menneske i Havsnød, ikke sandt, Du ængstedes for ham, Du saae det med Deeltagelsens Gysen, men Du haabede. Dersom Du derimod saae Den, der af Vanvare var sjunken i et Morads, ikke sandt, dette Syn var til at fortvivle over, og Du saae det med en isnende Gysen. Thi Det der manglede var ikke Kraft, og det der manglede var ikke Villie til at bruge Kraften, men det der manglede var: Opgave. Om en saadan Ulykkelig har mange Kræfter eller faa, om han bruger dem eller han ikke bruger dem: han synker alligevel — ikke under Opgavens tunge Vægt, ikke under dens Storhed, men han synker i den Lumskhed, at der ingen Opgave er.

Ja, naar der Intet er at gjøre, naar end ikke Lidelsen selv er Opgaven, da er Haabløsheden, og da er der en rædsom Fritid fra Arbeide til langsomt at omkomme i Haabløsheden. Saa længe der er Opgave, saa længe der er noget Opgivet, saalænge er Mennesket ikke haabløst opgivet; saalænge der er Opgave, saa længe er der et Middel til at forkorte Tiden, thi Arbeide og Anstrængelse forkorter Tiden: men naar der Intet er at gjøre, naar der ingen

Gud var uden Skyld, da, og
for en Lidende kunde have R
Feilen kunde ligge hos Gud, j
løshedens Rædsel, da var de
og Haabets og Kjærlighedens
og Lydighedens Opgaver, kort
den evige Vished, hvori de h
Kjærlighed. Var dette nogensi
til Gud, at Feilen laae hos G
dette nogensinde hændt et ene
gaver for hele Slægten. Det v
at der ingen Opgave var; nei,
viist, at han ikke var Kjærligh
havde ladet en Lidende uden
sker ingen Opgave mere, da
Aandsfortærelsens onde Møie a
og en Qval at leve. Fra Hjer
neske har taget Skade derinde,
ingen Opgave mere, uden Sy
men fra Guds Hjerte udgaaer
Dersom det er saa, at Skabnin
Aande tilbage: da er det ogsaa
blik har fornegtet sin Kjærligh
gjorte til Intet, og Haabløshed

Ak, de fleste Mennesker fo
selv, at i Dette eller Hiint laae
maaskee lønligt i Mangens Ind

blive en besværlig Tydelighed at forstaae, hvilken Fordring Gud har paa et Menneskes Sjel, en besværlig Tydelighed at forstaae, at der altid er Opgave. Men er dog vel kun Den dødelig, som er død, mon ikke just den Levende, naar Døden er hans Visse, kaldes og er en Dødelig: og er ikke saaledes ogsaa Den en Fortvivlet, der end ikke kom til at fortvivle, fordi han nemlig ikke bemærkede, at han var fortvivlet! Eller, naar en Kjøbmand ved at gjøre sit Regnskab op, seer, han er ødelagt — og fortvivler, er han mere fortvivlet end den Kjøbmand, der dunkelt veed, at det er galt, men haaber at skulke sig nogen Tid hen; er det mere fortvivlet at fortvivle over Sandheden, end, ikke at turde komme til Sandheden! Og ethvert Menneske, i hvis Indre hiin skumle Tanke om Gud boer, han er en Fortvivlet, det kan man, aandeligt forstaaet, ligesom see paa ham; thi han er i Forhold til Gud ikke som Den, der slaaer Øiet ned i Bevidsthed om sin Skyld og om hvad han er Gud skyldig, han er ei heller som Den, der ydmygt løfter sit tillidsfulde Blik til Gud, nei, han skuler.

Sandeligen bedre end at skule var det dog at faae Skummelheden fordreven, at komme til at gyse ved Tanken om denne Rædsel, den Rædsel, der egentligen tilhører Hedenskabet, at Gud ikke kunde, eller ikke vilde skjenke et Menneske Frimodighed. Thi en Afgud kan hverken gjøre et Menneske til Intet, lade ham fornemme det Intet han er, — dertil er Afguden for svag; ei heller kan en Afgud give et Menneske Frimodighed — dertil er han ikke stærk nok: derfor kan man sige, at Afguden selv lærte Hedningen at skule. Endog den viseste Hedning, der har levet, han har dog, hvor langt visere han iøvrigt var end den ringeste Troende, i Sammenligning med denne en Skummelhed i sit Indre, fordi det i sidste Grund ikke kunde blive Hedningen evigt vist og klart, om Feilen laae hos ham, eller om det sjeldne Tilfælde ikke var muligt, da Feilen laae hos Guden, om Haabløshed dog ikke var en Tilstand i hvilken Mennesket kan være uden Skyld, fordi Guden selv bærer Skylden, ved at lade Mennesket uden Opgave. Og man kan kun undskylde Hedningen med, at dette er saa, fordi hans Gud selv er skummel.

Men den Christnes Gud er Klarhed, derfor er ethvert Menneske uden Undskyldning, og uden enhver Undskyldning. Men naar Du tager alle Undskyldninger bort, ja naar Du tager den avlende skumle Dvaskhed bort, som føder Undskyldningerne, da er der ingen Skummelhed, og naar Du tager alle Undskyldninger bort, saa er et Menneske uden al Undskyldning, og altid uden Undskyldning; men dersom han aldrig for Gud er reen og altid

Magelighed med fræk Paatrænge
og bevise, at Gud er Kjærlighed.
lykkes med Beviset, fordi Begyn
hvad er Tvivlen vel i sidste Gr
skumle Dunkelhed, hvad er de
Ophav og Undskyldningen,
tvivler om Gud. Men naar saa
Menneske skal tvivle om Guds
undskyldt. Dersom derimod de
det Formastelige, saa er jo Men
skyldig, altid forpligtet i Opgave
lige er tillige: at der saa ogsaa
er Begyndelsen, saa er Gud ta
sket fritagen fra altid at have C
den Trøst, at der altid er Opga
hed er Begyndelsen, saa er Tvi
saa er det Glædelige: at der al

Det Glædelige er da, at de
nærmere forstaaet er det Glæde
længe der er Liv er der Haab,
der Liv, og saa længe der er
er ikke blot et Haab for en til
Nærværende. Den Troende, de
hold til Gud altid lider skyldig
end hænder mig, der er Noget

gjøres det umuligt, at komme til at tvivle om, at Gud er Kjærlighed: altsaa er det evig vist, at Gud er Kjærlighed. Men er dette evig vist, saa er der ogsaa altid Opgaver, thi alle Opgaver have deres Grund i Gud. Og lider et Menneske i Forhold til Gud altid skyldig, saa er der altid Opgave. Saaledes er det, at der altid er Opgave, og det, at det er evigt vist, at Gud er Kjærlighed, Eet og det Samme, og er indeholdt i dette, at et Menneske altid lider skyldig i Forholdet til Gud.

Lader os atter mindes den bodfærdige Røver. Kan han nu siges at forkynde det Trøstelige i at lide skyldig, fordi der altid er Opgave? Det kunde synes, at dertil manglede Røveren Anledning; en Korsfæstet har ikke mange Øieblikke, for ham synes der af en anden Grund ikke at kunne være Tale om Opgaver. Og dog er det ikke saaledes. I Sammenligning med den anden Korsfæstedes overmenneskelige Lidelse finder Røveren Trøst og Lindring i den Tanke, at han lider skyldig, og han finder derfor ogsaa, at der er Opgave, den sidste, men det er jo ogsaa hans sidste Time. Netop fordi han lider skyldig har han den Trøst og Lindring, at der er Opgave, og Opgaven er, at angre og fortryde. Medens da Verdens Frelser sukker: min Gud, min Gud, hvi haver Du forladt mig, saa forstaaer den bodfærdige Røver ydmygt, men dog ogsaa som en Lindring, at det er ikke Gud, der har forladt ham, men ham, der har forladt Gud, og angrende siger han til den Medkorsfæstede: tænk paa mig, naar Du kommer i Dit Rige. Det er en tung menneskelig Lidelse, i den forsmædelige Døds Øieblik, med Dødsens Angest og med sildig Anger at gribe efter Guds Barmhjertighed, men dog finder den bodfærdige Røver Lindring deri, naar han sammenligner sin Lidelse med den overmenneskelige: at være forladt af Gud. Thi at være forladt af Gud, det er jo at være uden Opgave, det er at være berøvet det Sidste, hvad ethvert Menneske altid har, Taalmodighedens Opgave, der er grundet i, at Gud ikke har forladt den Lidende. Derfor er Christi Lidelse overmenneskelig, og hans Taalmodighed overmenneskelig, saa intet Menneske kan begribe hverken det Ene eller det Andet. Og er det gavnligt, at der tales ret menneskeligt om Christi Lidelse — dersom der dog kun tales saaledes, at han blev det Menneske, der har lidt meest: da er det Gudsbespottelse, thi skjøndt hans Lidelse er menneskelig, saa er den tillige overmenneskelig, og der er et evigt svælgende Dyb befæstet mellem hans Lidelse og Menneskets. — Maaskee har ogsaa en anden Tanke rørt sig i den bodfærdige Røvers Indre, han har maaskee sagt til sig selv: dersom der i dette Øieblik kom Befaling fra Landshovdingen, at tage de

Korsfæstede ned og skjenke dem Livet: da har jeg, som har lidt skyldig, den Trøst, at for mig er der Opgaver nok. Men Han, den Hellige, den Uskyldige, for ham er der ingen Opgave, hans Opgave har været en overmenneskelig; han har for Gud Intet, Intet at bebreide sig, hans Liv var Lydighed, og dog blev han forladt af Gud! »Seer, dette er den overmenneskelige Lidelse,« siger den bodfærdige Røver, »saaledes har intet Menneske lidt, saaledes kan intet Menneske komme til at lide, thi intet Menneske er for Gud uden Skyld, — men saa har heller aldrig noget Menneske været, eller kan noget Menneske siges at blive, forladt af Gud. Et Menneske derimod lider skyldigt, Gud har ikke forladt ham, der er altid Opgave; og naar der er Opgave er der Haab, og dette, at der er Opgave og Haab, er Trøsten. Denne Trøst er for ethvert Menneske, der erkjender, at han lider skyldig, den er selv for mig, en Fortabt, en korsfæstet Røver; for mig er der vel Intet at gjøre, ak, Dødens Smerter omspænde mig allerede, men dog er der Opgave, og jeg blev ikke forladt af Gud.« Dette er atter ingen Bodsprædiken uden for den Trodsige, som ikke vil vide, hvad det Forfærdelige er, og hvem det sande Glædelige er til Forargelse; Den, der ydmyger sig, Den, der er saa meget af Sandhed, at han forstaaer hvad det Forfærdelige er, han fatter ogsaa, at denne

var det end det bittreste, ubetinget glædeligt. Dersom det derfor ikke var saaledes, som vi have antaget, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig — naar det dog er saa, som vi have udviklet, at det Glædelige er indeholdt i denne Tanke, da maatte jo Mennesket ønske, at Antagelsen var sand; han maatte, hvis han er af Sandhed, sige: da dette er mig tydeligt, at det, naar jeg i Forhold til Gud altid lider skyldig, er evig vist, at Gud er Kjærlighed, saa vil jeg blot ønske, at det altid maa blive mig klart og nærværende, at jeg lider skyldig.

Imidlertid skal et Menneske ikke behøve at ønske det (om det end, for ret at forstaaes, maa være et Menneske saaledes om Hjertet, at han ønsker det, thi er det saa, at Lysten driver Arbeidet, saa er der ogsaa den Forstaaelse, hvilken kun Ønskets Inderlighed hjælper over Vanskelighederne), thi det er virkeligen saa, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig — og evigt vist, at Gud er Kjærlighed. Lad saa Andre forkynde det Lystelige om at gjennemtænke Tvivlen. Dette er over mine Kræfter, og den Art Lystighed ikke efter mit Sind, jeg finder Glæden og Glædens Visse ved det Opbyggelige, at man kan gjøre det umuligt at begynde paa at tvivle, at Skyldens Bevidsthed betrygger det Glædelige.

Saa ville vi nærmere betænke, hvad der var denne Tales Antagelse. Vi ville ikke lade os forstyrre af, at en Røver har sagt hiint oplæste Ord, og sagt det om sig selv, thi en Røver kan jo med det samme Ord have sagt noget Væsentligt; men vi ville heller ikke lægge Skjul paa, i hvilken nærmere Forstand det dog gjælder om Røveren, at han lider skyldig. Vi gjøre nemlig rigtigt Forskjel mellem det: at have Uret, og det: at lide skyldig; thi fordi et Menneske har Uret, deraf følger endnu ikke, at han lider skyldig. Som en Følge heraf bliver der trende Bestemmelser, ved hvilke Talen maa dvæle: naar et Menneske, menneskeligt talt, er skyldig, da lider han skyldig i Forhold til Gud og Mennesker; naar et Menneske, menneskeligt talt, lider uskyldig, da sige vi Mennesker om ham i hans Forhold til Gud, at han har Uret mod Gud; i Forhold til Gud lider et Menneske altid skyldig.

Naar et Menneske, menneskeligt talt, er skyldig, da lider han skyldig baade i Forhold til Gud og Mennesker. Dette er Røverens Tilfælde, han er en Forbryder, der lider sin Straf. Det Sande i ham er, at han fuldt og dybt selv erkjender, at han lider skyldig. Ak, selv i saadanne Tilfælde høres stundom af en Skyldig den gudsbespottelige Tale, der vil skubbe Skylden bort, den frække og formastelige Tale om, at den onde Lyst var ham medfødt, at hans Forbrydelse var Følge af en forsømt Opdragelse og andet Saadant.

Dette var det første Tilfælde. Det
menneskeligt talt, lider uskyldig, me
om ham i hans Forhold til Gud, at ha
er altsaa ikke den Lidende, der taler m
til Gud, men os Andre, der, som Tredi
Lidendes Forhold til Gud. Dette For
Udtryk, at Gud prøver et Menneske.
herlige Forbilleder, en Forsøgt, der bes
Job: hvo vilde vel falde paa at sige, at
skyldig! Var en saadan Tale ikke en G
dog Formastelighed mod det Ærværdig
har været og er et Forbillede for Slægt
vove at tale saaledes om ham! Selv G
med en vis Forkjærlighed, ja saa me
stolt af Job, han siger jo til Satan: »F
Tjener Job?« — saaledes taler et Men
tilhører ham og hvoraf han er stolt;
om Den, hvem han mener saa sikker
mod ham, blot for at have Glæden af

Altsaa Job lider, menneskeligt talt
Brøde, ingen Forbrydelse at bebreide s
havde tvertimod været for Guds Aasyn
thi det var ikke først paa Sorgens Da

leren beholde Ret, eller hvad der er det Samme, skal saa Alt være tabt? Nei, da skeer noget Andet, da forstaaer den Prøvede, at han, istedenfor at tale med Andre, maa tale med sig selv for Gud; og vi Andre forstaae i Ærbødighed for den Prøvede, at vi ikke tør sige mere, ikke tør gjøre ham skyldig. Saa taler den Prøvede med sig selv for Gud, og da rykker den sidste Forstærkning i Striden: i Forhold til Gud lider et Menneske altid skyldig.

Grund-Forholdet mellem Gud og et Menneske er, at et Menneske er en Synder, og Gud er den Hellige. Ligeoverfor Gud er et Menneske ikke en Synder i Dette eller Hiint, men væsentligen en Synder, ikke skyldig i Dette eller Hiint, men væsentligen og ubetinget skyldig. Men er han væsentligen skyldig, saa er han ogsaa altid skyldig, fordi den væsentlige Skylds Gjæld er saa dyb, at den gjør ethvert ligefrem Regnskab umuligt. Mellem Menneske og Menneske er Forholdet dette, at et Menneske kan have Ret i Noget og Uret i Andet, være uskyldig i Eet og skyldig i et Andet; men et saadant Forhold mellem Gud og et Menneske er umuligt, thi var Forholdet saaledes, saa var Gud ikke Gud, men et Menneskes Ligemand, og var Forholdet saaledes, saa var Skylden ikke den væsentlige.

Dog til daglig Brug bliver et Menneske sig ikke hvert Øieblik Grund-Forholdet bevidst, dette vilde intet Menneske kunne udholde; til daglig Brug lever Mennesket mere eller mindre i den menneskelige Maalestoks Bestemmelser — medens Grund-Forholdet jo maaler ham med Gud. Imidlertid er Grund-Forholdet derfor ikke borte, tvertimod, det hviler dybest i Sjelen. Saaledes er i en Stat Loven bestandigt til, men den ligesom hviler; saasnart derimod en Forbrydelse begaaes, saa rører Loven sig, saa træder den ligesom ud af Hvilen og hævder sin Gyldighed. Paa en lignende Maade med et Menneskes Grund-Forhold til Gud. Naar Forvirringen vil indtræde, naar Utaalmodigheden vil stirre sig svimmel paa det Enkelte, og derved tilsidst vende Alt om: da hævder Grund-Forholdet sig. Idet saa Utaalmodigheden vil ligesom oprøre sig mod Gud, vil stride med Gud, som et Menneske strider med sin Ligemand, ved paastaaende at ville have Ret: da skeer der noget Andet, da oprører Grund-Forholdet sig mod den Utaalmodige og lærer ham, at mod Gud er et Menneske væsentligen skyldig, derfor altid skyldig. Den Skyld, hvori et Menneske er til Gud, er ikke i Dette eller Hiint, Forholdet kan ikke opgjøres paa den Maade, han er evig skyldig og altsaa altid skyldig; hvad Øieblik Gud vil, kan han gjøre Grund-Skylden gjældende, og havde saa et Menneske, menneskeligt talt, Ret i Alt, i Forhold til Gud er han alligevel altid

skyldig. Saaledes strider Gud. Selv den mægtigste Konge, naar han med afgjortest Overlegenhed bekæmper en Oprører, han strider dog ved Hjælp af de mægtige Stridskræfter, han har paa sin Side; men Gud i Himlene strider ved at lægge Angrebet over paa Angriberens Side: idet Utaalmodigheden, liig en Oprører, vil angribe Gud, angriber Skyldens Bevidsthed Oprøreren, det er, Angriberen kommer til at stride med sig selv. Guds Almagt og Hellighed betyder ikke, at han kan seire over Alle, at han er den Stærkeste, thi dette er dog en Sammenligning; men den betyder, hvad der udelukker al Sammenligning, at Ingen kan komme til at stride med ham.

Dette var den tredie Bestemmelse, denne Tales Gjenstand: at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig. Eller skulde det vel være denne Tales Mening, at et Menneske, hver Gang han lider, skulde martre sig med den Forestilling, at Lidelsen var Straf just for Dette eller Hiint? Ingenlunde. Den, der, menneskeligt talt, lider uskyldig, han skal dog ydmygt troe, at mod Gud har han altid Uret. Men vil dette ikke lykkes ham, bliver han tvivlende, utaalmodig, da skal den sidste Tanke, den egentlige Tvinger, lære ham, at Lidelsen ikke just er Straf for dette eller hiint Bestemte: thi var den det, saa fulgte jo, at han dog kunde have Ret

Saaledes staaer da Antagelsen fast; men saa staaer det jo igjen
ıst, hvad der blev udviklet under Antagelsen, det staaer fast, at
ette er det Glædelige, at et Menneske i Forhold til Gud altid
der skyldig. Men dette Glædelige har sin ydmygende Side.
Iedens det derfor gjælder, at det ene Menneske ikke har Lov at
igc det dømmende til det andet, naar den Lidende, menneskeligt
ılt, lider uskyldig, saa gjælder det ogsaa, at Den, der, naar han
røves, selv vil forsøge det, han skal vel erfare, hvilken Glæde
er ligger i denne Tanke. Thi er det Svævende altid anstræn-
ende, og er det altid trøstesløst, ikke at kunne finde nogen Slut-
ing: sandeligen, denne Tanke, den er en Slutnings-Tanke. Vil
ıan gjennemtænke Tvivlen, da var det jo muligt, at man, i det
ieblik man meente at være bleven færdig, opdagede, at der dog
ır en Tvivl glemt, saa man maatte begynde forfra; men denne
rige Slutnings-Tanke, den er netop derfor en Slutning, fordi den
• den samme ved Begyndelsen som ved Slutningen; den er en
lutnings-Tanke, ja, den eneste, med hvilken man i Sandhed kan
egynde, og dog atter en Slutnings-Tanke, den eneste, med
vilken man kan ende. Men den er tillige en stærk og mægtig
anke. Den er ikke en Lykkeridder, som gaaer paa Eventyr i
ivet, og lader det tvivlsomt, hvad der skal hænde den og hvad
en selv skal blive til, nei, den er en Stærktbevæbnet i fuld Rustning,
g den er allerede hvad den skal blive til; thi den er en
Iands Villie — og dog dette vil jo ikke sige saa stort, men den
r en Mands Villie i Pagt med Gud, og den er en for Gud besluttet
Iands Villie, der besluttet er vidende om Farerne, men ogsaa
esluttet er i Pagt med Seiren.

V.

Det er et almindeligt, af Alle brugt, i Sproget vedtaget Billede, at sammenligne Livet med en Vei; Ligheden kan visseligen ogsaa paa mange Maader gjøres frugtbringende, men den i Billedet indeholdte fornødne Ulighed er ikke mindre værd at agte paa. I sandselig Forstand er Veien en udvortes Virkelighed, ligegyldig ved enten Nogen gaaer paa den eller ikke, ligegyldig ved hvorledes

den barmhjertige Samaritan, da er der Tale om Veien mellem Jericho og Jerusalem; der fortælles idetmindste om tre og vel egentligen om fem Mennesker, at de gik »ad den samme Vei«, medens man dog, aandeligt forstaaet, maa sige, at hver gik sin Vei — ak, Landeveien gjør ingen Forskjel, det er det Aandelige, der gjør Forskjellen og Veiens Forskjel. Den Første var en fredelig Reisende, der drog ad Veien fra Jericho til Jerusalem, maaskee i Ærende, maaskee i gudfrygtig Hensigt, i ethvert Tilfælde en fredelig Reisende ad lovlig Vei. Den Anden var en Røver, som gik »ad den samme Vei« — og dog paa ulovlig Vei. Saa kom der en Præst »ad den samme Vei«; han saae den Ulykkelige, som var bleven overfalden af Røveren, han rørtes maaskee flygtigt, men fortsatte alligevel Gangen ad den vante Letsindighedens Vei, hurtigt tilskyndet til et Indtryk, men uden Dybde. Derpaa kom der en Levit »ad den samme Vei«; han saae den Ulykkelige, han gik urørt forbi, fortsættende *sin* Vei — ak, Landeveien tilhørte jo Ingen af de Reisende, og dog gik Leviten »paa den samme Vei« sin Vei, ad Egenkjærlighedens og Haardhjertethedens Vei. Endeligen kom der en Samaritan »ad den samme Vei«; han fandt den Ulykkelige paa Barmhjertighedens Vei, han viste ved sit Exempel, hvorledes man gaaer paa Barmhjertighedens Vei, han viste, at, aandeligt forstaaet, er Veien netop dette: hvorledes man gaaer. Derfor siger Evangeliet til den Lærende: »gak Du hen og gjør ligesaa«, det er, naar Du gaaer saaledes paa Veien, som hiin Samaritan, da gaaer Du ad Barmhjertighedens Vei, thi Veien mellem Jericho og Jerusalem har intet Fortrin med Hensyn til at øve Barmhjertighed. Det skete alt sammen paa »den samme Vei«, og dog var Veien den ene Gang Lovlighedens, den anden Gang Ulovlighedens, den tredie Gang Letsindighedens, den fjerde Gang Haardhjertethedens, den femte Gang Barmhjertighedens; der var fem Reisende, som efter Evangeliets Ord gik »ad den samme Vei«, og dog gik hver sin Vei.

Altsaa det Aandelige, det: hvorledes man gaaer paa Livets Vei, gjør Forskjellen og Veiens Forskjel. Forsaavidt nemlig Livet, ganske i Almindelighed forstaaet om det: at leve, sammenlignes med en Vei, da udtrykker Billedet kun det Almindelige, det, hvad alle Levende have tilfælles ved at være levende, forsaavidt gaae de Alle ad samme Vei, de ere Alle paa Livets Vei. Men naar det bliver Alvor med det at leve, da bliver Spørgsmaalet om, hvorledes man skal gaae, for paa Livets Vei at gaae ad den rigtige Vei.

---

den barmhjertige Samaritan] Luc. 10, 30.

gaaer over Garizim, sn
een eller anden Viden
snart visse udvortes G
at alt dette er Bedrag,
det er jo, som Skrift
den samme Seng, den
tvende Mennesker gaa
frelst hjem, den ande
sige aldeles den samm
anden fortabt. Hvora
forstaaet, er det et Be
hvorledes der gaaes.

Men selv Den, d
skal gaae, han spørg
Enhver Priis over Ve
hvis Veien ikke føre
Veien var, dersom de
Og paa den anden Si
besværet, dersom Vei
vel glædeligt.

Hvorledes gaaer
Lystens Vei gaaer ma
man stolt med bekra
man føiet af alle Øns
menhedens Vei? Den
Veien og spørger efte
ligt Svar, det gamle

paa Fuldkommenhedens Vei i Trængsler. Hvad enten Du raadspørger den gamle Pagts Skrifter eller den nye, derom er der kun een Mening; der er mange Svar, men de sige alle det Samme, Svaret er bestandigt det samme, kun er Røsten forskjellig, at Svaret ved Hjælp af denne Forskjellighed maatte vinde de Forskjellige. Saa bestemt og afgjort er det Skriftens eneste Mening, at Fuldkommenhedens Vei er i Trængsler, at der maaskee om Intet findes saa mange Skriftsteder, der alle sige det Samme, sige, at »Den, der vil tjene Gud, maa beskikke sin Sjel til Fristelser« (Sirach 2, 1.), at »det bør os at indgaae i Guds Rige gjennem mange Trængsler« (Ap. Gj. 14, 22.); at »vi ere bestemte til Trængsler« (1 Thess. 3, 3.), og saaledes fremdeles.

Netop derfor ville vi ikke anføre noget enkelt Bibelsted, men hellere støtte os til det hele og fulde Indtryk af Skriftens almindelige Lære om, at man ad Fuldkommenhedens Vei gaaer i Trængsler; og derpaa ville vi til Opbyggelse for en Lidende (thi disse Taler ere jo Lidelsernes Evangelium) betænke det Glædelige i:

at det er ikke Veien, der er trang, men at Trængselen er Veien.

Altsaa ad Fuldkommenhedens Vei gaaes der i Trængsler; og Talens Gjenstand er: det for en Lidende Glædelige i denne Tanke. Talen er altsaa denne Gang ikke den formanende om, hvorledes man skal gaae ad Trængselens Vei, men den for en Lidende glædelige om, at Trængsel er det Hvorledes, der betegner Fuldkommenhedens Vei. Aandeligt forstaaet er Veien det: hvorledes der gaaes. Hvilken er da Fuldkommenhedens Vei, det er, hvorledes gaaes der ad Fuldkommenhedens Vei? Der gaaes i Trængsler. Dette er det første Hvorledes, det andet er: hvorledes man skal gaae ad Trængselens Vei. At dette Andet aldrig maa glemmes, hverken først eller sidst, er vist nok, men det er jo heller ikke glemt, det er jo tvertimod erindret, ja den Lidende vil vel just styrkes dertil, naar han ret har fundet det for ham Glædelige i, at Fuldkommenhedens Vei er i Trængsler — han, der ved at være en Lidende just er i Trængselen.

Naar Trængselen er Veien, da er dette det Glædelige: at det altsaa **strax** er den Lidende klart, og at han **strax** med Bestemthed veed, hvad der er Opgaven, saa han ikke behøver at anvende nogen Tid, ikke at matte nogen sin Kraft paa at overveie, om Opgaven ikke skulde være en anden

Hvad er det, der gjør, at et Barn, selv om man til Sammenligning tager en kraftfuld Mand, formaaer, hvad neppe den kraftfulde Mand formaaer, hvad er det, der hjælper Barnet ved at give det Forspringet? Aabenbart dette, at Barnet slet ingen Vanskelighed har med bestemt at faae at vide, hvad Opgaven er, hvad det har at gjøre -- thi Barnet har blot at lyde. Det bliver Forældrenes eller de Foresattes Sag at betænke og overveie Opgaven: saa snart det er befalet Barnet, hvad det skal gjøre, saa er dette Opgaven. Hvorvidt den er rigtig eller ikke rigtig har Barnet slet ikke med at gjøre, det skal ikke blot ikke, men det tør end ikke anvende et eneste Øieblik paa den Art Overveielse, det skal tvertimod strax lyde. Barnet er da vel i Sammenligning med en kraftfuld Mand den Svage, men det er tillige den Svage, der har et meget væsentligt Fortrin, den Svage, der ubetinget kommer til at anvende hele sin Styrke paa at fuldkomme Opgaven, og saa hensigtsmæssigt, at der ikke bliver et eneste Øieblik spildt paa at tvivle om Opgaven, ikke den mindste Smule Kraft tabt i Tvivlraadighed om Opgaven. Opgaven sættes med Myndighedens Eftertryk og Tilforladelighed, dette er Forspringet, men derpaa giver man endog Barnet Fart ved at tilføie: Du gjør det strax — saa gjør Barnet det Forbausende, ja, sandeligen, saa formaaer et Barn, hvad sjeldent nok endog en kraftfuld Ældre formaaer. Hvo har

bliver han utaalmodig, han siger, hvad kan det hjælpe at ligge, naar man dog ikke kan sove: han staaer op igjen, dog ikke for at arbeide, thi nu kan han hverken arbeide eller sove. Thi er det saa, at man fra Søvnens Hvile staaer styrket op, er det stundom næsten fristende at blive liggende og lade være at reise sig op: sandeligen, fra et frugtesløst Forsøg paa at sove, er det i en anden Forstand vanskeligt at reise sig igjen, sandeligen fra et frugtesløst Forsøg paa at sove staaer man endnu mere træt op.

Vanskeligheden for den Ældre, hvori rigtignok tillige indeholdes Myndighedens og Modenhedens Fortrin, er, at han maa arbeide dobbelt: arbeide for at finde Opgaven og for at faae den sat fast, og da arbeide for at løse Opgaven. Og det, der falder vanskeligst, er vel just det at faae Opgaven sat ret fast, eller faae det sat ret fast, hvad Opgaven er. Maaskee ere Menneskene dog ikke saa uvillige til at anvende Tid og Flid, og heller ei uduelige — naar det blot kunde blive dem uomtvisteligt klart, hvad Opgaven er. Men Sagen er, at denne Meddelelse ikke kan paa nogen afgjørende Maade vorde dem til Deel udenfra; den maa gaae gjennem den Paagjældende selv. Den Ældre er jo myndig, han skal være sin egen Herre. Men det er Herren og Herskeren, der skal sætte Opgaven, som Forældrene og den Foresatte gjør det i Forhold til Barnet, altsaa er den Ældre paa eengang Herren og Tjeneren; Den, der skal befale, og Den, der skal lyde, er Een og den Samme. Dette er unegteligt et vanskeligt Forhold, at den Befalende og den Lydende er een og den Samme; det kan saa let skee, at Tjeneren blander sig ind i Overveielsen om Opgaven, og omvendt, at Herren tager for meget Hensyn til Tjenerens Klage over Besværlighederne ved at udføre Opgaven. Ak, saa indtræder Forvirringen, saa bliver et Menneske, istedenfor sin egen Herre, ustadig, tvivlraadig, vankelmodig, han løber fra det Ene til det Andet, river ned og bygger op og begynder forfra, han omtumles for enhver Luftning, uden dog at komme af Stedet, ja Forholdet bliver tilsidst saa bagvendt, at hans hele Kraft gaaer op i at hitte paa nye og nye Forandringer ved Opgaven — som en Plante, der løber op i Frø, saaledes løber han op i stundesløs Overveien eller i en ufrugtbar Ønsken. Han anvender i en vis Forstand megen Tid, megen Flid, megen Kraft: og det er Alt som spildt, fordi Opgaven staaer ikke fast, fordi der ingen Herre er, thi han skulde jo være sin egen Herre. — Naar et Par Heste skal trække en svær Byrde frem, hvad kan saa Kjøresvenden gjøre for dem? Ja, selv kan han ikke trække den, og den maadelige Kjøresvend kan pidske paa dem, det kan Enhver, men den duelige Kjøresvend,

hvad kan han gjøre for dem? Han kan hjælpe dem til med heel samlet Kraft i eet Nu og i eet Sæt at være i Fart med at trække Vognen. Dersom derimod Kjøresvenden foranlediger Misforstaaelse. dersom han tager saaledes i Tømmerne, at Hestene troe, at de blot skulle sætte sig sammen for saa paa givet Vink at trække til men det var Kudskens Mening, at nu skulde de trække til; eller dersom han rykker ulige i Tømmerne, saa den ene Hest troer, at den skal trække til, den anden, at Kudsken blot holder den an, for at den skal sætte sig sammen: ja, saa kommer Vognen ikke af Stedet, selv om Hestene have Kræfter nok. Men som man ikke uden en vis Bedrøvelse seer dette Syn, seer, at der er Kræfter nok, men at Den, der skal være Herren, at Kjøresvenden fordærver det: saaledes seer man heller ei uden Bedrøvelse, naar det gaaer et Menneske paa lignende Maade. Han mangler ikke Kræfter, og det gjør et Menneske egentligen aldrig, men han forqvakler sig selv. Den, der skulde være Herren (det er rigtignok ham selv), han fordærver det – et saadant Menneske arbeider med maaskee neppe een Trediedeel af sin Kraft paa rette Sted, og med mere end to Trediedele paa urette Sted eller sig selv imod. Nu slipper han Arbeidet for at begynde forfra med at overveie, nu arbeider han istedenfor at overveie, nu rykker han forkeert i Tømmerne, nu vil han gjøre begge Dele paa eengang — og under alt Dette

dem gjøre Tjeneste paa et forkeert Sted, paa at udfinde hvad Opgaven er, eller paa tusinde Opfindelser med Hensyn til hvad den kunde være. Skeer dette, seirer Tvivlen, faaer den ham narret til at stride der, hvor han ikke skal stride, saa maa han ligge under i Trængselen.

Er det da ikke glædeligt, at det er saaledes, at Trængselen er Veien; thi saa er det jo strax klart, hvad Opgaven er. Tvivlen vil indbilde den Lidende, om det dog ikke skulde være muligt, at Trængselen kunde tages bort, og han dog vedblive at gaae ad den samme Vei — uden Trængsel. Men naar Trængselen er Veien, saa er det jo umuligt, at den kan tages bort, og Veien dog blive den samme. — Tvivlen vil bilde den Lidende ind, om det dog ikke var muligt, at han havde taget feil af Veien, om det, at der er Trængsel, ikke kunde betyde, at han er paa en forkeert Vei. Men naar Trængselen er Veien, kan det, at der er Trængsel paa Veien, umuligt betyde, at han er gaaet feil, tvertimod er dette Kjendet, at han er paa den rette Vei. — Tvivlen vil indbilde ham, om det dog ikke var muligt at gaae ad en anden Vei. Men naar Trængselen er Veien, saa er det jo umuligt at gaae ad nogen anden Vei. Derom kan altsaa ingen Tvivl være, om hvad Opgaven er; der skal ikke anvendes eet eneste Øieblik, ikke den mindste Smule Kraft paa yderligere Overveielse; dette, at Trængselen er Veien, gjør Opgaven fast, gjør det vist, hvad Opgaven er. Og sandeligen, hvor besværlig end Trængselen kan være, ingen Trængsel er dog saa besværlig som denne Trængsel af urolige Tanker i en tvivlraadig og vankelmodig Sjel.

Den Lidende holder da ud, han gaaer frem ad Fuldkommenhedens Vei i Trængsler — men Trængselen bliver besværligere og besværligere. Nu gjælder det. Men naar blot Opgaven staaer fast, saa er allerede meget vundet; og det være langt fra os, at hjælpe til at udsprede den løgnagtige Fabel om, at det lidt efter lidt bliver lettere paa den trange Vei, at den kun er trang i Begyndelsen. Det forholder sig netop omvendt, den bliver trangere og trangere. Dette kan man ogsaa let forvisse sig om, naar man agter paa Menneskene og vil see. Der findes maaskee sjeldnere et Menneske, som dog ikke engang har gjort Begyndelsen paa at ville det Gode, men de Fleste falde fra netop naar det viser sig, at Veien bliver trangere istedenfor at blive lettere. Naar et Menneske er kommen saa langt hen, at alle Skuffelserne svinde, om at ville det Gode til en vis Grad, om at det Gode dog til en vis Grad har sin Løn i Verden; naar det ret bliver Alvor med at ville det Gode: da bliver Veien først ret trang, og fra nu af tran-

kun eet Svar: Trængselen
hykkelske Tale om, at det
ad den samme Vei uden
muligt, at Nogen gaaer ud
ikke uden Trængsler ad s
sler, thi Trængselen er V
nok vil bryde ganske me
ganske give Afkald paa
Fordeel; denne Kløgt er
fund, at det er saa forsk
Usandt, men at det er
Vei. Lad os erindre, h
denne Tale, at, aandeligt
gaaes. See, naar en stak
endog ere hudløse, naar
næsten slæber sig hen a
har Ret i at være misun
at misunde den Rige, sc
Thi Landeveien er aldel
man reiser paa den, c
kjøre i en magelig Vogn
forstaaet er Veien: hvor
være en besynderlig Sag
Forskjel, at der var N
Trængsler. Opgaven sta

Dersom det er sandt, hvad Ordsproget siger: godt begyndt er halv fuldendt, saa er det ogsaa sandt, at det, at Opgaven staaer fast, er det halve Arbeide, ja mere end det halve. Men da Trængselen er Veien, saa staaer Opgaven ogsaa fast, ikke Satan selv kan komme til at faae en Tvivl indsmuglet om hvad Opgaven er. Skal Tvivlen faae Raaderum, saa maa Trængselen bringes i et tilfældigt Forhold til Veien. Naar saaledes en Vandringsmand taler om en Vei og siger: denne Vei er trang, saa kan dermed være udsagt noget Tilfældigt, maaskee er der en anden Vei, som er let, og som dog fører til samme Maal; eller Veien kan maaskee til andre Tider være let, men er nu just i disse Dage trang. Derimod, naar Trængselen er Veien, saa er enhver Tvivl om, at Trængselen er Opgaven, et Forsøg paa at ville gaae — ad en Afvei, da der kun er een eneste Vei, Trængselens, paa hvilken den Lidende er. Tvivlen om Opgaven har bestandigt sit Tilhold i den Forestilling, at der kunde være andre Veie, eller at Veien kunde forandres saaledes, at Trængselen toges bort. Men da Trængselen er Veien, saa kan Trængselen ikke tages bort uden at tage Veien bort, og der kan ikke være andre Veie, men kun Afveie.

Er dette da ikke glædeligt, glædeligt for den Lidende, der jo er paa Trængselens Vei, glædeligt, at der ikke behøves den mindste Overveielse, om ogsaa Veien er den rigtige, glædeligt, at han strax kan begynde paa Opgaven, begynde med den Sluttethed, der har al sin Kraft raadig og samlet til at holde Trængselen ud. Thi naar Trængselen er Veien, da er den jo ikke i trøstesløs Forstand det Uundgaaelige, ingenlunde, han kunde jo ikke ønske at undgaae den, da den er Veien. Den Lidende er ved denne Tanke strax i fuld Fart med at holde Trængselen ud; han ikke saa meget som spilder et Øieblik eller ødsler et Øiekast paa at see sig om, nei, han er med heel og fuld Kraft i Trængselen, glad i Trængselen, glad ved Tanken om at Trængselen er Veien. Vel er nemlig Opgaven ikke egentligen Det, der giver Kraft, thi Opgaven er jo Det, der bliver foresat, til hvis Udførelse Den, hvem Opgaven foresættes, skal anvende sin Kraft; og dog kan man sige, at Opgaven giver Kraft. Naar Forældrene vide med Myndighed at sætte Opgaven, naar Kjøresvenden veed med Forfarenhed at sætte Opgaven, saa hjælper det ubeskriveligt. Og saaledes ogsaa for den Ældre, naar Opgaven bliver sat fast med Evighedens Myndighed, saa hjælper det ubeskriveligt til at løse Opgaven. Naar Barnet er saa uheldigt, at have en Fader, som ikke veed at befale, eller Hestene en maadelig Kudsk: da seer det ud, som havde Barnet og Hestene ikke de halve Kræfter af hvad de virkeligen have. Ak, og naar den

dette Glædelige, og derfor

Det er ikke en Eg
men en Egenskab ved
nærmere Forhold Trængs
fastere staaer ogsaa Opga
er det Sidste en nærmere
Veien — og det at den e
saa, det er en Virkelighe
to Tanker, saa er det
Indrømmelse, som kunde
det: at den er trang, so
naar den vil indbilde de
muligt, at Veien kunde
være saa trang som de
Talen maa jo opløses sa
Men naar Trængselen er
den umuligt komme til.
anden overordnet, det
lingen i et Hovedord o
Samme: Trængselen er
saa nøie sammen, at T
Veiret derimellem, thi d
at Forholdet mellem T
Et nøiere Forhold kan
tager Du Veien bort, tag
Saa nøie høre de samm

men ikke fordi den er trang; dette Tillæg gjør det for Den, som endnu ikke er befæstet i Troen, næsten ligesom tvivlsommere, om den Vei ogsaa kan føre til Noget. Naar derimod Trængselen selv er Veien, saa følger Slutningen: altsaa maa den føre til Noget: thi her sluttes ikke fra, at den er trang, men fra, at den er Vei.

Det er Herrens egne Ord: den Vei er trang, som fører til Salighed; og naar Han har sagt det, saa staaer det jo evigt fast. Vi rose det sandeligen heller ikke, om Nogen er løben vild i mange Tanker, o, men hvis saa er, ville vi dog gjerne være ham behjælpelige med et ufuldkomnere Udtryk for det Samme, ufuldkomnere, fordi det kun forstaaes af Den, der ikke blev ukjendt med Tvivlen, og derfor ogsaa kun midlertidigt kan være ham tjenligt, indtil han atter lærer det Fuldkomnere: at holde sig ene til Herrens Ord. Visseligen, det, at Herren har sagt Ordet, er dog det sikkreste Værn mod Tvivlen; thi langt sikkrere er det dog, i Lydighedens Forstand, at troe, langt sikkrere end det Sikkre: at det i Tænkningens Forstand er for Tænkningen umuligt, at tvivle derom. Ak, fordi det er umuligt for Tænkningen, deraf følger ikke, at det er umuligt for det tænkende Menneske; han kan alligevel, forsagt eller trodsigt, ville tvivle. Dog, er det ikke Herrens eget Ord, at Trængselen er Veien, saa er det dog hans Lære, thi lærer han ikke, at Trængselen er gavnlig? Saa det alligevel er Ham, der indestaaer for Ordet. Thi dette kan et Menneske, han kan klart og med klare Tanker udvikle, hvad der ligger i en Tanke, men indestaae for Tanken kan han ikke — det kan kun den Myndige; og indestaae for alle Myndige kan kun Han, der er den eneste Myndige.

Naar der da siges: den Vei er trang, som fører til Salighed, saa er Tanken denne: det er nu engang saaledes, at Veien er trang, Trængselen er en Modstand, en Hindring paa Veien; man skal igjennem, men saa fører det ogsaa til Salighed. Trængselen er altsaa en M o d s t a n d, en H i n d r i n g p a a V e i e n, dog skal man igjennem. Men naar Trængselen selv er Veien, hvad Under da, at man skal igjennem, hvad Under da, at Trængselen fører til Noget! Tvivlen vil saa gjerne berøve den Lidende Frimodigheden, vil lade ham stikke i Trængselen, omkomme i den mistrøstige, ja, den formastelige Tanke, at han er forladt af Gud, som var han geraadet paa en Vei, der kun førte til et Indelukke, som var det i trøstes-

---

den Vei er trang, som fører osv.] Matth. 7, 14.

løs Forstand sagt af Apostelen, »at vi ere bestemte til Trængsler« (1 Thess. 3, 3.), som havde altsaa Trængselen ingen Bestemmelse, men vi vare blot bestemte til Trængselen. Naar derimod Trængselen har den Bestemmelse at være Veien, da er der strax Lufttræk, da aander den Lidende, da maa det føre til Noget; thi saa er Trængselen jo selv det Befordrende. Den er ikke en Vanskelighed paa Veien, der, om jeg saa tør sige, gjør et nyt Forspand fornødent, men Trængselen selv er et Forspand, det bedste; naar man blot lader den raade, saa hjælper den En frem, thi Trængselen er Veien.

Er dette ikke glædeligt, hvor frimodigt kan ikke den Lidende aande i denne Tanke! Han befaler sig ikke blot Gud i Vold og gaaer Trængselen imøde, nei, han siger: Trængselen selv er mig et Tegn paa, at jeg er vel anbefalet, Trængselen er min Hjælper — thi Trængselen er Veien. Saa længe Barnet dog har bange Frygt for Læreren, kan det vel lære meget; men naar Tilliden har jaget Frygten ud og Frimodigheden har seiret, saa begynder den høieste Underviisning. Og saaledes ogsaa, naar den Lidende, forvisset om, at Trængselen er Veien, har overvundet Trængselen; thi er dette ikke i høieste Forstand at overvinde Trængselen, ret at ville troe, at Trængselen er Veien, er Hjælperen! Apostelen

selen maa føre til Noget. Thi hvad skulde vel hindre en Vei i at føre til Noget, hvad Andet end Trængsel; men naar denne ikke kan komme som Modstand paa denne Vei, saa maa jo denne Vei evigt føre til Noget.

Forunderligt, Trængselens Vei er den eneste, hvor der ingen Hindring er, thi Trængselen bereder selv Veien, istedenfor at spærre. Men er dette ikke glædeligt! Thi hvad er trøstesløsere end naar Vandreren maa sige: her er ingen Vei mere; og hvad er altsaa glædeligere end at Vandreren bestandigt tør sige: her er der altid Vei!

Trængselen er ikke overmenneskelig. Nei, var Trængselen overmenneskelig, saa var jo Veien spærret, og Trængselen ikke Veien. Apostelen Paulus siger: »Eder er ingen Fristelse paakommen, uden menneskelig; men Gud skal gjøre baade Fristelsen og dens Udgang, saaledes at I det kunne bære.« Men har Gud ikke gjort Fristelsen til at bære, naar han fra Evighed har beskikket det saaledes, at Trængselen selv er Veien; saa er Trængselen jo eengang for alle gjort til at udholde. Og hvorledes kan det være sikkrere, at der altid er en god Udgang paa Fristelsen, end naar Trængselen selv er Veien; thi saa er jo Trængselen selv bestandig en Udgang, og en god Udgang af Trængselen.

Den overmenneskelige Fristelse vil optaarne sig over et Menneske; som det steile Bjerg, der lader Vandringsmanden fortvivle, saaledes vil den overmenneskelige Fristelse skrække den Lidende, forvandle ham til et Kryb i Sammenligning med Fristelsens Størrelse; som en Naturkraft spotter menneskelig Anstrængelse, saaledes vil den overmenneskelige Fristelse, hoffærdigt kneisende, være stolt som en Spot over den stakkels Lidende. Men, Gud være lovet, der er ingen overmenneskelig Fristelse til, det er kun en løgnagtig Fabel, opfunden af en Frygtagtig eller af en Underfundig, der vil skubbe Skylden af sig, formindske sin Skyld ved at forstørre Fristelsen, retfærdiggjøre sig ved at gjøre den overmenneskelig. Skriften siger lige det Modsatte; den siger ikke blot, at der ingen overmenneskelig Fristelse er til, men den siger et andetsteds, hvor Talen er om den Rædsel, i hvis Forventning Menneskene skulle forsmægte, siger til de Troende: »naar dette skeer, da opløfter Eders Hoveder.« Fristelsen har altsaa ikke overmenneskelig Størrelse; tvertimod naar Trængselen er forfærdeligst er den Troende

---

Apostelen Paulus siger osv.] 1. Cor. 10, 13. *»naar dette skeer, da* osv.] Luc. 21, 28.

et Hoved høiere, et Hoved høiere, ja han er jo det Hoved høiere, som han opløfter over Trængselen. Og naar Trængselen er Veien, saa er den Troende ogsaa over Trængselen; thi den Vei, paa hvilken et Menneske gaaer, den gaaer dog vel ikke over hans Hoved, nei, naar han gaaer ad den, saa træder hans Fod paa den.

Saaledes er der da indeholdt idel Glæde i den Tanke, at Trængselen er Veien. Den Lidende veed strax med Bestemthed hvad Opgaven er, han kan strax begynde med fuld Kraft, ingen Tvivl kan komme til at snige sig ind mellem Veien og Trængselen, thi de ere evigt uadskillelige; og derfor er det evig vist, at denne Vei maa føre til Noget, thi ingen Trængsel kan her spærre Veien, der altid er fremkommelig, ligesom Trængselen aldrig er overmenneskelig. Glemmes maa det vistnok aldrig, det maa atter her siges til Slutning, at nu det Andet staaer tilbage: hvorledes den Lidende skal gaae ad Trængselens Vei. O, men er det saa, at det kun lidet baader et Menneske med koldt Hjerte at hænge ved en død Forstaaelse: sandeligen, den Forstaaelse, der gjør et Menneske glad og varm i Trængselen, den skal ogsaa styrke ham til det Næste, til at gaae retteligen ad Trængselens Vei. Og det, med en vis Aand, uden Tvivlen at troe, at Trængselen, hvori man er, er Veien, er det ikke ogsaa at gaae retteligen ad Trængselens Vei!

VI.

Førend et Menneske begynder paa Noget, hvad enten der skal handles eller lides, gjør han først et Overslag, om han handlende kan føre Taarnet op, og hvor høit, om han lidende har Kræfter til at bygge i Grunden, og hvor dybt. Altsaa han gjør et Overslag over Kræfterne og Forholdet mellem Kræfterne og Opgaven, derpaa overveier han. At overveie er et overført Udtryk, men meget betegnende, og har derfor den Fordeel, som altid et overført Ord har, at man som gjennem en hemmelig Dør, ja som ved det Pludseliges Trylleslag, fra det meest Dagligdags staaer midt i de høieste Forestillinger, saa man, idet man taler om de simple, daglige Anliggender, pludselig opdager, at man tillige taler om det Allerhøieste. At overveie er dannet af at veie; Vægtskaalen veier, eller paa Vægtskaalen veier man. Hvad er nemlig det at veie? Det er at angive det ligegyldige Forhold mellem to Størrelser, eller ligegyldigt at angive dette Forhold. Saaledes med Vægtskaalen. Det er Vægtskaalen aldeles ligegyldigt, hvilken af de Tvende der veier meest, den angiver blot Vægten, og har ingen Forkjærlighed for den ene eller for den anden Side. Just dette prise vi hos Vægtskaalen, og sige, naar saa er, at den er god og nøiagtig. Anderledes kunne vi nu ikke tale om en Vægtskaal, thi ellers maatte vi vel sige, at paa den Maade at veie er ingen Kunst; Kunsten begynder netop naar der er Forkjærlighed for den ene eller den anden Side, og det nu gjælder om — ja, lad os kun bruge det simple Udtryk, som dog er saa betegnende, naar det nu gjælder om, at holde Tungen lige i Munden.

---

føre Taarnet op] smlgn. Luc. 14, 28.

Altsaa paa Vægtskaalen veier man, men Mennesket overveier; han gjør altsaa mere end at veie i samme Forstand som Vægtskaalen, han over-veier, han er høiere end det at veie, han staaer over Afveiningen, han vælger. Derfor kan man med Rette sige, at det Ord: at overveie, naar man blot holder det fast, tilsidst angiver det Væsentlige ved Menneskenaturen, dens Sammensætning og dens Fortrin. Thi for at veie maa der være to Størrelser, altsaa maa det overveiende Menneske blot for at kunne veie være saaledes sammensat, at han har to Størrelser. Dette er ogsaa Tilfældet, han er sammensat af Timelighed og Evighed. Timeligheden og Evigheden er, aandelig forstaaet, Størrelserne, der skulle veies. Men for at overveie maa Mennesket igjen selv være eller have et Tredie i Forhold til de to Størrelser. Dette er Valget: han veier, han overveier, han vælger. Kun kan det Tilfælde aldrig indtræde, som dog muligt kan indtræde med en Vægtskaal, at den angiver Forholdet som lige, at de tvende Størrelser veie lige meget. Nei, Gud være lovet, det kan aldrig skee, thi rettelig forstaaet har allerede det Evige en vis Overvægt, og Den, som ikke vil forstaae dette, han kan egentligen aldrig komme til at overveie.

Saaledes overveier et Menneske, førend han begynder, saaledes ved Begyndelsen af sit Liv. Endnu har han ikke megen Erfaring, ikke noget nøie Kjendskab til Timeligheden; han har kun i Fore-

ikke spilder sin Tid og øder sin Kraft i Snaksomhed med baade den Ene og den Anden, i Alvor spørger han dog en Forsøgt til Raads. Og Gud være lovet, saadanne Raadgivere, saadanne Vidner findes dog, om ikke blandt de Levende, saa blandt de Afdøde, og da først og fremmest i de hellige Skrifter. Maaskee læser da den Lidende hos Apostelen Paulus disse Ord:

Thi vor Trængsel, som er stakket og let, skaffer os en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.
(2 Cor. 4, 17.).

Disse Ord ville vi denne Gang gjøre til Opbyggelsens Gjenstand, idet vi betænke det for en Lidende Glædelige i:

at selv, naar den timelige Lidelse tynger meest, har dog Evighedens Salighed Overvægt.

Dog førend vi gaae over til nærmere at gjennemgaae Apostelens Ord, maae vi først gjøre een Bemærkning, der rigtignok synes overflødig, forsaavidt hvad den udsiger ganske følger af sig selv, men som dog maaskee, i Betragtning af hvad Erfaringen lærer om Menneskenes Liv, er vel værd at fremdrages. Det følger nemlig ganske af sig selv, at skal der være Mening i denne Tale, at et Menneske forvisses om, at, selv naar den timelige Lidelse tynger meest, Evighedens Salighed dog har Overvægt, da maa han veie paa den, han maa i Sandhed vaage over, at denne Evighedens Modvægt kommer for Alvor med i Betragtning. Ja, dette følger jo ganske af sig selv, og dersom det ogsaa fulgte ganske af sig selv, at ethvert Menneske gjorde det, da maatte jo ethvert Menneske være forvisset om, at Evighedens Salighed har Overvægt; thi kommer kun denne Tanke ret for Alvor med paa Vægten, saa skal den nok faae Overvægten. O, men hvor sjeldent er det maaskee, at et Menneske saaledes veier rigtigt. Og alligevel er der i Verden atter og atter Dag ud og Dag ind fra Morgen og til Aften idelig Tale om, at overveie og overveie, og dog gjælder det, at Den, som ikke har Evighedens Forestilling bestandigt som Vægtens anden Størrelse, han overveier Intet, han kan end ikke overveie. Thi at overveie det ene Timelige mod det andet Timelige, naar det Evige er udeladt, det er ikke at overveie, det er at narres, det er at spilde sin Tid paa og forspilde Saligheden ved at narres med Livets Barnestreger. Atter her viser det sig, hvor meget der ligger i det simple Ord: at overveie. Grundbetydningen af menneskelig

Overveien er, at veie mellem det Timelige og det Evige; i al anden menneskelig Overveien maa denne Grundbetydning være tilstede, ellers er Overveielsen, trods al Travlhed og opblæst Vigtighed, grundløs og intetsigende.

Mon nu virkeligen Menneskene leve saaledes, at de bestandigt tage Evighedens Tanke for Alvor med i Betragtning? Der er en Travlhed, en travl Arbeiden for og en travl Talen om Livets Fornødenheder, en Travlhed, som ganske synes at have glemt hvad det Fornødne er. Men hvis Du indlader Dig med disse travle Mennesker, da vil Du ideligt høre dem tale om Overveielse og Overveielse, om de end ganske have glemt Grundbetydningen af at overveie. Og den Lykkeligere, den mere Begunstigede, ham overtaler og bedaarer Timeligheden kun altfor let, saa det synes ham, at han har det saa godt, at han Intet mere behøver; eller hvis det desuagtet synes ham, at han ikke har det godt, saa er han dog saaledes bedaaret af Timeligheden, at det slet ikke falder ham ind at søge Grunden paa rette Sted. Men hvis Du indlader Dig med en Saadan, da vil Du ogsaa høre ham tale ideligt om at overveie og overveie, om Du end tillige let forvisser Dig om, hvor ganske han har glemt Grundbetydningen. Ak, saaledes leve maaskee Mange, de kalde sig endog Christne, skjøndt hvad der

dragne af sig selv, formasteligen ville lære Menneskene det Samme. De ville ganske afskaffe denne Forestilling om Evigheden og Evighedens Salighed, de ville lære Menneskene ved allehaande kløgtige Beqvemmelighedens Opfindelser at faae det saa lyst som muligt om dem i Timeligheden, at man da slet ikke mere skulde kunne see Evigheden. Eller hvis de end ikke ganske ville afskaffe Forestillingen om Evigheden og Evighedens Salighed, ville de dog saaledes nedværdige den, at der ingen evig Forskjel (ja, kan noget være mere meningsløst) bliver mellem det Timelige og det Evige. Hvilken Forskjel kan der da blive? Det synes dog uimodsigeligt, at som der mellem et Menneske og et Dyr er Menneskelighedens Forskjel, saaledes maa der være en evig Forskjel mellem det Timelige og det Evige; eller skulde maaskee Forskjellen være den, at de ikke vare forskjellige; eller kan Evigheden i al Evighed have nogen anden Forskjel fra det Timelige end Evighedens? Saadanne falske Lærere kan man vel ikke kalde Pharisæere; men hvad er dog egentligen værst: enten en Pharisæer, som nøiagtigt angiver den rette Vei, men rigtignok ikke selv gaaer ad den, en Pharisæer, efter hvis Ord jeg altsaa trøstigt kan tage og handle, medens jeg overlader til Gud, hvad der aldrig kan vedkomme mig, at dømme Hykleren, eller en saakaldet oprigtig Veileder, der rigtignok selv gaaer med ad den samme Vei, han anpriser Andre, men vel at mærke forandrer Veien, og selv gaaer med ad den anpriste — Vildfarelsens Vei?

Og nu den Lidende; naar han ikke agter paa, at denne Forestilling om Evigheden og Evighedens Salighed kommer for Alvor med i Betragtning, naar han, idet han veier Lidelsens Tyngde, slet ikke veier paa Saligheden: hvad Under da, at den timelige Lidelse faaer Overvægt, hvad Under, at han finder den tung, rædsom tung — ak, naar Evigheden engang veier ham, skal den vel finde ham for let; thi jo tungere et Menneske saaledes bliver, desto nærmere er han ved, at Evigheden vil finde ham for let. Eller hvis den Lidende dog en enkelt Gang tager denne Evighedens Tanke ligesom i sin Haand og veier paa den — men finder, at den ikke veier stort: hvad Under, at den timelige Lidelse tynger meest! Og naar saa den Lidende Øieblikket efter igjen kaster, og med Ligegyldighed, hiin Evighedens Tanke bort: hvad Under da, at han finder Lidelsen endnu tungere, tung indtil Fortvivlelse, naar ikke blot Lidelsen tynger, men han selv tynger med paa Lidelsen ved den formastelige Tanke, at han skulde være forladt af Gud — fordi han selv slap det Evige! Ak, hvad Under, om en saadan Lidende tilsidst søger Fortvivlelsens sidste Udvei og vil gjøre en Ende paa

denne Qval — ved at gjøre Begyndelsen paa, hvad der venter ham i Evigheden!

Efter denne sørgelige Betragtning lad os saa gaae over til at betænke Apostelens forelæste Ord; Paulus var dog vel den Mand, som forstod at veie og at overveie, sandeligen, fandtes der ikke Sviig i Christi Mund, da heller ei falsk Vægt hos en Apostel.

»Vor Trængsel, som er stakket og let, forskaffer os en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.« Altsaa Trængselen **forskaffer** en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed. Men naar Trængselen i ethvert Øieblik, altsaa og naar den timelige Lidelse tynger meest, forskaffer en saadan Vægt af Herlighed: saa har Saligheden jo Overvægt. Hvad der nemlig forskaffer Noget, Midlet, hvorved Noget erhverves, er fornuftigviis det Ringere, Formaalet det Høiere. Dette er en saa let fattelig, saa almindelig antaget og dog saa dybt grundet Tanke, at man anseer det for den sørgeligste, den afskyeligste Forvirring, at et Menneske vender Forholdet om og gjør Formaalet, Det, som i sig selv er Formaalet, til Midlet, gjør Sandheden, for Exempel, til et Middel i Pengebegjerlighedens, eller Æresygens, eller andre slette Lidenskabers Tjeneste. Den sædelige Tingenes Orden, der beskæftiger sig med hvad der i og for sig er Formaalet, lærer at

høiere end Midlet, at selv i Lidelsens tungeste Øieblik Bevidstheden om, at den forskaffer en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed, giver Saligheden Overvægt. Hvo som ikke vil forstaae og ikke vil troe dette, han bærer selv Skylden, han lader i Lidelsens tungeste Øieblik denne Bevidsthed udslukkes, Bevidstheden om, hvad Lidelsen forskaffer.

Thi naar tynger vel den timelige Lidelse forfærdeligst paa et Menneske? Er det ikke, naar det synes ham, at den ingen Betydning har, Intet forskaffer eller forhverver; er det ikke, naar Lidelsen, som den Utaalmodige udtrykker sig, er meningsløs og hensigtsløs? Klager vel Den, der vil stride i Væddekampen, klager vel han, om end Forberedelsen koster nok saa megen Anstrængelse, klager han, om den end er forbunden med nok saa stor Lidelse og Smerte? Og hvorfor klager han ikke? Fordi han, der dog løber paa det Uvisse, forstaaer eller mener at forstaae, at denne Lidelse forskaffer ham Seirens Priis; netop naar Anstrængelsen er størst og smertefuldest, da opmander han sig selv ved Tanken om Prisen, og om at denne Lidelse just vil tjene til at forskaffe ham den. Hvor mange Lidelser udholder ikke et Menneske, naar han forstaaer, at han derved forskaffer sig Udkommet, eller Ære, Riigdom, Elskovens Løn eller hvad vi nu ellers ville nævne! Men Sagen er denne, at her strækker endnu den timelige Forstand til, eller Mennesket mener dog, at den strækker til; Mennesket forstaaer eller mener dog at forstaae, at Lidelsen forskaffer ham det Attraaede — ak, det Attraaede, der er saa uendeligt ringere end en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed. Naar derimod Lidelsen saaledes omslutter et Menneske, at hans Forstand ikke mere vil have med al denne Lidelse at skaffe, fordi Forstanden ikke kan begribe, hvad Lidelsen skulde kunne forskaffe; naar den Lidende Intet kan begribe af denne mørke Tale, hverken Lidelsens Grund eller dens Hensigt, hverken hvorfor han skal saaledes hjemsøges fremfor Andre, eller hvortil det skulde gavne ham, — og han nu, der han afmægtigt føler, at han ikke kan kaste Lidelsen af sig, oprørsk kaster Troen fra sig, ikke vil troe, at Lidelsen forskaffer Noget: ja, da kan Saligheden vistnok ikke have Overvægt, da den er ganske udeladt.

Fastholder derimod den Lidende, hvad Forstanden vistnok ikke kan begribe, men Troen derimod holde fast ved, at Lidelsen forskaffer en stor og evig Vægt af Herlighed: da har Saligheden Overvægt, da holder den Lidende ikke blot Lidelsen ud, men forstaaer, at Saligheden har Overvægt. Den Indsigt, der begriber, at Lidelsen forskaffer Noget, giver Timelighedens Udholdenhed; men

Troen mod Forstand, at Lidelsen, der synes idel ond og unyttig Møie, forskaffer en stor, evig Vægt af Herlighed, giver Evighedens Udholdenhed. Medens stundom en Lidende finder Trængselen, hvori han er stedt, til at udholde, men bekymret frygter, om den dog i næste Øieblik ikke kunde blive uudholdelig: da er der aabnet enhver Lidende Adgang til en anden Art af Betryggelse end den svigefulde, der svigefuldt bygger paa en menneskelig Sandsynlighed, den nemlig, at ville troe, at Lidelsens Tungeste forskaffer en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.

Altsaa har, selv naar den timelige Lidelse tynger meest, dog Saligheden Overvægt. I hvilken Forstand Apostelen siger, at Lidelsen forskaffer hiin Herlighed, ville vi her ikke videre udvikle, det vedkommer ikke denne Tales Gjenstand; kun være det erindret, at det da paa ingen Maade kan være i Fortjenstlighedens Forstand, thi da maatte det kunne begribes, at Lidelsen forskaffer Saligheden, og da maatte igjen Saligheden kunne begribes, siden det kunde begribes, at den fortjentes, men i saa Fald vilde Talen netop ikke være om en evig Salighed, thi den evige Salighed kan kun troes, og netop derfor kan den heller ikke fortjenes. Dog denne Udvikling ville vi ikke nærmere forfølge, men dette staaer fast: Lidelsen forskaffer en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed — altsaa har Saligheden Overvægt.

det er en Lykkens Yndling, der taler om en lille Smule halvtimes Trængsel. Meningen af det apostoliske Ord er derfor ikke ganske ligefrem, men omtrent denne: »troende forventer jeg en saadan over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed; for mig er Evighedens Salighed et saadant Gode, at jeg i Sammenligning dermed kalder 30 Aar i allehaande Lidelse en Trængsel, som er stakket og let.« See, dette er en apostolisk Tale; thi der høres mangen fad Lovtale over Evighedens Salighed, som i prunkende Udtryk og smægtende Skildring vil gøgle for Sandsen — Sligt forstaaer en Apostel sig ikke paa, men han forstaaer, at den bedste Lovtale over Evighedens Salighed er, at den er et saadant Gode, at den Talende i Betragtning af den kalder saadanne Lidelser en Trængsel, som er stakket og let.

Altsaa det er Sammenligningen, der gjør, at 30 Aars Lidelser er en Trængsel, som er stakket og let. Men at sammenligne, det er jo ogsaa at veie. Kun veier Sammenligningen ikke saaledes, at den holder de tvende Størrelser langt ude fra hinanden, den bringer dem tvertimod saa nær sammen, at Salighedens Tilstedeværelse forandrer Udtrykket om Trængselen. Fordi Tanken om Saligheden er nærværende, fordi Saligheden er tilstede: derfor taler Apostelen saaledes om Trængselen. Men dette er jo ganske i sin Orden. Gjør ikke en Konges Tilstedeværelse, at man taler ganske anderledes end ellers om det Samme! En Gjenvordighed, som man ellers vilde fortrædiges ved og knurre over i Dagligstuen, om den siger man i Kongens Nærværelse: Deres Majestæt, det er en Ubetydelighed. I den Elskedes Nærværelse taler man anderledes end ellers om det Samme. Hvad der vilde forstyrre En til daglig Brug, derom siger man i den Elskedes Nærværelse: o Kjære, det er Smaating. Og at forandre sin Tale og fremfor alt sit Sind saaledes, kalde vi undersaatlig Ærbødighed for Kongens Majestæt, vi kalde det Forelskelsens Festlighed i Forhold til den Elskede, vi kalde det Høitidelighed i Forhold til det Høieste, og i de mindre Forhold kalde vi det Høflighed. Høflighed ligger først og sidst i at agte paa, at der er Nogen tilstede, og hvem det er, der er tilstede. Men Evighedens Salighed, og naar den er tilstede i Tanken om den: ak, hvor ofte er ikke her, for ikke at sige det haardere, en Lidende uartig nok til ikke at agte paa den, til at lade som var den ikke tilstede — thi i Tanken kan den jo altid være tilstede.

Men altsaa har Saligheden Overvægt. Den Lidende, der beflitter sig paa at tale det himmelske Hofsprog, han forstaaer, at

den har Overvægt. Luther har etsteds sagt, at en Christen maa bære Korsets Hofdragt; men mon han da ikke ogsaa bør være øvet i og øve sig i af Hjertens Grund at kunne tale det himmelske Hofsprog. Thi, som sagt, gavmundet at gyde Ord om Salighedens Herlighed, er forfængelig og daarlig Tale; men ligesom med sammenpressede Læber, istedenfor ligefrem at tale om Saligheden, ved paa en anden Maade at tale om sit Livs Trængsler at vise, at man taler om Saligheden: det er Hofsproget.

Men det tales kun af Hjertets Grund, thi dette himmelske Hofsprog indeholder ingen Usandhed, som man vel ellers og med Rette taler om Hofsprogets smigrende Usandhed, det er ingen Talemaade, som Hofsproget ellers, o nei, det er ene og alene en Tænkemaade. Det er jo derfor ganske efter Ordene sandt, hvad Apostelen siger. Denne vor Trængsel er stakket og let; eller er da vel 70 Aar en Evighed, eller er ikke netop 70 Aar en stakket Tid mod en Evighed! Og maa den ikke være let, naar der paa samme Tid bæres Forventningen om den store Vægt af Herlighed, om den dog kun er let, netop forsaavidt den store Vægt gjør den let! Er Trængselen ikke let, hvad veier vel den tungeste Lidelse mod en evig Vægt af Herlighed! Thi der spørges jo ikke om, hvad den tungeste Lidelse veier, men om hvad den veier mod en evig Vægt af Herlighed.

Han glemmer aldrig, hvad Begeistringen forstaaer, at det er et Ærens Forhold han har til Sagen, og at dette, om han seirer eller han lider, har slet Intet med dette Forhold at gjøre; Forholdet bliver uforandret, han har den Ære at seire i denne Sags Tjeneste, eller han har den Ære at lide i denne Sags Tjeneste. Eller er dette ikke den høihjertede trofaste Hofmand, han, der følger en styrtet Keiser i Landflygtighed, og, naar den keiserlige Majestæt er klædt i Armod, dog endnu med samme Underdanighed og Hylding, som engang i Paladsets Sale, siger: Deres Majestæt, fordi han ikke krybende har kjendt Keiseren paa Purpuret, og derfor høihjertet kan kjende ham i Pjalterne.

Og saaledes ogsaa med dette Gode, der er Evighedens Salighed. Troskaben er, at man tænker og taler eens derom, medens Alt forandrer sig, at man ikke i Timelighedens gode Dage indsmigrende vil tale med høie Toner om dette Gode, og troløst mod det Evige og forrædersk mod sig selv forandre Sproget paa Lidelsens Dag. Ak, thi heri er Forskjellen, at det dog vilde bedrøve Keiseren, om Hofmanden forandrede sig; men Ingen indbilde sig, at Evighedens Salighed lider ved, at et Menneske, troløs mod den, bliver sin egen Forræder. Altsaa, dersom et Menneskes Liv er temmelig ukjendt med Gjenvordigheder, nu ja, der er kun Eet at sige om Himmelens Salighed; men dersom han forsøges i alle-haande Lidelser, der er atter kun Eet at sige, thi dette Gode bliver uforandret, og forandres ikke ved Lidelsen, men forandrer tvertimod Lidelsens Tungeste til en Trængsel, som er stakket og let.

Er dette ikke at have Overvægten, ja er det ikke at have saaledes Overvægten, at Lidelsen egentligen ikke kan veies sammen paa Vægtskaal med den evige Vægt af Herlighed, fordi nemlig der ikke behøves en stor Vægt af Evighedens Salighed, men den mindste Deel af den er en stor og evig Vægt! Og saa dette er indeholdt i det apostoliske Ord. Vor Trængsel, det er sige denne Timelighedens Trængsel, som er stakket og let, forskaffer en evig Vægt: men saa har jo Saligheden ikke blot Overvægt, men Forholdet er et saadant, at de tvende Størrelser ikke kunne veies sammen. Lad os forstaae hinanden. Man siger jo ordsprogligt, at et Pund Guld og et Pund Fjær veier ligemeget; dette er jo ogsaa sandt, men man tilføier dog vel ogsaa, at i anden og vigtigere Forstand kan disse tvende Størrelser ikke veies sammen, og hvorfor ikke, fordi Vægtskaalen ikke kan angive, det ene Pund er Guld, det andet Pund Fjær, altsaa fordi Guldet

har et særegent Værd, som gjør den ligefremme Veien af G
Fjær med hinanden meningsløs. Saaledes ogsaa med de
her opgivne Størrelser. Forskjellen er ikke den mellem Sa
og Lidelse, men den mellem evig Salighed og timelig L
Forholdet er dette Misforhold; og at det er et Misforhold
sig allertydeligst derved, at Forholdet mellem timelig Lyksa
og evig Salighed er det samme Misforhold, at timelig Lyksa
er for Intet at regne mod evig Salighed, og saaledes ogsaa
paa samme Maade timelig Lidelse. Timelig Lidelse og evig
hed ere ikke blot ueensartede saaledes i Væsentlighedens Fo
som Guld og Fjær, men ueensartede i den uendelige Væsentl
Forstand; den mindste Deel af Evighedens Salighed veier ue
mere end den længste jordiske Lidelse.

O, hvilken ubeskrivelig, over al Maade stor Glæde! A
Lidende dog vilde fatte den, vilde troe den, vilde forstaae,
naar den timelige Lidelse tynger meest har dog Saligheden
vægt; at den Lidende dog vilde veie rigtigt, ja endnu mer
han ikke blot ikke synker under Lidelsens Tyngde, men s
segner under Salighedens Overvægt, saa han i Forudføle
denne Salighed slaaer ligesom Vægtskaalen i Stykker og sige
er end ikke Tale om at veie. Men hvor sjelden fandtes en
[illegible]

ļanske anderledes modig i Jordlivets Farer, end nogen Romer, ıvad Andet end at han kjendte en større Fare, men ogsaa en evig ialighed! Og hvad gjør vel denne Slægt saa frygtagtig, selv i ordlivets Farer, hvad Andet, end at den ikke kjender den høieste 'are! Og hvilken er vel denne Slægts største Skyld, hvilken anden, nd at den ikke agter Evighedens Salighed! Mon Menneskene kulle undflye Straffen; siger ikke Skriften: »hvorledes skulle e undflye (Straffen), de, der ikke agte saa stor en Salighed« Hebr. 2, 3.)!

Dog, denne Tales Hensigt er jo ingenlunde at dømme, den ınsker kun, at Menneskene vilde dømme anderledes; denne Tale il kun forkynde Lidelsernes Evangelium, hvad den Talende sande-igen ikke selv har opfundet, hvad han sandeligen heller ei mener ıt have Fortjeneste af at forkynde — thi dertil er det for glæde-igt. Man kan maaskee have Fortjeneste af at forkynde denne ller hiin timelige Sandhed; men Evighedens Sandhed og Salig-hedens Glæde er for glædelig til at der kan blive Plads for For-tjenstlighedens kummerlige Mellemregning. Om et Menneske i idel Opoffrelse, i de tungeste Lidelser vedblev uafbrudt at forkynde lenne Glæde, han har dog ingen Fortjeneste, thi det Glædelige er o just, at selv naar den timelige Lidelse tynger meest, har dog aligheden Overvægt. En timelig Sandhed maa finde sig i at have n Mellemregning med sine Forkyndere; men Evighedens Salighed ier en General-Qvittering, der gjør Mellemregning utænkelig, thi elv naar Lidelsen tynger meest, har dog Saligheden Overvægt.

VII.

Af Frygt for Mennesker, af Hensyn til verdslig Fordeel
og nedrigt ikke at turde være sin Forelskelses Gjenstand bek
for Verden, er vistnok Noget af det Afskyeligste og Foragte
der kan siges om et Menneske; og det, af Frygt for Menne
af Hensyn til verdslig Fordeel feigt og nedrigt ikke at turde
sin Tro og sin Troes Gjenstand bekjendt i Verden, — det Af

iar Christus fordret Bekjendelsen, og ikke saaledes har len. Han har tvertimod egentligen fordret, at der i h ere skal være den Inderlighed, at det følger af sig s jendelsen — naar den fordres; thi den samme Ind gsaa være taus og Gud ligesaa velbehagelig, men de ande Inderlighed kan visseligen ikke være taus — elsen fordres. Sandeligen, hvor skulde ogsaa Troen stærk nok i et Menneske til at troe til Salighed, stærk es nok i denne Henseende (ak, dette er vel omtrent igste Art af Hensynsløshed, den, ikke at tage Hensyn Indbildninger om Fortjeneste, eller til sine Lidenskab dende Paafund, eller til den i Skyldens Bevidsthed Indbildnings Skrækkebilleder — men uden denne H kan man ikke troe til Salighed), naar den ikke var st synsløs nok til at turde bekjende — om det fordres.

Enhver sand Christen har derfor ogsaa altid vær naar det fordredes, at bekjende sin Tro; han har ik er just priseligt, ikke forfængeligt og selvisk søgt Leili hellere i inderlig Bekymring forvisset sig om, at han, Gud, var villig dertil, naar det fordredes. Saaledes var da Verden om Christendommen var Hedenskab, og paa enhver Maade opfordret til at bekjende sin Tro fordi det at bekjende sin Tro var det Samme kynde Christendommen. Da var der ogsaa Fyrigh bonhed til at bekjende; det æredes høit af de Chris skjøndt alle Bekjendere af den samme Tro, dog udn ede Nogle med Navnet Bekjendere, hvilke vel ikke son offrede Livet, men dog forsøgtes i Bekjendelsens mar hine Tider var Bekjendelsen ubetinget fordret af Enhv var det Verden vilde, den vilde tvinge de Christne til at de ikke vare Christne. Hedenskabet vilde behandle som Forbrydere, og da vilde man (hvad flere af Kirk klart og skarpsindigt har udviklet), ikke som eller bryder, at han skal tilstaae og bekjende sin Brøde, n man fordrede af den Christne, at han skulde bekjende var Christen.

Men har Forholdet dog nu ikke forandret sig, stendommen er trængt seierrig igjennem, nu, da Alle

Bekjendere; den gamle Kirke skælnede mellem »Bekjend Martyrer.

nu da mindst af Alt Fordringen er den, at man skal bekjende, at man ikke er Christen, hvilket jo uomtvisteligt er den høieste Opfordring til at bekjende, at man er det. Lad os med Rolighed og Sindighed betænke denne Sag. Thi er det Gud, der giver Krafts og Styrkes Aand, saa er det ogsaa den samme Gud, der giver Sindigheds Aand«, og bliver end nedrig Feighed og Menneskefrygt til enhver Tid lige afskyelig, saa er dog Hidsighedens Overdrivelser, en »Iver uden Viisdom« ikke mindre fordærvelig og stundom vel i sin Grund lige saa afskyelig, lige saa gudsbespottelig. Naar en Christen blandt Hedninger bekjender Christum, da er det at bekjende det Samme som at forkynde Christendommen for Mennesker, som ikke kjende den. En saadan Bekjendelse indeholder ingen Dom over Hedningerne: at de ikke ere Christne, thi Hedningerne udgive sig ikke for at være Christne. Naar derimod den Christne lever blandt Christne, eller blandt Mennesker, som alle sige sig at være Christne, da er det at bekjende Christum ikke det Samme som at forkynde Christendommen (thi de, til hvem Bekjendelsen henvender sig, ere jo underviste i Christendommen, sige sig selv at være Christne), men det er at dømme Andre, dømme dem, der sige sig at være Christne, at de kun udgive sig for at være Christne, altsaa dømme dem, at de ikke ere Christne, altsaa dømme dem mildest for Letsindighed og Tanke-

hans Nærværelse, da vilde han vedstaae og bekjende sine Følelser. Men lad os tænke Forholdet noget forandret. Denne Mand er da samlet med flere Andre, og hiin Spise sættes frem. Idet den bydes om, siger hver især af Gjesterne: »denne er den herligste og kosteligste af alle Spiser.« Rigtignok opdager hiin Mand, om hvem vi tale, med Forbauselse, eller han mener dog at opdage, at Gjesterne ikke spise af denne Ret, at de lade den gaae urørt forbi, at de holde sig til andre Retter, medens de dog sige, at hiin Ret er den herligste og kosteligste: er i saa Tilfælde Manden opfordret til at vedstaae sin Overbeviisning? Der er jo Ingen, som siger ham imod, Ingen, der siger Andet, end hvad han siger. Dersom han da i denne Anledning høitideligt vedstaaer sine Følelser, saa er der enten ingen Mening i hans Adfærd, (forsaavidt det er meningsløst i Anledning af, at alle Andre sige det Samme, at bekjende sin med deres eenslydende Overbeviisning, da dette jo ikke er at bekjende men at stemme i med,) eller ogsaa vil han dømme de Andre, at de ikke mene hvad de sige. Og saaledes ogsaa med det at bekjende Christum blandt Mennesker, der sige sig at være Christne, naar vi da erindre det Ufuldkomne ved Billedet, at man nemlig sandselig kan forvisse sig om, hvorvidt et Menneske spiser eller ikke af den Ret, han saa høiligen priser; men i aandelige Forhold kan dog egentligen kun Hjertekjenderen vide, hvorvidt et Menneske ikke mener hvad han siger. Det er meget muligt, at en Christen med Forbauselse opdager eller dog troer at opdage, at mange Mennesker, som alle sige at det at være Christen er det høieste Gode, og at de selv ere Christne, synes at bryde sig saare lidt om dette høieste Gode; men dersom han deraf tager Anledning til at bekjende Christum, saa er hans Bekjendelse ikke at forkynde Christendommen, men den er: at dømme Andre. At bekjende, saaledes som Bibelen og Kirken bruger dette Ord, forudsætter en Modstand, forudsætter, at der er Nogen, som siger imod. Men dette var jo ikke Tilfældet, derimod meente han at opdage, at der var Mange, som modsagde sig selv eller ikke meente hvad de sagde. Han bekjender altsaa Christum ikke i Modsætning til dem, som negte Christum, men i Modsætning til dem, som ogsaa bekjende Christum, det er, han dømmer de Andre, at deres Bekjendelse er en Usandhed, det vil sige, ikke at det er usandt hvad de sige, thi de sige jo det Sande, men at det sande Udsagn ingen Sandhed har i dem. Om Nogen er opfordret til saaledes at bekjende Christum, at man derved frakjender Andre ham, hvis Udsagn dog er det Samme, er et ganske andet Spørgsmaal, til hvis Besvarelse man ikke ligefrem kan beraabe sig paa

den første Christenhed; det er et ganske andet Spørgsmaal, som vistnok Enhver gjorde vel i alvorligen at betænke. Thi hvilket Svaret nu end bliver, aldrig kan det blive et saadant, at deraf følger, at han skulde være fritagen fra at gjøre, hvad der staaer i hans Magt for at hjælpe Andre fremad i Christendommen. Men dette er ikke at bekjende Christum: at lære, at veilede, at fremskynde Andre, med hvem man har det Væsentlige tilfælleds i en almindelig Bekjendelse af Christendommen. I hine Tider, da Christendommen stred med Hedenskabet, som negtede Christum, og da enhver Christen var opfordret til for Verden at bekjende Christum, faldt det vist aldrig de Christne ind i deres indbyrdes Forhold til hinanden at bekjende Christum, fordi den enkelte Christen, der i Forhold til Christne vil paatage sig at bekjende Christum, han anmasser sig at negte, at de Andre ere det. Dette maa derfor bestandigt erindres, at hvad der, saa længe Christendommen er omgiven af Hedenskab, er eenstydigt med at forkynde Christendom, at det saa let i Christendommen bliver sekterisk Opblæsthed og Anmasselse.

Imidlertid følger det ingenlunde af det her Udviklede, som kun indeholder den fornødne Forsigtigheds Anpriisning, at det Tilfælde ikke kunde hænde midt i den saa kaldte Christenhed, at en Mand nødsagedes til at bekjende Christum. Dog derom ville vi

Hensyn mellem Menneske og Menneske indbyrdes mangfoldiggjøres, efterhaanden som den idelige Sammenlignings misundelige og frygtagtige Smaalighed griber smittende om sig: er det destoværre som om Alt sigtede til at qvæle Frimodigheden i Menneskene. Paa samme Tid som der kæmpes for at styrte Herredømmer og Regimenter, synes man af al Kraft at arbeide paa at udvikle mere og mere den farligste Trældom: Smaalighedens Menneskefrygt i Forhold til Ligemænd. Ak, en Tyran (hvis der ellers er nogen saadan, og hvis det ikke snarere er en gammel Fabel man opfrisker for Heltebedriftens Skyld med at styrte ham), ham kan man dog vel nok faae styrtet, ham er det i det mindste muligt, ja let at sigte paa. Og Menneskefrygt i Forhold til Herskere og Mægtige er dog nok i disse Tider at betragte som en gammel Krønike; i ethvert Tilfælde er der jo Mange, som i denne Henseende kæmpe mod Faren — saa er Faren vel heller ei synderlig. Thi et uerfarent Menneske slutter maaskee troskyldigt saaledes: den Fare, mod hvilken Mange kæmpe, den maa vist være stor, siden der er saa mange Kæmpere; men den lidt Erfarnere slutter maaskee sandere saaledes: den Fare, mod hvilken Mange kæmpe, den er neppe stor — siden der er Mange, thi »Mange« er hvad man sidst seer, hvor der er en stor Fare at bekæmpe. Men hiin onde Aand, Smaalighedens Menneskefrygt i Forhold til Ligemænd og Ligemands Tyranniet, denne onde Aand, man selv maner frem, og som ikke boer i noget enkelt Menneske eller er noget enkelt Menneske, men skjult sniger sig om og søger sit Bytte, snoer sig ind i Forholdet mellem Menneske og Menneske: denne onde Aand, der egentligen vil afskaffe hver Enkelts Forhold til Gud, er saare vanskelig at udrydde. Man veed næsten ikke af, at det er en Trældom, man udvikler: det glemmer man af Iver for at gjøre Menneskene frie ved at styrte Herredømmerne. Man veed næsten ikke af, at det er en Trældom: hvor skulde det ogsaa være muligt at være Træl i Forhold til Ligemænd? Dog læres der rigtigt, at hvad et Menneske ufrit er afhængigt af, dets Træl er han ogsaa; men vor frihedselskende Tid tænker anderledes, den tænker, naar man ikke er afhængig af en Hersker, saa er man heller ikke Træl, naar der ingen Hersker er, saa er der heller ingen Træl. Man veed næsten ikke af, at det er en Trældom man udvikler, og netop dette gjør det saa vanskeligt at losrive sig fra den. Denne Trældom er nemlig ikke, at Een vil undertrykke Mange (saa bliver man nok opmærksom), men, at de Enkelte, idet de glemme Forholdet til Gud, blive bange for hinanden indbyrdes, at den Enkelte bliver bange for de Flere eller de Mange, hvilke igjen hver især af Menneske-

frygt, glemmende Gud, holde sammen og danne: Mængden, der giver Afkald paa det Evighedens Adelskab, som er indrømmet Enhver, at være en Enkelt.

I denne Henseende, som da i saa mange andre Henseender, kan et Menneske blive forsøgt i Verden, foranlediget til at maatte og skulle vedstaae en Overbeviisning; men aldrig skal han være ladet uden Veiledning, naar han blot søger den og paa rette Sted og hvor da, uden i den hellige Skrift. Vi læse saaledes i Apostlernes Gjerninger, at det blev Apostlene af Raadet forbudt at forkynde Christum. Apostlene lode sig dog ikke derved afskrække, men frygtede Gud mere end Menneskene, og forkyndte Christum. Derpaa lod Raadet dem gribe, og vilde have ladet dem dræbe, hvis ikke Gamaliel havde fraraadet det. Dog bleve Apostlene hudstrogne, og derpaa lod man dem fare. Men der de nu vare blevne hudstrøgne, saa læse vi i Apostlenes Gjerninger, 6, 41

saa gik de glade bort **fra Raadets Aasyn, fordi de havde været agtede værdige til at forhaanes for Christi Navns Skyld.**

hvor nu, hvad han har lært, udfolder sig for ham som paa en Skueplads. Det passer i Ynglingens ufordærvede Tanke saa ganske for hinanden: Sandheden, som han har lært den i dens reneste Skikkelse, og Verden, det er den Indbildningens Skueplads, som han selv danner. Saaledes maa Forholdet være mellem Sandheden og Verden, tænker Ynglingen, og saa gaaer han tillidsfuld ud i Virkelighedens Verden.

Men hvad faaer han der at see? Vi ville nu ikke dvæle ved al den Mangelfuldhed, og Middelmaadighed, og Ustadighed og Smaalighed, han her faaer at see, i den ham nu omgivende Verden; vi ville ikke standse ved de sørgelige Opdagelser, som Ynglingen gjør sig selv betræffende, hvorledes han heller ikke er Den han havde indbildt sig, hvorledes han lærer at sande, ak, ja maaskee vidtløftigt at fortolke dette Skriftord, »at han ogsaa selv er omgiven med Skrøbelighed« (Hebr. 5, 2.): vi haste til stærkere Optrin. Verden kan nemlig paa en dobbelt Maade fremvise det Omvendte af hvad en ufordærvet Yngling havde troet. Intet af disse Syn seer en Yngling uden Forfærdelse, og selv medens han opløftes ved det ene Syns guddommelige Herlighed, gyser han dog ved det første Indtryk af dette samme Syn, der jo kun ved det gudfrygtige Eftersyn er saa opløftende.

Ynglingen er underviist i det Sande og det Gode, i at elske det Gode for Sandhedens Skyld, og i at flye selv Skinnet af det Onde. Men nu viser Verden ham det Omvendte. Der er en Omvendthed, som man maa kalde Frækhedens; der gives Mennesker, som vende Begreberne om og, som Apostelen siger, »sætte deres Ære i deres Skam,« »rose sig af deres Skjændsel.« En Yngling maa see det med Rædsel; de ikke blot gjøre det Onde, men de end ikke skjule det; de ikke blot ikke skjule det, men de gjøre det aabenbare; de søge frem til Lyset, ellers mener man dog, at det Onde flyer Lyset; de opløfte deres Øine og kjendes just derpaa, ellers mener man jo dog, at den onde Samvittighed slaaer Øiet ned; de ikke blot gjøre det aabenbart, men de rose sig deraf, og »bifalde dem, som gjøre det.«

Men Verden kan ogsaa paa en anden Maade vise det Omvendte af hvad den ufordærvede Yngling troede; der er en anden Omvendthed, som vistnok indeholder den høieste Opløftelse, om den end er et saa forfærdeligt Skuespil, at det gyser i Ynglingen fordi

---

sætte deres Ære i deres Skam osv.] smlgn. Phil. 3, 19. »bifalde dem, som gjøre det«] Rom. 1, 32.

det dog ikke stemmer med hans skjønne Forestillinger.
naar det Gode maa lide i Verden for Sandhedens Skyl
Verden viser sig ikke at være den Gode værd, naar den Re
ingen Løn har ja lønnes med Forhaanelse og Forfølgel
Forvirringen tilsidst bliver saa stor, at man mener at gj
en Velbehagelighed med at forfølge Sandhedens Vidne: det
den Gode nødsages til at kalde Forhaanelsen Ære, nødsag
modsat Forstand, med Sandhedens evige Eftertryk at sætte
Skammen. Sligt er vistnok sjeldent faldet en Yngling ir
har sjeldent en Yngling formaaet at tænke sig; som oftes
turligst har Ynglingen hiin elskelige Godtroenhed, men de
ikke noget Saadant.

Naar da dette skeer, naar Begreberne rystes i en Om
der er rædsommere end et Jordskjælv, naar Sandheden h
dens Vidner forfølges, hvad saa? Maa saa Vidnet ligge u
Verden? Ja. Men er derfor Alt tabt? Nei, tvertimod.
os overbeviste om, og Beviis derfor behøves da ikke, thi
ikke Tilfælde, da er en Saadan heller ei Sandhedens Vidn
vi ere forvissede om, at enhver Saadan endnu i det sidste
har bevaret en Ungdommens Erindring om, hvad Ynglin
tede, og at han derfor for Gud har prøvet sig selv og F
om der dog ikke kunde ligge Feil hos ham, om det ikke
ligt, at det kunde blive, som Ynglingen forventede det, h

at bære Evighedens Ansvar for ikke at have handlet, at staae til Skamme i Evigheden, fordi han ikke ved Gud vandt Frimodighed til at forvandle Skammen til Ære.

Saaledes gjorde Apostlene, men de gjorde det **lidende.** Lad os strax sige det her, hvad vi atter og atter skulle gjentage, de gjorde det lidende; thi ellers blev denne Tale i sit Væsen en formastelig Løgn, og hvis Nogen tog efter den, i sin Følge den rædsomste Vildfarelse. — Efter at Apostlene vare blevne hudstrøgne »saa gik de da glade bort fordi de havde været agtede værdige til at forhaanes for Christi Navns Skyld.«

Der er i Verden hørt mangen forfærdende Tale om Menneskenes Vildfarelser og Synder (vi behøve blot at minde om hine gamle Propheter og Dommere) o, men selv den strængeste Straffetale er ikke saaledes forfærdende, som denne apostoliske Frimodighed. Thi selv den strængeste Straffetale indrømmer dog, at have et Fællesskab med de Mennesker, den straffer; just derfor er den saa stræng, for at de maatte forbedre sig; idet den straffer, indlader den sig med dem. Men det, at være bragt til den Yderlighed, at der kun er eet Middel tilbage: at takke Gud, at være glad, at det forundes En at blive forhaanet — det er, i Sammenligning med selv den strængeste Straffeprædiken, at tale i Tunger. Mon virkeligen Nogen uden Gysen kan tænke dette Forhold; thi hvis en saadan Tale ikke er Afsindighed, og i saa Fald er den uden for al Regel, saa er den enten Frækhedens Høieste eller Frimodighedens Vidunder. Naar man skulde skildre den meest fordærvede og forvirrede Tid, mon man kunde skildre den sandere, men ogsaa skrækkeligere end ved at sige: Fordærvetheden og Forvirringen var en saadan, at den nødsagede den Gode til at streife Frækhedens Grændse, nødsagede ham til at rose sig af Forhaanelsen! Men paa den anden Side, hvis man vilde udfinde det tilforladeligste Udtryk for at det Gode altid har Seiren, hvilket Udtryk er da mere tilforladeligt end dette: Frimodigheden formaaer lidende at tage Magten fra Verden, og har Magten at forvandle Forhaanelse til Ære, Seier til Undergang! Thi naar vi sige dette, da tale vi jo ikke om, at den Gode engang i en anden Verden skal seire, eller, at hans Sag engang skal seire i denne Verden; nei, han seirer, medens han lever, lidende seirer han endnu i levende Live, han seirer paa Lidelsens Dag. Naar al menneskelig Modstand optaarner sig, ja naar en Verden reiser sig imod ham, han er den Stærkere; end ikke Sprogets Magt kan holde ham, han ligesom gjennembryder Sproget, han trænger ved Gud frimodigt frem, til at tvinge Æren ud af Skammen, Seiren ud af Undergangen. Men

er det ængsteligt at see en Søvngænger, der vistno
uhyre Sikkerhed over Afgrunden, men dog ogsaa p
lig Maade: saa er det heller ei uden Gysen man
stoliske Sikkerhed, der, paa Høiden af Afsindighed
frimodigt i Tunger.

Naar Apostelen Paulus siger: »mig er det
dømmes af en menneskelig Ret«, da er dette vis
mægtige Ord, som man sandeligen ikke letsindig
efter, thi vi behøve vel ogsaa at tage Hensyn til
Dom: men Ordene ere dog mere menneskelige. M
Gud fordi man blev hudstrøgen, at rose sig af at
haanet: det er Forfærdende, og det er jo ogsaa at
neskelige Dom for mindre end lidet, for mindre e
saa forfærdende, at vi uden Svigefuldhed, der blot
drage sig Farer, med sand Oprigtighed tør sige:
vi ikke forsøgtes saaledes, ikke bragtes i Afgjø
gjaldt om denne Frimodighed. Thi der er jo
Apostlene ikke Tale om Klynkerie over Ubetydelig
om nogle enkelte fordærvede og frække Mennesker
have været til enhver Tid, medens der saa igjen
hvilke man baade ønsker og har Sprog og Begreb
Apostlene stode ene med en Verden mod sig; de
blot hvad man kalder de Slette, nei, det var den

fra det Apostoliske! Den Begeistrede anseer jo Besiddelsen af de jordiske Goder for Vinding, om han dog er villig til at opgive den og bære Tabet — det Apostoliske er, at ansee Besiddelsen for Tab. Dersom Nogen er begeistret nok til at ansee alle jordiske Goder for Intet at være, ja, saa er Verden ikke langt fra at ansee en Saadan for afsindig. Og dog er denne Begeistring endnu ikke det Apostoliske; thi Apostelen regner ikke blot de jordiske Goder for Intet at være, men anseer dem endog for Tab. Altsaa, som ellers et Menneske tragter efter Formue, Ære, Anseelse, saaledes tragter en Apostel at undflye disse Goder; thi deri ere vi jo Alle enige, Apostelen med, vi ville Alle gjerne undgaae Tab — kun er igjen Uenigheden saa stor, som den er mulig, thi vi forstaae ved Tab lige det Modsatte af, hvad Apostelen forstaaer derved.

Men glædeligt er det dog, ubeskriveligt glædeligt, at Frimodigheden saaledes har Magt til at seire, saaledes formaaer, tiltrods for Sproget og alle Mennesker, at stemple Begreberne og, lad os ikke glemme dette, — med Guddommens ægte Mærke, saa det vi, eenfoldigt og klynkende, kalde Tab, er for den seierrige Frimodighed Vinding, saa det Verden oprørsk kalder Skam er Ære, det Verden barnagtigt kalder Undergang er Seier, saa det Sprog en heel Slægt i indbyrdes Overeensstemmelse taler dog er bagvendt, og der er kun eet eneste Menneske som taler det menneskelige Sprog rigtigt, han, som hele Slægten er enig om at støde fra sig.

Men da det er i Anledning af, og med stadigt Hensyn til hine Ord i Apostlernes Gjerninger, at vi have fremdraget dette Glædelige, at Frimodigheden ved Gud har denne Magt: saa lad os ogsaa stræbe at forstaae Apostlene, og hvorledes Apostlene forstode sig selv deri. Thi vistnok skal der tales over saadanne Ord, og over saadanne Troens Undergjerninger i Frimodighed. Der skal tiltrods for al den feige Kløgt, der vil lære Menneskene Udflugter og Beregninger, tales frimodigt og uforbeholdent; thi gudeligt skal hver Den være evigt ansvarlig, der understaaer sig at forkynde Verdslighed. Der skal tales saa det, om muligt, maa gyse i Enhver, der formasteligen vil vove sig ad saadanne Veie, men ogsaa saaledes, at det forfærdende skal minde os Andre om, hvorledes Christendommen har maattet stride i Verden, at vi da, hvis i Sandhed blidere Vilkaar undes os, med ydmyg Taknemmelighed maa prise Gud, men ogsaa ære Apostlene paa den rette Maade, ære dem ved uden nogen Fortielse oprigtigt at tilstaae, at det er en Udmærkelse for Gud at benaades med saadanne Lidelser, men ogsaa uden nogen Fortielse oprigtigt tilstaae, at Udmærkelsen er en saadan, at Kjød og Blod helst vil være fri derfor. Thi dette

er Falskmaal, naar man taler leflende om en Apostels Udmærkelse. ret som var den, liig Penge eller Begavethed, Noget Enhver nok gider have — istedenfor, at den er Lidelsernes Hemmelighed, saa visseligen næsten Enhver vilde betakke sig for at blive dette Udmærkede, naar Betingelsen er, hvad den jo var, for ramme Alvor at blive, hvad en Apostel blev, et »Udskud i Verden, et Skuespil for Verden.« Just derfor sige vi, hvad man lærer af Apostlenes Exempel, at Frimodigheden lidende formaaer dette Vidunderlige: vil Frimodigheden være handlende formaaer den det ikke. Men Apostlene vare jo ogsaa bestandigt lidende; de havde ikke blot Lidelser, thi det kan den ogsaa have, der er Handlende, men deres hele Fremgangsmaade var en Liden, deres Optræden var en Liggenunder; de prædikede ikke Oprør mod Øvrigheden, tvertimod de anerkjendte dens Magt, men lidende adløde de Gud mere end Mennesker; de fordrede ikke at fritages for nogen Straf, de knurrede ikke fordi de leed Straf, men straffede vedbleve de at forkynde Christum; de vilde Ingen tvinge, men selv undertvungne seirede de netop ved at lade sig undertvinge. Naar Forholdet ikke er dette, kan Frimodigheden heller ikke gjøre Vidunderet; thi det Vidunderlige er netop, at det for Alle seer ud som Undergang, medens det for Apostelen er Seiren. Naar Frimodigheden er mindre, da vil den handle, da vil den have Ret, den vil tvinge

ved dem beskæftiger dem egentligen ikke, og i det høieste kun som en Anledning til at søge ind i Guds-Forholdet, i hvilket de ganske fortabte ene have deres Liv. Paulus dømmer ikke Kong Agrippa, han angriber ham ikke med sin Tale, han saarer ham ikke med et Ord, tvertimod, han skaaner ham, hans Tale er mild og Forsonlighed, naar han siger: jeg vilde ønske, at ikke alene Du, men Alle, som høre mig idag, maatte blive saadanne som og jeg er, undtagen disse Lænker. En Apostel lider, han strider ikke med Menneskene; det er ikke fordi han stolt og fornemt opløfter sig over deres Angreb, o, ingenlunde, men det er fordi han alene er beskæftiget med sit eget Forhold til Gud. Dette er paa eengang det evig sikkre Adspredelsesmiddel under Lidelse, men ogsaa den høieste Opløftelse. Naar hele Verden samler al sin Magt mod en Apostel, den kan ikke komme til at stride paa lige Vilkaar med ham, thi en Apostel har bestandigt et Tredie, som ene og alene er ham Hovedsagen, er ham Alt: Forholdet til Gud. See, at henrettes, menneskeligt talt, uskyldig, og dog døe med en Vittighed paa Læberne, det er den stolte Seier, det er Hedenskabets Triumph; og det er ogsaa det Høieste i Forholdet mellem Menneske og Menneske, men vel at mærke, naar Gud er udeladt, naar hele Livet og dets største Optrin dog i Grunden er en Leeg, fordi Gud ikke er med i Legen, thi er han med da er Livet Alvor. En Apostel derimod udelader alt Andet, glemmer alt Andet, seer det ikke, hører det ikke, fornemmer det ikke, men har ene Sigtet paa Gud; og derfor høres hiint ydmyge Ord af en Martyr: »jeg takker Gud, at det forundes mig, at jeg agtes værdig at blive korsfæstet.« Saadanne Ord siges ikke for at spotte Menneskene, nei, for denne ydmyge Martyr er netop Menneskene ikke tilstede, han har Intet med dem at gjøre, al deres Ondskab og Vankundighed beskæftiger ham ikke, han forlanger ikke at seire over dem, han vil ikke vise dem, at han dog er den Stærkere, o, nei, han vender sig til Gud, endnu i det sidste Øieblik, ikke uden Frygt og Bæven, om han ogsaa retteligen har fuldkommet sin Gjerning, men da ogsaa med Tillid og Hengivenhed, ydmygt takkende, at han blev agtet værdig til den forsmædelige Død. See, en rasende Mængde flokkes om Martyren; den troer, at det er dem og ham mellem hvem Sagen er, den haaner ham endnu i det sidste Øieblik, og venter da enten at høre Klageskrig eller stolte Ord af den Lidende. Det er skjult

---

Kong Agrippa] Ap. Gj. 26, 2–29. doe med en Vittighed paa Læberne] Sokrates, Platons Phædon 118 A.

for Mængdens Øine, at der er en Anden tilstede
saa, Martyren seer kun Gud og taler kun med
ja de lyde rigtignok som en Spot over den fo
men de ere ikke sagte saaledes, Martyren tal
takker, at han blev agtet værdig til denne Lidels
gjør Mirakler; han stiger ikke ned fra Korset,
endnu Vidunderligere, han skaber ved Frimodigh
Naar Sprogets høieste Udtryk neppe vilde st
betegne denne Martyrs Uskyld, og forsaavidt,
hans Fortjeneste, da føler han, netop fordi h
Menneskene at skaffe, men er for Gud, at han
neste har, han sønderriver sit Regnskab i Forho
han skjenker dem al deres Uret, og han takker
vi Andre takke for de gode Ting, saaledes tak
Naade at blive korsfæstet. Vidunderlige Sprog,
høiethed, paa Høiden ligesom af Afsindighed a
modighed! Thi, m. T., betænk det dog, hvad det
Gud for den Naade at blive korsfæstet! Og vi,
klage, naar Verden gaaer os lidt imod, vi, som
faae Ret, ere stolte af at have Ret, vi, der alt
være ærlige, maae tilstaae, at vi ere ikke lan
saadan Tale Afsindighed!

»Saa gik da Apostlene glade bort«, efter at

har Forestilling om, hvad det er, at have en Anskuelse af Livet og at leve i Kraft af den, og derimod ikke er vant til at leve paa en Narrestregs Uvisse. Og nu en Apostel! Han havde seet den Hellige blive korsfæstet, han havde seet hele Verdens Ondskab og Fordærvethed gjort aabenbare, da Herren og Mesteren blev forhaanet: med dette Indtryk gik Apostelen ud i Verden. Forsøg det da, om det er Dig muligt, at tænke det anderledes, end at denne Mand maatte ønske, at den samme Verden vilde behandle ham paa samme Maade, at denne Mand maatte mistrøstigt og dybt bekymret have anklaget sig selv, hvis han ikke blev forfulgt, medens han kun kunde befrygte Eet, om det dog ikke skulde være for stor en Ære at blive korsfæstet! Forsøg det, tænk Dig, at Den, som skulde forkynde Verden dette Budskab om, at den Hellige var bleven korsfæstet som en Forbryder mellem to Røvere, at denne Mand var klædt i Purpur og Herlighed, at denne Mand var i Besiddelse af alle Verdens Goder, denne Mand, som skulde forkynde en Korsfæstets Lære om, at hans Rige var ikke af denne Verden; forsøg det, hvis Du ellers blot kan holde Forsøget ud, hvis det ikke forbyder sig, fordi den blotte Tanke om noget Saadant lyder som en formastelig Spot over en Apostel. Men saa er det jo i sin Orden, at Apostlene i sand Oprigtighed for Gud vare glade ved at være blevne hudstrøgne. Eller tænk Dig, at den apostoliske Forkyndelse af Christendommen hurtigt havde, som det hedder, seiret, at en Apostel kunde have oplevet den Fare, hvori sildigere Slægter forsøges, at Magt og Herlighed og Vælde bødes dem — ikke for at lade være at forkynde Christum, men for at forkynde ham: mon egentligen en Apostel kunde have villet overtale sig til at forstaae dette, mon det ikke vilde have været ham ubegribeligt, at Herren og Mesteren skulde behandles som en Forbryder, og Discipelen, »der jo ikke er over Mesteren«, komme til Ære og Værdighed! Mon overhovedet en Apostel nogensinde vilde have forandret sig saaledes, at han, istedenfor at vedkjende sig en stridende Anskuelse af Livet og Christendommen, havde vedkjendt sig en seirende? Thi den seirende Anskuelse antager, at de Fleste, at Menneskenes Mængde i Gjennemsnit er af Sandheden; just derfor er det et Kjendetegn paa, at man er fortrinlig god, at man har Magten og Æren. Men den stridende Anskuelse lærer, at det Gode maa ligge under, og derfor blive dets Tjenere forfulgte, forhaanede, behandlede som Forbrydere eller som Daarer

---

ikke er over Mesteren] smlgn. Matth. 10. 24.

– ak, og just derpaa kjendes de, ak, og just derfor ville de ikke have Magten og Æren, thi deri ligger en usand Indrømmelse i Forhold til deres Anskuelse. Kun Den kan frimodigt være i Besiddelse af Æren og Magten, der holder sig overbeviist om, at Slægten i Gjennemsnittet er god, hvad jo ogsaa til sin Tid kan være Sandhed, saa det igjen bliver Kjendet paa Hidsighedens usunde Overdrivelse, ikke at ville have Æren og Magten, naar man fortjener at have den.

Apostlene vare glade ved at være blevne hudstrøgne, og de vare det i Oprigtighed. De have maaskee ogsaa tænkt paa hine Ord: ethvert Offer skal saltes. Der er en Fare, som Apostlene maaskee mindre vare udsatte for; thi i hine Tider gjaldt det da om Strid paa Liv og Død hver Dag og hvert Øieblik. Dog, lader os tænke denne Fare, for bedre at forstaae Apostlenes Glæde ved at forhaanes og forfølges. I fredeligere Forhold, naar Alt synes saa betrygget, naar Menneskene sige Fred og ingen Fare, naar Timeligheden ligesom bliver en Fortryllelse: da ligger den Fare kun altfor nær, at baade et Menneske selv er tilbøielig dertil, og at Andre hjælpe ham dertil, til at tage Aanden forfængeligt. Saa vil man, som det hedder, beundre Den, der er begavet, beundre hans sjeldne Fortrin, man vil glemme, at det er Alt Guds Gave, og hjælpe den Benaadede til ogsaa at glemme; saa tager man Ære

holde Nogen den Glæde, den seierrige Glæde, som er indeholdt i hiin Tanke, vi tør ikke fortie, at Frimodigheden har denne Magt. Men vi have heller ikke løst henkastet et løst Ord, vi have tvertimod efter Evne til Glæden føiet de alvorlige Betragtningers Tyngde, for om muligt at holde igjen. Thi denne glædelige Tanke er ikke som et saakaldet uskyldigt Lægemiddel, hvilket kan bruges paa enhver Maade uden Fare, og bruges mod en let Forkølelse; men den er som det stærke Lægemiddel, hvis Anvendelse ikke er uden Fare, men hvis rette Anvendelse ogsaa er frelsende fra en Sygdom indtil Døden. Sjeldent vil det vistnok blive Tilfældet i vore Tider, at et Menneske i Sandhed tør sige, at han lider for Christi Skyld, vi anbefale gjentagende den Sindighed, som betænker, at man dog ikke ligefrem tør beraabe sig paa Apostlenes Forhold til en hedensk Verden. Men bliver end dette det sjeldnere Tilfælde, saa kan det derimod ofte hænde, og det kan hænde ethvert Menneske, hvis han da ikke vil »unddrage sig til sin egen Fordærvelse«, at han kan komme til at lide for en Overbeviisning. Men man kan ikke retteligen stride denne Overbeviisningens Strid uden Frimodighedens Bistand. I Forhold til som Faren er, gives, det er vort Haab og vor Tro, ogsaa Frimodigheden fra oven; men selv i de mindre Farer behøves dog Frimodigheden. Og derfor, hvo Du end er, hvis Du har Noget, som Du kalder Din Overbeviisning (ak, og det var jo sørgeligt, om Du ikke havde det), og hvis det fordres af Dig at stride for den: da søg ikke Verdens og Menneskenes Bistand. Thi denne Bistand er dog forrædersk, stundom saaledes (og dette er endda ikke just det Farlige), at den skuffer og udebliver i det vanskeligste Øieblik, men ogsaa stundom (og dette er det i Sandhed Farlige) saaledes forrædersk, at den, naar den kommer rigeligt, qvæler den gode Sag; thi som maaskee mangen Sag er bleven tabt fordi Verdens Bistand udeblev, saa er ogsaa mangen Sag fordærvet, fordi Verden fik Lov at hjælpe med. Nei, søg Frimodigheden for Gud. Dersom Du maaskee lider for en Overbeviisning, eller Du bereder Dig til at lide for en Overbeviisning, eller Du med Alvor betænker, hvad der kan hænde et Menneske: da glæd Dig et Øieblik ved dette Glædelige, der var denne Tales Gjenstand; men tag saa ikke feil, forlyst Dig ikke ved det Glædelige, stræb hellere ret i Alvor at vinde Frimodigheden for Gud, saa kommer det Glædelige endnu rigeligere til Dig. En Overbeviisning er ikke Noget man skal haste med at bringe ud i

---

»unddrage sig til sin egen Fordærvelse«] Hebr. 10, 39.

Verden: ak, der er megen Forvirring og stor Skade afst
fordi en Umoden har bragt en umoden Overbeviisning
lad kun Overbeviisningen voxe i Stilhed, men lad den
men med Frimodigheden for Gud, da skal Du vel, i
der end skal times Dig, forvisses om, hvad Frimodigh
maaer. En Gløď i nogle Høvlspaaner slukker man m
Vand; men naar Ilden har faaet Tid til langsomt at
hele Huset, og den nu med et dybt Suk (saa er det
Virkelighed, saaledes ogsaa i den ved Billedet betegned
Virkelighed) paa eengang slaaer ud i Flammer — da si
folket: her er Intet at gjøre, her har Ilden seiret. S
det jo, naar Brandfolket siger: her har Ilden seiret; me
er det, naar det er Overbeviisningens Ild, der har seiret
derne sige: her er Intet at gjøre. Har nemlig Overbe
Ild faaet Tid til langsomt at bespænde et Menneske,
naar Øieblikket er der, med et dybt Suk paa eengang
Frimodighedens Luft i Flammer: da formaaer Frim
lidende (og dette er jo ogsaa i en vis Forstand et li
naar Nidkjærhed for en Overbeviisning som en Ild f
Menneske) at tage Magten fra Verden, og har Magt at
Skam til Ære, Undergang til Seier.

Saa lader os hver især holde fast ved dette Kle

TEXTKRITISK ANHANG.

EN LITERAIR ANMELDELSE.

A = Originaludgaven, M = Forfatterens egenhændige Manuscript, hvorefter A er trykt (det er sammensat af to Stykker, skrevne til forskellige Tider), C = Concepten (der delvis foreligger i to Former).

S. **8, 33** Opfyldelse,] M, Opfyldelse A. **9, 16** Menneske] M, Menneske, A. **28** Menneske] M, Menneske, A. **35** Afskeden,] Afskeden AM, Afskeden, saa C. **11, 34** *Foran* er *et Komma* C, *men smlgn. S. 12, 4, hvor* C *imidlertid mangler.* **12, 27** Almene-Paradigmatiske] M, Almene—Paradigmatiske A (L. 29 Almene-Paradigmatiske M, Almene= Paradigmatiske A). **37** Bro«] M, Bro A. **13, 12** været] M, været A. **17, 12** Livs Erindren] M, Livs=Erindren A. **17** hver] AM (C *mangler*). **20, 32** i] M, i|i A. **33** Enkelte søge] M, Enkelte, søge A. **21, 31** staaer] M, staae A. **22, 5** Upassende] AM (C *mangler*). **23, 1** Høiesterets-Advokat] C *(to Gange)*, Høiesterets Advokat AM. **8** Disputer] M, Desputer A. **15** Franskmændene] M, Franskmænde A. **26** 159] C, 159. AM. **24, 33** Cl.s] Cl.ˢ M *(som altid)*, Cls. A. **26, 31** Coquetterie] M, Coquetteri A. **27, 2** Madame] M, Madam A. **29, 22** Totalitet,] AM, Totalitet C (aabenbaret *hører til* Totalitet). **30, 26** Waller] M, Walter A. **29** den] M, det A. **31, 7** Forkjerlighed] M, Forkjærlighed A. **9** Nutiden] M, Nutiden, A. **12** W.s] Wˢ M, Ws. A. **26** Deel;] AM, Deel, C. **35** W.s] Wˢ M, Ws. A. **32, 1** riig] M, rig A. **3** v.;] M, v. A. **34, 12** W.'s] Wˢ M, Ws. A; *læs* W.s. **13** : og] M, og A. **30** her] M, har A. **35, 25** W.] M, W A. **29** eengang] M, engang A. **34** Fortjenesten] M, Fortjenestens A. **37, 25** paa] M, paa, A. **27** kunde]

AMC, *der menes* kunne. **32** til] M, til, A. **39, 11** i en prosaisk Tid havde hun udaandet og giftet sig] *klarere i* C: i vor Tid havde maaskee hendes Romantik udaandet i Prosa. **29** Udsendingene] M, Udsendingerne A. **40, 11** *uno*] M, *une* A. **37** Noget] AMC (ɔ: noget). **42, 9** Lusard,] AMC. **43, 19** Yderste] A *og sidst i en Linie* MC. **22** den AM, denne C. **32** Utilladelige] M?, utilladelige A. **44, 27** derom. A; *i* M *følger endnu:* En omhyggelig Critik vilde let indsee, at dette var dens Opgave. Og medens Forfatteren maaskee har skadet Bogen ved for hurtigt at gjøre overfladiske Mennesker critiske og istand til at have Noget at løbe med, saa har han gjort lidt Uret mod en mulig Critiker. **45, 4** opkastes] M, oplyses A. **13** intet Mindre] AM (C *mangler*), ɔ: Intet mindre. **24** sand. A; *i* M *følger endnu (smlgn. S. 45 Anm.):*

Endnu et Enkelt vil jeg nævne, der idetmindste paa mig har gjort et forstyrrende Indtryk. Det er en lille Episode i Claudines Reise ud paa Landet: Træt af at bære den Lille uden at kunne faae Nogen vækket er hun falden i Søvn paa et Knippe Straa i en Lade, med den Lille: og Bønderne staae forundrede, og troe – det er Madonna. Forunderligt! Dersom man vilde forvandle Situationen til Opgave for et Malerie, eller man vilde lade den være et Malerie og nu tænke sig, at man læste i Kata-

quent] C, psychologisk-consequent AM. **54, 16** Tvivlen] M, Tvilen A. **34** Sjel] M, Sjæl A. **56, 9** Lusard] M, Lusard, A. **57, 25** Pige f. Ex.,] M, Pige, f. Ex. A. **58, 12** Form,] M, Form; A. **59, 10** voldsom,] C, voldsom AM. **60, 21** tvinende] MC, tvivlende fornem A *(i* M *er* tvinende *utydeligt skrevet; K. har, da han gjorde M trykfærdigt, læst det som* tvivlende *og ovenover tilføjet* fornem). **23** Erfarings-Forstandighed] M, Erfarings Forstandighed A. **24** Tusind og Een Nat] 1001 Nat MC, Tusind og Een-Nat, A. **61, 26** afgjørende] M?C, Afgjørende A. **62, 10** Madame] M, Madam A. **33** væsentlig] M, væsenlig A. **63, 2** Modsigelsens Grundsætning] C, Modsigelsens-Grundsætning MA. **17** Anstrængelse] M, Anstrengelse A. **67, 11** hver anden] A, hver anden M, ɔ: hveranden. **68, 23** farevarslende] C, farevardslende MA *(og en anden Concept).* **70, 19** Pietetens,] C, Pietetens| M, Pietetens A. **28** Folk;] M, Folk: A. **30** det] CM, Det A. Seddel-Pengenes] M, Seddel Pengenes A. **73, 11** Reflexions-Spænding] C, Reflexions Spænding MA. **75, 9** afmattes;] A, afmattes, saa M. **76, 16** hiin] M, hin A. **78, 9** Dalai] M, Dalei A. **80, 8** frigjøre] M, frigiøre A. **26** uindskrænkede] MA (C *mangler); der menes* indskrænkede. **81, 5** Parallellogram] A, Paralellogram CM, ɔ: Parallelogram. **7** igjen] M, igien A. **83, 16** istedenfor] M, istedetfor A. **21** maaskee,] C, maaskee MA. **84, 27** Individualitets-Concretioner] M, Individualitets Concretioner A. **86, 34** Øieblikke] M, Øieblik A. **87, 19** egentlige] M, egentlig A. **88, 5** Noget] M, noget A. **22** Bedre] M, bedre A. **23** Moerskaben] M, Morskaben A *(burde være beholdt, som L. 21, men smlgn. L. 34).* **38** holder] M, havde A. **90, 17** Modsigelsens-Grundsætning] MA *og begge* C. **93, 6** Schawl] M?C, Schavl A. **25** privat-offentlig] M, privat-offenlig A. **94, 21** »for] M, for» A. **95, 34** Distinktion] C, Distinction MA. **96, 9** Flygtige)] M, Flygtige), A. **11** raisonere] MA *og begge* C, ɔ: raisonnere. **14** Individualitets-Fuldblodighed] M, Individualitets Fuldblodighed A. **22** man skriver] M, man skrider A. **99, 11** enerverer] C, enervererer MA. **100, 13** Generationen,] M, Generationen A. **101, 5** Afskeed] M, Afsked A. **102, 26** været] M, være A. **27** Tidsalderne] A, *rettet fra* Tidsalderen M. **104, 26** Opmærksomhed] M, Opmærksomheden A.

OPBYGGELIGE TALER I FORSKJELLIG AAND.

A = Originaludgaven. M = S. K.'s egenhændige Manusc

S. **124, 20** Væsen),] M, Væsen). A. **125, 15** anden] MA. Erfaringen, M, Erfaringen A. **129, 27** Angeren] M, Angrer **137, 17** danne] M, dannede A. **154, 8** »dersom«;] M, »dersom **159, 20** en Levende] M, Levende A. **161, 12** umulig] M, umc A. **163, 30** Veien,] M, Veien; A. **171, 24** der] M, det A. **37** tankeløst; men det er] M, tankeløst men det A. **175, 40** l somt] M, langtsom A. **183, 36** frugtesløs?] M, frugtesløs! A. **20** Skjærv,] M, Skjærv A. **24** fornemt] M, fornem A. **196,** ham] M, han A. **201, 21** muligen] M, mueligen A. **205, 27** B dommens] M, Barndommes A. **206, 14** leve:] A, leve; M. **7–8** staaer op] M, staaer, op A. **18** ville lide] M, lide A. **12** ret at see] M, det at see A. det jordiske] M, ret jordiske **211, 8** vist nok] vistnok MA; *Concepten har ikke disse Ord.* **1** sige:] M, sige; A. **220, 2** ham] M, han A. **221, 18** Forfær

om] Det, som A, Formaalet Det, som M. **393, 7** høres] M, haves . **394, 7** Trængsler] M, Trængseler A. **395, 24** ved Lidelsen] I, med Lidelsen A. **396, 34** engang] M, eengang A. **401, 26** øieste] M, høiste A. **406, 34** ventet at] M, ventet i at A. **407, 9** der kun] M, kun der A. **409, 38** maa] M, *bedre* maae A.

Søren Aabye Kierkegaard's

Samlede Værker

udgivne af Dr. A. B. Drachmann, Prof. Dr. J. L. Heiberg og Overbibliothekar H. O. Lange.

Bibliotheks og Folke-Udgave

Ca. 60 Hefter à 50 Øre

Gyldendalske Boghandels Forlag.

0. Hefte. 50 Øre.

Søren Aabye Kierkegaard's

Sam[illegible] Væ[illegible]

Udgivne
af
Dr. A. B. Drachmann,
Prof. Dr. J. L. Heiberg
og Overbibliothekar
H. O. Lange.

Bibliotheks og Folke-Udgave

Ca. 60 Hefter à 50 Øre

Gyldendalske Boghandels Forlag.

[illegible]—32. Hefte. 1 Kr.

Søren Aabye Kierkegaard's

Samlede Værker

udgivne af

Dr. A. B. Drachmann,
Prof. Dr. J. L. Heiberg
og Overbibliothekar
H. O. Lange.

Bibliotheks og Folke-Udgave

Ca. 60 Hefter à 50 Øre

Gyldendalske Boghandels Forlag.

33. Hefte. 50 Øre.

SØREN AABYE KIERKEGAARD'S

SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF
DR. A. B. DRACHMANN,
PROF. DR. J. L. HEIBERG
OG OVERBIBLIOTHEKAR
H. O. LANGE.

BIBLIOTHEKS OG FOLKE-UDGAVE

CA. 60 HEFTER A 50 ØRE

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

34.—35. Hefte. 1 Kr.

Søren Aabye Kierkegaard's

Samlede Værker

UDGIVNE AF

DR. A. B. DRACHMANN, PROF. DR. J. L. HEIBERG OG OVERBIBLIOTHEKAR H. O. LANGE.

Bibliotheks og Folke-Udgave

CA. 60 HEFTER A 50 ØRE

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

36. Hefte. 50 Øre.

Søren Aabye Kierkegaard's

Samlede Værker

udgivne af

Dr. A. B. Drachmann,
Prof. Dr. J. L. Heiberg
og Overbibliothekar
H. O. Lange.

Biblotheks og Folke-Udgave

Ca. 60 Hefter à 50 Øre

Gyldendalske Boghandels Forlag.

37. Hefte. 50 Øre

SØREN AABYE KIERKEGAARDS

SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE AF DR. A. B. DRACHMANN, PROF. DR. J. L. HEIBERG OG OVERBIBLIOTHEKAR H. O. LANGE.

BIBLIOTHEKS OG FOLKE-UDGAVE

CA. 60 HEFTER A 50 ØRE

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

Hefte. 50 Øre.

ENAABYE KIERKEGAARD'S

SAMLEDE VÆR[...]

UDGIVNE
AF
DR. A.B. DRACHMANN,
PROF. DR. J.L. HEIBERG
OG OVERBIBLIOTHEKAR
H.O. LANGE.

BLIOTHE[...] OG
FOLKE-[...]AYE

60 HEFTER A 50 ØRE

DENDALSKE BOGHANDELS
FORLAG.

lefte. 1 Kr.

ØREN AABYE KIERKEGAARD'S

SAMLEDE VÆRKER

UDGIVNE
AF
DR. A. B. DRACHMANN,
PROF. DR. J. L. HEIBERG
OG OVERBIBLIOTHEKAR
H. O. LANGE.

BIBLIOTHEKS OG FOLKE-UDGAVE

A · 60 HEFTER A 50 ØRE

LDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

fte. 50 Øre.

came down arranged in [illegible] [illegible]...

	Bygningernes Stil.
	Lysthuse.
IV. Bind:	**Klædedragt (rigt u**
V. Bind:	**Fødemidler. Maal**
	ning. Anretning.
VI. Bind:	Hverdag og Fest
	skaber Overtro. S
	Kort, Terninger, B
VII. Bind:	Aarets Gang. Jul
	Pintse. Midsomme
VIII. Bind:	Fødsel og Daab.
	Barselseng«. »Kir
IX. Bind:	Trolovelse. »Natt
	lighed«. Bortførels
	gaver. Fæstensøl.
X. Bind:	Forberedelse til B
	ning«. Gæsterne k
	bad. Søndag. Br
XI. Bind:	Bryllup. Toget til
	Brudedans. Senge
XII. Bind:	Ægteskab og Sæde
	skab? Luthers Op
	Ægtefællernes Sam
XIII. Bind:	Livsbelysning. In
	Tiderne. Stjernety
	livet. Det 16de A
	man naaet siden?

